Det här verket har digitaliserats vid Göteborgs universitetsbibliotek och är fritt att använda. Alla tryckta texter är OCR-tolkade till maskinläsbar text. Det betyder att du kan söka och kopiera texten från dokumentet. Vissa äldre dokument med dåligt tryck kan vara svåra att OCR-tolka korrekt vilket medför att den OCR-tolkade texten kan innehålla fel och därför bör man visuellt jämföra med verkets bilder för att avgöra vad som är riktigt.

This work has been digitized at Gothenburg University Library and is free to use. All printed texts have been OCR-processed and converted to machine readable text. This means that you can search and copy text from the document. Some early printed books are hard to OCR-process correctly and the text may contain errors, so one should always visually compare it with the images to determine what is correct.

GÖTEBORGS UNIVERSITET

BIBLIOTEK·GÖTEBORGS·UNIVERSITETS·BIBLIOTEK

Centralbiblioteket

Tidskr.
Sv.

Swensk

Literatur-Tidning,

utgifwen

i

Stockholm och Upsala.

1822.

Nittonde Bandet:

Januari—Juli. (N:r 1—26).

Upsala,

hos Palmblad och C.

GÖTEBORGS UNIVERSITETSBIBL.

Swensk

Literatur-Tidning.

N:o 1. Måndagen den 28 Januari 1822.

Recensioner:

I. Sweriges och Norriges Stats-Calender för år 1822. Utgifwen med Kongl. Maj:ts nådigste tillstånd af Deß Wetenskaps-Academie. Stockh. J. P. Lindhs Enka, 1821. 344 sidd. 12:o med Tillägg och rättelser 4 sidd.

II. Hof-Calender för år 1822. Utgifwen efter Kongl. Maj:ts nådigste förordnande af Deß Wetenskaps-Academie. Stockh. J. P. Lindhs Enka 1821, 257 sidd. 12:o,

I främmande Literatur-Tidningar utgör Kalender-Literaturen icke sällan en widlöftig artikel. Hos oß har den jemförelsewis blifwit ganska inskränkt, sedan Kongl. Wetenskaps-Akademien icke långt efter sin instiftelse fick sig förunnad rättigheten, att ensam utgifwa både Almanackor och Kalendrar, hwarmed början gjordes 1749, och känner Rec. ej några undantag derifrån mera än de Calendrar, som Frimurare Orden i Stockholm och det bekanta Sällskapet Idka Dygden i Gefle till enskildt bruk en tid bortåt plägat utgifwa. Denna utelutande rättighet, som Wet. Akademien ägt, har förmodligen också från deß Calendrar länge afwändt den offentliga granskningsrätten, ehuru wäl man icke sällan befunnit dem med nog många och för mycket synbara fel och brister behäftade. Man har tyckt sig finna, att det wärda Samfund, åt hwilket Regeringen anförtrott denna Calender-redaction, icke derpå synes lägga den wigt som allt, från det större till det mindre, hwilket från en offentlig inrättning och med offentlig auctorisation i det allmänna framträder, har owilkorlig rätt att fordra.

I detta sinne och med tillbörlig aktning för det Resp. Samfund, till hwilket fädernesslandet har många förbindelser, hafwa wi egnat Literatur-Tidningens första N:r åt granskningen af detta nya årets först utkomna product, Hof- och Stats-Calendern för 1822. Wi känna ganska wäl, att deßa Calendrar i sig sjelfwa ej annat äro än mosaik-arbeten sammansatte af de särskildta förteckningar wederbörande

auctoriteter äro ålagde att aflemna. Men deras aftryckning går wäl ej så blott och bart mechaniskt, att Redactionen får blunda för alla fel och origtigheter. Enskildta utgifware skulle ej så wåga behandla det allmänna, af fruktan att åt dugligare medtäflare så rymma fältet. Rec. skulle med ledsnad se, om denna Calender-utgifning, såsom den nu en tid bortåt behandlats, skulle åberopas såsom ett bewis mot skadan af monopolier.

Att denna farhåga å wår sida ej är alldeles obefogad, torde inses af några anmärkningar, som wi anse oß böra i korthet tillägga.

Man skulle tro, att den längd öfwer Europeiska Konungahusen och Regenterna som öppnar HofCal. skulle wara fri från så grofwa fel som s. 32, der Kejsaren af Österrike Frans II. kallas Frans I. och att detta ej är ett tryckfel, synes deraf, att det upprepas i föregående års Calender. Likaså sid. 51 der nuwarande Turkiska Sultanen Mahomed II. kallas Mahomed VI. Turkiska Regentlängden känner tillförene blott en Mahomed I. († 1757). — Mycket kunde wara att önska, i afseende på denna längds mer och mindre fullständighet. Så är under art. Turkiet Storsultanens Son Abdul Hamid född d. 6 Mars 1813 ej upptagen, hwilken numera är den enda återstående arfwinge till de rättmätiga Chalifernas Thron, sedan en yngre Prins Soliman född 1817 med döden afgick 1820. Besynnerligt är det äfwen, hwarföre under Huset Savoyen sid. 28 icke Huset Savoyen-Carignan är upptaget, hwilket efter Wiener Congreßen beslut är eventuell arfwinge till Sardiniens Krona. Denna uraktlåtenhet kan ej förklaras, då man sid. 3 under Huset Baden ser Grefl. Hochbergska Linien upptagen, som också af nämnda Congreß blef erkänd arfwinge till Stor-Hertigdömet Baden. — Af samma skäl som under art. Österrike s. 33 ÄrkeHert. Joseph Anton upptages såsom Palatin af Ungern, borde ErkeHert. Rudolph också nämnas såsom Cardinal ErkeBiskop af Olmütz; också finner man här ej upptaget, hwilken af Kejsarens Bröder, ErkeHertigarne, är vice Konung i Lombardiet; att ej nämna andra ofullständiga namn och titlar samt att många Prinsars och Prinsessors namn nödfallswis, anonymt betecknas med N. N.: en omständighet som lätt kunde hjelpas, om Redaktionen rådförde någon af de utländska Hof-Calendrarne. Den som gifwit akt på den sorgfällighet, hwarmed Almanach Imperial för detta och den lilla Almanach de Gotha än i dag redigeras, skall ej frestas att anställa jemförelse. Likwäl då den K. Wet. Akademien af Calendrarne och Almanackorne har en icke obetydlig inkomst; synes det icke förorsaka någon särdeles kostnad, att utifrån införskaffa en och annan af de bäst redigerade Calendrar till wägledning och rättelse för den swenska Calender-Redaction. Huru behöfligt detta biträde är, torde af det följande inses.

Den i HofCalend. befinteliga förteckning på Riddare af de Kongl. Swenska Ordnarne skulle kunna lemna rum för mångfaldiga rättelser. Rec. will dock ur flera skäl derwid helt kort uppehålla sig, såsom han förmodar, att de ofta aftryckas sådana de till Calendern aflemnas. Men då Kongl. Ordnarne hafwa en betydlig Embetsmannapersonal, af Secreterare, Kamererare, Archivarie, Registrator, Historiograph och Canzlister, o. s. w. will det falla swårt att förklara alla här förekommande origtigheter. Emedlertid då Calendern utgifwes af sådan Corporation som en Wetenskaps-Akademi; borde man wäl undgå, att träffa fel sådana som deßa. Sid. 226 bland utländske Riddare af Kongl. Nordstj. Orden läses Riis, Professor i Berlin, och läsaren af 1822 års Calender finner med förundran, att dermed skall förstås en f. d. Swensk undersåte, Fr. Rühs, Preussisk Historiograf, dertillmed Academicien i Berlin och som redan 1820 såsom allmänt bekant är bortgick från de lefwandes antal. På samma sätt befinner sig den lärde

Med. Professorn (Chr. G.) Grüner i Jena, som för flera år tillbaka med döden afgått, ännu år 1822 bland de lefwande WasaRiddarnes antal (se sid. 239), att förbigå andra mindre ryktbare gengångare, hwilkas timeliga frånfälle wäckt föga uppseende i den politiska eller literära werlden och som således wäl kunna ursäkta Calender-Redactionen, att de härstädes måste spöka efter döden. — Rec. will ej alldeles förbigå en omständighet, som förr högst sällan eller aldrig inträffade, att så många förnamn saknas. Då kanske noggranhet ej i allt står att winna, borde dock den t. ex. s. 238 ibland utländske Riddare upptagne von Schlegel, RegeringsRåd (och nu mera Professor i Bonn), till skillnad från sin Bror Fr. och flere landsmän af samma namn, få behålla sitt förnamn A. W. I alla fall har man rätt att wänta, att åtminstone Tillnamnen alltid wore correcta. Af aktning för namnet Herder ser Rec. det ogerna wara förändradt till v. Härder s. 227. o. s. w.

Huru nödwändigt det för öfrigt är, att äfwen här rådfråga främmande Calendrar, torde med ett och annat exempel behöfwa wisas. Bland utländska Commendörer af K. Nordstj. Orden nämnes Geh. ConferenceRådet J. von Bülow såsom Storkors af K. Danebr. Ord. då denne wäl bekante Danska Mäcenat sedan 1817 burit sitt Lands första Orden, Elephanten. Samma anmärkning gäller om den såsom Physicus bekante Hauch K. Danske ÖfwerHof-Marskalk, bland K. Wet. Acad. egna Ledamöter i StatsCalend. sid. 192, andra exempel att förtiga. Rec. will i stället nämna, att icke synnerligt större correcthet röjer sig hwad Inländske Riddares namn och titlars rättskrifning beträffar. En omständighet som så mycket förr är i ögonen fallande, ju lättare den kunde och borde afhjelpas, af aktning både för det allmänna och för de män, som med deßa wärdigheter äro benådade. Ibland andel. Ledamöter af K. Wasa Orden upptages sid. 241 en Beckfell, Prost och Kyrkoherde,

och hwilken, såsom författare af en förtjenstfull beskrifning om Halland, sjelf skrifwer sig Berell S. P. Bland Wasa Riddare sid. 231 kallas Afzelius J. (Chem.) Professor i Upsala, Med. Doctor, en wärdighet som han sjelf förmodligen icke widkännes, ehuru den flera år och äfwen i detta års StatsCal. tillägges hans namn bland förteckningen på K. Sundhets Collegii inrikes Heders-Ledamöter sid. 43.

Wälbetänkt har Calender Redactionen icke längesedan börjat att werkställa en nödig förkortning af långa embets- och Heders-titlar genom tjenliga abbreviationer; att de ändå på så många ställen in extenso upprepas, synes Calender-Redactionen ännu icke hafwa kunnat undanrödja. Allt kan ej heller på engång ställas i werket. Början är dock gjord wid några artiklar, som innehålla Wetenskaps- och de öfriga Akademiernas samt Lärda Sällskapernas Ledamöter, hwilkas blotta namn, med utelemnande af alla titlar, här finnas anförda. Detta har dock ej sträckt sig till Kongl. Patriotiska Sällskapet och det Pro Patria, hwilkas Ledamöter också derföre fylla ett rum af nära 12 sidor (sid. 213 — 24). — Besynnerligt är dock, att Calender-Redactionen ej wågat anbringa samma förkortning i afseende på sina egna och de öfrige Academiernas Utländska Ledamöter. Kanske fruktade hon, att genom denna åtgärd flere berömda Namn skulle komma att glänsa med dunklare sken på den Swenska horizonten; äfwen medgifwet att deribland skulle finnas ett eller annat namn i sig sjelf mörkt, som behöfwer låna ljus af betydande titlar. Rec. som will tro att Academierna i allmänhet ej gjort sådana wal, kan således ej finna något skäl, hwarföre icke de Utländska Ledamots-förteckningarne må bringas alldeles i likställighet med de Inländska, likwäl med utsättandet af wistelse ort, såsom i utländska Calendrar brukas. Och hwilka predikater skulle wäl behöfwa tilläggas, för att bekantgöra namnet af Laplace, Cuvier

och Sylvestre de Sacy i Paris, Davy i London, Heeren och Blumenbach i Göttingen, A. v. Humboldt i Preussen, Münter i Köpenhamn m. fl.

Öfver wißa i deßa Calendrar nyttjade Abbreviationer meddelas en Förklaring wid slutet af hwarje Calender. Deribland befinner sig wid Stats Cal. till Läsarens icke ringa förundran Bokstäfwerne C. D. som betyda Chirurgiä Doctor och stå näst framför C. M. Chirurgiä Magister. Rec. känner icke någon Facultet, som utdelar denna wärdighet. Åtminstone hos oß är det en nyhet. Till upplysnings winnande genomgick Rec. förteckningen på K. Wet. Akademiens och K. Sundhets Collegii Utländska Ledamöter; men har deribland ej kunnat upptäcka någon beklädd med denna wärdighet, som kunnat göra detta abbreviations-tecken på anförda ställe anwändbart.

Kongl. Swenska Museum. Samling af Contur-teckningar, med en analytisk och critisk beskrifning öfwer hwarje ämne, utgifwen af Boye och Wetterling. Första Häftet, innehållande 25 N:r. Stockh., C. Deleen 1821. 8:o med 24 Plancher.

Den, som utan något egentligt sinne och intreße för den bildande konsten, lifwas blott af nit att se allt det framdraget i ljuset, hwilket på något sätt kan lända fäderneslandet till ära; den åter, som öfwertygat sig att wäckelsen af sinnet för skön form är ett angeläget och högwigtigt element i bildningen, och derföre med warmt deltagande omfattar allt, hwad som kan befordra en sådan; den ifrige Konstälskaren, hwilken åtminstone i teckningar söker att skaffa sig tillfälle att åskåda berömde Mästares genialiskt sköna arbeten, och slutligen deß werklige Artister som önska sig en beredd möjlighet att nog studera sina föregångares werk, för att utwidga sin synkrets, förädla sin smak, fullkomna sin kraft och rikta sin uppfinningsgåfwa — alla deßa skola wißerligen täfla om att hembära Herrarne Boye och Wetterling sin warmaste tacksamhet för utföranet af ett företag, det första i sitt slag inom wårt fädernesland, och med hwilket de gjort sig förtjente att intaga ett utmärkt rum bland befordrarne af sina landsmäns skönare själs-utweckling. Redan sjelfwa beslutet att företaga närwarande arbete, förenadt med så mycken möda och så betydlig kostnad, hwars ersättande de i anseende till ringheten af wår egentligen odlade publik alltid måste anse wara osäkert, war således oändligen berömwärdt, och blifwer det i dubbelt mått genom det lyckliga och talentfulla sätt, på hwilket det blifwit utfördt. Måtte då Landsmäns ifriga deltagande — ofta den enda belöning den äkte Literaturen eftertraktar och påräknar — uppmuntra Utgifwarne att raskt fortgå på den wäg de så modigt och så skickligt beträdt. —

I ett kort företal angifwas de grundsatser, efter hwilka Utg. ämna werkställa sitt wärf. "Att med ytterstа noggranhet copiera hwar Mästares arbeten, med iakttagande äfwen af deß mißteckningar, men alltid med bibehållande af Karakteren, har warit den hufwudprincip ifrån hwilken man utgått. Wid walet af ämnen har man sökt ombyte, utan att följa någon chronologisk ordning, eller wissa Skolor; samt wid deras bedömande begagnat godkända konstdomares yttrande i förening med wår egen åsigt." Och rigtigheten af deßa grundsatser lärer wäl ingen wilja sätta i fråga. Föröfrigt tyckas Utg. egentligen hafwa utwalt sig Annales du Musée till mönster och äfwen deruti förfarit med lika säker tact och god urskiljning. De lemna derföre blott Contour-teckningar af Taflorna, och detta bör högeligen gillas, icke blott derföre, att werket derigenom blir mindre kostbart, derigenom lättare att kringspridas och således mera allmänt gagneligt, utan äfwen derföre, att

man i allmänhet får en mycket säkrare föreställning om originaltaflan än genom utförd Gravure. Denna måste utföras med oändelig skicklighet, om den ej skall gifwa ett förwirradt intryck, och å andra sidan will den Kopparstickare, som är skicklig att så utföra sitt werk, gerna i någon mån också handla som sjelfständig Konstnär och blir derigenom mindre trogen.

På de i detta första Häfte warande 24 Plancher hafwa Utg. meddelat contourteckningar af 25 särskildta oljofärgstaflor. Af dessa innehålla 11 stycken bibliska ämnen; 4 mythologiska; 3 Bambocciater; 2 wille Rec. kalla Familj-målningar eller Husliga stycken, neml. N:o 5 & 6; 2 Djurstycken; en historisk tafla; en symbolisk och ett Batalj-stycke. Således finner man af Måleriets hufwudarter, här något stycke ur alla, med undantag af Landskaps- och Porträtt-genren. Och i afseende på de Mästare, med hwilka man här, enligt angifwelsen, får göra bekantskap, finnes i detta häfte en tafla af Raphael di Urbino; en af Correggio; en af Luca Giordano; en af Tizian; en af Giovanni Lanfranco; en af Francesco Albani; twenne af Guercino; en af Luigi Carracci; en af Michel Angelo da Carraveggio; en af Gaetano Rosa; en af Romanelli; en af Rugendas; en af Ribeyra il Spagnoletto; en af Murillos; två af Rubens; en af Qwinten Matsys; en af Van Dyck; en af Cornelius de Vos; en af Jacob Jordaens; två af Dawid Teniers; en af P. von Bloemert och en af Henrik Rohes. Således är det egentligen blott ur den franska och den tyska Skolan, som här icke något prof blifwit meddeladt. Af dessa hafwa tjugo Plancher blifwit graverade af Baron Boye och fyra af Hr Wetterling, hwarwid både anwändt så lika flit, noggrannhet och correction, att det är omöjligt att gifwa den enas Grafstickel något företräde framför den andras. Båda två förtjena deremot med all rättwisa det berömmet, att deras contourteckningar fullkomligen kunna sättas i bredd med de bästa utländska gravurearbeten i denna wäg. Och om wissa stycken såsom Pl. III, V, VII, IX, X, XIV, XVIII, XXIV gifwa ett listigare intryck, och ett par andra, såsom N:o I och XXII, mindre talande framställa originalets hela förtjenst, så kommer det hufwudsakligast af dessa originalers beskaffenhet i förhållande till närwarande behandling. Hwad N:o I beträffar, eller Christi Törnekröning af Ribeyra, så är den för stor och för rikt grupperad, att med fullständig tydlighet låta intwinga sig i denna förminskade dimension. Och Naturen af N:o XXII: ett Bataljstycke af Rugendas, är sådan, att den måste betydligt förlora i Contouren, då i detta målningsslag så mycket beror på coloriten och brytningen af skuggor och dagrar. Onekligt är emedlertid, att Baron Boye, äfwen i afseende på dessa båda stycken, nästan intill det omöjliga, fullgjort allt hwad den billiga kritiken kan begära.

Wid Pl. XVI, **Maria med Barnet** af Luigi Carracci, torde det åter förtjena anmärkas, att den långfingriga wänstra handen, hwilken omfattar gossens lif, ser ut aldeles, som om han wore afhuggen. Och att, ehuru finhet och säkerhet i händernas teckning just ej war L. Carraccis hufwudförtjenst, på det sköna Originalet, den högra handen icke är så stelt sammanwuxen med armen, som här på Contourgravuren. Fastän detta är den enda anledning till tadel öfwer teckningarne den Rec. kunnat utfinna, har han dock trott opartiskheten fordra, att den uttalades, äfwen af det skäl, att han dermed så mycket mera kan bestyrka den uppmärksamhet, med hwilken han granskat ett werk, öfwer hwars lyckliga utförande i allmänhet, han tror sig skyldig uttala det mest högljudda loford.

Men deßutom åtföljes hwarje Planche af en tryckt sida, innehållande förklaringen öfwer teckningens ämne. — Wid Förklaringen af en tafla har man egenteligen trenne omständigheter att iakttaga: 1) tyda konststyckets ämne eller hwad taflan föreställer; 2) beskrifwa sätt-

tet huru det blifwit föreställdt, eller angifwa de artistiska willkor under hwilka ämnet göres på ett lifligt sätt åskådligt; 3) yttra sig huru detta, enligt konstens reglor, blifwit werkställdt eller fälla ett omdöme öfwer taflans wärde. — I afseende på den första omständigheten hafwa Utg. wid de bibliska ämnena gått en wäg, som icke nog kan berömmas, i det de ordagrannt aftryckt de rader utur den Heliga Skrift, hwilka Målaren bemödat sig att med Penseln liksom öfwersätta i figurer och färgor. Wid sådana stycken åter der ingen gifwen anledning funnits för förklaringen, har den mäst utletas utur sjelfwa behandlingen och har detta wanligen blifwit utfördt med lika mycken skarpsinnighet, som insigt och sakkännedom, utan något begär att lysa med djerfriga hypotheser. I synnerhet har tydningen af de mera swårförklarliga företräffligen lyckats, hwarpå, såsom exempel må nämnas den af N:o V, en tafla af Matsys, och öfwer N:o IX af Cornelius de Vos. Hwarje läsare måste genast erkänna, att sådan bör meningen af taflan wara, ty den motiveras af hela apparaten i Taflan. Wid de mythologiska sujetterna händer det deremot understundom att förklaringen, börjad ab ovo, är wida fullständigare än den behöfwer wara; såsom wid tydningen af Albanis Bacchanal, N:o XIII, och i synnerhet fulle Rec. wara nyfiken att erfara de kriterier efter hwilka Utg. dömma, att Silenus ej är "en Gubbe, som förlöjligas af fylleriet, utan fastmera en wällustig Philosoph." — Beträffande den andra omständigheten, eller beskrifningen af det sätt, på hwilket ämnet blifwit framställdt, är deremot mera lemnadt öfrigt att önska. Hwad Utg. i denna wäg åstadkommit, är ungefärligen tillräckligt att förklara den motstående Contourteckningen, men icke att complettera det begrepp om sjelfwa originaltaflan, som denna teckning är ämnad att wäcka. Underrättelse om just det som gör Målningen till

Målning, om coloriten så wäl i Taflans fond, som i anseende till figurernas carnation och drapperier, saknas helt och hållet. Och säkerligen hade det icke betydligt ökat beskrifningens widlöftighet, om t. ex. wid Pl. XVI, det hade blifwit tillagdt, att Madonnan är klädd i en dunkelröd tröja med en mellanblå kappa, o. s. w. Skulle också detta hafwa förlängt beskrifningarna ett par rader, så hade det också fördubblat läsarens tillfredsställelse med detta förtjenstfulla arbete, och Rec. gör sig alltså försäkrad, att Utg. icke skola försmå denna lilla påminnelse, utan twertom i de följande häftena uppfylla denna önskan, helst som de wid beskrifningen af de båda Magdalenorna, Pl. VIII och Pl. XIX, werkeligen angifwit Draperiets färg. —

(Fortsättn. följer.)

På Swensk Literatur-Tidning för nästk. år 1822 kan med 4 R:d. 24 ß. B:co pränumereras i Stockholm hos Hr Mag. Wiborg, i Upsala hos Hrr Palmblad & C., samt med 7 R:d. på alla Post-Contoir i Riket. När alla årgångarne från och med 1813 till och med 1821 på engång köpas, säljas de till ett nedsatt pris af 15 R:d. då requisition och pengar insändas till Hrr Palmblad & C., som med första lägenhet besörja afsändningen till den stad, som är Requirenten närmast.

Bihang
till
Swensk Litteratur-Tidning.

N:o 1. Januari 1822.

Duplik

Till Herr Professor Geijer,

i anledning af hans uti Bihang till Swensk Litteratur-Tidning N:o 7—10, meddelade Anmärkningar.

Jag har länge öfwerlagt med mig sjelf, huruwida jag borde beswara Hr Prof. Geijers Anmärkningar emot min Recension af hans Philosophiska eller Ophilosophiska Bekännelse. Det är farligt att wåga en strid med en man af så mycket anseende, af så mycken öfwerlägsenhet som denne motståndare: dertill kommer, att Hr G., för att dömma af de personliga bitterheter emot mig, som i en wettenskaplig twist undfallit honom, icke upptagit mina inkast med det luan, som jag hade wäntat af den, som sjelf uttryckligen angifwer sitt syfte wara, att förbyta principium contradictionis till principium amoris. Men då jag eftersinnar, att saken icke mera är min egen, utan Wettenskapens, — och såsom jag är öfwertygad — Sanningens, — så har jag dock modigt beslutat, att ännu engång wåga en strid, hwilken jag wet att många, som endast dömma efter stridskrafternas olikhet, på förhand anse för afgjord. Men till dem, som mera älska skäl än auctoritet och ett afgörande språk, wädjar jag, för att de må pröfwa bewis mot bewis, och slutligen afgöra, på hwilkendera sidan de flesta och starkaste äro.

I.

Å sidd. 341 och 342 af Lit. Tidn. 1821 har Rec., sedan han med några ord antydt förtjensten hos Hr Geijer, att hafwa gifwit anledning till en närmare och djupare classificering af de philosophiska Systemerna, framställt den förmodan, att Hr Geijers fyra classer kanske borde kunna reduceras till twenne, af hwilka Rec. föreslår att kalla dem metaphysiska, hwilka hufwudsakligast gå ut på forskningen efter innehållet af och ytterste grunden för alla tankens operationer; men dem åter logikaliska, hwilka förnämligast fästat sig wid willkoren för tänkandets möjlighet. Och för att ännu mera förebygga allt missförstånd, har han, i en Not, föreslagit att, bestämdare, kalla de förra, intellectuella, de sednare, rationella Systemer, samt antydt skälen dertill *). Glömsk af sin egen utsago, i den ophilosophiska Bekännelsen, sid. 94, att de ytterliga Systemerna äro lärorikare i afseende på Philosophiens method, Öfwergångs-Systemerna åter rikare på philosophiskt innehåll — hwarmed just den wäsendtliga skiljaktigheten mellan de intellectuella och rationella Systemerna angifwes — tadlar Hr Geijer nu (Bihang sid. 49) denna Rec:s indelning, försäkrande, att bägge classerna sammanfalla till en enda. Han säger sig neml. icke kunna "skilja forskningen efter

*) En noggare utredning af detta ämne har Rec. uti N:o 2 och 3 af denna Tidning.

innehållet af, och grunden för alla tankens operationer, från forskningen efter willkoren för sjelfwa tänkandets möjlighet." — Wi skola se till, om ett sådant urskiljande är omöjligt. Philosophiens föremål är — derom äro wi ju, så wida jag kan fatta, ense? — att undersöka huruwida, genom tankens fria activitet, någon kunskap är möjlig. Om nu, för att härom erhålla wißhet, man antingen rigtar sin forskning att upptäcka, om det wäl gifwes någon ursprunglig, transcendentel-grund till möjlighet af kunskap — hwilket, i egentlig mening, är det metaphysiska sträfwandet efter wetandets wiße innehåll — eller man hufwudsakligast egnar sig åt undersökningen, om ej i och inom sjelfwa Lagarna för Tankens werksamhet, må gömma sig några willkor för kunskapens möjlighet — som är det logikaliska sträfwandet efter wetandets säkra method — går man då, i båda fallen, på precist en och samma wäg? Eller är denna skillnad blott den "af mer eller mindre omfattning eller utweckling i samma tendens"? — För Hr Geijers geniala skärpsinnighet kunde det icke länge wara möjligt, att på sallt allwar beswara denna fråga med Ja. Indelningens behörighet blef honom derföre snart klar, men att medgifwa det Rec. haft rätt i sin anmärkning, det wille han icke. För att hjelpa sig ur denna dilemma, företog han sig nu (sid. 50, 51) att, fast med andra ord, och, i sin determinering, mera närmande sig till de gamles uppdragna gränslinea mellan ὁδὸς ἀνω och ὁδὸς κατω, utföra ungefärligen samma indelning af Systemerna, som Rec. uppgifwit, neml. i twenne Cloßer, kallande den ena subjectif, den andra objectif. Då det alltså warit Rec:s sak att strida om ord och termer — blott de engång antagna sedermera så wara constanta, så att man alltid kan wara wiß om, att hafwa reda på den sak, som genom deßa termer betecknas — kunde Rec. gerna, för sin del, antaga de af Hr Geijer föreslagna nya benämningarne och låta honom med sig sjelf afgöra, till hwad grad det med logisk bestämdhet förlikes, att tillägga "den i och för sig sjelft rent

subjectiva Wettenskapen" — se Bekännelsen, sid. 107 — en objectiv rigtning, om Rec. ej hade wißa speciella skäl deremot. Och deßa hämtar han dels derifrån, att, wid de bestämningar, som behöfwas för att hålda deßa termers behörighet, man så swårligen kan undwika att snärja sig inom dem, hwilka utgöra skillnaden mellan Transcendental-Philosophi och Natur-Philosophi, de der dock höra inom ett helt annat område; dels derifrån att benämningarne objectif och subjectif närmare poßa att utmärka ett wißt manér — om jag så får säga — inom sjelfwa philosopherandet, detta må nu urgå i en metaphysisk eller i en logikalisk riktning, åt en egen charakter af wißa philosophiska Systemer. Så t. ex. särskilja sig Systemerna af den Grekiska Philosophien, äfwen det rent logikaliska peripatetiska, genom en wiß påfallande objectivitet; då åter det subjectiva i Lynner, mera öfwerwägande utmärker den nya Philosophien.

I sin Bok hade Hr Prof. Geijer, bland de då så kallade Öfwergångs- men nu benämnda objectiva Systemerna, upptagit det Leibnitziska. Detta har åter Rec., på anförda skäl, (Lit. Tidn. s. 343) trott höra anses som ett elementär-logiskt System: den af Rec. uppgifna benämningen på hwad Förf. kallat formelistiskt ytterliga Systemer. Hr Geijer förklarar nu detta uttryck "obegripligt, då Leibnitz's Philosophi innehåller en ur en ideell synpunkt constructad hel werldsåskådning, i hwilken allt wäsendtligen är ande". — Utom det att Rec. genom en anmärkning, l. c. sökt förekomma en slik inwändning, har han trott sig äfwen göra det, genom epitheten elementär-logikaliskt System, då, enligt hwad bekant är, det man kallar elementärlogik, sysselsätter sig med angifwelsen af det mera metaphysiska grundlaget för utredningen af Tankelagarne. Då nu det är gifwet, att detta grundlag kan ses likawäl mera transcendentelt, såsom beroende af det ursprungliga och ideella willkoret för Tankegåfwans möjlighet och deß förhållande till Universum; som, å andra sidan, mera materiellt, såsom hufwudsakligast beroende

af utifrån skeende inwerkan och sensuella intryck; så följer, att båda sätten att se, systematiskt utförda, skola leda till en "construerad werldsåskådning", men sjelfwa den charakteriserande benämningen af denna construction, beror af den öfwerwägande tendensen. Allt, till följe af denna, anse Leibnitzianismen, såsom i grund af sin natur logikalisk, dertill förenledes man icke allenast af deß förhållande till Lockianismen — den Förf. sjelf angifwer såsom ett ytterligt, d. å. logikaliskt eller rationelt System — utan äfwen af det skick, som denna lärobyggnad antog under deß egentliga systematiserande bearbetares händer. Förf. yttrar sig (Bihang N:o 7—10 sid. 53) att dertill att Leibnitzianismen, i deß behandling af Wolff, stod qwar till större delen blott som ett logiskt skelett, "war ingen annan ratio sufficiens, än att hwarken Wolff eller hans efterföljare woro Leibnitz". Rec. är långt ifrån att wilja neka det träffande i det sista af denna anmärkning; men att till detta förhållande mätte hafwa warit äfwen en annan tillräcklig grund, det tror han sig hafwa skäl att sluta deraf, att ur en organism omöjligen kan uttagas något annorledes beskaffadt skelett, än det, som ursprungligen utgjort deß innersta kärna. Alltså skulle Leibnitzianismen aldrig kunnat så logikaliseras, som det sedermera skett, om ej, från början, i den en öfwerwägande logikalisk tendens warit rådande. Omöjligen kan också denna miskännas i ett System, som helt och hållet är construeradt på de trenne logiska Principia indiscernibilium, contradictionis och rationis sufficientis och utwecklad ur den uppdragna skillnaden mellan Perceptio och Apperceptio, till hwilket alles begrundande hela Monad-Theorien — det egentligen intellectualistiska i den annars rent rationella byggnaden — blifwit uppställd *) och den syllogistiskt tänkta Harmonia præstabilita blifwit antagen.

*) Jfr. Första Afhandlingen i des Freyherrn von Leibnitz kleinere Philos. Schriften. Jena 1740.

Wederläggningen af Förf:s påstående om Cartesianismen, att den, till sin princip, wore atheistisk, eller att Gudomsbegreppet i den blott wore ett outredt supplement eller fyllnad — som det heter sid. 92, i den ophilosophiska Bekännelsen — har Rec. werkligen icke endast byggt på den omständigheten, att Cartesius haft gudfruktige män till sina efterföljare — ehuru det argumentet, att Rydelius, som bekant är, ur Cartesianska grundsatser deducerade sitt bewis för existensen af en Gud och en gudomlig Försyn, torde i ewidens fullt equivalera Förf:s argument för Lockianismens Atheism, det neml. att den "i den Franska Materialismen ledde till en lära, som hos många ej ens skymde benämningen af Atheism". — Men, som sagdt är, Rec. har alldeles icke argumenterat ur detta historiska skäl. Man behöfwer blott att kasta en blick på sid. 356 af Lit. Tidn. för att finna, att det endast blifwit anfördt, i en Not, såsom en bibestorkelse. Deremot står sjelfwa hufwudargumentet att läsa i Texten, bygdt på Systemets sjelfwa grundåsigt, enligt hwilken, af warelsens båda motsatta möjlighetselementer: Tanke och Utsträckning, föreningen till werklighet endast, genom Guds omedelbara inwerkan eller assistens, kan uppkomma, hwadan följer, att Gud: det aldrafullkomligaste wäsende, hwars existens, med full consequens, här utledes och bewises ur sin Idé, är den högsta och enda werkliga källan så till all warelse, som till allt wetande, till allt lif, som till all wishet; och när sådant är förhållandet, har det förefallit Rec. besynnerligt, att Gudomsbegreppet i Cartesianismen anses blott såsom "en outredd fyllnad", då denna Lärobyggnad, just utan detta begrepp, ohjelpligen skulle falla sönder. Och den som på den genaste wäg will öfwertyga sig, att Rec. icke tillagt Cartesius någon annan åsigt än hans egen, den will Rec. bland så många andra af Cartesii bestämda yttranden, hänwisa till början af hans Principia Philosophiæ *), jfr. med Meditationes de

*) Francof. ad Moen. 1792. Pag. 3 sqq.

prima Philosophia; Meditatio IV. de Vero & Falso, *) der Cartesius syßelsätter sig med att, ur den evidenta wißheten och Guds existens, deducera wißheten om den menskliga warelsens, så ut nihil evidentius, nihil certius ab humano ingenio cognosci posset **).

I den philosophiska Bekännelsen säger Hr Geijer sid. 99: "det uppstår en ny slags ideell Pantheism, som deruttinnan skiljer sig från den förra, att den ena säger: Gud är den enda naturen, af hwilken alla naturer blott äro modificationer — den andra åter: Gud är den enda intelligensen, af hwilken alla intelligenser blott äro modificationer, så att de blott skenbarr äga egen warelse". Häremot har Rec. (Lit. Tidn. s. 357) erinrat, att den förra uppgiften wore allt för obestämd och den sednare för mycket inskränkande i sin classificring, för att kunna wara fullkomligt motswarande ett System, hwars wäsende antydes bestå deri, att det yrkar Ett och Allt (ἓν καὶ πᾶν) wara alldeles ett och detsamma; så att Ett, just derigenom att det är Ett och såsom sådant, tillika är Allt, och Allt åter, på samma sätt, är Ett — och sådan lärer wäl äfwen den etymologiska betydelsen wara af termen Pantheism. Det tyckes således wara klart, att Rec. egentligen polemiserar mot Förf:s sätt att förklara sina twenne slag af Pantheism, såsom obestämdt och icke fullt uttömmande — och derföre meddelar Rec. så godt han kan och förstår, en beskrifning på hwad han tror med Pantheism bör menas — men alldeles icke emot Pantheismens indelning i twenne arter — han har ju sjelf, sid. 358, efter sitt sätt, sökt att charakterisera dessa arter? — eller emot Hr Geyers bendmning af dem *). Till wederläggande af detta Rec:s inkast, Nb. mot Hr G:yers classification och definition, åberopar han ett yttrande af Schelling (Sämmtl. Werke. Eilft. Band. Upsala 1818. s. 83). Rec. bekänner det, att, ehuru han ur sitt innersta hjerta, efter de förändrade tiderna, säger med Cicero: amicus Schelling, amica vero magis veritas, Schellings auctoritet, i alla hithörande ämnen, är för honom af högsta wigt, och derföre må wi höra Schellings ord i deras fullständighet. Han börjar sina Undersökningar über das Wesen der menschlichen Freyheit med den anmärkningen, att, enligt wanliga påstående, skulle Frihetsbegreppet omöjligen kunna förenas med någon på systematisk enhet och helhet anspråk görande Philosophi. Wederläggande deßo, kommer han att widröra en närmare inskränkning och bestämning af Satsen, neml. dertill, att Förnuftets enda möjliga System är Pantheism, men denna är oundwikligen fatalistisk; i anledning hwaraf han, så wida Spinozas Lärobyggnad skall gälla, som mönstret för pantheistiska Systemer, definierar Pantheism att wara Läran

*) Cartesii Opera. Francof. ad Moen. Tom. I. pag. 22. sqq.

**) I allmänhet har Rec. trott sig märka, att de flesta om Cartesianismen göra sig den flesta föreställningen, att, enligt der, det bekanta cogito ergo sum wore deß högsta och yppersta resultat, hwaraf de beskylla detta System för en plump egoism. Detta kommer blott deraf, att man icke wetat inse, att det factum, från hwilket man utgår, icke är det högsta; att icke den sten man underlägger byggnaden, för att ge den något fast att stå på, derföre är byggnaden sjelf eller det charakteristiska af den. Och annat är icke detta Cartesii cogito ergo sum, än ett sådant factum, för att bafwa något allmänligen erkändt wist att, under sina demonstrationer, referera sig på.

*) Sid. 359 heter det wisserligen i Recensionen: "Ofwanföre hoppas Rec. bafwa wisat, att det omöjligen kan gifwas en särskild realistisk och en särskild idealistisk Pantheism", men han tycker att sammanhanget, mellan det föregående och efterföljande, gör det tydligt, att han här endast afsett dessa benämningar enligt det sätt, på hwilket de af Hr Geijer blifwit definierade. Dock medger han, att, för tydlighetens skull, bade bordt tillsogas: "i den af Förf. angifna mening".

om tingens immanens i Gud; wisar derefter ogiltigheten af alla andra Definitioner på Pantheism, så wida de skola träffa Spinozismen, samt anyder slutligen, att den omständigheten, att det egentliga Friheтsbegreppet saknas hos Spinoza, ger icke skäl till ett särskildt gravamen mot hans Lärobyggnad, emedan en sådan brist röjer sig i alla äldre Systemer, ända till uppkomsten af Idealismen, hwilken, blott såsom sådan, dock icke är tillräcklig att utwisa det bestämda af den mensklige friheten. Och nu följa omedelbart de af Hr Geijer citerade ord, från sid. 83: Eben so wäre es ein Irrthum zu meynen, daß der Pantheismus durch den Idealismus aufgehoben und vernichtet sey; eine Meynung die nur aus Verwechslung deßelben mit einseigtigeu Realismus entspringen könnte. Denn ob es einzelne Dinge sind, die in einer absoluten Substanz, oder eben so viele einzelne Wissen, die in einem Urwillen begriffen sind, ist für den Pantheismus, als solchen, ganz einerley. Er ist in dem ersten Fall realistisch; in dem andern idealistisch, der Grundbegriff aber bleibt derselbe. Och deßa ord äro de, som skola wederlägga Rec:s ofwananförda inkast? — Göra de det werkligen? — Rec kan ej inse, att deras innehåll är något annat, än att antyda det den Fichteska Idealismen — enligt hwilken all objectivitet uppkommer genom en Subjecters urhandling: det rena Jag, som i en absolut Urwilja immanerar — är likawäl Pantheism, definierad neml. såsom läran om alla tings inmanens i Gud, som någonsin Spinozismen, enligt hwilken all Substantialitet, den der i och med detsamma är intellectualitet, immanerar i en absolut Substans. Och detta måste man wäl medge honom, så snart, som sagdt är, å ena sidan, substantialiteten antages i och med detsamma wara intellectualitet, och å den andra, intellectualiteten i och med detsamma antages wara substantialitet. Men icke definierar Schelling först, som Hr Geijer, Pantheismen, med en Läro, enligt hwilken "Gud blott måste bli en

i allt werkande natur-princip, hwars werkliga uttryck Naturens hela är"; och icke indelar han sedermera denna Lära i twenne arter, af hwilka den ena yrkar, att "Gud är den enda naturen, af hwilken alla naturer blott äro modificationer", och bör kallas realistisk Pantheism, då åter den andra säger: "Gud är den enda intelligensen, af hwilken alla intelligenser blott äro modificationer", och bör få namn af idealistisk Pantheism. Då der nu blott är mot denna indelning och deßa definitioner, som Rec. opponerat sig, kunna Schellings ord icke wederlägga honom, emedan Schelling icke widrört deßa frågor. Således anser Rec. ännu denna sin inwändning icke wara häfwen. I sammanhang härmed må erinras, att Förf. icke eller funnit för godt att, oaktadt Rec:s gjorda påminnelse, angifwa hwad skillnad det är mellan abstract Deismus — den Hr Geijer definierar med en lära, enligt hwilken "Gud är der gemensamma, allmänliga af alla intelligenser" — och hans angifna och definierade idealla Pantheism. Håller man deßa båda definitioner, på twå olika lärobyggnader, bredwid hwarandra, torde man så anledning att tro, det Hr Geijer förgätit den gamla regeln: qui bene distinguit, bene docet.

Deremot medger Förf. — Bihang N:o 7 — 10 s. 54. — "att omdömet om det Schellingska Systemet kan så wida wara felaktigt, att det, på hela detta ännu ofulländade System anwändt, hwad wißerligen på en wiß Station af detsamma är oundgängligt, att det neml. förer till en pantheistisk åsigt." — Detta medgifwande måste Rec. så mycket mera låta stå wid sitt wärde, som Förf. icke närmare angifwit den Station af Schellingianismens utweckling *),

*) Möjligtwis torde man anse detta Stadium betecknas genom den bekanta schellingska Skriften: Bruno oder über das göttl. u. nat. Princip der Dinge, hwilken åtminstone af ärkillige Schellings wedersakare, har angifwits för pantheistisk till sin åsigt. Men hur föga åfwen denna Skrift hyllar den läran, som föreställer All blott som en med det fullkomligen formlösa, och i och för sig sielfst insubstantielle ens

hwilken ledde till Pantheismus, heldst det wisserligen icke kan nekas, att i hwarje till enhet och helhet syftande System, wißa yttranden, wißa förmedlande Demonstrationer måste förekomma, hwilka, tagna ensamt för sig, låta rent pantheistiska. Och detta kan wäl så mycket mindre läggas ett philosophiskt System till last, som till och med i sjelfwa Christendomens lärobyggnad wißa enskildta Satser möta, de der, ryckta ur sitt sammanhang, hafwa en pantheistisk charakter. — Hwad åter den Satsen angår, att Philosophien med Schellingianismen, "förlorat sin progressiva princip på den endast theoretiska sidan", så, enär den förklaras på det sättet, att den nu mera icke i någon mån kan upparbeta sin subjectiva, utan att tillika och på samma gång befordra den objectiva delen, eller enligt Förf. ord i Bihanget N:o 7–10, sid. 65, "att alla Philosophiens werkeliga framsteg hädanefter måste taga med sig hela menniskan i så wäl theoretisk, som practisk hänsigt", d. ä. att i samma mån Philosophien utwecklar sig a priori, i samma mån utwecklar den sig tillika och i och med detsamma a posteriori, och så twertom — enär denna satsen, säger Rec., så förklaras, öfwerensstämmer den aldeles med Rec:s ord (Lit. Tidn. s. 361): att Schellingianismen är en lära, som öppnat wägen allsidigt. Men just detta förhållande wisar, att nämnde System icke slutar den kedja af Lärobyggnader, som börjat med Cartesius, och hwilkas öfwerwägande charaktin war analysen, war bemödander att allt djupare tränga in i det enskildta; utan att den sjelf börjar en alldeles ny rad, hwars öfwerwägande charakter är syntheticsk, är bemödandet att samla till helhet. Och detta skall blifwa än mera påtagligen synbart, allt som denna Philosophiens, genom Schellingianismen erhållna nya rigtning, hinner, allt mer och mer bestämdt, att gifwa sitt positiva resultat. Att Schellingianismen ännu ej fullständigt gifwit det, måste man medgifwa Förf, men detta är åter just ett nytt bewis derpå, att den är första länken i en ny System kedja. — För öfrigt hör det till naturen af all Philosophi, att gå derpå ut, att lika mycket wara lefwerne, som lära. Det är tillräckligen bekant, hwad de gamla grekiska Systemerna, i båda deßa afseenden, werkade; och om wißa af medeltidens och nästan alla den nya tidens philosophiska Systemer på lefwernet röjt ett mindre direct inflytande, så war detta en följd af deras öfwerwägande analytiska och logikaliska tendens †)

Och härmed har Rec. följt Förf. steg för steg, under hans förswar för sina bekännelser om andras Philosophi; nu må han derföre, på lika sätt, följa honom under förswaret för sina egna meningar.

II.

Innan wi till detta wärf begifwa oß, må-

sammanblandad modification af detsamma, det ser man just i den slutliga deductionen den Bruno gifwer, enligt hwilken motsatsen af Tanke och Warelse endast potentialiter men icke factiskt föreställes wara i och med det Absoluta; ehuru det absoluta wetandet, i sin rapport till ändligheten, gör detta urskiljande i tanke och warelse nödwändigt, för att möjligen, såsom absolut, i de andliga tingen uttrycka sig, hwilka just, i och med detta urskiljande, först poneras. Liksom äfwen Hr Geijers anmärkning (Bekännelsen, sid. 110) att Gud existerar, på en gång, såsom all warelses grund (Fader) och sjelf den fullkomliga warelsen (Son), redan här förekommer, då det heter: Das reine Subjekt-Objektaber, jenes absolute Erkennen, das absolute Ich, die Form aller Formen ist der dem Absoluten eingebohrne Sohn, gleich ewig mit ihm, nicht verschieden von seinem Wesen sondern Eins. Schellings sämmtl. Werke, 9:r B. Upsal. 1818. s. 149.

†) Det är också en omständighet som förtjenar att iakttagas, att de nyare Systemerna mellan Cartesius och Fichte mera werkat på Statsinrättningarna; medeltidens, mera på de ecclesiastiska Dogmerna och kyrkans skick; de gamla grekiska deremot mera på den enskildta menniskans lefwerne. Detta är wißt icke utan sin grund i deras olika inre wäsende.

ste wi göra oß full reda för meningen af hwad genom det bekanta Principium contradictionis fordras. — Förf. lyckes förmena (Biharg N:o 7—10. sid. 59), att Rec. warit okunnig om det sätt, på hwilket Kant uttrycker denna grundsats; men då Rec. (Lit. Tidn. s. 350) alldeles enligt den kantiska formeln, anförd mot sådelsesatsen, och på intet ställe anwändt den annorlunda, än efter denna formel fattad, så kan Rec. icke inse, att den, l. c. meddelade citaten ur Kritik der reinen vernunft, egentligen rör honom. Han har aldrig nekat, att ett ting A, som i detta ögonblick är = B, icke några ögonblick derefter kan blifwa = non B, så wida detta ting är underkastadt förändringar. Men definierar jag detta ting, och säger A är = B, eller bestämdare: A är ett ting, wid hwars benämning wi genast måste förstå något = B, då upphäfwer jag detta tingets förändrings-möjlighet, för att kunna anwända det såsom constant Term, och tillägger det ett förerådt wäsende, hwilket jag måste låta det, efter min Definition, bibehålla, så länge jag will bruka det såsom Term, för att ej med ett och samma ord beteckna twenne särskildta saker, och bereda confusion och förwillelse. Sådan är Regeln för all Terminologi, äfwen för den, som anwändes i det hwardagligaste lifwet. Ingen har emot att jag, t. ex. definierar Schatlakan med rödt tyg; men sedan denna definition engång, såsom fullgiltig, är uppgifwen och antagen, så erinres jag af alla om misstag, ifall jag bör jar tala om swart eller gult Scharlakan, ehuru ingen nekar, att ett stycke tyg kan färgas så wäl swart eller gult som rödt. Det passar blott icke på detta just nu bestämda tyget. Allrså kan man wißerligen tala om en werklig blifwen Tanke, så länge man icke närmare bestämdt betydelsen af detta ord. Men har man engång sagt: under ordet Tanke förstås ingen ting annat än det subjectiva möjlighetswilkoret, för handlingens objectiva werklighet; så tror Rec. icke, att man sedermera — så wida man will tala med wetenskaplig bestämdhet och tydlighet — kan säga, att Tanken är werklig blifwen; ty jag upphäfwer derigenom den wäsendtlighet jag, medelst min Definition, tillagt ordet Tanke, för att åter tillägga det en annan, som jag just, genom samma Definition, skilt derifrån. På samma sätt, när man, såsom Förf. — i Bekännelsen sid. 32 — med uttryckliga ord, skiljer "werklig kunskap", kallad Erfarenhet, från förberedelsen dertill, kallad Philosophi, den der definieras att wara Wetenskapen om sjelfwa werandet, hwars ändamål sättes att endast bestå i ett renande af organen för werklig kunskap, för Erfarenhet, hwilken organ kallas Sinnet, samt bestämmes att först taga sin början dermed, att det ömsesidiga lefwande förhållandet emellan menniskan å ena sidan och Natur och Uppenbarelse å den andra, blifwit störd, och att sluta med en fullkomlig upplösning eller bankrutt; ännu mera, då det ganska tydligt och påtagligt anmärkes, att då kunskapsförberedelsen, d. å. Philosophien, är slut, så börjas först åtrån efter sjelfwa den lefwande Kunskapen, eller efter Erfarenheten; — widare, då Philosophien, denna kunskapsförberedelse, kallas den rent subjectiva, kunskapen i sin rena möjlighet — till skillnad från Erfarenheten, som är kunskapen i sin lefwande werklighet — hwilken icke kan och icke har annat att göra, än att fullständigt framställa (således icke utreda, tyda) existensens gåta, hwadan den alltid har ett gifwet obekant, ett gifwet X = Begreppet Gud, hwilket den genom någon sin calcul aldrig kan förklara, hwarföre den måste låna sitt werkliga objekt från uppenbarelsen, och derunder helt och hållet sjelf förlorar sig i detta lånade objekt, så att Philosophien derefter blott existerar såsom det klara gudomliga sinnet, d. å. såsom sjelfwa kunskapsorganen — då, som sagdt är, Förf. i sin bok mycket bestämdt angifwit deßa criterier, såsom Philosophiens wäsendtliga — och det kan han icke neka; — så följer ju tydligt häraf, att han dermed bestämt, hwad, enligt hans mening, skall förstås med Philosophi. Endast hwad med denna beskrifning öfwerensstämmer,

wäntar således Läsaren, eller har åtminstone full rätt att wänta, att hos Hr Geijer se anförde under det definierade nomnet; således, allt hwad som är något annat än en subjectif Wetenskap om blotta wetandet; allt, hwad som är annat än motsats till werklig kunskap; allt hwad icke har ett gifwet obekant, genom egen calcul oförklarligt, allt hwad som förmår mera än framställa existensens gåta; allt, hwad som går ut på, att wara mera än förberedelse till werklig kunskap, till Erfarenhet; allt, hwad som står qwar sedan denna förberedelse är slut; allt hwad som icke i sig innebär spår af det sörda förhållandet mellan menniskan och uppenbarelsen och allt, hwad som icke med en fullkomlig bankerutterande upplösning slutar — det är, till följe deraf, enligt Hr Geijer, icke Philosophi; allt detta bör man icke förmoda att se honom sjelf beteckna med detta namn. Gör han dock detta; tillägger han Philosophien, hwilken, enligt sitt af Förf. bestämda wäsende, aldrig kan uppfatta begreppet Gud, annorlunda än som ett gifwet X, ett epithet, som antyder, att den bör kunna förklara detta X — och det gör han, då han talar om en christlig Philosophi; — talar han om förwerkligandet af kunskapsförberedelsen d. å. Philosophien, sedan sjelfwa denna förberedelse tagit slut — och förr inträder ju, enligt Förf. egna ord, icke ens åtrå efter werklig kunskap? — talar honom fortfarandet af kunskapsorganens renande, d. å. om Philosophi, sedan denna rening är werkställd, och således ingen ting annat än sjelfwa denna renade organ: det klara sinnet, återstår; talar han om en Philosophi, som också skall kunna lösa existensens gåta, då, enligt hans egen bestämning, likwäl all Philosophi aldrig kan hinna längre än att blott framställa den — och att han allt detta gör, har Rec. med mångfaldiga exempel wisat — då hor han, Hr Geijer, till ett wisst Subject lagt wissa Prädicater, hwilka, enligt den definition han sjelf på detta Subject medelat, icke med det äro förenliga och hor således, brytande mot regeln för den logiska satsningen, i stället för säkra satser, gifwit contradictioner och Deceptrismer. Bland de många af Rec. uppgifna, har Förf. endast fästat sig wid den som råder dem att tala på engång om förberedelse till werklig kunskap, som, enligt Definitionen, skall wara Philosophi, och om en werkligblifwen Philosophi, och till wederläggande af den, samt med anledning af Rec. anmärkning: att förberedelsen till werklig kunskap, wäl sjelf måste wara werklig, framställt den frågan: om det är otillåtligt, att tala om en werkligblifwen tanke? — Efter Rec. sätt att se, rent af ett nötskott, skjutit med löst krut i tomma luften! En tanke, som ännu icke blifwit werklig, måste wäl wara en sådan, af hwilken inga werkningar för ports, inga resultater åstå; men i samma Predicament måtte wäl icke Philosophien wara, då den skall framställa existensens gåta, då den förbereder och genom sitt slutliga utarbetande framkallar werklig kunskap — allt efter Förf. egna ord, i Bekännelsen, sid. 32. — Och på samma sätt, som en hwar lärer tycka det wara mindre logiskt rigtigt att säga, det en tanke blir werklig derigenom att den är slutad, d. å. upphör, likså måste Rec ännu fortfara att se ett brott mot Principium contradictionis deri, att Förf. påstår, att förberedelsen till werklig kunskap, sjelf blir werklig derigenom att den, såsom sådan, upphör, och att den får sitt object derigenom att den sjelf sig i sitt object förlorar, — till trots af den spetsiga jemförelsen med Erasmus Montanus. Witterligen är detta qwicka infall mera träffande i afseende på Rec. än på Förf. emedan åtminstone Erasmus Montanus, i hög grad war angelägen om sträng consequens i Syllogismen.

(Slutet följer.)

Swensk

Literatur-Tidning.

N:o 2. Måndagen den 4 Februari 1822.

Recension:

Kongl. Swenska Museum. Samling af Contur-teckningar, med en analytisk och critisk beskrifning öfwer hwarje ämne, utgifwen af Boye och Wetterling. Första Häftet, innehållande 25 N:r. Stockh., C. Delén 1821. 8:o med 24 Plancher

(Fortsättn. o. slut fr. N:o 1).

I fråga åter om bedömandet af Taflornas wärde möta wißerligen flera wanskligheter, då naturligtwis olika personer kunna betrakta hwarje föremål ur särskilda synpunkter, allt efter varierande åsigter och individuella tycken. Man måste dock medgifwa att Utg. framställt sina omdömen med så mycken moderation och modesti, att man måste wara nöjd med dem, äfwen der man icke alldeles i dem instämmer. Sådant är äfwen Rec:s förhållande t. ex. i afseende på omdömet öfwer Pl. V. eller Ov. Matsys' tafla, den Utg. så hårdt bedömmer. Rec. will medgifwa att målningssättet är något hårdt och att allt är utfördt med den yttre minutiösa flit, som utmärker den gamla flamandska och tyska Skolan, men han kan icke inse, att detta i och för sig sjelft bör gifwa anledning till tadel. Många Målningen mer än någon annan konst uteslutande är till för den praktiskt bildande kännaren, som ensamt wärderar allt efter öfwerwunna swårigheter och enskildta partiers förtjenster eller fel? Många icke snarare deß producter, liksom alla de öfriga Konsternas, mera äro beräknade på hwarje öppet sinne, som mera ser på den werkan, som det hela gör på hjertat? Och är det ej det högsta criterium på en skön tafla, att den, lik en fulltonig färgmusik, tar beträktarens hela inre menniska i beslag, fyllande den med samma sköna känsla, som eldat Målaren under utförandet af sin Composition? — Rec. fruktar icke att deßa frågor allmänligen skola blifwa förnekade, och derföre tror han äfwen, att ifrågawarande Matsys' tafla icke skall sakna sina förswarare. Hwilken rörande sanning i det hela af denna noggranna måning! Hwilken lugn mildhet i charakteren! Hwilket stilla behag t. ex. i det unga Fruntimrets ansigte och hwilken bedjande förtakelse i den fattige mannens lidande uppsyn! Hwilken naiv innerlighet i det lilla barnet, som med sina små fingrar omfattar den smekande handen! — Sannerligen Rec. åtminstone skulle ej tweka, att för en tafla af detta uttryck bortgifwa den temligen opoe-

riskt uttänkta, pretentiöst arrangerande och matt colorerade breda och "frodiga" Qwinnofigur, under hwilken Lanfranco, Pl. XII, symboliserat Barmhertigheten, eller Giordanos Magdalena med sina grofwa lineamenter, sitt ruggiga hår och sina stela armar*); och aldraminst skulle Rec. wilja så strängt dömma Matsys' Banquier, för att i stället slösa så mycket beröm på den frostiga, intet sägande, manierevade composition: Venus fästande bindeln för Kärleks-Gudens ögon, som meddelas Pl. XI.

Utg. hafwa följt Catalogen öfwer Musei Samlingar, wid angifwelsen af namnen på Mästarne till hwarje särskildt Tafla, och häri tror Rec. att de icke gjort orätt. Men likså tror han, att denna Catalogs uppgifter icke äro alltid tillförlitliga. Nu sist omtalade tafla föregifwes der wara målad af ingen ringare än Titian; — efter all möjlig anledning ett stort misstag! Hwar ser man, i denna betydningslöst uttänkta och matt utförda composition, det starkt effect-wäckande; hwar i dessa stornäsiga, fetlagda Nympher den zirlighet i teckningen af qwinnofigurer, och hwar i denna enformigt ljusa och matta colorit, den genomskinliga, saftigt skimrande färgblandning och de dunkla reflexer, som utmärka så charakteristiskt den titianska stylen? Snarare skulle Rec. i dessa sökta ställningar, i denna fadsöta, ljusa färghållning, i det coquetteri, som utgör totalhyunet af Taflan, och i den brist på poetisk idé och känsla som i densamma råder, wilja igenkänna en ytlig Fransos från Pariser-Scholans manierade period, om icke werkligen den sköna, naift målade Goßen, som stöder sig på Gudinnans axel motsade en sådan gissning. Äfwen äro Venus' armar teknade med lika mycken sanning som behag.

*) Det bör anmärkas att dessa äro på Contourgraveren Pl. VIII, werkeligen wida bättre och mera lefwande än på sjelfwa Taflan.

Till dessa trenne uppgifna omständigheter, erforderliga wid en taflas beskrifning, kunde för Läsarens upplysning och nöje läggas ännu en fjerde, ehuru icke af den nödwändighet, som de öfrige, dock, i synnerhet hos oß, af nog relatif wigt, att framställas som ett pium desiderium. Det wore några korta underrättelser om hwarje Mästares personlighet, åtminstone fäderneland och werkningstid. Rec. har haft den lyckan att wara i tillfälle att weta huru rik den ena Utgifwarens, Baron Boyes, kännedom i Konsthistorien är, och kan således tryggt försäkra, att det endast bero på hans godtfinnande att uppfylla denna önskan. Och är det icke tillåtet att förutsätta att den, som redan gjort så mycket, skulle äfwen wilja göra mera för ett så skönt mål, som sina landsmäns bildning och underwisning? —

I stället hafwa Utg. genom wisa i Företalet förklarade Sigler tillkännagifwit, hwar de beskrifna Taflorna för ögonblicket sig befinna; så mycket nödigare som det egentliga garde des Tableaux i Kgl. swenska Museum är så inskränkt, att endast en högst obetydlig del af det Tafle-förråd, som werkligen finnes, der kan rymmas, utan äro de alltså fördelade i åtskilliga andra rum på Slottet. Men i anledning af en egen wana att tid efter annan flytta wisa taflor från en plats till en annan, äro dessa angifwelser icke constanta. Så t. ex. hängde Susanna öfwerraskad i badet (Pl. III.) af Rubens, då Contourteckningen togs i den egentliga Salongen af Garde des Tableaux, men för närwarande är den flyttad derifrån. Deremot har Giordanos Magdalena (Pl. VIII.) som, då Contourteckningen togs, hängde i Öfwer-Intendents-Embetets Rum; Moses i Öknen af Guercino, i Riksmarskalks-Embetets-rum och Carraccis Madonna (Pl. XVI), derstädes, blifwit numera flyttade i det större Tafle-rummet af Museum.

Men som alla menskliga arbeten mer eller mindre måste hafwa sin skuggsida, så har detta förtjenstfulla werk äfwen sin, neml. i de-

ctionen af de beskrifningar, som åtfölja graverna. Den är understundom wårdslös och oegentlig, t. ex. Pl. III. "Om coloriten på Susanna är mästerlig, så gäller icke samma yttrande om teckningen, hwars (teckningens) coloßala former sakna ett wackert ideal." Meningen skall wäl wara, att Susannas former äro allt för coloßala att wara bildade efter ett wackert ideal, men som uttrycket är, skulle man tro att former och dertill coloßala former kunna hafwa ett ideal. — Widare: "Den ena Domarens rörelse med högra handen på Susannas axel, tyckes icke heller wara lycklig." Men deremot är meningen af denna ordställning rätt löflig — Pl. XV. "Genom de oblandade färgers läggande på sitt ställe utan fördrifning, som (fördrifningen?) wittnar om en djerf och rask pensel." — Pl. XVI. "Maria, ehurn icke någon Raphaelisk, har dock den skönhet, som war honom egen," hwilken honom? — Pl. XXI. "Teckningens correcthet och draperiernes lediga, breda weck göra denna Tafla till ett behagligt foster af den Italienska Scholan." Wore den då ej foster af italienska Skolan utan correctheten och de breda wecken? o. s. w. Dock deß små fläckar, dem en något nogare uppmärksamhet lätteligen för framtiden skall undanrödja, anmärkas allenast af det skäl, att, då Utg. fattat den föresatsen att meddela sina beskrifningar på modersmålet, och hwilken föresats är wärd det största beröm och den innerligaste tacksamhet, Rec. önskade, att deßa beskrifningar wore och blefwe fullkomligt lika wälperliga, som teckningarne. I alla fall är det onekligt, att deßa små lätt öfwerseeliga språkbrister, hufwudsakligen ingenting kunna förringa af detta werkets egentliga höga wärde. Och är det Rec:s upprigtigaste önskan, att detta måtte så allmänneligen inses och erkännas, att icke allenast Utg. uppmuntrades att snart skänka oß en oafbruten fortsättning af detsamma, utan äfwen att antingen de, eller några andre med lika skicklighet, wille på samma sätt meddela allmänheten tillgång att göra bekantskap med de konstskatter, hwilka, här och der i privata Samlingar finnas inom landet. Så gifwes ett icke ringa antal herrliga Taflor i Hans Maj:ts enskildta samling på Rosersberg. Så är den Collection som afl. Professor von Breda efterlemnat lika så rik, som i allmänhet wäl wald. Så äger Friherrinnan Tersmeden wäl icke många, men så mycket skönare och dyrbarare taflor. Så skall ExpeditionsSecreteraren Ulmgren äga redan en utsökt samling af målningar, den han ständigt förökar. Och hwilka förtjusande stycken finnas i Friherre Rehausens med så mycken smak och kunnighet tillsammanbragte Samling, är icke obekant för någon konstälskare inom hufwudstaden, då ägaren med så mycken liberalitet till den lemnar tillgång åt en hwar, som lifligt intereßerar sig för konstens skönheter. Deßa så för Rec. bekanta Samlingar inom Stockholm — att förtiga dem, som finnas i landsorterna*) — skulle om deras skatter också allmänligen bekantgjordes, tillräckligen ådagalägga Nationens smak och i sin mån bereda swenska namnet en lika heder, som det i andra afseenden redan så rättwist äger. Och för att göra detta fullständigt, måste Rec. uttala ännu en önskan, den neml. att någon också med lika skicklig Contourgrafyr, som Herrar Boyes och Wetterlings, wille framlägga för Europas konstälskare åtminstone de utmärktaste konststycken, dem inhemske äldre och yngre Artister: Ehrenstrahl, Mandelberg, Sergell, Breda fader och son, Hörberg, Masrelier, Kraft, Fahlerantz, We-

*) Äfwen i åtskilliga Kyrkor i Landsorterna hänga dyrbara Taflor oftast aldeles undangömde för hennes öga. Så t. ex. i Linköpings Domkyrka, en stor Tafla af Hemskeerk. I Tuna kyrka af Linköpings stift, en Christus på Korset af Garofalo. I Romfartuna kyrka i Westmanland en Nattwardens Instickelse af Rembrandt o. s. w.

fin, Byström, Sandberg m. fl. framalstrat. Då skulle man få se, att Swenskan icke blott förstår att bryta Malmen ur grufworna och bruka de sjelfsmidda Swärden, utan äfwen med den warmaste känsla för det sköna, föra mejseln och penseln och att njuta a deras herliga skapelser.

Försök

till en systematisk Indelning af de philosophiska Systemerna*).

Tabell.

Urwetande:
Absolut Kunskap om det Absoluta.
Identitets-Lära.

Intellectuella eller metaphysiska Systemer:				Rationella eller logikaliska Systemer:	
Realism.		Idealism.		Elementära.	Methodiska.
Materialism.	Pantheism.	Intellectualism.	Supernaturalism.	Atomistik. Empirism.	Dogmatism. Kriticism.
	Theosophi.				Skepsis.

Synkretism.

Förklaring.

Öfwerblicken af hela den nyaste tidens odlingsbemödande, wisar oß deß rigtning afgjordt wara bestämd åt helhet; att, i en renande totalåskådning, uppfatta och till enhet sammansmälta alla Culturens så mångfaldigt, ända till ytterste roten splittrade elementer. Derföre kan man äfwen säga, att det är charakteren af den nyaste tidens Philosophi — då denna Wetenskap just på en gång är Bildnin-

*) Den stridsfråga som uppkommit mellan Författaren af närwarande skrift och Hr Professor Geijer, har enligt den förres öfwertygelse, påkallat af honom en slags Redogörelse för de philosophiska meningar han inhämtat och sökt göra till sina egna, liksom har tror en tillkännagifwelse af sina åsigter angående Wetenskapernas Wetenskap wara behörig, i fall han i Lit. Tidningen skulle blifwa Recensent af någon bland de skrifter i Philosophiska ämnen, som redan hos oß utkommit eller utkomma. I anledning häraf har han anhållit om ett rum i Lit. Tidningen för denna uppsats. Skulle någon kännare wilja underkasta den sin granskning, bereddes derigenom Förf. ett nöje och en heder, som skulle förbinda honom till lifslig erkänsla.

gens färna och högsta utvecklings förebild — ej att, såsom fordom, genom ett nytt, ensidigt System, upphäfwa och undantränga de föregående ensidiga, utan att wara en allsidig speculativ compositions- och decompositions-proceß af dem alla. Derigenom har äfwen nu wärdet af Philosophiens Historia klarare än förr blifwit insedt. Men för att wara en successivt reproducerande bild af sjelfwa Philosophien — ej blott, som förr, en mer eller mindre kritiskt, i chronologisk ordning utförd anteckning af spridda facta — måste deß Historia äfwen sjelf med philosophisk anda utföras. Alltså då det är den philosophiska Historiens object, att åskådligt framställa förhållandet emellan alla de formella inskränkningar, i hwilka de olika Systemerna, approximando, sträfwat att uttrycka Philosophiens hela fria wäsende och ändamål, har äfwen bemödandet att tydligt och princip-enligt för sig utreda indelningsrelationen mellan Philosophiens särskildta Systemer och att derefter kunna werkställa deras bestämda classificering, fått en wigtighet, som torde ursäkta dristigheten, att här meddela ofwanstående försök. Men för att underlätta insigten och betrygga de grunder, på hwilka denna indelning blifwit uppförd, äro några Förklaringar nödwändiga, hwilka torde befinnas äfwen af det skäl gagneliga på sin plats, att de nödwändigt måste leda till tydandet af det hufwudsakliga i den philosophiska Terminologien och dymedelst något bidraga att befordra ett allmännare begripande af sjelfwa Philosophien.

Såsom det wettenskapliga bemödandet att finna den säkra grunden för allt wetande, så lunda förklara möjligheten af en tillförlitlig erfarenhet och dymedelst befästa all Wettenskap, kan Philosophien icke hafwa något annat mål, än att finna ett absolut wißt i förhållandet mellan det yttre warande föremålet (objectet) och det inre tänkande (subjectet), ty all Sanning består i föremålets fullkomliga öfwerensstämmelse med föreställningen. Men ingen öfwerensstämmelse är fullkomligare än den, der öfwerensstämmelsens båda substrater äro ett, äro oåtskiljde i en Substans. Derföre måste Philosophien söka att framtränga till den punct, der ännu Objectet icke, i något slags hänseende, delat sig från Subjectet, utan der det, som är föremål, tillika samt i och med detsamma är föreställningen derom, och det som är föreställning just i och med detsamma är föremålet som föreställes — alltså warande den gifna ursprungsmöjligheten (Substans) till både Object och Subject, till både Warande och Tänkande och i följe deraf den gemensamma och ömsesidiga grunden till existensen af allt så wäl warelses- som tanke-föremål. Denna allsidiga grund till all möjlig existens — det ewinnerliga Rättas entelechi, eller fullkomlighets-warande-möjlighet — är det, som Philosopherne wilja beteckna med termen det Absoluta=Gud, tänkt i sitt rena, omanifesterade urwäsende; således den grund, ur hwilken Gud, såsom bestämdt existerande, d. ä. såsom existensens Subject, genom acten af sin uppenbarelse, framträder, ehuru han, Gud, har denna grund till sin sjelfexistens werkligen och inom sig bestående i sitt eget urwäsende. Gud, såsom existerande, såsom det Rätta fattadt inom Subjectet af deß sjelfexistens, d. ä. såsom det ewiga Ordet, Logos, är wißerligen för menniskosjälen tänkbar, men alldeles icke i sin absoluthet, hwadan också detta Absoluta kallas Gudomens dunkla grund.

Denna dunkla grund kan således icke fattas utan af en föreställning, hwilken, såsom sådan, är grunden sjelf, således endast af ett wetande, som i och genom det att det är wetande tillika är allt warande och grunden dertill — således af ett **Urwetande**, som just till följe af denna egenskap tillika är en urexistens, ett ursprungligt warande. Men till följe deraf måste, i manifestations-hänsigt, detta warande wara urskiljeligt och werkligen, såsom existens, urskilja sig från wetandet, såsom

grund till existensen. Derföre urskiljer sig äfwen den sig uppenbarande, d. ä. existerande Guden från sitt uppenbarelse-substrat: Naturen, hwilka båda Motsatser: Gud och Natur, fattade under uttrycket af deras substantiella möjlighetswilkor, kallas Ande och Materia. Anden är neml. det Absoluta tänkt såsom abstraheradt från Warandet, och Materien är det Absoluta tänkt såsom abstraheradt från Wetandet. Derföre är Materien det döda, stelt-beståndande, formade, rum-intagande i Universum; Anden åter det lefwande, rörligt blifwande, formande, tiduttryckande i Universum. Anden är alltså ett handlande, hwilket, inom Universets högsta organism och medwetsorgan: Menniskan uttrycker sig såsom ett medwetande om sig sjelf: ett rent Jag, hwilket sätter sig såsom Subject, i det att det motsätter sig ett annat: ett object, det Subjectet will med sig bringa i förhållande, begripa och bestämma. Således är, af alla warelser i Universum Menniskan den enda, som är capabel af Philosophi och i ständigt behof af den, hwilken, trängande på att inse öfwerensstämmelsen mellan Subject och Object, nödgar Anden att försätta sig åter i tillstånd af Urwetande, d. ä. att såsom wetande begripa och fatta sig tillika såsom warande eller att se sig på en gång med allt i Gud — ett tillstånd, hwilket betecknas med namn af intellectual åskådning. Endast denna är fattlig af det absoluta, derigenom att den framträder såsom det förenade — såsom Copulan — af det subjectiva med det Objectiva, af Ande och Materia: såsom den förmedlande indifferenspuncten af deßa motsatta, dem man efter benämningen på de båda yttersta ändarne af den magnetiska Linien, kallat Poler, så mycket mera, som de innehafwa deßa Polers egenskap af Negativitet: mottagande kraft, samt Positivitet: meddelande, werkande kraft.

Det System, som går ut på, att försätta sig i denna Polernas Indifferenspunct, att i hela sitt wäsende antaga naturen af Copulan

och fatta identiteten, d. ä. det förmedlade sammanhanget och förbindandet eller ömsesidigheten af Subject och Object, af Ande och Materia, af Tanke och Utsträckning heter IdentitetsLära. Detta System är, neml. såsom philosophiskt, wettenskapligt, men all Wettenskap beror på Construction, och Construction är ett fortsatt bemödande att bringa begrepp och åskådning i likställighet, hwadan äfwen IdentitetsLäran måste åsyfta att tillwägabringa en dylik likställighet. Men Identitetsläran tillwägabringar denna likställighet icke mellan wanlig åskådning och begrepp, utan mellan den intellectuella åskådningen och begreppen. Af de menskliga Själsförmögenheterna har man egentligen urskiljt Förnuftet — på Latin kalladt Intellectus — såsom förmågan af åskådning och reflexion, från Förståndet, Ratio såsom förmågan af Tanke och Begrepp. Men emellan och förenande båda, är Phantasien eller förmågan af idéer: den intellectuella åskådningens organ, och således den som, derunder genomträngande och syßelsättande de båda andra förmögenheterna *), i IdentitetsSystemet är werksam. Detta Systems charakter är således tillfredsställande helhet, då åter de Systemer, hwilka egentligen äro antingen Förnuftets eller Förståndets barn, alla äro mer eller mindre ensidiga.

Det är sagdt, att förnuftet eller Intellectus är förmågan af reflecterad åskådning, som, (enligt hwad sjelfwa benämningen Åskådning på forhand antyder), till följe deraf un-

*) Det af intellectualåskådningen uppfattade återspeglas i Phantasien såsom idéer, föremål för Förnuftets åskådning, hwilket Förnuft, genom på dem anwänd Reflexion, framställer dem för Förståndet, som nu åter anwänder dem såsom Begrepp om de Objecter, hwilka tillkännagifwit sig genom intryck på de yttre sinnena: Förståndets uppfattningsinstrument.

der sin k—ning, sätter något utom eller öfwer sig; och af denna anledning kallas alla de Systemer, hwilka för kunskapens möjlighet söka en transcendentell grund uppöfwer Tankeförmågan, men jemt fyllande och sysselsättande deß werkningskrafter, Intellectuella eller metaphysiska Systemer, emedan de helt och hållet taga förnuftets werksamhet i beslag, och utgå från syntheticka Principer, d. ä. sådana i hwilka Subject och Prädicat icke ensamt af tänkandets egen identitet, utan af något än Tanken högre för den främmande, förmedlas. — De Systemer åter, hwilka i sättet af sjelfwa Tankekraftens werkningar, medelst anställd Analys af dem wilja upptäcka wilkoren för möjligheten af kunskapens wißhet kallas rationella eller logikaliska Systemer, emedan de helt och hållet utgå från Förståndet eller Ratio: (förmågan af begrepp), och bero af Lagarne för dem och den emellan dem och objecterna, utan främmande förmedling, rådande öfwerensstämmelse. — Allt efter sättet att se och bestämma denna grund och deßa willkor, splittras de metaphysiska och de logikaliska Systemerna i wißa underordnade Lärobyggnader, hwilkas särskildta charakterer bestämmas genom naturen af deras Principer.

De metaphysiska eller intellectuella Systemernas Underdelningar.

Fäster sig Reflexionen, i början af deß werksamhet, wid något reellt eller warande, d. ä. wid wäsendet af den i åskådningen uppfattade transcendentella Kunskapsgrunden, så får den häraf uppkommande charakter af Systemerna, namn af Realism. Den utletar ur Wäsendets warande, blott och bart derigenom att det är, betinget för allt bliswande. Men antages detta kunskapsgrundens wäsende att ej wara annat än det döda, råa ämnet till warandet, d. ä. Materia, så uppkommer en underafdelning af Realismen, som kallas Materialism. Deremot, antages denna grundens wäsende att wara ett i sig sjelft lefwande reelt, som oafbrutet modifierar sig till warande: en Punct, som ewinnerligen expanderar sig till Universum, eller i oändlighet wärer ut till Allt, så wäl till det hwad wi kalle Tanke, som till det wi kalle Natur, hwilka båda motsatser dock ej annat äro än sig jemt modifierande modificationer af denna substantialitets- och individualitetslösa Enhet och Allhet, den man, om så behagas, kan lika rätt kalla Gud som Werld, eller twertom. — så uppkommer det, hwad man gifwit namn af Pantheism.

Deremot om åskådningen uppfattar kunskapsgrunden endast såsom Form, under wilkoret af ett bliswande, som just derigenom ger säkerhet om ett wäsendtligt warande, så får den deraf uppkommande charakteren af Systemerna namn af Idealism. Men antages denna kunskapsgrundens form endast att wara ett individualitetslöst naturen genomträngande Förnuft, en allt omfattande den allmännaste Tanke, så uppkommer deraf en underafdelning af Idealismen, som kallas Intellectualism. — Anses åter detta Förnuft hafwa individualiserat sig till ett substantielt, fastän incorporelt wäsende, till en från Naturen afskiljd öfwer den upphöjd och på den inwerkande Ande, så får en sådan, i systematisk ordning utförd, ånyo figt namn af Supernaturalism.

Om med förutsättandet af en sådan från Naturen skild mäktig Ande, det dock antages att sjelfwa naturen äfwen är spiritualiserad, är öfwerallt befolkad af Andewäsenden, hwilka ehuru framträdande i en beständig opposition med den allsmägtige Öfwer-Anden: Gud, dock af honom kufwas och göras till medel för utförandet af hans heliga planer, såsom i sjelfwa werket från honom utgående och i honom såsom i sitt centrum, återwändande, hwadan de, af den hela warelsen hänryckande betraktelsen fattliga, antyda ÖfwerAndens eller Guds hela förhets och fanningsdjup, så utbildar sig ett System, som i sig förenar alla de metaphysiska Systemernas egenheter det man gifwit namn af Theosophi.

De logikaliska eller rationella Systemernas Underdelningar.

Det är bekant, att Logiken, såsom Wettenskapen om Förståndets laglikmätighet under utöfwandet af det analytiska Tänkandet, delas i logisk Elementar-Lära, hwilken, genom sönderdelande af Tanken i deß särskildta werksamheter och beståndsdelar, söker framtränga till det logiska något (ens logicum); det Tänkbara, som för dem är det bestämmande och grundande elementet; och i logisk Method-Lära, som har till syftemål att utreda och bestämma det förfarande, medelst hwilket Tankarne bekomma Enhet, sammanhang och wetenskaplig halt. Denna skilnad utmärker sig äfwen såsom orsakande den olika charakteren af de logikaliska Systemerna. De hwilka hufwudsakligen egna sig åt utredandet och bestämmandet af detta tankens Element: det ursprungligen Tänkbara, genom hwars typiska jemförande med allt derifrån härledt tänkbart, tanken och den uppå den grundade kunskapen erhåller wißhet och säkerhet, förtjena att heta elementar-logikaliska Systemer. Men antages nu detta ursprungligen Tänkbara såsom ett i sig sjelft bestående warande, ett realt, ett gifwet logiskt wäsende, antingen nu detta — mera materialistiskt — anses wara blott något paßift, oändligen litet odelbart substrat för all sönderdelning: en naturlig punct eller Atom; eller också, att detta oändligen lilla, odelbara, äfwen antages — mera intellectualistiskt — warа med föreställning begåfwadt, en Monad, så är dock åsigtens construction densamma, hwadan deßa båda antaganden, såsom grundande en egen charakter, hos de elementarlogikaliska Systemerna, kunna sammanfattas under en gemensam benämning eller Atomistik. Så wida åter detta Tankens Urelement antages wara något blifwande, något sig jemt förnyande, såsom werkadt genom intryck af något utom sjelfwa tankekraften warande, så uppkommer den egna elementarlogikaliska åsigten, som är känd under namn af Empirism.

Å andra sidan kallar man de Systemer methodiskt-logikaliska, hwilka, lemnande forskningen efter det ursprungliga TankElementet derhän, hufwudsakligast syßelsätta sig med, att, genom aktgifwande på de Lagar, efter hwilka Förståndet, under sitt Tänkande, förfar, bestämmande utreda deßa och dymedelst bereda åt Kunskapen säkerhet och hållning. Om nu, såsom sådana bestämmande Lagar, angifwas wisса Lärosatser, Dogmer, de der antagas wara omedelbart wißa och, till följe deraf strängt wettenskapligen styrande alla Förståndets operationer, så uppkommer det, hwad man gifwit namn af Dogmatism. Om åter deßa Tankens Lagar icke anses wara gifna, utan hela det philosophiska förfarandet dertill inskränkes, att, genom noggrann analys af medwetandets omedelbara facta, söka utforska Reglorna för hela Förståndets samtliga werksamheter, så bildar sig en logikalisk System-charakter, den man paßande nog gifwit namn af Kriticism.

Men stadnar denna undersökning wid en sådan afsigt, att de Reglor för Tänkandet man skulle kunna upptäcka, i sig sjelfwa blott äro tomma formler, de der ingen wißhet åt Kunskapen kunna gifwa, emedan något ursprungligen Tankebart såsom grund och stödjepunct för Tankewerksamheten icke kan upptäckas, emedan menniskosjälen ingen wißhet förmår att erkänna, så får denna, alla de logikaliska Systemerna, i deras innerста wäsende, undergräfwande åsigt, namn af Skepsis.

(Slutet följer.)

Rättelse:

S. 7 r. 23, 24 och 25 fr. Mahomed l. Mahmud.

Bihang
till
Swenſk Literatur-Tidning.

N:o 2. Februari 1822.

Duplik

Till Herr Profeſſor Geijer,

i anledning af hans uti Bihang till Swenſk Literatur-Tidning N:o 7 – 10, meddelade Anmärkningar.

(Slut från N:o 1.)

I Bihanget ſ. 61, förundrar ſig Hr Geijer deröfwer, att Rec. icke kunnat finna, att han, Förf., öfwer allt, om hwad han kallar chriſtlig Philoſophi, och om hwad han kallar Religion, prädicerar ett och detſamma. Denna förundran tycker R:c. åter, å ſin ſida, wara ganſka förunderlig. Det har intet ögonblick — och Recenſionen bär derom wittne från förſta raden till den ſiſta — undflytt Rec. att Förf. om begge benämningarne: chriſtlig Philoſophi och Religion, prädicerar deſſamma; men det har endaſt förefallit R:c. lika ologiſkt, att, ſedan man ſagt, att Philoſophien, ſåſom ſådan, nödwändigt alltid måſte hafwa Begrepper Gud, ſom ett gifwet obekant, det den genom ingen calcul kan förklara, dock antaga en wiß ſlags Philoſophi, för hwilken Gud är både principium essendi och cognoscendi (jfr. Lit. Tidn. ſidd. 351, 352) — lika ologiſkt ſäger Rec. — ſom att, ſedan man angifwit Religionen för Kunſkapens poſitiva, Philoſophien åter för deß negativa ſida — ſåledes ſjelf uppſtälle polaritetsförhållandet mellan Religion och Philoſophi — dock omtala att den ena polen, den ena ſidan ſkall undantränga, i ſig uppſluka den andra, ſå att det ſom nyß hade twå ſidor, nu framträder blott med den ena ſidan. Derföre må Förf. icke tro, att Rec. blott "gör anſtalt till" att påſtå det Religion lika litet kan undantränga och ſätta ſig, ſåſom ſådan, enſamt i ſtället för Philoſophien, ſom att Philoſophien ſkulle kunna ſätta ſig i ſtället för Religion, utan är detta påſtående — för att låna ett uttryck af Hr Geijer — werkligen juſt Rec:s "egentliga wurm". Philoſophien är neml., enligt Rec:s öfwertygelſe, werandet om det abſoluta ſammanhanget mellan de gudomliga och menſkeliga tingen, enligt det enda Rättas uppfattning i förnuftet, ſåſom Sanning; Religion är åter den lyckſaligande, helgande känſlan af detta ſammanhang, enligt det enda Rättas uppfattning i Sinnet, ſåſom oll-oändlig godhet. Att den ſednare är den höjſta bekräftelſen på den förra, det har Rec. aldrig nekat, twertom, på ett annat ſtälle *), uttryckligen yrkat. Men juſt derföre tror han, att den icke kan upphäfwa och undantränga den andra, utan att dermed upphäfwa ſig ſjelf; på ſamma ſätt, ſom, i en geometriſk Propoſition, bewiſet icke undantränger och, ſåſom bewis, enſamt beſtår förutan Theſen, eller, i Syllogismen, Concluſionen, ſåſom ſådan, icke undantränger För- och Eſterſatſerna, eller twertom. Deremot har Rec. ol-

*) Se Företalet till Brefwen öfwer Platin.

brig neka, att det ena kan förmedlande öfwergå i det andra — och endast ett consequensmakeri af egen art, kan, af Rec. ord, wilja framtwinga misstanke derom — men han tror, att, genom denna öfwergång, icke det ena ensamt träder i stället för de båda, utan att af denna öfwergång uppkommer ett tredje, som är någon ting annat, i sig innehållande båda och högre än dem — på samma sätt, som, hos Euklides, Constructionen är något annat än både Thesen och Bewiset, och, i Syllogismen, Copulan något annat än både Förs:s och Conclusion. — Sådan är Rec:s mening; sådan divergensen i den från Förf:s, — och nu dömme den sakkunnige och opartiske Läsaren oß emellan.

Innan Rec. går widare, will han, i förbigående, fästa Läsarens uppmärksamhet på en restriction, den Förf. nu funnit skäl att göra, wid sin förut, i den Ophilosophiska Bekännelsen, gifna förklaring öfwer Philosophien, emedan detta förhållande, i Rec:s tanke, gifwer an ny bestyrkelse på den anmärkningen, att Förf. icke ännu kommit till klar enighet med sig sjelf, i frågorna om de hufwudsakligaste ämnen för hans undersökning. — "Jag har — säger han nu i Bihanget, sid. 57 — i Philosophien urskiljt en subjectif och en objectif rigtning!" Kan wäl wara! men denna urskiljning är icke gjord i Boken. Der är Philosophien den rent subjectiva Wetenskapen, och såsom något rent subjectist, kan den icke hafwa någon objectiv rigtning, lika litet, som det rent hwita kan skifta i swart. Nu har dock Förf. inskränkt sitt fordna yttrande derhän, att den subjectiva rigtningen är den, som egentligast utmärker Philosophiens wäsende — som wäl tyckes wara temligen naturligt, Rec. hade nästan sagt tawtologiskt, då Philosophien, enligt Förf:s definition, är den rent subjectiva Wetenskapen. Om denna subjectiva Wetenskap, i sin subjectiva rigtning, heter det nu, att den "omedelbart har att göra med förnuftet sjelf, med sin egen organ," hwilket åter, enligt Boken, war charakteristiskt för Philosophien i allmänhet. Den objectiva rigtningen, heter det, inträder deremot i Philosophien, med deß anwändande på den physiska och moraliska werlden och deßes upphof Gud. Det torde således icke undfly någon, att, hwad Förf. särskiljer såsom Philosophiens subjectiva och objectiva rigtning är detsamma som det, man förut warit wan att tänka sig under namn af theoretisk och practisk Philosophi, och denna insigt är icke utan sin wigt, för att närmare bestämma halten af Förf:s i början af Bihanget gjorda indelning af de philosophiska Systemerna, i subjectiva och objectiva. — Dock wi må återwända till närwarande deduction. Detta inträdande af den objectiva rigtningen förklarar Förf. "såsom en fortgående objectivering af Philosophien", och hänwisar, för winnande af närmare upplysning, till den ophilosophiska Bekännelsen, sid. 107. Der heter det: "objectif blir Philosophien först i och genom de öfriga Wetenskaperna (således icke i och genom sig sjelf, d. ä. icke såsom Philosophi), hwilka hon alla genomgår, hwarigenom hon äfwen allt mer realiserar sig i sina objecter och med detsamma allt mera fullständigt blir object för sig sjelf". Denna realisation sker enligen — heter det widare — genom det hela af Natur-Wetenskaperna, "hwilka alla, utgående från den förutsättningen, att Naturen låter sig förnuftigt förklaras, äro oßelsotta med att i begrepp förwandla deß werkningar, och sålunda liksom bemägtiga sig dem"; eller genom "det hela af de moraliska Wetenskaperna, hwilka alla utgå från den förutsättningen, att Förnuftet låter sig realiseras, eller att de förnuftiga Lagarne för fria handlingar kunna öfwergå och förwandlas till werklig ny natur". — I anledning häraf förbehåller sig Rec. att få anföra några Anmärkningar. — Hwad är det man kallar en Wetenskaps object? och hwad will det säga, att Wetenskapen objectiverar sig? — Wetenskapens object kallar man det föremål, som tyller hela deß åsyftning, eller den punkt, på hwilken hela deß activitet är rigtad — således: det dunkla, som Wetenskapen genom sin fortgående sjelfpro-

duction och sjelfconstruction will bringa till klarhet, är Wetenskapens object. Alltså är t. ex. rummet och förhållandet af alla deß dimensioner Mathematikens object, och wetandet, i hela deß relation till sin grund, sin werkan och sitt medel, Philosophiens. Då nu all wetenskaplig activitet består i bemödandet att, genom den alltjemt fortgående utwecklingen af begreppen om objecten, bringa detta, i sin helhet, till fullständig och allsidig, med begreppen likställig, åskådning för det inre ögat; så följer, att allt som Wetenskapen ju mer och mer fulländar denna sin construction, i samma mån objectiverar den sig sjelf, hwaraf det äfwen tyckes följa, att icke någon Wetenskap genom en annan, från den afledd, Wetenskap, kan erhålla en objectivitet, som den endast genom sin egen construction kan sjelf gifwa sig. Ty i annat fall skulle äfwen den ena Wetenskapen icke, utan igenom en annan, kunna construeras. Nu är det wisserligen sant, att liksom Naturen intet annat är, än ett, till synbar product, sig concentrerande Wetande, är handling intet annat än ett sig till synbara werkningar splittrande Wetande, hwadan så wäl Wetenskapen om Naturen, som om Handlingen: Natur-kunskapen och Sedelåran, så wida fråga är om, att i dem inbringa till botten gående evidens, måste härledas ur Wetandets högsta enhetsprincip. Men derigenom måste de just få sin åskådning och sin construction bestämd genom Philosophien, hwadan de äfwen af den äro afledda Wetenskaper. De objectiveras således genom Philosophien, och Philosophien icke genom dem. Och denna relativa afledning af Wetandet om Wetander är just möjlig derigenom, att mensklige Wetandet sjelfe, i sin högsta potens, dock endast framträder såsom i en wiß relation till ändligheten och det begränsade. Men i sin högsta enhetshelhet, i sin absolurhet, d. å. såsom Gud, är Urwetandet icke object för Wetenskapen *); — ty intet mensklig begrepp förmår att fatta det — utan för hela mensklige wetandet sjelfe, och måste med en, hela mensklige warelsen förlyckligande, alla mensklige krafterna genomträngande känsla, i och genom Tron, förnimmas, hwilket förnimmande är — Wetenskapens motsats, Religion. Deraf torde man kunna inse ogiltigheten af allt hwad man kallar Theologi — så wida dermed menas en Wetenskap om Gud och hans förhållande till menniskorna och Werlden — ty all Wetenskap fordrar construction och all construction beror, såsom sagdt är, på likställigheten mellan begreppet om och åskådningen af Wetenskapens object; men allt begrepp swindlar och förgås inför Gudomens fullher. Den kan således icke förnimmas annorlunda, än antingen genom ren Religion, — rent oskyldigt och tillitsfullt öfwerlåtande åt Gudomens nådawerkningar — eller genom Theosophi — ett hänryckt hela warelsens förståndande i betraktelsen af Herrans skönhet och sannings djup. Deraf följer äfwen, att Religion och Wetenskap, eller Philosophi — såsom den högsta potensen af all wetenskaplighet — omöjligen kunna upphöfwa och transplantera hwarandra; fastän, wid krossandet af timlighetens inskränkning, då jordiska begreppet förbytes till ett himmelskt, och skilnaden mellan intellectuell och empirisk åskådning förswinner, Religion och Philosophi fullkomligen i hwarandra öfwergå, för att, sammansmältande i ett högre, dem båda omfattande tredje, fortlefwa såsom klarsinnig njumings känsla och wällustrik insigt af wisdomens urgrund, d. å. såsom ewig salighet.

Förf. förebrår widare Rec. att han gjort sig skyldig till uppenbart missförstånd af Förf:s

*) Man erinre sig att Wetenskap intet annat är eller kan wara än en medelst analys werkställd construction, då åter det mensklige Wetandet är en synthetisk åskådning. Wetenskapen om mensklige Wetandet är således ett bemödande att upplösa detta i begrepp, för att med dem bringa den till grund liggande åskådningen till likställighet, d. å. att construera det. Det mensklige Wetandet är således Wetenskapens objects men äfwen detta wetande måste hafwa ett object, och det är det öfwer allt menskligt wetande höjda urwetandet.

mening, derigenom, att han icke alfvit akt på den skilnad Förf. gör mellan Abstractionen och det, af honom kallade, abstracta tänkesättet, och icke märkt, att hwad som säges om det sednare, icke derföre nödwändigt är sagdt om den förra. Har Rec. begått ett sådant misstag, så har Förf. wisserligen derför den drygaste delen af skulden, derigenom att han, åfwen wid detta tillfälle, icke efterkommit de hittills gällande föreskrifter om Termers bildande. Dessa föreskrifter bjuda, att så snart man med en ny Term wil särskilja ett nytt begrepp från ett redan allmänligen benämdt, skall denna Term bildas så att den enligt språkbruket icke i sig innehåller möjlighet till förwexling med den gamla termen. Har Förf. iakttagit detta, i närwarande fall? — Enligt språkbruket, så, då man af ett, till sin mening bestämdt substantiv, bildar ett Adjectif, som tillägges ett annat Substantiv, åfwerför man det constitutiva wäsendet af den sak, som med det första Substantivet betecknas, i hela widden af deß omfång, på det nya Substantivet. Så t. ex. då man af Substantivet Gull bildar Adjectivet Gyllene och tillägger det ordet Skål, fattar ingen menniska annat, än att man, med uttrycket: Gyllene Skål, welat beteckna en Skål af Gull. Likså när man t. ex. säger ett christeligt Sinnelag, will man dermed antyda, att alla de wäsentligheter och egenskaper, som, sammanfattade, utgöra det, hwad man förstår under namnet christendom, åfwergått och rotat sig i det Sinnelag, man, genom Adjectivet christligt, welat utmärka. Efter Analogien måste således hwarje Läsare tro, att genom termen: det abstracta tänkesättet, ingenting annat skulle betecknas, än ett tänkesätt, det Abstractionen så intagit och uppfyllt, att alla de, till och med finaste och subtilaste egenheter, hwilka utmärka Abstractionen, åfwen måste utmärka detta Tänkesätt, och i sådan händelse, måste wäl nödwändigt alle hwad, som anmärkes såsom gällande för och i afseende på Abstractionen, åfwen gälla i afseende på det abstracta Tänkesättet. — Hr Geijer förklarar dock

nu, att sådan icke warit hans mening. I Bihanget N:o 7 — 10. s. 63, bestämmer han skilnaden mellan Abstractionen och det abstracta Tänkesättet sålunda: "Abstractionen är intelligensens egen sig sjelf urskiljande handling, men som i Wetenskapen reproducerar en i känslan förnummen enhet af det subjectiva och objectiva. Det abstracta tänkesättet är Abstractionen, utan denna känslans enhet, då endast den subjectiva och formella enheten återstår, som måste sluta med att inse sin egen negativitet." Förklaringen, huru Abstractionen, som just är och alldeles ingenting annat är, än den handling genom hwilken Intelligensen, såsom ett Jag, ett subjectift urskiljer sig hwilket ej kan ske, utan att den söndrar sig ifrån och motsätter sig ett annat: ett objectift — dock såsom denna söndrande, motsättande handling, likwäl kan reproducera i känslan en förnummen enhet mellan det subjectiva och det från detta söndrade objectiva, NB. i Wetenskapen — hwarmed man plägar förstå något, som alldeles ligger utom känslans sfer — och widare, huru denna Abstractionens förmåga, att reproducera den förnumna enheten, förloras derigenom att Abstractionen åfwergår i tankesättet, — denna förklaring torde kanske af Förf. skäligen kunna fordras. Dock för närwarande må detta lemnas derhän, då det närmare hör till Rec:s åliggande för ögonblicket, att tillse, om Förf. iakttagit denna skillnad i den bok, som blifwit recenserad. Har han det icke gjort, så är Rec. skuldfri för allt det honom påbördade missförstånd, emedan Rec. icke hade med något annat än boken att göra, och icke war pligtig, att känna en sedermera meddelad utweckling och bestämning. — I Bekännelsen sidd. 19 — 21, heter det: "Abstraction, i sin enklaste betydelse, är den intelligensens handling, hwarigenom den urskiljer sig sjelf ifrån allt annat, eller känner sig som ett Jag. — — All abstraction är en söndring, en motsats. Intelligensen kan ej fatta sig sjelf såsom sådan, utan i motsats med allt, hwad som icke är den sjelf. Af denna första motsats måste dock åter en ge-

netisk enhet finnas, hwarur de motsatta gemensamt utwecklat sig. — — Det är till upptäckande af denna enhet, som all abstraction sjelf skall werka, och måste det, emedan enhetens tanke är nödwändig, ja egentligen att tala, är förnuftet sjelf. Hwilken, som nu blott ensidigt, d. w. s. blott genom undertryckande af endera af de motsatta, kan för sig återställa denna ursprungliga enhet, som är all Philosophis uppgift, hos honom har ännu abstractionen ej fullgjort sin tjenst, han befinner sig sjelf ännu deri (nemi. i abstractionen) fången, och hans tänkesätt är hwad wi kalla det abstracta tänkesättet." — Är det således icke, enligt Förf. ordalydelse, att det abstracta tänkesättet är en Abstraction som ej fullgjort sin tjenst? Och är det ej en naturlig slutföljd af Förf:s deduction, att den sin tjenst fullgörande Abstractionen skall kunna werka till upptäckande af den enhet, ur hwilken de motsatta, just genom den handling, som kallas abstraction, utwecklat sig?. — Men sid. 23, omtalas en Philosophi, som skall hafwa kommit till det resultatet: "Motsatsen är Enheten: — en contradiction; eller det logiska Noll." Hwarefter Förf. omedelbarligen derpå tillägger: "Och här är wändningspuncten, der abstractionen fullgjort sitt arbete." — Will en Abstraction, som fullgjort sitt arbete, ej säga precist detsamma, som en abstraction, som fullgjort sin tjenst? Och står det ej, med uttryckliga ord, sid. 21, att den Abstraction som fullgör sin tjenst, skulle kunna upptäcka den genetiska enheten, och åter, sid. 23, att en sådan Abstraction, eller den som fullgjort sitt arbete, blott kommer och kan komma till det logiska Noll? Will Förf. inwända, att han, på sednare stället, menat det af honom så kallade abstracta tänkesättet, så må det swaras: först, att Förf. i den händelsen, begått det felet i framställningen, att hafwa nyttjat den ena termen för den andra; widare, att, då Förf. sjelf sagt, att det abstracta tänkesättet just är en sin tjenst ej fullgörande abstraction, så följer wäl, att då Abstractionen fullgör sitt arbete, är i och med detsamma

det abstracta tänkesättet förswunnet, och är dermed ej den genetiska enheten, utan blott det rena logiska Noll funnet, så är skommen och skadan ingen annans, än den rena Abstractionens (Jfr. Lit. Tidn. sidd. 353—355). Rec. måtte wäl således icke haft så orätt att påstå, det — enligt Hr Geijers lära — den stackars Abstractionen i alla fall är förlorad, han må fullgöra sin tjenst eller icke. Han kommer ändå icke widare än antingen till söndring eller till Noll. — — I Bihanget N:o 7—10, sid. 62, yttrar sig widare Hr Geijer: "Han (Rec.) anför af mig följande satser: Abstractionen i sin enklaste betydelse ɔc. sid. 19. Widare: Abstractionen i sin rena betydelse ɔc. sid. 28. Således, tillägger Rec. som jag nu will kalla wår Tänkare: hwad som nyß war begreppets fundament och upphof är nu Begreppet sjelft. — Förträffliga sätt att ge Recensioner anseende af djupsinnighet! — Jag frågar om Rec. förmår underwisa mig, hwarl begreppet kan ha sitt fundament och upphof annorstädes än i sig sjelft, då det i sig sjelft just är medwetandets egen fria constitutiva act." — På denna så stolt hånande fråga, har Rec. till en början intet annat att swara, än att han tycker det Hr Geijer sjelf gifwit den underwisning han åstar, då han säger, att Begreppet är medwetandets act eller handling. Ty då en kraft handlar, kan man wäl ej säga, att denna handling är grund till sig sjelf, utan att den har sin grund i den kraft, som genom handlingen werkar. Rec. enskildta tanke om Begreppets grund, är annars följande. Menniskan waknar till medwetande om sig, såsom Menniska, dermed att hon, förmedelst en ursprunglig, sitt medwetande constituerande, abstraction, sätter det absoluta Rätta utom sig, såsom en Regel, en Typ för sig och allt, med hwilket hon kan träda i förhållande. Intelligensens bemödande, att göra denna Typ för sig, till allsidig anwändning, närwarande, kallas Reflexion, hwilken dock aldrig annorlunda, än i en upphörlig reproduction af sig sjelf, kan approxime-

ra, men aldrig uppbinna detta sitt systemål. Hwarje särskildt Reproductionsact är det, hwad man kallar Begrepp, hwilket således, sjelfe oändligt, innehåller alla tingens tidlösa möjlighet. — Rec. wet icke, om Förf. skall finna detta uttrycka den djupare mening, hwilken, enligt hans eget widgående, skulle kunna ligga i frågan efter begreppets grund; men, i den händelsen, har denna mening så mycket mindre legat utom Rec:s sigte, som, om icke annorledes, Förf. egen snillrika skrift wore tillräcklig att wisa honom på den.

Hwad Förf. derefter, i Bihanget, N:o 7 — 10, sid. 65 — 67, ordar om Förnuftet och deß förhållande till Individualiteten, den han säger hafwa sin rot i den dunkla delen af intelligensen, är proverligt och innehåller ingen ting stridigt med Rec:s yttranden. Äfwen mot Förf:s definition på Sinnet, att det är "det stundtals, till individualitet utbildade Förnuftet, kunskapens reella organ. Det är ej blott, såsom Förnuftet, förmågan af en enhet, det är enheten sjelf i föreställningsförmågan," har Rec. ingenting att inwända. Twertom gingo alla Rec. anmärkningar mot Förf:s i Bekännelsen fällda yttranden om Sinnet, endast derpå ut, att wisa det confunderande deri, att Förf. icke der lemnat någon constant definition på Sinnet, samt att upptäcka det swäfwande i den deraf härflytande ån sammanblandning med Förnuft och Förstånd, ån särskiljande från dem. Jfr. Lit. Tidn. sidd. 379 — 383. Deremot säger Rec. alldeles icke der — enligt hwad Förf påstår — att Sensecommun är ett "negativt Sinne," men wäl (Lit. Tidn. s. 380) att Senscommun, NB. "till sin werkan," är något negativt. Och denna upptäckt — om det är någon — kan icke Rec. tillegna sig. Man finner detta strängt och förträffligen utredt, tillika med allt hwad som Senscommun angår, af en Tänkare, hwilken Rec. wet att Förf. åtminstone fordom högt wärderade. Man läse C. B. H. Höijers swar på frågan: Hwad är Sensus Communis? i Silverstolpes Litteratur-Tidning.

Rec. kommer nu till Förf:s soi-disant wederläggning af de gjorda inkasten mot hans, i den ophilosophiska Bekännelsen, anförda satser om Gud och om Treenigheten. Förf. ger Rec. härunder en wänskaplig warning, att akta sig för citationer, af det skäl, att "wid en så utomordentlig litterariff werksamhet, som hans (Rec:s NB.); händer det lätt, att man i brådskan råkar citera någonting som bewisar rakt emot det man will bestyrka." Men just i detsamma ger Förf. ett exempel derpå, att äfwen med en så ordentlig litterariff werksamhet, som Förf:s, kan man ganska u-omordentligt misstaga sig i citationer. Hr Geijer förmäler, Bihang N:o 7 — 10, i 74: "Min öfwertygelse, att det blott är en enda personlig Gud, men som på treggehanda sätt sig uppenbarar, will Rec. förlägga med anförande af ett långt, mig ej obekant ställe af Jacob Böhme." — Men det "långa stället af Jacob Böhme," är alldeles icke — och hwem heldst, som kan explicera Swenska och läser Rec:s ord, hwilka inleda citaten i Lit. Tidn. N:o 375, måste medge det — anfördt i alsigt att förlägga Förf:s mening om blott en enda personlig Gud, utan endast och allenast, för att widare utrala der hwad Rec. på ett par andra, namngifna ställen, reden antydt, nemligen: sitt sätt att fatta Treenigheten *): "detta all wishets högsta my-

*) Här will Rec. förklara sig öfwer ett par inkast, som mot honom blifwit gjorda af Lit. Tidn. Redaction, i en Not under sjelfwa Recensionen. — Redact. förmenar att Hr Geijer med sitt uttryck: Gudomens "uppenbarelsesätt," förstått detsamma, som Rec. med Gudomens "hypostaser." Rec. har erfarit, att det icke är allom gifwet och icke så lätt att weta, hwad Hr Geijer menar med sina uttryck; men så som Rec. bittills förstår och har förstått termen "uppenbarelsesätt," är det icke ett synonymum med Hypostas. Det betyder neml. så widt Rec. wet, ett öfwergående, formligt framträdande, en i det yttre, skeende och uppbärande framställning — det hwad Johannes, på Grekiska, kallar Αποκαλυψις. Hypostas åter menar Rec., enligt etymologi och språkbruk, wara en oändligs

sterium." — Widare säger Hr Geijer (Bihang: N:o 7 — 10 s. 73): "Gud skall enligt Rec. wara personlig, men åter icke wara det; emedan det förra wore ett otillbörligt sammansmältande af Gudomlighet och Mänsklighet. Det som bestämdt constituerar menskligheten, säger Rec. är medwetandet; men detta waknar, enligt mitt eget widhållande, med en känsla af skuld" &c. — Förf. måtte wara bra säker på sin sak, efter han, på ett så eget sätt, citerar så ärligt. Hwad Rec. Lit. Tidn. s. 374, anfört mot anwändningen af ordet Person, i afseende på Gudomligheten, rörer, som en hwar inser, endast och allenast denna terms bruk till utmärkande af Treenigheten; och detta latinska ords otjenlighet dertill, endast i nödfall waldt, har ganska länge warit erkändt både af Kyrkofäder och Theologer. Men deremot har Rec. aldrig nekat Guds personlighet, så wida dermed menas ett sjelfständigt, för sig bestående, med intet annat sammanblandeligt, och ej blott möjligen utan i full lefwande werklighet existerande wäsende. Att med en sådan personlighet nödwändigt skall följa hwad wi kalla menslighet — som Förf. i Bihanget, sid. 74 tyckes antyda, — det kan Rec. omöjligen medgifwa; men som ett sådant förwexlande af personlighet och menslighet icke, till följe af ordet i Bekännelsen, wor honom tänkbar, har Rec. wisserligen icke på något ställe nekat Guds personlighet, af det skäl, att "det wore ett otillbörligt sammansmältande af Gudomlighet och Menslighet." Hwad Rec. åfwer detta sammansmältande yttrar, rörer en hel annan fråga, och till bewis att citerande — så fromt derwid fordras att en annans ord, troget och utan förwrängning skola refereras — icke heller alltid är Prof. Geijers sak, will Rec. sjelf anföra sina ord från Lit. Tidn. s. 374. Sedan han meddelat Förf:s meningar och satser i afseende på Gudomen och deß Treenighet, tillägges: "Efter Rec:s sätt att se, tåla wisserligen af deßa yttranden några anmärkningar. Ett ibland deßa är den swedenborgska-satsen, att Gud har i Jesus antagit wår och uppenbarat sin menslighet, för hwilket besynnerliga yrkande det bekanta Språket ur 1:a MoseBok: och Gud skapade menniskan efter sitt belåte, anföres såsom auctoritetsbewis. Uppenbarligen kan detta språk icke förstås annorlunda, än att menniskan blifwit skapad efter den inom Gudomen lefwande urbilden för det högsta af all organism; ty en förening, ett sammansmältande af gudomlighet och menslighet är, så widt Rec. inser, i en annan mening, något alldeles otänkbart, då deßa båda hafwa så olika, hwarannan alldeles uppåfwande prädikater. Det är gifwet, att det, som bestämmande constituerar menskligheten, är det mensliga medwetandet, och detta har, enligt wår Auctors egen anmärkning, waknat med känslan af skuld. Då nu en sådan känsla — menskligheten owillkorliga beting — omöjligen hos Gudomen kan förutsättas, så kan man rimligen icke tillägga Gudomen någon menslighet, hwilket är något, som först genom ett affall tillkommit inom tiden och frihetsregionen." — Rec. förmodar att detta trogna anförande af hans egna ord, skall wara tillräckligt att tillbakadrifwa alla Förf:s häremot gjorda anmärkningar — åtminstone för en hwar, som ger sig mödan att hålla Förf:s och Rec:s ord bredwid hwarandra — och således åfwen utwisa, om wi wål, enligt Rec:s åsigter, äro, som Förf. påstår, "på den bästa wäg att få en Gud utan medwetande." — Det enda tror Rec. sig böra tillägga, för att förebygga allt chikanerande miß-

och nödwändigt, så i forma som essentia och existentia bestående representation -- Widare får Rec. förklara, att enligt hans mening, är werkligen "hwad theologice kallas Christi förtjenst, synonymt med Christi uppfyllelse af lagen" och inbillar sig, i denna mening, wara alldeles ense med Kyrkans lärobegrepp. Åfwen tror Rec. att ingen skuld kan afplanas utan offer, men förmodar att hafwa antydt, hwad offer det är, som afplanat menniskans syndaskuld. Det kan neml. intet annat wara än hela menslighetens offerlamm, Herrans ewiga ord, den enfödde Sonen, Jesus Christus.

förstånd: att hwad Rec. yttrat, aldeles icke har att göra med eller är lämpligt i afseende på det sanbliga barmhertighetsmysterium af Guds sons uppenbarande i kötet. Detta war, som sagdt är, blott en öfwergående, för wiß tid werkställd uppenbarelse, ett sjelfwilligt antagande af mensliga wilkor, emedan den obegripliga Gudoms Råden, icke aktade för rof wara att i allt menniskans like bliswa, för att afwända och undanröja de för tid och ewighet menliga affallets följder från de syndiga skapade warelserna. Och detta står med Guds sons, Ordets ewiga födelse af Fadren i intet annat direct förhållande, än i löftet om en födelse i tiden och för tiden.

III.

Sedan Rec. sålunda undersökt det egentligen factiska i Förfs Antikritik, återstode wißerligen att beswara en mängd owänliga utfall emot Recis person, hwilka ej stå i minsta sammanhang med den recenserade boken. Dock Rec. skall beröra detta ämne helt kort. Det är obehagligt och han skulle alldeles förbigå det, om ej bland dessa bitterheter funnos sådana, som ersordrade några förklaringar.

Intet har mellertid sårat mig djupare, än då Förf. s. 77 söker insinuera, att Rec. på fullt allwar inbillat sig att wara en swensk Lessing; — detta, säger jag, har sårat mig djupast, då knapt någon i fäderneslandet gifwes, som har en högre wördnad för denne heros än jag, och för mig sjelf har jag aldrig giort större anspråk, att wara mycket mer än en Arbetare i sosterländska Literaturen; — men detta kall skall jag äfwen redligt och nitiskt uppfylla, så länge jag ännu andas.

Förf. yttrar, att han ej kunnat undgå att i Recensionen finna en wiß bitterhet, i det hela, förenad med ett öfwerdrifwet beröm öfwer enskilda ställen? Rec. har här en bekännelse att afläga. Hans Recension är skrifwen "utan bitterhet", men icke utan en wiß warma, som kanske någon gång träffat alltför nitälskande uttryck. Orsaken är denna. Knapt hade den Philosoph. Bekännelsen utkommit, förån man öfwerallt, mundtligen, i Dagbladen, på wers och prosa förnamm ett högstämdt jubel. Frågade man: hwarföre larmar och burrar menigheten? så swarades: "Jo, Professor Geijer, den stora mannen, har förklarat det spekulativa Förnuftet för insolvent och Philosophien för färdig att göra bankrutt!" Det är sannt, att denna mening ej ligger i Prof. G:rs bok: det måste wara honom högst motbjudande, att gälla för den tanketomma hopens hjelte, dess anförare i hatet mot speculationens allwarliga sysselsättningar. Denna afsigt, säger jag, är främmande för Hr G., men han har utsatt sig för denna misstydning genom den häniska ironi, genom den slags skadeglädje, hwarmed han beskrattar förnuftets och de förnuftiges sträfwande. Man kan gilla Hr G:s satser; man kan i det hela ogilla dem — Rec. är en ibland de senare, — men alla måste medgifwa att i en angelägenhet, som omfattar hela menskligheten, det förfinade och tillkommande, är det humoristiska språket mindre tjenligt; att tonen här aldrig kan wara nog allwarsam. Hr G. har blifwit straffad för detta skämt mot den stränga Sanningen, derigenom att nu alla fäwettets barn i de a utlagor finna en begwäm stödjepunkt, och förddömma nu ytligare än förut tankens ansträngningar såsom onödigt gräl. Sedan Rec. läst och länge begrundat den så länge omtalade Boken, tycke han sig bafwa funnit en poet som philosopherar: herrliga djuptänkta satser, men utan logisk sammanbindning, stora ideer blirrande öfwer en i bottnen oklar åsigt. Rec. bekänner sig wara en bland dem som länge njutit och underwisats af Hr G:s böcker: men då samma allmänt och rättwist älskade och beundrade Författare uppträder såsom en fiende — enligt min åsigt — till Philosophi och Forskning, då de Lärde tego af beundran eller fegbet; wägade jag med min ringa förmåga uppträda, för att åtminstone gifwa en wink om, att den wexel Hr G. drog på Philosophien, ej war af den beskaffenhet, att den ersordrade en ordentlig cessio bonorum. Detta har jag welat antyda; förbrigt görande all rättwisa åt de partiella, öfwerallt framträngande dragen af snille och genialitet. Har jag — för att döma af den bittra tonen i Hr G:s swar, — blifwit hänförd till några uttryck, som warit särande för bokens författare, så har det skett af en alltför lislig wärma för den sak, som Hr G. dels werkligen, dels blott skenbart bekrigar. Åtminstone har Hr G. gjort mig orättwisa, då han på sla sielf will tyda några af dessa uttryck till en mening, som aldrig warit min. Så öfwersätter han mitt (wißerligen blott nödfallswis walda) uttryck fromleri med bygleri. Men detta sista ord (på tyska Heucheley) utmärker en medweten sinnets wrångbet: det förra åter en slags själssjukligbet, en åt det religiösa misledd sentimentalism. — Obetänksamt, om jag hade rådfrågat mättet af mina krafter, har jag störtat mig i denna strid, men helgden af min innersta öfwertygelse, den stora frågans wigt gifwer mig mod, att med något lugn emotse de kunniges omdöme öfwer hufwudsaken af denna twist.

L. Hammarskiöld.

Swensk

Literatur-Tidning.

N:o 3. Lördagen den 16 Februari 1822.

Försök

till en systematisk Indelning af de philosophiska Systemerna).

(Fortsättn. o. slut fr. N:o 2).

Dock då det ligger i Menniskosjälens natur, att icke, med ett sådant betwiflande af hwad den erfar, wara tillfreds, emedan det icke gifwer den trygghet och lugn, som hela menniskans inre warelse oupphörligen söker, framkallar gerna Skepticismen ett bemödande, att, enligt Lagen för rimlighet och allmänfattlighet för Förståndet, samt i stöd af den förmodan, att hwarje aldrig så ensidigt försök att uppsöka grunden för mensklig kunskap, måste innehålla något sant och tillfredsställande, ur alla de förhanden warande, så intellectuella, som rationella Systemerna, utleta och sammanbinda de Satser och Antaganden, hwilka man dömmer tjenligast för det allmänna handlandet i lifwet. Detta bemödande, som man gifwit namn af Synkretism eller äfwen Eklecticism, är således något helt annat än det, som ligger til grund för den System-charakter wi betecknat med namn af Identitetslära eller Identitism, utan snarare denna rakt emotsatt. Ty då Identitetsläran utgår från det theoretiska intereßet att tillfyllestgora Förnuftets behof af Sanning, och derfore eftersträfwar en öfwer de samtliga öfriga Systemerna upphöjd ståndpunct, från hwilken alla deras skärande ensidigheter må upplösas till omedelbart tillfredsställande helhet, utgår Synkretismen från det rent practiska intereßet att, medelst en funnen sannolikhet, nedtysta det för hårda krafwet af det twiflande Förståndet, hwadan den på en oklar Dualism eller på en wacklande lära om twenne Principer, söker sig en stodjepunct bredwid eller till och med nedunder de öfriga redan existerande Systemerna, för att beqwämligen ur dem kunna utsnatta och sammanjemka wisse af deras egnaste Läroßatser.

För att så mycket fastare styrka denna försökta indelning, kunde det nu wara paßande att angifwa de förhanden warande Systemer, hwilka under deßa särskildta benämningar skulle kunna claßificeras. Att wisa, t. ex. huru af metaphysiska Systemer, de äldre grekiska egentligen woro realistiska, den nyare tidens åter Idealistiska. Att angifwa huru det af Leukippos utförda System, enligt hwilket det döda, ofosterbart beståndande rumuppfyllande ämnet wore det positiva grundelementet för all realitet, således war materialistiskt, då åter, utom andra, Giordano Bruno der-

med att han antog urmaterien wara den o-ändligen lefwande förmågan af werklighet, till sitt wäsende formlös men beständigt formantagande och dymedelst det gränslösa Ena, som oupphörligen modifierar sig till Allt, utfört Pantheismen; hwaremot Fichte, som antog grunden så för all kunskap, som all existens, wara en det ewinnerliga Förnuftets urhandling, consequentast utfört Intellectualismen; och Malebranche, som bestämde detta ewiga Förnutt wara en från Naturen individuerad andelig Substans, framstälde Supernaturalismen; under det att Jacob Böhme, lärande att Urprincipen till all ting är Gud: den ewiga Enheten, hwilken fattar sig sjelf till ett ur denna enhet utflytande, treenigt Något, som medelst denna utflyttning, genom en följd af andliga emanationer, öfwergår till Natur, hittills fullständigast construerat Theosophien. — På andra sidan grundlades de Elementära bland de logikaliska Systemerna af Aristoteles' analytiska Spekulation, hwilande på det antagandet, att Förståndet, efter logiska Lagar, ur Erfarenhetens ämne, medelst induction, bildar allmänna Begrepp och genom Slutföljder (Syllogismer) från dem, erhåller full wißhet. Det atomistiska behandlings-sättet af det logiskt-elementära, utwecklade sedan, på det mest consequent genialiska sätt, den store Leibnitz, hwilken ponerade de med föreställningsförmåga begåfwade ytterste och ursprungliga Enheterna eller Monaderna, såsom grunderna till all tänkbar existens i följd af en förutbestämd Harmoni, enligt den logiska Regeln, att intet är till utan tillräcklig grund; hwaremot Locke, som antog att all Tanke uppkommer genom de Sensationer, dem yttre intryck på den egentligen paßiva, endast receptibla Föreställnings-förmågan förorsaka, utdanade Empirismen. De methodiskt-logikaliska Systemerna förbereddes åter af Cartesius, i det att han från wißheten om wår tanke, fann försäkran om wår egen tillwarelse. Och denna logikaliska Methodism modifierades dogmatiskt af Wolff, dymedelst att han lade trenne logiska Satser, dem han antog såsom omedelbart säkra Sanningscriterier, till grund för sitt System: men kritiskt af Kant, då han inskränkte hela Philosophiens werkan dertill, att undersöka Kunskapsförmågan och bestämma huruwida den i sig innehåller några fullgiltiga beting för ett pålitligt wetande. Deremot framställer Hume, i sin Lärobyggnad, det mest fulländade mönster för Skepticismen och Cicero för Synkretismen. Dock skulle detta anförande här bereda en mindre tjenlig widlöftighet, utan att dock wara fullt tillfredsställande, emedan detta ämne icke med fullständig evidens kan utföras, utan i helheten af en Historia om Philosophiens Systemer. I stället må här tilläggas några bestämdt hithörande

Anmärkningar.

Wißerligen träffas, åtminstone ganska sällsynt, något System som är rent metaphysiskt eller rent logiskt, ty, då, i sin yttersta egentlighet, Philosophiens wäsende och form äro identiska, måste deßa olika tendenser ofta korsa hwarandra. Men det, hwarefter man classificrar Systemerna är deras Principer: de såsom axiomatiskt wißa antagna ursprungliga Satser, på hwilka hela den systematiska byggnaden sedan uppföres, liksom huset på sin grundwall. Och allt efter som deßa Principer hafwa en mera öfwerwägande rationell eller intellectuell natur, blir Systemet skäligen rangeradt på den logikaliska eller den metaphysiska linien, emedan denna Principens natur gifwer ett eget skaplynne åt Philosophiens underafdelningar: Logik, det analytiska bestämmandet af Tankeformerna; Metaphysik, det synthetiska undersökandet af förhållandet mellan Tanken och deß grund och föremål; Æsthetik, det speculativa utredandet af de egenskaper hos ett föremål, som förorsaka att det, hos Subjectet, werkar ett inre wälbehag; Ethik, forskningen efter de Lagar för Subjectets fria handlingar, genom iakttagande af hwilka det betryggar sin tillfredsställelse med

sig sjelf och werkar wälbehag hos andra; samt Religions-Läran, den säkert begrundade angifwelsen af förhållandet mellan Skaparen och det skapade, och dettas derpå stödda förhoppningar om en owansklig lycksalighet. Märka måste man dock härwid, att de metaphysiska Systemerna i synnerhet hafwa mest tillgjort för utredandet af Philosophiens ämne och innehåll; de logikaliska åter till bestämmandet af Philosophiens Method.

Derföre äro äfwen de logikaliska Systemerna, till deras utweckling i tiden, yngre än de metaphysiska, emedan ämnet först måste wara gifwet innan man kan påtänka deß behandlingsmethod. Men äfwen följer det deraf, att så wäl de metaphysiska som logikaliska Systemerna, i hela deras abstracta enfidighet mot hwarandra, måste hafwa fullt utwecklat sig, innan Identitets Läran kan klart framstå. Derföre har också, efter ett propädeutiskt inledande af Platon och ännu bestämdare af Plotins Neoplatonism, denna lära först i sina grunddrag blifwit gifwen af Schelling, utan dock att ännu på långt när i sin fullständighet wara utförd. Detta kan naturligtwis ännu på länge icke wäntas.

Så mycket hafwa wi dock genom denna Identitism i sin början redan lärt, att Naturens Phänomener icke werkas af mechaniska krafter, utan genom handlingarne af samma wäsende, som inom menniskan tänker. Derföre då Ljuset är ett fullkomligt Analogon till Förnuftet, måste detta sednare, i sina utwecklingswerkningar, motswara utwecklingswerkningarne hos det förra, så att de olika Systemevolutionerna inom Philosophien motswara de särskildta dag-förändringarne inom dygnet. Och måste enhwar som tagit närmare bekantskap om den logikaliska tendensen lätt inse att man med full rätt jemför den med Natten, denna skuggformernas tid, under det, att på den mörka grunden de tindrande men kalla stjernbilderne slingra sig om hwarandra som klara Syllogismer och Soriter. Att tydligare öfwer det ofwansagda förklara min mening, torde jag få bedja Läsaren åter behaga kasta ögonen på den nu mera fullständigt utförda

Tabellen.

Urwetande:
Absolut Kunskap om det Absoluta.

Ljus:
Identitets-Lära.

(Dagsida) (Nattsida)

Intellectuella eller metaphysiska Systemer. Rationella eller logikaliska Systemer.

(Förmiddag) (Eftermidd-g) (Afton) (Morgon)

Realism. Idealism. Elementära. Methodiska.

Materialism. Pantheism. Intellectualism. Supernaturalism. Atomistik. Empirism. Dogmatism. Kriticism.

(Full middag)
Theosophi.

(Full midnatt)
Skepsis.

(Skymning)
Synkretism.

L. Hammarsköld.

Första Grunderna af Grekiska Språkläran för Begynnare, af L. Hammarsköld. Stockh. Hedmanska Boktr. 1818. 154 sidd. 8:o och en Tabell.

(Forts. fr. N:o 39, år 1820).

Då Rec. företog sig granskningen af denna bok beslöt han att med ytterste noggranhet gå till wäga, icke endast för att wisa de brister, som deri möjligen finnas, utan ock deß förtjenster. Men i synnerhet wille han wända uppmärksamheten på åtskilliga, i wåra Grekiska Grammatikor icke med nog omsorg utförda Lärostycken, i fall någon skulle wilja företaga sig den förtjenstfulla mödan, att för de lägre lärowerken utarbeta — hwad det hittils saknat — en genom planens redighet och behandlinges sorgfällighet fullt tjenlig Grekisk språklära. Rec. är neml. med Förf. aldeles ense i den punkten, att D:r Dahls Språklära, oaktadt deß mångfaldiga stora förtjenster, ej i det hela swarar mot de fordringar man måste göra, när fråga är om en wid elementar-underwisningen; allmänt antagen lärobok men han tror sig också genom det föregående tillräckligt hafwa bewisat, att Författarens egen Grammatik, sådan den blifwit allmänheten meddelad, ännu mindre kan förtjena att träda i den förras ställe, emedan hon i så hög grad saknar den första oeftergifliga egenskapen hos en god Lärobok, pålitlighet i uppgifter, och deßutom ibland är för widlöftig ibland altför ofullständig och obestämd. Emedan denna Recension så länge kommit att afbrytas, torde det nu mera kunna anses både öfwerflödigt och mindre paßande, att med samma fullständighet som hittills fortsätta denna Kritik öfwer en bok, på hwilken uppmärksamheten redan altförmycket warit fästad. Man tror sig derföre i det följande böra gå något mera summariskt till wäga.

Rec. kan icke gilla att Förf. gått ifrån den af D:r. Dahl följda ordning i afseende

på Artikeln, och följt den i de gamla Grammatikor brukliga, enligt hwilken artikelns läsning föregår kännedomen om Declinationerna. Den bör enl. Rec:s tanke alldeles icke läsas förr, än man wäl känner paradigmerna af nomina; dels derföre att den nästan alldeles följer 2:dra och 1:sta Declinationen, dels ock derföre att det är orimligt, att tala om artikeln, såsom bestämmande något wißt object, innan man lärt känna objectet i allmänhet. Skulle man upptaga artikeln der, hwarest den enligit sitt böjningssätt har sin plats, så wore det wid pronomina, hwilket också deßutom har historiska skäl för sig, emedan, såsom allmänt bekant är, Artikeln i det äldre Språket, t. e. hos Homerus, ännu endast brukas som pronomen. Detta har ock warit händelsen med pronomen hinn hin hitt i gamla Skandinaviska språket, hwaraf artikeln — in, — it, och sedan wårt — en, — et, utbildat sig. Äfwen är det en något för stor fullständighet i declinationen af artikeln, att deri upptaga som vocativus ὦ, hwilket endast är en interjection. Det är lika rigtigt, som att i Swenskan påstå, att artikeln — en, (t. e. konungen) heter i vocativen O!, derföre att man kan säga o! Konung.

Sid. 25 §. 6, der Förf. ger reglor för bestämmandet af genus enligt ändelsen, förekommer 2) följande regel: "Alla ord äro Masculina, som i Nominativus sluta sig på αν, υν, ωρ, ευς, τηρ och i Genitivus på ος, t. ex. ὁ σωτὴρ, Frälsare, τοῦ σωτῆρος ὁ ποιμὴν, Herde, τοῦ ποιμένος. Dock gifwas här några undantag af ord, dem bruket bestämt att wara feminina, t. ex. ἡ μήτηρ, Moder o. s. w." Det sista exemplet synes så mycket besynnerligare och onödigare, som Förf. redan förut ganska rigtigt bestämt, "att feminina äro alla de ord, som utmärka en qwinna, i alla deß förhållanden". Ett bättre exempel på undantag hade ordet ἡ γαστὴρ, ἔρος, gifwit. Rec. känner få eller inga ändelser på αν, υν, åtminstone inga, som ej tillika enligt den allmänna på bemärkelsen grundade regeln, t. ex.

ὁ πάν, skulle wara masculina, och förundrar sig att Förf. ej anfört derpå några exempel, utan i stället upptagit såsom prof ordet ποιμὴν, ehuru ändelsen ην aldeles icke finnes i regeln. Kanske torde man för αν och υν böra läsa ην och ων, såsom mycket wanliga ändelser, ehuru från den förra både feminina, t. e. Φρὴν, ἡ, och communia kunna undantagas, och exceptionerna från den sednare blifwa ganska många. Äfwen på ändelsen ωρ finnas många undantag af både feminina och neutra t. e. ἄωρ ἡ, ἔλδωρ, τὸ ἔλωρ, τὸ. m. fl. Deßutom hade icke genitivens ändelse ος, såsom utmärkande, behöft i regeln upptagas, emedan alla de anförda nominativa ändelserna utan undantag i genitivus lyckas på ος: — Regeln för femininernas urskiljande, 2) sid. 26, lyder således: "Feminina äro de ord, som i Nominativus sluta sig på ω, ν, ρ, ξ, ψ, τ, och i Genit. på ως, t. e. ἡ Φύσις, Natur, τῆς Φύσεως. Här bör anmärkas den obestämdheten, att Lärjungen ej kan weta om genitivus ως hör till alla de anförda nominativens terminationer, eller endast till ς hwilket sednare är händelsen. Deßutom förekommer den swårigheten, att Nybegynnaren icke kan falla på någon annan tanka, än att denna regel strider mot den förut för Masculinum uppgifna; ty de som lyckas på αν, υν, (ην, ων), lyckas ju äfwen på ν, och de på ωρ, τηρ, äfwen på ρ, hwilket blir särdeles förwirrande, när genitivens ändelse tillika är densamma. Eller menar kanske Förf. några andra speciellare ändelser på ν, ρ? Rec. känner inga sådana, som skulle genom sin allmänlighet qualificera sig till Regel. Detsamma gäller om ξ, ψ, σ. Ett par af Förf:s reglor äro goda och i allmänhet gällande. De flesta deremot, genom mängden af undantag alldeles odugliga. Rec. kan ej nog betyga sitt hat emot försöken att i Latinska eller Grekiska Grammatiken uppgifwa reglor, att i allmänhet, utan bestämmande af Declinationen, enligt nominativens ändelse urskilja genus. Sådana försök förorsaka hos Lärjungen, om han

twingas att läsa dem, endast chaotiska föreställningar utan säkerhet, och hjelpa honom föga eller intet. Om man deremot fogar de mest allmäntgällande reglor till hwar declination, sedan förut tillräckliga exempel på böjningssättet blifwit gifna, så skulle deßa reglor lättare förstås och blifwa af stor nytta, om tillika alla eller de mest allmänna undantagen anfördes. Detta tycks wäl wara något för stor fordran på minnet, men de kunna dock i sjelfwa werket läras lätt nog och gifwa en fast och säker grund, samt förgätas swårligen då de engång blifwit wäl lärda.

De allmänna reglor för att bestämma ändelserna i wisa casus, hwilka läsas sid. 27, hafwa der fått en mindre paßande plats. Först måste Lärjungen endast med tillhjelp af minnet lära ändelserna i hwarje declination. Sedan bör han wänjas att declinera sjelfwa nomina genom ändelsernas tilläggande till ordstammen, hwarwid Läraren framför allt ej bör spara exempel, så att öfningen blir tillräcklig. Sedan kan det bli tid att ifrån detta redan lärda abstrahera några wisa allmänna reglor, för att igenkänna och från hwarandra skilja lika ändelser ur olika declinationer, m. m. dyl., som tjenar till lättnad och säkerhet, då lärjungen skall begynna att lära känna former i en Auctor eller Läsebok. Wid utanläsning af paradigmer i grammatiken, såsom en för minnet blott mechanisk öfning, är den Lancasterska methoden utan twifwel den rätta och nästan den enda rigtigt anwändbara, genom den wighet, skyndsamhet och säkerhet, som dermed är förenad. Rec. är öfwertygad, att om den för detta ändamål infördes i Trivial Scholorna, skulle man icke behöfwa flera år för att lära paradigmerna i Latinska och Grekiska Grammatiken, såsom efter nu brukliga Method sker, kanske ofta tillika med så liten frangång, att mången aldrig under hela sin Scholatid blir rätt säker på denna kunskap. Men det är också ingalunda å andra sidan Rec:s mening, att bruket af denna method skulle sträcka sig län-

gre. Så snart det blir frågan om anwändandet af denna, den aldraförsta oundgängligaste grammatikaliska kunskapen på formers igenkännande och på explikation af en text, m. m. så återtar disciplens förstånd sin fulla rätt, och all blott mechanisk öfning, såsom för widare utweckling skadlig, ja dödande, måste der upphöra. — Wid första underwisningen böra sådana reglor, som t. ex. sid. 27. § 7, 7: "Genitivus Pluralis slutas öfwerallt på ων, hwilket understundom circumflecteras (ῶν) emedan det är sammandragit af αων, εων, t. ex. μοῦσα. μουσάων. μουσῶν," uteslutas, emedan en sådan, för att rätt förstås, förutsätter bekantskap med den äldre episka dialekten och i allmänhet med språkets historiska utweckling, hwilken icke skäligen kan fordras af nybörjaren. Att factum anföres är nog. Förklaringen kommer framdeles.

Declinationernas paradigmer äro af Författaren wäl och tydligt uppställda, enligt den wanliga methoden. Ändelserna på ως och ων i andra Declinationen, såsom tillhörande en dialekt, torde dock kunna wid första läsningen sparas. Wisserligen måste man medgifwa, att de motswara de wanliga öfwerallt i paradigmet, när ο utbytes mot ω. Men orsaken? — Det är wäl icke egentligen den af Förf. anförda, nemligen att formerna ος och ον blifwit förlängda. Det är nemligen en egenskap hos Attiska dialecten att den twertom söker afkorta alla former. Deßa ως, ων äro ock å ursprungligen uppkomna af en contraction, från αος, αον, hwarpå man än har sporr. Λαὸς t. ex. blef λᾱὸς, deraf, till uttalets förmildrande, genom inskjutandet af ι, bildades λεὼς. hwarigenom dock icke ordet förlängdes, ty det upphörde ej att wara enstafwigt, emedan detta korta ε ej utgjorde en syllaba. De äro således på wisst sätt analoga med verbal-ändelserna på ων i stället för αω. Likaså νεὼς. νεὼς. νεως. ἀ νώγαιον (af γη γαι-) ἀ ώγων. ἀνώγεων, m. fl. Dock finnas äfwen former utan ε framför ως, hwilka ej så lätt låta förklara sig. — Rec. känner inga ord af 3:dje decl. som i nominativen ändas på ον. Deremot en stor mängd på ων och ην, ehuru deßa ändelser här aldeles saknas. Äfwenså fattas neutral-ändelserna på ρ (αρ, νρ. ωρ) och ς (ας. ος). Sid. 31 mom. a) läses en regel: "Genitiver på ρος komma af nominat. på ρ. och de på ερος och ορος af Nominativer på ηρ och ωρ t. ex. θήρ. θηρός", m. m. Ändelser ηρος i genitiv. har således i regeln blifwit uteglömd. Likså heter i mom. b) att genit. νος kommer af nominativen ς t. ex. ζεύς ζηνός. Formodligen har Förf. tänkt på den mindre wanliga formen ζεύς. ζεός. men i stället råkat skrifwa den wanligare ζεύς

Sid. 33 påstår Förf. att "3:dje Declinationen war den enda, som det äldsta språket kände, och derföre förekommer (förekomma) deß ändelser äfwen i de föregående Declinationerna." Ett sådant påstående, i en elementarbok öfwerflödigt, hade förtjent något slags bewis. Hos Homerus och i de äldsta återstoder af grekiska språket finnas de 2 förra declinationerna jemte den 3:dje samfält bestående, och inom deras bildning ligger icke eller något skäl, som skulle kunna hindra dem att anses för samtida. Då wår historiska kännedom af språket, så widt Rec. wet, ej understöder detta Förf:s påstående, hade det warit intreßant att se grunderna derföre utwecklade.

Ibland de förslag om förbättringar i Grekiska och Latinska Språkens Grammatik, hwilka Prof. Rask, i sin Undersögelse om det gamle Nordiske eller Islandske Sprogs Oprindelse, gjort, enligt analogien med de öfriga beslägtade språken, särdeles Isländskan, äro två som röra läran om nomen. Det ena består i en uppgifwen naturligare ordning mellan Casus, så att de skulle efterfölja hwarandra i den ordning de af Nominativen finnas bildade, nemligen 1. Nominativ, 2. Vocativ, 3. Accusativ, 4. Genitiv, 5. Dativ, 6. Ablativ. Att saken har något skäl för sig torde ej böra nekas. Dock kan det wara fråga om deßa skäl äro så wigtiga att derföre den

gamla ordningen alldeles skulle rubbas. Det andra förslaget är wigtigare och förtjenar ett noggare besinnande. Det går ut på ett nytt anordande af Declinationerna, efter ordenas genus. Hr. R. anmärker rigtigt att neutrum till formen är det enklaste och ursprungligaste; dernäst följer masculinum och sist femininum, som har de flesta egenheter. Han indelar först alla Substantiver i 2 System, och hwardera i underafdelningar. Hans indelning är följande:

A. Första Systemet:

		Nomin.	Genit.	Pl. Nom.	Dat.
Neutr. 1)	har	ον	ου	α	οις
	—	um	i	a	is
Masc. 2)	—	ος	ε	οι	οις
	—	us	i	i	is
Femin. 3)	—	α, ης	ης, ε	αι	αις
	—	a	æ	æ	is (abus)

B. Andra Systemet:

Neutr. 4)	—	–	ος	α	σι
	—	–	is	a	ibus (ubus)
Com. 5)	—	ς	ος	ες	σι
	—	s	is	es	ibus. ubus. ebus.

Rec. har ej nog i detalj prøfwat den nya deklinations-theori, för att med full öfwertygelse derom kunna fälla ett bestämdt omdöme. Redan wid första öfwerblicken wisar den sig dock mera regelrätt än den antagna. Den förtjenar utan twifwel en särdeles uppmärksamhet af dem, som sysselsätta sig med grammatikaliska studier; och emedan boken hos oss ej är så waulig, har jag welat meddela detta utdrag, för att wisa dess wigtighet äfwen i afseende på Grekiska och Latinska Språken. En punkt i denna Theori, som Hr. R. sjelf anmärkt, är på den anförda Tabellariska öfwersigten, icke upplyst, det är neml. den hittills såsom 5:te ansedda declinationen i Latinen, hwilken måste anses som ett slags afart och utgöra en 6:te declination, ehuru den alldeles saknas i Grekiskan.

Schema för former af 3:dje decl., hwilka i wisa casus contraheras, är af Hr. H. i allmänhet wäl uppställdt. Wid κέρας kan dock erinras att τ egentligen skulle sluta ordstammen, och enligt wanliga bruket blifwit utstött framför ς, men måste återkomma i genitiven, κέρατος, hwaraf episka och joniska formen κέρατος, slutligen enligt Attiska dialekten sammandraget till κέρως. Således hade denna, den första fullständigaste formen ej här bordt saknas. Wid πόλις hade genitiv. πολεος, nom. plur. πόλεες, acc. πόλεας bordt upptagas, emedan de bilda öfwergången till de wanligast brukliga former af dessa casus, εως etc. När man tillika påminner sig att ε, såsom ej utgörande en stafwelse, lätteligen förswinner, kan man derigenom få förklaring på sådana former som πειραιῶς Gen. af. πειραιεύς. Såsom underafdelning af ordet τριήρης hade warit nödwändigt att upptaga nomina propria på ίης, contraherade ῆς, t. ex. Ἡρακλέης, ῆς, der Vocativen ἡράκλεις wisserligen icke kan utredas af de exempel på contraction, som Hr. H. anfört.

I läran om Adjectiverna har Hr. H. anwändt en lämplig fullständighet; dock skulle Rec. önska att ej endast nominativen blifwit anförd, utan åtminstone ett exempel, af ett Adjectivs fullständiga böjning genom alla 3 graderna, blifwit gifwet. Det är lofwärdt att Förf. uppgifwit de allmänna reglor, som utwisa när ett adjectiv bör ha 2 ändelser; men tillika hade det borde anföras att dessa reglor ej särdeles noga iakttagas hos Poeterne, i synnerhet de äldre. Sid. 44. 5) läses: "Wid dessa brukar man understundom Substantiver i stället för Positivus." Meningen är dunkelt eller orätt uttryckt; bör heta: Dessa hänledas från ett nomen i stället för Positivus. Äfwen will Rec. här anmärka, att termen movera, som Förf. brukat om Adjectiverna, såsom icke utmärkande någon egentligt skildt från declinera, är alldeles onödig.

Wid Pronomina will Rec. ej länge uppehålla sig. De äro i det hela med fullständighet och ordning framställda. Endast bör

anmärkas att pronomen personale blott hos de äldre, t. er. Homerus, har en egen form. I alla fall måste Nominativen ὅς och -φός derifrån uteslutas såsom obruklig. Οὗ brukas blott såsom reciprocum hos sednare Författare.

Hwad läran om Verberna beträffar, så wore åtskilligt att erinra wid det hufwudsakliga i uppställningen, eller det Hemsterhuysiska Systemet, som Förf. efter Dr. Dahl följt. Men då denna discussion här skulle upptaga för mycket rum, måste Rec. nu gå den förbi. Den har deßutom tillika med åtskilliga andra punkter, som påkallat anmärkningar, blifwit widrörd i en annan kritik öfwer närwarande arbete, så att man nu, i afseende på läran om Tidsordena, kan wara så mycket kortare. En eller annan anmärkning will Rec. dock här tillägga. Ganska rigtigt har Förf. anmärkt att olika personer uttryckas genom ändelsens förändring och att denna ändelse-förändring icke, som några nyare Philologer påstå, endast är en förändring inom sjelfwa ordet, (durch innre Modifikation der Wurzel) utan uppkommen genom tilläggning af ett annat ord i slutet. Men deri har Förf. orätt, att han tror det tillagda ordet wara pronomen personale ἐγώ, hwaraf ἐμί, grunden till formerna på μι, skulle wara ett förändrat uttal. Det är twertom uppkommet af verbum substantivum ω, eller εω, i lat. också eo, samt ἐμί, af hwilka begge claßerna af verba i Grekiskan ha sitt ursprung. Att verbum substantivum sedan är uppkommet af pronomen, det blir en annan sak. Allt wisar i alla fall derhän, att grekiska språket står just på öfwergångspunkten från de wanligen så kallade österländska eller semitiska språken till de westerländska, af hwilka det till sin bildning är det fullständigaste. Då man således, såsom Fr. Schlegel o. fl., will indela språkstammarne i wißa claßer, wisar sig äfwen här, som i alla organiska bildningar, att gränser aldrig kunna uppdragas

med ytterſta skarphet, utan att alltid öfwergångarne småningom beredas. En något fullständigare anordning af alla de mångfaldiga formerna af verbum ware, sedan wara i rörelse, gå, och active låta gå, skicka, än den som hos Dahl finnes i hans större Grammatik, skulle utan twifwel, som grundläggning för läran om verbum, blifwa mycket upplysande. Homerus är i detta afseende, liksom i alla andra, grundkällan, hwarur begreppen måste hämtas ur språkets utbildning, och en egen Grammatik öfwer språkets äldre skick hos honom, är en oeftergiflig fordran, om man will göra några riktigt säkra och grundeliga framsteg i Språkets kännedom.

Sid. 57 i slutet af mom. a) anmärker Förf. att framför Reduplikationen sättes understundom ett nytt ε uti Plusquamperfectum. Detta understundom kan ändras till alltid. S. s. mom. b innehåller läran om augmentum temporale på wanliga sättet. Läran om augmentet kan innefattas i så ord. Antingen ökas ordet, då det begyns med consonant, med stafwelsen ε, (augmentum syllabicum) eller då det begyns med en kort wokal, som i uttalet fordrar en tid, (tempus, χρόνος) bytes denna i en lång, d. ä., ökas i uttalet med en tempus (augmentum temporale). Att detta sednare i många fall ursprungligen war ett syllabiskt t. ex. af ἄγω, ἔαγον, ἦγον. har Förf. mycket rigtigt anmärkt, och i allmänhet måste medgifwas, att läran om augmenterna är här mycket bättre och redigare än hos Dahl. Att förhållandet med verba, som begynna med Diphthong är detsamma, som när de börjas med enkel wokal, emedan ι då efter den långa wokalen ej uttalades, utan blef subscriptum, hade uttryckligen bordt anmärkas, ehuru det står upptaget i exemplena. —

(Slutet följer.)

Bihang
till
Swensk Literatur-Tidning.

N:o 3. Mars 1822.

Akad. Prisutdelning, Prisämnen m. m.

Stockholm:

D. 31 Mars firade Kongl. Wetenskaps-Akademien sin Högtidsdag med en offentlig sammankomst, den H. K. H. KronPrinsen, Akademiens förste Ledamot täckes bewista, och hwarwid de wanliga årsberättelserna rörande Wetenskapernas framsteg af Akademiens Sekreterare och öfrige Embetsmän uppläste. Lindbomska och Fernerska Priserna för år 1821 tilldes, det förra åt Doct. E. Mitscherlich Chem. Professor i Berlin*), det senare åt Professor J. Swanberg i Upsala. Den Jetton, som wid detta tillfälle utdelades, war präglad öfwer den berömda Astronomen P. Wargentin.

Kgl. Wetenskaps-Akademien har till Inländska Ledamöter walt och kallat: i 3 Claßen Gust. Lagerheim, Major Mechan.; i 4 Cl. C. Hansteen, Phys. Professor i Christiania; i 6 Cl. J. Rathke, Hist. Nat. Professor i Christianta; i 8 Cl. Doct. M. Schielderup, Med. Professor i Christiania R. N. O. samt Doct. Jac. Ackerman, Anat. Professor i Upsala. Likaledes till Utländska Ledamöter: i 2 Cl. Hr Dupin i Paris; i 4 Cl. Hr Örsted i Köpenhamn; i 6 Cl. Hr Rob. Brown i London; i 8 Cl. Hr Heeren i Göttingen.

Kgl. Witterhets-Historie- och Antiquitets-Akademien har för år 1821 tilldelat det utsatta Priset, en Guld Medalj af 12 Ducater, i Inskrifts och Sinnebilds Konsten åt Mag. Gunnar Beckman, Rector wid Frösö Lärdoms-Schola, likaledes i Antiquiteterna en GuldMedalj af 15 Ducater åt Mag. Joh. Haqu. Wallman, Docens i Natural-Historien wid Linköpings Gymnasium, för en inländ täflingsskrift: Historisk och Geographisk undersökning om Skandinaviens bebyggande efter orientaliska och westerländska källor. — Prisämnen för innewarande år äro uppgifne i Post och Inr. Tidn. N:o 93.

Till utländsk Ledamot hos K. Witterhets Hist. o. Antiqu. Akademien kallar Abbé Angelo Maio i Milano, nu mera Bibliothekarie wid Vaticanska Bibliotheket i Rom.

Kgl. Samfundet för utgifwandet af Handlingar rörande Skandinaviens Historia har till Ledamöter kallat Hans Excellence, En af Rikets Herrar, Öfwerste Kammarjunkaren m. m. Frih. Carl Bonde; CanzliPräsidenten m. m. Frih. Fr. von Ehrenheim och GeneralMajoren m, m. H. G. af Melin, samt till Corresponderande Ledamot Professorn och Bibliothekarien G. Swerdrup i Christiania.

Kongl. Witterhets-Historie- och Antiquitets-Akademien har öfwer sin framl. Ledamot, Statsrådet Frih. Gudm. Göran Adlerbeth låtit prägla en Medalj af 12:te storleken, som på åtsidan wisar Frih. Adlerbeths Bröstbild med omskrift G. G. Adlerbeth. Lib. Bar. Cons. Stat. Equ. Com. RR. OO. Frånsidan föreställer en wid den afsidnes Urna sörjande Qwinna omgif-

*) Lärjunge af wår berömde Berzelius.

wen af Akademiens tredubbla attributer. Legend. Nulli Flebilior. J Exerg. Socio Den. MDCCCXVIII R. Acad. Litt. Hum. H. A. Arbetet är utfördt af en ung, mycket lofwande Konstnär, Hr J. Salmson, som för närwarande wistas i Paris.

K. Wetenskaps Akademien har likaledes låtit prägla en Medalj öfwer en af sina äldre Ledamöter, Landshöfdingen och Stats-Secreteraren m. m. Nils von Rosenstein. Denna Medalj som är af 10 storleken, wisar på framsidan Landshöfd. Rosensteins Bröstbild med omskrift: Nicolaus a Rosenstein Filius. Frånsidan wisar Polstiernan med omgifwande constellationer. Legend: Centrale et Nobile Sidus. Nederst läses: Socio Suo Reg. Academia Scient. Arbetet är af N. Frumerie.

Upsala:

Kongl. Wetenskaps-Societeten härstädes har nyligen utgifwit 8:de Tomen af sina Handlingar, under titel: Nova Acta Regiæ Societatis Scientiarum Upsalienfis. Vol. VIII. Upsala, 375 sidd. 4:o med 7 Tabb. — Den innehåller följande afhandlingar. 1. Petrificata Telluris Svecanæ examinata a *G. Wahlenberg* (med 4 Tabb). 2. Selecta ex Manuscriptis posthumis Nob. *Sam. Klingenstiernæ*. 3. De Reductione Quantitatum imaginariarum ad formam simplicisimam oriundisque inde Seriebus transcendentalibus. Auct. *Zachar. Nordmark*. 4. Coleoptera Capensia, antennis fusiformibus, recensita a *C. P. Thunberg*. 5. Ovis Polyceratæ Variationes, af densamme (m. Tab). 6. Alurni tres novæ species, af densamme. (m. Tab). 7. Gothlandiæ Plantæ rariores, ann. 1816–1818 detectæ a *J. P. Rosén* et jam conjunctim cum Eo. recensitæ a *G. Wahlenberg*. 8. Monographia Clythræ. Auct. *C. P. Forsberg*. 9. Additamenta ad Petrificata Telluris Svecanæ a *G. Wahlenberg*. (m. Tab.) 10. De Gyrinis Commentatio *C. P. Forsberg*. 11. De Luxu Aulæ Magni Smek, Regis Sveciæ et Norvegiæ Obss. *Joh. Henr. Schröder*. 12. Vita Magni von Celse, R. Historiographi. — Af en framför denna Volum tryckt förteckning ses, att Kongl. WetenskapsSocieteten, wid 1822 års början, under H. K. H. KronPrinsens Präsidium Illustre, bestod af 8 HedersLedamöter, 21 Ordinarie Ledamöter och 1 Adjunct, samt 22 Utländska Ledamöter.

Götheborg:

Kgl. Wetenskaps- och Witterhets-Samhället utsätter för innewarande års täflan å nyo Prisämnet om Nordens Fabelslära och fordna Skaldekonst. Post o. Inr. Tidn. N:o 60. I Skaldekonsten är fritt wal af ämnen. Priset är 12 Ducater. Täflingstiden räcker till Sept. månads slut.

Kgl. Samhället har nyligen utgifwit ett nytt Häfte af sina Handlingar, innehållande fortsättning af *L. Hollbergs* afhandling om Fiskarna i Bohusländska Skärgården.

Lärda Nyheter.

Stockholm:

Efter utfärdadt Latinsk Program af Rector Gymnasii, Philos. Lectore, Mag. L. M. Enberg blef Mathes. Lector wid härwarande Gymnasium, Mag. Jonas Lundstedt d. 29 sistl. Jan. installerad och höll derwid sitt Inträdestal de diversis Doctrinæ Proportionum conspectibus.

E. O. Professorn Doct. P. G. Cederskiöld har blifwit utnämnd till Artis Obstetr. Professor wid Carolinska Institutet samt Director wid allmänna Barnsbördshuset i Stockholm.

Upsala:

Botan. Professorn och Commendören af K. W. O. Doct. Carl Pet. Thunberg har blifwit kallad till Ledamot af den icke längesedan stiftade Linneiska Societeten i Paris.

H. K. H. KronPrinsen, Akad. Canzler har

nådigst förordnat Theol. Candidaten, Mag. Lars Laurenius till Docens i Theologiska Facultéten, Mag. C. Ol. Deldén till Philos. Pract. Docens samt Akad. Boktryckaren, Mag. Wilh. Fr. Palmblad till Histor. Patr. Docens.

Åsthet. Docens, Amanuensis Lidenianus wid Akad. Bibl. Mag. P. W. Zetterstedt har blifwit utnämnd till Gymnasii Adjunct i Linköping.

Kongl. Maj:t har i nåder tillagt Professorn och Med. Adjuncten Doct. H. W. Romanson samt Professorn och Philos. Adjuncten Mag. E. Chr. Grenander, uppå wederbörande Facultéters tillstyrkan, rättighet att präsidera för Gradual-Disputationer.

Histor. Univ. Docens Mag. D. A. Atterbom, som blifwit förordnad att föreståd de offentliga Föreläsningarne under Histor. Professorn Mag. E. G. Geijers Rectorat, läser publice öfwer Korstågen.

F. d. Bibliotheks Amanuensen Mag. Samuel Törner afled efter en längre tids sjuklighet d. 22 sistl. Januar. i sitt 60 år. Han war född i Norrköping 1762 d. 26 Oct. Stud. i Upsala 1781. Philos. Magister 1791. Afreste 1792 till England och anställd såsom Amanuens wid Sir Jos. Banks Museum. Återkom till Upsala 1797 såsom utnämnd Amanuens wid Akademiska Bibliotheket, från hwilken beställning han 1814 erhöll tjenstledighet och 1819 afsked.

Christiania:

En af Norriges Biskopar, den såsom Predikant mycket berömde Claus Pavels i Bergen har med döden afgått d. 16 sistl. Febr. wid 53 års ålder. Han war född i Hjelmelands Prästgård i Christiansands Stift 1769. Såsom Slotts-präst i Christiania blef han, i tidigheten efter Nordahl Bruhn, Biskop i Bergens Stift 1817 och Commendör af Kgl. NordstjerneOrden 1819. Hans samlade Predikningar äro i 2. Delar af trycket utgifne.

Westerås:

Philos. Lectorn härstädes, Mag. Jacob Bocellius har blifwit utnämnd till Kyrkoherde i Skinnskattebergs Consistoriella Pastorat af detta Stift.

F. d. Philos. Lectorn härstädes, Professorn Doct. Er. Gust. Borg afled såsom Stiftets Senior d. 28 sistl. Febr. i sitt 83 år. — Han war född 1739 i Tillberga, der Fadren war Kyrkoherde. Stud. i Upsala 1752. Magister 1764. Rector Scholæ i Ayesta 1766. E. O. Adjunct wid Gymnasium härstädes 1777. Lector 1780. Theol. Doct. 1809. Erhöll afsked med Professors fullmakt 1813. I sitt gifte med Johanna Didron war han Fader till Prof. Secreteraren och Ridd. P. Aron Borg Föreståndare för Institutet för Blinda och Döfstumma. — Westerås Gymnasii Bibliothek har af hans hand fått emottaga en wacker donation af Handskrifter i Swenska Historien.

Calmar:

Eloqu. & Poes. Lectorn härstädes, Professorn Doct. C. A. Wahlbom har blifwit utnämnd till Kyrkoherde i Ljungby Reg. Pastorat af detta Stift.

Strödda Underrättelser.

Mr Durand i Paris utgifwer Collection de cent Médailles des Hommes Célebres de toutes les Nations. (Series Numismatica Virûm Illustrium). Denna Svit börjas med v. Linné. Deenäst följa Cervantes, Lavater, Shakespeare, Galilé, Copernicus m. fl. Thorb. Bergman förekommer äfwen i denna Svit, äfwensom Mme Stael. Hwarje Medaille i Bronze kostar 5 Francs.

Linnés Medaille wisar på ärsidan Bröstbilden med NordstjerneOrdens tecknet och omskrift: Carolus Linnæus. På frånsidan läses Natus Roeshultæ in Svecia An. MDCCVII. Obiit An. MDCCLXXVIII.

I Paris utgifwes en Lithographisk Collection af namnkunnige Mäns Portraiter hwars Första Cahier också öppnas med v. Linnés Portrait. (Efter Roslins swenska original).

Wid Universitetet i Dorpat har v. Linnés Buste i Bronze icke längesedan blifwit uppres-

Nyligen har den swenska Artisten, Hr J. Salmson i Paris, åfwen anmält en Samling af Namnkunnige swenske Mäns Medaljer i Bronze, som kommer att börja med Arel Oxenstjernas Medalj, hwilken redan är färdig. Antalet af Medaljer blir 12, och betalas af Subscribenter med 2 Rd 24 sk. Bco stycket.

Nekrolog.

Matthäus Fremling.

Föddes i Malmö den 17 Octob. 1745, hwareft Fadren Henric Lorentz Fremling war Handelsman. Modren war Ingeborg Falck. Intogs i TrivialScholan i nämnde stad 1756, och försedd med testimonium af då warande Rectorn, sedermera ContractsProsten och Kyrkoherden i Ausås, Mag. Jac. Quensel, hwars trogna underwisning Han alltid bewarade i det tacksammaste minne, blef Han år 1762 Student wid K. Akademien i Lund. Efter 2:ne wid Greifswalds Universitet förswarade disputationer, blef Han Philos. Magister dersammastädes 1770, och nästföljande året Decens i Naturkunnigheten wid Akademien i Lund, der Han år 1774 uppsördes på förslaget till den då ledige Adjuncturen i nyssnämnde Wetenskap. Han begaf sig emedlertid till Stockholm och erhöll der en förmonlig condition i fröml. RiksRådet och ÖfwersteMarskalken m. m. Hr Grefwe Fredr. Ribbings hus, hwareft Han handledde Deß Son, f. d. Capitainen wid Kongl. Swea Lif-Garde Grefwe Ad. Ludw. Ribbing. Under wistandet i Hufwudstaden blef Han d. 22 Jan. 1777 af Kgl. Carolinska Akademiens då warande Canzler, RiksRådet m. m. Hr Grefwe Melker Falkenberg, utnämnd till Ord. Adjunct i Philosophia Theoretica & Practica i Lund, hwilken beställning Han genast tillträdde, och förwärfwade sig strax efter sin dikomst det utmärkta förtroende ibland den Studerande Ungdomen, som oafbrutit följde Honom under hela Hans lefnad, och som hos alla Hans fordna Lärjungar bibehåller Hans namn i en wördad

åminnelse. År 1782 den 27 Sept. erhöll Han Konungens nådiga fullmakt att wara Philosophiæ Theor. Professor Ordinarius wid Lunds Akademi, hwilket embete Han tillträdde den 16 Novemb. samma år med ett tal: de methodo præcepta philosophiæ theoreticæ tradendi, och oafbrutit bestridde till sin död. Utnämnd d. 14 Junii 1800 till Riddare af Kongl. Nordstj. Orden, blef Han dertill dubbad samma år af f. d. Konungen under Deß wistande i Landscrona. War Akademiens Rector åren 1794 och 1803; och Promotor i Philosophiska Facultéten 1793, då Han till 59 Candidater utdelade Lagerkransen, wid hwilket tillfälle förra hedersrummet innehades af Swen Joh. Collin, Smålänning, nu Prost och Kyrkoherde i Ousby och Lyshults församl. i Lunds Stift, och det andra af nu mera StatsSekreteraren, Riddaren af Kongl. Nordstj. Orden och En af de Aderton i Sw. Acad. And. Carlsson of Kullberg, Skåning. — Efter en kort sjukdom afled Han i Lund d. 20 Julii 1820. Genom sitt muntra lynne, förenadt med wärdighet, och sitt sätt att wara, tillwann Han sig allas hjertan, som nalkades Honom. Ogift, hade Han, genom klok hushållning, förwärfwat sig betydlig förmögenhet, som, enligt Hans disposition, tillfallit Hans 2:ne Systersöner, af hwilka den ena, Professorn och Philos. Theor. et Pract. Adjuncten wid Lunds Akademie, Mag. Peter Dahl bekommit Hans stora och dyrbara Bibliothek med åtföljande Mynt-Cabinet och Naturalsamling. Wid Hans jordfästning utdeltes ett qwäde, som sedan blifwit omtryckt i flere af wåra dagblad, och för hwars wärde det är nog att uppgifwa, att den Anonyme Författaren är Doct. Esaias Tegnèr.

Under Prof. Fremlings Präsidium äro utkomna 99 Dissertationer. För öfrigt finnes endast ett Bref från honom till Prof. Bilmark i Åbo om Kantiska Philosophien tryckt i Walda stycken till upplysning af den Kantiska Philosophien, Stockh. 1798. 8:o.

Bihang
till
Swensk Literatur-Tidning.

N:o 3. Mars 1822.

Akad. Prisutdelning, Prisämnen m. m.

Stockholm:

D. 31 Mars firade Kongl. Wetenskaps-Akademien sin Högtidsdag med en offentlig sammankomst, den H. K. H. Kron-Prinsen, Akademiens förste Ledamot räcktes bewista, och hwarwid de wanliga årsberättelserna rörande Wetenskapernas framsteg af Akademiens Sekreterare och öfrige Embetsmän uppläste. Lindbomska och Fernerska Prisen för år 1821 tilldeles, det förra åt Doct. E. Mitscherlich Chem. Professor i Berlin*), det senare åt Professor J. Swanberg i Upsala. Den Jetton, som wid detta tillfälle utdelades, war präglad öfwer den berömda Astronomen P. Wargentin.

Kgl. Wetenskaps-Akademien har till Inländska Ledamöter walt och kallat: i 3 Claßen Gust. Lagerheim, Major Mechan.; i 4 Cl. C. Hansteen, Phys. Professor i Christiania; i 6 Cl. J. Rathke, Hist. Nat. Professor i Christiania; i 8 Cl. Doct. M. Schielderup, Med. Professor i Christiania N. N. O. samt Doct. Jac. Akerman, Anat. Professor i Upsala. Likaledes till Utländska Ledamöter: i 2 Cl. Hr Dupin i Paris; i 4 Cl. Hr Örsted i Köpenhamn; i 6 Cl. Hr Rob. Brown i London; i 8 Cl. Hr Heeren i Göttingen.

Kgl. Witterhets-Historie- och Antiquitets-Akademien har för år 1821 tilldelat det utsatta Pris, en Guld-Medalj af 12 Ducater, i Inskrifts och Sinnebilds Konsten åt Mag. Gunnar Backman, Rector wid Frösö Lärdoms-Schola, likaledes i Antiquiteterna en Guld-Medalj af 15 Ducater åt Mag. Joh. Hagu. Wallman, Docens i Natural-Historien wid Linköpings Gymnasium, för en insänd täflingsskrift: Historisk och Geographisk undersökning om Skandinaviens bebyggande efter orientaliska och westerländska källor. — Prisämnen för innewarande år äro uppgifne i Post och Inr. Tidn. N:o 93.

Till utländsk Ledamot har K. Witterhets Hist. o. Antiqu. Akademien kallat Abbé Angelo Maio i Milano, nu mera Bibliothekarie wid Vaticanska Bibliotheket i Rom.

Kgl. Samfundet för utgifwandet af Handlingar rörande Skandinaviens Historia har till Ledamöter kallat Hans Excellence, En af Rikets Herrar, Öfwerste Kammarjunkaren m. m. Frih. Carl Bonde; Canzli-Präsidenten m. m. Frih. Fr. von Ehrenheim och General-Majoren m. m. H. Exc. af Melin, samt till Corresponderande Ledamot Professorn och Bibliothekarien G. Swerdrup i Christiania.

Kongl. Witterhets-Historie- och Antiquitets-Akademien har öfwer sin framl. Ledamot, Statsrådet Frih. Gudm. Göran Adlerbeth låtit prägla en Medalj af 12:te storleken, som på åtsidan wisar Frih. Adlerbeths Bröstbild med omskrift G. G. Adlerbeth. Lib. Bar. Cons. Stat. Equ. Com. RR. OO. Frånsidan föreställer en wid den aflidnes Urna sörjande Qwinna omgif-

*) Lärjunge af wår berömde Berzelius.

wen af Akademiens tredubbla attributer. Legend. Nulli Flebilior. I Exerg. Socio Den. MDCCCXVIII R. Acad. Litt. Hum. H. A. Arbetet är utfördt af en ung, mycket lofwande Konstnär, H. J. Salmson, som för närwarande wistas i Paris.

K. Wetenskaps-Akademien har likaledes låtit prägla en Medalj öfwer en af sina äldre Ledamöter, Landshöfdingen och Stats-Secreteraren m. m. Nils von Rosenstein. Denna Medalj som är af 10 storleken, wisar på åtsidan Landshöfd. Rosensteins Bröstbild med omskrift: Nicolaus a Rosenstein Filius. Frånsidan wisar Polstiernan med omgifwande constellationer. Legend: Centrale et Nobile Sidus. Nederst läses: Socio Suo Reg. Academia Scient. Arbetet är af N. Frumerie.

Upsala:

Kongl. Wetenskaps-Societeten härstädes har nyligen utgifwit 8:de Tomen af sina Handlingar, under titel: Nova Acta Regiæ Societatis Scientiarum Upsaliensis. Vol. VIII. Upsala, 375 sidd. 4:o med 7 Tabb. — Den innehåller följande afhandlingar. 1. Petrificata Telluris Svecanæ examinata a *G. Wahlenberg* (med 4 Tabb). 2. Selecta ex Manuscriptis posthumis Nob. *Sam. Klingenstiernæ*. 3. De Reductione Quantitatum imaginariarum ad formam simplicissimam oriundisque inde Seriebus transcendentalibus. Auct. *Zachar. Nordmark*. 4. Coleoptera Capensia, antennis fusiformibus, recensita a *C P. Thunberg*. 5. Ovis Polyceratæ Variationes, af densamme (m. Tab). 6. Alurni tres novæ species, af densamme (m. Tab). 7. Gothlandiæ Plantæ rariores, ann. 1816-1818 detectæ a *J. P. Rosén* et jam conjunctim cum Eo recensitæ a *G. Wahlenberg*. 8. Monographia Clythræ. Auct. *C. P. Forsberg*. 9 Additamenta ad Petrificata Telluris Svecanæ a *G. Wahlenberg*. (m. Tab.) 10. De Gyrinis Commentatio *C. P. Forsberg*. 11. De Luxu Aulæ Magni Smek, Regis Sveciæ et Norvegiæ Obss. *Joh. Henr. Schröder*. 12. Vita Magni von Celse, R. Historiographi. — Af en framför denna Volum tryckt förteckning ses, att Kongl. WetenskapsSocieteten, wid 1822 års början, under H. K. H. KronPrinsens Präsidium Illustre, bestod af 8 HedersLedamöter, 21 Ordinarie Ledamöter och 1 Adjunct, samt 22 Utländska Ledamöter.

Götheborg:

Kgl. Wetenskaps- och Witterhets-Samhället utsätter för innewarande års täflan, å nyo Prisämnet om Nordens Fabelslära och fordna Skaldekonst. Post o. Inr. Tidn. N:o 60. I Skaldekonsten är fritt wal af ämnen. Priset är 12 Ducater. Täflingstiden räcker till Sept. månads slut.

Kgl. Samhället har nyligen utgifwit ett nytt Häfte af sina Handlingar, innehållande fortsättning af *L. Hollbergs* afhandling om Fiskarna i Bohusländska Skärgården.

Lärda Nyheter.

Stockholm:

Efter utfärdadt Latinskt Program af Rector Gymnasii, Philos. Lectore, Mag. L. M. Enberg blef Mathes. Lector wid härwarande Gymnasium, Mag. Jonas Lindstedt d. 29 sistl. Jan. installerad och höll derwid sitt Inträdestal de diversis Doctrinæ Proportionum conspectibus.

E. O. Professorn Doct. P. G. Cederskjöld har blifwit utnämnd till Artis Obstetr. Professor wid Carolinska Institutet samt Director wid allmänna Barnsbördshuset i Stockholm.

Upsala:

Botan. Professorn och Commendören af K. W. O. Doct. Carl Pet. Thunberg har blifwit kallad till Ledamot af den icke längesedan stiftade Linneiska Societeten i Paris.

H. K. H. KronPrinsen, Akad. Canzler har

nådigst förordnat Theol. Candidaten, Mag. Lars Laurenius till Docens i Theologiska Faculteten, Mag. C. Ol. Deldén till Philos. Pract. Docens samt Akad. Boktryckaren, Mag. Wilh. Fr. Palmblad till Histor. Patr. Docens.

Ästhet. Docens, Amanuensis Lidenianus wid Akad. Bibl. Mag. P. W. Zetterstedt har blifwit utnämnd till Gymnasii Adjunct i Linköping.

Kongl. Majt har i nåder tillagt Professorn och Med. Adjuncten Doct. H. W. Romanson samt Profeßorn och Philos. Adjuncten Mag. El. Chr. Grenander, uppå wederbörande Faculteters tillstyrkan, rättighet att präsidera för Gradual-Disputationer.

Histor. Univ. Docens Mag. D. A. Atterbom, som blifwit förordnad att förestå de offentliga Föreläsningarne under Histor. Profeßorn Mag. E. G. Geijers Rectorat, läser publice öfwer Korstågen.

F. d. Bibliotheks Amanuensen Mag. Samuel Torner afled efter en längre tids sjuklighet d. 22 sistl. Januar. i sitt 60 år. Han war född i Norrköping 1762 d. 26 Oct. Stud. i Upsala 1781. Philos. Magister 1791. Afreste 1792 till England och anställd såsom Amanuens wid Sir Jos. Banks Museum. Återkom till Upsala 1797 såsom utnämnd Amanuens wid Akademiska Bibliotheket, från hwilken beställning han 1814 erhöll tjenstledighet och 1819 afsked.

Christiania:

En af Norriges Biskopar, den såsom Predikant mycket berömde Claus Pavels i Bergen har med döden afgått d. 16 sistl. Febr. wid 53 års ålder. Han war född i Hjelmelands Prästgård i Christiansands Stift 1769. Såsom Slotts-präst i Christiania blef han, i ledigheten efter Nordahl Bruhn, Biskop i Bergens Stift 1817 och Commendör af Kgl. NordstjerneOrden 1819. Hans samlade Predikningar äro i 2 Delar af trycket utgifna.

Westerås:

Philos. Lectorn härstädes, Mag. Jacob Borelius har blifwit utnämnd till Kyrkoherde i Skinnskattebergs Consistoriella Pastorat af detta Stift.

F. d. Philos. Lectorn härstädes, Profeßorn Doct. Er. Gust. Borg afled såsom Stiftets Senior d. 28 sistl. Febr. i sitt 83 år. — Han war född 1739 i Tillberga, der Fadren war Kyrkoherde. Stud. i Upsala 1752. Magister 1764. Rector Scholä i Avesta 1766. E. O. Adjunct wid Gymnasium härstädes 1777. Lector 1780. Theol. Doct. 1809. Erhöll afsked med Profeßors fullmakt 1813. I sitt gifte med Johanna Didron war han Fader till Prot. Secreteraren och Ridd. P. Aron Borg Föreståndare för Institutet för Blinda och Döfstumma. — Westerås Gymnasii Bibliothek har af hans hand fått emottaga en wacker donation af Handskrifter i Swenska Historien.

Calmar:

Eloqu. & Poes. Lectorn härstädes, Profeßorn Doct. C. A. Wahlbom har blifwit utnämnd till Kyrkoherde i Ljungby Reg. Pastorat af detta Stift.

Strödda Underrättelser.

Mr Durand i Paris utgifwer Collection de cent Médailles des Hommes Célebres de toutes les Nations. (Series Numismatica Virûm Illustrium). Denna Svit börjas med v. Linné. Dernäst följa Cervantes, Lavater, Shakespeare, Galilé, Copernicus m. fl. Thorb. Bergman förekommer äfwen i denna Svit, äfwensom Mme Stael. Hwarje Medaille i Bronze kostar 5 Francs.

Linnés Medaille wisar på åtsidan Bröstbilden med NordstjerneOrdens tecknet och omskrift: Carolus Linnæus. På Fränsidan läses Natus Roeshultæ in Svecia An. MDCCVII. Obiit An. MDCCLXXVIII.

I Paris utgifwes en Lithographisk Collection af namnkunnige Måns Portraiter hwars Första Cahier också öppnas med v. Linnés Portrait. (Efter Roslins swenska original).

Wid Universitetet i Dorpat har v. Linnés Buste i Bronze icke längesedan blifwit upprest.

Nyligen har den swenska Artisten, Hr J. Salmson i Paris, äfwen anmält en Samling af Namnkunnige swenske Mäns Medaljer i Bronze, som kommer att börja med Axel Oxenstjernas Medalj, hwilken redan är färdig. Antalet af Medaljer blir 12, och betalas af Subscribenter med 2 R:d 24 sk. B:co stycket.

Nekrolog.

Matthäus Fremling.

Föddes i Malmö den 17 Octob. 1745, hwarest Fadren Henric Lorentz Fremling war Handelsman. Modren war Ingeborg Falck. Intogs i TrivialScholan i nämnde stad 1756, och försedd med testimonium af då warande Rectorn, sedermera ContractsProsten och Kyrkoherden i Ausås, Mag. Jac. Quensel, hwars trogna underwisning Han alltid bewarade i det tacksammaste minne, blef Han år 1762 Student wid K. Akademien i Lund. Efter 2:ne wid Greifswalds Universitet förswarade disputationer, blef Han Philos. Magister dersammastädes 1770, och nästföljande året Docens i Naturkunnigheten wid Akademien i Lund, der Han år 1774 uppfördes på förslaget till den då lediga Adjuncturen i nyßnämnde Wetenskap. Han begaf sig emedlertid till Stockholm och erhöll der en förmonlig condition i framl. RiksRådet och ÖfwersteMarskalken m. m. Hr Grefwe Fredr. Ribbings hus, hwarest Han handledde Deß Son, f. d. Capitainen wid Kongl. Swea Lif-Garde Grefwe Ad. Ludw. Ribbing. Under wistandet i Hufwudstaden blef Han d. 22 Jan. 1777 af Kgl. Carolinska Akademiens då warande Canzler, RiksRådet m. m. Hr Grefwe Melker Falkenberg, utnämnd till Ord. Adjunct i Philosophia Theoretica & Practica i Lund, hwilken beställning Han genast tillträdde, och förwärfwade sig strax efter sin dikomst det utmärkta förtroende ibland den Studerande Ungdomen, som odsbrutit följde Honom under hela Hans lefnad, och som hos alla Hans fordna Lärjungar bibehåller Hans namn i en wördad

minnelse. Åe 1782 den 27 Sept. erhöll Han Konungens nådiga fullmakt att wara Philosophiä Theor. Professor Ordinarius wid Lunds Akademi, hwilket embete Han tillträdde den 16 Novemb. samma år med ett tal: de methodo præcepta philosophiæ theoreticæ tradendi, och odsbrutit bestridde till sin död. Utnämnd d. 14 Junii 1800 till Riddare af Kongl. Nordstj. Orden, blef Han dertill dubbad samma år af f. d. Konungen under Deß wistande i Landskrona. War Akademiens Rector åren 1794 och 1803; och Promotor i Philosophiska Faculteten 1793, då Han till 59 Candidater utdelade Lagerkransen, wid hwilket tillfälle första hedersrummet innehades af Swen Joh. Collin, Småländning, nu Prost och Kyrkoherde i Ousby och Lyshults församl. i Lunds Stift, och det andra af nu mera StatsSekreteraren, Riddaren af Kongl. Nordstj Orden och En af de Aderton i Sw. Acad. And. Carlsson af Kullberg, Skåning. — Efter en korrt sjukdom afled Han i Lund d. 20 Julii 1820. Genom sitt muntra lynne, förenadt med wärdighet, och sitt sätt att wara, tillwann Han sig alla hjertan, som nalkades Honom. Ogift, hade Han, genom klok hushållning, förwärfwat sig betydlig förmögenhet, som, enligt Hans dispositions, tillfallit Hans 2:ne Systersöner, af hwilka den ena, Professorn och Philos. Theor. et Pract. Adjuncten wid Lunds Akademie, Mag. Peter Dahl bekommit Hans stora och dyrbara Bibliothek med åtföljande Mynt-Cabinet och Naturalsamling. Wid Hans jordfästning utdeltes ett qwäde, som sedan blifwit omtryckt i flere af wåra dagblad, och för hwars wärde det är nog att uppgifwa, att den Anonyme Författaren är Doct. Esaias Tegnèr.

Under Prof. Fremlings Präsidium äro utkomna 99 Dißertationer. För öfrigt finnes endast ett Bref från honom till Prof. Bilmark i Åbo om Kantiska Philosophien tryckt i Wolda stycken till upplysning af den Kantiska Philosophien, Stockh. 1798. 8:o.

Swensk

Literatur-Tidning.

N:o 4. Måndagen den 25 Februari 1822.

Recensioner:

Första Grunderna af Grekiska Språkläran för Begynnare, af L. Hammarsköld. Stockh. Hedmanska Boktr. 1818. 154 sidd. 8:o och en Tabell.

(Forts. och slut fr. N:o 3).

Wid Förf:s uppställning af Conjugationssystemet, hwari han af språkets beskaffenhet blifwit twungen att mycket skilja sig från Dahl, wore wäl en mängd saker att anmärka, särdeles wid antagandet af wißa tempora; — men härom är nog anmärkt förut. Likwäl kan Rec. ej med tystnad förbigå Förf:s så kallade futurum contractum τιέω, τιῶ m. m. emedan det hänger tillsammans med ofwanföre gjorda anmärkningar. Det är neml. högst tadelwärdt att så anticipera, som Förf. här gjort. Förklaringen på detta futurum måste nödwändigt föregås af den wanliga rena conjugation på εω, då det icke widare särskildt behöfwer conjugeras, emedan det fullkomligt böjes efter präsens på detta paradigma. Dertill kommer widare, att det inom wanliga språket, efter hwilket Grammatiken skulle wara uppgjord, aldrig förekommer annorlunda än i sin contraherade form, och endast hos Homér förråder sin ursprungliga fullständiga gestalt.

Widare — men nej! här will Rec. sluta. Endast will man öfwer Förf:s lära om verbum fälla det omdöme, hwartill man enligt sin öfwertygelse tror sig befogad. Den förråder ett bemödande att hjelpa åtskilliga brister, som widlåda både det gamla och nya Conjugationssystemet, och innehåller derwid mången god anmärkning, som för en blifwande Grekisk Grammatika både kan och bör begagnas; men tillika så många fel och mißtag, dels af ett för mycket dels af ett för litet, dels ock af brist på ordning, att den i sin nuwarande form för lärjungar icke bör anwändas. — Rask har också, i sin ofwanföre anförda bok, sökt förbättra Theorierna och derwid gått ut från grundsatsen μέτρον ἄριστον, men ännu lemnat åtskilligt öfrigt att önska. Deremot har han i afseende på Latinska Grammatikens Conjugationer uppgifwit en Theori, som i regelmäßighet och klarhet utan twifwel wida öfwergår den hittills följda, och till stor fördel för underwisningen borde af Latinska Språklärare antagas.

I början af denna Recension yttrades den mening, att de wid Grekiska Språkets lärande brukliga Läroböcker ej äro för ändamålet fullt tjenliga, och man will nu försöka att bewisa

detta yttrandes rigtighet, äfven i afseende på brukliga Läseböcker. Det torde då wara nog att hafwa ådagalagt, att den enligt högre förordnande hittills wid publika underwisningen följda Dahls Chrestomathie ingalunda är fullt lämplig, emedan de andre mer eller mindre hafwa syskontycke med denna. Rec. tillsluter ej ögonen för deß förtjenster. Twertom. Han erkänner gärna att den är consequent utförd efter den uppgjorda planen, och öfwerallt tydligen witsordar sin Auctors djupa och widsträckta kunskap i Språket. Men oaktadt allt detta blir Rec. ändå wid sitt yttrande, och will söka upplysa det genom en analys af bokens beskaffenhet och anwändning. Denna Läseboks plan är följande: Att gifwa tillräckliga exempel för grammatiska formernas inöfwande, samt för explicationen i stycken af gradwis stigande swårighet; att gifwa wexlande läsning, som prof på särskilda författares språk och framställningssätt ur olika tidehwarf och öfwer olika ämnen, för att göra läsningen genom ombyte mer underhållande och bereda någon kännedom af Grekernes afhandlingssätt; slutligen att upplysa de wigtigaste dialekternas, särdeles den Doriskas och Joniskas beskaffenhet.

De twänne första afdelningarne i Chrestomathien lemna endast exempel för grammatikaliska formernas igenkännande, utan afseende på innehåll. Detta är utan twifwel rigtigt; ty man måste nödwändigt hafwa öfwerwunnit de första swårigheterna häruti, innan det kan bli frågan om tydning af stycken med mera sammanhängande innehåll. Men här bör dock ett tadlas, — den öfwerdrifna widlöftigheten. Swårligen har wäl ock någon Lärare, hwarken wid privat eller publik underwisning på ett sådant tidsmördande sätt sysselsatt en lärjunges uppmärksamhet, att han låtit honom genomgå alla styckena i bägge deßa afdelningar. Med tredje afdelningen, der stycken af mera sammanhängande innehåll lemnas, börjar äfwen uppmärksamheten att fästas på innehållet. Det är der som de twå wanligaste läsemethoder, — bägge, när de anwändas i sin stränghet, ytterligheter, — komma i fråga. Den ena, den så kallade cursiva läsningen, som med träffande stränghet blifwit bedömd af Doct. Dahl, har förmodligen högst sällan blifwit wid publika underwisningen anwänd. Den är ock i alla afseenden förkastlig. Den andra deremot, den strängt analytiska och wid offentlig underwisning mestadeles brukliga, öfwergår lätt till en lika skadlig ytterlighet, då den ej blott med största stränghet håller nybörjaren wid ett ideligt analytiserande af ordformerna, utan ofta förföljer honom, äfwen sedan han i detta afseende hunnit färdighet och säkerhet, genom lägre lärowerkena, tills han wid Universitetet får afskudda sig detta twång. När denna method, hwilket ej sällan händer äfwen de förträffligaste lärare, öfwerdrifwes, blir innehållet intet, formen och gloßan alt. Innehållets underhållande eller underwisande beskaffenhet, skulle mot denna öfwerdrift gifwa en motwigt; men då intreßet för en berättelse knapt hunnit wäckas, innan den är slut och en ny widtager, hwilket är händelsen med de flesta Chrestomathier, särdeles den hwarom frågan nu är; när dertill kommer, att stilens swårighet drager till sig hela uppmärksamheten och att innehållet wrider sig kring ett qwickt yttrande, ett infall, hwilket för att fattas fordrar mera mogenhet och kännedom, och genom en Commentar altid förlorar sig, så ger discipeln snart efter för Lärarens fordringar och analytiserar stycke efter stycke, och wet knapt när det är slut hwad det innehållit. Wanligtwis hinner discipeln snart nog så långt i mechanisk färdighet, att han utan särdeles swårighet, ja slutligen utan eftertanka kan uppföra formerna och conjugera och declinera, hwarefter allt egentligt arbete för honom upphör.

Det är en sådan död mechanisk öfning, som man ofta ej utan skäl kan förebrå den offentliga underwisningen, och följderna deraf kunna endast då mildras, i fall discipelns reflexion på något sätt waknar, så att han ge-

mom arbete och egen eftertanka kan hjelpa, hwad eljest genom förmycken ensidighet förloras. Man torde beskylla Rec. för obillighet; men han talar af erfarenhet, ty han har sjelf genomgått Schola och Gymnasium. Ett exempel, som talar för hans sats, will han deßutom anföra, och fruktar ej att det skall kunna wederläggas. Huru ofta händer ej att ynglingar som genomgått de lägre publika Lärowerken hafwa nästan ingen kunskap i gamla historien. Huru skulle de kunna wara okunnige, åtminstone om de märkwärdiga män, som Cornelius och andra latinska författare omtala, om de ej läst sin bok som en död bokstaf utan all uppmärksamhet, utan all tanke? De lärde att den och den phrasen är god, att en annan innehåller ett godt tänkespråk paßande till ett så kalladt Chriaämne; men folkens öden och handlingar, charakterernas helhet och kraft, ländernas lägen och beskaffenhet, det storsinniga i de gamla auktorernes framställningssätt, allt detta undgick deras blick, ty glossan skulle ju ha en odelad uppmärksamhet. D. Dahl säger ofta: man läse wäl, man skynde icke; men detta bör gälla ej blott om språket utan ock om innehållet. Huru mycket mera än nu sker, skulle ej winnas för ynglingens bildning, om det finge gälla i sin allmänlighet?

Men bör wäl goßens första uppmärksamhet fästas endast wid anekdoter? Bör detta ämne fortfara sedan han hunnit ynglingaåldern? och hwad är det för ämnen som utgöra drygaste delen af D. Dahls Chrestomathie? Jo Anekdoter. Ligger icke det lättsinniga lekande i underwisningen, som D. Dahl sjelf så strängt fördömer, just i en sådan sy ßelsättning med småsaker? En sådan läsning, som fordrar flere års ansträngda flit, för att arbeta sig igenom en oändlighet af strödda fragmenter utan sammanhang, kan ju icke gifwa någon bild, något total-intryck af Grekiska lifwet och werlden. Af goßen kan man wanligen icke wänta en sådan mera utwidgad uppfattningsförmåga, ehuru i alla fall något bör göras för att utbilda den; men af ynglingen, — och i den åldern äro de flesta då de lemna Gymnasium — kan man både önska och fordra något mera, än att kunna declinera, conjugera, och analytisera, ja till och med mer än att kunna explicera förswarligt. Ett sådant bemödande att göra allting lätt, äfwen med uppoffrande af den säkrare och fullständigare kunskapen, tillhörde den näst förflutna tidens pädadogiska principer, och såsom resultat deraf ha wi fått Chrestomathierna till underwisningsböcker. Oaktadt således D. Dahl med all äfwer städse yrkar alfwarsamt och grundligt studium, så har han dock sjelf på wißt sätt just hyllat denna den förra tidens syfte, genom utarbetande af en Chrestomathie, hwilken är så mycket skadligare än sina likar derutinnan, att den genom sin orimliga widlöftighet måste räcka till för både Schola och Gymnasium, och många det oaktadt ej hinna, att ännan sin ankomst till Akademien alldeles genomgå den.

Det kan då framställas den frågan: Bör man alldeles icke wid Språkunderwisningen bruka Chrestomathier? Jo wißt, endast de äro af en inskränkt widd. Rec. tror att en, som wore en tredjedel, ja till och med blott en fjerdedel så widlöftig som Dahls, och så inrättad, att den lemnade tillräckliga exempel till formers uppsökande och igenkännande, med ett ord öfning för de läror man inhämtat i grammatikan, samt för explicationen af lättare stycken, wore alldeles tillräcklig och för ändamålet ganska gagnelig. Men så snart lärjungen hunnit denna punkt, så bör han så begynna ett historiskt arbete, der ämnets intreße och berättelsens sammanhängande utweckling på en gång roar och spänner uppmärksamheten. Rec. känner ett, som hos sig förenar alla egenskaper man med skäl af ett sådant kan fordra, neml. en lätt och klar stil, ett ganska ringa antal af egentliga dialektformer, en lagom widd, för att på en ej alltförlång tid kunna genomläsas, och en sammanhängande handling af särdeles intreße. Det är Xenophons Anabasis. Den är dertill så mycket mera tjenlig, som tillgången på exemplar redan nu ej är liten och bör bli alldeles tillräcklig, då en redan annoncerad upplaga innan kort hinner utkomma

ma. Hwad den, framför de öfriga hittils utkomna Scholupplagor bör meddela, är i synnerhet ett geographiskt Register och en Charta. Det är ett oförlåtligt fel, att wid historisk läsning låta disciplen studera utan charta. Det är endast i förening med geographisk kunskap, som ett krig, ett tåg eller någon annan historisk tilldragelse kan göras rätt klar och åskådlig. I annat fall tar den endast minnet i anspråk, men utplånas snart åter derutur. Är den deremot läst med blicken på chartan, så har den framträdt fullt lefwande för inbillningen och bibehåller sig sedan nästan oförgätlig. —

Slutligen will Rec. yttra några ord om det ännu ej öfwerallt utmönstrade bruket, att wid underwisningen i grekiskan öfwersätta en text på latin. Det hade sitt ursprung från den tid, då latinska språkets studium för all bildning war grunden och källan. Då anwände man tillika alla medel, som kunde medföra öfning i detta, såsom ett språk κατ' ἐξοχήν ansedda. Men är det wäl skäl att, efter bildningens nu förändrade beskaffenhet, bibehålla ett bruk endast för deß ålder, utan affeende på deß menliga följder? Är icke grekiska språkets kännedom i sig sjelf nog wigtig, nog belönande, att såsom ändamål åsyftas? Obilligt är det att anwända det som ett blott öfningsmedel för latinen. Skadligt är detta bruk äfwen derföre, att genom likheten i begge språkens grammatik en öfwersättning, efter någon wunnen öfning i begge, kan göras från Grekiska på Latin så mechaniskt ord för ord — endast med iakttagande af wisa reglor, som i bägges Syntax är olika — medelst tillhjelp af ett grekiskt-latinskt Lexikon, att öfwersättningen i grammatikaliskt hänseende kan bli tämligen otadelig, utan att lärjungen ändock sjelf förstår innehållet. Rec. har sett exempel derpå. Deßutom är detta mißbruk skadligt för sjelfwa det latinska språkets lärande, hwilket dock skulle utgöra hufwudsakliga ändamålet. Ty hwilken fördel kan wäl winnas derigenom, att man söker öfwersätta på ett språk, som man högst ofullständigt känner? Jo man wänjer sig att behandla detta barbariskt, det blir följden. Rec. kan ej annat än förundra sig att D. Dahl, som med en så grundlig språkkunskap förenade en så rigtig blick öfwer det som kunde befordra grundlighet, med sin auctoritet wille ge kraft åt ett mißbruk. Bättre är det utan twifwel, att hwar sak blir skött för sig med fullt allware, tyderpå winna begge. Någon gång kan man låta en i latinen mera för sig kommen discipel göra försök med en latinsk öfwersättning från grekiskan, för att låta honom inse begge språkens förwandtskap, men för nybörjaren bör detta bruk alldeles bortläggas. Latinen har ännu från gamla helt olika tider bibehållit öfwerdrifna anspråk, som efterhand för deß egen skull måste nedstämmas. Det ännu ständigt iakttagna bruket att i Akademiska skrifter bibehålla detta språk, hwari ytterst få numera äga så mycken insigt, att de med fullkomlig lätthet kunna röra sig, skada å ena sidan språket och å den andra ideernas framställning, sedan bildningen i så många fall wext framom den, af hwilken detta språk i sitt lefwande skick war uttrycket. Nu wändes uppmärksamheten på en eller annan auktor, af klassiskt halt och stämpel, som i sådana afhandlingar kan wara god att imitera; men huru mången har wäl efter 10 eller 12-årigt oafbrutet studium af Romerska literaturen bragt det till en omfattande kännedom deraf? Om denna literatur utan alla små biändamål grundligt studerades för sin egen skull en så lång tid, skulle utan fråga resultaterna bli helt annorlunda. Det är dock ingalunda Rec:s mening att wilja nedsätta latinet från den plats det hittills innehaft, att såsom ett normal-språk i grammatiskt hänseende studeras. Twertom då det är owedersägligt, att till en äkta humanistisk bildning äfwen hör en grundlig språkkunskap, och de begge egentligen så kallade klassiska språken till förwärfwande af en sådan framför alla äro tjenligast, så må lati-

nen så mycket heldre hafwa första rummet, som wi erhållit en så stor del af wår bildning från grekiskan genom latinen. Det är derföre enl. Rec:s mening högst angeläget, att kännedom i latinen fordras som ett oeftergifligt willkor wid alla de offentliga examina, der prof skall afgifwas på en allmän, humanistisk bildning.

Magazin för Bildade Christna i allmänhet, i synnerhet för Unga Religions-Lärare, och för Dem, som äro sinnade att blifwa det. Utgifwet af Magnus Berlin, E. O. Kongl. Hof-Predik. Prost och Kyrkoherde i Rödön. Hernösand, Swedbom, 1822 334 sidd. 8:o.

En bok af denna titel är af så widlöftig syftning och stränga anspråk, att den derigenom uppmanar till en widlöftigare undersökning och strängare granskning; och då Utgifwaren i fortgående är storordig och uppblåst, skulle han deßutom kalla öfwer sig kritikens hela allwar och skärpa, derest han icke mestadels förfölle i det platta och löjliga, och således genom känslan af meddömkan och åtlöje förwandlade charakteren af striden. Striden, säger jag; ty Utgifwaren, Hr. HofPredik. och Prosten Berlin i Rödön, är en ny Reformations-Hjelte, som (så yttrar han sig i den "wördsamma och wänliga anmälan") så framt man ej will åswentyra en allt förstörande explosion af otrons eller öfwertrons förenade krafter, att åter med mörker öfwerhölja den Christna werlden — i synnerhet wår Swenska Lutherdom" nu företagit sig, att genom en bättre upplysnings ljusare stråtar likasom(!) omskapa, eller åtminstone småningom dertill bereda, på det en elfest kommande åstblirt ej mätte förblinda, och med ett slag förderfwa allt hwad heligt är. Men denne nye hjelte framljungar ej, såsom Den för 300 år sedan, med trones sköld, utan med otrons och menskofundernas narr-fana, ej med andans swärd, som

är ordet, utan med skämtets och lättsinnets träswärd. Och är det utan twifwel wid ett lugnare ögonblicks känsla deraf, som han i ifwerx af sin nya omskapning hejdar sig något litet med det lilla ordet likasom. Och denna religiösa likasom-omskapning skall nu ske (i likhet med den af wåra Publicister tilltänkta politiska, förmedelst Journalartiklar) — o! nöd och elände — öfwersatta från 1780- och 90-talet, jemte några små Noter af Utgifwaren sjelf, hwilka skola fullända det stora werket. —

Icke blott det mest, utan ock det enda, läswärda och dugliga innehålles uti N:o 1, en öfwersättning af ett Löfflers Predikoutkast (sid. 1—8.) öfwer Joh. 10: 16. Enighet i Religionen. Sedan först bestämts, att med Enighet i Religionen icke menas: "alla menniskors sammanträde till ett Religionssällskap, än mindre allas öfwerensstämmelse i alla begrepp, föreställningar, anstalter och skick m. m. som hafwa hänsyn till Religionen" — alldenstund "menniskoslägtets historia gifwer dertill intet hopp — och sjelfwa menniskans natur gör en sådan Enighet omöjlig"; wisas, att i anseende till Religionen i allmänhet är den endast der möjlig — "der den ena icke för Religionens skull förföljer den andra — der som ingen tadlar eller fördömer den andra för hans Religions skull, eller genom befallningar påtwingar honom tron — der som en hwar har Religionens hufwudsakliga ändamål för ögonen, att ära Gud m. m." — och i anseende till den Christliga Religionen — "der ingen Christen för meningarnas skiljaktighets skuld hatar, fördömer eller förföljer den andra o. s. w." Den Andra Delen utföres, fastän matt och ofullständigt; "Hwad kunna wi nu bidraga till denna Enighet?" —

II. Detta stycke har till öfwerskrift: Bör det i Religionen sköse blifwa wid det Gamla? (Öfwersättn. från Marezoll). I denna långa och tråkiga afhandling hade Förf., i stället för att omgå frågan och först wid slutet widröra den, från början bordt bestämma, hwad som

efter hans åsigt, å ena sidan är det oföränderliga och å den andra det föränderliga i Religionen. Nu åter företager han sig, för att i löjliga och lättsinniga teckningar så utmärka dem, som ej den tiden (ty denne Förf. tänker nu för tiden helt annorlunda, hwilket tycks wara Öfwers. alldeles obekant) tänkte lika med honom, att i 6 classer uppdela och characterisera dem som hysa den fördomen, att det i Religionen bör städse blifwa wid det Gamla. Här kommer också Förf. (det war den tiden nytt, nu förlegadt gods) in på det (sid. 33.) i offentliga andaktsöfningar samt böcker och underwisningar nyttjade "förflutna seklers föråldrade och snart oförståeliga språk." Hwarwid Marezoll sjelf med egna ögon sått se, att just i afseende till sjelfwa språket, inom hans Fädernesland, de flerfaldiga nya Bibelöfwersättningarna, fastän ock utarbetade af utmärkte män, dock ingalunda upgå mot den för flera sekler sedan gjorda Lutherska. Likasom Rec. för sin del finner de nya Swenska Prof-öfwersättningarna af Bibeln, förändringarna af Handboken och Catechesen (om och i andra hänseenden här och der förbättrade), just i afseende på det så utskrikna, föråldrade och oförståeliga språket wara wida underlägsne de gamla — ; tecken derpå, att ännu har icke tiden kommit, att förhäfwa sig öfwer det Gamla i Religionen. Härmed will man dock ingalunda hafwa nekat behofwet af jämkningar och förbättringar af smärre partier i det menskliga utanwerket. Men felet hos Förf. den tiden, och Öfwersättaren ännu, är att de, förblandande det gudomliga och ewiga med det menskliga och förgängliga, gripa förmätet in äfwen uti det förra; hwilket klarligen bewises deraf, att uti följande stycken ej blott är frågan om förbättringar och förändringar af menniskors, utan af sjelfwa Apostlarnas och Jesu ord, hwilka måste jämkas och förbättras i skenet af en "bättre upplysnings ljusare strålar." Må för öfrigt alla älskare af nyheter så uti de religiösa riterna som systemerna,

förlåta alla de andre Bildade Christna och Religionslärare, att de, när fråga är om sådana förändringar, endast med skygg och dröjande hand gå att nedrifwa det Gamla; dels af den blygsamma farhågan, att de måhända icke kunna uppresa något synnerligen bättre; dels af den fromma warsamheten, att icke kring det ewiga och gudomliga oroligt och nyfiket wilja gjuta alla den menskliga wanskligheten flyktiga former.—

Widare ifras högeligen mot det idkeliga appellerandet i wåra christliga trosläror till det Gamla Testamentet. Rätt är det, så länge fråga är om "insupandet af Judiska lagens slafwiska anda." Men då här sålunda fortfares (s. 40): "Hwarföre framhärda uti att hylla och för heliga hålla denna (neml. Mosaiska) Lagens stadgar? Hwarföre begagna och oupphörligt bruka det Gamla Test., för att deraf inhämta sin kunskap i Christendomen?" måste dock Rec. erinra, att, om ock Nya Testamentet är den hufwudsakliga och egentliga Christendomens källa, måste dock det Gamla, som propheterar om Jesus, som leder till Honom, af Honom och Apostlarna är anfördt, ingalunda kunna wara i den strid med det Nya att man behöfwer rädas för "den anda", som man derutur hämtar. Men än längre drifwes oförskämdheten här, när i noten förklaras, att Luthers anwändande af Decalogen i Catechesen kommer deraf, att han war dertill likasom (åter ett likasom!) twungen. Han (märk Luther!) "fann orådligt att afbryta den gamla ordningen." Har då Utgifwaren förgätit härwid, att Jesus sjelf sade sig: icke kommit att upphäfwa utan att fullkomna lagen? Och att det enda bud, som Jesus kallar det nya, är kärlekens, hwilket Han sjelf förklarar redan ligga uti sjelfwa Decalogen, hwilkens hufwudsumma Han säger wara: älska Gud öfwer all ting och näst an som dig sjelf? Wäl heter det sedan (s. 43): "Wi böra alltså hämta wåra Religionskunskaper — från de läror, sakens natur fordrar — från Nya Testamentet."

Men hwad allwar härmed är, se wi, när widare så läses, först och främst att "Evangelisterna och Apostlarna woro förnuftiga Scribenter" och "skrefwo förnämligast för sins samtida, för deras lynne" (s. 44); men att de derjemte (s. 45) "woro Judchristna, hwilka wäl öfwergått till Jesu Religion, men hwilkas meningar och grundsatser, Judiska begrepp och föreställningar blifwit genom dem fortplantade — och i Christendomen införlifwade." "De hade en afgörande öfwerwigt öfwer de Christna, som warit Hedningar, emedan de på wißt sätt gåfwo dem tonen (!). Och nu kan man förstå, hwarföre Apostlarne, som sjelfwa warit Judar, i många delar lämpade sig efter dem." "Den alltså (s. 50), som anser de utsagor, hwilka Jesus sjelf och hans Apostlar funnit nödwändiga för deras tider och såsom ett godt råd för de första christna menigheter, anmärkt och upptecknat, såsom en allmän lag för hela Christendomen, som ännu på lika sätt bedömmer denna werldens förmåner och njutningar — det husliga lifwets och äkta Ståndets förbindelser m. m." "Ja den som ännu bedömmer deßa, och dylika ämnen så, som Apostlarna då bedömde och borde bedömma dem" ::: "han har påtagligen och måste hafwa en mörk, kungsint och eländig Munkmoral!!." — Och detta är, enligt Författarens och Utgifwarens åsigt, det Nya Test., ur hwilket allena Christendomen skall hämtas? Dertill hänföras sådana Herrar af sin halfwa lärdom, fast de i början ämnat att blott ifra mot meningswidriga bruk af Bibelställen, mißtagna tydningar, troslärors bildande af från det hela skiljda talesätt eller bilder o. s. w. En warning för alla dem, som gifwa sig ut på det swallande hafwet af mensliga funder, utan trones öga stängt fästadt på Ordets oföränderliga ledstjerna. —

III. En kort förklaring öfwer Pauli Epistels (läs Pauli 2dra Epistels) 12 Cap. 7 v. till de Corinther. öfwersatt ur Heinkes Neues Magazin. Tolkningen af detta ställe kan wara god nog, utan att dertill behöfts det owyckna och sjelfwa saken omkringgående sladdret ifrån den 61 till den 73 sidan. Men besynnerligt nog följer derefter (s. 73) åter en ny och annan förklaring öfwer samma ställe; utan att utgifwaren, annars stark i noter, här låtit förljuda, hwilkendera förklaring han wid sin nya reformation will hafwa antagen. Detta synes i sanning wara ett sätt, att förbrylla, i stället för att befästa kunskap och tro hos så bildade Christna i allmänhet som Religionslärare i synnerhet; hwilket wäl också kan kallas en Likasom-omskapning, fast icke af det gagneligaste slaget.

IV. Uti detta stycke kommer Öfwersättaren in på sitt egentliga favoritämne om Englar och Djeflar, hwilket han i fortsättningen af ännu trenne stycken fullföljer. (Originalet finnes uti Beyers Museum 2 Band). Afhandlingen börjar så: "Då man will föredraga något om begge deßa swåra, och mycket omtwistade ämnen från G. och N. T:s skrifter, måste man för allting betänka: att allt hwad i Skriften förekommer och säges så wäl om Englar, som om Djeflar, aldrig förekommer som — Bibelns Lära." (s. 76) "... hörer blott till de föreställningar, som tidens ringare insigter kunde frambringa, hwilka Bibelns Författare begagnade för sina högre affsikter." "På denna anmärkning, fortfarer Förf., sätter jag ett stort wärde." — Hwilket senare Recens. ingalunda betwiflar; ty denna sats engång bejakad och antagen, blifwer den bewisning om orimligheten af tron på Englar och Djeflar, som han här will åstadkomma, ganska lätt — ja alldeles öfwerflödig. Skada allenast, att det war nu just denna sats som skulle bewisas! "Denna oomkullstötliga satsen engång antagen: Hwad Bibeln säger så wäl om Englar som Djeflar hörer icke till Bibelns lära — såsom Guds ord, alltså icke till Trosläror uti wåra Dogmatiker och Catechismer (s. 77" — går det allt för wigt (alldenstund det på denna grund ju redan är gjordt), att i första momentet affärda all

Änglasyn ur den Bibliska historien om Hagar i öknen. Ty såsom widare bewis härpå behöfwes blott deßa ord: "Författaren (den Bibliska) utstofferar." "Berättarens stil höjer sig! Han utsmyckar händelsen." Annat är det således icke, gunstige Läsare, med alla Änglar och Djeflar i Bibeln! Derföre fortfar Författ. helt rörd: "Hwem skulle nu taga denna tidsålders berättelser så noga, utan att göra sig skyldig till orättwisa mot historiografen?".

(Slutet följer).

Den Fattige PrestSonen, Pendant till Den Fattige Landtpresten, af August Lafontaine. Öfwersatt af Emeli M. Pettersson. Stockh. Nordström, 1821, förra Del. 180 sidd. Senare Del. 151 sidd. 8:o.

Öfwersättarinnan underrättar oß i det korta företalet, att detta är hennes första försök på den literära banan och utbeder sig derföre kritikens tillgift. Rec. har funnit öfwersättningen temligen god (endast i 2:a Del. sid. 128 läser man att "en soldats kinbben woro kroßade genom en flintkula, hwarmed menas böß- eller musköt-kula), men beträffande walet af original hade warit att önska att Dem. Emeli Petterßon träffat ett lyckligare. Närwarande Roman är helt och hållit författad om ej af ett engelskt fruntimmer, åtminstone i andan af de sämre engelska Romanerne. Man träffar här, utom de wanliga dithörande elementerna, äfwen en hjelte, en ny upplaga af Grandinson, som låter berömma sig af hela werlden och sjelf ej kan återkomma från förwåningen öfwer sin egen dygd, men är deruti olika Grandinson att han tillåter sig allehanda otroheter, af temligen grof art; sedan förbannar han hela qwinnokönet, då hans fästmö finner betänkligt att gifwa honom sin hand, när han förer till henne ett barn, hwilket en Indianska skänkt honom. Boken är för öfrigt högst ledsam, innehållet widrigt, dictionen utan lif, föredraget styft, pedantiskt; charaktererna, annars de Engelska romanernas starka sida, utan charakter; med ett ord den förtjenar ej att någon derpå påkänner ett ögonblicks tid.

Hebreisk Språklära af Pehr Sjöbring, Adjunct i Grek. och Österl. Språken wid Upsala Akademi. Tredje upplagan, Öfwersedd och Förbättrad. Upsala 1821. Palmblad & C. Sidd. 164. XXIII. utom innehållsregister och Bihang. 8:o.

En LäroBok, som inom kortare tid, än sex år, upplefwat sin tredje upplaga, som af Kongl. UppfostringsComitén blifwit förklarad såsom för elementaira underwisningen "ganska brukbar", som är antagen wid Rikets flesta Gymnasier, har i deßa förenade omständigheter sin bästa anmälan. Då ock denna Språkläras begge första upplagor blifwit i wår Tidning utförligare recenserade, åtnöje wi oß att nu blott tillkännagifwa tillwarelsen af den tredje öfwersedda och förbättrade upplagan, öfwertygade genom egen både granskning och erfarenhet om denna Läroboks utmärkta nytta och brukbarhet.

Bihang
till
Swensk Literatur-Tidning.

Nro 4. April 1822.

Nekrolog.
Friherre Gustaf D'Albedyhll.

Han föddes i Stralsund år 1758 d. 31 Mars. Fadren var Öfverste-Lieutenanten wid der så kallade Spenstka Regimentet och Riddaren af K. Swärds-Orden, Friherre Christer Reinhold D'Albedyhll — af urgammal Ridderlig, i Lifland bosatt, Ätt. Modren Helena Dorothea Elisabeth, Grefwinna von Eickstedt, likaledes af urgammal Tysk-Mästerlig, i Pommern bosatt, ätt. Farfadren Frih. Christer Henr. Albedyhll, en af K. Carl XII:s Generaler, och sist Lands-Höfding i Östergöthland, war gift med Grefwinnan Hedv. Ulrika Mörner.

Wid sem års ålder upptogs hon i sin Morbroders, Kgl. Preussiske Öfwer-Hof-Marskalkens och Arf-Kammarherrens i Vor-Pommern, Grefwe von Eickstedt Peterswaldt och deß oförlikneliga Makas, Grefwinnan Maria Carolina Sandrasky Sandraschütz' hus. Här uppfostrades han med ömmaste omwårdnad ända till år 1774, då han, kallad af sin Farbroder, Capitainen Friherre Gustaf D'Albedyhll, gick öfwer till Swerige och antog civil tjenst derstädes såsom Extra ordinarius i dåwarande Kgl. Canzli Collegii Expedition. Till winnande af ytterligare förkofran i sina redan anlagde studier, samt, i synnerhet, för att fullkomligen lära Swenska Språket, begaf han sig kort derefter, med sina förmäns tillåtelse, till Kgl. Akademien i Lund. Här undergick han år 1775, inför öppna dörrar, och med det utmärktaste bifall, den i författningarne föreskrifna examen, och återwände samma år till Stockholm, der han nu började sin tjenstgöring i Canzliet. År 1776 utnämndes han till Andre Secreterare i dåwarande Presidents Expeditionen af Kongl. Canzliet, nu Kgl. Cabinettet, hwars d. w. Chef war Hans Exc. Riks-Rådet Grefwe Ulr. Scheffer, en Herre, hwars namn Baron Albedyhll aldrig nämnde, utan med känslor af oinskränkt wördnad. Tidigt af denna sin höga förman på det bästa känd för grundeliga insigter och den största noggrannhet i de answarsfulla Cabinettets ärenderna, blef han år 1778 af Konungen utnämnd till Commissions-Secreterare wid Kgl. Majts Beskickning wid Kejserl. Ryska Hofwet. Under Envoyén Frih. v. Nolkens frånwaro, åren 1780 och 1782, förestod han, i egenskap af Chargé d' Affaires, Beskickningens ärender, och bewistade i denna egenskap, år 1783, sammanträdet i Fredrikshamn mellan K Gustaf III. och Kejs. Catharina II., wid hwilket tillfälle han af båda Deras Majestäter erfor utmärkta prof af ynnest och förtroende. År 1783 då K. Gustaf III. för godt funnit, att wid sitt Hof åter införa den gamla Kammar-Junkare beställningen, blef han en af de förste, som dertill utnämndes. År 1784 utsågs han, att såsom Ministre en Second, afgå till Kgl. Danska Hofwet, der han, skiftewis med Ambassadören Frih. Sprengtporten, beförde Konungens ärender. Twenne gånger erbjöd Konungen honom Nordstjerne-Ordens teckned; twenne gånger undanbad han sig denna utmärkelse, ehuru af olika anledningar. År 1788 lyckades det honom, att, genom d. w. Engelska

Ministern wid Kal. Danska Hofwet, Hr Elliot, och Kgl. Preussiska samt Nederländska Republikens Ministrars mellankomst, bereda fiendtligheternas afstadnande emellan Danska och Swenska Härarne. — Sweriges gräns-Provincer befriades från en öfwerhängande oundwiklig fara. — År 1789 hemkallades han oförmodadt, från sin i Köpenhamn hittills hafda befattning — han blef ett offer för sitt redliga nit för Konung och fädernesland. — En, på hans begäran, framdeles nedsatt Commißion till ransakande af hans åtgärd wid de händelser, som föranledde hans hemkallande, har högtidligen frikallat hans minne från hwarje förfördelande mißtanke, och en opartisk efterwerld skall göra rättwisa åt denne redliges oförwitliga handlingssätt. Genom bref, från Stats-Secreteraren Franc lät Konungen erbjuda honom, att, med förhöjda löne-wilkor, mottaga beskickningen hos Neder-Saxiska kretsens Stater, såsom ersättning för den skada honom, genom hans återkallande från sin wid Danska Hofwet innehafde befattning, blifwit tillfogad. I afsigt att ej gifwa mißtroendet någon anledning att mißtyda hans alltid pligtenliga handlingssätt, undanbad han sig underdånigst detta förtroende. År 1787 hade han blifwit utnämnd till Kammorherre hos H. K. M. Drottningen Sophia Magdalena. Gustaf III. dog, utan att hafwa för hans upprättelse widtagit de steg Han högtidligt förklarat sig sinnad att widtaga. Den påföljande Förmyndare-regeringen utfärdade den här nedan anförde Justificationsact *) och utsåg honom, år 1793

*) Nous Gustave Adolphe &c. &c. &c.

Ayant été instruits par les très humbles réquêtes, que Vous Nous avez fait presenter à diverses reprises, comme quoi Vous desiriez, vû les soupçons de complicité dans l'affaire arrivée à Copenhague au mois de Mars de l'année 1789, qui se sont repandûs contre Vous dans le Public, et que Vous croyez avoir été fortifiés par Votre rappel de la Cour de Dannemarc, qu'il Nous plût de faire examiner cette affaire dans tous ses détails, et de Vous délivrer en conséquence un Arrêt de libération ou de condamnation, conformément au resultat de cet examen. 'A cette fin, et quoique Nous n'ayons pû sans répugnance arrêter notre attention sur une affaire si contraire à Nos sentimens et à Nos principes, et qui ne Nous est devenüe que plus désagréable, lorsque Nous avons été convaincûs, qu'un de Nos fidelles serviteurs en est devenû innocemment la victime; la justice, qui est l'objet principal de Notre vocation, et qui ne sçaurait Nous dédommager plus agréablement des peines, dont cette vocation est remplie, qu'en Nous fournissant des occasions de protéger l'innocence et de rétablir l'honneur meconnû ainsi que la fortune de Nos fidelles sujets, Nous a engagés à faire mettre sous Nos yenx tous les détails de cette affaire: Et comme Nous y voyons clairement, que Vous n'avez participé en aucune manière à l'événement, passé en 1789. à Copenhague; mais qu'au contraire, n'ayant pû réussir à empecher l'entreprise du nommè Benzelstjerna, comme Vous le desiriez, et celle çi ayant éclatée depuis, Vous avez, par Votre zèle et Votre prudence, écartè les suites facheuses, qui auraint pû resulter: Nous ne sçaurions, sans injustice, refuser de rendre témoignage à Votre conduite, comme Nous le faisons par la présente, avec la Permission, qu'ayant été publiquement victime d'un soupçon, que Vous n'aviez nullement mérité, Vous puissiez aussi publiquement faire usage de cet Acte de Justification, tant et partout où Vous le jugerez convenable. Fait à Stockholm le 12 Octobre 1792.

Sous la minorité du Roi mon très gracieux Maitre etait signè: *CARL.*

S. Rosenhane.

Au Chambellan Baron D'Albedyhll.

Aftryckt i Piéces Autentiques, pag. 73.

att på deß wägnar undersöka och föreslå åtgärder till förbättrande af Pommerska Statsförwaltningens organisation; till den ändan erhöll han säte och stämma i Pommerska regeringen samt präsidium i den såkallade Pommerska kammaren. Sedan detta uppdrag blifwit af honom till Höga Wederbörandes nöje fullgjordt, återwände han

Wi tillägga här et utdrag af ett Bref som den förre StatsMinisternBernstorff skref till Ba-

till fäderneslandet, och hugnades numera endast med löften om upprättelse, som aldrig werkställdes, men så mycket oftare förnyades. Den enl. 1696 års Reglemente Kongl. Maj:ts Ministrar af 2:dra Claßen wid utländske Hof tillerkände pension af 250 R:d B:co blef nu den enda belöningen för hans trogna och nitiska tjenster, och ända till år 1812 war detta allt hwad han af staten hade att påräkna.

Utgången af de försök han under tiden gjorde, att, genom utgifwande af såwäl franska, som swenska Skrifter, gagna det allmänna är nogsamt bekant: icke en gång hans inför Thronen yttrade affigt att — ifall det mot hans Bok fällda Anathem upphäfdes, eller blott mildrades — med Wexiö Stads genom eldswåda hemsökta innewånare dela frukten af sina mångåriga mödor, war kraftig nog, att åt hans arbeten förwärfwa en mindre ogillande Regeringens uppmärksamhet. — Men om hans egen Öfwerhet wägrade hans förtjenst det låford den måhända förtjenat, så erhöll han, genom den aktning hwarmed främmande Regenter och Ministrar ansågo hans Skrifter, ett talande bewis af det anseende desamma hos hwarje owäldig Domare borde winna. — Regementsförändringen år 1809 inträffade; och han begaf sig till hufwudstaden, att, såsom Ledamot af det RiksStånd, hwaraf han genom födseln blifwit en medlem, men i hwars öfwerläggningar han nu för första och sista gången deltog, medwerka till de kraftfulla åtgärder, som åt det räddade fäderneslandet förskaffade en lagbunden frihet. Af sitt Stånds förtroende kallades han till Ordförande i Expeditions Utskottet och Ledamot i Hemliga Utskottet; — en ärofull upprättelse och ett dyrbart bewis af den allmänna medborgliga högaktning hans rena dygd honom förwärfwat. — Ännu före Riksdagens slut anhöllo Riddarskapet och Adeln, genom Protocolls Utdrag af d. 23 Februarii 1810, hos Kgl. Maj:t underdånigst, att nådigt afseende måtte fästas å Frih. D'Albedyhlls, så i allmänt, som enskildt hänseende, i afseende på rappellerade Ministers-Statens förhöjning ingifna anmärkningar. Men en sådan deras werkan uteblef aldeles; och det war wår nu Regerande allernädigste Konung förbehållit, att äfwen till denne alltför länge misskände eller bortglömde tjenare sträcka en skyddande och wälgörande hand. Tysta wälsignelser uttrycka den tacksamhet en räddad familj ej skall upphöra att hembära den ädle furste, som skänkte lugn åt deras åldriga faders sista dagar, och beredde honom medel att förja för deras uppfostran! — År 1812 erhöll han — genom d. w. KronPrinsens Nådiga bemedling — en tillökning i sin ringa pension af 400 R:dr B:co, som, ett år före hans död, efter Konung Carl XIV Johans uppstigande på thronen, ytterligare förökтes med 250 R:dr, och Konungen täcktes Nådigst försäkra honom, att Deß affigt wore att draga förforg om hans Söners framtida beforgran. —

För att besörja fullbordandet af sin äldste Sons uppfostran — hittills hade Han sjelf warit hans ende lärare — flyttade han år 1812 från Nyköping till Upsala, der han omgifwen af wetenskapernas lugna sysselsättningar framlefde sina återstående dagar. Hwilken allmän högaktning och tillgifwenhet han wid detta Lärosäte sig förwärfwat, behöfwer här ej beskrifwas; de som personligen känt denne ädle Man, äro här de säkraste domare. Hans tid delades här mellan hans båda söners — egentligen den yngres — ytterligare handledning, och författandet eller samlandet af skrifter, som en gång, måhända folg

ron D'Albedyhll dat. d. 11 Mars 1789, dagen före Hans afresa från Köpenhamn:

— —"Les circonstances nous ont entrainé dans ces derniers temps dans des explications, remplies d'amertume. Vous y avez mis une franchise et une sagesse, dont je n'oublierai jamais le souvenir, quand même j'aurai reussi à effaçer celui des circonstances même, qui m'ont affecté au delà de ce que je puis exprimer. Puissiez Vous jouir, et sans melange, du sort que Vos talents, et Vos Vertus Vous promettent! J'y prendrai toujours l'interet le plus vif. Mes sentiments me garantissent les Votres." — —

öfwer Historien af den tid, hwari han lefwat, sprida ett önskadt ljus. — Småningom förswagades emedlertid hans hälsa; — en förening af wattsot och lungsot, hwilka likwäl aldrig hunno någon hög grad, angrepo hans genom mångåriga lidanden förswagade kroppsbyggnad; ett långsamt aftynande syntes förestå; — han begaf sig till Norrby Hälso-brunn i Södermanland der han tillförene ofta funnit sig stärkt och upplifwad; — men målet för hans werksamhet war förhanden, och inga läkemedel medförde widare någon gynnande werkan. Han flyttade nu från Norrby till Löfsund — en egendom tillhörig en öm slägtinge, Kammarherren Grefwe O. J. Wrangel och deß Grefwinna, född Drake — En lätt förkylning, hwarpå följde en hastig inflammation, ändade här hans lefnad d. 11 Aug. 1819 wid 61 års ålder. Han hwilar i Wrangelska Grafwen i Stigtomta Kyrka nära Nyköping. På kistan, som förwarar hans stoft, tecknade förjande efterlefwande deßa ord ur Simeons Lofsång: "Herre nu låter Du din tjenare fara i frid." — Frid ware med den ädles minne!

I Skuggan, der Han göms från werldens ärelystnad,
Wälsignelsernas ljud betala rycktets tystnad.
(Oxenstjerna, Skördarne.)

Sal. Baron Albedyhll war sedan d. 17 Mars 1795 gift med Grefwinnan Eleonora Charlotta Wrangel, dotter af Hans Excellence RiksRådet, Grefwe Anton Reinh. Wrangel och Eleonora Mariana Barnekow. Denna genom snillets och hjertats egenskaper lika wördnadswärda maka efterlefwer i sorgen med 2:ne Söner, Frih. Carl Gust. Eickstedt D'Albedyhll, Andre Secreterare i Konungens Cabinett för Utrikes Brefwärlingen, samt Frih. Christer Henr. D'Albedyhll, Cadett wid Kgl. Krigs-Akademien på Carlberg. En Son och en Dotter hafwa före Fadren bortgått till ett bättre lif.

Utom åtskillige mindre skrifter och samlingar i Historiskt-Politiska ämnen, samt ett utwaldt Bibliothek, särdeles i Swenska Historien, som wittnar om hwad han, med mindre inskränkta tillgångar, äfwen i detta hänseende skolat åstadkomma, har han efterlemnat följande arbeten, i trycket utgifne.

1. Pieces Authentiques, qui servent à éclairçir la conduite du Baron D'Albedyhll, alors Ministre de Suede en Dannemarc, dans l'affaire qui se passa a Copenhague au commencement de l'année 1789. S. l. e. a. Qu.

2. Recueil de Memoires et autres Pieces authentiques, relatives aux affaires de l'Europe, et particulierement celles du Nord pendant la derniere partie du 18:me Siecle. Par Le Baron D'Albedyhll, ancien Ministre de Suede en Dannemarc. Tom. I. II. Stockh. 1798 -- 1811. O. (Sällsynte såsom aldrig i Bokhandeln tillgänglige).

3. Nouveau Memoire ou Précis Historique sur l'Association de Puissances Neutres, connue sous le Nom de la Neutralité armée, avec des pieces justificatives par Le Baron D'Albedyhll, lors de Negociations pour cette Convention, Secretaire de la Mission Suédoise en Russie &c. Stockh. 1798. O.

4. Skrifter af blandadt, dock mäst Politiskt och Historiskt, innehåll dels samlade dels författade af Gust. D'Albedyhll. Del. 1. 2 Nyköping, 1799 -- 1810. O. (Här gäller samma anmärkning som wid N:o 2.)

5. Toko och Tell. Historisk afhandling tillegnad Prof. R. Nyerup i Köpenhamn, öfwersatt och införd i Danska Journalen Ei blot til Lyst. B. 11. H. 3. år 1802. Sedan på swenska införd i Skrifter af Polit. o. Histor. innehåll D. 2.

6. Berättelse om Frih. Carl Ludv. D'Albedyhll, Intendent öfwer Bataviska Ostindiska Compagniets Nederlag i Suratte uti Ostindien, åren 1774-1804. Införd i Gjörwells Historiska Läsningar. B. 1. Stockholm 1807.

I Handskrift har Han efterlemnat: 1. Sin egenhändiga Lefwernes-beskrifning med autentique Bilagor. 2. Anteckningar om sin Tjenstgöring under K. Gustaf III:s Regering med autentique Bilagor (sammanskrifne om sommaren 1792). -- 3. Tankar öfwer närwarande Kriget med Ryßland, uppsatte i början af wären 1790. -- 4. Coup d'oeil sur les Rapports politiques entre la Suéde et la Dannemarc, pendant le regne de Gustave III. -- hans sista arbete. -- Bland Hans samlingar i Swenska Historien torde böra nämnas: Handlingar till Kon. Gustaf III:s Regering tryckte och handskrefne, 4 Band, hwaraf 2:ne in Fol. och 2:ne i 4:to -- samt Handlingar till Gustaf IV. Adolphs Regering tryckte och handskrefne, 2 Band 1 in Fol. och 1 in 4:to.

Swensk

Literatur-Tidning.

N:o 5. Måndagen den 4 Mars 1822.

Recensioner:

Magazin för Bildade Christna i allmänhet, i synnerhet för Unga Religions-Lärare, och för Dem, som äro sinnade att blifwa det. Utgifwet af Magnus Berlin. E. O. Kongl. Hof-Predik. Prost och Kyrkoherde i Nödön. Hernösand, Swedbom, 1822 334 sidd. 8:o.

(Fortsättn. fr. N:o 4).

Derefter förfares på samma sätt med 1 Mos. 28: 10—30. "Händelsen i denna berättelse af Documentet — Jehovah — är: Jacob reste från Bersaba till Haran. Fjerran ifrån den faderliga boningen får han i sin ensamhet bewis på Guds Försyn. Man — sammanlikne nu detta factum med inklåoningen och förglömme derwid icke werldens barndomsålder — Genesis." Det är med hocus pocus af deßa orden: werldens barndomsålder (förut s. 78 werldens ynglingsålder) som Förf. åstadkommer allt hwad han behagar. På denna barn- och ynglings-ålders räkning skrifs då såsom utskofferingar, inklädning o. s. w. allt som mißhagar. Och i sanning kan aldrig ett lättare taskspeleri finnas! Men när deßa höglärde män tala om barndoms och ungdomsålder, är det förunderligt, att just deßa favoritord icke gifwa dem en förnuftig wink. Ty har slägtet haft, såsom individen alltid har, en barndom och ungdom, så måste naturligtwis slägtet i maßa, såsom individen i enskildhet, under denna ålder på lika sätt behandlas. Likasom barndomen, oförmögen af Guds i budorden liggande abstracta regel för förnuftets inre, fordrar det utwärtes ledsagandet af en personlig styrelse, ett personifieradt budord, representeradt af föräldrar, lärare o. s. w. till deß, att omyndighetsåldern alltmera förswinner, och menniskan, utwecklande sin egen inre kraft och kännande sin egen inre autokrati, blott inom sig kan erkänna den religionens och förnuftets autoritet, som hon dittils måst lyda såsom ställd utom sig: måste ock menniskoslägtet i deß barndomsålder, Genesis, ännu ur stånd att ensamt ledas af ordets rent andliga inflytande på ett ännu ej till andlighet fullwaknadt wäsen, genom ängslasyner, Gudomens synliga närwaro och hörbara röst, stadgar, förebilder, prophetior och under, wäckas, underwisas, läras att tro och lyda; med ett ord fattas wid handen som ett

barn. Derföre hafwer ock, sedan slägtet genom werldsåldrarna och Jesu uppenbarelse kommit till sin "fullbördiga åldersmått", de yttre uppenbarelsernas, undrens, sinnebildernas, prophetiornas tid upphört, och kommer Guds rike icke mera i utwärtes åthäfwor, utan är det inwärtes uti oß. Widare förnimmer man här oupphörligen, att deßa utstofferingar och iklädningar skrifwas på Poesiens räkning, hwarwid det förefaller en rätt löjligt, att se hur deße gode Herrar prosaister anse all poesi för en konst att ljuga, alla deßa skapelser för toma gyckelbilder. Om de kalla deßa Englar, Gudomens personliga uppenbarelser o. s. w. för poesi, hafwa de deruti wäl rätt, ja oändeligen mera rätt än de sjelfwe förstå. Ty de utgöra just den äkta, heliga Poesiens urbilder och werkligheter; och när hon talar om dem, så är det icke derföre att hon ljuger dem ur och i blåa luften, utan just derföre, att hon, såsom en helig och gudomlig ingifwelse, öppnar för de dödliga himmelska rymder, utom hennes bemedling slutna för menniskoförståndets prosaiska funderingar. Och hwad Förf. här anför till wederläggning af Englars tillwarelse, är just det, som bewisar motsatsen, neml. att hwad alla folkslags, religioners och en för menniskoslägtet gemensam poesi, fastän under olika benämningar och bilder, ja än i dag hwarje ädlare känsla tror och lärer, måste dock, genom wederläggningen af en och annan prosaisk bit ur en Journal, ej stå att bortraisonneras. Således är ett bland de kraftigaste skälen som här mot Englarna widare anwändes, det neml. af de olika föreställningarna om dem på olika tider, just bewisande motsatsen; och skulle det ej så wara, då skulle ju ock på denna grund följa, att hwarken odödlighet, eller Gud o. s. w. borde tros; ty hwilka olika, ja orimliga föreställningar hafwa icke på olika tider och bland olika folk funnits om deßa dogmer? Och när uti det följande stycket om Cherubim (s. 93—105) begagnas kännedomen af de olika konstframställningarnes former på olika tider bland Judarna, för att deraf bewisa att de äro blott fabeldjur; så är det detsamma, som om man säge Hr Hofpr. och Prosten i Rödön afmålad med kappan än på den ena, än på den andra, än på båda axlar, och en skalk deraf tog sig anledning, att yttra om den afmålade personen: det är blott en utstoffering, en iklädning, ett den Norrländska barndomspoesiens fabeldjur. Men må det härwid tillåtas, att såsom profbit på den slags bibeltolkning, som den nya Reformationen ämnar införa, meddela i utdrag den lärda hypothesen öfwer detta ämne i anledning af 1 Mos. 3: 24. m. m. Om Cherubim wid Paradiset med det barhuggande swärdet: "Menniskorna blefwo jagade från Paradiset. Sannolikt låg nu emellan dem och deras barndoms lyckliga boningar en hög Berasträcka eller en af Jordbeck rykande dal. I deß ångder (hwilkets? Paradisets?) finnas dylika Jordsträckor icke sällan." "War der en bergsträcka (må göra!) så war den till äfwentyrs (nå må göra!) — höljd med sådana berg som Ätna eller Hekla, eller ock med wilda djur (alternativet mellan ett wildt djur och några sådana berg som Ätna är dock djerft — dock må göra!) om hwilka wandringsmannen (förstå! de resande wid Adams och Ewas tid!) fått (af äldre resande nemligen!) förskräckande berättelser, och der han wilseförd ej tordes wisa sig. Ofwanpå berget hwilade thordönsfyar, eller war kanske berget eldsprutande. (Utan twifwel, då der woro flera sådana som Ätna eller Hekla!); då war det swärdets blänkande, som swäfwade hit och dit, och som slutligen, förblandadt med wandrarnes berättelser, blef ett fabeldjur, en composition af mångahanda phantomer!" Kan man wäl tänka sig gräsligare barndoms och ungdomsfantasiens utstofferingar, än de, med hwilka Förf. här utstyrer sina tankefoster, midt under arbetet att afkläda alla dem, han tror sig finna i Bibeln? Hwilken djerf poesi är det icke, att förwandla en bergs-

sträcka af några sådana berg som Æthna eller Hekla i ett djur, en Cherub med blänkande swärd! Dock, sjelf slagen af det gigantiska i denna metaphor, och af den grad — för att tala med honom sjelf, — till hwilken "stilen kan höja sig", sänker han den strax och föreslår i stället — en dal, sägande: "Kanske ock (nå låt nu se!) då menniskorna måste öfwergifwa Paradiset, och sägo efter sig, blefwo de warse bland andra luftsyner, hit och dit swäfwande flammor från deßa med bergolja rikeligen förseddа dalar? Detta gjorde nu på dem ett djupt intryck, som de togo med sig och som sedermera .... utdanade sig efterhanden till en — mirakelskapelse, Cherubim." Hwilket löst och jemmerligt fladder! Och detta skall sättas i stället för Guds rena Ord? På deßa philisterkannstöperier skola wi tro mer än på den från tidens början genom Försynens beskydd fortgående Traditionen, på den genom årtusendernas och heliga mäns wittnesbörd stadfästade Urkunden? —

VI. Handlar om Jesu gående (Joh: 20: 19 och Luc. 21: 31) genom lyckta dörrar. Naturligtwis förargar sig här Förf. öfwer det underbara i händelsen. Han tycker, att då på ett annat ställe i Nya Test. (Apostl. 12.) det berättas, huru som Petrus kom, klappade på dörren, och insläpptes, sedan pigan Rode af förskräckelse lupit från dörren, af de andre Lärjungarne; och då Förf. brukade att sjelf på detta sätt komma in, i fall dörren wore stängd, det nödwändigt måste så hafwa tillgått med Jesus. I synnerhet får Lucas, som "enligt sin mirakelsjuka åter utmålat saken (wärre än Johannes)" sitta emellan för deßa "drömmar om Jesu gång genom lyckta dörrar (s. 102)." Och sedan Cyrillus, Michaelis, Ernesti m. fl. blifwit snäste för sina orthodoxa meningar i denna sak, kan man wäl tänka hwad wi andre "den stora lärda och halflärda hopen år ut och år in måtte hafwa frambragt om deßa lyckta dörrar."

VII. I detta stycket fortsättes artikeln om (rättare mot) Englar och Djeflar. Mot Lucas har Förf. fattat en synnerlig owilja; så att när frågan är om att förklara flera Nya Test:s ställen om Änglar för bara poesi och utstofferingar, han tycker det knappt löna mödan med de ställen som äro af honom. Ty så heter det wid tydningen af: "Engeln som i Örtagården styrkte Jesus — om och Lucas ej wore den ende som upptecknat denna händelse — kan ej wara annat än m. m." — Widare påstår Förf., att med de orden (Math. 18: 10): "Ser till, att I förakten ingen af deßa små, ty jag säger eder att deras Änglar i himmelen se alltid min Faders ansikte i himmelen!" "kan Jesus ingen ting annat hafwa welat säga än: "Också deßa ringa Skyddsänglar äro mycket ansedde Statsbetjenter (!) hos Gud och ninta hos honom — företräden i ära och lyckaliget." Ja kunde Förf. wisat, att Jesus någonsin kunnat säga något sådant! Men när nu längre fram deßa Statsbetjenter förbytas flera reser i Stadsbetjenter (s. 108) såsom "Judiska begrepp af höghet och lyckaliget" — så faller Läsaren åter in i det goda lynne, som annars stundtals under läsningen af detta stycke will förgå honom och förwandlas i owilja och harm. — Sid. 113 slutar med deßa orden: "Så mycket om (mot) de Gode Englar: Fortsättning om (mot) de Onde Englar följer i N:o IX." Rec. begifwer sig således dit, och finner i afseende på Bibelns utsagor om Djeflarna samma wiga method att bortraisonnera alltsamman, som den, hwaraf wi ofwanföre haft prof i afseende på Englarna. De olika tidernas olika föreställningar, de olika författarnes olika benämningar, andra Religioners antagande af dylika wäsenden m. m. tjena här Förf. — i rak motsats mot rätta slutkonsten, — till bewis derpå att de icke finnas. "Wid christendomens utbredande då Christus och Apostlarna låto stå oantastade de föreställningar och språkbruk om deßa af Magierna lånta idéer (s. 128); och de så kal-

lade kyrkofäder, en och annan undantagen, hade hwarken språkkunskap eller philosophi nog att tränga igenom", wann denna tro på Englar och Djeflar en sådan framgång, att Utgifw. förargar sig högeligen deröfwer, att "oaktadt Beckers, Farmers, Semlers, Lefflers, Schwagers och Bardts angrepp" "de förras (märk! Jesu, Apostlarnes och Kyrkofädernas!) mening bibehållit sig till wåra tider med så owäntad lycka." Rätt lustigt är likwist, att se, huru några Hedersmän i Tyskland, en dito i Norrland, sätta sig tillhopa, att utskratta hela werlden derför, att den från deß början trott och till deß slut kommer att tro på onda och goda Englar. Likwäl må Läsaren ingalunda tro, att Hofpred. Berlin är lika stor fiende till Djeflarne som till Englarne. Ty sedan han hwarken i himmelen eller på jorden will weta af några Englar, så finnas dock i N:o X — Djeflarna qwar. Hwilket är rätt obarmhertigt af Hr Hofpr.! Men han finner först (s. 136) "att man icke kan bewisa omöjligheten af deras existens; och slutligen slipper det fram helt upprigtigt, att "satan wäl är bortjagad från jorden af Jesus" men att "Satan är till, och är i helwetet", der Hofpr. låter honom husera. Dock — och detta är hufwudämnet för denna afhandling — "hafwe wi ingen orsak att frukta för satan: ty 1:o kan han icke skada oß, och 2:o törs eller wågar han icke skada oß." Hwilket åter är rätt beskedligt af Hr Hofpr! Denna senare förwißning fotar Förf. bland annat på denna slutföljd: "Menniskorna kunna göra hwarandra skada och förtret, emedan de göra hwarandra mycket godt... Men hwad godt göra de onde Englar menniskorna, för att dem skulle tillåtas att werka ondt bland dem (Förf. menar: deßa)." O! hwilken djuphet och rikedom i bewis och slutföljder hos denne Författare! — Så står wäl här medgifwet om Djeflarne; men innan wi hunnit till slutet af detta första Häfte, få wi återse ett nytt anfall mot dem. De göra Utgifw. stora bekymmer; bort will han hafwa dem; det är tydligt; men något är det som wållar, att han emellanåt — man wet ej hwilka skälen kunna wara — måste likasom mot sin wilja gå in på deras tillwarelse. Utgifw. synes, i denna punkt wara en Proteus, den man ej får fatt på. Wi låta honom derföre fara.

(Forts. e. a. g.

Högmäßo-Predikningar, hållne af Magister Jac. Otto Hoof, vice Pastor och Comminister i Swenljunga Församling af Götheborgs Stift. Annoterade af uppmärksamme Åhörare och till tryckt befordrade. Första och Andra Häftet. Sthm. F. B. Nestius 1821. Sidd. 128 4:o.

Utom de wanligast antagna och hittils brukliga methoder att kringsprida, genom andeliga Skrifter, upplysning och uppbyggelse, har den sednaste tiden framstält twenne nya och owanliga befordringsmedel för samma ändamål. Det första är, att Predikningar, såsom Herr Hoofs, annoteras af uppmärksamme Åhörare och derefter till tryckt befordras, med eller utan Predikantens wettskap och bifall. Härigenom bör man för wår homiletiska literatur hoppas rika förwärf, då äfwen sålunda andeliga improwisationer kunna räddas från förgängelsen och många blygsamma Predikanters mästerwerk, hittils höljda i mörkret, framdragas i ljuset. Det andra medlet till religiositetens befordran och främjande af Christelig uppbyggelse har ännu mera egen märkwärdighet. Om Prästen, t. ex. en DomProst, på begäran skrifwer Tacksägelse öfwer en död, t. ex. en Borgmästare, och på begäran utlemnar sitt manuscript till sina eller den dödes wänner; så blifwer denna tacksägelse, Författaren owetande,

och ohörd, befordrad till trycket uti ett Tidningsblad och kringlöper landet; ty — den är ju hållen i en kyrka och således öfwerlemnad åt offentligheten och det allmänna omdömet. Den är, såsom hållen i en kyrka, öfwerlemnad åt „offentligheten," det will säga, åt tryckfriheten, hwilken åter är ett tomt namn utan betydelse och werklighet, om hon ej är fribet att trycka allt, skrifwet och taladt af alla menniskor, med och utan den skrifwandes och talandes tillåtelse. Den är, såsom uppläst i en kyrka, öfwerlemnad åt „det allmänna omdömet," det will säga, hwarjom och enom, fastän han just ej är säker på afskriftens trohet, är dock tillåtet att i trycket nedswärta och recensera Tacksägelse-manuscriptet och naturligtwis af deß innehåll bedöma Författarens personliga förhållande af wänskap eller fiendtlighet mot den döde; ty det är klart, såsom solen, att en Tacksägelse, hwilken ej ifrån början till slut loftalar den döde, förråder författarens falska rigoristiska nit, hyckleri, brist på menniskokärlek, brist på sanningskärlek. Som dock en i manuscript kringlöpande Tacksägelse är ett apocryphiskt document och swårligen genom analogie kan hänföras till någon paragraph i Tryckfrihetslagen; så hörer till denna uppbyggelsebefordrings method, att icke utsätta namn. Det magiska ordet: hållen i en kyrka bör dock wara equivalent med: ur Protocollet rätteligen utdraget och således gifwa Tacksägelserna heder och wärdighet af Protocollsutdrag, som äro öfwerlemnade åt Publicistiska corrections-institutet. Hädanefter kunna Tacksägelse-Recensenter — en splitter ny afart af recensenter *) — säkert förlita sig på afskrifternas

trowärdighet och således frimodigt utsätta namn, sedan tachygraphien i wårt K. Fäderneland stigit till en så förwånande höjd, att vice Pastor och Comminister i Swenljunga församling af Göteborgs Stift, Magister Jac. Otto Hoof's uppmärksamme Åhörare kunna annotera en Predikan, som tryckt in 4:o, upptager 28 sidor och således, då den hölls, måste räckt i 3 timmar. Att Herr Hoof haft uppmärksamma Åhörare, säger titelbladet. Att han haft många Åhörare, inhämtas af Predikantens egna ord: „många redliga själar få sitta utanför kyrkodörrn, när du, skrymtare, har trängt dig in och sitter i bänkarne. Wåra tempel woro icke så fullpackade, om intet de oomwände och de påklädde Phariseerna uppfyllde dem." Sid. 4. När man jemnför er deßa titelbladets och de på Herr Hoofs räkning satta yttranden, så synes sannolikt, att, då de redliga själarne utanför kyrkodörrn förmodeligen ej rigtigt kunde höra och uppfatta Predikan, hafwa de uppmärksamme Åhörarne warit de oomwände, de påklädde Phariseerna, som trängde sig in, sutto i bänkarne och gjorde kyrkan så fullpackad, att de redlige själarne fingo hålla sig utanför. Wid betraktandet af Predikningarnes innehåll ledes man åtminstone till den förmodan, att Snällskrifwarne i Swenljunga icke warit Herr Hoofs wänner. Men äro de det werkeligen, så må Herr Hoof klagande utropa: Gud beware oss för wåra wänner! Troligt är dock, att Herr Hoof aldrig kan erkänna, såsom sina, Predikningar med detta incorrecta och triviala, plebejiska och oädla språk, med denna brist på homiletisk smak och inre sammanhang, med den

*) Deßa nya irrstjernor på kritiska litteraturens himmel borde få ett eget distinctift namn. Man kunde derwid rädda från glömskan någon i forntiden bekant person. Rec. föreslår att kalla dem Tunaboënser till minne af Laurentius Benedicti Tunaboënsis, som i början af 1600-talet höll så wackra Liktal; eller ock Malmströmianer till åminnelse af Dygdädla Cath. Malmström, öfwer hwilken år 1697 hölls en utmärkt LikPredikan af Micrander. (Se Strickers Homilet. Bibliothek).

na kärlekslöst och fåvitskt stormande nitälskan, som slöser med djeflar, som ljungar med afgrunder, som i tid och otid utskriker sitt: We öfwer Lärare och Åhörare; korteligen med alla de kännemärken, som stämpla deßa högmäßo-Predikningar, i det hela betraktade, till all sann predikokonsts motsatser. Rec. skulle icke fälla detta hårda omdöme, om han ej till sitt försvar tryggt kunde hänwisa hwarje Läsare med wanligt sund omdömesförmåga och religiös bildning till hwilken Predikan som helst af dem, som innehållas i denna samling. Äro deßa helt och hållet eller till större delen så håline, som de nu framstå i tryck, så undrar man ej, om Biskopen i Götheborg har anledning att klaga deröfwer, att „i Stiftet rörelser uppstått, hwilka icke alla äro Guds andas werk, utan flera oordningar af den mißledande lögnens fader;" så förstår man, hwarföre han tillägger „gråtande med Apostoln, att ock de finnas, som hafwa nit om Gud, dock icke wisliga!" så känner man behofwet och wigten af samme Biskops warningar till sitt yngre Prästerskap: „Hänförens icke af ytterligheter, dem tiden teknar till warning! . . Man går den rätta wägen, då man är sträng i fordringarne af sig sielf, men mild i dem af andra. Nitet låge i bröstet, men wisdomen ware handlingens ledare!" (Se C. F. af Wingårds Andelige Tal Upf. 1821.) Denna Prästerliga wisdom är kärlek, wäl ömt warnande och mildt klagande, aldrig otidigt stormande i we och förbannelser. Den är fiende till kif och twedrägt, och söker framför allt att upprätthålla andans enhet genom fridsens band. Monn' Christus wara söndrad? sade fordom Paulus (1 Cor. 1: 13). Den frågan, äfwensom den skillnad Apostelen Jacob c. 3: 13—18. gör emellan en wisdom, jordisk, mensklig och djefwulsk och den wisdom, som ofwan efter är, torde Jacob Hoof behöfwa samwetsgrannt behjerta, så wida han annars är författare till deßa under hans namn utgifna Predikningar. — De äro till antalet sex, i följande till en del högst besynnerliga ordning: 11, 12, 13, 15 och 7:de Söndagarne e. Trin. samt Annan dag Påsk. Utmärkt wackert är det första predikoämnet: Phariséen och Publicanen eller den gamla och nya menniskan; derjämte rikhaltigt och djupt, men här endast ett: Parturiunt montes. . ty utwecklingen deraf har samma technika fel och inre brister, som alla de öfriga excursionerna. Rec. afskrifwer dock ur denna första predikan ett och annat stycke, så långt hans eget och Läsarens tålamod ungefärligen kan uthärda. Ingångsspråket är: Två män gingo upp i templet till att bedja. Sedan Predikanten på 2 och en half sida föreställt först, att intet ord i den hel. Skrift, icke en gång i den tiden står betydelselöst, och widare, att bönen är „en wigtig syssla," fortfar han sålunda: „Det står om den spetälske Mannen, att han föll på knä och till och med när han fick se Jesum, så föll han på sitt ansigte för honom. Deßutom igenfinne wi både i Gamla och Nya Testamentet, att själar så förödmjuka sig inför Gud i bönen." Således falla Själar på knä och på sitt ansigte. Widare: „Det står i Evangelium om Publicanen: att han gick up i templet till att bedja och han stod under sin bön; nu för tiden är ödmjukandet i bönen mest bortlagdt. Menniskor i allmänhet skämmas att bewisa Gud någon wördnad; djefwulen tar bort den wördnad Gud skulle hafwa. När jag har någon ansökning eller bön till en Konung, så står jag eller faller på knä för honom, när jag nedlägger den. . . Ett af deßa två, o menniska, fall på knä eller stå, när Du skall förrätta eller läsa din bön. Är Du en skrymtare, så fall ned eller stå ändå: så gjorde Konung Achab; han war en ogudagtig menniska och en grof skrymtare, men han bugade sig änså för Herranom. Och Du skrymtaktiga menniska, hwarföre ber jag Dig göra det samma? jo just derföre, att sjelfwa djeflarne i helfwetet buga sig för Gud. De tro och frukta, så att de bäfwa och de äro likwäl djeflar. . . . . Finge nu, wid detta till-

fälle, ovanwända menniskor se en botfärdig menniska stå upp, lyfta sina händer och ögon upp till himmelen, eller falla ned för Gud i bönen, hwilket alt Jesus sjelf gjort och lärt, så förargar och förbistrar man sig öfwer densamma och i stället för att menniskor skulle uppmuntra och uppbygga hwarandra här till bön och Guds lof; så blifwa de flesta arga på de få redeliga själarne och samla en oväknelig hop domar öfwer dem; så Gud må sig förbarma, hur här ser ut." Widare talar Förf. om de många, som likna Phariséen i Terten: de stå och himla sig, som skulle de taga Gud ner af sitt säte, „samt utropa öfwer skrymtaren wesordet: „Herren näpse den djefwulen; ja Herren näpse honom!" Derpå uppmanas Åhöraren att undersöka affigten med sin kyrkogång. Bedröflig är här Predikantens menniskokännedom. Så införas olika sinnade kyrkogångare i suite efter hwarandra talande. Den förste: „I dag skall jag gå till kyrkan, för att uträtta mina ärender; för att träffa den och den; för att sälja eller köpa det och det på kyrkobacken, eller också på något annat ställe, som icke ligger så långt ifrån." — Den andre: I dag skall jag gå till kyrkan, emedan det ligger en krog på hemwägen; der kan jag få mig ett rus och muntra mig med några bekanta." Den tredje: „I dag skall jag gå till kyrkan, för det att jag annars icke hinner att swallra så mycket jag will för andra förrättningars skull; då skall jag taga min skada igen på wägen till och ifrån kyrkan; ty då hafwer jag wänner och bekanta och det är roligt att komma ut någon gång." Den fjerde: „I dag skall jag gå till kyrkan för att wisa den och den granna klädningen." Den femte: „I dag skall jag gå till kyrkan af bara nyfikenhet, för att se och höra, hwad Prästen har att säga och huru han bär sig åt." o. s. w. . . . „Hwad löper Du efter, du skrymtare, du ogudaktiga Menniska! Du springer från Ditt hus och hem många wägarne för att gå upp i Herrans tempel; jag säger: hwad springer Du efter? springer Du efter ett stort ansiwar? springer Du efter mer förhannelse och ett djupare helfwete?" Sedan Predikanten widare tillåtit sina Åhörare, att „så gerna blifwa hemma och förskrifwa sig till djefwulen, som att gå till kyrkan och göra gäckeri med den helige Guden," fortsätter han: „Med Dina gyckelagtiga kyrkospringningar gifwer Du djefwulen en förnyad styrka hwar gång till att knyta Dig fastare i det band han håller Dig.". . och slutligen: „Du skall få se, att han en gång tager Dig, fast du nu icke kan se eller tro det." Derpå efter detta utrop: „Wiljen I icke i sanning och werklighet gå in i bättringens ordning, så stackars menniskor! — så fån I då behålla Edra djeflar;" öfwerfaller Predikanten enligt, hans eget uttryck, „en helig häpenhet." Han uppmanar sina Åhörare i allmänhet att bedja för den predikande Läraren, äfwen „de kära Barnen att skicka upp sina små böneskrifter till Jesum, i synnerhet om Lördags aftnarna;" ändteligen omrörer han, huru swårt det är att kunna predika, men beslutet ändock raskt: „Må så will jag dock i dag predika, fast jag icke duger till att predika — (det är wisserligen sannt) utom den helige Anda." Detta är hufwudinnehållet af den 5 och en half sidd. långa förberedelsen till Herr Hoofs första predikan. Ett bifogadt omdöme af Rec. är troligen alldeles öfwerflödigt. — 12 S. e. Trin är en allegorisk Predikan om Nådens ordning. 13. Sönd. e. Trin. om den lefwande tron. 15 Sönd. e. Trin. innehåller egenteligen fyra Predikoämnen. 17:de Sönd. e. Trin. „Huru Jesus förklarar sig för själar, som med alfwar eftersträfwa att wandra i andanom." 2 dag Påsk: „Det wigtiga och stora budet: älskom Jesum." Ehuru många oerhörda Predikoord utur deßa afhandlingar kunde upptecknas, anför Rec. blott ett enda: Att kunna predika, mine kåre! det will säga mer, än någon menniska kan begripa (sid. 6). Åtminstone will det säga mer, än Författaren till deßa Predikningar synes begripa. — Af det Tidningsblad, som ömhets-

fullt åtagit sig uppsigten öfwer BibelTolkningen, Choral-Musiken, Nya EvangeliiBoken, Predikokonsten och i allmänhet rikets ecclesiastika affairer, har det läsande publicum, inhämtat, att i Swerige nyligen är uppfunnen en ny Predikomethod, som „röjer brist på afhandling" m. m. De uppgifna charaktererna inträffa utan hårdragning på den i sanning nya Hoofwiska PredikoMethoden. Djupt sinnrikt kallas producterna af denna Predikokonst Lik-Predikningar, förmodeligen emedan Hoofwiska Predikningarne icke tyckas wara författade för de lefwandes uppbyggelse, samt deßutom röja en homiletisk smak och bildning, som är angripen af någon slags förruttnelse. Rec. will dock icke bestrida Författaren till deßa Predikningar förtjensten att wara nitälskare; men om det gudeliga nitet, uttryckt i ord och handling, icke ledsagas af kärlek och wisdom, så nedrifwer det i stället för att uppbygga på den fasta Guds grund. Då Zebedäi söner i sin nitälskan wille nedkalla eld från himmelen, näpste Jesus dem och sade: I weten icke, hwars andas barn I åren. —

En Resa berättad i bref till hemmet af Oehlenschläger. Öfwersättning. Christianstad Cedergreen, 1821. Första Delen 241 sidd. Andra Delen 204 sidd. 8:o.

Den, som i en Resebeskrifning owilkorligt will finna antingen upptäckter af nya länder och folk, eller djupsinniga statistiska uträkningar; eller geographiska beskrifningar; eller botaniska observationer; eller åtminstone Berättelser om underbara äfwentyr, faror o. s. w., den skall wißerligen finna sig föga tillfredsställd af denna bok. Det är också troligtwis bristen på detta wanliga Resebeskrifningsinnehåll, som föranledt det omdöme, med hwilket mer än en

trumpen granskare bemött denna bok, det nemligen att den är så tom. Kan den Bok kallas tom, som gifwer den fullständigaste teckning af en så interesant individualitet, som Oehlenschlägers? — Här framträder neml. rent a i nattrock, som man säger, denna lefnadsglada, friska, naturburna, men också barnsliga, sanguiniska, i sig sjelf älskwärdt narcissiskt intagna charakter, hwilken endast mera förslöjadt framskymtar genom hans dikter; på det naiwaste sätt tecknar han här sin öfwerwägande sinnlighet, sin gourmandise, sin nyckfullhet och sin ofta framstickande egenkärlek; men också derjemte en mild stämning, en warm kärlek för fäderneslandet, hängifwenhet till Maka och barn och ett lagande intereße för den konst han sjelf så genialiskt utöfwar. Då nu denna teckning är meddelad i den mest glädtigt lediga och intagande ton, så bekänner Rec. uprigtigt att läsningen af denna Bok skänkt honom ett werkligt nöje och tror säkert att hwarje bildad läsare skall erfara detsamma. Det är werkligen ganska interesant att se här contourerna af tidehwarfwets utmärktaste Författare och Konstnärer, med några raska crayondrag, flygtigt men säkert utkastade af en, som icke allenast sjelf med allt sjelfförtroende genast framställer sig som deras Kamrat, utan som äfwen af dem derföre, och med fullt skäl, willigt erkännes. Endast fram till Schelling trädde Oehlenschläger med en wiß förlägen blygshet; och naturligtwis måste den genom hög själsansträngning förwärfwade och rik literarisk bildning riktade djupsinniga wisdomen starkt imponera på detta den poetiska phantasiens flygtiga Söndagsbarn, som aldrig sett sanningen annorlunda än under det leende skenet af det sköna.

(Slutet följer.)

Bihang
till
Swensk Literatur-Tidning.

N:o 5. Maj 1822.

Stockholm:

I Kgl. Wetenskaps-Akademiens sammankomst d. 3 sistl. Apr. nedlade Kongl. Lif-Medicus, R. W. O. Doct. Magnus af Ponzin Präsidium, och valdes till Akademiens Präses för ett år Canzli-Presidenten, C. N. O. Frih. Fr. von Ehrenheim.

Det nyligen utkomna Senare Häftet af Wet. Akad. Handlingar för år 1821 innehåller följande afhandlingar:

1. Försök att bestämma sammansättningen af de Mineralier, hwilka kristallisera i Amphibolens form, af P. A. von Bonsdorff, Chem. Adjunct i Åbo. — 2. Om Titans föreningar med swafwel och syra; af Henr. Rose *). — 3. Bidrag till Theorien om enkla Optiska glas; af N. G. af Schultén, Mathes. Adjunct i Åbo. — 4. Anmärkningar om Ölands physiska beskaffenhet och Vegetation; af Abr. Ahlquist, Collega Scholä i Calmar. — 5. Ytterligare Anmärkningar om Ölands natur; af G. Wahlenberg. — 6. Beskrifning på nya Laf-slägten, bestående af El. Fries. — 7. En ny art af Insecte-slägtet Pimpla, hwars larf uppehåller sig i spindelhon; af Carl Henr. Roseman, Fändrick wid Jönköpings Regte. — 8. Ny undersökning af Rothgüldens Chemiska sammansättning; af P. A. von Bonsdorff. — 9. Beskrifning af 2:ne nya arter af wexlslägtet Fritillaria, jemte anmärkningar och åtskilliga arter af samma slägte; af J. Em. Wikström. — 10. 2:ne arter af wexlslägtet Equisetum, beskrifne af densamme.

*) En af Berzelii Lärjungar från Tyskland.

— 11. Undersökning af en Kalkgranat från Lindbo; af W. Hisinger. — 12. Brachyurus, ett nytt fogelslägte, beskrifwet af C. P. Thunberg. — 13. Nya Genera och Species af Insecter beskrifne af J. W. Dalman. — 14. Om Roterande Systemers Principal-axlar och sannolikaste Medel-Resultater af gifna observationer; af Jöns Swanberg. — 15. Biographi öfwer framl. Bergs-Rådet Frih. Sam. Gust. Hermelin.

Till slut följer en förteckning på de förärningar Akademien under loppet af år 1821 fått emottaga, hwaribland nämnes Hans Maj:t Konungens gåfwa af 5 kistor Mineralier, insände från Prof. Zipser i Ungern.

Lund:

Utgifne Disputationer Wår-termin 1821.

Under Theol. Professorn, L. N. O. Doct. And. Hylanders Präsidium:

Commentatio de Ahrone, summisque Judæorum Pontificibus, Messiæ typis; Mag. *Åke Kahl*, Eloqu. Docens. 2 och ett halft ark.

Under Anat. Prof. Doct. A. H. Florman:

De Articulationibus sic dictis Accidentalibus, fracturas Ossium interdum subsequentibus; *W. S. Nerman*; 8:o.

Under Mor. Prof. Fr. Cederschöld:

De Juris Civilis in ordinem, quem Systematis dicunt, cogendi ratione. P. III. *S. Wulff*; 1:3 4dels ark.

Under Hist. Nat. Prof. C. F. Fallén:
Monographia Muscidum Sveciæ. C. J. *Sundewall*, 1 och 1 fjerdedels ark.

Under Histor. Prof. A. O. Lindforß:
Analecta Historiæ Acad. Lundensis. Pars Post. Sect. XVII; *S. J. Alander*. 2 ark.

Under Prof. F. W. Ekenstam:
Commentatio de Origine Mali; *C. W. Rodhe*. 4 ark.

Under Jur. Adj. Ebbe Sam. Bring:
De schematismo Conceptuum purorum intellectualium; P. I. *A. Hedman*. — P. II. *A. L. Ullman*. — P. III. *F. Hjort*. tillf. 4 ark.

Under Acad. Adj., Rector Scholæ C. Chr. Eberstein:
De Libertate Animi ex principiis Kantianis, Fichtianis & Schellingianis; *A. P. Carlberg*. 2 och 1 halft ark.

Under Eloqu. Rom. Doc. Mag. Å. Kahl:
De Connexione Linguarum Arabicæ & Hebraeæ Sacri Codicis Interpreti necessaria; P. I. *P. W. Bjerkén*. — P. II. *O. W. Hansson*. — P. III. *J. Thornberg*. tillsammans 3 och 1:4:dels ark. 8:o.

Under Semin. Docens Mag. H. Reuterdahl:
Sacri Hebræorum Codicis Loci, qui Gentium Arabicarum mentionem faciunt, in Examen vocati; P. I. *P. Wieselgren*. — P. II. *C. Björkman*. — P. III. *C. J. Hofverberg*. — P. IV. *E. Holst*. tillf. 4 och 1 8:dels ark 8:o.

Under LL. OO. Doc. Mag. L. G. Wimmerstedt:
De Conformatione Linguarum Semiticarum; P. I. *E. G. Tillström*. — P. II. *J. P. Ling*. — P. III. *B. G. Lenqvist*. tillf. 3 och 3 4:dels ark.

Under Ph. Mag. A. W Ekelund:
De Methodo appropinquandi ad verum valorem radicum datæ Æquationis cujuscunque numericæ; *G. Ljungstedt*. 3 och 1 4:dels ark.

Under Mag. G. A. Testrup:
De locis Baptismo Johannis nobilitatis Joh. I. 28. III. 23. *A. Borgström*. 3 ark.

Under Ph. Mag. J. Pettersson:
Commentatio Critico-Philol. Versiculi X Capitis Geneseos XLIX. *J. O. Andersson*. 2 och 2 4:dels ark.

Under Ph. Mag. N. O. Ahnfelt:
De perhibito Stoicorum Christianos imitandi studio. *C. Danielsson*. 2 ark.

Lärda Nyheter.

Upsala:

Kongl. Maj:t har i Ordens-Capitlet d. 29 Apr. i nåder utnämnt till Ordens-Historiograf Histor. Professorn Mag. Er. Gust. Geijer.

Efter utfärdadt Program af Akademiens Rector Magnificus, Prof. Geijer, blef den under d. 6 Mars i nåder utnämnde Chemiæ Professorn, Mag. Lars Per. Wolmstedt d. 2 Apr. installerad, och höll derwid sitt Inträdestal: de mutua Electricitatis et Magnetismi relatione.

H. K. H. Kronprinsen, Akad. Canzler har nådigst utnämnt och förordnat Mag. Anders Arwid Arwedson, till Amanuensis Lidenianus samt Mag. Carl Joh. Faut till Extraord. Amanuens wid Akademiska Bibliotheket.

Professorn, Litt. Hum. Adjuncten, Mag. Joh. Tranér har antagit sacros ordines och blifwit uppförd i första rummet å förslaget till Asby Consistoriella Pastorat, af Linköpings Stift. Afwenlebes är Seminarii Præfecten, Prosten Mag. N. Kellström uppförd i första rummet å förslaget till Swennewads Consistoriella Pastorat af Strengnäs Stift.

Kongl. Maj:t har i nåder tillagt Domkyrko-Syssloman nen härstädes Mag. Joh. Börjeson Kongl. Hofpredikants fullmakt.

Mathes. & Phil. Nat. Adjuncten Mag. Pehr Schönberg har med döden afgått i Paris d. 15 sistl. Mars wid 37 års ålder. — Han war född i Fahlun 1784. Student i Upsala 1804. Philos. Magister 1809. Docens i Physiken 1812.

Uppförd å förslag till Chem. Laborators sysslan 1813 och Chem Professionen 1821. Mathes. & Phil. Nat. Adjunct 1820 Genom de Studerandes val utsedd till Byzantisk Stipendiat, anträdde han i slutet af år 1816 en utländsk resa, vistades en längre tid i Berlin, Wien och Göttingen, samt ankom till Paris 1819, der en öfwerhand tagande Lungsot slutade hans dagar, då han war i begrepp, att till fäderneslandet återwända.

LL. OO. Docens, Theol. Candidaten Mag. Hans Pet. Nordmark afled d. 12 sistl. Mart. i Luleå stad, der hans fader Doct. Isaac Nordmark är Kyrkoherde. — Han war född 1793. Philos. Magister 1815. Theol. Candidat 1817 och samma år antagen såsom Docens i Österländska Språken. En långsamt tärande Lungsot nödgade honom att begagna tjenstledighet sedan 1820.

F. d. Akademie-Secreteraren Carl Bergström afled härstädes d. 3 Maj i deß 73 ålders år. Han blef Akad. Secreterare 1792 och erhöll afsked 1805.

Lund:

Kongl. Maj:t har i nåder utnämnt och förordnat Juris Adjuncten, J. U. Cand. Mag. Ebbe Sam. Bring till Philos. Theor. Professor, samt Akad. Boktryckaren och f. d. Juris Docenten Carl Fr. Berling till Akademie Räntmästare.

Kongl. Maj:t har i Ordens-Capitlet d. 29 Apr. i nåder utnämnt Grac. L. Professorn Doct. Elias Tegnér till Ledamot af K. Nordstjerne Orden.

Christiania:

Kongl. Maj:t har i nåder utnämnt Prosten, Doct. Jacob Neumann, Sognepräst i Aker och Ledamot af K. Nordstj. Orden, till Biskop öfwer Bergens Stift. — Dr. Neumann war en af Storthingets Deputerade till Stockholm 1814 och besökte på hemresan Upsala i Jan. 1815. Såsom författare är han känd genom sin Historia Primatus Lundensis. Hafn. 1799. 8w.

Linköping:

Professorn och E. O. Theol. Adjuncten wid Lunds Akademi, Mag. Fabian Wilh. Ekenstam har blifwit utnämnd till Philos. Lector wid härwarande Gymnasium, efter Lect. Lidman, som erhållit transport till Grac. L. Lectionen.

Histor. Lectionen har nyligen blifwit ledig genom Canzli-Rådet Mag. G. A Silwerstolpes nådiga befordran till Söderköpings Pastorat.

Werio:

Histor. Lectorn Mag. Sam. Elmgren har uppå gjord ansökning erhållit transport till den, genom Prim. Theol. Lectorn och Prosten Doct. P Nordsteds frånfälle, lediga Theol. Lectionen härstädes.

Calmar:

Consistorii Notarien Mag. J. Fr. Eckerlund har blifwit utnämnd till Histor. Lector härstädes, efter framl. Lect. J. Wellin; åfwensom Gymn. Adjuncten Mag. Nils Henr. Wimmerstedt blifwit utnämnd till Eloqu. & Poes. Lector, efter utn. Kyrkoh. i Ljungby, Professorn, L. N. O. Doct. C. A. Wahlbom.

Hernösand:

Collega Scholä härstädes, Theol. Candidaten Mag. N. Feltström har blifwit utnämnd till Rector Scholä i Sundswall; åfwensom Collega Scholä Mag. Ol. Sellstedt blifwit utnämnd till Con-Rector härstädes, efter Lectorn, Prof. J. Norrman.

Nekrolog.

Doct. Lars Hallenreutz, Primar. Theol. Lector wid Gefle Gymnasium, war född d. 13 Jan. 1739 i Upsala. Äldste Son af Theol. Professorn Doct. Engelb. Halenius, hwilken såsom Biskop i Skara erhöll 1756 Adelskap för sina Barn, hwilka först 1775 å Riddarhuset introducerades. Modren Fru Ulrica Djurberg war dotter af Dom-Prosten i Upsala Doct. Dan. Djurberg. Började under enskild

handledning sina studier, dem han sedan fortsatte wid Gefle Gymnasium och sedan wid Upsala Akademi med den framgång, att han 1761 blef Philos. Magister, med första hedersrummet wid Promotionen. Förordnades till Poeseos Docens 1762, och året derpå till E. O. Amanuens wid Akad. Bibliotheket. Præfectus Numophylacii 1767, efter Prof. E. Ziervogel. E. O. Theol. Adjunct 1772 och kort dereſter Notarie i Theol. Facultéten. Antog Prestembetet 1774, och utnämndes 1776 till Lingu. Græc. & Hebr. Lector wid Gefle Gymnasium. Theol. Doctor 1778 och wid Promotionen 1779 d. 6 Juni Gratiſt. Samma år transporterad till Primar. Theol. Lectionen och det dermed förenade Hille Präbende-Pastorat. Präses wid Prästmötet i Upsala 1786. Såsom Caput för sin Familie bewisade han Riksdagarne 1789 och 1792. Prost öfwer Gefle Contract 1808. Jubel Magister wid Promotionen 1812. Afled d. 24 Juni 1820 81 år gammal. Han war förmodligen den sista Prästman som bar ett långt wördigt skägg.

I sitt gifte med Fru Christina Charlotta Grundelstierna egde han 5 Barn, af hwilka Sonen Sten Engelb. är Protocolls-Secreterare. En dotter är gift med Theol. Lectorn i Gefle, Mag. C. F. Björkman.

Hans Disſertatio Synodalis de Christo. Upſ. 1786 4:o är den sista härstädes tryckta Synodal Disputation.

Mag. Olof Esplin g f. d. Phys. Lector i Strengnäs, Prost och Kyrkoherde i Swennewad. — Han war född d. 23 Maj 1751. Bondeson från Askersunds Landsförsamling. Från Örebro Schola och Strengnäs Gymnasium ankom han till Upsala Akademi 1774. Sedan han der blifwit Philos. Magister 1782, företog han en utrikes resa, understödd af Guthermuthska Stipendium, öfwer Köpenhamn till Halle, Leipzig, Wittemberg, Jena och Göttingen. Under denna resa inlemnade han till Jablonowska Societeten i Leipzig ett Swar på deß Prisfråga för 1782: om Jordens och i synnerhet Bergens ursprung och daning, som belönades med det utsatta Priset, en GuldMedalj af 24 Dukater. Återkommen till Upsala sökte och erhöll han 1785 Reserummet i Piperska Stipendium, för att företaga sina andra utländska resa till Holland, hwarifrån han öfwer Brabant och Flandern, begaf sig till Paris. Återkom till fädernesländet sommaren 1788. Prästwigdes 1794. Physices & Logices Lector wid Strengnäs Gymnasium 1796. Prost och Kyrkoherde i Swennewad 1806. Död. d. 20 Dec. 1821, i sitt 71 år. — Han war 2 gånger gift. 1:o 1800 med Christina Charl. Welander död 1815, moder för 10 barn, af hwilka 8 henne öfwerlefwa. 2:o 1816 med Anna Cath. Hagman.

Prosten Esplings utgifne arbeten:

1. Acad. Afhandl. om Mineraliers anwändande i Byggnings-Konsten. D. I—IV. Upſ. 1784. Qu. — 2. Minne öfwer Jacob Jonas Björnståhl Stockh. 1785. O.

Lärda nyheter från Åbo:

Wid härwarande Akademi äro 3:ne Lärostolar för närwarande lediga. 1:o Philos. Theoret. Professionen, genom Professorn Magister Gabr. Palanders frånfälle. 2:o Chemiä Professionen, genom Prof. och Ridd. Magister Joh. Gadolins afskedstagande såsom Emeritus. 3:o Juris Professionen, efter Prof. Doct. And. Er. Afzelius, som för länawarig ohälsa begärt och erhållit afsked, med 3000 Rubel B:co Aßign. årlig pension.

Eloqu. Professorn och Ridd. Mag. Joh. Fr. Wallenius har erhållit CanzliRåds fullmakt.

Utkommande Böcker:

Swea, 5:te Häftet utkommer i Julii Månad.
Iduna, 9:de Häftet wäntas wid samma tid.

Swensk

Litteratur-Tidning.

N:o 6. Måndagen den 11 Mars 1822.

Recension:

Philosophiska Systemernas Historia i Sammandrag af Socher. Öfwersättning af El. Christoph. Grenander. Första Bandet. Upsala Edman, 1807. 221 sidd. — Andra Bandet. Upsala, Palmblad & C. 1820. 128 sidd. 8:o.

Den wigt, som, i Systemet af de menskliga Kunskaperna, tillkommer Philosophien, och den propädevtiska betydlighet, som utmärker Philosophiens Historia, wid frågan att om denna Wetenskap bibringa en allmänligen klarare insigt och populärisera den, måste gifwa åt närwarande werk ett icke ringa wärde inom wår Litteratur, då det, med undantag af Lodtmans lilla Inledning till den Philosophiska Lärdoms-Historien, för sextio år sedan *) utgifwen, är den enda Handbok, som finnes på Swenska, meddelande en öfwersigt af Speculationens fortgång och utweckling, öfwer de högsta och yttersta grunderna för wetandets wißhet. Det är wißerligen sant, att den oförgätlige C. B. H. Höijer äfwen i denna wäg lemnat ett litet oskattbart mästerstycke, i sin Afhandling om Anledningen till den critiska Philosophiens uppkomst; men denna Afhandling är fördelad mellan flera särskildta Häften af en nu mera föga tillgänglig Tidskrift, och således har, om också ingen ting annat, blotta bristen på något annat Compendium, infört närwarande Socherska werk såsom Lärobok i Philosophiens Historia wid flera af wåra Gymnasier. Denna omständighet gör granskningen af detsamma så mycket angelägnare liksom den äfwen bestämmer, att denna Historia måste betraktas ur ett dubbelt ögnamärke. Först måste naturligtwis den frågan besvaras, är närwarande Bok så författad, att den swarar mot de hufwudsakligaste fordringar man har rättighet att göra af en Philosophiens Historia? Derefter har man att undersöka, om den är fullt tjenlig, att som underwisningsbok wid swenska skolor begagnas? — Så widt Rec. förstår saken och kan bedömma den, skall han bemöda

*) Öfwersatt från Tyskan, utkom den i Stockholm 1762, 151 sidd. 8:o.

sig att gifwa swar på båda deßa frågor, sedan han först meddelat en öfwersigt af Bokens innehåll och anfört de anmärkningar dem denna kunnat föranleda.

Förra Delen börjar med en Inledning (sid. 1–10), som innehåller först en bestämning af det, Förf. under benämningen de „Philosophiska Systemernas Historia" will hafwa förstådt, hwad wid densammas bearbetande bör blifwa iakttaget och sist åtskilliga Reflexioner öfwer nyttan af en sådan Historia. — De „Philosophiska Systemernas Historia" destineras, aldraförst, med „en framställning af det som tilldragit sig inom förståndets rike, och innebär ett bemödande att i naturlig ordning sammanbinda det räsonnerande förnuftets producter." Hwad som först faller i ögonen är uttryckets pleonastiska obestämdhet. Parallelismen mellan Periodens båda, genom Conjunctionen och sammanlänkade membra, är något besynnerlig. En framställning af det som tilldragit sig inom Förståndets rike, är wisst icke detsamma som det, hwilket i sig innebär ett bemödande att sammanbinda det räsonnerande förnuftets produkter. Inom förståndets rike tilldrager sig neml. ändtligen mycket, som icke är det räsonnerande förnuftets produkter. Men förnuftets Produkt är intet annat än Reflexion, och denna är åter något helt annat än hwad sig tilldragit inom förståndets rike. Inom detta rike åter träffar man icke allenast Begreppen och det empiriska medwetandet med alla deß werkningar och werkningssätt, utan äfwen hela erfarenhetens omkrets och derföre, om de „Philosophiska Systemernas Historia" skulle wara „en framställning af det som tilldragit sig inom förståndets rike;" så borde den omfatta icke allenast allt hwad man wanligen kallar praktisk Wettenskaplighet, utan äfwen hwarje mechanisk operation ja nästan hwarje handtwerk. Det enda, som kanske der icke borde få rum, är dock just Philosophien sjelf, då den, egentligen att tala, inom Förståndets område ingenting har att skaffa.

Förf:s angifwelse af hwad han med sitt arbete ämnar företaga, hans Definition på hwad han menar med de „Philosophiska Systemernas Historia," är således allt för swäfwande och obestämd, att man af den skulle kunna bilda sig någon föreställning om hwad han egentligen will. Han söker derföre, i det följande, att närmare bestämma det, men om det sätt han walt, förer honom till målet, om han derigenom lyckats att göra saken tydligare, torde blifwa en annan fråga. Sid. 3, skiljer han uttryckligen de „Philosophiska Systemernas Historia" såsom något annat, från „Philosophiens Historia, hwilken har ett mycket widsträcktare fält och flera ämnen att genomgå," samt anmärker, att „eftersom här är fråga endast om system, kunna hwarken alla slags Philosophemer, än hämtade ifrån tradition ?) än grundade på en tillfällig auktoritet — (Philosophemer grundade på en tillfällig auktoritet!?!) — eller några utan sammanhang antecknade wisa utsagor och sedereglor, utan blott Philosophiska produkter och grundligen framförda påståenden ligga inom denna Historias område." — Hwad menas nu med „Philosophiska produkter, om ej hwarje det reflekterande Förnuftets bemödande att uttala eller antyda det mänskliga wetandets och handlandets förhållande till en inre grund? Och om detta icke kan nekas, är icke då hwarje „wis utsaga och sederegel," som endast från sitt förhållande till en sådan inre grund hämtar hela sin evidens, t. ex. den solonska sentensen: Kän dig sjelf! och den salomonska: allt sinligt är fåfängligt, m. fl. en werklig Philosophisk produkt. Återigen då System intet annat är, än en utur en gifwen princip consequent härledd wiß bestämning, så måste ju medgifwas att hwarje Sorit, ja hwarje Syllogism och Enthymäma är ett System lika så wäl, som hwarje hel Lärobyggnad, hwilken, formelt betraktad, endast i stort utfört, hwad Syllogismen i smått förebildat.

Läsaren inser således, att wi genom den-

na af Förf. gjorda restriction icke kommit närmare till en wiß bestämning af de „Philosophiska Systemens Historias" omfång, eller till det, som skiljer denne specifikt från hwad wanligen förstås med benämningen Philosophiens Historia, om ej det, att i den sednare äfwen träffas underrättelser om de Bibliographiska wilkoren för möjligheten, att om en Tänkares meningar inhämta kunskap — hwad åter ur den förra uteslutes — och att den meddelar notiser om alla kända Tänkare, så wäl om ett Systems grundläggare, som bearbetare; då deremot i de „Philosophiska Systemens Historia" endaft upptagas de „som banat wägen; samt hwarje Systems stiftare och reformatorer" (sid. 2). Om giltigheten af det förra uteslutningsföretaget, skall Rec. framdeles yttra sig; och i afseende på det sednare, måste det wißerligen synas mindre tillfredsställande för hwar och en, som önskar säker fullständighet i sin kunskap. Ty wißerligen känner den det leibnitzisk-Wolffiska Systemet ganska ofullkomligt, som stadnar genast blott wid Leibnitz's eller Wolffs egna åtgärder, utan att taga kännedom om det hwad t. ex. Baumgarten, Bülfinger m. fl. tillgjort för Systemets utweckling. —

Den egentliga Historien börjar med den anmärkningen, att wi kunna betrakta Philosophien i fem underafdelningar: „under sitt första tillämnande; i sin uppkomst och tillwärt; i sitt blomstrande tillstånd; i sina fulländade och mognade frukter, och slutligen, i sitt aftynande (sid. 13)!" — I anledning häraf kan Rec. icke afhålla sig ifrån, att i förbigående fråga: är det rätt, är det werkligen mening i talet om Philosophiens aftynande. Kan lifwet aftyna? — Den lefwande Individen, wißerligen; men lifwet sjelf, omöjligen. Och Philosophien är ju ingenting annat än ett speculativt uttryck af den Act, som jemt framqwäller ur sin Princip, i en sig oupphörligen förnyande utweckling, och hwilken act är lifwet. Men detta må för ögonblicket lemnas derhän. I stället will Rec. fortsätta sin framställning af werkets innehåll. —

Efter ofwananförde anmärkning följer Första Perioden till Thales (sid. 13 – 18). Förf. börjar framställningen af denna första Perioden, med att erindra, det „hos Menniskan finnes icke blott ett anlag, utan äfwen en bestämd riktning till Philosophi öfwer Gud och Själen, Werlden och Naturen." Men hwarifrån eller hwadan menniskan fått detta anlag och denna rigtning, – en forskning som sjelf är Philosophisk, och utan hwilken den Historiska uppgiften sjelf aldrig kan blifwa evident — derom nämnes här icke ett enda ord. I stället undfägnas man med en temmeligen trivial, oändligen många gånger omsagd betraktelse öfwer menskligheten barndomslek med phantasiens bilder och deras sammanfattande till Mythologi, samt alla de förmenta menliga följderna af ett sådant blott halfförståndigt och erfarenhetsfattigt tillstånd; till deß att han afbryter sin diatrib, sid. 16, genom meddelandet af något som han kallar Namnregister under denna Perioden, NB. den före Thales, hwilken lefde omkr. 600 år f. Chr. Och i detta Namnregister upptages bland andra Konfutsee, som wanligast anses hafwa lefwat omkr. 550 år före Chr.; Zerdusht, 444 år f. Chr.; ja, till och med Manetho som lefde 275 år f. Chr. och Berosos 260 år f. Chr. Man ser således att Sochers Chronologi betydligen skiljer sig från alla andra fornforskares. Eller wille han här på engång beteckna den mythiska forntid, som föregår, ehuru i olika perioder, hwarje Nations Philosophiska utweckling — då i alla fall benämningen Perioden före Thales är högst origtig — så är detta utfördt dels mindre fullständigt, då bland andra, Oden såsom Edda-Mythernas repräsentant här saknas; dels temligen ofullständigt, då de opoetiska och speculationslöse Chronographerne Manetho och Berosos så framt de under deras namn utgifna arbeten icke rent af äro understuckna — helt oförskyllt fått sitt rum bland Philosopher eller åtminstone bland utbildarne af Mythologiska Systemer. — Emellertid angifwes den rådan-

de charakteren för denna Period wara en gifwen benägenhet för det öfwernaturliga och onaturliga, men anmärkes tillika ganska rigtigt, att den ej blott tillhör de urgamla eller de mindre bildade folkslagens tänkesätt, utan äfwen "menniskor af högre bildning, så snart deras seder äro wekliga" m. m. Och hwad häröfwer widare säges, sid. 18, är utan twifwel ganska rigtigt och äfwen för wåra dagar wäl wärdt att betänkas. —

Andra Perioden ifrån Thales till Sokrates, innefattas från sidorna 19 till 48. Författaren börjar sin berättelse om den, med angifwelse af hwad, som enligt hans tanke, erfordras för "Philosophiens uppkomst", och emedan han tycker att allt detta förr inträffade hos Grekerne än hos andra folkslag, så förklarar han Philosophien, att till sitt ursprung wara "en grekisk planta"; wisserligen med mindre skäl, då det icke allenast är bekant att t. ex. Hinduerne hafwa en ganska systematiskt mångfaldigt utwecklad Philosophi, alldeles oberoende af den grekiska, utan äfwen, då det temligen owedersägligt kan bewisas, att de flesta grekiska Systemerna från Orienten leda sitt ursprung. Och den i sammanhang dermed yttrade twekan: om Philosophien wäl skulle kunna "fortplantas under alla Himmelsstreck", är wisserligen högst obehörig, så wida man får antaga, att menniskor kunna wistas under alla Himmelsstreck; emedan denna twekan då motstrider Förf:s i det föregående yttrade ganska rigtiga sats, att hos menniskan finnes icke blott ett anlag, utan äfwen en bestämd rigtning – ja man kunde wäl tillägga ett gifwet behof af Philosophi. Sedan derefter Förf. meddelat en allmän öfwersigt af Philosophiens tillstånd i Grekland under Perioden, och uppgifwit den hufwudsakliga Frågan, för deras undersökningar att wara den: "hwarifrån har all ting sitt upphof?" så öfwergår han till en närmare detaljerad redogörelse för Speculationens skick i detta tidehwarf, betraktande "1. Joniernas Elementariska Physiska Skola."

Den bildades af Thales från Milet, hwilken lärde — enligt en fullkomligen orientalisk åsigt — att den för all ting warande och blifwande ursubstansen war Wattnet, ur hwilket allt det synliga uppkommit och blifwit bildadt. Men huru wida man, med Förf. sid. 25, skulle kunna tillägga Thales den meningen: att Gud wore blott den i wattnet inneboende rörelsekraft, kan synas twifwelaktigt, i synnerhet om Diogenes från Laerte skall hafwa något witsord, ty han anför bestämdt, såsom en Thalesisk mening, att Gud, ett wäsende utan början och utan ända, skulle af alla wäsenden wara det äldsta*), och således äfwen förr än Wattnet, det egentligen således blotta formelementet till det sinliga universum. Bland Jonismens widare utwecklare nämner wår Auctor i förbigående Anaximander och Anaximenes, men icke dennes Lärjunge, Diogenes från Apollonia, hwilken wäl med Anaximenes antog Luften såsom urelement och materia, men för öfrigt utbildade den af Thales ursprungliga dualistiskt uppställda åsigten, i en helt och hållet pantheistisk rigtning. Något widlöftigare uppehåller han sig wid Herakleitos, som yrkade att tingens urwäsende är eld, hwilken genom förtjockning bildar och genom förtunning åter upplöser dem, efter de af Nödwändigheten (ειμαρμενη) eller Förståndet (λογος) stadgade beslut; och som alltså fattade Tingens physiska lif, i en wida mera omedelbar wäsendtlighet än hans föregångare, utan dock att afwika från det pantheistiska lynne, som Diogenes gifwit speculationen. — Widare bland Jonismens anhängare, upptager Socher efter Tennemann, äfwen Pythagoras' Lärjunge Empedokles. Egentligen att tala, och så widt man kan säkert bedömma hans åsigter, efter de fragmentariska underrättelser, som finnas i förbigående

*) Πρεσβυτατον των ὀντων, θεος· ἀγεννητον γαρ το μητε ἀρχην ἐχον, μητε τελευτην, Diog. Laert. Lib. I. Cap. I. IX.

hos de öfriga gamla Auctorerne anförda, war han en dualistisk Eklektiker, som hade satt sig till mål, att med Pythagorismen förena wisa andra tänkares egna åsigter, och derföre må man wäl med största skäl, såsom Diogenes från Laerte, uppföra honom såsom en Pythagorist. Med italiska Skolans Stiftare antog han neml. Enheten (Μονας) såsom alltings urprincip; att den utaf bloden bildade Menniskosjälen är oförstörbar och wandrar genom en mängd af djuriska och vegetabila kroppar; att det gifwes Dämoner, hwilka från Gud affallit; att den högre intelligibla werlden är ren, fullkomlig och såsom sådan mönsterbilden för den sublunariska, med allt ondt uppfylda. Likaså äfwen hans lära om förhållandet mellan Wänskap (φιλια) och strid (νεικος), wisst icke är annat än en widare utweckling af den pythagoreiska läran om det Jemna och Ojemna. Äfwen så är Empedokles' sats om de fyra Elementerna och det af dem sammansatta Universum bestämdt pythagoreisk*), fastän han med den wille förena Leukipps Atomistik: i det att, han, likaså Anaxagoras, antog deßa Elementer icke wara enkla ämnen, och Herakleits egna åsigt: dermed att han yttrade, det elden wore af alla Elementer, den förnämsta och werksammaste.

Sedan Förf. derefter slutat sin teckning af Jonismen, med Anaxagoras, hwilken Tennemann anför såsom en anhängare af den Eleatiska Atomistiken, men Diogenes Laertius och Ast, likaså wår Auctor, ställer bland Joniterne, öfwergår han till Pythagoreernes Mathematiska Practiska Skola, sid. 32—36. — Mästan ännu ofullständigare affärdas Eleatismen, eller som Förf. kallar och i twenne afdelningar styckar den: De äldre Eleaternas Idealistiska Schola (sid. 36—38) och De sednare Eleaternas Atomistiska Mechaniska Schola (sid. 39—41), i synnerhet då man

*) Diog. Laërt. Lib. VIII Cap. I. XIX.

betänker så wäl den genialiska djupheten och den följdrika wigtigheten af detta System, hwilket man till och med welat i allt det hufwudsakliga och endast något mera utweckladt och omstäldt i en af den nya tidens conseqventaste lärobyggnader, eller Spinozismen, igenfinna. Hwad nu wår Förf. beträffar, så räknar han till de äldre Eleaterne, Xenophanes, Parmenides och Melißos, — således från dem uteslutande den sophistiskt skepticerande Zenon från Elea — och deras System will han uteslutande charakterisera såsom Idealistiskt. Men då sjelfwa hufwudgrunden för den eleatiska Läran war att allt hwad som är, är just i oupplöslig enhet endast och allenast genom sitt warande, eller som wår Auctor uttrycker det: "allt hwad werlden innebegriper är ett, är Gud"; så måste man wäl medgifwa att Eleatismen är pantheistisk, så framt något System skall förtjena detta epithet. Men då således Pantheismen uteslutande fäster sig wid Warandet (das Seyn, som Tyskarne uttrycka sig), såsom enda och tillräckliga grunden för att det är; så följer ju nödwändigt, att Pantheismen har en allmän charakter, alldeles motsatt Idealismen, hwilken fäster sig rent af wid bliswandet, eller att den är en underafdelning af Realismen; och således äfwen att Eleaternes lära, såsom pantheistisk, icke är idealisk utan realisk. Wäl är det sant, att Parmenides påstod, att hwad jag tänker är; men icke så, som om detta är wore en följd af min tanke, utan blott och bart derföre att icke-warandet omöjligen kan tänkas, hwadan han uttryckligen säger, att sjelfwa Tänkandet, emedan det, såsom sådant är, och endast warandet är, måste wara en egen act af det allenda Warandet, och således, äfwen med detta yrkande, uppenbarade sig såsom en så mycket afgjordare Realist. — Snarare kunde då de sednare Eleatikerne förtjena att kallas Idealister, emedan de gingo ut på att finna det första tänkbara. Men som de antogo detta att wara ett gifwet i sig sjelft, endast genom sitt

eget warande bestående något, ett elementariskt ens logicum; så hörer deras Lärobyggnad påtagligen till en hel annan System-Class, inom hwilken det icke i egentlig mening, kan blifwa fråga, hwarken om Realism eller Idealism. — Med åtskilliga anmärkningar öfwer de framsteg, som det philosophiska Wetandet i de trenne: joniska, italiska och eleatiska, Skolorna gjort, öfwergår Socher till några korta underrättelser om Sophisterna, för att från dem framskrida till

Tredje Perioden Sokrates, Plato och Aristoteles (sid. 48). Deßa namn äro också onekligen de största, hwilka i det grekiska tänkandets Historia uppträda; den förstnämde dock mera i moraliskt än i rent wetenskapligt hänseende, i hwilket sednare han i synnerhet ensamt blifwit märkwärdig, dels genom den wändning hans ytterst på sedlighet rigtade bemödande gaf åt forskningen och dels genom hans stora lärjungars förtjenster. De båda sednare åter med anledning af deras mäktiga inflytelse på all sednare Philosophi, då de just äro de klaraste och mest genialiska förebilder för de twenne olika strömmar, som ur det spekulativa Wetandets skote utflutit. Detta olika förhållande mellan deße den grekiska Philosophiens Heroer har Socher antydt, genom rubrikerna öfwer underafdelningarna i berättelsen om denna Period, neml. I. Sokrates det sunda Menniskoförståndets Philosoph (sidd. 49–56; II. Plato förnuftets Philosoph (sidd. 56—64) och III. Aristoteles Förståndets Philosoph (sidd. 64—72). Genom epithetet: "det sunda Menniskoförståndets Philosoph" har neml. Förf. antydt, att Sokrates, i egentlig mening, ingen Philosoph war, ty för det sunda menniskoförståndet eller Sens-Commun — den dagliga erfarenhetens Princip — såsom till sin grund blott känsla, gifwes ingen Philosophi, såsom systematisk forskning efter Kunskapens giltighet betraktad. Förf. har också ännu mera, dymedelst att han icke anför några sokratiska satser, utan blott tecknar hans lefnad och hans underwisningsmethod, utwecklat sin antydning, att Sokrates i sjelfwa werket icke bör anses såsom något annat, än en till högsta wärma för Dygd harmoniskt utbildad empirisk Sedolärare, den der också, efter deß äkta och enda rätta bestämmelse, anwände sitt SensCommun och de genom detta utfundna meningar, såsom opposition mot en Speculation, hwilken allt för uppenbart sårade menniskans moraliska behof och intereße. Derföre nedslog han samtliga Sophisternes wittswäfwande och spetsfundiga theoretiska grubblerier, med den anmärkningen, att menniskan först måste bemöda sig om att lära känna sig sjelf, sina krafter och sina brister, emedan det är till henne, som allt handlande och tänkande måste låta hänföra sig. Derföre yrkade han mot Protagoras — som påstod, att det icke gafs någon skillnad mellan Rätt och Orätt — att menniskans bestämmelse är sedlighet och att det gifwes något absolut Godt, Dygden, som på alla rum, i alla tider och under alla omständigheter är detsamma. Mot Hippias — som lärde att endast wällefnad, rikedom och allmänt anseende wore wärdt att eftersträfwa — att den sanna Lycksaligheten, endast är menniskowäsendets fria Harmoni, medelst hwilken hon närmar sig Gudomligheten och att den således är ett med Dygden o. s. w. Denna det sunda förståndets praktiska wishet, för hwilken Sokrates sjelf icke sökte några spekulativa grunder, emedan han ansåg den hwila på wißa för alla menniskor gemensamma Sanningar, hwilka endast behöfde utwecklas och bringas till klart medwetande, för att genast warda erkända och omfattade, — den antogs i en mera theoretisk affigt, utaf de fleste bland hans lärjungar, dem Socher uppräknar sid. 55, och bland hwilka, enligt ordalydelsen han, besynnerligt nog, äfwen tyckes räkna det peripatetiska Systemets Stiftare, Aristoteles. Hwad åter det epithet angår, som wår Auctor tillägger denne, för att urskilja honom från hans Lärare, Plato,

har han bestämdt angifwit den dubbla rigtning af philosopherandet, som Rec. i N:o 3 o. 4 af denna Tidning welat benämna metaphysiska eller intellectuella Systemer — sådana, hwilka, såsom Platons, uppföras på grundwalen af Förnuftets idéer — och logikaliska eller rationella Systemer — sådana, hwilka, såsom Aristoteles', helt och hållet byggas af Förståndets Begrepp — och ännu mera har han bestämdt charakteriserat den, genom den jemförelse, han, sidd. 56—58, uppdrager mellan Förnuftets och Förståndets Philosophi; en jemförelse i allmänhet ganska rigtig och träffande, ehuru den anmärkningen, att Förståndets (logikaliska) Philosophi "läser det som är skrifwet", då åter Förnuftets (metaphysiska) Philosophi "dikterar det som skall skrifwas", utmärker sig såsom ett hors d'oeuvre af en oneklig enfaldighet. — Hwad föröfrigt Platons lärobyggnad angår, anmärkes sid. 59, att Platon i den "utgick ifrån Heraklits materialistiska scepticism (likasom Kant ifrån Hume's)" — men är det icke något besynnerligt — Rec. är frestad att säga orimligt — att kalla den för Skeptiker, hwilken såsom Herakleitos, wäl yrkar, att det sinliga är blott något phänomeniskt och illusoriskt, men antager, såsom grund för det, en oändligt bestående ursubstans, såsom absolut realitet; och som wäl yrkar att Sinnenas kunskap är bedräglig, men deremot att menniskan kan inse och fatta det oföränderligen wisa i det gudomliga förståndet, af hwilket hon blifwit delaktig. Mera fin och träffande är den anmärkningen (sid. 65) om Aristoteles, att han wille "uppföra ett med empirismen förenbart intellectual system", ty Förnuftet (Intellectus) kan icke annorlunda inwerka på erfarenheten än medelbarligen genom Förståndet (Ratio), reflecterande sig genom deß Begrepp, hwadan ett med Empirismen förenbart IntellectualtSystem icke kan blifwa annat, än en sådan Logikalism, som den aristoteliska Lärobyggnaden i sjelfwa werket är. —

Fjerde Perioden har wår Auctor gifwit benämningen: **Grekernes fulländade Philosophiska Systemer** (sidd. 73—116). I den attiska Skolan af Grekiska Philosophien, så som den genom Platon och Aristoteles repräsenteras, hade den upphöjt sig till en idealfri kunskapsact, endast för kunskapens och sanningens egen skull, i en innerlig förening af Tänkande och Handling. I de sedermera uppkomna Systemerna åtskilde sig deßa twenne det allsidiga Wetandets elementer, så att än det ena än det andra i wisa Systemer hade företrädet, hwilka derföre alla hafwa en öfwerwägande antingen ethisk eller dialectisk rigtning. Då nu allt det, som har ett främmande mål, är wida mindre fulländadt än det, som har sitt mål i sig sjelft, borde wäl epithetet fulländade Systemer snarare tillkomma den rena Platonismen och Aristotelismen, än de ur dem utwecklade sednare Systemer, de der egentligen blott ensidigt utbildade Methoden af sjelfwa Philosopherandet, utan att dock i detta afseende förmå uppställa en så consequent logikalisk Organism, som Aristoteles. Men denna Förf:s förkärlek till deßa — egentligen af ethiska åsigter — betingade Systemer, har sin grund i en hans egen ensidighet, om hwilken mera framdeles. — Också är i hela teckningen af den gamla Philosophien, intet Parti så wäl lyckadt, som den öfwer de Systemer, hwilka tillhöra närwarande fjerde Period. Af deßa systemer äro twenne: det Pyrrhoniistiska (sidd. 84—87) och det nyare Akademiska (sidd. 112—116) dialectiska, och twenne: det Epikureiska (sidd. 88—98) och det Stoiska (sidd. 98—112), ethiska. Till angifwelsen af deßa träder Förf. medelst en Inledning (sidd. 73—83), i hwilken antydes den stora rolle, som i denna tidens Spekulation spelades af Förhållandet mellan Lycksalighets och Dygdbegreppet. Skeptiskt lärde Pyrrhon, att man med Dygdens resignation (ἀφασια) borde anse Lycksaligheten såsom en skänk af ett owisst tillkommande. Epikur åter förklarade, mera spekulativt-metaphysiskt, Dygd och Lycksalighet, såsom af ett identiskt wäsen-

de. Zenon beremot, rent ethiskt, lyckſaligheten ſåſom en nödwändig följd af deß enda beredande orſak: Dygden. Och Akademikerne, enligt deras dialektiska anda, ſåſom en sannolik werkan af Dygden, i förening med yttre gynnande omſtändigheter. "Att ingen af deßa Philoſopher — ſäger wår Auctor, ſid. 83 — föll på den tredje möjliga utwägen, neml. att anſe lyckſaligheten och dygden icke ſtå i något nödwändigt phyſiſkt ſammanhang, utan att deras förening med hwarannan endaſt kan werkſtällas genom ett högre wäſende och ett tillſtånd, ſom ſkall följa på det närwarande lifwets — en upplösning, hwilken i ſitt fullkomliga ljus aldraförſt ſåſom religiös lära framſtälldes af Chriſtendomen, och ſåſom Philoſophiſk af Kant — det kan förklaras a) dels utur förnuftets naturliga ſyftning, att bringa allt till den ſtörſta möjliga enhet; b) dels utur den förwillande egenkärleken, ſom ofta åtföljer ſkarpſinnighetens ihärdigare bemödanden att förena det ſtridiga; c) dels utur den då för tiden herſkande polytheiſtiſka Statsreligionens uſla tillſtånd" m. m. Utan att nu här wilja ingå i någon pröfning af deßa trenne angifna orſaker, öfwer hwilkas behörighet kanſke åtſkilligt ſkulle kunna ſägas, will Rec. här blott anmärka, att det hufwudſakligaſte ſkälet torde böra ſökas i den gamla Philoſophiens objektiwa charakter. Den utgick neml. icke i likhet med nya tidens werldsliga Wishet, från factum af det ſubjectiwa medwetandet, ſåſom från ſitt centrum, utan från den objectiwa Subſtantialiteten. Och detta ſkulle naturligtwis åt alla ſpekulationens rigtningar gifwa ett eget ſkaplynne. —

Femte Perioden omfattar Grekiſka Philoſophiens Förfall (ſidd. 118–158). Att ett ſådant förfall werkligen ägt rum, är oförnekligt; men i afſeende derpå är det i ſynnerhet twenne frågor, hwilkas beſwarande är af det högſta intereße: om icke i ſjelfwa werket, detta förfall började omedelbart i och med Platons och Ariſtoteles' bortgång? Och om icke den egentliga hufwudgrunden dertill juſt låg i den grekiſka Philoſophiens enſidigt objectiwa charakter ſamt utwecklades genom den conflikt mellan denna beſtämda charakter och den rigtning åt Subjektet, ſom de ſednare Tänkarne gåfwo åt Philoſophien, dermed att utredandet af möjligheten för menniſkan att uppnå lyckſaligheten, blef deß hufwudproblem? Af hwilken fråga, ſåſom Scholion, ſkulle kunna uppkomma en ny: om ſåledes icke de bemödanden, hwilka angifwas ſåſom charakteriſerande Philoſophiens förfall, ſnarare wore att anſe ſåſom ett förſök att återupphöja Wetenſkapernas Wetenſkap till ſitt äkta wärde och losſande den ur den ethiſka Nationalismens inſkränkande och ſkiftande Sektband, åter förſätta den i det fria ſkenet af Intellectualitetens allwärmande Sol, faſtän tidens omogenhet, de politiſka werldsbrytningarne och menſklighetens olyckor: födelſeſmärtorna före framkomſten af ett nytt tidslynne, gjorde att förſöket icke då, utan förſt långt ſednare, kunde utföras? Men deßa frågor lemnar Förf. alldeles derhän, för att i ſtället under uppräkningen af en mängd tillfälliga omſtändigheter: Wetenſkapernas flyttning till Alexandria, Philoſophernes förföljelſer i Rom, Weſterländernas förhållande till Aſien o. ſ. w. gifwa luft åt ſin upplyſta harm mot "religiöſa meningar, liturgiſka formler, magiſka konſtgrepp och chaldaiſk Aſtrologi." Det är också naturligt, att en Förf. ſom med tillbörlig förnäm axelryckning icke behöfwer mera för att charakteriſera och fördöma Orientalismen; än den i densamma ſåſom rådande angifna "benägenhet för det myſtiſka, det will ſäga, att förwandla förnuftsbegreppen till åſkådningar och känſlor (ſid. 124)", icke rätt wäl ſkall lyckas att uppdraga en tillfredsſtällande teckning af en Period, på hwars philoſophiſka åſigter Orientalismen haft ſå märkelig werkan.

(Forts. följer.)

Bihang
till
Swenſk Literatur-Tidning.

Nro 6. Juni 1822.

Upſala.

Utgifne Diſputationer, Wårterminen 1822.

Under Primar. Theol. Profeßorn, Domproſten, L. N. O. Doct. Joh. Winbom:

De קראים Judæorum. Pro Cand. Theol. Mag. *Jon. Arv. Winbom*, Upl. Theol. Doc. Cons. Eccl. v. Not. 2 o. 1/4:dels ark.

Under Theol. Prof. Kalſen. Doct. Swen Lundblad:

Diss. Controversiam de Coena Domini adumbrans. P. I. pro Cand. Theol. Mag. *Laur. Laurenius*, OGoth. Theol. Doc. 2 ark.

Under E. O. Theol. Prof. Doct. Joh. Thorſander:

Diss. Formam doctrinæ de Hominis coram Deo Juſtificatione apud Catholicos et Proteſtantes adumbrans. P. I. pro Cand. Theol. Mag. *Nils Beckman*, Gothob. 3 ark.

Under Med. & Botan. Profeßorn, Commendören af K. W. O. Doct. Carl P. Thunberg:

De Krameria Diss. Botan. Medica. pro Gradu. Med. Auct. *Carl Joh. Hartman*, G:ſtr. Helſ. 2 o. 3/4:dels ark.

De Hemipteris Maxillosis Capensibus. *Joh. Ad. Arnberg*, Weſtm. Dalek. 1 o. ett halft ark.

De Hemipteris Roſtratis Capensibus. P. I. *Jon. Bjurſtedt*, Wermel. 1 o. ett halft ark. — P. II. *Joh. Hedenborg*, OGoth. Chir. Mag:r. 1 o. 1/4:dels ark. — P. III. *Joh. Er. Rungren*, Calm. 1 o. 1/4:dels ark. — P. IV. & Ult. *Carl Ulr. Weſterling*, Upl. 1 o. ett halft ark.

De Plantis venenatis. P. I. pro Gr. Med. *Nils Joh. Ljungberg*, Smol. — P. II. pro Gr. Med. *Æſtan Eman. Harlin*, Bothn. hvardera 1 o. 1/4 dels ark.

Under Anat. & Chir. Profeßorn Doct. Jac. Åkerman:

Obss. circa Abſorptionis phænomena p. Gr. Med. *Fredr. Aug. Djurberg*, Stockh. 1 o. 1/4:dels ark.

De Spina biſida vel Hydrorhachitide. p. Gr. Med. Auct. *Salomon Fr. Såve*, Gothl. 1 o. ett halft ark.

Diss. Physiol. Indolem nec non Abſorptionem Chyli ſiſtens. p. Gr. Med. Auct. *And. Georg Frank*, Gothob. Chir. Mag:r, Underläkare wid Wendes Artill. Reg:te. 2 ark.

Obss. Physiol. circa Syſtema Absorbens. p. Gr. Med. Auct. *Ol. Hæggſtröm*, Bothn. 1 o. ett halft ark.

De Partu Faciali. p. Gr. Med. Auct. *And. Fr. Idſtröm*, Suderm. Ner. Chir. Mag:r, Coll. Med. Membr. 2 o. ett halft ark.

Obss. Anatomico-Pathologicæ circa Uterum atque Ovaria casu singulari illuſtratæ. p. Gr. Med. Auct. *Jac. Nic. Lindſtröm*, Gothl. 2 ark med 2 Tabb.

Obss. de Erysipelate. p. Gr. Med. Auct. *Ol. Gothén*. Wermel. 1 o. ett halft ark.

Under Med. Theor. & Pract. Profeßorn, Doct. Carl Zetterſtröm:

De methodo per Diætam parcam curandi. p. Gr. Med. Auct. *Dan. Malmberg*, G:ſtr. Helſ. Slottspredikant och Lazarettsläkare i Upſala. 1 o. 1/4:dels ark.

De ratione Typici Morborum decursus. p. Gr. Med. Auct. *Nils Lor. Rahmström*, Bothn. 1 o. ett halft ark.

De Crusta Lactea. p. Gr. Med. Auct. *Jöns Ekenstedt*, OGoth. Chir. Mag:r, Underläkare wid Westerbottens Reg:te. 1 o. 1:4:dels ark.

Under Ll. OO. Professorn, Doct. Gust. Knös:

Ad Geneseos Cap. VI — IX. Observationes. P. IX. p. Gr. Philos. *Jon. Unger*, Wermel. 1 o. ett halft ark. — P. X. p. Gr. Philos. *Joh. Otto Liströmer*, Rosl. — P. XI. *Caës Er. Hedén*, Fjerdhundr. — P. XII. *And. Löwing*, Bothn. hwardera 1 ark.

Ad loca quædam e Geneseos Cap. X. Svethice vertenda Obss. *And. Graner*, Bothn. 1 ark.

Under Mathes. Professorn Ridd. af K. N. O. Mag. Jöns Swanberg:

Disquisitiones Arithmeticæ. P. VIII. *Eric Sam. Fant*, Stockh. — P. IX. *Jon. Mich. Lindström*, Bothn. hwardera 1 o. ett halft ark.

Under Eloqu. & Poes. Professorn, Mag. Carl Joh. Lundwall:

De habitu Eloquentiæ Romanæ ex ingenio Reipublicæ intelligendo. Auct. *Carl Thomas Järta*, Westm. Dalek. 1 o. 1:4:dels ark.

Under Græc. L. Professorn, Mag. Jos. Otto Höijer:

XVI Theocriti Idyllion Svethice redditum. Auct. *Joh. Paul Eman. Tellbom*, OGoth. 1 o. ett halft ark.

Oratio Periclis ad bellum Peloponnesiacum Athenienses adhortantis, ex Thucydidis libri primi capitibus CXL-CXLIV. in svecanum sermonem conversa. *Gust. Jac. Åkerman*, Gothl. 2 o. 1:4:dels ark.

Poematia ex Anthologia Græca Constantini Cephalæ Svethice reddita. Auct. *Joh. Er. Rydquist*, Gothob. 1 o. 1:4:dels ark.

Under Chem. Professorn, Mag. Lars Pet. Walmstedt:

Disquisitionum Mineralogico-Analyticarum Part. II. *Pet. Nic. Sevén*, OGoth. 1 ark.

Under Professorn, Med. Adjuncten, Doct. Henr. Wilh. Romanson:

Exercitationum in Nosocomio Reg. Acad. Upsal. Chirurgicarum Part. III. p. Gr. Med. *And. Henr. Flodman.* — P. IV. p. Gr. Med. *Er. Rosfander*, Philos. Mag:r. hwardera 1 o. 1:4:dels ark. — P. V. p. Gr. Med. *Pet. Er. Stagnell.* — VI. p. Gr. Med. *Carl Jon. Genberg*, Bothnienses. hwardera 1 o. ett halft ark.

Under Professorn, Litt. Hum. Adjuncten, Mag. Joh. Tranér:

Duodecima Iliadis Homericæ Rhapsodia Græce et Svethice. P. III. *Joh. Wårsell*, WGoth. — P. IV. *Joh. Fredr. Söderman*, Stockholm. 1 o. ett halft ark. — P. V. *Carl Wilh. Hazelius*, Gestr. Helsl. 1 o. 1:4dels ark. — P. VI. & Ult. *Henr. Joh. Öfverberg*, Stockh. 1 och ett halft ark.

Batrachomyomachia Homeri Carmen Epico-Comicum. Græce et Svethice. *Jon. Fr. Matthias von Engeström*, Nob. OGoth. 5 ark.

Under Professorn, Philos. Adjuncten, Mag. Elias Chr. Grenander:

De nexu Conversionis cum Regeneratione. (ex spec. S. R. M. gratia). P. I. *Joh. Gust. Lokrantz.* — P. II. *Gust. Linnarson*, WGothl. hwardera 1 o. 1:4:dels ark.

Under Jurispr. Oecon. & Commerc. Adjuncten, Doct. Hans Sam. Collin:

Om Grannars skyldighet, enligt Sweriges Lag, att med hwarandra deltaga i Stänglels upprättande och underhållande. 1:sta afdeln. *Axel Fr. Gyllenhammar*, Nob. Medelp. Jemtl. 4 o. 1:4:dels ark.

Under Ord. Bibl. Amanuensen, Histor. Litt. Docens, Mag. Joh. Henr. Schröder:

Monumenta Diplomatica Svecana nunc primum in lucem edita atque animadversio-

nibus Historicis illustrata. Fasc. I. P. VIII. *Joh. Dan. Elfström*, Calm. 1 o. ett halft ark.

Under E. O. Bibl. Aman. Græc. L. Docens, Mag. Gust. Wilh. Gumälius:

Descriptio Codicis Ms. Græci Benzeliani Bibliothecæ Reg. Gymnasii Lincopensis. P. I. *Pet. Agrell.* — P. II. *Carl Joh. Ramsten.* — P. III. *Jon. Ericsson*, Suderm. Nericii. hwardera 1 ark 8:o.

Under E. O. Bibl. Amanuensen, Mag. Carl Eman. Aurivillius:

De Glossariis Græcis Manuscriptis in Bibliotheca Reg. Acad. Upsaliensis asservatis. P. IV. *Fabian Ulr. Aurivillius*, Upl. 1 o. 1:4:dels ark. — P. V. & Ult. *Sven Abr. Dahl*, Gothob. 1 o. ett halft ark.

Under Theol. Docenten och Candidaten, Mag. Lars Laurenius:

Diss. Controversiam de Coena Domini adumbrans. P. II. *Joh. Aronson*, OGoth. 1 o. ett halft ark. — P. III. *Joh. Christoph. Haag*, OGoth. 1 o. 3:4:dels ark.

Under Phys. Experimental. Docens, Mag. Henr. Falk:

De Triangulo plano Sphærici limite. P. II. *Joh. Rosell*, Gestr. Helsl. 1 o. ett halft ark. m. Tab.

Under Akad. Boktryckaren, Mag. Wilh. Fr. Palmblad:

De Buddha et Wodan. P. I. *Pet. Benj. Sköldberg.* 1 o. ett halft ark. — P. II. *And. Lagergren* — P. III. *Matth. Falk*, Suderm. Nericii. hwardera 1 o. 3 4:dels ark. — P. IV. & Ult. *Jon. Chr. Tharsell*, OGoth. 1 o. ett halft ark.

Under Apologisten, Mag. Enewald Widebeck:

De Auctore libri Jobi controverso. *Joh. Er. Flodberg*, Suderm. Ner. 1 o. 3:4:dels ark.

Under Huspred. Mag. Joh. Lundblad:

De Gregorio VII, eoque, quod ad tempora usque Lutheri in Ecclesia habuit, momento. P. I. *Carl Joh. Carlberg.* — P. II. *Joh. Ellmin*, WGothi, hwardera 1 o. 1:4 dels ark.

Under v. Pastorn, Mag. G. Wahlberg:

Obss. Philolog. in Epist. Pauli ad Galatas Cap. 1. P. I. *Ol. Bergius*, WGoth. 1 o. 1:4:dels ark. — P. II. *Cl. Joh. Reinh. Carlson*, WGoth. 1 o. ett halft ark.

Under Mag. Henr. Gerh. Lindgren:

De Dialectis Semiticis. P. I. *Fr. Rung.* — P. II. *Ax. Ferd. Backman.* — P. III. *Joh. Er. Törneros*, Stockholmienses, hwardera 1 o. ett halft ark.

Under Mag. Er. Jac. Ulner:

Commentariolum in Vaticinia Prophetæ Haggæi. P. I. *Christoph. Maur. Årre*, Nost. 1 o. 1:4 dels ark.

Under Mag. Carl Gust. Wiborgh:

Animadversiones in Prophetam חבקוק Historicæ et Criticæ. *Ol. Wingquist*, OGoth. 1 o. 3:4:dels ark.

Under Mag. Eman. Martin Luth. Malmgren:

De Lingua Phoenicio-Punica ejusdemque et Linguæ Hebrææ mutua fere æqualitate. P. I. *Laur. Westerlund.* — P. II. *Joh. Fr. Svedberg*, Suderm. Nericii. — P. III. *Laur. Heinh. Nymander*, Fenno. hwardera 1 o. ett halft ark.

Under Mag. Ol. Arrhenius:

In Librum Aristotelis de Poëtica Obss. P. I. *Jöns Christoph. Söderberg*, Wermel. 1 o. 1:4 dels ark.

Under Mag. Joh. Adolph Säwe:

De diverso T. Livii et C. Taciti ingenio Historico P. I. *Jon. Wenström*, Gothl. 1 o. ett halft ark.

Lärda nyheter.

Upsala:

Efter utfärdadt Program, öfwerlemnade Akad. Rector Magnificus, Histor. Professorn och Ordens-Historiografen, Mag. Er. Gust. Geijer den 17 Jun. efter hållet Tal: de Re Eure-

pæa, in ordinem Civilem sub medio ævo progrediente, Rectoratet till Primar. Theol. Professorn, DomProsten, Ledamoten af K. Nordstj. Orden, Doct. Joh. Winbom.

S. D. tillsattes Decani. I Theologiska Faculteten: E. O. Theol. Professorn, Doct. J. Thorsander. I Juridiska Fac. Prof. Doct. J. D. Drissel. I Medicinska Fac. E. O. Prof. Doct. Adam Afzelius. I Philosophiska Fac. Gräc. L. Prof. Mag. Joseph Otto Höijer.

Under loppet af nu till ända gångne Wårtermin, har Akademien åter fått hugna sig af sin Canzlers, H. K. H. KronPrinsens nådiga besök. H. K. H. anlände hit Måndagen d. 11 Mars och afreste Lördagsafronen d. 15 derpå följ., efter att härstädes hafwa tillbragt en wecas tid, hwarunder H. K. H. med sin wanliga nådiga uppmärksamhet följde de Akademiska årenderna, besåg hithörande werk och Inrättningar, samt bewistade i åtskilliga Auditorier de offentliga föreläsningarne, nemi. Professorerne Nordmarks, Rabenii, Bredmans, Lundwalls samt Mag. Docens Atterboms.

Studerande Ungdomen har trott sig icke kunna wärdigare och warakrigare inför sina Medborgare uttrycka den anda hwaraf den lifwades wid sin Canzlers förnyade besök, än då den beslutat, att på egen bekostnad uppresa en Minnesstod åt den störste och namnkunnigaste Lärare Upsala Akademi ägt. Åt von Linné kommer en Coloßal Statue i Carrara Marmor att uppresas, och har Studerande Ungdomen i sådan afsigt enhälligt öfwerenskommit, att hwarje termin erlägga en afsatt ej öfwerstigande 32 sk. Bco. H. K. H. KronPrinsen har öfwer detta företag förklarat sin höga tillfredsställelse, och täcktes tillika lofwa att befordra detsamma. Man hoppas, att, efter redan afslutadt Contract, få se denna Statue, af wår berömde Byströms mästarhand fulländad, under loppet af år 1824.

Under sistl. Wårtermin har de Studerandes antal wid Akademien härstädes warit 1420, hwaraf 908 warit under Terminens lopp närwarande och 512 inom twenne år frånwarande. — Enligt Tabellerna woro 136 frälse, 338 Prästsöner, 222 Borgaresöner, 185 Bondesöner, 264 Civilstatens, 60 Militärstatens och 215 andra ståndspersoners söner. — I anseende till åldern war de Studerandes antal störst mellan 20 och 25 år, nemi. 663. Demnäst mellan 15 och 20 år 410, mellan 25 och 30 år 215. Under 15 år woro endast 45 o. s. w. — Theologi studera 249. Juridik 240. Medicin 85. Philosophi 424. Utan wist vitæ genus 421. — Under sista Rectoratet åro inskrefne 86, och deribland en Norrman. — Stipendiater 195, nemi. Regii 35. Medico Theologi 14. Magnat. & Privator. 146. Ämven må tillägges, att H. K. H. KronPrinsen, under sitt besök härstädes, tillagt Stud. Er. Sjöberg Suderm. Neric. (såsom Skald känd under namnet: Vitalis), ett årligt understöd af 200 Rdr Bco, hwaraf hälften hwarje termin, af H. K. H. handeaßa, utbetalas.

Under Akad. Canzlers H. K. H. KronPrinsens frånwaro, kommer Akad. ProCanzler, ErkeBiskoppen m. m. Doct. Carl von Rosenstein, enligt Kongl. Majts nådigaste förordnande af d. 14 Maj, att föreslå CanzlersEmbeter i de mål och årender, som icke tåla uppskof till Hans Kongl. Höghets återkomst.

Medicinä Doctors Promotion är bestämd att för sig gå härstädes, i början af instundande Höstetermin, och hwarwid Prof. och Commend. Thunberg kommer att fira sitt Jubiläum, såsom waronde för 50 år tillbaka, eller d. 15 Jun. 1772. af von Linné promoverad Med. Doctor.

Förste Archiatern, Professorn och Riddaren af K. Nordstj. Orden, Doct. Pehr von Afzelius har blifwit kallad till Ledamot af Wetenskaps-Societeten i Philadelphia.

Bihang
till
Swensk Literatur-Tidning.

No 6. Juni 1822.

Upsala.

Utgifne Disputationer, Wårterminen 1822.

Under Primar Theol. Professorn, Domprosten, L. N. O. Doct. Joh. Winbom:

De קראים Judæorum. Pro Cand. Theol. Mag. *Jon. Arv. Winbom*, Upl. Theol. Doct. Cons. Eccl. v. No. 2 o. 1:4:dels ark.

Under Theol. Prof. Kalsen. Doct. Swen Lundblad:

Diss. Controversiam de Coena Domini adumbrans. P. I. pro Cand. Theol. Mag. *Laur. Laurenius*, OGoth. Theol. Doct. 2 ark.

Under E. O. Theol. Prof. Doct. Joh. Thorsander:

Diss. Formam doctrinæ de Hominis coram Deo Justificatione apud Catholicos et Protestantes adumbrans. P. I. pro Cand. Theol. Mag. *Nils Beckman*, Gothob. 3 ark.

Under Med. & Botan. Professorn, Commendören af K. W. O. Doct. Carl P. Thunberg:

De Krameria Diss. Botan. Medica. pro Gradu. Med. Auct. *Carl Joh. Hartman*, Gestr. Hels. 2 o. 3:4:dels ark.

De Hemipteris Maxillosis Capensibus. *Joh. Ad. Arnberg*, Westm. Dalek. 1 o. ett halft ark.

De Hemipteris Rostratis Capensibus. P. I. *Jon. Bjurstedt*, Wermel. 1 o. ett halft ark. — P. II. *Joh. Hedenborg*, OGoth. Chir. Mag:r. 1 o 1:4:dels ark. — P. III. *Joh. Er. Rungren*, Calm. 1 o. 1 4:dels ark. — P. IV. & Ult. *Carl Ulr. Westerling*, Upl. 1 o. ett halft ark.

De Plantis venenatis. P. I. pro Gr. Med. *Nils Joh. Ljungberg*, Smol. — P. II. pro Gr. Med. *Æstan Eman. Harlin*, Bothn. hwardera 1 o 1:4 dels ark.

Under Anat. & Chir. Professorn Doct. Jac. Åkerman:

Obss. circa Absorptionis phænomena. p. Gr. Med. *Fredr. Aug. Djurberg*, Stockh. 1 o. 1:4:dels ark.

De Spina bifida vel Hydrorhachitide. p. Gr. Med. Auct. *Salomon Fr. Säve*, Gothl. 1 o. ett halft ark.

Diss. Physiol. Indolem nec non Absorptionem Chyli sistens. p. Gr. Med. Auct. *And. Georg Frank*, Gothob. Chir. Mag:r, UnderLäkare wid Wendes Artill. Reg:te. 2 ark.

Obss. Physiol. circa Systema Absorbens. p. Gr. Med. Auct. *Ol. Hæggström*, Bothn. 1 o. ett halft ark.

De Partu Faciali. p. Gr. Med. Auct. *And. Fr. Idström*, Suderm. Ner. Chir. Mag:r, Coll. Med. Membr. 2 o. ett halft ark.

Obss. Anatomico-Pathologicæ circa Uterum atque Ovaria casu singulari illustratæ. p. Gr. Med. Auct. *Jac. Nic. Lindström*, Gothl. 2 ark med 2 Tabb.

Obss. de Erysipelate. p. Gr. Med. Auct. *Ol. Gothén*, Wermel. 1 o. ett halft ark.

Under Med. Theor. & Pract. Professorn, Doct. Carl Zetterström:

De methodo per Diætam parcam curandi. p. Gr. Med. Auct. *Dan. Malmberg*, Gestr. Hels. Slottspredikant och LazarettsLäkare i Upsala. 1 o. 1:4:dels ark.

De ratione Typici Morborum decursus. p. Gr. Med. Auct. *Nils Lor. Rahmſtröm*, Bothn. 1 o. ett halft ark.

De Cruſta Lactea. p. Gr. Med. Auct. *Jöns Ekenſtedt*, OGoth. Chir. Magr, Underläkare wid Weſterbottens Regte. 1 o. 1:4dels ark.

Under LL. OO. Profeßorn, Doct. Guſt. Knös:

Ad Geneseos Cap. VI – IX. Observationes. P. IX. p. Gr. Philos. *Jon. Unger*, Wermel. 1 o. ett halft ark. — P. X. p. Gr. Philos. *Joh. Otto Liſtröm*, Roſl. — P. XI. *Caës Er. Hedén*, Fiordhundr. — P. XII. *And. Löwing*, Bothn. hwardera 1 ark.

Ad loca quædam e Geneseos Cap. X. Svethice vertenda Obss. *And. Graner*, Bothn. 1 ark.

Under Mathes. Profeßorn Ridd. af K. N. O. Mag. Jöns Swanberg:

Disquisitiones Arithmeticæ. P VIII. *Eric Sam. Fant*, Stockh. — P. IX. *Jon. Mich. Lindſtröm*, Bothn. hwardera 1 o. ett halft ark.

Under Eloqu. & Poeſ. Profeßorn, Mag. Carl Joh. Lundwall:

De habitu Eloquentiæ Romanæ ex ingenio Reipublicæ intelligendo. Auct. *Carl Thomas Järta*, Wſtm. Dalek. 1 o. 1:4dels ark.

Under Gräc. L. Profeßorn, Mag. Joſ. Otto Höijer:

XVI Theocriti Idyllion Svethice redditum. Auct. *Joh. Paul Eman. Tellbom*, OGoth. 1 o. ett halft ark.

Oratio Periclis ad bellum Peloponnesiacum Athenienses adhortantis, ex Thucydidis libri primi capitibus CXL.–CXLIV. in svecanum sermonem conversa. *Guſt. Jac. Åkerman*, Gothl. 2 o. 1:4dels ark.

Poematia ex Anthologia Græca Conſtantini Cephalæ Svethice reddita. Auct. *Joh. Er. Rydquiſt*, Gothob. 1 o. 1:4dels ark.

Under Chem. Profeßorn, Mag. Lars Per. Walmſtedt:

Disquisitionum Mineralogico-Analyticarum Part. II. *Pet. Nic. Sevén*, OGoth. 1 ark.

Under Profeßorn, Med. Adjuncten, Doct. Henr. Wilh. Romanſon:

Exercitationum in Nosocomio Reg. Acad. Upsal. Chirurgicarum Part. III p. Gr. Med. *And Henr. Flodman.* — P. IV. p. Gr. Med. *Er. Roſsander*, Philoſ. Magr. hwardera 1 o. 1:4dels ark. — P. V. p. Gr. Med. *Pet. Er. Stagnell.* — VI. p. Gr. Med. *Carl Jon. Genberg*, Bothnienſes. hwardera 1 o. ett halft ark.

Under Profeßorn, Litt. Hum. Adjuncten, Mag. Joh. Tranér:

Duodecima Iliadis Homericæ Rhapsodia Græce et Svethice. P. III. *Joh. Wårsell*, WGoth. — P. IV. *Joh. Fredr. Söderman*, Stockholm. 1 o. ett halft ark. — P. V. *Carl Wilh. Hazelius*, Geſtr. Helſ. 1 o. 1:4dels ark. — P. VI. & Ult. *Henr. Joh. Öfverberg*, Stockh. 1 och ett halft ark.

Batrachomyomachia Homeri Carmen Epico-Comicum. Græce et Svethice *Jon. Fr. Matthias von Engeſtröm*, Nob. OGoth. 5 ark.

Under Profeßorn, Philoſ. Adjuncten, Mag. Elias Chr. Grenander:

De nexu Conversionis cum Regeneratione. (ex spec. S. R. M. gratia). P. I. *Joh. Guſt. Lokrantz.* — P. II. *Guſt. Linnarson*, WGothl. hwardera 1 o. 1:4dels ark.

Under Jurispr. Oecon. & Commerc. Adjuncten, Doct. Hans Sam. Collin:

Om Grannars ſkyldighet, enligt Sweriges Lag, att med hwarandra deltaga i Stängſels upprättande och underhållande. 1:ſta afdeln *Axel Fr. Gyllenhammar*, Nob. Medelp Jemtl. 4 o. 1:4dels ark.

Under Ord. Bibl. Amanuenſen, Hiſtor. Litt. Docens, Mag. Joh. Henr. Schröder:

Monumenta Diplomatica Svecana nunc primum in lucem edita atque animadversio-

nibus Historicis illustrata. Fasc. I. P. VIII. *Joh. Dan. Elfström*, Calm. 1 o. ett halft ark.

Under E. O. Bibl. Aman. Grāc. L. Docens, Mag. Gust. Wilh. Gumälius:

Descriptio Codicis Ms. Græci Benzeliani Bibliothecæ Reg. Gymnasii Lincopensis. P. I. *Pet. Agrell.* — P. II. *Carl Joh. Ramsten.* — P. III. *Jon. Ericsson*, Suderm. Nericii. hwardera 1 ark 8:o.

Under E. O. Bibl. Amanuensen, Mag. Carl Eman. Aurivillius:

De Glossariis Græcis Manuscriptis in Bibliotheca Reg. Acad. Upsaliensis asservatis. P. IV. *Fabian Ulr. Aurivillius*, Upl. 1 o. 1:4 dels ark. — P. V. & Ult. *Sven Abr. Dahl*, Gothob. 1 o. ett halft ark.

Under Theol. Docenten och Candidaten, Mag. Lars Laurenius:

Diss. Controversiam de Coena Domini adumbrans. P. II. *Joh. Aronson*, OGoth. 1 o. ett halft ark. — P. III. *Joh. Christoph. Haag*. OGoth. 1 o. 3:4 dels ark.

Under Phys. Experimental. Docens, Mag. Henr. Falk:

De Triangulo plano Sphærici limite. P. II. *Joh. Rosell*, Gestr. Helsl. 1 o. ett halft ark. m. Tab.

Under Akad. Boktryckaren, Mag. Wilh. Fr. Palmblad:

De Buddha et Wodan. P. I. *Pet. Benj. Sköldberg.* 1 o. ett halft ark. — P. II. *And. Lagergren* — P. III. *Matth. Falk*, Suderm. Nericii. hwardera 1 o. 3 4:dels ark. — P. IV. & Ult. *Jon. Chr. Tharsell*, OGoth. 1 o. ett halft ark.

Under Apologisten, Mag. Enewald Wibeck:

De Auctore libri Jobi controverso. *Joh. Er. Fodberg*, Suderm. Ner. 1 o. 3:4:dels ark.

Under Husprof Mag. Joh. Lundblad:

De Gregorio VII. eoque, quod ad tempora usque Lutheri in Ecclesia habuit, momento. P. I. *Carl Joh. Carlberg.* — P. II. *Joh. Ellmin*, WGothi, hwardera 1 o. 1:4 dels ark.

Under v. Pastorn, Mag. G. Wahlberg:

Obss. Philolog. in Epist. Pauli ad Galatas Cap. 1. P. I. *Ol. Bergius*, WGoth. 1 o. 1:4:dels ark. — P. II. *Cl. Joh. Reinh. Carlson*, WGoth. 1 o. ett halft ark.

Under Mag. Henr. Gerh. Lindgren:

De Dialectis Semiticis. P. I. *Fr. Rung.* — P. II. *Ax. Ferd. Backman.* — P. III. *Joh. Er. Törneros*, Stockholmienses, hwardera 1 o. ett hölft ark.

Under Mag. Er. Jac. Alner:

Commentariolum in Vaticinia Prophetæ Haggæi. P. I. *Christoph. Maur. Arre*, Rost. 1 o. 1:4 dels ark.

Under Mag. Carl Gust. Wiborgh:

Animadversiones in Prophetam חבקוק Historicæ et Criticæ. *Ol. Wingquist*, OGoth. 1 o. 3:4:dels ark.

Under Mag. Eman. Martin Luth. Malmgren:

De Lingua Phoenicio Punica ejusdemque et Linguæ Hebrææ mutua fere æqualitate. P. I. *Laur. Westerlund.* — P. II. *Joh. Fr. Svedberg*, Suderm. Nericii. — P. III. *Laur. Neinh. Nymander*, Fenno. hwardera 1 o. ett halft ark.

Under Mag. Ol. Arrhenius:

In Librum Aristotelis de Poëtica Obss. P. I. *Jöns Christoph. Söderberg*, Wermel. 1 o. 1:4 dels ark.

Under Mag. Joh. Adolph Säwe:

De diverso T. Livii et C. Taciti ingenio Historico P. I. *Jon. Wenström*, Gothl. 1 o. ett halft ark.

Lärda nyheter.

Upsala:

Efter utfärdadt Program, öfwerlemnade Akad. Rector Magnificus, Histor. Professorn och Ordens-Historiografen, Mag. Er. Gust. Geijer den 17 Jun. efter hållet Tal: de Re Euro-

pæa, in ordinem Civilem sub medio ævo progrediente, Rectoratet till Primar. Theol. Professorn, DomProsten, Ledamoten af K. Nordstj. Orden, Doct. Joh. Winbom.

S. D. tillsattes Decani. I Theologiska Faculteten: E. O. Theol. Professorn, Doct. J. Thorsander. I Juridiska Fac. Prof. Doct. J. D. Drissel. I Medicinska Fac. E. O. Prof. Doct. Adam Afzelius. I Philosophiska Fac. Grāc. L. Prof. Mag. Joseph Otto Höijer.

Under loppet af nu till ända gångne Wårtermin, har Akademien åter fått hugna sig af sin Canzlers, H. K. H. KronPrinsens nådiga besök. H. K. H. anlände hit Måndagen d. 11 Mars och afreste Lördagsaftonen d. 15 derpå följ., efter att härstädes hafwa tillbragt en weckas tid, hwarunder H. K. H. med sin wanliga nådiga uppmärksamhet följde de Akademiska årenderna, besåg hithörande werk och Inrättningar, samt bewistade i åskilliga Auditorier de offentliga föreläsningarne, neml. Professorerne Nordmarks, Rabenii, Predmans, Lundwalls samt Mag. Docens Atterboms.

Studerande Ungdomen har trott sig icke kunna wärdigare och waraktigare inför sina Medborgare uttrycka den anda hwaraf den lifwades wid sin Canzlers förnyade besök, än då den beslutat, att på egen bekostnad uppresa en Minnesstod åt den störste och namnkunnigaste Lärare Upsala Akademi ägt. Åt von Linné kommer en Colossal Statue i Carrara Marmor att uppresas, och har Studerande Ungdomen i sådan afsigt enhälligt öfwerenskommit, att hwarje termin erlägga en afsatt ej öfwerstigande 32 sk. B:co. H. K. H. KronPrinsen har öfwer detta företag förklarat sin höga tillfredsställelse, och täcktes tillika lofwa att befordra detsamma. Man hoppas, att, efter redan afslutadt Contract, få se denna Statue, af wår berömde Byströms mästarhand fulländad, under loppet af år 1824.

Under sistl. Wårtermin har de Studerandes antal wid Akademien härstädes warit 1420, hwaraf 908 warit under Terminens lopp närwarande och 512 inom twenne år frånwarande. — Enligt Tabellerna woro 136 frälse, 338 Prästsöner, 222 Borgaresöner, 185 Bondesöner, 264 Civilstatens, 60 Militärstatens och 215 andra ståndspersoners söner. — I afseende till åldern war de Studerandes antal störst mellan 20 och 25 år, neml. 663. Dernäst mellan 15 och 20 år 410, mellan 25 och 30 år 215. Under 15 år woro endast 45 o. s. w. — Theologi studera 249. Juridik 240. Medicin 85. Philosophi 424. Utan wisst vitæ genus 421. — Under sista Rectoratet äro inskrefne 86, och deribland en Norrman. — Stipendiater 195 neml. Regii 35. Medico Theologi 14. Magnat. & Privator. 146. Äfwen må tilläggas, att H. K. H. KronPrinsen, under sitt besök härstädes, tillagt Stud. Er. Sjöberg Suderm. Neric. (såsom Skald känd under namnet: Wallis), ett årligt understöd af 200 Rdr B:co, hwaraf hälften hwarje termin, af H. K. H. handeqwa, utbetalas.

Under Akad. Canzlers H. K. H. KronPrinsens frånwaro, kommer Akad. PraeCanzler, ErkeBiskoppen m. m. Doct. Carl von Rosenstein, enligt Kongl. Majits nådigste förordnande of d. 14 Maj, att föreståt CanzlersEmbetet i de mål och ärender, som icke tåla uppskof till Hans Kongl. Höghets återkomst.

Medicinä Doctors Promotion är bestämd att för sig gå härstädes, i början af instundande Höstetermin, och hwarwid Prof. och Commend. Thunberg kommer att fira sitt Jubiläum, såsom warande för 50 år tillbaka, eller d. 15 Jun. 1772, af von Linné promoverad Med. Doctor.

Förste Archiatern, Professorn och Riddaren af K. Nordstj. Orden, Doct. P:hr von Afzelius har blifwit kallad till Ledamot af Wetenskaps-Societeten i Philadelphia.

Swensk

Litteratur-Tidning.

N:o 7. Måndagen den 18 Mars 1822.

Recensioner:

Philosophiska Systemernas Historia i Sammandrag af Socher. Öfwersättning af El. Christoph. Grenander. Första Bandet. Upsala Edman, 1807. 221 sid. — Andra Bandet. Upsala, Palmblad & C. 1820. 428 sidd. 8:o.

(Forts. fr. N:o 6).

Denna teckning har han, efter en polemisk ledning, några ord om Judarnes äldre sekter och en besynnerlig och evasiv compliment för Christendomen (sid. 128) stycka i följande underdelningar: I. Hellenistiska Judars Religions-Philosophi (sid. 129—131), II. Nya Pythagoråer (sid. 131—133) hwilka angifwas såsom utgörande en enda Person, Apollonius från Tyana; III. Palästinska Judars Religions Philosophi (sidd. 133—135); IV. Gnostikernes Religions-Philosophi (sidd. 135—136; V. Grekiska Philosophiens Synkretism (sid. 136—189); VI. Nyare Platoniker eller Ekletiker (sidd. 139 153); VII. Philosophemer, hwilka utmärka Christna Kyrkans äldste Författare (sidd. 153—158).

Redan af den knapphändighet, med hwilken på detta sätt så märkwärdiga "Phänomener i mensklige culturens utweckling, som de angifna, här widröras, kan man sluta till den stora bristen på rikhaltighet i framställningen och på djuphet i bedömmandet af denna Periodens Philosophi, och ännu mera kan man derom öfwertyga sig, om man tager en närmare kännedom af den ofullständiga och skefwa flygtighet, med hwilken ett så högst wigtigt och genialiskt System, som det Plotinska, här endast i förbigående, i en Not under texten (sid. 140—43) exponeras och likt alla de andra från denna Period, affärdas med dunderorden "Mysticism, magism och bedrägerier." —

Med sid. 159 börjas den så kallade Andra Delen och sid. 161 Medeltidens Philosophi, om hwilken anmärkes, träffande nog, att den "war en göthisk byggnad, uppförd på grekiska ruiner, och kallades Skolastik." Derefter uppräknar Förf. de källor, ur hwilka Medeltidens Philosophi — hwars egenhet deraf bestämdes, att den helt och hållet byggdes på yttre auctoritet; det herrskande Religionssystemets, i anseende till innehållet, och Aristoteles' Logikaliska Skrifters, i anseende till formen — härflöt, neml. dels wißa grumlade

tännilar ur Grekiska Philosophiens neoplatonska skick, de peripatetiske Forskarnes Syllogistik och Arabernes dialektiska grubblerier, och sedan öfvergår han till teckningen af Skolastiken, under följande afdelningar: I. Skolastiska Philosophien betraktad till sitt inre wäsende (sidd. 166—175), mest affattad i liknelser, målningar och infall, för att tillkännagifwa, att detta wäsende war nästan blott och bart formalistiskt, eller att "det systematiska i Skolastiken ligger icke i deß innehåll, utan i methoden, i det alldeles egna sträfwandet, att utur auktoritets-satser och nominal-former för tänkandet tillskapa en hel och sammanhängande philosophi." — II. Den philosophiska Skolastikens uppkomst (sidd. 175—182).

För att häfwa det något oklara och förwirrade i wår Auctors framställning af denna omständighet, will Rec. enkelt, uppräkna huwudmomenterna härwid. Med Carl den store erhöllo, i Westerländerna, KlosterSkolorna i hwilka man allt framgent lärt de så kallade Sju fria Konster, ett bättre skick och införes i dem såsom föremål för studierna, den på Kejsarens befallning öfwersatte, Aristoteles' Organon. Det philosophiska eller rättare sagdt dialektiska behof, som häraf wäcktes, erhöll nu näring, då Johannes Scotus Erigena (omkring 877) på Latin öfwersatte de Mystiska Skrifter, hwilka tillskrefwos Dionysios Areopagita, och sökte att förena sin, genom deßa skrifter bildade, neoplatonska Speculation med den peripatetiska Dialektiken. Denna sistnämnde steg ännu mera i anseende genom bemödande af Gerbert eller Påfwen Sylvester II, som sjelf warit bildad i de arabiska Skolorna i Spanien och hänwisade andre, att ur dem hämta wishet. Denna sålunda beredda, logiska spetsfundighet anwände Peter Domian (död 1072) och Anselm (död 1109) samt flere deras efterföljare på Theologien, i deras förklaringar af KyrkoSystemet utgående från den af Scotus Erigena framställda Satsen: att Ideerna eller Universalierna äro tingens werkande Principer och bestämmande andeliga former. Mot den mystiska tendensen af denna lära, sökte Roscelin (omkr. år 1089) med stor dialektisk skarpsinnighet, att häfda förståndets och begripligthetens rätt, i det att han påstod Universalierne endast wara allmänna Artnamn utan werklighet. Härigenom bereddes den i Skolastiken märkwärdiga twisten mellan Realism och Nominalism, den Peter Abelard (död 1142) sökte förlika, hwarmed han dock, som wanligt wid alla sådana försök, upptände den häftigare, men äfwen drog den utom det theologiska fältet och härmed uppkom den äkta skolastiska Philosophien i egentligaste mening. — III. Skolastiska Philosophien i sin tillwärt (sid. 182—187). Från slutet af 12:te Århundradet blefwo icke allenast de aristoteliska skrifterna öfwer metaphysiska, ethiska och physiska ämnen åter i Westerländerna bekanta, utan inflytandet af de grubblande Arabernes spetsfundigheter ännu mera allmänt stadgadt och erkändt. Nu framträdde äfwen Skolastikens förste Heroer: Albert den store (död 1280), hans Lärjunge Thomas af Aquino (död 1274), som utbildade sin Dialectik i en dogmatistisk anda, och dennes motståndare, Johannes Duns Scotus, (död 1309) som förfor efter ren skeptisk Method och efter hwilka de båda äldre skolastiska Partierna: Realister och Nominalister, förwandlade sig till Thomasianer och Scotister. Under samma tid fick Philosophien, såsom en från den rationella Theologien särskild Wetenskap, fast fäste wid de nu allmänt uppkomna Universiteterna, och dymedelst beredes det IV. den Skolastiska Philosophiens tillstånd under den tid, då den bibehöll sig och egentligen kunde sägas florera (sidd. 188—196). Under denna Period, som räckte intill slutet of 14:de Seklet, wann Skolastiken, så wäl i yttre, som inre omfång, i det att den anwändes ej blott uteslutande till upplösande af ontologiska och logiska, utan äfwen af ethiska, politiska och physiska frågor. Men wid nämnde tid, öfwerbragte de från Constan-

kinopel flyktande Greker, de gamle hellenske ägta Snilleverken till Westerländerna, hwarigenom lågen för snillets fria och sköna skapelser eller det humanistiska Studium, Kyrko-Reformationen och en närmare bekantskap med Platons och de öfriga grekiske Philosophernes skrifter och meningar bereddes, af hwilket allt blef följden, att det tomma dialektiska grubbleriet hos flere bättre hufvuden förlorade sitt interesse, och det uppkom en Anti-Scholastik, som, allt mer och mer utbredd, beredde V. Scholastiska Philosophiens tilkommande (sidd. 196—211): en ganska flygtigt och innehållslöst utarbetad del af det Socherska werket. De hwilka af ett direct philosophiskt interesse sökte att undantränga den logikaliskt härklyfwande Scholastikens tomma abstractioner, kunna innefattas under sex Rubriker: I. Christlige Neo-Platoniker, utgående från den så kallade platonska Akademien i Florens och studium af Platons och Plotins skrifter; nästan alla utmärkt genialiske män, bland hwilka i synnerhet den olycklige Giordano Bruno blir, i anseende till sin djupa, i flere affeenden originella lärobyggnad, lärorik och märkwärdig för alla tider. II. Neo-Peripatetiker, hwilka bemödade sig att åter framställa den aristoteliska Läran, i sin renhet, så som den i Mästarens egna, af Theodorus Gaza åter utbredde, äkta skrifter framträder, och bland hwilka i synnerhet Petrus Pomponatius förfor med den största sjelfständighet och skarpsinne. III. Neo-Kabbalister, i spetsen för hwilka man träffar det lärda underbarnet, Giovanni Pico de Mirandola, som satte sig till mål, att med de sednare Judarnes mystiska Religions-Philosophi och de platoniserade zoroastriska orakel-dogmerna förena de nu mera bekanta rena och ägta aristoteliska åsigterna och den af dem härflytande stränga logikaliska Method. IV Hermetico-Theosopher, hwilka med en djupare allblick öfwer Naturen, wille i den se en sluten Commentarius öfwer uppenbarelsens högre läror, och hwilkas lärosatser, först wäckte af Agrippa di Nettesheim, skarpare utwecklades af den store Läkaren Theophrastus di Hohenheim och i sitt härligaste förklarade ljus framställdes af den beundranswärde Jakob Böhme, utgående från, och återkommande till den satsen: att Gud är ensamt allt Wässende, såsom alla wäsendens grund och grund; till sitt eget wäsende Treenig, af twenne Principier, Mörker och Ljus. V. Humanistiskt bildade anhängare af wisa, från de Platonska och Aristoteliska särskilda gamla Grekiska Systemer, bemödande sig att åter wäcka dem till inflytande och anseende, såsom Michel Montaigne, med den pyrrhoniska Skepticismen; Lipsius med Stoicismen; Gaßendi med Epikureismen o. s. w. Ur om conflicten mellan deßa flerfaldiga så stridiga elementer, föddes ändteligen den ägta nya Philosophien, åt hwars framställning Socher egnat sednare Delen af sitt historiska werk.

Denna Sednare Del börjas med en af Swenska Öfwersättaren bifogad **Inledning, med kort tillägg om behandlingen af Philosophiens Historia och deß Literatur** (sidd. I—XIII). Ett tillägg så mycket mera förtjenstfullt, som det är det enda Bibliognostiska i närwarande arbete, och i anledning deraf, ehuru det wißerligen förråder sig wara uppsatt af en wid dylikt Catalogsarbete owan hand, och således kunde gifwa anledning till åtskilliga anmärkningar, will Rec. inskränka sig till följande. — Bland Skrifter i Literaturen och Methodologien, upptages äfwen "Ge. Gust. Fülleborn, Was heißt den Geist einer Philosophie darstellen? dens. Plan zu einer Geschichte der Philosophie. Alla deßa afhandlingar (i sjelfwa werket blott twenne nämnda?) finnas införde i Fülleborns Beyträge. Äfwen hafwa wi derutur Öfwersättningar på Swenska af Boethius under titel: Stycken till befrämjande af rätta begrepp i Philosophien." Men de afhandlingar hwilka wi på swenska äga öfwersatta ur Fülleborns Beyträge, angå alldeles icke Philosophi-Historiens hwarken Literatur eller Methodologi. — Med förundran

har Rec. så wäl bland Samlingar och blandad Skrifter, som under Rubriken: Utförlig Werk saknat Histoire générale des Dogmes et Opinions Philosophiques depuis les plus anciens temps jusqu'à nos jours. Tom. I-III. Londres 1769. 810, ett i många afseenden ganska godt werk; wäl temmeligen osystematiskt i anseende till uppställningen och äfwen i flere hänseenden ofullständigt, men likwäl i de flesta artiklar utarbetadt med grundelig kännedom, och hwad som är sällsynt hos en Fransos inom detta fält, med opartiskhet och wetenskaplig anda. — Då, sid. XII, äfwen åtskilliga wid swenska Universiteter utgifna Disertationer uppräknas — och deßförutan hade här icke många swenska namn kunnat komma att nämnas — saknas dock här några äldre, som wäl tjent att här finna rum, t. ex. Ekermans De varia Fortuna Philosophiæ Rameæ in Academia Upsaliensi. Upsal. 1746. 4:o Mozelii De Philosophia Veterum Svio-Gothorum Strengnesiæ 1755. 4:o och framför allt Plennings De Logica vetere et nova. Upsal. 17.. 4:o*). — Deremot börjar Sotcher sjelf denna sin sednare del, med en uppsats kallad I. Den philosophiska andans inre werksamhet och mer eller mindre widsträckta yttrande (sidd. 2—11). I den utgående från den Satsen att "en allmän, dels

*) Wid detta tillfälle kan Rec. icke afhålla sig ifrån, att fästa den allmänna uppmärksamheten, på en under det sistledne året, utkommen Disertation, enligt titeln, afhandlande Historien om en wiß Philosophisk Dogm, men så utarbetad, att den wäl förtjente att sjelf så ett rum i Philosophiens Historia. Rec. menar den af Professor F. W. Ekenstam utgifne De Origine Mali Commentatio. Londini Gothor. 1821. 4:o. Efter en kort grundritning af de mythiska föreställningarne om detta ämne hos Inder, Perser och Araber — i anledning hwaraf han meddelar en förut okänd underrättelse om Gudomens afbildning hos sistnämnde folkslag — samt en mera wetenskaplig detaljerad framställning af Platons, Leibnitz', Kants, Fichtes och Schellings meningar om det Ondas uppkomst och deß förhållande till den absolut goda Allhets Principen, öfwergår Förf. (pag. 25—30) till utwecklingen af sin egen åsigt. Han börjar denna med anmärkningen om frågans egen swårighet, och att wisa det de Tänkare, hwilka trott sig med uppgiften af Indifferensbegreppet kunna lösa Problemet, endast slingrat sig från detsamma. Ty den egentliga punkten, huru utur sjelfwa indifferensen en differens och således det onda kunnat uppkomma, den hafwa de lemnat, enligt hwad Hr Ekenstam påstår, oförklarad. Utom all fråga sätter han, att Gud måste antagas såsom den enda och ensamma Principen till allt wäsende och all tillwarelse. Men då all tanke måste oundwikligen nödwändigt sätta Gud såsom det högsta goda, är det icke rimligt eller möjligt att supponera honom såsom det ondas upphof eller werkande orsak. Hwadan då detta onda? För att tillfredsställande kunna beswara denna fråga, tror alltså Hr Ekenstam, att man måste utfinna en Princip, hwilken såsom hwilande i och hos Gud, är god såsom allt i och hos honom, men utan sjelfwa Gudomen ponerad eller åt de skapade meddelad, kunde hos dem blifwa en eggelse att göra det onda. Denna Princip finner Hr Ekenstam i Guds absoluta wetande, hwilket, såsom sådant, måste omfatta allt wetande, således äfwen wetandet om det onda. Men då den inskränkta warelsen

sjelfgjord, dels af andra öfwerlemnad erfarenhet är den gemensamma jord, utur hwilken all mensklig kunskap uppwäxer" — hwilken onekligen äfwen i afseende på Philosophien är rigtig, så wida härmed menas en bestämd föranledning till Speculationen, emedan Philosophiens mål just och ensamt är, att utforska den yttersta fasta grund på hwilken erfarenheten hwilar, och utur hwilken man må kunna härleda sig till wissa bestämningar, så wäl af det utaf erfarenheten gifna warande, som wetandet deromm; hwadan Philosophien, för att bliswa tillfredsställande, icke (som Förf. tyckes antyda sid. 5) kan dela sig till en särskild lära om det reella Wetandet och till en om det reella Warandet, utan måste båda såsom ett, ifrån en gemensam Princip härledas. — Utgående från denna sats, säger Rec., leder sig Förf. under uppgiften af hwad som närer, befordrar och underhåller det philosophiska interesset, till en slags antydning af sina egna philosophiska åsigter, och derifrån öfwergår han till en framställning af II. Den nyare Philosophiens uppkomst i det Westra Europa

icke kunde emottaga det oinskränkta wäsendets allwetenhet, fick den i stället det oändliga begäret att weta (sciendi cupiditas), som dref menniskan att i egen föreställning wilja uppfatta och klar för sig göra tingens natur. Och så drefs hon, då för hennes första oskulds anblick ingen ting annat framstäldes än det godt war, att äfwen fästa tanken och begäret på detta godas motsats, och slutligen för att erfara quid et quale denna motsats är, att hitföra den onda handlingen. — Sådan är i största korthet Hr Ehrenstams deduction af sin åsigt af det ondas uppkomst, hwars djupsinnighet och märkwärdighet ingen lärer kunna neka, icke en gång den, som af densamma icke skulle finna sig fullt tillfredsställd.

(sidd. 11—20). "Den bristfällighet, som utmärkte grekiska Philosophien — heter det här till en början — bestod deri, att hon allt för hastigt öfwergick till allmänna Principier, utan att ämnu hafwa samlat ett tillräckligt förråd af erfarenhetskunskaper." Hade dock grekiska Philosophien icke haft någon annan brist, så skulle troligtwis deß bestånd warit waraktigare, ty säkerligen är det icke Erfarenhets kunskaperna, som gifwa de allmänna Principerna, utan twertom är det just Philosophiens Grundsatser, som framkalla erfarenhetskunskaperna, för att på dem wara på hwad den så kallade Proba är i afseende på hwarje Arithmetiskt Problem. Så wisar neml. Historien och Erfarenheten sjelf, att förhållandet warit, och appellerar Rec. tryggt till hwar och en grundlig kännare af de ömsesidiga förhållanderna att afgöra, om ej Keplers astronomiska upptäckter helt och hållet hämta sin förklaring ur den tidens philosophiska åsigter; om wäl Newton skulle hafwa, med sin wettenskapliga charakter, uppträdt om ej Cartesius föregått honom och om det ej ligger för öppen dag, hwad inflytande de Leibnitziskt-Wolfiska, Kantiska och sednare philosophiska Systemer haft på det sätt och det skaplynne, som de praktiska eller så kallade positiva Wettenskaperna i nyare tider antagit. Men det som gjorde den grekiska Philosophien wacklande, war att den för sig icke lade någon säker grundwal, att den icke utgick från något för hwarje sundt medwetande omedelbart wisst, utan alltid från någon hypothetiskt antagen ursprunglig Substans utom sjelfwa det spekulerande Subjectet, hwarigenom grekiska Philosophien wisserligen wann det objectiva lif, som utmärker den; men å andra sidan, då man för antagandet af denna första urspunglighet, från hwilken man med synthetisk Method ledde sig till de förekommande Phänomenernas tydning, icke hade någon annan grund, än Mästarens och Uppfinnarens auctoritet, så måste naturligtwis derigenom den grekiska Philosophien splittra sig till ett mång-

falldigt Sektwäsende, hwarigenom den upphäfde sig sjelf. Denna brist blef ännu mera synlig och menligt werkande i Medeltidens Philosophi, då Auctoriteten icke längre war det lefwande ordets, utan den döda ofta missförstådda bokstafwens, den måtte nu wara antingen de aristoteliska eller de platonske skrifternas eller den judiske Kabbalas. Derigenom skulle äfwen följa, att Philosophien mera måste blifwa ett twiste- och grubblingsämne för Skolan, än en werkande lära för lifwet, och alltså måste den, i sitt gamla sken, förlora det mesta af sitt anseende under en Period, i hwilken, såsom förhållandet war, under det 16:te Seklet, så många omständigheter werkade att hänföra allt på den enskildte individuen, det egna Jaget. Då likwäl ingen tid kan wara utan sin Philosophi, framträdde nu Cartesius, och i sjelfwa skötet af detta Jag sökte sig en fast punkt att stå på, för sin Speculation, och med det egna påtitliga medwetandets öfwertygelse: Jag tänker derföre är jag, gaf Philosophien den subjectiva charakter, som den, i öfwerensstämmelse med tidslynnet, sedan ända ned till Schelling bibehållit. Derföre, med angifwelsen af de egentligen utmärkande cartesianska Satserna (sid. 16—19), har Förf. ganska rigtigt börjat teckningen af den nyare Philosophiens Systemer, hwilka också alla, blott med undantag af ett par eller tre, från Cartesii Lärobyggnad, enligt hwad träffande anmärkes sid. 18, hämtat den rationalism, som beherrskat dem. Wid denna teckning tror Rec. sig icke böra obemärkt lemna, att, å nyssnämnda sida, säkerligen ett tryckfel förekommer i följande Period: "Man ser att i Cartesiska Philosophien är begreppet om Gud det herrskande, och att man ej utan grund gör honom förebråelse för en Deus ex machina." Här skall påtagligen detta ej bortstrykas, ty huru kunde begreppet om Gud wara herrskande, om det blott omfattade en Deus ex machina? Eller huru skulle, som strax nedanföre aldeles efter rätta förhållandet anmärkes, i hans Philosophi ändliga wäsendets subsistens kunna nästan alldeles förswinna för den oändliga substansen, om denna oändliga Substans, i Systemet aldrig förekom annorlunda, än som Deus ex machina eller om han ej der wore enligt sträng nödwändighet för det heles sammanhållning och bestånd? — Dock wi må återwända till wår Auctors historiska framställning.

Efter angifwelsen af deßa för Cartesianismen lagda grundsatser, anmärker han, att wäckelsen af en philosophisk anda af dem war en följd, "Det ena systemet uppkom efter det andra, men ett helt århundrade igenom följde alla en gemensam ledtråd. - - - - Så wäl i afseende på deras uppkomst, som för den historiska ordningen synes wara bäst paßande, att indela dem i de physiska, metaphysiska och moraliska." Och nu begifwer han sig till en teckning af III. Systemer i Kropparnes Physiologi eller Physiken (sid. 20—25). Deßa Systemer bildades af Gaßendi — som antog till den kroppsliga Naturens förklarande, twenne Principer: det tomma rummet, och de i det genom sin tyngd nedfallande och hopstötande, små oförstörbara och likartade corpuscler eller atomer; — Cartesius, — förkastande begreppet om det tomma rummet, emedan rummet war identiskt med den utsträckta Materien, åt hwars delar Gud gifwit en hwirfwelrörelse, hwilken frambragt Werldsbyggnaden. — Newton — lärande att hela naturen blifwit construerad genom conflicten af en mängd ursprungligen materien tillhörande krafter. — Leibnitz — yrkande också att det icke gifwes ett tomt rum, utan att allt är ett absolut plenum, men fyllt med Monader eller de aldra enklaste Substanser, werkande orsaker till alla de sammansatta och deras förändringar, dels åstadkommande genom deras ursprungliga grundbestämningar: Drift och Föreställning; den förra ett sträfwande efter föreställning, som åter består i wexelwerkan af Affectioner och Relationer; derigenom beredes den, enligt

Principium indiscernibilium, nödwändiga skiljagtigheten mellan Monaderna, af hwilka det gifwes twenne claßer: de dunkelt, omedwetet föreställande: de lifslösa tingens grundorsaker, och klart eller medwetet föreställande: de förnuftiga Tingens; — Wolff — antagande wäl, med Leibnitz, att kropparne äro sammansättningar af enkla Substanser, men förnekande hos dem all Föreställning, tillade han dem i stället en vis inertiæ och en vis activitatis, hwilka båda krafter, genom deras inbördes stridighet, bereda hos Monaderna en syftning till förening, som frambringar kropparna. Men derjemte bibehöll sig ännu, fast utan att wäcka ett så allmänt uppseende, den hylarchiska åsigten, enligt hwilken materien skulle hafwa lif och ett inre frewilligt sträfwande till bestämda förändringar. Så antog Cudworth en allmänneliq, materien gemensamt regerande Werldssjäl; Helmont, en sådan blott för den organiserade materiens delar; Hylozoisterne denna blott såsom vegetationens förklaringsgrund och Läkaren Stahl, såsom blott den kännande animaliska Naturens. Slutligen recapitulerar Förf. alla olikheterna mellan deßa särskildta Systemer af Physiologien. —

Sidd. 53—75 afhandlas IV. Metaphysikens Systemer. Här upptages Malebranche; Berkeley; Spinoza; Leibnitz; Wolff; Materialismen (Hobbesius; Encyclopedisterne); Empirismen (Locke); Skepticismen (Montaigne, Charron, Sanchez, Bayle); Hume. De hufwudgrundsatser, genom hwilka deßa angifna Lärobyggnader åtskiljas, äro följande. Då mellan Tanke och Utsträckning det icke gifwes något föreningsmedel, och all kunskap, utan en sådan sammanknytning af de båda motsatserna, icke är möjlig, så är Kunskap icke på annat sätt möjlig, än dymedelst att wi se allt i Gud, hwilken, i sig innesluttande alla de skapade Tingens idéer, är församlingsrummet för alla skapade andar, och sämedelst den intelligibla werlden, såsom Archetyp för, men afskiljd och upphöjd öfwer den materiella werlden, Kropparnas församlingsrum (Supernaturalism: Malebranche). Menniskan kan icke förnimma något annat än sin Tanke och de den framalstrande idéer. Derföre äro deßa de enda realiteter, och all utsträckning, alla sinliga föremål endast illusoriska Phantasmer och Skenbilder. Men deßa af all wilkorlighet oberoende wist ordnade idéer kan menniskan icke sjelf frambringa, utan de blifwa henne meddelade, af den oändligen fullkomliga Anden: Gud (Berkeleys Intellectualism). — Substans är icke ett enskildt wäsende, utan ligger som ytterste grunden för allt det enskilta, hwilket af den blott är en modification; derföre är det icke mera än en Substans, Gud, och ingen ting annat heller är till än denna Substans: det oändliga warander, med sina allhetsbildande, oändliga Attributer: Tanke och Utsträckning, båda ett i det all-ena (Pantheism: Spinoza). — Gud, såsom Monas Monadum; Principen för allt warande och blifwande, är, såsom sådan, den enda, oinskränkta och högst fullkomliga allmänna Caussa Sufficiens till alla öfriga Monader; affigtsenliga utströlningar utur Gudomen, som hafwa deras ömsesida inwerkningar på hwarandra, redan bestämda wid deras första framträngande, enligt schemat för de sig omöjligen motsägande Finalorsakerna, genom en präståbilerad Harmoni, hwilken — då Gud, såsom den högsta fullkomlighet, bland alla i hans makt warande möjligheters möjligheter, icke kan wälja annat än det bästa — bildar den bästa af alla Werldar till existens (Leibnitz). — Det gifwes ingen ting annat reelt än utsträckningen; Tanke och Föreställning äro blott Sken. Derföre kan det icke gifwas någon ändlig Princip för tingen, och hwad man kallar Själ existerar icke, utan är blott en följd af kroppens Mechanik (Materialism: Hobbesius, De la Metrie m. fl). — Allt hwad Menniskan wet och tänker härleder sig från sinligheten och de på den af de yttre tingen gjorda intryck, hwilka i wårt inre wer-

ka Sensationer, af hwilka den endast uppfattande Själen, till följe af den enda werksamhet henne tillkommer, sammansätter Reflexionsbegrepp (Empirism: Locke). — Werlden är en ordningsföljd af ändliga, så wäl liktidiga, som successiva, med hwarannan förknippade ting, hwilkas förändringar äro mechaniskt bestämda genom rörelselagarne, enligt ett fattadt beslut af Gud: ett enkelt, oföränderligt, med förnuft begåfwadt, sjelfnödwändigt, absolut fritt och öfwer Werlden upphöjdt och från den afskildt wäsende (Dogmatismen: Wolff). — Menniskan har blott twenne slags Föreställningar: Intryck och Tankar. De sednare äro endast copior af de förra, och äga ingen realitet utan dem. Och hwad förwißar oß om deßa Intrycks Realitet? Tingen, som werka dem? Och hwad om deßa tingens werkliga existens? Ingen ting! Ty till utrönande deraf, eller till upptäckten af något Substantiellt räcker ingen erfarenhet, och så snart förnuftet will för sig frambilda något objectift gällande, snärjer det sig i idel motsägelser. Det gifwes derföre för menniskan ingen annan existens, ingen annan wißhet än Intryckens mechanism och inbillningskraftens subjectiva wanor (Skepticismen, Hume). Jfr. sidd. 59—62.

(Slutet följer.)

En Resa berättad i bref till hemmet af Oehlenschläger. Öfwersättning. Christianstad Cedergreen, 1821. Första Delen 241 sidd. Andra Delen 204 sidd. 8:o.

(Forts. och slut fr. N:o 5).

Dock skänker läsningen af ifrågawarande Bref icke blott ett angenämt tidsfördrif; de innehålla äfwen en mängd strödda, ofta träffande, alltid sinnrika och originella, fastän

stundom ytliga omdömen och anmärkningar öfwer Konsten, i alla deß utgreningar, och öfwer flere af deß märkwärdigaste productioner. Så är det, hwad här säges om den fransyska Dramatiken något af det bästa och rigtigaste, som efter Leßing och A. W. Schlegel deröfwer blifwit yttradt. I synnerhet är det förträffligt, hwad här anmärkes om den franska Operetten, som här wisas wara det egentliga fransyska NationalSkådespelet, och som således är ett bewis på, att den romantiska tendensen äfwen hos det franska Folket, liksom hos det öfriga Europas bebyggare, är den öfwerwägande, ehuru en mißförstådd auctoritet, Hofwets inflytelse och den stelt akademiska PerukKritiken påtrugat deß Skaldekonst en falsk claßicitets snörlifs schnitt. Att det oaktadt, likwäl den äkta folksstämningen är romantisk, ådagalägges af det warma bifall, med hwilket, i trots af de akademiska Skolmännens förmaningar allmänheten bibehåller så mycket tycke för deßa Operetter, ehuru ännu ingen Skald af ägta anda utbildat den till allt hwad den kan blifwa.

Men den som icke haft tillfälle att läsa närwarande Resebeskrifning, annorlunda än i anmälta swenska öfwersättning, den går mißte om en stor del af nöjet; ty hela den flyktigt behagliga och lätta stilen har alldeles gått förlorad under den skånska tolkarens tunga, oskickliga hand, som i stället frambragt ett stelt, språkwidrigt stympwerk, fullt af de obehagligaste danicismer, skanicismer och egna, mot alla slags munarter, språk och all Grammatica stridande barbarismer. Att härpå anföra enskildta exempel wore så mycket mera öfwerflödigt, som äfwen den hastigast i boken kastade blick finner talrika prof af detta omdöme, å hwarje sida. — Åfwen upplagan är, i typographiskt afseende, wårdslös, ful och incorrect.

Bihang
till
Swensk Literatur-Tidning.

N:o 7. Juli 1822.

Utdrag af ett Bref, från Legations-Predikanten, Mag. Jacob Berggren, Dat. Constantinopel d. 24 Apr. 1822.

. . . . "Såsom jag, enligt den föresats, jag förut meddelat Dig och till hwilken Du äfwen styrkt mig, ämnar wid en efterlängtad återkomst till Fädernesländet, offentliggöra mina reseanteckningar, utwisar jag här för Dig endast de hufwudsakliga punkterna af min nu, genom Guds synnerliga beskydd, lyckligen tillryggalagda resa. Från Libanon, hwarifrån jag tillskref Dig sist, begaf jag mig efter ett nära halfårigt wistande in åt Damas, der jag uppehöll mig twenne månader. Derifrån reste jag neder till Hauran och ÖdeArabien och wistades bland Beduinerna en längre tid. Jag framträngde till det af ingen resebeskrifware ännu upphunna Boßra och deß stolta ruiner. Jag for sedan öfwer Hama längs Orontes till Alep. Efter twenne månaders wistelse i denna ort offor jag till Beduinerna omkring Euphrat. Det war på deß strand som jag mottog, öfwer Alep mig tillsändt, Ditt bref. O! ett bref från Norden af en ungdomswän, som midt ibland en Turkomannisk horde, under ett Nomadtält, wid stranden af Euphrat, på mitt modersmål berättar för enslingen och den långt bortkomne om wåren i hans hembygd, om hans Wänners sträfwan och lycka, om hans anförwandters hälsa, om hans Fosterlands wälgång, hwilken outsäglig rörande och ljuf njutning! — Turkomannerna och Ansarierna på slätterna och i bergstrakterna omkring Orontes besökes. I Antiochia och Seleucia war jag, derifrån jag öfwer Laodicea, Tortosa, Aradus, Byblus och Botrys kom till Tripoli. Härifrån gick jag att se der så föga kända Nordliga Libanon, och nedsteg derifrån öfwer den CoeloSyriska slätten till Baalbeck. Från Seyda inskeppade jag mig till Damiette, gjorde resan kring Delta och hela Nedre Egypten. Sedan jag besett Heliopolis, Memphis, Jaggara och Pyramiderna, stod jag i Cairo färdig att öfwergå till Öfra Egypten och Nubien; men flera efter hwarandra följande sjukdomsanfall, en följd af resans owanliga wedermödor, medtogo så mina krafter och resmedel, att jag måste besluta mig att återgå till mera nordliga regioner för att snarare återställas, i synnerhet från en plågsam ögonsjukdom. Jag gick derföre från Alexandria, öfwer Cypern och Berut till St. Jean d'Acre, hwarifrån jag wallfärdades in i det Heliga Landet. Jag besteg Carmels och Tabors berg, besökte Nazaret, Tiberia, Betulia, Capernaum, Dothain, Betsayda, Corozain, Genezareths stränder, Jordan och deß underbara, omtwistade och dunkelt kända källor, Ezdrelons slätten, Hermon m. fl. i den Heliga Historien, för hwarje christroget hjerta classiska orter. Från Nazareth for jag genom Sichem och Samarien, längs utmed bergen, som begränsa Jordan, till Jerusalem, der jag wistades twå månader. Under tiden besökte jag Jericho och Jordans södra trakter samt Döda Hafwet på åtskilliga punkter. Jag war äfwen i Hebron och på gränsorna af Idumeen. I Betlehem strade jag såsom andäktig pilgrim Ju-

len, och for derifrån öfwer Roma, Jaffa, Sarons fält, och Cäsarea Palestinä tillbaka till St. Jean d'Acre. Jag steg här i Januarii början om bord för att återgå till Constantinopel, uti en swår och för sjöfärder farlig årstid det är sannt; dock utan att wänta mig alla de wederwärdigheter, som under denna resa lågo mig emot. Ty det war först efter några och sjuttio stormiga dagar och efter att hafwa kastats för wind och wåg kring kusterna af Karamannien och Anatolien, slungats öfwer hela Archipelagen och en stor del af Medelhafwet samt efter att hafwa warit trenne resor uti sjönöd, som jag d. 16:de Mars hit anlände från denna 19 månaders långa irrfärd. Jag är således åter här, helbregda och oskadd, och kan ej nog derföre kyßa den milda mig öfwerallt ledsagande, under allt upprätthållande Försynens hand. Ty bland de folk, der andra haft de största farligheter och smädelser att uthärda, der de sista Resande, en Öfwerste Baudin blifwit mördad, och Chevalier Henniker dödligt sårad, har jag funnit tjenstfärdighet och utan all skymf och försåt uppehållit mig. Ja, i en tid af jäsning, då hwarje Frank ansågs såsom Spion och mot det Christna namnet hwarje Muselman rasade, är det så mycket mera ett Guds under. Men hwad jag af klimatet, resesättet m. m. lidit är otroligt för mig, som redan i min hembygd ej syntes äga en så stark kroppsbyggnad; dock förmår den swaga menniskan under Guds bistånd mycket uthärda."—

Lärda Nyheter.

Stockholm:

Hans Exc. StatsRådet, Generalen m. m. Grefwe And. Fr. Skjöldebrand har blifwit wald till En af de Aderton af Swenska Akademien, i ledigheten efter afl. Expeditions Secreteraren Nils Lor. Sjöberg.

I Kgl. Witterhets-Historie- och Antiquitets-Akademien är Hans Exc. StatsRådet Grefwe M. Rosenblad Präsident och Profeßorn Doct. Fr. M. Franzén vice Präsident under senare hälften af innewarande år. — Af Akademiens Handlingar är 11:te Delen under trycket.

E. O. Bat. Predikanten wid Jönköpings Regte, Mag. Carl Joh. Een har blifwit utnämnd till Theol. Adjunct wid Kgl. Kriegs Akademien på Carlberg, efter Kyrkoherden Mag. P. Wallinder, som i sistl. Maj tillträdde Tuna och Stafby Pastorat i Erke-Stiftet.

Efter utfärdadt swenskt Program, öfwerlemnade Philos. Lectorn, Mag. L. M. Enberg, d. 12 Jun. Rectoratet wid härwarande Gymnasium till Eloqu. & Poes. Lectorn, Mag. Jos. Wallin.

Gymnasisternas antal under nu förledna första läseår har warit 46. Efter slutad Examen blefwo 7 till Akademien dimitterade.

Upsala:

Förteckning på Studerande Nationernas närwarande Ledamöter Wårterminen 1822, utdragen ur de till Rectors Embetet, af Curatores Nationum, inlemnade Special-Tabeller.

Stockholms Nation	58.
Uplands	57.
Fjerdhundra	23.
Roslags	24.
Gestrike och Helsinge	40.
ÖstGötha	138.
WestGötha	78.
Södermanlands och Nerikes	128.
Westmanlands och Dahla	87.
Smålands	29.
Götheborgs	56.
Calmare	20.
Wermelands	54.
Medelpads och Jemtlands	29.
Bothniska	68.
Gothlands	10.
Finska	10.
Summa Summar. Närwarande	908.

H. H. Erk.Biskopen och ProCanzlern har i Prestembetet inwigt Profeßorn och Philos. Adjuncten, Mag. El. Chr. Grenander samt Theol. Docenterne och Candidaterne, Mag. Jon. Arv. Winbom och Mag. Lars Laurenius.

Den Studerande Finska Nationen wid Akademien härstädes har låtit prägla en Medalj öfwer Förste Archiatern, Professorn och Riddaren af K. Nordstj. Orden, Doct. Pehr von Afzelius, hwilken sedan år 1803 warit Nationens Inspector. Åfsidan wisar Archiaterns Bröstbild, med omskrift: PETRUS VON AFZELIUS ARCHIATER. Frånsidan wisar en bewingad Äculap som med sin ormstaf stöder sig på en krokodil, (symbol hämtad från von Afzeliska wapnet) Legend: Prudenti Audacia. Exerg. Inspectori Meritissimo Stud. Juvent. Fennica Ups. MDCCCXXII. Medaljen, graverad af en ung Konstnär i Stockholm Ludv. Fredr. Lundgren, och af 8:de storleken, blef i sistl. Maj månad till Hr. Förste Archiatern i Guld öfwereemnad.

Theol. Docenten och Licentiaten, Mag. Gust. Nibelius har blifwit utnämnd till Philos. Lector wid Westerås Kgl. Gymnasium. — Äfwenledes Polit. Docens, Mag. Swen Landblad, blifwit utnämnd till Adjunct wid Stockholms Kgl. Gymnasium.

Bokhandlaren, Magister And. Wiborg har till härwarande Stockholmska Nationens Bibliothek gjort en Donation af 200 Volumer, och benägit lofwat, att framdeles förökа denna gåfwa.

Lund:

Flere Natural-Historiska Arbeten hafwa härstädes inom kort tid utkommit, hwaribland må anmärkas: Systema Mycologicum; sistens Fungorum Ordines, Genera & Species huc usque cognitas. Tom. I. af Botan. Adjuncten Elias Fries. Orthoptera Sveciæ disposita et descripta, af Botan. Demonstratorn J. W. Zetterstedt. Skandinavisk Fauna Tom. I. II af Prof. Swen Nilsson. Tom. II. af Densammes Ornithologica Svecica har i Köpenhamn utkommit.

Christiania:

Då nu warande Norska StatsRådet, Riddaren af K. Carl XIII:s och Nordstj. Orden, Theol. Doct. N. Treschow, år 1813 lemnade sin lärostol i Köpenhamn, för att tillträda Philosophiä Professionen wid det nystiftade Universitetet i sin födelsebygd, beslöto en del af de Studerande wid Köpenhamns Universitet att låta prägla en Medaille öfwer denne utmärkte Lärare. Densamma har, efter någon tids uppskof, omsider blifwit färdig och åt StatsRådet Doct. Treschow i Guld nyligen öfwerlemnad. Den wisar på åtsidan StatsR. Treschows Bröstbild, och på frånsidan denna Inskrift: NICOLAO TRESCHOW, inom en Eklöfskrans. Utomkring läses: Doctori abeunti Civium Universitatis Havniensis Pietas. D. XIII Mai MDCCCXIII.

Linköping:

Examen anniversarium anställdes, i H. H. Doctorn och Biskopens öfwerwaro, med Scholä Ungdomen i Norrköping d. 24 och 25 Maj, i Söderköping den 28 d:o åfwensom d. 30 och 31 f. m. samt d. 1 Jun. med Gymnasii och Scholä-Ungdomen härstädes. Flortning och premiers utdelning skedde d. 3, och Ungdomen hemförlofwades, sedan Gräc. L. Lectorn och Kyrkoh. Mag. Swen Fr. Leidman, efter hållit Tal: de fatis Gymnasii Lincopiensis, öfwerlemnat Gymnasii Rectoratet till Andre Theol. Lectorn, Th. Cand. Mag. Js. Herm Kinnander.

Prosten och Kyrkoherden i Törnewalla, Mag. Christian Stenhammar*) har blifwit utnämnd till Histor. Lector härstädes, med bibehållande af sitt en mil från Linköping belägna Consistoriella Pastorat, sedan Kongl. Maj:t, efter Consistorii afgifne underdåniga utlåtande, och i frågawarande Församlings frifwilliga medgifwande, lemnat sitt Nådiga bifall till Prosten Stenhammars underdåniga ansökning, att med Pastoratets bibehållande, få söka Lectorat wid Gymnasium i Linköping.

Skara:

Efter slutade Examina med Gymnasii- och Scholä-Ungdomen, öfwerlemnade Theol. Lectorn

*) Tillförene Gymnasii Adjunct härstädes. Primus wid Ph. Magister Promotionen i Upsala 1809.

och Prosten, Mag. Joh. Torin d. 12 Jun. efter hållet Tal: de præcipuo, quo Religio Christiana vindicatur, argumento, Gymnasii Rectoratet till Eloqu. & Poes. Lectorn, Prosten Mag. Jon Kjellander.

Gymnasii Adjuncten, Mag. C. G. Wahrholm har blifwit utnämnd till Kyrkoherde i Böne Consistoriella Pastorat af detta Stift.

Westerås:

Examen anniversarium anställdes härstädes med Scholä-Ungdomen den 11 och 12, samt med Gymnasii-Ungdomen d. 14 och 15 Jun. Den 18 derpå följ. öfwerlemnade Philos. Lectorn, utn. Kyrkoherden, Mag. Jac. Borelius, efter hållet Tal: de Principio Moralitatis, Gymnasii Rectoratet till Gråc. L. Lectorn Mag. J. Norman.

Under förl. läseår har Gymnasisternas antal warit 63, af hwilka 14, efter slutad Examen till Akademien dimitterades. Scholä-Ungdomens antal härstädes warit 196, och i Fahlun 132.

Calmar:

D. 17 Jun. hölls Examen anniversarium med Scholä Ungdomen och d. 18 med Gymnasii Ungdomen, då 4 Gymnasister till Akademien dimitterades. D. 19 skedde flyttning och Premiers utdelning. D. 20 öfwerlemnade Mathes. Lectorn, Doct. J. J. Berggren, efter hållet Tal: de Scintillatione Fixarum, Gymnasii Rectoratet till Eloqu. & Poes. Lectorn, Mag. N. H. Wimmerstedt.

Hernösand:

Utn. Theol. Lectorn, wid härwarande Gymnasium, Professorn Mag. Joh. Norrman höll d. 1 Maj sitt Inträdes tal, innehållande præcipua artis Criticæ momenta Interpreti V. T. necessaria.

Theol. Lectorn och Kyrkoh. i Häggdånger, Doct. J. Häggblad har blifwit utnämnd till Prost öfwer sin Församling.

Examen anniversarium anställdes med Gymnasii-Ungdomen d. 11 och med Scholä-Ungdomen d. 12 Jun.

D. 13 Jun. öfwerlemnade Histor. Lectorn, Theol. Cand. Mag. Or. Fr. Fogberg Gymnasii Rectoratet, med ett Tal: de originibus Gentis SveoGothicæ, till Mathes. Lectorn, Aßessorn Doct. Gust. Lunell.

Correspondent-Underrättelser

Senast ankomne underrättelser från Professor R. Rask äro daterade Colombo på Ceylon den 23 Dec. 1821. Han hade då lemnat Calcutta, efter ett kort wistande, emedan hans hälsa ej tillåt honom att uppehålla sig om sommaren i denna stad. På Ceylon studerar han nu Pali-språket. När årstiden tillåter, återwänder han till Calcutta, såsom hufwudsäret för den Indiska Literaturen. Han ämnar äfwen besöka den Malabariska kusten, för att undersöka de språk, som höra till den Dekkhanska eller rätare Malabariska SpråkClaßen. Under loppet af år 1823 hoppas han kunna begifwa sig på hemresan till Danmark.

Den genom sina widsträckta och mångåriga resor till fots, bekante Antiquarien Mart. Fredr. Arendt från Altona har nyligen till Köpenhamn återkommit. Hans senaste wistande har warit i Spanien.

Lärda Nyheter från Åbo:

LL. OO. Professorn, Mag. J. H. Fattenborg öfwerlemnade d. 27 Jun. Akademiska Rectoratet till Histor. Professorn, Mag. Joh. H. Avellan.

Akademiens MyntCabinett har blifwit riktadt med en gåfwa af 249 Mynt och Medailler, som framl. Presidenten i Åbo HofRätt Frih. A. Tandefelts Arfwingar dit öfwerlemnat.

ErkeBiskopen Doct. J. Tengström har icke längesedan utgifwit 1:sta delen af sitt arbete i Pastoral-Lagfarenheten. Fortsättningen af detta både mödosamma och förtjenstfulla werk emotses med begärlighet.

Swensk

Literatur-Tidning.

N:o 8. Tisdagen den 26 Mars 1822.

Recension:

Philosophiska Systemernas Historia i Sammandrag af Socher. Öfwersättning af El. Christoph. Svenander. Första Bandet. Upsala Edman, 1807. 221 sidd. — Andra Bandet. Upsala, Palmblad & C. 1820. 128 sidd. 8:o.

(Forts. fr. N:o 7).

V. Sedelärans Systemer (sidd. 75—114). Såsom inledning till denna afdelning, anmärker Förf. ganska rigtigt, att "den frågan: är skillnaden emellan physiskt och moraliskt godt werklig och hwari består den? innehåller grunden för all Sedelära och på så många sätt som denna olikhet kan förklaras, äfwen så många Systemer gifwas i Sedeläran." De särskildta Lärobyggnader, som här upptagas och angifwas, äro följande: Montaigne — ansåg att det icke gafs något i och för sig sjelf sedligt godt, utan endast wanan och nödwändigheten att rätta sig efter de menniskor bland hwilka man lefwer, bereder åt wissa handlingssätt ett sådant epitheton; Mandeville - yrkade, att ingen ting annat gifwes till grund för den skillnad man uppdrager emellan Dygd och Last, än den af Politik närda Fåfängan, för att upprätthålla det Borgerliga Samfundets bästa; — Supernaturalistiska Systemer kallas sådana, hwilka endast i Gud och hans befallningar söka kännemärket och bestämningsgrunden för hwad som bör heta moraliskt godt. Af deßa har den nya Philosophien att uppwisa twenne särskildta Species, alstrade af Tentgrav och af Crusius — båda af wår Förf. onämnde. — Den förre lärde, att allt det är godt, som öfwerensstämmer med de af Gud, för menniskans ewiga lycksalighets befordran uppenbarade bud. Den sednare åter, att det som med Guds fullkomlighet och hans affigter öfwerensstämmer, det är godt och för förnuftiga warelser förbindande; — Juridiska Moral-Systemer äro sådana, hwilka härleda sig till bestämningen af det moraliskt goda, från betraktelsen af det som är juridiskt rätt. Den första uppställaren af ett sådant, af Oldendorp och Winkler förberedt System, war Hugo Grotius, som på inductionens wäg letade sig fram till grunden för det rätta, i menniskans böjelse för Samhällighet, och utur denna uppdrog skillnaden så wäl mellan det ofullkomligt ethiska och fullkomligt juridiska rätta, som

emellan den gudomliga eller naturliga och den positiva eller menskliga Rätten. — Hobbesius åter hämtade sina grundsatser ur begreppet om ett naturtillstånd, i hwilket sjelfbewarande och undergång äro de högsta objecter för menniskans begär eller afsky. Häraf slöt han, att hwad, som till wårt sjelfbestånd och wårt befriande från smärtor kan tjena eller bidraga, det är med förnuftet enligt, och således Rätt; men Rätt eller Rättighet är frihet att bruka wåra naturliga krafter i enlighet med det sunda förståndet. — S. Puffendorf antog wäl med Hobbesius menniskans kärlek till sig sjelf såsom den yttersta moraliska driffiedern, men påstod att just denna drift, i betraktande af menniskans hjelpbehöfwande tillstånd, förmådde henne att hos sina likar söka bistånd, hwadan han uppgaf, såsom den högsta Rättslag, att söka, så mycket möjligt wara kan, att befordra och upprätthålla Samhälligheten. — Intellectuella Moral-Systemer äro sådana, hwilka "framställa det sedligt goda såsom hwilande på rena förståndsbegrepp." Af Stiftarne utaf dylika Systemer nämner wår Auctor, J. Clarke — hwilken såsom Moralitetens grund angaf en wiß hos hwarje ting nedlagd skicklighet, och satte dygden i ett förnuftigt bemödande, att i enlighet med denna skicklighet begagna hwarje ting, emedan man säkraſt på detta sätt kan nå lycksaligheten, eller det högsta goda; — Wollaston — som utgick från öfwertygelsen, att Sanningen är för menniskan den högsta, hwadan liksom att känna det sanna gör henne förnuftig: theoretiskt wis blir hon genom uttrycket af det sanna i sina handlingar, ett sedligt wäsende: praktiskt wis. — Moral-Systemer byggda på böjelsen för Samfundslefnaden. Bland uppställare af dylika Systemer, hwilka wäl rättwisligen bordt hänföras till de juridiska, nämnes här Richard Cumberland — som angaf Wälwiljan mot Gud, oß sjelfwa och andra menniskor, såsom sedlighetens högsta Princip; — Grefwen af Shaftesbury — som sade Dygdens wäsende bestå i ett jemt förhållande mellan de naturliga och de egoistiska böjelserna, samt i wälbehaget för det oegennyttiga, med hwilket egen Lycksalighet är oåtskiljeligen förknippad; — Hutcheson utgående från samma åsigt, afgjorde att sedlig godhet endast kan tilläggas de wälwillige böjelser och de af dem alstrade oegennyttiga Handlingar. Och deßa böjelser hafwa sin källa i en egen sedlig känsla eller ursprungligen gifwen moralisk drift; — Ferguson — antog samma grund, och yrkade att menniskans lycksalighet, och således äfwen hennes dygd, består i ett rättwist, klokt, ordentligt och modigt bemödande att alltid ådagalägga sin naturs fullkomlighet; — Adam Smith — härledde Sedligheten ur Sympathien, genom hwilken wi kunna försätta oß i en annans ställe, och öfwer fickligheten och ändamålsenligheten af hans handlingar söka opartiska omdömen. Utur deßa låta sedan allmänna Reglor för det sedliga handlandet hos en sjelf och hos andra fritt utbilda sig. — Fullkomlighets-Systemet, grundlades, såsom hela hans Philosophi, Dogmaticistiskt af Wolff, — definierande Fullkomlighet, med en genom Guds wilja werkad, efter naturlagar utförd öfwerensstämmelse mellan de fria Handlingarne samt fordna och tillkommande tillstånd. Att göra sitt närwarande Tillstånd allt jemt fullkomligare är Dygd; och derföre angaf Wolff, såsom Sedlighetens höasta lag: sök din fullkomlighet och för att det kunna befordra, äfwen andras; — och utbildades, eklektiskt, af Plattner — som bestämde werkligt godt wara allt det, som öfwerensstämmer med fordringarna både för hwarje enskildt wäsendes lycksalighet och för fullkomligheten i det stora System, som omfattar alla lefwande wäsenden; — och Garve — som satte Sedligheten "uti sådana lefnadsreglors efterföljd, hwilka hafwa afseende på menniskan, på allt som tillhörer henne och på alla omständigheter, under hwilka hon lefwer och deras särskildta förhållanden till menniskan." — Lycksaligheters-Systemet kallar wår Auctor den moraliska

lärobyggnad, som utgående från Lockes empirism, ledde all menskelig werksamhet endast från angenäma eller oangenäma känslor. Det blir dock, enligt Rec. insigt, helst wår Auctor icke uppgifwit några namn på bearbetarne af detta System, swårt att uppgifwa någon bestämd charakteristik, hwarigenom detta, såsom särskildt System, kan utmärkas dels från de Engelske, den moraliska driftens Predikanter, dels från de sistnämnde tyske Eklektikers, — ty bland dem hörde onekeligen äfwen Feder — dels från det af Rochefoucault angifna och af flere Fransoser, men af Helvetius fullständigast utförda Egna Nyttans Systemer, hwars grundsats det war, att all ting har för menniskan wärde, efter den henne beredda nytta, men nytta är beredande af den största kroppsliga förnöjelse under aflägsnande af kroppslig smärta. Och deraf drogs den slutföljd: att de handlingar förtjena allmänt bifall eller äro dygdiga, som i mer eller mindre grad äro allmänt nyttiga, — — — Efter angifwelsen af deßa MoralSystemer, för hwilka Förf. gjort reda, bör Rec. anmärka att han derunder uteglömt de som uppställdes 1) af Chr. Thomasius, som satte Menniskans högsta ändamål i förwärfwandet af sinneslugn, som är ett foster af den förnuftiga kärleken till sig sjelf och andra och således något allmännare och mera widtomfattande än sjelfkärleken. 2) Gundling, som med största noggrannhet, under åtskiljandet af det Rätta, det Goda, och det Anständiga, bestämde NaturRättens omfång till de negativa föreskrifterna för det yttre förhållandet. 3 Malebranche, som i enlighet med hela andan af sin Philosophi, lärde att den i menniskan werkande Guds kärlek wäcker hela hennes handlingsdrift, hwilken blir dygdig i den mån hon uteslutande öfwerlåter sig åt Guds styrelse. Och 4) Geuling, som satte Dygdens wäsende i en ren werkningsfördande, icke affectionerad eller förnöjelsebegärande kärlek till det praktiskt lefwande förnuftenliga, eller en glad lydnad mot Förnuftet och Gud, yttrande sig genom flit, hörsamhet, noggrann efterföljd af förnuftets föreskrift och ett wist försmående af allt öfrigt. —

Sista afdelningen af detta werk har till öfwerskrift: Philosophiens inflytande och widsträckta werkningar (sidd. 115—128). I denna teckning har Förf. nästan uteslutande fästat sig wid den ljusa sidan. Wäl hade det kostat strider, men Sanningen har ändå behållit segren, med tillhjelp af nya uppfinningar och nya wettenskaper eller nya Methoder för de gamla. Så "utwidgade Philosophien sitt wälde så wäl i anseende till sitt innehåll, som i anseende till subjecterna, hwilka den omfattade." — "Det sjuttonde århundradet sträfwade uppåt till grunderna, det adertonde widgade sig neråt till följderna; det förra framsköt och fäste rötterna, det sednare utbredde grenarne och höjde kronan", o. s. w. — Wißerligen måste man medgifwa Förf. att Philosophien, under den så kallade nya tiden, gjort betydliga framsteg. Den gamla Philosophien byggde på mer eller mindre likliga Hypotheser om det Första Wäsendet, eller om den Ursubstans, som skulle grunda all existens och sämedelst äfwen wara ytterste Principen för wetandet, emedan man icke kan weta något, i egentlig mening, utan om det warande. Men om någon omedelbarhet, som kunde tjena till basis för wißheten om en tillwarelse, bekymrade de sig icke. Allt hwad som är, har uppkommit af urmaterien, af det chaotiske Wattnet, sade Thales. Allt hwad som är, har icke uppkommit, utan det är emedan det är, såsom en jemt omwexlande modification af det AllEna, som gemensamt utgör hela det intellectuella och sinliga Universum, sade Eleatikerne. Allt hwad som är, är intet annat än Ideerna, de ewiga Urbilderna, Guds tankar, af hwilka de sinliga tingen framstå såsom stelnade skuggor, sade Platon, o. s. w. — Men är då något werkligt? Denna frågan gjorde sig icke någon af de gamle klar eller besvarade de den slingrigt och evasift, och derföre upplöste sig också den egentliga äkta gamla Philosophien i en dialectisk Skepsis. I Medeltidens Speculation — till hwilken Neopla-

tonismen äfwen rättwisligen bör räknas — framträngde denna fråga kraftigare, ty man hade förlorat naturens friska lif och ett nytändt andligt ljus hade förwirrat Sinnet för den objectiva realiteten. Men nu sökte man att bemöta krafwet af frågans beswarande med stödet af en yttre auctoritet, och, der denna icke befanns tillräcklig, med åberopande af ekstatiska aningar och ett omedelbarligen meddeladt inre ljus. Då åter Cartesius framträdde för att betwifla alla dessa aningar, auctoriteter och hypothetiska antaganden, erfor han utaf sjelfwa sitt twifwel, att han tänkte, och emedan han således wiste med sig att han tänkte, slöt han, att han war till, ty tänkandet innebär en handling och att samma subject skulle kunna wara handlande och på samma gång icke wara till, är en motsägelse. Från detta wissa factum utgick den nya Philosophien. Den fick likwäl derigenom en fullkomligt subjectiv charakter, och blef till hela sin methodiska rigtning hänwisad på det rationella. Den nya Philosophiens medelpunct och föremål war neml. Subjectet och dess Tanke, från hwilken man utgick på att utfinna och förklara det Tänkbara (ens logicum), som denna Tanke wäcker och uppfyller; hwaremot den gamla Philosophien utgick från Objectet, det reala warandet, för att utfinna och förklara en detta warande uppfattande föreställning. Den nya Philosophien hade neml. genast fullgiltig säkerhet för Subjectets tillwarelse, och genom denna säkerhet, Tanken, ett charakteristiskt kännetecken på Subjectets wäsende, hwarmedelst den kunde skiljas från det sinliga eller kroppsliga objectet, hwars grundegenskap war utsträckning — en skillnad, hwilken före Cartesius aldrig så klart blifwit uppdragen. — Men hwad bewisar oss tillwarelsen af denna utsträckning och huru kommer den i förhållande till Tanken? — Den motswarar föreställningen till följe af en genom Guds omedelbara assistens werkad öfwerensstämmelse, hwilken måste wara rigtig, emedan Gud icke kan bedraga — lärde Cartesius. Den motswarar den efter lagarna för nödwändigheten af en tillräcklig Grund och Motsägelsens undwikande, till följe af en sådan förutbestämd Harmoni, som angifwes och förebildas af Slutföljdens förhållande till Prämisserna i Syllogismen — lärde Leibnitz. Den i sig sjelf passiva Tanken framkallas till logiska werkningar eller utbildandet af begrepp, genom de intryck dem Utsträckningen, de kroppsliga Tingen, på den werka — lärde Locke. Och så widare, under bibehållandet af en fullkomlig logikalisk charakter — med undantag af ett par, på sin tid mindre följdrika, mera rent metaphysiska Systemer — fortsatte den nya Philosophien sin bestämda rigtning åt Subjectet, åt det individuella, till dess att det rent fullständade sig i Fichtismen, som lärde att Tanken det rena Jag, sjelf för sin egen begränsning och bestämning, ponerar sin motsats utsträckningen: icke-Jaget. Härigenom hade naturligtwis hela Philosophien fått en alldeles afgjordt praktisk syftning, hwarigenom icke blott det etiska elementet bekommit en bestämd öfwerwigt, i det man icke sökte hwad är det som är: Sanningen, för dess egen skull, utan för att bestämma hwad som bör göras: det goda; utan äfwen allt hwad som på något sätt kunde anwändas, utwecklades på det mest rikhaltiga sätt. Och så indelades Philosophien, i theoretisk och praktisk samt utmärktes — i synnerhet genom Wolffs bemödande — omfånget af de särskilda, under dessa afdelningar hörande, Discipliner, hwilka med twenne nya, af de ältre Tänkarne aldrig särskildt bearbetade, neml. Natur-Rätt och Ästhetik förökades, till hwilka dock Psychologien utgjorde Fundamentet, såsom alla ytterst hwilande på den logikaliska begrepps-bestämningen. Men just derigenom bibehöll hela den nyare Philosophien, under sin hufwudsaklige analytiska sysselsättning med Förståndets Abstracta, ett halft skolastiskt utseende, hwilket afslägsnade den, såsom ett lärdt grubbleri, från lefwande helhet; således gjor-

des den äfwen mindre tillfredsställande för helheten af menniskans inre interesse, hwadan de fleste wände sig ifrån den med en slags skeptisk resignation eller ett eklektiskt öfwerlåtande åt det materiella. Sådant war i sjelfwa werket den nya Philosophiens — i jemförelse med den gamla mera extensivt än intensivt utwidgade och i anseende till Methoden, mer sig logikaliserande skick, hwarigenom den märkwärdiga evolution framkallades, som börjat den nyare Philosophien — en evolution, närmast förberedd af Kant och Fichte och utförd af Schelling, således af trenne Tänkare, om hwilka i närwarande Sochers Historia icke någon underrättelse lemnas.

Af denna öfwersigt af innehållet och de derwid bifogade Anmärkningar — till hwilka, för fullständighetens skull, Rec. tror sig böra bifoga den, att i den, i 2:a Del. sid. 121, meddelade Förteckning öfwer de stiftade lärda Samfunden, det år 1773 i Götheborg inrättade Wettenskaps och WitterhetsSamhället, blifwit uteglömt — torde Läsaren wara i ständ, att uppgöra sig ett ungefärligt begrepp, om hwad han af närwarande Bok har att wänta. Häreſter tillhör det Rec. att anföra några anmärkningar, för att gifwa anledning till bestämmande af den frågan, huruwida en bok af ett så beskaffadt innehåll uppfyller de fordringar man af en Philosophiens Historia har rätt att göra.

Af en sådan historia fordrar man med skäl, att den skall framställa, i successiv helhet, en klar och tillfredsställande grundritning af menniskliga Kunskaps-förmågans efter hwarannan följande bemödanden, att inse och upptäcka grunden för wetandets wißhet, i alla de hänseenden, åt hwilka det theoretiska interesset rigtat sig. Då nu deßa bemödanden uppkommit efter hwarannan, och såsom i mer eller mindre må af hwarannan beroende, af särskilde Tänkare blifwit framställde, måste Philosophiens Historia, till en wiß grad, innehålla, i sträng chronologisk ordningsföljo, uppställda

underrättelser om de enskildta Philosopherne och deras för uppnåendet af forskningens ändamål utförda werk, hwilka i deras skrifter framstå — hwadan den philosophiska Bibliognosien eller kännedomen af deß Literatur är något wäsendtligt för insigten af det hela. Men då deras inom Kunskapsförmågans rymd gjorda upptäckter utgöra det hufwudsakligaste af deßa Tänkares historiska märkwärdighet, så måste den högsta wigten läggas på, att så framställa deras meningar och åsigter, att man måtte erhålla en klar och sammanhängande föreställning af hwad en och hwar tillgjort för beswarandet af Forskningens, i deß hufwudsakligaste metaphysiska, logiska, ethiska och ästhetiska hänseenden, uppkastade frågor, så neml. att man derunder tydligt måtte inse den gemensamma charakter allt efter, som forskningen mera syftar åt upptäckten åt deß ytterſta substantiella grund eller deß formella werkningar — som utmärker och sammanhåller dessa åsigter, för att dymedelst hafwa en säkrare måttstock att bedömma hwarje Individs egna förtjenster, i hänseende till de föregångare, samtidingar eller efterföljare, med hwilka han skulle kunna jemföras *).

*) För att lemna ett exempel på det sätt, på hwilket Rec. förmodar, att, för winnandet af ofwanuppgifna ändamål, exposéen af ett philosophiskt System, historiskt, bör utföras, will han här försöka en sådan af ett, bland wår allmänhet, mindre bekant System, neml. det spinozistiska och kan den äfwen tjena såsom medel, att winna säker insigt om fullständigheten af wår Auctors redogörelser, då nedanstående jemföres, med 2:a Del. sid. 37—43.

Benedict Spinoza (född 1632 af judiska föräldrar, i Amsterdam, död 1677), först bildad genom studium af judisk Talmudism, sedan wäckt till sjelfständare

Ganska få af deßa fordringar finner man i den närwarande Socherska skriften tillfyllest-

gjorda. Om de särskildta Philosophernes lefnadsomständigheter meddelas knappt så mycken

re genom Cartesius, framställde i sina skrifter (Renati Des Cartes Principiorum pars prima et secunda more geometrico demonstrata &c. Amstelod. 1663. 4. — Tractatus theologico-politicus &c. Hamburg 1670. 4:o — Opera Posthuma. Amstelod. 1677. 4:o. — Opera, ed. E. G. Paulus. Vol. 1, 2, Jen. 1802, 1803. 8:o) ett System, hörande till classen af de intellectuella eller metaphysiska, till det realistiska Genus, och af den specifica charakter, som man benämndt Pantheism, hwilande neml. på den Grundsatsen: Det gifwes blott en Substans, Gudomligheten, hwilken tillika är allt, såsom det oändliga wäsendtliga warandet, hwars wäsende utgöres af de twenne, i det, till ett, sammanfattade, deß oändliga attributer: Tanke och Utsträckning. — Substans är neml. det som är i och genom sig sjelf och som, för att begripas, icke erfordrar något annat begrepp än det om sig sjelf. Detta, eller Substansen, måste i följe deraf, wara orsak till sig sjelft. Men orsak till sig sjelf, är blott det, hwars wäsende har i sig sin tillwarelse grundad och innefattad. Derföre måste Substansen wara oinskränkt; ty inskränka ett ting will säga, att i detsamma upphäfwa eller ifrån det utesluta wiße egenskaper, som hafwa sin grund i något högre, men än Substansen gifwes icke något högre. Också gifwes det, enligt Substantialitetens wäsendtliga Begrepp, icke mera än en, och denna, absolut oändlig, är Gud, det enda ewiga och werkligt existerande wäsende: en ren affirmation, sjelf bestämmande sitt wäsende, eller sina Attributer, likså detta sitt wäsendes mångfaldiga bestämningar och affectioner eller sina Modificationer. Alltså äro Tänkandet och Utsträckningen icke twenne särskildta Substanser, utan den ena gudomliga Substansens attributer, och af Tänkandet, Förstånd och Wilja, samt af Utsträckningen, Rörelse och Hwila, de ewigt bestämda existeringssätten. Af den förra af deßa Gudomswäsendets attributer äro de enskildta Tankarne Modificationer, eller ett formellt bestämdt och begränsadt warande af Ideen om Guds wäsende, så wida det såsom ett tänkande af sig sjelf är poneradt. Men objectet för detta den enda Substansens tänkande eller för Guds idé är attributet Utsträckning — i sig sjelf ett med tänkandet, men detta blott objectiviseradt — och modificationen af detta attribut är Kroppsligheten, af hwilken det gifwes flerfaldiga individuer, för hwilka alla den hwar för sig werkande idéen är i Gud. Allt är således i Gud, såsom den fria, immanenta orsaken till alla Ting, bestämda att på ett wißt sätt existera och werka, genom nödwändigheten af den gudomliga naturen, denna bestämmande Natur, hwilken i sig sjelf är och genom sig sjelf begripes, heter Natura naturans; den bestämda åter, som omfattar allt det, hwilket ur det gudomliga Warandets nödwändighet härflyter och enligt denna regeras, heter Natura naturata. De inom denna förekommande inskränkta existenser föreställas till följe af Inbillningskraftens collectiv-föreningar, såsom substantiella individuer, eller såsom flerehanda skenbara substantiella andar och kroppar, ehuru ande och kropp äro ett och samma individuum, som än begripes under attributet Tanke, än

underrättelse, att man får weta inom hwilken tid de lefwat. Om deras utgifna skrifter åter

alldeles inga. Rec. wet ganska wäl, att det hörde till en wiß Periods åsigter, att förakta

under attributet Utsträckning. Men de olika modificationerna af deßa attributer, d. ä. Tingen, frambringar Gud icke efter något moraliskt ändamål; ty derigenom skulle något poneras såsom förhanden utom hans oändliga wäsende, och således antyda någon inskränkning af hans makt, så wida han skulle söka ett ändamål utom sig. Men såsom warande så wäl orsaken till sig sjelf som till alla Ting, utgöres just hans wäsende af hans egen allmakt, i följd af hwilken han sjelf är allt och werkar allt, (Metaphysik). — — Gud är orsaken till hwarje ändlig warelses idé, till följe deraf att alla ideer existera i Guds oändliga idé, i hwilken Sanningsgrunden är till alla de Objecter, hwilka de menskliga ideerna föreställa. Då nu det menskliga förnuftet är en del af Guds oändliga Förnuft, så måste alla det menskliga Förnuftets tankar noga öfwerensstämma äfwen med den sinliga kroppens beskämningar och deras inbördes förhållande, emedan deßa äfwen icke annat äro än modificationer af Gudomens Utsträcknings-attribut, som är ett med Attributet Tänkande. Menskliga Förnuftet, såsom en sammanfattning af ideerna eller såsom utgörande tankeförmåga, utan afseende på något af den uppfattadt särskildt object, kallas Medwetande; men om deßa särskildta objecter, det är om den egna och yttre kroppen, kommer Menniskans Förnuft till kunskap, endast genom Ideerna om Kroppens modificationer. Denna kännedom om det enskildta, sinliga, är dock ofullkomlig, emedan det enskildta för sig sjelft betraktadt, alltid af det enskildta bestämmes, och således är tillfälligt. Då nu detta tillfälliga så förekommer oß till följe af Inbillningskraftens inadäquata ideer, är Inbillningskraften kälan till all willfarelse. Deremot innehåller Förnuftet sanning, emedan det innehåller adäqvata idéer om Tingens egenskaper; men adäqvata äro deßa begrepp emedan de äro aftryck af idéerna, hwilka i Gud fullkomligen motswara deras föremål, och derföre är hwarje idé om ett object, i dennas rapport till Gud, sann. Och en sådan rapport är möjlig, då hwarje idé om ett existerande föremål, hwilket som helst, i sig innefattar Guds ewiga och oändliga wäsende, till följe deraf, att äfwen det ändliga är i Gud, tänkt under det Attribut, af hwilken det ändliga är en modification, och det, som frambringar ett begrepp om Gudomens ewiga och oändliga wäsende, är allmänt för alla, så wäl delwis som i sin helhet taget, och derföre är hwarje sådant Begrepp adäqvat och fullkomligt (Logik). — — Då Tanke och Utsträckning i Gudomen är absolut ett, så måste hwarje Gudomens sjelfbeskämning yttra sig lika, i modificationerne af hans attributer, och derföre är, hwad som i menniskoförnuftet förekommer såsom beslut, intet annat än hwad i Naturen förekommer såsom Drift. Men Förnuft och Wilja är i sjelfwa werket ett; då menniskosjälen handlar efter adäqvata idéer, yttrar sig actift, kallas detta Handlande, Förnuft, men när det werkar efter inadäqvata, är den paßiv, och heter Wilja. Förnuftet kan således icke wara någon absolut orsak till Wiljandet, då, som sagdt är, Förnuftet sjelft blott är en Modification af det oändliga Tänkandet, och absolut Förmåga hos en Modification är o-

Bibliognosien, men han wet också, att detta förakt har sin grund i en willfarelse, som wid många tillfällen hårdt nog bestraffar sig sj.lf.

(Slutet följer).

tänkbar. Derföre är Wiljan i sig sjelf icke fri, ty såsom Wilja, är den också ursprungligen en Joé, genom hwilken hwarje enskilt Wiljande bestämmes. Då således menniskowiljan bestämmes af en orsak utom henne, är Frihet och Willkorlighet endast illusion. Men bestämningen af hwarje ting består i en affirmation af sitt wäsende, hwilken, yttrad såsom mensklig wilja, består i en werksamhet att bibehålla sig i sitt tillstånd af individualitet. Denna werksamhet, hänförd till menniskoförnuftet, kallas Wilja, men till själ och kropp tillika, Drift, hwilken, med medwetande förbunden, kallas Begär. Ty kroppens förändringar äro lika med Sinnets Affectioner, då det som hämmar eller befordrar Kroppens Werksamhet, det hämmar och befordrar äfwen Själens werksamhet. Derföre är äfwen Kännedomen om det goda och onda ingenting annat, än glädjens eller bedröfwelsens medwetna affekt. Också sträfwar en hwar efter det goda och flyr det onda, till följe af en i naturen inplantad drift; men handlandet efter den egna Naturens lagar är Dygd; den högsta af denna lag bjuder erkännande af det Gudomliga Wäsendet, och det högsta goda alltså, att känna och wörda Gud. Detta högsta goda är för alla gemensam och ju mera detta af menniskoförnuftet omfattas, ju kraftigare blifwer äfwen den dygdiges drift, att tillönska äfwen andra det goda han njuter och att befordra det hos dem. Alltså förer Guds kännedom till kärlek och fromhet. Men denna högre kärlek är Guds, genom menniskoförnuftet begripna, egna kärlek till sig sjelf, så att Menniskans intellectuella kärlek är, på sätt och wis, en del af den kärlek med hwilken Gud omfattar sig sjelf. Ingenting kan alltså motwerka denna Kärlek, i hwilken menniskan finner sin Salighet, som är Dygden sjelf, icke Dygdens belöning (Ethik). — — Spinoza antog alltså den eleatiska föreställningen om Warandet såsom i och genom sitt blotta Warande warande och utgörande allt; men dertill lade han att detta warande, denna absoluta Substans bestämmes till följe af sina Attributer, dem han, utan något bestämdt skäl, inskränkte till Tänkande och Utsträckning, enligt den af Cartesius mellan deßa motsatser uppdragna skilnad. Derigenom blef det Absoluta för Spinoza blott en individualitetslös Natura naturans, fattad blott i Begreppet, åt hwilket ensamt man uppdrog förmågan, att grunda och bestämma realiteten. Detta röjer, äfwen hos Spinoza, inflytandet af Tidehwarfwets logikaliska tendens, hwilken än mera uppenbarar sig i framställningsmethoden af systemet, som grundad på Definitioner och Demonstrationer, har utseendet af en logisk Dogmatism. — Deremot torde man icke utan förundran kunna, efter en närmare bekantskap med Systemet, se Sochers fråga (2:a Del. s. 37); huru Spinoza, med sina tadellösa seder och sitt warma intereße för menskligheetens wäl, kunnat falla på sin Larobyggnad, ty sannerligen måste man wäl medgifwa, att få Systemer allt igenom äro så upplifwade af en så ren sedlig anda, som det Spinozistiska, eller något, hwars Ethik andas en sådan religiös hängifwenhet.

Swensk

Litteratur-Tidning:

N:o 9. Måndagen den 1 April 1822.

Recensioner:

C. Crispi Sallustii Opera edidit Petrus Ad. Sondén. In usum Scholarum. 359 sidd. Holmiæ, H. A. Nordström, 1820. 8:o.

Tillgången på bättre editioner af ålderdomens classiska författare är i synnerhet wid de lägre underwisningswerken, såsom bekant är, ganska inskränkt. Bristen på dåliga editioner är deremot icke så stor den borde wara, så länge landet är öfwerswämmadt af en mängd så kallade editiones ad modum Minellii, — en ohyra, hwilken afskydd af hwar och en, som äger några bättre att tillgå, uti maßa samlat sig i Scholstoftet, för att tjenstfärdigt wara dem till mötes, som äro stadda i första cursen af sina classiska studier. I deßa oaktadt flere generationers flitige nötning ej utrotade editioner — Tyska Kritikens ogräs, som nu mera näppeligen wårdas annorstädes än på denna sidan om Östersjön — måste nu ofta ynglingen, lemnad utan wal, göra den första bekantskapen med Romerska litteraturens mästerwerk, och likwäl nödgas man bekänna, att deras tillwarelse stundom är en förmån, då utom dem ej en gång det första, mest trängande behofwet kunde blifwa afhjelpt. Deras hufwudsakliga oarter äro i allmänhet ett afskräckande yttre, dåliga typer, en text som, wårdslöst och utan tecken till kritik behandlad, utomdeß hwimlar af de gröfsta tryckfel, samt sluteligen noter af det trivialaste slag, (synnerligen i de af Juncker besörjda) som wanligtwis ord mot ord upplysa klara och lätta ställen, med förutsättande af läsarens förmåga att sjelf kunna utreda de mörka och inwecklade. Deßa upplagor hafwa wäl tid efter annan blifwit ersätta genom swenska, hwilka, utom några få undantag, med de förra hafwa ett särdeles syskontycke. Man skulle ofta tro, att deras utgifware ansett de förenämdas odygder för dygder, och derföre sökt med mycken id att upprepa dem, der arbetets plan så tillåtit. Detta har ej i hela sin widd låtit sig göra, der blott texten blifwit aftryckt, utan att illustreras af noter. Äfwen har i några af deßa större sorgfällighet i typographiskt afseende blifwit iagttagen. Men det gifwes dock af herrar ad modum Minellii en hop

gengångare "i swenska underkläder" 1) för att yttra sig med den widtberömda J. Laur. Horrn — hwilka ofta, oagtadt de raggiga plaggen, äro ett i grunden wida torftigare följe, än deras sansculotttiska landsmän. Detta gäller i synnerhet om de i Westerås utkomna arbeten af Cicero, Sallustius, Cornelius Nepos 2) och till en del Curtius, hwilka wißt icke genom någon hastig öfwergång ifrån det usla till det bättre åstadkommit wäldsam rubbning i det philologiska studium. Det slemmaste är, att deßa upplefwat flera upplagor, och till råga beständigt framträdt i försämradt skick, till blygd för de Scholmän, som antingen sjelfwa med wårdslöshet beförzt utgifwandet, eller, närwarande på stället der utgifwandet skett, underlåtit att såsom pligt ålägga sig tillsynen derwid, hwartill åtminstone medlidande för den under deras wård ställda ungdomen bördt uppmana dem. Det är således hög tid att hwar man, som äger förmåga och tillfälle att frambringa något dugligare för ungdomens behof, söker att sätta en gräns åtminstone för den forkfarande potentieringen af det usla, som nödwändigt skall äga rum, så länge dylika utgifware förblifwa säkra för skickligare och af mera rent nit drifna medtäflare.

Herr Sondén har, såsom en wärdig Scholman anstår, ådalagt sitt berömliga nit för den goda saken, då han, genom ofwan anmälda och med swenska anmärkningar försedda edition af Sallustius, öppnat ett lyckligt tillfälle för denne författares unga läsare, att mot en ringa kostnad bortbyta den högst eländiga Westeråsiska af år 1814 (editio altera vitiosissima), hwilken hittills nästan warit den enda för allmänheten tillgängliga. En Scholupplaga af en Classisk Auctor, med den flit och noggranhet bearbetad som Hr Sondéns, är werkeligen ett sällsynt phenomen inom wår literatur. Om den ock icke ägde andra förtjenster, så är det dock redan en ingalunda obetydlig, att den utmärker sig högst fördelaktigt genom sin correcthet framför de flesta, jag wågar nästan säga alla, i sitt slag, och redan detta berättigar honom till allmän tacksamhet för sitt bemödande. Rec. har med all sin granskning ej funnit ett enda tryckfel i texten *) — redan en stor winst för läsaren, att

1) Så kallas på figurligt språk i Westeråsupplagan af Cicero de Officiis 1770 — Swenska anmärkningar.

2) Deß 5:te upplaga — någon sednare har Rec. ej sett — är tryckt i Örebro hos N. M. Lind 1813, samt tillökt och förbittrad genom en god portion nya typographiska synder. Detta tryckeri, i förbigående sagdt, har åtminstone allt intill anno 1815, ej wisat sig synnerligen patroniskt sinnadt emot dugliga Scholböcker. Man will blott nämna en Corn. Nepos i 12:o — ett litet getingbo, på papperets wägnär, hwarur en gräselig hop af de styggaste tryckfel framswärma för den uppmärksamma läsarens ögon. Deßutom är Dahls Grekiska Chrestomathi, Lexikon och Grammatica der omtryckt, och i den förra har en, något sjelfklok Corrector, utom sin wisade fredsamhet emot de redan i äldre upplagan för sin mängd och grofhet oförlåtliga tryckfelen, hwilka han tillåtit ansenligen multiplicera sig, på egen hand här och der gjort förändringar i texten. Grammatican och Lexikon äro likwäl något bättre wårdade, ehuru de ej heller sakna spår af oaktsamhet. Man hade dock bordt ge sig tid, att wänta lifwet ur den första upplagan, innan man låtit en annan träda i besittning af deß rättigheter; i synnerhet då derpå ännu finnes god tillgång, för ganska billigt pris, på Upsala Bibliothek.

*) På 4:de sidan har i noten et obetydligt *quo* pro *qui*, ett Ped. pro Red. och på

i detta afseende kunna trygga sig till sin bok. Papperet är wäl något dunkelt, men fast: typerne oklanderlige. I de Swenska anmärkningarne har Hr S. den negativa förtjensten, att icke, efter många Commentatorers olofliga wana, språka om allt i werlden, utom det hwarom frågan är, eller upplysa allt ting annat, utom sin Auctor. Men deremot torde de läsare, för hwilka Hr S. egenteligen arbetat, måhända beskylla honom för det felet, att på flera mörkare ställen hafwa lemnat dem åt sitt öde, att söka sig wäg på egen hand. Till talrikare winkar öfwer språket hade ock Sallustius, hwars stil äger så mycken originalitet och så många egenheter, gifwit anledning, i hänsigt på samma klaß af läsare. Men wid allt sådant finner Rec. alltförwäl, huru lätt det är att öfwerskrida gränsen af ett lagom, och att gå läsarens egen forskning och eftertanka för mycket i förwäg; huru swårt deremot att uppdraga en skarp gränslinie emellan förmycket och förlitet af förklaring. Anmärkningarne äro i allmänhet walda, korta, upplysande och wälbetänkta (ty äfwen der utgifwaren tyckes hafwa misstagit sig, röjes dock en mogen pröfning och begrundning), samt witna om en nära bekantskap med författarens egenheter och en klar blick öfwer det hela, hwarigenom Utg. är skiljd ifrån den partiella commentations-method, som utgående ifrån en period i sönder, för att åter sluta sig inom densamma, genom denna atomistiska granskning förlorar ur ögonen dagen och schatteringarne i taflan. Häraf smittad, har mången ung läsare want sig, att så snart orden blott någorlunda hjelpligt foga sig tillsammans, se allting klart, der likwäl werkliga betänkligheter ofta ligga gömda, och åter stadna på grund; der den omgifwande localen sjelf erbjuder hjelp att komma lös.

Men det torde tillåtas oß, att ab ovo begynna bokens granskning, och med detsamma wisa, hwaruti wi afwika ifrån Utg. meningar. Efter en kort framställning af det positift bekanta af Sallustii lefwerne, upptager Utg. en undersökning, som man kan säga hittills blifwit snarare afhuggen än afgjord, — den om Sallustii moraliska Charakter. Man har rigtigt insett, att en berömd och förträfflig författares heder och rykte ej är något likgiltigt för en läsande efterwerld. Rec. påminner sig ifrån sin ungdom, med hwilket obehag han kände sig contradictoriskt afficierad af samma person, då, med tankan full af föreställningen om Sall. såsom en man „profligatæ pudicitiæ, pessimiqve omnino exempli," han fann honom „ore tamen impuro suo" wara i stånd att framlägga i dagen, med kraft och wärma, de mäst ädla och storsinta tänkesätt. Man har derföre i sednare tider bemödat sig, att alldeles wederlägga, eller åtminstone att försmaga kraften af de skymfeliga tillmälen mot Sall., hwilka, sedan århundraden traditionswis fortgående och oförändradt upprepade, outplånligt brännmärkt hans minne. De som arbetat för detta högeligen berömwärda ändamål, äro i synnerhet Wieland, (hans afhandling i deß Horazens Satiren 1:sta T. s. 65–74, nya uppl., ehuru Förf. med den fransyska lätthet, som äfwen följer honom i deß philologiska arbeten, dansar öfwer beskyllningspunkterna, är dock i alla fall ganska läswärd, och utan denna förberedelse hade saken utan twifwel aflupit med mer swårighet för hans efterföljare:) — Roos (Wersuche über Claßiker 1790), — Dahl (i deß uppl. af Sall.), — De Brosses (Oeuvres de Salluste par Dureau — Delamalle 1808). Hr S. har hwarken följt eller ens nämt någon af dem; men denna tystlåtenhet torde kunna ursägtas, då Rec., så widt han kan sluta af

den föregående ett uteslutet i st. f. uteslutet råkat insmyga sig, men detta är, så mycket Rec. blifwit warse, det enda blad, der den ihärdiga uppmärksamheten slumrat.

det han dels i detalj, dels i resultaterne af deßa inhämtat, funnit dem hufwudsakligen öfwerensstämma med Abbé Thuvon, hwilken blifwit lagd till grund för Hr S:s förswar.

(Forts. följer.)

Andakts-Bok för Bildade Qwinnor, af Fr. Ehrenberg, Kongl. Hof-Predikant och Öfwer-Consistorial-Råd i Berlin. Öfwersättning med tillagda Böner af O. Nordhammar. Första Bandet sidd. 336. Andra Bandet sidd. 342, Stockholm Fr. B. Nestius 1821, 8:vo.

Den, som från slutet af förra århundradet gjort bekantskap med Niemeyers Bibliothek für Prediger u. Freunde d. theolog. Literatur eller i sednare tiden läst Röhrs Kritische Prediger-Bibliothek, Fuhrmanns eller Winers Handbuch der Theologischen Literatur, Wachlers Theol. Annalen, Ammons Magazin für christliche Prediger eller något dylikt mera omfattande arbete i theologiska Literaturhistorien, wet, huru nästan oräknelige ascetiska skrifter sett ljuset och lefwat ett mer eller mindre ephemeriskt lif i Tyskland, blott under loppet af de sista trettio åren. — 1821 utkom tredje årgången af „Jahrbuch der häuslichen Andacht und Erhebung des Herzens," hwilken räknar tolf bearbetare, och ibland dem högst utmärkte Män Dinter, Dräseke, Hanstein, Schuderoff, Veillodter, Vater m. fl. Ehuru wißerligen de fleste af deßa andakts-skrifter i mer än ett afseende ega högt wärde, så dela dock många utaf dem ett gemensamt fel, det nemligen att de swäfwa omkring i allför allmänna betraktelser, utan att med djupare religiöst-psychologisk beständighet fixera sin synpunkt wid det enskildta i menniskolifwet, wid deß serskildta wilkor, öden och förhållanden, wid det skiftande färgspelet af menniskolynnen, wid hjertat i deß olika åldrar, i deß labyrinthgångar, i deß illfundighet och sjelfförwillelser, med ett ord, wid upplösningen af hela den

inre enskildte menniskans gåta. Man fordrar i allmänhet af ascetiska skrifter såsom en wäsendtelig egenskap, att de skola framställa Christendomens sanningar på ett uppbyggligt sätt, så att religiösa känslor wäckas och utwecklas samt goda beslut och handlingar åstadkommas. Denna enkla caracteristik, rätt förstådd, är icke att förkasta. Men den uppfattades ej alltid med tillfredsställande klarhet i begreppet, icke heller med sann religiositet i känslan. Än wille man egentligast genom förstånds-upplysning bana sig wäg till det religiösa sinnets wäckelse; då blefwo andaktsböckerna abstracta moraliska föreläsningar. Än önskade man uteslutande werka på känslan; då uppstodo asceter, som woro sjuklige sentimentalister. I begge fallen afwek man från det rätta och förselade ändamålet. Det uppbyggliga, som hwarje andaktsbok måste åsyfta, medgifwer icke någon söndersplittring af den inre menniskans krafter. Sinnet, i oförändrad helhet, bör af ascetern tagas i besittning. Hans kall är att wäcka, lifwa och leda det till gudelig öfning (ἄσκησις) uti betraktande af Gud och andeliga ting, uti uppmärksamhet på sitt hjerta och deß gång till fullkomning eller förnedring, uti den inwärtes menniskans oupphörliga rening från jordiska lustars smitta och inwigning för himmelska betraktelser, känslor, begär och upplåt. En andakts-bok, som icke tillämnagifwer och befordrar detta aktande på andan — hwilken i ascetiskt hänseende just är denna gudeliga öfning — förtjenar ej sitt namn. För att wäcka menniskosinnet till känsla för denna öfning uti och sysselsättning med heliga ting, fordras af en ascetisk Skriftställare sann christelig fromhet och grundelig själa-erfarenhet. Inrettdera af deßa element, det christligt religiösa och det djupt psychologiska, må hos honom saknas.

Rec. anser det ändamålsenligast, att bearbeta uppbyggelse-skrifter för de i anda och sinne skarpt åtskilda menniske-klaßer och för bestämda förhållanden inom mensklige lefnadens omkrets. Det religiöst psychologiska, ascetikens lifskraft, förflyger annars i en tom

rymd; genom sin allmännelighet i syftning och uttryck borde det träffa alla, men uppbygger ofta ingen. Localiseradt åter griper det roten af menniskohjertat, som ej kan fly undan sin egen wälteckade bild. En "andaktsbok för bildade Qwinnor" är derföre, efter Rec:s tanka, ett wigtigt problem. Hr Ehrenbergs förtjenar ock ett rum på toilettbordet, sedan wår gamla Qwinnospegel där nu mera blifwit urmodig, men — hwad mera är — den är wäl wärd att läsas, begrundas och behjertas af wåra bildade Fruntimmer. Marezolls "Andachtsbuch für das weibliche Geschlecht, vorzüglich für den aufgeklärteren Theil desselben, Leipzig 1788" kallades wäl en tid af Tyskarne "ein vortreffliches moralisch-religiöses Handbuch"; men det religiösa elementet deruti war högst obetydligt. Ehrenbergs ersätter denna brist. "Åt andakten i egentelig mening, åt den upplyftande, uppwärmande betraktelsen har Författaren welat helga sin bok och hon borde tillika, med en wiß fullständighet, omfatta de förnämsta stycken af den religiösa tron och lifwet; till öfwerwägande af menniskans alla högre angelägenheter skulle hon gifwa anledning. En Bok rätt egenteligen för hjertat wille Förf. skrifwa. Fromhet, christelig fromhet, önskade han att befordra, och genom denna, enligt andan af Evangelium, hjertats och lefwernets förädling... Han har bemödat sig att så framställa religionens heliga läror, som qwinnohjertats behof, stämning, mottagnings- och bildnings-förmåga syntes honom kräfwa." Så redowisar Förf. sjelf för sin Boks tendens. Bildade religiösa Läsarinner skola wißerligen göra honem rättwisa både för syftningen och utförandet af hans arbete. Öfwersättaren har, så witt Rec. utan jemnförelse med originalet kan döma, återgifwit det öfwer allt med from känsla, med få undantag äfwen med trohet. Att Gud är werldens och menniskolifwets styresman, kallas en underrättelse, som Evangelium gifwit. (1 B. sid. 122). I Originalet stod wäl: Unterricht, ett ord, som också betyder underwisning, lärdom, hwilken bemärkelse här är på sitt ställe. Werldsfröjder (1 B. s. 19) och kynnande (2. B. s. 172) smakar Germaniskt. Öm-känsla (2 B. s. 323) bör förwandlas till: grannlagenhet eller: blygsamhet. Här och där något än dunkelt, än tawtologiskt tillhör wäl Författaren ensam. I sjelfwa betraktelsernas uppställning råder icke en logisk sträng ordning, men deremot är hwarje serskild section ljust framställd och planmässigt utförd, hwilket ock här war det wigtigaste.

Hwilken rikedom denna andaktsbok omfattar, inhämtas af följande uppteckning af ämnena i den ordning de hafwa. Första Bandet: Andaktens stunder. Den Osynlige. Hans huldhet och trohet. Hans afbild. Evangelium. Han och Hans Evangelium. Werlden och mitt lifs Styresman. Hans domar och wägar. Mitt wärde. Min bestämmelse. Odödlighet. Hoppet om den tillkommande herrligheten. De frommas förbindelse med himmelen." Andra Bandet: "Mina synder. Min återlösning. Min helgelse. Det högre biståndet. Fröjden i Herran. Förtröstan på Herran. Förnöjsamhet. Tålamod i lidandet. Kärleken; Deß nödwändighet. Kärleken; Deß natur och ursprung. Kärleken; Deß allmännelighet. Ödmjukheten. Den saktmodiga och stilla andan." De af Öfwersättaren tillagda Böner, i synnerhet i andra Bandet, utmärka sig genom enkelhet, fromhet och hjertlighet. Åt någon wiß afdelning af de behandlade uppbyggelse-ämnen kan Rec. ej gifwa företräde. Sakernas olika natur bestämmer en olika grad af wärde, en olika rigtning af fullkomlighet. Några stycken äro mera didaktiska, andra mera pathetiska. Sectionen: Mina Synder röjer hos Författaren en omfattande psychologisk blick och är rik af wigtiga frågor till hjertats pröfning. Afhandlingen om Kärleken är mild, såsom ämnet. Ur den afdelning, som har till titel: den saktmodiga och stilla anda, och som nästan mäst af alla syßelsätter sig med tillämpning på qwinnohjertat, will Rec. lemna ett utdrag, för att göra sina Läsare bekanta med Hr Ehrenbergs ascetiska förtjenst. Detta stycke, i ordningen det 26:te, har, så-

som hwart och ett af de öfriga sitt, ett Bibliskt språk till öfwerskrift: "Qwinnans prydnad ware hjertats fördolda menniska, med en saktmodig och stilla anda, det kosteligt är inför Gud 1 Pet. 3: v. 4." "Inför Gud och menniskor är qwinnans saktmodiga och stilla anda kostelig. Saktmodig och stilla har naturen bildat qwinno-andan; den war bestämd att saktmodig och stilla utweckla sig, att i saktmod och stillhet tillegna sig allt, som är skönt och förträffligt. — Endast med en saktmodig och stilla anda kan qwinnan befinna sig wäl; har hon frid med sig sjelf, äger hon sig sjelf i ett klart medwetande, i en wälordnad gladjefull förening af alla hennes känslor och krafter, i en skön hela sin warelses jämnwigt. Med en orolig, lättretad, paßionerad, upprusande anda känner sig i synnerhet wårt wekare sinnelag oupphörligt angripet, äggadt, plågadt — råka wi, hwarje ögonblick, till menniskor i mißförhållanden, som sätta oß i förlägenhet, djupt förödmjuka oß, förorsaka oß en ängslig sträfwan, ledsnad och bekymmer, och icke sällan på det smärtsammaste sätt såra hjertat. — I den saktmodiga och stilla andan uppenbarar sig qwinnans förnuft och återhållsamhet, hennes kärlek och ödmjukhet och själens skönhet framträder. — Den saktmodiga och stilla andan utbreder öfwer qwinnans hela wäsende behagets och huldhetens intagande förmåga — huru förklarad står qwinnan i ljuset af den saktmodiga och stilla andan! Deremot, den stormande, råa, hotande, med wildhet framfarande qwinnan — qwinnan i wrede och raseri — hwilken styggelse! Och hwareft uppnå förbittring, wrede, wildhet, raseri en sådan höjd, hwareft wisa de sig i en så motbjudande och afskywärd skepnad, hos hwilken allt menskligt synes wara förswunnet, som hos qwinnan? — Till en ädel bildning af qwinnans förstånd och hjerta fordras en saktmodig och stilla anda. En klar blick, en lugn besinning, en skarp uppfattnings-förmåga, rediga insigter, en ljus tankekraft, en öm och innerlig känsla, en wänskapsfull och wälwillig tillgifwenhet, en ren hjerte-godhet, ett saktmodigt fördragande, en from undergifwenhet äro företräden, som förutsätta en saktmodig och stilla anda. Ifrån denna undfå alla dygder, som lända qwinnan till prydnad, sin näring; ingen ibland dem kan trifwas utan densamma, men alla utweckla sig på det lyckligaste sätt under deß inflytelse. — Qwinnan med en saktmodig och stilla anda gläder genom hela sitt wäsende; man känner sig dragen till henne; man emottager oupphörligt af henne de mest wälgörande intryck; man will gerna dröja henne nära — alltid se denna fromma, stilla gestalt, alltid höra detta fromma, stilla ord, alltid betrakta denna fromma, stilla werksamhet, alltid njuta detta fromma, stilla umgänge, alltid uti sig upptaga detta hulda, stillande wäsende; under det den paßionerade qwinnan hwarje ögonblick kränker, förolämpar, sårar hjertat hos alla dem, som befinna sig henne nära, förbittrar deras lif, med afsky betraktas af alla och öfwer sig drager deras förbannelse. — Att i stillhet bestyra och ordna, att i stillhet och med saktmod leda, är qwinnans kallelse, och blott det lyckas qwinnan wäl, som hon förrättar med en saktmodig och stilla anda. . . En saktmodig och stilla anda måste jag äga, för att wara wälbehaglig inför Gud, för att troget uppfylla mina plikter, för att i wälsignelse framlefwa mina dagar och en gång bliswa delaktig af den himmelska saligheten." 2 B. sid. 306—312. —

Philosophiska Systemernas Historia i Sammandrag af Socher. Öfwersättning af El. Christoph. Grenander. Första Bandet. Upsala Edman, 1807. 221 sidd. — Andra Bandet. Upsala, Palmblad & C. 1820. 128 sidd. 8:o.

(Forts. och slut fr. N:o 5).

Utom det att man icke kan sägas hafwa lemnat en fullständig redogörelse för ämnet, utan att äfwen hänwisa på de former, i hwilka detta ämne framställes, och deßa former äro wid alla litterära syselsättningar, Böcker och Skrifter, och utom det att man äfwen bör anwisa den lärgirige de ägta, och tillförlitlige,

ur hwilka en fullständigare kännedom om ämnet kunde inhämtas, så är hwarje historisk Författare skyldig att angifwa de källor, ur hwilka han hämtat materialerne för sin framställning, på det en hwar må weta, hwart han skall wända sig, för att controllera troheten af densamma. — Detta om hwad Socher i allmänhet underlåtit. Beträffande åter hwad han werkeligen prästerat, så är hans framställning icke uttömmande, i synnerhet icke hwad den nya Philosophien beträffar, hwars teckning han skiftat efter physiologiska, metaphysiska och ethiska hänseenden. Han har neml. dermed åsyftat att tillwägabringa en slags Histoire comparée, hwarigenom den organiska utwecklingen af den intellectuella werksamheten eller frihetsacterna — hwilken måste wara all Historias föremål — omöjligen kan tillwägabringas. Och då Förf. äfwen derunder åsyftat en kort, fattad Compendieform, har derigenom händt, att han mera måst fästa sig wid wisa framstickande meningar, tjenliga att, i jemförelse med andras, blifwa framställda, än egna sitt bemödande åt Systemets ordentliga härledning ur deß charakteristiska Princip. Detta är också omöjliggjordt, derigenom att den ena Tänkarens åsigter och bestämningar af Physiologi, Metaphysik och Sedelära blifwit skilda ifrån hwarandra, genom de mellanskjutna redogörelserna för andras åsigter af hwarje särskild utaf deßa Disciplíner. Derigenom är den chronologiska ordningen äfwen nog godtyckligt bruten. Så t. ex. talar Förf. om Berkeley (född 1680, död 1753) förr än både om Spinoza (född 1632, död 1677 och Leibnitz (född 1646, död 1715), liksom man ej heller får någon anledning att sluta sig till den så högst wigtiga omständigheten, att Lockianismen föregått och i wisst afseende framkallat både Leibnitz's och Berkeleys Systemer. Äfwen derigenom att Förf. endast fästat sig wid de physiologiska, metaphysiska och moraliska hänseenderna, är hans werk äfwen deri ofullständigt, att han icke gör någon reda för de mera åt Logiken tenderande Systemer, hwadan han om en så djup Tänkare, som Tschirnhausen icke meddelar den ringaste wink, och nämner Lambert (sid. 55) endast i förbigående.

Hwad åter den, wid all historisk framställning, så wigtiga fordran angår, den neml. att genast gifwa Läsaren full tillit till deß trohet och objectiva rigtighet; så är för deß uppfyllande ett hufwudsakligt willkor, att alltjemt wisa sig ej wara af någon slags betingande åsigt eller rigtning intagen. Men huru kan man säga att Förf. uppfyllt denna fordran, då han, i hela sin bok uppenbarar sig wara utesluta nde bestämd af det moraliska intereßet? Ja, då han med uttryckliga ord, wid slutet af inledningen till förra delen, sid. 10, uppgifwer denna sin tendens: „Framför allt böre wi, då wi granska och pröfwa philosophiens skiljaktiga systemer, aldrig lemna den äkta Philosophiens ändamål utur ögonsigte: denna, den äkta philosophien hänförer allt till wisheten, eller som är detsamma, till kännedomen af det högsta goda, af den ytterste bestämmelsen och af den rättskaffenhet i tänkesätt och uppförande, som wittnar om ett högre lif och belönar menniskan med den dygdiges tröstfulla förhoppningar." Men det är ju i sjelfwa werket icke så. Philosophien har intet annat till föremål, än att efterfråga den ytterste och säkra grunden för wår kunskap i allmänhet, och så snart den drages till något annat, till något utom sin spher, så kan den icke uppfylla hwad den egentligen tillkommer. Wißerligen uppstager Philosophien till beswarande äfwen wißa Ethiken rörande frågor, ty såsom sökande grunden för allt wetande, måste den äfwen efterfråga grunderna för hwad wi weta om det Goda och om det i handlingarna bifallswärda. Men det egentliga motiverandet af sjelfwa Handlingarna och ledningen af dem efter Rätthetsidealet — det hwad i egentlig mening endast kan heta Moral — det tillhör något helt annat än Philosophien; det måste, så framt ej allt skall urarta till en kall oftast casuistisk Scholastisk, eller till en declamatorisk, intet betydande Empirismus, helt och hållet härflyta ur en religiös stämning och enthusiasm, liksom frambringandet af sköna konstwerk aldrig kan åstadkommas genom philosophiska regler och dialectiska bestämningar, utan endast genom den rena, omedelbara poetiska ingifwelsen. Det är wisst sant, att Philosophien en tid, i hän-

seende till deß syftning och lynne, öfwerwägande moraliserat sig, men Rec. tror att det icke skulle wara swårt att bewisa, att just derigenom hwarken Philosophien eller Ethiken synnerligen wunnit. —

Den sista frågan, wid granskningen af närwarande werk: är detta en tjenlig Skolebok för Swenska Gymnasier? bör efter detta wara temligen lätt att beswara. — Det ändamål för hwilket den nya Skol-Ordningen ganska rigtigt bestämmer, att Philosophiens Historia bör Gymnasii Ungdomen föredragas, är att derigenom bereda det unga sinnet, genom den bästa och mest lättfattliga Propädevtik, till kännedomen om menniskotankens försök att beswara de för deß egen tillfredsställelse wigtigaste frågor. Men då måste äfwen, om detta ändamål skall winnas, Gossen, i denna wigtiga Disciplin, hafwa en Lärobok, som med klar, bestämd och omfattande fullständighet, leder honom att tydligt fatta Philosophiens så wäsende som form och deß i afseende derpå genomgångna evolutioner. Huru föga tjenlig den Socherska skriften dertill är, då den ej engång meddelar klar kännedom om det philosophiska Språket eller Wettenskapens Terminologi, det torde af det föregående wara tydligt. Också kan det icke wara annat än i brist på tillgång till något bättre, såsom nödhjelp, som man wid wåra Lärowerk antagit en Philosophiens Historia, i hwilken alla underrättelser saknas om så högst wigtiga Systemer, som de trenne yngsta: det Kantiska, Fichteska och Schellingska, dem Öfwers. uteslutit, af det skäl, att „Professor S. Grubbe börjat, i tredje häftet af Tidskriften Swea, en framställning, som skall i denna del bäst uppfylla Allmänhetens önskningar." Men den studerande Gymnasisten har icke Tidskriften Swea till hands, för att supplera hwad i Läroboken brister. Och om äfwen denna brist icke wore, kan dock Rec. icke annat än beklaga, att för Gymnasiernas behof endast detta compendium skall wara att tillgå. Man har sett i Tidningarne anmält, att Tennemanns Sammandrag skall wara under öfwersättning, och ehuru det, i flera hänseenden, är bättre än Sochers, tror dock Rec. att i hufwudsaken dermed föga är wunnit. Han är i allmänhet, för sin del, allt för litet tillfreds med den mångfald af öfwersättningar, hwilka betunga wåra Boklådor, från dem uttränga nästan alla originalproducter och beröfwa wår literatur möjligheten att få fast consistens och eget lynne. Men aldra otjenligast är wäl, att införa bruket af öfwersatta Skolböcker — en wana, som också endast i Swerige är öflig — författade för ett publicum med olika bildning, charakter och intellectuella behof. Deßutom, för att fästa oß wid den ifrågawarande, saknas här ju alla underrättelser om de Swenskar, hwilka i Philosophien rättwist förwärfwat sig ett namn, då likwäl just de exempel, som egna Landsmän gifwa, äro i alla hänseenden mest uppmuntrande. Att icke tala om det skamliga för en bildad Swensk, som åtminstone till namnet kan uppgifwa en Platon, en Leibnitz, en Locke o. s. w. att icke det ringaste känna Stjernhjelm, Rydelius eller Höijer! Med den widsträckta och grundeliga kännedom som Sochers Öfwersättare, Hr Professor Grenander, äger om allt hwad som rörer hans Wettenskap, är det ganska troligt, att han skulle hafwa lemnat oß et wida bättre och för ändamålet tjenligare original-compendium öfwer Philosophiens Historia, än det närwarande, och det är i detta fall alldeles afgjordt, att han skulle hafwa gjort den fosterländska Litteraturen en ojemförligt större tjenst.

Hwad för öfrigt sjelfwa tolkningen angår, så har Rec. icke haft tillfälle att jemföra den med tyska urskriften; men föredraget är ganska ledigt och swenskt, och Öfwersättarens aktade namn är en borgen att han icke utfört sitt wärf utan samwetsgrannhet. I detta fall kan således Rec. wisst icke hafwa någon annan pligt, än att wara tolk af allmänhetens tacksamhet, — ty skall en sådan lärobok öfwersättas, må det ske af skicklig hand — likwäl äfwen den sakkunnige, under önskan att Hr Grenander utfört det på ett ännu mera fruktbringande sätt, alltid måste hålla honom räkning, för den kärlek för Wetenskapen, och det nit att befordra deß kännedom bland sina landsmän, som han härmed ådagalagt.

Swensk

Literatur-Tidning.

N:o 10. Thorsdagen den 11 April 1822.

Recension:

Axel. En Romans af Esaias Tegnér. Lund, Berlingska Boktryck., 1822, 39 sidd. 8:vo.

Axel — i fall det är oß tillåtet, att i korthet angifwa innehållet af denna Romans — war en af Carl den Tolftes Drabanter. Det war

En ringa hop, ty deras tal
War sju, som Carlawagnens stjernor
Högst nio såsom Minnets tärnor (?)

Deßa kämpar hade sinsemellan ingått en ed, att

Til ingen mö de fingo wända
Sin håg, förrn Carl tog sjelf en Brud.

Affänd af sin konung från Bender med ett bref till Swerige, blef Axel öfwerfallen i Ukraine af tjuge fiender, mot hwilka han "stridde som Rolf Krake stred", men skulle wäl ändock slutligen dignat under öfwermakten, om icke en jägarskara framilat, för hwilken röfrarne flyktade. I spetsen för deßa jägare red en sköldmö; hon upptog den wanmäktige krigsmannen, skötte honom och slutade med att förälska sig i honom. Men twungen af äran och nödwändigheten, måste Axel slita sig ur hennes armar och ila till sitt fädernesland. Den Skönа, plågad af oro, swartsjuka och längtan, följer honom kort derefter i mansklädеr, befarande att han redan egnat sin kärlek åt en annan mö i norden, tager tjenst i Petersburg bland de troppar, som då utrustas till ett plundringståg emot Swerige, kommer till Sotaskär, der Swenskarne ställt sig till motwärn och faller i slagtningen. Axel, som deltog i detta slag på Swenskarnes sida, träffar henne döende, emottar hennes sista suckar, blifwer wansinnig och förjer sig ihjäl.

Man ser att denna plan är temligen trivial, ja i många delar osannolik. Wi räkna ej så mycket dit den omständigheten, att skalden målar det ohyggliga Ukraine nästan som Italien, förwandlar den Koßackiska hjeltinnan så wäl till gestalt som lynne till en Spanjorska, — anställer ett fältslag på Sotaskär, som enligt hwad man uppgifwit för Rec. skall wara en liten klippa, der intet utrymme lärer finnas för twenne stridande krigshärar. Men wi räkna till osannolikheterna den inre orimligheten, att Maria — så hette

den kosackiska Amazonen (?) —, hwars afsigt med sin färd till Sverige war att döda sin älskares förmenta brud, i sådant ändamål tog tjenst i en fientlig krigshär. Der hade hon sannolikt föga hopp att utspana hemligheten, om den älskade Drabanten werkligen war förlofwad eller ej. Rec. har också icke kunnat gissa hwilken gnista af hopp föreslösäfwade Axel, då han lofwade sin Maria att återkomma. Knapt kan man också föreställa sig, att en af Carl XII:s hurtigaste Bussar, wan wid alla krigets fasor, förödelser och uppoffringar, skulle blifwa wansinnig öfwer förlusten af en flicka, med hoppet af hwars ägande han wäl blott ett enda ögonblick kunde smickra sig. För att — om ej motivera, — åtminstone draga en lyckligare fördel af denna förståndets förlust, hade skalden möjligen kunnat låta Maria falla för sin älsklings egen hand. Slutet på berättelsen, som skildrar Axels död, är nästan ord för ord copierad ur Romansen Ritter Togg nburg, men den Tyske Riddarens långsamma försmäktande är icke en följd af wansinnighet — ett drag, hwarigenom allt det sköna som ligger i begreppet om en sådan sig sjelf uppoffrande trohet alldeles går förloradt — utan det är ett fromt, stilla, långsamt wissnande hjerta, hwars anblick, så owerträffligt af Schiller i några få werser skildrad, uppfyller oss med en oändlig rörelse, just emedan detta trogna bröst är medwetande af sig sjelft och det offer det frimilligt frambär.

Om wi än lemna dessa betänkligheter derhän, så måste wi ändock medgifwa, att denna romans icke hämtar sitt wärde hwarken af en ny, eller af en djup, wäl uttänkt plan. Dess förtjenst måste således ligga i utförandet. Sådant är också werkliga förhållandet. Denna berättelse förråder sig öfwerallt i detaljen såsom ett barn af en utmärkt skald; den glänser af den färgprakt, som utmärker alla Hr Tegnérs skapelser. Men detta stycke är icke författadt i den rena, harmoniska stil, som man beundrar i hans Frithiof, utan erinrar på åtskilliga ställen om den falska colorit, hwarmed Hr Tegnér, då gullet och de äkta siraterna ej alltid räckt till, stundom öfwerdragit sina äldre stycken. Detta manér utmärker sig genom ett bländande skimmer: det är egentligen icke målande, utan ewigt paralleliserande, bestående i ett oupphörligt sammanhopande af bilder, lånade från alla werldstrakter, från alla kompassens wäderstreck, från alla naturens riken. Oaktadt alla dessa liknelser, blifwer föremålet, som skulle beskrifwas, för läsaren dewigenom alldeles icke åskådligare eller tydligare. Nu är det onekligt, att många af dessa bilder förråda en sann originalitet, en rik uppfinningsförmåga, genialisk finnrikhet, en slags poetisk qwickhet; men då äfwen ett Snille, som beständigt jagar efter det pikanta, icke alltid kan träffa målet, så finnas bland denna mängd af på hwarandra hopade liknelser, bilder och besynnerliga uttryck, flera drag, som äro högst misslyckade, opassande och en annan och annan gång gränsande intill det löjliga. Rec. will anföra några prof. Sid. 8 heter det om Carl XII, att

fast jorden skalf,
lugn stod han, som ett bombfritt hwalf.

Sid. 9 säges i de rader som ofwanföre äro citerade, att antalet af Carl XII:s Drabanter woro sju, som Carlawagnens stjernor — högst nio såsom Minnets tärnor." Den förra jemförelsen är wacker, men den sednare säger här intet och är otjenlig, emedan den står i intet sammanhang med det som skulle föreställas.

Sid. 10 förekommer följande besynnerliga uttryck om de wådor, för hwilka dessa kämpar woro utsatta:

Hur himmelsblått twå ögon lyste,
Hur rosenrödt twå läppar myste,
Hur barmens swanor simmo på
Sin insjö, likaledes twå,
De måste blunda — eller springa
De woro wigde wid sin klinga.

Den arma Axel måste snart röna denna fara,

då den sköna Amazonen satt bredwid hans hufwudgärd och fäste på honom

En blick, ett kungarike wärd.
Hon satt liksom i Greklands lunder
(Den sköna werld som nu går under).

Huru obehörig är ej denna sista erinran! Deßutom är det något underligt, huru Hr T. kan påstå, att Grekland nu går under, då detta land twertom just i wåra dagar synes resa sig från sin undergång.

Sid. 17.

Det är ännu i menskans sinne
En aftonglans, ett bleknadt minne,
Af skönare, af bättre dar,
Då hon ännu på barnbal war #
Hwar afton på sin faders arm.

Sid. 18.

Och tysta som Egyptens prester
Begynte stjernorna sitt tåg.

Denna liknelse wore behörig, om Egyptens prester jemfördes med de under natten stilla skridande stjernorna; men då alla läsare wäl känna stjernornas gång och utseende, men icke sett egyptiska prester, så är en sådan liknelse på intet sätt förklarande.

s. s. Hwar kärleksgud, som legat bunden
När solen sken, blef lös och red
På månens strålar upp och ned.

Sid. 19 omtalas huru det ohyggliga Ukraines näktergalar, sjunga en sång, som klingar

Så öm, så oskuldsfull, så ren,
som något qwäde af Franzén.

I det nog besynnerliga kärleksförklaring, som den wackra Koßackiskan håller till Axel, förekomma bland andra följande utlåtelser:

Natur, wi öfwergifwa
Ej dig; i hydda, som på thron,
Som sömmerska, som Amazon,
Din qwinna blir ändå en qwinna,
En ranka wißnad, om ej stödd,
Ett wäsen, hwartill hälften felas:
Hon har ej sällhet som ej delas.
Och hennes fröjd är twilling född.
Det klappar i min wenstra sida
En oro, ljuf ändå att lida,
En längtan till jag wet ej hwad,
Så smärtsam och ändå så glad.

Det synes likwäl af den nyß anförda naiva confeßionen, att wår Amazon ändock så der temligen noga förstått hwad det war, som klappade i hennes wenstra sida.

Efter denna bekännelse, störtar Maria i Axels armar, hwilken nu förglömde "både att blunda och springa." — Denna omfamning illustreras genom exemplet af

Söderns Genius och Nordens,
Som stå med mund mot mund.

hwarigenom denna i sig sjelf alltför tydliga grupp snarare förmörkas än upplyses och åskådliggöres, emedan enhwar temligen har sig bekant, huru ett par älskande kyßas, men få torde deremot kunna göra sig någon klar föreställning om huru Söderns och Nordens Genier stå med mund mot mund emot hwarandra.

Sid. 29 beskrifwes huru Amazonen påklädde sin krigsrustning; bland annat hängde hon på sin skuldra

Dödens synrör, en karbin;

omslöt sig med en gördel, "som war känd af Grekens fabel, —

Slutligen war hennes rustning fulländad och nu liknade hon precist

Gud Amor sjelf förklädd till hjelte,
Som Clinias son den målad bar
På skölden blank och spegelklar.

Snart kom hon till Petersburg, som

Der låg ren på wundna stränder,
I ögonwrå af sömnad Nord.

Nec wil ej längre fortfara med deßa anmärkningar: också lemnar det efterföljande af detta poem mindre anledning till sådana. I slutet af sången har skalden alldeles upphört att göra jagt efter slika besynnerligheter: han följer här sin känsla, och erinrar sig ändtligen hwad han lofwar oß i prologen, neml. "en sång i enkla rim tillhopasatt." Derföre är också denna sista tredjedel af Romansen ganska skön, innerlig

och sof, sen hon sig dansat warm,

och i en okonstlad elegisk tonart, för hwilken mången twiflade, att Hr Tegnérs Barda-harpa skulle äga en sträng. I samma anda diktad är äfwen Epilogen, hwilken wi ej kunna wägra oß det nöjet, att här hel och hållen införa:

Så wår den saga som jag hörde,
hur djupt, hur ömt hon då mig rörde!
Fast tretti wintrar snögat se'n,
hon lefwer i min hjerta än.
Ty med bestämda drag, men skarpa,
de barndomsbilder tryckta stå,
i skaldens själ: der bo de små
som Aslög i Kung Heimers harpa;
till deß, som hon, de träda fram
förrådande sin gudastam
med präktig drägt, med later höga,
och gullgult hår och kungligt öga.
Ack! barnets himmel hänger full
med lyror af det röda gull,
och allt hwad mannen diktar sedan,
som hjeltar stort, som blommor smått,
i skönare gestalter gått
förbi hans barndomsöga redan.
Ännu ibland, när wakteln slår
melodiskt i den gröna wår,
och månen går ur österhafwen,
en wålnad stigande ur grafwen,
och målar dalar, målar berg
bedröfligt med de dödas färg:
då susar det uti mitt öra,
då tycker jag mig ännu höra
de gamla, wälbekanta ljud
om Axel och hans Ryska brud.

Rec. önskade att ännu få anföra ett så rent och harmoniskt prosställe och wille dertill wälja Axels klagan, som slutar Romansen; men rummet tillåter det ej. Det skulle wisserligen annars warit honom angenämt, att steg för steg utmärka allt det wackra i detta poem, då han i det föregående nödgats sysselsätta sig med att antyda deß fläckar. I afseende på hwar och en nyß framträdande skald med lofwande anlag, är Rec. af den tanken, att den granskare, som med honom befattar sig, mera måste fästa uppmärksamheten på skönheterna i hans arbete än på de mörkare partierna. Men då en af Nationens yppersta Skalder framträder, då hans poem hos allmänheten, oaktadt deß åtskilliga falska prydnader, dem mängden alltid är så willig att beundra och efterapa, wunnit ett stort uppseende; då anser Rec. det wara Kritikens pligt, att

Hwarken blunda — eller springa.

Slutligen må det anmärkas, att Romansen Axel är med mycken lätthet versifierad; men denna lätthet öfwergår någongång till sjelfswåld, genom de mest hopade enjambementer, ofta af sådant slag som deßa verser:

Upplöstes deras själar i
En enda salig harmoni —

Eller: —

Hur barmens swanor summo på
En insjö . . .

Eller af detta slag:

Så sagdt, så gjordt. Beslut och handling
är ett hos qwinnan. Sin förwandlnig
Hon skyndar. Under krigarns hatt . . .

Ett falsk rim förekommer sid. 25, der sten rimmar mot en (unus).

C. Crispi Sallustii Opera edidit Petrus Ad. Sondén. In usum Scholarum. 359 sidd Holmiæ, H. A. Nordström, 1820. 8:o.

(Forts. fr. N:o 9).

Men — ehuru åtskilliga af de källor, ur hwilka man hämtat ämne för att nedsmutsa Sall. person, med giltiga skäl blifwit förklarade för werkeligen orena och oäkta, så är saken ännu ej fullt afgjord. Det heter wäl: duo cum faciunt idem, non est idem, men i denna punkt hafwa dock ej blott twå, utan alla

S:i apologeter kommit ungefär på samma wäg till samma utgång. Alla hafwa de mer eller mindre grundligt strandat på 2:ne klippor — Dionis Caßii skildring af S:i rofgiriga förwaltning af Numidien, samt Gellii ur Varro hämtade Chronique scandaleuse om hans affaire med Fäusta, Syllas, owärdiga Dotter, och med hennes Man Milo — och dels genom djerfwa conjecturer sökt att göra sig lösa, dels efter fruktlösa bemödanden alldeles gifwit sina muddringsprämar på båten, tröstande sig och läsaren med något ὄμφακες ἐπὶ εἰσὶ, såsom: litet kronostölder, skulle de wäl böra tillräknas honom mer, än andra Magasinsförwaltare på hans tid: eller — L. Opimius och M. Scaurus, de beprisade männerne, som begge förrådde det allmänna, bör man ej ropa lika starkt mot dem, fast de ej skrifwit Chrior de virtute. — item: den store Cäsar (som ock skrifwit wackra böcker) war ju sjelf ej något helgon. (Rec. kan dock ej minnas, att någon så storligen berömt honom, derföre att han icke war det) — Widare: Sall. war ju en ung och tillika förnäm Romare, och lefde i ett tidehwarf, som war en smula lättfärdigt. Hwarföre skulle nu han ensam wara en kysk Joseph, och åt ett sådant stycke, som unga Fäusta *), lemna sin mantel till pris? — et cetera ejusdem argumenti, hwari ock Hr Sondén, sjelf eller genom Abbé Thuvon, instämmer. I Recensentens tanka är berättelsen hos Dio Caßius alltför tydlig, för att kunna bortresonneras, om man ej med magtspråk will förklara alltsammans för en osanning, och Sallustii ej betwiflade uteslutande ur Senaten — hwilket swårligen kunnat ske utan skäl hämtade af en werkeligen notorisk wandel, om ock partiigg skulle hafwa warit hufwud-motivet

*) "Sie war, was ihre Ausschweifungen betrifft, wenig besser als eine Togata" säger Wieland, likasom till — ursägt. Se Hör. Sat. T. 1. p. 70.

— gifwer förökad wigt åt Gellii på M. Varros intyg grundade anekdot. Då ock Hr Sondén tyckes medgifwa swårigheten, att rädda Sall. ifrån deßa tillwitelser, hade Han med skäl kunnat spara sig följande anmärkning: "Om Sall. werkeligen warit så förderfwad, som många påstått, skulle han wäl hafwa kunnat bewara i sin friskhet den kraft och det höga sinne som lifwar hans skrifter? Skulle han wäl hafwa försummat tillfället att sälla sig till Catilinas hopar? Skulle han ej, åtminstone någon gång, låtit sig förledas, att för ynnest eller penningar anwända sin stora talegåfwa i någon twetydig sak? Intet sådant drag finnes om honom antecknadt." Hwar och en ser, att denna art af förswar ej förmår hindra Sall. ifrån att hafwa warit den mest förderfwade menniska i werlden. Inwändningarne häremot ligga nära till hands: Man kan ju nemligen (och detta synes Hr S. förut tillstå) till en wiß grad bewara sitt snille ifrån sitt hjertas förderf. Man kan hafwa framskridit tämmeligen långt i depravation, utan att förspörja hos sig någon kallelse att slå sig på mordbrand, stråtröfweri samt att dräpa folk. Man behöfwer ej wara sämre menniska än Cicero, för att förswara en så dålig person och sak som Coelii, m. fl., i synnerhet då moden legitimerar sådana sophistiska försök. Och ehuru sorgfällige de gamle woro om sitt rykte hos efterwerlden, såsom deras enda lif efter detta, aktade de dock ej för nödigt att upptäckna aviserne för dagen till efterkommandes nöje. Sall. hade derföre kunnat hålla rätt många tal i orättwisa saker, ehuru kännedomen derom ej sträckt sig till oß.

På texten har Utg. nedlagt en owanlig flit och noggrannhet. Flere editioner äro jämförda, bland hwilka den sällsynta Aldinska af 1509. Den Manheimska är dock förnämligast lagd till grund, hwilket Rec. för sin del ej kan gilla, då den är en trogen copia af Cortes text. Det gifwes, enligt Plinius, blott ett djur i werlden, som äger af naturen för-

mågan att kunna bli windögdt — menniskan, och detta sitt företräde framför bruta animantia begagnar hon rätt ofta, äfwen i afseende på det inre sinnet, för att skåda saker snedt och windt, kors och twärs. Ofta när hon ifrån början ser en sak sådan den är och bör wara, men will att den skall wara wind, skefwar hon så länge med förståndets lydagtiga ögon, tills tinget får det önskade utseendet, för att kunna wridas om i en rigtning, som paßar för den falska point de vuen. Kritikens fält har i allmänhet blifwit utsedt såsom en lämplig tummelplats för ensidigheten, der man trott sig hafwa låf, att efter lust och nöje leka med de gamla skriftställarnes stympade lemmar. Äfwen Corte, en eljest ganska skarpsynt och lärd man, har med en förutfattad idé, skridit till en högst ensidig behandling af Sallustius, och i långliga tider blifwit ansedd såsom en Profet i Kritiken af denne författare, emedan han genom en egen divinationsgåfwa uppspårat och uppgißat alla möjliga antika former, såsom mest öfwerensstämmande med författaren, liksom skulle afståndet imellan dennes skrifart och Saliernas sånger ej warit så särdeles betydligt. Man kan werkeligen blifwa en liten undergörare, då man griper något an med en wiß fördom, och Corte har kommit så långt, att Sallustius efter hans recension fått ett tämmeligen gammalmodigt och mögligt utseende. Och för att få fram rätt åskådlig i dagen Sallustiana illa brevitas, hwarom Qvintilianus påmint werlden, har han gjort honom till ett slags invalid, då han genom amputerandet af hwarjehanda biord, såsom pronomina, verbum substantivum, partiklar, utom mycket annat, som wid närmare betraktande ej bordt saknas, ställt så till, att Sallustii prosa (pedestris oratio) stundom rätt ofärdig haltar fram sin wäg. Wid detta förfarande har han triumpherat, då han för sina emendationer understundom wunnit på sin sida någon enda codex, hwilken han dock för öfriga fall ej särdeles agtat. Men man har mißförstått både Qvintiliani och Sallustius sjelf. Den senares stil är äfwen utan en dylik åtgärd tillräckligt kort och concis, och utom deß är den antingen blind, eller blundar frimilligt för begreppet om stil, som anser en karg sparsamhet på ord, samt språkets logiska och grammatikaliska ellipser såsom identiska med en energisk korthet i framställningen och tankarnas sammanträngda gedigenhet. Det blir wißerligen swårt, att öfwer allt i det enskildta uppwisa, huru wida Corte gått för långt i sina chirurgiska operationer, hälst så mycken omwärling röjer sig i Sallustii skrifsätt, hwarföre det ej gifwes någon säker mättstäck, hwarefter den Cortiska texten åter skulle kunna restitueras in integrum. Corte har imedlertid gjort Sallustius en tjenst, i det att han ej alltid förfarit consequent, hwarigenom wi skulle af wår Auctor fått ett monstrum, — äfwensom deri, att han, genom det i allmänhet öfwerdrifna i behandlingen, wäckt hos sednare Critici uppmärksamheten på det dugliga af den wanliga läsarten. Rec. hade således önskat, att Utg. för det hela följt någon af de sednares bearbetningar, såsom Havercamps eller Langes, hwilka båda med en sund kritik gått tillwäga. Det bör dock ej lemnas obemärkt, att Utg. på många ställen afwikit ifrån Manheimska upplagan, och deßutom öfwerallt, till ersättning för dem, som ej gynna deß text, med ytterste noggrannhet i anmärkningarne tillkännagifwit, hwaruti den allmänna läsarten skiljer sig derifrån, samt för märkwärdigare fall äfwen upptagit den Bipontinska Upplagans egenheter, utan att för öfrigt uppduka för läsaren något öfwerflödigt kritiskt maskfrat. Med urskilsning walda varianter anser Rec. ej wara utan gagn äfwen för en nybörjare; ty utom det, att det kritiska intreßet hos honom derigenom wäckes, behöfwes stundom ingen annan nyckel till ett för honom dunkelt ställe. Han får deraf tillfälle att skåda saken i en annan dag, och afleda sig ifrån ett fördomsfullt betraktande,

hwaraf ofta följden annars blir, att den klaraste mening förlorar sig i mörker.

Rec. hade wäl ärfilligt att anmärka wid Utg:s bearbetning och commentationer, men måste inskränka sig till blott några få ställen, för att undwika för mycken widlyftighet. Bell. Cat. Cap. 1. Anmärkningen wid första ordet: "omneis el. omnis, en gammal ändelse i acc. plur., som brukades i alla ord, hwilkas nomin. och genit. sing. woro lika, (här kan ej Utg. mena andra än orden på is med föregående fullständig ordstam) och till och med någon gång i sådana, som blott i genit. plur. lycktades på ium", hwilar på en löslig observation af Grammatici. Utom det, att den saknar enhet i grunden för bestämningen, är den på en gång både för widsträckt och för inskränkt. Wid närmare betraktande af den 3:dje declinationen, finner man sannolikt, att då den ifrån naken ordform öfwergeck till flexion, deß masc. och fem. ursprungligen bildades genom is, bifogadt till den rena stammen (t. ex. nav-is). Det är wäl omöjligt, att för språkets fixerade tid bestämma gränsorna för ordklaßen på is. Men om man utan widare gißningar blott will uppsöka ur språkets äldre monumenter de biformer på is, som träffas till ord af andra ändelser, så finner man, att denna ordklaß innefattar den relatift talrikaste mängden af 3:dje declinationens primitiva. Hit höra bewisligen de flesta former på s och x, med föregående consonant, uti hwilka i, som blott war hjelpvocal med tiden utfallit, då stundom äfwen något af stammen blifwit utträngdt (t ex. i lis. Dis, glis). Widare de i nomin. och genit. likstafwiga formerna på es der åter den korta hjelpvocaln i stadgat sig till ett långt e (man finner t. ex. både nubes och nubis) — samt de flesta på er, der e är hjelpvocal för ett lättare uttal af ordstammen sedan flexionen is bortfallit (man sade imber, linter, i st. f. imbr, lintr, sedan det gamla imbris och lintris kommit ur bruk). Deßutom finnas spår till den gamla nominat. i

wiße oregelbundna ord t. ex. carnis, supellectilis i st. f. caro, supellex. Det är egenteligen inom denna krets af ord, som de ursprungliga casus i allmänhet träffas (im, i uti abl. ium, eis och is i st. f. em, e, um, es. Och det är klart, att ju mera orden närma sig till den äldsta gestalten, desto talrikare wisa sig deßa gamla casus, och man kan med skäl påstå, att, der de förekomma, hänwisa de på en ursprunglig nominativ*) form på is. Derföre framte de sig ock, ehuru ganska sällsynt, i de ordklaßer, der den ursprungliga nominativändelsen synes omißkännelig, (t. ex. as, es, us) men genom mängden af sednare tillkomna ord den äldsta gestalten blifwit bortglömd och en regelbunden flexion antagen. De klasser åter, som antingen äro sednare formationer, eller genom det individuella i sin rot redan tidigt utbildat sig i en bestämd skepnad och inom sig sjelfwa slutna antagit en sjelfständig charakter, (t. ex. de på o, or, ur) lemna ej widare rum för det wilkorliga, och admittera alldrig de gamla ändelserna. Såsom man nu å ena sidan kan, af en gifwen ändelse bland deßa gamla, sluta till den fordna nominativen på is, så kan man ej alltid tillbaka från en sådan nominativ-forms werkliga tillwarelse påstå, att ordet till alla eller wisa delar skall äga i behåll den gamla flexionen. Ty äfwen i detta slags ord har språket hårdnat, så att, ehuru deßa genom sitt swäfwande emellan de äldre och yngre ändelserna bära wittne om sin ålder, och det i början liksom chaotiska och weka ämnets bildlighet, de likwäl i sednare språkets tid äro att anse såsom petrifikater, hwilka ej widare kunna godtyckligt behandlas. Somliga hafwa rent af bortkastat de gamla ändelserna, andra hafwa dem fullständigt qwar, andra blott till en del, och detta stundom jemte, stundom utan den yngre flexionen.

*) De gamla ändelserna af neutrum (i uti abl., ia, ium) hänwisa likaså på deß uråldsta nominativändelse e (t. ex. mar-e).

Att regulatift bestämma något om deßa gamla ändelser, utom hwad Rec. nyß nämt, blir derföre högst wanskeligt, och aldramest i frågan om eis och is: ty afskrifware och editorer hafwa dragit försorg, att i detta ämne tills widare ingen wißhet stått att winna, i det de nästan alltid wisat sig böjda att förbyta eis och is i det wanliga es, tills man åter i sednare tider fallit i det motsatta felet. Utgifwarens anmärkning är således för widsträckt, då han låter alla ord, hwilkas nom. och gen. är lika, antaga ändelsen eis eller is, hwilket deßutom, så widt Rec. påminner sig, ingen före honom påstått. Man ser af Varro (7, 38) att redan på hans tid språket war så enwist och genträfwigt, att den påtagligaste analogie ej kunde gälla för deßa ord; ty då man oklandradt sade genteis, ansågs menteis förkastligt, ehuru deß nomin. mentis war bruklig. Säkrast är derföre, att inskränka sig till en med warsam kritik anställd observation på de speciella händelser, i hwilka denna flexion förekommer. Kännetecknet af gen. plur. ium förfaller ock, ifrån den synpunkt Rec. betraktar saken, emedan denna ändelse sammanfaller med de öfriga äldre flexions-formerna inom samma rubrik, utan att man dock kan sluta något ifrån den ena till den andra. Men anmärkningen synes ock Rec. för inskränkt; ty det tyckes ej wara skäl, att icke låta det som gäller om accus. plur. äfwen gälla om nomin. (hwartill voc. hörer såsom corollarium). Andra Grammatici nämna ej heller derom, och det medgifwes ock, att eis och is äfwen hos de äldsta klaßikerne högst sällan förekommer i nominativus. Men månne detta ej härleder sig ifrån texternas nu warande skick? Manuscripter och Codices äro, såsom förut nämdt är, i denna fråga föga tillförlitliga. Dock utom den eljest constanta öfwerensstämmelsen emellan deßa casus, hwaraf det synes obilligt att för detta fall alldeles fråndöma dem denna likhet, förfäkrar ock Varro (7, 37) att af somliga sades hæ puppeis, hæ resteis, hwilken anmärkning wäl ej lärer angå blott deßa ord, utan e emwelwis gälla för andra af samma art. Deßutom har läsarten liberæ sunt ædis hos Plautus (Mil. 3, 1, 14) hittills oantastad blifwit ansedd för ägta, och bewisar att nom. och acc. äfwen i detta fall följt samma biloningslagar, om ock måhända denna form i nomin. ej warit så allmänt anwänd.

På följande ställen har Utg. origtigt afwikit ifrån Manheimska upplagan: Ita utrumque per se iudigens, alterum alterius auxilio veget. Så läses det (Cap. 1) i st. f. det wanliga eget. Detta är wäl en qwick capriol i conjectural-kritiken af Palmerius, men hade ej behöft upptagas. Eget, som utan twifwel kan mäta sig i ålderdom med veget, har ock af Corte beskedligt blifwit lemnadt i ro. Det är ej heller, såsom Utg. mennar, tautologiskt bredewid indigens; ty detta utmärker blott bristen, saknaden och ofullkomligheten, eget åter sträfwandet att fylla denna brist. — Wid orden: Sunt, qui ita dicant (Cap. 19) anmärker Utg. "Manh. dicunt, hwilket är mindre enligt med språkbruket." Corte har i stöd af nästan alla MSS bibehållit det, och det är falskt, att Conjunct. alltid måste följa på sunt, qui. Betraktas Subjectet ej såsom reellt bestämdt, då uttryckes deß Prädicat, såsom möjligt eller blott tänkt, i Conjunctivus. Anses åter Subj. såsom bestämdt, så blir Präd. reellt bestämmande eller blott beskrifwande. Ett tillagdt Nomen (homines, multi, quidam o. dyl.) är ej altid tillräckligt att ange subjectet såsom gifwit, äfwensom åter det blotta sunt stundom innebär ett bestämdt subj. såsom: sunt, quæ præterii (Cic. Ep. ad Att. 10, 4). Detta gäller äfwen här.

(Slutet följer).

Swensk

Literatur-Tidning.

N:o 11. Måndagen den 15 April 1822.

Recension:

Liljorna i Saron. Andra och Tredje Häftet. Stockh., Ecksteinska Boktryckeriet, 1821. 100 sidd. 8:vo.

Framträdande i werlden under intet namn, som till sig lockar den stora hopen; tryckt på swart papper och med ett yttre, som på intet sätt retar nyfikenheten; föregånget af ett äldre häfte, som är diktadt i en tonart, hwilken blott i ganska få läsares bröst funnit en återklang, har detta dubbelhäfte redan i trenne månader befunnit sig i allmänhetens händer, utan att af flere än några ytterst få wara kändt eller ens omtaladt. Rec. erkänner, att äfwen han med endast måttliga förhoppningar tog det i handen. Den som en längre tid följt den swenska Witterheten på spåren, har ofta måst göra den obehagliga erfarenheten, att åtskillige Skalder, hwilka wid sitt första framträdande lofwat något utmärkt, under fortgången af deras utbildning blifwit afmattade och med hwarje ny production liksom tagit igen något af deras första löfte. — Så har dock icke händelsen warit med närwarande Författare. Af hans episka Digt: Wladimir den Store såg man wisserligen, att man här hade att hoppas något mer än ett ofta återklingande echo af den nya tidens mode-accorder; men likwäl wäntade sig ingen af detta ungdomsarbete, att något derefter skulle följa, af den djuphet och poetiska kraft, som 1:sta Häftet af Liljorna i Saron. Af en annan Rec. i denna Tidning widlöftigt anmäldt, har detta häfte omisskännligt det sanna Snillets insegel; men med alla de sköna partier, som öfwerallt der finnas, framträdde här likwäl en alltför naken metaphysik; det hela war så grumladt af Kabbalas och Gnosticismens så wäl åsigt som språk, att njutningen nästan i hwart ögonblick störtes.

Närwarande häfte förråder sig wisserligen såsom barn af samma anda. Men denne Ande har, i det den närmare nalkats Christendomens ursprungliga lifsflod, renat sig från det grummel, som åtföljt detta helsowatten, ledt i kanaler dem menniskohanden öppnat: naturen wisar sig åter för Skalden i all sin prakt, ehuru höljd af ett djupt sorgflor; hans språk lånar ej mer sina bilder från en swär-

miss och i en öfwersinnlig werld sinnligt utsträfwande Mystiks hieroglyfer, utan från naturens och hjertats egna helgedomar. Bildningsgåfwan, ej mer irrande i en werld, den hon sjelf godtyckligt skapat, ser tillbaka til det närwarande och förflutna och söker i werkligheten uppdaga och fasthålla säkra gestalter, som wäl sjelfwa icke äro annat än symboler, men dock på ett wida kraftigare sätt tala till hjertat, än Kabbalas mera conventionella hieroglyphik, just emedan de lefwa ett eget lif och uppträda i en werld, der wi såsom menniskor fröjdas, lida och kämpa.

Nästan hela denna dikt upptages af en dramatisk skaldedikt kallad Martyrerna. Handlingen är högst enkel. Den tilldrager sig i Carthago, wid början af Cesar Septimii Severi Regering. — På befalning af ProConsuln Hilarianus, har Centurionen Gabinius först utspejat den aflägsna, undangömda Grotta, der de förföljde Christne i hemlighet höllo sin Gudstjenst och slutligen, under det de med gemensam bön och sång stärkte hwarandra i tron på den ewige Fadren och den han sändt hafwer, låtit gripa dem allesammans. I kedjor bundne framföras de inför ProConsuln, som anwänder alla medel, dem Wältaligheten erbjuder, att förmå de olycklige till afwikelse från deras Bekännelse; men allt fåfängt. Bland deßa offer är ingen ädlare än Perpetua, dotter af en bland landets ädlingar, enka efter en Romersk Riddare, som hjeltemodigt kämpat i fäderneslandets tjenst, sjelf utmärkt genom sin börd, sin skönhet, sina behag. Det rörande i hennes martyrium är hennes inre strid mot sin broder, sin far, sin moder, ProConsuln sjelf, som warit hennes afledne mans wän och wapenbroder, hwilka anwända alla skäl, som naturen lånar blodsbandet, alla grunder, som talegåfwan mäktar uppfinna, för att förmå henne att afswärja en lära, som werlden då ansåg som ett Mänadiskt raseri, eller åtminstone att en utwärtes hyllning af Statens fordringar söka sin räddning. Redan står hon fjemte de öfrige anklagade inför Blodsdomstolen: slutligen framstörtar hennes Far fram bland Wakten, ännu gör han ett nytt försök att beweka sin dotter, men då äfwen detta mißlyckas, will han med wåld slita henne ur sina bödlars händer, faller genombårad af wakten för Perpetuas ögon till följe hwaraf en strid mellan honom och Wakten uppkommer, under hwilken Albanus, hennes Fader, mördas inför Perpetuas ögon. Dock swigtar intet ögonblick hennes tro, och då af hennes exempel äfwen de öfriges förtröstan stärkes, afkunnar Hilarianus öfwer dem Dödsdomen.

Wid slutet af Prologen till sin Ein und Zwanzigster Februar påminner Werner, att det nu wore tid att bortlägga den gamla hedniska Sorgespelstylen och äntligen engång framträda som christliche Tragöden. — Men hwad är det nu, som skall utgöra den särskiljande charakteren af en christlig Tragedi? — Så widt Rec. förstår det, måste i en sådan det sanna christeliga tänkesättet: innerligt öfwerlåtande i den Högstes hand och ödmjuk försakelse af alla denna Jordens förmåner, i fast hopp att för den korsfästa Frälsarens skuld dermed förwärfwa himmelens salighet, utgöra grundtanken af det hela, i hwilket hjulen drifwas af en pröfwande Försyn, i st. f. som i den gamla hedniska Tragedien, af det straffande Ödet. Skall denna anmärkning finnas rigtig, så följer att närwarande dramatiska Digt med allt skäl förtjenar berömmet att hesta en christelig Tragedi. Man ser här icke allenast en strid för Christendom, en fast tro på Herrans Smorde beståndande i trots af alla frestelser, af alla lidelser; icke blott den christliga andan upplifwa alla de här uppträdande, den helige Lärans Blodswittnen, utan äfwen genomtränga det hela, med en förtjusande menniskokärleks och försoningsanda, hwars werkan på Läsarens sinne är det behagligaste lugn, så att man kunde jemföra Konststyckets effect, med den som Felicitas för sin

Wän Perpetua så skönt beskrifwer, sedan hon undfått den h. döpelsen (sid. 13).

"Här är det hjäriln, när, på nya wingar,
Kring rosorna han far i sommardalen?
Hur är det swalan, när ur oceanens
Kristallegrottor, waknande, hon swäfwar
Mot wårens himlar under hymners ljud?
Så war det mig, Perpetua! ack, en luft,
Mild som den ether fästets stjernor dricka,
Jag andades och werlden kring mig låg
Lugn som ett sommarhaf, förgyldt af Solen."

Hela detta stycke är författadt i ett språk, som lånar sina uttryck från ett hjerta, genomträngdt ända intill sin ytterste grund af andakt och det stora ämnets helighet. Wi tycka oß förnimma en harpa, spelad på en högre stjerna, hwars toner, förirrande i deßa lägre rymder, uppfylla wåra bröst med en oändlig längtan att på Trons och Kärlekens Jacobsstege med den tillbaka uppstiga till den ewiga samklangens ursprung. Allt hwad denna längtan har brinnande, upplyftande, hänförande speglar sig här i skaldens själ, som utbreder sina mägtiga himmelsträfwande swanwingar för att med sig höja beslägtade själar från en werld, der de blott känna sig såsom främlingar, till deßa boningar, der fridens palm är färdig att swalka den trötte wandrarens tinning.

Det är en stor förtjenst, att Förf. ej skiljer den nya trons förföljare med de färgor, med hwilka de wanligen i legenderna framställas, såsom blodtörstiga tyranner, utan såsom män, hwilka, i det de kämpa mot Christendomen, tro sig handla efter pligt och samwete och utrota en smitta, som enligt deras åsigt war en farlig kräfta för samhället, och som, enligt en ganska rigtig aning, skulle upplösa hela den dåwarande werldens samfundstillstånd. Perpetuas föräldrar, ehuru hedningar, framställa sig i en ganska skön dager, samt efter den gamla tidens åsigter, såsom älskwärda och ädla menniskor; deras språk är kraftigt och wältalig och hämtar sin styrka från naturens och blodsbandets harmoni. I synnerhet gäller detta om ProConsuln Hilarianus, hwars ädla hjerta anwänder allt för att undgå att straffa; detta röjer sig mest i den sköna första Scenen af 5:te Acten, der han försöker åtminstone att locka någon från det förmenta förderfwet, och derföre wänder han sig, med sitt bewekliga tal, än till de äldrige, än till Ynglingarne och än till Flickorna, och då han förgäfwes uttömt hela sin talekonst uttalar han owilligt dommen. Ty så mycken aning om den nya tiden äger han, att han temligen tydligt inser, att denna straffande åtgärd mot de Christne intet båtar, att striden mot dem är fåfäng; ty,

"— — — Hur will man dem bekämpa?
I luften kriget förs. Med ljungeldswärd
Idéerna der mot hwarandra strida.
Men dylik kamp ej Roma wuxen är.
Imellertid den ädla Sköldmön nyttjar
De enda wapen, dem hon wet — och jag,
Jag fullgör Cesars och Senatens wilja.',

Derföre werkar uppfyllandet af denna hans bestraffningspligt icke den tillfredsställelse, som annars är den fullgjorda skyldighetens wanliga följd. Dock Hilarianus är tillika ett barn af romerska Statens upplösningstid. Det är en bildad, godsinnad Epikuré, som fördrifwer sina twifwelsmål wid Horatii lyra, wid den kransade pokalen under platanernas skugga. Derföre ropar han till sin slaf:

"Kom, Damon, kom! Ur källarhwalfwet hämta
En flaska Lesbiskt. Krön med unga rosor
Ditt gyllne hår, af nardustårar stänkt.
Tag se'n din cittra, följ mig ned i parken
Och sjung en Ode af Horaz, hans qwäde
Till Delius sjung! Der silfwerbäcken irrar
Med blanka wågor under poppelträden,
På gräsets lena sammetskuddar sänkt,
Jag söfwas will af Bacchus och Apollo."

Mot denna sinnliga lefnadslust contrasterar på det ljusaste sätt den innerliga trängtan efter befrielsen ur de jordiska banden, som utmärker Perpetua, och hos hwilken denna känsla förenat sig med den skäraste systerwänskap till Felicitas och warm moderlig ömhet. Derewot

är hon en kallare Dotter. Med uppriktig wördnad och hängifwenhet bemöter hon wisserligen både sin Mor och sin Fader, men dock märkes det att olikhet i Tron lagt sig emellan henne och dem. Arten af Perpetuas religiositet, såsom den äkta Christendomen, allt omfattande, menniskowänlig, lugnande och half swärmisk, tecknas bäst i den hänförande scen, der hon lärer sin son att bedja, hwaruti förekommer denna omskrifning af Fader Wår, en omskrifning som onekligen är den skönaste bland alla de otaliga försök, som blifwit förssökta öfwer detta ämne:

"O Du, som, fjerran öfwer molnens rymder
Och stjernornas och englarnas församling,
Wor i ett ljus, dit tanken såfängt lyftar
Sin matta winge! Du som, himmelsk god
Af stoftets barn dock helsas will som Fader!
Må, Ewige! för äran af ditt namn
I hwarje bröst ett heligt rökwerk brinna!
Må jorden, länge höljd af brott och plågor,
Omsider fri och lycklig bli, o komme
Till oß ditt rike, Herrans Stad, det nya
Jerusalem, bebodt af nåd och sanning,
I gyllne skyars krans från himlen ned!
Då skall ej längre blott en maktlös suck,
En såfäng bön wårt hjertas kärlek tyda:
Ske skall bland oß din wilja, som den sker
Ibland din himmels ewiga naturer.
Allgode Gud! åt wåra själar gif,
I pröfningens och jemrens törnedalar,
Hwad för det högre lifwet de behöfwa;
Styrk deras kraft och faderligt dem mätta
Med gyllne frukter ur ditt paradis!
Förlåt oß Herre! så som wi förlåta,
Mät bördan efter wåra swaga skuldror
Och led oß ej i frestelser, der segren
Ej är beredd. Oß från det onda fräls!
Ty kärlekens och ljusets gudaspira.
Du ewigt sträcker öfwer ting och andar;
Och i Åoners skiftande Åoner
Är makten, äran, härligheten Din."

Denna själs-stämning uttrycker sig ej mindre tydligt i hennes sluttal till sin Far, som i Fängelset besökt henne, sid. 71.

"Gud, rädda mig! beröfwa ej mitt öga
Den gyllne strålen af din nåd och sanning,
Den högs känslan af din Andes kraft!
Hwart skall jag fly? All werlden sig bewäpnar
Emot min kärlek och min tro. Naturen
Och stjernorna besluta mitt förderf.
Gud, hör min röst! ur frestelsernas storm
Till dig jag ropar, ur förtwislans böljor!
O Ewige! din starka hand mig räck,
Och lyft mig frälsad ur de swarta djupen!
Jag bönhörd är. O, swäfwade en Engel,
I ljus-talar, med fridens palm i handen,
Ej mig förbi? o, hwiskade en röst
Ej i mitt öra från koralleläppar,
Ömt warnande: förwara dina kläder!
Håll lampan tänd, snart är din brudgum här.
"Jag kommer, jag, den förste och den siste,
Ditt A och O!" från sina himlar ropar,
Min älskling så, och Andens milda röst
Af brudens suckar swara: amen, amen." —

Hwilka herrliga verser! — Äfwen de öfrige Personerna äro ganska wäl individualiserade — ehuru en djupare charaktersutweckling icke hörde till detta konststyckes syftemål. — Så den i innerlig wänskapskänsla försunkna Felicitas; den för sin slägts ära nitälskande Albanus; den endast för sin församlings bästa werkande åldrige Biskoppen Theodorus; den af brinnande ånger intagne Skalden Lycophron; den rhetoriskt swaßande Gabinius o. s. w. Ej heller bör den egna konst öfwerses, hwarmed skalden wetat underhålla och uppstegra interesset derigenom att han contrasterat Scenerna mot hwarandra, hwarpå såsom exempel må nämnas, huru stycket öppnas med ett samtal mellan Theodorus och några Christne, under hwilket han föreställer dem den annalkande frestelsernas och förföljelsernas tid; och i den följande åter antyder Hilarianus för Senatorn Sylvius den romerske Statens betänkliga ställning, och huru deßa Christne, dem de romerske Myndighes-

terne förföljde och marterade, dock i sjelfsvärket.

"— — — — äro rikare än wi.
Förlegna Romulider — —

och det oaktadt genast gifwer Gabinius befallning att gripa alla de Christi Bekännare, hwilka uppehöllo sig i Carthago. — Men af nästan ännu skönare effect är contrasten mellan den Scen, då Hilarianus förordnar om sin Bacchanal, för att dermed underkufwa sin oro och inre twekan, samt den då Perpetua med bojor belagd införes i fängelse, men likwäl är intagen af den ljufwaste sinneskrid och innerligaste lugna glädje öfwer det, att henne förunnas tillfälle att ådagalägga sin tro med sina gerningar.

Ämnets likhet förer otwunget till hågkomsten af Tragedien Polyeucte, af den äldre Corneille, ett af den franska Melpomenes berömdaste alster. Men huru långt den franska Dramen står under den swenske, måste genast erkännas af en hwar, som erindrar sig huru hela intrigen i den förra egentligen blott drifwes omkring en Qwinnas wacklande kärlek mellan twenne män, beredd genom hennes fars blinda ärelystnad och underhållen genom Severes, den förste Älskarens, fada galanteri. Eller må man blott ställa den swage, platte, blindt uppbrusande Polyeucte wid sidan af den lugnt men fast handlande, af den warmaste christliga gudaktighet helt och hållet genomträngda Perpetua! — Deremot wore det alltför möjligt, att om båda deßa sorgespel skulle gifwas från skådebanan, man kunde lemna företrädet åt Polyeucte, och detta ej blott i följd af den ytlighet och deraf uppkommande lättfattlighet, som utmärker detta Corneilles stycke, då åter hela förtjensten af det sednare ligger mera på djupet och således icke rätt framträder wid ett flyktigt åskådande, — utan äfwen i följd af wår inhemska författares mindre kännedom af Theater-Convenancerna, så att han t. ex. mellan nästan hwarje Inträde låter scenen blifwa tom för några ögonblick.

Dock äfwen några wäsendtligare brister måste den stränga Kritiken wid utförandet af detta Drama anmärka. Så framföras här wißa Personer, som det tyckes, endast för att tal till dem måtte hållas, utan att de för öfrigt något egentligt till det helas utweckling bidraga. Så är wäl icke förhållande med de namngifne Christna, men utan twifwel med Senatorn Sylvius och Krigstribunen Cornelius. Man skulle nästan äfwen deribland kunna nämna Perpetuas egen son, Flavius, så wida ej genom hans inträde den moderliga kärleken i all höjd uppenbarades. Likwäl har det förekommit Rec. besynnerligt att af honom intet widare bruk göres; det har förwånat honom, att en så öm mor icke före sin död will ännu en gång återse sitt barn; derigenom har Skalden sjelf beröfwat sig tillfället af ett rörande uppträde, i hwilket Religionens seger öfwer den moderliga kärleken lika skönt kunde förherrligas, som öfwer den dotterliga och systerliga. Men äfwen en annan försummelse af ett tillfälle att göra sin Dram ännu rikare på skönheter, har Skalden begått, derigenom att han dels, sid. 77 låter den wördige Theodorus, församlingens Fader och Biskop, så kort, tomt och obetydligt beswara ProConsulns beskyllningar, då man likwäl här wäntade en härlig utläggning af de Christnas glada hopp.

Deremot måste man lemna wår Förf. den förtjensten såsom wi redan antydt, att wäl hafwa träffat tidehwarfwets charakter och färg, som ofta framställes med blott ett par penseldrag. Allra tydligast och mest utförligt framträder tidslynnet i de christnas tro och handlingssätt, och denna trosbet leder oß till en anmärkning, till en grundåsigt, hwarpå ej blott hela detta stycke, utan äfwen all denna författares poesi hwilar.

Då wi flytta oß tillbaka till de förste Christnes tider, då wi erinra oß huru dese, sjelfwe eller deras fäder, för så slägtleder tillbaka, sågo Werldens Fräsare uppträda i en tjenares skepelse, af werlden begabbad under

sin lefnad och slutligen undergående en miss-
dådares wanärande död; då de öfweralt må-
ste erfara, huru deras tro bespottades såsom
en wansinnig willa; då de sågo sina trosför-
wandter rundtomkring sig bortryckta till en in-
dslig och marterfull död, under det att lasterna
triumpherande slumrade på wecklighetens hy-
enden; då måste man wäl förklara sig huru
den föreställningen hos deßa oupphörligt för-
följde, oupphörligt lidande kunde uppstå, att
denna werlden — icke är pröfningens skådeba-
na — utan själens fängelsezrum, gifwet åt de
Elake, för att qwälja och martera de fromme.
Hwad deße senare hade att göra, war antin-
gen att draga sig undan denna werldens elän-
den, eller sjelfwilligt erbjuda sig såsom offer,
för att så mycket hastigare befria sig från
stoftets fjettrande band och genom sitt blod kö-
pa den himmelska palmen. Att sjelfwe, i mån
af sina krafter, kämpa mot denna werldens
laster, att sjelfwe utsprida lycka och wälsignel-
se, detta ingick ej egentligen i deras affigter, e-
medan denna werlden, efter deras inbillning, i
alla fall ändock war förtappad; och i ett lif,
som ändock war skapadt åt eländet, der alla
ändock måste lida, berodde det ej så mycket på
några grader mer eller mindre af qwal och
smärta. Denna grundkänsla — som är äldre
än Christendomen, som lärdes af Heraklitos
och ej war främmande för Plato, som, ur-
sprungen i hjertat af Asien, i den uräldsta
forntid, ännu bekännes af Indiens och Per-
siens Mystici *) — denna grundkänsla har i
alla tider fört inwånare till öcknarna och klo-
stren, den har ledt en otalig mängd frimilliga
slagtoffer till en död, full af qwal och mar-
ter. För denna åsigt ligger till grund en kän-
sla af skuld, som genom offer måste afplanas.
Först Christendomen har lärt oß, hwaruti den
rätta arten af deßa offer skall bestå. Wi beun-
dra derför deßa försakelsens heroer, hwilkas hjel-
temod för den nu lefwande werlden är så oför-
klarligt, att man, för att urskulda sin egen för-
aktlighet, öfwerhopat dem med löje och begab-

*) Se Swensk Lit. Tidn. 1821 N:o 1. o. 2.

beri; wi beundra detta hjeltemod såsom ett er-
kännande af ideernas öfwerwalde öfwer sinn-
werldens retelser, såsom religionens triumph,
men den är, i sin innersta grund, såsnart man
fattar sig såsom ett gagnlöst offer i dödens
armar, såsnart man deraf ej wäntar andra
följder för werlden, än blotta upphöran-
det af den närwarandee existensen, ändock en-
dast ett fint religiöst sjelfmord, stridande mot
Christendomens läror. Ty ej blott Salighe-
ternas „Aoner", ej blott själen sjelf, äfwen
menniskokroppen och den kroppsliga werlden,
äro ett afstryck, en afbild af den ewiga Ska-
paren. Att åsidosätta något af den pligt, som är
hwarje menniska ålagd, att upphöra till att bidraga
till denna werlds helsa, förädling och fullkom-
liggörande, är icke annat — så glänsande än
denna sjelfillusion framställer sig, — än ett
psychiskt mord, förlåtligt i Martyrernes dagar,
då det enskilda bemodandet så litet gagnade och
då föredömet af en sublim sjelfuppoffring, en
hjeltemodig död, i christligt sinne, war mera
följdrik än den werksammaste lefnad. Men i
wåra dagar, då den yttre förföljelsen har upp-
hört, är en hwar uppfordrad, att likt en St.
Georg — den förste af alla Martyrer jag
känner — strida för det goda med christligt
riddarsinne, och ej, så länge ännu en lans är
qwar, så länge ännu lifwet spänner en nerf,
öfwerlemna sig såsom ett modlöst offer åt en
werld, den man på förhand ger förlorad.

Då Förf. i sin dramatiska Skaldedikt fram-
ställt denna werldsåsigt, så har han således
wißerligen skillrat de tänkesätt, som woro rå-
dande bland den förste tidens Christne. Från
en historisk synpunkt är här följaktligen ingen-
ting att tadla. Men då han wille skildra
en christlig Hjeltinna, som segrar öfwer de
bittraste af alla frestelser, af alla marter, öf-
wer en ädel faders, en älskad moders böner,
förebråelser, förbannelser, tårar, jemmer, som
sliter sig ur en späd sons armar, den hon ännu
ej hunnit underwisa i den nya Trons läror, så
hade skalden kanhända ännu fastare bordt bin-
da hennes inre böjelse och tänkesätt wid natu-

ren, werlden, för att göra striden swårare och segern sålunda så mycket sönare. Det wore högst orättwist att neka, att Perpetua ej mycket lider wid deßa werlande utgjutelser af fadershjertat och anförwanternes stormar: men denna rörelse är kanhända icke nog djup; dess böner tränga ej till det innersta af hennes bröst, deßa tårar fukta icke hjertats rot. Wid samtalet med sin broder är hon temligen tall. Hon är för mycket helgon — enligt den tidens begrepp — för litet menniska. Men sådan är Christendomens förträfflighet, att ju mer man är Christen, ju mer är man äfwen menniska, barn och maka; ju mera älskar man allt, äfwen werlden och naturen, hwilken för Perpetuas ögon endast wisa sig, under ett nattligt täcken; den skapade naturen är enligt denna åsigt endast en skimrande hieroglyphik, utan eget inre wärde, då wi deremot måste erkänna naturen både såsom en bokstafsskrift, som sinnbildligt uttrycker en högre mening hwilken den sjelf icke förstår, men som tillika sjelf lefwer ett eget lif, wärdt att äfwen för sin egen skuld lefwas och älskas.

Sålunda, — genom ett ännu warmare deltagande för werlden, deß fröjder och de sagligaste af hjertats band — hade måhända wärdet af Perpetuas martyrium ännu mer kunnat förhöjas; men denna werldsföraktande åsigt tillhör ej blott de i detta stycke handlande Christne utan äfwen Författaren sjelf. Den framträder äfwen i de fyra lyriska poemer, som sluta häftet: de äro fyra variationer af en och samma grundtanka; spelade i olika tonarter men som alla återkomma till themat: „Att blott den är till, hwars skugglif här förswunnit, blott döende man lifwet återwunnit.“ — Denna werldsåskådning sprider öfwer alla denna författares stycken en dyster färg, som bannlyser glädjen och äfwen det oskyldiga nöjet såsom straffbart, som, oaktadt formernas bildernas och uttryckens rikedom, ändock breder öfwer det hela en melancholisk monotoni, som förwandlar lifwet till en enda lång suck, —

men som, å andra sidan, äfwen antager de mest glödande eldsfärgor, då skalden skillrar sin själs fädernesland, den starkaste spänning, då han på trånadens wingar höjer sig till de ewiga rymder, från hwilka hans själ under några ögonblick af smärta och lidande ser sig förskjuten.

II. Smärre Diktningar (sidd. 91—102). Till ton och anda öfwerensstämma deßa mera med den mystiskt-swärmande lyriska Didaktik, som rådde i första Häftet af deßa Liljor i Saron.

a) Kyrkogården versifierad i en art oäkta Ottave Rime. Skalden, af innerligt qwal beklämd, kringirrar på Kyrkogården, i pinande twifwel öfwer lifwets och dödens dunkla gåta. Då nedsweäfwar en Ängel till honom och ger honom på dem en upplösning, af hwilken styrkan blifwit concentrerad i denna sköna stroph:

”Blott det är lif, som namn af död du gifwer
En skapelse hwad du förstöring kallar,
En bröllops bädd, din afsky: blomsterkullen:
Tre gånger född den höga Anden blifwer,
Först af det lif ur Ordets sköte swallar,
Af Qwinnan se'n och slutligen af mullen.
Till dödens slaf du föddes andra gången;
Af själens död — blott korset frigör fången.”

Under läsningen af detta stycke tycker man sig dock andas en qwaf grafluft, som icke en gång af det försonade slutet kan mildras.

b) Flytt fåglarne, diktadt i en tonart, som ej uttrycker en hemsk förtwiflan, liksom det föregående, utan den sorgligt ljufwa längtan som är grundljudet i denna poesi. Af Fåglarnes flyttning, wid Höstens annalkande, till blidare climater, tager Skalden en glädjande bild för den friade Själens hopp om ett sällare tillstånd. Detta stycke är ett af de sönare wi äga på wårt språk.

c) Lifwets Wilkor (sidd. 99 och 100). En Commentarius öfwer det thema, som i 1:a strophens slutwers:

”Ett kors är denna werld för ljusets alla Söner.”

uttalas. Det är, i äfthetiskt afseende, kanhända mattare än något af sina syskon; ty,

åtminstone efter Rec. föreställning, kan aldrig en så ända till förkroßning förtwiflad sinnesstämning, som den, hwilken utropar:

" Och stjernorna mitt blod med hämndens blickar träfwa."

eller hwars enda tröstande anmaning är:

"I marterskruden jublande dig kläd." o. s. w. i sitt uttryck blifwa rent poetisk.

d) Suckarnes Mysterium (sidd. 101 o. 102) den skönaste blomman af wår Skalds Lyrik. Den ängla-milda melancholien i sinnesstämningen som framfödt detta stycke, den djupt rörande sinnrikheten i uppfinningen, den ädla christliga manligheten i tankesättet och den fantasirika, målande dictionen, i förening med den mest wälljudande versification ger åt detta stycke en egen tjusande kraft och förtjenst. Rec. skulle derföre anse sig handla ganska orätt mot denna Tidnings Läsare, om han icke genom ett längre utdrag beredde honom bekantskap med den förträfflighet som genom detta Poem blifwit skänkt åt wårt språk och wår Witterhet:

"Mellan lifwets sorgesuck och dödens
Menskohjertat wacklar här på jorden,
Och hwart enda andedrag förkunnar
Deß bestämmelse i sinnewerlden.
Ser du hafwet? Ilande det kommer,
Will med blåa längtansfulla armar
Under fästets bröllops-faklor sluta
Till sitt bröst den liljekrönta jorden.
Se det kommer. Hur deß hjerta swallar,
Högt af längtan! Hur deß armar sträfwa!
Men förgäfwes. Ingen önskan fylles
Under månen. Sjelfwa månens fullhet
Är minutlig. Med bedragen wäntan
Dignar hafwet och deß stolta böljor
Fly tillbaka suckande från stranden.
Hör du winden? Susande han swäfwar
Mellan lundens höga poppelkronor.
Hör du? wärande hans suckar tala,
Liksom tränsjukt han en kropp begärde
Att med sommarns Flora sig förmäla.
Dock re'n tyna rösterna. På löfwens
Eolsharpa klingar swanesången
Ständigt mattare och dör omsider.
Hwad är Wåren? Suckar blott från jordens
Dunkla barm, som himlens Konung fråga
Om ej Edens Maj en gång begynner?
Hwad är lärkan, morgonstrålens älskling?
Näktergalen, skuggornas förtrogna?
Suckar blott i wärlande gestalter." —

I detta stycke påminna ännu orden Demiurg och Achamot om författarens förra bildspråk. I dramat möter man tretton gånger på uttrycket Äoner, anwändt dels i wanlig mening såsom ett synonymt ord för de högre werldsrymderna, dels i kabbalistisk betydelse såsom betecknande deßa rymders Ljusförstar. Men annars är i hela detta senare häfte dictionen ganska ren och erinrar ingenstädes om gnosticismens fantastiska bildspråk; den är förträffligt majestätisk, praktfull, rik på bilder. Några få wändningar återkomma endast alltför ofta, såsom t. ex.

S. 60. Wansinniga, hör opp med detta språk!
Tag sansen åter, rasande Bacchant,
Förförda drömmerska ur slumren wakna!

S. 69 O wänd i tid, sömnwandrerska, tillbaka
Från afgrundsdjupet, på hwars rand du leker
Ursinniga Mänad! förnuftets röst
Och kärlekens till sans dig återkalle."

Också möter man äfwen på ett ganska rått uttryck och allt för inurbant i en bildad romersk Proconsuls mund, neml. detta, sid. 9.

"— — — Min tunga bränner
Så het i Swalget. — — " —

Men hwad betyda deßa få obetydliga fläckar, som wida öfwerglänsas af framställningens öfriga prakt?

Rec. twekar ej att påstå, att sorgespelet Martyrerna är den yppersta dramatiska skaldedikt wi äga på wårt språk, och wår önskan är uppfylld om det lyckats oß att derpå fästa allmänhetens uppmärksamhet.

Bihang
till
Swensk Literatur-Tidning.

Nis 8, 9, 10, 11. Augusti 1822.

Svar på den i Svensk Litteratur-Tidning N:o 19, 20, 21, och 22, införda Recension af undertecknads, i Lund, 1821, utgifna Allmänna Inledning till Apriorisk, eller Rationel, Pligtlära.

Efter att någorlunda fullständigt hafva uppgifvit de i afhandlingen förekommande ämnen och planen för deras behandling, öfvergår Recensenten till sjelfva granskningen af dessas innehåll.

Rec. uppehåller sig då först vid Läran om Moral-principerna, Friheten samt Moralens nytta, och sedermera behagar Han göra en jemförelse emellan de af H:r Grenander och mig i samma ämne utgifna Afhandlingar.

Jag är Rec. verkligen tack skyldig, som gjort sig den mödan att fullständigare, än Recensenter vanligen göra, *) utreda de i afhandlingen förekommande ämnen. Det är ock af skyldig aktning för H:r Rec:s möda, som jag icke vill spara mig den att de anförda Anmärkningar besvara. Men förr, än jag härmed gör början, må det icke misstydas, om jag, för att lemna Allmänheten något fullständigare begrepp om planen för detta arbete, fyller luckorna i Rec:s uppgift. Således får jag först nämna, att jag icke anser Moralens allmännaste begrepp kunna utgöra en särskilt Vettenskapsdel, utan blott såsom allmän Inledning (Propedeutik) till Moraliska Vettenskapen, hvarföre jag ock

*) Jemför Recension öfver denna afhandling uti Stockholmsposten N:o 53, innevarande år. Denna högst ofullständiga Recension har jag ansett oaddigt besvara, emedan den, som med uppmärksamhet vill jemföra den samma med sjelfva Afhandlingen, skall finna, att Rec. antingen aldrig genomläst den Afhandling, han företagit sig att recensera, eller åtminstone icke gjort sig nog reda för dess innehåll. Anförandet af Ciceros Afhandling om pligter, såsom ett mönster för en blifvande, i Svensk dräkt klädd, Rationel Pligt-lära, vittnar ock tillräckl. om Rec:s förvända begrepp om fordringarne för en Vetenskaplig Afhandling. Med all aktning för Ciceros egenskaper såsom Statsman, Talare, och menniskokännare kan han, efter mitt fått att tänka, aldrig blifva ett mönster i Philosophiskt afseende. Att Rec. häftigt ifrar emot definitioner, är icke underligt, helst Cic., (Rec:s Moraliska Ideal) icke en gång definierar begreppet *Pligt*, som likväl utgör ämnet för hans afhandling. Som likväl Cic. understundom både definierar och indelar, och således, lika med mig, klädes uti den, för Rec. så förhatl., Scholastiska rustningen, så torde tillåtas mig få föreslå Duc De la Rochefoucauld såsom Rec:s blifvande Hjelte i Moraliskt afseende, helst denne författare i sina Maximes & Reflexions Morales, hvarken definierar eller destinguerar, utan framställer Moraliska sanningar sentensvis, och utan någon Philosophisk ordning.

icke indelt i frågavarande Afhandling i Capitel. Jag har likväl icke, som Rec. uppger, derföre bett om förlåtelse, utan blott anfört orsaken dertill. Orden i Företalet till Afhandlingen pp. VII, VIII. lyda sålunda: *Orsaken hvarföre jag ej indelt nårvarande Afhandling i Capitel, eller Afdelningar, &c. är den, att jag ej anser denna Afhandling serskilt betraktad såsom ett Vetenskapligt helt* &c. — För att likväl närma mig en Vetenskaplig ordning, har jag, följande den regressiva methoden, hvilken flere forntidens djupsinnige Philosopher ansett för den enda rätta, börjat med Rationela Pligtlärans definition, och, efter att först hafva förklarat Genus och Differentia Specifica uti Definitionen, har jag utrett de begrepp, som med dem, hvilka i definitionen förekomma, äro närmast beslägtade, och det i den naturliga ordning, hvartill deras närmare, eller fjärmare, slägtskap föranleder, och hvilken Rec. redigt nog uppfattat och framställt. Såsom Scholier till 1 § har jag genomgått Rationela Pligt-lärans Synonyma och granskat dem. Jag har således icke, såsom Rec. tyckes vilja påtruga mig, börjat med utredandet af begreppet Philosophi, helst jag då hade felat emot den method, jag föresatt mig följa. Jag har således endast i noten, ibland Rationela Pligt-lärans Synonymer, liksom i förbigående, sökt utreda begreppet Philosophi, såsom Genus till Rationela Pligt-läran.

Vid Recensionen af Pligt begreppet har Rec., förmodligen såsom hatare af, och således ovan vid Indelningar, uppradat Indelningen af Pligt i anseende till säkerheten för rätthafvanden, ibland Pligts allmåna Indelningar, och således gifvit en strängare Logicus, än Rec. sjelf är, anledning att döma mig skyldig till begånget brott emot den Logiska Indelningslagen, som förbjuder att göra språng uti Indelningar (saltus in dividendo). Rec. torde således nogare behöfva genomläsa min bok, för att finna, det skilnaden emellan *fullkoml.* och *ofullkoml. Pligt*, icke utgör en *Divisio*, eller Indelning af Pligt, utan *Subdivisio*, eller Underindelning deraf. Det är neml. Rationel pligt, som *i anseende till säkerheten för rätthafvanden* sålunda indelas.

Rec. har dessutom alldeles förbigått Indelningen af Rationela pligterna uti *Analytiska* och *Synthetiska*, hvilken Indelning likväl är så mycket nödvändigare, som man, den förutan, icke kan rätt fatta planen för min blifvande Rationela Pligt-läras behandling.

Vid Afhandlingen om *Status Moralis* har Rec. äfven förbigått den af mig anförde högst nödvändiga skilnaden emellan Status *mere* & *non mere Naturalis*. Denna distinction är så mycket nödvändigare, som jag tror mig genom den samma fullkoml. hafva upplyst i hvad afseende Natur-tillståndet kan opponeras emot det Borgerliga, eller i det samma upphöre, samt att *Status Naturalis publicus* icke är det samma, som *Status Civilis*, äfven som jag genom denna distinction trott mig upplysa skilnaden emellan Statens Rationela Pligt lära (*Jus Naturæ public.*) och den Borgerl. (*Jus Civile*). Allt detta anser väl Rec. för grål och Scholastik, kan hända derföre, att han icke hos någon annan författare sett dessa begrepp så redigt förklarade, eller sjelf förmått dem så noga och tydligt bestämma.

Vid Recensionen af *frihets-Theorien* har Rec. likaledes förbigått den skilnad, jag gjort, emellan *Guds* och *menniskans* Moraliska frihet, emellan Moralisk frihet i menniskans *vilja* och i dess *handling*. Desse inskränkningar af frihet äro likväl högst nödvändiga för att rätt fatta min frihets-Theori. Jag har neml. genom sjelfva språkbruket sökt visa, att frihet kan i vidsträckt bemärkelse tilldelas icke allenast förnuftiga, utan äfven oförnuftiga, ja, till och med liflösa varelser. Af sjelfva begreppet menniska, såsom ett inskränkt

(finligt) förnufts väsende, har jag sökt visa, att vi menniskor måste åtnöja oss med inskränkt frihet. Vi måste ju ofta med en Paulus tillstå, att vi "hafva en lag i våra lemmar, som strider emot den lag, som i vår håg är", eller med en Ovid? "Video meliora proboque, deteriora sequor." Det är: att vi hafva frihet i viljan, men icke i handlingen; och att det då med rätta heter: "ut desint vires, tamen est laudanda voluntas" eller en god vilja gör allting godt. Jag tror icke, att frihetsbegreppet, sålunda utredt, skall synas strida emot vår Christl. lära om arfsynden, försoningen och rättfärdiggörelsen, fast ån Rec. så häftigt behagar yrka det. Detta må vara nog i afseende på Rec:s uppgift af bokens innehåll. Jag går nu att befvara Rec:s inkast i den ordning, de finnas anförde, och sedermera vill jag helt kort yttra mig om den emell. Tit. Grenander och mig gjorda jemförelse. Måtte endast Läsaren icke tröttas vid min, kan hända, vidlöftiga förklaring!

Recensent. börjar med Moralprincipernas granskning, och, oaktat han gillar methoden för deras afhandling och berömmer min grundlighet och opartiskhet i deras bedömmande, förmodar han likväl, att jag, kanske mindre skäligt anfört Mandeville såsom Upphofsman, el. Representant för Samhällighetsprincipen. Väl, säger Rec., förklarar denne Empiriske, hätske Sophist alla dygder att blott vara den beräknade Politikens foster; men han tillägger också, att de blifvit afslade af högmodet, hvilket alltså fnarare skulle utgöra hans principium moralitatis, om man med något sken af skäl skulle vilja i hans osystematiska verk utfinna någon ledande grundsats. Derföre, så framt icke benämningen af Philosoph skall vanhedras, kan man icke gerna uppföra honom bland Philosophernas antal. Rättare, fortfar Rec., må man alltså nämna såsom den egentliga Samhällighets principens utvecklare, tvenne verklige djupe tänkare: Hugo Grotius och Pufendorf. — Rec. täckes först tillåta, att jag anmärker, det han förblandat *Samhällighet* (Societas) med *Borgerlig Samhällighet* (Societas civilis, sive Civitas). Men om jag ock medgåfve Rec. att HugoGrotius och Pufendorf yrka, det man skall ingå i Borgerligt samhälle, hårleda de likväl icke skilnaden emellan rätt och orätt, dygd och last, ifrån sjelfva Borgerliga samfundslagarne, utan grunda fast mer pligten att ingå i samfund på en medfödd böjelse, hvilket Rec. ock sjelf i följande mening medgifver. Mandeville deremot, (hvilket vid afhandlingen om hans princip är visadt,) antar icke annan skilnad emellan dygd och last, ån den, som Borgerliga lagarna utstaka, hvarföre jag ock, i likhet med Kant och flere Moralister, kallar honom för Upphofsman till Borgerliga Samfundsprincipen.

Vidare anser icke Rec. min angifvelse (förmodligen uppgift) för fullständig, emedan jag icke ibland Moralprinciperna uppgifver Spinozas. Rec. måste likväl medgifva, att, när jag, vid Afhandlingen om friheten, räknat Spinoza till Fatalisternas antal, skulle jag fela emot min egen princip, om jag lemnade honom ett rum ibland Moralister, el. antoge hans princip för en frihets princip.

Den Fichtiska principen är, liksom Kants, formel, men mindre tydlig ån den Kantiska, och jag har derföre ej serskilt trott mig behöfva afhandla den samma, helst den, åfven som Kants, kan och måste subordinera under den af mig uppgifna, hvilket blir klart, när, som jag hoppas, jag kan vederlägga Rec:s emot min princip gjorde inkast.

Rec. medger, att principen för praktiska Philosophien skall, blott med en viss modification, vara det samma, som principen för Theoretiska Philosophien; men Rec. kan icke inse, huru Aristoteliska principen, åfven såsom den af Kant uttryckes, kan blifva en sådan. Det är lätt att se, det Rec. vill uppföka en Reel princip, att jag så må

kalla den, el. hvad de gamle Philoſopher kallade principia ſiendi & eſſendi. Jag deremot har endaſt uppſökt ett principium cognoſcendi, eller en gemenſam princip för all menſklig kunſkap, ſå väl om Theoretiſka, ſom Practiſka lagar. Jag förutſätter ſåledes, hvilket jag tror, att man bör göra, (helſt ingen förnuftig varelſe tviflar på deſs verklighet), att vi redan hafva en kunſkapsförmåga ſå väl om Theoretiſka, ſom Practiſka lagar, och att begge deſſe ſlags lagar äro i objectift afſeende oföränderliga, och endaſt, när deras föremål undergå förändring, kunna öfvertrådas. Så länge derföre m:ſkan är m:ſka, d. är, ett förnuftigt och fritt väſende, är moraliſka lagens efterlefnad för henne likſå nödvändig, ſom Theoretiſka lagen är för ſtenen, att, ſå länge den är ſten, ſjunka i Vattnet. Om Rec. noga genomläſt min bok, hade han inſett detta, och dymedelſt kunnat finna, att m:ſkan, i och med det hon öfverträder Moraliſka lagen, upphör att ſåſom, icke längre varande moraliſk, vara föremål för den ſamma. Hvad dieten är för m:ſkan i Phyſiſkt afſeende, är Moralen för henne i Moraliſkt; och hvad medicin (hvartill jag ſå väl räknar den yttre, el. Chirurgien, ſom den inre el. egentliga medicinen) är i Phyſiſkt afſeende, är ſtraff el. läran om ſtraff i Moraliſkt. Likſom dietetiken endaſt gäller ſå länge m:ſkan är i Phyſiſkt afſeende friſk, äfven ſå gäller Moralen, (hvilken, när den opponeras mot Phyſiſka dietetiken, kunde kallas Moraliſk dietetik) i Moraliſkt afſeende, endaſt ſå länge m:ſkan är moraliſkt friſk, d. å. bibehåller fullt bruk af förnuft och frihet; och likſom medicinen, (den jag vill kalla inre) ſöker att bota Phyſiſka ſjukdomar d. å. fel och ſvagheter, äfven ſå bör ſtraff (Moraliſk medicin) bota moraliſka fel och brifter. Samt likſom flutl., när icke hopp om en lems helande i den enſkilta m:ſkokroppen genom invärtes el. utvärtes medel, kan erhållas, denna lem måſte amputeras, för att icke förorſaka hela kroppens död; äfven ſå nödvändigt blir det i Moraliſkt afſeende att undanrödja den laſtbara varelſen, då den genom ſitt qvarblifvande ſkulle hota hela Stats-kroppen med undergång. Om Rec. hade gjort ſig deſſe el. dylika betraktelſer, ſå förmodar jag, att han icke med åtlöje hade bemött den af mig yttrade ſatſen, att Moralen endaſt gäller för moraliſka varelſer, men att de moraliſkt ſjuke, likſom de Phyſiſkt ſjuke, böra, om möjligt är, återföras till helſo-tillſtåndet. Han hade då tvert om med tacksamhet bemött den, ſom vill mildra m:ſkliga ſinnelaget, ſamt lära Lagſtiftaren att icke ſtraffa för att plåga, utan för att förbättra; och att, när någon blir ſå omoraliſk, att han icke längre kan tålas i allmänna ſammanlefnaden, han då med möjeligen minſta plåga må undanrödjas.

Vi måſte derföre, H:r Rec.! beſtämma ſjelfva begreppet Moralprincip, och jag är ſäker, att all tviſt oſs emellan då ſkall upphöra. Som nu Moralprincip icke är annat, ån en princip, el. en lag, ſom gäller för Moraliſka varelſer, ſå kan jag bringa mitt Raiſonnement i ſyllogiſtiſk form ſålunda: de, för hvilka en moralprincip kan vara gällande, måſte vara Moraliſka varelſer (emedan Moralprincipen juſt har ſitt namn af dem, för hvilka den, ſom princip kan gälla, neml. Moraliſka varelſer.) Nu äro de laſtbare eller brotſlige icke Moraliſka varelſer; ſåledes kan icke Moralprincipen för de laſtbare el. brotſlige vara gällande. Man kan ock reſonera ſålunda: Moraliſka dietetiken kan endaſt gälla för den Moraliſkt friſke varelſen. Nu är Moraliſk princip, el. Moraliſk lag, en Moraliſk dietetik; ſåledes kan Moraliſk lag endaſt gälla för den i Moraliſkt afſeende friſka varelſen. Rec. torde likväl fordra att jag ſkall beviſa, det Morallagen är en dietetik; el. endaſt gällande för den Moraliſkt friſka varelſen. Detta blir ſå mycket lättare, ſom Moralen i Moraliſkt afſeende gör

det samma, som dietetiken (Physiska) gör i Physiskt. Dietetiken (Physiska) föreskrifver de Reglor, menniskan bör iakttaga, för att bibehålla sin *Physiska* sundhet. Moralen gifver de Reglor, man skall och bör iakttaga till bibehållande af sin *moraliska* sundhet. Öfvertrådandet af bergets föreskrifter medförer sjukdom, under hvilken de dietetiske Reglorne icke kunna iakttagas. Liksom nu läkaren (Physiske) söker genom Medicin (Phys.) bota den i Physiskt affeende sjuke, eller återföra honom till sin Physiska hälsa, åfvenså söker, eller bör åtminstone Lagstiftaren, den Moraliske Läkaren, söka genom straff*), Moralisk Medicin, återföra den i Moraliskt affeende sjuke till sin Moraliska hälsa. Men, säger Rec., "då den dygdige just är dygdig derigenom, att han fullgör pligt, så behöfver han icke någon Apriorisk Pligtlära, emedan han ej behöfver lära hvad han redan utöfvar." Detta är det samma som att säga. Derföre att den i Physiskt affeende friske just är frisk derigenom att han fullgör dietetikens fordringar, behöfver han ingen dietetik, emedan han ej behöfver lära hvad han redan utöfvar. — Vidare, säger Rec.: alltså är Ethiken antingen det aldra onyttigaste i verlden, eller är den gällande för varelser, hvilka efter Författarens yrkande, icke äro menniskor. Med samma skäl skulle, om man brukar Recis slutkonst, antingen Dietetiken vara det aldra onyttigaste i verlden, eller ock gälla icke för friska, utan sjuka varelser. Denne Recis slutkonst liknar Skolgosens, som, genom sin stora insigt i Logiken, ville öfverbevisa sin fader, att 3 ägg vore 5. Jag fruktar ock, att följden för Rec., om han fortfar att så syllogisticera, blifver icke mindre ofördelaktig än för den stormodige Skolgosen. — Den lastbare kan ju så mycket mindre vara menniska, eller consequent, såsom menniska betraktad, som han just såsom lastbar är Lagbrytare. Men menniska är ett förnuftigt och fritt väsende: följaktligen kan ett väsende icke kallas menniska längre än det visar sig äga förnuft d. å. förmåga att inse lagarne, och frihet, d. å. förmåga att följa dem. Desutom vittnar erfarenheten tydligen, att Spetsbofven, åfven såsom sådan, icke är consequent. Vore t. ex. en mördare consequent, så skulle han icke hindra en annan att mörda sig; vore Tjufven consequent, så skulle han icke vilja försvara det han stulit o. s. v.

Sedan jag nu, som jag hoppas, undanröjdt det löjliga uti satserna, att endast Moraliska, eller dygdiga, varelser äro menniskor, och — att spetsbofvar icke äro consequente, så återstår, (efter att likväl förut hafva medgifvit Rec., det många, likt ett falskt mynt, bära en prägel, eller stämpel, den de icke förtjena, och således i yttre affeenden anses för menniskor, fast de invärtes äro glupande Ulfvar) att visa, det ingen ting hindrar, med mindre man ifrån Aristotelico-Kantianska principen, förvandlad i en Practisk Formel, eller ett categoriskt imperatif, skall kunna härleda hela Philosophiens princip. Sedermera skall jag korteligen söka bevisa, att en princip, härledd ifrån begreppet om det absoluta, omöjligen kan blifva principium cognoscendi för Moralen, ännu mindre för hela Philosophin.

*) Här är ej tillfälle att tala om straff. Nog af: De böra anses såsom en moralisk medicin, och böra således, liksom den Physiska medicinen, rätta sig efter Patientens constitution och omständigheter. Liksom derföre icke en och samma Medicin kan i Physiskt affeende brukas för alla Patienter, som hafva samma sjukdom, åfven så kan icke den Moraliska medicinen (straff) brukas vid en och samma Moraliska sjukdoms botande, (samma brotts bestraffning) hos olika Moraliska sjuka, eller brottslingar. Den, t. ex., som med lika penningeböter tror sig kunna curera (bestraffa) den rike, som den fattige, moraliska Patienten (Brottslingen), vinner såkerligen lik så litet sin önskan, som den, hvilken med ett stop bränvin förstökte curera Frosan åfven så väl hos skräddaren, som Smeden.

Det vore väl öfverflödigt att göra mig den mödan att bevisa min princips giltighet, helst jag i min utgifna bok tillräckligen bevist den samma. Som jag likväl förmodar, att de flesta, som läsa denna tidning, icke äga den i fråga varande Afhandlingen, så nödgas jag, till desas tjenst, fast än ganska kort, uppfylla begge desse, nu gifne, löften.

Rec. medger sjelf, att man bör antaga en gemensam princip för hela Philosophien; men han tror endast, att den af mig uppgifna, såsom ett imperatif, icke kan för en sådan princip antagas. "*Vetandet*, säger Rec., kan icke antaga ett bud för sitt förfarande att blifva vetande, såsom grunden för den visshet, det vill afveta." Härtill svares, att jag endast antar ett principium cognoscendi, men icke ett principium essendi vel fiendi. Att vilja antaga ett bud i anseende till möjligheten, eller verkligheten, för vårt förfarande att blifva vetande, har icke någonsin varit min affigt: Jag anser det så mycket däraktigare att vilja uppgifva en sådan princip, eller genom tillhjelp af den samma söka utreda förfarandet att blifva vetande, som just vetandet, eller tänkandet, måste vara första subjectiva principen för öfvertygelsen om min egen tillvarelse. Att vilja genom skäl och bevis göra det tydligt, som af ingen sättes i tvifvel, är ett försök, som likså säkert skall misslyckas, som Rec:s att vilja inneslånga mig i sine Logiske irrgångar.

Rec. säger, att Aristotelico-Kantianska principen endast gäller inom Logikens krets. Detta har ock aldrig af mig blifvit bestridt. Men jag yrkar endast, att, sedan man förvandlat denna princip till ett Categoriskt imperatif, kan och måste den antagas, såsom den objectift högsta principen så väl för Theoretiska, som Practiska lagar. Här torde Rec. göra den invändningen: Den Princip, som skall gälla för Theoretiska Philosophien, måste vara Theoretisk, d. ä. blott säga hvad

som sker och måste ske; men den i fråga varande är ju practisk? Här till svaras: Theori och Practik måste alltid vara förenade. Till inhämtande af Theori fordras Practik, äfven som Theori fordras om det Practiska. Som nu Philosophiens högsta principium cognoscendi ej är annat, än den högsta och allmännaste regel, hvilken den måste följa, som vill utgrunda Theoretiska och Practiska Philosophiens lagar (föreskrifter, Reglor, eller Satser), så är tydligt, att det måste förkunna sig såsom ett practiskt bud, och ej som en blott Logisk Formel. Det bör nemligen gälla såsom en conditio sine qua non för den, som vill inhämta kunskap, vare sig då i Theoretiskt, eller Practiskt afseende. Men som ett practiskt bud alltid förutsätter frihet hos den, som skall kunna uppfylla budets föreskrift, så måste detta practiska bud, när det befaller något i affeende på Theoretiska lagarne, förutsätta Theoretisk frihet, hvilken Rec. aldrig lärer hört omtalas. Om således jag kan bevisa, att vi äga Theoretisk frihet, så torde Rec., kanhända, åtminstone i detta affeende, anse mig för sjelfständare. Frihet har jag nemligen kallat en förmåga att handla, eller att vilja handla, enligt lag. Rec. måste således, sedan han icke bestridt definitionen på frihet i allmänhet, utan tvärtom i tysthet medgifvit att vi hafva förmåga att handla, eller vilja handla enligt lag i allmänhet, äfven medgifva, att vi äfven så väl måste hafva denna förmåga (frihet) i affeende på de Theoretiska, som Practiske lagarne, helst, enligt Logikens Reglor, allt det gäller om species, som gäller om genus. Att vi verkligen hafva förmåga att handla, och att vilja handla, efter de Theoretiske lagarne, men tillika benägenhet till deras öfvertrådande, har Rec. i sin Recension icke otydligen visat. Han har nemligen stundom iakttagit, stundom icke iakttagit Logikens Reglor, och dymedelst, i förra affeendet, bevist sig äga, i senare icke äga, eller, kan hända, snarare

låtsat sig icke åga Logisk frihet. Hvad hindrar, att alla den Theoretiska Philosophiens lagar kunna uttryckas med Practiska bud, eller Categoriska imperativ? Man kan ju t. ex. säga: begå icke ett språng (Salt.) vid indelningar; förena adjectivet uti lika genere, numero och casu med sitt substantiv o. s. v. Jag hänvisar derföre Rec. till sjelfva Afhandlingen pag. 137 och 138, hvarest, i noten, tydligen upplyses, att vi kunna sägas åga, så väl Theoretisk, som Practisk, frihet.

Sedan jag nu upplyst Rec. om möjligheten att antaga ett practiskt bud till Principium cognoscendi för hela Philosophien, förmodar jag, att Rec. af sig sjelf medger, det Aristotelico-Kantianska princip en, hvilken Rec. redan yttrat vara den högsta i Theoretiskt afseende, äfven i Practiskt måste vara den, helst den, oaktat förvandlad i ett practiskt bud, likväl icke förbyter sin natur att för Theoretiska Philosophien gälla såsom det högsta. Den lärde och den olärde, den upplyste och oupplyste, följa ock detta bud, när de vilja bestämma det rätta i afseende på kunskap och handlingar. Man kan ju icke eller komma till någon högre regel, än den, som befaller enstämmighet, eller förbjuder strid, i kunskap och handling. Hade Rec. iakttagit, eller velat följa, denna princip, så hade han, utgående från begreppet Rec., bordt finna, att han, vid många tillfällen, i denna Recension, motsagt sig, och, såsom Rec., hvilkens pligt det är att redigt och redligt bedöma ett arbete, icke varit consequent. När nu Rec. sjelf medgifver, att Principen för Practiska Philosophien skall, med en viss modification, vara den samma, som principen för den Theoretiska Philosophien, så måste Rec. äfven medgifva, att den princip, som för Theoretiska Philosophien antages, måste vara homogen, eller likartad med Practiska Philosophiens princip. Nu är Practiska Philosophiens princip ett imperatif, således måste Theoretiska

Philosophiens äfven vara det. Men liksom alla lagar, Reglor, Principer, eller Imperativer, endast gälla för dem, som höra till deras område, som känna och erkänna lagarne &c., så kan det visserligen hända, att Rec., såsom till äfventyrs redan så absolut, att han ej emottager några befallningar, om de ock framställdes i egenskap af välmenta råd, undandrager sig deras krets, för hvilka desse Reglor, eller Imperativer egentligen gälla, och i sådant fall måste jag medgifva Rec., att Imperatif icke för honom kan gälla såsom någon princip, eller lag, hvarken i Theoretiskt, eller Practiskt afseende.

Det återstår nu att bevisa, det Identitets Systemet icke kan gifva något principium cognoscendi för hela Philosophien. Rec. har förmodligen sjelf insett det, och således ganska klokt underlåtit, att en sådan princip uppgifva. Skulle det absoluta, hos hvilket, enligt Recis sätt att philosophera, tanke och utsträckning, form och materia, möjlighet och verklighet, frihet och nödvändighet, äro ett i entelechien af det ursprungliga eviga rätta; skulle, säger jag, det Absoluta utgöra ett principium cognoscendi för hela Philosophien, så skulle detta absoluta uttryckas uti en Formel eller sats, hvilken, enligt hvad förut är anmärkt, måste vara Practisk, d. ä. gälla såsom ett categoriskt imperatif. Frågan uppstår således: Huru skall man uttrycka denna princip? Det lärer ske ungefärligen sålunda: Återgå till det absoluta, eller sök identitet, eller sök likhet med Gud, eller blif Gud sjelf o. s. v. Oaktat jag skulle kunna tyckas upplösa denna olika uttryckta formeln, och indela den i princip för Theoretiska och Practiska Philosophien sålunda, att jag t. ex. *affirmatift* sade: Återgå till det absoluta eller sök likhet med Gud i Theoretiskt afseende, och återgå till det absoluta, eller sök likhet med Gud i practiskt afseende; eller *Negatift*: försumma icke att återgå till det absoluta, eller att blifva Gud

lik i Theoretiskt afseende, och försumma icke &c. i practiskt afseende; så må jag likväl tillstå, att jag icke inser, hur denna princip skall kunna blifva den högsta, helst jag alltid gör mig dessa frågor när, huru och på hvad sätt, skall detta ske? Svarar jag då, att det sker, när jag följer mitt Theoretiska och Practiska förnufts föreskrifter, så gör jag mig åter den frågan: när följer jag desse föreskrifter, eller hur vet jag, att jag följer dem? Jag måste då slutligen komma till den princip, som jag antager*). Hvad som vid Afhandlingen om Crusii Moral-princip är anfördt, torde emot identitets principen kunna invändas, så vida det nemligen icke blott skall innehålla något tomt uttryck, hvaremot icke något motsvarande föremål kan tänkas, eller anföras.

Sedan, som jag hoppas, jag nu tillräckligen visat Rec. obehörigheten af dess anmärkningar emot min Moral princip, samt orimligheten att ifrån det absoluta directe vilja härleda hela Philosophiens högsta kunskaps-princip, vill jag i ordningen besvara Rec:s inkast emot min frihets-Theori.

Det stöter aldra först Rec., att jag nämner Fichte ibland dem, som utan skäl och bevis, utan blott såsom en trosartikel, antaga frihet, då likväl Rec, om han behagar genomläsa Fichtes Wissenschaftslehre, skall med egna ögon se detta uttryck: "Menniska, du är fri. Detta är din trosartikel." Afvenledes misstycker Rec., att jag yrkar, det Fichte förblandat friheten hos Lagstiftaren med frihet hos den Laglydige, och tror Rec., att det, af skäl, hvilka han ofvanföre anfört, skall synas, det Fichte ganska bestämt skiljer emellan den frihet, som tillkommer Jaget, då det tänkes alldeles rent, och den, som tillkommer det, då det innom erfarenhetens krets uppträder med empirisk personlighet. Är likväl icke Jaget alldeles rent, det samma som Gud? Eller har icke Rec. gifvit styrka åt min sats, i stället att bestrida den? För att lemna läsaren tillfälle, sjelf döma om vigten af de skäl, Rec. anfört emot mina om Fichte yttrade tankar, vill jag troget afskrifva Rec:s egne ord. "Orätt, säger Rec., är det att påstå, det Fichte icke utvecklar frihetsbegreppet. En sådan utveckling förekommer väl icke i vetenskapslåran **), men så väl i hans Sedelåra, som hans Natur-rätt. Fichte definirar nemligen frihet i allmänhet med en causalitets-förmåga genom blotta begreppet ***); och menskling frihet

*) Jag har aldrig sökt tillvälla mig hedren för denna princips uppfinning. Men jag kunde så mycket mindre uppmuntras att hämta den från Fichte, som jag redan då både läst hans föraktliga yttrande derom; men både då och nu påstår jag, att hvarken Kants, eller Fichtes Princip kunna utan tillhjelp af det, som jag antagit, rätt förklaras. Att jag gifvit denna princip en fullständighet i anvåndandet deraf, som ingen Moralist före mig gjort, vågar jag tro, tills Rec., eller någon annan, bevisar motsatsen. Om jag härigenom förtjenar namn af sjelftänkare, är mig likgiltigt. Jag söker icke Originalitet af fåfänga, utan af ren nödvändighet. Jag begriper nemligen mig sjelf; men nödgas tillstå, att mången af nyare tiders Philosopher, och isynnerhet deras mindre sjelftänkande medhållare, hvilkas Karakter utmärkes genom ändelsen *an* (*ane*), såsom *Kantian*, *Fichtean*, *Schellingian*, (Rec. icke undantagen) ofta för mig är obegriplig.

**) Den kan så mycket mindre der förekomma, som, enligt ofvan anförde uttryck, Fichte uttryckeligen sjelf här kallar läran om frihet — en Tros Artikel.

***) Rec. har likså tydligt härigenom framstält Fichtes definition på frihet, som Aristoteles begreppet om menniskans själ, då han definierade den samma genom — entelechia. Kan hända, att Rec., (Fichtes Tolk) nödgas med Hermolæus anropa de onde ardarne om bitråde till denna definitions förklaring. Skall likväl i denna definition blifva någon mening, så kan det väl aldrig blifva någon annan, än den, att friheten endast består uti en förmåga att föreställa sig sjelf vara orsak till något. Blir icke så, som jag har sagt Fichte, når han vill antaga friheten, sjelf alltings skapare, eller förblandar han icke frihet hos högste Lagstiftaren eller Gud, med frihet hos den laglydige eller menniskan?

med förmåga, att, genom utkaſtandet af ett begrepp om ändamål, blifva orſak till uppkomſten af ett detta begrepp motſvarande object ****). Då nu, ſom bekant är, Fichte antar Jaget, att vara den oändliga tendencen till abſolut verkſamhet, ſå är i och med det ſamma friheten gifven i och med ſjelfva beſtämningen af Jaget; och att ſåledes vilja bevisa, att friheten är en nödvändig väſentlighet af menniſkans intelligenta natur, ſkulle alldeles vara det ſamma, ſom att åter igen företaga den redan utförda deductionen af intelligenſen. Härvid kan ſåledes billigtvis ingen ting annat fordras, än en genetiſk förklaring, ſådan ſom Fichte i ſin Sedelära har lemnat, ty det är gifvet, att, ſå ſnart menniſkan fattar ſig ſåſom intelligens, nemligen enligt den af Fichte gifna beſtämningen, måſte hon begripa ſitt varande endaſt och allenaſt under begreppet, hvarmed tillfölje af den gifna definition öfver (på) frihet, han måſte tänka ſig fri *). "Menſkliga perſonligheten, påſtår Fichte, utgöres juſt deraf, att intelligenſen tillſkrifver ſig en ſphär för utöfningen af ſin frihet, d. å. en materiel kropp, innom och på hvilken intelligenſen enſam kan vara en genom viljan efter begreppet verkande orſak till alla ſkeende förändringar." — Jag underſtäller den ovåldige läſarens beprófvande, om Fichtes definitioner på frihet, eller Rec:s deröfver lemnade förklaring, kan göra något af mina, om Fichtes frihets-Theorie fällda yttranden ſtridigt, eller om icke Fichte är mer conſequent, än Rec. tyckes vilja medgifva?

Rec. yrkar, att jag oráttvisligen beſkyller Schelling för Fatalismus &c., oaktadt jag ſtyrker denna min beſkyllning med Schellings egna ord i deſs förelåsningar öfver Methoden för det Academiſka ſtudium, hvareſt han ſålunda yttrar ſig: "Hvad ſom allena från en ſubordinerad ſtåndpunct kan ſynas fritt och ſåledes objectift tillfälligt i allt handlande, är blott, att individuum af det, ſom är förut beſtämdt och nödvändigt, gör det beſtämda till ſin gerning; men för öfrigt, och hvad följden beträffar, är individuum i det goda ſå väl ſom i det onda — ett verktyg af den abſoluta nödvändigheten." Jemför Afhandlingen p. 127.

Rec. är nog djerf att, till förfäktande af Schellings frihets Theori, tillvita mig icke rått hafva anfört exemplet af Judas Iſcharioth. Jag måſte ſåledes anföra Schellings egna ord ur 1:a B. af deſs Philoſ. Schrift.: "Judas Iſcharioth: konnte nicht anders, er muſste den Hejland verrathen: aber die That muſs ihm doch zugerechnet werden, weil er ſich doch, in der Ewigkeit dazu entſchieden." Rec. tager, likſom alla tiders Philoſopher gjort, hvilka vilja förſvara en dålig ſak, ſin tillflykt till Bibeln, för att i den ſamma uppſöka grund för ſina orimliga meningar. Således ſäger Rec. helt categoriſkt, att, "då det hvad Schelling kallar intelligibel handling endaſt är ett ſpeculatift uttryck för det, ſom enligt den chriſtna läran kallas arffynd, ſå följer, att i och med det ſamma man beſkyller Schellingianismen för fataliſm, gör man Chriſtendomen ſamma beſkyllning, hvarmed man ſtäller hela deſs lära om förſoning och råttfärdiggörelſe alldeles på hufvudet." — — Här ſer man ett nytt miſsfoſter af Rec:s ofundaLogik. Har icke Rec. här begått fallaciam petitionis principii? Eller har icke Rec. förut bort förklara Schellings ſå kallade intelligibla handling, ſamt beviſa, att den är et ſpeculatift uttryck för det, ſom i Chriſtna Religion kallas arffynd? Jag fruktar, att Rec. icke kan förklara Schellings intelligibla handling, och

*) Af ſjelfva denna från Tyſkan illa öfverſatta definition på menſklig frihet, beviſes ju tydligt hvad jag anfört, att man nemligen ſjelf, för att anſes fri, måſte vara orſak till föremålen, hvilka blott blifva inſkränkning af Jaget, och åro af det ſamma beroende.

**) Är detta icke det ſamma, ſom att antaga friheten ſom en trosartikel?

så mycket mindre lär kunna förlika Schellings frihetslära med Christna läran om arfsynden, försoningen och Rättfärdiggörelsen, som desse läror äro vida åtskilda. Schelling påstår ju i sin frihets-Theorie att menniskan ifrån evighet bestämt sig till det onda eller goda. Bibelns lära om arfsynden, visar dess uppkomst af de förstа menniskornas olydnad mot Gud; men den säger icke, att dessa menniskor af evighet bestämt sig till det onda eller goda, utan att de skapade i tiden, åto af förbudna trädet, icke för att blifva sämre, utan bättre och fullkomligare, än de förut voro. Läran om försoningen och rättfärdiggörelsen säger väl, att ingen kan, efter syndafallet, fullkomligen fullgöra lagens fordringar; men den bestrider derföre icke menniskan all förmåga, eller frihet i vilja och handling. Rec. har förmodligen glömt Artiklen De libero arbitrio, som i alla Theologiska compendier afhandlas. Den, som vill med uppmärksamhet genomläsa Schellings förelåsningar öfver Methoden för det Academiska studium, och i synnerhet 8:de och 9:de förelåsningen om Christendomens Historiska construction och Theologiens studium, skall genast finna, att Schellings tankar om Chtistendomen med en sann Christens begrepp derom icke kunna öfverensstämma.

Sedan Rec. länge förfäktat Schellingska frihets-läran, yttrar han sig slutligen om min frihets-Theorie sålunda: "Om för öfrigt vår tänkares frihets-lära är mera tillfredsställande än den Schellingska, må lemnas derhän. Visst är åtminstone, att den är vida inskränktare; ty han tager icke frihet för förmåga att välja, utan blott för förmågan att bestämma sig till handling enligt lagarne." — Det är icke underligt, att Rec. här misstager sig om min frihets-Theori, helst han, vid uppgiften af de ämnen, som i Afhandlingen förekomma, aldeles (hvilket jag redan anmärkt,) förgätit att anföra den skilnad, jag gör emellan moralisk frihet hos Gud, d. å. högste Lagstiftaren (absolut frihet) och moralisk frihet hos Menniskan, eller den laglydige (hypothetisk frihet); samt emellan frihet i viljan och frihet i handling. Rec. ser huru nödigt det är, att, äfven som Rec. vara consequent, (Rec:r, äfven så väl som andra menniskor, icke böra ljuga) och att man rätt bör bestämma sina begrepp samt icke förgäta de gamles yttrande: "Qui bene diffinguit, bene docet."

Om Rec. behagade noga efterfinna hvad jag förstår med frihet i viljan, så måste han nödvändigt medgifva, att man icke kan bestämma sin moraliska vilja, utan att förut hafva gjort ett val, — nemligen emellan att vilja, eller icke vilja lyda moraliska lagen. Här tyckes Rec. i hemlighet vilja förebrå mig att icke nog grundligt hafva distingueratt mina begrepp. Förut har jag fått den förebråelsen att allt för mycket hafva sönderdelat dem. Rec. är således af det slags folk, som aldrig är nöjd med någon annan, än sitt eget kära Jag, eller ock, hvilket kan hända är mildare yttradt, kritiserar med och utan anledning, på det han skall få något att säga. —

Det är aldeles rigtigt af Rec. yttradt, att min frihets-Theori är vida inskränktare, än Schellings. — Det behöfs icke Recrs djupsinniga forskningsförmåga, eller antagandet att man är en del af det absoluta, det är af Gud, för att finna detta. Jag tillstår det nemligen sjelf, när jag skiljer emellan absolut och hypothetisk, d. å. inskränkt och oinskränkt frihet.

Slutligen gör Rec. mig den ohemula tillvitelsen, att jag blott antager en materiel frihet. Jag måste derföre anföra mina egne ord (Se Afhandlingen p. 141, 142.) så lydande: "Att vi åga i affeende på handlingar och viljan en materiel frihet, lärer ingen kunna neka. Men huru vida vi i begge dessa affeenden åga en formel frihet (förmåga att bestämma handlingen och verkställa den af blotta lagens form, eller endast för att icke komma i strid med oss sjelfve) kan

aldrig fullkomligen bevisas. Vi måste anta-
ga detta slags frihet (märk detta, och att
jag således icke nekar formela frihetens möj-
lighet), såsom facta, hvilka, lika alla er-
farenhetsrön, icke kunna bevisas &c."

Antingen jag stöter på Fatalismus, som
antar en materiel frihet såsom verklig, och
den formela såsom möjlig, men som anser
begge dess slags frihet sådan, att den för-
utsätter en förmåga att vilja handla eller att
verkligen handla enligt moraliska lagens fö-
reskrift, fast af olika motiver, samt att det
beror af oss sjelfva, att vid hvarje förekom-
mande händelse bestämma vår vilja och vår
handling; eller om icke Schelling stöter mot
fatalismens klippa, när han säger, att vi i
erfarenheten endast äro verktyg af den ab-
soluta nödvändigheten, öfverlemnar jag till
den oväldige och opartiske domarens granск-
ning. Önskligt vore visserligen om alla men-
niskor endast handlade af aktning för mora-
lisk lag, och således utöfvade formeldygd,
och visade sig äga formel frihet. Men det
skulle likväl vara väl beställdt med mensk-
liga sammanlefnaden, om fruktan för straff, va-
re sig positiva eller naturliga, kunde afhål-
la menniskan ifrån moraliska lagens öfver-
trådande.

Att Rec. i likhet med Kant, Fichte
och Schelling tyckes hafva förblandat hvad
jag kallar oinskränkt frihet med den in-
skränkta, inses tydligt af Rec:s egna uttryck,
så lydande: "detta vilkor, denna potentiala
frihet kan icke vara blott en förmåga att
handla enligt lag, utan förmåga att sjelf väl-
ja mig den för mina handlingar bjudande
lag, och hvarifrån skulle väl denna lag an-
nars komma?" Rec. vill således, i likhet
med dess Principaler, sjelf stifta sig lagar.
Han besinnar icke, att han, som, huru sto-
ra tankar han ock hyser om sig sjelf, likväl
icke kan vara säker för sinlighetens inflytan-
de, möjl. skulle kunna, om han sjelf före-
skrefve eller fick föreskrifva sig lagar, an-
tingen låta maximerna gälla för lag, eller

och tvingas, att, till undvikande af mora-
liska lagens följder (straff), frikänna sig sjelf
från lagens efterlefnad. Det är en uppen-
bar motsägelse, att yrka, det menniskan sjelf
kan stifta sig lagar. Skilnaden emellan Ho-
mo Noumenon och Phoenomenon kan icke
upplösa denna motsägelse, helst denna skil-
nad emellan menniskor i sinneverlden, der
moraliska lagen skall efterlefvas, icke har
något objectift värde, eller motsvarande fö-
remål. Jag blir således vid de gamles tan-
ka, hvilka ansågo Gud för stiftare så väl af
Physiska (Theoretiska), som Moraliska (Pra-
ctiska) lagarne. Då får jag skilnad emellan
Lagstiftare och Laglydig. Då inser jag ock
anledningen till straff och belöningar.

Emot Afhandlingen om moralens nyt-
ta har Rec. hufvudsakligen att anmärka:
1:o) att jag icke betraktar Sedeläran såsom
Fichte. Men, sanningen att säga, uttrycker
sig Rec. häröfver så mörkt, att jag icke så-
kert tror mig kunna bestämma hvaruti han
egentligen vill visa min felaktighet. Jag må-
ste således anföra Rec:s egna ord så lydan-
de: "Prof. Cederschiöld betraktar icke se-
deläran såsom Fichte, enligt hvilken hon, så-
som alla andra delar af Philosophien, endast
skulle meddela en Theoretisk kunskap, utan
såsom medel att förmå den oss medfödda för-
mågan att inse det moraliskt rätta, att ock-
så fatta denna insigt i utöfning, och häruti
tror Rec. att Förf. har orätt. Detta förfat-
tarens yrkande motsäges icke blott af sjelfva
sakens innersta natur, ty af blott Theoretisk
insigt motiveras omöjligen viljan, och af erfa-
renheten, utan äfven af consequensen ur Förfs:s
egna satser &c." — Rec:s mening är för-
modligen, att jag afviker ifrån Fichte deru-
ti, att Fichte anser Moralen blott som en
Theori om pligter, men att jag skall anse denna
vetenskap icke blott såsom sådan, utan tilli-
ka såsom ett medel att förmå den oss medfödda
förmågan att inse det moraliskt rätta, och
att fatta denna insigt i utöfning. Förmodli-
gen skulle väl detta vara det samma som an-

tagandet af Moraliſk Aſcetik eller Gymnaſtik. Jag begriper icke, huru Rec. kunnat göra mig denna beſkyllning. Väl har jag uti min utgifna allmänna Inledning afhandlat medfödda anlag till dygd, åfven ſom hindren för den ſamma. Men aldrig har jag, vid Moralens Indelning, inrymt ett ſärſkilt rum för någon Moraliſk Gymnaſtik, eller för afhandlingen om det, ſom Rec. kallar medel att förmå den ofs medfödda förmågan att inſe det rätta, och att ſättta denna inſigt i utöfning. Jag har endaſt föreſtält nödvändigheten för menniſkan att följa Moraliſka lagen, blott för att icke komma i ſtrid med ſig ſjelf. När menniſkan ſåledes gör hvad hon ſkall och bör göra, och hvad hon utan vidare öfning, än att blott gifva akt på handlingens beſkaffenhet, kan göra, ſå har jag anſett likſå öfverflödigt, ſom opaſſande, att, under benämning af Moraliſk Aſcetik, eller Gymnaſtik, föreſtälla en ſärſkilt del af Aprioriſka Pligt-läran. De af Rec. ur ſjelfva afhandlingen anförde exempel bevisa ock, att jag aldrig haft för affigt att göra det.

2:o) Beſtrider Rec. helt och hållet Rationela Pligt-Lärans nytta. "Då man, ſäger Rec., har Moſes och Propheterna, d. å. poſitif lag och uppenbarad Religion, hvartill ſkall då en ſerſkilt practiſk diſciplin för ſederna tjena?" Rec. är verkligen conſequent deruti, att han viſar ſig vara en uppenbar fiende till Moralen. I och med det han bekånner ſig till identitetsſyſtemet, måſte han ock förklara hela Imputationslåran, (ſåſom grundad på läran om menſklig frihet) för en chimère; men i och med det ſamma förſvinna ock uppenbarade Gudaläran och Borgerliga Lagſtiftnings-Läran, helſt det vore orättviſt att beſtraffa den, ſom icke äger förmåga att till och med af fruktan för lagens näpſt, eller ſtraff, beſtämma ſig till Lagens efterlefnad. Häruti liknar åfven Rec. många af ſina abſoluta medbröder. Sallat uti ſin Darſtellung der Moral-Philoſophie, II. B. Landshut, 1814, Förettalet pp. VI, VII. omtalar ock, att, när vid ett namkunnigt Univerſitet Natur-Philoſophien florerade, kunde derſtädes icke hållas någon förelåsning i Moralen, och att annorſtädes, den önſkan till förmån för Natur Philoſophien, kraftigt yttrades, det måtte en högre makt formligen afſkaffa den Academiſka undervisningen i Moralphiloſophien. — Oaktat jag ſåledes icke mindre måſte berömma denna Recis conſequence än okonſtlade upprigtighet, måſte jag likväl, icke för att förſvara min lärofol, hvilken i ett Chriſtligt och upplyſt land nog förſvarar ſig ſjelf, utan af upprigtig böjelſe för ſanning och rätt, upplyſa Rec. om det falſka och origtiga i dels yttrande. — Det är viſt, att vi hafva att tacka Moſes och Propheterna för många hälſoſamma lärdomar. Men jag frågar Rec., huru han, i ſådant fall, hvarom Borgerliga lagen ingenting ſtadgar, hvilket ganſka ofta inträffar, ſkulle med tillhjelp af Moſes och Propheterna kunna orientera ſig? Och om man, (hvilket likväl icke är tänkbart) kunde i en poſitif lag hopſamla alla för menſkliga ſammanlefnaden nödvändiga lefnads-reglor, ſå frågas: Om det för någon menniſka vore möjligt, att minnas ett ſå ofantligt ſtort antal af lagar eller Reglor? Deremot behöfver man, ſå vida man icke af naturen är allt för mycket vanlottad, ej mer, när man antager den ſkillnad, jag gjort emellan analytiſka och ſyntetiſka pligter, och den princip, ſom jag för dem uppſtält, än rediga begrepp om förekommande frågor, för att, utan borgliga Lagens tillhjelp, kunna beſtämma det rätta. Detta har jag i den recenſerade Afhandlingen tillräckligen ſökt viſa, och vill ſåledes icke med upprepande deraf trötta Läſaren.

Rec., ſom är en ſå ſtor Patron af Borgerliga Lagſtiftningen, hvilken han anſer bättre kunna leda oſs på lifvets mörka ſtig, än förnuftets klaraſte fackla, är icke olik vår tids nymodige Herrar, hvilka, förderfvande ſin goda ſyn genom onödiga glasö-

gon, alltid gå med en viss oåkerhet, och ej fällan blottställas att stupa öfver minsta sten på sluta vägen.

3:o) "Och slutligen säger Rec.: må äfven den invändningen emot Sedelärans giltighet, såsom en serskilt vetenskap betraktad anföras, att vid detta uppradande af en mängd obestämda pligter, ingen gräns kan uppfinnas för upphörandet, och att här således Sedelärans egen ställning nödvändigt måste leda till en godtycklighet, som aldrig kan bereda ström och allmänlig förbindlighet. Så angifver t. ex. Kant förbudet mot eftertryck, Boëthius förbudet mot Studenters vana att ropa: Pereat! åt Professorer, och Hr Cederschiöld förbudet mot försummelsen att betala sina Lärare Collegii-penningar, såsom Moralitets-Reglor." — Denna Rec:s invändning förtjente icke något svar, om icke af det exempel hvilket Rec. likså oförskämdt som ogrundadt velat påtruga mig, allmänheten, som icke personligen känner mig, skulle kunna hämta anledning att tro, det egennyttan vore enda driffjedern för mina föreläsningar. Jag får således säga Rec., att jag aldrig hvarken under föreläsningar, eller i någon af mig utgifven afhandling, brukat detta exempel, och jag trotsar, att Rec. aldrig skall kunna bevisa sin talan. Jag blyges likväl icke att för hela verlden tillstå, det jag för Privat undervisning tagit erbjuden betalning af dem, jag har ansett vara i tillfälle att kunna betala; och jag skall, med tillhjelp, icke allenast af min utan äfven af hvarje annan sund Moralprincip kunna bevisa, att det är icke allenast en yttre, utan äfven en inre rättighet, och således en ofullkomlig pligt, att, när man icke på annat lagligt sätt sjelf kan göra andra rätt, då utfordra sina rättigheter af dem, som äro i stånd att uppfylla sine emot desse rättigheter svarande, pligter. Jag får likväl säga Rec., att jag, under min 27-åriga tjenstetid här vid Academien, läst gratis för flere hundrade studerande; och stige den fram, som kan förebrå mig hafva prejat någon. Genom denna lögnaktiga uppgift och detta personliga *snedhugg*, (ictus obliquus, *Horat.*) har Rec. nogsamt ådagalagt sin obehörighet att granska en moralisk afhandling.

De ex., som Rec. för sin anförda sats, (om de ock alla vore sanna, eller hämtade från Författarnes egne ord, eller skrifter) brukat, äro, långt ifrån att angå obestämda pligter, tvertom sådane, att de, från hvilken Moral-princip man utgår, skola de få ett rum bland fullkomliga Pligter. Att eftertrycka en annans arbete, är ju en stöld begången mot Författaren; att ropa: Pereat, för sin Lärare, är ju en uppenbar smädelse och uppstudsighet emot den, hvars ledning man underkastat sig; och att icke betala Collegii-penningar, när man nemligen utfått sig dertill, förutsätter oredlighet uti löftens uppfyllande. Alla desse pligters öfvertrådande blifver ock af Borgerlige lagarne bestraffadt. Rec. borde således funnit, att desse pligter icke äro godtycklige. De äro icke en gång ofullkomliga, utan fullkomliga. Men som Rec. rigtigt anmärkt, att jag yrkar, det den enes pligt kan upphäfva den andras, så kan ock t. ex. min ofullkomliga pligt emot mina Colleganter, att frikalla dem från lectionspenningarnes erläggande, när nemligen jag, utan min eller andras skada kan göra det, frikallar dem ifrån deras fullkomliga pligt emot mig att betala lectionen. Ingen mer än Gud och jag sjelf kan döma om det rätta i detta handlingssätt. Rec. torde tillåta, att jag gratis ger honom denna Moraliska föreläsning.

Att Rationela Moralen uppradar eller kan upprada en mängd af pligter, och det i oändlighet, bör just anses för en förtjenst: ty just derigenom fyller denna vetenskap de luckor, som i den positiva lagstiftningen nödvändigt måste upptäckas. Det är ock med stöd af rationela Moralens princip, som jag ansett mig förpligtad öfvertyga Rec. om dess nyss nämda falska och lögnaktiga uppgift.

Om Rec. suspenderar sitt omdöme öfver min Pligt-lära, tills hon utkommer, skall han finna, att jag icke uppradar alla möjliga får-

skilta Pligter, utan att jag för hvarje Class af pligter uppställer en princip, härledd från Moralens allmänna princip, och derunder lätt subsumerar några få pligter, för att, såsom ex. underlätta den mindre tänkande läsaren. Ägde alla menniskor ett städadt och odladt förnuft, så behöfdes ingen annan Sedelära, än sjelfva Moral-principen, helst den samma leder den vid forskningar vande på alla menskliga sammanlefnadens villsamma stigar. —

Slutligen må det tillåtas mig, att med några ord yttra mina tankar om den af Rec. emellan Titulus Grenander och mig gjorda jemförelse. Rec. börjar den samma sålunda: "Om man nu med hvarandra jemför — Hr Grenanders och Hr Cederschiölds Inledningar till Rättslära, finner man, att de öfverensstämma först deruti, att på dem båda Fichte i synnerhet haft ett synnerligt inflytande." Såsom bevis derpå, att jag följt Fichte, (hvilken likväl aldrig varit min Hjelte), säger Rec. helt categoriskt, att min Moral-princip ifrån Fichte leder sitt ursprung, och i en Not påstår Rec., att Boëthius äfven i sin Sedolära, fast med andra ord, uttrycker samma princip, som jag, då han (Boëthius) angifver det vara sjelfverksamheten, såsom sin egen lag. Med samma skäl hade Rec. kunnat säga, att alla Moralister, fast med andra ord, hafva antagit samma princip, som jag, helst jag sjelf uti Moral-Principernas afhandling medgifvit, att alla Moral-Principer när de rätt förklaras, kunna subordinera under dem af mig anförda. Att så förhåller sig med Fichtes och Boëthii behöfver icke vidlöftigt förklaras. Men att de icke äro de samme, som den jag antagit, har åtminstone Fichte alldeles bestridt, och Boëthius säkerligen icke velat medgifva. Annars hade denne senare, som, känd för mycken belåsenhet, säkerligen redan, då han utgaf sin Sedelära, kände den Moral-Princip, som jag antagit, anmärkt denna likhet och således på samma sätt uttryckt sin Moral-princip. Huru vida jag följt Fichte, eller icke,

må den ovåldige läsaren af våra Afhandlingar bäst kunna finna. Hvad jag med säkerhet kan tro mig säga, är, att mina Moraliska tänkesätt äro vida skilde ifrån Fichtes, hvilket vid läran om friheten, såsom Moralens grundpelare, är tillräckligt visadt.

Att min Afhandling icke är Fichtisk, behöfver likså litet bevis, som jag behöfver blygas derföre, att den samma (hvilket Rec. sjelf anmärker), är mindre speculatift utförd, eller klädd i en vida mera tom och naken Logicalisk Analytisk drägt. Jag har skrifvit för Studerande Ungdomen, och har derföre sökt göra mig så tydlig som ske kunnat. Fichte deremot är allmänt känd för sin mångordighet och otydlighet. Jag har således icke en gång i affeende på stilen, velat imitera honom.

Rec. anför en likhet emellan Profess. Grenander och mig, hvilken jag icke vet, om jag rätt fattat, helst Rec:s ord äro så mörka (djupsinniga), att jag ej tror mig rätt begripa dem. För att derföre icke betaga den uppmärksamme läsaren, som kan hända icke äger Recensionen, tillfälle, att pröfva, om jag rätt fattar Rec:s mening, vill jag anföra Rec:s egna ord, så lydande: "Vidare öfverensstämma dessa båda skrifter deruti. att i dem båda, liksom i alla äldre Ethikor, Rec. känner, det absolut rätta, det ovilkorligen Rectum efter och genom hvilket såsom Archetyp, allt hvad som är, är och hafver bestånd (emedan allt är såsom det skall vara, d. å. beståndande, så vida det oförryckt uttrycker sitt väsendes idee; således är recte, leiler rigtigt), med det i menskligt förhållanden uttryckta Rätta, det verkliga, relativa Justum eller Rättighet." Om ur denna meningslösa mening någon mening skall kunna framlockas, så måste det förmodligen vara den, att både Hr Grenander och Jag förväxlat det Absolut rätta (Justum absolutum) med justum relativum eller rättighet. Rec. täckes likväl då, hvad mig beträffar, nogare genomläsa Afhandlingen om Frihet, hvar-

eſt jag uttryckligen ſålunda yttrar mig: "Gud, ſåſom ägande en abſolut eller oinſkränkt frihet, äger endaſt jura libera (rättigheter utan motſvarande pligter) men ej Jura obligatoria (Rättigheter förenade med pligter)." Tages deremot ordet Juſtum ſå ſom Adjectivum, för det ſom är rätt, ſå kan det likaledes indelas uti — Abſolut och Hypotheliſkt, hvilken Indelnings förbigående Rec. ſåledes indirecte tyckes vilja förebrå mig.

Af det följande rent af Schellingianſka reſonnementet tyckes Rec. vilja uppgifva en Indelning af den Philoſophiſka vetenſkapen, hvilken, emedan den ej hörer till Recis anmärkningar emot min Afhandling, jag lemnar i ſitt värde. Jag tillſtår likväl upprigtigt, att denna Indelning är ſå hög, att den icke kan nedſtiga till den allmänna Logikens domſtol, inför hvilken den helt ſäkert, ſåſom emot Indelnings-lagarne ſtridande, ſkulle förkaſtas.

Rec. förebrår mig, att jag ej fattar enheten, utan blott i ſina analytiſka ſplittringar. Den af Rec. anförda Indelningen af det Abſoluta rätta är viſerligen ſplittrande; men jag fruktar, att icke någon Analytice kan inſe ſplittrornas uppkomſt.

Såſom en vidare förklaring eller utveckling af Recis yttrade ovilja för rationela Pligt-läran, yrkar Rec., att lära om pligt och rättighet endaſt måſte refereras till Stat och Kyrka, och ſåledes endaſt vara Borgerlig och Kyrko-Lagfarenhet. Här har likväl Rec. glömt Moſes och Propheterna, hvilkas röſt åfven utom Kyrkans och Statens ſamfund för oſs är helig och bör åtlydas. Hafva icke våra förſte Föräldrar, ſåſom ſtadde uti fullkomlighetens tillſtånd, och ſåledes utom Borgerligt Samfund, hvilket alltid förutſätter en förderfvad vilja, pligter, icke allenaſt emot Gud, utan åfven emot ſig ſjelfva? Eller ſkulle väl menniſkan, efter att hafva vunnit en ſådan moraliſk fullkomlighet i vilja och handling, att hon icke längre behöfde ſtå under borgerliga Lagarnes tvång, frikännas ifrån Pligter emot Gud, ſig ſjelf och andra? Att yrka, det begreppet — Pligt och Rättighet — endaſt måſte refereras till Stat och Kyrka, och ſåledes vara antingen Borgerlig, eller Kyrko-Lagfarenhet, (hvilket Rec. yrkar) är det ſamma, ſom att ſäga, att menniſkan (ſåſom föremål för Moraliſka lagen) utom Staten och Kyrkan icke vore menniſka. Rec. tyckes ſåledes, för att vara conſequent, böra kalla menniſkan ett Animal eccleſiaſticum & politicum, och kan ſåledes åtminſtone i detta affeende, anſes för ſjelftänkare. Slutligen, ſäger Rec., råder mellan Prof. Grenanders och mitt arbete den likhet, att vi båda blott meddela Inledning och Propædeutiker till Rätts-Läran. — Jag medgifver, att våra Afhandlingar komma deruti öfverens, att de äro en allmän Inledning eller Propædeutik till Moralen; men då, enligt Recis egna medgifvande, Tit. Grenander ſkilt Naturrätten ifrån Ethican, ſå måſte Tit. Grens Inledning åtminſtone deruti ſkiljas ifrån min, att den endaſt afhandlar, eller borde afhandla, allmän Inledning till den ena, men ej till begge rationela Moralens delar. Hade Hr Rec. nödvändigt velat upptäcka likhet emellan min och Tit. G:s Propedeutik, ſå hade han verkligen kunnat uppgifva 100de, om icke flere, likſå träffande, likheter, ſom de uppgifne. Också finner förmodligen Rec. likheten emellan desſa begge Inledningar ganſka obetydlig, men olikheten dem emellan ſå mycket betydligare, emedan han helt flygtigt viſar den förra (likheten), men vidlöftigt föker bekräfta den ſenare. Om denna olikhet emellan i fråga varande Afhandlingar yttrar ſig Rec. ſålunda: "Hr Grenander har fattat ämnet mera rent Philoſophiſkt, eller mera intellectuelt, utgående ifrån den enhet, ſom ligger till grund för all mångfald, eller från idén af förnuftets ſjelfſtändiga väſende &c. Hr Cederſkjöld har deremot fattat ämnet uteſlutande Logiſkt, eller rationelt, derunder endaſt ledd af mindre Philoſophiſka,

ån Juridiska begrepp &c." Af detta Rec:s egna yttrande tyckes Hr Grenander och jag vara opponerade såsom Norrpol och Söderpol: och liksom dessa Poler komma öfverens derutinnan att de äro Poler, måste Hr Grenander och jag komma öfverens deruti att vi äro författare, och det på köpet, uti rationela Moralens Propædeutik. Rec:s anförda anmärkningar bevisa hvarken mer eller mindre. Hr Grenander har, som jag af Recensionen kan finna, nedstigit från begrepp om det absoluta, men jag, som utgått från reflexions-ståndpuncten, har sökt visa hur menniskan, genom formela dygdens utöfning skall närma sig, eller uppstiga till Gudomligheten, den absoluta dygdens urbild. Jag tycker mig kunna likna Hr Grenander och mig vid tvenne, som gå på en stege i motsatt direction. Hr Grenander kan då anses nedstiga ifrån högsta steget till det lägsta, och jag uppstiga ifrån det lägsta till det högsta, d. å. Hr Grenander nedstiger från det absoluta till menniskan sådan hon förekommer i erfarenheten, och visar, nemligen om han, som jag förmodar, är consequent, hur menniskan såsom en del af Gudomen sjelf bestämt sig till det onda, eller goda. Jag deremot föreställer menniskan sådan, som hon förekommer i erfarenheten, nemligen i förhållande till tvenne Herrar: Sinlighet och Förnuft. Jag visar då, att hon bör öfvergifva den förras, och endast helga sig åt den senares tjenst; att detta kommer öfverens med Christna religionen, lär ej kunna bestridas. Jag antar ock för möjligt, att menniskan kan äga formel frihet, och fordrar att hon genom allt större och större tilltagande i sedlighet, skall kunna stiga allt högre och högre på den stora stegen, som är satt emellan henne och det högsta väsendet, eller Gud, och just i detta stigandet består, efter mitt sätt att tänka, den formela menskliga friheten och dygden. —

Men jag har allt för länge uppehållit Läsarens uppmärksamhet. Ganska mycket vore ännu att erindra emot Rec:s anmärkningar. Men jag fruktar att trötta läsaren, och nödgas således sluta med den erindran, att Rec:s anmärkningar, i negatift affeende hafva det gagn, att de gifva exempel på huru man under sken af religiositet och aktning för den Hel. Skrift, kan söka kullkasta grunden, icke allenast för Borgerliga, utan äfven för menskliga sammanlefnaden. Om jag, enligt Rec:s yttrande fått mig i contradictioner, eller om icke fast mer Rec. stupat i den grop, han för mig uppgräft, må den upplysture allmänheten bestämma. Att Rec:s tänkesätt äro likså farliga för samhälls-lefnaden, som fientliga mot rationela pligt läran, lärer åtminstone den opartiske och competente domaren icke kunna bestrida. Det är icke underligt, att Rec. så jemmerligt antastar min rationela Pligt-lära, helst han säger, "att, utan en direct raport till Stat och Kyrka bilda en flags speculatif disciplin till utredande af pligt och rättighet, måste antingen bliva blott ett Logicaliſk skelett af termer, divisioner och subdivisioner, hvilket i sin egen tomhet bärer documentet på sin onyttа och sin nullitet, eller också, som äfven förhållandet är med Fichtes Naturrätt, en haltlös Amalgam af speculation och Empirie, hvilken bryter sönder sig sjelf &c."

Måtte Rec. lyckas att på sin identitetsidè eller absoluta grundval, uppbygga en moral, som gör menniskan rent absolut dygdig, och ingen skall hellre, än jag, bekänna sig till hans Schola! Men, förr än jag får se grundvalen till denna lärobygnad, blir jag min redan fattade mening trogen, och anser otillbörligt att lemna en säker grund, för att uppsöka en annan, kan hända så lös, att han ej förmår bära en varaktig byggnad.

Fredr. Cederschjöld.

Swensk

Literatur-Tidning.

N:o 12. Måndagen den 22 April 1822.

Recension:

Systematisk Tabell öfwer Wetenskaperne. Stockholm, Grahn, 1821. 2 ark Pat.

Schemata öfwer Wetenskaperna, deras förhållanden till utgreningar utur och slägtledningar emellan hwarandra äro egentligen, såsom wigtiga och gagneliga, uppställda antingen af Bibliographen, som skall ordna Böcker öfwer hwarje Wettenskap på sina hyllor och i sina Cataloger, eller af Philosophen, som har för afsigt att dymedelst utwisa hwarje särskild Wettenskaps radie-förhållande till Wetandets enhet och medelpunct. Den bibliographiska indelningen kan wara mycket godtycklig och tillfällig, beroende af det bokförråd och beskaffenheten af detsamma, som skall indelas. Philosophens åter måste utgå från en gifwen Princip, i hwilken åsigten af wetandets högsta realgrund uttalas, och ju klarare denna åsigt är, ju säkrare och bestämdare måste äfwen den utur denna principala åsigten härledda indelningen blifwa. Äfwen i wårt Fädernesland äro några försök gjorda till en sådan philosophisk Construction af Wetenskaperna, och för jemnförelse skull med det närwarande, will Rec. i läsarens minne återkalla några af de märkwärdigaste. Det första bland deßa är And. Rydelii uppställning i 1:a Delen af hans Förnufts Öfningar. Denne snillrike Tänkare har uppställt sin indelning af Wettenskaperna efter deras hufwudsakliga objecter, hwilka han angifwer wara antingen kroppsliga, eller andliga, eller på en gång kroppsliga och andliga. Efter deßa Objecter uppkommo trenne WettenskapsClaßer: 1) Physica handlande om de synliga Phänomenerne eller om Kropparne i allmänhet, såsom sådana, och till hwilken hörer: a) Mathesis, med deß underafdelningar, handlande om kropparnes, i Tal, Mått och Wigt bestående, quantitet. b) Chymia, undersökande deras qualitet, och c) Medicina, med deß underafdelningar, utgörande bemödandet att lära känna, hwad som kan återbringa i kropparna den störda Harmonien mellan deras quantitet och qualitet eller att befordra deras hälsa. 2) Pnevmatica, läran om Andarne och först om den högsta oinskränkte Anden, eller om Gud, om hwilken handlas i Theologia, och sedan om de inskränkte Andar eller

menniskosjälarne, i Psychologia. 3) Anthropologia, Kunskapen om det Andа och Kropp förenande, eller Menniskan, hos hwilken man bemärker wisa förmögenheter, hwilka mest afse det andliga hos henne, och deßa äro Menniskans Förstånds och Snillegåfwor; wisa åter afse det kroppsliga: de yttre Sinnena och deras Organer, bland hwilka Tungan är den förnämsta, såsom gifwande namn åt de förnämål, som på de öfriga Sinnena göra intryck; wisa andra afse menniskans drift att af deßa förmögenheter göra ett behagligt bruk, Wiljan eller Begärelseförmågan, och slutligen Minnet, som bewarar ehwad genom deßa förmögenheter blifwit uträttadt. De Kunskapsarter, hwilka hänföras till det första slaget af deßa förmögenheter, äro Logica och Metaphysica. De af andra Slaget äro de grammatikaliska: Rhetorica, Ars Poetica och Philologia. De af tredje Slaget, de moraliska: Ethica, Jus Naturæ, Jurisprudentia, Theologia Moralis, Politica, och Oeconomica. Och de på fjerde Slaget, Historia med deß underafdelningar och Hjelpkunskaper. Men grunden för alla deßa Wetenskapers Wißhet och utmätningen af deras Omfång afhandlas, enligt Rydelius, i en Scientia Scientiarum. — Denna alla Wetenskapers Wetenskap kallades Philosophia, af Nils Wallerius, som utgaf, äfwen i Tabellform, en Conspectus omnium Philosophiæ Partium, åt hwilken han gaf ett dubbelt ändamål, neml. Guds ära och Menniskors bästa. Men Philosophien sade han wara en jemnförande (comparabilis), under Förnuftets ledande förwärfwad Wetenskap om Tingen, och Tingen kunde betraktas, I. antingen i första allmänhet, då Metaphysik eller Ontologi uppkommer. Eller II. mindre allmänt och specialiter då föremålen delas antingen 1. i andeliga, och af deßa andeliga föremål, gifwes det α) ett Oändligt, Gud, om hwilken kunskap meddelas af Theologien, och β) Ändliga eller Menniskosjälen, som generaliter betragtas i Psychologien, den der antingen är Rationell eller Empirisk. Men Specialiter kan Själen betragtas a) i anseende till deß Tankekraft, och den häraf uppkommande Kunskaps-Art kallas Logik. b) I anseende till deß begärelseförmåga, hwadan uppkommer den såkallade Philosophia Practica med deß underafdelningar. 2. Kroppsliga Wäsenden, hwilka kunna betragtas antingen. α) i anseende till deras qualitet, hwadan i allmänhet uppkommer Physik, som antingen är Experimental eller Dogmatisk, eller också, specialiter syßelsätter sig med wisa kroppsliga Objecter, då Astronomia, Mineralogia, Hydrologia, Zoologia, Botanica, Meteorologia och Technologia uppkomma. β) I anseende till de Elementer af hwilka kropparne sammansättas, hwadan Chemien, med deß underafdelningar, allt efter de olika Substrater, på hwilka de anwända sin Analys. γ) I anseende till deras ändamål, hwadan Teleologi. δ) I anseende till deras quantitet, som undersökes i Mathematiken, hwilken då den betragtas abstract heter Mathesis pura, med deß underdelningar, eller då den betraktas concret heter Mathesis adplicata, också med många underdelningar. — — Några år derefter, eller 1770, utgafs i Stockholm en ny General-Tabell öfwer de till Philosophien hörande Wetenskaper, af en Anonym, hwilken, i likhet med Wallerius, definierade Philosophien med en "Wetenskap som genom Förnuftets rätta nyttjande kan erhållas om alla förekommande saker." Men deßa äro I. antingen Andar, "om hwilka Pneumatologien handlar uti" Theologien, läran om Gud, och i Psychologien, hwilken i sina båda fördelningar betraktar Själen. Men "Själens förnämsta egenskaper äro a) Förståndet, deß styrande wid sammanlagens utletande" läres af Ontologien och af den naturliga och artificiella Logiken. b) "Wiljan, deß styrande, att wälja det goda och fly det onda, lärer Moralen" i deß trenne underafdelningar. c) "Minnet, deß uppöfwande winnes genom α) Språkkunskapen, som erhålles af Lexica, af Philologien, af

Grammatica och af Rhetorica, som lärer, att prydligen utföra sina tankar dels genom Eloquentia dels genom Poesis." β) Historien, som har många underafdelningar. II. "Eller Kroppar, hwilka äro 1:o Jorden som beskrifwes a) till sin yta uti Geographien, som lemnar en beskrifning på Jordens storlek, land, sjöar, hamnar, riken, städer" m. m. "hwilkas skyldigheter förklaras i Jure Gentium och Naturæ." "Hwilkas inrättningar läras af Oeconomia publica, hwars delar äro Oeconomia Politica, Cameralis, Urbica, Ruralis och Medica, hwilken sednare har många underafdelningar. "Hwilkas Rättegångar läras af Jurisprudentia," som har en stor mängd underdelningar. "Hwilkas förmåner beskrifwas i Statskunskapen." 2:o "Jordiska Kroppar som betraktas a) till sin quantitet i Mathesi pura och adplicata, med deras underdelningar, b) till sin qualitet, i Historia Naturali, i Physiken och Chemien, med alla deras underafdelningar. 3:o "Himmelska Kroppar, hwilka betraktas i Astronomien" m. m. — — Den i flere affeenden, trots sina besynnerligheter, högst märkwärdige Författaren till Några delar af Naturkunnigheten på ett nytt sätt betraktade, har åter, såsom indelningsgrund för Wetenskaperna, antagit de inre organer, hwilka de förnämligast sysselsätta, och till följe deraf skiftat dem 1:o i Minnets kunskaper, hwilka säga: så har det warit, och till hwilka han räknar icke blott Historien i hela deß omfång, och Språkkunskapen med hwad dertill hör, utan äfwen Poesien. 2:o I Förnuftets kunskaper, hwilka säga så är det, och till hwilken claß hänföras alla de så kallade positiva Wetenskaperna. 3:o I Inbillningens och Känslans kunskaper, hwilka säga så bör det wara, och hwilka utgöras af Philosophi och Theologi. — — Slutligen har Prof. Geijer, i Bihanget till sin Philosophiska Bekännelse, meddelat ett Schema öfwer Wetenskaperna, dem han framställer i ett stort circular-System, hwars medelpunct, likson deß hjerta, utgöres af Religionen, från hwilken utgå twenne Radier, i perpendicular rigtning, den ena uppåt, till positiv-Polen Gudalära, hwars fundament är Uppenbarelse; den andra nedåt, till negativ-Polen Kunskapslära (Philosophi), hwars fundament är förnuft, samt twenne horizontala Radier, af hwilka den till höger genomlöper Naturen, tecknad af Natur-Historia och Naturlära, af Storhetslära och egentlig Naturlära; den åter till wenster, genomlöper Samhället, som undersökes af Samhälls-Historien och Sedolären, af Rättslära och egentlig Sedolära.

Rec. har med flit gjort någon widlöftigare reda för det hwad wi i denna wäg hade förut på swenska, för att sätta läsaren i stånd att dömma, dels om uppgörandet och utgifwandet af en ny schematisk Tabell öfwer Wetenskaper wäl kunde anses behöfligt, dels om icke Förf. till den, som är egentliga föremålet för Rec. granskning, handlat wälbetänkt, i fall han rådfört sig med deße sine Föregångare och wäl genomtänkt grunderna för deras fördelning och noga granskat deras åtgärder, innan han satte sig ned att utarbeta sin Tabell. Rec. måste åtminstone för sin del bekänna, det han tror att Förf. af dem alla samtelige haft ganska mycket att lära. — Det hwad man wid aldraförsta anblicken måste tycka sig hafwa skäl att inwända mot närwarande, är deß widlöftighet, beredd genom en oändeligen långt drifwen söndersplittring af föremålen. Så skiljes Astrognosi, från Astronomi och Uranologi, och hänföres till och med till ett annat Genus. Så Djurens och Plantornas Anatomi — upptagen i claßen som skall omfatta "Kännedom af Naturföremålen till deras sammansättning och gestalt" — från Menniskokroppens Anatomi, eller som den här kallas Somatologi — med hwilket namn de äldre betecknade Physik i sitt allmännaste omfång — och hwilken fått sitt rum i en helt annan claß, nemligen i den som uppgifwes att skola bestämma "Menniske-Naturen till deß egentliga Wäsende." Så delas Geometrien i Elementar-Geometri, "som

construerar och demonstrerar räta linier samt de derigenom bestämda figurer, kroppar och cirkeln (?)," samt i högre Geometri, "som construerar och demonstrerar krokiga linier samt de deraf beroende figurer och kroppar." Är då cirkeln icke också en krok-linea? - Wißerligen, på detta sätt bör det icke wara swårt att få en hel armé af namn på Wetenskaper, och med detta förfarande är Förf. ännu icke fullständig nog. Man skulle wißerligen kunna öka Förteckningen med ännu flera. T. ex. med Tabellologien eller läran att göra Tabeller, åtminstone wigtig derigenom, att den utwisar sättet huru man kan låta betala sig med 24 ß. B:co för twenne tryckta ark. — Dock allt skämt åsido, så måste man wäl billigen medgifwa, att fastän allt fördelande, fördt till en behörig gräns, är gagneligt och wigtigt för att befordra klarhet och beständhet, så är det, drifwet öfwer denna gräns eller förwandladt till hårklyfning, ett tomt scholastiskt grubbleri, födande just motsatsen af fördelningens mening, neml. den högsta obestämdhet och förwirring. Skälet ligger förhanden. Begreppet är neml. icke något annat än en i Förståndet genom Reflexion uppfattad skuggbild af den i Förnuftet lefwande Idéen. Men då Idéen är till sitt wäsende oändlig och till sin natur motsträfwande all omgränsande uppfattning, så är det generella Begreppet, ännu förnära liggande den åskådade Idéen, alltid dunkelt. Det kan icke bestämdt återgifwa allt hwad i Idéen ligger, och derför måste man i wißa species sönderdela det allmänna Begreppet, för att åtminstone symboliskt, medelst strängt begränsad Mångfald, antyda den gränslösa enheten. Men som nu Idéen, såsom oändlighet, motsträfwar allt bringande till ändlighet, det will säga all inskränkning, så drager sig Idéen för hwarje nytt begränsningsförsök allt längre och längre undan, till deß att den ända in på hårstrået drifna fördelningen slutar rent af i det toma intet, eller i den ytterst drifna splittringens sista product — fullkomlig död, både för tanke och imagination. Insynnerhet måste ett sådant öfwerdrifwet klyfwande wara föga på sitt ställe i afseende på Wetenskaperna, emedan de, för att werkligen wara Wetenskaper, just måste hafwa sitt egentliga lif i Idéen; deraf följer, att så snart man, medelst ett beständigt fortsatt splittrande af sjelfwa splittringen går ut på att jaga den ena efter den andra utur Idéen, så skall man wäl kunna få ideligen nya namn på nya Wetenskaper, men huru man åt en och hwar skall så ett bestämdt, charakteristiskt särskildt innehåll — och i annat fall ware ju det nya namnet öfwerflödigt? — det måste lemnas, hwilket man heldst will, åt slumpen eller åt Försynen. Det war utan twifwel för en tid nödwändigt, på det att wetandets gränsor och innehåll fullständigt skulle uppmätas, att det i deß ytterste enkelheter och enfaldtheter beskådades. Wi se också detta wetande egentligen genom Skolastikernes och Wolfianernes långt drifna Analys i mångfaldiga wetenskapsarter och underarter sönderspliteras. Men allt som denna Analys mer och mer fullgjort sin tjenst och wetandet så småningom till sin enhetsgrund börjat återwända, har detta sönderstyckande icke allenast upphört, utan äfwen har man börjat att åter hopsamla och till ett, enligt Idéen, helt sammansmälta de förut alltförsmått utskurna styckena. Det röjer alltså att man långt står bakom sin tid, då man will framkomma med en Plancharta öfwer Wetenskaperna, der splittringen och sönderskärningen är drifwen ännu längre, än till och med under den argaste skolastikens hårklyfwande dagar. Det må tillhöra de empiriske Läkarne — en claß af lärde, hwilka, med några få utmärkta undantag, längst framgått på deras principlösa bana, i angenäm okunnighet om de frambrytande strålarne af ett hela wetenskapligheten öfwerskimrande allhetsljus — att stycka sin såkallade Wetenskap i en oändlig mängd oftast ganska barbariskt benämnda Underarter; att till exempel inbilla sig, att Läran om helsan, efter ren wetenskaplig anda, skulle kunna delas i twenne särskildte slag: det ena warande "Läran om helsan (Hygiene)," det

andra: "Läran om helsans bibehållande (Dietetik)," eller att skära sönder läran om sjukdomarne, i fem särskildta bitar, i förmodan att "Läran om sjukdomar till deras särskildta art och beskaffenhet (Nosologi)," skulle kunna skiljas från Läran om sjukdomar i anseende till särskildta tillstötande omständigheter (Symptomatologi)," eller att "Läran om sjukdomar i anseende till deras igenkänningstecken (Semiotik)" skulle kunna wetenskapligt afhandlas utan i sammanhang med "Läran om sjukdomar i anseende till deras orsaker (Aetiologi)." Men med den philosophiska Betraktaren af Wetenskaperna bör detta icke inträffa. Ty han bör weta, att deßa godtyckligt särskilda compilationer af tillfälliga erfarenhetsanmärkningar omöjligen kunna bekomma den enhet, som gifwer dem en bestående egen charakter, då de sakna någon egen wetenskaplig princip.

Men har denne Indelare af Wetenskaperna, denne nye Tabellförfattare sjelf någon princip, någon gifwen enhetspunkt ur hwilken han härleder sina utgreningar? — Werkeligen, man har icke stor anledning att förmoda detta af den som yttrar sig: "De ytterste föreställningar, dem förnuftet genom sina egna slutsatser och känslans behof föranledes att bilda, kallas Idéer." Så widt Rec. wet och förstår, förutsätter ordet Föreställning alltid ett object som föreställes. Men en föreställning, som bildas till följe af en slutsats, måste således icke kunna föreställa annat än denna slutsatsens föremål. Tanken slutar dock egentligen icke om annat än begrepp; — äfwen der det tyckes, som om slutföljden gälde ett bestämdt yttre föremål, skall man dock, wid närmare undersökning, finna, att, hwad äfwen förutsättes af medelsatsens natur, utan hwilken ingen Syllologism är möjlig, slutföljden endast bestämmer något i afseende på begreppet om föremålet. Deß resultat är således en abstraction: ett allmännare begrepp danadt genom jemförelse mellan twenne concreta. Således måste äfwen den föreställning förnuftet bildar sig om en abstraction, wara en ännu ytterligare abstraction, och således deßa "ytterste Föreställningar" eller hwad wår Förf. kallar Idéer, äfwen ingenting annat wara än de längst drifna Abstractioner, de allmännaste Begrepp, icke de aflande urbilder för alla begrepp, hwilka, enligt Platon, som först bestämt betydelsen af ordet Idée, föregå nödwändigt begreppen och åt deras komma ramlika Schematism gifwa innehåll, lif och werklighet. Widare heter det, att deßa Abstractioner bildas ej blott enligt föranledning af Förnuftets slutsatser, utan äfwen af "känslans behof." Men känslan kan aldrig behöfwa Abstractionen, då denna aldrig kan tillfredsställa känslans kraf, emedan detta endast utgår på det concreta; emedan känslan omöjligen kan afficieras af annat än fylld form — fylld antingen af den inre eller yttre werkligheten. Hela denna quasi-Definition är således uppenbarligen ett barn af misförståndet af den Lockiska läran om Sensationen, den på denna grundade Reflexionen och den utaf denna alstrade Reflexions-Idéen. Men Sensation hos Locke betyder wißerligen icke det hwad wi mena med känsla, och Termen Idée betyder hos honom, till följe af det wanliga bruket i det språk på hwilket han skref, ingen ting annat än allmänna Begrepp, än generella benämningar. — Det war nödigt att till en början fästa Läsarens uppmärksamhet på detta misförstånd, för att af möjligheten hos Förf. att begå detsamma, på förhand kunna göra sig en bestämd föreställning om hwad Andas barn han är.

Wißt är emedlertid, att af en sådan Tänkare har man skäl att wänta sig besynnerliga saker, och således må man icke förundra sig öfwer hans annars temligen widunderliga bestämning af Wetenskapernas föremål. "All menskelig kunskap — säger han — har tre föremål: att utforska Naturen, Menniskan, Naturens och Menniskans orsak." — Men utforska betyder att till sin ytterste grund och botten inse upphofwet, de möjliga effecterna, bestämmelsen, begränsningen, anwändbarheten och egenskaperna af en sak. Då allt detta i wårt

begrepp är klart uppfattadt, då hafwa wi utforskat saken. Är det icke då omening, att tala om att "utforska Naturens och Menniskans orsak," hwartill intet mensklight begrepp räcker. Såsom Menniskans och hela Naturens orsak, måste han äfwen wara den yttersta grund och orsak till wißheten af allt wetande, emedan Menniskan och Naturen icke annorlunda kunna existera, än såsom objecter för ett wetande. Men den princip, som gifwer åt sjelfwa wetandet wißhet, kan detta wetande icke utforska, ty det skulle då blifwa ett wetande om denna princip, hwilket således måste hafwa sin princip på hwilken deß wißhet bygges; men enligt hypothesen kan ju för wetandet i allmänhet ingen annan princip finnas än just den, som är objectet för detta sednare wetande. Efterforskas kan alltså denna Menniskans och Naturens orsak, men icke utforskas.

Till följe af denna trefaldighet i wetandets ändamål angifwer Förf. äfwen en triplicitet af WetenskapsClaßerna, neml. "Natur-Wetenskaper, Anthropologiska Wetenskaper, hwilka betrakta Menniske-Naturen och Metaphysiska Wetenskaper." — I det första eller Natur-Wetenskapliga Riket (Regnum) förekomma följande claßer: 1) "Kännedom af de särskildta Naturföremålen till claßer och arter (Naturbeskrifning)," omfattande fem särskildta ordningar. — 2) "Kännedomen af Naturföremålen till deras sammansättning och gestalt, delarnes läge och anordning," med trenne angifna ordningar. — Men härwid kan Rec. icke underlåta att fråga: hwarefter bestämmes Naturföremålen till claßer och arter, om ej efter deras sammansättning och gestalt, deras delars anordning och läge? Är det då rimligt, är det wäl wetenskapligt rigtigt, att skilja kännedomen om de förra, från kännedomen om de sednare? — 3) "Kännedom af Naturföremålen till deras beståndsdelar samt dessas blandning, förening och fördelning," med blott en enda angifwen ordning (Ordo), neml. Chemie. — 4) "Kännedom af Naturens krafter samt lagarne för deras werksamhet," med fem angifna ordningar. — 5) "Kännedom af sammanhanget mellan Naturwäsendens nuwarande beskaffenhet och deras orsaker i forntiden, härledd ur Naturkrafternas werkningslagar (Naturhistorie)," med twenne angifna ordningar. — Derefter anmärkes: "För att förwärfwa de flesta af deßa kunskaper fordras (erfordras?) en hjelpwetenskap" 6) "Mathematik, wetenskap om storheter, så wida de kunna räknas och mätas," med trenne angifna ordningar. — Widare anmärkes: "Så wida Mathematiken uppställer deßa wetenskaper (Arithmetik, Analysis m. m.) ur allmänna förståndsgrunder (gör Mathematiken icke alltid detta?) heter hon, Ren; Anwänd deremot då man nyttjar henne för att bestämma Naturföremål och Konstalster till deras storlek i tid och rum. De mathematiska principernas anwändande på yttre phenomener och werkningar alstrar: 7) De Mathematiskt-Physikaliska Wetenskaper," med fyra angifna ordningar. — Hwad säger Läsaren om en Philosoph, som förklarar Mathematiken, denna wetenskap κατ' ἐξοχην, i hwilken de Gamle wördnadsfullt skådade en symboliſk framställning af hela Wetandets djup och wäsende, blott för en hjelpkunskap, likwäl om denna anmärkande, att den construerar "ur allmänna förståndsgrunder." Men förundran skall wißerligen stiga ännu högre, då man erfar, att hwad som först angifwes, som en egen sjelfbestående claß, uppföres under den näst följande claßen, såsom trenne särskildta ordningar. Under den allmänna titeln: Mathematiskt-physikaliska Wetenskaper, angifwas neml. i denna Tabell, såsom underafdelningar äfwen "Mathematik, anwänd att bestämma rörelsen, deß orsaker och kraft;" "Mathematik, anwänd att bestämma jordens figur, storlek och rörelse" och "Mathematik, anwänd att bestämma tiden enligt jordens och stjernornas rörelse." Liksom allt detta icke inginge i den allmänna Läran om mätliga och beräkneliga quantiteter? —

Hwad det andra Riket, eller de Anthro-

pologiska Wetenskaperna angår, så bestämmas deß claßer efter sättet att betrakta Menniskonaturen, antingen 1) "till deß egentliga Wäsende," med trenne ordningar: a) "Såsom kroppslig Organisation;" b) "Såsom Andeligt Wäsende," hwarunder, såsom Genus angifwes Psychologi, Läran om Själen;" och c) "Såsom på en gång kroppsligt och andligt Wäsende." Eller 2) "Till deß Bestämmelse," med derunder lydande ordningar: a) "Såsom ett tänkande, intellectuellt Wäsende," och derunder hör, såsom Genus, "Theoretisk Philosophi," med trenne angifna Species: Logik, Allmän Grammatik och Rhetorik (!?!); b) "Såsom ett med fri wilja och anlag till sedlighet begåfwadt Wäsende," med derunder hörande Genus, "practisk Philosophi," hwars Species här kallas Ethik och Naturrätt; c) "Såsom ett med känsla för det sköna (smak) begåfwadt d. ä. ästhetiskt Wäsende." Deß Genus kallas Ästhetik, "Wetenskap om de reglor, som böra följas i frambringandet och bedömmandet af det sköna" (Såå!) d) "Såsom ett till följe af sin tänkande, moraliska och ästhetiska natur öfwer sinligheten upplyftadt, för ewigheten bestämdt, d. ä. Religiöst Wäsende," med Genus Theologi! e) "Det jordiska lifwets bestämmelse är Humanitet." Är denna en Wetenskap? — Eller 3) "Till sättet; hwarpå den hittills framskridit till denna bestämmelse," med en angifwen ordning: Historien, under hwilken förekomma fem Genera, med en stor mängd Species under hwardera. — Eller 4) "Wilkor, under hwilka hon kan uppnå den," med derunder lydande ordning: "Politiska Wetenskaper, StatsWetenskaper," som styckas nästan till oändlighet i Genera och Subgenera, Species och Subspecies, wid hwilka är anmärkningswärdt, att under en egen hithörande Subdivision, som kallas "Krigs-Politik," uppföras äfwen Fortification, Fältmätningskonst och Skeppsbyggeri. Andra hafwa trott, att deßa lika mycket hwila på mathematiska principer och ur dem construeras, som någonsin Mechanik, Mathematisk Geographi, Chronologi, m. fl. hwilka blifwit uppförda bland de mathematiskt-physikaliska Wetenskaperna. —

Äntligen komma wi till det sista Regnum i wår Auctors Systema Scientiarum, eller till de "Metaphysiska Wetenskaperna," som fått blott en enda claß: "Metaphysik: förnuftets bemödande att utforska det som är öfwer Naturen, det öfwersinliga, kallas äfwen speculativ eller theoretisk Philosophi." Under denna angifwas fyra ordningar: 1) Rationel Theologi; 2) Psychologi; 3) Rationel, speculativ Physik och 4) "Läran om all menskelig kunskaps upprinnelse, wißhet, widd och gränsor." Wid detta har det förekommit Rec. såsom högst anmärkningswärdt, 1) att Läran om all menskelig kunskaps wißhet och gränsor, det egentliga föremålet för Philosophi i detta ords allmännaste och egentligaste betydelse, underordnas Kunskapen om det öfwersinliga, då denna sednare såsom äfwen förmodligen warande en menskelig Kunskap, måste få sin wißhet och sina gränsor bestämda genom den förra. Twertemot den gamla mathematiska regeln, se wi således här ett helt angifwas, som är ringare och beroende af en del utaf sig sjelf. 2) Att Metaphysik definieras med "förnuftets bemödande att utforska det öfwersinnliga." Enligt den annars bestämda betydelsen af namnet Methaphysik, skulle det utmärka en undersökning om det egentliga Wäsendet, om det som är endast till följe af och så wida att det är (ens, quatenus ens est); men icke följer det genast att detta wäsende måste wara öfwersinligt. Många undersökningar i Lockes Essays on human Understanding äro onekligen rent metaphysiska, ehuru denne Philosoph, som bekant är, aldeles icke antog något öfwersinligt, såsom object för menskligt wetande. 3) Att en och samma Wetenskap, neml. Theoretisk Philosophi, här angifwes såsom en för sig sjelf bestående egen claß, som ofwanföre blifwit uppförd såsom Genus, under en bland

ordningarne och Claſſerna af de anthropologiſka Wetenſkaperna. 4) Likſom att en annan, Pſychologien, här fått ſin plats ſåſom en underordnad hufwudafdelning, då man nyß ſett den uppföras blott ſåſom en underafdelning af de anthropologiſka Wetenſkaperna. Men der definierades Pſychologi med "Läran om Själen," här åter, med "Läran om den förſta grunden till wåra tankar och begär, hwarmed (med Läran eller med grunden?) ſammanhänga frågorna om wiljans frihet och ſjälens odödlighet." — Faſtän — ſå torde någon ſäga — under ett och ſamma namn, har Förf. ſåledes menat twenne ſärſkildta Wetenſkapsarter. Nej! genom den anwiſning till afdelningen Metaphyſik, ſom å förra ſtället förekommer, har Förf. påtagligen tillkännagifwit, att hans ſkarpſinne tänker ſig Läran om Själen och Läran om förſta grunden till tankar och begär, ſåſom en och denſamma.

Läſaren är nu i tillfälle att, genom en anſtäld jemförelſe mellan detta närwarande förſök till Wetenſkapernas indelning, och de redan förut hos oß utförda, ſå mycket beſtämdare ſtadga ſitt omdöme om det förra. Hwad Rec. angår, måſte han bekänna, att det förefaller honom ſkolaſtiſkt widlöftigt och tillkrånglad, principlöſt i utförandet, förwirradt i anſeende till uppſtällningen och oſäkert och godtyckligt i anſeende till beſtämmandet af gränſorna för hwarje föremål. Men ſådant måſte, twifwelsutan, förhållandet alltid blifwa, ſå ſnart man wid Wetenſkapernas indelande icke utgår från wetandets enhet, hwilande i ſkötet af det abſoluta: identiteten af det ſubjectiva och objectiva, i det ömſeſidiga förhållandet mellan hwilka allt wetande beſtår. Allt efter ſom hänſigten till Subjectet öfwerwäger, uppkomma ſubjectiva Wetenſkaper: Pſychologi, läran om Subjectet i och för ſig; Logik, läran om willkoren för Subjectets föreſtällningar om eller paſſiva förhållande till Objectet; Ethik, läran om Subjectets werkningar på eller activa förhållande till Objectet, med deß underafdelningar: Rättslära, Statslära och Hiſtoria. Är åter hänſigten till Objectet — hwilket ſå wäl kan wara ett inre, ſom yttre — öfwerwägande, uppkomma de objectiva Wetenſkaperna, hwilka antingen fäſta ſig wid blifwande Objecter, Objecter i tiden, eller alla ſådana hwilka beräknas: antal, rörelſer, werkningar: Arithmetik, Analys m. fl. eller wid warande Objecter, Objecter i rummet, alla ſådana hwilka mäta ſå wäl till quantitet: de mathematiſka Wetenſkaperna, ſom till qualitet: de phyſikaliſka; eller wid det Object, ſom tänkes fyllande på en gång tid och rum: poſitiv Theologi. Är ſlutligen hänſigten att faſta och ſymboliſkt faſta enheten af Subjectivitet och Objectivitet, eller wetandet i ſin enhet och helhet, uppkommer, allt efter ſom denna enhet faſtas mera närmande ſig till tidsförhållandet, egentlig Philoſophi, hwilken, allt efter ſom den frågar: huru kommer till det objectiva ett dermed öfwerenſsſtämmande eller detſamma föreſtällande Subject? uppträder ſåſom Natur-Philoſophi; eller om den hufwudſakligen frågar: huru kommer till det ſubjectiva ett dermed öfwerensſtämmande Object, eller hur får Föreſtällningen ett den motſwarande föremål? kallas tranſcendental Philoſophi. Faſtas åter denna enhet ſåſom mera närmande ſig rumförhållandet, uppkommer fri Konſt, ſymboliſerande denna enhet genom ſkön bild, ſom delar ſig i fyra Konſt-ſlag, af hwilka twenne äro mera tidliga, anwändande ſucceſſiva tecken neml. a) Muſik, känſlans inarticulerande konſt: Tonkonſt; b) Poeſi (mindre ſymbol än tanke) Idéens articulerade konſt; Ordkonſt. Twenne åter äro mera rumliga, anwändande coexiſterande tecken, c) Måleri, Synens, ytans konſt, lefwande blott ett Kenſik och, ſåſom Muſiken, näſtan helt och hållet ſymboliſk; d) Sculptur, Känſlans, det fyldа rummets, den upphöjda formens konſt; mindre ſymbol än geſtalt. Faſtas åter enheten, utan något afſeende på tidliga eller rumliga förhållanden, uppkommer Religion, hela menſkliga bildningens herrliga fulländning, lefwande i den omedelbara uppenbarelſens ljus, och genomträngande alla de öfriga Wetenſkaperna med ſin närande wärma.

Och ſedan Rec. på detta ſätt förmodar ſig haſwa beredt Läſaren alla erforderliga anledningar, att öfwer den ifrågawarande Tabellen fälla ett fullſtändigt och ſäkert omdöme, bör han följa Regeln: ma-

num de tabulal

Bihang
till
Swensk Literatur-Tidning.

N:o 12. September 1822.

Lärda nyheter

Stockholm:

I K. Witterh. Histor. och Antiqu. Akademiens sammankomst d. 23 Apr. upplåste Hans Exc. StatsRådet, Generalen m. m. Grefwe A. Fr. Skjöldebrand en Lefwernesbeskrifning öfwer Akademiens framl. Ledamot, ÖfwerIntendenten, C. N. O. Friherre Carl Fr. Adelcrantz. — Likaledes har i K. Akad. sammankomst d. 17 sistl. Julii, blifwit upplåst en Lefwernesbeskrifning öfwer Akademiens framl. Ledamot, Gräc. L Professorn Doct. Christopher Dahl, författad af Professorn Doct. Nils Fr. Biberg.

Kongl. Maj:t har, uppå Dess Sundhets Collegii underdåniga hemställan, uti nådig skrifwelse d. 13 sistl. Jun. i nåder stadgat och förordnat, att Sökande till Professors eller Adjuncts beställningar wid Carolinska Medico-Chirurgiska Institutet i Stockholm böra, före förslagets upprättande, eller före utnämningen, då denna sker af Sundhets-Collegium, på Swenska Språket förswara i Institutets Lärosal Theser, som de sjelfwe wälja, eller någon af dem författad Afhandling; hwarjemte sökande till någon Professors eller Adjuncts syssla derstädes böra tillika hålla en publik föreläsning, hwilken, äfwensom förenämde Theser och Afhandlingar, skall höra till den Wetenskap deri syssla sökes.

Kongl. Maj:t har i nåder förordnat, att den Samling af gamla Permebref, som från det fordna Antiquitets-Archivum till Kongl. Bibliotheket öflemnades och sedermera i Bibliotheksh walfwen under Kongl. Slottet nog obegwämt warit förwarad, skall nu mera i ett särskildt passande rum i ordning läggas och förwaras, och har Professorn Mag. J. G. Liljegren fått sig uppdraget, att, emot ett särskildt arfwode, denna betydande samling i ordning bringa och afskrifwa.

Professorn, Mag. J. G. Liljegren har blifwit antagen till Amanuens i Kgl. Witterh. Historie- och Antiquitets Akademien i Riks-Archivi Secreteraren, Mag. O. Sundels ställe, som på begäran erhållit afsked.

Theol. Lectorn wid Kal. KrigsAkademien på Carlberg, Kyrkoherden Mag. Thorb. Morén har blifwit utnämnd till Kyrkoherde i Carlskoga Consistoriella Pastorat af Carlstads Stift. Kgl. Maj:t har äfwen nådigst tillagt Kyrkoh. Morén Theol. Professors karakter.

Upsala:

Botan. Demonstratorn Doct. G. Wahlenberg har denna sommar gjort en Botanisk resa genom Sweriges sydligare Landskaper. Äfwen har Stud. Gabr. Marklin, på Kongl. Wetenskaps Akademiens bekostnad, i sistl. Mars månad, öfwer Jemtland, företagit en NaturalHistorisk resa åt Norriges nordwestra hafskuster. En ung Botanist, Stud. C. P. Wahlberg har också gjort en NaturalHistorisk resa, i Hr af Hisingers sällskap, genom Norrige.

Seminarii Präfecten, Prosten, Mag. Nils Kellström har blifwit utnämnd till Kyrkoherde i Swennewads Consistoriella Pastorat af Strengnäs Stift, hwartill han wid hållet wal erhållit enhällig kallelse.

Lund:

Under d. 26 sistl. Mars har Kongl. Maj:t i Nåder tillagt Botanices Demonstratorn och Historiä Naturalis Adjuncten, Mag. J. W. Zetterstedt Professors namn, heder och wärdighet.

Hans Exc. Acad. Canzlern har förordnat: under den 18 sistl. Januarii Chemiä Docenten Mag. C. G. Retzius att wara Chemiä Adjunct och Laborator; under d. 28 sistl. Januarii Med. Licent. W. P. Nerman, att wara Anatomiä & Chirurgiä Docens; Med. Licent. J. O. Lagberg, att wara Medicinä Theoreticä Docens; under den 5 sistl. Febr. LL. OO. Docenten Mag. L. G. Wimmerstedt till E. O. Adjunct inom Philosophiska Faculteten; under d. 21 Februar. Philos. Mag. H. E. Tullberg till Docens i Österländska språken; under d. 26 sistl. Mars E. O. Bibl. Aman. och Hist. Litt. Docenten Mag. Nils Lowén, att wara E. O. Adjunct i Æsthetiken, med förbindelse att fortsätta tjenstgöringen wid Biblioteket; under den 9 Apr. Mag. Doc. J. Faxe, att föreslå Professionen i lefwande språken från d. 1 Junii till Terminens slut, under Prof. Steckséns tjenstledighet; under d. 13 sistl. April Mag. L. Palmquist till Docens i Pädagogik och Didaktik; under d. 26 April V. Häradshöfdingen P. O. Nilsson till Akad. Notarius; Histor. Adjuncten Mag. B. M. Bolméer, att bestrida Historiarum Professionen under Prof. Lindfors Rectorat; under d. 3 Sept. E. O. Æsthet. Adjuncten och E. O. Biblioth. Amanuensen, Mag. N. Lowén, att ifrån Terminens början till d. 16 Oct. bestrida de till Æsthetiska Professionen hörande offentliga föreläsningar under Prof. Lidbecks tjenstledighet; under d. 23 Sept. Juris Docenten, J. U. Doctorn Mag. Carl Joh. Schlyter att wara Juris Patrii et Romani Adjunct; samt under den 3 sistl. Maj. har H. E. Akad. Canzler bewiljat Cancellisten Törnebohm afsked från deß innehafwande Cancellist sysslo härstädes.

D. 22 sistl. Junii förrättades Akademiska Rectors-ombytet, då Astron. och Phys. Professorn Mag. J. Bråg afträdde Rectoratet till Histor. Professorn Mag. And. Otto Lindfors.

Till Decani Facultatum för innewarande Akademiska år äro utsedde i Theol. Faculteten, Prim. Theol. Prof. DomProsten, L. N. O. Doct. Chr. Wåhlin; i Juridiska Faculteten, Mor. Prof. Mag. Fr. Cederschöld; i den Medicinska, Med. Pract. Prof. Doct. J. Sönnerberg samt i Philosopdiska, Mathem. Prof. Mag. C. E. Kiellin.

Under sistl. Wårtermin har Studerande Ungdomens antal wid härwarande Akademi warit 456, of hwilka 328 närwarande och 128 innom 2 år frånwarande. — Häribland woro 20 Frälse, 147 Prästsöner, 120 Borgare- och 78 Bondesöner, 80 Civilstatens och 11 Militärstatens söner. — Theologi studera 104. Lagfarenhet 66. Läkarekonst 22. Philosophi 170. Utan wiss vitæ genus 104. — I anseende till åldern har de studerandes antal warit störst mellan 20 och 25 år, neml. 210, dernäst mellan 15—20 år 127, mellan 25—30 år 78, under 16 år 16, o. s. w. — Stipendiarii 60, neml. Regii och Med. Theol. 43, Magnat. & Privator. 17. Under Terminen inskrifne 18.

Studerande Nationernas närwarande Ledamöter hafwa, enligt inkomne Special-Tabeller, warit

ÖstGötha Nation	16.
WestGötha	16.
Småländska	43.
Skånska	133.
Blekingska	35.
Göteborgska	58.
Calmare	12.
Wermländska	6.
Norrländska	8.

Carlstad:

Efter slutade Examina, skedde Rectors-ombyte wid Gymnasium härstädes d. 8 Junii, då Mathes. Lector, Mag. H. J. Åberg, efter hållet Tal: om hwad som blifwit tillgjorde till närmare utrönande af Jordens Figur, åfwensom de slutsatser, som deraf kunna dragas, öfwerlemnade

de Rectoratet till LL. Græc. & Hebr. Lectorn, Mag. J. F. Lzell.

Ungdomens antal har wid Gymnasium warit 34 och i Trivial-Scholan 162. Nästkommande Termin börjas d. 18 Septemb.

Christiania:

D. Sept. blef utnämnde Biskopen öfwer Bergens Stift, L. N. O. Doct. Jac. Neumann i Biskopps-Embetet inwigd af Biskopen öfwer Aggerhuus stift, ProCanzlern, C. N. O. Doct. Fr. J. Bech.

Åter hafwa 2:ne Lärda Scholor blifwit anlagde i Fredrikshall och Skien. Den förstnämnda kommer att bära namn af KronPrinsen Carl Augusts Lärda Schola och har af Kgl. Maj:t blifwit frikostigt begåfwad.

Trondhjem:

Kongl. Wetenskaps Sällskapet härstädes har till Ledamöter kallat: Histor. Professorn, Ordens-Historiographen, Mag. E. G. Geijer i Upsala, Förste Expeditions Secreteraren i Ecclesiastik Expeditionen af Kon. Canzli, Frih. Jac. Adlerbeth i Stockholm, samt Professorerne Finn Magnussen och N. Möller i Köpenhamn.

Strengnäs:

Examen anniversarium höllS å Gymnasium d. 17 och 18 Jun. samt i Trivial-scholan d. 19. Rectors embytet skedde d. 21, då andre Theol. Lectorn, Th. Cand. Mag. Joh. Bodin öfwerlemnade Rectoratet till Prim. Theol. Lectorn, Prosten Doct. Ol. Hultkin.

Gymnasii-ungdomens antal har warit 112, neml. i 4:de Claßen 4; i 3:dje Cl. 31; i 2:dra Cl. 53; i 1:sta Cl. 25. — Scholaungdomens antal har warit 143, neml. i 4:de Cl. 27; i 3:dje Cl. 27; i 2:dra Cl. 24; i 1:sta Cl. 27 samt i ApologistClaßen 38.

Wexiö:

Efter förut utfärdadt Program, öfwerlemnade utn. Theol. Lectorn Mag. Sam. Elmgren d. 5 Jun. Rectoratet till Eloqu. & Poes. Lectorn Mag. J. L. Wickelgren, och höll derwid ett Tal: de vinculo necessitudinis, quæ intercedit intra Historiam et ceteras disciplinas.

Examen anniversarium anstäldes å Gymnasium d. 7 och 8 samt i Högre Lärdoms och Apologist Scholan d. 10, 11 och 12 Junii, hwarefter ungdomen d. 14 hemförlofwades. — Ungdomens antal på Gymnasium har warit 36, af hwilka 10 till Rikets Akademier nu dimitterades. I högre Lärdoms Scholan har antalet warit 136 och i Apologist-Scholan 27.

Philos. Lectorn, Mag. C. J. Heurlin har blifwit utnämnd till Kyrkoherde i Tolgs Consistoriella Pastorat.

Göteborg:

D. 3 och 4 Jun. anstäldes Examen anniversarium med Gymnasii ungdomen härstädes i språk, wetenskaper, fria konster och Gymnastik, samt d. 6 i Apologistien och d. 7 i Lärdoms afdelningen af härwarande Trivial-Schola. D. 8 öfwerlemnade Eloqu. & Poes. Lectorn Mag. A. P. Tranäus, efter hållet tal: de aptissima Mythologiam tractandi methodo, Rectoratet till Theol. Lectorn och Kyrkoherden Mag. Er. Myreberg, hwarpå ungdomen till d. 6 Sept. hemförlofwades.

Gymnasisternas antal war 57 neml. Söner af Prestståndet 8, af Civilståndet 13, af Militärståndet 2, af Borgarståndet 17, af Bondståndet 7 och af andra folkclaßer 10. Under förflutna läseår uppflyttades 5 på Gymnasium och 12 hafwa, för att afresa till Akademien, erhållit witsord om tillräckliga kunskaper och 2, enligt Scholordn. 1 Sect. 7 C. 6 §., blifwit skiljde från Lärowerket. — Scholå ungdomens antal har utgjort 107, neml. i Lärdoms afdelningen 65 och i Apologistien 42.

Med Göteborgs Stifts Presterskap höllS Prestmöte d. 11, 12 och 14 Jun. Första dagen höllS Gudstjenst i Domkyrkan kl. 8 f. m., då ContractsProsten, Kyrkoh. i Qwille Mag. Chr. Linderot predikade öfwer 2 Petr. 1: 19. hwarefter Presterskapet begaf sig till Gymnasii öfre Lärosal, der Biskoppen, L. N. O. Doct. C. Fr. af Wingård öppnade mötet med ett Tal: de fatis S. Scripturæ hoc tempore præcipuis.

Sedermera uppträdde DomProsten, L. N. O. Mag. D. M. Hummel, såsom Präses, i öfre Cathedern och introgo Kyrkoherdarne Mag. P. A. Warenius, Mag. J. F. Landau och Mag. W. Geimschein såsom Respondenter nedre Cathedern, hworuppå, efter en kort Inledning af Präses rörande deß från trycket utgifna Aphorismer: de Theologia in genere et Scriptura Sacra, Disputationsacten började af förste opponens, Prosten i Kongelf, Mag. C. F. Kunckel och fortsattes af andre opponens, Prosten i Kongsbacka Mag. J. M. Torell. Eft. midd. höll tillförordnad Orator, Rector Scholä i Halmstad Mag. J. D. Kidron ett latinskt Tal öfwer ofwanberörde Disputations-ämne, hwarefter vice Präses, Theol. Lectorn, Mag. A. Bruhn anstälde den wanliga Examen med det yngre Presterskapet. — Andra dagen, efter hållen Predikan af Contracts-Prosten, Kyrkoh. i Morlanda, Mag. E. M. Beckeman öfver 1 Cor. 2: 2, fortsattes Disputation af tredje opponens, Kongl. Hofpredikanten och Kyrkoh. J. Warmark, hwarjemte extra ordinem opponerade, H. H. Doctorn och Biskopen, Prosten, Doct. M. Lönberg, ContractsProsten Doct. J. U. Blomdahl och Kyrkoherden Mag. C. Wetterberg. Eftermidd. samlades Presterskapet åter för att afhöra H. H. Doctorns och Biskopens Berättelse om hwad som i församlingen och wid stiftets Lärowerk sig tilldragit sedan sista Prestmöter. Tredje dagen efter hållen Predikan af Prosten och Kyrkoh. i Kalf, Mag. C. J. Grewillius öfwer 2 Tim. 3: 16 och 17, sammanträdde Presterskapet till afgörande af Stiftets angelägenheter. Sedan Officiarii wid näsliflwande Prestmöte blifwit utnämnde och deribland till Präses Contracts-Prosten Doct. J. U. Blomdahl samt till vice Präses, Prosten i Uddewalla Doct. Casten Rabe, afslutade H. H. Doctorn och Biskopen detta Prestmöte med den i Kyrkologen anbefallda förmaning, hwarpå Presterskapet med bön och sång åtskiljdes.

Wisby:

Theol. Lectorn och Prosten Doct. P. Säwe, som warit Gymnasii Rector under detta nya Lärowerks första Läseår, öfwerlemnade wid Wårterminens slut, detta embete till Eloqu. & Poes. Lectorn Mag. J. Facht.

Lund:

Akademiska Disputationer utgifne Höst-Terminen 1821.

Under Anatomiä Prof. Doct. A. H. Florman:

Disertatio Anatomiam siftens Murenæ Anguillæ L. comparatam et observationibus Physiologicis dilucidatam; Pr. Gr. Med. *J. O. Lagberg*, 1 och ett halft ark 8:o c. tab. lithogr.

Under Med. Pract. Prof. Doct. J. Sönnerberg:

Disquisitio in Cephalagiam; p. Gr. Med. *C. N. Danielsson*, 1 och ett halft ark 8:o

Under Bot. & Oecon. Prof. Mag. C. Agardh:

Aphorismi Botanici; P. VI. *L. G. Starck*, Smol. — P. VII. *Abr. Rahnberg*, Gothob. 2 och ett 4:dels ark tillsammans 8:o.

Under Mathem. Adj. Mag. Joh. Ekstrand:

De differentialibus Arcuum Circularium Logarithmorum ope integrandis. *C. F. Bergholtz*, Smol. V. D. M. 2 ark.

Under Mag. H. C. Tullberg:

De Harmonia Linguæ Hebrææ et Svecanæ. P. II. *G. E. Timelin.* Scan. 1 och 1/4:dels ark 8:o.

Under Mag. L. G. Palmqwist:

De Deo ex Principiis Philosophiæ Stoicæ Dogmata. P. I. *Petr. Dahlstedt.* Smol. 1 ark. — P. II. *S. M. Bergstedt.* Smol. 1 och 1/8:dels ark. — P. III. *O. B. Rosenblad.* Scan. 7/8:dels ark 8:o.

Swensk

Literatur-Tidning.

N:o 13. Måndagen den 29 April 1822.

Recensioner:

C. Crispi Sallustii Opera edidit Petrus Ad. Sondén. In usum Scholarum. 359 sidd. Holmiæ, H. A. Nordström, 1820. 8:o.

(Slut fr. N:o 10).

Sednare tiders kitsliga Critici wisa sig wanligen oblidkeliga mot alla de sällsyntheter, som ej förut uppträdt inom deras erfarenhetskrets men äro destomindre sammetsgranna i egna conjecturer, om ock deßa skulle grunda sig blott på ett ögonblickets infall, utan stöd af analogie, exempel eller codices. Ett ἀπαξλεγόμενον winner sällan nåd för deras ögon, äfwen då det är wäl bekräftadt af manuscripters öfwerensstämmelse; men sjelfwa äro de rätt beredwilliga att pådigta de gamla saker, hwarpå de kanhända alldrig tänkt. Det är ej hwar och en gifwet, att afgöra hwad som är det sannolikaste och bästa; men äfwen detta är ej alltid det rätta och ägta. Så har nu stället: Igitur Jugurtha — cum ipse ad imperandum Tisidium vocaretur. (Bell. Jug. Cap. 62) wäckt mycket oljud ibland utgifwarne. Få äro de, som ej åtminstone i förbigående kastat sin sten på det leda ad imperandum, och framlagt små reparationsprojecter för den brandsynade bofälligheten. Mången har bemannat sig och — oaktadt de flesta MSS och äfwen Servius (ad Virg. Ed. VIII, 71) gifwa gammal häfd åt denna läsart — intrugat något spritt nytt. Hr Sondén har ej dragit i betänkande att göra det samma emedan han förmenar, att "knappast Sall. kan hafwa uttryckt sig så otydligt," och botar denna förmenta origtighet med: ad imperatorem, hwilket skall finnas i en codex. Corte har wälbetänkt bibehållit det gamla, och otydligheten förswinner, då man betänker hwad Cicero (Epist. ad Fam. IX, 25) säger: nunc ades ad imperandum, vel ad parendum potius: sic enim antiqui loquebantur, hwilka ord, så mycket Rec. wet, ingen wågat förändra. Några läsa ock hos J. Cäsar (B. G. VI, 2) Senones ad imperandum venire i st. f. det wanliga ad imperatum, och uttrycket synes hafwa warit gängse för att beteckna, att en capitulerande inställde sig hos segraren för att mottaga deß befallningar. Såsom en antik constructionsform får man ej för strängt bedomma den

efter den i språkets utbildade tid stadgade grammatiken. Man måste besinna uppkomsten af Gerundierna, hwilka äfwen i de sednare åldrarne röja spår af sin egentliga natur att wara fut. particip. passivum. Ett fullkomligt analogt uttryck förekommer hos Vell. Paterculus (II, 15): Cives Romanos ad censendum ex provinciis in Italiam revocarunt; d. ä. för att undergå beskattning. Att föröfrigt det subjectiva bruket af impero i passivum ej war oerhördt, wisar stället hos Horatius (Epist. I, 5) Hæc ego procurare et idoneus imperor et non Invitus. — Bell. Jug. Cap. 63. Sed his natus, et omnem pueritiam Arpini altus. His hänföres då till Marii nyss uppräknade egenskaper: industria, probitas, militiæ magna scientia &c. Men detta allt är sådant, som ej i födseln meddelas, utan tillhörer en redan utbildad charakter. Manh. uppl. bibehåller med skäl det wanliga is. — Cap. 84. läser Hr Sond. med de Ald. och Bip. edit.: quia, neque plebe militiam volente, putabatur Marius aut belli usum aut studia volgi amissurus. Då innebära orden neque - - - volente den meningen, att folket war afgjordt obenäget för fälttåget, hwilket strider emot det följande: tanta cupido cum Mario eundi plerosque invaserat. Corte har med en liten förändring häft denna motsägelse, då han läser: quia neque plebi militia volenti (sc. esse) putabatur, et Marius aut &c. Constructionen är Grekisk, swarande aldeles emot πλήθει βουλομένῳ ἦν hos Thucyd. II, 3 och förekommer nedanföre C. 100 samt ofta hos Tacitus. Meningen blir då fullkomligt sammanhängande: Senaten, som hatade Marius, bewiljade honom neml. gerna att få recrutera hären, i den tanken (putabatur), att plebejerne ej hade laft för krigstjenst, och att Marius derigenom antingen skulle gå miste om de troppar han behöfde till kriget, eller ock förlora sin credit hos mängden. Men de misstogo sig i denna förmodan; ty man följde honom med enthusiasm.

Wid följande ställen hafwa förklaringarne ej tillfredsställt Rec. B. C. Cap. 25 i charakters-teckningen af Sempronia: litteris Græcis et latinis docta; psallere, saltare elegantius, quam necesse est probæ: multa alia, quæ instrumenta luxuriæ sunt. Psallere, saltare, multa alia säges här bero af docta. Commentatorerne hafwa haft Horatii: docta psallere Chia i sinnet, och derföre måste nu, hwarhälst ett psallere kommer i granskap med ett docta, deßa begge ord utan skonsmål twingas till förening. Efter sin kännedom af Förf. anser Rec. denna hopfogning mindre Sallustianſk, utom det att den är öfwerflödig. Efter några få rader börjas åter en ny följd af infinitiver, hwilka rätt wäl uppehålla sig utan stöd. De förstnämnda kunna lika lätt anses för absoluta, äfwensom multa alia ej behöfwer stå i beroende af docta. Ty sådana afbrutna perioder äro någon ting wanligt hos Sall., särdeles i dylika skildringar, der han aldraminst gör sig möda, att med elegans fullända alla bipartier, utan blott kraftigt och djerft, om ock osammanbundet, utkastar de markerande hufwuddragen i sjelfwa bilden. — Cap. 39. Hi (pauci potentes), ipsi innoxii, florentes, - - - - ceteros judiciis terrere, quo plebem in magistratu placidius tractarent, är ett af de dunklaste ställen hos wår Auctor. Ibland de uppstagna förklaringsförsöken har wäl Ciacconii den förste sannolikheten; terrebant judiciis eos, qui magistratum gererent, (inprimis tribunos plebis) ne plebem (in potentes) exagitarent, sed eam placidam et obsequentem efficerent. Men äfwen här uppstår swårighet af ceteros, hwilket näppeligen tillåter denna inskränkning. Efter ordens ställning måste det innefatta alla andra, utom pauci potentes och plebs, d. w. s. de öfriga förnäma. Således wore Rec. böjd att så

utbyda stället: för att sjelfwa under utöfningen af sina embeten röna mindre motstånd af folket, och fredsamt kunna leda det, satte de skräck uti de andra patricierna genom stränga domar, hwilket genom det inrotade ståndshatet naturligen måste behaga plebejerne. — Förklaringen af argentum ære solutum est, (Cap. 33) är oredig, och för en mindre bewandrad, misledande. Om, såsom det synes, Författarens ord syfta på den genom Consuln Val. Flacci lagförslag (a. u. 666) tillwägabragta allmänna banqueroute, så är wäl förklaringen i hufwudsaken rigtig, att creditorerne måste åtnöja sig med 1/4:dedelen af capitalet (quadrans) el. 25 pct. Men då det heter: "Argentum (h. e. denarius s. sestertius) solutum est Ære (h. e. asse), quarta parte denarii," så förblandas denarius med sestertius, ehuru namnen innebära en tydlig skilnad. Då kort före Puniska kriegen det första silfwermynt slogs, gällde näml. en Denarius 10 (deni) och en Sestertius 2 och en half (sesqui tertius) as i koppar. Efter sednare tiders myntfot förändrades silfwerförhållandet emellan kopparmyntet, så att en denarius utgjorde 16 och sestertius 4 asses. Här syftar Sall. blott på proportionen mellan sestertius och as, utan fara af misförstånd, emedan de i allmänna rörelsen woro de mest gängbara mynten. — Då Utg. till orden: (Cap. 48) neque amplius potestatem (Tarquinio) faciundam tillägger i noten: "sc. dicendi nonnulla coram senatu," så uppstår en uppenbart origtig mening; ty detta innebär, att några wisse saker blefwo Tarquinius wägrade att omtala, då meningen deremot är, att han blef rent af förbuden att tala något inför Senaten, hwilket bordt uttryckas med quicquam. Nonnullus swarar emot det swenska en och annan; quisquam emot någon alls, någon öfwerhufwud. En nybörjare bör ej få anledning, att låta de periferier skära hwarandra, af hwilka skenbart synonyma ords betydelser begränsas. I sammanhang härmed fordrar ock quisquam — som till sin natur är universellt och wanligtwis innefattar ett negatift eller ock ett problematiskt bibegrepp — ett frågetecken i slutet af perioden: Hic mihi quisquam mansvetudinem et misericordiam nominat (Cap. 52), såsom det ock finnes i vulgatan, så att meningen blifwer: här är frågan om wårt sjelfbestånd eller slafweri; är det då någon som wågar tala om mildhet i behandlingen af de sammanswurna?

Till slut har Utg. bifogat en wald samling af Fragmenter ur Sallustii Libri Historiarum, så att han utlemnat alla dem, som äro förmycket stympade för att kunna innehålla en sund mening. Då deßa här upptagna Fragmenter, af hwilka många äro förmärkwärdiga, för att böra uteslutas, hittills saknats i de swenska Upplagorna, så ökas ännu mer Hr S:s förtjenst genom deras meddelande.

I. Handbok uti Gamla Historien, från de äldsta tider till Westerländska Keisardömets fall och slutet af Folkwandringarne. Utarbetad efter Källorne af Konrad Mannert. Öfwersättning. Stockholm, Upsala, Carlstad och Westerås, Em. Bruzelius, 1821. IV. 422 s. 8:o.

II. Werldshistoria för Gymnasier och Trivial-Skolor; af C. H. L. Pölitz. Öfwersättn. af G. Winberg. Stockh. H. A. Nordström, 1821. VIII. 478 s. 8.

När man betraktar den betydliga mängd af Historiska arbeten, dels inhemska originater, dels öfwersättningar, hwilka under loppet af de sednare åren utgått från den swenska bokpreßen, tror man sig berättigad att derifrån sluta till ett allmännare intreße för Historiens studium. Knapt har det också någ-na

sin funnits en tid, då det närwarande ögonblickets fordringar kraftigare uppmanat, ja twingat hwarje menniska, hwarje medborgare, att söka utforska och begripa sitt folks, sitt slägtes i häfderna sig uppenbarande lif, hwilket tillika är deß eget, emedan den enskilda nu mera ej endast werkar mekaniskt såsom ett hjul uti det stora urwerket, utan äfwen framträder sjelfständigt med en fri wiljas allsmägtiga kraft. Ju större anspråken derföre äro, ej blott på en och annan färdighet, en och annan talent, utan på alla menskliga krafters samfäldta werksamhet, desto nödwändigare är, att menniskan i Historiens skola, hwarest hon i egentlig mening skall bildas till werldsborgare, ej allenast inhämtar en och annan wacker grundsatts, en och annan wis regel, utan hon måste intränga till denna wetenskaps innersta kärna och af deß anda tillbaka bliswa genomträngd. Att detta ej kan tillwägabringas derigenom, att man flygtigt, liksom till tidsfördrif, genombläddrar åtskilliga böcker, ja, ej en gång, om man fullproppar sitt hufwud med alla möjliga årtal och händelser, torde hwar och en inse. Deraf följer ingalunda, att deßa sednare äro umbärliga eller öfwerflödiga, de utgöra liksom Historiens kropp, men som utan en lifgifwande ande är ett kadaver. Denna själ kan dock ej utifrån inblåsas medelst bifogade resonnementer och reflexioner, hwarigenom endast ett automatiskt skenlif uppkommer, utan den i fenomenerna inneboende, liksom slumrande andan måste af den betryndade menniskoandan wäckas och framkallas i dagen. Detta är att förstå den tid, den person, den händelse, hwars historia man studerar. Men man kan ej rigtigt försätta sig i ett förflutet tidshwarf, bland ett främmande folk, utan att man sjelf ånyo genomlefwer deß lif, sjelf inom sig förnyar de handlingar, de bedrifter, som minnet bewarat, så att deß bilder, när de skåda i själens spegel, igenkänna sina egna drag.

På wilkoren för detta Historiens uppfattande borde man, efter Rec. tanka, göra mer afseende, än som wanligen sker, wid den historiska underwisningen. Man tror i allmänhet, att man bör paßa på under barnaåldern, då minnet lätt emottager och bewarar undfångna intryck, att bibringa lärjungen årtal och regentlängder. Wanligtwis lägger man alldrig för honom mindre portion, än hela werldshistorien från skapelsen ända till närwarande tid, och i mån af tilltagande framsteg wärer denna mikrokosmos allt ifrån 2 à 3 ark (såsom Lärobok för Begynnare i Allmänna Historien af E. M. Faut) ända till kanske hela 30, (t. ex. Pölitz' Werldshistoria), under ett ökadt tillopp af siffror och konungar. Slutligen har den wettgirige (i fall annars hans tålamod ej blifwit qwäfdt under detta wattenprof) blifwit så bewandrad i den historiska byggnadens otaliga afdelningar och rum, att han kan till punkt och pricka beskrifwa, i hwilken af deß wåningar Romarne husera, i hwilken Grekerne, i hwilken kammare Konung Salomo bor och i hwilken Drottning Christina. Men han får ej göra uppwaktning hos deßa höga personer, förr än han blifwit tillräckligt förståndig och inhämtat nog lefnadswett, för att kunna skicka sig, som sig bör, i ett så förnämt sällskap. — Öfwerwäger man och jemförer sins imellan fördelarne af denna method med deß olägenheter, torde man ej länge stanna i owißhet, huru den bör bedömas. Då sjelfwa det inskränkta omfånget af ett efter en dylik plan utarbetadt historiskt compendium (hwars skala äfwen wid framställningen af Fäderneslandets Historia ej betydligt utwidgas), gör det till och med för den mogna mannen, utan en föregående utförligare kunskap, omöjligt, att genom deß studium komma ens till en aflägsen föreställning om en wiß händelse, en wiß person; huru mycket mer måste ej detta wara fallet under de spädare åren, då reflexionen ännu är outwecklad, och endast det, som framställes med den största episka utförlighet och åskådlighet framstår i klar bild för själen. Då åstadkoms på detta sätt någon

real-kunskap egentligen ej kan komma i fråga, skulle hela winsten bestå deri, att lärjungens minne i förhand utrustas med ett förråd af namn och numror, hwilka han sedan, när han kommer till sjelfwa sakerna, behändigt kan påfästa de sednare. Men kan denna fördel på något sätt uppwäga den skada, som åstadkommes derigenom, att man låter den ålder obegagnad gå förbi, under hwilken de frön bort utsås, som sedan skola uppgå i en herrlig skörd? Wänjes ej det unga sinnet genom detta, sålunda idkadt, det själlösaste af alla studier, att med liknöjdhet, ja, med afsmak betrakta en kunskapsgren, som, rätt behandlad, skulle wara en rik källa till den oskyldigaste fröjd, den renaste njutning? Är det ej från allt det afskräckande, hwilket, till följe af den brukliga methoden möter wid inträdet på Historiens bana, som man kan förklara, att så många, äfwen af dem, som kunna göra anspråk på en högre bildning, under hela sin lifstid ej komma längre, än till en dylik registerkunskap, af hwilken man ej just kan wänta sig några synnerliga frukter? Ty om de ock kunna utmärka sig i de öfriga lärdomsexamina, så torde de ej med lika heder bestå i lifwets strängare examen, der fråga är om att handla och lida som en man, och de torde ofta wid lifwets spörjsmål befinnas swarslösa. Rec. wäntar den inwändning: att på kunskapens träd är roten bitter, men frukterna söta; att man således wid Historiens studium måste förfara, som wid öfriga kunskapsarter, t. e. Språken, nemligen börja med att inhämta elementerna; att man måste genomgå wisa grader, innan man kan blifwa skicklig att inträda i helgedomen, och att de mödor och beswärligheter, med hwilka man under denna prófwotid kämpar, riktigen belönas, sedan man en gång hunnit målet. Rec. medger nyttan och nödwändigheten af en sådan uppoffring i flera stycken, men bestrider deß tillämpning på Historien. Ty först och främst är ett sådant sammandraget Sammandrag så litet att anse såsom en nödwändig förberedelse till Historiens begripande, att man kan säga, att det, derigenom att det framställer figurerna i onaturliga förkortningar, endast förwillar och mißleder blicken. Deßutom gifwes här ingen Hedningarnes förgård, och man behöfwer ej studera någon Grammatik för att förstå Historiens språk. Ja, ofta låter Historiens genius det oskuldsfulla barnasinnet skåda hemligheten, hwilka de, som bära namn af wise, med sina af förstånd och erfarenhet skärpta ögon, förgäfwes söka att utransaka. Wilja de derwid ej löpa fara att förwillas, måste de ur sitt inre framkalla de från barnaåren i en dunkel erinring gömda bilderna.

Men hwad är det då, som talar till barnets själ och af densamma uppfattas? Jo, det som egentligen hör till deß werld. Hwarje barn har nemligen en poetisk gyllene ålder, under hwilken himmelen ännu är förenad med jorden, och då ännu alla föremål omgifwas af en högre glans. Wid denna tid är sinnet öppet för och emottager med begärlighet allt hwad som är underbart, stort, ädelt, äfwentyrligt, och alldenstund ännu ej wanans och reflexionens magt inhägnat deß werld innom den såkallade werklighetens och möjlighetens skrankor, så finner det ingenting öfwernaturligt och obegripligt, utom det att andra anse det så. Sålunda äro barn i sitt sinne fullt och fast öfwertygade om sanningen af allt det widunderliga, som Sagan berättar, och äldre personers wälmenande och wisa upplysningar, att allt blott är en digt, förmå ej att beröfwa dem deras tro. I detta barnasinnets beskaffenhet ligger en tydlig anwisning, i hwilken del af Historien det egentligen är hemmastadt, neml. i den som behandlar slägtets eller ett folks barndom. Denna, den såkallade fabelaktiga perioden, då ännu gudarne hade umgänge med menniskors barn, gjorde dem delaktiga af sin högre wisdom, bistod dem i faran och understundom förlänade dem sin egen odödlighet, då gudaättlingar och hjeltar drogo ut på äfwentyr och ensamme eller förenade utförde de under-

baraste storverk, denna Sagotid, hwilken man wanligtwis går förbi, emedan den ej innehåller några med säkerhet bestämbara facta, eller också, derigenom att man afkläder den såkallade poetiska drägten, söker att neddraga inom den tomma hwardaglighetens område, är isynnerhet för detta sitt poetiska element wigtig för själens sanna bildning. Den höga och underbara werld, inom hwilken det späda sinnet känner sig förflyttadt, grundlägger och stadgar hos detsamma enthusiasmen för det, som utgör det enda sanna och oförgängliga, hwilket, uppenbaradt i stora mäns herrliga handlingar, emottages af den barnsliga kärlekens innerliga hyllning. Ty barnet betraktar ej den stora mannen, hwilken i Häfderna kommer det till möte, med en kall beundran, utan älskar och wördar honom personligen såsom en fader, med ett warmt hjertas hela tillgifwenhet. — Allt efter som barnet widare utwecklas och fortskrider, må det föras allt längre in i Historiens galleri, der bilderna af höga dygder, hjeltemodiga uppoffringar, och död för Gud, för fosterland, för wänner, wäcka begäret och föresatsen att beträda den bana, der framföre tistel och törne söka stänga wandrarens wäg, men bakom honom ärans owanskliga blommor upp-skjuta. Wäl hör Rec. mången ropa: att på det sättet bildar man blott fantaster, hwilka med sina öfwerspända fordringar ej kunna finna sig i det wanliga lifwet, och ej kunna wänja sig att, såsom förståndigt folk, hålla den gyllene medelwägen; att man, i stället för att hägna och wårda, snarare bör söka utrota, såsom ett onyttigt öfwerflöd, alla blomster, som wilja uppskjuta på barnasjälens jordmån, på det den kösträdgård måtte så mycket trefligare kunna frodas, hwaraf man för framtiden kan wänta sig en solid näring och njutning. Men jag tror att själen måste från början wara försedd med ett ansenligt förråd af wärma och lefnadssaft, för att ej af lifwets kalla windar blifwa afkyld och uttorkad. Hos den, som blifwit uppfostrad till en gyllene medelmåtta, är guldet snart afbrändt, och när han sedan skall prötwas i degeln, återstår endast uselhetens slagg. Endast den, i hwars själ ett ideals glänsande gestalt skimrar, har ej natt inom eller utom sig, endast den når ett mål, upphöjdt öfwer förgängligheten. När bildar sig ett sådant ideal, om ej i de späda åren, och har wäl någon saant stor man uppträdt, hwars barndom ej warit poetisk?

Sedan jag angifwit de perioder af Historien, hwilka äro tjenliga till deß första studium, neml. de som innefatta ett folks eller slägtets barna- och ynglingaålder, will jag nämna, hwilka jag anser för mindre lämpliga. Det är tider af wanart, förslappning, sedeslöshet och förderf, hwilkas äckliga taflor lätt kunna besmitta och fördunkla det späda sinnet, t. e. sednare perioden af Romerska wäldet. Äfwen tror jag att sednare tiders historia utan skada kan uppskjutas till en mognare ålder, då man, med mindre fara att förwillas, kan följa den nya Kabinettspolitiken i alla deß irrgångar. Likwäl bör man derföre ej försumma att lära känna wisa stora mäns, t. e. en Luthers, en Gustaf Wasas, en Gustaf Adolphs, lefnad, emedan sådana charakterer höra till hela menskligheten, ej allenast till någon wiß tid eller nation.

Man må likwäl af det föregående ingalunda draga den slutsatts, som skulle Rec. wilja se införd en method i den historiska undervisningen, hwilken såsom öfwerflodiga utelemnade alla noggrannare chronologiska, geographiska och genealogiska bestämningar. Rec. tror twertom, att den strängaste precision i detta afseende bör äga rum. Hwad han yrkar är endast, att hwarje sak må komma på sin tillbörliga plats, så att man ej börjar, der man torde sluta. Ty sedan lärjungen inhämtat en så beskaffad och så utförlig underrättelse om särskilda händelser och personer, att han af dem eger en klar bild, då är det nyttigt och nödwändigt, att han genom tillbörliga bestämningar ordnar de strödda partierna till ett

helt. Men såsom något alldeles förwändt och förkastligt anser Rec., att, utan den minsta förutgående kunskap, börja, och, såsom ej sällan sker, stanna wid en dylik uppställning, och emot en sådan method kan Rec. ej underlåta att på det högsta ifra.

Såsom hjelpemedel till ett sådant ordnande i tid och rum, äga compendier och tabeller sin stora nytta. Men om de skola uppfylla detta sitt ändamål, så måste de wara fullständiga, d. w. s. innehålla en fortgående, af inga luckor, hwarken i afseende på händelser, personer eller nationer, afbruten, sammanträngd uppställning. Ty en stympad, i stället att bibringa reda och ordning, störtar twärtom lärjungen i ett traßel och en willerwälla, hwarur han ej, utan nytt b mödande, ny ledning, kan finna utgång. Detta är likwäl ett fel, hwartill de flesta compendier göra sig skyldiga. Ty huru ofta ser man ej i wiße perioder och wid wiße folk imellan de anförda, såkallade märkwärdigare Regenterna, 3 à 4 omtagna, ja, hela nationer, hwilka höra till den historiska horizonten, uteslutne? Bitarne äro också merendels så stickligt hopflickade, att det owana ögat ej lätt upptäcker bedrägeriet, utan tror, att allt är complett. — Af alla Rec. bekanta försök att för nybörjaren ordna historiens fält, känner han ej något, som i fullständighet och klarhet kan jemföras med Gr. Schwerins Grundlinier till Staternas Historia, med åtföljande Historisk och en Geographisk Charta. Den historiska taflan framställer nemk. i en åskådlig bild alla yttre historiska förhållanden, t. e. staternas till- och aftagande, deras regentlängder, förhållande till andra stater o. s. w. Utom det stora företräde i redighet och klarhet detta genialiska werk äger framför andra arbeten af samma slag, förenar det derjemte fördelarne af både den ethnographiska och den synchronistiska methoden.

Kaste wi åter en blick på den Historiska Literaturens tillstånd i wårt fädernesland, så

måste wi finna, att, ehuru den nya tidens fordringar ej eller derwid underlåtit att göra sig gällande, likwäl i detta hänseende, äfwensåwäl som i hwad som rörer den historiska underwisningen, ännu mycket återstår att önska. Ty, utom det att wi lida en nästan fullkomlig brist på Lefwernesbeskrifningar öfwer stora, ware sig utländska eller inländska, historiska personer — hwilka likwäl äro att anse såsom grundläggning till historiens studium —, så består minsta delen af de, inom denna kunskapsgrens område framträdande producter, i arbeten af ett utförligare och fullständigare innehåll. Deremot är det en rigtig wälsignelse på Compendier, och deras skara ökas dagligen, emedan nya rekruter oupphörligen införskrifwas och genast klädas i Swensk uniform. De twå, hwilka nu inför det läsande publicum skola undergå mönstring, höra äfwen till deßas antal. Wi wilja derföre nu taga dem i sigte, och, såsom tillbörligt är, börja med

N:o I. (Handbok i Gamla Historien af Mannert). Författaren har redan förut förwärfwat sig ryktbarhet på historiens bana genom flera arbeten, bland hwilka hans Geographi der Griechen und Römer (ännu ofullständad), både i anseende till sin widd och den stora lärdom, hwarom den wittnar, intager första rummet. Han nämner på något ställe i detta werk, att hans mångåriga studium af den gamla Geographien endast skett i affigt att komma till en tillförlitligare och närmare kännedom af denna tid, och att hans förstnämda arbete allenast är att betrakta såsom en förberedelse till ett werk öfwer gamla werldens historia, hwari han hoppades att kunna framställa denna tid i en klarare dag, än hittills skett. Om denna Handbok är det utlofwade arbetet, är wäl osäkert, men att här resultaterna af hans forskningar äro nedlagda, kan man se af hans yttrande i företalet: „att utgifwandet af en ny Handbok lätt ursäktas, om den flyter ur oförfalskade källor, omfattar flera satser, kombinationer, åsigter,

annorlunda, till en del riktigare, än de hittills kommit i omlopp; och att han hoppades wara i detta fall."

Denna bok är egentligen ämnad att begagnas wid föreläsningar. Förf. söker i nödwändigheten att bewisa sina nya sattser en ursäkt derföre, att han understundom trädt utom gränsorne för ett dylikt arbete och gått inom den muntliga framställningens område, äfwensom att han på flera ställen, wid frågan om bewis, hänwist till delar af sin Geographie, hwilka ännu ej utkommit. — Då det kunde synas nog djerft att anföra anmärkningar mot en Författare af en sådan ryktbarhet och beläsenhet, will Rec. till det mesta åtnöja sig med att anföra hans „satser och åsigter," samt merendels öfwerlemna till läsarens egen ompröfning, huruwida de äro „riktigare än de hittills i omlopp warande."

Mannert afwiker ifrån den wanliga indelningen, enligt hwilken gamla Historien slutar med Westerländska Kejsaredömets fall, och utsträcker den till slutet af folkwandringarne, som Förf. antager upphöra med Longobardernes framträngande mot Italien 568 e. C. Grunden till denna skiljaktighet kan Rec. ej inse. De såkallade folkwandringarne stå på gränsen mellan gamla och nya Historien. Till den gamla hörer så mycket af dem, som fordras för att framställa deras inflytande på Roms öden och deß slutliga undergång. Men ej blott den gamla werlden blef genom dem förstörd, utan äfwen en ny framkallad i dagen. Den gamla Historien slutar derföre lika naturligt med Westra Kejsaredömets fall, som en Tragedi med hjeltens död, och hwarje utsträckning öfwer denna gräns är ett intrång på ett främmande gebit.

(Forts. följer).

Rättelser:

I N:o 10. Sid. 149. r. 15-6 lås:
Då hon ännu på barnbal war
. . . . . .
Och sof se'n hon sig dansat warm
Hwar afton på sin faders arm

I N:o 11. Sid. 163. r. 2 nerifr. står: att en
lås: att i en
-- 164. r. 2-9 har genom oaktsamhet i correcturet en omening influtit, hwilken således rättas: „slutligen störtar hennes far fram bland Wakten; ännu gör han ett försök att beweka sin dotter, men då äfwen detta misslyckas, will han med wåld slita henne ur sina bödlars händer, i följd hwaraf en strid mellan honom och Wakten uppkommer, under hwilken fadern, genombårad af Wakten, mördas inför Perpetuas ögon."
-- Sid. 165. r. 3 står: „Här är det fjäriln"
lås: „Hur är det fjäriln"

Tillkännagifwande.

Det ytterligare nedsatta pris af 15 R:dr B:co, hwarföre sedan detta års början Swensk Literatur-Tidning från och med den första årgången 1813 till och med 1821, mot Contant betalning hos Undertecknade kunnat erhållas, upphör 1 månad från nedanstående dag, då det förra priset à 3 R:dr B:co per årgång åter inträder. De som wilja begagna detta tillfälle till erhållande af deßa årsångar, behagade till Undertecknade insända sina requisitioner, jemte penningar, hwarefter Tidningen wid första lägenhet skall blifwa afsänd till närmaste sjöstad. Några defekt-Nummer finnas i en del årsångar, men deßa skola i sommar omtryckas, hwarmed redan början är gjord. De afgå derefter per posto till alla dem, som antingen redan anmält sig eller innan den ofwan uppgifna tiden anmäla sig som köpare.

Upsala, d. 29 April 1822.

Palmblad & C.

Bihang
till
Swensk Literatur-Tidning.

Nro 13. October 1822.

Upsala:

Catalogus Prælectionum in Academia Regia Upsaliensi publice et privatim a die 1 Octobris MDCCCXXII ad idem tempus anni sequentis instituendarum 2 ark Fol.

Professorer i Theologiska Faculteten:

Joh. Wingom, Theol. Doct. Primar. Theol. Professor och Dom-Prost, L. N. O. Acad. n. w. Rector Magnificus, börjar efter nedlagdt Rectorat, sina Theologico-exegetiska föreläsningar öfwer Davids Psalmer, Månd. och Tisd. öfwer Pauli Epistlar Thorsd. och Fred. kl. 8 f. m.

Sam. Ödmann, Theol. Doct. Theol. Pastoral. Professor, L. N. O. har såsom Director wården öfwer Seminarii öfningar.

And. Hultén, Theol. Doct. och Professor: Theologia Dogmatica och Moralis, kl. 10.

Sven Lundblad, Theol. Doct. Theol. Professor Kalsenianus: Prænotiones Theologicæ Månd. och Tisd. Kyrko-Historien, Thorsd. och Fred. kl. 12.

Joh. Thorsander, Theol. Doct. E. O. Theol. Professor, håller Historico-Apologetiska föreläsningar öfwer Symboliska Böckerna, Onsd. och Lörd. kl. 9.

Juridiska Faculteten:

Joh. Dan. Drissel, Phil. och Juris Doct., Juris Patr. & Rom. Professor: Civil-Lagfarenheten kl. 11.

Lars Georg Robenius, Phil. och Juris Doct. Jurispr. Oecon. & Commerc. Professor: Kyrko-Lagfarenheten, Höstterm. och Politien, Wårterm. kl. 12.

Medicinska Facultéten:

Carl Pet. Thunberg, Med. Doct. Med. & Botan. Professor, Commend. af K. W. O. Höstterm. Botaniken, Wårterm. Wäxternes och Djurens Medicinska och Oeconomiska nytto. kl. 10.

Pehr von Afzelius, Med. Doct. Phil. och Chir. Mag. Konungens förste Archiater, Med Theor. & Pract. Professor emeritus, R. N. O. leder den Cliniska underwisningen såsom Præfectus för Academiska Nosocomium, hwilket han besöker hwarje morgon kl. 9.

Joc. Åkerman, Med. Doct. och Chir. Mag. Anat. & Chir. Professor: Höstterm. läser han om Bråck, Wårterm. fortsätter han sin Anatomico Physiologiska curs, och leder under winter-månaderna de Anatomiska dissectionerna.

Carl Zetterström, Med. Doct. Med. Theor. & Pract. Professor: Menniskokroppens Sjukdomar och deras medicinska behandling, kl. 12.

Adam Afzelius, Phil. och Med. Doct. Mater. Med. & Diät. Professor E. O. sedan han slutat Materia Medica generalis, börjar han Diätetiken. kl. 4 e. m. Enskildt Medicamenta simplicia Höstterm. Materia Medica Botanica Wårtermin.

Philosophiska Facultéten:

Pehr Fabian Aurivillius, Acad. Bibliothecarius, Liter. Hum. Professor: Witterheten, kl. 9.

Zacharias Nordmark, Phys. Professor, R. N. O. Physiken, kl. 10.

Ol. Kolmodin, Eloqu. & Polit. Pro-

fessor Skyttianus: Månd. och Tisd. läser han om de Europeiska Staternas förnämsta förbund i nyare tider. Thorsd. och Fred. Tacitus, kl. 9.

Gustaf Knös, Theol. Doct. Linguar. Oriental. Professor: Esaias, kl. 12.

Jöns Svanberg, Mathem. Inf. Professor, R. N. O. Functions-Theorien, kl. 8.

Nils Fr. Biberg, Phil. och Juris Doct. Erh. & Polit. Professor: Moral Philosophien, kl. 8. Enskildt, Jus Civile.

Joh. Bredman, Astron. Professor, Astronomien, kl. 11.

Carl Joh. Lundwall, Eloqu. & Poes. Professor: Ciceros Brutus, Månd. och Tisd. Virgilius, Thorsd. och Fred. kl. 11. Enskildt, Horatius, åfwensom Latinska Stilöfningar.

Sam. Grubbe, Log & Metaph. Professor: Systematisk framställning af den egentligt så kallade Theoretiska Philosophien, kl. 10. Enskildt, det Skönas Philosophi.

Joseph Otto Hötjer, Gräc. Litt. Professor: Geographisk-Statistisk öfwersigt af det Gamla och Nya Grekeland, Månd. och Tisd. Thucydides, Thorsd. och Fred. kl. 10.

Eric Gustaf Geijer, Histor. Professor, Ordens Historiograph: Europas Historia, efter Öst-Roms fall, kl. 12. Enskildt, Swenska Historien.

Nils Jac Sillén, Oecon. Pract. Professor Borgströmianus: Höstterm. Djurrikets Historia och oeconomiska nytta. Wårterm. Swenska Agriculturens Theori, kl. 11.

Lars Per. Wolmstedt, Chemiä Professor, sedan han slutat organiska Chemien, börjar han Mineralogien, kl. 9, samt leder de praktiska öfningarna på Laboratorium Onsd. och Lördagar.

Adjuncter i Theologiska Faculteten:

Er. Bergström, Theol. Licent. och Adjunct.

Nils Kellström, Præfectus Seminarii: Kyrko-Lagfarenheten i Seminarium, kl. 9.

Severin Löwenhjelm, Theol. Licentiat och Adjunct: Catechetiken i Seminarium, kl. 11.

Juridiska Faculteten: Carl Joh. Haggren, Phil. och Juris Doct. Juris Patr. & Rom. Adjunct; Hans Sam. Collin, Phil. och Juris Doct. Jurispr. Oecon. & Commerc. Adjunct.

Medicinska Faculteten: Henr. Wilh. Romanson, Med. Doct. Med. Theor. & Pract. Adjunct, Professor, Chirurg wid Acad. Nosocomium; Göran Wahlenberg, Med. Doct. Botan. Demonstrator; Carl Per. Forsberg, Med. Doct. och Chir. Mag. E. O. Botan. Demonstrator *).

Philosophiska Faculteten: Olof Gust. Schilling, Astron. Observator; Johan Tranér, Liter. Hum. Adjunct, Professor; Elias Christ. Grenander, Phil. Theor. & Pract. Adjunct, Professor; Pehr Sjöbring, Linguar. Orient. & Gräc. Adjunct; And. Södermark, E. O. Gräc. Lit. Adjunct **).

Magistri Docentes:

Theologiska Faculteten: Carl Georg Rogberg, Theol. Cand. Seminarii Docens och Theol. Fac. Notarius, läser öfwer Homiletiken i Seminarium Onsd. och Lörd. kl. 8; Jon. Arv. Winbom, Theol. Cand. Exeges. S. Docens, Consist. Eccl. v. Notarius, föreståt de offentliga föreläsningarne i Exegesi Sacra, under Primar. Theol. Professorns Rectorat, kl. 8. Lars Laurenius, Theol. Cand. och Docens.

Juridiska Faculteten: Jac. Edv. Boëthius, Phil. och Juris Doct. Juris Patr. Docens; Stephan Joh. Wijkman, Phil. och Juris Doct. Juris Pract. Docens.

Philosophiska Faculteten: Lars Isac Lundahl: Mathematiken; Henr. Falk: Experimental Physiken; Joh. Henr. Schröder, Ord. Biblioth. Ks Amanuens, Præfectus Numophylacii: Lärdoms Historien; Ol. Bredberg: Romerska Literaturen; Gust. Wilh. Gumälius, E. O. Bibl. Amanuens: Gräkiska Literaturen; Israël Bergman: Astronomien; Adolph Törneros: Latinska Språket; Eric August Schröder: Theore-

*) Anat. Professor Vacant.

**) Oecon., Chem., och Mathes. Adjuncturerne Vacante.

tiska Philosophien; Christian Eric Fahlerantz: Arabiska Språket; Pehr Dan. Amad. Atterbom: Universal Historien; Carl Ol. Delldén, Juris Utr. Cand.: Practiska Philosophien; Wilh. Fr. Palmblad, Akad. Boktryckare: Swenska Historien.

Språk- och Exercitii-Mästare:

Ol. Malmerfeldt, Stallmästare, R. S. O; Israël Strömberg, Tysk Språkmästare; Ol. Ec. Roselius, Ritmästare; Joh Chr. Fr. Häffner, Kongl. Hof Capellmästare; Maximil de Bethune, Fransk Språkmästare; Jon. Kullenberg, Dansmästare; Gust. von Heidenstam, Fäckmästare.

Akademiska Bibliotheket är för lån af Böcker öppet alla söcknedagar i weckan kl. 3 till 4 e. m. åfwensom tillträde lemnas till Akademiens åfriga Musäer och Inrättningar. Efter särskildt anslag wisas Kongl. WetenskapsSocietetens NaturaliesSamlingar i October månad Höstterminen samt April och Maj Wårterminen.

Lund:

Akademiska Disputationer Wår Terminen 1822.

Under Med. Theor. Professorn, Doct. C. J. Munck af Rosenschöld:

Circa Indurationem Glandulæ Prostatæ Observationes, p. Gr. Med. Auct. *L. G. Zaar*, Chir. Mag. Ad Legion. Vestrog. Dal. Med. Sec. 2 och 1:4:dels ark.

Under Med. Pract. Prof. Doct. J. Sönnerberg:

De curationibus periculosis; p. G. Med. *C. A. T. Westring*. Ad Legion. Reg. propr. Med. Sec. 2 ark.

Under Bot. & Oecon. Prof. Mag. C. Agardh:

Aphorismi Botanici. P. VIII. *J. Dahl*. Smol. — P. IX. *S. Lyckberg*. Smol. 2 och 1:4:dels ark 8:o.

Under Philos. Theor. Prof. Mag. E. S. Bring:

Codex Juris Vestrogothici, ex vetusto Biblioth. Reg. Holm. Manuscripto transcriptus. P. XX. *J. A. Wittbom*. Calm. — P. XXI. *J. Zenius*. Norrk. 2 och ett halft ark.

Under E. O. Hist. Adj. Mag. Sw. Hylander:

Acta, Literæ et Observationes ad Historiam Scandinaviam Medii et Recentioris Ævi. P. I. *H. Holmblad*, WGoth. — P. II. *B. F. Hildebrand*, Calm. 2 och 3:8:dels ark 8:o.

Under Græcä L. Docens Mag. J. Faxe:

Platonis Menexenus, Græce et Suethice. P. II. — *C. E. Carlsson*, WGoth. — P. III. *A. Malmstedt*, Gothob. — P. IV. *G. Ljunggrén*, Scan. 3 och 3:4:dels ark.

Under E. O. Bibl. Aman. Mag. J. Bruzelius:

De Controversiis Ecclesiæ Sacramentariis regnante Erico XIV in Svecia motis. *D. J. Billengrén*, Scan. 3 och 1:4:dels ark.

Under Mag. P. Olin:

Philosophiam Novissimi Temporis genesi consentire. *H. S. Åkerberg*. Scan. 1 och ett halft ark. —

Lärda Nyheter:

Stockholm:

Hans Maj:t Konungen af Sverige har från Hans Maj:t Konungen af Frankrike erhållit en dyrbar Présent af det Egyptiska Praktwerket, 18 Volumer i RegalFolio pragtfullt inbundne, och med H. M. Carl XIV Johans NamnChiffer och Swenska Wapnet försedde. Enligt Hans Maj:ts nådiga wilja kommer detta Werk att förwaras i Kgl. Biblioteket härstädes.

Juris Adjuncterne Doct. Hans Sam. Collin från Upsala och Doct. Carl Joh. Schlytter från Lund äro härstädes sysselsatte med en revision af Sweriges gamla Lagar, efter för handen warande Handskrifter i publika och privata Bibliotheker; och man hoppas det hopp, att snart få se denna wigtiga Lagsamling i en correct upplaga af trycket utgifwen, sedan Kongl. Majestät, i sistl. Augusti månad, till dess wig-

tiga företag anslagit af Stats medlen en summa af 3000 R:d B:co.

Swenska Läkare-Sällskapet firade sin Högtidsdag d. 7 Oct. med en allmän sammankomst, hwarwid Secreteraren afgaf den wanliga årsberättelsen om Sällskapets arbeten.

Hans Exc. En af Rikets Herrar, StatsRådet och Generalen m. m. Grefwe A. Fr. Skjöldebrand intog d. 21 Oct. sitt rum i Swenska Akademien.

Evangelii Boks-Comitén har under H. H. ErkeBiskopens ordförande härstädes haft sammanträden under loppet af Sept. och Oct. månad.

Linköping:

Efter utfärdadt Program af Rector Gymnasii, blefwo enligt Scholå Ordn. föreskrift, Histor. Lectorn, Prosten Mag. Christian Stenhammar d. 27 Sept. och Gymnasii Adjuncten Mag. P. W. Zetterstedt d. 28 derpå följ. installerade, hwarwid den förre höll ett Latinskt Tal om Serernas Boställen och den från dessa ställen utgångna Silkeshandeln, och den sednare likaledes: om den Gamla Literaturens inflytande på utwecklingen af den Nya.

Gymnasii Adjuncten Zetterstedt har blifwit förordnad att föreslå Mathes. Lectionen, under Prof. G. Aréhns tjenstledighet. Afwensom Histor. Natur. Docenten, Mag. Joh. Haqu. Wallman blifwit constituerad att fortfara med underwisningen i Natural-Historien wid Gymnasium härstädes.

Kongl. Secreteraren C. J. Agrell, har till Gymnasii Bibliothekets Antiquitets-Samling förärat åtskillige Antiquiteter, Flintknifwar, Stridsyxor m. m. samt till MyntCabinettet 200 Romerska kopparmynt.

Strengnäs:

Gymnasii Adjuncten Theol. Cand. Mag. Hermon Langh har erhållit fullmakt på Consistorii Notariatet därstädes, sedan de hos Kongl. Maj:t af Collega Scholå Mag. Ol. U. Uddén anmälte underdåniga beswär blifwit afslagne.

Westerås:

Utnämnde Philos. Lectorn, Theol. Licentiaten, Mag. Gust. Nibelius tillträdde Philos. Lectionen wid Gymnasium härstädes d. 1 Octob. med ett Latinskt Tal: om sättet att studera Philosophiens Historia.

Christiania:

Universitetet härstädes firade d. 3 Sept. årsdagen af sin stiftelse med ett Tal, som höllo af Theol. Professorn S. Stenersen.

Hans Maj:t Konungen har af sin Hand-Caßa nådigst förärat 10,000 Speciesdaler till inköp af ett Hus i Fredrikshall, för den derstädes instiftade Carl Augusts Lärda Schola. Hans Maj:t har äfwen nådigst utlofwat att årligen gifwa 4 Stipendier a 50 Spdr till 4 studerande ynglingar wid berörde Schola.

Strödda Underrättelser:

Ibland de i Norrige under loppet af detta år utkomna Böcker anmärkes P. Ol. von Asps Reise in der Levante, nach dem Schwedischen von P. T. Hanson. Christiania, 8:o. Envoyen von Asps Resa är på Swenska anonymt utgifwen af M. Hoßelroth, Skara 1805, 8:o.

Prof. Thunbergs Flora Capensis (hwaraf första delen utkommit i Upsala och 2:dra delens 1. Afdeln. i Köpenhamn) utgifwes nu fullständigt i Stutgard och Tübingen på Cottas förlag i stor 8:o.

Af Adj. Ek. Fries' Systema Mycologicum är 2:dra Vol. förra Section nyligen utkommen. Under trycket är 2:dra Vol. af Prof. Agardhs Species Algarum, hwaraf 1:sta Delen utkom 1820.

Bokauction:

I Köpenhamn försäljes i början af nästkommande December månad EtatsRådet och Histor. Prof. Abr. Kalls ganska betydliga Bibliothek, efter tryckt Catalog, hwars 1:sta Del omfattar Manuscripterna, Paläotyperna samt Böckerne in Fol. och Quarto. Herr Prof. H. Thorlacius och R. Nyerup hafwa åtagit sig främmande Bokälskares commissioner.

Swensk Literatur-Tidning.

N:o 14. Måndagen den 6 Maji 1822.

Recensioner:

Tal hållet i Stockholms Prest-Sällskap wid deß årshögtid d. 31 Oktober 1821 af Johan Jakob Hedrén. Sthm, Nestius, 1821. 56 sidd. 8:o.

Stockholms PrestSällskap, som utgöres af de inom hufwudstaden tjenstgörande Prestmän, hwilka friwilligt åstunda deltaga deri, räknar sin potentiella tillwarelse från Evangeliska kyrkans sistförflutna Jubeldag. Sedan det organiserat sig och inträdt i werksamhet, hwilket inträffade först 1819, bestämdes ock i anledning deraf den 31:sta October till Sällskapets årliga högtidsdag. Sällskapets ändamål är, enligt Stadgarne, hwilka Rec. haft tillfälle genomläsa, „att bereda tillfälle till en närmare bekantskap med Bröder, som inom Samhället hafwa enahanda bestämmelse, samt att, i Andans enhet och frid, genom samtal och öfwerläggningar om alla för Prestämbetets utöfning wigtiga ämnen upplysa och uppmuntra hwarandra till ett nitiskt och kraftfullt bemödande för Christi rikes tillwärt." Ämnen för Sällskapets öfwerläggningar äro: "Meddelanden af wigtiga erfarenheter i själawården, inhämtade under egen ämbetsutöfning; rådfrågningar i owanliga samwetsmål; öfwerläggningar om bästa sättet att mota inom Församlingen rådande oordningar och af skadliga skrifter uppkomna willfarelser; om spridandet af goda böcker; samtal öfwer predikoämnen, särdeles de swårare, omtåligare och owanligare; hållandet af tal och disputationsacter; öfningar i declamationen; uppläsande af något wigtigt eller interessant ämne, hämtadt under läsningen af någon författare och framstäldt till Sällskapets öfwerwägande m. m. som kan befordra Guds ära och Församlingens bästa." Allt, som rörer deßa ämnen, eger hwarje Ledamot rätt att i sällskapet föredraga, äfwen skrifteligen, med utsättande af sitt namn eller anonymt, efter behag. Äfwen emottagas Skrifter af personer utom Sällskapet till öfwerläggning, hwilken sker mundteligen öfwer hwarje skrift, sedan den 3:ne samlingsdagar å rad warit till hands. Dock wäljas för året deßutom trenne Censorer, hwilka äga att granska de skrifter, som till dem från Sällskapet remitte-

ras, och inkomma med sitt utlåtande. På högtidsdagen hålles af någon dertill förut wald Ledamot ett tal, hwartill han eger frihet att wälja ett med Sällskapets ändamål och dagens wärde öfwerensstämmande ämne. Sällskapet håller utkommande litterära tidningar, tidsskrifter och stiftstidningar, köper Swenska skrifter af theologisk och religiös tendens samt anskaffar äfwen några utländska theologiska Journaler. Ledamöternes antal uppgår till omkring 100 personer, bland hwilka äfwen ÄrkeBiskopen. Sällskapets tillwarelse blef för det större publicum först bekannt genom Åminnelsetalet öfwer framl. ÄrkeBisk. m. m. Dr. Lindblom, hwilket 1819 hölls af HofPred. Hedborn uti Stockholms Prest-Sällskap och på deß begäran af trycket utgafs. — Inrättningen af Comitéer och Stiftelsen af Sällskaper är tidens wurm. Orsaken härtill må wara den närwarande generationens sträfwande till gemensamhet eller känsla af förslappning i individuens werksamhetsförmåga, eller hwilken annan som helst; fenomenet är dock obestridligt. Man bör dock tilltro hufwudstadens Prester ett högre syftemål med sin förening, än begäret att följa tidens ström, äfwensom högre kraft i utförandet, än att göra stadgar, hålla tal och skrifwa årsberättelser. Ett samfund af Män, som böra känna den theologiska wetenskapens framsteg åtminstone historiskt och i sina resultater, hwilkas pligt det är att i lära och lefwerne wara representanter och organer af den bättre religiösa bildningen, kan icke constituera sig för dagens triviala och flygtiga umgängelse eller åtnöja sig med ett meteoriskt fenomen. Det måste wilja werka, fromt och kraftigt, för sitt höga ändamål; och denna werksamhet är lika möjelig och sannolik, som den kan blifwa wälsignad, utan den wanliga såten af complimenter-tal och dylikt kram. — Om Rec. får anse Dr. Hedréns Tal, såsom ett uttryck af Sällskapets anda, så eger den både religiös lyftning och Protestantisk alfwarlighet och kraft. Den sista October-dagens gode genius swäfwar då öfwer Stockholms Prest-Sällskap. Rec. will i korthet angifwa talets innehåll; det förtjenar att i sin helhet läsas och begrundas så wäl i allmänhet af religionens upplysta wänner, som i synnerhet af Prester. Äfwen de, som icke i allt tänka lika med den om Kyrkans angelägenheter lika förtjente, som med deß behof och önskningar förtrogne Författaren, skola dock wißerligen icke utan tillfredsställelse läsa en skrift, på en gång så innehållsrik, så warmt nitisk och så allfwarligt kraftfull i ämne och framställningssätt.

Talet, tillegnadt Stockholms Prest-sällskap, förberedes genom en upplyftande doxologisk högtidsbön. Rec. skulle dock ej i denna slags andeliga diction kalla Nådastolen „en trösterik trappa emellan himmel och jord;" äfwensom han önskade förbyta tillropet: Du Krafternas Kraft i ett concret uttryck, i likhet med de öfriga förekommande invocationsformlerna.

Talaren börjar med en erinran om den höga betydelse och märkwärdighet, som är fästad wid den dag, från hwilken det presterliga Brödraförbundet räknar sin första stiftelse; en dag, hwilkens „minne går med outplånliga eldsdrag genom tidehwarfwen;" en dag, „wärd att i högtidlig fröjd firas såsom en minnesfest af de menskliga förtryckares wanmagt och af den gudomliga frihetens oemotståndliga kraft." I anledning häraf uppmanar Talaren de åhörande, att anse denna deras högtidsdag," såsom en påminnelse om deras kall, såsom en uppmuntran till trohet och nit i deß wårdande, såsom en warning för mörkrets och willornas stämplingar." En förökad märkwärdighet i förbundets årshögtid finner Talaren deri, att på detta år för trenne fekler tillbaka framträdde uppenbarligen den af Gud utkorade Gustaf Wasa att kroßa det dubbla träldomsoket. En kort allmän öfwersigt af denne Konungs förtjenster om religionsförbättringen i wårt Fädernesland slutas med en uppmuntran att både tacksamt „träda de förut-

gångna säningsmännen i spåren och nitiskt fortsätta deras werk, att wakta den goda planteringen ifrån ogräset, ohägnaden och stormen". Härmed sker öfwergången till sjelfwa ämnet för Talet: Strödda anmärkningar wid wår Swenska Kyrkas Liturgik. Wid walet af detta ämne har en hufwudsaklig betänklighet mött Författaren i den omständighet, att många af de momenter, som ingå i denna betraktelse, redan äro af grundliga Män med flera års möda och pröfning bearbetade och af den högsta samhällsmagten fastställde till owilkorlig framtida efterlefnad.

Rec. kan ej neka sig det nöjet att här framställa Författarens egen upplösning af denna twekan: "Det tillhör den evangeliska friheten att pröfwa allt. Den evangeliska Kyrkan är en oupphörlig, beständigt fortgående och aldrig fulländad reformation, hwilken är så till sägandes hennes grundkarakter. Hennes lifsprincip är det goda, och sanna, och sköna, men icke såsom stillastående, hwilket snart dör bort i förgängliga former, utan såsom framskridande, oupphörligen wärande, förnyadt och förherrligadt. Hennes grundwal är fri, öppen och redlig forskning: och långt ifrån att wackla på denna till utseendet lösa botten, står hon derpå desto mera fast och orubblig. Fienderna, af ljuset tillbakahållna, blifwa för få och wanmäktiga, för att kunna skada henne. Wännerna, äfwen de swaga, de obemärkta, de obesjungna skola hwar och en lemna sitt bidrag till hennes förskönings, försvar och fullkomnande; likasom, i den landtliga sommarfesten, bygdens fria och glada innewånare medföra hwar och en sitt blomsterknippe och sin löfqwast till beprydande af Herrans hus. Det ewiga träffas af ingen anmärkning: det blir endast mera genomskinligt och förherrligadt i samma mån den yttre stoftbeklädningen renas och förädlas." — Sedan Talaren derefter först bestämt begreppet af Liturgik, wisar han rätteligen, huru "den yttre dyrkan är ett lika wist menskligt behof, som den inre tron", och att han fattar djupt denna sanning, tillkännagifwer han genom den ytterligare bestämningen, att heliga bruk måste beräknas "på menniskonaturen, eller, som är det samma, på den sanna religionens beskaffenhet." Ty att äfwen utom sig erkänna det Gudomliga och återfinna det Oändliga i det ändeliga, dertill drifwer menniskan ett inre twång, som är religionen sjelf, hwilken fattar menniskan i andakten. Men skall den religiösa cultus swara mot sin bestämmelse, så måste den, enligt Förf:s åsigt, "på det noggrannaste sätt uttrycka läro-begreppet och liksom realisera det i synlig bild." Wisserligen böra de heliga bruken, de mystiskt-symboliska antydningarne af religiösa ideer, aldrig komma i misförhållande till läran; men den exacta motswarigheten, likasom den doctrinela utwecklingen af de samma, möter i utförandet stora swårigheter. Emedlertid gör Förf. af det påståendet, att "den rätta grunden för en sann Evangelisk Liturgie måste sökas i den sanna Evangeliska läran" följande tillämpning: "Menniskan står i ett dubbelt förhållande till den Ewige; såsom beroende och såsom skyldig. I motswarighet häremot har ock Gud uppenbarat sig till menniskan i ett dubbelt förhållande, såsom beskyddande och såsom förlåtande. I följd häraf uppstår religionen i hennes hjerta under den twåfaldiga känslan af förtröstan och tacksamhet. Wägen till denna förtröstan är först erkännande af swagheten och beroendet hos henne sjelf och dernäst af makten och kärleken hos Skaparen. Wägen till tacksamhet är först den djupa känslan af egen brottslighet och dernäst den lefwande öfwertygelsen om Guds förlåtelse. Slutföljden af allt blifwer frimodighet och lydnad under fortwandringen framåt tidens fördolda, underbara mål." Med denna Evangelii grundteckning bör, enligt Förf:s mening, den yttre cultus öfwerensstämma, om den skall wara rätt Evangelisk. Efter en kort historisk exposition af wår kyrkas liturgiska framsteg från reformationen till och med Carl XI. (s. 21–26),

kommer Talaren till det wäsendtliga af sitt ämne, neml. en critisk öfwersigt af wåra närwarande yttre cultus-former. "Liturgiken, såsom föreskrift för Religionens offenteliga öfning, inskränker sig i synnerhet till den egenteliga allmänna Gudstjensten. Denna är i wår Evangeliska kyrka sammansatt af fem hufwudstycken, nemligen: syndabekännelsen, ordets betraktande, bönen, nattwarden och wälsignelsen; hwartill bör läggas wår skönа, rörande Kyrkosång, hwilken, utan någon egen bestämd plats, utbredd öfwer alla Gudstjenstens afdelningar, likasom ett andans band, förenar dem till ett sammanhängande helt." Denna ordning finner Förf. "i det hela god och uppbygglig", deßutom rättfärdigad af den äldsta Församlingens bruk. Hwad som kan sägas mot och med den hel. Nattwardens föreslagna flyttning omedelbarligen efter syndabekännelsen, omnämnes i korthet. Förf. kommer dock derwid till det resultat, att "det gamla bruket swårligen skulle kunna förändras" och önskar endast, "att allt måtte undanrödjas, som störer friden och fröjden af denna wår Kyrkas skönaste handling." I denna fromma önskan, som dock länge fruktlöst bidat på sin uppfyllelse, finner Förf. wißerligen en stor chorus af upprigtiga deltagare. Den tid måste dock ej wara aflägsen, då Kyrkans och i synnerhet deß representanters allmänna röst skall kunna upphäfwa det mest profanas inmängning midt ibland det mest heliga. Det synes gränsa till obarmhertighet att ålägga andägtiga Nattwardsgäster att ofta en hel timma omedelbarligen före sitt framträde till Nådebordet afhöra uppläsningen icke blott af mångfaldiga werldsliga angelägenheter rörande stadgar, utan äfwen af kungörelser, hwilkas ämne måste nedsmutsa sinnet med orena bilder. Förf. framställer äfwen detta, såsom "bidragande till Gudstjenstens wanhelgd" (s. 50.) — Ehuru Talaren således medgifwer, att det hela af wår Gudstjenst eger ett godt Evangeliskt skick, så finner Han likwäl flera deß särskildta delar ännu saknа den fullkomlighet, som kunde göra all ytterligare förbättring onödig eller omöjlig. I synnerhet synes det Förf. i afseende på syndabekännelsen och nattwarden wara anledning att önska en annan liturgisk uppställning. Att början sker med syndabekännelsen, är, enligt Förf:s tanka, det enda rätta. Menniskans första blick till den Ewige måste alltid wara ödmjukhetens. Hon är icke allenast beroende, såsom ändlig och swag. Hon är äfwen answarig och straffwärd, såsom syndare och förderswad. Första uttrycket i ord och handling wid all Gudsdyrkan bör derföre wara undergifwenhet. Wår liturgiks senaste reformatorer inſägo, hurn olämpligt Gudstjenstens början sker med en förmaning, deruti Församlingen erinras om just samma sak, hwilken den sjelfmant för hela dagen nödwändigt måste hafwa påtänkt. Men i stället för denna förmaning har nu kommit en doxologie, hwilken så mycket mindre kan wara någon inledning till syndabekännelsen, som den endast låter tänka sig såsom en följd af den samma. "Den egna rättfärdigheten, som någon gång war tidens rådande anda, synes på detta sätt lösligen wilja förbigå sin swaghet och sitt beroende och omedelbarligen anse sig wärdig att deltaga med de heliga, som sjunga Guds lof." Förf. will begynna Gudstjenſten med ett trefaldigt Kyrie eleeſon, derifrån genom en kort bibliſk inledning om den menſkliga swagheten och beroendet öfwergå till syndabekännelſen, samt i stället för den korta bönen efteråt sluta med trisagion och doxologie, såſom utgörande syndabekännelſens rätta fullkomning. — I bewisningen af det, som behöfwer förbättras i Nattwardsliturgien, utgår Förf. från den synpunkt, att all tanka på syndaskuld måste wara utplånad af förlåtelsens nåd, att icke ens känslan af beroende får betunga, att hela själen bör wara endast ljus, glädje och lof, likasom en i saligheten tillbedjande Engel. Derföre är det otjenligt att wid den heliga förſonings- och kärleksmåltiden återkomma med nya påminnel-

ser om synd, owärdighet och förkastelse. Förmaningen till Nattwardsgästerna, hwarmed nu denna del af Gudstjensten begynnes, saknar för öfrigt liturgisk karakter. Den underwisning här meddelas om rätta sättet att blifwa en wärdig Nattwardsgäst och om wådan af den hel. måltidens misbruk, hörer till skriftermålet. Förf. will inrätta Nattwardshandlingen sålunda, att "först helsas Herrans bords gäster med ett: Herren ware med Eder: upplyfter edra hjertan till Gud: Låtom oß tacka Gud, wår Herra. Derefter instämmes lofsången Helig m. m. eller Dawids 34 Psalm eller wårt hosianna. Omsider, efter Mästarens instiftelseord och bön, framträda gästerna, under Församlingens fortfarande lofsånger, tacksägelser och böner till det rena Guds lam, att med himmelska känslor helga Hans dyra åminnelse". Härefter följer en historisk och critisk öfwerfigt af Choralen. Förf. anser det rådligast att, i de bekanta melodierna, följa bruket, der det är bestämdt och allmänt samt ej uppenbart stridande mot naturen. Att återföra allt till det förmenta regelmässiga, primitiva, som ej alltid med full wißhet kan bestämmas, finner Förf. betänkligt. Wid de nya förut okända melodiernas införande måste anwändas mycken omsorg, möda och noggrannhet. Det nywäckta intreßet för kyrkosången erfordrar både elementära och wetenskapliga bildnings anstalter för choralen. De borde, enligt Förf. tanka, påtänkas i hufwudstaden, eller ännu heldre wid Academiernes prest-seminarier — I afseende på Prediko-Texterne gifwer Förf. ett kort, men wältaligt förswar för Ewangelii Boks-Comiténs sista meddelade förändring. Sub judice lis est. — Med berömlig nitälskan ifrar Talaren derpå emot den „oformliga parasitiska tillsatsen, den offenteliga Kyrkoplikten, denna Kyrkans bedröfliga straffanstalt, som förwandlar Guds hus till en afrättsplats, religionsläraren till en bödel, Gudstjensttimman till en ohelig stund för nyfikenheten och medömkan"; äfwen emot „det offenteliga Kungörandet af en mängd werdsliga ting, under den heligaste stunden, emellan bönen och Nattwarden". Sist bekräftar Förf. nödwändigheten af en förbättrad Bibelöfwersättning, dock „med bibehållande af den djupa, kraftfulla, allwarliga dictionen, som utmärker wår gamla Kyrko-Bibel". Äfwen här upprepas, thy wärr för sent, att „detta arbete bort wara det första i wår nu snart tilländabragta Kyrko-reformation". Winner det en gång sin fullbordan, så förespår Förf. wißerligen rätt, att „den genomgångna reformationscirkeln då å nyo behöfwer genomlöpas i alla deß delar, både i afseende på underwisnings-sång- och böne-böcker samt liturgik". — Wid talet bifogas „Sång i Stockholms Prest-sällskap d. 31 October 1821. under melodien N:o 53 i Gl. Psalmboken. — Rec. har blott lofwat en öfwersigt af detta sakrika, rent presterliga Tals hufwud innehåll. En fullständig utweckling, än mer en critisk granskning förtjente wißerligen denna skrift både för ämnets wigt och framställningens grundlighet. Dertill fordras dock en hel Bok, deßutom en wida högre skicklighet, än den ringa Rec. kunnat förwärfwa sig. Den, som i detta ämne will läsa en fullständigt och allmänt wetenskaplig afhandling, hänwisar Rec. till Dr. Gaß über den christlichen Cultus, Breslau 1815; en Bok, som förtjente öfwersättas och borde utspridas bland Swenska Kyrkans unga Prester.

I. Handbok uti Gamla Historien, från de äldsta tider till Westerländska Keisardömets fall och slutet af Folkwandringarne. Utarbetad efter Källorne af Konrad Mannert. Öfwersättning. Stockholm, Upsala, Carlstad och Westerås, Em. Bruzelius, 1821. IV. 422 s. 8:o.

II. Werldshistoria för Gymnasier och Trivial-Skolor; af C. H. L. Pölitz. Öf-

wersättn. af G. Winberg. Stockh. H. A. Nordström, 1821. VIII. 478 s. 8.

(Forts. från N:o 13).

Förf. indelar sitt arbete i tre Böcker: Första Boken: Asien; Andra Boken: Europa. Grekerne och deras inflytelse på andra länder; Tredje Boken: Rom. Man må af denna indelning ej låta sig förledas att tro, att de Africanska Staterna äro uteslutna. I Boken: Asien träffas neml. Egyptens, i Bok. Rom Chartagos historia. Första Bokens första Kapitel handlar om Menniskan. Förf. följer de Judiska berättelserna, och bifogar wid dem sin kritik. „Elohimerna (?), eller, efter en annan framställning i samma (Judiska) urkunder, Jehovah skapade ett par, Adam och Eva. Skaparen lefde förtroligt med dem, och gick (ging spatzieren) i aftonens swalka Sjelf omkring i Paradiset, till deß Adam och Eva åto af kunskapens träd. Elohimerna, som fruktade att detta lystna par skulle äfwen utspana wägen till lifwets träd, läto dem utdrifwas ur Paradiset, och Jehovah förkunnade öfwer dem förbannelsen till ett mödosamt lif." (s. 8) — Den som i sin enfald läst Bibeln, torde wäl wilja påstå, att det der ej står att läsa alldeles så, som Förf. anfört. Men han bör weta och besinna, att för lärda och upplysta ögon får en och samma sak ett helt annat utseende, än för olärda. — Den Mosaiska berättelsen om allmänna syndafloden, säger Förf., (s. 9) är att räkna bland forntidens mythor. Ty att en sådan ej werkligen existerat, är, utom af flera skäl, isynnerhet deraf klart, att man ej kan tänka sig, „att den rättwise Guden skulle kunnat utrota de oskyldiga djuren derföre, emedan brottsliga menniskor handlat mot hans föreskrifter." (s. 10). Den Babyloniska språkförwirringen är äfwen blott en myth. Registret på de särskilda folkstammar, som wid förwirringen uppkommit, härleder sig ej från Moses, hwilken ej kunde äga så stora geographiska insigter, som deri ådagaläggas, utan tillhör ett sednare tidehwarf. (s. 11). Då nu, som maa finner, de Mosaiska uppgifterna ej lemna några tillfredsställande upplysningar, wet Förf. ingen annan utwäg att komma till en önskad wißhet, än „att blott med förnuftets tillhjelp abstrahera några allmänna satser rörande menniskans och hennes förhållandens ursprung" (s. 11). Första frågan blir då den: „härstammar menniskan werkligen från Ett par? Eller har Gud gifwit den tillräckligen utwecklade jorden menniskor på samma tid i många särskilda länder?" Förf. ger den sednare sattsen företräde af följande skäl: 1:o Öfwerensstämmer det ej med wåra höga begrepp om Gud, att så många länder måste wänta i årtusenden, innan de händelsewis erhållit inwånare. 2:o Äro Judarne det enda folk, som welat göra sina stamföräldrar till hela menniskoslägtets. (?) 3:o Är menniskoslägtets hastiga förökning obegriplig, i fall man antager blott ett ur-par. 4:o Måste ätlan efter fasta bostäder i de första tiderna föranledt ett oupphörligt krigstillstånd, hwartill intet spår finnes. Skulle hela det nya menniskoslägtet härleda sig från Noach, är det 5:o oförklarligt huru somliga menniskor kunnat urarta till wilda kreatur; Orimligheten deraf bewisas äfwen 6:o af språkens radicala olikhet. 7:o Anwisee menniskornas olika färg, ansigtsform m. m. på ett olika ursprung (s. 12, 13.) — Läsaren må sjelf pröfwa deßa skäls halt. För sin del undrar endast Rec., huru Kapitlet om menniskan kunnat hänföras till Boken Asien, då Förf. ej egentligen anser denna werldsdel för menniskoslägtets wagga. — Andra Kapitlet. Menniskans bildning. Förf. fortfar: „En forskare, som öfwerlemnar sig åt sin öfwertygelse, att menniskan ursprungligen warit öfwer jorden utbredd och anwist på sina egna krafter," måste, då han blifwer warse den stora olikhet i odling, som mellan särskilda folkslag äger rum, „göra sig en bild, huru och på hwad sätt, och igenom hwilka grader af

utweckling, menniskan småningom stigit upp till samhällslefnaden och sitt wäsens förädling." — Derpå följa Förf:s åsigter i detta ämne. Af deßa will Rec. ordagrant anföra betraktelserna öfwer menniskan i allmänhet, emedan de i hög grad charakterisera Förf. både såsom Philosoph och Historicus: „Man kallar menniskan skapelsens mästerwerk, — henne, denna jemmerfulla warelse, som, naken, står alldeles ohägnad mot kölden, och likwäl öfwerallt skall lefwa i kölden likså i hettan; henne som ej delar med djuren den beundrade styrkan och de naturliga wapnen, ej eller snabbheten, wigheten och de medfödda utmärkt skärpta sinnena. Den så sparsamt begåfwade menniskan lefwer werkligen under alla himmelsstrek, och hon förstår att antingen tämja eller på jagten kufwa andra slags henne öfwerlägsna warelser; de starkaste, de giftigaste djuren lemna småningom den nejden, der den swaga menniskan uppslagit sin boning. Källan till denna omißkänneliga öfwerlägsenhet ligger i menniskans tankförmåga, öfwad och mognad till klart förstånd. Så tror man i allmänhet; och sannt är det, att allt framskridande är omöjligt, der förnuftet som grundläggning felas. Men samma grundläggning äga wäl åfwen andra djur, ehuru i en ordets lägre bemärkelse, och det synes wara ett öfwerdåd hos wårt slägte, om det tror sig i uteslutande besittning af förnuftet. Andra företräden är det, som göra menniskan till den förnämsta bland warelser. Hon äger fingrar, som i följd af hennes raka ställning hafwa fritt spelrum; hon äger ansigtsdrag, fulla af uttryck; hon äger talorganerna. Den förstnämda gåfwan bidrager till hennes individuella krafts förökande, den förskaffar henne kläder till skydd mot det oblida klimatets åwerkan, — den förskaffar henne tusen beqwämligheter, och isynnerhet wapen emot mäktigare djur, — med ett ord, säkerhet för sin existens. Den andra gåfwan bidrog att uttrycka inre känslor på en tid, då hon ännu ej förmådde att genom ord framlägga dem för sina medmenniskor, för att anropa deras deltagande och understöd. Den tredje gör henne till alla andra jordiska warelsers beherrskare. Ord uppkommo till föremålens betecknande, ett småningom sammandrängande språk; nu war det lätt, att genom samtal öfwerlägga om gemensamma hjelpmedel; många werkade nu med förenade krafter, och snart woro de mäktigare än alla, äfwen de starkaste fiender. Den enskiltes nyttiga tanke blef hastigt allas tanke; menniskoförståndet upphöjdes och förfullkomnades genom tankarnas ömsesidiga friktion; folksberättelser buro de engång förwärfwade insigterna och de gjorda erfarenheterna till efterwerlden, som förstod att sjelf ännu beständigt öka detta arf genom egna ansträngningar och forskningar. Ett otänkbart fall wore detta, om hwarje menniska wäl ägde förnuftets himlagåfwa, men på intet wis förmådde bibringa sitt tänkande åt den likaledes tänkande medmenniskan; då skulle alla sinsemellan förblifwa isolerade; betydliga framsteg wore omöjliga. Man antage ett djur begåfwadt med höga förståndskrafter, med utmärkt tankförmåga, men beröfwadt deßa sistnämda företräden; det måste då duka under för sjelfwa den råa naturmenniskan, emedan det åfwen saknar uttryckets organer, för att öfwerlägga med sina likar om gemensamma företag, och för att förfullkomna deßa genom tankarnas meddelande. Hade wi menniskor deremot inga talorganer och bredwid oß befunne sig en annan warelse, som utan tankekraften ägde förmågan att meddela sig; så skulle det i sitt öfwermod hos oß bliswa warse ett analogon rationis, ja, det skulle behandla oß just så, som wi behandla djuren". (s. 14–16).

Widare utwecklar Förf. samhällets uppkomst: „menniskans sällskaplighet hade sitt ursprung i behofwet. Ett nytt band war ett gemensamt språk. Den klokare, den djupterfarne mannen waldes till anförare i krig och fred. Egennyttan" denna hwarje menniska med-

födda, blott genom misbruk förderfliga drifffjäder till både goda och onda handlingar" föranledde till strid mellan närgränsande horder. Så länge de i kriget gjorda fångar dödades, uppkom alldrig en enskild persons utestutande välde. Men så snart fångarne gjordes till trälar „fick anföraren i deras personer medhjelpare till nya försök mot sina egna stallbröder, och upplyftade sig slutligen till sjelfherrskare"; „de första stater uppkomme. Men dessa kunde på intet wis uppkomma hos blott jagtidkande folkslag, emedan de ej hafwa medel att hålla trälar under behörig uppsigt". De riken, som bildas af nomader, äga ej lång warattighet; endast hos bosatte folkslag är en endas fortwarande, ärfda wälde möjligt, emedan de, hälare än de öfwergifwa och förlora sin fasta egendom, underkasta sig de inskränkningar, som påyrkas dels af samhällsordning, dels också af herrskarens godtycke. Konster och handtwerk uppkomma. „Den erfarenhet att träd simmar på wattnet ger anledning till sjöfart". (s. 18, 19) Skrifkonstens uppfinning. „Knapt har menniskan upplyft sig öfwer råhetens lägsta ståndpunkt, så är redan hos henne hemmastadd Religionen, sådan, som kan passa för hennes fattningsgåfwa och behof". Hon söker en orsak till naturens fenomener; hon betraktar „med kärlek eller fruktan den obekante upphosmannen, hwilken hon tror wara dold i hwarjehanda former af lefwande och liflösa ting. Den klokare ibland mängden begagnar öfwerallt och alltid de andras slöare tankegång. Han skryter af att äga ett fetisch, för att afböja det onda, för att kunna stå i förtroligare förhållande till det högre wäsendet, och ger tillkänna medlen, hwarigenom man kan winna detta wäsens tillgifwenhet och nåd, eller afstägsna dess skadliga inflytelse. Och så se wi då genast hos dessa folkslagen prester, och, samtida med dem, offer". Presten war nödsakad att bedraga, om hans inflytelse skulle blifwa werksam waraktig och wälgörande. Han blef läkare rådgifware; skiljoman i twister, ofta regent. Mången utmärkt man erhöll efter sin död gudomlig dyrkan. Sabeismens uppkomst. Några nationer dyrkade blott en Gud, men hwilken hade „menskliga passioner och swagheter. Sådan war Judarnes föreställning om den Judiske Jehovah". Ingen forntidens nation upplyfte sig till det rena begreppet om ett högsta Wäsende, som „fri från all tillgifwenhet och wrede, är sjelf idealet af all fullkomlighet". Blott Kristendomens teori upplyfter sig till denna höjd." (s. 20. 21. 22.)— Efter denna exposition af Förfs: åsigter af menniskan och hennes bildning, wilje wi nu följe honom under hans wandring på den egentligen historiska banan.

(Forts. e. n. g.)

Tillkännagifwande.

Det ytterligare nedsatta pris af 15 R:dr Bco, hwarföre sedan detta års början Swensk Literatur-Tidning från och med den första årgången 1813 till och med 1821, mot Contant betalning hos Undertecknade kunnat erhållas, upphör 1 månad från nedanstående dag, då det förra priset à 3 R:dr Bco per årgång åter inträder. De som wilja begagna detta tillfälle till erhållande af dessa årgångar, behagade till Undertecknade insända sina requisitioner, jemte penningar, hwarefter Tidningen wid första tillgenhet skall blifwa afsänd till närmaste sjöstad. Några defekt-Nummer finnas i en del årgångar, men dessa skola i sommar omtryckas, hwarmed redan början är gjord. De afgå deresser per posto till alla dem, som antingen redan anmält sig eller innan den ofwan uppgifna tiden anmäla sig som köpare.

Upsala, d. 29 April 1822.

Palmblad & C.

Bihang
till
Swensk Literatur-Tidning.

N:o 14. November 1822.

Stockholm:

Underrättelser från Rom förmåla, att wår berömde Byströms 2:ne Grupper, Harmonia och Hero, hwilka Konstnären under sitt senaste wistande härstädes fulländade, äfwen i denna Konsternas gamla hufwudstad göra mycket uppseende. Den senare af dem utföres i Marmor, för H. K. H. KronPrinsen Oscar. För närwarande har Konstnären under arbete v. Linnés colossala Statue, i sittande ställning, för Upsala Akademi.

Kgl. Wetenskaps Akademien i Paris har bland sina Utländska Ledamöters antal upptagit Chem. Professorn, C. W. O. Doct. Jac. Berzelius.

Contracts-Prosten och Kyrkoherden i Balingsta, af Eskilstuna, Joh. H. Ålenius har till Hufwudstadens allmänna Undervisningswerk donerat en summa af 20,000 R:dr B:co, såsom en blifwande Emeriti Fond.

Upsala:

Efter utfärdadt Program af tillförordnad Promotor, Med. Theor. & Pract. Professorn, Doct. Carl Zetterström, skedde Doctors-Promotion i Medicinska Facultéten härstädes, den 11 Novemb. då till Med. Doctorer promoverades följande 32 Licentiater, af hwilka 15 woro närwarande och 17 frånwarande: Ad. Er. Eriksson, OGoth. nu mera Provincial-Medicus i Fredrikshamn; Carl August Thelning, WGoth. Life-Medicus hos H. K. H. KronPrinsen; Jöns Ekenstedt, OGoth. Bot. Läkare wid Westerbottens Regte; Sven Gottfr. Zimmert, Calm. Stads-Physicus i Åmål; Ebbe Fr. Schouah, Calm. Lazarets-Läkare i Wennersborg; Gust. Becker, Suderm. Ner. Philos. Mag. Stads-Physicus i Åkersund; Carl Wilh. H. Ronander, Stockh. Öfwer-Läkare wid Danwiks Barnhus-Inrättning; Dan. Malmberg, Gestr. Helsl. Slotts-Predikant i Upsala; John Ouchterlony, Stockh. vic. Provincial-Medicus i Westmanland; And. Fr. Jöström, Suderm. Ner. Artis Obstetr. Adjunct i Stockholm; Samuel Swederus, Westm. Dalek. Squadrons-Läkare wid Smålands Husarer; Carl Joh. Hartman, Gestr. Helsl. Läkare wid Ulricsdals Invalidinrättning; And. Georg Franck, Gothob. vic. Prov. Medicus i Blekinge; Ol. Hägström, Bothn.; Fr. Aug. Djurberg, Stockh. Expeditions-Läkare wid Örlogs-Flottan; And. Fr. Flodman, Medeln. Jemtl. Stads-Physicus i Skenninge; Er. Roßander, Bothn. Philos. Mag. Läkare wid Wadstena Tukhus; Ol. Gothén, Wermel. Under-Chirurg wid Seraph. Ordens Lazaretter; Salomon Fr. Säve, Gothl.; Nils Lor. Rahmström, Bothn. vic. Provinc. Medicus på Öland; Erland Gabr. Engberg, WGoth. Läkare wid Ostningholm; Pehr Er. Stagnell, Medeln. Jemtl. Läkare wid Garnisons-Sjukhuset i Stockholm; Nils Joh. Ljungberg, Smol. Läkare wid Garnisons-Sjukhuset i Stockholm; Joh. Dan. Ahlberg, Calm. Under-Läkare wid Seraph. Ordens Lazarettet i Stockholm; Lars Gottl. Flodstedt, WGoth.; Carl And. Ljunglom, WGoth.; Carl Jon. Genberg, Bothn.; Joh Er. Åkerman, Suderm. Ner.; Åstan Eman Harlin, Bothn.; Pehr Stjerman, Gothob. vic. Läkare wid Krigs-Akademien på Carlberg; Jac. Nic. Lindström, Gothl. och Joh. Hedenborg, OGoth.

Högtidligheten af denna Akademiska fest,

den 33:dje från Akademiens stiftelse, ökades denna gång derigenom, att af nio för 50 år sedan af C. von Linné d. 15 Jun. 1772 promoverade Med. Doctorer, 3 upplefwat sitt Jubiläum, neml. Med. & Botan. Professorn, Commendören af K. W. O. Doct. Carl Pet. Thunberg, Smol.; Assessorn, Riddaren af K. W. O. Doct. Pehr Cornel. Tilleus, Westm. Dalek., samt Kongl. LifMedicus, Ridd. af K W. O. Doct. Ad. Fr. Wedenberg, Stockh. Medicinska Facultéten hade, af särskild uppmärksamhet för sin äldste Ledamot, Prof. och Commend. Thunberg, utsett till Promotionens förrättande Hans 80:de födelsedag. Högtidligheten tillkännagafs kl. 6 om morgonen genom kanonernas loßande från slottswallen. Kl. 8 uppwaktade Smålands härstädes studerande Nation sin widtfrejdade Landsman och mångåriga Inspector, Prof. Thunberg, för att öfwerlemna en i Folio tryckt Lyckönskan på Latinsk vers. Genast derefter infunno sig samtel. Nationernas Curatorer för att inför den äldste och längst älskade bland Akademiens Lärare beryga den Studerande Ungdomens tillbörliga deltagande. Af dem beledsagad, begaf sig den äldrige Läraren kl. 9 till Upsala Gilles hus, der Resp. Stater och Corpser samt aniände Resande och Främlingar samlades, och hwarifrån Processionen kl. 10 begaf sig till Dom-Kyrkan, der Promotions-acten, med wanlig högtidlighet, förrättades af Anat. & Chir. Professorn, Doct. Jac. Åkerman, i Promotors ställe, som af sjuklighet derifrån hindrades. Efter meddelad venia promovendi af H. H. Erke-Biskopen och Pro-Canzlern, såsom Akad. n. w. tjenstförrättande Canzler, upträdde de 15 närwarande Med. Licentiaterne i öfre Cathedern, för att emottaga Doctorshatt och Diplom. Då den enda närwarande Jubel-Doctorn, Prof. Thunberg upträdde på Parnaßen, för att emottaga sin med en frisk grön krons omwirade Doctorshatt, instämde de Studerande från Musikläktaren i följande Chor:

Segren är wunnen: på silfret i håren
Lägger Din åra sin krans utaf guld:
Wördade Gamle! ännu som i wåren
Modren Naturen sin brudgum är huld.
Guldbröllopsfesten med Flora Du firar,
Wiges på nytt på Din födelsedag;
Grönskande krans af Linné Dig wirar
Tacksamt de wördande ynglingars lag.
Hell, Patriarch! efter wanderingar långa,
Möhorna, wakorna, striderna många,
Är Du i dag, der på höjden Du står,
Segrens och fädernesländets och wär.

Doctors-frågan: Commercii literarii cum Exteris tarditas, quam nostrates Medici subinde questi sunt, Praxeos Medicæ in Svecia constantiæ utrum profuerit plus an obfuerit? framställdes af Med. Adjuncten, Prof. H W. Romanson, som påstod det sednare, och besvarades af Primus, Doct. Dan. Malmberg, Gestr. Helsingl. som yrkade det förra; hwarpå Aften slöts med förhöner och tacksägelser af Ultimus, Doct. Jac. Nic. Lindström, Gothl., och Processionen begaf sig från Parnaßen ned i Dom-kyrkan, afhöra den wackra predikan öfwer Tob. 5: 21. som inför en talrik församling hölls af Semin. Docenten, Theol. Cand. Mag. Carl Georg Rogberg.

De promoverade Doctorerne gåfwo derefter en stor middagsmåltid i Akademiska Orangeriet, som för detta ändamål wor wäl anordnadt. Om aftonen gafs en Bal i Upsala Gilles hus. Särskildt hade de Studerande af Smålands Nation till sin Inspectors ära föranstaltat en glad fest, som gafs i deras wid Drottninggatan belägna Nations-sal, hwilken för aftonen war wackert illuminerad.

Hans Excellence, En af Rikets Herrar, Riks-Marskalken, Statsrådet, m. m. Herr Grefwe Claes Fleming, har till Akademiska Bibliotheket i dagar öfwerlemna en Depositum af Manuscripter till upolysning af Swenska Historien, hwaribland en del tillhör En af Rikets Herrar, Statsrådet m. m. Grefwe Carl Lagerbring, och enligt framl. Hans Excellences yttersta wilje, härstädes deponerade under förseglig, som efter 20 års förlopp får brytas.

Bokhandlaren Mag. A. Wiberg har å nyo riktat Stockholms Nations Bibliothek med en gåfwa af 150 Volumer. — Äfwenledes har Upplands Nations Bibliothek blifwit tid efter an-

nan ihogkommet med gåfwor från en afläfse wistande Landsman, Prosten Doct. Nils Collin i Philadelphia.

Akademiens Stipendii Fond har detta år blifwit förökad medelst Testamentarisk Disposition af en ålderstigen Prestman i Erke-Stiftet, Eric Simlin, som anslagit sin efterlemnade förmögenhet, uppgående till en summa af omkring 1000 Rdr Rgtm. till ett Stipendium för behöfwande Studerande af Uplands Nation.

Apothekare-Societeten i Stockholm har samlat en fond af 9500 R:d B:co, hwaraf Interesset till en del kommer att anwändas till Stipendier af 200 Rdr för 2:ne Pharmaciæ Studiosi, som wid Universitetet wilja inhämta en grundligare bildning. Kongl. Maj:t har under d. 16 Jul. 1821 i nåder stadfästat det för detta Stipendium uppsatta Reglemente.

Å Förslag till den, genom Adjuncten Mag. P. Schönbergs död, ledigblefna Mathes. Adjuncturen äro å Förslag uppförde. 1. Phys. Docens Mag. Henr. Falck. 2. Astron. Docens Mag. Isr. Bergman. 3. Philos. Mag:r Fredr. Rudberg.

Likaledes äro till den, genom Prof. L. P. Walmstedts befordran, ledigblefna Chemiä Laboratorsfyßlan å Förslag uppförde: Philos. Mag:r Elof Wallquist och Chem. Laboratorn wid Lunds Akademi, Mag. C. G. Retzius, utom hwilka, ingen Sökande widare sig anmält.

Bibliotheks Amanuensen Mag. Pehr Wilh. Afzelius har denna höst lemnat Göttingen, och öfwer Dresden och Leipzig begifwit sig till Universitetet i Berlin, för att der öfwerwara winterföreläsningarne. Nästkommande Wår återwänder han öfwer Greifswald och Rostock till fäderneslandet.

Franska Språkmästaren wid härwarande Akademi, Maximilian de Bethune, afled härstädes d. 11 Nov. 52 år gammal. Han war Fransk Emigrant, af gammal Greflig Ätt, och Storkors af Maltheser Orden. — I Swerige har han af trycket utgifwit följande arbeten: Eloge de Gustave III. Stockh. 1808. O.

samt Elemens de la Grammaire Française. Stockh. 1810. O.

Lund:

Kongl. Maj:t har till Akademie Räntmästare i nåder utnämnt Direktören och Akademie Boktryckaren, Magister Docens, Carl Fr. Berling.

Afledne Handelsmannen i Ystad Lars Morsing har donerat ett Capital af 500 R:d B:co till ett Stipendium för behöfwande Studerande af Skånska Nationen härstädes.

Christiania:

Kgl. Maj:t har nådigst utnämnt Technol. Lectorn Gr. F. Lundh till Oeconomiä Professor, samt J. A. Meßel till Lector i Engelska och Italienska Språken wid Universitetet härstädes.

Utgifne Disputationer wid Upsala Akademi Höstterminen 1822.

Under Bot. Professorn, Commend. af K. W. O. Doct. Carl P. Thunbergs Präsidium:

De Digitali Purpurea. pro Gr. Medico *Carl Aug. Thelning*, WGoth. Chir. Mag. LifMedicus hos H. K. H. KronPrinsen. 2 o. 1-4:dels ark.

Fauna Novæ Hollandiæ. *John Ax. Huss*, Bothn. 1 o. 1-4:dels ark.

Fauna Japonica. *Ol. Wernberg*, Calm. 1 o. 1-4:dels ark.

Fauna Surinamensis. *Gabr. Dan. Collin*, Stockh. 1 o. 3-4:dels ark.

Under Anat. & Chir. Professorn, Doct. Jac. Åkerman:

De Castratione. p. Gr. Med. *John Ouchterlony*, Stockh. Chir. Mag. vic. Prov. Med. i Westmanland. 1 o. ett halft ark med 1 Tab.

Meditationes circa Ophthalmiam Neonatorum. p. Gr. Med. *Laur. Gottl. Flodstedt*, WGoth. 1 och 1-4:dels ark.

Under Med. Theor. & Pract. Professorn, Doct. Carl Zetterström:

Diss. quasdam Syphilitidis curandæ Methodos violentiores practice et scientifice æstimatura. p. Gr. Med. *Erland Gabr. Engberg*, WGoth. Chir. Maa Läkare wid Drottningholm. 1 o. ett halft ark.

De Crusta Lactea. Part. Post. p. Gr. Med. *Pet. Shierman*, Gothob. vic. Läkare wid Carlbergs Krigs-Akad. 1 o. 1:4:dels ark.

Expositionis Psychopathologiæ Tentamen. p. Gr. Med. P. Prior. *Carl Wilh. Henr. Ronander*, Stockh. Chir. Mag. Öfver-Läkare wid Danwiks Hospital. — P. Poster. *Joh. Heaenborg*, OGoth. Chir. Mag. Hwardera 1 o. ett halft ark.

De Syphilitide curanda Fragmenta. p. Gr. Med. *Ebbe Fr. Schough*, Calm. Chir. Mag. Bat. Läk wid WestGötha Dahls Regte. 2 ark.

De notione Syphilitidis determinanda. p. Gr. Med. *Sven Gottfr. Zimmert*, Calm. Chir. Maa. 1 o. ett halft ark.

De Charactere dynamico et cura Pleuroperipneumoniæ refrigeratione ortæ. p. Gr. Med. *Sam. Svederus*, Westm. Dalek. Chir. Mag. Squ. Läkare wid Smålands Husar-Regemte. 1 o. ett halft ark.

Ex doctrina Vaccinationis Fragmenta. p. Gr. Med. *Joh. Er. Åkerman*, Suderm. Ner. Chir. Mag. 1 o. ett halft ark.

Under LL. OO. Professorn, Doct. Gust. Knös:

Ad Geneseos Cap. XI: 1 — 9. Observationes. *Joh. Ulr. Klintberg*, Gothl. 1 ark.

Ad Loca Selecta e Geneseos XII-XXV: 18. Suethice vertenda Observationes. P. I. *And. Melander*, Smol. 1 o. 1:4:dels ark.

Under Professorn, Med. Adjuncten, Doct. Henr. Wilh. Romanson:

De morbo Maculoso-Hæmorrhagico Werlhofii. p. Gr. Med. *Joh. Dan. Ahlberg*, Calm. UnderLäkare wid Seraph. Ordens-Lazaretet. 2 o. 1:4:dels ark.

Tussis Sciagraphia Aetiologica. p. Gr. Med. *Carl And. Ljungblom*, WGoth. 1 o. ett halft ark

Under Bibliotheks-Amanuensen, Histor. Litt. Docens, Mag. Joh. Henr Schröder:

Monumenta Diplomatica Svecana nunc primum in lucem edita atque animadversionibus Historicis illustrata. Fasc. I. P. IX. & Ult. *Er. Gust. Sundberg*, Upl. 1 o. 3 4:dels ark. med 1 st. Tab.

Under Litt. Rom. Docens, Mag. Ol. Bredberg:

De potissimis Historicis Latinis. P. II. *Carl Joh. Bredberg*, Gothob. 1 o. ett halft ark.

Under Scholä Adjuncten, Mag. Gust. Ol. Sjögren:

Vaticinia Prophetæ Malachiæ Latine versa et notis Crit. atque Philolog. illustrata. P. XI. *Joh. Fr. Mützell*, Medelp. Jemtl. 1 o. 1:4:dels ark

Under Collega Scholä Mag. Ol. Ulr. Arborelius:

Conspectus Grammatices Linguæ Dalekarlicæ. Sect. Poster. *Adolph Leonh. Hwasser*, Westm Dalek. 2 o. 1:4:dels ark.

Under Mag. Elof Wallquist:

De Salibus nonnullis duplicibus ex Acido Tartarico, Oxido Stibico et Oxidis magis Electropositivis. *Lars Pet. Lychnell*, Gestr. Helf. 1 o. ett halft ark.

Under Huspred. Mag. Joh. Lundblad:

De Gregorio VII. eoque, quod ad tempora usque Lutheri in Ecclesia habuit, momento. *And. Levin Olbers*, WGoth. 1 o. ett halft ark.

Under Mag. Ol. Arrhenius:

In Librum Aristotelis de Poetica Obss. P. II. *Jon. Nordqvist*, Bothn. 1 o. ett halft ark.

Swensk

Literatur-Tidning.

N:o 15. Måndagen den 13 Maji 1822.

Recension:

Historiska Anteckningar rörande Fortgången och Utvecklingen af det Philosophiska Studium i Swerige från de äldre till de nyare tider af L. Hammarsköld. Widare utveckling och fortsättning af en i K. Witterh. Histor. och Antiqvitets Akademien med deß högsta pris, belönt Afhandling. Sthm. Häggström, 1821. 537 sidd. 8:o.

Mera än en gång har det blifwit anmärkt, att wårt Fädernesland, så frugtbart på stora män i de empiriska wettenskaperna, deremot i de speculativa har så få utmärkta namn att uppwisa. Man har trott sig böra förklara detta phänomen ur en i det nordiska lynnet öfwerwägande praktisk tendens, som blott så wida medgifwer en rent wettenskaplig forskning, som denna kan bidraga till tillfredställande af det religiösa och sedliga intreßet, eller till fyllnad af samhällslefnadens behof. Härtill kunde man lägga beskaffenheten af wår literära werksamhet i allmänhet, som, underhållen blott af ett ringa antal subjecter, ej genom mångfalden af stridiga åsigter kan lifwas och utwecklas, och för att hållas wid ett raskare lif, nödwändigt fordrar yttre äggelser och wehikel. Orätt skulle man dock från sanningen af allt detta sluta till en fullkomlig brist i wårt Fädernesland på arbetare i den högre wettenskapen, och en absolut oförmåga hos Swensken till all egentlig speculation. En sådan tanke kunde blott uppstå hos en Dansk fanaticus, en Grundtvig, hwilken försäkrat, "att Swenskarne af sitt uteslutande låga sinne bundne wid jorden fullkomligen äro beröfwade all kallelse så till skaldekonst som philosophie", och genom detta sitt omdöme lika mycket förrådt en ursinnig nationalafund, som en fullkomlig okunnighet i wår litteraturs häfder — båda lika oförlåtliga hos en wettenskapsidkare. Mera att ursäkta wore dock denna sednare, då wi sjelfwe, långt ifrån att äga fullständiga underrättelser om wåra äldre tänkares bemödanden, knappt känna dem mera än till namnet.

Utan twifwel länder det derföre Kongl. Witterhets Hist. och Antiqvitets Akademien till heder, att hafwa framställt såsom prisäm-

ne: Afhandlingar uti Sweriges äldre wettenskaps Historia, och dymedelst uppmuntrat till försök, som i det de sprida ljus öfwer en del af wår litterär historia, der hittills ett barbariskt mörker rådt, tillika äro det säkraste medel, att vindicera Swenska namnets ära inom speculationens fält. Uppgiften, så widt den rörde wettenskapernas wettenskap, Philosophien, och fordrade en utförligare framställning af deß öden i wårt Fädernesland under äldre tider, war ej lätt att lösa, då nästan alla ledande hjelpredor fattades; och det kunde blott lyckas en man, som med en ihärdig forskningsförmåga och ett mod, hwilket af inga swårigheter på en hittills obanad wäg kunde afskräckas, förenade tillräcklig philosophisk erudition, för att troget och klart kunna återgifwa andan och innehållet af wåra äldre och nyare tänkares satser. Denna man war Herr L. Hammarsköld, hwilken oförtrutne Literatör, då han i detta sitt försök forgfälligt ur glömskan framdragit de äldsta monument af wettenskaplig forskning, med skicklighet dechiffrerat deras stundom dunkla, swårfattliga innehåll, samt, så mycket möjligt, från sin critik aflägsnat alla subjectiva åsigter och all polemisk tendens, bewittnat sig äga flera af de egenskaper, som man fordrar af en historico-philosophisk skriftställare. Han har sedermera ökat sina förtjenster af wår litteratur, i det han af sin prisskrift åt den kunskapslystna Allmänheten öfwerlemnat en widare fortsättning och utweckling, hwars förtjenster äro nog stora, att ej af de brister, hwilka det granskande ögat der möjligtwis skulle anträffa, kunna fördunklas. Och det är med särdeles nöje, som Rec. går att i korthet angifwa innehållet af detta arbete, och derwid bifoga de anmärkaningar, som han trott wara af nöden.

I en kort inledning, (sidd. 1–14) söker Förf. uppdraga de gränsor, inom hwilka arbetet såsom en historisk-kritisk framställning fortgår, samt angifwa den synpunkt, hwarur detsamma bör betraktas, nemligen ej "såsom en organiskt utförd Swenska philosophiens historia, utan blott som anteckningar till historien om det philosophiska studium i Sverige". Ty säger han; "det gifwes icke någon egentlig Swensk philosophie, såsom man kan säga, att det gifwes en Grekisk eller Tysk; och charakteren af det philosophiska Studium i Sverige har alltid ganska synnerligen bestämdt rättat sig efter de af fremmande snillen inom wettenskapen beredda evolutioner". Likwäl har han ej funnit för godt, att efter deßa utländska, hos oß bekantblifna och antagna systemer epochisera historien, utan låtit det hela fortgå i oafbrutet sammanhang, och har blott wid hwarje wettenskapens förändring hos oß gifwit en teckning af den allmänna revolution i speculationens område, hwaraf densamma warit föranledd. Kanske hade dock en dylik epochisering bidragit till en klarare och mera lättfattlig öfwersigt af det hela, och utan twifwel säkrare befordrat den nytta, hwilken Författaren ej utan skäl anser "philosophiens historia i allmänhet, och särdeles framställningen af inhemska och fosterländska bemödanden medföra, att nemligen populärisera philosophiens resultater, och bereda för den i wettenskapen oinwigde ett tillfälle, att propädevtiskt göra sig bekant med de ämnen, hwilka utgöra föremålen för philosophernas undersökningar".

Sjelfwa Expositionen börjar med en teckning (sidd. 14–22) af de allmänna föreställningar, som lågo till grund för de Nordiska mythorne. Redan i det föregående har Förf. sökt wisa giltigheten af en åsigt, hwilken han fruktar af flera, liksom af Kongl. Witterhets, Hist. och Antiquitets Academien, skola blifwa ogillad, och wederlägger der de wanliga inkasten: att deßa mythor ej i Sverige warit uppfunne, ej ens der såsom religionsdogmer trodde, utan blott böra såsom munkfictioner anses m. m. Men om man äfwen, hwad man nu mera temligen allmänt börjat göra, med-

gifwer orimligheten af dylika påståenden, så företer sig dock ett annat inkast mot Förf:s förfarande; ett inkast, som, ehuru i annat afseende, undfallit honom sjelf längre fram (sid. 21), der det heter "Det inträffade icke här i Norden, som i Indien och Grekland, att någon wettenskaplig philosophi uppkom, som utwecklade och systematiskt bestämde de begrepp, hwilka lågo gömda i mytherne. Deßa fortforo allt derföre, att ensamt hålla sig innom poesiens idealiskt målande sfher och blefwo med hwar generation mindre och mindre begripna, allt som folkets håg wäckt genom mythologiens löften om Wallhalls herligheter mer rigtades på yttre dater, heldst som ej heller här fanns någon särskild prestcaste, något lärdt stånd, som bibehöll föreställningarne i deras renhet och utwecklade dem till följe af den framskridande nationens behof". Är detta sannt, och man tillika medgifwer, att de ideer, som möjligtwis lågo till grund för den Nordiska Kosmogonien, då de allt jemt förblefwo insvepta i dunklet af poetiska fictioner, utan att någonsin framträda uti klarare medwetande, eller ens i sig bära frö till kommande wettenskapliga försök, nödwändigt förlora sitt speculativa wärde; så inser man ej hwarföre deßa mythiska åsigter fått sin plats i en historia om det philosophiska studium i Swerige; om man äfwen wille inrymma den en sådan i en fullständig Swensk CulturHistoria, der hwarje utwecklings-moment af folklynnet, äfwen om detta moment synes utan sammanhang med kommande, nödwändigt måste angifwas.

Sedan — för att komma till sjelfwa exposition — Förf. anför de twänne principer på hwilka den Nordiska kosmogonien ytterst hwilade, "den goda, ljusa och warma under formen af den strålande urwerlden Muspelheim, samt den onda, mörka och kalla betecknad genom det rysliga Nifelheim, det båda uppehållande, ewiga af sig sjelf bestående urlif, eller Ygdrasill, den ur afkan uppspringande ewighetens källa, Urdarbrunnen, wid hwilken wistas Nornorna som sjelfwa ewigt oföränderliga, gåfwo lagar åt alla förändringar i naturen, och synas ha blifwit ansedde för det högsta regulativ för universum", drar han deraf den slutsats, att ytterst till grund för wåra förfäders religion, liksom det för hwarje dualistiskt system nödwändigt måste göra, då mensliga förnuftet icke kan wara tillfreds, utan att någorstädes finna bestämd enhet, låg en undanskymd, men afgjord fatalism". Således, för att sluta af Förf:s ord, är hwarje dualistiskt system derföre i sitt innersta fatalistiskt, att denna twåhet, till tillfredsställande af förnuftsintresset, i grunden eller resultatet, antingen genom den ena principens subordinerande under den andra, eller bådas subordinerande under en högre, öfwergår i enhet; alltså sjelfwa dualismen fatalistisk genom det icke dualistiska deri, genom förnuftsenheten, således hwarje system såsom sådant, der naturligtwis denna enhet oeftergifligt herrskar, i sjelfwa werket fatalistiskt. Detta påstående är wißerligen icke nytt; men Rec. förmodar, att Hr H. ej will drifwa en lära, hwilken genom sin orimlighet upphäfwer sig sjelf. Lika litet torde Förf. wilja påstå, att hwarje dualistiskt system, betraktadt som ett försök att rädda friheten, huru heldst dualiteten tänkes, nödwändigt måtte mißlyckas; åtminstone har det nyaste försöket, ej bewisat detta, om det äfwen ej skulle ha tillfredsställt alla fordringar. Och, att en dualistisk religionslära, så wida dualismen ej tänkes såsom absolut, kan på engång uppfylla förnuftets fordran af enhet och stå tillsammans med friheten, bewittnar ju tydligen Christendomen? Hwad föröfrigt den Eddiska Gudaläran beträffar, så synes äfwen där fatalismen, om ej fullkomligt häfwen, åtminstone betydligt mildrad genom mythen om Allfader, under hwilken nornorna eller Ödet så wida synas subordinerade, som de ej uttryckte annat än deß ordnande och uppehållande kraft, sambandet mellan Gud universum och menniskan; hwarföre man

också wekat förklarat dem såsom skyddswäsenden, ej blotta naturgudar. Det är wisserligen sannt, att denna lära om Allfader, och deß förhållande till werlden ganska dunkelt framskymtar, och, att man har swårt att i de uttryck der derpå alluderas, fränskilja de genuina dogmerne från sednare tiders tillsatser; men många anledningar tyckas dock tillkännagifwa, att wåra förfäder werkligen trott på ett intelligent urwäsende, ehuru detta alltid dolde sig bakom mysteriets förlåt, likasom i så många andra forntidens religionsläror. Men Förf. har funnit för godt, Rec. wet ej af hwad för skäl, att med tystnad förbigå, eller åtminstone blott i förbigående nämna denna myth, hwilken dock är af så mycken wigt i Nordiska Gudaläran. Eljest har han fullständigt angifwit grundbegreppen däri: mytherna om Ymer eller grundämnet uppkommet genom båda urkrafternas, expansions och contractionskrafternas wexelwerkan, om deß första emanationer Rimthußarne eller Jotarne, de genom fuktighetens inwerkan på etherämnet framkommande Naturgudarne, Åsarne, eller "strålarne af den allmänna werlds-intelligensen", striden mellan deßa och de mörka materiella krafterna eller upphofwet till det onda, m. m.

Förf. wisar i det följande, huru, då i dessa alla mythers, oagtadt de förändringar de sedan undergingo, ideen om Naturgudarnes beroende af ödet blef bestående, och deremot den dunkla aningen om ett Urwäsende, som låg i bakgrunden, förblef i sitt mörker, utan att genom wettenskaplig forskning utwerklas till klarhet, deraf måste blifwa en nödwändig följd, att förfädrens tro, sedan de poetiska åsigterne efter hand förswunnit eller fördunklats, måste öfwergå till en rå fetischism, eller en praktisk skepsis, "som icke hade för sin tro någon annan realitet än i den twistande kämpens egen styrka och tapperhet", till deß, såsom ett räddningsmedel från deßa båda ytterligheter, Christendomen inträdde, werkande en total förändring i alla culturens elementer; och han söker bereda sig wäg till denna period medelst en kort teckning af medeltiden, och de innersta beståndsdelarne af deß bildning: mystik och scholatik. Härwid ogillar han den wanliga föreställningen, "att medeltidens philosophie endast och allenast grundar sig i wisa misförstådda peripatetiska åsigter, och att hela deß method bestämdes genom Aristotelis organon, hwilket endast är fallet med en sednare utweckling af den tidens speculation. "Ty, anmärker han, den herrskande philosophien, såsom närd genom kyrkofädernes skrifter måste öfwerensstämma med deßa lärares mystiska theologie"; och "måste förblifwa i detta skick till slutet af 13:de århundradet, då den egentliga scholastiken uppkom, och den öfwermodiga tanken, styrd af Albertus Magnus och Thomas ab Aquino, lät sin skarpsinnighet fritt leka ut i den dialektiska formalismen". Men, om den förra, eller af Förf. så kallade wanliga föreställningen är orimlig och förråder en fullkomlig obekantskap med medeltiden, torde dock Förf:s motsatta påstående tåla någon inskränkning. Det är wisserligen sannt, att medeltidens bildning under sin uppkomst, såsom grundad i Kyrkofädernes supernaturalistiska åsigter samt en Boethii, Cassiodori m. fl. neoplatonska speculation, war till sin anda mystisk, eller i sjelfwa werket ej annat än mystisk theologie, och, att den äfwen under en längre tid bibehöll denna öfwerwägande tendens; men det dröjde dock ej länge, innan förståndet gjorde sina anspråk gällande. Redan i första försöken att systematisera theologien wisade sig detta, och snart uppträdde i motsats mot den mystiska, i den gudomliga enheten försänkta contemplationen, en skarpsinnig, begreppen sönderdelande och åtskiljande dialektik; till deß i den genom Roscelin wäckta strid mellan Realism och Nominalism, denna motsats utwecklades i hela sin skärphet, och i och med detsamma äfwen det Logiska elementets öfwerwigt redan war afgjord, hwarföre man med rätta från Roscelin, d. w. s. slutet af 11:te århundradet, daterar den egentliga scholastikens uppkomst, ehuru den, såsom strängt Aristoteliskt, ej blom-

strade förrän med Albertus Magnus och Thomas ab Aquino. I alla fall om man äfven först med det allmännare spridandet af Aristotelis Skrifter genom Arabiska Philosopherne wille anta deß början, har ändock Förf. räknat orätt, då han utsatt det först till slutet af trettonde århundradet, ty redan i slutet af tolfte seklet lärdes arabisk-aristoteliſk philosophie, och i medlet af det 13:de lefde och florerade Albertus — Samma motsats af mystik och scholastik, som bibehöll sig i alla utvecklingsmoment af medeltidens bildning, röjer sig ehuru mindre bestämdt i de twenne monument af någon slags philosophisk speculation, som äro qwar från wår Katholska medeltid, och som af Förf. sidd. 26-38 anföras. Hwaraf det ena: S. Birgittæ Revelationes Coelestes, som på sin tid wann så mycken ryktbarhet, och sedermera på flera språk blifwit utgifwit, är ett alster af rent mystisk contemplation, men tilliks så afgjord ascetisk tendens, att det näppeligen här kunnat få sin plats, om ej den heliga Sierskan med en hop speculativa ideer om den andeliga åskådningen, den härigenom uppenbarade Gudens wäsende, förhållande till universum, o. s. w. sökt stödja sina pligtbud. Det andra åter; eller den berömda afhandlingen Um Kununga Styrelse och Höfdingiå, innehåller en på moraliska satser byggd politik, som i sin wettenskapliga grundläggning och logiska deduction förråder sin scholastiska urbild, Ægidii Colonnas liber de regimine principum; af hwilken likhet Hr H. slutar att denne eklektiske skolastiker, lärare wid skolan i Paris, bland Swenskar, som der studerade och insöpo den scholastiska realismens satser, har haft stort anseende.

Efter att hafwa anfört de allmänna ethiska begrepp, som uttalade sig i wår gamla, genom Christendomen modificerade Lagstiftning, öfwergår Förf. till perioden efter Reformationen, hwarmed först "den rätta Swenska historien i litterärt som i politiskt afseende egentligen kan sägas ta sin början." Som "protestantismen icke kunde wara fullt tillfreds med medeltidens scholastik, dels derföre, att den så småningom sämt sig med Romerska kyrkans dogmatik, för hwars stöd den anwände alla sina spetsfundigheter, dels derföre att deß analytiska gräl swårligen kunde stå tillsammans med det nywaknade humanistiska intreßet, af hwilket protestantismen till någon del war ett barn;" så war en reform af den philosophiska methoden ett behof som måste fyllas. Att denna, då den företogs af Melanchton, en eklektiker utan någon sann sjelfständighet, skulle sluta sig till Aristoteliska lärobyggnaden, men derjemte såsom ledande hjelpredor upptaga Scholastikernas satser, under förlikande af de realistiska och nominalistiska åsigterna, war en naturlig följd. Och de läroböcker i Logiken, hwilka han utarbetade, blefwo snart i Sverige, liksom det öfriga reformerta Europa, antagna såsom grundläggning för den philosophiska underwisningen, hwilken blott gick ut på, att medelst logiskt bindande grunder samt systematiskt sammanhang stadga de Evangeliska lärobegreppen. I motsats mot denna Melanchtonskt-Aristoteliska method, uppställde Fransmannen Ramus, med förkastande af så wäl Scholastikernas härklyfwerier, som Aristoteles logiska systematik, en wida lättare och för allmänna lefwernet mera tjenlig dialektik, hwilken för honom blott war: en konst att tala och skrifwa rätt. Ehuru ytlig denna lära war, torde dock Förs:s ömdöme öfwer Ramus wara för strängt: "att han ej war annat än en ytlig paradoxmakare, hwars högsta sträfwande rigtades derhän, att hitta upp lätta methoder, och att för wetteuskapernas meddelande bilda compendier", då man ej kan frånkänna honom den förtjensten, att medelst bestridande af Aristotelis ofelbarhet, och förkastande af all yttre auctoritet, hafwa banat wäg för en friare forskning, och genom införande af en bättre läromethod gifwit anledning till de djerfware försök till reform, som snart följde. Då denna method, införd wid de Tyska Universiteterne,

snart wann insteg i Swerige, der den genom sin praktiska tendens fick en mängd anhängare och särdeles befordrades af den wältalige Statsmannen Johan Skytte, utan att den likwiſt kunde utränga det Melanchtoniska lärosättet, wäcktes derigenom en häftig strid mellan det gamlas försvarare och Ramisterne. Föranledd häraf, ehuru egentligen rörande den Aristoteliska ethikens wärde och anwändbarhet i Christna skolor, fördes en skarp och på sin tid märkwärdig twist mellan Professor Jonas Magni och Biskoppen i Strengnäs Laurentius Paulinus Gothus, hwilkas hufwudsatser Förf. anför, för "att gifwa ett tillfredsställande ljus öfwer den skiljaktighet i åsigter, som utmärkte den tidens Aristotelister från Ramisterne". Men antingen är detta ljus illa upplysande, eller ock måste man tillstå, att Ramismen, sådan den i Paulini mot Magni scholastik rigtade argumenter framställes, hade i grund förlorat sin ursprungliga anda. Då nemligen, som bekannt är, Ramus i speculationen yrkade förnuftets sjelfständighet och lössitande från alla band, samt just derföre tadlar de nyare Aristotelisterne, att de äfwen från Religionens och Kyrkans genom Aristoteles befästade auctoritet hämtade wapen mot alla reformationsförsök i methaphysiken; så förklarar deremot den swenske Ramisten, på grund af menskliga förnuftets förmörkelse efter fallet, alla speculativa försök onyttiga, såsom idel foster af sophisterie; och man finner de båda tänkarne ej ha, mera än Aristotelis bekrigande, gemensamt. — Oaktadt dylika mer och mindre ensidiga anfall wann dock den nyare Aristotelismen en fullkomlig seger, då den upptogs och hyllades af närwarande periods berömdaste tänkare Johannes Canuti Lennäus, af hwilkens Logik, såsom prosstycke på tidens speculation, hufwudsatserne anföras. Då här logiken dymedelst skiljes från wettenskap, "att då denna syßelsätter sig med det constanta och beständiga samt ej åsyftar annat än den contemplativa kännedomen deraf, omfattar logiken deremot under sitt beständiga producerande af tankflut allt wäsende;" och åter från konsten sämedelst "att då den till object för sin productiva werksamhet wäljer det föränderliga, har logiken wändt sig åt det inre och oföränderliga", kommer läsarn i fullkomlig twekan om Lennäi mening, såsom rakt motsägande sig sjelf, i det den sednare distinction upphäfwer den förra. Och det är endast af den förut gjorda skillnaden mellan habitus principales: (prudentia, ars, intelligentia, scientia et sapientia) samt habitus instrumentales (ratio et oratio) som man kan med möda leta sig till werkliga meningen, och finna att Förf. öfwerhoppat ett etiam hos originalet. Wid uppräknandet af de till prädicamenterne äro äfwen twenne: förhållande och hafwa (relatio, et habere), bortglömde. — Mera utförligt framställas derpå den ännu subtilare Thuronii metaphysiska och logikaliska lärobyggnad, enligt hwilken philosophien ej är annat än en wiß intellectuell färdighet (habitus intellectualis), att syßelsätta sig med det man på ett naturligt sätt kan lära känna, till förwärfwande af lifwets högsta goda", och den theoretiska Phil. förnämsta del, metaphysiken: "wetenskapen om wäsendet såsom wäsende" (scientia entis, quatenus ens est). Om detta wäsende heter det längre fram "att det delas i subſtans och accidens, och förstår man med den första benämningen ett i och för sig sjelf bestående wäsende, med den sednare ett som utifrån påwerkar subſtansen. Denna åter kan wara i anseende så wäl till sin wäsendtlighet, som sitt warande, antingen fullkomlig eller ofullkomlig, men den subſtansen, som i båda deßa förhållanden är fullkomlig, måste antingen hafwa suppositalitet eller personalitet, den förra utmärker ett i, för och genom sig sjelf bestämdt, omedelbart subſtansens sätt, att existera, och den sednare åter sjelfwa detta och intellectuella subſtansens omedelbara existeringssätt". Att af denna förmörkande oreda i uttrycken hämta något klart begrepp om meningen, anser Rec. för sin del omöjligt, i synnerhet synes persona-

liteten oförklarlig, då man ej af det föregående känner något om den intellectuella substansen, och således ej kan försöka förklara det med substansens existeringssätt i allmänhet tillsammans med den intellectuella subst. sätt att existera. Men då Rec. ej haft tillfälle rådföra originalet, lemnar han osagjordt huruwida denna otydlighet bör tillskrifwas Hr H. eller ej; troligen hade det dock ej warit omöjligt, att gifwa en klarare tolkning af Thuronii mening.

Utwecklade genom den skarpsinnige Flachsenii försök, med hwilkens Colleg. Logicum scholastiken i Sverige tyckes ha nått sin culminationspunkt, wunno Thuronii satser anseende af Aristoteliska orakelspråk. Och de af Förf. blott i förbigående nämnde tänkare: Petrus Aurivillius, J. Boethius, Olaus Lauræus, Johannes Gezelius, G. Sjöbergh och P. Rathe (hwilken sistnämde dock torde blifwit orätt uppförd här, då, som Förf. i en not säger, "man ej känner annat om honom, än att han på swenska utgifwit en Logica eller slutkonst, som är en eklektisk sammansmältning af scholastiska och Wolffianska åsigter", hwilket förutsätter att han hör till en senare tid,) hade blott till afsigt att för den allmänna underwisningen "så mycket möjligt war i den minst widlyftiga sammandragsform sammanpreßa hans satser i metafysik och slutkonst och derunder kanske någon gång antyda sitt sjelftänkande medelst en förändrad definition, en ombytt ordning mellan reglorne eller en ny underafdelning af begreppen". Bland deßa sökte den förtjente Biskop Gezelius, åt hwilken derföre Förf. egnar särskild uppmärksamhet, i sin Encyclopedia Synoptica ej blott sammanpreßa den Thuroniska logiken och metafysiken, utan äfwen i physiken och pneumatiken systematiskt utföra dennes blott i förbigående antydda åsigter. Och han lemnade derjämte ett compendium i noologien, som enligt honom är: en intellectuell färdighet, att betrakta tingens öfwerensstämmelse, för att af dem abstrahera deras ytterste principer. Af deßa afhandlar han de praktiska i sin ethik,

som, enligt Förf. teckning, just icke wittnar om den skarpsinnighet, hwaraf eljest den tidens tänkare woro utmärkta. Han börjar nemligen med att definiera Ethiken med en kunskap, huru man genom dygdernas utöfning skall uppnå det högsta goda. Detta åter skall wara "den förnuftiga själens werkande och handlande, till följe af den högsta duglighet, hwars motsats är det högsta onda, eller själens werksamhet enligt lastens föreskrifter; men dygd är åter en själens färdighet, att werka ädelt och handla berömligt" o. s. w.

"Men emedlertid fanns det några, hwilka, icke tillfreds med denna tomma begreppsklyfwande abstraction, eftersträfwade en högre realitet, såsom grund för sin speculation; män, hwilka intagne af beundran för den betydningsfulla skönheten i det oändliga universum, wille ana deß inre wäsende, deß förhållande till menniskan, och till en osynlig werld. De flydde derföre Skolastikernes döda dialektik, för att antaga åsigterne af den förnämligast i Italien uppkomna Christeliga Neoplatonism, i hwilken medeltidens mystik hade sammansmält med Platonska och Orientaliska ideer". Och denna speculations lynne och förnämsta yttringar tecknas (s. 81–86) i allmänna drag. Då Förf. här anser denna philosophie wara till sitt inre ideella wäsende Orientalistisk, men till sin yttre form platonistisk eller egentligen neoplatonistisk, närmande sig till den af Ammonius Sakkas systematiserade Alexandrinska mystik, tyckes detta förutsätta, att denna philosophie fått en wiß tillsats af orientalisk anda, utom den som i densamma såsom neoplatonsk, eller såsom sammansmältning af orientalisk och platonsk speculation, redan finnes. Likwist känner man ju, att denna speculation i sjelfwa werket ej war annat än en Christlig Neoplatonism; eller en förklaring af Platos Lära enligt Plotin och de öfriga Neoplatonikerne, i öfwerensstämmelse med Christendomens ideer, utan att just det Orientaliska elementet der öfwerwägde; hwilket ej en gång war fallet i den kabbalistiska mystiken,

då Kabbala ej war rent orientaliſk, utan en blandning af judiska lärodogmer med grekiſk och orientaliſk ſpeculation. Lika litet kan man med Förf. af deß ofwanföre anförda Orientaliſkt-Neoplatonſka natur ſluta, att den war till ſin anda "eklektiſk, ſtödjande ſig på yttre auctoritet d. w. ſ. Bibelns." Neoplatonismen, likſom all af åſkådning alſtrad och deruti lefwande ſpeculation, är eller åtminſtone tenderar, att, upphöjd öfwer, eller i ſig omfattande, alla enſkildta uppenbarelſer af det abſoluta, blifwa univerſell blifwa "en allmänlig, hel oſplittrad, ren och owillkorlig kännedom om det werkligen waranде"; men till ſin anda är den icke eklektiſk, på ſin höjd ſyncretiſtiſk d. w. ſ. den utplockar ej ur de olika ſyſtemerna enſkildta fragment, för att af dem bilda ett mechaniſkt aggregat, utan åſyftar att i en grundåſigt till ett organiſkt helt förena de särſkilda ſyſtemernas wäſendtlighet. I och med detſamma ſåledes denna form af myſtiſk antas wara till ſin anda eklektiſk, har den redan till ſitt inre förnekat charakteren af neoplatonism eller tendens til univerſalism, d. w. ſ. den är juſt ſå wida eklektiſk, ſom den är icke neoplatonſk eller concluſionen är blott ſå wida rigtig, ſom prämißerna nekas. Men ej blott ſåſom ſlutſats, utan i hela ſin allmänhet är det påſtående åtminſtone öfwerdrifwet, att denna ſpeculation ytterſt ſtödde ſig på yttre auctoritet, eller ſom det widare heter, "att för ſin (?) ideella wäſendtlighet war Bibeln den högſta auctoritet, ſom på en gång gaf ämne åt underſökningen och ſanctionerade deß reſultat". Det är wißerligen ſannt, att denſamma, alſtrad af religiöſt intreße, oftaſt ſlutar ſig till uppenbarelſens läror, der hafwande ſitt object och ſitt wehikel, och att den, ſåſom kabbaliſtiſk myſtik, blott ſåwida i kabbala ſökte ytterſta källan för all wishet, ſom denna innehöll förklaring öfwer de dunklare religionsideerne; men förhållandet war dock här, likſom i den moderna myſtiken, ömſeſidigt: lika mycket ſom ſpeculationen accomoderade ſig efter Bibelns läror, måſte deßa accomodera ſig efter ſpeculationen, och för öfrigt, lemnande förnuftet eller phantaſien fritt ſpel, höll den ſig ej innom gränſorne af en blott förklaring, ej heller wädjade den alltid i ſitt procedere till Bibeln i högſta inſtancen. Twärtom wet man, att Brunos ſpeculation, hwilken kan ſägas repreſentera högſta utwecklingen af medeltidens myſtik, enoncerar ſig ſåſom ſjelfſtändig och ſri från alla band af yttre auctoritet, utan att i ringaſte mån närma ſig till öfwerensſtämmelſe med de poſitiwa Religionsbegreppen, ja ſtundom med dem ſynes ſtå i uppenbar ſtrid.

(Fortſ. e. a. g.)

Tillkännagifwande.

Det ytterligare nedſatta pris af 15 R:dr B:co, hwarföre ſedan detta års början Swenſk Literatur-Tidning från och med den förſta årgången 1813 till och med 1821, mot Contant betalning hos Undertecknade kunnat erhållas, upphör 1 månad från nedanſtående dag, då det förra priſet à 3 R:dr B:co per årgång åter inträder. De ſom wilja begagna detta tillfälle till erhållande af deßa årgångar, behagade till Underteckнade inſända ſina requiſitioner, jemte penningar, hwarefter Tidningen wid förſta lägenhet ſkall blifwa aſſänd till närmaſte ſjöſtad. Några defekt-Nummer finnas i en del årgångar, men deßa ſkola i ſommar omtryckas, hwarmed redan början är gjord. De afgå derefter per poſto till alla dem, ſom antingen redan anmält ſig eller innan den ofwan uppgifna tiden anmäla ſig ſom köpare.

Upſala, d. 29 April 1822.

Palmblad & C.

Bihang
till
Swensk Literatur-Tidning.

N:o 15. December 1822.

Lund:

Conspectus Prælectionum quæ divina affulgente gratia in Regia Academia Carolina a die 1 Octobris MDCCCXXII ad idem tempus anni sequentis instituentur. 2 ark Folio.

Carol. Academiens n. w. Rector
And. Otto Lindfors, Histor. Professor.

Professorer i Theologiska Faculteten:

Christian Wählin, Theol. Doctor, Primar. Theol. Professor och DomProst, L. N. O. Theologia Dogmatica & Polemica, kl. 11.

And. Hylander, Theol. Doct. och Professor, L. N. O. Dawids Psalmer samt Theologia Symbolica hwarannan gång kl. 9. Privatim Theologia Biblica.

Mart. E. Ahlman, Theol. Doct. och Professor, Director Seminarii: Pauli Epistlar kl. 10.

Juridiska Faculteten:

Fredr. Cederschöld, Juris & Moral-Professor: Inledning till Sedeläran, kl. 9.

Joh. Holmbergson, Ph. och Jur. Utr. Doct. Juris Patr. Professor: Jorda-Balken, och Mißgernings-Balken, kl. 11.

Medicinska Faculteten:

Arw. H. Florman, Med. Doct. Anat. & Chir. Professor: Anatomien och derefter Chirurgien kl. 11.

Eberh. Zach. Munck af Rosenschöld, Med. Doct. Ph. & Chir. Mag. Med. Theor. Professor: Medicinska Politien kl. 3.

Carl Fr. Liljewalch, Med. Doct. Chir. Mag. Art. Obstetr. Professor: Ars Obstetricia kl. 8.

Joc. Sönnerberg, Med. Doct. Med. Pract. Professor: Läser publice kl. 10. Besöker Nosocomium kl. 9.

Philosophiska Faculteten:

And. Lidbeck, Ästhet. Professor, Akad. Bibliothecarius: Ästhetiken, kl. 8.

Carl Er. Kjellin, Mathem. Professor: Fluxions Calculen kl. 10.

Esaias Tegnér, Theol. Doct. Græc. L. Professor, L. N. O. Thucydides kl. 11.

Carl Fr. Fallén, Hist. Natur. Professor: Ichtyologien och derefter Invertebral-djurens Historia kl. 11. Privatim Mineralogien.

Carl A. Agardh, Botan. Professor, läser publice öfwer märkwärdigare Wäxter. Privatim Swenska Flora.

Jon. Albin Engeström, Phys. & Chem. Professor: Anorganiska Chemien, kl. 12. Privatim Organiska Chemien och Pharmacien.

Jon. Brag, Astron. & Phys. Professor: Astronomien kl. 3. Privatim Mechaniken.

Jon. Stecksén, Litt. Gall. Germon. & Angl. Professor: Franska, Månd. och Tisd. Tyska, Thorsd. och Fred. kl. 8. Privatim Engelska Språket.

Elias Lidfors, Eloqu. & Poës. Professor: Cicero de Oratore och derefter Tacitus de Moribus Germanor. kl. 9.

Ebbe Sam. Bring, Philos. Theor Professor: Psychiska Anthropologien kl. 2. Privatim Logiken och Philosophiens Encyclopädi.

LL. OO. Professionen vacant.

Adjuncter i Theologiska Faculteten: Er. Hallenborg, Th. Licent. och Adj. Kyrko-Historien kl. 8. — And. J. Hellstenius, Theol. Doct. och Adj. Catecheriken kl. 9. — Abr. Zach. Pettersson, Präfectus Seminarii: Kyrko-Lagfarenheten. — Bengt Jac. Bergquist, E. O. Adj. Dicta Classica V. & N. T. Månd. och Tisd. Declamations-öfningar i Seminarium, Thorsdagar och Fredagar.

Juridiska Faculteten:

Juris Parr. Adj. vacant.

Medicinska Facultetens:

Joh. Bernh. Prambe, q, Med. Doct. Chir. Mag. Anat. Professor: Populär Medicin för Medico-Theologi kl. 1. — Joh. Rabbén, Med. Doct. och Adj. — Carl G Schönbeck, Med. och Ph. Doct. Art. Obstetr. Adj.

Philosophiska Facultetens:

Joh. Wilh. Zetterstedt, Professor, Botan. Demonstrator, Hist. Natur. Adj. — Håkan Danielsson, Chem. Adj. och Laborator (utnämnd Kyrkoh. i Österslöf). — Pehr Dahl, Professor, Philos. Theor. & Pract. Adj. — Sven Nilsson, Professor, Oecon. Adj. — Bengt Gustaf Bolmeer, Histor. Adj. (läser publice, under Histor. Professorns Rectorat, Swenska Historien till Gustaf II Adolphs tid.) — Elias Schütz, Akad. v. Bibliothekarie. — And. Smedeman, Phys. Adj. — Elias Fries, Botan. Adj. — C. Georg Brunius, Gräc. L. Eloqu. & Poes. Rom. Adj. — Joh. Ekstrand, Mathes. Adj. — Carl Joh. Hill, Astron. Observator. — Åke Kahl, LL. OO. Adj. (föreståt den lediga LL. OO. Profession och läser publice Davids Psalmer och Jobs Bok.) — Carl Gust. Retzius, utn. Chem. Adj. och Laborator. — Joh. Gust. Liljegren, Professor, E. O. Adj. (frånwarande.) — Magnus Bruzelius, E. O. Adj. Collega Scholä. — Sven Hylander, E. O. Hist. Adj. — Sven Rydberg, E. O. Phil. Theor. Adj. — L. G. Wimmerstedt, E. O. Adj. (frånwarande.) — Nils Lowén, E. O. Æsthet. Adj. och E. O. Bibl. Aman.

Magistri Docentes:

Theologiska Facultetens: H. Reuterdahl, Semin. Docens: Matthäi, Marci och Lucä Evang. kl. 1. — Gust. Ad. Testrup. — Nic. Otto Ahnfelt. — Joh. Pettersson.

Juridiska Fac Carl Joh. Schlyter, Ph. och Jur. Utr. Doctor (frånwarande).

Medicinska Fac. G W. Nehrman, Med. Licent. Anat. & Chir. Docens. — J. O. Lagberg, Med. Licent. Med. Theor. Docens. (bägge frånwarande).

Philosophiska Fac. H. F. Sjöbeck, Litt. Angl. & Gall. Docens. — H. Schartau, Philos. Pract. Docens. — H. P. Olander, Eloqu. Rom. Docens. — Joc. Faxe, Litt. Gräc. Docens. — Ad. Wilh. Ekelund, Mathes. Docens. — Hampus C. Tullberg, LL. OO. Docens. — Lars Gust. Palmqvist, Pädag. & Didact. Docens.

Exercitii-Mästare:

Eman. Wenster, Ph. Mag. Aßessor, Director Musices. — And. Arwidsson, Ritmästare. — G. J Schantz, Fäktmästare. — Joh. M. Lang, Dansmästare.

Lärda Nyheter:

Stockholm:

Swenska Akademien har på sin Högtidsdag d. 20 Dec. tilldelat stora Priset i Wältaligheten åt en Täflingsskrift om Wiljan af Öfwerste-Lieutenanten och Ridd. C. G. Nordforß. I Skaldekonsten blef Stora Priset detta år ej utdeladt. Endast andra Guldpenningen gafs åt Lagmannen C. von Becker för ett Skaldestycke öfwer Carl XIII:s Bildstod. Årets minnespenning war präglad öfwer Biskopen i Lund Doct. And. Rydelius, hwars minne författadt af Professorn Doct. F. M. Franzén, upplästes. Prisämnena för 1823 ses af allmänna Tidn.

Upsala:

Widl Kgl. Akademien utgjorde Studerande

Ungdomens antal sistl. Höstermin 1389, af hwilka 819 warit närwarande, och 570 frånwarande, neml. 131 Frälse, 331 Prästsöner, 228 Borgaresöner, 153 Bondesöner, 281 söner af ofrälse Civile Embetsmän, 61 af ofrälse-Militairer och 204 af andra Ståndspersoner. Enligt inkomna Tabeller och tryckta Catalogen war de närwarandes antal Nationswis följande:

Stockholms Nation . . .	62.
Uplands	53.
Fierdhundra	19.
Roslags	24.
Gefricio-Helsinge . . .	38.
Östgötha	126.
WestGötha	80.
Södermanlands och Nerikes	92.
Westmanlands och Dahla .	91.
Smålands	28.
Götheborgs	45.
Calmare	22.
Wermelands	46.
Medelpado-Jemtlands . .	24.
Bothniska	45.
Gothlands	12.
Finska	9.

Inskrifne under termin 130 och deribland 1 Utlänning.

Lund:

D. 22 Novemb. höllo parentation öfwer afl. Eloqu. & Poës. Professorn, Doct. J. Lundblad af hans efterträdare i Embetet, Prof. El. Lidfors.

De af sammanskottet för Högtidligheterna i Helsingborg, wid H. Kongl. Höghet KronPrinsens återkomst från deß Utrikes reso, öfwerblefna 1000 Rdr Bco åro anslagna till en Stipendiifond. Årliga räntan under namn af Stip. Oscarianum tillfaller en Studerande af Skånska Nationen.

Under sistl. Höstterminen har Studerande Ungdomens antal wid härwarande Akademi warit 569, af hwilka 388 närwarande och 181 inom 2:ne år frånwarande. Under Terminen äro 78 inskrifne, Nationernas Ledamöter hafwa warit:

Östgötha Nation	14.
Westgötha	12.
Smålandska	60.
Skånska	149.
Blekingska	43.
Götheborgska	60.
Calmare	11.
Wermlandska	4.
Norrlandska	11.
Extra Nationales (Adel). .	24.

Westerås:

Lectorn, Kyrkoherden i Skinnskatteberg, Mag. Jac. Borelius har blifwit utnämnd till Prost öfwer sin församling.

Wexiö:

Efter Philos. Lectorn, Mag. C. J. Heurlin, utnämnd Kyrkoherde i Tolgs Pastorat af detta Stift, är Adjuncten wid Lunds Akademi, Mag. Joh. Blomstrand utnämnd Philos. Lector.

Calmar:

ConRectorn Mag. Josua Zander har blifwit utnämnd till Gymnasii Adjunct härstädes. Likaledes har Collega Scholä Mag. Abr. Ahlqwist blifwit förordnad till Consistorii Notarie härstädes.

Nekrolog.

Pehr Tollesson, Theol. Doctor, Contracts-Prost och Kyrkoherde i Närtuna och Gottröra, war Bondeson från Åsheda Socken i Småland, född d. 2 Oct. 1747. Student i Upsala 1765. Präst 1771. E. O. Esquadr. Predikant wid Smålands Cavalleri. Såsom Kyrkoherde wid Danwiks och Siklas församl. 1780, gjorde han sig snart bekant såsom en af hufwudstadens uppbyggligaste predikanter. Kongl. Hofpredikant i Jul. 1792. Såsom utnämnd Kyrkoherde i Närtuna och Gottröra i Febr. 1793, bewistade han Jubelfesten i Upsala s. å. och blef derwid utnämnd till Theol. Doctor, samt Ledamot af den kort efter mötet nedsatta Ecclesiastik-Committéen. Wid tillträdet af sitt Pastorat i Maj 1794 blef han utnämnd till Honor. Prost och ContractsProst. 1810. Afled d. 28 Jun. 1821, 74 år gammal.

I sitt gifte efterlemnar han 2 Söner.

Utgifne arbeten: 1. Försök till en förbättrad D. Swibelii förklaring öfwer D. Lutheri mindre Cateches. Upf. 1756. 12:o. — 2. Predikningar öfwer de årl. Sön- och Högtidsd. Evangelier. Del. 1—2. Götheb. 1802 Qu. — 3. Ordbok öfwer Nya Testamentet. Sth. 1815. Qu. — 4. Geograph. HandLexicon öfwer Gamla Testam. Upf. 1815. O. — 5. Handbok i Bibliska Litteraturen. Del. 1—4. Upf. 1816—18. O. — 6. Nicodemi Evangelium. Sthm. 1818. — Utom strödda Predikningar och Tal samt åtskillige asketiska skrifter.

Mag. And. Joh. Retzius f. d. Chemiä och Histor. Natural. Professor wid Lunds Akademi, war född i Christianstad d. 3 Octob. 1742. Fadren war Doct. Nils Retzius, Provincial-Medicus i Skåne. Student i Lund 1758 Philos. Magister 1764, och samma år förordnad till Chemiä Docens. Med högwederbörligt tillstånd wistades han från år 1768 till 1772 i Stockholm, der han tjenstgjorde dels såsom Auscultant i Bergs-Collegium, dels såsom Lärare i Chemi och Physik wid Hofpred. Thenstedts en tid bekanta Schola Illustris. Utnämndes till Botan. Demonstrator wid Lunds Akademi 1771. Erhöll 1777 Professors karakter och 1780 Survivance på Histor. Natur. Professionen, efter Prof. E. G. Lidbecks afgång. 1781 Extraord. Professor i Natural-Historien och 1795 änteligen Ordinarius, efter Prof. Lidbeck, hwarjemte han 1798, efter Prof. Wollins frånfälle, tillika blef Chem. Professor. Riddare af K Nordstj. Orden 1814. Erhöll redan 1812 tjenstfrihet, men fortfor ännu, så länge hans krafter det medgåfwo, med wården af Akademiens Botaniska Trägård. 1821 flyttade han till Stockholm till sin derstädes bosatte Son. Hans wistande blef der ej långwarigt; ty samma år d. 6 Octob. afgick han med döden 79 år gammal.

I sitt gifte med Ulrica Beata Prytz hade han 3 söner: Magnus Christian Kgl. Lif-Medicus, Anders Adolph Med. Doctor och Bat. Läkare samt Carl Gustaf, Chem. Laborator i Lund.

Prof. Retzius war Ledamot af K. Wetenskaps Akademien i Stockholm sedan 1782 samt af Wetenskaps Akademierna i Turin och Padua och Naturä Curiosorum i Erlangen och Wetenskaps Societeterna i Köpenhamn och Philadelphia m. fl. åfwensom Heders-Ledamot af K. Sundhets Collegium. Sjelf war han stiftare af Physiographiska Societeten i Lund 1772 och deß Secreterare från 1781. — Sin Naturaliesamling, som isynnerhet war rik på mineralier, förärade han 1811 till Lunds Akademi.

Hans utgifne Skrifter äro: 1. Grunderne till Phormacien. Sth. 1769. O. 2 Uppl. ib. 1778. Öfwersatt på Tyska Lemgo 1777. — På Latin af J. A. Murray. Göttingen 1771. — 2. Inledning till DjurRiket. Sth. 1772. O. 3. Nomenclator Botanicus. Lips. 1772. O. — 4. Observationes Botanicæ. Fasc. I—VI Lips. 1778—91. F. — 5. Floræ Scandinaviæ Prodromus. P. I. II. Sth. 1779. O. Ed. 2. Lips. 1795. 6. Prolegomena in Pharmacologiam Regni Vegetabilis. Lips. 1783. O. Öfwers. på Tyska af Westrumb. ib. 1786. — 7. Lectiones publicæ de Vermibus Intestinalibus. Sth. 1786. O. — 8. Försök till Mineral Rikets Uppställning. Lund 1795. O. Öfwers. på Tyska af Rudolphi. Lips. 1798. — 9. Faunæ Sveciæ a C. v. Linné inchtioatæ. P. Prima recognita, emendata & aucta. Lipf. 1800. O. — 10. Flora Oeconomica Sveciæ. D. 1. 2. Lund. 1806—07. O. — 11. Flora Virgiliana. Lund. 1809. O. Deßutom flera smärre Afhandlingar i Journaler och Lärda samhällens Acter, 43 st. Academiska Disputationer m. m. — Prof. Retzii Porträtt är graveradt i Koppar af Schmidt i Dresden 1790 Fol. och plägar åtfölja hans Observationes Botanicæ.

Swensk

Litteratur-Tidning.

N:o 16. Måndagen den 11 Junii 1822.

Recension:

Guta-Lagh das ist: Der Insel Gothland altes Rechtsbuch. — In der Ursprache und einer wieder aufgefundenen altdeutschen Uebersetzung herausgegeben; mit einer neudeutschen Uebersetzung nebst Anmerkungen versehen von Dr. Karl Schildener. Ordentl. Professor der Rechte an der Universität zu Greifswald zu Greifswald, in Commission bei Ernst Mauritius. 1818. XLVIII, 274. ff. in 4:o.

Bland de lemningar, som wi hafwa från wåra förfäders tid, förtjena wißerligen landskapslagarna en synnerlig uppmärksamhet, och de utgöra en rikedom, som wi ej nog kunna wärdera. Ty dels hafwa de såsom historiska monumenter det största wärde för det ljus, som de sprida öfwer wåra förfäders inre ställning, öfwer deras seder och öfwer de då för tiden rådande folkåsigterna; dels äro de för lagfarenheten owärdeliga, hwilket naturligtwis bör i synnerhet erkännas af den, som hyser den åsigt af ett lands lag, att deß hufwudsakligaste element utgöres af den från fäderna i arf gångna folköfwertygelsen, och att den står i ett enligt naturen lika innerligt och oupplösligt förhållande till folket som deß språk. Ty lika som kännedomen om ett språk icke kan blifwa fullständig eller förtjena namn af språkkunskap, så wida den icke fattar språket i deß sammanhang och uppsöker orden i deras första ursprung; så kan icke heller lagfarenheten, med nämda åsigt af lagen, möjeligen göra anspråk på wetenskaplighet, så wida den icke på lika sätt fattar lagen i ett på fullständig kännedom om deß uppkomst och utbildning grundadt sammanhang. Men också den, som hyser en sådan åsigt af lagen, att den endast är en så kallad lagstiftares wilja, — en mening, hwilken man, såsom bekannt är, äfwen har utsträckt så långt, att man för de tillfällen, då lagstiftaren icke stadgat något, endast welat tillerkänna folkseden och folköfwertygelsen laga kraft, på den grund att den af lagstiftaren tacite blifwit godkänd, — också den, som hyser en sådan åsigt, bör erkänna, att de gamla lagarna hafwa ett stort wärde för lagkunskapen. Ty i hwarje

tid skall lagstiftaren utgå från de åsigter, som äro gifna uti de för hans tid gällande lagarne; och blott så wida man besitter en fullständig kännedom af dem, skall man wara säker att riktigt kunna förstå honom. Derföre bör icke någon fråga kunna uppstå om wigten och nödwändigheten af wåra äldre lagars studerande; och wid sådant förhållande bör äfwen det arbete, med hwilket Rec will göra allmänheten något mera bekannt, och som i anseende till deß innehåll rätteligen förtjenar ett rum i Swenska Litteraturen, i dubbelt afseende wara wälkommet, då det dels bewittnar, huru aktningen för wåra gamla lagar äfwen på kraftigt sätt blifwit omfattad af utlänningarna; dels erbjuder ett ökadt tillfälle för dem, som wilja intränga i forskningen af deßa lagar.

För att genast göra Läsaren bekannt med det egenteliga ändamålet för detta arbete, får Rec. nämna, det Herr Schildener, som händelsewis kommit i tillfälle att göra en närmare bekantskap med wår lagfarenhet, fattat det beslut, att åt allmänheten öfwerlemna en, på Kongl. Bibliotheket i Stockholm i Mscr. förwarad, gammal tysk öfwersättning af Gottlandslagen, af de ganska giltiga skäl, att denna öfwersättning skulle dels hafwa ett stort wärde för det gamla språkets skull, dels wara af stor nytta wid Gottlandslagens tolkning. Denna öfwersättnings utgifwande är således att anse såsom hufwudändamålet för arbetet. På det att denna öfwersättning emedlertid skulle blifwa så mycket mera brukbar för dem, som icke ega tillräckelig kännedom i gamla tyska språket, har Herr Schildener äfwen tillaggt en nytysk öfwersättning. Och för att ytterligare gifwa arbetet all möjelig fullständighet, och för att lätta jemförelsen med den af Hadorph förut utgifna Gottländska texter, är äfwen denna text bifogad. Således har man här Gottlandslagen i deß ursprungeliga språk med en gammal tysk samt en ny tysk öfwersättning; och denna hufwudsakeliga delen af arbetet upptager 89 sidor.

Hwad härwid beträffar den Gottländska texten, så är den aftryckt efter Hadorphska upplagan, och man har i detta afseende skäl att beklaga, det Herr Schildener icke warit i tillfälle att jemföra den med det i Stockholm befinteliga och af Hadorph begagnade Manuscriptet. Hwad widare beträffar den gamla tyska öfwersättningen, så torde det, såsom warande af mycken wigt i afseende på denna öfwersättnings wärde förtjena att här nämnas, det deß utarbetande blifwit föranstaltadt af Ståthållaren på Gottland Johan Techewics, under den tid Tyska Riddarne innehade Hön, och är det i behåll warande M:scr. af år 1401, såsom ett slutttillägg derå wisar. Denna öfwersättning följer i det nogaste den Hadorphska Texten. Dock har den wanligen en olika paragraphindelning, och afwiker efter det XIX:de Cap. äfwen derifrån uti Capitel-indelningen, så att den får flera Capitel än den Gottländska texten; och den har äfwen efter det XLVIII:de Cap. en olika ordning, såsom den ock har framskjutit det hos Hadorph warande LXIV Cap. till det XXXI. Stundom har ock öfwersättningen något, som ej finnes i Hadorphs Gottländska text; och stundom har denna något, som ej finnes i öfwersättningen, hwilket dels gäller i afseende på serskilta §§, dels äfwen i afseende på hela Capitel. Således saknas i Gottländska texten de i öfwersättningen warande XLIII och L Cap. – Deremot har öfwersättningen ej de i Gottländska texten befinteliga LXII, LXIII och LXV Cap. – Deßa i öfwersättningen bristande Capitlen har Hr S. efter Gottlandslagen serskilt upptagit under namn af "Gothländische Zusätze am Ende des Originals bei Hadorph, welche sich in der altdeutschen Uebersetzung nicht finden" (utgörande 3 sidor); och har han till en sådan serskilt behandling haft det skäl, att deßa Capitel, såsom öfwerskriften till LXII Capitlkännagifwer, blifwit tillsatta i anledning af det förut i lagen befinteliga beslutet, att den nya lag, som efter hand kunde antagas, skulle

alltjemt skrifwas till. — Hwad slutligen beträffar den af Hr S. utarbetade och tillaggda nytyska öfwersättningen, så följer den den gamla tyska öfwersättningen, och den får således egentligen icke bedömas såsom öfwersättning af den Gottländska texten. Dock upptager den äfwen de ställen, som saknas i gamla öfwersättningen, hwilket ock gäller i afseende på de ofwannämda, såsom tillsatser behandlade, Capitlen.

Denna del af innehållet, såsom warande den hufwudsakeligaste, har Rec. ansett sig först böra nämna. Men arbetet innehåller deßutom mera; och äfwen härwid will Rec. först fästa uppmärksamheten wid det mera hufwudsakeliga: nemligen 1:o "Däniſche Zuſätze", hwilka befinnas wid slutet i Manuscriptet af den gamla tyska öfwersättningen, och förr icke warit till trycket befordrade, bestående af en förordning i 32 artiklar från år 1492 samt "Receß som Konning Chriſtian I. det uptgaa offwer Sitt och cronens Land Godtland 1537." Deßa stycken upptaga 13 sidor. 2:o "Alte Erzählung," hwarunder förekomma de hos Hadorph befinteliga berättelserna om Gottlands första uppfinnelse; om deß förening med Swerige, deß skatt och frihet; om Gutharnes omwändelse till Christna tron: och om Gutharnes pligt i härfärd med Swea Konung: — upptagande 10 sidor. Öfwer allt har Hr S. bifogat en nytysk öfwersättning.

Härjemte hörer till innehållet af detta arbete: 1.o Företal (på 6 sidor), hwari Läsaren underrättas om det serskilta tillfälle, hwari Hr S. warit, att blifwa närmare bekannt med Swenska Lagfarenheten, och om anledningarna till detta arbete. 2:o Inledning (36 sidor), hwaraf en förerindran samt första afdelningen uppräkna de hjelpredor, som Hr S. begagnat, och andra afdelningen serskilt talar om Gottlandslagen och om de omständigheter som med den kunna stå i närmare sammanhang. — 3:o Capitel-förteckning (4 sidor). Detta allt går före det ofwanangifna hufwudsakeliga innehållet. Härefter följa 4:o Noter (148 sidor), som med siffror äro hänförda till serskilta ställen i den nytyska öfwersättningen, och innehålla historiska och philologiska anmärkningar, tjenande till upplysning af de ämnen, som i Gottlandslagen förekomma. 5:o Förteckning öfwer dunkla och förklarade ord, nemligen först Gottländska ord och derefter gamla tyska. Utgör tillsammans endast 2 sidor 6:o Register.

Sådant är innehållet af detta arbete. Ser man nu widare på wärdet deraf, så finner Rec., det Hr S. oförnekeligen förwärfwat sig ett stort anspråk på den lärda werldens tacksamhet, då han gjort den gamla tyska öfwersättningen af Gottlandslagen tillgänglig för allmänheten; ty naturligtwis bör en så gammal öfwersättning mångfaldigt lätta tolkningen af denna lagbok. Wäl är det i afseende härpå sannt, att Hadorph har, wid sin swenska öfwersättnings utarbetande, begagnat denna tyska öfwersättning, såsom man redan finner deraf, att han i brädden åberopar Versio Germanica, hwilket ock warit det, som gifwit Hr S. anledning att efterfråga denna öfwersättning. Man finner det också deraf, att man i denna öfwersättning blir warse orsakerna, hwarföre Hadorph tolkat somliga ställen på sådant sätt, som man eljest icke sett någon anledning till, såsom då han t. ex: tolkat ordet mund i XIX: 1 med nagel, hwilket Ihre har observerat med den anmärkning, att han dertill icke wiſte orsaken. Men ehuru man icke utan största obilligher skulle kunna förneka Hadorph att hafwa inlaggt en stor förtjenst i sin öfwersättning, helst om man jemförer den med Loccenii öfwersättningar af Upplands- och Westgötha-lagen; så är det dock onekeligt, att han icke uttömt den nytta, som man wid Gottlandslagens tolkning kunde göra sig af den tyska öfwersättningen, oberäknadt att det i alla fall är maktpåliggande, att wara i tillfälle till jemförelse och pröfning — Och då nu Hadorph lemnat ett stort fält öppet i afseende på den fördel man

wid Gottlandslagens tolkning kunde hämta af den Gamla öfwersättningen, så är det äfwen onekeligt, att Hr S. har på flere ställen begagnat detta tillfälle för att sprida ett nytt ljus öfwer denna lagbok. Såsom exempel härpå kan Rec. anföra Cap. VI: § 6: "Verþr Þrel eþa ambatu Manz um helgan Dagha verki takin, þa bytir Drotin firi þaun þria oyra en þaun yrkin þria vintr sen mali ir inter." Deßa sista orden: "sen mali ir inter" öfwersätter Hadorph: "sedan den Saak är öfwertygad; men gamla tyska öfwersättningen har (i 10 §): "wan ire zit usgeledin ist", som Hr. S. tolkar med: "wenn ihre Zeit zu Ende ist", hwilket ock begwämligen passar till Gottländska texten, samt deßutom gifwer en bättre mening, och lemnar en märkwärdig upplysning i laghistorien; ty på sådant sätt wisar sig en, enligt denna lagbok, då för tiden warande egen beskaffenhet af trälldomen, till följe hwaraf den efter en wiß tids förlopp skulle upphöra; och härigenom blir det lätt förklarbart, huru några års arbete kunde åläggas trälen såsom straff, hwilket man på annat sätt icke rätt wäl kan begripa. Detta samma gäller om Cap. II: § 10 (i öfwers. § 13). Likaledes om XVI: 9, hwilket ställe Rec. anser tydeligen bekräfta det af Hr. S. uppgifna förhållandet: "En Þrel Þan sum ort hafr mala, þa taki frelsi firi Kirchiudurum ꝛc". Detta ställe öfwersättes af Hadorph: "En träl som kan föra Ord för sigh sielf, han tage Frälse för Kyrkiedörarne". Men hwar och en finner lätt, att förmågan att föra ord swårligen kunde anses som något skäl för en träl att blifwa fri; och orden i Gottländska texten låta deßutom icke begwämligen tyda sig så. Antagligare är derföre den mening, som gamla öfwersättningen (§. 12) gifwer: "Eyn drelle der syne zit der eygenkeyt usgedinet hat" ꝛc, som af Hr S. tolkas med: "Ein Sklave, der seine Zeit der Leibeigenschaft ausgedient hat ꝛc". Och detta paßar äfwen fullkomligen wäl till Gottländska texten, utan att man med Hr S behöfwer, för att få ort till att betyda ända, förändra mala till mali. (se Nota 137). Ty likasom ortasoyþ i Gottlandslagen betyder arbetskreatur, så kan ort här wara af orka, yrka (arbeta), då meningen blifwer alldeles efter orden: en träl, som har utarbetat sin tid etc.

På sådant sätt skulle Rec. wißerligen kunna uppgifwa flera ställen, hwilka blifwit bättre tolkade, än som i den Hadorphska öfwersättningen har skett. Men i detta afseende anser Rec. sig göra bäst uti att hänwisa Läsaren till sjelfwa arbetet, och till anställande af en egen jemförelse. Deremot torde det tillåtas Rec. att fästa uppmärksamhet på ett och annat, som, enligt hwad Rec. tyckt sig finna, icke blifwit alldeles riktigt fattadt af Hr S., hwilket Rec. ansett wara mera maktpåliggande, enär hans anmärkningar således möjeligen skulle kunna medföra den nytta, att bidraga till upplysande af ett och annat ställe. Från början försäkrar dock Rec. det han härwid är fri från allt anspråk att wilja mästra, äfwensom från all affigt att wilja minska förtjensten af ett arbete, som han för sin del gerna erkänner, — och så anhåller han äfwen att blifwa ansedd.

Cap. II: §. 8. "Þa en han gangr viþr, et han moþr war, och callr Born vara datt burit, þa þarf ai henni fe fram leggia; En Men vilia henni mistroa um, oc engar hafr han uitniscunur, þar sum miþ henni varu, þa en han i barnfarum war". Här är fråga om den händelse, då en qwinna angifwes för barnmord, och erkänner sig hafwa födt barn, samt ej hafwa wid födseln haft de i lagen (samma Cap. §. 2) anbefallta qwinnor närwarande; men påstår, att barnet warit dödfödt. Då heter det: "þa þarf ai henni fe fram leggia", och fråga blir nu, om meningen antingen är att qwinnan eller att anklagaren slipper att framlägga penningar. Hadorph öfwersätter: "tå behöfwer hon icke penningar framlägga". Gamla öf-

wersättningen (§. 11.) har: "so darf man ir keyne buſſe vortlegen, och detta tolkas af Hr. S. med: "so darf man ihr keine Buße auflegen." För sin del anser åter Rec. deßa ord böra tydas på detta sätt: "då behöfwer man ej framlägga penningar till henne." Detta följer först deraf, att "henni" i Gottländska texten är Dativus, och att verbum tarfwa icke brukas på det sätt, att personen står i Dat., utan står den i Nomin. Widare är det tydeligt, att "framlägga" icke kan betyda "ålägga." Detta samma anser Rec. äfwen gälla i afseende på "vortlegen," hwilket ord Hr S. i Nota 18 rätteligen säger nyttjas för darlegen. Och så wida det skulle i detta afseende kunna wara af någon wigt, hwad Hr S. i samma Not anför, att vortlegen i öfwersättningen stundom förekommer, utan att ordet fram finnes i Gottländska texten; så bör det anmärkas, att de af honom såsom bewis anförda ställen alldeles icke hafwa ordet vortlegen, äfwensom Rec. för öfrigt icke funnit förhållandet sådant, om ej i XXVI: 2. (öfwers. XXXIII: 2), hwareft, möjeligen genom tryck- eller skriffel, kommit att stå frar i stället för fram. — Ytterligare får Rec. såsom skäl för sin tolkning anföra, att den culpa, hwari qwinnan war, derigenom att hon uraktlåtit tillkalla de anbefallta wittnesqwinnorna, och hwarigenom hon fått präsumtionen emot sig, ganska wäl kunde wara ett skäl att fritaga åklagaren från de honom eljest åliggande präſtanda. Och, såsom det synes, bestod just framläggandet deri, att anklagaren skulle, wid målets företagande till bewisning, deponera en summa penningar, hwilken han förlorade och den anklagade erhöll, så wida denne blef frikänd, (hwarföre ock framlegia förekommer i 7 §. om att fullfölja angifwelsen); och detta war således ungefär af lika beskaffenhet med den, enligt andra lagböcker, brukeliga wädningen parter emellan, med den åtskillnad, att wid detta tillfälle deponerades penningar blott af den ena. Deremot kunde qwinnans försummelse icke wara något skäl att fritaga henne från de stadgade böterna; och denna anmärkning wederlägges icke af det sätt, hwarpå Hr S. i Nota 19 söker att complettera sin tolkning, nemligen att qwinnan skulle få fria sig med ed; ty dels kunde inga böter komma i fråga, förrän bewisningen blifwit werkställd, dels hade ingen bewisning behöfts, så wida qwinnan skulle i alla fall wara fri från böter.

En lika anmärkning gäller i afseende på den näſtföljande §.: "þa en ambatun mans uerþer slict mal kient, þa leggir engin henni maira se fram, þan siex oyra penninga." Gamla öfwersättningen har: "— — — so legt man ir nicht grösir buße denne etc.", hwilket Hr S. tolkar "— — — so legt man ihr nicht grösere Buße auf, denn etc." Men till detta tillagda ordet "auf" finnes icke någon anledning, och den naturligaste meningen är således, att angifwaren icke deponerar, för att, i händelse af hennes befrielse, till henne böta, mera än 6 öre. Och detta bekräftas fullkomligt af det, som genaſt följer i nästa §.: "þa en han verþr ful (öfwerbewist)," hwaraf man med allt skäl kan sluta, att i det föregående är ännu icke fråga om den händelse, då hon blifwit öfwerbewist, och således icke eller om hwad hon eller hennes husbonde för henne skulle böta.

III: 1. "þet ier nu þi neſt, et þar a huer tiþir hafa och tiunt til fyra sum han Kirchiu hafr garra, oc bol war af auduerþu til scurat." Deßa sista orden öfwersätter Hadorph: "— — ther — han — Präſtebool af begynnelsen tillskickat." Gamla tyska öfwers. har: "— dar he dy kirche gebâwet hat unn synen hof van anbegynne zugeschrebin ist," hwilket af Hr S. tydes: "— — — wo er die Kirche gebaut hat, und seinem Hofe von Anbeginn zugeschrieben ist. Efter Rec:s mening bör detta sista, hwarom nu endaſt är fråga, förstås på det sätt, att tionden skulle gifwas till det ställe, till hwilket gården från början blifwit skrifwen; då meningen blifwer den, att man ej

sick efter behag lägga sitt hemman från en kyrkesocken till en annan. Detta är i afseende på den Gottländska texten alldeles tydeligt, emedan "bo!" är här owedersägeligen subject. Deremot kan det synas betänkeligare i afseende på den gamla öfwers., hwarest det heter "synen hof." Men då man efter denna läsning icke får någon rimmelig mening så synes det icke wara djerft att antaga, det synen står här i stället för syn, helst Hr S i Nota 21 anmärker, att man i gamla tyskan icke warit så nogräknad med artikelförändringarna, och han af sådan anledning i II: 12 ändrat eynen till eyne. Man jemföre ock XIII: 7 (i öfwers. §. 8), hwarest mestadels samma uttryck förekommer i Gottländska texten, och öfwersättningen har "syn hof."

Uti II: 4, IV: 2 och 4 förekommer det talesättet: "vinna syct," hwilket gamla öfwers. tolkar med: "gesucht eller gesycht vynden," och Hr S. med: "das Anhängiggemachte gewinnen." Det är härwid sannt, att ordet vinna i landskapslagarna förekommer i samma bemärkelse, som då man säger, winna en rättegång t. ex. UL J.B. XXII: 1. Men Rec. anser det strida emot språkbruket, äfwensom han icke kan erindra sig något exempel, att detta ord i sådan betydelse construeras med Supinum; utan borde det i sådant fall hafwa hetat: vinna þet syct ier. Deremot brukas winna ganska ofta för förmå, kunna (valere), och sättes då med supinum, hwarpå Gottlandslagen erbjuder många exempel, såsom vinna firistandith i samma Cap. §. 5, "vinna buþit" XIV: 7, vinna uppivegit XIX: 21. Hwad beträffar den gamla öfwers. så är Rec. icke i stånd att så säkert kunna bedöma språket deri; men det förefaller honom, att det bordt heta: "das gesuchte vynden," så wida meningen skolat wara den af Hr S. antagna. Då man nu lägger härtill, att gitta sott (WMh. Manh.B. LXIX, LXX) och orka sökia (XLII, XLIII) betyder kunna bewisa, så är all sannolikhet, att winna syct skall hafwa samma bemärkelse, och att meningen på de twenne första anförda ställena således är den, att socknen får de der utsatta böterna, så wida den kunnat leda i bewis den gjorda angifwelsen samt på tredje stället, att målet kunde komma upp för tingmännen, då socknamännen wid deras undersökning ej orkat bewisa.

I IV: 3 förekommer ordet Venzl, som i gamla öfwersättningen (§ 4) tydes med wenyngh hwilket åter af Hr S. tolkas med wenig. Då nu venzl (af wåna, förmoda, mißtänka, på mißtanka anklaga) i Gottländska texten betyder mißtanka, eller rättare en på blotta mißtankar (d. w. s. då inga wittnen finnas) gjord angifwelse; och då skilnaden mellan 2:dra och 3:dje § består deri, att i den förra supponeras wittnen, men icke i den sednare; så wille Rec. förmoda, att det tyska wenyngh betyder det samma som det gottländska venzl; och detta synes honom så mycket sannolikare, som äfwen tyskarna hafwa ordet wåhnen.

VI: 1. "Thitta *) ier nu thi nest at daga aigu men alla helga halda, tha sum biscupar hafa helga buthit, oc allir menn hafa withr takit". Deßa sista orden tydas i gamla öfwersättningen: " = = unde alle man untfanghen hat", och af Hr S. " = = = und jedermann empfangen hat". Men detta uttryck "alir menn" förekommer ofta i wåra gamla lagar för en menighet, eller för folket såsom Juridisk person betraktadt. Så öfwersätter äfwen Hr S. det med "alles Volk" i XIII: 2; och det lika betydande "allir lythir" tolkas i gamla tyskan stundom med gemeynheit (XIII: 13) stundom med alle man XIV: 2). Rec. skulle derföre wilja tro meningen på anförda ställe wara den, att sedan Helgedagarna blifwit wid tinget af Biskoparna påbudna, så hade de af menigheten blifwit antagna,

*) I anseende till brist på bokst. þ (thor) nyttjas här och i det följande th i deß ställe.

hwilket synes Rec. naturligare, än att helgedagarna skolat antagas af hwar och en, eller, som Hadorph säger, af alla menniskor. Också kan Rec. anmärka, att det af Hr S. walda ordet "empfangen" icke paßar till Gottländska texten; men detta torde kunna förswaras af gamla öfwersättningen.

XIII: 5 "thaun banda sum dragin standr vm at meli, hana ma engin lastra sen atmeli ir vti". Detta heter i gamla öfwers. "Der vrede band steit eyn jar alvmm. den en mag nymand strafin. wen das jar geledin ist", hwilket Hr S. tyder så: Des Friedens Bande steht ein ganzes Jahr, und ihn (den Todtschläger) mag niemand strafen wenn drs Jahr verlaufen ist". Men Rec. kan icke finna, att här är fråga om dråparen; ty dels nämnes han icke, dels skulle följden af en sådan mening blifwa, att den dräpnes anhöriga kunnat hämnas å honom före årets utgång, hwilket strider emot den nästföregående §, som utan inskränkning säger, att han skulle hafwa helg i bandu sinni. Också då Hr S. i Nota 106 åberopar det i gottländska texten förekommande ordet lasta såsom bewis derföre, att det tyska strafin skall betyda hämnas; så får Rec. nämna, det han icke kan erindra sig, att ordet lasta förekommer i wåra äldre lagar i sådan betydelse. Äfwen förekommer i Gottländska texten XIV: 4 ordet hämna, hwilket öfwersättes med rächen och ej med strafin. Då nu flera omständigheter woro att iakttaga wid fridsbandets dragande, hwarom talas i 4, 6, 7, 8 § §, och då lasta betyder att tillägga någonting fel, så synes Rec. ingen ting wara naturligare, än att detta ställe bör tydas så här: Ingen må tala å ett fredsband, som står (oklandradt) ett helt år, sedan året år tillåndalupet. Härmed öfwerensstämmer äfwen Hadorphs öfwersättning; och den gamla tyska synes så wäl paßa för denna mening, som för någon annan.

XIX: 12: "tha en sia ma yfir thvert mot —". Gamla tyska öfwers: (§ 11.) har: "wen man is mag zeen twers obir eyn dingh". På detta ställe är fråga om ett lyte, som man kunde se twärs öfwer ett mot eller dingh, och det kommer nu an på, hwad dermed förstås. Hadorph uttyder det med "förra wågamoot", hwilket han ytterligare förklarar med "twärgata der större plats år". Hr S. följer honom häri, och gifwer mot eller dingh med "Kreuzweg". Detta kunde wäl låta sig höra i afseende på ordet mot, men icke i afseende på dingh; åtminstone synes Hr S. förklaring i Nota 165, att tingen från början hållits på korswägar, wara hämtad något wäl långt borta. Deremot låter ordet mot (möte) ganska wäl förstå sig om ting. Och att det, enär den gamla öfwers. har detta ord, äfwen bör tagas så, bekräftas deraf, att talesättet "iwir thwårt thing" är i de andra landskapslagarna ganska wanligt såsom i SML. Manh. B. V; "fölghir lyti swa at thet synis iwir thwårt thing". Jfr WML. ManhB. XLIII. DalL. ThingsB. 26. Således torde det anförda stället rätteligen böra tolkas: kan man se det twärs öfwer ett ting, d. w. s. twärs öfwer tingsplatsen.

XIX: 71 "tha hafi Garthin witorthi". Här öfwersätter Hr S. ordet Garthin med Hausgenossenschaft, och supponerar i nota 193, att det är sammansatt af Garth (gård) och in (inom). Men, efter hwad Rec. wet, formerade man icke gerna nomina på det sätt, att man tillade en partikel i slutet af ett ord; utan torde det rätt och slätt wara artiklen, som här är tillaggd (hwarpå man kan se karlin såsom exempel i 4 § följande Cap., så wida något exempel behöfs), då ordet således, verbotim öfwersatt, kommer att betyda gården. Och hwad widare beträffar detta ords serskilta betydelse på detta ställe, så anser Rec. dermed betecknas den döde mannens arfwin-

ger. Ty ordet Gärth förekommer i XX: 8, 9 för slägt; och på lika sätt säger man äfwen, att någon är af det eller det huset.

Då Rec. widare will göra några anmärkningar, får han på förhand erindra, det "thau er" (skrifwes i andra lagböcker "tho at, thy at") är ett talesätt, som flera gånger förekommer i Gottlandslagen, och betyder fastän, såsom man tydeligen kan sluta af III: 3, VII: 2, XVIII: 5, XIX: 55, XXXVII: 2, XXXVIII: 3. Så tages det äfwen i gamla öfwersättningen; men här nyttjas derföre ofta "alleyne, alleyne das," hwilket likwäl tydeligen måste öfwersättas på lika sätt, såsom ock Hr S. tolkar det med "obschon" i III: 3, VII: 2, XLIII: 3, XLIX: 3. Men han tyder det icke alltid så, och derigenom synes hans öfwersättning på sina ställen blifwa mindre riktig. Således heter det i XX: 1, "— — thau et noythas takis fyr thau han ir magandi," hwilket i gamla tyska öfwers. (XXI: 1) heter "— — — alleyne das sy benötet werden er her mündich sy," hwilket efter Rec:s omdöme bör tydas på detta sätt: "— — fastän nöd tränger förrän han är myndig," men af Hr S. gifwes mindre wäl med: "— — darum, daß die Noth drängt, bevor dieser mündig ist."

Samma Cap. §. 2. "— — tha haldr hann inni sinum luta thau et andrir verthin iorth til fythur seliw." — Gamla öfwers. "— — der behelt syn teil Alleyne. dy anderen das ere durch der vůtunge willen verkoufen." Här har punkten wid alleyne utan allt twifwel influtit oriktigtwis, och meningen är: — han behåller sin andel, fastän de andre etc.; och icke såsom Hr S. gifwer det: "der behält sein Erbtheil allein, wenn die andern das ihrige des Unterhalts wegen verkaufen."

Samma Cap. §. 9. "— — thau et gängis." Gamla öfwersättningen (§. 10) tyder detta så: "— — Alleyne is vergaen ist also van der manne wegen. "Detta öfwersätter åter Hr S. så: "— — indem es (das Gut) von der Familie abgekommen ist durch diese Männer." Rec. tyder deremot den Gottländska texten så: fastän det gängis d. w. s. efter jemförelse med den föregående §. — fastän intet blod (inga descendenter) är efter; och widare tyder Rec. den gamla tyska öfwers., hwaraf meningen blir densamma ehuru något utförligare: fastän det (blodet) är förgånget således (som i förra §. är nämdt) i anseende till männerna, (hos hwilka egendomen under tiden warit). Denna förändring i tydningen, som hufwudsakeligen grundas på bemärkelsen af talesättet thau et, och det deremot i tyskan swarande alleyne, har äfwen det för sig, att man således får det här brukade ordet gangas i samma betydelse, som det eljest har i denna lagbok, då det på sådant sätt förekommer. Och detta bör så mycket heldre observeras, som Hr S. af sin tolkning på detta ställe welat härleda bestämmelser för detta ords betydelse, hwarom strax nedanföre skall talas.

XX: 42. "— — — thau et ai sei Barn." Tyska öfwers. (XXIII: 8): "— — — doch das dar keyn kynt en sey." Detta bör, såsom ock Hadorph har förstått det, tydas: fastän barn ej följer, och icke såsom Hr S. öfwersätter det: "— — — jedoch muß kein Kind vorhanden seyn," hwilken tydning äfwen strider emot sammanhanget, alldenstund böterna icke wore större då barn föddes, enligt den föregående §. Jfr. ock §. 37.

(Forts. c. a. g.)

Swensk Literatur-Tidning.

N:o 17. Måndagen den 17 Junii 1822.

Recensioner:

Guta-Lagh das ist: Der Insel Gothland altes Rechtsbuch. — In der Ursprache und einer wieder aufgefundenen altdeutschen Uebersetzung herausgegeben; mit einer neudeutschen Uebersetzung nebst Anmerkungen versehen von Dr. Karl Schildener. Ordentl. Professor der Rechte an der Universität zu Greifswald u. Greifswald, in Commission bei Ernst Mauritius. 1818. XLVIII. 274. ff. in 4:o.

(Forsättn. och slut.)

Rec. nämnde nyss, det han skulle fästa någon uppmärksamhet wid talesättet "gangs eller gangs eptir", hwilket förekommer ofta i det 20:de Cap. (efter indelningen i gottländska texten). I noten 198 söker Hr S. bestämma dess betydelse, och antager, att det blifwer "vorzüglich gebraucht für Succession, wonach der vorige Zusammenhang zwischen Familie und Gut (namentlich Grund und Boden) durch gemeinsamen, ungetheilten Besitz, fernerhin nicht mehr erhalten bleibt." Men, efter hwad Rec. kan finna, förekommer det aldrig med hänseende till arffölden; utan förutsättes det såsom något redan gifwet, hwarpå arffölden beror, och hwarigenom den bestämmes. Också synes den tanken, att arfwets fördelning på flera händer skolat wara det som egenteligen åsyftats, motsägas deraf, att det icke säges gangs i den händelse, då flere söner funnos, och arfwet således fördelades på flera (XX: 1.). Och till och med de ställen, som af Hr S. blifwit anförde såsom bewis för den nämnda tolkningen, tala snarare mot än med den. Således är uti 12 §. (i öfwers. §. 13.) endast fråga om en dotter, hwilken enligt denna §. skulle få ärfwa moder och fadermoder, samt enligt 4. §. sin fader; och då hon således fick ensam taga allt, så är tydeligen icke fråga om någon skingring eller fördelning af arfwet, och det synes icke någon den ringaste grund hwarföre Hr S. här öfwersätter: "Wo es in einem Hofe zergeht (die Gemeinschaft aufhört und das Gut getheilt wird. Och samma anmärkning gäller äfwen i det närmaste i afseende på den 10:de §. (i öfwers.) 11 §.), hwareft Hr S. likaledes talar såsom wore fråga om delning; ty Gottländska texten talar här på lika sätt endast om en arfwinge: "tha liauti than sum Bothz ier nestr.". Och hwad beträffar de af Hr S. yt-

terligare åberopade 19 och 20 §§, (i öfwers. 20, 21), så inser hwar och en ganska lätt, att det skulle, enligt hwad dessa §§. innehålla, wara alldeles tillfälligt, om arfwet tillfölle en eller flera, och om det således kom att fördelas eller ej. — Widare säger Hr S. att "ganga äfwen betyder, "daß ein Gut vom dem Hofe und der Familie, wozu es eigentlich gehörte, auf dem Wege der Verheurathung und Succession gänzlich ab — und an einen andern Hof kommt." Men äfwen detta anser Rec. wara orätt, och den af Hr S. i detta afseende åberopade 9 §. (i öfwers. 10) bewisar så mycket mindre något, som Hr S. enligt hwad redan blifwit anmärkt, här orätt tolkar thau et eller det tyska alleyne med indem, genom hwilket mißtag den anförda tolkningen af ganga kunde låta höra sig, men efter hwars rättande den blifwer alldeles oanwändbar. Slutligen tillägger Hr S. att ganga äfwen tages "für das Vergehn, Aussterben, Erlöschung einer Linie überhaupt." Detta anser Rec. wara rigtigt, och han anser denna tolkning äfwen wara den enda rätta, så att ifrågasatte talesätt icke tages i någon annan mening. Emedlertid kan härwid behöfwas någon ytterligare förklaring; ty meningen är egenteligen, att den person, om hwars qwarlåtenskap fråga är, icke har någon afkomma af äkta säng efter sig, genom hwilken slägtlinien kan fortsättas. Dock är denna betydelse stundom widsträcktare stundom inskränktare, så att det ibland menas, att den ifrågasatte personen hwarken har äkta manliga eller qwinliga descendenter, ibland endast att han icke har några äkta manliga arfwingar såsom son eller sonson. Denna sednare betydelsen förekommer i XX: 4, 12 och 28, och torde wara den ursprungliga, emedan slägtens upprätthållande wanligen beräknats på den manliga afkomman, och denna från början warit ensam arftagande. Den förra betydelsen deremot förekommer i XIX: 69, XX: 9, 10, 15, 18, 19, 20, 25. Huru ganga fått denna betydelse är icke lätt att säga; men å mycket synes

dock tydeligt, att det ej kunnat ske på det af Hr S. uppgifna sätt, att ganga eptir betydt: succedi ab aliquo ut herede, hwarifrån det icke rimligtwis kunnat komma att betecna bristen på barn. Ihre härleder detta talesätt från likfärden. Detta nämner Hr S. med den anmärkning, att denna betydelse icke kan wara den enda. Men denna anmärkning kunde Hr S. hafwa besparat sig, emedan Ihre på nämnde sätt endast will wisa anledningen till detta talesätt, hwilket han deremot tolkar: "si familia mortua fuerit." Huruwida denna af Ihre uppgifna härledning har något wärde, kan Rec. emellertid icke bedömma.

I sammanhang härmed kan det nämnas, att det i 19 §. heter: "tha en gangiz ier i thaim Garthi", och i gamla öfwers. §. 21. "wen is vorgangen ist in deme houe," så tolkar Hr S. det mindre rigtigt med: "Wenn in einem Hofe alles ausgestorben ist"; emedan detta ställe står i sammanhang med det föregående, och meningen således rätteligen är, om inga barn finnas i den gården.

Uti samma 20 Cap. heter det i slutet af §. 7: "— — mithau bloz ir til." Detta öfwersättes i gamla öfwers. (§. 8.) "— — dy wile des blutes ichteswas ist", och af Hr S.: "so lange von Blutsverwandten irgend einer übrig ist." Den följande §. begynnes med denna motsättning: "tha en gangs bloth alt —", hwilket gamla öfwers. gifwer med: "vorgeyt das blut myt alle", och Hr S. med: "hört die Blutsverwandtschaft ganz auf —". Här har Hr S., enligt Rec:s omdöme, allt för widlöftigt tolkat ordet bloth, hwarmed på detta ställe icke kan förstås blodsförwandtskapen (slägten) i allmänhet, utan endast descendenterna af den i 7:de §. (efter Gottländska texten) nämnde qwinnan. Detta inses tydeligen deraf, att då det i 8 §. supponeras: "tha en gangs bloth alt", så skulle likwäl egendomen blifwa i slägten, och slägt således finnas. Sannt är, att här nämnes Garth; men detta ord kan på detta ställe icke betyda annat än slägt-

ty då det här heter, att den fasta egendomen, hwarom fråga är i 7 §., skulle återgå till gården, så låter detta ord icke förstå sig om stället, såsom wid andra tillfällen är möjeligt, emedan den fasta egendomen nödwändigt skulle blifwa der den war. Också förswagas den anförda tolkningen af ordet bloth af följande tydliga sammanhang, som man då får. Då en qwinna fick arf, gjordes i afseende på arfföljden efter henne skilnad emellan fast och lös egendom. Den lösa egendomen skulle tillfalla den närmaste slägtingen, han måtte då wara beslägtad genom den person, från hwilken arfwet kommit, eller ej (§. 10). Den fasta egendomen skulle gå till hennes descendenter, så länge de funnos (mithan bloz ir til), och man gjorde således icke afseende derpå, att egendomen kom i en annan slägt, efter mans-linien räknadt (§. 7). Men dogo hennes descendenter ut (tha en gangs bloth alt); så gjordes afseende på de flera eller färre gånger, som egendomen efter henne hade gått i arf. Hade den endast gått två gånger i arf, d. w. s. kommit till hennes barnabarn; så skulle den återgå till den slägt, från hwilken den kommit (tha liautr atr i garth sama. sum yr war cumit) Hade den deremot gått tre gånger i arf, d. w. s. kommit till hennes barnbarnsbarn, så ansågs den tillhöra den nya slägt, hwari den kommit (tha sterbz thar quert i Garthi, sum i ier cumit).

XXXVIII 4 "Tha en neguar misstror thaim, tha ranzaki i sama a-i." Gamla öfwers. XXXVII: 5 "Misscloubit en ymand das sal man uspören etc." detta tolkar Hr S.: Mißtrauet ihnen jemand, das (die Ursache dazu) soll man ausforschen etc." Men meningen kan icke wara att man skulle uforska orsaken till mißtankan; utan att man skulle anställa ransakning öfwer det mißtänkta målet, d. w. s. undersöka, huruwida i det egendomsskifte, hwarom fråga på detta ställe är, låg något bedrägeri till bördemännens förfång.

Sluteligen kan Rec. anmärka, det Hr S. i Gottlandslagen beständigt öfwersätter thing eller det tyska dyngh med Gericht, hwilket på långt när icke swarar emot det gamla begreppet, och på sina ställen gifwer en origtig mening. Således då det t. ex. i XXVIII: 4. heter "lysin a thingi" eller i gamla tyskan (XXXVIII: 4.) "kündigen deme dynge", så will det icke säga "kund thun dem Gericht", utan kungöra för den församlade menigheten. På lika sätt kan det, då det i XXXVII: 7 heter, at man skall böta till tinget, icke wara meningen, att man skall böta till Domstolen utan till menigheten. Bättre öfwersätter derföre Hr S. ordet thing i den bifogade gamla berättelsen I: 15, II: 9 med Gemeindeversammlung.

Men utan afseende på deßa anmärkningar är öfwersättningen omkeligen utarbetad med flit och med uppmärksamhet. I detta sednare afseende skulle dock Rec. kunna erinra, att Hr S. någon gång sprungit förbi ett och annat ord, utan att det i rättelserna blifwit anmärkt. Således har han i VIII: 2. gått förbi "alle dy pasche woche" (hela påskweckan). I XX: 2. (efter tyska indelningen) äro orden "keghen eyme" (emot ett) förbigångna, hwarigenom meningen i Hr S:s öfwersättning på detta ställe blifwit alldeles oriktig.

Hwad nu widare beträffar det öfriga innehållet af detta arbete, så må det erkännas, att Hr S. i inledningen gifwer en god åsigt af wår äldre lagfarenhets litteratur, äfwensom han i de bifogade noterna ådagalägger en widlöftig beläsenhet i den nordiska laghistorien. Dock måste Rec. härwid anmärka, att de historiska underrättelserna icke alltid äro så pålitteliga. Så om exempel kan anföras ur noten 5 (pag. 20): "Ist nemlich = = die christliche Religion im eilften Jahrhundert durch den heiligen Olof (Skötkonung) von Norwegen aus, auf Gothland verbreitet worden." Ett annat exempel lemnar Hr S. wid underrättelsen om wår Rämd p. 163. "Nach Stiernhöök p. 54 ward in den mei-

sten schwedischen provinzen die Nämnd anfänglich von den Parthien, zu gleichen Theilen erwählt, um in bedeutenden und dunkeln Fällen überall tiefer nachzuforschen. Späterhin und namentlich zufolge der meisten landschaftsgesetze (Provincialrechtsbücher) war sie zwar eine ordentliche, von den Bevollmächtigten des Königs für jede Gerichtsversammlung erwählte, geworden." Då Stiernhöök här åberopas, så bör det på förhand anmärkas, att han på det citerade stället alldeles icke säger något sådant, utan endast i allmänhet nämner, att nämnden från början icke warit stata et ordinaria, utan först sedermera blifwit det. Hwad nu beträffar Hr S:s anförde yttrande, så gifwer det anledning till flera anmärkningar. Först är det mindre rätt, att han, för att finna, huru nämnden från början (anfänglich) blifwit tillsatt, efterfer huru det förhållit sig i de swenska provinserna (i motsats mot de göthiska); ty de swenska lagarne innehålla, såsom Hr S. i Inledningen rätteligen anmärker, mindre spår af ålderdom än de göthiska. Men om Hr S. dock welat detta, så borde han åtminstone först wändt sig till Dahlelagen, hwilken tillkännagifwer, att nämnden från början tillsatts af Domaren (TingsB. §. 8). Då nu äfwen de äldre Göthiska lagarna låta Nämnden tillsättas af Domaren (WGL. TiuwdA. VII: 7, TinghmB. I. ÖGL. RäfstB. I. III. —); och då utnämnandet af parterna tillkännagifwer ett mera utbildadt tillstånd, hwartill skolat fordras flera omgångar; synes man icke med skäl kunna antaga, att nämnden enligt wåra lagar från början blifwit på detta sätt tillsatt. Men likaså litet som man således kan säga, att nämnden från början blifwit tillsatt af parterna, likaså litet kan man med Hr S. säga, att den sedermera enligt de flesta landskapslagarna tillsattes af Konungens ombud. Om detta wore sannt, så skulle det naturligtwis böra finnas i de yngre landskapslagarna. Men Helsingel., till hwilken man i sådant fall borde wända sig bland de första, känner så mycket mindre något sådant, som den (KrB. XVI: 2.) stadgar, att halfwa nämnden skulle utnämnas å swarande sidan och hälften å kärande sidan (gemensamt af målsäganden och den som förde Konungens talan), och tillägger: "Ok swa ware i allum malum ther nampdamal åru." Uppl. L. gifwer den allmänna regel (ThingmB. II: 3: "Nadhi halwi nämd hwarthera sum widher delas"; och den fordrar åtminstone (i 4 §.) att båda parterna skulle säga sig till dem som nämdes. Härmed öfwerensstämmer WmL. ThingmB. VIII och IX. SmL. TingmB. III, IX, X. På sådant sätt blir det icke lätt att inse, huru de flesta landskapslagarna i allmänhet betagit parten rättighet att utse nämd. Men swårare blir det att inse, huru Konungens ombud fått denna rättighet, hwilket skolat i så hög grad strida emot folkets frihetssinne. Också då ÖGL. RäfstB. III omtalar den händelse, då Konungssoknare wille hafwa ting, så stadgades det, att domaren skulle utsätta nämd. Sannt är emedlertid, att Konungens ombud någon gång undantagswis hade rättighet att utse nämden. Således war det t. ex. en formalitet, att då en anklagad bekänt ett brott som gick å lifwet, så skulle 12 af de närwarande thingmännen swärja, att han widgått brottet, innan dom kunde fällas; och deßa 12 män kunde Länsmannen utnämna (UL. ManhB. VII: 1. Jfr. LI: 2. Men att af sådana speciella stadganden wilja göra en allmän regel, går icke an. Ändteligen bör det i afseende på Hr S:s anförda yttrande anmärkas, att det alldeles icke låter bewisa sig, att nämden enligt de flesta Landskapslagarna warit eine ordentliche für jede Gerichtsversammlung. Twertom synes det af parternas rätt att wälja eller att åtminstone owillkorligen få förkasta, wara tydeligt, att serskilt nämd warit för hwarje fråga.

Widare säger Hr S.: "Diese Nämd der Landschaftsgesetze untersuchte und bestimmte alsdann das Factum und hatte dabei viel

Freiheit und Bedeutung, indem in wichtigen Fällen, besonders denen, wo eine grosse Anzahl von Eidhelfern erfordert ward, es schon von den Gesetzen verstattet war, daß die Hälfte derselben aus Mitgliedern der Nämd bestehen konnte." Häruti har Hr S. med synnerlig godtrogenhet efterlagt Stiernhöök, som (de J. Sv. & Goth. Vet. pag. 107) säger: "*In quibusdam* (causis) *jura dimidium sacramentalium offerunt ex ordinaria Nemhda, ut in duodenariis binis et trinis.*" Men denna tanke wederlägger sig sjelf; ty huru skulle man kunna taga hälften till 36, d. w. s. 18, utaf 12 män? Enligt Rec. förmodan härleder detta sig från ett missförstånd af det stadgandet, att wid thretolftar eller twetoltar ed skulle wara halft nämt (ÖGL. RäfstB. V:pr.). Men detta är att förstå på följande sätt, och alldeles icke om nämden. Då en part fäste (utfäste) ed, skulle han genast nämna (namneligen uppgifwa) de män, som han ämnade begagna; och han fick sedermera endast gå eden med dem, som han således nämt, så wida det skulle blifwa lagligfullt (ÖGL. RäfstB. XI: 1). Men då eden war synnerligen stor (2 eller 3 tolfter), och det således skolat wara swårt att strax uppräkna så många, ansågs det wara nog, att han wid edfästningen nämde hälften, och den andra hälften fick tills widare wara onämd.

En ytterligare granskning medgifwer icke rummet i denna Tidning och af denna orsak måste Rec. stadna wid det som här redan blifwit anfördt, hwilket han likwäl hoppas åtminstone wara tillräckligt för att wäcka en tillbörlig uppmärksamhet på detta förtjenstfulla arbete hos dem, som wilja förwärfwa sig kännedom af wåra landskapslagar.

H. S. Collin.

Paßions-Predikningar af Carl P. Hagberg. Andra Samlingen. Sthm 1822. H. A. Nordström. Sidd. 158. 8:o.

Då wi förut ofta haft tillfälle att skildra denne i ordet och lärdomen troget arbetande Predikanten och från flera synpunkter betrakta hans homiletiska förtjenster, är nu tillräckligt att anmäla denna fortsättning af Paßions-Predikningar, med den förklaring, att karakteren af Författarens predikokonst fortfar otröttad och oförändrad att bibehålla sin uppbyggelighet, wärma och enkelhet. Denna Samling innehåller först öfwer andra Acten af Jesu Lidandes historia tre Predikningar: 1. Själens lidande, framställdt under följande synpunkter: "att se sig förgäfwes hafwa arbetat för ett godt ändamål; att oskyldigt blifwa smädad och förföljd af oförsonliga fiender; att af wänner blifwa förrådd, öfwergifwen och med otacksamhet bemött: att se sig hotad af snart förestående och oundwikliga förluster och plågor; det bittraste af alla själslidanden är likwäl den ångest och ängslan, som är en frukt af synden." 2. Det lidande hjertats bön; en fri betraktelse utan bestämdt åtskiljda momenter. 3. Nödwändigheten af en oupphörlig waksamhet — ty "tiden är farlig; fienderna många; andan är willig, men kötet är swagt; pligterna äro widsträckta, redogörelsen blifwer sträng." Derefter följa öfwer tredje Acten åtta predikningar 1. Falskheten, i anledning deraf, att Judas Iskarioth förrådde menniskones son med kyssande. Afhandlingen är en generel både skildring och beskrifning af falskheten. Rec. anser ändamålsenligare, att den förrädiska Lärjungen i skarpt bestämda drag här fått sin caracters teckning, men Förf. sparar den förmodeligen för fjerde Acten, der hans dödssätt omtalas. 2. Sagtmodet, ådagalagdt af Jesus "mot falska wänner; mot swaga och felande wänner; mot sina argaste fiender." 3. Jesu flyende Lärjungar. Lärjungarnes förhållande framställes här, såsom en warnande bild af mennis-

skors swaghet. "Wi äre, nemligen, alle Jesu Lärjungar. Äfwen oß har han kallat, att wi skulle följa honom." 4. Försonaren i bojor. Utom det historiska, som anföres, besvarar Förf. hufwudsakligast 2:ne frågor: "Under hwilken sinnesförfattning bar Jesus sina bojor? hwarföre bar Jesus dem?' 5. Apostelen Petrus. Ett sidostycke till Apostelen Johannes i första samlingen. Deßa Monographier förhålla sig till hwarandra, som de caracterer, hwilka tecknas. 6. Religions-bespotteriet. deß orsaker och följder. De förra äro "oförstånd, lättsinnighet, arghet och bitterhet eller begär efter menniskogunst." De sednare framställas förskräckliga för "samhället och enskildta sammanlefnaden." 7. Huru Jesus blef behandlad inför det stora Rådet. En homilie af den bättre art, uti hwilken Rec. önskade se de flesta Paßions-predikningar affattas. Ingenstädes är homilieformen mera på sitt ställe, i synnerhet i den religiösa rening och förädling, hwari man finner den hos Tyskl. Hansstein. 8. Jesus af Nazareth är Meßias, Guds Son. Om, såsom Förf. säger (s. 153) med begreppet Meßias begreppet Guds Son från äldsta tider war förenadt, äfwensom hurwida alla det gamla Förbundets prophetior förkunna uttryckligt, att werldens kommande Frälsare skulle wara Guds Son, torde wara twifwel underkastadt. Meßias-idéen war ju, enligt Förf:s eget påstående, ofta "omtöcknad af fördomar, omskuggad af willfarelser." — Några ringa anmärkningar må sluta denna uppsats. Tillropet: tro mig! (s. 11) hör till det alldagliga conversationsspråket i en sådan mening, att det wißerligen i andeliga dictionen, der Predikanten förkunnar Guds ord, med rätt att alltid bliswa trodd, måste anses otjenligt, — Epithetet: skön anwänder Förf. ofta, kanske icke alltid lämpligt, såsom skön dygd s. 67; skönt anlag s. 115; hopp s. 148; wittnesbörd s. 157. — Egenskaper, hwarmed (s. 109) är grammatiskt fel. — S. 54. "Den trotsiga skaran båfwar tillbaka och faller förskräckt ned till jorden." Denna utläggning af Joh. 18: 6 anser Rec. förfelad. Απηλθον οπισω innesluter ej uti sig ett båfwande, och skarans nedersallande på jorden tillkännagifwer sannolikt icke någon förskräckelse för Jesus, den wärnlöse och mildt talande, utan blott en ödmjuk wördnadsbetygelse. En wördnadsbjudande, ej en förfärande kraft låg i de få orden Jesus talade. — s. 67. De orden: I åren utgånane, såsom mot en stråtröfware med swärd och stafwar, låter Förf. Jesus säga till "de öfwersta Prästerna, Templets föreståndare och de äldste och till hela den fiendtliga skaran, som war kommen att fängsla honom." Så säger ock Lucas, utom det, att han härwid ej nämner "den fiendtliga skaran," likasom utgjorde den något serskildt. Enligt Matthäus, sade Jesus de ofwannämnde orden τοις οχλοις c. 26: 55, hwarmed måste förstås det samma, som i v. 47 kallas "en stor folkskara, utsänd af (απο) Öfwerste Presterna och de äldsta i folket." Enligt Marcus talade Jesus αυτοις c. 14: 48, d. ä. till dem, som i föregående vers kallas παρεστηκοτες och om måste wara likbetydande med "mycket folk ifrån (παρα) Öfwerste Presterne, de Skriftlärde och Äldste" v. 43. De, som grepo Jesum, kallas νεανισκοι v. 51. hwilket uttryck i nyaste proföfwersättningen förklaras med "Tempelwakten och öfwerste Presternas betjening." Johannes citerar ej de omnämnda orden af Jesus, men de, som utgångne woro att gripa Jesus, kallar han c. 18: 3 "Tempelwakten och enskildta tjenare hos de Öfwersta Presterna och Phariseerna' och tillägger i v. 12 äfwen waktens anförare (ο χιλιαρχος) hwilket här kunde utmärka samma post, som i Ap. G. 4 och 5 capp. kallas ο στρατηγος τ ιερ. Af 3:ne Evangelisters sammanstämmande wittnesbörd är för Rec. klart, att ej, såsom det tyckes hos Lucas, de Öfwerste Presterna och de äldste personligen, utan blott genom utskickade, inställt sig att gripa Jesum. Af nya proföfwersättningen har Förf. deßutom låtit förleda sig, att säga

"Templets föreståndare." Något bättre har Vetus: föreståndare i templet. Wid jämförelsen af detta ställe med Ap. G. 4: 1, 5: 24 äro hwarken gamla eller nyaste öfwersättgen sig lik i tolkningen af samma Grekiska ord. Med στρατηγοι τε ἱερου menas intet annat, än Föreståndarne, Befälhafwarne för den Leviti-ska tempelwakten, eller som satte woro öfwer de i templet tjenstgörande Presterna. Af 4 Mos. 8: 26 finner Rec. tydligt, hwilka de woro, nemligen Leviter öfwer 50 år gamla, som ock derföre sannolikt ej gingo ut i skara natte-tid att gripa Jesum. — S. 113. "Jesus för-des fängslad inför domstolen. Med sin wanli-ga häftighet fattar Petrus det beslut, att in-träda i Öfwerste Prestens Palats. Denna häf-tighet omtalas ej af Evangelisterna. Twert-om nämna de uttryckeligen, att Petrus en-dast 'på afstånd' wågade följa Jesus, troli-gen derföre, att han fruktade att blifwa igenkänd, såsom den der slog Malcus. Detta synes utmärka snarare bekänksamhet och rädsla, än häftighet och öfwerdåd. Att denne sålunda twekan-de Petrus försökt intränga i palatset, synes osan-nolikt. Det wederlägges ock tillräckligt i Joh. 18: 15, 16. af hwilket ställe man ser, att Petrus först stadnade utanför gården på ga-tan och sedan blef insläppt inom borggården endast på en annans förord. Med denne andre, som war bekant i Öfwerste Prestens hus, åsyftar Johannes utan twifwel sig sjelf.

I. Ivanhoe. Romantisk målning af Eng-land under Richard Lejonhjertas tidhwarf. Af Walter Scott. Första Delen. Öfwersättning. Stockh. Scheutz, 1822, 267 sidd. 8:o.

II. Bergslottet i Dumfries eller Stjerntyda-ren och Signerskan, af Walter Scott. Efter tredje Engelska Upplagan. Öfwersätt-ning af S. R. Wahrman. Första Delen. Upsala, Bruzelius 1822. 160 sidd. 8:o.

III. Ida eller Grekland, af Lady Morgan, född Miß Owenson. Första Delen. Up-sala, Bruzelius, 1822. 235 sidd. 8:o.

Wi sammanställe här trenne romaner, som, ehuru af en högst olika beskaffenhet, dock med hwarandra hafwa det gemensamt, att de hwila på en national, till en del historisk, grund och äfwen, i trots af sin både yttre och inre olikhet, förråda sig såsom fosterbarn af samma fädernesland. De Brittiska Romanerna utmärka sig alla genom en och samma nationa-physionomi, hwilken det är lätt att igen-känna men swårt att beskrifwa. Wi anföra blott några flyktiga drag. I nästan alla, de må wara af ett komiskt eller allwarsamt inne-håll, är charaktersteckningen hufwudsaken: på detta fält utmärka sig öfwen de bättre engelska Författarne genom originalitet, rikedom och skarphet framför alla andra nationer. Men denna förmåga sträcker sig nästan blott till de humoristiska, mer eller mindre bizarra cha-rakterna, som framträda med en skarp, ofta älskwärd individualitet; deremot äro denna na-tions författare merendels olyckliga wid teck-ningen af hufwudpersonerna, det älskande pa-ret: båda äro wanligtwis abstracta moraliska automater; figurer, som på ett mechaniskt sätt utöfwa alla slags dygder, den ena lik den an-dra, utan all individualitet och charaktersskugg-ning: älskarne alesammans pedanter, älska-rinnorna pruder, begge outsägligt tråkiga. Der-till sammanwerka först den brist på poesi, som öfwerallt på de Brittiska öarne, sedan ett år-hundrade, warit rådande; dernäst den stelhet, det obegripliga twång, den noga afmätta regel-bundhet, som råder i de engelska sällskapskret-sarna, och som, med allt sitt behag för wanli-ga menniskor, lemnar för litet utrymme åt den poetiska friheten. Genom denna sällskap-liga snörlifs-lefnad, genom den torra moral, som blott hwilar på grundsatser, på liflösa reg-ler ur Dygdens grammatika, icke på religion, på inre intuition, på en frihet, som sjelfwil-

ligt öfwergått till natur, genom förtorrkandet af alla fantasiens blommor i staten, i det enskilda samhällslifwet, i det inre sinnet; ändteligen genom sjelfwa skrifsättet, hwars förtjenst i de flesta engelska witterhetsskrifter ej beror på fantasiens momentana gnistrande, utan på en grundlig, episk utmålning, — genom deßa och flera andra omständigheter har Romanen, som är Tidens spegel i sjelfwa deß innersta förhållanden, i England antagit en monotoni, en tröghet, som gjort de flesta af deßa slags skrifter föga njutbara utom det luftstreck, der de uppstått.

Det synes till och med, som om man i sjelfwa England ändtligen blifwit ledsen på deßa enfärgade familje-taflor, på de ädla men kärfwa Lorderne, på de dygdiga ewigt enformiga Mißerna, på Londons-scenerna, det ewiga the, drickandet och promenaderna i Ranelagh. Åtminstone har sedan ungefär ett tiotal af år tillbaka, i engelska Witterheten en revolution utbrustit, som leder sitt upphof från Skottland, och blifwit förberedd genom Walter Scott och Lord Byron. Hos båda framträder ett allwarsamt sinnes fiendtlighet emot det härmade, matta, kraftlösa, falskt conventionella, men på ett olika sätt. Lord Byron har öfwergått till den motsatta ytterligheten. Hans hjeltar äro mestadeles bofwar, mer eller mindre förderfwade menniskor, som sjelfwa, sedan de njutit allt, släpa omkring med sig äckel och wämjelse för det största och skönaste i naturen och menskligheten; hans poesi är en till det högsta stegrad engelsk spleen, som redan sedan ett århundrade, wid sidan af naturbeskrifningen, descriptive poetry, warit radande i engelska skaldekonsten, men som här når sin culminationspunkt; hwarannan olika i sjelfwa grundtonen, i det att, i stället för en ljuf melancholi, som hänwisar på en ljus framtid bakom ewigheten, hos Byron åter sorgen utbrister i ett hånfullt mord-skratt öfwer lifwets förgängelse och uselhet; i det att hans sångmö med synbar lust synes dröja wid målningen af allt, hwad som är dämoniskt, hemskt och swart i menniske-naturen. Hans snille har sin fröjd att öfwerspringa alla naturens och konstens gränsor, att röra sig i ett upprördt, wildt, formlöst lif; att endast emottaga lagar af en nyckfull och trotsig fantasi. Sådan är i förening med en öfwerträffande styrka och prakt i den poetiska landskapsbeskrifningen, i sina grunddrag, det titaniska snille, hwars werk nu sätta England i förwåning och äfwen, utom England, måste med beundran läsas, om än icke utan beklagande, att så stora natursgåfwor mera blifwit egnade till förstörelse än skapande.

Mindre förwånande, men mera sannt stor är Byrons landsman, Walter Scott — som, jemte Byron, ehuru på en annan wäg, sökt återwäcka den romantiska skaldekonsten i sitt fädernesland, der de båda äro att betrakta såsom hufwudmän för allt hwad man i wårt land kallat en ny Skola. Scotts första arbete war en öfwersättning af Goethes Götz von Berlichingen. Sedermera har han mestadels i sina egna arbeten förlagt scenen inom sitt eget fosterland — Skottland —, hwars natur, — seder, lefnadssätt han skildrar med en trohet, som af hans landsmän aldrig nog kan beundras. Äfwen då han, liksom i Ivanhoe, flyttar sig tillbaka i det förflutna, framställer hans duk den mest noggranna bild af tidehwarfwet, utan att något drag sjunker ned till det oädla, ehuru han än förer oß midt bland swinherdar och deras hjordar. Då de flesta nyare romanförfattare — Rec. tänker isynnerhet på de la Motte Fouqué — endast skildra chevalieriet från deß ljus-sida, som ändock så mycket idealiseras, att de handlande synas wara lyftade från jorden upp i luften, så är åtminstone närwarande, W. Scotts Riddar-historia en så trogen tafja af tidehwarfwet, med all deß förwirring, råhet och partiella osedlighet bredewid det höga, stora sinnta, kraftiga, att den gör på läsaren samma intryck som en god episk dikt, der hwarje föremål framträder i sitt tillbörliga förhållande af ljus och skuggor. (Slutet följer.)

Swensk Literatur-Tidning.

N:o 12. Tisdagen den 25 Junii 1822.

Recensioner:

Historiska Anteckningar rörande Fortgången och Utvecklingen af det Philosophiska Studium i Sverige från de äldre till de nyare tider af L. Hammarsköld. Widare utveckling och fortsättning af en i K. Witterh. Histor. och Antiqvitets Akademien med deß högsta pris, belönt Afhandling. Sthm. Häggström, 1821. 537 sidd. 8:o.

(Fortsättn. fr. N:o 15.)

Enligt de "olika divergenser, som yttrade sig i walet af ledningsprincipen för den Bibelns religiösa ideer utvecklande och begreppsenligt framställande formen", reducerar derpå Förf. till trenne hufwudclaßer deßa platoniserande mystici, nemligen 1) De, hwilka hufwudsakligen utgingo på begripandet och förklarandet af det högre andeliga wäsendet, och äfwen i anseende til wettenskapens formella willkor önskade förfara rent Orientalistiskt, som derföre antogo Kabbala med deß besynnerliga ord och ziffertydningar till en sådan regulierande norm, och derföre kallas "Neokabbalister" hwilkas första mästare "war Reuchlin. 2:o De som, ledde af ett alldeles motsatt intreße att intränga i det innersta wäsendet af de yttre naturtingen, lade framför allt sin winning derom, att göra anwändbara de kosmologiskt-physikaliska skrifter, hwilka utgåfwos att wara författade af Ägyptens gamla bildare Hermes Trismegistos, hwilka blifwit kallade än Alchymister, än Hermetiska philosopher, än Paracelsister." 3:o De, som under bemödandet att sammansmälta deßa båda tendenser, inrymde åt Plato och hans yngre eklektiska anhängares skrifter den hufwudsakliga förmågan, att bestämma den formella så wäl rigtningen, som betydelsen af deras speculation, som följedes förtjena namnet af äkta Neoplatonister, hwilkas åsigter bragtes å bane af Ficino och Pico di Mirandola, samt de öfriga Florentinarne, och wunno förnämligast genom Cardan och Giordano Bruno sin wettenskapliga consistens" Härwid är först att anmärka, att den så kallade Neokabbalismen, ehuru den af Reuchlin först mera allmänt utbreddes genom hans skrift de arte cabbalistica, hwilken likwäl, utan att intränga i Kabbalas inre wäsende,

blott war en ytlig framställning deraf, ej har honom att tacka för sitt ursprung, utan att detta måste tillskrifwas Johannes Picus, som i wida egentligare mening kan anses för Neokabbalismens första mästare. Och då redan hos Florentinarne upptäckes divergerande tendens till Kabbalism å ena sidan, och ren Platonism eller Plotinism å andra sidan, war det således ej blott "de äkta Neoplatonska åsigterne, som af dem bragtes å bane", utan i allmänhet de reproductioner af forntidens systemer, som föregingo den nyare philosophiens uppkomst. Ej heller finner Rec., hwarföre de theosophiska Paracelsisterne äfwen deruti skiljas från Neokabbalisterne, att "de förra hämtade sin wisdom ur de Hermetiska skrifterna, då redan dessa af Agrippa de Nettesheim, hwilken dock enligt Förf:s åsigt nödwändigt måste hänföras till Kabbalisterne, framställdes, då Kabbala lika mycket som Hermes war Paracelsisternas wisdomskälla, och de blott deruti skiljde sig från de andra, att Kabbala i deras speculation fått en widsträcktare betydelse och en mera populär tolkning, och att de i densamma huswudsakligen sökte en yttersta förklaring af naturtingen. Äfwen synes Förf., då han anser Florentinarnes och deras efterföljares speculation, blott till sin "formella betydelse och innehåll" bestämd af Platons och Neoplatonisternes läror — hwilket förmodligen will säga, att dessa, hos dem blott tjenande till en yttre omklädnad, förlorat sin ursprungliga betydelse — ha förgätit, att densamma, åtminstone der Förf. säger den hafwa wunnit "wettenskaplig consistens", är till anda och innehåll "äkta neoplatonsk" och att denna philosophi i sjelfwa werket ej war annat än en helgjuten combination eller efterbildning af äldre systemer, hwaruti dock alltid det Neoplatonska elementet war det rådande. Men — man wore frestad, i fall ej andra ställen motsade det, att anse Förf. ej så fullt hemmastadd med dessa äror, han bland andra Giordano Bruno's atser — ty, fastän de ej såsom dennes, uttryckligen angifwas, utwisar dock sammanhanget det — anför: "det sinnliga universum är grundadt på twenne principer. Materien den första är rå, men tjenlig att antaga alla former, fast dem alla ursprungligen beröfwad. Alltså är privation werldens ändra princip." Naturligtwis förutsätter här sjelfwa privation, i fall det ej skall sammanfalla med materien, begreppet af form. Också antog Bruno, som man känner, materia och form, werklighet och förmåga af werklighet, såsom Substansens twenne arter, hwilka ömsesidigt förutsätta hwarandra, och, ursprungligen oskiljaktiga, utgöra ett och samma wäsende, ytterste principen till allt.

För alla de trenne uppräknade klaßer af Platoniskt (?) spekulerande tankar, "tror sig Förf. bland wåra äldre Literatörer finna wisa representanter, (sidd. 86-109)." Och wisserligen kan man, om man fasthåller ofwananförde begrepp om medeltidens sednaste mystiker, upptäcka mellan deßa och de swenska mystici en wisslikhet, ehuru det dock stundom torde wara swårt, att kunna angifwa någon werklig beständ frändskap. Så, då här framställes såsom Kabbalist, Buråus, måste man taga Kabbala i en ganska widsträckt bemärkelse, i det hans Adul Runa Rediviva huswudsakligen blott går ut på, att genom uppställning af de gamla runbokstäfwerne wisa huru i runskriften wisa uppenbarelsens läror hieroglyphice förebildas. — Mera trogne sin tyska lärare finner man Forsius, och särdeles Urban Hjärne, som i en särskild skrift mot Cartesianern Blocks anfall, förswarar Paracelsi läror. Att han dock ej blindt följde sin föregångares spår, utan med djupsinnighet och originalitet sökte widare utweckla dennes dunkla, oftast misförstådda ideer, wisar redan Hr Hs korta framställning. Så t. ex. då hos Paracelsus läran om elementerne, principierne, och kropparnes bildning derur, är insvept i ett förwillande mörker och oreda, wisar Hjärne elementernes

— hwilka han i öfwerensstämmelse med Ägyptiernes *) urgamla läror och Bibelns ord antog för fyra — beskaffenhet, förhållande till hwarandra, de derur uppkomna osammansatta simplicissima eller trenne chemiska principerne, o. s. w.

Som äkta Neoplatoniker framstår den genialiske Stjernhjelm, hwilken, då han documenterat sig såsom philosoph, har dubbel rätt till den odödlighet, hwilken han såsom Swenska Skaldekonstens fader redan wunnit. Ehuru man tywärr! af hans speculativa försök blott har skrifna fragmenter, har det dock lyckats Hr H., att af deßa hopsamla hufwudinnehållet i en teckning, som, då den wittnar om hans forgfällighet och nitäl, an för den store mannens minne, tillika är tillräcklig för att meddela ett klart begrepp om andan af Stjernhjelms speculation; och det är med nöje, som läsaren, tröttad af de föregående Scholastikernes tanktomma ordgräl, här dröjer. Stjernhjelm, tyckes, — för att sluta af Förf:s exposition, hwars historiska trohet Rec., såsom obekant med originalet, ej kan bedömma — i sina ideer ej så mycket sluta sig till de Florentinska Neoplatonikerne och Bruno, som icke mer till sjelfwa mästaren, Plotin, åt hwilkens satser han gifwit en originell och sjelfständig utweckling. Ej en gång i den speculativa methoden röjes, som dock Förf. tycker, någon bestämd likhet med Bruno; hwilkens method just

*) Här anmärker Förf. i en not "det wara obekant, hwarifrån Hjärne tagit denna notis om Ägyptiernes elementindelning; då enligt Plutarch Ägyptierne skulle endast antagit ett element, nemligen watten, och enligt Hermes Trismegistos twenne: ett werkande (elden) och ett lidande (jorden)." Likwißt känner man ju af Diogenes Laertius, att Ägyptierne skola antagit fyra elementer (στοιχεια) ursprungligen afskiljda ur urämnet (ὑλη).

icke charakteriseras af denna symboliska "uppställning af mathematiska figurer", ehuru han stundom, till att åskådliggöra den gudomliga substansens enhet och de särskilda wäsendenas framträdande derur, begagnar sig deraf, likasom af de arithmetiska förhållanden. Mera, ja kanske mest, synes han Rec. närma sig Cusanus, med hwilkens mystiska theologie Stjernhjelms ideer stundom förråda en förwånande slägtskap. Man finner enligt Förf:s exposition hos Stjernhjelm Plotins lära om enheten, den derur framgående Intelligensen, och Själen, materien, förståndswerlden såsom Sinnewerldens urbild o. s. w. i öfwerensstämmelse med Christendomens ideer; samt kabbalismens och gnosticismens åsigter utwecklade till en slags "mystisk naturwisdom." Då det (sid. 105) heter, att "talen äro de i enheten, intelligensen befintliga ideernas extension och handling", samt längre fram, att "intelligensen werkar medelst sina ideer på det ewiga formande urförnuftet, denna åter på själen o. s. w. måste antingen detta wara mißtag af Förf., eller ock Stjernhjelm alldeles icke hafwa fasthållit sitt förut angifna begrepp om intelligensen (ὁ νους), den är: "Faderns enfödda son, det först utgående ordet (ὁ λογος προφορικος), det emanerande medelbara goda, det första wäsendet och den första wäsendtligheten" eller som det också heter; "det ur monaden födda talet, dyaden, twåheten, den första ur puncten utflutna längden", enligt hwilket allt således intelligensen, ej såsom ofwanföre säges, är enheten sjelf, utan enhetens sjelfrepetition, urwäsendets första framträdande, det ewiga formande urförnuftet — således ej derifrån skiljd såsom den werkande från sitt object — på samma sätt som hos Plotin ὁ νους, ej är το ἑν, sjelf, utan deß genom sjelfåskådning uppkomna product, deß första uppenbarelse, det första reala, och derigenom grunden till all annan realitet, och likasom hos Cusanus æqualitas ej är identisk med unitas, utan är ex unitate progenita, una unitatis repetitio.

"Under det deßa tänkare fulländade sina banor, hade med Cartesius den nya tidens philosophi tagit sin början" och äfwen i Swerige wunnit insteg. Förf. söker bereda sig wäg till denna period, medelst en kort teckning af denna totala wettenskapens förändring, denna öfwergång till en mera sjelfständig speculation från medeltidens mystiska och scholastiska philosophi (sid. 109–114). Förf. wisar här, huru, då ingendera methoden, hwarken Scholastikernes analytiska, som gick ut på, "att medelst decomposition finna det principalt gifna", eller de sednare Platonikernas mera synthetiska, som sökte "genom mathematisk uträkning (?) componera en lapis philosophorum", kunde gifwa tillfredsställelse åt det till forskning wäckta förnuftet; deraf blef en naturlig följd, att för "Cartesii sceptiska maktbud: disce dubitare, den scholastico-mystiska, utan egen basis uppförda, byggnaden störtade tillsammans", huru denne, "sättande sig öfwer de gamles anseende, erfor genom fri reflexion öfwer medwetandet om sitt twifwel, slöt att han war till, och fick således en omedelbar wißhet, ifrån hwilken han kunde fortskrida." De grundsatser, som han der fann, och som gåfwo ett nytt rationalistiskt åt philosophien, nämner Förf. derpå i största korthet, utan att för öfrigt inlåta sig i någon teckning af systemets inre dogmatiska natur, hwilket dock utförligheten och ett consequent förhållande hade fordrat, för att dymedelst lättare kunna sätta Läsaren i stånd, att bedömma de Swenske Cartesianernas bemödanden, i hwad mån de afweko från sin Mästares satser, eller bidrogo, att åt dem gifwa widare utbildning.

Ehuru Cartesius, med synnerlig nåd af Drottning Christina omfattad, och af henne inkallad, i Swerige tillbragte flera år, dröjde det dock länge, innan hans philosophi här blef mera allmänt utbredd. Den måste nemligen först uthärda en hård kamp mot den Aristoteliska Scholastiken, som här hade slagit för djupa rötter, för att ej, skyddad af Theologiens egid, söka i det längsta förswara sin plats. Märkwärdig war den hätskhet och det oförtrutna nit, hwarmed de Aristoteliske Theologerne äfwen med yttre maktspråk sökte wäpna sig mot den nya läran, eller, som det heter i Prästerskapets år 1686 till Carl XI ingifna libell, mot "alle skadlige noviteter, att the icke, wår gamble wedertagne och länge med nytta öfwade philosophia till förfångh, måtte läsas eller proponeras — hwarken publice eller privatim: men ännu märkwärdigare är det Swenska Konungaord, hwarigenom detta obscurantismens försök tillintetgjordes, och som af Förf. med billig förnöjelse och stolthet citeras (sid. 116): "att det nemligen efterlåtes philosophiens frie bruk och öfningh, sanninghen medh godha skäl och experimenter, att uthleeta och styrka, samt alle loflige wetenskaper att föröka."

Den förste, som offentligt framställde de Cartesianske åsigterna war Johan Billberg, som dock blott uti strödda akademiska disputationer afhandlade wißa delar af Cartesii lära, utan att i system uppställa densamma; hwarföre hans speculation ej har annan märkwärdighet, än såsom första steget till den mera philosophiens införande i Swerige. Också uppehåller sig Förf. ej länge (sidd. 118–121) wid denne tänkare, eller wid hans närmaste efterföljare. Ty, anmärker han slutligen, "det war för Billberg, liksom de öfrige Cartesianerne, ogörligt, att ur den antagna grundsatsen leda sig till swar på de wigtigaste frågor, dem mensklige forskningen genom philosophien önskar få upplöste, nemligen om föreningen mellan den tänkande själen, och den utsträckta kroppen: om Guds förhållande till det skapade universum: ja till och med den om werkliga tillwarelsen utom tanken, således i det yttre, af någon sinnlig entitet; då nemligen, för det werkande sinnet, det icke gifwes någon annan allmän form än tiden, så måste den alldeles utesluta rummet; och man således på denna wäg alldeles icke komma till fullgiltig wißhet om utsträckningen,

hwilken blott nog godtyckligt antages för att till tanken få en motsats o. s. w. Detta allt är wäl sannt; men hwarföre sätta i fråga en förklaring ur den gifna principen, som på Cartesianismens ståndpunkt ej kunde försökas, än mindre werkställas. Då den första inconsequensen war begången, och Guds existens antagits för otwifwelaktig, såsom härflytande ur deß idee, och sedan derur alla andra ideers objectivitet härleddes, hade redan principen förlorat sin kraft, hade upphört, att wara princip; och man måste ej mera tillskrifwa densamma, ehuru äfwen den, sådan den af Cartesius uppställdes, ej kunde räcka långt, de brister, som widlådade systemet, och således ej heller det grundlösa antagandet af en sinnlig entitet, af den utsträckta substansen, hwilken ej så mycket "godtyckligt uppställes, för att till tanken få en motsats", utan liksom de öfriga enkla begreppen, hwaraf wårt tänkande utgöres, antages för otwifwelaktig såsom grundad i Guds sannfärdighet. Så länge denne, rättwist kallade Deus ex machina oblidkeligt herrskade i systemet, kunde Cartesianska åsigterne hos mästaren, liksom hos deß efterföljare, ej blifwa tillfredsställande, de måtte då rectifieras på hwad sätt som helst.

Swårligen kan man derföre med Förf. finna, att Rydelius, till hwilken Förf. i det följande öfwergår, i grund insett det bristfälliga i sina föregångares satser, eller werkligen "afhjelpt" detsamma; hwilket ifrån hans ståndpunkt i sjelfwa werket ej war möjligt. Wisserligen utwecklar han med mycken originalitet och skarpsinnighet Cartesii åsigter, och de mest djupsinniga ideer anträffas der stundom antydda, men såsom "en på wiße af religionens grundsatser förklarade Cartesianska fundamenter uppförd Eklekticism" höjer sig dock hans speculation i allmänhet ej öfwer den "rationalt-realistiska" synpunkten, och förmår således ej, eller försöker ej en gång lemna upplösning på de" wigtiga frågor, hwilka i de föregående försöken ej woro på ett tillfredsställande sätt beswarade; utan han förutsätter i sjelfwa werket denna en gång gifna upplösning såsom tillräcklig och söker blott mångsidigt utweckla de resultat som derur kunna dragas, eller fylla de luckor som hans föregångare lemnat. Denna deß charakter af Rydelii speculation röjer sig redan i hans definition på philosophi: "att den är en sammanfattning af de kunskaper, hwilka bereda en säker grundwal för allt, hwad i de tre högre academiska faculteterna inhämtas." Hwilken definition dock Rydelius sjelf medgaf ej wara positif och reell, utan blott widrörande usus scientiæ; ehuru, i och med detsamma han ej prästerade någon annan, han tillräckligt enoncerade sin speculation, "såsom till sin anläggning willkorlig", och man finner detta ännu mera bekräftadt af Förf:s exposition, hwilken billigtwis längre än wid någon föregående dröjer (sidd. 125–139) wid denne utmärkte tänkare. Här har en och annan origtighet insmugit sig, som Rec. ej trott sig böra lemna obemärkt. — Wid bestämmandet af de treune slags substanser, som philosophien har till föremål, och hwarigenom den sönderfaller i pneumatik, anthropologie och physik, låter Förf. Rydelius deri skilja kroppen från anden, att "att då den förra" är ändlig, och begåfwad med den passiva förmågan, så är anden oändlig och besitter den activa, af hwilken sednare Gud blott är en särskild art, deri egen "att hans förmåga och hans handling äro lika litet åtskilda som i alla andra subjecter förmåga och existens äro det. Men enligt denna åsigt skulle ju menniskan och hela anthropologien förswinna. Rydelius antar derföre i sjelfwa werket jemte kropp, som har den passiva förmågan, twenne slag af andar: ändlig ande (spiritus finitus), som har förmågan både att handla och lida, och oändlig ande (sp. infinitus) = Gud, som blott har den activa förmågan; hwilken han sedermera tillägger det af Förf. anförda kännemärket. — Ej heller torde Förf., då han i det följande beskrifwer den adäquata idee

om Gud, hwilken Rydelius ansåg wara den enda "för mensklig tankan möjliga att fatta", såsom: "en formell och analog föreställning, den der efter hwarandra representerar alla de särskilda delar, hwilka förenade utgöra det hela af objectet", hafwa alldeles rigtigt tolkat Rydelii mening. Ty denne sätter den adäquata idee, som för menniskoanden är möjlig, i en sådan formell eller symbolisk föreställning, som i allmänhet och om hwarandra afbildar alla objectets delar öfwerhufwud, men ej särskildt hwarje del för sig (qui generatim et confuse omnes in universum objecti partes adumbrat, non autem distincte et singulatim singulas), och skiljer den såsom sådan från de twenne andra slags föreställningar, som möjligen kunna förstås med en adäquat idee, nemligen antingen en sådan: som utan någon brist, eller olikhet, föreställer objectet, sådant och så stort det är i en real bild, således totalt, ej i sina delar (qui sine defectu, dissimilitudine, et differentia objectum quantum et quale est; repræsentat in imagine sua reali, adeo ut, si simplicissimum sit, non per partes) eller en sådan, som formelt, hwarken fullkomligen olikt eller likt, föreställer objectet sådant det är, i det den symboliskt men klart för åskådningen framställer alla objectets egenskaper eller delar (formaliter tantum, nec plane dissimili modo nec plane simili, plene tamen repræsentat objectum quantum est, adeo ut, si objectum est simplicissimum, omnes ejus partes vel proprietates formaliter ac symbolice contuendas sistat), till hwilken sistnämnde Förf:s beskrifning tyckes närma sig; ehuru Rydelius uttryckeligen frånsäger den ändliga anden denna slags idee om Gud, likasom den näst föregående. — Äfwen wid framställningen af Rydelii anthropologiska satser har Förf. ej troget återgifwit sitt original; åtminstone finnes ej indelningen af själsförmögenheterna, sådan som den här blifwit utförd och bestämd, hos Rydelius, så widt Rec. med honom hunnit göra bekantskap, samt innehåller origtigheter och motsägelser, som swårligen skulle undgått äfwen en wanlig tänkare. Förf. låter nemligen Rydelius dela själsförmögenheterna i fyra slag: 2:ne högre, förståndet och wiljan, samt 2:ne lägre, de yttre sinnena och de sinnliga böjelserne. Af deßa har "förståndet" blifwit försedt med twenne arter af krafter" 1) tankegåfwor och 2) snillegåfwor (facultates ingenii). De förra åter äro dels activa och utgöras af förståndets friwilliga rörelser eller determinationer; dels passiva, som utgöras af uppfattnings- eller perceptionsförmågorna och de af dem härrörande tillböjligheter eller inclinationer. Sjelfwa perceptionsförmågorne åter äro trenne: känsla (sensus), förnuft (ratio) och tro (fides).

Här finner man genast, att det ena membrum divisionis i de lägre själsförmögenheterne eller sinnena, råkat blifwa uppslukadt af det andras ena hälft: förståndet, i det sensus, så wäl externus som internus, hör till perceptionsförmågan, och deßa åter räknas till förståndet; widare, att, då till förståndets passiva functioner eller perceptionsförmågorna räknas uppmärksamhet, reflexion, o. s. w., huru deßa tydligt förutsätta sjelfwerksamhet, är i sjelfwa werket, sedan äfwen sensus tagit sin andel, hela förståndet uttömdt, så att man näppligen ser, hwar man skall hitta rätt på den activa factorn, eller den själens werksamhet, att den efter behag kan reflectera öfwer hwilket object som helst." Hela felet tyckes wara, att Förf. här förblandat twenne olika indelningar, och dymedelst gifwit åt intellectus i sina underafdelningar en widsträcktare betydelse, än den har såsom hufwuddel jemte voluntas, contradistingueradt mot de yttre sinnena och sinnliga tillböjligheterna. Om för öfrigt denna sednare indelning, hwarigenom naturligtwis åtminstone yttre sinnena uteslutas från förståndets omfång, werkligen finnes hos Rydelius eller ej, kan Rec. ej påminna sig. Så widt nemligen Rec. wet, indelar han

själsförmögenheterna uti: wilja och förstånd, och innefattar då under detta sednare: perception, omdöme, inbildning och minne. Elfest indelar han ock hela tankens function uti Lidande (passio) och Handling (actio). Paßiviteten åter i perceptio och inclinatio o. s. w. — Då widare de trenne slag af känslor anföras, hwilka Ryd. antog: yttre känsla, "som undersöker föremålen medelst de fem sinnena; inre känsla, som mottager allt hwad som förorsakar oß ett inwärtes wälbehag, och innerlig känsla (sensus intimus), som uppfattar antingen den menniskan medfödda kunskapen om hennes egen warelse, tanka etc. eller också medwetandet af den högsta lyckfaligheten (bonus mentis gustus eller bon sens) — om hwilken det orätt säges, att det "war en sats, den Hutcheson långt efter såsom nytt framställt och widare utredt", då man känner, att dennes: Enquiry into the original of beauty and virtue, redan 1720 utkom, således ungefär wid samma tid, som Ryd. i Acad. Dissertationer framställde sina satser — så torde äfwen detta behöfwa någon rättelse. Likaså, hwad som i sammanhang dermed säges: "Att ehuru enl. Ryd. känslan egentligen ingen ting annat frambringar, än föreställningar eller sensationsideer, enligt Lockiska terminologien, förkastade han dock uttryckeligen den Lockiska läran om föreställningarnas uppkomst blott och hart af de sinnliga intrycken, såsom farliga för religionen; och yrkade i stället, att själen endast af de sinnliga intrycken emottager föranledning, att om de yttre tingen bilda sig perceptioner." Hwad detta sistnämnde beträffar, så bestred Rydelius för ingen del sensationsideernas uppkomst af de sinnligg intrycken, och antog ej blott att deßa gifwa anledning till perceptioner; utan att objecterna, då afficiera yttre sinnena, sätta de finaste nerverne och spiritus animales i rörelse, och frambringa en bild i hjernan, mot hwilken swarar en wiß sinnets affection-sensation, hwilken således i sig innebegriper så wäl sjelfwa det sinnliga intrycket, som den dermed sammanhängande perceptionen; men han förkastar reflexionsideernas empiriska ursprung; och detta ej blott af religiösa grunder, utan med stöd af werkliga bewis, såsom: att reflexion är en friwillig själens handling, hwilken intet intryck utifrån kan frambringa o. s. w. Slutligen är wid frågan om materiens oändliga delbarhet, Ryd. mening wanställd, då det heter, att han hwarken sakade, eller nekade den: det förra, "emedan det icke gifwes någon annan oändlighet än Gud, det sednare emedan man då måste antaga, det delningen wid någonting måste upphöra, och i den händelsen nödgas stadna wid Epikurs atomer eller Leibnitz's monader, genom hwilkas antagande man ej kan undgå den grofwaste materialism." Det är wäl sannt, att Ryd. ansåg frågan förknippad med många och oupplösliga swårigheter, den måtte beswaras huru som helst, men han stadnade dock wid det han ansåg säkrast och minst farligt (id quod tutius est minusque habet periculi); att antaga materien för oändligt delbar; men detta ej, som Förf. säger, för att undgå "materialism (och wore wäl detta något så särdeles, att frukta wid materiens förklaring, och om så wore, kunde wäl Leibnitz's monader rimligtwis gifwa anledning till en dylik fruktan!") utan af alldeles motsatt skäl, för att undgå spiritualism, hwilken han ansåg oundwiklig, i fall man låter materiens delbarhet slutas i atomer, emedan man i det fallet, i och med detsamma man upphäfwer extension, äfwen i sjelfwa materiens delar upphäfwer materien, och så förwandlar dem i andar, då något tredje icke gifwes.

Innan Förf. öfwergår till de Leibnitziska-Wolfianske Philosopherne i wårt Fädernesland, söker han i korthet teckna hufwudinnehållet af Leibnitz's system; mot hwilken teckning ej är annat att anmärka, än att den sjelf saknar allt system. Man finner nemligen här först angifna de "regulerande normerna" motsägelsefatsen, och den tillräckliga grundens sats; dera

på widtar den mellan kropp och själ präståbilierade harmonien, dernäst principium identitatis indiscernibilium, widare, skiljnaden mellan sinnlighet och förnuft, och nu ändtligen läran om monaderne, hwarefter samlingen slutas med den ömsesidiga inskränkningen af monadens kraft, och de deraf uppkommande sinnliga phaenomenerna. Förf. kunde wisserligen förutsätta, att hwar och en, som tar hans bok i handen, ej är alldeles obekant med hufwudinnehållet af Leibnitz's lära, och således af hans korta sammandrag ej kan förwillas; men hwarföre onödigtwis kasta satserne så der på måfå om hwarandra? Hwarföre t. ex. tala om harmonia præstabilita innan fråga warit om monaderne, då den förra nödwändigt förutsätter begreppet om deßa, såsom alla warande föreställningar af samma universum? Och kan man wäl tänka sig ett mera fökt sammanhang, än det Förf. uppgjort mellan de twenne grundprinciperne och denna harmoni, samt denna och princ. id. discern, då han nemligen, efter att ha talat om deßa, anför: "På deßa rena begrepp stödja sig ytterst wåra föreställningar, hwilka om de yttre tingen gifwa oß fullständig kunskap, emedan deßa ting sammanhänga med föreställningarne genom en bestämd causalitet, som beror på en utaf Gud i förhand fastställd öfwerensstämmelse (harmonia præstabilita) mellan föreställningarne och tingen (mellan själen och kroppen), till följe af de oföränderliga lagar dem Gud inlagt i de föreställande och föreställda tingens inbördes krafter. Men då antagandet af en fullkomlig identitet mellan det subjectiva och objectiva, enligt hwad Leibnitz befarade, lätt skulle föra till pantheism, så yrkade han med Giordano Bruno, att det ej kan gifwas twenne werkliga ting, som med hwarandra äro fullkomligen lika, utan att alla i sina egenskaper hafwa någon inwärtes åtskillnad 'principium identitatis indiscernibilium), och derföre ponerade han något alltid bestående subjectivt i wåra föreställningar" o. s. w.

Men det war ej så mycket den äkta Leibnitziska philosophien, sådan den af mästaren blifwit uppställd, som här i Swerige wann anhängare; utan egentligen, sådan den af Wolff blifwit bragt i en fullständigt systematisk form. Om hwilken det heter, "att han upptagande de Leibnitziska satserne — med undantag af monadläran och ideen om den förutbestämda harmonien — fyllt många mellan dem lemnade luckor, encyclopediskt utgrenat wettenskapen och bragt det hela i ett systematiskt sammanhang, genom enheten i den walda mathematiska methoden. Men derigenom, att han helt och hållit utgick från det formella tänkandet, befordrade han en tom disputerssjuka och gaf wettenskapen ett nog scholastiskt utseende; och — skulle man med skäl kunna tillägga — fullkomligt beröfwade Leibnitz's system genom sin ensidiga bearbetning deß ideella anda och syftning, då utbildandet af det rationalistiska elementet utom all förbindelse med det metaphysiska ej kunde annat än leda till en tom formalism.

(Forts. följer.)

Rättelse:

N:o 15 sid. 240 rad. 8, 9, står: Brunos speculation, hwilken kan sägas representera högsta utwecklingen af medeltidens mystik, läs: Brunos speculation, hwilken enligt Förf. åsigt kan sägas representera högsta utwecklingen af medeltidens neoplatonska mystik.

Swensk Literatur-Tidning.

N:o 19. Måndagen den 1 Julii 1822.

Förberedande Reflexioner i Rättslärans Propedevtik. Till den Studerande Ungdomens tjenst utgifne af Elias Christopher Grenander. Upsala, hos Palmblad & C. 1820. 75 sidd. 8:o.

Allmän Inledning till Apriorisk, eller Rationel, Pligtlära, af Fred. Cederschöld, Moral. Professor. Lund, hos Berling 1821. 191 sidd. 8:o.

Den som med uppmärksamhet följer fortgången af den philosophiska speculationens utweckling i Swerige, skall snart blifwa warse, att, till följe af wår Nations afgjordt practiska rigtning och lynne, denna, hos de fleste af wåre Tänkare, sällan warit rent metaphysisk, utan alltid mer eller mindre chatterad af antingen logisk eller ethisk colorit. Så är det logiska elementet synbart öfwerwägande t. ex. hos Rydelius, Wallerius, Höijer och Grubbe, det ethiska åter, hos Thorild och Geijer, liksom hos alla deras föregångare, hwilka egentligen utgått från de Lockiska grundsatserna. Och slutligen erhåller denna anmärkning en förnyad bekräftelse deraf, att de twenne originella philosophiska försök, hwilka Rec. för deras likhet i afseende på ämnet företagit sig till en gemensam granskning, och hwilka inom ett år för swenska allmänheten blifwit framlagda, omfatta ethiska ämnen. — Troligen kan man, af denna sålunde bewisade omständighet, hämta skäl till förklaring öfwer det ofulländade skick, i hwilket den swenska Philosophien, såsom inhemsk originalproduct betraktad, befinner sig. Philosophi är den lefwande intereßerade forskningen efter grunden för allt mensklig wetande, och resultatet af denna tilländabragta forskning måste blifwa ett, allt efter beskaffenheten af den ståndpunkt från hwilken man utgår, mer eller mindre klart åskådande af det högsta, omodifierade Rätta: Archetypen för allt hwad i en lägre begränsad Reflexion kallas sannt, skönt eller godt. Då nu all handling, ware sig inre eller yttre, just till sin halt och sitt wärde af det föregående Wetandet bestämmes, emedan det är omöjligt att någon i sitt sinne skulle kunna mottaga en stråle af Rätthetsideallet, utan att derefter bemöda sig att realisera

ra det så i Tanke som i Gerning *), så är det en naturlig och oundwiklig följd, att en förwärfwad säker Philosophi måste wälgörande och förädlande inwerka och bereda så wäl ett redigt tankesätt, som ett dygdigt upppförande. Men då allt hwad till sin syftning inskränkes, äfwen nödwändigt till sina werkningar måste blifwa inskränkt, så följer det, att Philosophien omöjligen kan åstadkomma deßa wälgörande resultater, då den från sin höga syftning åt det Rätta i deß absoluthet, neddrages till detsammas inskränkta uppfattning i Reflexionen, såsom en Relativitet. Men då nu detta Rätta mera skådas formalistiskt relativiseradt, såsom Sanning, d. ä. tankeformens öfwerensstämmelse med den archetypiska idéen, uppkommer deraf en tendens till wetande om Absolutheten, fastän blott till sin i en lägre Reflexion uppfattade form, så är det gifwet att den logiska rigtningen att utfinna willkoren för denna öfwerensstämmelse mellan Begreppet (Tankeformen) och Idéen, gifwen såsom herrskande åt Philosophien, måste wida närmare hålla den intill den rätta och raka wägen fram emot målet, än om hela min undersökning betingas genom affigten att finna reglor för mitt uppförande: d. ä. mitt handlande inom den för Philosophien fremmande empiriska spheren, eller genom den fordran att deß bemödanden för Kunskapsförmågans allsidiga utwidgande och underwisning skall inskränkas af

*) Formam quidem ipsam et tamquam faciem honesti vides: quæ si oculis cerneretur, mirabiles amores excitaret Sapientiæ, säger ganska träffande Cicero (De Offic. Lib. I. c. 5.) Äfwen den empiriska observationen, blott den utföres med fördomsfri noggrannhet, skall snart bewisa oß, att Lasten snarare är en följd af brist i Intellectual-förmågan, af Dumhet, än af förderf i wiljan eller af Elakhet.

biändamålet, att derunder äfwen bidraga till Begärelseförmågans ledning. Emedan denna ensidiga ethiska rigtning, såsom på hela Werldswisheten inwerkande, uppkommit utur något, som man, såsom en del af den, kallat MoralPhilosophi eller Sedelära, torde här wara stället, att åtminstone i förbigående angifwa momenterne af undersökningen huru denna disciplin förhåller sig till Philosophien, och om den wäl lönar den skarpsinnighetsmöda, som så många utmärkta Tänkare, under en följd af tidehwarf, på densamma anwändt.

Då Philosophiens föremål är Wetandet i hela sitt omfång, är det naturligt att den i sin undersökning äfwen måste upptaga Wetandet om handlingen, liksom om deß mål: det Goda och deß willkor: Friheten att den utföra. Det gifwes också intet utfördt och omfattande system, der icke dithörande frågor också blifwit upptagna; ty naturligtwis måste man för att construera sig en, så widt möjligt är, adäquat kunskap om det absolut Rätta, söka att i medwetandet uppfatta detta i alla de relativiteter, under hwilka det i reflexionen framträder. Men egentligen war det först Aristoteles, ledd af den åsigten att blotta Tänkbarheten gaf werklighet, som bland Philosophiens Disciplíner uppförde Sedoläran, d. ä. en sammanfattning af wißa ur en hypothetisk antagen Moralsats härledda föreskrifter för yttre gerningar. Efter honom, under den afmattning, som utmärkte grekiska Philosophien, blefwo de moraliska Problemerna de hufwudsakligaste föremålen för speculationen och i synnerhet woro de anledningar till striden mellan Epikureer och Stoiker. Under Medeltiden då Aristoteles njöt anseende af Philosophen κατ' ἐξοχήν, werkade detta, att Ethiken delade det förnämsta intereßet med Logiken, liksom den, under de efterföljande sekler, ofta framdrogs såsom en recommendation för Philosophien, mot det förakt, som en, endast det yttre hyllande, opinion på den wille kasta, till deß att ändtligen Kant uppträdde, försökande att förwand-

la hela Philosophien till Sedolära, eller för och genom den betinga hela speculationen, hwars ytterstа resultat, i afseende på de wigtigaste ämnen för den, angafs wara en resignerande hwila wid wißa för det moraliska intereßets skull antagna uppgifter. Man må således icke undra öfwer att hyllorna i bibliotheken nedtyngas af en mängd Ethikor och MoralCompendier, de der alla sins emellan strida ej blott i afseende på den princip, ur hwilken de särskildta practiska buden blifwit deducerade, utan äfwen ofta i sjelfwa bestämmandet af det moraliska och omoraliska af dygd och last. Men sådant måste naturligtwis blifwa förhållandet, då man medelst en slags scientifisk volt (om Rec. så får uttrycka sig) trodde sig kunna förwandla sjelfwa Wetandet, såsom sådant, till Handling. Tidens practiska tendens gick äfwen så långt, att man wille utföra samma operation i afseende på det sköna, hwilket såsom också en reflecterad Relation af Absolutheten måste wara ett föremål för och således äfwen syßelsätta Philosophien. Genom ett sådant felslut, som det långt förut gjorda i afseende på det Goda, wille man dock nu äfwen, af Philosophiens undersökning om grunden för möjligheten att af det sköna hafwa något Wetande, härleda wißa bestämda bud för det poetiska framställandet af det sköna inom de särskildta konstarterna. Likwäl har det blifwit bewisadt och allmänneligen erkändt, att genom det trognaste efterföljande af alla deßa bud och reglor, hwilka sammanfattade gifwit warelse åt så många tjocka böcker under namn af Esthetikor, aldrig något skönt konstwerk uppkommit eller kan uppkomma, emedan det måste wara ett omedelbart, halft omedwetet foster af det genom poetisk inspiration upplifwade snillet. Måste man icke snart inse, att förhållandet bör blifwa detsamma i afseende på Ethiken? Att den icke kan tillhöra Philosophien bör wara klart, ty Philosophien omfattar blott det rena Wetandet, och weta kan man icke om något annat än hwad som är,

då, åter, enligt allas medgifwande, hela Ethikens wäsende bestämmas af ett bör. All handling, liksom all production, är något som skall ske, är således icke, och om den kan således ingenting wetas. Inwändes åter att man äfwen kan hafwa kunskap om hwad som har skedt, så will Rec. till swar erinra, att detta icke wetes, då ordet weta fattas i egentlig mening, utan blott bågkommes, hwadan äfwen det som har skedt icke är föremål för Philosophien, utan för Historien. Och af dennas wittnesbörder, jemförda med speculationens bestämningar af hwad som i afseende på wiljan är bifallswärdigt, är det hwad man kallar positif Lag härledt, samt kunskapen om den: Jurisprudens eller Lagfarenhet. Men att emellan Philosophien, som efterforskar de grunder, efter hwilka wi i wårt medwetande skilja mellan Godt och Ondt, Frihet och Nödwändighet o. s. w. och Jurisprudensen, som utwecklar de i gifwen lag bestämda positiwa bud för mina handlingar, antaga en särskild disciplin, kallad Ethik, Moral eller Sedelära, hwilken skulle innefatta en samling af negativa bud för Affigterna — negativa, emedan, då Affigter omöjligen kunna bestämmas, de likså omöjligen kunna positift påbjudas — är icke blott en orimlighet, emedan ett negatift bud innehåller en contradictio in adjecto, utan äfwen ett i sig sjelft alldeles följdlöst och onyttigt grubbleri. Och frågan om Nytta inom Erfarenhetens spher måste befinnas alldeles behörig, i afseende på en disciplin, som pretenderar att wara rent af practisk och att icke blott angifwa möjlighet af Erfarenhet, utan att bestämma och realisera den enligt en wiß beskaffenhet. Att annars i practiken all, såsom man kallar det, scientifiskt behandlad Sedolära, är alldeles werkningslös och onyttig, är klart för den som besinnar, att wisserligen Förståndet kan bilda sig ett allmänt begrepp om det Goda, eller om formen för det i menskliga handlingar bifallswärda och äfwen såsom något för lärobyggnaden prin-

eipalt, uttrycka detta begrepp såsom ett kategoriskt imperatif, efter hwilket Wiljan, utan några andra afseenden än aktningen derför, måste i sin werkan rätta sig, för att förtjena namnet moralisk; men tillika att Förståndet, genom sina begrepp, icke på Wiljan har något autokratiskt inflytande i afseende på bestämmandet af hennes beslut, utan att det beror på Wiljan sjelf, om hon i sina werkningar skall ställa sig Imperativet till efterrättelse eller icke, och således måste redan Wiljan på förhand wara god, om hon skall bestämma sig att, handlande, antaga den af Förståndet uttalade form för det, enligt begreppet, moraliskt bifallswärda. Att i lifwets hwardagliga förhållanden de flesta menniskor med sina gerningar, ja, till och med i afseende på sinnelag och affigter icke öfwerträda denna form, detta, hwarigenom snarare en slags passiv beskedlighet än, i egentlig mening, ren activ dygd uppenbaras, uppkommer dels af lydnad för den positiva lagens genom fastställda straff för öfwerträdelsen bekräftade bud, dels, enligt hwad den snillrike Montaigne redan anmärkt, af uppfostran och wana. Men i de stora oförutsedda collisionsfall der dygdens hela heroism i all sin imponerande glans kan framstå, der lemnas man utan all anwisning af wåra MoralCompendier, hwilka snarare med sina föreskrifter skulle hindra denna heroism att framträda; då den just, likasom den äkta genialiteten, för en högre skönhets skull, bryter reglorna af alla poetikor i werlden, och uppenbarar sig med en för en högre ädelhets skull utförd handling, i trots af de kallt abstraherade moral-bud, enligt hwilka Virginii dottermord, Baurepas' Romanbragd och alla andra gerningar, hwilka blott i den enklaste berättelse wäcka alla menniskors enthusiasm, owillkorliga bifall och beundran, skulle böra dömmas brottsliga och tadelwärda. Denna dygdens heroism, hwilken i handling sinnligt objectiviserar godhetsidealet: d. ä. en reflex af det absoluta Rätta — likasom den artistiska genialiteten i bild sinnligt objectiviserar skönhetsidealet — den är, likaså wäl, som den sednare, en product af föreningen mellan frihet och nödwändighet, mellan det medwetna och det omedwetna, eller af inspiration, hwilken af inga moraliska eller ästhetiska föreskrifter på förhand och affigtsenligt kan framkallas. Men likasom konstnären, i det afgörande ögonblicket, känner hela sin phantasi genomträngas af skönhetsidealet, det han oaflåtligen gjort till ett föremål för sin åskådning, och till följe deraf gripen af poetisk inspiration bildar skönt, så känner äfwen den dygdige hela sitt hjerta genomträngas af godhetsidealet, af Guds i sig individualiserade wäsendtlighet, wid hwilken hela känslan oaflåtligen warit fästad; till följe deraf, gripen af religiös inspiration, wäckt att handla ädelt. Det gifwes således i sjelfwa werket ingen annan practisk Sedolära — och ett oting är all annan theoretisk än Religionen, emedan den ensam förmår att gifwa åt wiljan den tillböjlighet för det goda, hwarigenom sann moralitet endast blir möjlig. Derföre, den som skulle kunna genom en warm och lefwande framställning af Christi idealiska wandel på jorden, göra i hwarje hjerta werksamt det Gudomliga budet: **Älska Gud öfwer all ting och din nästa som dig sjelf!** den hade otwifwelaktigt uppnått ett mål, som alla så kallade Moralphilosopher wißerligen ganska redligt och wälment, och derföre äfwen aktningswärdt, men på en alldeles origtig, ofta wilseförande och skadlig wäg sökt att uppnå, medelst werk, hwilka till följe af deras innersta wäsendes natur ohjelpligen, trots all anwändning af skarpsinnighet, wettenskapligt snille och lärdom måste mißlyckas, emedan i den, enligt Problemet, Speculation och Empiri skulle sammansmältas, NB. utan förmedling af något med båda wederbörligen egande tredje. Då nu en sådan sammansmältning af deßa motsatta elementer icke är görlig, hafwa deßa försök, såsom hela Philosophiens Historia intygar, ehuru många de än hafwa warit,

ej två och två sins emellan kunnat wara ense en gång om den första principen, och icke haft någon annan werkan än en menlig så på speculation som empiri, lockande dem hwar för sig att wilja tränga in i ett gebiet dit de icke höra.

Efter denna inledning den Rec. hoppas skall hafwa gifwit ljus öfwer den ståndpunct, från hwilken han anser sig böra bedömma de twänne närwarande föremål för hans granskning, tror han sig böra först angifwa innehållet af hwardera, med de anmärkningar detsamma, enligt Rec. tanke föranleder, för att dymedelst leda sig till en redogörelse för den likhet och olikhet, som mellan de båda skrifterna eger rum, och hwilken således motiverar Rec. försök att fatta dem i en gemensam åskådning.

N:o 1. Börjar med en hastig åsigt öfwer Philosophiska Rättslärans behandling (sidd. I — VIII). Förf. anmärker att den blifwit olika behandlad i twänne särskilda scholor: den juridiska, som hade för afsigt att philosophera öfwer den positiva legislationen, snarare än att efterforska de ytterste grunderna för all Rätt; och den philosophiska, som sökte det Rätta i allmänhet, utan att förutsätta någon positivitet, eller att af den låta bestämma och rigta sin forskning. Att den juridiska Rättsläran förlorat sitt anseende, eller — som Förf. högst besynnerligt uttrycker sig — "skall utdö med sina sista förswarare, och ej widare blifwa ett öfwerflödigt tillskott till positif Rätt, eller ett med positiva former genomknådadt akademiskt frukostbröd," deröfwer yttrar Förf. högljudt sin fägnad; men anmärker tillika, att flere utaf dem, hwilka behandlat den philosophiska Rättslä:a, dock icke fattat den ur det sedliga idealets ståndpunct. Och slutligen skiljer han den philosophiska StatsRätten, hwars föremål är att systematiskt framställa "Ratts realiserande, under förutsättande af ett i öfwerensstämmelse med Rättsfordringar, och ej efter blindt sjelfbehag, organiseradt twång," från den philosophiska Rättsläran, som, utan erkännande af något twång, inskränker sig till att framställa Rättsidealet i allmänhet. Att meddela för denna sednare Disciplin Inledande Begrepp, är i närwarande Afhandling Hr Grenanders egentliga föremål. — Philosophi bestämmer han att wara "ett bemödande att för all kunskap och för all handling finna en grund, som är den ytterste." En sådan grund "är den sjelfständigt reella urprincipen, som, oss tillegnad, gifwer säkerhet åt oss i wårt omdöme, fäster sig till en lefwande öfwertygelse i det menskliga medwetandet, och kallas idée." Men "Idée är förnuftsnödwändigheten till åskådning och erkännande infallen i medwetandet." Då nu alla wåra förståndsrigtningar uttrycka en gifwen förståndsnödwändighet, så följer deraf att de stödja sig på idéer, och deßa, i sig sjelfwa endast särskildta åsigter af den allmänna grundläggande Idéen, äro, med afseende på menskligheten högre sträfwande, af fyra hufwudsakliga arter: religiösa, moraliska, juridiska och ästhetiska Ideer. Skillnaden mellan de moraliska och juridiska Ideerna angifwes wara, att genom de förra framträder för oss i wårt medwetande förnuftsnödwändigheten, bildad till ett inre band på oss i alla wåra handlingar; genom de sednare, framträder åter förnuftsnödwändigheten såsom en "grundregel för menniskan, då hon såsom individ ingår i den yttre werlden i sammanlefnad med sina likar." Då deßa idéer genom reflexionen eller "besinningen" — som wår Auctor öfwersätter ordet — begränsas, uppkomma Begrepp, hwarmed menas ett i medwetandet framställdt samband till enhet. Men om nu flere begrepp till enhet sinsemellan sammanbindas och denna sammanbindning i medwetandet så föreställes, att den begränsar föremålen, och att jag bestämdt kan angifwa, hwarigenom ett föremål skiljes från andra, då uppkommer Kunskap. "Ett genom omdömen och slutsatser bestämdt sammanhang af kunskaper, som hwila på insedda

och erkända säkra grunder" kallas deremot Wetenskap. Den Wetenskap, hwars begränsade och således åt min kunskap gifna föremål är lagstiftning för frihet, kallas practisk. Nu urskiljer man dock inre frihet, eller förmågan "att uppkasta begrepp om en genom förnuftigt medwetande för oß möjlig och nödwändig werksamhet" från yttre frihet, som är förmågan "att i det yttre obehindradt utöfwa en till den individuella existensens widmagthållande, sjelfbestämd wiljas beslut." Den förra förmågan bestämmer ingående uti och erkännandet af de utaf förnuftsnödwändigheten angifna förbindelser eller pligter. Den sednare åter, bruket af de krafter, hwilka för werkliggörandet af menniskoslägtets sjelfbestämmelse erfordras, eller hwad man kallar det förnuftiga wäsendets Rättigheter. Med afseende härå, uppkomma twenne serskildta practiska Wetenskaper: Ethica, Moral eller Sedolära, är en lära om Pligter; Naturrätt åter, en lära om Rättigheter. Då nu hwarje Wetenskap — den må föröfrigt wara practisk eller theoretisk — kallas philosophisk, så snart den framställer sina kunskapsämnen utur de allmänna grunder, af hwilka alla kunskaper ytterst omfattas och sammanhållas, så uppkommer äfwen, så snart man företager sig till afhandlande Rättigheterna hänförde till sina ytterstа grunder och således äfwen framställer de förnuftsgrunder, på hwilka allt Samhälle, all Rättsanstalt och Stat hwilar, hwad man kallar philosophisk Rättslära. — Den har således för afsigt att undersöka grunderna till lagstiftning för inre frihet. Med Lag — till skillnad från Regel, som är "ett tillfälligt rättesnöre för något som skall werkställas" — menar man en egentlig teckning af den tillämpade förnuftsnödwändighetens wäsende, hwilket i wårt medwetande uttryckes antingen med ordet bör eller ordet måste. Den nödwändighet, som genom ordet bör uttryckes, afser en realitet, den der tillhör det wälde menniskan dömmer sig skyldig att hafwa öfwer sig sjelf, är således en inre nödwändighet och påbjudes af en Lag, som i inskränkt mening kallas naturlig: eller förnuftets Lag, i motsats med positif Lag, som är offentligen gifwen, bestämd och kungjord, uttryckande en nödwändighet, som genom ordet måste uttalar att i det yttre det rätta skall werkliggöras. Den förra eller Sedelagen, upptager alla pligtförhållanden, är således i allt bjudande, och innefattar kategoriska bud, de der föreskrifwa något såsom nödwändigt i och för det rättas egen skull. Den sednare eller den så kallade Rättslagen, bjuder i hänseende till den yttre frihet som tillkommer andra och tillåter i afseende på den frihet som tillkommer oß sjelfwa, innefattande alltså hypothetiska bud, som hafwa sin grund i något förutgående, och problematiska bud, som åsyfta något tillfälligt sökt eller gifwet ändamål. Med anledning häraf skiljer man äfwen mellan Dygdepligter och Rättspligter. De förra, härflytande antingen utur en objectiv eller subjectiv grund, äro, i afseende på sin innerliga orubbliga nödwändighet, negativa för sin positivitets skull, och kunna aldrig antaga naturen af Rättspligter. De sednare, härflyta alltid och endast utur en subjectiv grund, äro endast rent negativa och kunna wäl ikläda sig naturen af Dygdepligter. Emedlertid antyder redan benämningen, Pligter, att denna skiljaktighet och denna indelning har sitt rum inom Sedeläran, der den bestämmes af Driffjedrarnes olikhet. I afseende på deras bestämning indelade de äldre widare Pligterna, i Fullkomliga: sådana wid hwilka alla andra, lika wäl som pligtens subject, kunna inse pligtförhållandet, och Ofullkomliga: sådana wid hwilka ingen annan än den pligtskyldige kan inse förbindelsen. Men i anledning af deßa definitioner menar wår Auctor, att de olika Pligterna böra kallas antingen fullkomligt eller ofullkomligt bestämbara, derwid erinrande, att hwad Cicero t. ex. kallat officia imperfecta och perfecta icke precist swarar emot det, hwad

man i sednare tider, efter den bestämda åtskillnaden af Sedelära och NaturRätt, kallat ofullkomliga och fullkomliga Pligter. Efter deßa erhållna bestämningar, öfwergår Förf. till förklaringar öfwer de wigtigaste af Sedelärans termer, och definierar, i följd deraf: Dygd, med "band af absolut enhet, såsom förnuftets sjelfständiga wäsende, i hwilket all handling bör grundas och utur hwilket all handling bör framflyta;" Goda Handlingar, med "följderna af den werksamhet, som synes wara stödd på en rättskaffens grund;" Pligt, med "det sedliga i hwarje handling;" Last, med "källan utur hwilken onda handlingar flyta," och är således Dygdens rena motsats; Synd, med "ett ondt, som stannar inom den handlande, och ingår såsom sådan ej i de bestämda beräkningar, som tillhöra menniskor;" Brott, med ett ondt, som "wisar sig utom den handlande i sådana yttre följder, som äro menliga och förstörande för yttre existens och dithörande tillbörligt sjelfständig werksamhet." Hwaraf påtagligen följer, att alla brott äro synder, men icke alla synder derföre brott. Synden upphäfwer förnuftsnödwändigheten i afseende på inre, brottet i afseende på yttre frihet. Och derföre kan det af friheten berorende onda skiljas i moraliskt ondt, hwilket är helt och hållet individuellt och blott på subjectet werkande, samt i juridiskt ondt, då det äfwen utur subjectet frambryter till skada och ingrepp i andras rätt, hwadan det, i afseende derpå, äfwen af andra kan quantitatift bedömmas. Efter denna redogörelse — menar Förf. bör det blifwa lätt, att uppdraga råmärket mellan moralisk och juridisk förbindelse. Den förra fordrar så wäl principens som handlingens innerliga öfwerensstämmelse med pligtens bud; den senare åter fordrar blott werkningens öfwerensstämmelse med pligtbuden. Den förra frambringar hwad man kallar moralitet, den sednare legalitet; men båda gemensamt antyda, "att, existerande i gemenskap med andra menniskor, äro wi förpligtade, att för dem hafwa aktning under alla de willkor, som oß och dem tillkomma, såsom med förnuft begåfwade individuer," eller att göra afseende på deras så wäl moraliska som juridiska dignitet. — Den förnuftsnödwändighet, som, enligt det föregående, alltså utgör det bjudande i all pligtförbindelse — den Sedoläran har att utreda — gifwer äfwen upphof åt rättsförbindelsen, ehuru denna syftar på yttre förhållanden under namn af yttre Rätt, eller Rättighet. Här bestämmer Rättsförbindelsen ingen rätt, ty den är gifwen i medwetandet om yttre frihet, men wäl "huruwida Rätt är uttwingelig," och att utreda detta utur de allmänna förnuftsgrunderna, det är Naturrättens hufwudsak. Grunden för all Rätt måste man upptäcka deri, att då Nödwändighet och Frihet, såsom absolut identiska, fordra att werkliggöras så i wårt Handlande som i wårt Wetande, framkalla de den slutsatsen: "att wårt slägte genom sjelfständig werksamhet skall bilda ett synbart helt af synbarligen utur en inre lifsprincip harmonierande delar; och att derföre hwar och en menniska måste anse sina medmenniskor wara sitt eget ändamål, d. ä. erkänna deras individualitet, emedan hon ser och erkänner sin egen." I kraft häraf måste hwarje menniska, såsom sin Rättighet, fordra allt det, som tjenar till hennes warelses widmagthållande. Utröfningen af denna Rättighet utgör menniskans sjelfbestämmelseförmåga, i förening med "en ursprunglig motståndskraft emot allt det som fiendtligen motwerkar individuellt sjelfbestånd." Hwad nu, i afseende härpå, under flere menniskors werkande med och mot hwarandra, ömsesidigt fordras och medgifwes, frambildar ett ömsesidigt Rättsförhållande, grundadt på den absoluta RättsIdéen, hwilken sjelf antager utseende af Rättighet, och kan, såsom sådan, kallas ideell, eller med Fichte, ursprunglig, utgörande neml. Rättigheten att hafwa Rättigheter. Den är ingenting annat än "förnuftets sjelfbestämmelsenödwändighet,

så framlagd i den existerande menniskans medwetande, att den derifrån bjuder sitt eget werkliggörande," till följe hwaraf den är blott formell utan någon slags begränsning i det yttre. Hwarje Rättighet alltså, hos hwilken en så beskaffad begränsning upptäckes, utgör en motsats till den ideella Rättigheten, från hwilken den särskiljes genom epithetet reell, då den tages i sin widsträckta bemärkelse, och innefattar alla de egentliga Rättigheter, som tillkomma menniskor i afseende på hwars och ens tillbörliga sjelfwerksamhet och enskildta bestånd, och deßa äro antingen absoluta och medfödda, då de betragtas såsom till sin uppkomst grundade uti menniskans fria sjelfwerksamhet och inom hennes personlighet liggande: eller hypothetiska och förwärfwade, då man anser dem uppkomna utaf menniskans sjelfwerksamhet och liggande utom hennes personlighet. Den ideella Rättigheten alltså, såsom grund till den reella, kan derföre aldrig sjelf öfwergå till reell. Den bestämmer blott det måste, som ålägger mig att efterkomma den först sedermera till Rättslag öfwergående Rättspligten. Den ideella Rättigheten, yttrande sig såsom "hwar menniskas Rätt att bruka sina krafter, så widt hon ej derigenom stör andras yttre frihet," är den oinskränkt herrskande, under det så kallade naturtillståndet (Status naturalis), hwilket således icke är ett rättslöshets- eller sjelfswåldstillstånd. Det skiljer sig endast derigenom från det borgerliga tillståndet (Status civilis), att i det förra dels "repulsionskraften har egenskapen att wara individuell," dels att de menskliga rättigheterna icke der hafwa den säkerhet och gällande bestämning, som i det sednare. Deremot fordra de reella rättigheterna såsom krets för sin werksamhet det hwad man kallar borgerligt Samhälle, emedan de gå ut på att gifwa werklighet åt Idéens enhet, hwilket endast kan ske i och genom ett lefwande sjelfständigt wäsende, och detta, hwad det borgerliga Samhället omfattar, kallas i sin helhet betragtadt, ett Folk. De wilkor, dem, såsom nödwändiga för Folkets bestämda existens, det fordrar såsom sin rättighet till skydd för deß tillwarelse bredwid andra folk, kallas sammanfattade och i deras yttre skick: Stat, d. ä. "ett organiskt helt, som förswarar och sammanhåller ållas individuella Frihet." Der och endast der gifwes alltså bestämd och försäkrad Rätt. Hwarje sträfwande deremot, hwarje sig från bemödandet om ideens werkliggörande afsöndrande rigtning, är ett ondt, som motwerkar Statsafsigten, och som således måste bortarbetas. Egentligen är hela Menniskans jordlif intet annat än en fortsatt kamp mot det onda, i hwilken hon wäl aldrig blir fullkomligt öfwerwunnen men också aldrig fullkomligt segrar. "Staten alltså, som måste andas idéens högre lif, och ej annat kan än wilja alla medborgares befrielse ifrån det ondt är, och befrämja deras gudomliga odödliga natures fria fröjdefulla utweckling, kan till upprätthållande af sitt eget lif, som är medborgarnes, och af medborgarnes lif och bestånd, som är hans, ej annat än fordra och stadfästa botning (försoning) för allt hwad som brytes mot idéen." Det som bestämmer denna botning eller försoning — hwad man kallar Straff, — heter positiv Lag, d. ä. folkets gemensamma wilja, af Rättsföreskrifter bestämd, till deß egen åtlydnad och efterrättelse förkunnad och stadfästad. En sådan stadfästelse tillagd Rättsföreskrifter, dem man erkänner för offentligt förbindande Lagar, kallas Sanction och är "en utur den grund gifwen bekräftelse, att man anser något innebära förpligtelse och böra göras. Det åter som gifwer säkerhet för åtnjutande af de i Lagen förwarade Rättigheter, så länge Lagens bud icke emotbrytas, kallas Garanti.

(Forts. e. a. g.)

Swensk

Literatur-Tidning.

N:o 20 Måndagen den 8 Julii 1822.

Förberedande Reflexioner i Rättslärans Propedevtik. Till den Studerande Ungdomens tjenst utgifne af Elias Christopher Grenander. Upsala, hos Palmblad & C. 1820. 75 sidd. 8:o.

Allmän Inledning till Aprioriſk, eller Rationel, Pligtlära, af Fred. Cederschöld, Moral. Profeßor. Lund, hos Berling 1821. 191 sidd. 8:o.

(Fortſ. fr. N:o 19),

Då nu Staten, i och för sig sjelf betraktad, är en Rättsanstalt, måste den, såsom sådan, också sjelf wara sanctionerad och garanterad. Men denna Sanction och Garanti bär den inom sig sjelf, derigenom att den är bygd på en moraliſk grund, hwars lefwande symbol det af Staten omfattade folk är. Staten uppträder således såsom ett större individuum, i sig uppfattande och betryggande den enskildtes individualitet, i st. f. ett blott proviſoriſkt, eller naturligt rättstillstånd, framkallande ett peremtoriſkt eller bestämdt. För att komma i åtnjutande af den fördel, som Rättigheternas allmänt sanctionerade och garanterade bestämdhet medbringar, måste man åt det hela uppoffra några, annars den enskildta tillkommande, proviſoriſka Rättigheter: neml. den att ensam sjelf bestämma och försäkra sina Rättigheter; att ensam sjelf göra sina rättigheter gällande och den, att för sina handlingar wara endast sig sjelf ansvarig. De rättigheter åter, som menniſkan medbragt utur det proviſoriſka in i det peremtoriſka Rättstillståndet äro: 1) Rättighet till passiv warelse; 2) till att göra allt det, som menniſkan måste anse wara sin pligt, för att kunna hafwa sjelfbestånd jemte sina likar; 3) till att göra det, som ingångna öfwerenskommelser innehålla; 4) till ersättning för liden oförrätt. I det borgerliga Samfundet deremot fattas Rättigheterna, med afseende på den poſitiva Lagens flerfaldiga bestämningar, upp under twenne hufwudafdelningar: 1) Rättigheter, som hafwa afseende på olikhet emellan personer: Personlig Rätt, och 2) Rättigheter öfwer ting eller till ett mitt och ditt: egande Rätt. Deßa olika förhållanden, hafwa de Tänkare afsett, som indelat NaturRätten i enskild och offentlig. Den förra "sträcker sig

till inga andra rättsförhållanden, än dem som ligga inom det provisoriska Rättstillståndets gränsor, hwilka innesluta menniskoindividuers förhållande till tingen, såsom medel för deras yttre werksamhet och bestånd, och till andra individuer, såsom personer." Den består af trenne delar, lärande neml. 1) om egande rätt, 2) om öfwerenskommelser och 3) om familje-rätt. Den offentliga NaturRätten åter, framställande blott de Rättigheter, hwilka endast inom det peremtoriska Rättstillståndet förekomma, de som af en gifwen Rättsanstallt bestämmas och äro beroende, innefattar också tre hufwudsakliga afdelningar: 1) Statslära, d. ä. läran om Stat i och för sig sjelf och om Constitutioner. 2) StatsRättslära: d. ä. lära om de i Stat försäkrade, dels bestående och närmare bestämda, dels der uppkommande och bestämda Rättigheter. 3) Allmänna Folkrätten, afhandlande de olika, borgerliga Samhällens Rätt sins emellan. Till följe af det ofwansagda, har Naturrätten, såsom en "grundlära för det gifna positiva Rättsförhållandet," att hufwudsakligen utreda: 1) allmänna grunderna för egande-rätts-begreppet; 2) läran om öfwerenskommelser och fördrag; 3) Rättsideens utweckling till sitt werkliggörande så i ett provisoriskt som peremtoriskt Rättstillstånd; 4) Statslifwets positiva och negativa werksamhet för deß så formella som materiella ändamål; 5) Statslifwets elementer, borgerlig och politisk Frihet, och deras förhållande till trenne wäsendtliga Regeringssätt, a) det Despotiska, b) det Autokratiska och c) det Republikanska; 6) Statsförfattning eller Constitution, och deß särskildta arter; monarchisk, aristokratisk och aristo-demokratisk; 7) Statsmakten betraktad a) formaliter, såsom lagstiftande och lagskipande, och b) materialiter, såsom Justice- Police- och Finance-makt, med deras Underafdelningar. Således leder hela den NaturRätts-wetenskapliga forskningen ytterst till Staten, hwilken enligt wår Auctor, af ideen frambildas "att wara ett sig sjelft absolut: att

ej utom sig erkänna något ändamål, till hwars ernående han skulle wara ett mechaniskt werktyg." Ty — heter det, sid. 67 — "såsom werlds-omfattningen är för oß ett åskådligt och objectivt helt af förnuftets absoluta wäsende, construeradt på den reella sidan, så att wi i ljusets glans se werldsbyggnadens, naturens, framför oß ordnade delar; så också ideellt wisar sig samma absoluta och objectiva förnuftswäsende wara en objectiv enhet i formen, Stat, der wetenskap och religion i sitt ifrån sann moralitet oföndrade wäsende samt ädel konst skola i det ideella framställa det Gudomliga, det ursprungliga, af oß dödliga menniskor omfattadt i det sanna, det goda, det rätta, det sköna: deßas ifrån en högre werld ljudande bilder teckna för oß den harmoniska urbilden af det hos menniskan inneboende Gudomliga." — Detta Gudomliga, såsom närwarande i ett offentligt lif, symboliseras af Kyrkan, hwilken måste finnas i hwarje Stat, och af den, för deß egen skull, skyddas. Hwarken frambildar — påstår Hr Grenander — Staten Kyrkan, eller Kyrkan Staten, men ingendera kan bestå utan den andra, emedan den ena är ett uttryck af det yttre ideellt-reella, den andra af det inre ideellt-reella. Derigenom måste Staten framstå som ett lefwande organiskt helt, hwilket till följe deraf ej kan "hylla det yttre twångets jernspira eller wilja införa beräknade motwigter" — hwarken i det enskildta eller i det stora hela. På samma wis som en god menniskas handlingar wisa bilden af identitet emellan frihet och nödwändighet, så kan äfwen det menskliga samfundslifwet uti Staten endast i denna samma innerliga öfwerensstämmelse emellan frihet och nödwändighet uppenbara det sköna och härliga hos menniskan. Ej något stånd eller afskild del af det hela må waka öfwer den andra, utan hwar och en handla utur sitt wäsendes inre nödwändighet fritt och nödwändigt på samma gång: så bildar allas enstämmighet det högsta konstwerk. Derför kan äfwen Historien, såsom ett till åskådlig

totalitet syftande konststycke, endast finnas i Staten, emedan den, frambärande "den allmänna werldsandens wittnesbörd om det gudomligas närwarelse i det timliga, har sitt fäste i de potenser af det absoluta, hwilka Staten omfattar och framställer, i wetenskap, religion och konst." Konsten förhärligar Anden i alla synbara former; Religionen uppenbarar sin kraft i offentlig sedlighet och rena tänkesätt, och wetenskapen blir i staten objectif genom lagstiftningen, som är intet annat än en till lif och werksamhet öfwergången Philosophi. I anledning deraf, säger Förf. alldeles ypperligt — slutande sin Afhandling — sid. 73. "Det är den sanna Philosophiens wäsende att i lifwet sätta sig till kärna och kraft. Den actuella statens werksamhet skall representera det högre allmänna wettet hos deß innewånare, statsmedborgarna. Staten måste, om han ser betydelsen af sin egen tillwarelse, erkänna, att menniskans kallelse att beherrska det yttre och att beherrska sig sjelf uti allt yttre hörsammas endast genom ett sannskyldigt bemödande att förstå och kunna skåda naturen båda inom sig och utom sig. Hwad själen är i menniskokroppen, det bör ock Philosophien wara i Staten: den bör gifwa lif, färg och wärma åt de materiella beståndsdelarne etc."

Efter denna framställning af Hufwudmomenterna i Hr Grenanders Rättslära, och innan Rec. öfwergår till en lika redogörelse för Hr Cederschölds och till en bestämd jemnförelse mellan bådas, will Rec. wid den förstnämndes genom några Anmärkningar ännu närmare fästa Läsarens uppmärksamhet.

Först lärer det falla en hwar i ögonen, att Förf. i sin litterärhistoriska inledning icke med ett ord nämnt den historiska deductionen och behandlingen af Rättsläran, hwilken af åtskillige nyare Författare blifwit antydd, och hwilken, då denna lära har att skaffa med något i det yttre, från ålder bestämda, måste befinnas wara det enda rigtiga förfarandet. Men detta har sin gifna grund i den hyllning, som

Förf. uteslutande hembär åt det så kallade philosophiska deducerandet, eller ett sammanblandande af Speculation och Empiri, hwilket ända sedan Aristotelis dagar erhållit detta namn. Under detta härledande har Förf. hufwudsakligen slutit sig till Fichtes åsigter, med hwilka han förenat den widare fortgående Speculationens lära om Ideerna, då Fichte stadnade wid Begreppen. Men då Fichte, som bekant är, härleder all Objectivitet ur Menniskans eller, bestämdare, Jagets handlande, hwilket, i det att detta reflecterande wänder sig till Objectet, för att från detsamma i Abstractionen särskilja det handlingssätt genom hwilket Objectet för Jaget uppstått, och kallar detta att begripa Objectet, samt denna reflexionshandling begrepp, så, då härmed jemföres Förf:s definition öfwer Idée, att den är 'Förnuftsnödwändighet till åskådning och erkännande infallen i medwetandet" (sid. 11) måste man wäl medgifwa, att Förf. under ordet idée förstår ungefärligen detsamma hwad Fichte kallar Begrepp — man erinre sig neml. att Fichte också bestämmer detta handlande såsom ett absolut nödwändigt — NB. enligt och i sjelfwa definitionen, ehuru wißerligen Förf. i den följande anwändningen wisat sig under detta ord fatta en högre mening. Till följe häraf blir öfwerensstämmelsen mellan Förf:s bestämning af moralisk personlighet, såsom "en naturförmåga att bestämma sig sjelf efter idéer, i hwilka förnuftsnödwändigheten gifwer bilden af ett herrawälde öfwer sig sjelf (sid. 17)', och den Fichteska: att menniskan enligt Begrepp med fullt medwetande skall constituera sig såsom sjelfständig, eller uttrycka Förnuftswärdighet, för alla inlysande. Hwaraf också följer att Förf:s definition på Wilja, "att det är den förnuftiga menniskans kraft till sjelfbestämmelse, "måste wara Fichtisk (Selbstbestimmung durch Freyheit), liksom grunden till åtskillnaden mellan Ethik och Naturrätt; bestämmandet af innehållet utaf menniskans ursprungliga eller, — som Förf. will kalla den — ideella

Rätt; formeln för Rättsbegreppet o. s. w. måste öfverensstämma. Det är naturligt, att Rec. icke will hafwa detta enkla uppgifwande af förhållandet anfördt såsom något tadel. Twärtom, då Förf. fann deßa Fichtes åsigter göra sin forskning till fyllest, gjorde Förf. ganska rigtigt, då han från dem utgick, heldst han deßutom ändå derunder documenterat sin Tankegåfwas sjelfständighet, så wäl i detaljer — så t. ex. afwiker Förf. alldeles från Fichte i indelning af Pligterna, ty den förre menar något helt annat med sina fullkomligt och ofullkomligt bestämmbara Pligter (se sid. 31) än Fichte med sina unmittelbare und bedingte Pflichten — som genom deßa åsigters upphöjande medelst deras hänförande till Ideer, enligt hwad redan nämnt blifwit. Om åter deßa ur det bestämdaste Jaghets-begrepp härflytande åsigter, med det ur Ideen afledda åskådningssättet äro förenbara, det är en annan fråga, hwars beswarande wi ännu något måste uppskjuta. Här är det nog, att erinra Läsaren om att Förf. till grund för sin Lärobyggnad lägger Ideen, såsom en medwetandet bjudande Förnufts-nödwändighet, men anmärker derwid, att den tänkande Menniskans förståndsrigtningar äro mångfaldiga, de der gemensamt uttrycka denna förnuftsnödwändighet, hwilka slags förståndsrigtningar, eller — som Rec. skulle hafwa welat uttrycka det — Tankbilder af det absoluta, Förf. kallar ideer, och deßa angifwer han wara religiösa, moraliska, juridiska och esthetiska. Innan Rec. öfwergår till någon redogörelse för läran om deßa, will han anmärka, att Förf. troligen skulle kunnat gifwa ännu mera hållning åt denna, i fall Förf. inledande erinrat om skillnaden mellan de intellectuella werksamheter, hwilka på deßa fyra slags ideer bero, och Philosophien, hwars sträfwande är att fatta eller demonstrera entelechien af ett sådant Absolut, utan all Tankbild, och alla Tankbilders, Tankars, Sinnbilders och sinnliga tings förhållanden till detta absoluta. Då åter detta absoluta framträder under Tankbilden af uppenbarad Personlighet i en oändlig förbarmningsrelation till menniskoslägtet, och känslan genomträngande såsom det högsta och heligaste wishets och dygds-ideal — då ledas wi — enligt Rec. tanke — af en religiös idé. Om åter detta Absoluta endast wisar sig i relation till wiljan, framträdande såsom det högsta goda, reflecteradt till bestämning af wiljans inre handlingar eller deß åsigter — då kallas en sådan Tankbild moralisk idé — och, om åter denna af oß utbildas till en grundregel äfwen för wåra yttre handlingar — då må denna, om man så will särskilja den från den moraliska, kallas en juridisk idé. Men om åter Tankbilden af det absoluta egentligen uppfattages i Phantasien och så genomtränger alla deß skapelser, att den genom dem wisar sig i gestaltad werklighet (objectivitet) för känslan, då heter idéen ästhetisk. Reflexerna åter i den yttre werkligheten af idéen såsom religiös, wäcka hos andra en deras hela inre warelse helgande wördnad; såsom moralisk, aktning; såsom juridisk, bifall, och såsom ästhetisk, wälbehag. Detta öfwerensstämmer äfwen med Förf:s åsigter, ehuru han med andra ord, widlöftigare och mera utwecklande, framställt den. Det blir emedlertid, skulle Rec. förmoda, af hans angifwelse, mera klart inlysande, att den practiska idéen egentligen får "det i wiljans rigtning liggande reella", genom det warma omfattandet af det religiösa idealet, hwilket framställer åsigternas fullkomliga renhet och helighet såsom något uppnåeligt werkligt; och då wiljan i sjelfwa werket till sin natur intet annat är, än den till activitet öfwergående känslan, måste den i grunden hafwa samma charakteristiska egenskap, som känslan, den nemligen att icke anslås och bestämmas af annat än objectivitet. I anledning häraf medgifwer äfwen Förf. sid. 14, "att sann moralitet och religiositet äro med hwarandra oupplösligen förenade", ehuru enl. Rec:s åtsigt detta är förlitet sagdt, ty han tror, att den förra icke kan wara annat än en följd af den sednare; emedan det kalla moralbudet

att uppfylla Pligt, endast af aktning för pligt, allenast derigenom kan på känslan blifwa inwerkande, att den framträder under objectiviteten af Christi efterföljelse. Man inwände icke, att efter denna bestämning moralitet alltså endast i Christendomen skulle kunna wara tänkbar, ty det är bekant, att de gamle grekiske Philosopherna, hos hwilka Moralitet såsom idé werkligen war lefwande, också woro religiösa, och satte sig till mål och såsom högsta innehållet af alla sedebud, att warda Gud like (θεοειδελοι), hwarigenom de således uttryckte denna fordran, så klart, som ske kunde, innan ännu Gudomens menniskouppenbarelse inom Tidsgränsorna infallit. Men då nu detta sträfwande efter Gudlikhet, denna wiljans renhet och helighet icke annorlunda kan documenteras, än dymedelst, att jag handlar så emot andra, som jag will att de skola handla mot mig, d. ä. att jag mot min nästa utöfwar samma förädling i wiljan, som jag af dem fordrar, för att åt deras affigter gifwa min aktning och åt deras gerningar mitt bifall, så är det onekligt, att den åsigt, enligt hwilken menniskan framträder, warande "sitt eget ändamål såsom förnuftswäsende" är alldeles densamma, enligt hwilken hon framträder, warande "sitt eget ändamål såsom individuum ställdt i förhållande till sina like (sid. 16). Att nu wilja skilja denna sednare åsigt från den förra, under benämning af juridisk idé, och med Förf. enligt Fichte uttrycka den, genom erkännande af ett med ömsesidig frihet förenadt ömsesidigt twång till fredande af denna ömsesidiga frihet (sid. 15), måste således befinnas wara blott en obehörig klyfning till följe af den föregående tidens analytiska esprit, i följd af hwilken Rättsidéen blifwit så grumlad, att det absolut Rätta förwärlats med det relativa — rectum med justum. — Likså påtagligt är det äfwen, att då menniskan endast kan utweckla sin individualitet, under fortgång med tiden, under wexelwerkan med andra inom staten, eller dermed att hennes enskildta individuum sluter sig såsom integrerande del till den allmänna eller statens individualitet, hwilken, såsom sådan, äfwen med tiden måste utwecklas, och då allt tidligt sig utwecklande är historiskt, samt då allt, hwad man sammanfattar under benämningen justum, endast afser individualiteten, antingen den personella eller statistiska, så måste läran om Jus: d. ä. om de ömsesidigt fritt erkända twångswillkor för bibehållandet af gemensam frihet, endast tillfredsställande i en historisk deduction kunna utredas. — Dock om åtskilliga hithörande ämnen och bestämningar, gifwes tillfälle att nogare tala, sedan wi äfwen gjort oß bekanta med de åsigter Professor Cederschöld i sin bok framställt. För deßa will derföre Rec. nu göra reda.

Philosophi, säger Hr Cederschöld, är "objective betragtad," "en wetenskap om lagar, d. ä. nödwändiga och allmänna reglor för fria och icke fria handlingar." Till följe deraf indelas Philosophien, i theoretisk, — då den är en Wetenskap "om lagar, hwilka wäl äro föremål för wår kunskap, eller hwilka wi wäl kunna inse, men som ej bero af oß sjelfwe att uppfylla eller öfwerträda, och som således ej ålägga oß något, som wi skola göra eller underlåta" — och i practisk — då den är en Wetenskap "om lagar, som ålägga oß att göra eller underlåta något, och om hwilka wi icke allenast hafwa, eller kunna få kunskap, utan som tillika äro sådana, att det beror af oß sjelfwe, om de efterlefwas eller öfwerträdas." Till följe deraf finner Förf. emedan det som "bör ske, antingen fordrar konst, eller icke konst utan pligt," att practiska Philosophien kan indelas antingen i technisk — en Wetenskap om technisk lagar — eller i moralisk — en Wetenskap om moraliska lagar. Denna eller Moral-Philosophien har, tid efter annan, af sina bearbetare, fått olika benämningar, än blifwit kallad Ethica, eller Sedelära, än Dygdelära, än NaturRätt, än Naturlig Lagkunskap m. m. hwilka namn dock,

wid en något närmare Analys befinnas betyda ett och detsamma, neml. en aprioriſk eller rationell Pligtlära, hwarmed, enligt Förf. definition, menas "en Wetenſkap om apprioriſka, eller af rena moraliſka förnuftet kända pligter." I affigt att närmare förklara denna definition, anmärker Förf. förſt att "Wetenſkap är en kunſkap om något, härledd ifrån Principer, d. ä. allmänna Satſer, hwilka äro i ſådant förhållande till hwarandra, att de föregående grundlägga de följande, hwilka ſednare åter man ej kan neka, utan att neka de föregående." En ſådan Satſ är aprioriſk, då man i den "finner predicatets förhållande till ſubjectet, utan att behöfwa rådfråga erfarenheten." Den förmåga ſom menniſkan eger att inſe lagar a priori, kallas rent förnuft, och emedan de lagar Förnuftet inſer kunna wara ſå wäl theoretiſka ſom practiſka, är äfwen det rena Förnuftet antingen theoretiſkt eller practiſkt. Det rena practiſka förnuftet är åter antingen techniſkt eller moraliſkt. Moraliſkt rent förnuft är en förmåga att inſe aprioriſkt moraliſka lagar eller "ſedelagar, ſom äro ſådana, att de kännas antingen analytice eller ſynthetice a priori." Pligt åter är "en handling, ſom ett ſinligt och moraliſkt, d. ä. ändeligt förnuftswäſende ſkall, eller bör, werkſtälla eller uraktlåta, för att ej komma i motſägelſe med ſig ſjelf." Sådana handlingar, eller Pligter delas 1) i anſeende till ſättet att om dem få kunſkap, i ren förnufts- eller naturlig-pligt och i icke ren förnufts- eller poſitiv-pligt. 2) I anſeende till motivet för deras iakttagande, i formella och materiella. 3) I anſeende till den olika ſäkerhet Rätthafwanden eger för deras uppfyllelſe, i fullkomlig och ofullkomlig. Och 4) ſlutligen i anſeende till ſättet, hwarpå de tillhöra den pligtſkyldige, i abſoluta eller owilkorliga och i hypothetiſka eller wilkorliga. — Mot Pligt ſwarar Rättighet, hwarmed menas "en fordran, ſom, enligt moraliſk lag, kan med twång utkräfwas, eller en fordran, ſom ett ſinnligt

förnuftswäſende ej kan neka, utan att komma i motſägelſe med ſig ſjelf." Såſom motſwarande Pligt indelas den ur ſamma hänſeenden, på ſamma ſätt, ſå att Rättigheten är antingen Rationell eller Empiriſk; antingen Fullkomlig eller Ofullkomlig; antingen Abſolut eller Hypothetiſk. Men utom deſſa ſlags Rättigheter, hafwa wiſſa Moraliſter äfwen angifwit en "twetydighets-Rätt," hwilken ſkulle wara en ſådan, om hwilken man ej "med wiſſhet wet, antingen den är fullkomlig eller ofullkomlig, eller begge delarne." Till ſådana ſlags twätydiga Rättigheter räknar man BillighetsRätten, ſom "är en fullkomlig rättighet, utan fullkomligt, eller yttre, twång," och NödRätten, ſom "är yttre twång, utan fullkomlig rättighet. "Hwad den förra angår, påſtår Förf. att man förblandat objectif eller allmän rättighet med ſubjectiv rättighet; och i afſeende på den ſednare har man förblandat rationel rättighet med borgerlig ſtrafflöshet. Detta om Rättigheter. — Moraliſk förbindelſe är åter "en nödwändighet härledd ifrån moraliſk lag." "Den kallas actif, då den har afſeende på den rätthafwande, men paſſif, då den afſer den pligtſkyldige. Då denna förbindelſe, d. ä. den inre erkända nödwändigheten att fullgöra pligt, öfwergår till ſjelfwa den handling ſom bör werkſtällas, och hwilken är pligt, uppkommer moraliſkt tillſtånd, ſom "är en moraliſk warelſes beſkaffenhet, eller ſamlingen af en moraliſk warelſes wäſentliga egenſkaper." Detta tillſtånd, menar Förf., kan wara antingen naturligt eller poſitift, och det naturliga indelar han widare i ett analytiſkt och ſynthetiſkt; i ett enſkildt och offentligt, ſamt i ett abſolut och hypothetiſkt. Det poſitiva åter antingen i ett uppenbaradt Religionstillſtånd och borgerligt tillſtånd. — För alla deſſa tillſtånd gäller Lag, ſom "är en nödwändig och allmän regel, hwarefter man kan föreſtälla ſig det, ſom ſker och måſte ſke, ſkall och bör ſke." Den särſkiljes i begreppet från Regel derwed, att Lagen är en allmän och

nödwändig Regel, så att den, utan möjlighet af motsats, angår alla med egenskaper begåfwade föremål; då åter Regel så wäl kan wara subjectif som objectif. — Moraliska Lagar, med hwilka Förf. ensamt har att skaffa, delar han i Rationela och Empiriska. Rationel Moral-Lag, anmärker han widare, kan åter antingen wara Analytisk eller Synthetisk; antingen Fullkomlig — då äldre Moralister kallat den Lex cogens och Kant, juridisk lag — eller Ofullkomlig Lex non cogens, eller ethisk lag enligt Kant; — antingen Absolut eller Hypothetisk. Den rationela Sedelagen är allmän för alla menniskor, emedan det rena moraliska förnuftet, ur hwilket den härledes, är för alla allmänt. Den medför, såsom all annan Lag, straff och belöningar, hwilka, om ej just här i tiden, dock efter tiden, måste, till följe af Lagens föreskrifter utdelas. Och deßa straff eller deßa belöningar tilldelas oß så af wår djuriska, som moraliska natur, emedan Gud, i och med det att han "hos menniskan inlagt förmågan att inse Lagar, äfwen hos menniskan inlagt frö till straff och belöningar för moraliska Lagens öfwerträdande eller uppfyllande." Och är det Menniskans Samwete, som, i detta afseende, förr eller sednare, "utöfwar sin rätt såsom Anklagare, Domare, Straffare och Belönare." — Härunder ledes det af Moralprincipen eller det högsta moraliska budet, från hwilket "alla de öfriga lagarne, reglorne, eller grundsatserne skola kunna härledas, såsom species ifrån deras genus." Denna Princip kan antingen wara Materiell, då den bjuder att bliwa hörsammad, för den affigts skull, den wi genom Principens iagttagande wilja winna; eller Formell, då den will hörsammas "rätt och slätt för deß egen skuld, utan afseende på yttre motiver." De förra kunna således kallas hypothetiska, de sednare absoluta eller kategoriska Principer. Emedlertid måste den Grundsats, som skulle kunna gälla för en ägta MoralPrincip, wara 1) den högsta, i

och dermed den enda och första, samt allmän, nödwändig och af förnuftet känd; 2) Kunna härledas från ett Princip för hela Philosophien, emedan Ethiken af den är en del; 3) Kunna med lätthet indelas i analytiska eller fullkomliga, och i syntheriska eller ofullkomliga naturliga Pligtlärans Principer: emedan "rationella Pligtläran, i afseende på sättet att a priori komma till kunskap om deß lagar, är antingen Analytisk eller Synthetisk." — Det materiela MoralPrincipet kan nu bestämma den affigt, enligt hwilken det bjuder att handla, antingen 1) af wår känsla allena, och är således detta Princip antingen A) den naturliga känslans, så wäl a) den physiska eller b) den moraliska känslans; eller B) den konstiga känslans, neml. antingen a) uppfostrans eller b) borgerliga lagstiftningens; eller 2) af wårt förnuft, sökande fullkomligheten antingen A) såsom ett accidens, eller B) såsom en substans. Den physiska känslans Princip yrkades af Epikur; den moraliska känslans, af Hutcheson; uppfostrans, af Montaigne; borgerliga lagstiftningens af Mandeville; fullkomlighetens, såsom ett accidens, af Stoikerna och Wolff; såsom en substans, af Crusius. Alla deßa hafwa således antagit ett Materiellt Princip. Ett Formellt uppställdes åter först af Kant. Sedan nu Förf. angifwit sin förmodan, att denna hans indelning måste wara logisk: rigtig — emedan han till grund för den lagt Principium exclusi tertii — och fullständig, öfwergår han till granskningen af alla deßa särskildta MoralPrinciper (sid. 51 — 101) och finner dem alla i ett eller annat afseende, det ena mer det andra mindre, brista i de egenskaper, dem Förf. angifwit såsom nödwändigt erforderliga af ett ägta Moral-Princip, och framför allt, hafwa de alla, enligt Förf:s påstående, det felet, att de icke kunna gälla för den högsta och första Grundsats för Moralen, sjelf ur intet annat härledlig, men så att ur den alla andra Grundsatser kunna härledas. — Häraf bestämmes

således Förf. att söka ett annat Princip än sina föregångare, och som han tyckt sig finna att det aristoteliska Principet: Motsägelse-Satsen, objectift betragtad, wid efterfökandet af alla tings grunder och orsaker, är den högsta, antar han det kategoriska Imperativet: Undwik motsägelse! såsom Philosophiens aldrahögsta Grundsats, hwilken, lämpad till theoretiska Philosophien, uttryckes negatift sålunda: Undwik motsägelse i din kunskap, men affirmatift, sålunda: sök öfwerensstämmelse i din kunskap; och lämpad till practiska Philosophien, uttryckes negatift, sålunda: Undwik motsägelse i dina handlingar. Och sedan Förf. närmare utwecklat, och så för analytiska som synthetiska Pligtläran indelat samt mot en mängd inkast förswarat sitt Princip, öfwergår han (sid. 110 — 120) till utredandet af den relativa giltighet de äldre MoralPrinciperna ega, såsnart de underordnas det högsta, eller det af Förf. uppgifna. — I och genom sjelfwa denna Förf. grundsats förutsättes alltså frihet, hos dem, för hwilka den skall gälla. Han öfwergår således till utredande af Begreppet derom. Om detta Begrepp hafwa dock Philosophernas meningar warit lika så stridiga, som om MoralPrincipet; Förf. angifwer också några, hwilka nekat Friheten, och antagit en willomening, som "kan kallas Fatalismus, Determinismus eller Prädeterminismus," benämningar dem han anser wara synonyma. De åter hwilka antaga Friheten såsom en menskig tillhörighet, indelar han i twänne Claßer: 1) sådana hwilka antaga den utan skäl och bewis, blott som ett medfödt Begrepp, och såsom deras consequentaste Representant angifwes Fichte. 2) Sådana, hwilka för friheten anföra skäl och bewis, och af deßa åter anse a) somliga Friheten, såsom i Erfarenheten förekommande, neml. Lochianer och Wolfianer, hwilka anse menniskan "så wida fri, att hon ej immediate står under yttre tings inflytande," — antagande alltså blott en relatif eller hwad Förf. will kalla en materiell Frihet; och b) somliga, att friheten ej är att finna hos menniskan betragtad såsom Phänomen, såsom något i Erfarenheten gifwet, utan blott såsom Noumen, det är, såsom förnuftswäsende. Till denna claß höra Kant och Schelling. Men Kant — påstår wår Auctor — har i sitt bewis för Friheten, det han hämtat från rationella sedelagen, begått en fallaciam petitionis principii, och Schelling har wid frågans afgörande råkat ut för Fatalismus, Determinismus eller Prädeterminismus, samt mot bådas åsigt kan den frågan inwändas: hwartill tjenar mig en frihet, som ingenstädes träffas i erfarenheten? — Då Förf. således ser sig nödsakad att säkrare bestämma detta begrepp, börjar han med att anmärka, det "önskan är en begär-förmåga, eller lust till något, utan bestämmelse, eller affigt, att realisera densamma. Wilja deremot förutsätter bestämmelse att realisera något." Förmågan att utföra denna bestämmelse, eller "sjelfwa förmågan att handla, eller bestämma sig att handla enligt lagarne," är således, enligt Förf. mening, det som bör förstås med ordet Frihet. Denna kan, med afseende på de lagar, efter hwilka wiljan rättar sig, wara antingen theoretisk eller praktisk. — Närmare bestämdt wisar sig alltså moralisk frihet, såsom en förmåga antingen att utfordra en rättighet, eller att fullgöra en pligt. Härunder kan friheten wara antingen formell, då den är förmåga att wilja handla, af blott agtning för moralisk lag; eller materiell, då den är en förmåga att werkställa en moralisk handling, men ej blott af agtning för lag, utan endast af yttre motiver. Men i alla fall påstår Förf. att "långt ifrån att anse frihet såsom en förmåga att handla enligt, eller emot lag, kan man twertom ej kalla någon fri förr, än han kan werkställa lagens fordringar."

(Forts. c. a. 8.)

Swensk

Literatur-Tidning.

N:o 21. Thorsdagen den 11 Julii 1822.

Förberedande Reflexioner i Rättslärans Propedevtik. Till den Studerande Ungdomens tjenst utgifne af Elias Christopher Grenander. Upsala, hos Palmblad & C. 1820. 75 sidd. 8:o.

Allmän Inledning till Aprioriſk, eller Rationel, Pligtlära, af Fred. Cederschöld, Moral. Profeßor. Lund, hos Berling 1821. 191 sidd. 8:o.

(Forts. fr. N:o 20).

Sträfwandet att ej uppfylla lagen, som af wårt förnuft inses och erkännes, för andra orsaker, än blott för att undwika strid i wåra handlingar, kallar Förf. formell frihet; wiljans bestämmande att lyda lagen, tillfölje af ett utom lagen liggande motiv, kallas åter materiell frihet. Att en sådan slags frihet förekommer äfwen i erfarenheten, påstår wår Auctor icke kunna nekas. Deremot menar han, att tillwarelsen af formell frihet omöjligen kan bewisas. Han tröstar sig dock med detta raisonnement: "hwad hindrar, att man ju kan uppfylla moraliska lagen af deß blotta form? Man kan ju åtminstone föreställa sig det såsom möjligt." (sid. 142). — Widare heter det, är Moralitet det utseende en handling får derigenom, att den öfwerensstämmer med moraliſk lag, och Immoralitet det utseende en handling får derigenom, att den strider mot moraliſk lag. Dygd åter är en förmåga eller styrka hos ett sinnligt och förnuftigt wäsende att wilja handla, eller werkligen handla, enligt moraliſk lag; och Last, all slags brist eller swaghet så wäl i afseende på wiljan som handlingen: Sådane egenskaper deremot, hwilka ligga till grund för dygd och pligt, kallas åter "Medfödda Anlag till dygd." Deßa äro, säger Prof. Cederschjöld, dels moraliſk känsla: d. ä. "en fallenhet för lust eller olust, som härrör af medwetandet af wåra handlingars öfwerensstämmelse eller strid med den rena moraliska lagen"; dels sammwete: d. ä. "ett i afseende på wåra egna moraliska eller omoraliska handlingar anställdt förnuftsslut, eller en slutsats i afseende på wåra handlingars moralitet eller immoralitet." Hindren för dygd deremot utgöras af Affecter: d. ä. ouppsåtliga böjelser, eller af Paßioner: långwariga och öfwerlagda

böjelser. De förra hafwa affeende på känslan, de sednare på wiljan. Båda måste man likwäl öfwerwinna, om man skall kallas dygdig. Det tillstånd åter, då man är likgilltig i afseende på wiljans föremål, kallas Phlegm, och är i sig sjelf en swaghet; hwaremot det tillstånd, då själen genom iakttagande af sina moraliska principer afhåller känslornas inflytande, kallas Apathi och är styrka, emedan "förnuftet wisar härigenom sitt wälde öfwer känslorna. Men något godt utfördt i affect kallas Enthusiasmus, och denna, emedan all affect, såsom till sinnligheten hörande, är blind antingen i walet af sin affigt eller i affigtens utförande, — menar Förf. — "är att anse som ett sjukdomstillstånd, i afseende på moraliska lifwet." — Att nu, med anledning af ofwanstående bestämningar, fälla "ett omdöme öfwer en annan persons, med moraliska lagen öfwerensstämmande, eller mot densamma stridande handlingssätt", kallas Imputatio eller Tillräknande. I afseende härpå måste man, menar Förf., nödwändigt noga skilja mellan Imputatio, som är sjelfwa tillräkningsförrättningen, och Imputabilitas, som är den förmåga någon eger, att kunna anses såsom handlande enligt med eller stridande mot moralisk lag. Imputatio är widare antingen dijudicatoria, då den innehåller blott ett omdöme öfwer en annans handlingar i afseende på deras förhållande till lagen; eller, judicatoria, då med detta omdöme äfwen förenas straff eller belöning. Denna slags Imputation utöfwas af Domare; men domare äro antingen Inre: hwarje menniskas Samwete; eller Yttre: en med uppdragen rättighet att dömma förordnad, utom oß existerande, förnuftig och fri warelse. Imputabilitas eger åter en och hwar, som friwilligt gör eller underlåter något som moraliska Lagen antingen bjuder eller förbjuder. Hwadan inga andra gerningar kunna imputeras, än sådana, som med wett och wilja blifwit begångna. — — Efter att sålunda hafwa utmätt den rationella Pligtlärans innehåll, öfwergår Förf. först till angifwelsen af denna Kunskapsartens nytta, den han anser wara stor "så wäl för dem, som lefwa inom, som utom, borgerligt samhälle; så wäl för öfwerhet, som undersåtare;" och sedan till bestämning af deß indelning." I anseende till de olika personer, som förpligtas, "delas den först i Menniskors och i Stats Pligtlära, som, så den ena som den andra, kan wara antingen fullkomlig eller ofullkomlig, antingen analytisk eller synthetisk. Menniskors aprioriska Pligtlära kan åter wara antingen Absolut eller Hypothetisk. Statens Aprioriska Pligtlära, är åter antingen Inre eller Yttre. Den Inre (StatsRätten) handlar dels om Regentens, dels om Undersåtarnes Pligter. Den yttre delas deremot i enskild och offentlig, och Statens yttre enskildta Pligtlära eller Jus Gentium, delas i absolut eller hypothetisk. Statens yttre offentliga Pligtlära "skulle man kunna kalla Jus Cosmopoliticum, och den afhandlar pligterna lämpade på en allmän WerldsStat.

I Företalet yttrar Professor Cederschjöld med den lugna resignation, som är den äkta, philosophiskt bildade Wetenskapsidkaren wärdig, att han gerna will emottaga på skäl grundade Anmärkningar öfwer sin bok och, i anledning af dem, med nöje rätta hwad han blifwer öfwertygad om, att felaktigt hafwa framställt; endast på grundlösa, gyckande angrepp mot hans Person, anser han det för sig "icke blott såsom Moralist och Folklärare, utan äfwen såsom menniska, opaßande, och otillbörligt" att swara. Då Rec. nu går att pröfwa några HufwudMomenter af Hr Cederschjölds deduction, wore det honom ett mål för hans önskan, att Förf. måtte finna de anmärkningar, som han anförer, icke wara framförda utan begrundning. Säkert hoppas Rec., att de icke skola låta honom synas i det föraktliga ljuset af en obillig, tadelsjuk angripare. Och åtminstone wet han wißt med sig att han icke hör till dem — om sådana, hwarpå Rec. twiß-

lar, werkligen finnas — hwilka "ej wilja tillåta någon Swensk i Philosophien wara sjelftänkare, utan anse denna Wetenskap endast tillhöra det lärda Tyskland." Långt ifrån att ledas af ett så orimligt och opatriotiskt Postulat, skulle Rec. önska, att Förf. tänkt med ännu mera djup sjelfständighet. Just det att han för mycket låtit binda sig af äldre logiska formelband, har gifwit charakteren af det mindre tillfredsställande åt hans werk. Detta hoppas Rec. kunna lägga i dagen genom de speciella anmärkningar han wid detsamma har att anföra. Men som de egentligen böra utgå på att bereda Läsaren en bestämd insigt af Bokens innersta beskaffenhet, och hwarje philosophisk skrift just fullständigast charakteriserar sig genom sin princip och sin behandling af den hufwudsakligaste och ledande frågans beswarande, will Rec. här endast uppehålla sig wid fastställandet af Grundsatsen och wid utbredandet af Frihetsbegreppet.

Att Förf. i afseende på den förra omständigheten börjar med en historisk framställning af sina förnämsta föregångares Principer, måste en hwar högeligen gilla såsom ganska ändamålsmäßigt. Också har Förf. härunder i allmänhet förfarit med berömlig grundlighet och opartiskhet, och i synnerhet har Rec. med utmärkt tillfredsställelse läst huru Förf. sid. 54, 55, gör rättwisa åt den så ofta obilligt mißkände Epikuros. — Mot denna redogörelse kan blott erinras, att Förf. kanske mindre skäligt anfört Mandeville såsom Upphofsman och Representant föe Samhällighets Principet. Wäl förklarar denne empiriske, hätske Sophist alla dygder att blott wara den beräknande Politikens foster, men han tillägger också att de blifwit aflade af högmodet, hwilket alltså snarare skulle utgöra hans Principium moralitatis, om man med något sken af skäl skulle wilja, i hans osystematiska werk, utfinna någon ledande Grundsats. Derföre, så framt icke benämningen af Philosoph skall wanhedras, kan man icke gerna uppföra honom bland Philosophers antal. Rättare må man wäl alltså nämna, såsom den egentliga Samhällighets Principens utwecklare, twenne werkeliga djupe Tänkare: Hugo Grotius och Pufendorf, hwilka dock icke betraktade böjelsen för Samhällighet såsom en konstig, utan såsom en naturlig och menniskan medfödd känsla. — Widare är denna wår Auctors angifwelse icke fullständig. Så nämner Förf. icke Spinoza, hwars ethiska grundsats war nödwändigheten för Menniskan att bibehålla sin individualitet. Denna Grundsats, såsom bestämd af ett mål utom Lagen, skulle wäl alltså, enligt wår Auctors bestämning, böra hänföras bland de materiella; men då för densammas werkliggörande intet yttre motiv werkar, endast den pligtskyldiges eget charakteristiska bestånd, som sjelf i och med lagen uttalar och bestämmer sig, så är den icke heller materiell, utan en indifferens af det materiella och formella, ett practiskt uttryck af den identitet, till hwars finnande Philosophien anwänder alla sina forskningar. Det är också sträfwandet efter denna identitet, hwilket, liksom hans hela philosophiska Lärobyggnad, framkallat hos Fichte hans Sedoläras Princip — om hwilken wår Auctor ej heller med ett enda ord talar. Men som Fichte endast med sin åskådning omfattade den ena Polen: den tänkande, danande sidan af Identiteten, wiljande i den finna hela identiteten sjelf, så inträffade, att, liksom hela hans Philosophi, hwilken war byggd på grundsatsen af det, genom sin oändliga werksamhet, sig sjelf begränsande och således sin Motsats framkallande Jaget, blef en formal-Idealism, äfwen hans Moralitets-Princip endast blef formell: Handle schlechthin gemäß deiner Ueberzeugung von deiner Pflicht.

Från denna Fichteska grundsats, eller ännu mera från en utur denna härledd, men af Fichte sjelf förkastad *): Handla så, att din

*) Se hans Grundlage des Naturrechts. Jena und Leipz. 1796. en not under Inledningen.

fria wiljas handlingar med sig sjelfwa öfwerensstämma, leder det Princip, som wår Auctor antagit och ännu innehållslösare uttryckt, sitt ursprung. Genom detta, i sig sjelft det Aristoteliskt logiska: Undwik motsägelse i dina handlingar! har Förf. också lagt i dagen sin Philosophis behof af Identitet, ehuru han har sökt den i en region, der den icke står att finna. Ganska rigtigt fordrar Förf. af Principet för den practiska Philosophien, att det skall blott med en wiß modification wara detsamma, som Principet för theoretiska Philosophien: men detta kan omöjligen wara ett sådant Imperatif, som det Förf. sid. 104 uppställer, så framt ej hela den Wetenskap, hwilken, enligt sitt wäsende, måste gå ut på det högsta reella, skall blifwa en tom formalism, utan lif och werklighet. Hwad man med sökandet efter Philosophiens Princip will finna, är ett i och igenom sig sjelft evident datum, en omedelbart inlysande Wißhet, på hwilken Speculationen, såsom på en orubbelig grund, må kunna uppföra hela sin tankegång och hwilken den tillika må kunna anwända, såsom ett correctif för alla sina utflygter. Det följer således af sig sjelft, att ett Imperatif icke kan wara ett sådant princip; att wetandet icke kan antaga ett bud för sitt förfarande att blifwa Wetande såsom grunden för den wißhet det will afweta. Åtminstone kan Motsägelsesatsen gälla såsom ett sådant Princip: ty fastän den, som också Aristoteles sjelf uttryckt den, kan förwandlas från ett bud till en i axiomatisk form uttalad Sats, så är det, i synnerhet sedan Kant gifwit den sin rätta och wäsendtliga enunciation: Med ett och samma Subject kunna icke twenne hwarannan motstridiga Prädicater förenas — för hwar och en påtagligt, att den är gällande endast inom Förståndets analytiska spher, men utan all gilltighet för Förnuftets synthetiska bemödande. Den är neml. blott ett Förståndets, den lägre Kunskapsförmågans försök att i ett logiskt abstract begrepp för sig anwändbargöra den för Förnuftets åskådning framträdande lefwande Identitets-Idéen; men såsom alla begrepp endast äro ett oändligt fruktlöst sträfwande att begränsa idéen, är äfwen denna utom sin krets, eller lämpad på annat än sjelfwa framställningen och deductionen af begrepp, utom den rationella anwändningen, öfwerförd till rent intellectuella föremål, inskränkande, splittrande, dödande och således utan betydelse och gilltighet. Den gäller wißerlige inom Logikens krets, men huru föga den gäller i metaphysiskt hänseende är klart deraf, att just det högsta för all Philosophi, är detta Absoluta, der all stridighet Prädicater emellan förswinna: der Tanke och Utsträckning, Form och Materia, Möjlighet och Werklighet, Frihet och Nödwändighet, äro ett i entelechien af det ursprungliga ewiga Rätta. — Det torde alltså wara gifwet, att Motsägelse-Satsen icke kan gälla, såsom allmän Princip för hela Philosophien. Och huru föga den paßar äfwen som Grundsats för Ethiken, såwida denna skall wara något annat än ett tomt logiskt formelwäsende, det är påtagligt deraf, att den icke bjuder något annat än consequens i handlingarne, och då det nu är gifwet att den lastbare likaså wäl kan handla consequent, som den dygdige, har Förf. intet annat medel att lösa den gordiska knut af de för hans Lärobyggnad menliga resultater, som af denna anmärkning uppkommer, än att sönderhugga den med det påståendet, att lastbar och menniska äro contradictoriskt motsatta föreställningar, (sid. 109), att således den lastbare, såsom lastbar, icke är menniska. Den dygdige är alltså, enligt Författarens åsigt, enfamt menniska. Men då den dygdige just är dygdig derigenom att han fullgör pligt, så behöfwer han icke någon aprioriskt Pligtlära, emedan han ej behöfwer lära hwad han redan utöfwar. Alltså är Ethiken antingen det aldraonyttigaste i werlden, eller är den gällande för Wareiser, hwilka, efter Förf:s yrkande, icke äro menniskor. Rec. kan sannerkligen icke inse, huru Förf. med hela sin Logik skall kunna komma ifrån det bindande af denna slutledning.

Äfwen utwecklingen af FrihetsRelationen börjar Förf. med en historisk framställning af några sina föregångares meningar härom. Huru han indelar deßa, är i det föregående redan nämnt; liksom att han yrkar det Fichte är representant för dem, hwilka utan skäl och bewis antaga friheten. Då Fichtes speculation rent af utgår från Jaget, eller en ursprunglig obegränsad handling, är det naturligt att i hans Philosophi icke någon deduction af Friheten kan förekomma; ty den punkt, från hwilken deductionen utgår, kan lika så litet deduceras, som det Centrum, hwilket gör Peripheriens Construction möjlig, sjelf kan construeras. Men orätt är det att påstå, det Fichte icke utwecklar FrihetsBegreppet. En sådan utweckling förekommer wäl icke i Wetenskapsläran, men så wäl i hans Sedolära som i hans Natur-Rätt. Fichte definierar neml. Frihet i allmänhet, med en Caussalitetsförmåga genom blotta begreppet, och mensklig frihet, med förmågan, att, genom utkastandet af ett Begrepp om ändamål, blifwa orsak till uppkomsten af ett detta begrepp motswarande object. Då nu, som bekant är, Fichte antager Jaget att wara den oändliga Tendensen till absolut werksamhet, så är i och med detsamma Friheten gifwen i och med sjelfwa bestämningen af Jaget, och, att således wilja bewisa, att Friheten är en nödwändig wäsendtlighet af menniskans intelligenta natur, skulle alldeles wara detsamma som att återigen företaga den redan utförda deductionen af Intelligensen. Härwid kan således billigtwis ingen ting annat fordras än en genetisk förklaring — sådan som Fichte i sin Sedolära har lemnat — ty det är gifwet, att så snart menniskan fattar sig såsom Intelligens — nemligen enligt den af Fichte gifna bestämningen — måste hon bringa sitt Warande endast och allenast under begreppet, hwarmed, till följe af den gifna Definitionen öfwer Friheten, hon måste tänka sig såsom fri. Mensklige Personligheten åter, påstår Fichte, utgöres just

deraf att Intelligensen tillskrifwer sig en spher för utöfningen af sin frihet d. ä. en materiell kropp, inom och på hwilken Intelligensen ensamt kan wara en genom Wiljan efter Begreppet werkande orsak till alla skeende förändringar. Utförandet af denna sats utgör sedermera nästan det hufwudsakligaste af den Fichteska Natur-Rätten, och således torde det wara mindre rigtigt yrkadt, att Fichte antager den mensklige Friheten blott såsom en trosartikel. Liksom det äfwen blir tydligt, att Förf. (sid. 130) gör Fichte orätt, då han påstår, att han förblandat frihet hos Lagstiftaren med frihet hos den laglydige; ty af det ofwanstående synes, att Fichte ganska bestämdt skiljer emellan den frihet, som tillkommer Jaget, då detta tänkes alldeles rent, och den som tillkommer det, då det inom erfarenhetens krets uppträder med empirisk personlighet. — Mot Schelling åter anmärker wår Auctor, att han tillägger menniskan frihet endast så wida hon betraktas såsom blott Noumenon, men icke såsom uppträdande inom erfarenheten, och en sådan frihet påstår Hr Cederschjöld tjenar oß till intet; widare att han yrkat, att menniskan genom en intelligibel handling från ewighet bestämt sig till det goda eller onda, men, inwänder Hr Cederschjöld, denna intelligibla handling är blott en hypothes, ett idealiskt uttryck, som endast inom Phantasiens krets spelar sin role, hwadan Schelling, wid frågans beswarande om mensklig frihet, skall haswa "råkat ut för Fatalismus, Determinismus, eller Prædeterminismus." — Hufwudmomenterna af Schellings FrihetsLära äro i sjelfwa werket följande: Frihet är förmågan att wälja mellan godt och ondt. Det hwarigenom Menniskan har denna förmåga är Sjelfheten (die Selbstheit) hos henne, hwilken, genom sin enhet med den ideala Principen, är Ande. Genom denna Ande, fattad såsom ett sjelfwiskt från Gud åtskiljdt wäsende, uppkommer menniskans personlighet, hwarigenom hon ej längre uppträder såsom ett werktyg för den i

Naturen werkande Universalwiljan, utan enligt egen wilja, emedan denna Personlighets Anda, såsom sådan, är lyftad upp ur Kreaturligheten, till det Öfwerkreaturliga. Deßa båda motsatta Principier äro hos menniskan förenade, men Bandet mellan dem är icke ett nödwändigt, utan ett fritt. Hon står på skiljewägen; hwad hon wäljer är hennes gerning; men obeslutsam kan hon icke blifwa, emedan Gud nödwändigt will uppenbara sig. Uträdandet ur detta obeslutsamhetstillstånd, wäljandet af det goda eller onda, är en fri handling, hwilken nödwändigt tillhör det intelligibla hos Menniskan, och denna handling är fri, emedan det endast och allenast är hennes eget wäsende, hennes egen natur, som derwid är det bestämmande. Detta öfwerlåtande antingen åt det goda eller onda Principet (das insich-handeln-Laßen des guten oder bösen Prinzips), är en omedelbar följd af den intelligibla handlingen, hwilken icke kan falla inom tiden, utan wid den första Skapelsen, emedan Menniskans wäsende och lif just igenom den bestämmes. Denna intelligibla handling gifwer form och charakter åt de menskliga begären, i hwilkas tillfredsställande eller hämmande den empiriska friheten består; hwadan, ehuru man här på jorden hwarken är ond eller god blott tillfälligtwis och enligt nyck, den handling man här utöfwar, icke sker emot utan enligt med wår wilja, och således är tillräkning underkastad. — Således nekar Schelling wißerligen icke Frihetens eller Walförmågans existens inom Erfarenheten; till och med det af wår Auctor, sid. 126, efter Schelling anförda exemplet — om han blott anfört det rigtigt — bewisar det, ty Schellings ord om Judas Ischariot är, att han förrådde Christum nicht gezwungen, sondern willig und mit völliger Freyheit. Men att den ena menniskans böjelser heldst fästa sig wid det onda, den andras wid det goda — ehuru intet medwetet hwarken inre eller yttre twång drifwer wiljan åt någondera hållet — det beror helt

och hållet af den hwarje individuell existens börjande intelligibla handling, som gifwit personligheten sin charakter, till hwars förändrande ingen menslig makt, utan endast — som Schelling uttryckligen säger och dermed ännu klarare uttalar det icke fatalistiska i sin lära — Gudomlig hjelp är tillräcklig. Då nu det hwad Schelling kallar intelligibel Handling endast är ett speculativt uttryck för det, som, enligt den christliga läran, kallas Arfsynd, så följer, att i och med detsamma som man beskyller Schellingianismen för Fatalism, gör man Christendomen samma beskyllning, hwarmed man ställer hela deß lära om Förssoning och Rättfärdiggörelse alldeles på hufwudet. Om för öfrigt wår Tänkares Frihetslära är mera tillfredsställande än den Schellingska må lemnas derhän. Wißt är åtminstone, att den är wida inskränktare, ty han tager icke frihet för förmågan att wälja, utan blott för förmågan att bestämma sig till handling enligt lagarne, och som deßa lagar äro antingen theoretiska eller practiska, indelar han frihet i theoretisk eller practisk frihet. Hwad det will säga, att handla efter theoretisk lag, d. ä efter en lag, som ingen practik, ingen handling föreskrifwer, det tillstår Rec. att han icke förstår. Dock det må wara, så mycket mera, som Förf. sjelf blott i förbigående omtalar denna theoretiska frihet, af det talande skäl, att den ej hör till hans Wetenskap (sid. 133). Deremot indelar han den practiska friheten i technisk och i moralisk, och denna sednare definierar han med "förmåga att utfordra något enligt moralisk lag (rättighet) eller att werkställa en ålagd handling (pligt) enligt Moralisk lag", och i anledning deraf sluter han, werkligen consequent, att pligt och frihet äro synonyma Termer. Men härigenom har Förf. wißerligen icke löst den uppkastade Frågan – utan twifwel på en gång den interessantaste och swåraste i hela Philosophien — finnes menslig frihet eller finnes den icke? Ty dermed att man willkorligt brukar ordet Frihet om något, hwad enligt all-

männa begreppet icke bör kunna få detta namn, är saken icke afgjord. Ja och med begreppet lag ligger föreställningen om något mig bindande, inskränkande, och så snart jag föreställer mig bunden, måste jag äfwen föreställa mig i ett tillstånd alldeles motsatt det, som man menar, då man kallar det fritt. Och då nu enligt Förf:s uttryckeliga ord, sid. 137, "man ej kan kalla någon fri förr, än han kan werkställa lagens fordringar", så ligger det en uppenbar motsägelse i den af Förf. sid. 133, uppgifna Moral-Lagen:" inskränk din frihet till bestånd med andras", emedan, enligt Förf:s yrkande, ingen frihet existerar förr än i och med detsamma lagen uppfylles, och således förutsätter lagen inskränkning af något som icke finnes förrän lagen blifwit hörsammad, d. ä. inskränkningen för sig gått. Ett sådant uppenbart brott mot Principium Contradictionis — det dock Hr Cederschjöld antagit som sin högsta grundsats — kan hos en annars så sträng Logicus icke wara tänkbart, utan till följe deraf att han icke fattat frågan rent speculativt, utan förblandat actuell frihet inom erfarenheten med Frihet in potentia, såsom ytterste willkoret för möjligheten af den förra. Detta willkor, denna potentiala Frihet, kan icke wara blott en förmåga att handla, enligt Lag, utan förmåga att sjelf wälja mig den för mina handlingar bjudande Lag — och hwarifrån skulle denna Lag annars komma? — eller förmågan att sjelf bestämma mig för det onda eller goda, och en sådan bestämning, hwilken grundar hela min individualitet, måste således wara det ursprungligen tillräkneliga — hwilket den äfwen enligt Christendomens läror är och således wara werkan af en wid tidens begynnelse utöfwad arfsynd, eller af en sådan intelligibel handling, som Schelling omtalar, genom hwilken den förening af det nödwändiga och fria, hwilken beständigt för den närmare betraktelsen uppenbarar sig, på det enda möjliga sättet kan tillfredsställande förklaras. Obemärkt må ej heller lemnas, att då Förf. antager blott materiell Frihet — som i sjelfwa werket ingen frihet är, utan på sin högsta höjd blott en absentia necessitatis positivæ — såsom inom Erfarenheten werklig; men deremot det han kallar formell, eller positif Frihet, blott såsom ett anthreponomiskt Postulat, så har han sjelf derigenom, i wida högre grad än Schelling, förnekat werklig frihet hos Menniskan, såsom Phänomenon betraktad, och sjelf gjort sin Lärobyggnad förtjent af de stygga Epitheterna: Fatalismus, Determinismus och Prædeterminismus.

Äfwen will Rec. något uppehålla sig wid Förf:s betraktelser öfwer den rationella Pligtlärans Nytta, innan han öfwergår till en jemförelse mellan de twenne Skrifter, öfwer ett och samma ämne, som utgjort föremålet för wår Anmälan. — Prof. Cederschjöld betraktar icke Sedoläran så som Fichte, enligt hwilken hon, såsom alla andra delar af Philosophien, endast skulle meddela en theoretisk kunskap *), utan såsom ett medel att förmå den oß medfödda förmågan att inse det moraliskt rätta, att också sätta denna insigt i utöfning, och häruti tror Rec, att Förf. har orätt. Detta Förf:s yrkande motsäges icke blott af sjelfwa sakens innersta natur — ty af blott theoretisk insigt motiveras omöjligen wiljan — och af Erfarenheten, utan äfwen af Conseqwensen ur Förf:s egna Satser. Han säger ej blott

*) Auch die Sittenlehre ist nicht Weisheits'ehre, dergleichen überhaupt unmöglich ist, indem die Weisheit mehr für eine Kunst zu halten ist, als für eine Wißenschaft, sondern wie die gesammte Philosophie, Wißenschaftslehre; sie insbesondre Theorie des Bewußtseyns unsrer moralischer Natur überhaupt, und unsrer bestimmten Pflichten insbesondre. System der Sittenlehre. Jena und Leipzig 1798. s. 3.

uttryckligen: "Man kan ej säga, att det är en pligt att hafwa eller förwärfwa Dygd. Dygden är fastmera orsaken eller grunden till all pligt (sid. 156)", ja! han går så långt, att han sid. 109, påstår att för en menniska som är lastbar, kan icke blifwa fråga ens om något moral-Princip. Således kan Dygden, denna styrka hos ett sinnligt och förnuftigt wasende att wilja handla eller werkligen handla, enligt moralisk lag (sid. 153), 'icke wara en product af Sedoläran" utan måste wara en conditio sine qua non för den. Hwartill tjenar då denna Sedolära? Jo, swaras det, för att kunna fordra att andra måste af aktning för min frihet inskränka sin, är det nödwändigt att jag, af aktning för andras frihet inskränker min, och de allmänna reglorna för denna inskränkning gifwer Sedoläran. Men då gör ju Sedoläran endast detsamma, som Jurisprudensen wida fullkomligare uträttar, repar icke blott upp wißa allmänna och således äfwen obestämda reglor, utan fäster sig wid hwarje i positif Lag noga angifwet och bestämdt fall. Men deri kommer den juridiska och Prof. Cederschjölds åsigt öfwerens — hwari äfwen, enligt Rec. tanke, båda hafwa alldeles rätt — att de för att få sina bud lydda, förutsätta på förhand Dygd hos de pligtskyldige. Men Juridiken antyder äfwen att denna Dygd endast har sin källa i Religion, hwilken ensamt framställer det höga Idealet för wårt förhållande mot oß sjelfwa och nästan, som på wiljan kan werka, och hwilket äfwen wår Auctor, sid. 160, omtalar. Rec. har derföre alltid gjort sig den frågan: då man har Moses och Propheterna, d. ä. positif Lag och uppenbarad Religion, hwartill skall då en särskild practisk Disciplin för Sederna tjena; ty Religionen gifwer det ädla, fanna, heliga Sinnelaget, som endast och allenast förtjenar att kallas Dygd, och den positiva Lagen reglerar wåra yttre handlingar i afseende på andra. Will nu någon påstå, att Sedoläran då intager den positiva Lagens ställe, så länge menniskan lefwer i naturtillståndet och innan hon i Borgerligt Samhälle inträdt, så kunde detta swar låta plausibelt, så framt det kunde utwisas en tidepunkt, då Menniskan, lefwande tillsammans med sina likar — och innan deß är hon icke menniska, emedan hon, enligt Aristoteles och KonungaStyrelsen, är ett samwisteligt djur — warit utom ett, fast mer eller mindre fullkomligt inrättadt, borgerligt Samhälle. Slutligen må äfwen den inwändningen mot Sedolärans gilltighet, såsom en särskild Wetenskap betraktad, anföras, att wid detta uppradande af en mängd obestämda Pligter, ingen grund kan utfinnas för upphörandet och att här således Sedolärans egen ställning nödwändigt måste leda till en godtyckighet som aldrig kan bereda sträng och allmännelig förbindlighet. Så angifwer t. ex. Kant förbudet mot eftertryck, Boethius förbudet mot Studenters wana att ropa Pereat åt Professorer och Hr Cederschjöld förbudet mot försummelsen att betala sina Lärare collegii-penningar, såsom Moralitets-reglor.

(Slutet följer.)

Swensk

Literatur-Tidning.

N:o 22. Måndagen den 15 Julii 1822.

Om equationers upplösning. *)

Sedan försöken att determinera equationers alla så kallade rötter (wärden af den obekanta qvantiteten för en dimension) icke lyckats och föga framgång af ytterligare försök i detta afseende kan förwäntas, men sådant icke lägger hinder i wägen för möjligheten af equationers allmänna upplösning under inskränktare syftning än determination af rötter utan undantag, så är affigten med följande afhandling att uppgifwa några analytiska rön till grundläggande af en method att determinera ett reellt wärde för en dimension af den obekanta qvantiteten uti equationer i allmänhet wid de tillfällen, då equationernes former, medelst åtskådliga beskaffenheten af den obekantas exponenter och coefficienter, tillkännagifwa nödwändig eller owillkorlig tillwarelse af ett reellt wärde för en dimension.

Uti equationen $y^l = \pm n$, hwarest y är en obekant qvantitet, l ett helt tal och n en obekant reell och positif qvantitet, erhålles en expreßion af wärdet å den obekanta för en dimension genom betecknad utdragning af l roten utur equationens begge membra, så att y' eller $y = \sqrt[l]{\pm n}$.

Twenne speciella former af equationen tillkännagifwa de fall, då wärdet af den obekanta för en dimension blifwer reellt och i sådan egenskap äfwen kan erhålla en serskild reell expreßion, neml. då l är ett udda tal och n

*) Den method att upplösa equationer, som uppgifwes uti denna afhandling, har blifwit inskränkt till determinerandet af wärdet å en reell rot för de tillfällen, då frågorna, som till equationens sammansättning föranledt, befinnas fullkomligt tydliga och bestämda samt deras framställning på möjligast enkla sätt tillwägabringas; hwaremot denna ändamålsenliga åsigt och behandling af ämnet gifwit den nu meddelta methoden en utsträckning för deß anwändbarhet till equationer af antal grader och termer utan undantag, som alla hittills kända methoder för equationers upplösning sakna.

tages i så wäl negatif som positif egenskap, emedan l rotens utdragning utur eqvationens $y = \pm n$ senare membrum, alltid i det fallet werkställbar, kan betecknas med $\pm \sqrt[l]{n}$; samt då l är ett jemnt tal och n tages i endast positif bemärkelse, emedan l rotens utdragning utur eqvationens $u = \pm n$ senare membrum, i det fallet också alltid werkställbar, likaledes kan betecknas med $\pm \sqrt[l]{n}$.

Att expreßionen af ett reellt wärde för en dimension af den okända qvantiteten uti enkla eqvationen $y^l = \pm n$ sålunda erhåller en serskildt determinabel reell beteckning $y = \pm \sqrt[l]{n}$ för alla de tillfällen, då eqvationens speciella former tillkännagifwa tillwarelsen af ett reellt wärde för en dimension, gifwer nu anledning att förmoda, det en expreßion å ett reellt, positift eller negatift wärde för en dimension af den obekanta qvantiteten uti sammansatta eqvationer af twå eller flere termer kunde blifwa generellt determinabel wid alla de tillfällen, då eqvationernes former, i anseende till åskådliga beskaffenheten af den obekantas exponenter, såsom udda eller jemna tal, samt af deß coefficienter, såsom positiva eller negativa qvantiteter, utan att exponenternes eller coefficienternes storhets belopp derwid komme i beräkning, tillkännagifwa owillkorlig tillwarelse af ett reellt wärde å den obekanta för en dimension.

För att till en början determinera en expreßion å wärdet, hurudant som hälst, reellt eller imaginärt för en dimension af den obekanta uti sammansatta eqvationen af twå termer $y^m = \pm py$, hwareft m är ett helt tal, större än enheten samt p en reell och positif qvantitet, så antages att y uti eqvationen $y = u \sqrt[m-1]{p}$ har samma wärde som uti eqvationen $y^m = \pm py$. Den sålunda antagna odeterminerade expreßionen $u \sqrt[m-1]{p}$ å wärdet af y insättes uti eqvationen

$$y^m = \pm py,$$

då

$$u^m \times \sqrt[m-1]{p^m} = \pm pu \sqrt[m-1]{p}$$

och derefter genom dividerande med $\sqrt[m-1]{p^m}$, eqvationen

$$u^m = \pm u$$

bekommes.

Medelst antagandet af eqvationen $y = u \sqrt[m-1]{p}$, hwareft $\sqrt[m-1]{p}$ alltid är en reell och positif qvantitet, kommer, med undantag af storhetsbeloppet, wärdet af y således till öfrig beskaffenhet att helt och hållet bero af wärdet för u.

En expreßion å detta wärde erhålles derigenom att eqvationens $u^m = \pm u$ begge membra divideras med u, då eqvationen $u^{m-1} = \pm u^0 = \pm 1$ uppkommer och att sedermera $m - 1$ roten betecknas wara utdragen, hwarmedelst $u = \sqrt[m-1]{\pm u^0} = \sqrt[m-1]{\pm 1}$ undfås.

I enlighet med hwad i det föregående blifwit iagttaget, anmärkes nu att $\sqrt[m-1]{\pm u^0}$ när $m - 1$ är ett udda tal, kan betecknas på lika sätt, som $\sqrt[m-1]{+u^0}$, när $m - 1$ är ett jemnt tal, nemligen med $\pm \sqrt[m-1]{u^0} = \pm 1$ och att denna för begge fallen gemensamma beteckning $\pm \sqrt[m-1]{u^0} = \pm 1$ uttrycker beloppet af ett reellt, positift eller negatift wärde för u wid alla de tillfällen, då speciella former af $u^m = \pm u$ tillkännagifwa owill-

korlig tillwarelse af ett reellt wärde å den obekanta qvantiteten uti denna equation. Och alldenstund beteckningen af wärdet för u således bliwer enahanda för equationsformen $u^m = +u$, då m är ett jemnt tal, som för equationsformen $u^m = \pm u$, då m är ett udda tal, fördenskull bör determinationen af reella wärdet för u kunna tillwägabringas genom begagnande af blott den förra formen wid equations-upplösningen, hälst den sålunda erhållna endast positiva expreßionen af wärdet för u, enär m är ett jemnt tal, alltid bör tilläggas dubbla tecknet eller bemärkelsen af $\pm$.

Af $u^m = u$ fås,

$$u = \sqrt[m]{u};$$

men $u = u^m$,

och alltså

$$u^m = \sqrt[m]{u}$$

samt

$$u = \sqrt[m]{\sqrt[m]{u}};$$

hwadan, när härmed på lika sätt fortfares,

$$u = \sqrt[m]{\sqrt[m]{\sqrt[m]{u}}},$$

$$u = \sqrt[m]{\sqrt[m]{\sqrt[m]{\sqrt[m]{u}}}},$$

&c. &c.

$$u = \sqrt[m]{\sqrt[m]{\sqrt[m]{\cdots\sqrt[m]{\sqrt[m]{\sqrt[m]{u}}}}}}$$

erhålles.

Då termernas i serien

$$\sqrt[m]{\sqrt[m]{\cdots\sqrt[m]{\sqrt[m]{u}}}}$$

antal blir oändeligt, så blir

$$u = u^{m^{\frac{1}{\infty}}} = u^0,$$

emedan m^{∞} är ett oändeligt stort tal, äfwen när m är minst eller lika med 2, samt $\frac{1}{m^{\infty}}$ alltså blir lika med o; och kan således expressionen

$$u = \sqrt[m]{\sqrt[m]{\sqrt[m]{\cdots\sqrt[m]{\sqrt[m]{\sqrt[m]{u}}}}}}$$

under wilkor af serie-termernes oupphörliga fortsättning antaga formen

$$u = \sqrt{\sqrt{\sqrt{\cdots\sqrt{\sqrt{\sqrt{u^0}}}}}},$$

samt fördenskull en determinerad expreßion å reella, positiva eller negativa wärdet för en dimension af den obekanta qvantiteten uti equationen $u^m = \pm u$ wid alla tillfällen af ett reellt wärdes owillkorliga tillwarelse, betecknas med

$$u = \pm\sqrt{\sqrt{\sqrt{\cdots\sqrt{\sqrt{\sqrt{u^0}}}}}}$$

$$= \pm\sqrt[m-1]{u^0} = \pm 1.$$

Determinationen af en expreßion å beloppet af reella wärdet för y eller för en dimension af den obekanta uti eqvationen $y^m = \pm py$ erhålles fluteligen derigenom att reella wärdet af u insättes uti eqvationen $y = u \sqrt[m-1]{p}$.

Om eqvationen, som skall upplösas, till formen ännu mera sammansatt, består af tre termer, såsom $y^m = \pm py \pm q$, hwarest y, m och p bibehålla sina förra bemärkelser samt q är en reell och positif qvantitet, så antages, likasom förut, att $y = u \sqrt[m-1]{p}$, hwarefter, genom insättning af $u \sqrt[m-1]{p}$, i stället för y uti eqvationen $y^m = \pm py \pm y$, undfås

$$u^m \times \sqrt[m-1]{p^m} = \pm pu \sqrt[m-1]{p} \pm q$$

samt, genom dividerande med $\sqrt[m-1]{p^m}$,

$$u^m = \pm u \pm \frac{q}{\sqrt[m-1]{p^m}}.$$

Till erhållande af ett reellt wärde för y genom eqvationen $y = u \sqrt[m-1]{p}$ wid alla tillfällen, då detsamma uti eqvationen $y^m = \pm py \pm q$ är generellt determinabelt, blifwer nu, likasom wid upplösning af sammansatta eqvationen utaf två termer $y^m = \pm py$, nödigt att gifwa åt ett reellt wärde af u en, för alla tillfällen af deß owillkorliga tillwarelse, generell analytisk expreßion.

Af eqvationen för u innefatta speciella formerna

$$u^m = + u \pm \frac{q}{\sqrt[m-1]{p^m}},$$

då m är ett udda tal, och

$$u^m = \pm u + \frac{q}{\sqrt[m-1]{p^m}},$$

då m är ett jemnt tal, de tillfällen när ett reellt wärde för en dimension af den obekanta owillkorligt äger rum, emedan, till följd af hwad i det föregående är utredt, när $q = o$, i begge fallen af eqvationens berörda former, $u = \pm 1$ och när $q = \infty$, äfwen i begge fallen $u = \pm \sqrt[m]{q}$, samt alla öfriga händelser af reella wärden för u i begge fallen innesluta af anförda två yttersta händelser då $q = o$ och $q = \infty$.

En expreßion å beloppet af den obekantas reella wärden wid ofwanupptagna två speciella fall af eqvationens former, hwilken, härledd från en begge fallen gemensamt tillhörande eqvations-form, kunde blifwa gemensam för anförda två yttersta händelser af qvantitetens q wärden af o och ∞, skulle, i och med detsamma den, behörigen construerad, erhölle dubbla egenskapen att föreställa beloppet af reella wärdena på u för nämda yttersta händelser, äfwen uttrycka beloppet å alla öfriga reella wärden för en dimension af den obekanta, under det q varierar i storhet emellan o och ∞.

För meranämda twenne fall

$$u^m = + u \pm \frac{q}{\sqrt[m-1]{p^m}}$$

och

$$u^m = \pm u + \frac{q}{\sqrt[m-1]{p^m}}$$

af eqvations formerne för ett owillkorligt reellt wärde af den obekanta finnes en form wara gemensam, nemligen:

$$u^m = +u + \frac{q}{\sqrt[m-1]{p^m}}.$$

Denna eqvation gifwer, medelst m rotens utdragning utur eqvationens begge membra,

$$u = \sqrt[m]{u + \frac{q}{\sqrt[m-1]{p^m}}};$$

Om $\frac{q}{\sqrt[m-1]{p^m}}$ tillägges å begge sidor af likhetstecknet, så bekommes

$$u + \frac{q}{\sqrt[m-1]{p^m}} = \sqrt[m]{u + \frac{q}{\sqrt[m-1]{p^m}}} + \frac{q}{\sqrt[m-1]{p^m}};$$

men

$$\text{men } u + \frac{q}{\sqrt[m-1]{p^m}} = u^m$$

och alltså

$$u^m = \sqrt[m]{u + \frac{q}{\sqrt[m-1]{p^m}}} + \frac{q}{\sqrt[m-1]{p^m}},$$

hwaraf åter, genom m rotens utdragning,

$$u = \sqrt[m]{\sqrt[m]{u + \frac{q}{\sqrt[m-1]{p^m}}} + \frac{q}{\sqrt[m-1]{p^m}}}.$$

Genom fortsättning på enahanda grund af dylika operationer erhålles

$$u = \sqrt[m]{\sqrt[m]{\cdots\sqrt[m]{\sqrt[m]{u + \frac{q}{\sqrt[m-1]{p^m}}} + \frac{q}{\sqrt[m-1]{p^m}}} \cdots + \frac{q}{\sqrt[m-1]{p^m}}} + \frac{q}{\sqrt[m-1]{p^m}}}.$$

Denna expreßion för u, i hwilkens tilldanande ingått en fortfarande addition af positiva qvantiteten $\frac{q}{\sqrt[m-1]{p^m}}$, föreställer endast positiva och derjemte största reella beloppet af u uti eqvationen $u^m = +u + \frac{q}{\sqrt[m-1]{p^m}}$, så att, genom densammas beteknande med $\pm$, största så wäl negativa som positiva reella wärdet af den obekanta qvantiteten uti eqvationen $u^m = \pm u \pm \frac{q}{\sqrt[m-1]{p^m}}$ erhålles för en dimension serskildt uttryckt med

$$u = \pm\sqrt[m]{\sqrt[m]{\cdots\sqrt[m]{\sqrt[m]{u + \frac{q}{\sqrt[m-1]{p^m}}} + \frac{q}{\sqrt[m-1]{p^m}}} \cdots + \frac{q}{\sqrt[m-1]{p^m}}} + \frac{q}{\sqrt[m-1]{p^m}}};$$

wid de tillfällen, då speciella former af eqvationen tillkännagifwa owillkorlig tillwarelse för en dimension af den obekanta.

(Slut e. a. g.)

Förberedande Reflexioner i Rättslärans Propedevtik. Till den Studerande Ungdomens tjenst utgifne af Elias Christopher Grenander. Upsala, hos Palmblad & C. 1820. 75 sidd. 8:o.

Allmän Inledning till Apriorisk, eller Rationel, PligtLära, af Fred. Cederschöld, Moral. Profeßor. Lund, hos Berling 1821. 191 sidd. 8:o.

(Forts. och slut fr. N:o 21),

Om man nu med hwarandra jemför Hr Grenanders och Hr Cederschjölds Inledningar till Rättsläran, finner man att de öfwerensstämma först deruti att på dem båda Fichte i synnerhet haft ett afgjordt inflytande. I huru många mål Hr Grenander slutit sig till den Fichteska uppställningen är redan wisadt, liksom äfwen att Hr Cederschjölds MoralPrincip från Fichte leder sitt ursprung *). Men äfwen i detaljer öfwerensstämmer den swenska Sedoläraren med den Tyska. Så är t. ex. indelningen i formella och materiella, fullkomliga och ofullkomliga Pligter m. m., alldeles Fichtesk, ehuru här mindre speculativt utförd,

*) Åfwen Boëthius uttrycker i sin Sedolära, fast med andra, ord, samma Princip, som Hr Cederschjöld, då han angifwer det wara Sjelfwerksamhet, såsom sin egen lag. Men då det är swenske Wetenskapsmäns wana att icke taga kunskap om hwad äldre Landsmän tillgjort, är det troligast att han snarare hämtat sitt Princip ur samma källa, som Boëthius.

och klädd i en wida mera tom och naken logikaliskt analytisk drägt. —

Widare öfwerensstämma deßa bada Skrifter deruti, att i dem båda — liksom i alla äldre Ethikor Rec. känner — det absolut Rätta, det owillkorligen Rectum, efter och genom hwilket såsom Archetyp, allt hwad som är, är och hafwer bestånd (emedan allt är såsom det skall wara, d. ä. beståndande, så wida det oförryckt uttrycker sitt wäsendes idée; således är recte eller rigtigt), med det i menskliga förhållanden uttryckta Rätta, det werkliga, relativa Justum, eller Rättighet. Att Hr Cederschjöld begått denna förwexling, följer nödwändigt ur hela charakteren af hans Philosophi, som icke höjt sig öfwer den logiska synpunkten och aldrig fattat Enheten rent, utan blott i sina analytiska splittringar. Men att äfwen Hr Grenander gjort sig skyldig till denna förwexling, synes af hans deduction utaf grunden för Rättsläran (sid. 15), af den anställda jemnförelsen mellan Rätt, Rättspligt och Rättslag (sid. 47) och den emellan Sedelagens bud, "hwilka bjuda något såsom nödwändigt i för det rättas egen skull", och Rättslagens bud, hwilka "antingen hafwa sin grund i någon ting förutgående eller åsyfta något tillfälligt sökt eller gifwet ändamål" (sid. 26), sålunda sättande det Rätta såsom något till sin Potens lägre än det sedliga, då likwäl icke blott all Sedlighet endast är ett försök att genom affigter och handlingar approximando, så widt möjligt är, uppenbara det Rätta, utan äfwen detta är det öfwer och före allting högsta. Ty att Rec. så må säga, det Rätta: Wäsendets och Warelsens fullkomliga identitet med sin Idée, är just det Absolutas Substans, och detta Absolut-Rätta, utan all relation bestämda i sin allenhet, framträder återigen i och för Tanken, såsom Sanning; i och för Känslan åter såsom Godhet, och i för Phantasien (i hwilken Tanke och Känsla till Ett sammansmälta) såsom indifferentierande Sanning och Godhet, eller såsom Skön-

het. Detta Rätthetens framträdande objectiverar sig widare, i det yttre, såsom Statism — Sanningens representation —, och Ecclesiastism — Godhetens representation — hwilka båda indifferentieras af det allmänna rena MenniskoSamhället — Skönhetens representation. I det inre deremot, eller inom Begreppets spher, fattas det Rätta dels såsom Pligt — motswarande Sanningsidéen — dels såsom Rättighet — motswarande Godhetsidéen — och dels såsom bådas dem gemensamt omfattande och försonande Indifferens, såsom Legalitet — motswarande Skönhetsidéen. Då nu således Pligt och Rättighet endast i och från Begreppet hafwa sin uppkomst, och Begreppet endast bildar sig genom förmedlingen af något utom eller öfwer begreppet bestående, så hafwa Begreppen om Pligt och Rättighet endast tillkommit genom förmedling af Stat och Kyrka, hwilkas ändamål är att bereda Slägtet att, i tidernas fullbordan, samhälligt uttrycka ren menslighet. Häraf följer att all lära om Pligt och Rättighet nödwändigt måste referera sig till Stat och Kyrka, således endast wara borgerlig och kyrko-lagfarenhet, hwars syftemål är att wänja Menniskorna till Legalitet, hwadan äfwen slutligen följer, att allt bemödande att, utan en sådan direct rapport till Stat och Kyrka, bilda en slags speculativ disciplin, till utredande af Pligt och Rättighet, antingen måste blifwa blott ett logikaliskt skelett af termer, divisioner och subdivisioner, hwilket i sin egen tomhet bärer documentet på sin onytta och sin nullitet, eller också — som äfwen förhållandet är med Fichtes NaturRätt — en haltlös amalgam af Speculation och Empiri, hwilken bryter sönder sig sjelf. Wißerligen måste, å ena sidan, inom hela Pligtwäsendet Moralitet ligga, såsom deß själ och lifskraft; men Moralitet, såsom hela den inre Menniskans afgjorda stämning för dygd och ädelhet, är en följd af det för känslan, såsom Godhet, framträdande Rätta i och genom den uppenbarade Religionen, hwilken förmedelst Kyrkan antagit gestalt och objectivitet. Lika sannt är det äfwen, å den andra sidan, att då det Rätta, i sin uppenbarelseform såsom Sanning, för tanken öfwerallt will göra sig gällande, måste den Wetenskap, eller Philosophien, som har Sanningen till sitt object, öfwerallt och för allt, som kan blifwa föremål för menslig forskning eller falla inom kretsen af menslig erfarenhet, wilja utfinna den sanna grunden och det sanna wäsendet, och således måste Philosophien också söka att utreda förhållandet mellan godt och ondt såsom föremålet, och naturen af menslig frihet, såsom willkoret för menslig handling; men den stannar också med att behandla den såsom frågor för det egentliga Wetandet, utan att genom deras beswarande åsyfta att i någon mån inwerka på Wiljan och Sederna. Det är alltså icke meningen att förneka wigtigheten af de undersökningar, hwilka i den så kallade Practiska Philosophien förekomma, utan blott detta härledande från de philosophiska Principerna till indelande, bestämmande, definierande o. s. w. af Pligter och Rättigheter — hwad man kallar Ethik eller Sedolära. — Dock efter denna långa digreßion är det skäl, att Rec. ändtligen återwänder till föremålen för wår granskning.

Slutligen råder det äfwen den likhet mellan deßa båda werk, att de båda blott meddela Inledningar och Propädeutiker till Rättsläran, hwadan följer att samma ämnen för Tanken måste i båda förekomma och samma frågor i båda beswaras. Derigenom faller också den mellan båda rådande olikhet så mycket snarare i ögonen. En sådan finnes neml. både i anseende till det inre och yttre.

Hr Grenander har fattat ämnet mera rent philosophiskt eller, enligt en förut i denna Tidning af Rec. gifwen förklaring, mera intellectuellt, utgående från den Enhet, som ligger till grund för all mångfald, eller från Ideen af förnuftets sjelfständiga wäsende. Och derunder har Förf. alltid haft sin blick, erkän-

nande deß högst regulerande kraft, fästad på det religiösa (man läse sidd. 14 och 69). Hr Cederschjöld har deremot fattat ämnet uteslutande logiskt eller rationellt, derunder endast ledd af mindre philosophiska än juridiska begrepp. Derigenom har Hr Grenanders framställning mera antagit en synthetisk charakter, ledande allt ur den i Idéen gifna högsta enhetspunkten. Hr Cederschjölds åter blifwit uteslutande analytiskt, splittrande allt i en nästan oändlig series af underafdelningar. Ja, hans behandlingssätt är till den grad formalistiskt, att han ansett sig i Företalet böra bedja om ursäkt för det att han ej indelat sin bok i Capitel och Paragrapher. I ett enda fall har dock Hr Grenander gått mera sönderdelande till wäga än Hr Cederschjöld, i det att han med de flesta af sina föregångare will, såsom en särskild Wetenskap, frånskilja Moralen, hwilken skulle framställa allt hwad som hörer till pligtwäsendet, från Naturrätten, som skulle utgå från rättsnödwändighets-Idéen (se sid. 22) hwaremot Hr Cederschjöld ganska rigtigt anser deßa båda disciplíner betyda detsamma och böra tillsammans afhandlas, emedan Pligter och Rättigheter, eller hwad Förf. kallar fullkomliga och ofullkomliga Pligter, äro sins emellan relativa' så att den ena förutsätter den andra (sid. 3). Med anledning af denna öfwerwägande rigtning åt enhet, framstår också Hr Grenanders bok såsom en i wetenskaplig helhet utförd deduction, en ren intellectuell organism, då åter Hr Cederschjölds blott är en, utan något precist gifwet inre band, blott af den meddelade definitionen på apriorisk Pligtlära föranledd Samling af strödda Afhandlingar öfwer wisa ethiska Termer, eller, som han, i Företalet sjelf yttrar, som en "Ordbok, hwaruti rationella Pligtlärans allmännaste principer och begrepp afhandlas," — Till följe af detta behandlingssätt, är Hr Grenanders skrift mer fordrande eftertanken, Hr Cederschjölds tydligare och klarare. Så mycket mera, som Hr Grenanders styl wäl är stundom warm och målande men också mindre bestämd och böjlig, då åter Hr Cederschjölds är ganska jemn och precis, men nog trög och torr. Derföre råder äfwen den olikhet emellan båda, i anseende till anwändbarheten, att Hr Grenanders lilla skrift är mera lärorik för den, som endast för sig sjelf och till enskilt eget gagn söker uppklarna sina åsigter öfwer i fråga waranде ämnen; Hr Cederschjölds åter mera tjenlig att bruka till examensbok, i synnerhet der man är nöjd att endast få bestämda swar på efterfrågade definitioner. — Wäsentligen har ingendera af deßa skrifter utwidgat Wetenskapens område i allmänhet, likwäl har Hr Grenander, utan dertill yttrad pretention, mer originalitet i åsigter och detaljer, än Hr Cederschjöld, som är helt och hållet i de logikaliskt inskränkande fjettrarne bunden. Men i afseende på det Publicum, för hwilket båda hafwa arbetat, är man båda Herrarne tack skyldig för deras utgifna Skrifter, genom hwilka de twifwelsutan, hwar i sin mån, måste bidraga att utwidga den philosophiska insigten och att för den framkalla intereßet. I negatift afseende har äfwen Hr Cederschjölds bok det gagn, att den gifwer exempel på, huru föga Förståndets analytiska färdighet är tillräcklig att fatta och reda den högre Speculationens Problemer, t. ex. det som omfattar Frihet och Nödwändighet, då Hr Cederschjöld sjelf — en så sträng och öfwad scholastisk Dialecticus, att sjelfwa den gamle Thuronius icke i det fallet är honom öfwerlägsen — i afseende på deßa frågor icke kunnat undgå att swärja sig i contradictioner.

Swensk

Litteratur-Tidning.

N:o 23. Thorsdagen den 18 Julii 1822.

Recension:

Hermes. Samling af Afhandlingar. Första Häftet. Stockholm, hos Imnelius 1821. 172 sidd. Andra Häftet, hos Ortman, 1821. 210 sidd. utom Bihang. 8:o.

Af denna Ströskrift har på mera än ett halft års tid ingen fortsättning utkommit, och derföre tror Rec. sig icke längre böra dröja med anmälandet af de begge första häftena i denna Tidning, hwars syftemål är, att göra reda för åtminstone de betydligare phenomenerne inom swenska Litteraturen. Bland deßa måste utan twifwel denna Samling af Afhandlingar räknas, om också endast i anseende till sin syftning, den Utgifwarne i sin Anmälan så sinnrikt uttala: "I bildningens forntid — heter det i nämnde Anmälan — war Hermes den trofaste Budbäraren emellan Gudar och Menniskor. — I den antika Konsten kallades ock Hermes hwarje ofulländad stod, tillhuggen i ädel och hög mening, men utan fullkomning, blott tillhuggen. Redactionen, som för sin Skrift walde detta namn, har derigenom trott sin tanke klarast läggas för det Allmännas blick. Hwarje öfwergång ifrån Ideernas werld till Samhällslifwets och den lägre Werklighetens krets, är ju ett Bud ifrån Gud till Menniskan, är ju en Hermes: — och hwad är en Skrift, som har för mening att redligt tillkännagifwa några det inre lifwets uppenbarelser, annat, än en sådan öfwergång, en Bärare af ideer ned i det yttre Werkliga, en Hermes? — Men då Redactionen härigenom antydt sitt mål i högre ordalag, huru faller icke deremot hennes språk, när hon nedblickar på sig sjelf. Betraktande sig, erkänner hon ganska upprigtigt, att hon endast ser en ofulländad Stod, wißerligen tillhuggen i ädel mening, men utan anspråk på fullkomning, såsom blott tillhuggen: alltså äfwen här en Hermes." Skriftens syftning är alltså, att bland allmänheten sprida och sätta i omlopp resultatet af den wetenskapliga forskningen och begrundningen i alla deß olika rigtningar — hwadan det också heter, att denna Samling, "utkommande i fria Häften, skall innehålla Afhandlingar af allt slags innehåll, med förbehåll blott, att de söka nalkas det angelägnaste." — Hafwa Utgifwarne förmått att i betydligare grad närma sig detta mål, om ock icke alldeles uppnått det, kan det icke sättas

i fråga, att denne Hermes skulle wara en af wår Litteraturs mest glädjande märkwärdigheter. Hafwa de åter alldeles förfelat sin affigt, är dock redan denna i och för sig sjelf så stor, att den skada, som då skulle wara en följd af miß-lyckandet, måste blifwa betydlig. För att sätta Läsaren i tillfälle att sjelf bestämma sitt swar härpå, skall Rec. söka att göra reda för hwar-je, i deßa twenne Häften förekommande, Ar-tikel särskildt.

I. **Om Litterär-Samlingar i Allmänhet, jemte en enskild Blick på Hermes af L. H —d,** (första Häftet, sid. 1-18.)

Detta Stycke, som man wid första på-seendet skulle wara frestad att anse såsom en Inledning till hela Hermes, befinnes, enligt Författarens egen uttryckliga förklaring, wara ett Omdöme öfwer Litterär-Samlingar i all-mänhet och öfwer Hermes enskildt, hwilket icke officielt af Redactionen är afgifwet, utan innehåller denna Författares särskildta tanke. — "Granska wi noga", säger han, "alla gerning-ar af de män, som tacksamme landsmän kal-lat Store, skola wi finna, att allt det hos dem berömwärda lätt kan föras tillbaka till det idealiska sträfwandet att gifwa werklighet åt den höga tankbilden af fulländad Menskli-ghet inom den gräns, som de locala och nationella willkoren (Fäderneslandet) föreskrifwa: då der-emot det, som Historiens Genius wid deras Dater kan finna att tadla, endast härflyter från den dunkelhet, hwilken omhöljt den le-dande ideen. Att skingra denna dunkelhet, a.. i allt större och större klarhet bringa de höga öfwerjordiska sanningar, de der i Wetenskapernes Centrum lefwande werka, in i det allmänna med-borgerliga lifwet; med ett ord att genom bere-dande af ett tydligt wetande wäcka till dug-lig handling, torde alltså förtjena att kallas en Act af Patriotism lika wäl, som hwilken an-nan sjelfuppoffring för Fäderneslandets bästa. Och hwilken grad af mod erfordras äfwen för denna patriotiska handling, det är uppen-bart ej blott för den, som erinrar sig den gam-

la föreskriften: Sapere aude! utan äfwen för den, som kastar blicken omkring sig på sin tid, och ser Thorild i bojor, Höijer förföljd och Geijer dragen inför rätta, blott derföre att de wågade skåda längre fram, än de flesta af deras Samtida. Det är således icke utan betydelse, att de gamle tecknade Wishetsgu-dinnan wäpnad med Spjut, Sköld och Hjelm, fastän omlindade med den patriotiska Oliven." (sid. 3 och 4). Sålunda uppgifwer Förf. Skrift-ställares höga mål i allmänhet; men då han widare deducerar, huru under de förflutna ti-derna det war angeläget, att hwarje Weten-skap och deß Idkare, isolerad, skulle söka ut-bilda sin sak till möjligaste speciella fullkomlig-het, hwarföre de Lärde den tiden både lefde för sig sjelfwe och skrefwo på ett för folket otillgängligt språk; wisar han slutligen, huru det deremot tillhör den nyare tiden, att deßa spridda, hwar och en på sin grund ända upp till ofantliga volumer wuxna Wetenskaper, skola sammangå med hwarandra till ett helt, och i och med detsamma bäras ut ur deras dolda kamrar till allmänheten, i tillgängligare former och lättare formater. Detta anser Förf. wa-ra ursprunget till den mängd Journaler och Litterär-Samlingar, som i sednare tider wi-sat sig. Derföre tror han också Hermes haf-wa framträdt. I Swerige anmärker han, ut-komma nu blott 3 så beskaffade Skrifter: Land-bruks-Akademiens Annaler, Iduna och Swea, men han anser Hermes hafwa en annan idee än någon af de nämnda. Bland utländ-ska arbeten af dylik natur, är det egentligen Die Horen och Athenäum, hwilka han ön-skar såsom mönster för Hermes. — Wid ge-nomläsningen af denna Afhandling röres man innerligt af det warma, rena nit för allt godt, som tydligt eldar Förf:s hjerta, i synnerhet för Wetenskapens förkofran.

II. **Om Brottsliges Behandling** (första Häftet sid. 19-61). Ämnet för denna afhand-ling är ett af de wigtigaste, angelägnaste och intereßantaste i hela Statsläran, och det är

här betraktadt från en nästan alldeles ny sida, hwarunder äfwen åtskilliga winkar gifwas, som böra kunna blifwa af betydenhet, wid utredandet af flere andra statistiska ämnen. Derjemte är denna uppsats, ehuru ganska djupsinnig till sin grund, icke affattad i den för de Swenska Publicisterne så förhatliga wetenskapliga stylen, utan i ett populärt och för en och hwar lättfattligt föredrag. Det är derföre så mycket mera underligt att de ej åt den egnat någon uppmärksamhet. — Denna afhandlings Författare, som synes, i afseende på hwad ämne som helst, icke låta sig nöja med wißa empiriska relativiteter, börjar genast med att efterfråga Straffets idee. För att finna denna, måste man weta hwad som menas med en illa gjord gerning, hwad det factum i sig sjelft är, som kräfwer den åtgärd i samhället, hwilken kallas Straff. En så beskaffad gerning bestämmes den att wara, som 'innebär en rubbning i någon Enhets Organismus, det will säga, en brytning af denna Enhets ordning — ett brott (sid. 22)." Om denna rubbning inträffar i den, genom fastställda Lagar, mellan medmenniskor tillwägabragta enheten eller i Staten, så kallas rubbningen ett Brott; inträffar den åter i den enhet, som utgör kroppens organismus, heter rubbningen Sjukdom. Följden af så wäl den ena som den andra rubbningen, af Brottet som af Sjukdomen, är oordning i de bestämda functionernas jemna gång — är ohälsa. Genom denna jemförelse bereder Förf. sig ett owanligt ljus wid beswarandet af den angelägna frågan: När oordning, eller sjukdom i Stats- eller Menniskokroppen inträffat, hwad åtgärd är erforderlig? Naturligtwis: ordningen skall, så widt möjligt är, återställas, d. ä. Sjukdomen skall läkas. Och derutaf framletar nu Förf. den sökta straffets idee, som 'förnuftigt, det will säga, fördomsfritt fattad, icke kan wara någon annan, än Läkedom för den Samhällsenhet, som genom den illa gjorda gerningen i sin helhet rubbades (sid 25)." — Efter denna uppgift synes klart, att det straff, som åsyftar att tillwägabringa hämnd för brottet, att löna det onda, som Brottslingen förorsakat, med honom åbragt ondt, icke kan wara rigtigt, såsom hwarken förnuftigt till sin mening eller önskwärdt till sina följder. Hela den yttre sidan af Staten uppträder mest i ögonen fallande, såsom en syftning att betrygga hwarje medborgares säkerhet, dymedelst att den upphäfwer all slags sjelfhämd emellan enskildta. Men med hwad sken af billighet kan Staten wilja hindra sjelfhämdens företagande af Statsmedlemmarne, då Staten sjelf uppträder såsom hämnande? Ty — enligt hwad träffande anmärkes, sid. 27 — "sådan som den enskildte anser Samhällsinrättningen, sådan bör han wilja wara sjelf." Då således Straffet icke får wara hämnande, hurudant bör Straffet då wara? Till swar på denna fråga leder sig åter Förf. genom sin jemförelse med Läkedomen. "Är ett organiskt Helt sjukt — heter det sid. 29 — det will säga, äro Lagarne för deß lifs hälsa någonstädes rubbade, så är det på detta ställe som Lagarens — (Heter Läkarens, i fall fråga är om wår kropps organismus: heter Lagkarlens, i fall det är fråga om Statens) — uppmärksamhet skall fästas, för att laga det rubbade, så att det kommer i lag igen. Men denna lagning kan endast genom twenne sätt winnas, neml. antingen derigenom, att sjelfwa det sjuka partiet återbringas i friskt tillstånd, och hela organismen sålunda återställes till den totala jemwigt, som kallas hälsa; eller (i fall detta ej kan ske) derigenom, att det sjuka partiet rent af borttages ur organismen" etc. Det förra, positiva lagningssättet, kallas i Medicinen therapeutiskt; det sednare, eller negativa, åter chirurgiskt. "I afseende åter på Statens Läkedom, hwarwid Brottslingen är sjelfwa det sjuka partiet, uppträda deßa twenne sätt, såsom Förbättring och Förwisning (sid. 30)." — Men utom deßa slags Straff, är det dock nödigt, att de genom Brottslingens illgerning förorättade skola få, så widt detta möjligt är, ersättning för deras lidna skada; men detta skadans upprättande — an-

märker Förf. sid. 32, ganska rigtigt, — är någonting helt annat än sjelfwa Straffet för det begångna onda. I straffet sjelft åter, menar wår Auctor, måste alltid ligga syftningen att återställa Statens hälsa. Men sådan är icke följden af de ännu i wåra Samhällen brukliga och från Medeltiden lånade Straff, hwilka "uteslutande bestå uti Skador, tillfogade brottslingens Physik, Ekonomi eller Heder, alltså äro Kroppsstraff, Penningstraff eller Skamstraff (sid. 43)." Deßa slags straff hafwa dock alla det grundfelet, att de icke uppfylla det som med dem borde wara den enda förnuftiga meningen, ty de äro "i Staten sanctionerade såsom hämnd, d. w. s. deras grundaffigt är icke att förbättra", icke att läka det sjuka i Staten. Detta blir tydligt deraf, att hwilken själsförändring än hos Brottslingen må föregå, under det att han wäntar på undergående af sitt ådömda straff, så måste han det dock enligt domens bokstaf undergå, och den både wanligaste och naturligaste följden deraf är, att han i brottet och lastbarheten förhärdas. Man har också hittills åtminstone i tystnet ansett sjelfwa brottslingen som förlorad, men i stället welat förswara deßa nu brukliga straff, såsom warnagel för andra, eller, genom den rädsla de förmodas uppwäcka, tjenande till att afhålla andra från att begå samma brott. Förf. begifwer sig derföre till att granska detta föregifwande, och wisar, att "då deßa yttre straff, i synnerhet kroppsstraffet, äro ett lysande exempel på Statens hämdlust, så har åskådandet häraf hos de ädlare naturer den antipathetiska werkan, att det i deras inre listigt wäcker känslan af det grundorätta i Hämnden, och de gripas medwetslöst af afsky för det Samhälle, hwars barn de äro; hos de oädlare åter, har det den sympathetiska werkan, att lösa illskan och den egna hämndlusten: i begge fallen förwildar detta straff (sid. 48)." Wißerligen hafwa deßa straff i sednare tider mycket förlorat af sin gräsliga ohyggelighet, men om blott en hundradedel återstår, måste de ändock wäcka oß till afsky, wäckt — såsom Förf. förträffligen säger — i ytterste grunden af den egenskapen hos deßa Straff, "att de ringa eller intet swara emot ett sannt mål (sid. 34)." "Då detta mål för den statistiska inrättningen, som kallas Straff, icke kan wara något annat än det för Staten i allmänhet, neml. utwecklandet hos hwarje Statsmedlem af den renaste, friaste och werksammaste glada menskelighet, så måste man wäl medge, att ingen annan behandling af en Brottsling bör ega rum, än den, som åsyftar att förbättra honom: att göra honom lika moraliskt frisk, som alla de öfriga, bland hwilka han lefwer, eller att förwisa honom från deras gemenskap, i fall han ej kan förbättras, på det han ej med sitt exempel och sina grundsattser må smitta och förderfwa andra. Hwad nu förbättringssättet angår, anser Förf. dem wara af två slag, antingen att röra brottslingens wilja eller att upplysa hans förstånd. Lyckas intetdera, då tror Förf. att det andra slaget af Straff-Förwisning, bör inträda. Detta kan i twenne fall wara nödigt, "antingen, då de personer, Staten har i sin förmåga att anwända till en brottslings förbättring, ej ega skicklighet nog att röra hans känslor och lysa hans förwirrade tankar (sid. 41)", eller då Brottslingen sjelf är i sitt förderf så förhärdad, att han endast deri finner sin lust, och således bestämdt förklarar sig icke wilja blifwa en annan. Endast i denna händelse är förwisningen egentligen rättwist anwänd. Lifwen är denna förwisning af två slag: antingen då brottslingen föres ur sjelfwa landet, eller då han wäl lemnas inom det, men genom fängenskap skiljes från andra medborgares gemenskap. Och anser Förf. det förra slaget wara det naturligaste, "emedan Staten wäl har rätt att drifwa en heterogen del ifrån sig, men ej att beröfwa densamma friheten (sid. 42)." Sedan nu Förf. sålunda utredt sin åsigt af Straffets natur och hwad det borde wara,

öfwergår han till en annan undersökning: "huru i wårt Samhälles nu warande skick egentliga Straff kunna införas (sid. 49)' Hans uppdragna jemförelse mellan Läkarekonsten och Juridiken leder honom äfwen här till målet. "Är ett ställe sjukt — säger han sid. 51. — så är första frågan: Hwilken sjukdom är detta egentligen? och den andra; Huru skall denna sjukdom läkas?" Detta öfwerfördt från behandlingen af Menniskokroppen till behandlingen af Statskroppen wisar oß, att "allt det dömmande i Laginstitutionen är i sjelfwa werket Statsläkarekonstens omdöme öfwer hwilken sjukdom i hwarje uppträdande brottsling är för handen." På denna punkt äro således ransakningar, wittnesförhör m. m. nödiga för att motivera den slutliga Domen eller Omdömet, som bestämmer den i fråga warande Statssjukdomens art och grad. Hwaremot det "statssjukas botande, det som efter omdömet om sjukdomen måste följa och deraf bestämmas, är Straffet (sid. 52).' Nu finner Förf. att den förra, den omdömegifwande sidan af Lagwerket, hittills på ett nästan uteslutande sätt blifwit bearbetad, så att man, med hänseende till den andra, straffande sidan, nöjt sig med att uppsätta en Taxa, i hwilken man uträknat huru mycket hwarje brott bör ungefärligen kosta, eller "huru mycket för brottet man genom kroppens, ekonomiens eller sin heders lidande bör gifwa.' Då nu det är gifwet, att "om blott ett sådant begrepp om straff blifwer utbildadt i full consequens och allmänt i öfwertygelsen såsom rätt antaget, så skall all rättwisa, i stället att wara en gudomlig stråle i wår själ, blifwa en wara, om ej just på wåra torg, dock i wårt lefnadssätt", så är det också onekligt, att "det egentliga statshindret att afhjelpa, är denna brist af straffbegreppets klara uppfattande och speciala utförande i sjelfwa Lagwerket (sid. 53)." För afhjelpandet af detta hinder yrkar slutligen Förf. att Domareväsendet måste skiljas ifrån Statswäsendet, och att theorien för den stora konsten att förädla brottslingar, lika så wäl borde läsas och förklaras wid wåra Universiteter, som theorien för konsten att rigtigt bedömma arten och graden af deras brott.

Sådana äro hufwudstationerna af resonnementet i denna afhandling, hwars yrkande man wäl åtminstone i hufwudsaken måste medgifwa såsom rigtigt. Också äro flere Tänkare öfwer Rättsläran deruti ense, att straffet bör utgöra en försoning för brottet — hwadan också den positiva Lagen stadgar, att ett brott, för hwilket straffet är utstånden, icke sedan må tillräknas eller förekastas någon. Men försoning af det onda, som jag förorsakat en annan, kan icke tillwägabringas, utan att jag dels ersätter den tillfogade skadan, dels åter inser höjden deraf och ångrar den. För att åstadkomma denna insigt, hafwa troligen de hittills brukliga straffen, i ett beredt yttre lidande bestående, tillkommit. Att med dem åsyftats ett sådant godtgörande, snarare än hämnd, tyckes blifwa klart genom den gamla Medeltids Lagprincipen: att lif borde gifwas för lif och lem för lem. Det är dock gifwet, att för ändamålet är ett straff, som i stället för ett yttre lidande bereder ett inre eller själslidande, lika så mycket tjenligare, som det till sina följder är mera wälgörande, då det nödwändigt leder till förbättring. Naturligtwis måste nemligen Brottslingen inse hela widden af det onda han med sin illgerning åstadkommit, och känna ånger deröfwer — till själen lida deraf, innan han kan besluta att söka att för något widare dylikt taga sig till wara. Deraf tyckes det också Rec. wara klart, att de twenne slagen af Förbättringsstraff, dem Förf. uppgifwer, blott böra wara ett enda, endast bestående i upplysning af Brottslingens förnuft, i redandet och uppklarnandet af hans insigt, emedan det är förnuftet, som styrer wiljan, hwadan också, då man går till grunden, man snart skall upptäcka att all brottslighet, all afsteg från den rätta stråten, beror mera af förståndets inskränkning och dunkelhet, än af

en inneboende tillböjlighet till det onda. Deremot torde det föreslagna Förwisningsstraffet sällan kunna blifwa anwändbart, så wida det skall bindas efter de reglor Förf. uppgifwit; ty hwilken är den Brottslingen, som icke, för att åter komma på fri fot, wet att gifwa sig åtminstone ett sken af förbättring? Och förmågan att med full säkerhet pröfwa om denna är werkelig, torde blifwa swår att förwärfwa. — Att dock, deßa anmärkningar oaktadt, Rec. anser denna Afhandling för en uppsats af högt wärde, behöfwer han icke att upprepa. Och wore det att önska, det den måtte blifwa allmännare läsen och begrundad, åtminstone för att bereda en förändring af de olämpliga, mensligheten förnedrande straff, hwilka ännu brukas, i synnerhet hwad de så kallade polisstraffen angår, hwilka utan all proportion mellan Gerningens och Straffets beskaffenhet och werkan, wittna om den i wåra Samhällen ännu fortfarande afskywärda barbarismen.

III. **Fragmenter af Inledningen till ett Åreminne öfwer A. Oxenstjerna, 1808.** (första Häftet sid. 62–70.). Talaren utgår från den, hela Oxenstjernas wärde fullt och klart uttalande, anmärkningen: "Axel Oxenstjerna war Gustaf Adolphs wän," och med träffande egentlighet i uttrycket, af lågande warma genomandadt, utwecklar han detta thema, under det han efterforskar de beskyllningar man mot den store Statsmannen, för att fördunkla hans ära, anfört, efter hwilkas uppräknande Talaren segrande utropar: "Hwem dömmer ej redan, att Oxenstjerna måtte warit en stor man, när hätskheten kan wara så stor." Men deßa beskyllningar leda honom också att efterfråga hans anklagare. "Hwilka äro de? Frankrike, till äfwentyrs, hwars mutor han försmått; factionister, som i en regementsförändring sågo wägen öppnad till enskild upphöjelse, och ibland hwilka ingen gifwit den döende Gustaf Adoph sin hand derpå, att på Sweriges thron förswara hans ätt; och det toleranta seklets intoleranta söner, som kalla inskränkt till förstånd och låg till sinnet hwar och en, som de se tänka och handla olika med dem. Olyckliga menniskor! om blotta hugkomsten af en ädel och kraftfull själ är er en plåga — hwad jag beklagar er!" — Af deßa korta utdrag och ännu mera efter genomläsningen af deßa korta men dock idèfulla fragmenter, måste hwar och en, som har sinne för det warma och energiska i skrift, beklaga, att af detta tillämnade Åreminne ej mera blifwit utarbetadt. Troligen skulle det icke tillfredsställt deras fordringar, hwilka i ett Åreminne ej wilja sakna de så kallade stora taflorna, men wår litteratur hade derigenom wunnit ett prosstycke på sann panegyrisk wältalighet.

IV. **Bidrag till Talspråkets Karakteristik** (första Häftet sid. 71–89). Med detta tal öppnades ett Sällskap, stiftadt i afsigt att utbilda färdigheten att oförberedd yttra sina tankar. Det öppnas också med den anmärkningen, att nu mera, sedan nationen återwunnit rättigheten att sjelf öfwerlägga om sina angelägenheter, är en sådan färdighet så mycket nödigare att förwärfwa, och det torde således wara af wigt att stifta Institutet för detta ändamål, då sådana hittills saknas. Wäl har man wid wåra Lärowerk haft för afsigt att utbilda talförmågan. Men "hwad färdighet kan wäl winnas, när man talar ett språk, som icke är medborgarens, när frågorna, som afhandlas, blott intreßera förståndet, när talaren icke står i sådana förhållanden, att tankarna och känslorna twingas att inifrån bryta sig wäg genom talet — utan blott locas fram genom utsigten på betyg, recommendationer och bröd?" — Domstolen deremot skulle wara den egentliga skolan för talförmågans utbildning. Men domstolen kan ej hafwa för ändamål denna utbildning, utan kräfwer den såsom redan förhanden, för sina högre syften. Derföre har domstolen "ej öfwer-

olika gestalt framstår den, der folket kan tala och höra, och der folket, under det att den lärt sig att skrifwa och läsa, förglömt att kunna höra och tala. Man jemföre domstolen i Athen, i Rom, i London, med RiksKammarRätten i Wetzlar eller Inqvisitionstribunalet i Toledo." I wår stat är det alltså endast en enda claß af medborgare, neml. Presterna, hwilka det åligger att kunna tala. "Men Presterna hafwa blifwit hwad de äro, sedan domstolen upphört att wara hwad den skulle wara. När folket ej mera kan höra, eller will höra, eller tål höra, kan Presten ej mera wara Predikare; äfwen han blir en skrifwande wältalare." — Således utgöra numera wåra Riksdagar enda scenen för det mundtliga talet; men de kräfwa äfwen färdigheten dertill såsom redan wunnen. Sedan Förf. derjemte angifwit de menliga följder, som det skriftliga behandlingssättet af alla ämnen hos Riksständen tillwägabragt, återkommer han till det egentliga ändamålet för det stiftade sällskapet, som icke war att tilldömma någon wiß bifall och beröm utan att utweckla krafterna hos alla. Härwid måste alla de medel wara tillåtliga att anwända, som kunna bidraga att göra ideen klarare och lättfattligare. Bland deßa angifwer han Skämtet och Ironien, såsom egentligen tillhörande talspråket. "I skriftspråket är skämtet merendels en oförklarlig ton, och ironien alltid hwaß och mißhaglig. I talspråket förklaras skämtet genom det föregående och efterföljande, genom tonen, blicken och åtbörden." Men för att widare utmärka skillnaden mellan Skrift- och Talespråket. Det förra talar ej direct och omedelbart till känslan; det är kallt och hinderligt för all originalitet. "Språket är icke annat än en samling af bilder, förmedelst hwilka det aflägsna, det förflutna och det tillkommande göras närwarande för menniskoandan: äfwen detta slag af lif är, såsom allt annat i tiden, bestämdt att wära till och föröka sig. Men nya bilder, nyttjade i skriftspråket, kunna stå i sekler såsom hieroglypher, utan att förstås." Alltså är Skriftspråket "nödhjelpens medelningsmdel," Talspråket åter det naturliga. Widare är Skriftspråket "enwäldsmaktens språk, när en åtar sig att ha förstånd och wilja för alla, när embetets representation och embetets utöfning kunna få wara åtskillda ting;" deremot hör Talspråket till constitutionella stater, emedan i dem ett språk, "som affecterar att säga mycket, när man menar intet" icke paßar. Dock är Förf. långt ifrån att mißkänna skriftspråkets wärde och stora fördelar. Twertom anmärker han ganska förträffligt: "Skriftspråket förutan, skulle kanske ännu större delen af menniskorna irra nomadiskt omkring, oförmögne att igenkänna spåren till deras wandringar genom tidernas och rymdens öken, oförmögna att uppresa sig ett torn, ett märke, kring hwilket de kunde samlas, sedan hungern, som åtskilt dem, blifwit stillad, och behofwet waknat att tala, att höra och att glädjas. Genom skriftspråkets biträde har det blifwit menniskan möjligt, att, på hwilken punkt på jorden hon står, concentrera de tillryggalagda tidernas erfarenheter och förstånd. Men det är nog gjordt nu för förståndet; det är tid, att åter låta känslan få njuta sin rätt till godo; det är tid, att åter wänja sig wid talspråket, och, gifwe det Gud! äfwen wid de tider, då ett ord och ett handslag gällde mera, än mångengång sedermera underskrift och insegel gällt." Hwad talspråkets wäsende angår, angifwer slutligen Förf. det sålunda: "Genom talspråket twingas den enskilta menniskan att ställa sitt yttre wäsen i harmoni med sitt inre; statens medlemmar till harmoni med det föremål, kring hwilket de sig förena, och menniskorna till harmoni med Gud." Och Reglorna sålunda: "man talar alltid rätt, när man är ense med sig sjelf om hwad som skall sägas; när ämnet är genomtänkt, och tankarne ligga ordnade i hufwudet; man talar wäl, när man derjemte talar obehindradt; man talar angenämt, när talet röjer originalitet i åsigter; man talar skönt, när hjertat är hwarken mer eller min-

bre warmt, än förståndet är ljust." Rec. tror sig ej böra med något slags loford widare fästa läsarens uppmärksamhet wid en skrift, som innehåller ett sådant öfwerflöd af till sitt innehåll genialiskt djupa och till sin framställning skönt uttryckta tirader, som de nu nyss anförda. Det bör äfwen wara allmänheten redan bekant, att en så snillrik uppsats pryder wår litteratur, genom det utdrag, hwilket för ett år sedan ur detta tal meddelades i Tidningen Argus; hwar och en, som har sinne för tankedjup och kraftfull originalitet, måste wißerligen instämma i det beröm, som nämnde Tidning rättwist hemburit åt detta tal och deß Författare.

V. Persiens Fornhäfder, enligt inhemska Sagor, jemförda med Grekernes berättelser, af W. F. Palmblad. (Första Häftet, sidd. 90-172. Andra Häftet, sidd. 76-178). Högst kärkommet för swenska Litteraturen måste detta Bidrag wara, då det öppnar utsigter öfwer det rika blomstrande Österlandet, hwilket hos oß är mera berömdt, än kändt. Förf. gör oß hufwudsakligen bekante med den persiska Jätteskalden Ishak, (Firdusi — den Paradisiske), hwilken i ett enda Poem, Shah—namet ej endast omfattat allt stort och skönt, som hans lands minne bewarade, utan äfwen, i anseende till sitt Poems skalde-art, warit så omfattande, att alla de nuancer af Poesi, som hos oß hwar för sig pläga charakterisera ett stycke, finnas förenade hos honom. Innan Förf. nalkas Firdusi, nämner han likwäl förut en uråldrig, ehuru inom litteraturen föga känd Prest-Saga, som säges tillhöra en persisk Sect, Suppassierne eller Jezdionerne, och som blifwit upptecknad af en Kaschmirare, wid namn Scheikh Mohammed Fani, i en bok kallad Dabistan. Denna Saga handlar om menniskoslägtets första tillstånd, och om culturens uppkomst genom "den kounngslige lagstiftaren Mahabad." Flere lärde i sednare tider hafwa ansett Mahomed Fanis trowärdighet twifwelaktig, men Förf. anförer några ganska talande skäl emot deßa twifwel. Om wi så tro Fani, så skulle Huschangs religionslära i Persien hafwa warit wida äldre än Zerduschts:" utträngde af denne sistnämnde Prophet, flydde anhängarne af den gamla lagen, Suppassierne, till norra Indien, der de lefde indraget och föga kände; dock skola de hafwa författat flere numera sällsynta Skrifter, af hwilka M. Fani begagnat de wigtigaste. Igenom honom höra wi för första gången talas om fyra Herrawälden, hwilka skulle föregå Pischdadiernes: wälden, om hwilka hwarken Zend Avesta eller Firdusi, ej heller någon annan krönikförfattare wet något att berätta. Igenom honom erfara wi, att redan före Kejumer i Iran (i Persien) skulle hafwa funnits en Dynastie som warit rådande öfwer så wäl Perser, som Hinduer, och redan infört samma Cast-indelning, som nu ensam eger bestånd i Hindostan." Allt detta — med förutsättning af pålitlighet hos Fani — är för Historien ganska märkwärdigt.

Rec., som icke är bekant med den Österländska Historiens källor, ernar icke ställa sig öfwer Förf., för att bedömma rigtigheten af hans uppgifter. Förf. sjelf hämtar också icke alltid ur österländska källor, utan stöder sig på Görres, W. Jones, Ritter, v. Hammer, Wahl, d'Ohsson, de Sacy, Kleuker, Herbelot, Norberg, Malcolm m. fl.; men deßa citerade Lärde äro så fördelaktigt kände, att wi ej annat kunna än förlita oß på uppgifterne, och Rec. tror sig derföre göra nog, om han genom utdrag ur denna afhandling wäcker den läsande publikens uppmärksamhet derpå.

(Forts. e. a. g.)

Swensk

Literatur-Tidning.

N:o 24. Måndagen den 22 Julii 1822

Om equationers upplösning *)

(Forts. och slut fr. N:o 23)

Då $q = o$, kan, enligt hwad wid upplösning af equationer, som bestå af twå termer, redan är ådagalagdt, denna expreßion, under wilkor af serie-termernes oupphörliga fortsättning, transformeras till

$$u = \pm \sqrt[m]{\sqrt[m]{\cdots\sqrt[m]{\sqrt[m]{1 + \frac{q}{\sqrt[m-1]{p^m}}} + \frac{q}{\sqrt[m-1]{p^m}}} \cdots} + \frac{q}{\sqrt[m-1]{p^m}}} + \frac{q}{\sqrt[m-1]{p^m}},$$

och sålunda för den händelsen beteckna största reella positiva eller negativa wärdet för en dimension af den obekanta u i equationen

$$u^m = \pm u \pm \frac{q}{\sqrt[m-1]{p^m}}$$ för de fall,

då speciella formerna af denna equation medgifwa ett reellt wärdes, för en dimension af den obekanta, owillkorliga tillwarelse.

Då $q = \infty$ och termen u i equationen således är att anse såsom förswinnande, relatift till termerne u^m och $\frac{q}{\sqrt[m-1]{p^m}}$, finnes den sist anförda expreßionen, uti hwilkens sammansättning enheten i stället för u ingår, wid de ifrågawarande fallen af equationens former, jemwäl föreställa största positiva eller negativa wärdet af u.

Och sedan alltså uti equationen

$$u^m = \pm u \pm \frac{q}{\sqrt[m-1]{p^m}}$$ en expreßion för

reella största wärdet af u blifwit, genom på grund af endast generella åsigter werkställda operationer, determinerad, som, wid de speciella fallen af equationens former, när ett reellt wärde för en dimension af den obekanta

är owillkorligt att tillgå, betecknar detta wärde för begge händelserne då $q = o$ och då $q = \infty$, så måste samma expression wara behörigen generellt construerad för att äfwen uttrycka största beloppet af reella wärdet för u i nämda fall wid alla händelser, då q, warierande i storhet emellan o och ∞, är en ändelig qwantitet, helst wid deßa af de begge nyßberörda yttersta inneslutna händelser, serien, i egenskap af oupphörligt fortfarande, gifwer wärdet af u approximeradt till all erforderlig noggranhet, ehuru, likasom för den händelsen då $q = o$ redan är anmärkt, största wärdet af u wid öfriga händelser icke eller kan anses wara fullkomligen ernådt, förrän termernas i serien antal blir oändeligt.

Uti en eqvation

$$y^m = \pm py + q,$$

hwarest m är ett jemnt tal och uti en eqvation

$$y^m = + py \pm q,$$

hwarest m är ett udda tal, blifwer förden skull expreßionen å ett reellt wärde af $y = u\sqrt[m-1]{p}$ determinerad, sedan största reella wärdet af u, lika med eller större än enheten, uti respective auxiliair eqvationer

$$u^m = \pm u + \frac{q}{\sqrt[m-1]{p^m}},$$

och

$$u^m = + u \pm \frac{q}{\sqrt[m-1]{p^m}}$$

erhållits genom expreßionen

$$\pm \sqrt[m]{\sqrt[m]{\cdots\sqrt[m]{\sqrt[m]{1 + \frac{q}{\sqrt[m-1]{p^m}}} + \frac{q}{\sqrt[m-1]{p^m}}} + \cdots + \frac{q}{\sqrt[m-1]{p^m}}} + \frac{q}{\sqrt[m-1]{p^m}}}.$$

Då, i afseende på den obekanta qwantitetens y reella wärden för en dimension uti öfriga fall af generella eqvationens $y^m = \pm py \pm q$ speciella former, motswarande reella wärden för en dimension af u uti speciella fallen för formerna af eqvationen $u^m = \pm u \pm \frac{q}{\sqrt[m-1]{p^m}}$, (hwilka senare wärden alltid skulle blifwa mindre än enheten) icke genom merberörde expreßion, som i det följande benämnes: reella rot-expreßionen, äro bestämbara, så kunna wärden af y för deßa fall icke eller genom den nu framställda methoden undfås.

Methoden, som endast sträcker sig till meddelandet af reella wärdet för en dimension af den obekanta qwantiteten uti sådane eqwationer, hwilkas form åskådligt tillkännagifwer owillkorlig tillwarelse af ett reellt wärde för en dimension, är t. ex. icke anwändbar till upplösning af eqwationen $y^2 = \pm py - q$, hwarest $m = 2$ och termen $- q$ är en negatif qwantitet, emedan, äfwen när storhets förhållandena emellan p och q medgifwa reella wärdens af den obekanta tillwarelse i denna eqwation, likwäl intetdera af de begge då på en och samma gång positiva eller negativa wärdena för en dimension kunna genom nu uppgifna method determineras.

Af andra analytiska facta är utrönt, att, då uti en qwadratisk eqwation den obekanta har twå reella wärden, begge positiva eller begge negativa, sådant antyder, det framställningen af frågan, som till eqwationens sammansätt-

ning föranledt, icke warit nog bestämd, för att utstaka de omständigheter, wid hwilka hwardera wärdet äger rum.

Anledning synes wara för handen till den förmodan att, uti eqvationer af äfwen högre grader än den andra, ett reellt wärde för en dimension af den obekanta qvantiteten till sådane former af eqvationerne, hwaruti det reella wärdet endast under wiſsa wilkor af coefficienternes storhets förhållanden äger rum, icke blefwe det lämpligaste till bestämdt besvarande af de frågor, i följd hwaraf eqvationernes sammansättning tillkommit, så att t. ex. enda reella wärdet af y uti cubiska eqvationen $y^3 = -py \pm q$ icke gaf det enklaste och sålunda mäst tillfredsställande swar på den analytiska eller geometriska framställning, som kunnat föranleda eqvationens uppkomst.

Figuren

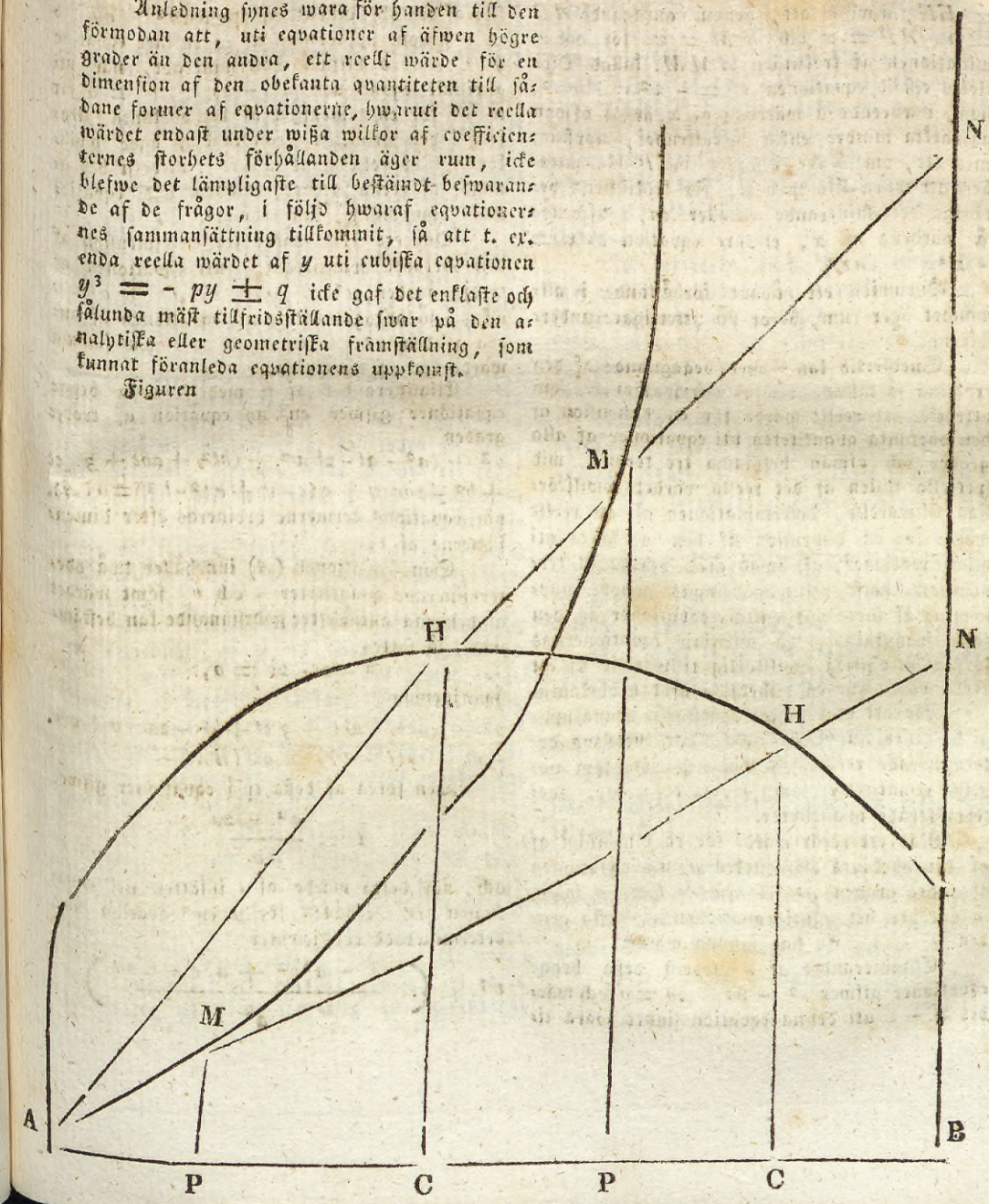

hwarest $AHHB$ är en half cirkel, AB AN PM. CH och BN äro räta linier och de tre sistnämda winkelrätta emot AB, samt $AM = HN$, utwisar att, genom antagande $AB = a$. $AP = x$ och $PM = z$. för determinationen af kroklinien AMM. kallad Diocles's cißoid, equationen $x^3 = -z^2x + az^2$, som, i afseende å wärdena af x, är af ofwan anmärkta mindre enkla beskaffenhet, uppstår; men att, om BN, i stället för PM, antages att wara lika med z, för krokliniens behöriga determinerande erhåller en, i afseende å wärdena af x, enklare equation $a^2x = -z^2x + az^2$.

Huruwida ett sådant förhållande i allmänhet äger rum, beror på ytterligare undersökning.

Emedlertid kan, med begagnande af den erhållna så kallade reella rotexpreßionen, som uttrycker ett reellt wärde för en dimension af den obekanta qvantiteten uti equationer af alla grader och ofwan bestämda tre termer, wid speciella fallen af det reella wärdets owillkorliga tillwarelse, determinationen af ett reellt wärde för en dimension af den obekanta uti alla equationer, af hwad grad och antal termer som hälst, tillwägabringas genom upplösning af successivt enklare equationer än den först framställda, då auxiliair equationernas former medgifwa owillkorlig tillwarelse af ett reellt wärde för en dimension af den obekanta.

För att med några rön styrka denna uppgift, anses nu a, b, c, d. &c. beteckna determinerade reella, så wäl negativa som positiva qvantiteter samt r, s. t. v &c. odeterminerade qvantiteter.

När ett reellt wärde för en dimension af af den obekanta qvantiteten y uti equationen af andra graden $y^2 + ay + b = o$ sökes, så antages att y uti equationen af första graden $y + s = o$ har samma wärde.

Eliminerandet af y medelst deßa begge equationer gifwer $s^2 - as + b = o$ och wärdet af $-s$ uti denna equation finnes wara lika med $+y$ uti equationen $y^2 + ay + b = o$.

Och som af $y + s = o$ äfwen fås $y = -s$, så kan ett reellt wärde för en dimension af den obekanta uti equationen $y^2 + ay + b = o$ genom upplösning af en enklare equation $y + s = o$ blifwa determineradt, när uti auxiliair equationen $s^2 - as + b = o$ ett wärde för en dimension af den obekanta, likasom i den primitift framställda, äger owillkorlig tillwarelse samt således, medelst begagnande af reella rot-expreßionen wid equationens upplösning, kan erhållas.

Om ett reellt wärde för en dimension af den obekanta qvantiteten y uti equationen af tredje graden $y^3 + ay^2 + by + c = o$ äskas, så antages att y uti equationen af andra graden $y^2 + ty + v = o$ har samma wärde för en dimension.

Eliminerandet af y medelst deßa begge equationer gifwer en ny equation af tredje graden

$$v^3 + (a^2 - at - 2b)v^2 + (bt^2 + abt + 3ct + b^2 - 2ac)v + c(c - bt + at^2 - t^3) = o \quad (A),$$

när equations termerne ordineras efter dimensionerne af v.

Som equationen (A) innehåller twå odeterminerade qvantiteter t och v. samt wärdet af den ena alltså efter godtfinnande kan bestämmas, så sättes

$$a^2 - at - 2b = o,$$

hwarigenom

$$v^3 + (bt^2 + abt + 3ct + b^2 - 2ac)v + c(c - bt + at^2 - t^3) = o. \quad (B).$$

Den förra af deßa twå equationer gifwer

$$t = \frac{a^2 - 2b}{a}$$

och, när detta wärde af t insättes uti equationen (B) erhålles för v en equation med determinerade coefficienter

$$v^3 + \left(\frac{2b^3 - a^2b^2 + a^3c - 6abc}{a^2}\right)v$$

$$+ c\left(\frac{a^4b - 6a^2b^2 + 8b^3 + a^3c}{a^3}\right) = o,$$

(C). Till bestämmande uti eqvationen $y^2 + ty + v = o$ af wärdena för t och v har man alltså eqvationen $a^2 - at - 2b = o$ och (C)

Den förra eqvationen, af första graden, lemnar alltid ett reellt wärde för t, men den senare, af tredje graden, ett dylikt för v genom nu ifrågawarande method endast då reella rot-expreßionen till deß determinerande är anwändbar, nemligen så ofta coefficienten till termen v uti eqvationen ( ) är en negatif qvantitet och således owillkorlig tillwarelse af ett reellt wärde för en dimension af den obekanta qvantiteten uti denna eqvation äger rum.

Till slutligt determinerande af reella wärdet å y uti eqvationen $y^3 + ay^2 + by + c = o$ genom upplösning af eqvationen $y^2 + ty + v = o$ erfordras att det uti eqvationen (C) erhållna wärdet af v skall wara en negatif qvantitet, emedan blott derwid ett reellt wärde för den obekanta y uti eqvationen $y^2 + ty + v = o$ får owillkorlig tillwarelse och samma eqvation alltså endast i detta fall kan med tillhjelp af reella rot-expreßionen upplösas.

Häraf inhämtas att ett reellt wärde för en dimension af y uti cubiska eqvationen $y^3 + ay^2 + by + c = o$ genom upplösning af succeßivt enklare eqvationer, kan blifwa determineradt, när auxiliair eqvationerne antaga sådane former som medgifwa owillkorlig tillwarelse af ett reellt wärde för en dimension af den obekanta.

Medelst serskild anställd undersökning, nog widlyftig att här anföra, har den upplysning wunnits, att, när ett reellt wärde för en dimension af v äger owillkorlig tillwarelse uti eqvationen ( ), detsamma, med begagnande af reella rot-expreßionen determineradt, alltid blifwer negatift, och att ett reellt wärde för en dimension af y uti eqvationen

$y^2 + ty + v = o$ alltså äfwen då owillkorligen blir att tillgå; hwaraf anledning kunde hämtas till anställande generel undersökning, huruwida, wid fråga om eqvationers af högre grader i allmänhet upplösning efter denna method, owillkorliga tillwarelsen af ett reellt wärde af den obekanta uti någon auxiliair eqvation af högre grad än den första, antyder owillkorlig tillwarelse af ett reellt wärde för en dimension af den obekanta uti alla öfriga auxiliair-eqvationer, äfwensom uti den till upplösning först framställda eqvationen.

När ett reellt wärde för en dimension af den obekanta qvantiteten y uti eqvationen af fjerde graden $y^4 + by^2 + cy + d = o$ sökes, så antages att y uti eqvationen af tredje graden $y^3 + xy^2 + sy + z = o$ har samma wärde för en dimension.

Eliminerandet af y medelst deßa begge eqvationer gifwer en ny eqvation af fjerde graden

$$\begin{aligned}
&d^2x^4 + (c^2z - 2bdz - cds)x^3 \\
&+ (b^2z^2 + 2dz^2 - bcsz + cdz + bd^2 \\
&+ bds^2 - 4d^2s)x^2 \\
&+ (-2bz^3 + bcz^2 + 3csz^2 - 2b^2dz + bc^2z \\
&+ 4bdsz - 3c^2sz - 4ds^2z + 4d^2z \\
&- bcds - cd^2 + 3cds^2)x \\
&+ z^4 - 3cz^3 + bs^2z^2 - 2b^2sz^2 + 4dsz^2 \\
&+ b^3z^2 - 3bdz^2 + 3c^2z^2 - cs^3z + 2bcs^2z \\
&- b^2csz - 5cdsz + 3bcdz - c^3z + ds^4 \\
&- 2bds^3 + b^2ds^2 + 2d^2s^2 - 2bd^2s \\
&+ c^2ds + d^3 = o, \ (D),
\end{aligned}$$

när eqvations termerne ordineras efter digniteterne af x.

Som eqvationen (D) innehåller tre odeterminerade qvantiteter x s och z samt wärdena af twå bland dem således efter godtfinnande kunna bestämmas, så sättes

$$c^2z - 2bdz - cds = o, \ (E),$$

och

Recension:

Hermes. Samling af Afhandlingar. Första Häftet. Stockholm, hos Imnelius 1821. 172 sidd. Andra Häftet, hos Ortman, 1821. 210 sidd. utom Bihang. 8:o.

(Fortsättn. fr. N:o 23.)

Firdusi's Poem — Shah-nameh — är grunden till allt hwad Perserne weta om sina äldsta häfder, grunden till deras folkspoesi, deras ära och national-stolthet. — Då Araberne år 636 e. Chr. eröfrade Persien, rasade den islamitiska ifwern likasom ett årtusenge förut, Macedoniernes under Alexander, mot Ormuzd-dyrkarnes *) urkunder och fornminnen. De besegrade Perserne undanträngdes, flere antogo mahommedanska läran, och den inhemska poesien war icke mera till. Först 3 århundraden efter den första stormen och sedan Perserne erhållit ståthållare af inhemsk börd, wågade hon åter träda fram, och wisa sig.

Sultan Mahmud hade på Ghasnias slätter grundlagt ett mäktigt wälde, och hans hof war samlingsplats för alla som älskade Witterhet. Under namn af Skaldekonung, skapades en hofsyssla, som ännu i Persien existerar, och som först innehades af Ansari († 1039). Något före hans tid upptäcktes urskriften till den gamla Bastan-nameh, eller den under Jezdejerd III (Parsernas sista Konung, slagen af Mahomedanerne) utförda rikshistorien. Sultan Mahmud åstundade en ny poetisk behandling af densamme och uppdrog det åt Ansari; men han afböjde ett så swårt förtroende. — Ej långt derefter hade en afskrift af Bastar-nameh fallit i händerna på Ishak, en ung Trägårdsmästares son. Hans själ upptändes wid läsningen om Irans höghet och förfädernes hjeltebragder. Han ilade till Ghasnin. Ansari föraktade i början bondgossen, men efter en kort på vers utförd poetisk strid, upptäckte han den unga skaldens snille, och bad honom åtaga sig det stora wärfwet att omarbeta den gamla Konungaboken. Han gjorde det. Efter 30 år hade han fullbordat sitt Drottqwäde i 60,000 Beits (dubbelwerser), hwilket, på tre och ett halft århundrade när, innefattade hans folks hela historia ifrån urtiden intill honom sjelf. Shah-nameh är ett af de mest beundranswärda skaldewerk som menniskosnillet frambragt. Det är i längd 6 gånger större än Iliaden. Bland westerländska skalder kan i yttre fruktbarhet endast Lope de Vega och kanske Hans Sachs härmed jemnföras — men Shah-nameh är ett enda Helt. Deß handling är icke trångare än werldshistorien sjelf, deß enhet ingen annan, än den, hwilken werldsanden, som uttänkt den, sjelf lagt deri." — Med ingenting kan denna förtrollande Dikt-Sanning jemnföras. Hinduernes Maha-Baratha, denna ofantliga gudasaga, utför dock endast liksom en episod ur Shah-nameh. Ensam och oförliknelig står Firdusi bland de hjeltar, som lefwa genom honom. Icke Ossian är här och hans nätters hemskhet — ej här Niebelunga-kämparne, med dwärgsmidda wapen, jernets söner, fasttrollade wid jorden, såsom urwerldens klippor — ej här de grekiska heroerne, som i rhythmiska rörelser wandrat till deras odödliga pelarsal af glättad marmor — ej här de hinduiske gudasönerne, som midt under bataljerna hejda segerwagnen för att grubbla öfwer lifwets ändamålslösa spel. I Shah-nameh beundrar man ömsewis denna episka lefwande utmålning af detaljerna, som är den fordna Joniska sångkonsten egen: denna rikedom af äfwentyr, werlande och stundom till romanser öfwergående tonarter, som tillhör den egentligen romantiska hjeltesagan: denna naivetet af egna personliga betraktelser, dem man sedan Grekernes tid ansett oförenliga med nas

*) Perserne, så kallade af Ormuzd, den goda Principen, enligt Zoroaster.

och

$b^2z^2 + 2dz^2 - bcsz + cdz + bd^2 + bds^2 - 4d^2s = o$, (F),

hwarigenom

$d^2x^4 + (-2bz^3 + bcz^2 + 3csz - 2b^2dz + bc^2z + 4bdsz - 3c^2sz - 4ds^2z + 4d^2z - bcds - cd^2 + 3cds^2)x + z^4 - 3cz^3 + bs^2z^2 - 2b^2sz^2 + 4dsz^2 + b^3z^2 - 3bdz^2 + 3c^2z^2 - cs^3z + 2bcs^2z - b^2csz - 5cdsz + 3bcdz - c^3z + ds^4 - 2bds^3 + b^2ds^2 + 2d^2s^2 - 2bd^2s + c^2ds + d^3 = o$, (G).

Sedan eqvationen af första graden för z äfwensom för s (E) och eqvationen af andra graden för z äfwensom för s (F) genom samfällt upplösning lemnat ett reelt wärde för en dimension af z och ett reelt wärde för en dimension af s, så blifwa coefficienterne till eqvationen (G) determinerade; och kan ett reellt wärde för en dimension af x genom denna sistnämnda eqvation alltså jemwäl i sammanhang med wärdena för z och s erhållas, så wida ett reellt wärde för en dimension af den obekanta uti auxiliair eqvationen af 4:de graden $(G$ likasom uti auxiliair eqvationen af andra graden (F) äga owillkorlig tillwarelse och således beloppen deraf genom reella rotexpressionens biträde kunna bestämmas.

Sedan härigenom hwarje coefficients wärde uti eqvationer af tredje graden $y^3 + xy^2 + sy + z = o$ blifwit bestämdt, fås reella wärdet för en dimension af y uti denna eqvation och således äfwen uti eqvationen $y^4 + by^2 + ey + d = o$, när på redan anfördt sätt eqvationen af tredje graden med determinerade coefficienter upplöses.

Fortsättning häraf, till undfående af ett determinabelt reellt wärde för en dimension af den obekanta uti eqvationer af succeßivt flere termer och högre grader, äger rum i oändlighet; men widlyftigheten af operationerne lägger snart oöfwerwinnerliga hinder för werkställigheten.

Likwäl och ehuru den nu uppgifna methode att finna ett reellt wärde för en dimension af den obekanta qvantiteten för wißa fall af eqvationers i allmänhet sammansättning således icke ens för deßa fall kan blifwa af oinskränkt practisk nytta, synes dock den härwid förekomna omständighet, att reella wärdens af den obekanta mer eller mindre bestämdhet antydas genom sjelfwa yttre formerne af de eqvationer, som till upplösning i fråga komma, förtjena en särskild uppmärksamhet; och torde, i händelse analyster i ämnet företaga widare undersökningar, deße omsider rigtas derhän att pröfwa, huruwida, när m är ett jemt tal samt A, B, C, D &c. äro reella positiva qvantiteter från och med o till och med ∞, ett i alla affeenden fullkomligen bestämdt och enkelt reellt wärde för en dimension af den obekanta qvantiteten uti eqvationer i allmänhet endast må wara att tillgå wid följande twå fall af eqvationernes former, nemligen:

$$y^m \pm Ay^{m-1} - By^{m-2} \pm Cy^{m-3} \text{ \&c.} \pm Hy - I = o \text{ och}$$

$$y^{m-1} \pm Dy^{m-2} - Ey^{m-3} \pm Fy^{m-4} \text{ \&c.} - Ky \pm L = o.$$

turen af ett epos: denna prakt af färger, djerfhet i bilder, mångfald af fabler, som åter ensamt tillhör Österlandet, och slutligen — sådan är i det hela grundtonen i Shah-nameh — denna ytterliga enfald i behandlingen, som påminner om konstens barndom, om den allraenklaste Rimkrönika. Också har förmodligen aldrig Shah-namehs höga poetiska värde blifwit satt i twifwel, men en ny fråga blir den, hwad tillförlitlighet man, ur historisk synpunkt betraktad, kan tillerkänna denna Häfdebok. Deß underrättelser om de gamla Perserne hafwa föga eller ingen likhet med Grekernes. — Då det är frågan att bestämma Firdusis historiska trowärdighet, bör man med honom jemföra flere andra Häfdateckare, som yttrat sig öfwer samma ämnen. Förf. nämner i detta afseende Moses af Khorene, och i synnerhet Bibliothekarien i Herat, Mirkhond, jemte deß son och epitomator Khondemir m. fl. — Förf. anför en så kallad Ur-historia, som supponeras wara från Mirkhond, och som beskrifwer så wäl werldens skapelse af Gudar och Andar, som slutligen menniskoslägtets uppkomst. De menskliga familjernes utgreningar i alla länder omtalas äfwen, och slutligen kommer han till Kej-umers.

Såsom Firdusi med Kejumers begynner sin Konungabok, så lemnar Förf. här Mirkhond, och begynner, i det han inför Firdusi sjelf talande, den persiska Historien. Alla Regenterne uppträda nu efter hwarandra, hwar och en med en bifogad kort historia, samt under texten noter, hwilka wisa parallelismer ur Mirkhond, Herodotos och flere andra såwäl äldre som nyare Författare, upplysande hwad som i texten om sjelfwa Konungarne anföres. — Ibland Kejumers efterträdare må nämnas: Kej-kobad, som begynte en ny konungastam, Kej-khosrew, som man tror wara den wanliga historiens Cyrus, och Dara, under hwilken Iskander — Alexander den store — inbröt

och inkräktade riket, hwarefter hela denna konungastam upphörde. Om folkets öden efter Alexander och den nya uppkommande Parthiska dynastien är Firdusi och i allmänhet de österländske häfdateckarne ganska ofullständige, så att Förf. här lägger europeiske scribenters historia till grund. Så beg nner regentlängden åter med Parthiska rikets stiftare, Arsaces I, och slutar med Artabanus IV, slagen af Ardschir, som begynner Sassanidernes dynasti. Den siste af denna dynasti war Jesdedshjurd III, som öfwerwanns af de genom Muhameds lära uppeldade Araberne. "Så ändade Sassanidiska ätten, som i 400 år innehaft thronen. Dock blef först femtio år efter deßa händelser, hela Persien lagdt under Arabernes ok, hwilket det bar under 2 århundraden. Efter denna tid blef genom inwärtes oroligheter Khalifatets myndighet så förswagad, att de aflägsnare wasallerne wägrade att lyda. Så höjde sig i Iran den ene Fursten efter den andre, bland hwilka äfwen war Mahmud af Ghasnia, under hwars spira Firdusi sjöng om det gamla Irans flydda herrlighetsdagar."

Med deßa ord slutas denna afhandling, som, oberäknadt det poetiska intryck flere af deßa underrättelser gifwa (i synnerhet den om Firdusi sjelf, och om Jättehjelten Rustam), äfwen i det afseendet är wigtig för wår litteratur, att den gifwer oß i korthet en öfwersigt af den i wårt land så litet kända persiska historien. — Stylen är wacker och närmar sig ofta till sagisk form. Dock torde den i deßa ämnen mindre bewandrade klaga öfwer, att en och annan berättelse blifwit något rhapsodiskt framställd, så att sammanhanget ej framställer sig sjelft i klar enkelhet för läsarens blick.

(Forts. e. a. g.)

Swensk

Literatur-Tidning.

N:o 25. Thorsdagen den 25 Julii 1822.

Recension:

Hermes. Samling af Afhandlingar. Första Häftet. Stockholm, hos Imnelius 1821. 172 sidd. Andra Häftet, hos Ortman, 1821. 210 sidd. utom Bihang. 8:o.

(Fortsättn. fr. N:o 24.)

VI. Teleologiska Betraktelser öfwer Werldshistorien (Andra Häftet sidd. 1-54) af L. H—d: en Skrift, som den 24 Jan. 1821 af Wetenskaps- och Witterhets Samhället i Götheborg blifwit prisbelönad, såsom Swar på den af nämnde Samhälle uppgifne Frågan: "Man har föreställt sig, att Menniskoslägtets odling, för hwilken en wiß gräns skall wara satt, än stigit, än fallit. Den mening åter will nu göra sig gällande, att odlingen, efter en högre werldsplan, utan upehåll fortgår, och hwad man kallat förfall endast warit skenbart, såsom, utan öfwersigt af följderne, utbrutet beräknadt. På hwilkendera sidan är sanningen, och huru bewittnas den af närwarande tid?

Det i sjelfwa frågan uppgifna andra sättet att beswara denna fråga, nemligen den åsigten, att werldshändelserne icke äro ett chaos af tillfälligheter och slump, utan en genetisk utweckling, fullkomligt efter en gudomlig plan, är det, som i denna afhandling gör sig gällande: — och, om Rec. ej får antaga; att hwar och en, med förstånd begåfwad, af de twenne alternativerne icke kan wälja något annat än detta; så påstår han dock, att hwar och en, som skrifwer, och ur Principer skrifwer, ej kan taga något annat sätt för förklaringen: emedan den wid anblicken af werldens talrika bedröfwelser melancholisk blefne betraktaren, hwilken wißerligen ej kan finna det skickligt att göra så mycken bedröfwelse till följder af en gudawis werldsplan, heldre i skuggan af sina cypreßer sätter sig att sucka, än wid sitt bord att efter principer skrifwa, heldst det just är principen han nekar.

För att genast föra läsaren dit Förf. will, begynner han med förtäljandet af den bekanta österländska Sagan, hwari Moses föreställes i samtal med Herren, som upplyser den ädle, men öfwer allt det olyckliga i werlden bekymrade Propheten, huru allt detta olyckliga endast är till för att gifwa goda resultat och lycka för framtiden. Det är denna blick på Universum, som i Religionen bildar förtröstan på förſynen, i Philosophien i stället för det

realistiska, kalla och dunkla ödet insätter en ideal, helig och ljus nödwändighet, samt i Historien drifwer forskaren oupphörligt till utfinnande af wissa mål för det som händt, d. ä. till ändamåls- (den teleologiska) åsigten. — Det är wäl sannt, att när man med denna ändamåls-efterforskning går till wäga i Historien, ser man ej uppträdena med det episka lugn, som finner i hwarje sak hwad den är, och ej bekymrar sig om hwart det tar wägen; utan man blir bedröfwad, liksom Moses i den anförda berättelsen, wid hwarje flöde, som dränker lyckliga herdar, wid hwarje moln på lifwets himmel, och man blir frestad att ropa till wår Herre: hwi gjorde du detta? — Men på samma sätt är icke eller den höga episka hwilan och bekymmersfriheten *) det enda dugliga tillståndet hos menniskan; utan denna till rastlös werksamhet drifwande åhåga att skjuta upp till allt bättre och bättre, och äfwen ända upp till himmelsk fullkomlighet (om ej det i barnahjertat hwiskande hoppet ewigt ljuger), denna åhåga, hwilken, ehuru bitter och beswärlig mången gång, twingar till goda affigters uppsökande hos den försyn, som har ordnat werldshändelserna, är någonting inom menniskan, som eger anspråk på att få wara qwar i hennes bröst, lika wäl, som det förutnämnda stora lugnet. Det sanna är, att både Lugnet (som är tillfreds med allt som är) och Werksamheten (som will till något bättre), skola finnas förenade hos en äkta menniska.

Det är tydligt, att denna afhandling, som kallar sig teleologisk, ensamt skall hålla sig till den ena af de twänne nyssnämnda lifwets sidor, till werksamheten, och söka tillkännagifwa försynens wisa mening med de händelser, som den låtit menskligheten genomwandra i Historien. Här är frågan om försynens goda affigter, både med de goda händelserna och med

*) Den gudomliga Lättsans Philosophi — har någon kallat det.

dem, af hwilkas dysterhet (ej den nöjde, wid allting hwilande — utan den uppåt sträfwande) menniskan bedröfwas. Med en innerlig, warm, stundom religiöst rörande stil utwisar Förf. deßa affigter. Rec., ehuru ganska uppbygd af allt hwad Förf. i detta afseende säger om de äldre (asiatiska, grekiska och romerska) tidehwarfwen, förbigår dock deßa, för att skynda till framwisandet af flere nya åsigter öfwer de sednare tiderna. Förf. har redan i början tillkännagifwit den tanken om Europa, att deß ändamål i werldsplanen wore "mångfaldens utbildning." Detta wisar Förf. både i philosophiskt, artistiskt och politiskt hänseende. Men när en planta hunnit bära den frukt, som är deß ändamål, wissnar den och bortfaller. Europa har wid wår nuwarande tid så utbildat mångfalden (deß frukt), att detta wärf nu är fullkomnadt; och Ideernas convergens till enhet igen, det Schellingska Identitetssystemet, är det säkraste bewis, att mångfalden fulländat sig. Europa har alltså slutat sin werldshistoriska rol, skall lemna kothurnen åt någon annan werldsdel — skall wissna. Det i alla europeiska förhållanden allt mera inträdande splittrings-, sönderfallnings-, förryckthets-, nervlöshets-, med ett ord, förruttnelse-phenomenet gör denna åsigt så mycket mer antaglig.

Men — anmärker Förf. — om Europa sjelf faller från sin werldshistoriska höjd, så skall icke derföre den frukt förgås, för hwars frambringande Europa kommit till, ty då hade allt detta warit utan ändamål. Deß frukt, Mångfalden — hwarthän skall då den? Till Asien — till det warmt sinnade österlandet, som (genom den europeiska mångfaldens bemedling) sålunda skall få ljus, — till Enhetens uråldriga hem, som på detta sätt skall ryckas ur sin ensidighet, och fullkomnas. Denna teleologiska tanke är i sig sjelf werkligen förträfflig.

Men, om Europas frukt alltså skall föras till Asien, menskligheten wagga, så att barn-

dom och wisdom med hwarann må förknippas, och menskligheten (bibliskt menadt) bliswa barn på nytt — hwem skall då föra den öfwer? — Förf. swarar: Ryssland skall wara "conducteuren.." Denna tanke frapperar, den synes i början rätt paradox, man skrattar kanske; men emedlertid har Förf. utfört sitt påstående wäl: — han wisar, huru Ryska nationen, sammansatt på en gång af asiatiska och europeiska elementer, utan att i någondera werldsdelen wara beroende, kan handla sjelfherrskande i begge, och således kan leda ämnena hwart den will, och hwart den, efter werldsandens ingifwelse, skall. — Att Amerika likaledes på Europas ruin skall komma att spela en allt högre rol, det är då icke paradoxt. Men ännu en ny och utmärkt idee, rörande framtiden, skänker oss Förf., så mycket mera märkwärdig för oss, som den angår Swerige. Då Europa faller, och Wetenskaperne skola flytta öfwer till Asien, bör, på det denna stora catastroph, som endast småningom kan werkställas, måtte hafwa en säker stödjepunkt att utgå ifrån, en nederlagsplats i Europa komma att finnas för deßa wetenskaper och för alla minnen af det Europa uträttat. Denna nederlagsplats skall Swerige bli: sådan är deß werldshistoriska mening för framtiden. Swerige skall komma att blifwa för den europeiska litteraturen detsamma, som under medeltiden Island war för den nordiska. Ifrån Swerige, "som ligger nära Ryssland", skall detta sednare taga, på ett ställe och ur närmaste hand, allt det ljus Europa födt, och föra det till Asien.

Denna afhandling, och i synnerhet deßa sistnämnda ideer, böra allwarligt eftersinnas, emedan det för en nation fins ingenting angelägnare, än det, att weta sin betydelse i werlden, och sålunda handla ändamålsenligt, i stället att förspilla sina krafter på mål, som för henne äro främmande. Rec. har blott en anmärkning att göra emot fullständigheten i denna uppsatts. När man säger, att de historiska öden menskligheten genomgår, äro enligt en gudomlig plan, äro ett werklig-görande af den i Gud boende ideen om en menslighet o. s. w., så har man wäl i allmänhet uppgifwit, att Historien med alla sina delar icke är ett chaos, utan en ordning; men till bestämmande af hwad de i Historien uppträdande serskildta händelserne och folken betyda i gudaplanen, kan man icke komma blott genom den allmänna uppgiften, att en sådan plan är till: man kan härmed ej komma längre än till geniala gißningar, men ej till deßa geniala blickar, som, sedan de en gång för betraktaren hunnit uppgå, aldrig mer kunna slockna. Härtill fordras, att i sjelfwa den absoluta gudaplanen för Historien äfwen se grund-ideen för deß beskaffenhet genom alla (momenter) tidehwarf; med ett ord, ej blott hafwa absolut wißhet om, att en sådan gudaplan för Historien finnes, utan äfwen huru den är. Har man en sådan grund-idee för utwecklingen af Historien, då kan man säga: Detta Folk, denna händelse har den platsen, det der har åter den. Och det man sagt, är då ett beståndande ord. Då kan man äfwenledes betrakta, hwad folken skola blifwa i framtiden; ty har man en gång fattat den absoluta grundideen för Historiens gång, så måste Historien i den ligga hel och hållen med alla sina länkar, således det kommande, lika så wäl som det förflutna. På denna grundwal stående, kan man spå; men också endast på den. — Det inwändes wäl, att en sådan grund-idees uppfattande ligger utom menniskans förmåga; och det må gerna wara (ehuru Rec., upprigtigt sagdt, icke wet hwar den förmåga slutar, som Gud kan gifwa menniskan): — men så mycket wet Rec., att utan en grundidee, som gifwer en absolut tafla af hela Historiens utwecklings-lag, är all den ordning, som man will inlägga i de historiska händelserne, endast byggd på en slump. Utom den finnes i Historien ingenting annat äkta, än sjelfwa den nakna Annalen, blotta factum rätt och slätt bibringadt. Alla ideer, som höja sig öfwer

deßa facta, för att ordna dem, inse deras följder eller orsaker och ändamål (hela den historiska teleologien, ware sig den politiska, i allmänhet pragmatiska, eller religiösa), äro samtlige, förutan denna grundidee, ej att betrakta annat än som ett Wankande, hvilket är aktningswärdt för det, som det önskar blifwa, men icke för det, som det är. Rec. har ej gjort denna anmärkning för att kasta skugga på uppgifterna och förklaringarna i denna afhandling, utan för att wisa, det Historiens absoluta grundidee derstädes icke sinnes uppgifwen; hwaraf följer, att de der meddelade ändamålen och betydelserna af wåra förflutna och kommande öden wäl kunna wara bygda på grund, men icke ännu hafwa upptedt deras grund, hwarföre de tills widare måste anses för sublima gißningar.

VII. Om det nya Strids-Sättets Idee. Några Grunddrag. (Andra Häftet, sid. 55-75). I denna märkwärdiga uppsats är det Förf:s affigt att antyda, att hwarje egentlig strid, hwarje wapenskifte — deßa wapen må nu bestå af dräpande ord eller dräpande swärd — för en god sak, är fåfäng, endast indirecte befordrande densamma, och således den ädle owärdig. Denne har nemligen sin enda, alla tankar och gerningar bestämmande, förebild i Christus, hwilken böd att älska wåra owänner, wälsigna dem som oß banna och göra wäl mot dem oß hata, och derföre går han rakt fram på sin bana, sökande ingen strid. Men då motståndare anfalla honom, sätter han mot deras hugg "sin sköld, sin Christus-tystnad, sitt ewiga lugn," så att huggen ej skada honom, och fortsätter sin gång. Då åter fienderna tröttna af den fåfänga striden, afwäpnar han dem dermed, att han går fram och "med klara helgonläppar kyßer bort deras skumma wrede, och gjuter from glädje i deras argbet, så den förwißnar" och deßutom begagnar han alltjemt "Christus-talet, den ewiga werksamheten," för att åt sin sak winna till wänner alla dem, som wilja lyßna på hans ord

(sid. 61). Denna slags strid kallar Förf. en vertical kamp, en kamp af kärlek, som, genomträngande ända till sjelfwa stridens grund, som är frid, har en ofantlig oemotståndlig kraft, emedan, om man låter den ädle lefwa, "så går hans sak fram, och dödar man honom, så går den oemotståndligare ännu." Den ädle kan neml. " i någon sin yttre tillwarelse, t. ex. med sitt kroppslif stupa; men denna sönderbristning, detta stjernfall, detta trofasta efterliknande af förebilden Christus-döden, med ett ord, denna den ädles död blir då ett ropande wittne, som skallar ännu högre, klarare, mera klingande och segerwinnande genom landen, än sjelfwa den ädles röst eller wapen, medan han lefde (sid. 62.)" — Deremot påstår Förf., att en sådan kamp, der de stridande å ömse sidor äro upprände af wrede, der de således äro båda hwarandras motståndare, är en horizontal strid, der de kämpande "stå ewigt emot hwarandra, och detta tillkännagifwer en slutlös strid, aldrig frid (sid. 60)." — Slutligen bemödar sig Förf. att wisa tillämpningen af deßa grundsatser och att förklara dem i och genom nu herrskande förhållanden. — Hwad nu beträffar den princip-utwecklande delen af denna afhandling, hwilken räcker till sid. 69, så är Rec. werkligen i förlägenhet att öfwer den yttra sig. Säkerligen hafwa flere erfarit, att de understundom råka på satser och meningar, hwilka de wäl icke, i ordentlig bindande form, kunna wederlägga, men dem de dock till följe af en inre starkt motsägande känsla icke i deras helhet åtminstone kunna antaga och gilla, ty det sanna tillfredsställande är så underligt hopblandadt och inmängdt med det falska och otillfyllestgörande, att det ena icke kan skiljas ifrån det andra. En så beskaffad stor omedweten sophism är, enligt Recis öfwertygelse, hos närwarande Förf., denna hans mystiska åsigt af de båda striosslagen. Man träffar i denna en mängd af härliga, djupa, fruktbärande ideer, äfwen på det skönaste och mest ingripande sätt uttryckta, af hwilka såsom

exempel Rec. enda stwill utmärka följande: "Så dyrkanswärdt förwånande är det Helas urwerk (Gudawerket) sammansatt, att äfwen den besynnerliga fjäder deruti, som har namn af oron, gifwer sin trofasta gärd åt werkets totalgång; och ehuruwäl mycket wirrwarr hwimlar för owana ögon, när man öppnar urets boite och ser in mellan hjulen, så wisar deremot urtaflan (sedan man med from resignation fällt igen boiten) en klar helhet af Tidens oafbrutna Timmar, öfwer hwilka den gyllne wisarn går, rolig, frimodig och på ett så grundsäkert sätt, att ej en sekund knäpper baklänges, men alla fram. — Slår detta nu in, när (i gestalten af ett ur) det Hela betraktas såsom en Mechanismus: huru mycket mera då, om man stiger upp och betraktar det organiskt. — Allt ädelt, allt snille måste hafwa en Uppståndelse, för att försaliga werlden med strålar af en oförgänglig Gloria. Men för att kunna få Uppståndelse, måste det först få Död. All oändlig Sanning skall derföre dö på jorden, för att beherrska jorden. o. s. w. (sid. 68)." Men jemte detta lycksaligande sanna, står åter så mycket annat, hwilket, enligt Rec. tanke, grundar sig på en uppenbar förwillelse. Wißerligen är den stridaren wißast om seger, som icke hatar personen, icke den menskliga representanten af det onda, det osanna, det dåliga; men sjelfwa detta onda, detta dårliga och falska, det som egentligen emotstår hans werksamhet; det kan den ädle och wise omöjligen älska eller wälsigna. Och aldrig har något sådant blifwit befallt af den Gudomlige, som bjöd sina Lärjungar skudda stoftet af sina fötter öfwer det folk, som icke wille annamma deras himmelska lärdom. Onekligen måste denne Gudomlige, efter hwilken wi med fröjd kalla oß Christne, wara det Ideal, hwarefter wi i allt böra sträfwa att bilda wåra handlingar, men glömma må wi icke derunder, att Christus tilltalade sina motståndare med benämningen: I huggormars Afföda, med hårda gißelslag dref wäxlarne ur templet, och förkunnade, att på ytterste dagen de onda skulle förwisas till ytterste mörkret, der det är gråt och tandagnißlan. Så kan det aldrig gifwas eller blifwa fred mellan Ondt och Godt, Sannt och Falskt, Wishet och Dårskap, och allt försök att mellan dem wilja stifta en förmedling, är ett förrådande af det ädlas sak.

Men så mycket mera, hwad hufwudsaken angår, är Rec. ense med Förf. i afseende på det, som i sednare delen af denna uppsats yttras. Förf. börjar med den anmärkningen, att den, af honom så kallade, horizontala striden ej blott är mycket wanlig — ty de fleste menniskor äro "så beskaffade, att så snart de stå upp för en sak, ställa de sig såsom motståndare mot dem, som ej hålla med deras sak" — utan äfwen af en relativ wigt och gagnelighet, emedan genom den "motståndan bilda sig en egen jemwigt," och detta gifwer Ideen om Opposition, som är "det ständiga frambringandet af Motsatser (sid. 70)." Denna Opposition har i intet tidehwarf af Europas utbildning warit så högljudd, som nu, emedan, såsom Förf. rigtigt anmärker, — det werkligen "är nytt i fullständigt allmän mening." Men att denna Opposition icke ännu har frambragt alla de wälgörande frukter, som ur den måste framkomma och mogna, det har sin orsak i den allmänt herrskande dumheten, att det nya, som med så skriande födelsesmärtor framarbetar sig, endast skulle wara en politisk hwälfning. Denna dumhet är egentligen närd och underhållen genom skriftställeriets parasit-wäxter. Tidningarne, af hwilka "flere, liksom deras Utgifware någon gång föranstaltat dem blott derföre, att de måtte upprätthålla deras egna finanser, äfwen bära ut i allmänheten grundsatser i samma anda. De predika för folken sällan något annat såsom wigtigt, än botandet af statsskador, och botandet af penningeskador, såsom willkoret för återwinnandet af staternas hälsa (sid. 71)."

Af det anförda torde det wara klart, att denna uppsats icke kan blifwa allmänligen centerad; ej blott i anseende till den i sjelfwa åsigten och framställningen rådande Mystieis-

men — d. ä. syftningen att subjectiv-bildligt antyda aningen om det yttres symboliserande enhet med det inre; utan äfwen enligt hwad Rec. redan anmärkt, emedan till grund för det hela ligger en sophistisk dunkelhet, hwilken ger åt stilen obestämdhet.

VIII. Om Enheten af Epism och Dramatism. — En Aning om den poetiska Lagen. Andra Häftet. (sid. 179-210). Denna Afhandling, författad af L. C. Almqvist, är en af de mest djupsinniga och widtomfattande som öfwer något ästhetiskt ämne på swenska utkommit, och med deßa förtjenster förenar den ej blott en behaglig, wårdad och lefwande styl, utan äfwen en så klar framställning, att hwar och en, som blott något är wan att med tanken följa hwad han läser, lätt genom den skådar ned i djupet af Förf. stora idee-rikedom. "När Konstsinnet diktar i den mening, att det fattar werlden universalt och derifrån går till det individuala (sid. 181), "således tenderar från Nödwändighet till Frihet (sid. 195) eller — arithmetiskt och geometriskt uttryckt, från Ett till Twå; från Centrum till Peripherien — då uppkommer ett Epos. "När åter Konstsinnet diktar i den mening, att det fattar werlden individualt, och derifrån går till det universala (sid. 184)" således tenderar från Frihet till Nödwändighet, eller ifrån Twå till Ett, från Peripherien till Centrum — då uppkommer den konstart wi kalla Drama. — Under förklarandet af deßa bestämningar, får Förf. tillfälle att utweckla och på fast grund bygga de bestämda egenheter, hwilka utmärka hwardera skaldeslaget, och han begagnar sig förträffligt af detta tillfälle. — Hwar och en som reflecterande läst ett äkta Epos, t. er. något af de gamla Homeridiska digterna, måste medgifwa, att det är charakteristiskt ej blott derföre, att den stilla, långsamt framskridande och noga detaljerade taflan, hwilken inom sin icke synnerligen strängt begränsade rymd innefattar en hel werldsåsigt, framställes berättande af en enda, som dock derunder nästan aldrig i sin egen personlighet framskymtar, utan blygsamt, lugnt och ointreßeradt döljer sig bakom de figurer han omtalar, och på sådant sätt antyder sig såsom den icke än fullt utwecklade och begränsade Enheten; såsom blott helhetens dunkla längtan att splittra sig till enskildheter. Derföre är Epismen urtidens konst; derföre hafwa alla de äkta episka digterne: Ilias, Odyßeen, de så kallade Hesiodeiska Sångerna, den indiska Ramayan, det tyska Niebelungs-qwädet m. fl. inga bekanta Författare *), utan synas liksom omedwetet uppsprungna ur ett helt folkslags och ett helt tidhwarfs sköte; deraf äfwen den historiska obestämbarheten af de händelser, hwilka den episka Rhapsoden förtäljer; den saknad af fullständigt bestämdt slut, som utmärker alla deß digter och slutligen också deraf det osatstälda, slumplika, endast sig i tillfälliga händelser, icke i med affigt beräknade handlingar uttalande skick, i hwilket den episka Nödwändigheten framträder, och som i Iliaden, så barnsligt sinnligt och således med skaldeartens anda så wäl öfwerensstämmande symboliseras genom den wågskål, i hwilken Zeus lägger Trojanernas och Grekernas lotter. Ty, som Förf. träffande säger, sid. 198, "den store Ordnaren Nödwändigheten, synes aldrig i det yttre; — och fastän den till och med understundom roar sig med, att låta bland de öfriga Individuerne åtskilliga enkoma Personificationer af sig sjelf träda upp: så äro dock deßa i sjelfwa werket så litet en uppenbarelse af Nödwändigheten, sådan den till sitt werkliga djup är, och bryta

*) Wäl nämner man Homeros, Hesiodos, Walmiki, m. fl. men forskar man efter de Individuer, hwilka under deßa namn skulle bestämmas, finner man snart att de förflyga i ett obestämt mythologiskt dunkel, hwarken genom någon wiß tid, eller något wißt rum eller några enskildta omständigheter personifierade.

så litet emot alla de öfriga Individuernes frihet, att de endast handla i bredd med dem, såsom Wäsenden, wäl af relative högre förmåga, men dock alltid af samma natur; således i grunden att tala, oförtjente af det namn de bära, och hwilket namn derföre endast blir begripligt, såsom ett skämt af den inre Ordnaren." Deremot är Epismen Mythologiens egentliga hem, ty — som Förf. rigtigt anmärker, sid. 196 "utom sjelfwa Menniskan, är ock här hwarje Ting en sluten werld för sig, en Intelligens, bestämd ända till den fullkomlighet, att den är en Person, hwilken spelar sin role i Dikter, så wäl som någon Menniska".

Deremot måste all egentlig Mythologi förswinna ur Dramatiken — ty fastän, såsom också Förf. anmärker, wiße Mythologiska wäsenden äfwen der kunna uppträda, hafwa de här en gifwen charakter af enskildhet, och förlora således den helhets-physionomi, som egentligen utgör deras äkta mythologiska grundlynne — "emedan Friheten här är begynnelse-elementet, är det, hwarifrån Konstlifwet utgår" (sid. 193), i hwilket konstlif, "Werlds-Alltets fullständigaste individualisering och uppenbarelse i egentlig enskildhet (sid. 184) är den innersta meningen. Och då nu denna individualisering egentligen är och sker i och genom det mensklige Jaget, så will det säga, tillägger Förf. — att Jaget (menniske-charakteren) utgör den dramatiska konstharmoniens sjelfwa grundton, deß innersta och första." Igenom detta öfwersättande af Jaget — så framt Förf. icke fattar ordet charakter i widsträcktare mening än wanligt — har han, enligt Rec. åsigt, gifwit definitionen en trångare inskränkning, än som wederbör. Med Ordet Charakter menas ju, alltsedan Theophrasts dagar, de inre, allt framgent genom Förstånd och Wilja werkande grundbestämningar till Jagets specifikt utmärkande handlingar och sinnelag. Skulle teckningen af denna charakters utweckling ensamt wara dramatiska konstens föremål, så skulle endast en wiß utwecklingsart af Dramatiken förtjena detta namn, och detta tror Rec. wara att innesluta Dramen inom allt för trånga gränsor.

Hwarje uppträdande af en medweten enskildhet, af ett Jag, och bemödandet att bibehålla och förlora denna Individualitet, gifwer ett Drama. Då nu åter denna Jaghets bibehållande är det hwad man menar med ordet mensklig Frihet, och denna yttrar sig genom ett werkande enligt affigter eller genom handlingar, hwilka åter framträda i conflict med andra Jager, så följer, att Handlingar framställas i Dramatiken, hwilken konstart tenderar "ifrån Twå till Ett" d. ä. från Mångfald till Enhet, och hwars yttre framställning således måste ske genom Samtal, eller Dialog, såsom konsttermen låter (jfr. sidd. 202, 203. Men då Friheten icke kan yttra sig i och genom ett sjelfförswar, utan i strid med något den emotsatt, så är det i Dramatiken egentligen, som Nödwändigheten i all sin fullständighet uppträder. Men igenom sättet att uppfatta denna Nödwändighet och framställa deß conflict med Friheten, uppkomma wiße nuancerade arter af Tragedien. Den charakteristiska skillnaden emellan Ödet: "Nödwändighetens figur," i den grekiska och i den christliga Tragedien, har Förf. djupsinnigt antydt, sid. 201, då han säger, att det hedniska Ödet är det ursprung, hwarur allt leder sig; det christliga åter, är slutet, hwartill allt oundwikligen går. Så är det i hwarje grekiskt Sorgespel något dunkelt, oundwikligen fattadt beslut, inom hwars tunga fjettrar personerna blifwit snärjde, och som, omedwetet, i trots af deras ifriga sträfwande deremot, leder dem genom brott till undergång: som lemnar Orestes i Eumenidernas wåld, drifwer Oidipus till fadermord och blodskam, bringar Theseus att blifwa sin sons baneman p. s. w. I nyare tidens Tragedier är åter katastrophen den sig utur hjeltens eget inre utwecklande fulländningen af alla handlingarne. Men i sättet att bereda och bestämma denna fulländnings lynne, råda flerfaldiga specifika olikheter, som grunda de särskildta stylarne i den moderna Dramatiken. Ty antingen är det en kallt beräknad intrig, som, af en i slumpens skepnad framträdande nödwändighet förwirras och

drifwes till sitt förderfwande inflytande tillbaka öfwer Intrigberedarens eget hufwud (den franska stylen); eller spelar Försynens mildt ledande hand in emellan de lättsinnigt och af ungdomligt öfwermod började handlingarne och leder dem till en hög beundransvärd utgång (den spanska stylen); eller spinner sig Ödet ut, enligt teleologiska reglor, ur den handlande Personens hela inre utmärkande wäsende eller charakter (den Shakespearska stylen) eller också, mera inskränkt, utur Personens utmärkande åsigter af tingen och den på dem grundade speciella sinnesstämning (den Schillerska stylen). Dock om deßa särskildta stylar talar Förf. intet, då det icke här war hans affigt att lemna en utförd Dramaturgi; men Rec. anser sig skyldig, att appellera till det mera enskildta, för att genom det profwa rigtigheten af den här uppdragna mera generella construction. Man finner också att äfwen hwarje af deßa särskildta stylar tenderar till det hwad Förf., sid. 189, kallar de individuella hynnenas ytterstа dom. Men då nu ingen Dom kan tänkas utan Nödwändighet, och ingen handling, förtjenande Dom, utan Frihet, så blir det påtagligt, att utan den skarpt och klart för åskådningen framträdande conflicten mellan Frihet och Nödwändighet, intet tragiskt Drama är tänkbart. Och derföre liksom Dramatiken omöjligen kan uppkomma der en sådan åsigt är rådande, att allt från det minsta till det största är oundwikligen nödwändigt bestämdt, allt underlagdt en tung Fatalisms obrytliga bojor — såsom t. ex. enligt de islamitiska lärorna, likså måste, enligt en sådan Dogmatik, som föreställer allt wara blott Frihet, eller enligt en sådan uteslutande Jag-Philosophi, som den Fichte wille uppställa, ej blott — såsom Förf. sid. 197 i Noten, mycket rigtigt anmärker, — all Mythologi dödas, utan äfwen — såsom också Fichte, i sin skrift om den slutna handelsstaten, uttryckligen säger — all Dramatik förswinna. Ja, man kunde wäl säga all slags Poesi, emedan den, liksom lifwet, just beror på wexelförhållandet emellan deßa båda Motsatser. Derföre råder, såsom Förf. har anmärkt och wi ofwanföre sett, Nödwändigheten äfwen så wäl i Epismen, som i Dramatismen, fast på annat sätt. Den är i den förra mera chaotisk universalitet; i den sednare, mera bestämdt begränsad wäsendtlighet; i den förra mera den i sin obegränsade absoluthet warande Θεος; i den senare, mera den i sin personlighet uppträdande ὁ Θεος *). Och likså råder äfwen Frihet i båda skaldeslagen, fastän den i Epismen mera röjer sig som affigtslös tillfällighet, willkorlighet = händelse; i Dramatismen åter, mera som affigtsenlig sjelfwerksamhet = handling. Derföre är det wäl icke så precist uttryckt, att, såsom Förf. gör, sid. 185, uttrycka motsatsen mellan de båda slagen derigenom, att Epismen går från Hwila till Werksamhet, från Frid till Strid, och Dramatismen, från Werksamhet till Hwila, från Strid till Frid; ty med hwad tillfredsställelse skulle man åskåda producterna af ett helt konstslag, som icke förde till annat, än strid? Nej, sannerligen, då den ungdomligt raske, öfwer sin wäns förlust sorgligt förtörnade Achilleus till den ädrige Priamos återlemnar hans sons blodiga lik, och till afsked räcker honom den försonande handen, inträder i Poemet frid och hwila, lika wäl, som på den blinde, länge kringirrande, af Gudar och Menniskor förskjutne Oidipos, ändtligen med sitt Öde försonad, i Kolonos nedlägger sitt trötta hufwud till den långa slumren. Men skillnaden består deri, att i Epismen återgår man till hwila, lika omedwetet, lika händelsewis, som man från den har utgått; i Dramatiken är åter hwilan det medwetna mål, åt hwilket man med alla handlingar sträfwar, (jfr hwad Förf. härom säger sid. 201. Motsatsen mellan Epism och Dramatism blir således wäsendtligen den, att i den förra berättas händelser, i den sednare föreställas handlingar. (Slut e. a. g.)

*) Obs. Den skillnad som Nya Testamentets heliga Författare, besynnerligen Johannes, äfwensom de LXX Utsorkare af gamla Testamentet, alltid bestämdt iakttaga mellan Θεος, utan, och ὁ Θεος, med artikel.

Swensk

Literatur-Tidning.

N:o 26. Måndagen den 29 Julii 1822.

Recensioner:

I. Handlingar rörande wäckt fråga om jemnkningar i Upsala Kongl. Academies Constitutioner. Upsala, Palmblad & C. 1821. 269 sidd. 8:o.

II. Ett och annat om Corporationer, Privilegier, Nämnd i Domstolar etc. etc. etc. i anledning af Consistorii Academici i Upsala Betänkande om den Academiska Jurisdictionen. Stockh. Nestius 1822. 94 sidd. 8:o.

Den 3 Junii 1817 förordnades af Kgl. Maj:t en Comité med uppdrag att granska de Academiska Constitutionerna, och, om nödigt funnes, i dem föreslå jemnkningar, i anledning af den klagan, som blifwit förspord, att Upsala stads styrelse ej kunde med nog drift och ordning handhafwas, då den wore delad emellan twenne myndigheter, den Academiska och den Borgerliga. Öfwerläggning angående denna fråga wäcktes derpå under sistförflutne Riksdag i Prestestånden; i följe hwaraf den 24 Mars 1818 underdånig anhållan af Ståndet skrifteligen gjordes hos H. K. H. Kronprinsen såsom Upsala Academies Canceller, att innan det förslag till ändringar i Academiska Constitutionerna, som Comitén kunde komma att afgifwa, af Konungen till afgörande företoges, både Upsala Academi och Prest-Ståndet, i hwars af Konung och Grundlagar fastställde privilegier Academiska Constitutionerna ingå, förut måtte blifwa hörde.

De under N:o I. anmälte Handlingar innefatta Kongl. Comiténs utlåtande och förslag, af d. 24 Octob. 1820. — Hans Exc. Grefwe Engeströms, Lunds Academie-Cancellers, tillstyrkan, att detta förslag, såsom för båda Academierna lämpligt, måtte nådigt bifallas. — Consistorii Academici i Upsala betänkande af d. 24 Mars 1821, åtföljdt af en underdånig skrifwelse i ämnet till H. K. H. Kronprinsen Upsala Academies Canceller, som öfwer de föreslagna ändringarne behagat infordra Consistorii yttrande — slutligen flera anföranden till PresteStåndets Protocoll i ämnet, och Ståndets omnämnda skrifwelse till Hans Kongl. Höghet.

N:o II. innehåller en anonym författares anmärkningar i anledning af Consistorii A-

cad. betänkande. Deßa anmärkningar äro till större delen rigtade mot det allmänt litterära och historiska i Consistorii framställning af ämnet, särdeles i hwad som angår den Academiska jurisdictionens ursprung och natur, och widröra sedermera i korthet sjelfwa hufwudsaken med tillägg af åtskilliga pia desideria, i afseende på den närwarande Universitets-inrättningen i allmänhet.

Då Rec. sammanfattar deßa begge skrifter, blir hans granskning derigenom egentligast inskränkt till den sistnämnda och till Consistorii Acad. betänkande, mot hwilken den är rigtad. Men bedömmandet af bådas stridiga åsigter och påståenden innefattar naturligen tillika både ett omdöme om Kongl. Comitéens förslag, såsom hwars försvarare, ehuru sjelf i en mera anfallande egenskap, Anmärkaren uppstått, och om stridsfrågan i och för sig sjelf. Rec. följer i denna granskning de hufwudsakligaste momenterna af Consistorii betänkande med upptagande af Anmärkarens inkast.

Detta betänkande begynner med en expostition af de frågor, som Kongl. Comitéen förelagt sig till beswarande innan den utlåtit sig i hufwudsaken; och redan denna exposition finner Anmärkaren förwrängd genom falska citationer och ogrundade beskyllningar. Såsom exempel på de förra anföres, att i Cons. betänkande följande ord med citationstecken utmärkas, såsom af Comitéen yttrade: "Lutherska reformationen sträckte sig ej annorlunda till Universiteten, än att protestantiska lärare tillsattes," hwilka Anmärkaren ej kunnat återfinna i Comitéens utlåtande. Rec. finner deremot i detta utlåtande följande ställe p. 46: "Lutherska Reformationen upphäfde det stora misförhållandet emellan Staten och Kyrkan." Det war naturligt att Regeringar och Folk skulle omfatta denna utwäg att afskudda sig det ok, som så hårdt tryckte dem; men sedan den makt war besegrad, hwilken kunde i styrka af ett eller annat slag mäta sig med de angripande, upphörde all widare fruktan. Wid Universiteten gjorde det tillfyllest, att protestantiska lärare tillsattes." Begge meningarna gå ut på ett; och det följande af detta samma såsom falsk citat stämplade stället, jemnfördt med det motswarande i Comitéens utlåtande, wisar wid jemnförelsen genast, att det förra innehåller en sammandragen framställning af det sednare. Att det likafullt blifwit med citationstecken anfördt, kan på det högsta anmärkas såsom en wårdslöshet, i fall meningen är rigtigt gifwen. Men den är det; ty på båda ställena talas det om Reformationens inflytande på Universitetens författning såsom corporationer. Att detta inflytande war wida betydligare än Anmärkaren antager, att det sträckte sig längre än till ombyte af Protestantiska lärare i stället för de Catholska, skall Rec. framdeles wisa. Ibland de ogrundade beskyllningarna, som blifwit Comitéen gjorda, anföres åter den tillwitelsen, att Comitéen redan skall "hafwa brutit stafwen öfwer den Academiska jurisdictionen, innan den ens widrört den wigtigaste bland sina egna frågor: om Academiska jurisdictionen har någonting oumbärligt i sin natur." "Följden har blifwit, säger Consistorium sid. 71, att den historiska deductionen af Universitetens privilegier framställer hela saken i ett origtigt och genom sin ofullständighet förwillande ljus, efter förutfattade begrepp, mer än efter werkliga förhållandet." Comitéens historiska deduction af Universitetsprivilegierna, så wäl enskildt för Upsala sid. 5-42, som för Högscholorna i allmänhet sid. 43-48, föregår också werkligen undersökningen om jurisdictionens oumbärlighet; ehuru anmärkningen mot detta förfarande kommer å Consistorii sida, på det ställe der den står, något bakwänd fram. Tillwitelsens mening är, såsom wi sett, att förutfattade begrepp skola hos Comitéen haft inflytande på den historiska framställningen. Hwilket det förutfattade begreppet åter är, öfwer hwars inflytelse Consist. tror sig isynnerhet hafwa skäl att klaga, finnes i nyß anförda ställe af deß

betänkande s. 71 genast angifwet. Det är det samma, som Comitéen s. 56 kallar sin absoluta grund, hwarföre Academiska jurisdictionen i följe af sjelfwa sitt ursprung måste i närwarande tid gå under. Den lyder: "En byggnad, hwilande på Medeltidens Corporations-System och Hierarchie, skall owillkorligt falla, emedan den icke möjligen kan stå tillsammans med de nya Statsformer, en helt annan tidsanda fordrar." Det kan ej nekas, att denna så kallade absoluta grunds hela styrka i anwändningen beror på det historiska bewiset, att den Academiska Corporationen ännu är wäsendtligen den samma som under Medeltiden och Hierarchiens dagar. Det är också tydeligen detta bewis, som Comitéen welat presterа. Resultatet af deß historiska deduction är med deß egna ord, att "Academiska byggnaden kom att stå orörd i hela den skepnad den fått under Catholska perioden," s. 47, och i synnerhet anmärkes detta om den Academiska jurisdictionen s. 42. Rec. har redan yttrat något twifwelsmål angående rigtigheten af detta resultat och skall i sin tid angifwa skälen.

Efter ett utfall mot Comitéens nyßnämnda absoluta grund widrör Consistorii betänkande i korrthet Universiteternas uppkomst såsom corporationer, samt deras förhållande i allmänhet först till Hierarchien och sedan till Protestantismen, med serskildt afseende på det Swenska Universitet, hwarom nu är fråga, s. 73 — 80. Anmärkaren finner här mycket att påminna, och fäster sig först wid påståendet s. 80. "att rätta förhållandet med alla de Corporationsprivilegier, som utmärkte tredje ståndets uppkomst hwarföre icke äfwen de öfriga ståndens, i fall deßa också utgingo från tidens allmänna tänkesätt, och eljest hade de wäl ej kunnat bilda sig? tillägger Anmärkaren) war, att de magtägande genom deßa privilegier till formen blott bekräftade hwad till saken redan fanns." Ett påstående, som, enligt Anmärkarens tanka swårligen uthärdar profwet af en owäldig granskning, emedan i följe af den strid emellan alla Corporationer och Stånd, som utmärkte Medeltiden, man ingalunda skall så föreställa sig, att, "så snart en fri förening för ett gemensamt ändamål uppkommit, ett corporationsprivilegium genast låg färdigt att gifwa den sin bestämda form." Denna form utbildade sig twertom genom ihärdiga strider och med upphörliga bekräftelser och utwidgningar af Privilegierna. Men i Consistorii Betänkande är ju detta bekanta förhållande med intet ord förnekadt? Det säger ej ens att Medeltidens corporationer genom privilegier först fingo sin form; utan privilegierna först till formen bekräftade hwad till saken redan fanns, emedan corporationerna uppstått såsom sjelfständiga bildningar, framkallade af tidens tänkesätt och behof: en sjelfständighet, som nödwändigt i sig innefattade kraft till strid och motstånd. Det är för öfrigt en enfidighet af Anmärkaren liksom af Comitéen — och begges åsigter wisa en förundranswärd öfwerensstämmelse — att anse corporationssystemet såsom utmärkande Medeltidens egenteliga charakter och utgörande "grundformen" i deß samhällsbildning (Comitéens utlåtande s. 44. Anmärkaren s. 2 och flerestädes). FeodalSystemet, det andra eller rättare det första hufwudsakliga elementet i denna bildning, war från Corporationssystemet så til ursprung som wäsende skiljdt. Det enа utgånget ur det kungliga krigiska hushållet eller det militäriska hofwet, hwilande på en genom personlig förbindelse åtagen sedermera ärftelig blifwen underdånighet, wisar, äfwen i sin största upplösning till sjelfswåld, likwäl alltid det ursprungliga förhållandet emellan tjenare och herre. Det andra, utgånget från fördrag mellan likar till skyddande af jemnlik rätt och befordrande af gemensamma angelägenheter, kände ursprungligen ej annan än sjelfswald öfwerhet under gemensamt samtyckta lagar och bibehöll äfwen i sin senare oligarchiska wanart spåren af detta ursprung. Sådant torde förhållandet förefalla en hwar,

som tagit mer än "den aldraytligaste kännedom af Medeltiden." Sedan bägge deßa Systemer en gång funnos, inflöto de på hwarandra och ombildade hwarandra på mångfaldigt sätt; *) men corporations-systemets uppkomst eller åtminstone kraft att göra sig sjelfständigt gällande war det, som först loßade på Feodalismens bojor. De Andeliga blefwo den första politiskt betydliga corporationen och mönstret för de öfriga. Städerna följde, och ungefär samtidigt med deßa senare, såsom i mer och mindre grad sjelfständiga samhällen, uppkommo de fria wetenskapliga föreningarna emellan Lärare och Lärjungar, ur hwilka Universiteten bildade sig. "Academiska corporationerna uppstodo på samma sätt, som Stads-corporationerna och genom samma frihetsanda: likså genom de senare handtwerket, fabriken, den förädlande näringen löste sig från det på jordegendom helt och hållet grundade FeodalSystemets band, så befriade sig genom de förra Wetenskaperna från Hierarchiens bindande myndighet för att sjelfständigt utbilda sig." (Conf. Betänk. s. 81). Detta är otwifwelaktigt en riktig synpunkt. Och dermed är äfwen Anmärkarens fråga, hwarföre Consistorium just förbinder de Academiska samhällena med uppkomsten af tredje ståndet i städerna, redan på förhand beswarad. Wi hafwa sagt, att de Andeliga corporationerna, såsom de första politiskt betydliga, gåfwo mönstret åt de öfriga. De Academiska samfunden togo likwäl ej detta mönster ur första handen. På den tid då de uppstodo, hade kyrkan i sitt hela redan

*) Så war det t. ex. genom en reaction mot det andeliga och borgerliga corporations systemet, som Adeln egentligen slöt sig såsom ett eget Stånd, då förut liber och nobilis warit det samma, och endast konunga- eller förstesläglerna i allmänna meningen njutit en högre grad af nobilitet.

sammansmält och öfwergått till Monarkisk form. Hierarchien war redan grundad. Det närmast för hand warande mönstret för de första fria Academiska föreningarna woro deremot de uppblomstrande Stads-corporationernas; om man ens kan här antaga någon härmning, då samma frihetsanda i bägge fallen födde samma republikanska former och egen styrelse under sjelfwald öfwerhet, såsom Rec., då han kommer till den juridiska delen af Conf. Betänkande ska'l ytterligare wisa. Att samma frihetsanda åter i båda deßa afseenden yttrade sig, det må en berömd författare bewittna i stället för Rec. J G Eichhorn, i sin bekanta Geschichte der Litteratur (Göttingen 1805 — 10 Th. 1. s. 774, sedan han omtalt frihetsandans första rörelser i de Italienska Städerna, och huru det slutligen lyckades flera att under Kejsar Henrik IV:s olyckliga femtioåriga regering (1056 — 1106) undandraga sig sina Hertigars och Grefwars jurisdiction och constituera sig såsom fria republiker, säger: "Med denna tidpunkt blef Italien physiskt och moraliskt nyskapadt. Isynnerhet upphöjde sig i deßa republiker de fria borgrarnas anda plötsligen. Deltagandet i offenteliga angelägenheter, tal, rådslag, underhandlingar, partiernas strider, gjorde borgaren ledigare, djerfware, werksammare; och erfarenheten lärde en hwar kunskapers wärde, så mycket mer, ju synbarare de förskaffade inflytande i det allmänna. Skolorna, som här och der redan genom äldre förordningar af andeliga eller werldsliga makten blifwit stiftade, blefwo flitigare besökta, emedan borgrarne sökte wetenskapligt bilda sig; och Lekmännens ifwer i detta afseende synes åter hafwa werkat tillbaka på de Andeliga, och gjort dem flitigare i underwisningen. Detta är åtminstone den naturliga förklaringen, hwarföre nu, utan kyrkans medwerkan eller uttryckliga befallning, Italiens Skolor ökas; hwarföre Majland, der man tidigast (redan wid 978 — 979 kämpade för friheten, också den äldsta blomstrande Skola

(omkring 1085) wisar sig; hwarföre Lagfarenheten i Bologna upphöjer sig, jemte Medicin och Musik, framför alla andra wetenskaper. Den andans fria swängkraft, som den republikanska författningen meddelade, togo Lanfranc ifrån Pavia, och Anselm från Aosta med sig ur sitt fädernesland till Frankrike, och ingåfwo nu de Wetenskaper, som der sysselsatte dem, samma djerfwa, fria anda, som upplifwade dem sjelfwa. I 11:te århundr. upphöja sig derföre wetenskaperna åter i Italien. Bologna blir ett de fria konsternas säte, som äfwen drager till sig wettgiriga lärjungar från främmande närgränsande länder, och om, såsom man kan förmoda, flere af deß lärare liknade Irnerius, hwilken äfwen i början blott meddelade underwisning i de fria konsterna, *) så förtjente det med full rätt sitt utmärkta beröm. Sedan nu Irnerius från de fria konsterna öfwergick till lagfarenheten, blef Italien, och i Italien Bologna ett mönster för hela det westliga Europa. Här fästade Lagfarenheten sitt första hem." Författaren anmärker derpå, att, ehuru Romerska Lagens bruk aldrig i Italien dog ut, utan bibehöll sig jemte de Germaniska lagarna, deß widsträcktare anwändning likwäl isynnerhet började med de nya Republikerna och tredje ståndets uppkomst, hwarigenom samhällets tillstånd blef i det hela mer inwecklad, så att de Germaniska lagarna ej mer räckte till: (jemf. ibid. s. 8 8) "Hwem, som lärde Romersk lag, måste derföre mötas af hela det werldsliga Italiens tack och bifall. Pisa, Pavia, Bologna blefwo derigenom allmänt

*) Artes liberales innefattade det såkallade Trivium och Quadrivium i Skolorna. Till det förra räknades Grammatik, Rhetorik, Dialectik; till det senare Arithmetik, Geometri, Musik, Astronomi.

ärade. Hwilket beröm förwärfwade sig ej redan Lanfranc och Garnerius genom den underwisning, som de lämnade i Romersk rätt sedan 1032; huru wälkomna woro ej de Irnerii sentenzer, som Lanfranc samlade till Magistratspersonernas bruk; och hurn fort blef ej Irnerii namn, då han i Bologna wände sig till Romerska Lagens förklaring! Endast den Andeliga Makten såg sneder härpå." (ibid. ss. 776, 777). Irnerius blef, såsom Lärare i Lagfarenheten, efter hwad bekant är, genom den mängd af lärjungar, som hans ryckte lockade, egentliga stiftaren af Högskolan i Bologna, liksom genom det Medicinska studium Högskolan i Salerno hade upplomstrat. Det war således werldsliga wetenskaper, genom hwilka och för hwilka dessa inrättningar grundades. Och om äfwen det Theologiska studium isynnerhet gjorde Parisiska Högskolans namnkunnighet, så hade den likwäl Philosophiens anwändande på Dogmerna och det tillopp af lärjungar, som derigenom bereddes, egentligen att tacka för sin uppkomst. Att denna anwändning redan strax i början wågade sig utom de af kyrkan bewakade gränsorna, wisar den såsom kättare förföljde Abälard. Af allt detta torde den synpunkt, hwarunder Consist. betraktat Universiteternas uppkomst, nemligen såsom wetenskapernas första emancipation till sjelfständighet under medeltiden, wara tillräckligt rättfärdigad.

Innan Rec. yttrar sig öfwer Universitetens förhållande till Hierarchien i allmänhet, torde här wara stället att nämna något om Consist. påstående att "de nya Studier, som mest bidrogo till Universitetens uppkomst, woro för Kyrkans Chefer dels förhatliga dels misstänkte." Det förra säges hafwa warit fallet med Romerska Lagfarenheten, och det senare med Medicinen eller Physiken, som den då kallades. Anmärkaren (s. 17) bewisar att förhållandet ej warit sådant, genom anförandet af

åtskilliga "små omständigheter," t. ex. flere åberopade författningar af Påfwarne, i synnerhet till Bolognesiska Universitetets fromma (att detta Universitet också flere gånger förströddes genom Påfwelig bannlysning har Anmärkaren ej anmärkt) — att Grefwinnan Matthilda, som hade warit Gregorii VII wän, likwäl gynnade Irnerius — att (enligt Schmidt Gesch. d. Deutschen) med Romerska lagens kännedom äfwen den mening begynte utbreda sig i Europa, att twenne makter funnos, hwilkas öfwerherrskap alla de öfriga måste erkänna, nemligen den Påfweliga och den Kejserliga, m. m. Det sist anförda bewiset är särdeles olyckligt waldt. Att den Påfweliga i allmänna meningen blef den e n a af de begge högsta makterna, det hwarken war eller kunde bli en följd af de grundsatser, som genom Romerska Lagfarenheten spriddes. Hierarchiens princip, att den Andeliga makten war ö f w e r den Werdsliga, och war den h ö g s t a, hade redan af Påfwarna blifwit yrkad och fastställd, innan den Romerska Lagens studium återupplifwades. Att t w e r t o m den werldsliga eller Kejserliga skulle wara den högsta, blef e f t e r detta upplifwande en naturlig följd af Juristernas bekanta förfarande att på Kejsarne öfwerflytta alla de fordna Romerska Kejsarnes rättigheter. För att motwerka deßa grundsatsers utbredande war det, som på Påfwelig befallning Canoniska Lagens studium infördes i Bologna och lärare deri (sedan 1152) anställdes med företräde framför Romerska Lagens lärare, emedan det andeliga måste gå före det werldsliga; och den ifrån denna tiden uppkommande striden emellan Decretister och Legister (Canoniska och Romerska Jurister) är i wetenskapligt hänseende den samma, som i politiskt striden mellan Welfer och Gibelliner, den Andeliga och Kejserliga öfwermaktens förswarare. Föröfrigt har äfwen Rec. åtskilliga "små omständigheter" att i ämnet anföra. På Kyrkomötet i Rheims

1131, på det andra Lateranensiska mötet 1139, på mötena i Montpellier 1162, på mötet i Tours 1163 förbödos alla Canonici och Munkar att studera den Romerska eller så kallade civila Lagfarenheten. Lärarne i denna Wetenskap förbrefwos år 1139 af Theologerna i Paris. Påfwen Honorius III förböd år 1218 alla föreläsningar i Romerska lagen i Paris och wid angränsande lärosäten. Detta förbud förnyades af Påfwen Innocens IV och det derigenom ålagda twånget upphäfdes först offenteligen genom en författning af Ludwik XIV år 1679. (Crevier Hist. de l'Univers. de Paris T. I. pp. 247, 316. Eichhorn l. c. Th. II. ss. 70, 472). Confist. har i sitt betänkande anfört en bulla af Honorius IV för Swerige, som äfwen förbjuder för de andeliga så wäl studium af Romerska Lagen som af Medicinen, mot hwilken wetenskap såsom för Theologien menlig äfwen åtskillige af de förut anförda Påfweliga stadgar äro rigtade. Begge wetenskaperna lärdes likwäl och lästes likafullt i Paris, hwilket ej just är något bewis på Hierarchiens fullkomliga makt med Universiteten. Af det anförda lärer dock kunna intagas, att den Andeliga maktens förhållande till deßa Universitets-studier ej war det mest wänliga. Lika litet gynnande wisade den sig mot Philosophien. Gregorius IX förböd år 1228 genom en ljungande bulla Theologerna i Paris att uppblanda Kyrkans lära med Philosophiska meningar (Crevier l. c. T. I. p. 314) och det Påfweliga förfaket att slutligen wid nya Universiters upprättande helt och hållet undantaga Theologien från den Academiska underwisningen, bestyrkes ej blott af det exempel Confist. anfört, då Martin V år 1418, wid gifwen tillåtelse åt Eric af Pommern att i Norden stifta en Högskola, utestöt Theologien från läroämnena: Urban V gjorde ett dylikt undantag för det 1365 stiftade Universitetet i Wien (Schroech Kirchen-Ge-

schichte Th. XXX s. 101); men tiden war redan för långt framskriden för dylika förbud och begge blefwo äfwen återtagna.

(Forts. e. a. g.)

Hermes. Samling af Afhandlingar. Första Häftet. Stockholm, hos Imnelius 1821. 172 sidd. Andra Häftet, hos Ortman, 1821. 210 sidd. utom Bihang. 8:o.

(Fortsättn. och slut fr. N:o 25.)

Det förenande, sammanbindande tredje mellan deßa båda rigtningar kallar Förf. Lyrik, och definierar den med "den episka utgjutelsen af ett dramatiskt Individuum (sid. 205)." Det är — tillägger han — en sythesis emellan de begge konstrigtningarne, en hänryckning (?) mellan A och B (obestämdt åt hwilketdera hållet). — Man kan derur bestämdt härleda en fullständig construction af de lyriska arterna. Är det episka elementet, Hwilan, Paßiviteten, Mångfalden, öfwerwägande, uppkomna, efter fortskridande gradering, den antika Hymnen, Elegien, den christliga Romancen och Balladen; är det dramatiska elementet, Werksamheten, Enheten öfwerwägande, uppstå Odet, Wisan, Sonneten och den äkta, antika eller jambiska Satiren. Dock att utföra en sådan construction war icke Förf:s afsigt. Han frågar icke efter ett förmedlande tredje mellan de båda polerna, utan efter "den enhet, som existerar, då de begge, redan förenade, lefwa i hwarandra;" — "efter den enhet, som ej står emellan de begge rigtningarne, ej heller utom dem, utan som är deras werkliga Helhet, slutande dem, med alla deras enskillda beskaffenheter, uti sig." — Uttrycket för denna Enhet, såsom Förf. menar det, föreställer han sig ännu icke genom någon konstproduct uppenbarad, emedan han för en sådan Product eller ett sådant Skaldeslag föreslår ett nytt namn, neml. den "poetiska Fugan" (sid. 209). Det är ganska wanskligt, att theoretiskt förut ana, hwad som ännu icke practiskt existerar. Och då man således icke har något att egentligen begripa — ty allt begrepp måste omfatta ett object — blir det swårt att deducerande uttrycka sig fullt begripligt. Rec. är således icke säker på att rätt hafwa fattat Förf. mening i afseende på det, hwad han kallar poetisk Fuga. Förf. beskrifwer den sålunda: "Geck Epismen från Universalitet till Individualitet, och geck Dramatismen twärtom; så måste åter den Enhet, som här anas, wara sjelfwa det Hela, i poetisk konst uttryckt; det, uti hwilket Universalitet och Individualitet (jemte alla deras slägtbegrepp) tillsammans lefwa, begge efter deras egna naturer olika, då de ses inför hwarann: men i fullkomlig identitet, i anseende till det Konststycke, hwari de lefwa. — I ett sådant Stycke ljuder följaktligen någon wiß Ton på ett episkt sätt, utgörande hela Styckets Centrum, Enhet och Hwila; och wißa andra Toner på dramatiskt sätt, utgörande deß Peripheri, Mångfald och Werksamhet. Men icke kunna, hwarken den ena wißa Tonen, hwarom sades, att den skulle wara episk och central, ej heller alla de andra dramatiska, på det sättet i stycket wara till, att de ljuda hwar för sig, — i den händelsen skulle Epism och Dramatism här icke i sjelfwa werket wara förenade, men blott bredwid hwarandra satta; — utan alla deßa Toner, så wäl den ena centrala, som alla de öfriga, bilda tillsammans en enda hel, i sig lefwande Harmoni." — Att dömma efter

denna beskrifning, förekommer det Rec. som det, hwilket Förf. will kalla: den poetiska Fugan, i sjelfwa werket icke är annat än ett redan på förhand bekant Skaldeslag, Romanen, helt och hållet tillhörigt den nya christna tiden. På denna genre är ganska stor och djup, är den wißerligen icke ännu fullständigt och fullkomligt utbildad, men man läse blott de hittills bekanta största mästerstyckena inom denna art: Don Quixotte, Wilhelm Meister och Corinne, och man skall otwifwelaktigt medgifwa, att här möter och förtjusar oß "detta hela, i poetisk konst uttryckt, denna enda, i sig lefwande harmoni," denna "centrala enhet och hwila," i förening med "denna peripheriska mångfald och werksamhet," som Förf. af den så kallade poetiska Fugan fordrar. Förf. tyckes åter se denna skaldeart alltför ensidigt, då han, sid. 202, i en not, anwisar inom den nyare tidens Epism, åt Sagan och Romanen, samma rum, som Epopeen och Idyllen hade inom den antika. Ganska träffande bestämmer han neml. att den äkta, antika, epismen utgöres af twenne arter, ty då "Epismen skall framställa tingen i Motsatser, kan detta hufwudsakligast tänkas på twenne sätt antingen så, att Motsatserna *hata* hwarann (det krigiska lifwet, Hjeltedikten), eller att de *älska* hwarann, (det husliga lifwet, Herdedikten)." Efter denna bestämning är det werkligen besynnerligt, att Förf. kunnat wela finna samma motswariga förhållande mellan Herdedikten och Romanen, då redan sjelfwa erfarenheten, sjelfwa de produster af Roman-arten, med hwilka den började, just omfatta det krigiska lifwet, och det är först i sednare tider, sedan all enhetsmångfaldig offentlighet ur lifwet förswunnit, som denna underbara art just genom sin smidighet att böja sig efter alla förhållanden,

egnad att wara och blifwa en universal-genre, denna artistiska Ocean, i hwilken alla de öfriga poetiska strömmarne och bäckarne sammanflyta — omfattat och i sig upptagit det husliga lifwet. Dock att här försöka en construction af Romanen och utwisa deß werkliga förhållanden till Sagan — hwilken i sitt wäsende har något alldeles eget — det skulle föra oß alltför långt utom de gränsor, dem närwarande anledning för undersökningen bestämt.

Emedlertid har Förf. otwifwelaktigt alldeles rätt deri, att "i så ändlig mångfald af diktningsslag som helst, Epismen i det yttre må wisa sig, så reducerar sig denna deß yttre mångfald dock slutligen till Hjeltedikt och Herdedikt." Detta äro wißerligen de enda egentliga twänne slag af episkt lif, hwilka motswara de twenne slag af dramatiskt lif, som äro bekanta under namn af det tragiska och komiska. Deremot finnes, och kan enligt slagets inre grundwäsende, såsom endast bestående i skildringen af de ur enheten till mångfaldens uppenbarande sträfwande händelser, ingen komisk epism, såsom någon ting sjelfständigt och för sig bestående, finnas, ty allt hwad under detta namn, ifrån den homeridiska Batrachomyomachien till Rimthußiaden och Åsnan, i alla länders literatur finnes, är egentligen blott en parodi på den rent episka framställningen; då åter den komiska Dramatiken är, om man så will, en parodi på det tragiska lifwet, men icke på den tragiska framställningen — och detta måste naturligtwis bereda helt olika förhållanden och charakterer.

Swensk

Literatur-Tidning,

utgifwen

i

Stockholm och Upsala.

1822.

Tjugonde Bandet:

Julii — December. (N:o 27—52).

Upsala,

hos Palmblad och C.

Swensk

Literatur-Tidning.

N:o 27. Thorsdagen den 1 Augusti 1822.

Recensioner:

I. Handlingar rörande väckt fråga om jemnkningar i Upsala Kongl. Academies Constitutioner. Upsala, Palmblad & C. 1821. 269 sidd. 8:o.

II. Ett och annat om Corporationer, Privilegier, Nämnd i Domstolar etc. etc. etc i anledning af Consistorii Academici i Upsala Betänkande om den Academiska Jurisdictionen. Stockh. Nestius 1822. 94 sidd. 8:o.

(Fortsätt fr. N:o 26).

I fråga om Universitetens förhållande till Hierarchien hafwa Comitéen och Anmärkaren, ehuru de medgifwa att deßa inrättningar ej hade den andeliga makten att tacka för sin uppkomst, dock antagit, att de med tiden blefwo helt och hållet af Hierarchisk natur. Consistorium har twertom framställt dem i opposition mot Hierarchien och påstått att de långt före reformationen företrädde protestantismens ställe. I begge meningarne är något sannt. De wisa blott hwar sin sida af saken. Ty liksa onekligt det är, att Påfwarne tillegnade sig högsta uppsigten och domsrätten öfwer Universiteten, samt rättigheten att ge tillståndsbref och privilegier, da nya stiftades, lika owedersägligt är äfwen, att den frihetsanda, hwarigenom de uppkommo, aldrig i dem utdog. De woro och förblefwo litterära fristater, hwilka, såsom i Consistorii Betänkande också säges, de andeliga Monarcherna wäl beständigt sökte indraga i sitt System, men som dock aldrig blefwo lydiga medel i deras hand. Eichhorn i sitt redan anförda arbete Th. II. s. 80, sedan han anmärkt den werkan, som lärares och lärjungars förändrade läge med sig förde, då de från den slafwiska kloster-uppsigten kommo genom Universitets-inrättningen i ett tillstånd af den mest obundna frihet, samt omtalt de ofta wådsamma medel, som de nyttjade till upprätthållande af denna frihet, fortfar sålunda: "Så litet en sådan obundenhet war med den goda ordningen förenlig, så war den dock i afseende på de studerandes och deras lärares anda en sann wälgerning. Den tjente att loßa förståndets bojor; den födde hos Lärarne större frihet och djerfhet: den gaf Wetenskaperna först deras rätta ansats. Så-

kre på sina åhörares bifall, ju djerfware och nyare de woro i sina meningar, ansträngde sig Lärarne i detta afseende; säkre att man ej kunde hårdt förfara emot dem utan att förorsaka gäsningar bland deras åhörare, wågade de att fritt följa sitt förstånds ingifwelse och att öfwerskrida de af Kyrkan fastställda gränsorna. Huru ofta hafwa ej Lärarne wid Universitetet i Paris offentligt framstält och försvarat af Kyrkan förbudna läror under skydd af sina åhörare, utan fruktan för Påfwe och Konungar! Tre gånger efter hwarandra (1209, 1215, 1231, hwilket Consist. äfwen anmärkt) förbödos högtidligt af Påfwen Aristotelis till Paris nyss ankomna skrifter öfwer Metaphysiken och Physiken att läsas, förklaras, ja att egas, emedan de förde till idel kätteri. Utan att bry sig derom läste Professorerne oafbrutet öfwer deßa illa beryktade arbeten; under och efter detta förbud skref Albertus Magnus öfwer dem sina commentarier, hwilka först gjorde Aristoteles wetenskapligt herrskande i det westra Europa; strax efter de Påfwelige förbuden framstod det Aristoteliska Systemet från Paris i en ny form: "Så litet läto deß lärare, under sina obwidna åhörares bistånd, skrämma sig af den Hierarchiska Despotismen. I denna oförskräckthet befästades de af kraftfulla Konungars exempel." s. 82. "Oböjligt blef efter hand de Academiska lärdes mod, och de öfwade det snart på ännu grannlagare föremål, nemligen förstarnes interesse: ja i sin egen sak weko de slutligen ej för Påfwar och Konungar. Huru frimodigt utföll ej det betänkande, som de lemnade Philipp den Sköne i hans strid med Påfwen! De pröfwade Påfwens rättigheter, såsom man pröfwar en enskild mans, fritt och opartiskt. De uttalade tuteligen högt och oförtäckt de grundsatser, som med tiden hafwa störtat Hierarchien, och flere påstodo inför hela den catholska werlden; Förstarne äro oafhängige af Påfwen. Men likaså frimodigt förnekade de Fransyska Konungarnas beskattningsrätt, då deße genom förökade pålagor wille tillskansa sig beständigt nya inkomster, och wisade dem ett oförskräckt och trotsigt motstånd. Och wille Konungarna eller Staden Paris ej höra på Universitetets föreställningar, så hade de ett twångsmedel i sin makt, som länge (tills det genom ett alltför ofta upprepadt bruk förlorade sin kraft) ofelbart werkade. Universitetet förkunnade högtidligt, att alla föreläsningar upphörde. På ett sådant afbrott af underwisningen följde wanligen en uppresning, och om denna äfwen blef utan werkan, en formlig utwandring af de studerande — — "Wid sådana prof af det lärda modet trädde Påfwarne ofta på Universiteternas sida emot den werldsliga makten, alltid i hopp att i dem finna ett stöd för sitt system, som gällde den werldsliga maktens undertryckande. Huru ofta trädde Påfwarne på Parisiska Universitetets sida i deß stridigheter med de Fransyska Konungarna! Huru frikostiga woro de med nya friheter! Huru eftertryckligt skyddade de de gamla! Förgäfwes: de Lärda blefwo sina grundsatser trogne, och bibehöllo sin sjelfständighet emot Påfwarne som emot sina Konungar" — sid. 101. "I deßa Wetenskapernas hufwudsäten (Universiteterna) lärde man med en frimodighet, ofta med en djerfhet, som ännu sätter den sena betraktaren i förundran — — Huru många bittra stunder gjorde fritänkeriet, som mest utgick från Universiteten, Påfwarna, sedan början af det 14:de århundradet!" — Denne berömde lärde — för öfrigt alldeles ej blind för Universitetsinrättningarnas brister och fel — synes således likwäl ej neka dem djerfhet i forskning, sjelfständighet och frihetsanda på en tid då Hierarchien beherrskade Europa. Deras förhållande till denna makt är genom det anförda sannt och rigtigt bestämdt, och Rec. behöfwer ingenting tillägga.

Efter allt detta kan man någorlunda begripa, hwarföre ej ibland de lärda Protestantismens grundsatser först yttrades wid Universiteten. Ett werk sådant som Reformationen

är wißerligen allt för stort, att man skulle kunna tillskrifwa det någon wiß anstalt eller inrättning. Men att den frihet i tanke och lära, som bibehöll sig wid Universiteten äfwen war ibland de bidragande orsakerna till den samma är ostridigt. Det war derföre mer än blott tillfälighet att de män, som kraftigast beredde den, Wickleff, Huß och Luther, uppträdde wid HögSkolorna. Wickleff, inwänder Anmärkaren "fördrefs från Oxford; Huß brändes utan att någon Academie, så widt man känner, deremot protesterade: Luther sjelf kom man wäl ej åt att bränna, men deremot brändes hans skrifter wid Academierna i Cöln och Löwen" — Hwad Wickleff angår, så blef hans lära först fördömd genom en påflig bulla 1377, och sedermera på ett Concilium i London 1382. Universitetet twekade om det skulle emottaga eller förkasta den påfweliga bullan, och då det senare beslutet i Oxford förkunnades, wäckte det der en så allmän harm, att Munkarne wid Universitetet, som egentligen woro Wickleffs förföljare, utsattes för lifsfara (Wood Historia et Antiquit. Univ. Oxon. L. I. pp. 187. 191). Wickleff drog sig undan till sitt pastorat på landet, blef af Påfwen Urban VI stämd till Rom, men undskyllade sig, att han ej kunde komma, rådde Påfwen i ett bref till honom, att han skulle öfwerlemna det werldsliga herrawäldet åt de Werldsliga Herrarna, och dog 2:ne år derefter 1384. — Upprepade fördömelser och beslut af den Andeliga makten, som tillkallade och erhöll den werldsligas hjelp, wisa huru djupa rötter hans lära hade slagit. 1410 brändes hans böcker i Oxford. Följande året klagade dock ÅrkeBiskopen i Canterbury, att nästan hela Academien war smittad af kätteriet (ib. p. 205). Ifrån 1413 hängdes och brändes många af hans anhängare, 1428 lemnades hans egna uppgräfda ben åt lågorna. År 1435 war dock på det allmänna Kyrkomötet i Basel ifrån Oxford närwarande en af Wickleffs häftigaste efterföljare (Petrus Payne Oxoniensis, acerrimusque *Wicleffianorum* dogmatum imitator), som deröppet förswarade hans och Hußens lära (ib. p. 215). Om man ej känner någon Academis protest mot denne senares öde i Costnitz, så är deremot hela Böhmens tillräckligt bekant, och hade Universitetet i Prag, der Huß warit lärare, ej delat deßa tänkesätt, så hade det hwarken år 1417 twertemot Kyrkomötets beslut afgifwit sitt betänkande, att Nattwarden borde allmänneligen nyttjas under både bröd och win, ej heller hade Kyrkomötet i sina artiklar mot Hußiterna behöft besluta, att Universitetet i Prag skulle reformeras och renas. (Schröckh l. c. T. XXXIV. ss. 669-671). I Wittenberg, som genom Luther blef ansedt för ett nytt Zion, lärde denne store man ej blott med sina Lärjungars utan äfwen med sina ämbetsbröders bifall. Om Luthers skrifter brändes wid de af munkar beherrskade Academierna i Cöln och Löwen, så funno de så mycket mer ingång i andra. Hans lärjungar från Wittenberg hade en hufwudsaklig del i reformationens utspridande, och de protestantiska nystiftade eller omskapade Universiteten i deß befästande. Ibland deßa kan Upsala äfwen räknas. Anmärkaren säger sig ej hafwa sport, hwad Upsala Academi gjorde för Reformationen. Rec. har sport något derom, och will det ej förhålla. Han förbigår att Reformatorn Laurentius Petri war Professor i Upsala innan han blef Swenska Lutherska Kyrkans förste ÅrkeBiskop, emedan Universitetet derefter, sedan under de borgerliga oroligheterna deß inkomster blifwit förskingrade och Academien samt staden deßutom år 1542 genom brand härjade, låg oupprättadt och öde under det följande af Gustaf I:s och hela Eric XIV:s regering, ehuru båda hade ämnat att återställa det. Rec förbigår detta, för att stadna wid den tid, då det unga Reformations werket i Swerige, under den af Jesuiter ledda Johan III utsattes för en werklig stor fara. Det war under denna fara, som lärarne wid Upsala Academi, hwilken Johan

ifrån 1572 hade börjat att åter upprätta, i synnerhet utmärkte sig genom en ståndaktighet, som gör dem ewärdelig heder. År 1577, då ÄrkeBiskoppen Laurentius Gothus och alla Biskopparne, en enda undantagen, som slutteligen likwäl äfwen willkorligt underskref *), tillika med hela rikets presterskap samtyckte till den af Konungen anbefallda och af hofwet och de förnäma gynnade Liturgien woro lärarne i Upsala de, som öppet wågade förklara sig emot den **). De affattes från sina embeten, kallades i Stockholm till förhör, kastades i fängelse och funno slutligen i Hertig Carl en beskyddare (Baazii inventarium Eccles. Sviogoth. L. III cc. 32, 33). I följe af detta motstånd beslöt Konungen följande året att upphäfwa Upsala Academie, hwilket skedde. Professorerne fördrefwos, Studenterne skingrades, inkomsterna indrogos eller blefwo anslagna till det af Konungen stiftade Collegium Holmiense, som år 1583 feck inrättningen af ett slags Universitet (Histor. Acad. Upsal. Arrhenii P. I. p. 20, 21.). Men de der anställde Academiska Lärarne wisade sig ej mera eftergifne. Nicolaus Bothniensis, Ericus Jacobi Skinnerus, Petrus Renicus gingo i fängelse. Förgäfwes skref den hofwet helt och hållet tillgifne ÄrkeBiskopen Andreas Laurentii jemte Domcapitlet i Upsala dem hotande till, att de genom sin motspänstighet begått Majestätsbrott. Förgäfwes förelade man dem obligations-formulärer till underskrift och mildrade äfwen deßa. Ingenting kunde rubba deras ståndaktighet. De befriades först och sändes till Upsala, då K. Johan slutligen antog fogligare tänkesätt samt sista året

*) Martinus Gestricius Biskop i Linköping, efter förnyadt motstånd landsflyktig, då han sökte en fristad hos Hertig Carl.

**) De trenne Theologerna Olaus Medelpadus, Petrus Jonä och Olaus Luth.

af sin lefnad äfwen beslöt återställa Academien (Baaz. ibid. c. c. 57. 57. Hist. Acad. Ups. p. 22). Då wid Upsala mötes första sammanträde i Rådets närwaro Biskoppen af Linköping (emedan ingen ÄrkeBiskopp fanns, som kunde leda öfwerläggningarna) föreslog, att man borde lemna åt Hertigen och Senaten att föreskrifwa ordningen och sättet för Concilii förhållande, wore Professorerne i Upsala de, som uppstodo och yrkade ett fritt, ej ett twunget concilium. En af dem, den förr nämnde Nicolaus Bothniensis, åtnjöt det hedrande förtroendet att genom wal kallas till ordförande, och wisade sig detsamma fullkomligt wärdig. Sedan efter Upsala möte Academien feck räkna den egentliga Epoken af sin restauration, utmärkte den sig under de följande oroligheterna mer än en gång genom en werksam Patriotism. När i följe af Söderköpings Riksdagsbeslut söndringen utbröt mellan Rådet och Hertig Carl, som derpå affade sig all befattning med styrelsen, kom, på en tid, då äfwen den förr mot det Kungliga partiet så fientlige ÄrkeBiskoppen Abraham Angermannus och de förnämste andelige wändt sig till Sigismund, första offentliga uppmaningen till Hertigen, att ej söndra sin omwårdnad från det allmänna, och till Rådet, att bibehålla enigheten, ifrån Upsala Academie. De twistade ej, säga Professorerne i sitt bref till Carl af d. 4 Dec. 1596, att Hans Förstliga Råde det sjelf kunde bäst besinna; men efter de woro infödde Swenske och stadde i Läro ämbetet, funno de sig pligtige att det allmänna Rikens bästa efter sitt mått befordra och för faror warna; hwarföre de äfwen med en wälment och ödmjuk admonition ämnade hos Rådet inkomma (Werwing K. Sigismund och Carl IX:s Hist. T. 1. s 315). — Det anförda torde wara tillräckligt till afgörande, huruwida Upsala Academie wisat något nit för Reformationens och med detsamma för fäderneslandets intreßen, på tider, då bägge woro utsatte för stora faror.

Reformationen hade i allmänhet ett wigtigt inflytande på Universiteten och hela Skolwäsendet i de länder, der den införde. Alla Reformatorerne wisade i detta afseende en stor werksamhet. Luthers nit för folkunderwisningen, på hwilken han först rigtade allmänna uppmärksamheten, är tillräckligt bekant. Zwinglius stiftade en högre läroanstalt i Zürich; Calvinus Universitetet i Genf. I synnerhet werkade Melanchton i detta afseende på ett högst wälgörande sätt. Han war i Reformationswerket sjelf och genom sina Lärjungar för Skolorna, hwad Luther war för staten och folket. Flera omständigheter bidrogo att ge de protestantiska Universiteten en ny inrättning. De äldre Tyska bestodo af större och smärre Collegier, i hwilka Lärare och Lärjungar bodde tillsammans. I de större meddelades underwisning i Grammatik, Rhetorik, i Philosophi och Theologi: i de smärre i elementerna af Latinska språket för dem, som ej inhämtat dem innan ankomsten till Universitetet. Sådana stiftelser fordrade derföre stora fonder, hwarföre de ock woro mera sällsynta. Ifrån medlet af 15:de århundradet gjorde först upplifwandet af Classiska Literaturen, (i hwars befordrande Universiteten ej hafwa en aldeles så ringa del, som Anmärkaren föreställer sig *), dem mer än allmänna. I början hörde detta till den goda tonen hos de Förstliga husen, som dermed wille likna de gamla Literaturens stora befordrare i Italien, sedermera till glansen af en Protestantisk regering, som sökte sin ära i att äfwen med lärdomens wapen befästa den Evangeliska bekännelsen. Men de gamla Collegierna bortlemnades nu wid deßa stiftelser: man kom så mycket mer i tillfälle att löna ett wißt antal Professorer. Ännu någon tid förente likwäl Universiteten både den högre och den lägre underwisningen, hwarföre Stadsskolorna gemenligen med dem sattes i förbindelse, tills man fann tjenligare att skilja Skol- och Universitets-Studier åt, och för de förra inrätta egna Skolor och Gymnasier, i hwilka grunderna af de lärda språken blefwo hufwudsaken, jemte några pränotioner i Theologi och Philosophi. Denna inrättning af det protestantiska Skolwäsendet war egenteligen Melanchtons och hans lärjungars (ibland dem i synnerhet Camerarii) förtjenst. Derigenom blef Universitets-underwisningen mera egnad åt det werkligt wetenskapliga för en mer för sig kommen ålder. Hela det gamla Collegii-tvånget föll tillika bort. Hwar och en studerande på ett sålunda inrättadt Universitet war en fri, sig sjelf i wal af studier, hushållning och lefnadssätt lemnad lärdoms-idkare blott under Universitets-öfwerhetens faderliga uppsigt, hwarigenom deßa Universitet träffade en medelwäg emellan den inskränktare husliga uppfostran och det offentliga lifwet, liksom de också bildade öfwergången från den förra till det senare (Eichhorn l. c. Th. III s. 254.) Sådan war den inrättning, som med Reformationen sjelf fortplantades från de Tyska till de öfriga protestantiska Universiteten (bland hwilka dock de Engelska bibehöllo det gamla). Denna werkan sträckte sig äfwen till Swerige, der med Gymnasiernas stiftelse af Gustaf Adolph och Christina reformationens werkan på underwisningswerket fullkomnades. Wäl war wid Upsala Academies återupprättelse en Communitets inrättning dermed förenad för ett wißt antal studerande (1593 för 40 studenter, hwilket antal 1595 fördubblades och 1604 öktes till 100), hwilka, under uppsigt af en särskild Oeconomus, der hade underhåll och ett

*) Universiteten i Pavia år 1361, Ferrara 1391, Turin 1400, Cremona 1413, Florens 1433 m. fl. innom ej lång tid stiftade, woro egenteliga frukter af den i Italien först waknade enthusiasmen för den gamla Literaturen. Wittenberg blef genom Melanchton den Classiska Literaturens hufwudsäte i Tyskland.

mindre antal äfwen boning.*) Men dels swarade i afseende på Skoltwånget ej denna anstallt mot de gamla Collegierna, dels blef den ej heller af lång waraktighet. År 163 förordnades, att den derpå anwända publika kostnaden skulle fördelas emellan 150 så kallade Kungliga Stipendiater. Den af Olof Rudbeck och Cancelleren Grefwe Magnus De la Gardie år 1692 återupptagna communitets inrättningen för 60 Studenter, egde blott några år bestånd, och 1696 förnyades stadgandet af 1637 om de Kungliga Stipendiaterna, och är ännu gällande (Ekerman de stipendiis studiosorum in Svecia. Upsala 1744). — Sådan war den med en friare anda mer enliga inrättning, som Reformationen gaf Universiteten, under det de Catholska ännu länge bibehöllo sin gamla gestallt. I afseende på deras Litterära författning kan således wißerligen ej med skäl sägas, att den Academiska byggnaden kom att stå oröd i hela den skepnad den fått under Catholska perioden," som är Comitéens påstående. Att denna byggnad i afseende på deras Juridiska författning ej heller blef oröd, skall Rec. äfwen wisa.

(Forts. e. a. g.)

*) Communitetet war först på den så kallade studentholmen, men efter Gustavianska Academiehusets uppbyggande af Gustaf Adolph, i öfre, nu mera Bibliotheks-wåningen af denna byggnad.

Judendomen, framställd utur de Rabbinske Skrifterna, såsom en fiende till Christendomen och den rena Sedligheten. Öfwersättning. Linköping, Petre och Abrahamson 1822. 57 sidd. 8:o.

Öfwersättaren anser sig "såsom blott Öfwersättare och dertill ordagrann Öfwersättare böra wara fredad för allt framdeles twistande med Judarne öfwer den här under publikens ögon nerlagda lilla skrift, men som någon af de nyßnämnde med den frågan kunde uppträda: hwarföre har ni gjort denna öfwersättning? ser han sig i nödwändighet (att) dertill framlägga motiverna." Ett bland deßa motiver är "den fasansfulla rôle Judarne under nu warande Grek-förfölfelse i Orienten öfwertagit." För att icke å nyo uppwäcka den allmänna Folks-wiljan påstår Öfwersättaren, att man i berättelserna om Judekarakterens närmare utweckling i Orienten låter Judarna framträda "under den mer döljda titeln af främmande Trosgesäller." Rec. har ej haft tillfälle att se Originalet, men torde kunna sluta till det öfriga af denna märkliga öfwersättning af Fremde Glaubensgenoßen, som man annars brukar uttrycka med främmande trosförwandter. Ännu göra wäl deßa trosgesäller ej särdeles intrång i Swerige, menar Öfwersättaren, men "framtiden ligger dold för wåra forskningar, wåra bemödanden;" då emedlertid många Judar hafwa hos oß på hwarjehanda sätt förwärfwat rikedomar, så förutser Öfwersätt. "af denna skrift alla de ledsamheter och anfall, hwilka nödwändigt måste följa å ett sådant angrepp mot en så mägtig flock främmande Gäster." Men träder denna mägtiga flock fram med sina lejda förswarare, så förklarar Öfwers. att han med dem ingenting will hafwa att skaffa, förmodligen emedan han fruktar att då få erfara ännu större ledsamheter.

De utdrag ur Rabbinska skrifterna, som i denna Skrift förekomma, wittna wißerligen ganska ofördelaktigt för Judarne, ty ibland annat erhålla de deruti full tillåtelse och stundom uppmaning att behandla andra trosförwandter bedrägligt, att ockra på dem och att aflägga ed, utan affigt att hålla den, blott de inom sig göra ett förbehåll eller en så kallad reservatio mentalis. Om utdragens tillförlitlighet kan Rec. icke dömma, men af Förf. förklaras de wara bokstafligen sanna.

Swensk Literatur-Tidning.

N:o 28. Thorsdagen den 8 Augusti 1822.

Recension:

Historiska Anteckningar rörande Fortgången och Utvecklingen af det Philosophiska Studium i Sverige från de äldre till de nyare tider af L. Hammarsköld. Widare utveckling och fortsättning af en i K. Witterh. Histor. och Antiqvitets Akademien med deß högsta pris, belönt Afhandling. Sthm. Häggström, 1821. 537 sidd. 8:o.

(Fortsättn. fr. N:o 15.)

Den förste, som i "en fullständig (?) och deducerande afhandling" hos oß framställde det Wolffiska systemet war Pehr Höjström; hwilken dock inskränkte sig inom Wolffianernas "naturtheologiska åsigter, ej så mycket åsidosättande den psychologiska och kosmologiska delen af systemet, som snarare subordinerande deßa under theologien. Af hans satser, har likwäl Förf. lemnat (sid. 144–161) — en tämligen diffus och widlyftig exposition, mot hwilken wäl en och annan anmärkning företer sig; såsom wid argumentationen för Guds existence och attributer sid. 148, 149, samt wid theodicéen sid. 157, 158; men Rec. will ej uppehålla sig derwid, lika litet som wid den derpå följande Krygær sid. 164–170; hwilken, ej förfarande rent Wolffianskt utan mera eklektiskt, antog med Locke, "att alla förnuftssanningar hafwa sin upprinnelse från erfarenheten, och derföre ej medgaf menniskan någon tillräcklig medfödd kunskap om Guds wäsende och hans egenskaper, utan blott en "naturlig böjelse i menniskoförståndet, att, så snart de framställas, gifwa bifall åt hufwudsanningarne om Gud." — Mera mångsidigt och äfwen sjelfständigare utwecklade den berömde Nils Wallerius de Wolffianske åsigterne, omfattande alla systemets delar. Att han ej blindt följde sina föregångares spår, utan klart insåg, hwad de från sin ståndpunkt lemnat ofullständadt eller bristfälligt, wisar redan hans definition af metaphysiken, att den är ontologi: en wettenskap om wäsendet i allmänhet, d. w. s. en wettenskap, "som har att utweckla och förklara de allmännaste principerne för wetandet;" hwarigenom han således från densamma frånskiljde

de lägre philosophiska kunskaps-arterne: Cosmologi, Psychologi och Naturlig Theologi, hwilka jemte Ontologien, Wolff och hans efterföljare innefattade under det gemensamma namnet Metaphysik. Med skäl uppehåller sig derföre Förf. länge (sid. 170-196) wid denne tänkare, och är i synnerhet utförlig wid hans Psychologi, hwilken, som man känner, af Wallerius fullständigt afhandlades, och ej saknar förtjensten af sorgfällig observation och skarpsinnig analys. Mot sjelfwa framställningen har Rec. egentligen ej funnit något, att anmärka, utom, sid. 177, hwarest det heter: att "hwarje wäsende innefattar i sitt begrepp så wäl de odeterminerade som determinerade, men sig icke motsträfwande prädicaterne." Här måste det naturligtwis heta så wäl determinerande, som determinerade, eller så wäl de, som af intet bestämmas som de, som af deßa bestämmas. Likaså är det mißtag, när det strax derpå säges: att wäsendtlighet, essentia, är "sammanfattningen af deßa prädicater, antingen de nu bestämmas af sig sjelfwa inbördes, eller af något annat i sjelfwa wäsendet." Der det skall wara: de prädicater, som hwarken bestämmas af sig sjelfwa eller af något annat, således de bestämmande, och huru skulle wäl det eljest kunna strax derpå sägas: att "essentia är den tillräckliga grunden för alla de prädicater, hwilka såsom något beständigt tillkomma wäsendet." — I det följande anföras de öfriga Wolffianerne, hwilka, utan att omfatta hela systemet, uteslutande syßelsatte sig med utarbetande af läroböcker i logiken och sedoläran; men Förf. uppehåller sig blott wid Wetterstens, (sid. 197-201) för att lemna ett prosstycke af den Wolffianska logiken, samt wid Brunnmark, (sid. 201-207, hwilkens enligt Wolffianska grundsatser utarbetade Elementa Jurisprudentiæ naturalis blifwit såsom lärobok wid de offentliga underwiswerken länge begagnad.

Då, som Förf. widare anmärker, deßa "tänkare egentligen följde Wolff i spåren, hwilken, utgående från principia contradictionis och

rationis sufficientis, stöpte den philosophiska disciplinen i den mathematiska methodens yttre skal af axiomer och definitioner"; och wettenskapen således under deras händer fick ett "helt och hållet analytiskt, begreppssönderdelande skick — ej olik en uppstufwad scholasticism" —, så "wällade detta förewarande, (?) att allt som realkunskaperna mera fullkomnades och den allt mer och mer bekantblifna Franska literaturen wäckte fordran af mera elegans i formen och ett mera practiskt tillfredsställande innehåll, man började tröttna wid den abstracta tomheten i deßa logiska distinctioner och analytiska spetsfundigheter. Och derföre bereddes hos oß Wolffianismens snara fall, när Petrus Forskål uppträdde för att skeptiskt undergräfwa wettenskapens grundwalar." Utan twifwel intager denne tänkare — ett af de största snillen Swerige frambragt — en utmärkt plats i wettenskapens historia, ehuru hans literära werksamhet, genom yttre omständigheter och en förtidig död hämmad, ej frambragte andra resultat, än dem som innehållas i hans mot Wolffiska philosophien rigtade scepsis. Af denna har Hr H. (sid. 209-220) sökt angifwa hufwudinnehållet, men derwid råkat lemna flera origtiga uppgifter, hwilka, då de sätta enskilda satser i falsk dager, Rec. ej med tystnad welat förbigå. Sedan Förf. utfört Forskåls argumenter till störtande af principium contradictionis, såsom ytterste grunden för all sanning, i stället för hwilken han tillerkände trolighetssatsen eller den: "att det på hwilket wi icke kunna twifla, är sannt" primatet, så anför han bland de sex andra grundsanningar, hwilka Forskål antog såsom lika ursprungliga och otwifwelaktiga, (sid. 214) 3) "Det är hos oß detsamma som werkar, och som lider," samt 4) "Hwad som erfar förändring werkar äfwen förändring." Deßa woro dock aldrig Forskåls satser, utan heter det hos honom 3) Allt hwad som werkar, eller lider, existerar ock i sjelfwa werket (Quidquid agit vel patitur, id etiam esse) — der Hr H. i

brådskan synes ha läsit id för idem — och 4) Allt hwad som förändras, förändras af något, eller der någon förändring eller lidande förekommer, der måste ej blott wara något som förändras, utan äfwen något som förändrar, ej blott något som lider, utan äfwen något som werkar (Quidquid mutatur, id etiam mutari ab aliquo). Och det war detta som Forskål ansåg för den rätta tydningen af principium rationis sufficientis. —Likaså mißtar sig Förf. då han anser de båda första satserne, således ej blott: 1:sta "hos eller inom oß förekomma åtskilliga förändringar, hwilka inträffa efter wiße reglor," utan ock den 2:dra "hwad som synes oß wara eller hafwa warit, det är eller har warit werkligt för oß," bestämma tankarnes ordning eller succeßion. Detta kan nemligen lika litet ske i denna, som i någon af de följande satserna, då densamma blott enoncerar sensationernas werklighet, eller att det werkligen gifwes yttre object, utan det är endast de i den 1:sta innehållna reglor, som bestämma tankarnas succeßion och beskaffenhet, och med andra ord kallas "själens första qvaliteter eller essentiella förmågor." — Till samma fel gör sig äfwen Förf. skyldig, då han strax derpå, efter att hafwa uppräknat de sju nödwändigheter, som Forskål ansåg wara primæ qualitates; eller mutationes animi, tillägger, att det är af de 2:ne förstnämnde, "1:o) Att tro wißa satser. 2:o Att känna wißa ut- eller inwärtes warande föremål;" som wi skilja drömmar från sanningar." Detta kan naturligtwis ej härledas från en dylik nödwändighet, som blott enoncerar, att själen afficieras utan att bestämma affectionernas objectivitet; utan det följer enligt Forskål, och måste nödwändigt följa af den andra af de förut uppräknade grundsanningar, eller trolighetssatser. – Hwad widare nämnes om själens inwerkan på kroppen, "att wi ej på samma sätt (som wi öfwertygas att wår kropp werkar på själen) kunne erfara, att själen på kroppen inwerkar, emedan, att själens beslut motswaras af kroppens

werkställigheter såsom orsak af werkan, ej bewisar något, då detta äfwen kan ske deraf, att kroppen är underkastad mechaniska lagar," befinnes äfwen wara ett uppenbart mißtag om Forskåls mening. Denna är just twärtom: att denna inwerkan bewises deraf, att själens beslut motswaras af kroppens werkställigheter, då det nemligen icke kan upptäckas något i kroppen, som kunde förklara en dylik fullkomlig correspondence, och det synes onödigt och ej wärdigt skaparens wishet, att inrätta kroppen i en mechanisk öfwerensstämmelse med själen, då det samma kunnat winnas genom själens inwerkan på kroppen, liksom man känner att själens ideer uppkomma genom kroppens inwerkan. — Forskåls deduction af rättsbegreppet är ganska ofullständigt sammandragen; ty det war ej blott deras påstående, som deducera detta begrepp från Guds wilja, utan äfwen härledandet från gemensamma nyttans grundsats eller wåra fullkomligheter, som Forskål sökte wederlägga. — Widare har Förf., som alltid tyckes brådska mot slutet af hwarje artikel, nästan alldeles öfwergått Forskåls argumenter mot principium rationis sufficientis, ehuru en teckning deraf så mycket mera warit på sin plats, som det är just i denna punkt, som han ådagalägger största skarpsinnighet, och som andan af hans scepsis tydligast uppenbarar sig. Hwad Hr H. anfört är blott "den förklaring, hwarigenom Forskål sökte bana sig wäg till sina argumenter mot denna sats, hwilka dels äro rigtade mot Wolffianernes och Crusii m. fl. bewis, derföre, dels indirecte, ur praktiska grunder, wisa deß otillräcklighet. Deßutom råder äfwen här motsägelse och oreda, uppkomna genom mißförstånd af Forskåls mening; ty (sid. 219) efter att hafwa förnekat princ. rat. suff. (förklarad såsom "orsaken hwarföre något sker cur aliquid fit) all anwändbarhet på Guds wäsende," låter dock Förf. Forskål strax derpå tillerkänna grundsatsen bewisande kraft, då det heter, att man af denna sats i en ny formel uttryckt cur ali-

quid est "kan på ett tillfredsställande sätt deducera Guds tillwarelse och alla ändliga tings af den beroende uppkomst," emedan, "öfwertygelsen derom att intet kan tillwägabringas", (således: nihil fieri sine caussa) "utan af den, som dertill har alla erforderliga krafter, är otwifwelaktigt intryckt i menniskosinnet." Detta är en wißtydning af denna senare anmärkning, hwarmed Forskål ej åsyftade något bewis för Guds existence, utan blott menskliga handlingarnes fritagande från grundsatsens kraft, för att ej underlägga dem ett oundwikligt öde. — Hwad slutligen Förf. i allmänhet yttrar om Forskåls scepticism: "att han nekar all nödwändig wißhet åt hela menskliga wetandet, i det han, gående längre än sjelfwa den berömde Hume, tillerkänner till och med de mathematiska sanningarne blott subjectiv evidens för oß, och således nekar all slags möjlighet att något weta om föremålens werkliga wäsende," torde utan twifwel tåla någon inskränkning. Det är wißerligen sannt, att Forskåls lära tenderar till en allmän, all menskelig wißhet förstörande scepticism; men till detta resultat genomförde han den dock aldrig; den bekämpade blott dogmatismen, sådan den af Wolffianerne war framställd, utan att sjelf blifwa dogmatisk, och stadnade wid sin: credendo necessitas indubitata vera esse, — ej olik Humes instinct, eller absolue necessité de penser — sökte han i allmänna menniskoförståndets tro en räddning undan scepticismens wådor. Ej heller dref han i afseende på de mathematiska sanningarne sin scepsis längre än Hume, knappt så långt: då denne i sin allmänna scepticism förnekade all menskelig kunskap, således äfwen de mathematiska sanningarne, objectiv wißhet, — ehuru hans argumenter mot deßa äro mera swaga och otillfredsställande, och han äfwen i fortgången af sin speculation, i sin genom naturinstincten inskränkta scepticism åter inrymde dem wetenskaplig wißhet, — frånkände dem Forskål aldrig objectivitet eller nödwändig wißhet, fastän han sökte wisa, att principium contradictionis ej war den första af deßa objectiva sanningar, på hwilken de ytterst grundade sin wißhet, utan att de woro alla lika nödwändiga, och att sjelfwa ordningen dem emellan war helt och hållet subjectif.

Som ett märkwärdigt phänomen från denna rationalismens period framstår (sidd. 222—242) den widtbekante Swedenborg, hwilken tänkare, då han ej kunde stadna wid de formella och empiriska wettenskaperne, som han först odlat, och "sökande efter den innersta philosophiska kärnan," ej heller i tidens rationalistiska speculation kunde finna någon tillfredsställelse, småningom bragtes på de mystiska åsigterne, sådane de af en Malebranche, Poiret, van Helmont m. fl. åter blifwit bragta å bane, samt omsider beträdde det rent theosophiska gebietet, der han "slutligen knöt sin öfwertygelse, den han ej på annat sätt kunnat betrygga, fast wid omedelbara uppenbarelser." Redan till grund för Swedenborgs första speculativa försök ligga wißa gifwet mystiska ideer om oändligheten, sambandet mellan detta och det ändliga, ändorsaken till universum (finale divinum), realiserad i menniskan o. s. w.; klarast och fullständigast uppenbara sig deßa i hans skrift de Infinito & caussa finali creationis. Hr H. har dock ej haft tillfälle, att rådfråga detta hufwudwerk, utan är den framställning, som han lemnat af Swedenborgs philosophie under deß första period, hemtad ur hans oeconomia regni animalis och principia rerum naturalium. Men äro de underrättelser om Swedenborgs speculativa ideer, som finnas i deßa mera naturwettenskapliga, än philosophiska werk, njugga, så har Förf. så mycket mera förstått, att ända till en tröttande wattenhaltighet utspäda dem. Särdeles blifwer läsaren undfägnad, wid den wigtiga frågan rörande de universi uppkomst, der man ändlöst drifwes fram och tillbaka mellan det ändliga och oändliga. — Mera rikhaltiga underrättelser lem-

nar Förf. om Swedenb:s sednare, på Gudomliga uppenbarelser grundade, speculation; hwilken, som bekant är, utwecklad uti en otrolig mängd skrifter, egentligen gjorde honom så ryktbar, och tillwann honom så wäl inom som utom Swerige, ett stort antal anhängare. Att bringa i något slags logiskt sammanhang deßa foster af en utswäfwande inbildning, och framdraga i ljuset de mera speculativa ideer, som lågo dolda under det phantastiska hwimlet af deßa mångfaldiga visioner, är wißerligen intet lätt problem att upplösa; det har dock temligen lyckats Förf. att med reda och sammanhang angifwa hufwudinnehållet deraf, hwarwid han synes hufwudsakligen hafwa rådfrågat det ej längesedan hos oß utkomna utdrag ur Visionärens Skrifter. Hufwudinnehållet är: begreppet om Gud, såsom warande "kärleken och tillsölje deraf lifwet och lifwets källa," och uppenbarad i skepnad af en andlig sol — om naturtingens ursprung från gudomligheten genom den andliga werlden — öfwerensstämmelsen mellan denna och den naturliga werlden, mellan menniskorne och änglarne (grundprincipen för hela hans lära) — uppkomsten af menniskan medelst den andliga wärmans och ljusets utgående från Gud — o. s. w. Wid frågan om den beständiga och omedelbara gudomliga inflytelsen, hwarigenom menniskan ensamt existerar, tror Förf. sig hos Swing i så måtto upptäcka en inconsequens, att då af denna hypothes nödwändigt följde förlusten af menniskans frihet, han likwäl på annat ställe bestämdt tillade henne fri wilja. Då nemligen, i följd af denna inflytelse, "menniskan under hela sitt lif står i jemnwigt mellan himmelen, som werkar på henne genom de goda, och helwetet, som werkar på henne genom de onda andarne; deßa inflyta på den hos henne rådande anden, hwilken styres af sin inneboende kärlek uppenbarad i det yttre under namn af menslig böjelse, och menniskan efter denna andes tillskyndelse handlar, ehuru hon tror, att hon handlar efter sig sjelf" —: Så heter det dock

till trots af denna "bestämdt uttalade fatalism" på ett annat ställe "att det naturliga hos menniskan kan, genom den fria wiljan, motstå det andliga och skilja sig från deß öfwerwälde. Det är nemligen det andliga hos menniskan, som mottager Guds inflytelse; det naturliga deremot hänföres af det förderf, som wår sinnlighet ärft af wåra fäders. Derföre grundar sig det andliga på kärlek till Gud och nästan, det naturliga åter på kärlek till sig sjelf och till jordiska ting. Wäljer derför menniskan den lägre och naturliga graden, så tillsluter sig den öfre eller andliga o. s. w." Wid närmare granskning torde man dock ej finna deßa yttranden så stridiga, som Förf. synes föreställa sig, utan att de möjligen låta sig förenas. Ty, hwad är wäl i förra yttrandet "den hos menniskan rådande anden, den menskliga böjelsen, enligt hwilkens tillskyndelse menniskan handlar, (hwaruti det egentligen fatalistiska skulle ligga), annat än hwad som på sednare stället heter: fri wilja, hwarigenom det naturliga hos menniskan kan motstå det andliga? Att det så är, bewisar ej blott sammanhanget här, utan, hwad som säges på andra ställen: att menniskans lif är kärlek, och att denna yttrar sig i twenne förmågor förstånd och wilja, att böjelsen härkommer från wiljan, att det är Guds inflytelse som förmår oß att bruka wår frihet, o. s. w. Då nemligen menniskan står i jemwigt mellan himmelen och helwetet, mellan de goda och onda andarne, kan det omöjligen wara något yttre som bestämmer öfwerwigten åt endera sidan, som drifwer henne att följa den andliga eller naturliga inflytelsen; ty ware det så, skulle detta yttre nödwändigt antingen wara den gudomliga, eller naturliga principen; då något tredje ej gåfwes; men i det fallet gåfwes ingen jemwigt utom mellan sjelfwa principerne, som då åter måste tänkas såsom twenne absoluta allt förnuft sönderslitande principer; hwilket wißerligen ej war Swedenborgs mening. Denna inneboende kärlek, denna böjelse, som yttrar sig i menniskans handlingar,

i det hon antingen följer den gudomliga eller naturliga inflytelsen, kan derföre ej wara annat än wiljan. Är således det förra yttrandet fatalistiskt, så är äfwen det sednare, och twärtom.

Ehuru stort antal anhängare Swedenborg wann så wäl inom, som utom Swerige, war det knappt någon, som försökte systematisera theosophens läror, eller anwända dem "till förklarande af phenomenerna inom det sinnliga och intellectuella universum." Blott en: M. Sturzenbecher har Förf. anträffat, men han har så mycket längre (sid. 242–257) uppehållit sig wid denne, kanske längre, än som warit nödwändigt; åtminstone innebär det Diderotska yttrandet om van Helmont, appliceradt på den Swenske mysticus, hwilket Förf. citerat, ingen ursäkt för denna öfwerflödiga widlyftighet. Allt intreße saknar dock ej denne tänkare; särdeles äro de resultater, hwartill han kommer i sin ethik, märkwärdiga, der man lätt finner, att ej så mycket en större logisk consequens i deductionen, som Förf. tror sig upptäcka, utan snarare en och annan olikhet i grundläggningen, skiljer honom från Swedenborg och förde honom till denna strängt uttalade fatalism.

"Hela tidslynnet war dock", som Förf. anmärker," föga böjdt för en så beskaffad speculation, som Swedenborgs, och derföre ledes wåra tänkare snart till antagande, "af de grundsatser dem Locke uppställt, och sedan Franska Encyklopedisterne widare populariserat och utwecklat." Af deßa grundsatser har Förf. i en kort teckning angifwit hufwudinnehållet (sid. 257–262), hwarwid dock en och annan origtighet förekommer, som af förhastande måtte hafwa undfallit honom. Så heter det sid. 258. "Intrycken äro antingen enkla eller sammansatta. De förra, hwilka äro sjelfwa oupplösliga, men till hwilka alla sammansatta intryck kunna upplösas, utgöra de ursprungliga egenskaper (qualitates primariæ) som ligga i sjelfwa tingen. De af dem härledda, af wårt läge till tingen, och af deras inbördes föränderliga förhållanden beroende, kallas qualitates secundariæ." Hwarest man lätt finner, att Förf. har förblandat idee, eller, som han så gerna säger, intryck med qualité eller egenskap, hwilka dock, som bekant är, hos Locke woro strängt åtskiljda, i det att idee är allt hwad som är föremål för tanken, allt hwad själen hos sig warseblifwer, och är dels enkel, omedelbarligen afstrad af inre eller yttre erfarenhet, dels sammansatt af enkla, genom någon förståndets operation, men qualité åter en förmåga hos objectet, att frambringa en wiß idee i själen, och indelas uti ursprungliga egenskaper, oskiljaktiga från objectet och hwarje deß del, och härledda, som utgöra en förmåga att werka sensation medelst de förra, och således ej ligga i sjelfwa tingen, utan till en del bero af subjectets organisation, läge till tingen o. s. w.

Den förste, som i Swerige sökt utbreda den nya Lockianismen war Michaël von Strochirch, utan att dock på en tid, då de Wolfianska grundsatserne här wunnit insteg, finna några efterföljare. Sednare framställde Axel Schönberg (sid. 266–273) denna lära med de modificationer, dem ett öfwerwägande praktiskt intreße fordrade. Men det war först af Christiernin, som Lockianismen mera wetenskapligt utwecklades, dels i en stor mängd disputationer, dels i en häftig stridskrift mot den "Kantiska philosophien, "hwilken han med brinnande pedantisk ifwer hatade." Denne tänkare höll sig dock ej inom gränsorna af Lockes theori, utan ansåg mensklige kunskapen äfwen sträcka sig till "ting, som ligga utom wår erfarenhetskrets; och antog derföre de båda Leibnitziska principerna: motsägelsesatsen och den tillräckliga grundens sats, – hwilka, som man känner, Locke blott tillerkänt ett formelt, eller egentligare, ett negativt wärde – så wida "de af den gemensamma känslan stadgades," såsom de grundwalar, på hwilka "philosophiens byggnad står och bibehålles:" Philosophien är nemligen ej annat än "en sann kunskap, tanke

och föreställning om hwarje sak i gemen, eller en förmögenhet och färdighet att slutande till de ting, wi ännu icke känna, från dem wi erfarit, bruka förnuftet till omdömen om werlden, deß orsak" o. s. w. Man finner dock lätt, att ett dylikt försök, att med tillhjelp af rationalismens grundsatser bringa empirismen i en mera wettenskaplig form, ej kunde annat än mißlyckas, och att systemet långt ifrån, att derigenom winna uti inre consistens och hållning, twertom blef i sitt innersta stridigt och osammanhängande. Denna anmärkning måste ännu mera gälla om Kölmark (sid. 290–309), som, ehuru han antar, att "mensklige kunskapen till sin början är sinnlig, och att tankeförmågan helt och hållet grundar sig på den yttre och inre känslan," anser philosophien "för en systematisk omfattning af alla de kunskaper, som man enligt förnuftets allmänna och oföränderliga grundsanningar kan förwärfwa," och enligt denna åsigt i sin speculation blott på "ett Lockianskt fundament uppförde en eklektisk byggnad af blandadt material, lånadt dels från Wolff, dels från Kant." Och, utan twifwel måste man instämma med Förf., "att denne tänkare derigenom inbragt en stridighet i det innersta af systemet, som gör det mera haltande och otillfredsställande, än det i sig sjelf ursprungligen war." Ehuru man swårligen med Förf. kan finna, att just det "genom redogörelsen af en Lockianske eklektikers Biskop Olof Bjurbäcks (sidd. 309–313) speculation, blifwer klart, att en sådan brist werkligen ligger grundad i systemets innersta anda;" men hwilket förmodligen skall wara sagdt för combinationens skull. — Såsom en Lockian, "rent af uteslutande i den Franska encyclopedistiskt-empiriska formen," framstår Nils von Rosenstein, som antagande, att det gifwes "twänne sätt att afhandla philosophiska ämnen; det ena, som, mera bindande och starkt, leder i en oafbruten gång, från några laggda grundsatser, till den ena slutföljden efter den andra; det andra åter bestående i undersökningen af sjelfwa grunderna, i bestämning af uttrycken och i upplösning af hwarje inkast" — utwalt detta sednare sätt i den bekanta, och på sin tid ej utan skäl wärderade afhandlingen om upplysningen, af hwilken Förf. i en "ganska trogen referering" (sidd. 313—324) angifwit hela det speculativa innehållet. — Huruwida Förf. lika troget refererat C. G. af Leopolds satser, hwilka han försigtigtwis till större delen med egna ord anfört, kan Rec. ej bedömma, då han med dennes speculativa försök har så ringa bekantskap.

Men under det den Lockianska empirien och den encyclopedistiska "popularsophistiken" spridde sig till alla wetenskapens delar och inträngde i det allmänna tänkesättet, uppträdde bland oß twenne män: C. A. Ehrenswärd och Thomas Thorild, "hwilka, drifne af en högre genialitet och utbildade genom ett mångsidigt klaßiskt studium, wäl utgingo från Lockianismens fundamentalprincip, men med den förenande enskilda af Baco, Spinoza, Hobbes och Shaftesbury framställda åsigter, sökte en fastare grundad wißhet." Ehuru de icke kunna anses för anhängare af hwarandra, utan twertom mellan dem upptäckas betydliga olikheter, tror sig Förf. dock finna mellan dem en "omedweten själafrändskap, så wäl i deras speculations inre tendens, som i de den mötande yttre tillfälligheter;" i det båda "fördes från hypothesen om wåra kunskapers uppkomst från intryck af de yttre objecterna till antagandet af känslan, såsom den högsta sanningsorgan och genom den till en deciderad naturdyrkan." Kanske är dock denna frändskap mera sökt, än sann; och utan twifwel är det blott uti dessa mäns förhållande till sin tid, som man finner någon bestämd likhet. Ehuru nemligen Ehrenswärd antog att "menniskans behof äro grunddriffjädrarne till hela hennes lif" eller, som han sjelf säger, "äro det som sätter rörelse i det lefwande tinget;" skulle man dock orätt deraf sluta, att han antog känslan såsom den högsta sannings organ, eller bekände sig

till den ästhetiska pantheism, som utmärker Thorilds speculation. Ty, hwad han säger om Gud, och deß werkan på wåra organer, m. m. afser helt och hållet Gud, som den högsta skönheten; och hans mera dunkelt antydda, än "tydligt deducerade mening om Guds förhållande till det synliga universum," kan swårligen få en pantheistisk tydning. — Ehuru Ehrenswärd egentligen syßelsatt sig med ästhetiska föremål och blott i förbigående widrört de högsta ämnen för philosophien, har dock Förf. i sin exposition (sidd. 339–347) ej ensamt uppehållit sig härwid, utan ingått, mera widlyftigt och omständligt, än här warit af nöden, i sjelfwa detaljerna af hans konsttheorie. — Samma anmärkning gäller i afseende på Förs:s teckning af Thorilds speculation (sidd. 347—72), hwilken han charakteriserat som en "etymologisk formalism, der en wiß sophistisk paradoxi är det öfwerwägande elementet;" ehuru detta wißerligen ej är den rätta rubriken på en lära, som, lefwande i känslans enthusiasm i en Gudomlig act a priori, afsecterar förkastande af alla former, så wida de ej tänkas såsom gudomliga begränsningar (formas nisi formate). Eljest har Förf. ganska troget angifwit Thorilds satser, sådane de innehållas i hans: Maximum seu Archimetria; hwilkas tolkning eljest en "etymologisk sophistik och en godtycklig behandling af språket" i så hög grad förswåra. Blott på ett ställe (sid. 367) tyckes Förf. hafwa mißtagit sig om rätta meningen, då han, efter hafwa talat om wettenskapens olika slag enligt sakens, werkets och helhetens gradationer, säger: "men i sjelfwa wetandet betecknar man antingen objecterna, hwaraf uppkommer philologie, eller lärer man det betecknade af andra, historia, eller bringar man det förwärfwade kunskapsförrådet i system, hwadan philosophie, eller söker man att mäta och beräkna storheterna af de objecter man betecknat, och detta kallas mathematik. Deraf retas hogen, att erfara sjelfwa frambringningssättet, hwilket efterforskas i physiken. Då åter, af naturens inwerkan beständigt uppkommer wällust eller smärta, samt skillnad mellan lif och död, — en omening som skall wara; lifwets helsa och dödens wåda (vitæ salus mortisque discrimen) —, "så gifwer detta förhållande upphof åt medicin o. s. w." I sammanhang hwarmed det heter: Sålunda kretsar wetenskaper kring den gudomliga saken eller det naturliga, kring det menskliga werket eller det konstliga och kring harmonien melan båda eller det moraliska. Den gifwer nemligen antingen akt på sakens natur o. s. w." Här har Förf., som man lätt finner, angifwit såsom Thorilds egen, eller hans ståndpunkt tillhörande och med hans begrepp om wettenskaper öfwerensstämmande, ofwannämnde åttafaldiga uppdelning af wettenskaperne; hwilket dock ej warförhållandet. Thorild upptager nemligen blott denna wanliga cyclopädie, för att upplysa den, och wisa, huru ur sjelfwa menskliga okunnighetens chaos, en åtminstone ej onaturlig uppdelning kunnat uppkomma; hwilken han dock för ingen del godkänner, utan twertom förkastade, såsom för obestämd, att kunna något åtskilja. Men i motsats mot denna allmänna cyclopädie uppställer han en archimetrisk, enligt hwilken wettenskapen indelas efter sina olika object: det naturliga, det konstiga och det moraliska — hwilken indelning Förf. synes hafwa förwäxlat med den förstnämda.

(Slut. e. a. g.)

Swensk

Literatur-Tidning.

N:o 29. Thorsdagen den 15 Augusti 1822.

Recensioner:

I. Handlingar rörande wäckt fråga om jemnkningar i Upsala Kongl. Academies Constitutioner. Upsala, Palmblad & C. 1821. 269 sidd. 8:o.

II. Ett och annat om Corporationer, Privilegier, Nämnd i Domstolar etc. etc. etc i anledning af Consistorii Academici i Upsala Betänkande om den Academiska Jurisdictionen. Stockh. Nestius 1822. 94 sidd. 8:o.

(Fortsätt fr. N:o 27).

Då Rec. för att på en gång afgöra granskningen af det blott litterärt stridiga emellan Consistorium å ena sidan samt Comitéen med inbegrepp af Anmärkaren, eller (om man skulle finna uttrycket lämpeligare) Anmärkaren med inbegrepp af Comitéen å den andra, nu genast fortgår till den Juridiska delen af Consistorii betänkande, framställer sig såsom den hufwudsakliga stridsfrågan Consistorii påstående: att den Academiska domstolen hwilar på samma grund, som de allmänna domstolarna i Swerige, eller är, liksom de, organiserad enligt grundsatsen, att hwar och en bör dömmas af sina likar. (Cons. Bet. sid. 92 ff.) Flera frågor ligga uti denna hufwudfråga, och hafwa af Anmärkaren blifwit serskildt upptagna och skärskådade. Rec. will först försöka ett eget swar på frågan i allmänhet. — Då ett Universitet med deß domstol är en i Swerige efter främmande mönster bildad inrättning, så får sjelfwa det historiska af ämnet dermed en större utsträckning. Ett tredje, för begge gemensamt, måste nemligen uppwisas, om de wanliga Swenska Domstolarna och den Academiska med hwarandra skola jemnföras. Detta tredje, då wi här befinna oß på Historisk grund, kan åter ej bli annat än den allmänna principen för domstolsinrättningen i den tid, från hwilken begge förskrifwa sig, så wida någon sådan princip finnes och i bådas bildning wisat sig werksam. Denna princip är ingen annan än den af Consist. åberopade, att hwar och en skulle dömmas af sina likar. Den hörde wäsendtligen till den gamla Germaniska författningen, och den öfwergick derifrån, anwändes och utbildades sedermera i hela medeltidens domstolsinrättning, både inom Fee-

dal- och Corporations-Systemet, ehuru olika modifierad. Den gamla författningen beskrifwer Anmärkaren rigtigt, då han f. 59 säger, att de Skandinaviska och Germaniska folken af ålder utgjorde mindre samhällen, det ena omfattande det andra, och hwart för sig syftande till det mål, att hwarje medlem skulle ega en borgen för sin säkerhet i alla de öfriges förenade krafter. — Det fordrades att wara fri man för att gifwa och erhålla en dylik borgen eller att wara medborgare i ett sådant samfund. Samfundet sjelft (Häradet, Lagsagan) utöfwade domsrätten öfwer sina medlemmar, ursprungligen collectift, sedan genom ett utskott (Nämnden). Hwarje medlem kunde derföre lagligen endast af sina likar dömmas, d. w. s. 1) af fria män, 2) af de fria, som ingått den fridsgaranti, till hwilken han sjelf hörde. Sådan war den gamla grundsatsen. "Det hörde till författningen" — säger en Auctor, som Anmärkaren flitigt rådfrågat (Hüllmann Gesch. des Ursprungs der Stände in Deutschland Th. II s. 164) "att den fria dömdes ej blott "genom personer af sitt stånd, utan äfwen i sin hemort, af sådana som woro från hans hemort." Förhållandet war alldeles det samma i Swerige. Men, säger Anmärkaren s. 63, man kände i forntiden hos oss inga andra ståndsskillnader, då fråga war om lag och rätt, än emellan fria och ofria män. Wäl! — Detta war dock en ståndsskillnad och en som noggrannt iakttogs. Men det fanns werkeligen ännu en af Anmärkaren öfwersedd ståndsskillnad, som i flere afseenden wisade sitt inflytande, äfwen i fråga om lag och rätt. Det war skillnaden emellan Hofmen och Odalbonde. Hofmannen hörde under Hoflag, Hofrätt eller Konungens Gårdsrätt. Af denna slags lag, i sig sjelf troligen så gammal som sjelfwa hofwet eller det militäriska Konungafölget, har man tidigt ett skriftligt prof i norden. Det är Danske Konungen Knut den stores Witherlagsrätt (omkring år 1035). För brott mot denna lag dömdes Hofmannen af sina likar, enligt twå medbröders wittnesbörd hwarefter hela laget eller menige hofwet på stämma samladt fälde domnen. (Saxo Hist. Dan. L. 10. pp. 198, 199 Ed. Stephan.)

I allmänhet stadgas i WisherlagsRätten C. 6. om Hofmännen att alla the dela them cumber imälle skal eig annat stath delaff än a Huskarlasteffnu (Hofstämma). Annur utförligare är Konung Magnus Lagabätters Norske Hirdskraa eller Hofrätt. Der säges i 19 Cap. att om Konung skyller sin Länsman för landraad edr swik (förräderi eller swek och saken ej är uppenbar och Länsmannen nekar, tha skal Kongr that mal ransaka a Hirdstefnu (Hofstämma), hwarefter 12 män, de förståndigaste, skola nämnas att öfwerwäga målet, om det med rätt på den anklagade kunde fannas eller ej; och efter deras utslag friades han eller fälldes. Att deße 12 män åter skulle wara den anklagades likar är klart af sammanhanget, och deßutom af ett hit hörande ställe i samme K. Magni Lagbok, der det heter: Ef Kongr kenner Manne Landraad (förräderi), tha skal hann nefna menn ur Hird sini til, jafnborin theim er mali a at swara. (jfr. Norske Hirdskraa ed. Dolmer ss. 123—126). Nämnden skulle således bestå af Hofmän, jemnborna med den anklagade. I Swerige är K. Magni Eriksfons Gårdsrätt af år 1319 den äldsta; ehuru äfwen i detta fall, såsom i andra, häfd och oskrifwen lag troligen hade föregått den skrifna. Denna Gårdsrätt eller Hoflag ehuru kort, omfattar både civila och criminella mål, och gälde ej blott för Konungens Hofmän, som tillika utgjorde hans lif- och hustroppar, utan äfwen för Rådets hoftjenare. Den gälde öfwerallt för Konungens hof, hans Ridderskap och Swenner. Thenne Råthin skal swa lange och swa widt staa i Kiöpstadom och Rothom, som min Herre ok hans Ingesinne (Gesinde, hoffolk) hans Riddareskap ok Swena liggja. (K. Magni Eriksf-

Gårdsrätt ℌ. 14 Hadorph efter Björk. Rätt. s. 10). Drottning Margarethas till innehållet nästan lika Gårdsrätt "är stadder och skipader för henna husa och hafwer hon skipat samma Räth allå sino Rikis Radhe, swa som Biskopom, Riddarom oc Swenom, som i henna Radh äro: och serdelis sinom Höfwitzmannom oc Embitzmannom, hwilke samma Räth h fwa eehwar the helzt stadde äru ꝛc. ibid. p. 32). I denna Swenska Hoflagen war äfwen dom af likar föreskriswen. Nu kan then man, som nokro gerningh gör, hwat gerningh thet helzt är, ej wara takin wid ferst gerning, ok dyl han sidhan, tha nempne hwar thera, som tårer och dyl sjer man af Gardhenom (af hofwet) um thet a lifwit gaar, hwat the fälla wari fält, ok hwat the wärja wari warth K. Magni Eriks. GårdsR. ℌ. 5). Egenteligen gälde dessa gamla Hoflagar (tidika de äldsta krigsartiklar) i tjensten och i allmänhet i mål mellan Hofmännen sjelfwa, samt i deras förhållande till Konungen. Men att de äfwen stundom ägt en widsträcktare anwändning och gällt i mål emellan Hofmän och andra, derpå kunna bewis anföras. WitherlagsRätten säger c. 6, att om annar kärthe, at Witherlagsman (Hofman) haffde hanum Uråt gjort, tha skulde thet delas a Huskarlasteffnu. Och Norrske Hirdskrå, ehuru den stadgar, att alla mål, hwari Konungens män i ett härad äro kärande eller swarande, skola dömas efter landslagen (c. 33), föreskriswer dock på ett annat ställe (c. 39), att om den anklagade will böta efter Kungens och Hofmännens dom — eptir Kongs dom ok Hirdmanna — då bör käranden ej dertill neka. Sluteligen synes, för att å båda sidor bibehålla likheten, det i den gamla Swenska Landslagen sta gade bruket hafwa blifwit infördt, att i Rättare Ting Nämnden borde wäljas halft Hofmän och halft bönder (L. L. T. B. c. 41), hwilket lagrum Anmärkaren sjelf anfört. Att Odalbonden ej ansåg Hofmannen för sin like, det wisar Westgötha lagens äldre stadgande, att engin tjänistoman ma Nämndoman wara utan thet se bade medh Bondane ock Hårads höfdinga wilja. Anmärkaren förmenar wäl s. 69. att dermed blott den gamla grundsatsen åsyftas, att Nämnden borde bestå af fria män, då deremot den, som war i annans tjenst och derföre kallades annans man, ej ansågs för egentligen fri, ehuru han i fråga om dråp blef lika gild med den fria mannen. — Aldeles! — Men just detta undantag wisar att han ej heller får förblandas med den egentligen ofrie mannen. Hofklaßen, hwars medlemmar, emedan de woro i Konungens tjenst, kallades Tjenstemän; emedan de hörde till hans hof Hofmän, Hirdmän, i äldsta tider huskarlar; så wida de woro honom med personlig trohet förbundna Konungens män, Konungens handgångne män, eller Swärdtagare, emedan de aflade sin ed på Konungens swärd; så wida de tillika innehade län, Länsmän; om de derjemte wid hofwet innehade de högre wärdigheterna, Thegnarmän och från Magni Ladulåses tid i Swerige Riddare och Swenner — denna med ännu flera namn utmärkta klaß, deltog i den persons anseende, i hwars tjenst den war. "Det är wäl wärdigt, säger Magnus Ladulås i stadgan af år 1285, att de som oß följa, framför andra både med råd och hjelp hafwa mer åra." Och Norrske Hirdskrå c. 34: "Kungen och hans handgångne män äga att wara före landsfolket i wärdighet." — De skiljde sig deßutom strax från de ofria genom ett yrke, som war de frias eget, och småningom blef Hofmännen egenteligen förbehållet, nemligen Wapnens. Hofwet war hufwudsakligen militäriskt, hwarföre Hofman är i gamla bemärkelsen det samma som Krigsman. Ur detta Hofmannaskap, från början till första delen uppkommet genom frie mäns inträde i Konungatjenst, och sedermera recruteradt genom de förmögnare Odalfries tillträde, uppstod med tiden ett pri-

viligierad stånd — Adeln. I det öfriga Europa, der det förenades med ärfteliga län, omskapade det, efter sina förhållanden, under och öfwer sig, nästan hela samhället; hwilket war Feodalsystemet. Att inom detta, i alla grader af ministerialitet och vasallskap, judicium parium under Tjenst- eller Länsherrens föresittande war öfligt, är bekant och af Anmärkaren medgifwet. Denna samma allmänna och erkända grundsats, dom af likar, gjorde, då med de Andligas stigande makt Corporationssystemet begynte motwäga Feodalismen, att detta ståndS anspråk på att endast af egna medlemmar dömmas, i tidens hela tänkesätt fann en bundsförwandt, och, ehuru ej utan strider, genomdrefs. Sedermera blef egen domsrätt hwarje corporations fordran, och i synnerhet kännetecknet på de uppkommande städs-corporationernas frihet. Deras egna domsrätt hade wäl ofta blifwit förwärfwad på ett sätt, som inom sjelfwa corporationen införde den olikhet, att endast den högre borgaren dömde den lägre. Det war de adeliga i städerna inflyttade slägterna, Patricierna, som både mest bidrogo att i början eröfra magistratur och jurisdiction ifrån de gamla feodala herrskapliga localöfwerheterna, och som sedan någon tid behöllo denna jurisdiction såsom sin tillhörighet. Men snart fordrade det tredje ståndet inom sjelfwa städerna, köpmän och handtwerkare, att dömma sig sjelfwa, (Hüllman l. c. Th. III. p. 49 ff.) och kommo äfwen från medlet af 13:de århundradet i Tyskland småningom till besittning eller delaktighet af Domstolarna; liksom äfwen magistratswärdigheterna gjordes beroende af menendels årliga wal, hwarigenom innehafwarne blott kunde utöfwa en af likar uppdragen makt. — Men förhållandet war i hufwudsaken alldeles enahanda med de Litterära fristaterna, Universitets-Corporationerna *); hwilkas

*) Anmärkaren förebrår Consistorium att det welat gifwa namnet Universitet utegna domsrätt äfwen småningom utbildade sig sjelfständigt. Det äldsta kända privilegium för Academisk Jurisdiction är det som Comiteen nämner, af Kejsar Fredric I år 1158. Wid närmare betraktande finner man dock huru ofullständigt både den Academiska corporationen och jurisdictionen låta sig derur härledas. Det äldsta Jurisdictions-privilegium för Högskolan i Paris af K Philipp August år 1200, som undantager den från weldslig domstol, förutsätter den redan såsom en corporation med egen Chef. (Crevier l. c. T. I. pp. 235-280). Det förstnämnda af dessa stadganden lemnade lärjungen walet att låta sig dömmas af Biskoppen eller sin Mästare. Den senare fick naturligen företrädet, och detta synes äfwen hafwa sätt äga rum i Frankrike; emedan en Påfwen Alexander III:s Bulla bjuder att man ej bör molestera lärjungarna så länge de samtycka att stå till rätta för sina mästare (ibid. p. 262). Den första domsrätten war således lärarnes. Men

tydelse af ett institut för universell bildning, då den sanna och egentliga bemärkelsen är ingen annan än den af corporation, gille, skråförening. Detta war också utan twifwel den äldsta och juridiska bemärkelsen, i hwilken hwarje corporation kallades Universitas. Anwändt på en Högskola fick dock namnet tillika en annan bemärkelse, hwilket synes af Högskolans andra egenteliga och gamla namn: Studium Generale vel Universale. Universalitas betydde således här på en gång en wiss juridisk allmänhet af personer, en corporation, och tillika ett universellt studium. På samma sätt betydde Facultas under medeltiden på en gång en wiss wetenskap, (hwilket war första bemärkelsen), och en wiss class af Wetenskapsidkare, en Academisk corporation, i den nu brukeliga bemärkelsen af Facultet.

snart antog den Academiska jurisdictionen en mera republicansk natur. Wid de första Högscholorna, der många tusende lärjungar, till en stor del redan närmare mannaåren, från olika länder samlades, fanns lärarnes myndighet snart otillräcklig att bibehålla ordning. Det ansågs derföre tjenligast att af de studerandes eget antal wälja wisa domare. Studenterna slöto sig tillsammans i nationer, af hwilka hwar en hade en wald föreståndare (Curator, Procurator), hwilka föreståndare åter gemensamt med Rector, och under hans präsidium utgjorde Universitets Domstolen. Denna inrättning begynte i 13:de århundradet och bibehöll sig wid Högscholorna under hela det följande och ännu längre. (Conring Antiquitt. Academic. Dissert. 5:ta). Detta bestyrkes genom de flesta äldre Academiers Historia. "Knappt hade Nationerna i Bologna bildat sig, förrän de, efter en grundsats, som innan införandet af Romerska Lagfarenheten gälde ibland alla folkslag af Germaniskt ursprung, fordrade att för framtiden blott dömmas af sina likar, och att sjelfwa få wälja eller genom wisa dertill förordnade personer (Electores) låta utwälja sina dommare och deßas råd eller bisittare. (Meiners Medeltid. Hist. i jemförelse med wårt tidehwarfs Sw. Öfw. Del. II. s. 210). Denna fordran wäckte mycket motstånd af Lärarne och i synnerhet af Magistraten i Bologna, men genomdreſs likwäl, under Påfwelig bemedling. I Kejſar Fredric II:s privilegium för Högskolan i Neapel 1224, heter det, att "han säkert åt de studerande män, som bliſwa utwalde, lemnar wården om dom och rättwisa wid Högscholan." (Conring. l. c.). I ett stadgande af Ludvic X af år 1315, förekomma Rector och Nationernas Curatorer i Paris såsom utgörande den wanliga Universitetsdomstolen och och ifrån dem wädjades till hela Universitetet d. w. s. till nationernas församling eller deputerade. (Crevier T. II. p. 241); hwarföre äfwen Universitetet kallades Universitas Nationum (ibid. T. VII. p. 253). Flera påfweliga bullor nämna Rector och Nationernas föreståndare eller Curatorer såsom Universitetets enda magistratspersoner, och Rector waldes åter af Nationerna genom deras Curatorer. Först genom de så kallade Faculteternas utbildning till ett slags egna corporationer inom Universitetet förändrades hela den Academiska byggnaden och äfwen jurisdictionen. Ursprungligen war hela läroinrättningen wid Universitetet äfwen fästad wid Nationerna, som inom sig, i de för hwar och en stiftade collegier, hade lärare i alla wetenskaper. Småningom afsöndrade sig lärare i wisa lärdomsgrenar ifrån det hela, bildade en corporation för sig, med egna rättigheter för graders utdelande och påstådd serskild röst i Universitetets angelägenheter. — Så antog ordet Facultas, som egenteligen i deßa tider först betydde en wiß wetenskap, bemärkelsen af ett wißt wetenskapligt skrå. Theologerna gjorde början: och närmaste anledningen war Tiggaremunkarnas inträngande i de Theologiska lärostolarna, som oaktadt upprepade påfweliga befallningar och bannlysningar *) möttes af det häftigaste motstånd å Universitetens sida. Efter denna strid bildade i Paris Theologerna en Facultet för sig. Jurister och Läkare följde deras exempel. De öfrige lärarne förblefwo med Nationerna förenade och utgjorde, med inbegrepp af deßa, först i motsats med de högre faculteterna, också en slags facultet, den philosophiska eller som den i Paris kallades, de fria konsternas (Faculté des arts). Ett bewis på att denna utgjort det fordna hela war,

*) Påfwen Alexander IV syßelsatte sig under hela sitt Pontificat 1254–1261 med att i detta ämne utfärda bullor emot Universitetet i Paris. Schröckh räknar dem till öfwer 30. (Th. XXXIII. s. 458). I Oxford war det stridigheterna med Tiggarmunkarne, som först wäckte Wickleff.

att Nationerna i Paris sedermera ständigt genom sina Curatorer afgåfwo sina röster till Rectorswalet i philosophiska Faculteten, hwilka röster räknades för Facultetens egna, och att Rector äfwen alltid endast waldes ur Philosophiska Faculteten *) (Crevier T. VII. p. 133-135), hwilket bruk ännu i Creviers tid (på 1760talet) fortfor; ehuru de öfre Facultéterna äfwen erhållit rättighet att rösta wid Rectorswalet. Wid de flesta Protestantiska Academier har med de fordna Collegiernas upplösning äfwen sambandet emellan Philosophiska Faculteten och Nationerna blifwit upplöst; men ännu påminner det gällande bruket, att ingen enligt regeln får tillträde till de så kallade öfre Facultéterna, innan han blifwit pröfwad och godkänd i den Philosophiska, om det gamla förhållandet. Med Facultetsinrättningen tog äfwen Jurisdictionen småningom en annan gestalt. Den utöfwades i Paris af Universitetets Conseil, bestående af Rector, Decanerna för de tre högre Facultéterna och de fyra Nationernas Curatorer, tillika medlemmar af Faculté des arts. Dermed hade således den Academiska domsrätten återgått till Lärarne, och har äfwen i de Tyska Universitet, hwilka sedan sista fjerdedelen af 15:de seklet blifwit inrättade, alltid blifwit dem af stiftarne uppdragen. (Conring. l. c.)

(Fortsättn. e. a. g.)

*) Äfwen wid Upsala Academi blef, efter deß restauration, genom en slags häfd detta bruk någon tid merendels iakttaget. Rector post reformationem raro ex Theologis, solum ex Philosophis videtur captus. Scheffer Upsalia Antiqua p. 259. Den förste efter Upsala möte war den förr nämnde M. Ericus Jacobi Skinnerus Eloquentiä Professor. Han gjordes till Rector för längre tid af Hertig Carl år 1593.

Spanien och deß sista Revolutioner (.) af en Utländning, som i många år wistats i detta land. Öfwersättning i sammandrag. Sthlm, Edstenska Boktr. 1822. 206 sidd. 8:o.

De förwånande händelser, som sedan år 1808 wändt Europas uppmärksamhet på Spanien, detta land, som ända från Pyreneiska freden år 1659 förlorat all betydelse i den politiska wågskålen och som efter familje-fördraget 1761 nästan endast betraktades såsom en Fransysk provins, äro äfwen hos oß genom tortare och widlöftigare skildringar temligen noga bekanta. Likwäl saknade wi ett arbete, som hänwisade på sjelfwa den inre grunden för dessa händelser, wisade i hwad mån deßa i olika former förnyade revolutioner framgingo ur folkets eget sinnelag, ur de allmänna önskningarne eller ur enskildta factioner, ur behofwet af en förändrad lagstiftning och administration, med ett ord, som wisade de inre motiverne för alla deßa hastigt hwarannan följande hwälfningar, hwilka ständigt öfwergingo från den ena methoden till den andra. De flesta politiska häfdetecknare åtnöja sig med att blott framwisa w e r k n i n g a r n a af de stora krafterna; men sjelfwa deßa krafter och den centrala makt, från hwilken alla deßa werkningar utgå, blifwa för oß wanligen förborgade. Wi se blott — då wi läsa sådana krönikor — ett drama, som spelas utan ord, hwarwid wi endast af åtbörderna och handlingarne kunna sluta till den inre lifskraft, som sätter allt i rörelse. De Pradts bekanta werk öfwer Spaniens Revolutioner saknar åtminstone icke bemödandet att för oß öppna insigten inåt det konsthus, hwaruti de stora statshjulen äro innanbyggde, men detta werk är författadt enligt en enfidig ståndpunkt, från hwilken det ena partiet wisar sig i förmycken dager, det andra åter skymmes af mörker.

Owäld är ett af drag, som charakteriser

rar Förf. till närwarande arbete. Han är hwarken en uteslutande beundrare af de Spanska Liberale, ej heller gör han sig någon möda att undandölja de brister, att urskulda de oupphylda löften, hwarmed Ferdinand VII under ser år gäckade sitt folks förhoppningar. Hans blick är ljus; han synes noga hafwa studerat det allmänna tänkesättet, under den tid han wistats i Spanien, hwarest han genomrest flera provinser; hans reflexioner äro träffande, ofta djupa, under utseende af mycken enkelhet; skrifsättet lugnt, dock utan twång eller kyla. De yttre händelserna, i synnerhet krigshändelserna, äro antingen alldeles icke, eller också endast med ett par ord anförda. Men ehuru Förf:s föremål warit att mera uppehålla sig wid orsakerna än wid werkningarna, så hade han dock kanhända kunnat wälja en annan form för sin framställning. En Författare, som framställer sakerna så som denne okände, fordrar att läsaren måste se allt genom hans glasögon. Hans framställning är nemligen mestadels raisonnerande, sällan berättande. Lik de engelska romanförfattarne, som aldrig införa en hjelte, utan att förut uppdraga en charakterskildring, hwilken det efterföljande borde göra alldeles öfwerflödig, uppritar denne häfdateckna sin tafla så troget han förmår efter naturen, men hwar finnes den garanti, som förwißar oß, att han walt den rätta ståndpunkten, att han ej sjelf sett föremålen i en skef dag, att han ej blifwit mißledd, eller kanske med affigt söker mißleda läsaren? En häfdateckare, det är sannt, måste alltid räkna på sina läsares förtroende; men han bör icke åstunda det längre utsträckt än till hwad som hör till sjelfwa facta, och deßa äro behagligast att läsa, då de ställas i det ljus, att läsaren deröfwer sjelf kan fälla sitt eget omdöme, utan att det blifwer honom af författaren föreskrifwadt. Wißerligen lyßnar han geena till en djuptänkt forskares omdömen, men hwar och en ser dock tingen ur en mer eller mindre olik synpunkt, i ett ljus som för hwars och ens öga brytes på

ett tusenfaldigt egendomligt sätt. På ett olika sätt lefwande och dyrbare äro de slutsatser, hwartill wi komme genom egna åsigter, genom själens och förståndets egen ansträngning, och de, som genom andra blifwit oß påtrugade. Först då, när Författaren har något werkligen betydande att säga, då han fruktar att händelserna skola lemna ett falskt intryck hos läsaren, må han lemna den berättande tonen, och antaga en dogmatisk.

Skrifwer man, om Rec. så får uttrycka sig, en psychisk historia om en Stat eller om ett menskligt individuum, är denna liberalare framställningsform swår, dock icke omöjlig att finna. Man måste då ej nöja sig med att fälla allmänna omdömen, ej utkasta blotta grundteckningar, wore de än fullkomligt sanna, wore de än med den största konst ordnade, — man måste icke föra läsaren till en redan fullbordad tafla, utan wisa honom gestalterna sjelfwa, eller åtminstone huru de drag för drag flytta sig från werkligheten till målarens duk, eller allrabäst är det, om artisten leder läsaren till den rätta ståndpunkten, sätter föremålen i sin rigtiga dager, sjelf frambär färgerna och låter läsaren sjelf, biträdd af mästaren, fullborda färgningen af de redan färdiga conturerna. Annars der det werkliga wiker för den skapande bilningskraften, weta wi ju ej, om wi se en konstproduct — eller om wi se en sann historiemålning. Med andra ord, wi wilja genom facta — äfwen den psychiska historien är factisk — komma till en egen mening: denna mening måste stödja sig på mera än blott tro till den berättande: han måste wisa oß huru han sjelf kommit till den öfwertygelse, de åsigter han will meddela oß, om än denna wäg är mera mödosam och utförlig, än då man blott nöjer sig med allmänna abstracta skildringar, utan individualitet och particulärt lif.

Rec. ämnar icke beskylla Förf., att hafwa alldeles förbisett deßa fordringar. Han synes hafwa walt en medelwäg, på hwilken han dock mästadels mera närmat sig till det

behandlingssätt, hwilket wi nyß tadlat. Hans teckningar äro i allmänhet allt för allmänna, utan speciella drag, från hwilka man kan draga de slutsatser, dem Förf. redan för sig och oß uppgjort. Emedlertid skall hans bok läsas med både nöje och underwisning. Atskilligt, som förut warit obekant, är här att finna; mycket framställes i en annan dager. Rec. will steg för steg följa Författaren.

Sedan Philip II hade Spanien endast räknat kraftlösa regenter. Carl III (1759-88) blef sitt lands Joseph II. Fyra Regeringar hade nästan samtidigt beslutat att sätta sina stater i harmoni med tidens fordringar, som högt woro uttalade af den fransyska philosophiska skolan. De twenne äro redan nämda: de båda andra äro Preußens Fredrik och Kejsarinnan Catharina II. Men i sättet derwid gingo hwar och en sin egen wäg, såsom Förf. kort men sinnrikt antyder. I Spanien skedde första steget till denna reformation genom Jesuiternes fördrifwande 1767 på ett wåldsamt, orättmätigt och kärlekslöst sätt. Blefwo skolorna i följd häraf utan lärare, så begagnades deremot alla nya upptäckter af den nya wisheten i administration, handel, slöjder, konst och jordbruk: inkomsterna tredubblades sedan handeln år 1778 blef frigifwen, flottan war ansenlig och krigsmakten wördnadsbjudande. Ehuruwäl denna nya skapelse war nära att förstöras genom twenne kostsamma krig, en följd af familje-fördraget med Frankrike, emottog dock Carl IV ett blomstrande rike. Men denne älskade endast jagtens nöjen; riket styrdes af Drottningens gunstling, den så kallade fredsfursten. Allt återgick småningom till sitt gamla skick: endast aktningen för konungahuset kunde icke återkomma: prestersk apet blef tungt beskattadt, alla capitaler, som tillhörde kyrkor, fromma stiftelser, skolor, församlingar, majorater och omyndige, hade gått i stadscaßan, blifwit förtärde af administrationen, räntorna deraf förändrade till statsutgifter, till deß man innan kort upphörde att betala dem. Syßlor såldes och de skönaste fruntimmer stodo såsom supplicanter i gunstlingens audiens-salar. En resa till hufwudstaden gaf dåligt rykte åt en man från provinserna, ett fruntimmer skulle genom samma resa blifwit ansedd ärelös. De ädlaste Spaniorer togo tjenst såsom frifwillige under Moreau: endast på Prinsen af Asturien wändes alla blickar; endast af Don Fernando hoppades man fäderneslandets räddning.

(Slut. e. a. g.)

Rättelser i Recens. öfwer Skrifterna om Acad. Jurisdictionen.

Sid. 410 rad. 2. I fall den här af Eichhorn omförmälte Garnerius är den samme som Irnerius sjelf, hwilken äfwen kallades Guarnerius (och Rec. har ej funnit någon annan på hwilken uppgiften låter sig anwändas) så innefattar dennes sammanställande med Lanfranc och årtalet 1032 ett mißtag af Eichhorn. Tiraboschi Histoire de la litt. d'Italie T. I. L. V. p. 317 nämner äldre författare, som gjort Lanfranc och Irnerius till samtidiga Lärare i Lagfarenheten, innan den förre slog sig på Theologien, men anmärker tillika att detta är emot chronologien. Irnerius begynte i början af 1130-talet att läsa Lagfarenheten i Bologna. Lanfranc dog redan 1089.

Sid. 412 rad. 2 står: mötena läs: mötet
— 420 — 42 — hwarföre ej — hwarföre
— 421 — 20 — det senare beslutet läs: mötets beslut
— 429 — 32 — de — den
— 431 — 9 — 1692 — 1662

Swensk

Literatur-Tidning.

N:o 30. Thorsdagen den 22 Augusti 1822.

Recension:

Historiska Anteckningar rörande Fortgången och Utvecklingen af det Philosophiska Studium i Swerige från de äldre till de nyare tider af L. Hammarsköld. Widare utveckling och fortsättning af en i K. Witterh. Histor. och Antiqvitets Akademien med deß högsta pris belönt Afhandling. Sthm. Häggström, 1821. 537 sidd. 8:o.

(Slut fr. N:o 28.)

Innan Förf. öfwergår till wåra nyaste Minkare, tecknar han i en kort öfwersigt (sidd. 376–390) de Tyska philosophers systemer, som på deßa haft det betydligaste inflytande. "Ej blott det rysliga phenomenet af den Fransk revolutionen (quam longe petitum!), oförnekligen ett äkta barn af de Fransyska encyklopedie-philosophernas upplysning, utan äfwen den förslappande empirie, som spridde sig från philosophien i nästan alla anwända kunskapsarter, wäckte småningom äfwen bland oß den aningen, att icke Locke och hans anhängare funnit den säkra slagruta, för hwilken sanningens dolda skatt skulle blifwa uppenbar. Man omfattade derföre med wärma, ännu mer uppdrifwen genom häftig och ensidig motwerkan af de gamla åsigternas blinda anhängare — hwilka just derigenom satt sitt systems brister i klarare dager — den betydliga och märkwärdiga nya evolutionen af det philosophiska elementet, som kort förut den skarpsinnige Kant lyckligen börjat, Fichte på ett ännu djupare sätt fortsatt, och Schelling ändtligen så genialiskt fulländat." Wid Förf:s teckning af "deßa särskildta momenter af nämnda utweckling, känd under det allmänna namnet af transcendental idealism," h ehuru i allmänhet trogen och fullständig, erbjuder sig wäl en och annan anmärkning, men som utrymmet af denna tidning förbjuder.

"Den nyare philosophien blef hos oß först bekantgjord, såsom Kantisk Criticismus uppfattad, af D. Boëthius, för hwars werkligen afgjorda philosophiska snille den Lockiska empirismen icke länge kunde wara nog." Det war dock, som bekant är, blott uti det prak-

tiska gebietet, som han utvecklade de Kantiska åsigterna, enligt den förklaring dennes bättre commentatorer derat gifwit. Förf. uppehåller sig hufwudsakligen wid hans Ethik, och den metaphysiska grundläggningen deraf, utan att närmare inlåta sig i hans Naturrätt, ehuru denna af Boëthius blifwit nästan lika fullständigt afhandlad. Då Förf. i sin exposition hufwudsakligen rådfrågat hans lärobok i Sedoläran, förundrar det Rec., att han ej mera troget följt tankegången hos originalet, utan stundom kastat satserna om hwarandra, så att man ofta förgäfwes måste leta efter sammanhang, hwilket åter hos Boëthius, om ej alltid strängt systematiskt, är ganska enkelt och lättfattligt. Denne i sin propädeutik till sedoläran, efter att hafwa utstakat begreppet af philosopherande och wettenskapers philosophiska grundläggning, såsom bestående i framwisandet af ursprunget, beskaffenheten och nödwändigheten af deß sätt att se, wisar huru den sedoläran grundande wettenskapen eller Moralens philosophi bar 1) Att uppleta den nödwändiga, gemensamma synpunkt, hwarur alla sedliga omdömen uppkomma, eller uppfatta sjelfwa frågan för Moralens philosophie, eller det factum som denna skall förklara. 2) Att söka genetiskt förklara denna princip, och derigenom gifwa den sin rätta betydelse. 3) Att härleda ur den förklarade principen sedolärans grunder, eller de moraliska begreppen, och slutligen 4) Att conciliera deßa uppgifna grunder med alla andra ursprungliga sätt att se. Men Förf., i stället för att följa denna ordning, och således att börja med framställningen af sjelfwa det ursprungliga factum, börjar med ett af willkoren för detta bör, wiljan, eller förmågan att utföra något efter föreställning af regel, bestämmer widare begreppet af denna regel, såsom moralisk frihets- eller sedelag till skiljnad från naturlag, men begagnar sig deraf, att springa öfwer till undersökningens andra del, till förklaring af factum, eller förmen för moraliska lagen; Förf. återgår dock strart till bestämmande af praktiskt band, och deß förutsättning fri wilja, kommer slutligen till moraliska lagen, och tar sig deraf anledning, att springa öfwer till 3:dje delen, och bestämma pligt- och dygd-begreppen. Men han återbegifwer sig i ett nytt stycke till andra delen, der åter frågor ur den fjerde, som har att förena moralbegreppen med de öfriga ursprungliga synpunkterna, t. ex. religionens, insinueras o. s. w.

Längre än wid någon föregående dröjer Förf. (sidd. 424-474) wid B. C. H. Höijer; och wisserligen förtjenar denne utmärkte tänkare — "en af de mest lysande grundpelare för fäderneslandets literära ära" — en synnerlig uppmärksamhet, så wäl för sjelfständigheten af sin speculation och sin skarpsinniga dialectik, som sitt inflytande på den philosophiska kunskapens utweckling i fäderneslandet, hwilket dock Förf. torde för högt hafwa uppskattat, då hans werksamhet ej frambragt tillräckligt positiva och i wettenskapens reella utbildning ingripande resultat. Men om deßa warit större, torde man dock kunna påstå, att Förf:s exposition just icke bidragit att sätta dem i den fördelaktigaste dager, och öfwertyga läsaren om rättwisan af hans omdöme. Ty Förf., ehuru troget han för öfrigt återgifwit de enskildta satserna, har hwarken följt den historiska gången af Höijers speculation, enligt hans få, men dock på olika tider utkomna skrifter, ej heller alltid iakttagit tankföljden uti hans hufwudwerk om den philosophiska constructionen; utan stundom egenmäktigt, osystematiskt sammanbundit de från särskildta ställen af olikartade skrifter hopplockade satser, hwarigenom det hela fått ett widunderligt utseende af mosaik, som i högsta grad förswårar insigten i Höijers speculation.

Redan första stycket (sidd. 426-431) bewittnar detta tillräckligt. Till större delen hämtadt ur H:s i Journal för Sw. Literatur införde afhandlingar om Sensus Communis, samt om Anledningarne m. m. till Critiska Philosophien, skall det hufwudsakligen framställa de-

olika intreßen, hwaraf menniskan föres till philosophi: det theoretiska, eller för kunskap för deß egen skull, och det practiska eller för sedlighet och deß wilkor frihet, men det är blott med första möda, som läsaren kan finna detta wara syftningen och resultatet af ett resonnement, som med ett löst och wacklande sammanhang fortgår, ja, stundom med starka, i ögonen fallande, språng combinerar strödda ställen ur ofwannämnde skrifter. Så t. ex., sedan philosophiens afsigt och omfång blifwit, "att efter rediga begrepp om mensliga förmögenheternas lagar, bestämma deßa förmögenheters resultater," tilläggas det: "att den tillika lärer oß hwad och hwadan tingen utom medwetandet äro." Hwilket tillägg fullkomligt synes motsäga det förra begreppet af Philosophien, eller Criticismens uppgift, att uppmäta mensliga kunskapsfältet, med åsidosättande af all fråga om tingen i sig sjelfwa; och så finnes ej, så widt Rec. wet, detta uttryck åtminstone i sådant sammanhang hos Höijer — Widare efter den anmärkningen: "att deßa lagar afse dock endast de wilkor, utom hwilka man i intet fall kan föreställa sig förmögenheternas bruk som möjligt," heter det: "Deßa utgöra således ett hos hwar och en befintligt ursprungligt anlag till allmänt giltiga omdömen, hwilket tjent philosophien till ledtråd. Detta anlag måste wi göra för oß bekant, för att rätt kunna känna philosophien." Huru ett blott anlag till allmänhet i omdömen kan sägas utgöra den lag för wåra förmögenheters bruk, som philosophien har att förklara, inser Rec. lika litet, som H. kunnat påstå något dylikt; på sin höjd kan detta anlag förwäxlas med sjelfwa medwetandet af lagen för själsförmögenheternas bruk, den dunkla känsla, hwilken under namn af sens commun leder allmänna menniskoförståndet i deß omdömen. Och man finner af det följande, att detta skall wara meningen. "Ty," heter det, "om i beskaffenheten af de förmögenheter, hwilka utgöra menniskans natur, lagar äro gifne till bestämmande af deßa förmögenheters resultater, så är det omöjligt, att hon någonsin kunnat wara werkande, utan att man skulle finna, i det hon werkat, spår af denna bestämmelse, änskönt hon sjelf i sitt medwetande ännu ej föreställer sig lagarne, såsom afskiljde från deß ämnen" o. s. w.

Längre fram i ett nytt stycke (sidd. 436,7) bliswer Läsaren åter undsägnad med dylikt plockgods, i synnerhet med Sensus Communis. Der är wäl egentligen frågan om förhållandet emellan philosophien och de öfriga wetenskaperna; eller "sambandet mellan det reella (handling) och det reella, eller mellan grund och följd;" men detta hindrar ej Hr H. att göra en liten digreß in på det allmänna förnuftsintreßet, "detta intreße, som kändt äfwen utan att man gjort sig reda för deß grund, leder oß under sökandet efter kännedom om naturen, och då kallas erfarenhet, klokhet, wett." Saklöst hade dock detta, som här så föga är på sin plats, kunnat utlemnas, likswäl allt, hwad som anföres ur den bekanta afhandlingen om Sensus Communis, då denna, ehuru wißerligen ej saknande intreße, är af en helt och hållet negativ och polemisk syftning: att bestrida allmänna menniskoförståndets domsrätt i wetenskapen, och så litet bidrager att charakterisera Höijers speculation, för hwilken hwar och en lätt finner detta hafwa warit ett nödwändigt willkor. — Men Förf. dröjer här ej länge, utan finner lätt den ledtråd, som skall återföra från denna afwäg till ämnet, till en analys af philosophiens närmaste föremål, objectiviteten, och den derigenom förberedda förklaring af philosophiska constructionen. "Denna känsla, som utgör medwetande om willkoren för wår sjelfwerksamhet, och under namn af sensus communis, bon sens, tjenar så wäl philosophien, som allmänheten till ledtråd i deß omdömen," öfwergår nemligen under Hr Hammarsköld händer — ty hos Höijer äger ej detta rum — till den känsla af twång, som twingar förståndet, att för sig uppkasta frågan om objectif wißhet. "Om rigtigheten,".

heter det, "af hwad detta sens commun antager, derom kan man icke med tillförlitlighet dömma, utan att man är i stånd att granska det efter en redig och fulländad förnuftets sjelfskännedom. Förståndet gifwer alltid nödwändighet åt de satser, wid hwilka det rätta (?) nyttjas. Men det ej genom wettenskap odlade, det wanliga sens commun gifwer denna nödwändighet icke såsom en följd af begreppen, utan enkedan jag känner mig icke kunna dömma på annat sätt. Men denna känsla kan wara blott subjectiv, kan ändras och förfalskas. Dock då denna känsla af nödwändighet likwäl aldrig öfwergifwer mig, så twingas förståndet, att för sig uppkasta det problemet: hwilken är den yttersta kunskapsgrund, som gifwer werklighet åt erfarenheten?" Utan twifwel fordras till detta twång något mer: innan jag kan drifwas till denna undersökning, som jag på allmänna menniskoförståndets ståndpunkt förkastar, måste jag känna hos mig twifwel och protest mot den känsla af nödwändighet, hwarmed erfarenheten förkunnar sig, och emedan denna twedrägt och det missförstånd, som den förutsätter, synes grundadt i ett twång från objecten, söka häfwa det genom en förklaring af objectiviteten; eller med andra ord, problemet förutsätter alltid en praktisk grund. Man finner lätt, att det är blott medelst ett språng som Förf. här combinerat de Höijerska satserna.

I det följande, hwari analysen af objectiviteten, sådan som den i den phil. Constructionslåran förekommer, framställes, har Förf. mera troget följt conterten i originalet. — Det samma gäller om hwad, som i sammanhang härmed förekommer om construction, eller inskränkning af det likartade, och schema, som ömsesidigt förutsätta hwarandra, samt om det högsta "willkoret för möjligheten af föreställningarnes objectivitet" eller det absoluta, hwilket för att ej deprimeras till ett relativt, måste fattas från en högre ståndpunkt än reflexionens wanliga, och den uppenbara sig såsom polaritet, som åter, "ej kan förstås annorlunda, än att i den ena är position och negation i den andra." Men när Förf. härifrån kommer till potens-begreppet, — hwilket man hos Höijer med mycken konst och skarpsinnighet, ja med mera än hos sjelfwa uppfinnaren, träffar utweckladt — synes han confundera sig. "Det negativa," heter det, "kan icke realiter opponeras det positiva; utan att sjelfwa det negativa är det högre och absoluta, som i sig innefattar det motsatta positiva, hwilket äfwen är ett absolut, men i ett helt annat afseende. All opposition är nemligen i allmänhet ideell; men oppositionen i det absoluta är tillika reell och grunden för all sann realitet. Rådde idealiteten i motsättningen, så skulle all skiljnad polerna emellan upphöra. Rådde åter realiteten, så skulle ingen åtskiljnad kunna göras dem emellan, således ingen kunskap och intet warande wara möjligt, emedan så det ena som det andra af motsättningen beror." Här synes Förf. hafwa förblandat sjelfwa positionen med oppositа, i det han äfwen frånsagt den förra realitet, derföre att derigenom all åtskiljnad mellan polerne upphäfdes, då åter Höijers mening är, att om man i oppositionen endast betraktar realiteten, de motsatta ej på annat sätt kunna åtskiljas, än att i den negativa är en absolut förening, en compenetration af det negativa och positiva. Och att Förf. i denna punkt fullkomligen misstagit sig om H:s mening, synes ännu uppenbarare, då han strax derpå säger: "Allt derföre är det nödigt, att det positiva och negativa förenas i ett tredje, i en än dem högre enhet, i hwilken endast sann realitet uppkommer. Detta absoluta tredje måste sålunda wara den yttersta och högsta förmåga (potestas), som icke utom den absoluta identiteten är tänkbar." För att sluta af sammanhanget, utgör således sjelfwa det negativa "realiter opponeradt det positiva," detta "absoluta tredje, denna högre enhet, hwari de båda motsatta absoluta sammansmälta, den yttersta och högsta potens, den absoluta identiteten; men detta, som wore den enskilda,

subjectiva Idealismens påstående, menar naturligtwis ej Höijer, hwilken med detta negativa absoluta, denna enhet, i hwilken det positiva och negativa förenas, ej förstod den högsta potens, med hwilken philosophien wore absolverad, utan blott den andra potensen, eller den ideala och negativa sidan af det absoluta. Om nemligen, — för att med få ord utweckla Höijers mening — så wida den opposition, som ligger uti begreppet af polaritet, skall wara reell, skiljnaden emellan de båda motsatta ej kan tänkas på annat sätt, än att den negativa innehåller en absolut förening, en sammansmältning af det positiva och negativa; så måste, om man tänker sig de båda absolut motsatta upplösta i särskildta qvanta, denna compenetration öfwergå till en multiplication af ett tal med sig sjelf, och således den negativa polen öfwergå till en potens, af hwad som i denna pol innehålles. Men liksom a^2 nödwändigt förutsätter a, och sjelf förutsättes för a^3, så är sjelfwa denna potens, denna synthesis den andra, som för sig nödwändigt förutsätter den första, eller Realitet, men förutsättes sjelf af en tredje och högsta potens, der realitet och idealitet ingå en absolut förening, det absolutas högsta form, den absoluta identiteten.

Men Förf. fasthåller sig ej länge wid denna sin högsta potens, utan nedfaller helt hastigt ända ned till den wanliga reflexionens gebit, dit naturligtwis, enligt Höijer, måste hänföras deßa det absolutas former: Tron, Poesi, Religion och Moralitet. Dock dröjer han ej här länge, utan söker med tillhjelp af moraliteten, som "bereder öfwergången mellan det subjectiva och objectiva," återkomma till den rena förståndshandlingen och constructionen, ehuru combinationen är ganska sökt. Expositionen uppehåller sig i det följande mera troget, ehuru ej alldeles utan afsprång, wid constructionens bruk i definitioner, axiom, system m. m.; widare wid philosophiens högsta uppgift sedd från en praktisk synpunkt, en

analys af friheten, deß förening med objectiviteten medelst tingens tillfällighet m. m. hwad i medwetandet af frihet innehålles, samt slutas ändtligen med den rena handlingen, och den ursprungliga construction, som är philosophiens högsta postulat.

Efter denna framställning tror Förf. "det ej kunna undfalla det äkta och skärpta kännaröga, genom hwilket rent Aristoteliskt skarpsinne, hwilken djup dialectisk genialitet Höijer warit utmärkt." Rec. wågar dock twifla, att man, utan att gå till originalet, skall af denna, wäl i de enskildta partierna temligen trogna, men i sjelfwa anordningen stundom så förwirrade och wanställda teckning kunna klart inse omfattningen och halten af Höijers speculation, deß förhållande till moderna systemer, samt det djupa skarpsinne, hwarom den wittnar. Till detta ändamål hade det warit nödigt, att strängt fränskilja olika ståndpunkter, att med uteslutande af alla ej i systemet ingripande, af föregående evolutioner redan enoncerade ideer, afsöndra det propädeutiska och analytiska från det rent wettenskapliga och constructiva, samt i detta oförwilladt följa systemet i hela deß articulation, så widt H. dertill gifwit första uppränningen. — Hwad slutligen den likhet beträffar, som Förf. tror sig finna emellan Höijers förhållande till idealismen — "i fall skickelsen unnat honom en längre och med friare werksamhet begåfwad lefnad" —, och det, hwari den Stagiritiske Wise stod till Platonismen; så är det wäl sannt, att den analytiska rigtningen af H:s snille ledde honom mera till utbildandet af wettenskapens formella element, det philosophiska systemet, än för "det uteslutande efterforskandet af wettenskapens wäsendtliga." Men, om man besinnar, hwilken hel annan röle dialectiken spelar i dennes speculation, än i den Grekiska Philosophens, att den ej blott i formelt afseende war organon, att formen här stod i ett innerligt förhållande till wäsendet, och huru litet systemet ytterst hwilade på en empiriisk basis, hwarifrån ideen

flyktat — torde man finna denna likhet ganska skenbar. Också synes jemförelsen här mera wara gjord, för att sätta i ännu högre dager Höijers snille och förtjenst af wettenskapen, som Förf. anser "aldrig kunna för högt skattas," än för att derigenom närmare charakterisera denna tänkare.

Dock — Hr Hammarsköld hör ej till de blinda beundrarne, hans kritiska blick tror sig med Schelling hos Höijer hafwa upptäckt wäsendtliga brister. "Ty," säger han, (sid. 473) "man måste medgifwa, att han icke klart uppfattat den rena handlingen, som det i sig sjelf absoluta, hwadan en wiß grumlighet utmärker hela hans åsigt af det absoluta, till hwilket, om man consequent fortslutar ur hans uppställda principer och fällda yttranden, enligt hans lärobyggnad, nödwändigt fordras en utom Jaget, för en intelligens, warande realitet. Med mycket skäl dömmer således Schelling *), att Höijer i sin construction icke uppnått fullkomligt den punkt, der kunskapen med det absoluta sammanfaller o. s. w. Sammanställer man detta yttrande med hwad som säges å nästa sida: "derföre snärjde han sig slutligen under deductionen i en förslöjad dualism, som han wid undersökningens början just sökte att aflägsna," kommer man werkligen i twekan, hwari, enligt Förf., grundfelet ligger hos Höijer, om, enligt det förra utlåtandet, uti principen, i fall man consequent derur deducerar, eller, enligt det sednare i deductionen, oaktadt principens rigtighet. Men förmodligen skall det förra wara meningen, då man swårligen kan beskylla Höijer för inconsequens och otrohet mot en gång uppställda principer. Men — utan att höra till denna hop af tillbedjare, som, blinda för bristerna, aldrig kunna nog upphöja förtjensterna hos denne förmente Kung bland Philosopherne, — fruktar dock Rec. med all aktning för Hr Hammarsköld sjelfständighet, att denna gång Schelling fuit magis amicus, quam veritas. Ty, om man äfwen medgifwer, att den rena handlingen blott är ett ofullständigt uttryck på det rena Subject-objectet, att deductionen ej är utarbetad till formell åskådlighet o. s. w., torde det dock blifwa swårt, att upptäcka spår till den dualism, ywilken actu eller potentia skall finnas i hans princip, och föranledt den åtlagade "grumligheten." Höijer aflägsnar så tydligt all dualitet — i fall ej detta redan låg i den analytiska grund-

*) Uti sin recension af H:s afhandling om phil. construction i Krit. Journ. d. Phil. v. Schelling u. Hegel (sid. 26-61). Wißerligen är Schellings omdöme här af stor auctoritet; men wid närmare granskning torde man dock finna det i flere punkter mindre rättwist, än man bordt wänta af en så competent domare. Så är den beskyllning, att Höijers urhandling ej tillika kan tänkas, som det enda sanna an sich, det absoluta sjelf, utan att det absoluta måste hos honom blifwa ett absolut ting, stödd på ganska swaga grunder, då det heter (sid. 50) "Um nur einen Beweis anzuführen, so ist die Eine Frage, die er dem Realismus entgegenstellt: Was ist eine Realität, die es nicht für eine Intelligenz, für mich oder irgend ein Ich ist? hinreichend zu beweisen, daß auch er zu dem An-sich und Absolut-seyn das Außer-dem-Ich fodert, denn da ein Außer-dem-Ich immer und nothwendig auch nur für das Ich ist, so hat er nur, so fern das An-sich auf die erste Weise begreift, Grund zu seiner Frage." Som här ej är stället, att recensera sjelfwa recensionen, lemnar Rec. åt läsaren sjelf att finna det otillfredsställande i detta resonnement, likasom i åtskilliga andra mot Höijer gjorda anmärkningar.

läggningen — från den ursprungliga handlingen, hwarur han construerar, "i hwilkens wäsende såsom handling icke utom den i någon bemärkelse nödwändigt inskränkningen ligger, hwilken är lika absolut, som handlingen för sig sjelf; ty handlingen kan ej annorlunda tänkas, ty då den tänkes, d. ä. redan i första steget till werklighet, inskränkes den." (Se Phil. Constr. p. 162); att ej ens Schelling kan sägas bestämdare hafwa prononcerat detta, ehuru naturligtwis denne närmare förklarat den inskränkning, som ligger i sjelfmedwetandets ursprungliga act. Och huru skulle han wäl eljest kunnat angifwa skilnaden emellan den rena, ursprungliga handlingen, och det rena Jaget, som hos Fichte blifwit förwäxladt; hwilket Förf. med Schelling medgifwer wara den charakteriserande förtjensten af Höijers speculation, och gälla "som en ganska wigtig originalitet, hwarigenom han vindicerat sin philosophies ståndpunkt, som den rena idealistiska." Om han ej klart uppfattat urhandlingen såsom det enda i sig sjelf absoluta, utan låtit "den logiska enheten skjuta sig framför den absoluta," så förutsätter ju detta tydligt, att han aldrig skulle hafwa höjt sig öfwer Fichtes ståndpunkt, utan der antagit det rena med den ursprungliga handlingen förblandade Jaget, det högsta subjectet, såsom princip, och således till begränsningens förklaring widhäftat detta med ett motsatt, ett icke Jag, att han skulle inskränkt constructionen till den punkt, hwareft det rena och empiriska Jaget sammanträffa, och der ej så mycket construerat, som blott och bart logiskt deduerat; i stället för att Höijer nu i sjelfwa werket, förfarande rent transcendentelt, construerar sitt Jag ur den på andra sidan liggande handlingen, förklarar inskränkningen absolut ur sjelfwa Jaget, och potentierar formen af thesis, antithesis och synthesis till en "typus för en allmän och reell organisation."

"Werkan af Höijers inflytande" tror Förf. sig upptäcka i "skaplynnet af wisa satser" hos en annan yngre tänkare: G. J. Hartman (sidd. 475-495) — den siste, som dessa anteckningar widröra. Rec. skulle dock swårligen wilja tillskrifwa Höijer rigtningen af dennes speculation, sådan den innehålles i hans kunskapslära. Wisserligen antar han som ytterste princip, eller, som "ytterste bestämningsgrunden för all öfwertygelse," en act, en handling "genom hwilken kunskapen uppgår för Jaget," och yrkar, att denna handling måste wara absolut och såsom sådan "blott uppenbar i sig sjelf." Men då han widare söker denna grundhandling i Jagets kunskap, eller i ett "sansande, ett wetande af, att en bild, ett begrepp, en känsla, eller hwad annat som helst kan förekomma i kunskapsförmågan, nu werkligen i denna förmåga förekommit," och således sätter den i medwetandet, "emedan det är genom den, som man wet med sig, att man har kunskaper." och slutligen sätter Jaget, som "ett ting i sig sjelft oberoende af kunskapen derom" o. s. w.; finner man lätt huru ensidigt psychologisk, och blott halft idealistisk den ståndpunkt är, som han walt, huru litet han i sjelfwa werket lärt af Höijer — om ej ordet: handling, men som han äfwen kunde hafwa påhittat annorstädes —, samt att det ej är "af säfänga, att wilja gälla för en autodidakt och af ett misförstådt begär, att synas originell," som han ej ens nämnt Höijers namn; utan att han i sjelfwa werket synes wara ett original, fastän misslyckadt —. Att Förf. dock här funnit någon likhet, förundrar Rec. ej, då Förf. synes gerna söka efter dylika sammanställningar; så t. ex. låter Förf. Hartman genomlöpa alla den nya philosophiens utwecklingsmoment tillbaka ända ned till Cartesius, för att med honom påstå, "att Jaget är blott så wida till för sig sjelft, som det wet af sig sjelft," och låter honom på annat ställe "med Höijer yrka," att objectiv sanning utgöres af sammanställelsen mellan föreställningarna och objecterna.

Slutligen (sidd. 495-510) kastar Förf. en öfwerblick tillbaka på swenska Philosophiens utwecklingsgång. Han wisar der, huru den "under ett poetico-religiöst skaphynne först lesde i och genom en symbolisk naturbetraktelse, och huru den derefter upptagen under egiden af en nästan alldeles oförstådd förnuftsreligion, omgärdades af de Aristoteliska åsigterna," huru deßa utwecklade till en tom, pedantisk formalism måste wika för den, genom Rydelius utwecklade, Cartesianismens "liberala anda" och derigenom "speculationen öfwerfördes in i lifwet, o. s. w. ända till deß den hunnit den idealistiska ståndpunkt, på hwilken wåre sednaste tänkare försatt sig.

Biografierna har Förf. i noter wid texten bifogat. De upptaga i korthet de hufwudsakligaste lefnadsomständigheterna, och äro för ändamålet tillräcklige. På några saknas de alldeles. Med något mera omhugsan hade de dock för likställighetens skull bordt finnas. En och annan mindre betydlig origtighet — stundom uppenbara skrif- eller tryck-fel — såsom att han uppgifwer Lenaeus wara född 1593, och således gör honom till Logices Professor wid 11 års ålder; att Antikantianern Gottmark blifwit Domprost i stället för Lector, samt att han låter Hartman dö som HushållsSällskaps-Secreterare, ehuru han då war vice Bibliothecarie o. s. w. förtjenar knappt att nämnas.

Till slut bifogar Förf. en Philosophisk Bibliologie för Swerige. Såsom ett bewis af Förf:s noggranna förfarande derwid må anmärkas, att han med ett särskildt tecken utmärkt de Boktitlar "för hwilkas rigtighet och fullständighet han icke kan ansvara." Rec. gillar detta; men kan icke återhålla sin förundran, att se detta tecken nästan wid hwarannan skrift anbragt, i synnerhet, då han med detsamma erinrar sig, att Förf. är anställd såsom tjensteman wid ett offentligt Bibliothek i Hufwudstaden, som innehar 2:dra rummet bland fäderneslandets bokskatter. — Slutligen må anmärkas, att Förf. då han i Förtalet p. V. uppräknat äldre till sitt ämne hörande literärhistoriska uppsatser, derwid har förbigått O. Westmans (Domprost i Skara) i Upsala 1778 utgifna Diss. de Fatis Philosophiæ in Svecia.

Uti ofwan anförda anmärkningar mot Hr Hammarsköld bok, hwilka möjligen kunnat ökas ifall utrymmet af en tidning tillstadt en utförligare granskning, torde Rec:s omdöme tillräckligen wara antydt. Otwifwelaktigt är, att detta werk, oaktadt de brister, som ett, stundom mera compilatoriskt, än strängt kritiskt, förfarande der wälla, alltid skall intaga en utmärkt plats i wår literatur, såsom ett fullständigt repertorium för wåra tänkares satser från äldsta till nyare tider.

Rättelser:

Sid. 338 rad. 15, läs: en bekant reell.

— 341 — 11, läs: erhållande.

— 342 — 12, läs:

$$u = \sqrt[m]{\sqrt[m]{\sqrt[m]{\cdots\sqrt[m]{\sqrt[m]{\sqrt[m]{u^{\circ}}}}}}}.$$

Sid. 342 rad. 19, läs:

$$n = \sqrt[m]{\sqrt[m]{\sqrt[m]{\cdots\sqrt[m]{\sqrt[m]{\sqrt[m]{u^{\circ}}}}}}}.$$

Sid. 343 rad. 13, läs:

$$y^m = \pm py \pm q.$$

— 347 — 2, läs: tillwarelse af ett wilkorligt reellt wärde för

— 379 — 29, läs: eqvationen

Swenſk Literatur-Tidning.

N:o 31. Thorsdagen den 29 Auguſti 1822.

Recenſioner:

I. Handlingar rörande wäckt fråga om jemnkningar i Upſala Kongl. Academies Conſtitutioner. Upſala, Palmblad & C 1821. 269 sidd. 8:o.

II. Ett och annat om Corporationer, Privilegier, Nämnd i Domſtolar etc. etc. etc i anledning af Conſiſtorii Academici i Upſala Betänkande om den Academiſka Jurisdictionen. Stockh. Neſtius 1822. 94. sidd. 8:o.

(Fortſ. fr. N:o 30).

Sådan war den Academiſka Jurisdictionens beſkaffenhet wid den tid, då Upſala Academi inrättades. Att denna Jurisdiction hade återkommit till de nu af regeringarne tillſatta Lärarne, uteſlöt likwäl ej allt wal i fråga om Magiſtratsperſoner och domare å Univerſitetens ſida. Ty dels waldes Chefen eller Rector, enligt regeln, alltid, dels war man i allmänhet ej ſtrax Academiſk magiſtrats-perſon, för det man war lärare, utan behöfde dertill wäljas, dels öfwade äfwen Univerſiteten genom grader, wal och förſlagsrätt inflytelſe på ſjelfwa lärarnes tillſättande. Af det anförda kan intagas: 1) Att de Bologneſiſka Studenternas fordran att dömma ſig ſjelfwa genom walda domare, hwilket Anmärkaren mer än en gång mot Conſiſt. anför ſåſom ett ſtående bewis, att Acad. Jurisdictionen ej i ſig ſjelf innefattade någon dom af likar, alldeles ej är ett ſå iſoleradt factum, ſom Anmärkaren tyckes tro. Det är twertom blott ett enſkildt exempel på en allmännare, ehuru öfwergående förändring af den Acad. Jurisdictionen under Medeltiden från en mer ariſtocratiſk till en mer democratiſk form, hwarefter den förſtnämnda åter blef öfwerwägande *). 2) Att det mer och mindre Ariſtocratiſka eller Democratiſka i formen, ſå ſnart det är fråga om en Corporations egna domsrätt ingalunda upphäfde principen af likars dom, emedan juſt den egna domsrätten i alla fall på den war bygd. Ty att dömmas af ſin Corporation war alltid att dömmas af ſina likar, (i jemnförelſe med andra, ſom ej tillhörde corporationen) de dömmande medlemmarna måtte för öfrigt inom Corporationen wara de högre eller lägre, lika godt. UniverſitetsDomſtolarna, likſom ſtädernas, bildades derföre i detta afſeende alldeles på ſamma grund, eller principen af likars dom, ſom de i hwilka Nämnd förekommer eller bibehållit ſig *), om också jurisdictionen i beg-

*) I K. Carl X:s Conſtitutioner för Upſala Academi 4 C. §. 2. ſäges, att den Academiſka ſamhällsordningen är Ariſtocratiſk.

*) Nämnd fanns fordom äfwen i wåra ſtadsdomſtolar och förekommer ſå wäl i Björkö-Rätten (rättare BirkeRätten) ſom i ſtads-

ge egentligen utöfwades af Corporationernas Magistratspersoner. Nämnden, wid hwilken både Consist. och Anmärkaren i synnerhet wid denna femnförelse fästat sin uppmärksamhet, wisar sig sjelf blott såsom en egen modification af samma princip. Hwad å båda sidor angående denna inrättning, eller Nämnden, är anfördt, skulle wäl Rec. kunna öka med åtskilliga tillägg, af hwilka äfwen torde följa, att Anmärkaren i detta så mycket omtwistade ämne ej heller har så owedersägligen rätt, som han öfwerallt tyckes ha den lyckan att tro, och t. ex. alldeles ej läst sin Blackstone som sig borde, så länge han — efter allt utseende likwäl en jurist ex professo — är i den tanken att Juryn dömmer. Men frågan om Nämndens uppkomst, betydelse och functioner, är här en serskild, egenteligen ej på ämnet inflytande fråga, ehuru af ett eget och stort intresse; hwarföre Rec. så mycket hellre öfwerlemnar den åt män af Professionen, som för sakens upplysning och wettenskapens skull det upprigtigt fägnar honom att detta stridsäpple blifwit utkastadt bland wåra Juristers.

Med Reformationen undergick Universitetens juridiska författning i allmänhet en förändring, liksom wi redan anmärkt om deras litterära. De hade, i synnerhet de större, under medeltiden warit werkeliga Stater i Staten, ej blott genom Hierarchiens skydd, som, ehuru föga lydiga de ofta wisade sig mot denna makt, likwäl fann det enligt med sitt intresse att undandraga dem de werldsliga myndigheterna; utan genom en obunden sjelfständighetsanda, i allmänhet, då den utomordentliga mängden af unga män, som ej sällan från flera länder sammanströmmade för studiers skull till ett ställe, lätt gjorde sig sjelf och lärarna betydande. Denna betydelse minskades, i den mån Högskolornas eget antal tilltog; med det samma de blefwo mer egentliga stiftelser af regeringarne, kommo de äfwen under deras omedelbarare inflytande, och Reformationen förenade dem slutligen såsom statsinrättningar med den öfriga staten *), och upptog dem, ehuru med skonsamhet för de friheter, som wettenskaperna anlågos behöfwa, i samhällets hela. Så behöllo de en egen, fast subordinerad, jurisdiction, ehuru de andelige förlorade sin: ett bewis att den Academiska jurisdictionen ej ansågs wara med den egenteligen andeliga identisk. Universitets-domstolen ställdes under werldslig öfwerdomstol och hela Universitet tillika under en werldslig högste Styresman eller Canceller. Sådant blef åtminstone förhållandet i Sverige. Carl IX., såsom Riksföreståndare, förordnade år 1595, att Academien "skall hafwa en Cantzler, hwilken bör wäljas af Arkiebiscpen så ock de andre Biskopar och Academien." Ett så beskaffadt wal gick dock ej i werkställighet; utan walde Professorerna år 1607 Grefwe Abraham Brahe till Academiens Canceller, en befattning som han dock för andra honom uppdragna allmänna ärender ej länge kunde sköta. Ifrån denna tid och intills 1622 — då Rikskanslern Johan Skytte begynte serien af de ordentligen walda Cancellererna, förrättade Riks-Cancelleren i flera fall göromålen af Upsala Academies Canceller. (Histor. Acad. Upsal. P. III.) — Efter inrättningen af Swea Hofrätt förordnades i Rättegångsprocessen af d. 23 Januari år 1615. 20 art. 6 punkt. att Upsala Academies saker, som eljest dersammastädes ej slitas kunde, skulle af Konungens Nämnd blifwa antagne, efter privilegiernas innehåll. I de af K. Carl X. 1655 utfärdade Academiska Constitutionerna I. C. 5 förordnas om gröfre brott, att de skola af Senatus Academicus undersökas och dömmas, men derpå, sedan saken blifwit Cancelleren communicerad, hänskjutas till Konungens

lagen, men i allmänhet blef den snarast öfwerflödig wid stadsdomstolarna.

*) Om de det oaktadt länge förnämligast riktades på bildandet af Theologer, och sattes i närmare gemenskap med andeliga ståndet, så war det derföre att religionen eller rättare confessionen hade blifwit för de protestantiska regeringarne och folken wida mer en egentelig statsangelägenhet, än den hade warit förut.

höfsta Nämnd; hwarthän äfwen enl. C. 7 §. 5. må wädjas från Consistorium Majus i alla civila mål, som öfwerstiga i wärde 100 Riksdr. Konungabrefwet af d. 23 Jan. 1695 till Swea Hofrätt bekräftar, att Hofrätten bör icke mindre Consistorii Academici än andre under deß Jurisdiction hörande domstolars afdömde mål och ärender låta under sitt skärskådande komma. Utom denna subordinerade civila och criminella jurisdiction öfwer Academiestaten och de derunder lydande personer, äger Academien deßutom inom sig en disciplinarisk jurisdiction efter Academiens constitutioner, men ytterligare bestämd af Kgl. Brefwet d. 1 Mars 1750, enligt hwilket mindre brott och förseelser, som röra den Academiska disciplinen samt skada en rätt ordning och ärbar lefnad, böra af Consistorio Academico summario processu afgöras, samt Consistorium äga fribet att efter omständigheterna fälla den brottslige till annat straff, än i allmänna lagen är utsatt. Det är i denna disciplinariska jurisdiction, som lärarnes faderliga makt öfwer de studerande egenteligen utöfwas, utan andra föreskrifter, än de constitutionerna i sådana fall innehålla.

Genom hwad nu nämndt är, torde något twifwelsmål uppstå, om den Academiska byggnaden bler orörd i hela den skepnad den fått under Catholska perioden — äfwen i anseende till Jurisdictionen, på hwilken likwäl Comiténs Betänkande s. 47 egentligen anwänder denna sats. Comitén stöder den wäl på bokstafliga innehållet af Carl IX:s Bref af d. 15 Mars 1595, hwari Academien försäkras om samma privilegier och friheter, hwarmed den af förre Konungar och Regenter, Biskopar och Prelater, war begåfwad. Men de förändringar den Academiska jurisdictionen genom Reformationens inflytande likwäl undergick bewisa, att i sjelfwa werket förhållandet ej mera blef det samma. Och Comitén har ju sjelf sedermera anfört deßa förändringar? — Det förhåller sig med detta Carl IX:s bref, såsom med det Påfweliga brefwet, hwarigenom Upsala-Universitet wid deß instiftelse fick samma privilegier, som det i Bologna och såsom med Sten Stures och Rådets bref, hwari de — emedan de för annor Rikets ärende skull icke hade tid och stunder att detta studii bestånd ytterligare betänka och besinna" — gifwa Upsala alla de privilegier och friheter, som Konungen af Frankrike hade gifwit Universitetet i Paris. Upsala Academies i början högst obetydeliga werksamhet, om hwilken man under Catholska perioden litet eller intet wet, och de oroliga tider, i hwilka deß stiftelse föll, wisa, att för inrättningens egen ofullkomlighet alla deßa stora friheter blott i högst inskränkt mått kunnat komma den till godo, och de författningar, som efter Universitetets restauration werkeligen widtogos, lära oß åter att tyda uttrycken i Carl IX:s privilegium. Det skadar således ej att skilja ord och sak. Ett motsatt förfarande har emellertid medfört den fördelen, att man saklöst fått angripa Universitetet med wißa maktiga ord: Hierarchi — Stat i Staten m. m., hwilka i wåra tider nyttjade såsom larmrop aldrig förfela sin werkan att göra förmålet förhatligt. Att Consistorium med någon wärma mött ett sådant förfarande, är utan twifwel förlåtligt. Stat i Staten är werkeligen den corporation, som äger en Öfwerhet utom staten, eller som genom denna aflägsnare öfwerhets strid med deß naturliga öfwerhet söker bibehålla sig oberoende. Det förra war under medeltiden och Catholicismen fallet med det andeliga ståndet, som ägde sin Chef i Rom, det senare med deßa (om ej till namnet dock i werket) medelting af andeliga och werldsliga corporationer, som kallades Universitet, hwilka på en gång erkände Påfwens domsrätt såsom ett skydd mot werldsliga makten, men också ofta sökte skydd hos den werldsliga makten, då de för nära hotades af den andeliga *). Reformationen införlifwade både det

*) Så fordrade Universitetet i Paris, hwilket wißerligen erkände Påfwens högsta domsrätt, ehuru det ofta motsatte sig hans beslut, likwäl å andra sidan att in corpore endast af Konungen kunna döm-

andeliga och det egenteligen lärda ståndet med staten, med det samma den störtade Hierarchien, och hos ett Universitet, hwars domstol blifwit ställd under allmän öfwerrätt, hwars styrelse genom Cancellern står under regeringens omedelbarare uppsigt, har således just den charakter bortfallit, som fordom skulle ha kunnat göra det till en stat i staten. Ty att statens alla delar i hwarje rigtning sluta sig ihop till ett helt, gör statens enhet. Till denna enhet, som inom sig bör och kan, såsom hwarje organiskt system, innefatta mycken mångfaldighet, fordras deremot alldeles ej att sjelfwa delarna skola alla wara likartade. Detta är twertom en orimlighet.

Mot Academiska Jurisdictionen kan under sådant förhållande ingen ting sägas, som ej lika skulle gälla emot alla bestående serskilda domstolar, såsom också laborerande med det stora felet att bilda stater i staten; och att Comitén sluteligen tagit frågan i denna allmänhet och ej tillstyrkt Academiska jurisdictionens afskaffande utan i sammanhang med andra särskilda eller privilegierade domstolars upphäfwande, är åter ett yttrande af rättwisa och consequens, som bör erkännas. — Om denna fråga i sin allmänhet will Rec., i anledning af några Anmärkarens yttranden, och med fara af att ge en icke lagfaren mans tankar i ett juridiskt ämne till pris för en man af Lödan, blott yttra wißa allmänna anmärkningar. Wi ha sett att den gamla historiska grunden för domstolars olikhet war likhetsprincipen i afseende på personernas stånd och willkor, och denna princip är ej ännu utplånad i wåra domstolsinrättningar, utan i de mesta fall rätt wäl igenkännlig. Den har dock småningom och med samhällets utbildning blifwit modifierad af en annan princip, som öfwergående från den subjectiva indelningsgrunden af domstolarna, eller claß-principen af personerna, infört en annan objectif eller claßprincipen af sakerna, d. w. s. bildat olika domstolar efter målens egen olika natur; hwarigenom åter wißa domstolar

mas. Crevier T. III. p. 224. T. IV. p. 124.

fått namn af allmänna från målens allmännare natur, som de behandla, andra namn af serskilda, äfwen från målens serskilda natur, (t. ex. de af Anmärkaren i fördömmelsen inbegripna Bergsrätter, Handelsrätter o. s. w.)

Till deßa bägge nu nämnda principer för domstolsinrättningen kommer en annan, wäl bland Juristerna gammal, men som man i nyare tider först consequent sökt utföra, och som consequent utförd äfwen upphäfwer de bägge andra. Enligt den will man endast, eller så mycket som möjligt, ha allmänna domstolar, i den bemärkelsen Anmärkaren ger detta ord, då han säger s. 73, att "ingen annan domstol förtjenar heta allmän, än den som har allmän domsrätt, och inför hwilken en hwar, som för sin person och egendom hör till samma domstolsgifna territorium är skyldig att swara, så wida han ej genom uttryckelig lag är derifrån undantagen. Den allmänna domsrätten ingår då i regeln, och den serskilda i undantaget". — Då en regel med undantag, eller som ej sjelf tillika förklarar sina undantag, är en ofullkomlig regel, så är det naturligt, att Anmärkaren, för att rädda den med så mycken säkerhet uttalade riktigheten af sin regel, will så litet som möjligt weta af deßa undantag, som oupphörligt upphäfwa hans regel, hwarföre han också synes wara alla slags serskilda domstolar hjerteligen gramse, och äfwen förbeläten med skilnaden emellan domstolarna i städerna och på landet. Men af det anförda följer tillika att denna hans regel egenteligen är rigtad mot den gamla claßprincipen af personerna wid domstolarna och att han ej tagit claßprincipen af sjelfwa målen i betraktande, hwilken dock enligt deßa måls allmännare eller mera serskilda natur på en gång förklarar både de så kallade allmänna och de så kallade serskilda domstolarna, således på en gång ger hwad han kallar regeln, och hwad han kallar undantagen. Häraf skulle äfwen en af Anmärkarens anklagelser mot Consistorium kunna illustreras. Anmärkaren säger nemligen med åtskilliga stickord och allusioner s. 88, att Consistorium förebrått honom — utan twifwel

"en älskare af enhet, ordning och consequens," hwilka beklagligen "ej nog wärderas på somliga ställen" att han hyllar en falsk och abstract enhetsidee: en anklagelse öfwer hwilken han så naift förundrar sig, att man ljusligen spör, att han sjelf ej så noga förstår den. Låtom oß, med anledning af hwad nyß sagdt är, hjelpa honom! Han har i fråga om domstolsinrättningen hyllat domstolarnas allmänna domsrätt endast i den mening, att de skulle allmänneligen dömma inom ett wißt territorium. Den enhet, till hwilken han här uppswingat sig, är således territorialenheten. Han har deraf, såsom wi sett, fått en regel, som ej förklarar sina undantag annorlunda än såsom ett mer och mindre nödwändigt ondt. Hwarföre? Emedan sjelfwa regeln ej är tagen ur sakens natur, utan af en yttre, accidentell enhet, enheten i rummet. Men att abstrahera något sådant yttre af saken och utge det såsom sakens regel, hwarefter det wäsendtliga af saken skall twingas, det är att hylla en abstract och med det samma falsk enhetsidee. Hr Anmärkare! — Rec. tillägger ännu ett ord angående de så kallade "otaliga serskilda domstolarna" s. 10, som skola göra så mycket ondt, — och således lära böra förswinna för domstolar med allmän domsrätt. Anmärkaren ifrar s. 53, med ett nit, som i affigten gör honom heder, emot deras förblindelse, hwilka icke begripa, "att af alla wådor för allmän rätt och säkerhet det ej kan finnas någon större, än att gifwa lagen till pris åt Juristerna. — Godt! — Blott bör Anmärkaren då ej föreslå medel, som föra från ändamålet, eller åtminstone ej till det — medel som, då de förenkla på en sida, lika mycket intraßla på en annan, hwarigenom således winsten blir ingen och man endast har olägenheten af förändringen på köpet. Men detta skulle — så wida Rec. i detta ämne kan tillskrifwa sig något omdöme — bli en följd af den allmänna domsrätten wid domstolarne i Anmärkarens mening, hwilket också nödwändigt innebär ett söndrande af allt det judiciella från de serskilda administrativa myndigheterna. För att kunna dömma fordras 1) kännedom af lagen 2) kännedom af det concreta fallet, hwarpå lagen skall tillämpas. Detta fall kan åter till sin natur endera wara allmänt d. w. s. kunna inträffa med hwarje medborgare såsom sådan, då det hör till de i wår mening allmänna domstolarna; eller kan det wara serskildt d. w. s. grunda sig på förhållanden, i hwilka blott medborgare af ett wißt yrke kunna befinna sig; ehuru det kan icke deß mindre tillika innefatta allmänna frågor om rättigheter och skyldigheter, mitt och ditt. Ett sådant fall hör till de i wår mening serskilda domstolarna. Hänwisar man nu alla sådana fall, — för hwilka äfwen serskilda författningar finnas, som wäl ej få stå i motsägelse med allmänna Lagen, utan twertom med deß anda böra wara enliga, men ej heller omedelbart ur den samma kunna härledas — till de i Anmärkarens mening allmänna domstolarna, domstolarna med allmän domsrätt: hwad blir följden? Jo, att ju mer de serskilda fallen fordra serskild Lagkunskap och i synnerhet serskild sakkännedom, ju swårare är det för den allmänna domstolen, hos hwilken denna sista ej alltid åtminstone kan supponeras, att anwända lagen på det serskilda fallet, ju mer är den således i detta afseende beroende på sakkunniges inhämtade intyg, hwilka den åter behöfwer egen sakkännedom för att kunna bedömma. Men det står också fast, ju osäkrare en domstol wid lagens tillämpning på det förewarande fallet måste wara, ju mer betyder Advocaten; ty twetydigheten i detta afseende är just hans egenteliga spelrum. Och är ej detta att gifwa lagen till pris åt Juristerna" att förwandla den till öfningsämne för deras klyftighet," hwilket Anmärkaren så afskyr? Och har man ej således här, genom förenklande i ett afseende intraßlat i ett annat? — Man jemnföre förhållandet i de länder, som äga i större mån deßa domstolar med allmän domsrätt, som Anmärkaren så älskar, t. ex. sjelfwa England, mönstret för alla. Rec. wet med säkerhet att den fullkomliga afhängighet, hwari en part i England står af sin Advocat, i Swerige skulle anses för odrägelig. — Det åsyftade förtandet af juristi-

wåldet torde således snarare wara deß egenteliga upprättande. Och detta är ej den enda lära, i den politiska tro till hwilken Anmärkaren bekänner sig, som leder till resultat, helt motsatta dem, som deras predikare hafwa i sigte. Rec. känner alltför wäl huru allmänna och ofullkomliga deßa anmärkningar äro. Han will ock dermed ingalunda hafwa fört ordet för alla serskilda domstolar. Han tror att både administration och jurisdiction kunna betydligt förenklas, men han fordrar, ock att det af reformatorerna föreslagna förenklandet måste wara hwad det heter och gifwa werkelig winst. Och detta torde wara det enda allmänna omdöme, som i en så widsträckt och inwecklad fråga kan fällas.

Man kunde inwända, att just den Academiska domstolen är den, som är organiserad, icke efter claßprincipen af målen, utan efter den gamla och föråldrade laßprincipen af personerna, då det endast fordras att wara Academisk person, för att äga rättigheten att i allahanda saker äfwen endast dömmas wid Academisk domstol. Man kunde inwända, att den af Comitén yrkade förändringen just går ut på ett afsöndrande af de mål, som äro af allmän natur och således böra öfwerlemnas till allmän domstol, från dem hwilka äro af serskild natur, nemligen disciplins-målen, inom hwilka den Academiska jurisdictionen äfwen således blefwe inskränkt. Detta inkast leder blott till behandlande af Acad. Jurisdictionens egentliga beskaffenhet, hwaraf äfwen torde följa, att denna jurisdiction har egna skäl för sig. — Ty om målens serskilda natur här just ligger deri, att de angå en wiß claß af personer, och redan i och för sig sjelf erfordrande en serskild behandling, så sammanfaller här claßprincipen af personer och mål i ett.

Men sådan är beskaffenheten af den Academiska Jurisdictionen, så wida den nemligen betraktas såsom en jurisdiction öfwer den Studerande Ungdomen. Och för att genast ange, hwari det serskilda wid denna domstol så i anseende till person som sak ligger — är det i Disciplinen och deß här obestämbara gränsor — eller deri att hwarje af en student och under studierna begånget brott är tillika ett Disciplinsbrott. På denna grundsats är wåra Academiska constitutioner byggda. Derföre stadga K. Carl X:s constitutioner för Upsala Academi 1 C. §. 4. i allmänhet att målen skola efter allmänna lagen samt constitutionerne afgöras. Derföre fordra de ibid. §. 5. att äfwen i gröfre brott, som böra under Hofrätten hänskjutas, undersökningen och den preliminära domen skall wid Academien ske. Derföre tillåta de, 7 C. §. [illegible]. i mål, som ej äro af denna wigtiga beskaffenhet, en mindre widlyftig rättegång. Derföre lemna de Academiska Senaten rättighet C. 1. §. 7, att dömma jämwäl till andra straff, hwarmed Academiske personer wanligen anses, såsom böter, fängelse, relegation på någon tid hwarigenom ens goda namn och rykte lider, eller för alltid, hwarigenom det samma förloras. En Student t. ex. om möjligen anklagad och dömd för snatteri eller tjufnad, wore, utom det i lagen utsatta straffet, tillika förfallen till relegation. C. 23. §. 19. Äfwen de civila mål som förekomma wid de Academiska domstolarna (från hwilka twister om kop, arf och hushyra blifwit undantagne) äro, så wida de angå de studerande, tillika af en disciplinarisk natur Wid en utsökt skuldfordran hos en Student, bör t. ex. pröfwas, om det sätt hwarpå skulden blifwit gjord, är emot Constitutionerna eller de författningar som förklara dem. Det närmare sambandet emellan Justice och Disciplin, som är naturligt för en Högschola, der en stor mängd af lärjungar i sjelfwa öfwergångsåldern från barndom till mandom tillsammans wistas, gör sig också gällande i andra fall, och äfwen för den mognare åldern, så snart det för ändamålet är nödwändigt, såsom t. ex. i Krigsdomstolarna, hwilkas särskilda natur äfwen ligger i det för krigsståndet oskiljaktiga sammanhanget emellan Justice och Disciplin. Soldaten, samlad till tjenst eller öfwerallt i tjensten dömmes af sina förmän genom Krigsrätt och efter krigsartiklarna för alla brott; emedan de tillika äro Disciplinsbrott och i alla civila mål, som tillika äro Disciplinsmål. Studenten af samma orsak, dömmes wid Universitetet af den

Academiska Auctoriteten. Den serskilda domstolen i båda fallen har uppkommit af samma orsak nemligen Disciplinens i båda fallen naturliga förbindelse med Justicen, ehuru olika till form och beskaffenhet den Academiska och Militära Disciplinen för öfrigt må wara. Det kommer af bådas olika ändamål, hwilket i ena fallet fordrar bokstaflig lydnad i stränga former, och i det andra blott sjelfwa lydnaden och förtroendet med mera afseende på andan än bokstafwen. Båda kunna icke deß mindre, såsom hörande under samma cathegori, jemnföras och Rec. är ej den ende som gjort denna jemnförelse.

Villers i sin Coup d'oeil sur les Universités et le monde d'instruction publique de l'Allemagne s. 63. ff. har om Academiska Jurisdiction yttranden, som synas helt och hållet beräknade på den strid, som nu hos oß föres, och hwilka Rec. will anföra med originalets ord: Nous nous sommes engagés à exposer les motifs, qui avaient fait attribuer aux Universités une législation particulière et aux Senats Académiques l'exécution de ces lois. La masse d'une Université est une corporation régie par une Magistrature propre, et qui ressort immédiatement au conseil du prince. Elle est indépendante des autorités inférieures et locales. C'est même accidentellement, qu'elle est dans telle ville plutôt que dans telle autre: elle y est à peu près comme une garnison. -- Et comme la garnison est soumise aux lois militaires, et qu'elle est indépendante de la municipalité du lieu, de même l'Academie en est indépendante aussi, et soumise aux lois académiques. Ces lois sont telles qu'elles puissent convenir à ceux, pour qui elles sont faites. Les années, que passe un jeune homme à l'Université, au sortir des écoles inférieures, sont un apprentissage du monde, une sorte de noviciat de la vie civile, un *régime intermédaire* entre l'autorité de la maison paternelle et l'autorité des lois sociales. A l'Université il faut que la jeune homme soit abandonné à lui-même, et il s'y trouve sous la tutelle des lois académiques, aux quelles il fait le serment d'obeir. Pourrait-il commencer à devenir un homme, si la lisière de l'enfance ne le quittait jamais? Il est donc fort sage d'avoir établi pour ces corps de citoyens mineurs *des lois à demi paternelles et à demi civiles!* d'en avoir délégué l'exécution aux hommes, que l'Etat honore de sa confiance en les chargeant des plus nobles fonctions - - - C'est sur une réunion ainsi composée, quant à l'âge, quant au genre d'occupations, quant aux patries et aux conditions diverses, que sont calculées les lois Academiques — Plusieurs entre elles ne concernent que la police et la discipline des études; *mais elles sont intimément liées aux autres.* Il faudra cependant laisser cette *discipline* aux Professeurs de l'Université. Et comment en fixer la *démarcation*? Il arrivera souvent que cela sera *impossible.* Cette discipline d'ailleurs ne pourra s'exercer sans une autorité qui impose, sans une force coërcitive, mais qui agisse avec la même réserve que l'autorité qui la dirige. *Il vaut donc mieux laisser tout à fait à l'Université sa jurisdiction*, telle qu'une longue expérience et une parfaite connaissance des localités l'ont établie. - - C'est abuser bien étrangement *des mots* ou de *quelques idées générales à demi entendues*, que de taxer un pareil arrangement d'irrégularité. Assurément un Institut, dont le prince est le Chef unique et suprême, et qui a quelques lois particulières, parceque la nature des choses le veut ainsi, *n'est point un état dans l'Etat.* Un clergé, qui a un chef étranger, ou bien une société de moines intrigans, qui ont des réglemens secrets, un général qui réside en une autre contrée et exerce sur eux une autorité absolue, qui se derobe à celle du prince, ou bien un ordre militaire comme étoient les templiers, de tels corps font un état dans l'Etat. Mais une Academie! un établissement d'instruction, fait pour livrer à l'Etat des hommes utiles et éclairés! des

professeurs citoyens, des sages zelés pour le bien commun, les représentans, pour ainsi dire, de la paternité nationale! *) Une Magistrature bienfaisante, dont les actes sont vus par le Prince et ratifiés par lui! *Assurément, il faut être bien travaillé de la maladie des formules pour voir là un état dans l'Etat.* Le recteur d'une Université et le sénat sont les délégués du prince, tout comme les autres magistrats et les autres tribunaux. L'armée, quoique elle ait ses conseils de guerre, n'est point un état dans l'Etat, pas plus qu'un régiment n'est une armée dans l'armée. Il est fort different d'être une partie integrante et légale du tout ou d'en être une partie hetérogène et ennemie. - - - Ce ne sont pas là de vains priviléges, *restes d'un tems gothique, et simples alimens de la vanité.* *) Ce sont des mesures sages, commandées par la prudence et par l'essence même de tels etablissemens — En tysk Recensent (Hermes oder Kritisches Jahrbuch der Litterature 1819. III St. s. 318) tillägger här: "Är det ej som om Villers redan hade läst en bekant Memoire (Nyßen Stourdza's bekanta larmskrift i synnerhet emot Tyska Universiteten **) och haft för affikt att i

*) Rec. tweka ej att låta Villers aflägga sitt intyg om hwad Professorer böra wara.

**) Man jemföre härmed den hätskhet, hwarmed Anmärkaren tyder Consistorii försvar för den Academiska Jurisdiction till ett försvar för egen kälkborgaraktig fåfänga, för en bland bofälliga skränäsien härbergerad rangsjuka — till ett försvar för den satsen — såsom han elegant uttrycker sig — att Universitetshönsen skola wara de högsta i korgen, s. 91. — Om Rec. ej säger ett ord till sådana ord af Anmärkaren, så är det derföre att hwar och en läsare qualificerar dem i Rec:s ställe.

***) *Memoire sur l'état actuel de l'Allemagne* Paris 1818. Författaren Ryska Statsrådet Stourdza (född Wallach) gjorde i denna Memoire Regeringarna uppmärksamma på de förderfliga werkningarna af Tyska Universiteten — deßa, enligt hans egna ord "gothiska ruiner från medeltiden oförenliga med wår tids inrättningar och behof - corporationer, som bilda en stat i staten och lifwas af skrånande o. s. w. — Om han (och häri har han med Anmärkaren, som föröfrigt om den för ett Universitet nödiga wettenskapliga friheten yttrat en förnuftig och ädel öfwertygelse aldeles ingen ting gemensamt) denoncerat Universitets lärarne, såsom genom irrläror en hel generations förderfware, om han i följe deraf fordrat Universitetens nedsättande på en lägre skala med åliggande att efter föreskrift endast bibringa ämbetsmanna ämnen wißa närmast practiska kunskaper, om han för att förekomma farorna af lärarnes antingen onda uppsåt eller förwillelser fordrat en ny och utomordentlig bewakningsanstalt öfwer lärarnes föredrag och lärosätt, om säger jag, denne Diplomatiske Apostel yttrat allt detta och hos flera regeringar, såsom de senaste tiders erfarenhet wisar, äfwen sätt allt för mycket gehör; så har han likwäl häri ej gått längre, än att en sig så kallande Liberal swensk Publicist nästan bokstafligen kunnat följa honom, ehuru möjeligen utan att sjelf känna den hemliga sympathien i bägges tänkesätt. Den enda skilnaden är att enligt den enes förslag den nya utomordentliga bewakningen till förekommande af Lärarnes förwillelser eller möjligen onda uppsåt skulle utöfwas af regeringen — enligt den af andres, af en — Comité. — (Se en Rhapsodi i Dagbladet StockholmsPosten för Juli Månad detta år — Om den offentliga underwisningen och Statens wård deröfwer). — Men det är lustigt nog att se huru wänligt den Autocratiske och den Liberalsjädrade Herren öfwerensstämma i sjelfwa saken, och huru ledes Le beaux esprits se rencontrent.

förhand wederlägga den? — Rec. tillägger för sin del: Är det ej som om Villers i samma affikt hade nedlåtit sig att taga notis af wissa Anmärkare i Konungariket Swerige?

(Fortsättn. e. a. g.)

Swensk

Literatur-Tidning.

N:o 32. Thorsdagen den 5 September 1822

Spanien och deß sista Resolutioner (.) af en Utlänning, som i många år wistats i detta land. Öfwersättning i sammandrag. Sthlm, Ecksteinska Boktr. 1822. 206 sidd. 8:o.

(Slut fr. N:o 29.)

I sådant skick befunno sig sakerna, då franska troppar beträdde spanska området, och Carl IV. twangs till en friwillig afsägelse, d. 19 Mars 1808. "Afskaffande af miß bruken — ej någon ny constitution!" ropade den allmänna rösten wid Ferdinands VII. uppstigande: denna dag firades som en fest, men denna glädje-post åtföljdes af harm och skräck, ty på samma dag hade franska troppar besatt hufwudstaden. Den nye Konungen reste till Bayonne, der Napoleon uppställde sig såsom en skiljedomare mellan twenne Konungar, mellan fader och son, hwilka båda förlorade sina kronor, och Spanien erhöll en ny Konung, som, omhwärfd af franska bajonetter, höll sitt inträde i hufwudstaden. Då utbrast krigslågan: de kejserliga tropparna segrade wid Rio secco, men måste wid Baylen, d. 17 Juli 1808, sträcka gewär för den spanska armeen, hwilken de nyß förut offentligen förklarat endast bestå af odugligt slödder. I Aranjuez bildades en Central Junta, som slöt fred med Portugal och England: dock wanns ej den åsyftade enheten i göromålen och defensionswerket. Gallicien hade ej skickat någon Deputerad. Då ilade Napoleon till sin armee wid Vittoria d. 7 Nov.: Juntans råd att alltid undwika öppen batalj förglömdes: alla spanska krigshärar i det nordliga Spanien blefwo slagne, och den 2 Dec. inryckte Napoleon i hufwudstaden. Efter hans afresa lemnades befälet åt Soult, som slog de troppar, dem Juntan, hwilken nu hade dragit sig till Sevilla, utrustat i Andalusien, wid Belchite d. 18 Juni 1809 och wid Medellin d. 28 Mars. I Portugal hade dock Wellington organiserat en engelsk armee, som förenade sig med den spanska, men han blef öfwertygad genom slaget wid Talavera de la Reyna, d. 38 Juli 1809, att deße så widt åtskilda elementer tillsammans ingen ting kunde uträtta. Mellertid hade Juntan uppställt en ny armée: folkets röst fordrade att den skulle blifwa uppoffrad. Det skedde wid Ocanna 19 Nov. och wid Alba de Tormes d. 28 Nov. Åfwen det södra Spa-

nien gick förloradt: Engelsmännen fortsatte ensamt det reguliera kriget, till deß Spanien befriades genom segrarne wid Salamanca d. 22 Juli 1812 och wid Vittoria d. 21 Juni. Emellertid syßelsatte Spaniorerne twå tredjedelar af den fiendtliga krigsstyrkan: bli wande officerare underwisades theoretiskt i trenne militär-skolor: regelbundna troppar bildades på åtskilliga ställen och just wid freden war Spanien bäst rustadt till krig. Endast konsten att proviantera en stor armee, hade man ännu icke lärt, så att hungern snart dref ett större antal troppar åtskiljs, då de någongång blefwo sammandragne. Under detta hade Spaniorerne dock alltid handlat sjelfständigt: I Portugal commenderade Engelsmännen öfwer land och krigsmakt; i Spanien blefwo de blott allierade. Kriget ledde endast sitt ursprung och sin gång från folkets wilja: armeen tillhörde aldrig Cortes: allt disponerades efter den allmänna opinionen hos folket. Central-Juntan, som börjat winna någon allmän inflytelse, sedan efter Fransmännens senare eröfring af hufwudstaden de särskilda regeringscollegierna slutat sig till henne och allt, som ännu andades för friheten, måste församla sig i Sevilla, förlorade den å nyo, när, efter slaget wid Ocanna, paßen öfwer Sierra Morena blefwo fria, hennes armeer ständigt blefwo slagne och det södra Spanien efterhand gick förloradt. Genom ett upplopp i Sevilla i Januari 1810 fördrefs Central-Juntan, sedan den förut öfwerlemnat styrelsen åt ett regentskap, som räddade sig undan till Cadix. Dit sammankallades Cortes, hwilka sedan år 1713 ej warit samlade: hittills hade man ej till syfte haft annat än att befria Spanien från utländskt öfwerwälde och att strida för Konungens och Nationens rättigheter, nu uppstod frågan om att omskapa landets författning. Dock woro meningarna äfwen inom Cortes delade: en del röstade för att man blott borde syßelsätta sig med kriget, ända till deß man hunnit återså sin Konung, hwarefter man kunde hafwa tid

nog för constitutionella frågor; men majoriteten wille begagna tillfället för att införa de förändringar de ansågo nyttige. Det förra partiet fick namn af de Servila — de wille bibehålla Spaniens gamla förhållanden, endast med undanrödjande af mißbruken, och hade folket på sin sida: det andra partiet nämde sig Liberale, och anság grundorsakerne till fäderneslandets mißöden ligga i det gamla af författningen. Under det att folket kämpade med allt det elände, som är en följd af krig, hunger och sjukdomar, syßelsatte sig Cortes med att i philosophiskt lugn utarbeta en ny Grundlag, de förklarade Spanska folket för souveränt, gåfwo de transmarinska länderna samma rättigheter som moderlandet, företogo en total omskapning af administrationen, hwarwid man isynnerhet sträfwade till enhet och enkelhet, och äntligen d. 18 Mars 1812 proclamerades den nya Constitutionen, hwaruti det på trenne särskilda ställen påstås, att denna intet annat är än den gamla författningen. Wid straff såsom för högförräderi befalltes, att beswärja denna sig såkallande gamla Constitution. Läsaren hade här kanhända wäntat att finna denne Grundlag till sina hufwuddrag utwecklad, att finna utredt huru mycket deraf werkligen är gammalt, eller öfwerensstämmande med landets fordna institutioner och folkets sinnelag. Men Förf. anför endast i stor korthet några de förnämsta af Cortes' talrika decreter, till deß de åtskildes d. 20 Sept. 1813, efter en sammanwaro af trenne år, sedan likwäl de nya ordinära Ständerna till d. 1 Oct. redan woro sammankallade. Men deßa decreter åtlyddes sällan, minst då de befallte upptagandet af nya skatter. Cortes hade wisat afund mot Provincial-Juntorna samt krigshären, och rönte sjelfwa tillbaka samma tänkesätt. Endast confiscationen på all egendom, som tillhörde Afrancesados (det fransyska partiet), gick i hastig werkställighet. Mellertid hade den fångne Konungen i Valençay d. 5 Jan. 1814 slutat fred med rikets fiende; ett allmänt jubel

föregick hans ankomst. Cortes afbidade icke utan oro denna dag, och wille ej hylla Konungen, förrän han besworit den nya Grundlagen. Men folket lemnade deråt ingen uppmärksamhet: Konungen gick sin egen wäg, och skickade Elio till Valencia med 30000 man, som förskingrade regentskapet. De lofwade dock Konungen att upphäfwa de gamla misbruken och att med Deputerade från Spanien och Indien öfwerlägga om de medel, som swarade mot tidens kraf och närmast öfwerensstämde med den gamla författningen. Interdera af deßa löften blef dock uppfyldt: olycklig den, som derom påminte Konungen. Helt och hållet kastade han sig i armarne på de Servile, till deß han äntligen fann äfwen deßa icke nog trälaktigt sinnade, hwarefter han helt och hållet öfwerlät sig åt sina hofmän. Tryckfriheten afskaffades och inquisitionen infördes å nyo. Likwäl, anmärker Förf., har den i senare tider alltid utmärkt sig för sitt milda förfarande, men har också wisat sig otillräcklig. Under det armeen war wid gränsen, uppfylldes hofwets salar af tjenstsökande Generaler, som alltid warit obekanta med kriget och af hwilka en ganska naivt swarade Konungen: "Sire! Jag har alltid så häftigt hatat Eders Maj:ts fiender, Fransmännen, att jag aldrig kunnat besluta mig att komma i ett sådant läge, hwarigenom jag skulle nödgas se dem." — Alla sådana erhöllo embeten. Den, som stod uppförd i hofkalendern år 1808, intog sin plats och fordrade avancement. Hwar och en som wisat kraft och dughighet, som under den krigiska tiden tänkt, talat och handlat, och som kände den gamla styrelsens fel, blef förwisad såsom Liberal. Hwad som egentligen qwalde den nya Regeringen, war brist på penningar. I Spanien fanns blott en enda direct personlig skatt, La Cruzada, och denna war högst obetydlig. Man ansåg sådana slags utlagor till staten för skamliga. Endast presterskapet skattade för hela sin förmögenhet. De öfriga inkomsterna hämtades af Domäner, taxor, tullar, monopolier, utlagor på tobak,

salt stämpladt papper, afgifter wid köp, förpaktningar o. s. w. Genom förtullningar, och afgifter wid hwarje köp hade all handel blifwit förswårad. På detta sätt inflöto högst 800 mill. Realer i Skattkammaren, hwaraf fordom America ensam lemnade 150. Men deßa hade nu sjunkit till 557 millioner, då deremot utgifterna stego till öfwer 1000 millioner. Ehuruwäl kriget qwarlemnat stora summor gull- och silfwermetall, woro således financerne i den bedröfligaste belägenhet. Att hjelpa dem, ålades Garay — Spaniens Necker. Detta skulle werkställas på det sättet, att hela landet, med undantag af gränse- och siöstäderna, i stället för de många indirecta pålagorna, betalte en enda direct skatt, hwilken fastställdes till 250 millioner. Detta förslag hade sedan år 1749 warit en favorit-idee för alla spanske StatsOeconomer. Konungen hade dock ogerna beqwämt sig till denna åtgärd; han hade i begynnelsen lofwat, att icke begära några nya skatter. Denna nya pålaga fick dock namn af en jemnare fördelning, ehuru den träffade flera, som hittills aldrig betalt någon afgift, och fordrade af presterskapet en såkallad friwillig gåfwa af 30 millioner. Den första inbetalningen, som Regeringen ansett för den swåraste, inträffade d. 1 Juli 1817. Den gick, till allas förwåning, lätt för sig, emedan skörden då redan war slutad och emedan församlingarne fingo rättighet, att till godtgörande af restancer, anwända sockenmagazinernas medel. Garay anwände samwetsgrant deßa medel att betala magistrater, armeer, flottor och embetsmän, och caßorna, som hittills warit belägrade af obetalta fordringsägare, woro fyllda och gjorde ordentliga utbetalningar. Pappersmyntet förswann. Garay nästan förgudades, ordningen i financerna ansågs såsom för alltid fast grundad, isynnerhet då äfwen andra utbetalningen, som war förfallen d. 1. Jan. 1818, utan dröjsmål ingick. Men då den nya pålagan mest drabbade jordägarne, och Kronans fordringsägare, som nu erhöllo sitt, till för-

re delen woro köpmän eller andra stadsboer, så försvann penningen helt och hållet från landet, och hopade sig i handelsstäderna; detta werkade ofördelaktigt tillbaka på handel, en allmän nöd uppstod, så att skatten hädanefter endast genom militäriskt twång kunde indrifwas. Man började nu allmänt tala om Cortes' sammankallande. Så länge Konungen af- och tillsatte, arresterade och förwiste sina ministrar, tänkte man alltid, att han dertill kunde hafwa sina skäl; då man hörde, att embetsmännerne ej blefwo betalte, ansågs det wara en följd af swåra tiden, men då ei hwar skulle betala för sin fria egendom och inga penningar funnos, påminte man sig lisligt Konungens löften. Emellertid sysselsatte sig Regeringen med utrustandet af Expeditionen till Amerika, som skulle blifwa den största, som från Europa någonsin utgått. Dit kastades alla menniskor, som man wille blifwa af med, d. w. s. personer af snille, stort krigsrykte, dem som woro misnöjde med Despotismen och sakernas närwarande ställning, och deremot beundrade det nya Frankrike. Konungen eftergaf nu för den allmänna önskningen: Garay störtades, och gränslös blef nu oredan och anarchien i financerna. Under detta sakernas förhållande hade Armeen, kärnan af Spaniens styrka, dragit sig till Cadix. Hofwet wäntade hwart ögonblick underrättelsen, att den hade stigit om bord, då i stället man erfor tidningar om ett allmänt uppror i krigshären. Det dämpades, men med löfte att de 7000 man, som stodo i lägret wid St. Maria ej skulle blifwa skickade till Amerika. En ny tropp måste då uppställas, hwartill alla tillgångar måste anwändas; men nu utbrast gula febern i Cadix, och trupparna måste derifrån aflägsnas. Sedan sjukdomen något afstannat, beslöt man att i förwäg afsända 6000 af de mest orolige, till Morillos bistånd i Amerika: nu inträffade att samma troppar, som skulle inskeppas för att kufwa upproret i Amerika, hotade att sjelfwa utbreda det öfwer europeiska Spanien. Dock sträckte sig ej upploppet längre än till de troppar som stodo på Isla de Leon: deras anfall på Cadix blef afslaget, och förgäfwes uppmanades folket att deltaga i insurrectionen. Mellertid gaf General Freyre, genom sin långsamhet, sitt ominösa wäntande, misnöjet utrymme att sprida sig till flera provinser. En Directorial Junta inrättades af Konungen, för att gifwa sitt omdöme om landets ställning: swaret blef, att allt war i det mest usla skick, men allt skulle förbättras af Konungen: StatsRådet förklarade åter, att ingen annan räddning gafs än Ständernas sammankallande. Konungen måste dertill gifwa sitt samtycke. Men det störmande folket ropade utanför palatset, att man ej wille hafwa andra Cortes än dem af år 1812: samma tänkesätt yttrades af trupparna, som woro utsända att förskingra folkhopen. Konungen måste beswärja constitutionen af år 1812 — det gamla Spanien war förswunnet.

„I hufwudstäderna, der man wanligen tänker mera på att förwärfwa än att bibehålla, emottogs constitutionen med bifall af folket. På de flesta ställen aflades ed på denna act af menigheten, som leddes af nyhetens behag, af glädjen öfwer ställningarnas owäntadt fredliga wändning, men isynnerhet i följd af Konungens bestämda befallning af d. 12 Maj. De Basquiska provinsernes Junta protesterade uti Guernica (då deras landtdag, efter urgammal sed, hölls under bar himmel; en kunglig befallning behöfdes för att stilla Royalisterna i Gallicien. Den nya Styrelsen började nu sina operationer, biträdd af Konungen, som sjelf emot sin wilja måste biträda i striden mot det gamla systemet. De fordna gunstlingarna fördrefwos, som mot sig sågo det allmänna hatet wändt, under det att stämningen för Konungen förblef god.“ Den 9 Maj upphäfdes Inquisitionen; den nya Ministeren sammansattes af personer, hwilka Konungen förut förföljt: dock woro de alla wärderade för redlighet och stora insigter. Tryckpressen blef åter frigifwen; journaler fyll-

des med artiklar ur 30 års gamla franska blad; all milis, som förklarat sig mot den nya ordningen, upplöstes och hemförlofwades. I städerna wisade sig enthusiasmen för constitutionen genom triumphtåg, som anställdes för Insurgent-troppernas Chefer. I synnerhet wisade sig Lorenzini-klubben werksam för att wäcka erinringar från den franska revolutionens sorgligaste tider. Men Ministeren lät fängsla hufwudmännen, hwarefter oordningarna upphörde. En ny militär-organisation skulle företagas; riket å nyo indelas; alla skrå-inrättningar upphäfdes; constitutionen skulle hwarje wecka offentligen uppläsas och förklaras för soldaterne framför fronten. Emellertid sökte Regeringen förgäfwes ett lån på 40 mill. Realer. Detta woro de förnämsta dekreter, som utgingo från den nya Regeringen, till deß Cortes d. 9 Juli 1820 skulle sammanträda.

Längre följer ej Förf. händelsernas gång. Han kastar dock, innan han slutar, en blick på framtiden, på Spaniens inre och yttre förhållanden. Resultatet är, att Spanien genom denna förändring ej blifwit rikare eller enigare eller mera tillfredsställdt. Han anser den nyare ordningen onaturlig för detta land, som sedan de äldsta tider warit slutet inom olikt organiserade provinser, städer och socknar. Denna enhet hade af Carl III. blifwit starkt angripen, men icke tillintetgjord: deß upphäfwande war sträfwandet för 1812 och 1820 års Ständer. Man will på lika sätt behandla inwånare i olika provinser, som hafwa särskilta minnen, särskilta drägter, seder, bruk och wanor, och tala olika språk eller åtminstone olika munarter — alla skola, åtminstone för en tid göras till främlingar i sitt eget fädernesland. Han wäntar intet godt, åtminstone ej för den närmaste framtiden, af en rå maßa, som upphäfwer sig för att förswara principer (som i detta ögonblick äro oanwändbara): i sådant fall, säger han, måste oroligheterna fortfara till deß att principerna antingen kunnat utträngas af andra, eller ock ställningen förändrat sig så, att deßa grundsatser med harmoni kunna realiseras. Man har i den nya förbunds-akten ingenting upptagit om de många särskilta relationerna emellan medborgare i en stat: man har deri endast upptagit folkswiljan, folkets wal, lagskipning, en inskränkt Konung, krigs-, justitie- och finans-maschiner, individuer, som äro skyldige att betala skatt och göra krigstjenst, handel, industri och åkerbruk. Konungen hade klenmodigt uppoffrat sina domäner, deremot till ersättning emottagit en civillista, och blef således den första löntagande, embetsmannen i staten. Prestерskapets förhållande har blifwit förändradt, och deß underhåll en ny påökning på folkets bördor, sedan de andeliges gods blifwit försålde. Framtiden, menar han, skall utwisa huruwida folkets souveränitet är förenlig med Katholska kyrkan. Redan hade en Llorente i Amerika och i Spanien sökt wisa, att Katholska religionen i några stycken måste ändras för frihetens sak. Genom tryckfrihetens införande uppkom ett nyfiket schakrande med mode-principer af deßa idee-krämare, som hämtat sina waror ur encyklopedier och ordböcker. Genom upphäfwandet af corporationerna hafwa förlupne klosterbröder, gesäller och alla slags frigifne utan bergning, ökat hufwudstadens förut icke litet talrika pöbel. Huru oredan i penningewäsendet skall afhjelpas, är icke lätt att förutse. Med ett ord: han tror, att de nya inrättningarne ej äro öfwerensstämmande med kärleken för det gamla, som charakteriserar den tröga, stolta nation, som ingenting älskar att förwärfwa, som har få behof och hwarken eftersträfwar rikedom eller kunskaper.

Det sista årets händelser hafwa bekräftat en del af deßa farhågor. Huruwida den nya förändringen medfört olägenheter, nya, obeqwäma wanor, som folklynnet skall underkasta sig eller afskudda sig; derom skola wi kanhända snart af framtiden underwisas.

De Nyaste Resebeskrifwares Berättelser om Turkiet. Med 10 plancher och en plancharta öfwer Constantinopel. Sthlm Häggström, 1822, 437 sidd. 12:o.

Närwarande werk består af 5 särskilda utdrag: 1. Turkiska rikets närwarande tillstånd, af Th. Thornton; ett sammandrag af Förf:s The present state of Turkey. From observations made during a residence of fifteen years in Const. and the Turkish provinces. Lond. 1807. Rec. äger detta arbete i tysk öfwersättning, och ehuru ej den swenska bearbetningen är oskicklig, röjer dock språket, att samma källa blifwit begagnad. Detta sammandrag upptager ensamt mer än hälften af werket och förtjenar detta rum, då originalet anses för ett classiskt werk öfwer Ottomanniska Riket, ehuru en och annan af Thorntons åsigter icke äro fria från ensidighet, motsägelser, och i allmänhet föga djupa, hwarföre Förf. ej undgått ett skarpt tadel i anmärkningarne till Lord Byrons dikt Child Harold. Så saknar teckningen af Turkarnes national-charakter all hållning; så lägges till grund för Orientalernes plägsed att innestänga och strängt bewaka sina qwinnor, ett dem alldeles främmande motif: — denna wana, yttrar sig Förf. s. 174, „bör mindre tillskrifwas afundsjuka (swartsjuka) och misstänksamheten, än aktningen för qwinnorna och bemödandet att skona deras blygsamhetskänsla. Denna försigtighet bör således kanske mer anses som en hyllning, liksom trodde Turkarne, att ingen kan beskåda en skön qwinna med likgiltighet och rent hjerta." Lika sophistiskt menar Förf., att swartsjukan ej uppfunnit deßa mångdubbla slöjor och denna omhöljande drägt, i hwilken qwinnan i Orienten offentligen wisar sig, „ty denna maskering är just det första medlet att bedraga waksamheten och befrämja intrigerna." Så mycket mera pålitlig wisar sig Thornton, då fråga är om det factiska. Betydliga misstag woro också lätta att undwika, då man har en föregångare af den allmänt erkända förtjenst som d'Ohsson. Hans berömda werk Tableau de l'Empire Ottoman, hwaraf fortsättningen förl. år är utkommen i Paris, skall genom ingen senare beskrifning blifwa öfwerflödig. Thornton har begagnat denna bok, och hans uppgifter äro derwid medtadels öfwerensstämmande. Hwad den swenska bearbetningen beträffar, är den, såsom Rec. redan nämnt, ett sammandrag: det har werkligen lyckats Öfwers. att göra stilen, som i originalet är tung och släpande, flytande och lättläst; men deremot har han med alltför mycken brådska skyndat förbi alla ämnen, som nu nästan endast äro i förbigående berörde, så att den som söker en grundlig underwisning, måste se sig om efter rikare källor. Fråga är om Öfwers. ej gjort Literaturen en wigtigare tjenst, om han, i trots af all den torrhet, hwarifrån man ej kan frikalla denne Brittiske Esquire, utan stympning meddelat oß hans Present state of Turkey, till hwilken han, om han welat öka denna förtjenst, kunnat bifoga hwad andra trowärdige Resande anfört skiljaktigt eller widare tillagt. — 2) StorSultanens Hof, Seraille och Harem, af Beauvoisin. Detta ämne har förut ingått i Thorntons allmänna beskrifning, så att wi nu nödgas omläsa en stor del af de underrättelser, som dock här med mera utförlighet berättas. I åtskilliga punkter äro deßa båda författare icke enige, företrädet lärer dock böra gifwas åt Britten. Fransyska för Rec. obekanta originalet uppgifwes hafwa följ. titel: Notice sur la cour du grand Seigneur, son serail, son harem, la famille du sang impérial, son maison militaire. Paris 1810. Den begynner med följande ord: „År 1763 föddes nuwarande StorSultanen, Selim III." I en historia utgifwen, såsom wi sett, år 1810, måste det förundra läsaren att träffa en sådan uppgift, då ej allenast Selim III, Turkiets Joseph II, redan blef assatt år 1807, utan äfwen Mustapha IV. hade samma öde året derpå. I en not anmärkes äfwen Selims döds-

år, år 1808, men på nästa sida skillras i texten åter turkiska hofwets tillstånd år 1814, fastän fransyska originalet är tryckt 1810, hwarunder Selim ständigt förutsättes såsom ännu regerande. Rec. kan icke förklara denna oreda. — 3) Pera med deß omgifningar, utdrag ur Voyage à Smyrne, dans l'Archipel et l'île de Candie, en 1811-14 par S. M. Tancoigne. Paris 1817. Skildrar blott de europeiska Ministrarnes och Frankernes lefnadssätt i Constantinopel; umgänget beskrifwes såsom förunderligt stelt och pedantiskt, så att en utländning, som ej har något bestämdt yrke i denna hufwudstad, snart måste öfwerwäldigas af ledsnad. I sig sjelfwa kunde deßa underrättelser wara intreßanta nog, men höra egentligen icke till en beskrifning öfwer Turkiet. Det samma gäller äfwen, strängt taget, om båda de efterföljande uppsatserna. — 4) Paschan af Janina och hans Paschadöme af Henry Holland. Originalet heter: Travels in the Ionian Isles, Albania, Thessaly, Macedonia during the years 1812 and 1813. London 1815. Denna resa, hwilken af tyska öfwersättningen (Jena 1816) är Rec. bekant, är en af de intreßantaste bland nyare Resor i Grekland. Förf. war Läkare hos den sist afledna Drottningen af England, den då warande Prinseßan af Wales, och åtföljde henne på deß resa i Orienten. Det swenska utdraget har derur upptagit en beskrifning på staden Janina, en biographi öfwer deß namnkunnige, nyligen mördade Pascha, samt några statistiska uppgifter om den af honom grundade staten. — 5) Något om ön Hydra af Castellan, fragment ur deß Lettres sur la Morée et les isles de Cérigo, Hydra et Zante, par A. L. Castellan. Paris 1808. Samme Förf. har sedan utgifwit en allmän beskrifning öfwer Turkiet, hwars titel på tyska är: Sitten, Gebräuche u. Trachten der Osmanen. 3:ne Band jemte 1 Band col. plancher, hwilken äges af Rec. Detta werk är hufwudsakligen ett utdrag ur d'Ohsson, dock förökadt med andra uppgifter, och hade kunnat gifwa den swenska Epitomatorn anledning till åtskilliga artiklar. — Slutligen meddelas 5) Förklaring öfwer plancherna. 1. Sultan Ahmeds Dschami, som uppgifwes såsom den skönaste moské i Osmaniska Riket. Enligt andra uppgifter, som äro Rec. bekanta, skall Muhammedanska Templet i Jerusalem göra detta anspråk stridigt. 2. Janitschar i paraddrägt och Janitscharernes Tschorbadschi (Capitaine). 3. Deras Aga (Chef) samt Ast-schi-Baschi (Kock). 4. Soulak, en soldat af StorHerrns garde jemte deß Baschi eller Officer, 5. En Spahi, ryttare, samt en Serdinguisti, en grenadier af en corps till häst, som i fredstider nyttjas till garnizonstjenst. 6. En Topschi Baschi, Artillerist, samt en Albanes. 7. En Barberare. En KaffeWärd. En Kattmatare. En Albanes. „Han och hans kamrater begifwa sig dagligen till Bazaren, för att der förse köpmännernes kattor med hammel- (wädur-) lefwer. Det är ett narraktigt uppträde att se, huru kattorna jammande belägra sin wälgörare och icke lemna honom förrän de fått sin wanliga portion af honom." 8. En Saka eller Wattenbärare. 9. Fruntimmer på Chio och Patmos. 10. På Naxos och Argentiere. Hwarifrån deßa plancher, som äro temligen wäl stuckna, äro hämtade, angifwes icke, så wida ej från Murtzards Gemählde von Constantinopel. Rec. har jemfört dem med Castellans, hwarest en del af deßa afbildningar finnas, och funnit dem temligen olika.

N:o I. Manuel du Voyageur en Suède. Gothenbourg. Löwegren. 1819. 70 pagg. 12:o.

N:o II. Ny wägwisare genom Stockholm. Götheborg. Löwegren. 1819. 88 sidd. 12:o.

N:o I. innehåller 1) *Notions préliminaires* — upptagande några mestadels statistiska uppgifter in nuce, hwaribland Rec. ej funnit mer än följande fullkomligt origtiga: Tout le pays (?) est herissé de montagnes, dont les plus hautes, s'élevant jusqu'à 10,000

pieds audessus de la mer . . . La côte est bordée d'un archipel d'isles qu'on nomme Skären. Såsom bekant, är intet af Swenska berg till och med intet af Scandinaviens berg 10,000 fot högt: sjelfwa Sulitelma, det som man hittills ansett för det högsta, uppnår ej denna höjd. Men en Tysk Mineralog, Neumann (son af Kapellmästaren, som författat musiken till Gustaf Wasa), hwilken förledit år bereste Norrige, har i Dovrefjäll upptäckt en spets, som är ännu högre, hwarom underrättelse kommer att meddelas i denna Resandes ännu outgifna Resa. Hwad den andra uppgiften beträffar, är det lika bekant, att en stor del af swenska kusten icke är omgifwen af någon skärgård. Följande uppgifter torde tåla en liten mildrande rättelse: Les bons livres sont rares et leur commerce encore presque dans son enfance. (Det sista kan ej bestridas). L'industrie languit et ne peut pas soutenir la concurrence de l'étranger. — 2) *Tableau des Monnaies, Poids et Mesures.* 3. *Manière de voyager en Suède.* En resande, som paßerar sundet, tillstyrkes att köpa egen wagn i Helsigör, men om han det ej will, lofwar Förf. honom att finna voitures, qu'on appelle Resekärra, dans chaque relais, où les maitres de poste les louent pour rétribution fort modique. I fall Förf. med en sådan voiture, qu'on appelle Resekärra, menar wåra Bondkärror, så lärer äfwen den wid Tysklands postwagnar wande resande i ett sådant åkdon finna föga commodité; menar han åter en kärra med fjäderstäte, så är det wißerligen sannt, att man ej öfwerallt bör compter avec assurance sur cette commodité, ja, den resande, skulle med undantag af ganska få städer, finna sig mycket bedragen. Åfwensåwid den uppgiften att les mets ordinaires des paysans sont bien apprêtés. 4. *Tableau de la Capitale.* I något superlativa uttryck beskrifwen. En oskicklighet i uttrycket har undfallit Förf., som annars begagnar sig af wäl walda uttryck: Le chateau royal est un des plus jolies (man säger ju om sådana byggnader: magnifique, superbe?) palais modernes, qui existent. 5. Routes principales med några korta anmärkningar, t. ex. Fitja. Ce nom près que toujours mal prononcé par les étrangers, présente dans leur brouche une equivoque peu (?) décente, et ils feront sagement de ne proférer le nom de ce relais en Suède, surtout devant les femmes. — Linköping Il y a ici un collége célèbre, et une belle cathédrale, qui quoique injurieusement modernisée, renferme plusieurs antiquités o. s. w. 5. *Vocabulaire.*

N:o II. innehåller i alphabetisk ordning en förteckning på alla Qvarter, Torg, Platser och Hamnar, Gator och Gränder samt Källare i Hufwudstaden, med bifogade beskrifningar, t. ex. „Adolf Fredriks torg (Södermalm), det fordna Hornstorget, går i norr intill Hornsgatan och s. intill S. Paulsgatan; är på norra sidan 132 och på den södra 138 alnar bredt, samt i längden från öster till wester 335 aln., således till areal-innehållet 31,995 qv. alnar. Det är försedt med 4 brunnar, hwaraf 3 äro i brukbart tillstånd. F. d. Sutherska huset intar hälften af torgets östra sida. Plats war på detta torg utsedd för den numera på Slottsbacken uppresta Obelisken; men grunden befanns för swag. På Tilläi Karta är en större trägård utmärkt, der detta torg nu är anlagdt. Det omgifwes af Qvarteret Ormen den större, och Wattumannen."

Till Nattwardsbarnen från deras Föräldrar. Götheborg. Löwegren, 1822. 25 sidd. 12:o.

Innehåller en Faders uppmuntrande tal till sina Barn, att wärdigt begå den hel. Nattwarden; åtskilliga böner och sånger wid samma dyra tillfälle; ett Tal wid Ungdomens första Nattwardsgång, hållet i Götheborg år 1809 af Domprosten L. N. O. Magn. D. M. Hummel, samt slutligen några historiska uppgifter om denna christliga Åminneisefest. Föredraget är wälmenande, men icke nog warmt. Denna lilla bok prydes af Frälsarens Bröstbild en crayon såsom vignette, medelmåttigt wacker, samt en musikbilaga, båda stentryck af Hr L. Fehr.

Swensk

Litteratur-Tidning.

No 33. Thorsdagen den 12 September 1822.

Recension:

I. Handlingar rörande wäckt fråga om jemnkningar i Upsala Kongl. Academies Constitutioner. Upsala, Palmblad & C. 1821. 269 sidd. 8:o.

II. Ett och annat om Corporationer, Privilegier, Nämnd i Domstolar etc. etc. etc i anledning af Consistorii Academici i Upsala Betänkande om den Academiska Jurisdictionen. Stockh. Nestius 1822. 94 sidd. 8:o.

(Fortsättn. fr. No 31.)

Det nu wisade naturliga sammanhanget mellan Disciplin och Justice wid ett Universitet är det också, som berättigat Consistorium (Betänk. s. 86) till det påstående, att äfwen i Justicens utöfning charakteren af det faderliga sinnelaget ej här bör alldeles utplånas. Detta följer nemligen deraf, att hwarje af en student wid Academien begånget brott tillika kan och bör, enligt constitutionerna, betraktas såsom ett brott mot disciplinen. Här ligger också grunden till den så kallade Academiska friheten, hwars definition Anmärkaren helt och hållet förgäfwes säger sig i Consist. Betänkandet ha efterletat, och har deraf sin förnöjelse. Wi wilje unna honom den; men be honom emellertid uppslå s. 85 i nämnda Betänkande, och sjelf betänka sig bättre. Der säges att „den Academiska friheten, så wida den är ett undantag, ej will säga annat än att staten till sin studerande ungdom wäsendtligen befinner sig i ett faderligt förhållande, och har derföre tagit den under sin egen omedelbara uppsigt.“ — Anmärkaren, — som utropar s. 75: „till hela landets ungdom befinner sig ju staten i ett faderligt förhållande!“ — har det nöjet att finna denna definition absurd, men har i sin lustighet förgätit de näst påföljande orden, eller att här är fråga om statens faderliga förhållande till den ungdom, „som den tagit under sin egen omedelbara uppsigt.“ — Gäller äfwen detta om hela landets ungdom, öfwer hwilken i allmänhet staten naturligtwis lemnat föräldramakten åt föräldrarna? Eller gäller det endast om en wiß slags ungdom, den nemligen som bildas i statens offentl ga lärowerk, och öfwer hwilken såsom sådan staten sjelf nödwändigt öfwar en slags föräldramakt? — Hwarigenom utöfwas denna? Genom Disciplinen. Disciplinen omfattar åter i de lägre lärowerken äfwen Justicen, emedan i en spädare ålder alla brott äro endast eller åtminstone förnämligast disciplinsbrott. Disciplinen wid det högsta lärowerket eller Uni-

versitetet, och för Ynglingaåldern, omfattar wäl ej helt och hållet Justicen, men den ingår öfwer allt deri, och har deßutom det utmärkande, att den, enligt sakens natur, emedan här är fråga om en redan mognande ålder, i sjelfwa werket öfwas gemensamt med lärarne af de studerande sjelfwa, ej blott genom den studerande Ungdomens hela tänkesätt och anda, som, der den är ädel, från sig stöter den owärdige, utan genom det nu mera högst gagneliga förhållande, hwari Nationsinrättningarna sätta de yngre och mindre för sig komna studenterna till de mognare och skickligare. — Besynnerligt nog, att Anmärkaren, som förnuftigt wetat att ange den wetenskapliga sidan af den Academiska friheten, kunnat wara så blind för den sidan, som låg honom närmast, den juridiska! — Förmodeligen emedan den helt och hållet täcktes af det bekanta hierarchiska och barbariska mörkret, som Anmärkaren (genom ögonens tillstutande) funnit på denna sida. Den Juridiska definitionen på denna frihet ligger dock i det undantag från de wanliga juridiska förhållandena, som Consistorii Betänkande på det anförda stället utmärker. Undantaget — eller den Academiska jurisdictionen sjelf — är åter motiveradt genom de serskilda förhållanden, som Rec. anfört. I anseende till de wanliga lägre domstolarna, från hwilka den Academiska jurisdictionen blifwit undantagen, (ty högre upp förenar den sig åter med det hela) är detta undantag en frihet i juridisk mening, ett privilegium. I och för sig sjelf och i förhållande till statens hela innebär dock undantaget alldeles ingen större frihet, utan snarare motsatsen. Att en student, skyldig till ett brott, ej blott kan dömmas till det i lagen åtlagda straffet, utan äfwen till det disciplinariska straff, som constitutionerna berättiga, är twärtom en större stränghet; men en stränghet, deri faderlig att den genom det tillagda correctionsstraffet uttryckeligen åsyftar förbättring. — Denna serskilda frihet är således å en annan sida ingen ting annat än en åtagen serskild förbindelse. Men detta är åter det rena och rätta begreppet af ett privilegium; hwilket, i sådant fall, wäl till formen skiljer sig från allmän lag, men till saken innehåller samma equation emellan rättighet och skyldighet (blott för det serskilda fallet beräknade) som är allmänna lagens princip. Om ett sådant privilegium mißbrukas; må mißbruket rättas, men upphäf ej bruket, der det på skäl är grundadt!

Oaktadt Rec. förmodar, att dylika grundsatser, enligt hwilka ett privilegium, rätt gifwet och rätt handhafdt, alldeles ej är emot lagens princip och wäsendtliga allmänhet, skola wara en styggelse för dem, hwilka med ungefär ett halft dußin af deßa "allmänna halft förstådda satser," om hwilka Villers talar, begwämligen skära alla saker öfwer en kam, måste han likwäl fortfara och äfwen säga några ord om Policen. Comitéen, som för öfrigt welat uppskjuta werkställigheten med dödsdomen öfwer den Academiska Jurisdictionen tills samma öde hunne träffa de andra serskilda domstolarna i riket, har i fråga om detta ämne likwäl funnit saken så klar, och nödwändigheten af en förändring så trängande, att den tillstyrkt det all Upsala-Universitets deltagande i policemakten på stället må ju förr deß bellre upphöra. Såsom orsak anföres dels den skadliga conflicten emellan olika auctoriteter, som deraf skall uppkomma, dels de måls obetydlighet, hwarmed denna police har att göra. För Rec. synes tjenligheten af detta steg så litet afgjord, att han twertom har ännu mer att inwända mot denna förändring än mot Justicens söndrande från Disciplinen, och tror den ännu mer maktpåliggande i anseende till följderna. Redan, om man betraktar saken blott i allmänhet, wisar sig här tydligast inflytandet af den (i ordets egentligaste bemärkelse, endast yttliga principen af territorialenheten för all jurisdiction och administration, eller af den fal-

ska och abstracta enhetsidéen, med Anmärkarens tillåtelse, som han så troget dyrkar. Hwar sak för sig, wore Rec:s walspråk. Hwar yta, hwart territorium för sig, synes wara Anmärkarens; wore de inom detta territorium sammanställda saker än så olika, de måste dock böja sig under den allsmäktiga ytans enhet. Man måste erkänna att det är en sublim conception, som smakar af det Idealiska och ger själen oändlig näring, detta Ytans absoluta identitets system! — Också är det detta, som mest behagar en „älskare af enhet, ordning, consequens" — oändligt mer än den gräliga Philosophi, som drifwes wid Academien. Ty betraktar man endast samhället först som en lable rase (hwartill endast fordras den obetydliga abstractionen ifrån allt hwad i det samma werkeligen existerar), så kan man sedan på blanka ytan med största ordentlighet krita sina figurer. Men Rec. som kanske här stigit nog högt att till och med nappa den berömda tidsandan i wingen, måste sänka sin flygt och måtta sin hänryckning; ty wi ha att tala om policen i Upsala stad. Då detta ämne, såsom wi nämnde, i all sin ringhet, likwäl gifwit Comitéen och Anmärkaren tillfälle till en så eclatant anwändning af det ytliga systemet, wilja wi äfwen derpå i korthet försöka wåra krafter. Wi betrakta först saken i allmänhet. På ett ställe finnas twenne auctoriteter af den beskaffenhet, att i allmänhet, den ena ej kan subordineras under den andra. De komma i conflict med hwarandra inom sitt gemensamma territorium. Både lag och lång häfd ha stadgat det skick, att då denna conflict yppas, målet afgöres genom öfwerenskommelse af ömsesidiga deputerade. Först hwad wid denna förlikningsnämnd ej kan slitas får afgöras genom klagomål på högre ort.— Rec. finner detta skick förnuftigt och enligt med Sakens natur. — Nej! ropar Anmärkaren, Ytan herrskar. Enligt ytans identitets system finnes på ett ställe blott en local auctoritet, som swarar för ordningen på stället.

Den ena auctoriteten måste här subordineras under den andra. — Men enligt förutsättningen kan ändå ej den ena helt och hållet subordineras under den andra, äfwen ej i det som rörer ordningen på stället, i fall t. ex. om den som man will subordinera har en egen folkmängd att styra, för hwars disciplin den är ensam answarig. Om således bägge auctoriteterna i ett sådant affeende måste wara af hwarandra oberoende, så finnas ändå alltid twå ej under hwarandra subordinerade auctoriteter, och collisioner kunna lika wäl uppstå. — Gör ingen ting, säger Anmärkaren: detta är blott ett af undantagen från min allmänt gilltiga regel för den stora enheten af administration och jurisdiction, hwilket wäl i sjelfwa werket upphäfwer den; men den står dock fast. Den ena auctoriteten måste likafullt i anseende till ordningen, på stället subordinera under den andra. Uppstå nu collisioner så må den subordinerade genast klaga på högre ort. Ingen förlikningsnämnd: promt proceß! Ty allt detta går ut på att utrota Juristwäldet i Swerige. — Wi komma nu till tillämpningen, som torde göra saken ännu mera klar. Den ena af deßa auctoriteter är Consistorium Academicum, den andra är Upsala stads Magistrat. Den folkmängd för hwars disciplin den Academiska auctoriteten är, och äfwen enligt Comiténs förslag framdeles bör, som hittills, bli ensam answarig, är ej en wanlig folkmängd. Det är den studerande ungdomen, omkring tusen ynglingar, samlade på ett ställe i lifwets retligaste ålder, hwilkas disciplin också naturligtwis är ställets mest grannlaga ordningsmål. Denna disciplin skall enligt förslaget, åt den Academiska auctoriteten helt och hållet lemnas, men med ordningen på stället skall den slätt intet ha att skaffa, utan all andel i stadens policemakt densamma genast beröswas.— Dömme en hwar hur wäl detta samanhänger! — Man inwänder: den policemakt hwarom här talas angår mer saker än personer och innefattar egentligen de till stadens

styrelse hörande ekonomiska mål. Om än så wore, så, då det är fråga om en Corporation, hwilken, som den Academiska i Upsala, ej blott i andra afseenden har och mäst hafwa en af staden oberoende styrelse, utan äfwen besitter grund och förmögenhet på stället och inflytande på deß ekonomiska wälstånd i wida större proportion, än andra corporationer, hwilkas exempel man welat åberopa såsom äfwen egendomsägande i städer, och likwäl i ekonomiska ordningsmål underkastade stadsauctoriteten; är det lika billigt som det enligt gällande författning är lagligt, att denna corporation hörer, då den skall i sådana mål beskattas och beläggas med utgifter: utgifter, för hwilka, i fall de drabba werket, den är serskildt sin Canceller och deßutom staten i allmänhet reda skyldig. Collisioner äro, som sagdt är, oundwikliga blott derigenom, att den Academiska auctoriteten såsom serskild i alla fall måste finnas. Att införa en partiell subordination emellan deßa ändå alltid coordinerade styrelser med hänwisning till den mißnöjde att klaga, är wißerligen att både mångdubbla deßa collisioner, och att låta hwarenda af dem provocera proceß. I stället att sådana mål nu, såsom i långliga tider, genom gemensam öfwerenskommelse ordnas, och i fall omständigheterna så fordra (enligt Kgl. Bref wet af d. 9 Jan. 1759) öfwerlemnas åt deputerade af begge Societeterna att slitas, och i detta fall gemenligen af dem äfwen nöjaktigt afgöras. Är ingen öfwerenskommelse möjlig, står klagan öppen. Men hwad är skälet att nu förbjuda en så beskaffad öfwenskommelse och i stället påbjuda klagan? Rec. ser intet, i fall man ej will motwerka sitt ändamål — Men policen är ej blott ekonomisk, och då den angår saker, rör den tillika personer. — Brandwakt, brandsyner, all slags wakthållning, fattigwård, tillåtna eller otillåtna allmänna nöjen, ordningen i allmänhet, (ty hwem kan här uppräkna allt?) allt sådant hör till Policemaktens område, af alla makter den mest obestämbara och den som mest ingriper i hwars och ens dagliga lif. Och just denna är det som man anser för så afgjordt kunna och böra rent och genast afsöndras, liksom ej den disciplinsmakt, som man i anseende till de studerande will qwarlemna hos Consist. Academicum, sjelf ej wore en wigtig integrerande del af policen? Om Justice och Disciplin wid en Högskola nödwändigt gripa in i hwarandra, så äro Police och Disciplin ännu mer oskiljaktiga. Det synes Rec. wara ostridigt och af Consistorium fullkomligen bewisadt. Rec. anser, såsom redan yttradt är, följderna af denna söndring för ändå wigtigare än om Justicen wid Academien skulle skiljas från Disciplinen. Egenteliga brott äro bland den studerande ungdomen så sällsynta, att, wore ej principen i allt wigtig, det kunde föga betyda om en student i brottmål en gång kanske i ett Decennium kallades inför Upsala Kämnärsrätt i stället för Consistorium Minus (hwilket äfwen de skriftställare må besinna, som af öfningen i att stå för Kämnärsrätt tyckas wänta en så märkelig effect emot den Academiska så kallade Isolerings-andan och en så förträffelig wäckelse till medborgerlighet hos studenterna; i fall ej just fallets sällsynthet kunde göra en motsatt effect). I civila Studentmål, mest små skuldfordringsmål, blefwe wißerligen olägenheten större af afsöndringen; men utan twifwel störst i de med Disciplinen så nära sammanhängande Policemålen. De nu i detta afseende möjliga collisioner emellan Stadens styrelse och den Academiska äro genom lag och lång erfarenhet lätt slitna, nästan i samma ögonblick de uppkomma. Om de någon gång befunnits swårare att afgöra, så torde det ej böra tillskrifwas någondera af dem, utan snarare en tredje, den allmänna polismakten i Länet eller Landhöfdingeämbetets, hwars gränsor i afseende på den Academiska, ehuru temligen tydligt de samma, som Magistratens i Upsala stad, likwäl genom uttryckelig författning förtjente att bestämmas. Rec. känner

ej om det just är ämbetsmän på denna upphöjdare plats, som i Swerige bäst wisat sig weta, huru långt i allmänhet Policemaktens gränsor böra sig sträcka. Hwad han önskar är, att studerande Ungdomen ej i detta afseende måtte lemnas till experimentämne.

Rec. går nu att upptaga ett par ytterligare inkast af Anmärkaren. Sedan han nemligen anfört ett Consistorii, i afseende på Academien i Rec:s tanka fullkomligt grundade yttrande, att Justice, Disciplin och Police äro „tre delar af ett helt, så sammanflätade i en ring, och så djupt ingripande i hwarandra, att de icke kunna åtskiljas, utan att det hela skall på trenne ställen kroßas — frågar han s. 87:" huru har det hittills warit möjligt att i', sielfwa werket skilja dem åt? "Alla Justitiemål gå ju redan, i wanlig wade- eller beswärswäg till Öfwer-domstolarna: Disciplinsmålen åter till Cancelleren? Och Politiefrågorna, dem Academiens styrelse behandlar gemensamt med Stadsstyrelsen eller Landshöfdingen fullföljas ju i den serskilda ordning, som för slika mål är stadgad? Månne det nu kan wara farligare eller mera förkroßande, att låta deßa olikartade saker börjas på sina särskilda ställen, än att låta dem på särskilda ställen fullföljas och slutas?" — Anmärkaren har blott härwid ej insett, att just emedan Justice och Disciplin wid ett Universitet nödwändigt ingå i hwarandra, hwarje Academiskt mål i sitt hela måste öfwerlemnas åt Universites-domstolen, och att derföre söndringen af hwad som i målet eller i serskilda mål hör till allmän Justice och till Disciplin eller Police — till Lagen eller till Constitutionerne — wäl efter den Academiska domstolens behandling af målet kan afsöndras och gå sin egen wäg, men ej förut. Riktigt frågar också Consistorium, i fall denna söndring anses möjlig, (Bet. s. 188) „Hwem kan i förhand bestämma, hwad en bestärd ransakning skall wid deß fullbordan framställa brott emot Justicen, Disciplinen eller Policen? (Wäl kan deremot på förhand bestämmas, att hwarje brott mot Justicen hos en student tillika är Disciplinsbrott) „Hwem kan säga, hos hwilken Auctoritet ransakningen borde företagas, då det först blifwer deß resultat, som skulle utwisa sådant"? — Man ser således att just i detta fall Anmärkarens föreslagna förenklande af sakernas gång är ett intrasslande ett wäckande af nya collisioner i stället för de gamlas undanrödjande. — Med detta inkast af Anmärkaren, förenar sig ett annat, på hwilket han sjelf lägger mycken wigt. Han anför nemligen under rubrik af „forntids och samtids wittnesmål i saken" s. 89 åtskilliga exempel derpå, att den Academiska jurisdictionen flerestädes före detta umburits och för det närwarande werkeligen umbäres, utan någon wetterlig olägenhet. Hwad de förstnämnda eller de åldre exemplen angår, så lära de inskränka sig till Universitet belägna i hufwudstäder, der den Academiska Jurisdictionens naturliga gränsor måst inskränkas för en ytterre nödwändighet, nödwändigheten att i samma mån centralisera all police- och ordningsmakt, som denna makt har att göra med en större maßa af på ett ställe samlade menniskor. Hwad nutidens exempel af den Academiska jurisdictionensumbärlighet, "utan någon wetterlig olägenhet" — åter beträffar, så är Rec. åtminstone i tillfälle att kunna åberopa ett sakkunnigt wittne. Profeßor Krug i Leipzig, en ansedd lärare, för öfrigt bekant för sina afgjordt liberala tänkesätt, yttrar sig i Tidskriften Hermes för 1819 III St. f. 311: om de Tyska Högscholorna: „Wi fråga: Ifrån hwad tid är det så oroligt och oordentligt på wåra Universitet, att regeringarna derpå blifwit uppmärksamma? och wi swara: Sedan regeringarne sjelfwa betagit Universitetens Rectorer medlen att bibehålla lagar och ordning inom sin jurisdiction. Må man wäl behjerta denna punkt (tillägger denne lärare) innan man beslutar någon ytterligare förändring. Ingen auctoritet i werlden kan werka utan de dertill egnade medel.

— — „Wi mena här förnämligast den Academiska Jurisdictionen. Denna, som wisare förfäder på goda grunder hade förlänat Universiteten, har man antingen helt och hållet eller åtminstone till största delen berösvat dem. På det högsta har man lemnat dem Civiljusticen, eller till och med endast Disciplinen. Men huru ofta gripa Disciplinsmål in i justicen, äfwen in i criminaljustiten och policen! En ren söndring är här omöjlig" — Och på ett annat ställe, s. 317. „Man förgäte blott ej, att den förmenta erfarenheten af indisciplin, hwarur man will härleda nödwändigheten af den Academiska Jurisdictionens upphäfwande eller inskränkning först blifwit gjord, sedan man upphäfwit eller inskränkt den Academinska jurisdictionen." Att den Academiska jurisdictionen blifwit upphäfwen i Frankrike känner Rec.; men han känner ock, att det war Villers, som rådde en fransysk regering (den Westphaliska i Tyskland) att bibehålla den; och han känner tillika ur dagens nyheter, att fransyska studenter nu stundom få hållas i ordning med bayonetten. — Skulle det wara beklagligt att det aldrig kommit dertill hos oß? — att Upsalastudenter utmärka sig genom förtroende för lärarne, enighet sins emellan, ett allmänt nit att inom sig beifra all låghet och alla oordningar, som säkrast förekommer dem, en anda, som lika listigt omfattar allt godt och ädelt, som den från sig stöter och afskyr det owärdiga, den uppriktigaste tillgifwenhet för sakernas nya ordning i Swerige, wördnad för all laglig myndighet, kärlek för Konung, Konungahus och fädernesland? — att det obscura privatlifvets dygder werkeligen ännu för dem äga något wärde, ja att de förmodeligen äro nog gammalmodiga att anse dem såsom grunden och första willkoret för allt offentligt lif, som är mer än ord och klärd? — att ej en gång fronderiet, den småaktiga malicen, det politiska sqwallret ibland dem wilja ha rätt uppkomst, oaktadt allt påblåsande från annat håll af sig så kallande opinionens or-

ganer, som, ty wärr, här förlora sitt wäder i wädret? — Äro deßa egenskaper den skråmåßighet, den småstadsanda, den kålborgarton, som den ostuderande ungdomen af hufwudstadens små statsmän så idkeligen och så högljudt förebrår Upsala Academi och deß studerande ungdom, så låtom oß hålla deßa tillwitelser till godo!

Rec. har sagt sin tanka om det wäsendtliga af den Academiska Jurisdictionen, d. w. s. så wida den rör den Studerande Ungdomen, och han tror sig ha styrkt att denna jurisdiction fordrar för sitt ändemål hela omfattningen af Justice, Disciplin och Police. Hwad deß utsträckning till andra, till Lärarna och på stället wistande Academiska tjenstemän (i andra mål än tjenstens) angår, så lönar det mödan att derom höra Consistorii eget yttrande. Det har i sina anförda bewis för Acad. Jurisdictionens nödwändighet också endast fästat afseende på den Studerande Ungdomen. Det säger sig (Betänk. s. 131) „uppriktigt erkänna att om icke denna ungdom ingått i Universitetscorporationen och om denna bestått blott af tjenstemän eller medborgare i mannaåldern, så hade det wäl icke warit skäl att för deßa yrka en serskild domstol." — Det enda skäl som nu derföre anföres är, att, när en Academisk domstol finnes, denna också kan anses för Lärarnes naturligaste forum „ehuru ej för deras skull inrättad." Men det tillägges ock s. 132 att Consistorium Acad. ej härwid egenteligen will uppehålla sig, „emedan det icke förswarar någon rätt, som det will hafwa i något afseende kallad en sin rätt, utan Universitetets i det hela." — Angående Jurisdictionen öfwer Academiens lägre betjening och Academiska personers husfolk, säges s. 134, „att det kan wara Academien "alldeles likgilltigt" till hwad forum deßa personer anwisas, men att, i fall den Academiska domstolen anses för Lärarnes naturliga, det woro oformligt att ifrån densamma skilja de personer som stå under deras husbondewälde. — Rec., för hwilken det som ej är det wäsendtliga af saken också är fullkomligen likgil-

tigt, instämmer i allt detta. För wäsendtlig anser han den Academiska jurisdictionen öfwer de studerande i hela den omfattning, som Academiska Constitutionerna åt den samma i detta afseende ge. Denna jurisdiction med allt hwad för deß utöfwande är nödwändigt, är det också otwifwelaktigt, som finnes bekräftad i 24 §. af Presterskapets privilegier, då der stadgas att äfwen studenter skola wara deras ordinarie härtill brukliga rätt wid Academierne undergifne, och icke mot skäl derifrån dragas. Men den har ett bättre stöd i sakens natur än i alla privilegier. Att deremot Presterskapets privilegier ej ge något stöd för Lärarnes lydande under serskild jurisdiction, om äfwen ordalydelsen i 3 §. af deßa privilegier, der Academiska Lärare försäkras om bibehållandet af deras wälfångna friheter, lätt skulle kunna föranleda denna tanke, derom har Anmärkarens här ostridigt sannare tolkning öfwertygat Rec.

Det återstår, sedan Rec. slutat sin granskning af hwad som egenteligen angår Acad. Jurisdictionen, att 1) säga några ord om Anmärkarens ytterligare pia desideria i afseende på den Academiska inrättningen. — Rec. skall deraf taga sig anledning att tillägga några egna fromma önskningar. — 2) Att taga åtskilliga andra ideer af allmännare interesse, som i Anmärkarens skrift förekomma, i betraktande. — Hwad det första angår så concentrera sig deßa pia desideria i en enda fråga, i hwars beswarande efter önskan Anmärkaren tyckes se alla sina öfriga fordringar i afseende på Universitetet krönta med uppfyllelsens mått. Frågan är: „Wore det ej i allmänhet bättre om Universitet ej låge i en småstad"?" Wore ej Universitetets förläggande till hufwudstaden ett af de mest wälgörande steg, som för nationalbildningen möjligen kunna widtagas?" Anmärkaren är afgjordt af denna tanka. Rec. hade wäntat sig det och finner det consequent. Det system af ytor, som Anmärkaren hyllar, skulle bli osammanhängande, om ej en wiß yta fluteligen skulle proclameras såsom central-enhet och såsom sjelfwa den yttiga principens representant. Anmärkaren ger denna ära åt hufwudstaden; och derigenom får äfwen i afseende på Universitetet en i sig sjelf mindre wigtig omständighet, nemligen localen, plötsligen en så stor wigt, att han för den förmenta nödwändigheten af dennas ombyte, ej ens med en blick bewärdigar de fördelar och inrättningar, hwarmed seklers wård och frikostighet utrustat Academiens nu warande local, och hwilka på ett annat ställe ej så lätteligen igenfinnas. Ty (hörom!) det är i sin hufwudstad och genom de dit sammanlöpande mångfaldiga föreningsbanden, som ett folk egenteligen känner sig utgöra ett helt och åstådar sin enhet. (stackars wi andra landboer och småstadsboer, som för det mesta äro utan åstådning och enhet!) Der måste centralpunkten wara för Nationens högsta krafter, i lagstiftning, i styrelse, i wettenskap och konst, i allt hwad som hör till folkets offentliga lif; der borde Nationen, på ett enda ställe, äga tillgång till allt hwad den förmår samla af wärde för sin cultur; der borde hwilken som wille, ehwad han wore academisk borgare eller statsborgare i allmänhet kunna höra, föreläsningar af nationens förnämsta wettenskapsmän i alla möjliga kunskapsgrenar. Att låta Universitetet afsöndras från hufwudstaden är att göra Nationens intellectuella circulationsmedel till en död skatt, att flytta det till hufwudstaden är att göra dem till ett lefwande capital, en för hela folket gemensam och tillgängelig egendom. Sjelfwa wettenskapsmannen skulle då — ej mera som en skalbagge sluten inom sitt eget skal — i fullt mått lära känna till hwad ordning i samhället han rätteligen hör, — lära att sann classisk bildning är något helt annat än en död lärdomsmaßa, inpumpad i hjernan genom ideligt läsande i böcker, lära att Universitetshyggnaden kan stå på ett tjenligare rum än ibland skråhärbärgen för att öfwer dem stolt framskjuta. Universi-

Universitetet skall sjelfmant upphöra attt wara en stat i staten — den wettenskapliga bildningen göras lika mycket i werlden, som i studerkammaren om ej mera. Emellan Nationen och Universitetet skall ett ömsesidigt inflytande äga rum, lika gagneligt för båda. Den enskilde medborgaren skall wärdera och ej sällan med framgång idka wettenskaperna; ämbetsmannen skall ej anse sina studier slutade i samma stund han tog sin examen och wettenskapsmannen skall ej med förakt se ned på det praktiska lifwet eller tro sig göra nog, då han år från år blott låter studenter läsa sina lexor: han skall bli warse att det ges ett högre medborgarelif än kälkborgarens, en större ämbetsmannaskicklighet än routinens och en friare luft att lefwa uti för Wettenskaperna än bokskåpens. — Så låter sig Anmärkarens röst förnimma, åtföljd af det imposanta Amen i ett publicistiskt chorus *). Rec. behöfwer werkeligen att hämta andan något litet efter afskrifwandet af denna Dithyramb. — Han ser hufwudstadsandan på mäktiga wingar höja sig och drifwa småstadsandan på flykten, — han ser den senare skygg tumla tillbaka bland skråhärbergens störtande ruiner — han hör kälkborgartonens sista flämtande suck — han skådar och förnimmer hufwudstadsandan, den stora Platsandan **) i landet plötsligen göra ett magiskt tecken och pladask! ***) — Universitetet liggande i hufwudstaden, Muserna wänligt uppenbarande sig i den friare luften af Stockholms torg och gator, och Parnaßens förflyttade lärda får med perplex förtjusning upp-

*) Egentligen twåstämmigt (Argus och Courir) men man känner publicisternas påstådda virtuositet att äfwen sjunga solo chorus.

**) Ett nytt ord, bildadt efter analogien af placemajor.

***) Kallas eljest af Couriren ett raskt steg af lagstiftningen.

stämmande ett carmen gratulatorium åt det på alla sidor inbrytande offentliga lifwet! — Han warseblifwer slutteligen samma segrande anda, utplånande den gamla grundsatsen: Allt på sin plats, och i stället skrifwande: Platsen är allt *).

Efter detta egna försök i den dithyrambiska genren, bege wi oß åter ned till den prosaiska betraktelsen. Allwarsamt! Wore det fråga om inrättande af ett nytt Universitet, så borde, bland andra omständigheter, wißerligen den af den tjenligaste local äfwen komma i fråga, och att en hufwudstad i detta afseende tyckes erbjuda wißa fördelar nekas ej. Deßa fördelar äro alla på de practiska wettenskapernas sida. De stora practiska inrättningarna äro merendels förenta i hufwudstaden. Der har läkaren tillfälle till den lärorika erfarenheten på de stora sjukhusen, juristen kan med sitt studium förena erfarenhetslära af landets förnämsta domstolar. I alla practiska wettenskapsämnen, som fordra dyrbarare eller mer complicerade försök och medel erbjuder hufwudstaden möjeligen en lättare tillgång. Deßa fördelar motwägas dock af andra olägenheter.

(Fortsättn. e. a. g.)

*) Point de salut hors de Paris är ordspråket af Les Badauds de Paris. Man citerar ett dylikt af Londons Cockneys. Om det finnes en Stockholmsk Badaudism wet ej Rec. Han känner åtminstone ej för den något Swenskt namn; i fall ej Anmärkaren för sin del will anse den stora Kälkborgartonen för expressift nog.

Rättelser.

Sid. 489 r. 15 monde läs mode
s. 492 sista r. le — les

Swensk

Literatur-Tidning.

N:o 34. Thorsdagen den 19 September 1822.

Recension:

I. Handlingar rörande wäckt fråga om Jemnkningar i Upsala Kongl. Academies Constitutioner. Upsala, Palmblad & C. 1821. 269 sidd. 8:o.

II. Ett och annat om Corporationer, Privilegier, Nämnd i Domstolar etc. etc. etc i anledning af Consistorii Academici i Upsala Betänkande om den Academiska Jurisdictionen. Stockh. Nestius 1822. 94. sidd. 8:o.

(Fortsättn. fr. N:o 33.)

Den genom det practiskas gifna öfwerwigt så lätt äfwen uppkommande uteslutande practiska riktningen af all wettenskap kan på ett Universitet, såsom sådant, redan ha en ofördelaktig inflytelse och förstöra deß egentliga charakter. Ty denna charakter är i och för sig sjelf theoretisk. Ingen kan lifligare än Rec. wara öfwertygad om det practiskas stora wigt och wärde. Men han hyllar äfwen här grundsatsen: allt på sin plats. Scholan måste föregå det werksamma lifwet, theorien måste föregå practiken, ej blott derföre att den förra i allmänhet grundar den senares regel, utan äfwen derföre, att den tankans Gymnastik i rent wettenskapliga ämnen, som utmärker theorien och scholan, först bildar tankan, denna menskligheten mäktigaste organ, liksom i kamp med sig sjelf och inom sig till kraft, lif och sjelfständighet att kunna werka utom sig. Det är den theoretiska betydelsen af all uppfostran. Det fanns en tid (och wi förmoda att den ej är förliden) då man, efter en föregående tids sammanblandning af alla saker äfwen i uppfostran, åter begynte inse denna theoriens betydelse i och för sig sjelf i all underwisning, begynte också i wårt fädernesland att allmänneligare erkänna skadan af det tidiga sammanmängandet af allt theoretiskt och practiskt i unga hufwuden, och förwändheten af det förras ständiga underordnande för wisa så kallade reella ändamål — och wår till sin princip goda och sunda nya Scholordning är lyckligtwis en frukt af denna insigt. Wi skola hoppas att denna bättre insigt ej så lätt står att öfwerwäldiga, och med det samma åt Universitetet förwarar deß wäsendtligen theoretiska bestämmelse; ehuru wisa bearbetare af allmänna tänkesättet, hwilka såsom cast- och skråanda smäda allt hwad i wettenskap och konst höjer sig öfwer den all-

männa wattenytans niveau, på hwilken de för dagens flägt sprida sina segel, föga kunna wara belåtna med den opartiska wettenskapliga forskningen, hwar den än finnes, och serdeles om den finnes på en plats något satt utom den theater, der de åtminstone tro sig om att kunna ge ton och spela orakel.

Man skall anföra emot oß exemplet af de berömda Universiter, som werkeligen finnas i hufwudstäder; men detta bewisar ej mer än att platsen för ett Universitet är i allmänhet långt ifrån att wara den wigtigaste omständigheten, och att så snart det wäsendtliga finnes, skickliga lärare och wettenskaplig anda, mindre olägenheter äfwen bli mindre märkbara. Dock kan ej nekas, att den Uniform i meningar, som merendels utmärkt t. ex. Frankrike, ibland annat äfwen haft sin orsak deri, att de i den offentliga underwisningen ingående philosophiska wettenskaperna warit underkastade wäldet af societetens ton i hufwudstaden och af det der herrskande interesset. Om af denna Uniform i senaste tider blifwit twenne Uniformer, så har äfwen detta mindre en wettenskaplig än en politisk orsak; och hwad är också följden i wettenskaplig hänsigt? Jo, att hwarje sanning, så snart den rör högre och allmännare intressen, framfödd i sjelfwa partiandans medelpunkt, har så mycket swårare att sjelf wärja sig för smittan af deß gift, hwilket den under sådana omständigheter merendels förer med sig till werlden och har i samma mån upphört att wara sanning — att det egentligen medlande i alla saker, den på skäl grundade opartiska insigten, knappast mera har någon plats, mindre någon werkan. — Skulle det wara en olycka, att det finnes wettenskapliga asyler, dit den politiska factions-andans furier ej ännu trängt, och hwilka genom sjelfwa sin charakter böra från den samma wara fridlysta --att ungdomen inwiges åt Wettenskap och Konst i deßa fristäder, ännu ej förströdd genom grannskapet af den stora statsmachinens uller? — Man skall inwända att söndringen af den Wettenskapliga Uppfostringsanstaltens från medelpunkten af nationens practiska lif i hufwudstaden lätt å andra sidan föder en theoretisk ensidighet. — Möjligt — Dock dels förswinner denna genom inträdet i det practiska lifwet, dels har theorien mot densamma ett correctif i sig sjelf genom sitt nödwändiga sträfwande till allmänhet och rätthet, då deremot en från början bibringad practisk ensidighet häftar swårare och blott genom bättre insigt kan lösas. Att ett sjelfständigt wettenskapligt sträfwande aldrig upphört att utmärka Upsala Academi — ehuru deß lärare sjelfwe torde wara de förste att erkänna, det Universitetet räknat större namn än nu — det skall ingen kunnig neka. Att det ferment, det begrundningsämne, som derigenom oupphörligen blifwit inkastadt i allmänna tänkesättet--ehuru ofta nog i osökt opposition med den herrskande opinionswinden för dagen — är och har warit det allmännaste och mest genomgripande symptomet af wettenskapligt och litterärt lif i Swerige, det wåga wi djerft påstå. Och om Universitetet nu, då man hittar sina liberala ideer på landswägen, också om dem förstår något mera, än att, såsom wanligast sker, lika obeswäradt ge dem ifrån sig, som de blifwit inhämtade — om det, sedan hwad som i deßa ideer håller wettenskapens prof, ifrån Upsala kanske först i fäderneslandet blifwit utbredt, nu, i följe af denna äldre bekantskap, äfwen skulle ha eller åtminstone ha bemödat sig att winna en närmare kännedom af deras anwändning och mått, så torde det ej just deruti wara att lasta. — Olägenheterna i sedligt afseende af Universitetets förläggande till hufwudstaden måtte ha framställt sig för Anmärkaren, efter ett sådant inkast är det enda han söker att beswara. Han gör det med ett högst öfwerflödigt förswar för den Stockholmska Ungdomens seder. Men han betänker ej, att denna ungdom i allmänhet, der står i ordentliga husliga förhållanden eller också redan i enskild eller allmän tjenstbefatt-

ning. Han betänker ej skillnaden i belägenhet mellan denna, utan nära sammanhang sins emellan, men wäl med sina förwandter och förmän lefwande spridda ungdom, och en ungdom, såsom den Academiska, genom gemensam sysselsättning och disciplin till ett slags eget samfund nödwändigt förenad, utan att likwäl kunna underkastas scholastiskt twång. Han betänker ej, att det goda liksom det onda smittar i ett sålunda närmare förenadt samhälle, och stiger i mångdubbelt förhållande, att en utswäfwande och oädel ton der hänför och skadar mera, och att ett sådant samfund wäl är tillräckligt förenadt för att en dylik ton (lättare inkommen under öppen tillgång till alla slags förströelser för en lifsig ålder och derigenom ökade behof) skulle kunna gripa omkring sig, men deremot genom en i hufwudstaden nödwändigt inskränktare Academisk jurisdiction, genom en nödwändigt också ofullkomligare disciplinsmakt, icke tillräckligen förenadt att af denna förening äfwen kunna njuta alla de goda werkningarna. Allt detta synes Rec. åtminstone wara wärdt att betänka. Och will man wädja till erfarenheten, så frågar Rec. den kunnige och opartiske: lider ej en annan för öfrigt med skäl wälkänd äfwen så kallad Academisk inrättning, utmärkt genom den dyrbara fördelen af ett ganska nära grannskap till hufwudstaden, i sjelfwa werket så wäl af denna omständighet, som af en annan, nemligen lärarnes ringa myndighet öfwer lärjungarna? För Rec. synes det afgjordt, att ju mer genom föreskrifters ofullkomlighet, eller genom omständigheters inflytande det allsidiga bandet emellan lärare och lärjungar wid en läroinrättning upplöses, ju mer skall inrättningen deraf känna de ofördelaktiga werkningarna.

Men, såsom sagdt är, wore det fråga om inrättande af ett Universitet, så borde ej blott olägenheterna af deß förläggande till hufwudstaden tagas i betänkande. Äfwen fördelarna, så de ej skulle winnas på bekostnad af andra redan bepröfwade, kunde då få sin fulla wigt, ehuru Rec. är öfwertygad att de förra merendels bli större *). Men finnes redan detta Universitet, och har i långa tider wisat, att det på sin plats uppfyllt och kan uppfylla sin bestämmelse, så är deß flyttning till hufwudstaden — med öfwergifwande af de försäkrade, genom generationers försorg och frikostighet samlade förmåner det i sin närwarande local njuter — med öfwergifwande af sina minnen, — och hwilket ställe i fäderneslandet äger i historiskt och wettenskapligt hänseende genom höga högkomster wördnadswärdare Penater än Upsala? — så är, säger Rec. denna flyttning en helt annan fråga — och uppoffringen af säkra förmåner, för den problematiska och i allt fall högst partiella winsten af en ny local, ett oförstånd. — Också är det ej för att söka afwända från Upsala Academi ett sådant öde, som Rec. yttrat sig deremot. Han tror att det alldeles ej är att befara. Men det kunde höra till saken, att, äfwen genom detta exempel, wisa, huru föga wißa förslagsmakare, om de rådde, fråga efter att förstöra, under det man gör deras skapande förmåga första hedern med att den ej omtalas. —

Hwad de practiska wettenskaperna beträffa, så fordra de dels sjelfwa en wällagd theoretisk grund, dels finnes i den mån deras egen theori behöfwer antingen praxis eller ständig hänwisning på det practiska, de dertill nödiga apparater, redan wid Academien, och de skulle kunna finnas ännu fullkomligare, och flera lärare i theorien af äfwen practiska wettenskaper der kunna med nytta anställas, om å ena sidan inga fördomar hindrade, och å den andra

*) Att fråga redan uppstått, om att flytta det nya Universitetet i Berlin ifrån hufwudstaden, har Rec. åtminstone hört sägas; ehuru han ej kan gå i borgen för sanningen af denna underrättelse.

det ej hörde till wår tids lynne, att hellre i allt göra nya begynnelser och i all slags lärowäg multiplicare entia, än utbilda hwad som redan är. Det practiska i stor skala, hwilket ändå ej wid ett Universitet kan få sin plats, bör inhämtas wid de stora practiska inrättningarna, i hufwudstaden eller hwar deßa finnas, och det förenar sig på detta sätt lätteligen med Universitets studierna. Så har Upsala t. ex. en med skäl berömd medicinsk Schola, utmärkt genom den humanistiska bildning och den noggranna och sunda theoretiska grundläggning den fordrar af sina lärjungar. Man har ej sett, att Lazarettstjenst i Stockholm, för den medicinska cursen i Upsala, af Lärjungarna funnits obeqwäm eller af Lärarne öfwerflödig. — Det skulle tyckas, att staten borde fordra ej mindre omsorg för de unga män, åt hwilka den i en framtid skall anförtro rättwisans skipande, än för dem, åt hwilka den lemnar allmänna hälsowården, att juridiska facultéten borde för ämbetsmanna ämnens bildning wara underkastad ej mindre stränga föreskrifter än den medicinska. Deßa föreskrifter finnas ock i Universitetets författning, som fordrar för den juridiska facultetens Grad, på samma sätt en genom en föregående examen i philosophiska facultéten pröfwad humanistisk bildning, derpå en egentelig theoretisk pröfning i juridiken, samt äfwen slutteligen en practisk curs. Men den lärda wägen har här alldeles skiljt sig från ämbetsmannawägen. Staten har sjelf genom egna författningar infört en genwäg, och derigenom skadat sig sjelf lika mycket som Universitetet. — Rec. kommer nu till sina egna pia desideria i afseende på Academien. De rikta sig liksom Anmärkarens förnämligast på en punkt, men som torde befinnas wäsendtligare, neml. (för att här ej tala om den aldrig med Universitet förenade militära underwisning n) den ofullkomliga, lexlika bildningen af ämbetsmanna-ämnen i civila tjenstegrenar inom fäderneslandet; och, då Rec. är fullt öfwertygad, att han här widrör den swåraste och till sina följder wigtigaste skadan i wåra Academiska inrättningar, skall han äfwen tillåta sig en större utförlighet i ämnets framställning. —

I en beswärsskrift mot Förmyndareregeringen under Konung Carl XI:s minderårighet år 1665 önskade Rikens Råd sig upplefwa „den lyckaligheten, att personen wäljes efter beskaffenheten af tjensten och ej tjensten lämpas efter personen." En sådan föreskrift emot denna i alla afseenden swaga regering war grundad, och kunde äfwen oftare ha ägt sin anwändning. Men i allmänhet war under perioden af Sweriges politiska storhet iakttagandet af den wigtiga grundsats, som Swenska Rådet i sitt nämnda yttrande yrkade, en ibland orsakerna till denna storhet. Denna hade gjort rörelsen uppåt allmän i nationen och öppnat för all slags förtjenst ett widsträckt fält. Förhållandena påkallade en motswarande werksamhet. Medelmåttan blef öfwerallt efter och stadnade på sin naturliga plats. En stor practisk anda gjorde ofullkomligheten i de offentliga bildningsanstalter, att mest wara beräknade för det andeliga ståndet, mindre märkbara, under det de elementer af grundelig classisk lärdom, som i deßa lärowerk bibringades, likwäl blefwo så mycket fruktsammare i allmänhet, och utbildades äfwen hos de högre, (som från början mest inhemtat dem genom enskild handledning) wid fäderneslandets Universitet, och tillika wid utländska Academier, på den tid, då resor ansågos böra fullborda en Swensk Adelsmans uppfostran. — Också såg man ofta Lärda kallas till wigtiga tjenster och stiga till rikets högsta wärdigheter, och på samma gång de stora sjelfwa lärdt bildade. — Den politiska storheten föll, — och de nu följande Swenska så kallade partitiderna woro wißerligen, såsom alla sådana, tjenliga att utbilda personlig skicklighet och wisade äfwen denna werkan. Men personlig skicklighet uppehåller ingen stat, om ej det helas ändamål förenar denna skicklighet och riktar alla deß kraf-

ter till ett syfte. Elfest slåe sig skickligheten på sina enskilda ändamål, tjenar sig och förstör det hela, såsom också fallet merendels war. Den fordna impulsen, statens egen storhet, wår borta, och att de gamla werkligheterna stodo qwar såsom anspråk war en olycka mer. Man wißte ej att finna sig i det nya förhållandet. Det återstod en försummad, ej oädel ära, att läka de sår, som eröfringsandan gifwit fäderneslandet, och att grundlägga deß inre wälstånd. Man förde också deßa grundsatser en tid i skölden, men i allmänhet utgjorde de ej tänkesättet, sedan man hämtat sig efter första förstörelsen; och det wißerligen ej wisare, men mer lysande parti, som nu bar framför sig återställelsen af de förlorade eröfringarna och det gamla politiska inflytandet, blef det herrskande, emedan det war det populärare och hade träffat nationens hemliga önskan. Ändamålet hade kunnat ursäktas: de anwända medlen kunna ej finna ursäkt. De woro twertom sådana, att man måste twifla på alfwaret med ändamålet och mißtänka det som en pretext. Man tycktes ha förgätit, att ett stort ändamål fordrar stora uppoffringar; men man kom deremot ihog från den förra tiden, att krig är ganska alfwarsam och betänklig sak. De stora ändamålen skulle derföre nu winnas på ett fint, oskadligt sätt genom begagnandet af conjuncturerna (ett walspråk som nu ofta med en mystisk mine uttalades) genom alliancer, genom en lycklig coup, och, om det kom till krig, genom krig, som ej woro ämnade att bli något krig, utan endast demonstration, och hwarwid man förespeglade nationen att den ändå skulle winna på subsidierna. Man känner de ömkliga resultaten af denna djupa statsklokhet. Att de endast herrskade genom sken och bländwerk, genom uppställandet af den gamla national-äran såsom ett fantom, hwilket dårade hopen, kunde snart ej undfly ledarna sjelfwa, och från ögonblicket af denna insigt begynte corruptionen. Herrawäldet är likwäl i sig sjelf något alltför werkligt, för att kunna såsom bländwerk förkastas, om det också på ett bländwerk grundas. Man bibehöll det så älskade skenet af Sweriges politiska inflytande genom köpslagan med deß ännu genom ärofulla minnen betydande namn i alliance-wägen. Det war likwäl att försöka sin wigt på den Europeiska balancens wågskål. Men ifrån den stund det föregifna patriotiska ändamålets nullitet ej kunde undgå att af de skarpsyntare inses, återstod intet annat ütreße än partiets såsom parti. Partitäflan födde stora talenter; men de tjente sig, och ökade allmänna oredan. Det lösbundna enskilda intereßet werkade mer än förr en allmän fikan efter emolumenter på det allmännas bekostnad, efter tjenster, och detta onda blef så mycket känbarare, som, efter den politiska storhetens fall, den embetsmannamängd, som den fostrat, i stället för att reduceras, hade merendels blifwit bibehållen, om ej ökad. Det war äfwen i detta afseende som om man ansett fäderneslandets nu mera inskränktare läge såsom ett blott provisorisk tillstånd, och wille ha embetsmän i reserv för hwad som en gång kunde bli att göra. Genom mißförhållandet emellan mängden af embetsmön och det werkliga behofwet, kommo de tider, då Ämbetsmanna-intereßet begynte bli ett eget och såsom sådant betydande i Swerige. Man tänkte beati possidentes, och blef betänkt på att förswåra inträdet för den påträngande mängden. Under den politiska storheten hade man ej tänkt derpå. Det fanns, utom för lärostånd-det, föga någon formalitet af en föregående pröfning. Pröfningen låg den tiden deremot i saken, och om denna slags pröfning ej egenteligen hindrade någon att komma in på tjenstemannabanan, så hindrade den deremot mången att komma fram. Syßlan kräfde sin man, och den oduglige undanträngdes af en bättre. Stora natursgåfwor gjorde sig öfwerallt sin wäg, äfwen stundom genom den blott practiska bildning, hwars innehafware likwäl i sådant fall merendels sjelfwe äro de förste att erkänna wärdet af den theoretiska cultur, som

de mäst umbära. Till högre poster, till allt slags Chefskap ansågs i allmänhet denna senare oumbärlig på en tid, då äfwen börden genom kunskaper och skicklighet sökte rättfärdiga sina företräden. Derföre hade staten lärda undervisningswerk. Af deras fördelar begagnade sin den, som hade kallelse och förmåga, säker, om han utmärkte sig, att bli af staten bemärkt såsom ett ämne för högre embetsmannawärf, och att, om han efter försök swarade mot förhoppningen, utan noga beräknande af rang och år, äfwen i sådana anwändas. — Det genom wisa pröfnings-förmaliteter förswårade inträdet, i stället för det gamla genom subjecternas och sakernas egen natur förswårade eller lättade framträdet på ämbetsmanna banan, war införandet af tarifsystemer för ämbetsmanna-kunskaper, och medlet dertill — de wid Academierna anbefallda ämbetsexamina.

Saken kunde lätt såsom nödig och nyttig framställas. Genom Kongl. Förordningen af d. 10 Mars 1749 stadgades, att ej någon skall tillåtas auscultera eller advocera eller antagas till Notarius i de werk, hwarest Rättegångssaker förekomma och drifwas, icke förordnas till Fiscal, ej eller föreslås till Auditeur, Landssecreterare och Borgmästare, som ej wid afskedet ifrån Academien erhållit wederbörligt wittnesbörd om tillräcklig insigt i Lagfarenheten, särdeles i de delar deraf, som höra till det ämne, hwari han sig föresatt att tjena det allmänna. Ett sådant wittnesbörd skulle ej kunna meddelas, om han ej endera disputerat öfwer något Juridiskt ämne, eller öfwerstått offentligt förhör för wederbörande Professorer, med förd Protocoll öfwer frågor och swar. Genom Kongl. Förordningen af d. 9 Mars 1750 utsträcktes deßa fordringar äfwen till dem, „som lämpat sin hog att tjena wid the andre Regeringens civile grenar," hwilka också böra förhöras wid öppna dörrar i Consistorio, enligt protocoll, och i de wettenskaper som lägga grunden till deras tillärnade göromål, hwilka det derföre åligger Consistorium att behörigen urskilja, och att öfwer insigten dömma, hwarefter wittnesbörd deröfwer i Consistorii Academici namn utfärdas. Collegier, allmänna Werk, Landshöfdingar och andre Ämbetsmän, under hwilka flere betjenter sortera, erhålla derföre nådig befallning, att icke lemna någon, som förut warit wid Academien, insteg till tjenstgöring och auscultérande hos sig, utan behörigt Academiskt wittnesbörd om tillräcklig insigt i de till werket hörande wettenskaper, samt ärbart förhållande. — Sådant war upphofwet till de så kallade Civil-Examina wid Academierna. I följe af den sistnämnde Kongl. Förordningen enligt hwilken det ålåg Consistorium Acad. att urskilja de pröfningsämnen, som för de till Rikets särskilde Werk och Collegier sig ärnande ynglingar woro lämpligast, inkom äfwen Consist. Acad. med ett provisoriskt förslag i detta afseende till H. K. H. då warande Cancelleren (Kronprinsen Adolph Fredrik). — Detta förslag war provisoriskt, emedan Cons. Acad. ej trott sig om „att fastställa ett sådant wettenskapernas urskiljande på annan grund, än så wida wederbörande Collegier och Ämbetsmän skulle pröfwa the för hwarje göromål af Consistorio föreslagne wettenskaper wara sådana, som the af sina tillkommande ämnesswenner fordra." För samma betänklighets skull finner sig Cons. Acad. ej befogadt att föreslå andra wettenskaper, än de som finnas „hufwudsakligen oundgängligе wid tjensternas skötande;" ehuru det kunde anföra många skäl, "hwarföre ämneswänner till Collegierna borde hafwa lagt förswarlig grund icke allenast i sådana slags studier, som kallas Humaniora såsom i the lärda språk, utan ock i the wettenskaper, som tjena dels till förnuftets uppodling, såsom Slutkonsten, dels till nytta och prydnad för alla, fast än the just icke alltid hafwa tillfälle, att utöfwa sådana kunskaper i sina tillkommande syssler, såsom Mathematique, Naturalhistoria och Stats-

historia" — Förslaget uppger examensämnen för Rättegångswerken, Krigs- och Amiralitets-Collegierna, Cancelliet, JustitiäRevision, AntiquitetsArchivum, Kammar- Bergs- och CommerceCollegierna, KammarRevisionen, ända till och med Kongl. SlottsCancelliet (till hwilket ämneswennerna borde examineras af Juris och Moralium Professorerne) samt Landstaten i Länen. Om något utlåtande af Collegierna i nämnde afseende blifwit infordradt och ingått, är Rec. okändt, äfwen som han ej har sig bekant, om någonsin andre civilexamina än till Rättegångswerken, Cancelliet och BergsCollegium wid Academien plägat tagas; hwartill nu kommer den genom Kongl. brefwet af d. 30 April 1799 anbefallde Cameralexamen.

Detta förslag kan anses såsom ett slags nödwärn å Academiens sida; ty på samma tid hade tanken, att genom Academierna lättast förekomma mängden af tjenstsökande, fått sådant insteg, att den hotade Universitetet med en fullkomlig omskapning. Den då warande UppfostringsCommissionen hade redan i detta ämne inkommit med ett Memorial, hwaröfwer åter Consistorium Acad. i Upsala på nådig befallning afgaf ett utförligt Betänkande af d. 15 Juni 1751. UppfostringsCommissionen utgår från den grundsats att „sannskyldiga ändamålet med ett Universitet är rikets tjenstewerk," då deremot Wettenskapernas egen tillwäxt, kringspridande och den deraf följande practiska förkofran endast kunde anses såsom sidoassigter eller „sådana fördelar som endels bero uppå Riksstyrelsen, samt the stadgar, inrättningar och sedwanor, som therifrån utflyta bland allmänheten, endels tillhöra the i Riket inrättade Wettenskaps Academier.." — Wid Universiteten borde derföre professioner och läroämnen endast classificeras och lämpas efter tjenstewerkens mängd och beskaffenhet. Deraf följer de nu warande Faculteters upplösning, och en annan indelning, hwarigenom i stället för de 4 gamla, 6 nya faculteter skulle uppkomma. Den första, kallad Fundamentalfaculteten, skulle omfatta de allmännare förberedande wettenskaperna, hwartill räknas Logik, Metaphysik, Eloquens, Moral, Jus publicum patriæ, Historia litteraria, och någon kännedom af Grekiska Litteraturen, isynnerhet för dem, som ämna sig till andeliga ståndet. För öfrigt är Commissionen af den mening, att en sådan kännedom lätt kunde bibringas genom Professorn i Latinska Eloquensen, hwarföre den ock anser en särskilt Profession så wäl för Grekiskan, som för Orientaliska språken öfwerflödig, utan bör det tillhöra Theologiä Professorerna att meddela den nödiga närmare kännedomen i deßa stycken. Efter pröfning i Fundamentalfaculteten skola de studerande med betyg häröfwer hänwisas till de öfriga Faculteter, och åligger det den förstnämnda att dömma öfwer ynglingarnas fallenheter och efter detta omdöme ge hänwisningen. Nu widtar en allmän delning af studierna i theologiska, och icke-theologiska. De förra tillhöra Theologiska Faculteten: de senare de öfrige som äro fyra. Den Politiska Faculteten skall bereda ämnen för utrikes ärenderna, den Civila för andra Regeringens civila grenar, den Physiska för BergsCollegium och Medicinalwerket, hwilket senare ej skall behöfwa en egen Faculet; „emedan the Medicinska tjensterne i riket äro och äfwen utan thet allmännas olögenhet kunna förblifwa till antalet the minste," — slutligen den Mathematiska, som åter fördelas i tre Classer för krigswettenskaperna, samt för sjö- och jordmätning. Matheseos Professorn borde läsa landtmäteriet, krigswettenskaperna, Architectura civilis et navalis. Physices Professorn Mechanik och Optik, Astronomiä Professorn Geographien, Ars navigandi och Physica coelestis. — De så kallade Nationerna wid Academierna borde upphäfwas och de studerande i stället indelas i classer efter de Faculteter, i hwilka de idkade sina studier. Tillika borde en „uträkning göras, huru många beställningar wid

hwart werk årligen blifwa ledige, samt the studerandes antal, som ifrån therunder hörande Academiska faculteter årligen släppas, therefter jemnkas."

Rec. har anfört denna plan; emedan den till hela sin syftning ännu träffar mångas mening, som fordra ett närmare sammanhang emellan Universitetet och hwad de kalla det practiska. Till och med de föreslagna medlen påminna om åtskilligt, som nyligen åter blifwit bragt å bane af en och annan, som deri med lättrogen fader-ärlek torde ha sett och älskat egna nya upptäckter. — Consistorii Acad. Betänkande fäster sig först wid sjelfwa principen. Det medger att bildning af tillkommande Ämbetsmän är ett af Universitetets hufwudsakliga ändamål; men anmärker, att det ej är det enda, att många kunna finnas, som, utan allt syfte på ämbetsmannabanan och ämnande sig till näringarna, dock önska bli delaktiga af en wettenskaplig eller medborgerlig bildning, och att deßa wid Universitetet äfwen förtjena afseende. Deßutom måste för sjelfwa ändamålets winnande med underwisningen i det ena eller andra fallet Wettenskapernas egen förkofran nödwändigt wara ett hufwudändamål wid ett Universitet; emedan deßförutan Underwisningen saknar sjelfwa sin lifsanda, och nedsjunker till slentrian, warandes Consistorium af den tankan, att både „till tjensters och handaslöjders upphjelpande Wettenskapernas fria och otwungna bruk aldramest tjenar;" — så att äfwen, om man will rätt bilda ämnesswenner för Rikets tjenst „thet är oförnekeligt, att ej mindre Wettenskapernas än then tjenstsökande Ungdomens sköttsel bör räknas ibland Universitetens angelägna omsorger, så framt ej ett nytt barbari skall uppkomma." Uppfostrings-Commissionen har wäl welat lemna denna Wettenskapernas förkofran åt Wettenskaps Academierna, samt spridandet af kunskapernas practiska nytta åt de genom Regeringen widtagne författningar. Derwid frågar Consist., hwar då tillkommande Academici för Wettenskapssocieteterna skola bildas? hwarest de upplyste ämbetsmän, som böra föreslå för författningarna eller till dem medwerka skola tilldanas? — om man wid underwisningen äfwen i de högsta lärowerken, ej ser på wettenskapen sjelf utan endast mäter efter en wiß practisk tarif. Sedan Consist. på detta sätt sökt wisa, att staten tjenar sig sjelf i samma mån som den i sina lärowerk oegennyttigt tjenar Wettenskaperna, fortgår Consist. till anmärkande af de tekniska bristerna i Commißionens förslag, såsom att Mathematiken blifwit utesluten ur Fundamental-faculteten, oaktadt allt hwad i mathematiska faculteten sedermera förekommer blir tillämpad mathematik, att i allmänhet den fordrade practiska underwisningen är så styckad och mångfaldig, att ingen tid blir för den grundeliga theoretiska förberedelsen, hwarförutan man ändå ej kommer fort, att det i fundamental faculteten redan anbefallda ståndswalet är ofta ogörligt, och den makt lärarna i detta afseende blifwit inrymd otjenlig och tryckande, att det föreslagna utsläppandet af studenter från Academien endast i den mån ledigheter i tjenstewerken sig yppa är lika omöjligt, och om äfwen möjligt, högst skadligt o. s. w.

(Fortsättn. e. a. g.)

Swensk

Literatur-Tidning.

No 35. Thorsdagen den 26 September 1822.

Recensioner:

Judarnas Krönika. af Friedrich Buchholz. 1:a Häft. Sthlm, Häggström, 1822. 218 sidd. 8:o.

Förf. fruktar, att „denna skrift torde innehålla många anstötliga saker för ärkilliga läsare, ty den innehåller mycket nytt;“ — „den är skrifwen för tänkande statsmän. — Historiens granskning har förhulpit Förf. till en philosophi, som utan något sammanhang med Stoisk eller Epikureisk apathi, bwarken berömmer eller tadlar, emedan den söker utgrunda allt i deß inre nödwändighet.“ – Efter ett sådant föresprák, hwaruti ännu engång uppresas, att Förf. „framställt alldeles nya åsigter af sitt ämne“, begynner sjelfwa boken:

„En Kanaanitisk yngling säljes till anföraren för en karawan af sina bröder, som ej kunnat tåla honom, emedan han öfwerallt war dem i wägen. Händelsen förer honom i en Egyptisk förnäm mans hus, hwilken, när han hos honom upptäcker talenter, ej drager i betänkande att anförtro honom sina enskilda angelägenheter. En kärleksförklaring af frun i huset, som ej behagar honom, gör slafwen till fånge. Den lumpnaste af alla konster, den att tyda drömmar, befriar honom utur fängelset och upphöjer honom till första Ministern hos den Egyptiska Konungen. Under sken af att arbeta för Konungawäldet, arbetar han blott för sitt eget och sin familjs bästa. Understödd af det Egyptiska prefterskapet (landets werkställande makt), bringar han, saken derhän, att Gosen, den fruktbaraste delen af Egypten, måste utrymmas af deß inbyggare och afträdas till de Kanaaniter, som höra till hans familj. Sjuttiotwå familje-fäder wandra dit in, bemäktiga sig flitiga Egyptiers boställer, idka boskapsskötsel, röfwa och schackra *) i ett land, som isynnerhet war tjenligt till åkerbruk. Med allt detta råkade de i den mest afgjorda opposition med de infödda, beskyddas på det kraftigaste, så länge deras wälgörare lefwer,

*) „Wäl möjligt, när man betänker Jacobs konstgrep, så wäl mot sin bror Esau, som mot sin swärfar Laban; hwari hans hustru Rachel ej gaf honom efter, ty hon bestal sin far.“

och börja först efter hans död att känna det wådliga af sin ställning."

„Detta är med få ord historien af de sedermera så kallade Judarnas ankomst till Egypten. Wi wete alltför litet om detta folks öde intill deß utwandring till Paläſtina. Man wet likwäl, att Egyptens Konungar wille wänja dem wid nyttigt arbete, men hwilket de togo ganska illa."

Af denna begynnelse kan man redan i förhand göra sig ett begrepp om bokens öfriga syftning och Författarens owäld. Wi medgifwa gerna, att Hr Buchholz ej „är någon Jude eller Judarnes anhängare"; men wi igenkänna ej den redliga affigt, som han säger hafwa ledt honom wid författandet af sin bok, den „att dämpa paßioner, som warit Judarnes förderf." Kallas detta att „med lugn blick följa gången af werldshistoriens utweckling?" — är detta frukten af den granskning hwartill ett sådant studium fört honom? Är detta tonen af den anständighet, den wärdigheten, som egnar forskaren och häfdetecknaren, äfwen om hans uppgifter wore fullkomligt rigtiga? Men hwilket är det hemliga archiv, hwarur Förf. hämtar sina uppgifter? Huru känner han annars, att Joseph war en hycklare, som bedrog sin Konungsliga wälgörare? I Egyptens häfder står Josephs namn tecknadt som landets wälgörare, såsom den wisaste af menſkor tantaque experimenta ejus fuerunt, ut non ab homine sed a deo responsa dari viderentur, Justin. XXXVI. 2 Huru, att Israels barn röfwade (förmodligen står i originalet „stulo," ty så däraktig kunde wäl ej Förf. wara, att han trodde denna lilla flock i det starka och policerade Egypten kunna utöfwa uppenbart wåld) och schackrade? Han wet ej mera derom än wi — erkänner han sjelf — men allt detta säger han, är „wäl möjligt" — och alltså på en möjlighet, på en osannolik möjlighet, grundas nu en positif skändlig beſkyllning. Och hwilken är nu grunden för detta antagande? Jacobs konstgrepp mot Esau och Laban. Och för det att Jacob utöfwade ett par listiga handlingar, hwilka wi wisserligen icke heller wilja eller kunna gilla, skall nu hela detta folk och alla Patriarkens efterkommande efter 4000 år helsas för tjufwar och bedragare. Brutus en röfware, för det Romulus röfwade! Widare: „Egyptens Konungar wille wänja Israeliterne wid nyttigt arbete." Ja, för Egyptens Konungar, som wille bo i palatser och efter döden hwila under pyramider, war wißerligen detta arbete ganska nyttigt; men att Israeliterne, som af detta släp ej skördade minsta fördel, derwid ledsnade, bör Förf. ha den billigheten att ej miß-tycka: Emellertid medgifwer Manetho, en författare som skref 300 år f. Ch. men begagnade gamla egyptiska handlingar och föröfrigt upptecknat omständigheter, som ej äro till Judarnes fördel, att Hebräerne af sina beskyddare blefwo hårdt tryckta med slafarbeten.

„Colonisternes snara folkökning gaf anledning till fruktan hos Egyptens Konungar:" — fortfar Förf. — „det är utom twifwel, att Konungen till deras utwandring gaf sitt samtycke, när man betänker, att ett talrikt folk ej stjäl sig utur landet, som en enda fribytare." Manetho berättar till och med att Egyptens beherrskare sjelfwilligt bortdref Judarna, emedan deras herrar hade afsky och stygghet för de bölder och det utslag, hwaraf hela detta folk war besmittadt. Detta anförande har sedan af Strabo, Tacitus o. a. blifwit upprepadt. Den rätta sanningen känna wi ej — men ingendera uppgiften förekommer Rec. troligt. Slafwar äro en egendom och man bortkastar den blott i sista stunden, då ingen annan räddning finnes. Egyptens Konungar woro wäl ej wisare än Athenarne, Romarne och de europeiska Poßeßionaterne i Westindien, folkslag, som alla ständigt ökade antalet af sina slafwar, ehuru deßa ofta blefwo dem öfwermäktige. Förf. kommer derefter till Moses lagstiftning. Han anser Moses för en „werkligen stor man, en utomordentlig men-

niska, hwilken det wore obilligt att helt rakt kalla en äregirig bedragare." „Det enda medlet att werka på det hebräiska folket, war begagnandet af deras religiositet — och denna religiositet finnes öfwerallt, hwareft de physiska wettenskaperna ej gjort några wäsendtliga framsteg och der regeringen är nödsakad att åt presterne anförtro den delen af polismakten, som wi i wåra tider hafwa i stående armeer." — Man märker redan, hwars andas barn Förf. är. De physiska wettenskaperna äro således äfwen till sin grund anti-religiösa: och polismakten är bättre ej blott skyddad, utan äfwen bättre utöfwad — af stående härar än af Religionens tjenare! Dock hwilken lycksalighet som derigenom menskligheten wunnit, — detta bör wäl bäst Fredrik Buchholz känna, författaren af de Europeiska Staternas Historia, efter freden i Wien år 1809!

Ett af de största hinder, som mötte Moses skapelse af ett nytt stats-förhållande war hatet emellan de enskilda stammarna. Detta lägges nu Joseph till last, äfwensom det att han ej ställde så till, att Hebräerne sammansmälte med Egyptierne. Kan man begära af en höfding för en stor nation, att han skall uppoffra hwad hans folk äger ädlast och heligast, folkets och hans egen nationalitet? Kortsynta politik! Och om Moses werkligen welat den, war ändock denna förening möjlig? War det tänkbart att wilja sammansmälta Nomader med åkerbrukare, — båda folken, åtskilda i lefnadssätt, lynne och cultur! Och hwar, i gamla historien, hwar, der den ena nationen war öfwermäktigt herrskande, hwar förenade sig herrarne med sina slafwar? „Innan Kanaaniterna delade sig i 12 stammar, trodde sig hwar och en wara i besittning af denna familjegud, Jehovah, hwilken de förut ägde gemensam." Hwaraf wet Förf. detta? Det heter twertom i urkunden, att ända till Moses tid, hade ännu ingen hört Jehovah's namn. 2 Mos. 6: 3. „Den antipathi, som i följe häraf söndrade stammarna bland detta folk, befegrades af Moses, i det att han såsom deß swaghet, nyttjade just det som utgjorde deß styrka: nemligen deß religiositet." Buchholz lemnar derhän, „huru mycket Moses wistande wid Egyptiska Konungens hof och i synnerhet hans umgänge med Egyptiska policens hufwudmän (presterne) häruti kunnat wara honom till nytta, då man derom ingenting finner i sjelfwa källorna." — Om Förf. kännt Egyptiska häfdernas källor, hade han ej så alldeles behöft lemna denna intreßanta fråga derhän! Föröfrigt woro ej Egyptens liksom Hebräernes prester, en polis-makt; de hade till och med del i den constitutiva makten. „Nog af, den enda gudom som kunde tjena den hebräiske lagstiftarn i hans företag, måste hafwa en trefaldig charakter, Enhetens, Osynlighetens och Nationalitetens." Tillägg: den måste framställas såsom den högsta Rättwisans, således såsom en sträng, oblidkelig, men rättwis Hämnare. „Fruktan, säger Förf. sjelf, är det allmännaste medel, hwaraf staten betjenar sig till menniskoslägtets uppfostran, att sammanhålla stora menniskomaßor." Historien har bekräftat denna anmärkning. „Denna fruktan uppkommer genom rädslan för orsaken till alla phenomener." Förf. är således en af dem, som låta religionen härleda sig från skräck, ej af tacksamhet, ej af en medfödd himmelsträfwande drift. Ty „så ofta frågan är att tänka sig den första orsaken till allt synligt, stannar wår tankekraft så mycket förr, ju mer wi omfatta och begripa af det synliga. Gud, energi i naturen, den första nödwändigheten, äro idel närslägtade begrepp, som ej kunna widare analytiseras." Med andra ord: forskaren, som känner naturens lagar, bekymrar sig ej mer om att forska öfwer deras grund: räknemästaren, sedan han en gång lärt att winna resultater med ziffror, handterar dem sedan helt mechaniskt, utan att fråga efter de orsaker, hwarpå han bygger sina räkningar. Den naturkunnige, som wet att åskan består af jakade och nekade krafter, låter sedan sin

tankekraft stå stilla, och ju mer han utsträcker sig på wettenskapernas yta, ju mera likgiltig blir han för Wettenskapens högsta ideer, och „detta stillastående finnes blott hos den utwecklade menniskan.“ Af politiska grunder gör annars wår skrifwande Statsman Moses den äran, att gilla hans Lagstiftning: — De moraliska komma icke i fråga. På samma grund gillar han också Israeliternes utrotelsekrig, för hwars rättmätighet Judarnes hyper-orthodoxe wänner sökt uppfinna så många grunder. För wår tids statsmän kunna de spara denna möda: swärdets makt, den starkaxes öfwer den swagares, la droit du conquête, är i wår tid erkänd. „Menskligheten och skonsamhet hade warit inconsequens“ — således otjenlig: “Hwarje slag af terrorism är grym i sin upprinnelse; men är man consequent nog, att ej låta mißleda sig af menskligheten känsla, så är menskligheten alltid sista följden af den starkaste terrorism.“ Sublima läror för Despoten! Af ogräsets frö uppwärer aldrig hweten, lika litet som dygd af last. Men hörom Förf:s bewis: „Det beror blott derpå, att de regerade werkligen antaga de lagar, som de regerande påtwinga dem.“ Det will säga: sedan slafwarne blifwit spände för segerwagnen, bortlägger Wåldskräktaren bödelsyran och nyttjar blott gißlen. Detta kallar Hr Buchholz menskligheten. — Förf. gißar, att Moses under detta utrotelsekrig han dels sjelf utförde, dels i sin lag befallte, äfwen haft den ideen, att, „så förderfwadt detta folk war af hyfsellöshet (Förf. menar den obarmhertiga tradomen i Egypten, det swåra arbete på ler och tegel, det trägna släpandet på marken, hwarmed Pharao gjorde deras lif bittert. 2 Mos. 1: 13, 14) twinga det till arbete, då han betog det rättighet att göra slafwar.“ Ja, af Kananiterne: men redan Abraham hade slafwar och Israeliterne togo eller köpte sådana sedan af andra folkslag, så snart de kommit i besittning af landet. Det är förigt en fix idee hos Förf., en idee till hwilken han alltid återkommer, att Judarna warit lättingar. Det är annars bekant att Judarne i forntiden woro lika så idoge som nu: endast åt ett annat håll, åt jordbruket, war då deras omtanka wänd. Det heliga landet, som nu till större delen ligger förwildadt och öfwerwäxt af gräs, war då herrligt bewuxet af säd, oliver, winrankor. Tacitus jemför grödan på Palästinas åkrar med Italiens: och Romarne woro ju kände för flitiga åkerbrukare? Palästinas inwånare skulle nu omkomma af hunger, om Egyptens korn- och ris-skördar ej fördes till deß hamnar. Under Judiska statens bestånd förlåg detta land Phoeniciens sjöstäder med säd, olja och frukter. Ezech. 27: 17. Men Förf. betraktar närmare följderna af den theokratiska författningen. „Hwad härmed förlorades, war fribet, moralitet och utweckling.“ Frihet, nemligen den andliga, hos hwilket annat folk fanns den före Christendomen? Antingen andelig lärdom eller fullkomlig otro, religios anarchi; detta war gången af alla forntida staters inre historia. Den hebräiska nationens moralitet war, enligt Förf:s åsigt förlorad, „emedan man antog en lagstiftning, som gör fruktan till Gud till den största dygd, och en sådan måste nödwändigt lägga själen i fjättrar, hindra hwarje fri rörelse och döda snillet i födelsen.“ Wid denna fråga har Förf. åter glömt, att Israeliternes Gud war en sträng, men en rättwis Gud: den fruktan, man till honom bar, måste således förmildras, om ej alldeles utplånas hos hans dyrkare. Den Grekiska Olympen war deremot beherrskad af alla de menskliga passionerna, af nycken, slumpen och den physiska öfwermakten. Borde icke en sådan tro ännu mer förlama all själens werksamhet? „Hwarföre, fortfar Förf., „hafwa Judarne aldrig gjort någon uppfinning eller upptäckt?“ Och likwäl gjordes här, om wi på menskligt sätt få uttrycka det gudomliga, den största af alla upptäckter, den af Jesus-religionen. Dock härom längre fram. „Alltid och ewigt,

förklarar sig widare Förf., måste nationen blifwa stående på samma punkt." Hebräerne blefwo det ej och man har intet skäl till det antagandet, att deras Lagstiftare skulle hafwa åsyftat det. I sådant fall skulle han hafwa, såsom Muhamed, utgifwit sig såsom den sista af Guds Sändebud, och såsom den som lagt sista stenen till den stora byggnaden. Moses gjorde det ej och blef icke heller så förstådd: detta wisar uppkomsten af de utaf Presterne sjelfwa i början gynnade Prophet-skolorna, hwarur de män utgingo, som ej allenast upprätthöllo Mosaiska constitutionen, utan äfwen i flera punkter modifierade den. Den siste af de Judiske Presterne gaf till och med sitt folk ett bestämdt löfte om en ny Prophet, som skulle fullborda werket, Malach. 4: 5. Efter landsflykten uppkommo, med all den wördnad man för öfrigt hade för Moses, en esoterisk religion, som grundade sig på en föregifwen tradition från Lagstiftaren sjelf, och denna nya sekt — Pharisäismen, till hwilken snart större delen af nationen bekände sig — war dels en utbildning, dels ett förderfwande af Mosaismen. Då man påminner sig, huru många nya läror denna sekt hyllade, som dels alldeles icke funnos i de gamla skrifterna, dels der blott obestämdt woro uttryckte, så måste man medgifwa, att nationen i lifwets wigtigaste angelägenheter, t. ex. hoppet om ett lif efter detta, efter Makkabeernes tid icke mer befann sig på samma ståndpunkt som wid Moses. Fullkomligt afslutad, utan all förmåga att komma widare, blef först Judarnas religiösa och borgerliga lagstiftning genom Thalmud, flera århundraden efter Christus.

Wi hafwa nu följt Förf:s tankegång under första afdelningen af hans werk. Det wore dock orättwist att neka, att ej deßemellan finnas ganska träffande blickar, sinnrika reflexioner, som ganska wäl förtjena läsas. Men då bland alla böcker, sådana äro de mest förwillande, der det sanna skickligt är blandadt med det falska, så will Rec. fortfara att nästan blott utpeka, hwad efter hans åsigt är origtigt, öfwerdrifwet, mißledande.

I 2:dra Afdeln. undersöker Förf. närmare „Werkningarna af den Mosaiska lagstiftningen." Han lofwar att „här för oß framställa en djerf historisk reflexion." Rec. har ej kunnat utfinna, hwar denna egentligen är att finna. Kanske skall läsaren wara lyckligare. Förf:s tankegång är följande. Saul stridde under hela sin tid med prestwäldet och dukade under. Davids wal leddes af Presterne, under den förutsättning, att han skulle blifwa ett lydigt werktyg i deras händer. Men knapt hade han lärt känna sin bestämmelse såsom Konung, förrän han på det nogaste åtskilde sitt eget intreße från det öfwerstepresterliga, med bibehållande af utseendet af en gudfruktig man. (Måne ej rättare: David, liksom hans son, twenne kraftfulla män, sökte att med Konungamakten sammansmälta den öfwerstepresterliga: båda handlade, ehuru Konungar, men såsom Jehovahs synliga Stråthållare, med hela myndigheten af Öfwerste Prester. Heeren: De gamla Staternas Historia. s. 38.) Salomo war, enligt Förf:s åsigt, „en god förste" — emedan han herrskade oberoende af presterne, emedan under hans tid, författningen öfwergick till en orientalisk despotism, åtföljd af seraljregering, lux och rikedom hos några få, nöd och elände hos menigheten. Han närmade sig således mycket till idealet af hwad statsmännen kalla en stor Förste. Förf. förebrår Salomo blott, att han ej dolde sin afsigt för Presterne, d. w. s. att han ej war hycklare. „För att hämnas, fortfar Förf, afmålade Leviterne honom såsom afgudadyrkare, för att göra honom förhatlig för folket. Rikets delning anser He B. såsom ett werk af Presterne, som dock ej anade någon af deß olyckliga följder. Ännu större blef olyckan, då wid Prästernas sida uppstodo, under namn af siare och propheter, folktalare, af hwilka en hwar wille upplösa problemet af en god regering, utan att äga det minsta af de till en regering nödiga insigter.

Alla deßa landet genomstykande patrioter wille werkan utan orsak, i det de oaflåtligen predikade bot och bättring. Deras fruktan war falsk, menar Förf., emedan deras bemödande wände sig kring upprätthållandet af den Mosaiska lagen." Propheterna utgjorde, som man wet, under de Judiska Konungarne en nödig motwigt mot Konungawäldets godtycklighet, en förmedlande makt mellan Konungen och Presterne. Men allt hwad som hämmar Enwäldet, är Hr B. förhatligt: han kallar det att „i moraliskt afseende gå tillbaka." Då Cyrus gaf Judarne tillstånd att återwända till deras fädernesland, gissar han, att det war af tacksamhet för det de genom förräderi ej litet bidragit till rikets omstörtning." (Men Cyrus började och fulländade sin revolution midt i Persien: Babylonien, der Judarne bodde, war twertom en af de länder som längst trotsade denna Werldsherrskare och blef först 24 år efter Cyri insurrection underkufwadt.) Ännu säkrare menar han, att Cyrus till denna handling bestämdes af omöjligheten att inympa detta folk på ett annat, utan att detta folk, som anser sig såsom Ödets gunstlingar, gör regeringsarbetet beswärligt. Om allt detta drömde Cyrus wißt icke. Sådana inympningar lågo utom den orientaliska Despotismens fattning. Då ett folk wisar lång motspänstighet, bortföres det till en annan provins, såsom i Persien skedde för inemot 300 år sedan, då Ghilan och Mazenderan skulle befolkas; men man twingas ej till giftermål, ej till uppoffring af sitt språk och det som hör till ett folks egendomlighet: äfwen den mest fulländade Asiatiska Despot har aldrig nyttjat detta wåldförande af menniskans heligaste rättigheter, denna med swek och wåld frambragta identification, som den nyare Statskonsten finner så priswärd. Förövrigt synes det mig troligt, att Cyrus gaf Judarne detta tillstånd, just emedan den Stat han störtat, widtagit en annan åtgärd, neml. den att låta bortföra Juda folk. Deremot war Cyrus en rättwis och ädel herrskare: är det da otroligt att han lyßnade till Hebräernes klagan och böner? Skall man alltid söka grunden till offentliga ädelmodiga gerningar i politiken? — Förf. tecknar widare Judiska folkets öden och slutar med följande reflexioner: „utan att sjelfwa weta det, hade Romarne påtagit sig hela werldens police-förwaltning, och då religionen, när man upplöser den i sina beståndsdelar, ej är annat än ett medel att sammanhålla samhället genom en objectlös fruktan, så hade naturligtwis öfwertron, med allt hwad den innebär, och hwarigenom den sjelf bibehöll sig, upphört att wara till från det ögonblick, då denna fruktan fann sitt werkliga object i de Romerska militär-divisionerna. Genom denna wapenmakt war hela den Grekiska theologien slagen till jorden, utan att man på den tiden hade någon förmodan derom. Med denna hade ej allenast bildhuggeriet, utan äfwen allt det öfriga gått under, som dermed stod i förbindelse, emedan all konstflit upphörde att hafwa något wärde i den stund, då werldens herrar samwetslöst tillegnade sig flitens frukter. Så war förhållandet i alla Roms stater. En skarpsinnig betraktare af den då warande werlden kunde ej undgå att göra den anmärkning, att hwarje despotism, som ej är religiös, rensar hufwudena. Den Judiska religionen syntes således mer än någonsin wara sin undergång nära. Men den blott syntes det. Den krisis, hwari den befann sig, kunde ej blifwa densamma farlig, och den räddade sig sjelf genom en kraft, som man kan kalla den medfödd." — Rummet tillåter oß ej härwid uppehålla oß. Wi förbigå sådana yttringar som denna: att religionen ej är annat än ett medel att sammanhålla samhället genom en objectlös fruktan, — eller att hwarje Despotism, som ej är religiös, är ett medel att rensa hufwuwuden, med det förakt, som så nedriga tänkesätt förtjena.

(Fortsättn. e. n. g.)

Jorden och deß Inwånare. Historisk Tafla af det Adertonde Århundradets Upptäckter om fremmande (främmande) Folkslag och Länder; af E. A. W. v. Zimmermann. Tionde Delen. Med 4 Plancher. Stockholm, Häggström 1821, 443 sidd. 12:o.

Sedan Förf. i 1:sta Delen af detta intreßanta arbete beskrifwit Guinea och de öfriga tropiska länder, som ligga kring den stora bugten, som utgör midten af Afrikas östra sida, och sedan han redan i följande delen öfwergått till Amerika, åt hwilken åtta delar (2-9) äro egnade, wänder han sig till Asien, af hwilken werldsdel HögAsien samt China i denna del äro afhandlade. Detta band är öfwersatt ur Taschenbuch der Reisen 9:r Jahrgang 1:e Abhandl. 1810, som kan betraktas såsom första upplagan till Die Erde und ihre Bewohner, hwilket arbete den förtjente Förf. af döden hindrades att fullända.

Då denna Geographiskt-Historiska Tafla i hänseende till sitt syftemål, sin stil och utförande är tillräckligt bekant, äfwen genom de mer eller mindre widlöftiga Recensioner, som i denna tidning blifwit införde öfwer de föregående delarna, så behöfwa wi wid anmälan af denna och efterföljande delar ej länge uppehålla oß. HögAsien är ännu en af de minst bekanta trakter i werlden och wår kännedomd erom, med undantag af de kuster, hwilka La Perouse besökt, samt nejderna närmast Ryska gränsen, inskränker sig hufwudsakligen till det hwad wi genom Chineserne erfarit. Förf. har bemödat sig att ur de torftiga källorna, som ännu äro att tillgå, sprida så mycket ljus som möjligt warit, öfwer landet sjelf, deß natur-alster, och inwånare. Bland deßa olika afdelningar är den, som syßelsätter sig med landets naturalhistoria, den bäst lyckade och äfwen öfwer de särskilda stammarna är ett och annat intreßant drag upptecknadt, men äfwen deßa teckningar äro alltför allmänna, (så t. ex. i stället för att skillra Mantscheu Tatarerne, skillras endast Kejsar Kanghi, såsom ett ideal för denna nation, utan att Förf. påminner sig, att deßa halfwildar, sedan de upphöjt sig till Chinas beherrskare, förwandlat sig till halfwa Chineser, sid. 51). I allmänhet träffar man i detta werk mera frappanta, pittoreska drag än symmetrisk ordning och wettenskaplig hållning. Den geographiska skillringen är den minst lyckade: man träffar der öfwerallt en stor ytlighet, ofta oreda och förwirring. Wid teckningen af Indus och Ganges har Förf. ej begagnat Engelsmännernas nyare upptäckter af den förra flodens öfra lopp (ty deß källa är ännu okänd) samt den senares ursprung, hwilket en swensk läsare kan inhämta i den geographiskt-historiska beskrifningen af Tibet, införd i 2:a Häftet af Swea. Lägger man 1:a Delen af Ritters Erdkunde bredwid denna Zimmermanns bok, så skall man finna huru många wigtiga upplysningar om deßa länder äfwen hos äldre författare warit för Z. obekanta eller af honom åtminstone icke blifwit begagnade.

Samma omdöme gäller i det hela om China, som utgör sista afdelningen af detta Band. Också hör detta folk till dem bland de Asiatiska nationerna, hwilka äro Europeerne mest bekanta, landet sjelft likwäl mindre än folket. Om deras seder och bruk, ceremonier, löjder, bruk, statsförfattning, ja till och med deras wettenskapliga bildning weta wi tillräckligt, ja till och med mer än wi behöfwa; men landet sjelft, med undantag af nejden kring Canton och hufwudstäderna, någon del af kusterna och de trakter, i hwilka den store kanalen och de stora landswägarna framstryka, är oß så godt som alldeles obekant. Förf. har till och med försummat att hopsamla det lilla som finnes hos Du Halde och andra författare. Äfwen här lemnar hans framställning mindre än man kunde wänta. Deremot är han nästan fullkomligt tillfredsställande wid beskrifningen af naturprodukterna och menniskan.

Också erböd här, isynnerhet wid sista artikeln, förrådet af förhanden warande materialier, tillfälle till urwal och Förf. tyckes hafwa träffat det rätta. Det är bekant, att Jesuiterne afmålade Kejsardömet China, „det himmelska Riket," såsom en öfwerjordisk lustgård, som i sig förenade allt stort och skönt, eller alla werldens underwerk, och deß inwånare såsom de lyckligaste bland dödliga, och sjelfwa Voltaire prisade Chineserna, om hwilka Jesuiterne dock sjelfwe tillstodo, att käppen war deras beherrskare, såsom det wisaste, det fällaste folk på jorden, deß regering såsom ett ideal för Europas regenter. Jesuiterne, som woro hofmän och omgåfwo Kejsarens person, såg upifrån och nedåt och från en sådan synpunkt sågo de allting skönare: men hos köpmännen, som måste utstå de största förödmjukelser och äfwen sjelfwa hade tillfälle att betrakta folket på närmare håll, uppkom en alldeles motsatt åsigt. Allt idealiskt skimmer hade alldeles förswunnit från „det himmelska riket" och man blef blott warse ett folk, som i sekler qwarstått på samma bildningspunkt, som dignar under öfwerpopulationens olyckor, under sjelfwa de mechaniska konsternas öfwer-utbildning, som fegt krökер sig såsom slafwar under en Endas bambu-rör, som förtrampas af sina förmän, hwilkas ord äro rättwisans och wishetens, under det deras handlingar äro lastens, som, oaktadt all jordens bördighet och sin egen idoghet, tusentals måste omkomma af hunger. Sjelfwa denna nations så mycket prisade bildning består också hos de förnäma i en tom Deism, — sådan är Confucii lära — med åtskilliga ihåliga tänkespråk, som icke kunna bära frukt, emedan religionen, den himmelska daggen, är borta, under det den egentliga menigheten — le peuple philosophe — bekänner sig till en af de gröfsta religioner, som finnes på jorden, en urartad Lamaism, som nedsänkt deß bekännare i gräsliga förwillelser. Men man gick längre och man blef orättwis, man började betwifla den wisserligen öfwerdrifwet prisade åldern af Chinesernas antediluvianska cultur; man nedsatte deras werligen stora och aktningswärda werk, den stora Muren, Kanalen och deras ekonomiska anstalter, man började betwifla, att China, i förhållande till sin yta, werkligen war så bebodd som Frankrike. Hela denna åsigt war wanligtwis den herrskande ända tills den engelska Ambaßaden, åt hwars uppgifter man swårligen kunde förneka sitt förtroende, år 1793, hwarefter man åter började tala om en befolkning af 333 millioner, om Chinesernes stora stil i trägårdskonst, i canaler, broar, om deras förwånande idoghet i landtbruk och alla med handeln beslägtade näringar; menniskohwimlet på gatorna, på landswägarna, på canalerna o. s. w.

(Forts. följer.)

Eldswådan på Blasieholmen. Poem. Sthm, Ortman, 1822. 8:o.

Åfwen om det ej i Förordet nämdes, skulle hwarje läsare snart upptäcka, att detta lilla Poem är författadt af samma hand, som, sedan några år, i åtskilliga små nätta stycken besjungit så många af Stockholms glada fester. Denna skald har nu med swart flor behängt sin klagande lyra, ur hwilken han dock ännu lockar mången skön och rörande ton. Tonen är ändock oftare lekande och parodisk: wid denna eldswåda fästade skalden sin blick mindre wid olyckan än på så mången grotesk grupp. Stycket är skrifwet på rimmade hexametrer, t. ex.

Nu i galopp, i hopp, i galopp dragonernes skara
Syn's som en blixt i ljungande il på häftarna fara.

Swensk

Literatur-Tidning.

No 36. Thorsdagen den 3 October 1822.

Recension:

I. Handlingar rörande wäckt fråga om jemnkningar i Upsala Kongl. Academies Constitutioner. Upsala, Palmblad & C. 1821. 269 sidd. 8:o.

II. Ett och annat om Corporationer, Privilegier, Nämnd i Domstolar etc. etc. et i anledning af Consistorii Academici i Upsala Betänkande om den Academiska Jurisdictionen. Stockh. Nestius 1822. 94. sidd. 8:o.

(Fortsättn. fr. N:o 34.)

Hwad den nya indelningen af Facultéerna angår, yttrar sig Consist., att den „lärer litet skulle kunna befordra Wettenskapernas förkofran, som the gamles bibehållande, deras tillwäxt kan förhindra.“ Man borde derföre snarare wara betänkt på att de redan warande Faculteter måtte rätt uppfylla sitt ändamål, hwilket de fullkomligen förmå, om de wäl inrättas. Exempel tages af Juridiska Faculteten. „Det är förmodligen wißt, säger Consist., att så länge Juridiska Facultéerne icke äro wäl inrättade, kan Riket ifrån Academierna sällan wänta annat än otillräckligen tillredde tjenstemän, the ther efterhand sedermera måste lära större delen af sina syßlor, såsom handtwerk genom practiquen, många enskyldte och ofta hela samhället till skada. Om förthenskull samma Faculteter, på hwilkas göromål ankommer, att af grunden tillämna lagfarne, kloke och försigtige, samt således för Riket nyttige både undersåtare och tjenstemän, skola på något sätt upphjelpas och förbättras, lärer utan twifwel inrättningen wid them så böra anställas, att (1) åtminstone the (för yrket) hufwudsakligaste wettenskaperne, icke styckewis, utan till hela sin widd kunna ungdomen, fastän i korthet, föredragas.“ Hwarjemte (2) „the allmännare hjelp-wettenskaper, som hit höra och i Philosophiska Facultéten läras, böra af then ungdom, som börjar studera Lagfarenheten, wara inhämtade förut.“ — — Om Nationsinrättningare anmärker Consist., att de genom det förhållande hwari de sätta de yngre studerande till de äldre och deßa åter till lärarne märkeligen bidraga till så wäl Ungdomens nytta i studier som ordningens bibehållande wid Academien, att de kamratskap genom gemensamma studier i samma Facultet, som Commißionen i stället will införa, i alla fall knytas och existera;

hwarjemte Nations-indelningen wid Academierna såsom sammanhängande med indigenatsrätten för prester i stiften „sätta Rikens Biskoppar i stånd att ifrån början följa och efterfråga the ämnen, hwilka inom theras stift till ledigblifwande Prestes och Scholetjenster böra befordras." *) —.

Rec. har redan till en del characteriserat den crisis i hwilken fäderneslandets lärowerk wid denna tid befunno sig. Den kan betraktas under twenne synpunkter. Å ena sidan härledde den sig från den allt märkbarare olägenheten af de allmänna läroanstalternas mest på det andeliga ståndets bildning beräknade gamla skick: en olägenhet, som lät tydligare känna sig i samma mån som, med de stora ärenderna, den stora affairs-andan i allmänhet försvunnit, **) hwilken fordom afhjelpte denna olä-

genhet. Å andra sidan hade den åter sin grund i statskroppens redan inträdda öfwermättande med tjenster, hwarigenom ämbetswerken, i stället för att wara organer, begynte anse sig för ändamål i och för sig sjelfwa, och derföre gerna äfwen hade förwandlat det offentliga lärowerket till en slags förberedande ämbetslåda, der åtminstone Gesällstycket i ämbetsvägen borde presteras. Epoken för Ämbetsmannaintressets egenteliga consolidering såsom sådant ligger klart för dagen i det bekanta Tjenstbetänkandet, och den i följe deraf utfärdade Kgl. förordningen af d. 23 Nov. 1756, om hwad som bör iakttagas wid förslagens upprättande till lediga tjenster och beställningar, samt deras besättande — märkwärdig för den raka motsats i grundsatser, som den framställer emot hwad som under den politiska storheten war praxis. — Denna praxis war i allmänhet att för lägre beställningar låta ancien-

*) Äfwen utan detta sista skäl tror Rec. att Nations-inrättningarna wid Academierna, såsom hos oß nyttiga, böra bibehållas. Frågan om indigenatsrättigheten för Prester ligger utom Rec:s område att här bedömma. Deremot är han afgjordt af den tanken, att denna rätt i fråga om Scholsyslor borde upphöra, för winnandet af ett närmare, lefwande sammanhang emellan fäderneslandets lärowerk, och brytandet af den i dem lätt herrskande provinciella slentrianen. Dermed wore ock redan den betydligaste olägenheten af presternas nu gällande indigenatsrätt afhulpen. — Rec. känner exempel, att uselheten, en gång wid en Schola eller Gymnasium inkommen, blifwit ordentligen såsom ett sköfbarn fostrad, emedan hwarje lärare sjelf merendels är denna dålighets barn, och bildar andra såsom han sjelf under scholåren wid samma schola werk blifwit bildad.

**) I stället steg konsten att på ett wigtigt och högtidligt sätt behandla småsaker. Bes

römda statsmäns rykte under denna period låg stundom deruti. Swårligen har t. e. någon i fäcklighet, att med en diplomatisk mine göra ett lappri wigtigt, öfwerträffat den hos oß nu på en tid så upphöjde C. G. Teßin, hwars Fader war en man af helt annat skrot och korn. Lustigast förefaller likwäl det minutiösa politiska hemlighetskrämeriet hos Secrets-Utskotten på den tidens riksdagar; emedan det af owant folk dreß med mer pretention och mindre fäcklighet, och emedan ingen war dupe deraf, oaktadt de gravitetiska formerna. — Allt gick i Sverige under denna tid ut på ett falskt sken af betydenhet. Sådan war den ställning det rådande partiet gifwit sjelfwa staten: det onda trängde derifrån in i enskilda förhållanden, och sträckte alltför mycket sin werkan in i den följande perioden. Om denna böjelse hotar att bli ett drag i Swenska charakteren, så är det i deßa tider, som det blifwit intryckt.

nitets-principen gälla, men ej, så snart wore fråga om de högre d. w. s dem, på hwilka ett helt ämbetswerks gång och drift i wäsendtligare mån berodde. Der öfwade Styrelsen sitt fria wal, bestämdt af subjecternas genom natursgåfwor och bildning förwärfwade skicklighet, och om äfwen ofta lyßnande till hördens anspråk, likwäl under kraftiga regeringar alltid fordrande, att den skulle legitimera sig genom dughlighet. Nu omwändes förhållandet. Tjenste-betänkandet förklarar ordalagen i 1720 års regeringsform, att wid befordringar de sökandes skicklighet och förtjenst skola afses, sålunda: att med skicklighet menas den theoretiska kunskap man från Lärowerken bör medbringa, med förtjenst åter förfarenhet i tjensten, hwilken ej utan werklig tjenstgöring kan förwärfwas; och då från bedömmandet deraf allt godtycke bör aflägsnas, och i sjelfwa tjensten „hwar och en bör anses skicklig, då det ej kan bewisas att han är oskicklig," så följer äfwen häraf, wid jemnförelse emellan så beskaffade ämbetsmäns förtjenster, att, såsom orden lyda, tjensteår blifwa den säkraste mättstocken, och den som deraf äger de mesta, måste ock äga den mesta förtjensten." — Dermed blef Anciennitetsprincipen helgad såsom allmän befordringsnorm. Af den berodde all förtkomst för ämbetsmannen; och afseendet på skicklighet, (nu endast pröfwad genom en efter wiß practisk tarif inrättad Academisk examen) inskränktes blott till sjelfwa inträdet på tjenstebanan och de lägsta befattningar, som man genast med detta inträde kunde få bestrida. — Ett motsatt parti, som, upphöjdt på det förras fall, sökte den popularitet, som för kort tid genom ett olika handlingssätt stod att winna, upphäfde wäl genom förordningen af den 12 Nov 1766 om Lagarnas behöriga werkställighet, Tjenstebetänkandet; men mer till orden än i werket, såsom bäst synes af det stadgandets bibehållande, att den som i sin tour trenne gånger blifwit uppförd på förslag, skall tredje gången, om han af Konungen ej nämnes, undfå character och fullmakt af samma dato, som den utnämnde, och derpå wid nästa ledighet till enahanda beställning utan förslag befordras. I allmänhet gjorde parti-recommendationer, att ingen grund för befordringar consequent följdes, men proclamerandet af anciennitetsprincipen såsom den gällande hade icke deßmindre wigtiga följder. Från denna tid begynte egenteligen föräldrars och ungdoms brådskande med uppfostran. Genwägen af den privata informationen, såsom snarare ledande till målet, blef för de förmögnares barn allmän, och, om också den då warande Uppfostrings-Comités project, att äfwen lämpa all Academisk underwisning endast efter tjenstewerkens närmaste behof, blott blef project, så hade likwäl de för detta behof inrättade (och illa beräknade Civilexamina wid Academierna och den otålighet att winna snar anställning i tjenstewäg, som Anciennitetsprincipen födde, likwäl en tillräckelig werkan, att hos mängden af tjenstewannaämnen alltmer förwisa grundligheten i studier. — Nu lades grunden till de så ofta hörda klagomålen i detta afseende, hwilka man i nyare tider merendels nöjt sig med att upprepa, utan att gå tillbaka till deras första och egenteliga orsak, hwilken af de kunnigare på den tiden likwäl genast insågs, och, ehuru utan werkan, tillkännagafs. — Redan 1767 yttrade en Swensk Rådsherre (H. Exc. C. G. Löwenhjelm — Tal om Ungdomens uppfostran i ett wälbeståldt regemente) inför Kgl. Wettenskaps Academien: „Nästan all den ungdom, som ärnar sig till Rikens Collegier och andre betydande ämbeten, har så brådt om att på sina ställen blifwa inskrifwen för att så räkna tjenstеår, att den wid Academierna ej har tid att tänka på annan skicklighet, än att stapla upp i minnet några Definitioner och Wettenskapsafdelningar, hwilka kunna komma till paß wid ett Förhör, som gifwer ett slags rättighet till nämnde inskrif-

ning. Rikets angelägna wärf falla således dem i händer, som äro barn både till år och kunskap, samt hwilkas höga tankar om sig sjelfwa, sin kunskap, och i synnerhet sina rättigheter, hindra största delen af dem, att någonsin återhämta hwad de genom förhastningen förlorat. Dageliga syßlorna i ett Collegio lemna den ej heller tid dertill; så att den, som äger bästa natursgåfwor och kunnat hedra sitt tidehwarf, blifwer genom allmänna ställningen en mycket medelmåttig ämbetsman; och den, som naturen mindre gynnat, blifwer nyttig till intet, men skall likafullt efter sin tour klifwa upp till högsta wärdighet. En så lätt wäg till äran lockar alla lättingar dit, gör qwickt och idogt folk modfäldt samt ådrager ämbetsmän ett allmänt förakt. — „Hwarföre, kunde någon fråga, hwarföre sker ej wid Scholor, Gymnasier och Academier en noga granskning? och hwarföre taga Collegierne emot sådane, som ej äro tillräckligen underbyggde? Frågan är lätt att göra, men werkställigheten icke så, när sjukdomen är allmän, och fröet till deß underhåll tör ligga i sjelfwa författningarna." — En ibland förnämsta orsakerna till det onda ser denne Herre i det företräde, som allt mer gifwes den privata uppfostran framför den publika, så att i Scholarna föga andra finnas än fattigas och meddellösas barn. Han gör en högst skarp satirisk målning på den i förnämare hus wanliga privat-informationen och tillägger: „På detta sätt går det wäl ej till i alla: dock i många hus; men om både föräldrar och Informator äro förnuftige, så fattas dock här den starkaste driffjedern till kunskap och seder, nemligen täflan med jämnårige. Skulle ännu denne Hemfödingen hinna så långt och äfwen längre i kunskap än de som gå allmänna Schulewägen, så är likafullt hans förlust ganska stor: ty han har ej fått wänja sig att paßa på klockslaget; han är mindre härdad både till kropp och sinne; han regeras af hög inbillning, som tjenstefolk och underhafwandes smicker för tillkommande hus-

bonden inblåst honom; han känner ej den wänskap, som bindes genom dygd och natursgåfwor; han har ej lärt att lefwa med Camerader och förbinda sig dem; med ett ord: hans mistning är större, än att alla framsteg i bokwett wid de åren kunna den uppfylla; men hans förlust blefwe än större, om underwisning och eftersyn wore i alla delar wid Scholor och Gymnasier sådan, som den både borde och kunde wara." — Förutsatt att en sådan förbättring i offenteliga Underwisningswerken skedde, anser Författaren dem serdeles af alla ämbetsmanna-ämnen böra begagnas. „Pädagogier, Scholor, Gymnasier, Academier följa på hwarandra. Förnuft och sakens natur säga ju, att ett barn skall börja med det enfaldigaste och ej slippa till de högre läroseten innan det kan der göra sig nytta, och att den, som finnes oskickelig till studier, bör taga sig något annat före — på det ej det allmänna må sakna folk wid näringarna och slutligen nödsakas föda en duglös? Sker det ej så upphör all ordning. Täflan, alla storwerks moder förswinner. Männ icke, oförgripeligen att säga, efter allmänna läroshus äro med det allmännas dryga omkostnad upprättade, all Sweriges Ungdom kunde och borde der hafwa sin uppfostran? ingen släppas till Gymnasium, som ej gått undre Scholen igenom; ingen få komma till Academien, som ej gjort fullt skäl för sig i Gymnasio; ingen sättas till någon syßla som fordrade kunskap och insigt, utan sådant bewis från Academien och sådant förhör wid det werk dit han sig ämnade som wore hedrande; och detta utan all skillnad på rik eller fattig, hög eller låg." — Om Rec. ej owillkorligen instämmer i allt detta, så är det ej derföre att han icke gillar sjelfwa tänkesättet, utan, emedan han tror, att det ej är genom twångsförfattningar, utan genom öfwertygelse, som den offentliga uppfostrans företräde fram för den enskilda bör göra sig gällande

På samma tid, som genwägarna till ämn-

betsmannabildning wid Lärowerken infördes, begynte äfwen bråskan i den egenteliga lärda wärdigheternas ernående, att mer än förr förspörjas. Wid 1764 års Promotion i philosophiska faculteten woro de som sökte och äfwen allmänneligen erhöllo philosophiska graden så många och till till en del så omogne, att ifrån denna tid det limiterade antalet af 50 magistrar wid hwarje Promotion måste bestämmas. — Derpå har den nyß åberopade Rådsherren afseende i följande yttrande om de lärda hedersbelöningarna: „Wägen till äran göres så jemn och mäklig, att sjelfwa lättjan kan löpa den samma utan möda, och slutelizen när en gått alla hedersgrader igenom, har han ingen heder wunnit, utan blifwer föraktad i samma mån, som honom fattas kunskaper och de insigter han bär namn före *) — — „Så bedröfweliga omständigheter anförer jag icke såsom förebråelser emot allmänna Lärare och deras Lärjungar. Jag wet att många af de förra göra allt sitt till, och att ungdomen alltid blifwer sådan som den har anledning i anseende till framtiden (en stor sanning, som lär att det wigtigaste i sjelfwa uppfostran är statens egen anda och författning! — Framkallar denna öfwerallt, förtjensten, (och denna stora practiska grundsats är ock den enda som gör theorien practisk) så är allt godt — Sker det ej, så är äfwen det bäst inrättade Underwisningswerk blott en kostbar och föga nyttig raritet) — „Men sådan är wår ställning, hwilken haft sitt ursprung mindre inom än utom Lärohusen."

*) RiksRådet Grefwe Löwenhielms andre son, sedermera Swensk Minister i Dresden, Berlin och Haag, war en ibland dem, som till 1764 års promotion i philosophiska Faculteten tagit examen rigorosum; men förmådde att låta promovera sig, emedan så många lätt nog hade då kommit till denna heder. Wid 1764 års promotion bekransades på en gång 116 phil. magistrar. Wid näst föregående promotion 1761 war antalet 104.

Ett märkligt document till bedömmande af den brytning hwari Läroanstalterna nu befunno sig, lemnar: Consistorii Academici i Upsala till H. K. H. Kronprinsen afgångne Underdånigste Betänkande om Informationswerket, (af d. 5 Nov. 1768) med thertill hörande under H. K. Höghets öfwerwaro i Consistorio Academico hållne Protocoller, jemte H. K. Höghets egenhändigt författade och till protocollet i Consistorio aflemnade Nådigste yttrande (tr. i Upsala 1769). — Det är intereßant, att, i fråga om denna brytnings orsaker och beskaffenhet, höra män instämma med hwarandra, som i Wettenskaperna gifwit fäderneslandet ett outplånligt namn; och Rec. will derföre anföra några ställen ur älskilliga wid detta tillfälle inför H. K. H. Kronprinsen, då warande Canceller, afgifna yttranden — Bergman: „När frågan blifwer hwarföre omognare och mindre underbygd ungdom nu kommer från Academierna, än för 20 eller 30 år tillbaka, så är, efter min oförgripliga mening, sådant icke hufwudsakligen att härleda från andra orsaker, än then korta tid, som ther anwändes. En yngling, som nu tillbringade 10 till 15 år wid Academien *), skulle, om allt annars wore lika, utan twifwel öfwerträffa i lärdom och insigter then, som i förra tider efter wanligheten dröjde så länge qwar. Men att ungdomen så mycket skyndar, thertill äro andra omständigheter wälldande. Om föräldrar hade tillräckligare förmögenhet, att på barnens uppfostran anwända, och wid befordringar framför allt skicklighet finge företräde, så twiflar jag icke, att ju ungdomen skulle wederbörlig tid stadna qwar, och therunder tillika winna then stadga och mogenhet, som med insigt bör wara förenad, om Kongl. Maj:ts och Kronans tjenst skall med fullkomlig drift och god werkan utöfwas." —

*) Horresco referens skall säkert nu warande generation säga.

Melanderhjelm (då Melander *) om de Mathematiska wettenskaperna: „Om ett ungt snille, som wäl kunde winna grundelig insigt i theßa wettenskaper för tidigt och förr än thet gjordt sig tid att förwärfwa en grundelig theori, tänker uppå en skyndesam application af thet lilla han kan, thertill lockad af then uppmuntran som finnes i allmänhet mer ärsölja the practiske än the theoretiske wettenskaperne, hwilket synes nu en tid bortåt hafwa warit och än widare blifwa thetta Seclets smak uti Litterature, så kan then tiden icke wara långt borta, att wäl the finnas som kallas mathematici, men af them är äntå ingen, som förstår läsa Newtons skrifter, mindre sjelf arbeta på wettenskapernes tillwärt. Man finner lärda Societeters Handlingar förr uppfyllde med lärda och djupsinniga mathematiska afhandlingar, men theße hafwa längesedan börjat lemna allt mer rum åt till större delen toma rön med mera sådant." — Jfre: „För Eders Kongl. Höghet kan jag wid thetta tillfälle ej undgå att wid handen gifwa, att nu i flere år studier och smak för solid lärdom synbarligen aftagit: jag widgick thetta med mera blygsamhet om jag hade mine Ämbetsbröder eller mig thet att förebrå, att wi i något mål efterlåtit, hwad sammete, heder och ämbetsskyldigheter af oß kräfwa — Men då författningarne äro till någon del sådane, att om jag tillstyrkte en yngling att befläta sig om en öfwer wanligheten grundelig kunskap, och till den ändan att i flere år, som fordom skedde, qwarblifwa wid Academien och nyttja sina Lärares underwisning, bokförråd m. m. och then samme sedan antingen uti Ecclesiastique ståndet eller wid andra Ämbetsgrenar sökte sin befordran, blefwe ganska äfwentyrligt, om ej the, som med långt mindre förwärfde pund lemnat the allmänna lärosäten, blefwo honom föredragne, och han alltså såsom förlorade borde anse the åren, som han på grundeligare kunskap anlagt. — Att enkannerligen nämna wår Nobleße, hwars wärd Eders Kongl. Höghet nådigst nyligen behagat mig uppdraga, och som jemte then öfrige Rikets ungdom the wigtigaste Rikets ämbeten framdeles skola bekläda, lemna the nu gemenligen Academien wid samma tid, som the fordom plägade hit ankomma, och anse wi såsom en besynnerlighet, om någon här qwarblifwer tills han fyllt 20 år. — — Jag måtte ock bekänna, att om och när ålder och tjenstår ensamme hafwa öfwerwigt öfwer wett och snille, är efter minringa urskillningsgåfwa all uppmuntran för studier kraftlös. Men som en stadgad lag synes förswaga alla mina slutsatser och ett wedertagit befordringssätt samt fruktan för andragande beswär, uti hwilka jag icke wet om anföras plägar, att man hafwer mera wett och kunskap än ens medsökande, befalla mig tystnad; måste jag med bekymmer se studierna lemnade åt theras öde. — v. Linné: „Ifrån 1750 tycker jag mig sett huru wettenskaperne allt mer och mer aftagit och ännu continuera sitt aftagande hos oß. Wid thenna tid begyntes en ny epoche för Lärosäten; Academierne blefwo omstöpte till Gymnasia illustria, dock med bibehållande af characteren — Examina så många befallte, att om the alle till pricka efterlefwats, fruktar jag thet redan warit beställt med Academierna — Ingen fick gå ifrån Academierne utan publique examen af wiße utnämnde Professorer till hwart Collegium; ingen annan Professor fick göra en fråga på abiturienten än then Professor, som på professionen hade fullmakt. Studiosus skulle alltså för sin examens skull wäl höra theras föreläsningar, som hade lof att examinera; behöfde alltså ej annat läsa, thetta absolverade han på 1, 2 à 3 terminer — — Anciennitetsprincipen blef då ock antagen i Civil som Militaire; ja thet trängde sig äfwen in uti sjelfwa Ecclesiastique wäsendet, som gjorde mer skada för wettenskaperne än allt annat — När intet hwar blifwer belönt efter habilitet och lärdom, är wißt then obetänkt, som länge arbetar i wettenskaper wid Academien, utan skyndar sig tädan och anser henne som en häll-

*) Adlades 1777.

hake i loppet af sin wälfärd; thet har man icke allenast sett hos Nobleßen, som fordom innehade solide wettenskaper samlade wid Academien, utan äfwen hos Philosophos. Theologos, Medicos, ja man bör icke häraf undra, att Wettenskaperne taga af, utan fastmer att the ännu äro qware." — För öfrigt förente sig Ihre, Linné och flere i klagan öfwer de täta Consistoriella göromålen, hwilka den förre önskade måtte genom delning *) förminskas; „helst som the ännars ej annat kunna än göra en sådan diversion, att en Professor måtte förgäta, att hans syssla är att lära och läsa." —

Så wäl af Consistorii gemensamma Betänkande som af de serskildt afgifne yttranden befinnes, att, oaktadt i Scholordningen af 1724 2 c. 1) §. Konungen pålägger Biskopparne, att råda och förmana folket, af hwad stånd the äro, att heldre sticka sina barn till the allmänna Läroskåder, än serskildt antaga Præceptorer i sina hus, mängden af dem, som endast njutit privat information, innan de begåfwo sig till Academien, eller ännu under enskild handledning sig der uppehöllo, så tilltagit, att denna claß af studenter nästan omfattade alla förmögnares och Adelns barn, samt i gemen alla dem, som ärnade sig till rikets civil- och militärsyssler. Då deße ännu wid sin ankomst till Academien woro barn, eller åtminstone ej innehade samma underbyggnad som de, hwilka genomgått de lägre offentliga lärowerken, så påkallade detta slags omogna studenter, som, om de woro adelsmän, ej heller ingingo i den wanliga Academiska ordningen, emedan de wöro fritagne från den allmänna studentskyldigheten att suta sig till någon nation wid Academien, sin egen omsorg; och då de tillika genom slägt och förbindelser mest betydde, så war det egenteligen för deras skull som man ansåg en förändring med Universitetet så nödwändig. „Adeln — säger då warande Cancelleren, Kronprinsen Gustaf, i sitt eget yttrande om detta ämne — „ämnad genom sin födsel att uppfylla the förnämsta af Rikets Ämbeten, är också then delen, hwars uppfostran är mest wanwärdad; och thet som skulle synas en paradox, men som dock är en onekelig och bedröfwelig sanning, thet är, att the hwars uppfostran är mest wanwärdad, äro the, hwars födsel och förmögenhet är mest utmärkt, althenstund the, som af Konungen äro förordnade att hafwa uppmärksamme ögon uppå ungdomens uppfostran, kunna ej hafwa samma waksamhet öfwer adelns, som öfwer the öfrige studerande. Adeln ännu i theß spädaste ungdom kommer till Academien uti then största okunnoghet, och kunna the knapt läsa. Theras föräldrar, som ej kunna öfwergifwa the ämbeten the bekläda för att följa sina barn, lemna them antingen på egen hand, eller anförtro them åt studenter, nästan lika så okunnige, som sina unga lärjungar, men som säkert intet hafwa theras oskuld. Theße Informatorers okunnighet är ännu en större orsak för föräldrar att skicka sina barn till Academien, kunnandes icke hemma lära the för them nödwändigaste wettenskaper. Ankomne till Academien gå the kanske flitigt, att afhöra Professorernas både publique och enskildte Lectioner, hwilka kunna högst gifwa wittnesbörd om theras erudition, men alldeles icke om theras öfrige lefnadssätt. Informatorerne öka sin flathet i samma mån, som theras unga Herrars ålder nalkas, och the afwänta enthera theras belöning eller afsked. Theraf kommer, att Jag hafwer sedt oftare ungt folk bättre uppfödas i sina föräldrars hus, än the, som all sin tid studerat wid Academien, icke igenom Professorernes wårdslöshet, men genom then ringa uppsigt af them, som äro öfwer theras en-

*) Ett förslag om ärendernas fördelning på divisioner inom Consistorium Acad. blef äfwen sedermera uppgjordt, men Rec. wet ej om någonsin utförd.

skilte uppförande satte. Af samma orsak kommer föräldrarnas klagan öfwer theras barns föga lärdom. Häraf kommer theras farhåga att skicka sina barn till Academien, icke åtskiljandes emellan then publique underwisningen och then enskylta uppfostran. Wäre Förfäder hafwa försigtigt känt alla theßa oordningar, och om theras inrättningar hade blifwit bibehållne, hade wi smakt af the frukter, som the sjelfwe förbjudit. Men snålhet och then ännu förderfweligare egennyttan hafwa kullkastat theßa hälsosamme inrättningar. Consistorium lärer finna, att Jag will tala om Communiteter. Thet är, (om Jag kan så säga) utur skjötet af thenna allmänna Uppfostran, som man sedt alstrade män, som både hedrat och utwidgat Swerige. Thet är ther, hwarest Oxenstiernor, Skyttar, Bjelkar, Bönder, Banerar och Torstenssöner hafwa hämtat theras kunskaper, och besynnerligen the dygder, som gjort theras tidehwarfs förundran och uppwäcker ännu wår tids wördnad. Jag bör ej bortglömma ibland thetta antal en af wåra största Konungars namn, som i thenna inrättning fått the kunskaper, som han så ärofullt till sina undersåtares lycka brukat." *) — Kronprinsen föreslår derföre återupprättelsen af ett Communitet wid Academien, till en början, efter medlen ej tillåta att ge inrättningen sin förra widd, endast bestående af 24 ynglingar, 12 frälse och 12 ofrälse, och borde de så kallade Stipendia regia åter anwändas till detta deras ursprungliga ändamål, samt hela anstalten ställas under en egen Direction, som för medlemmarnas både studier och seder war answarig — Professor Berch hade i detta ämne utarbetat ett utförligare förslag, hwarigenom inrättningen skulle få mer widd och till största delen kunna bestå genom ett måttligt tillskott af de der intagne barnens föräldrar. Såsom mönster för den samma framstälde han den då warande Cadettscholan i Carlscrona. Consistorium i sitt Betänkande tillstyrker äfwen en dylik anstalt wid Academien, helst antalet af omogna studenter, som endast under privat information sig wid Universitetet uppehöllo, så tilltagit, att sådana, redan utgjorde öfwer en tredjedel af den i Upsala studerande Ungdomen. Då deße tillika merendels woro de, som ämnade sig till rikets civila och militära syßlor, men af en egentlig Academisk underwisning sig ej kunde begagna, så ansåg, wid så beskaffadt förhållande, Consistorium nödigt att å statens sida någon åtgärd med dem widtoges, som förgde för den elementära bildning hwaraf de oftast woro i saknad, och utan hwars föregående inhämtande alla anbefallda ämbetsexamina skulle bli onyttiga. — Förslaget blef likwäl utan werkställighet; tills Cadettscholan wid Carlberg, eller KrigsAcademien, till någon del sedermera uppfyllde deß mening i anseende till blifwande militärers bildning, men hwilken också derigenom blef bestämdt skilsd från Universitetet. I anseende till civila ämbetsmannaämnen stadnade man wid de en gång påbudna examina, om hwilkas otjenlighet att uppfylla ändamålet redan kännedomen af de förhållanden, hwarunder de inrättades och hwilka wi nämnt, kunde öfwertyga.

(Fortsättn. s. a. s.)

*) K. Carl X Gustaf. Han war såsom ung under sitt wistande wid Upsala Academi i pension hos Theol. Professorn sedermera ÄrkeBiskoppen Lenäus.

Swensk

Litteratur-Tidning.

N:o 37. Thorsdagen den 10 October 1822.

Recension:

I. Handlingar rörande väckt fråga om jemnkningar i Upsala Kongl. Academies Constitutioner. Upsala, Palmblad & C. 1821. 269 sidd. 8:o.

II. Ett och annat om Corporationer, Privilegier, Nämnd i Domstolar etc. etc. etc i anledning af Consistorii Academici i Upsala Betänkande om den Academiska Jurisdictionen. Stockh. Nestius 1822. 94. sidd. 8:o.

(Fortsättn. fr. N:o 36.)

Också består Historien om dessa Civilexamina i Historien om de klagomål, som under 70 års tid öfwer deras otillräcklighet blifwit förda, hwilka klagomål föranledt oupphörliga små förändringar, hwilka små förändringar åter ej förekommit ny klagan, emedan ingen af dem gått till sakens grund. Wid Riksdagen 1761 tillstyrkte Consist. Acad. i ett till Secreta Utskottet infordradt Betänkande, att Collegierne och de Werk, som antaga Ämneswänner, måtte sjelfwe hålla Examina, efter som de bäst borde förstå, huru stor grad af kunskap de hos hwar nybegynnare äskade. Detta påböds äfwen genom Kgl. förordningen af d. 12 Nov. 1766. Man hade nu således dubbla examina; hwarjemte under RiksRådet Höpkens Cancellariat, beslöts på det den till Collegierna sig ämnande ungdom ej måtte för mycket skynda utan äfwen mogna uti litteris humanoribus, att ett Exercitium Stili borde innan examen prästeras. Allt detta måtte dock ej gjort åsyftad werkan, emedan Cancelleren Gr. Rudenschöld år 1773 anbefallte Cons. Acad. att inkomma med ett nytt Betänkande om Examina, emedan deße hittills medfört mindre nytta. Då detta ändteligen afgafs ansåg Juridiska Faculteten för sin del tjenligast att civil-examina alldeles upphörde, och pröfningen helt och hållet öfwerlemnades åt wederbörande Collegier. Consist. Acad. fann deremot betänkligt att helt och hållet afskaffa dem, utan förmodade „att, när allmänheten hinner glömma den wedertagna Anciennitetsprincipen och deremot dagligen finner, att wid all befordran följes den i Regeringsformens 10 §. utstakade grunden: skicklighet och erfarenhet, lärer all klagan öfwer omogna ämnen efter hand förswinna." — Att några strängare befordringsgrunder nu blifwit följda eller werkat någon förbättring, har likwäl Rec. allt

skäl att betwifla. Han finner i en Swensk Statsmans handskrifna memoirer för 1770talet följande ställe: — „I Upsala klagades öfwer studiernas förfall. Omtanken att få belefwenhet för att winna insteg i ett ungt hof, der all ungdom antages och accueilleras, blir det enda föremålet. Man lär sig snarare dansa än skrifwa sitt namn. Man börjar sedan påtänka utwägar att köpa tjenster, den ena knapt erhållen förr än den andra eftersikes. Ingendera göres, och man får förtjenster utan att ha tjent. Så går det med Adeln. I Upsala är nu ingen enda Adelsman, som lär sig wettenskaper; man lär sig litet språk för att kunna tala wid Hofwet eller förstå Theaterarbeten, man lär sig dansa för att få figurera i en Ballet, och något rida, i ett lyckligt hopp att wisa sig i skjutsridning, eller, till ett nec plus ultra för all ambition, synas i en Ringränning. De af ofrälseståndet öfwerge wettenskaperna, efter de hwarken gifwa bröd eller anses. Lyckan har intet gynnat Swerige som många andre länder, der man uppodlar lärdomen för lärdomens skull och för egen heder. — Theologien, som själen betalar, och Medicin, som kroppen betalar, äro de enda kunskaper som uppbrukas. Begge gifwa de sin föda. — — Den tanken har wunnit insteg, att man utan studier kan äfwen i wettenskaper winna skicklighet, och ett helt RiksCollegium har utlåtit sig, att twenne wåra största Mechanici Polhem och Thunberg börjat som olärde och slutat sine arbeten till Europas förundran; derföre skall wettenskapen, som icke utan studier kan winna framgång, wanskötas, och man wäntar omedelbarliga presenter af sådane rare genier, som knappt födas hwart 100:de år, och hwilke med underbygde studier ännu gått längre än de hunnit.“

Då intet Decennium förbigått, under hwilket ej någon jemnkning blifwit gjord, någon ny föreskrift gifwen angående de för ämbetsmannaämnen anbefalda examina, allt sedan dess första inrättning; så skulle Rec. lätt kunna öka antalet af de redan derom gjorda anföranden *). Men han fortgår hellre genast till den sista i detta ämne widtagna författningen och det betänkande, som föranledt den-

*) För fullständighetens skull will Rec. blott nämna de ytterligare författningar i detta ämne, ifrån början af 1770:talet intill närwarande tid, hwarom han har kunskap. — Kgl. Brefwet af d. 23 Febr. 1770, hwarigenom den underwisning i applicerad mathematik för ynglingar, som ärna sig till militairstaten, hwilken förut warit uppdragen åt Professorerne Klingenstjerna och Strömmer, uppdrages åt Prof. Melander och Mallet emot arfwode. (Den enda författning angående militära underwisningen wid Universitetet som Rec. känner). CantzliCollegii Bref af d. 27 Dec. 1777 om större noggranhet med examina och testimonier. Kgl. Brefwet af d. 9 Apr. 1788, att de som söka inträde i Rättegångswerken eller Collegierne, och offentligen disputerat, ej slippa examen utom för den Professor, under hwars präsidium det skett. Kgl. Brefwet af den 30 Apr. 1799 om Cameralexamen. — Instruction för CantzlersGillet af d. 27 Oct. 1801; i hwars 6 §. förordnas om noggrannare förhör wid inskrifning i Collegier och tjenstewerk, samt att i fall ej kunskaperna hos den sökande finnas swara emot det Academiska betyget, anmälan bör ske hos CantzlersGillet, som deröfwer äger höra wederbörande samt widtaga sådana författningar, hwarigenom misbruket förekommes. (Tillhör, enligt Cantzliordningen d. 23 Oct. 1809 nu mera Cantzlistyrelsen) — Cantzlersbref af d. 11 Juni 1807, som förordnar att, utom den föregående Juridiska examen, i sjelfwa BergsExamen äfwen bör examineras i Bergslag-

samma, emedan detta i alla fall blott innehåller ett upprepande af de gamla klagomålen, och wisar de föregående föreskrifternas otillräcklighet. — Den 14 Juni 1811 beslöt Consist. Acad. att, i enlighet med en af Prof. Dr Rabenius gjord framställning, ingå till H. K. H. Kronprinsen, då warande Canceller, med underdånig hemställan angående en förlängd Academisk cours och utwidgad examens skyldighet för dem, som ämna sig till Rikets civila tjenstewerk och collegier, särdeles till Rättegångswerken, emedan, såsom Consist. yttrar sig, „Rikets tjenst igenom Ungdomens alltför stora skyndsamhet sydligen mycket lider." I följe häraf föreslås, att hwarje yngling som ämnar sig till Rättegångswerken, måtte förpliktas att studera wid Academien 4 Terminer: en tid, som jemnförd med den som i andra länder erfordras för det juridiska studium, Consist. anser för den möjligen kortaste *); och att de som ämna sig till Rättegångswerken, måtte förbindas att, utom i de hittills wanliga wettenskapsdelar, neml. Allmänna och Hushållningslagfarenheten samt Naturrätten äfwen wäl prästera examen i Historien, serdeles Fäderneslandets, och den lägre Matheſen. Tillika underställde Consistorium om det ej skulle wara gagneligt, att en wiß ålder t. ex. af 18 eller 20 år fastställdes, hwarförinnan ingen till Rikets civila tjenstewerk och Collegier finge från Academien dimitteras. **) Förslaget blef af Kgl. Maj:t utställdt till wederbörande Auctoriteters betänkande, och Rec. will ej neka sig nöjet att anföra då warande Justitiä Cancellerns nu mera H:s Excell. Trolle Wachtmeisters utlåtande, som genom det tänkesätt det uttrycker, är wärdigt en Herre, utmärkt af sin kärlek för wettenskaperna och egen syßelsättning med wettenskapliga ämnen: — „Då jag anser det för obestridelig sanning att den Filosofiska själsbildningen samt den wettenskapliga odlingen, som swårligen utan wid Universiteterna kunna winnas, äro för en Ämbetsman af största wigt, och saknaden af deßa källor till grundlighet och begreppens redighet icke ersättes af den routine, som ämbetsmannabefattningen, liksom en handtwerksöfning, småningom alstrar, och i hwars påräknande så många med ofullkomnad underbyggnad hasta från Lärosätena för att inträda å den bana, som leder till de wigtigaste ämbeten i Staten, på hwilka wärden om medborgares lif, ära och egendom bero, kan jag icke undgå att med mitt underdåniga tillstyrkande understödja det af Consistorium Acad. i Upsala gjorda underdåniga förslag, hwilket genom ökade swårigheter för dem, som wid Academierna skola danas till ämbetsmän, medför tillika den indirecta nytta att afskräcka dem, som, utan att hafwa tillräckligen rådfrågat sin böjelse eller öfwerwägat sin förmåga, nog lättsinnigt wälja en wäg, till hwilken de icke äro ämnade, och derigenom afledas från andra

farenhetens så wäl theoretiska som practiska grunder. Kgl. kungörelsen af d. 9 Oct. 1812 om hwad som iakttagas bör i anseende till dem, hwilka wid Rättegångswerken samt Rikets Collegier söka inträde. Wid Lunds Academi lärer en preliminär Juridisk pröfning wara föreskrifwen före Cancellieramen.

*) Rec. twiflar att på något ställe i Europa en cours af tillsammanslagdt 15 à 16 månader anses för tillräcklig beredelse i en wigtig wettenskaplig profeßion såsom den juridiska, och god nog att kunna öppna banan äfwen till Rikets högsta civila wärdigheter.

**) Wid samma tillfälle resolverade Consistorium, att hädanefter, wid anmälan att få aflägga Specimina stili för Civilexamina, de sig anmälande böra förete betyg om Grammaticalisk kunskap utaf någondera af Eloquentiä Profeßorerna. Så förberedd kommer denna slags studerande Ungdom till Academien.

aktningswärda och gagneliga yrken i det allmänna." — Med detta yttrande företer Swea Hofrätts betänkande i samma ämne af d. 10 Oct. 1811 någon olikhet. Der heter: „Så wida thet lärer tillhöra then föreskrifne student-examen, att the Studerande böra i Historien för sig besked göra, lärer thenna wettenskap ej med then Juridiska examen böra blandas, men ehuru Mathesen och Geometrien kunna i mohn af Ynglingens fallenhet för theße wettenskaper ej wara utan nytta, blifwer then likwäl uti then juridiska practiken föga anwändbar, enär wid pröfningen af Landtmätare förrättningar och Chartor alltid blifwit förordnadt, att en Landtmätare bör öfwerse then klandrade Landtmätareåtgärden, och thet wore betänkeligt (?) för en domare, att, med förtroende till egna kunskaper i theßa delar, förswåra then revision LandtmäterieKontoret tillkommer, och blottställa öfwerdomaren för then twekan en annan åtgärd måste wara underkastad." Götha Hofrätt tillstyrkte förslaget; och genom Kgl. Kungörelsen af d. 9 Oct. 1812 stadgades att ingen måtte wid Universiteten taga Examen till Rättegångswerken, om han ej efter aflagd studentexamen 4 terminer wistats wid Academien och warit i juridiska faculteten inskrifwen, så wida han ej förut aflagt annan examen eller ock genomgått Gymnasium, i hwilket senare fall i anseende till större förwärfwad mognad i förberedande kunskaper 3:ne terminer anses göra tillfyllest. En examen i elementerna af Geometri och Arithmetik föreskrifwes före den Juridiska examen, i hwilken sista äfwen Historien, serdeles Fäderneslandets, bör bli ämne för förhör. Cameralexamen må tagas efter 2:ne terminer; men i allmänhet ingen få dimitteras till Cancelliet, Rättegångswerken eller Rikets Collegier som icke fyllt minst 18 år. Derjemte inskärpes å nyo hwad i förordningen af d. 27 Oct. 1801 blifwit föreskrifwet om noggrannhet i förhören wid afgåendet från Academien och mottagandet i Collegierna.

Af det anförda kan inhämtas, att det åtminstone ej saknas författningar i detta ämne. Betänklighet måste det likwäl wäcka, att de alla wisat sig owerksamma. Rec. säger med flit alla; ty att äfwen den sista ej uppfyllt sitt ändamål, det wisar den ännu fortfarande klagan öfwer mängden af omogna tjenstemannaämnen. Man finner wäl denna omständighet stundom ifrigt wändas till anklagelse mot de Academiska Lärarna af just de samma, som, då det är fråga om en egen son, anförwandt eller myndling, aldrig nog snart få honom från Academien expedierad och, i fall några hinder derföre läggas, ej nogsamt kunna betyga sin förundran. Men Rec. är likwäl tillräckligt i tillfälle, att i allmänhet kunna styrka sanningen af den ofwannämnda klagan. Hwad månde wäl orsaken wara till deß beständiga återwändande under en så lång tidrymd? Att under hela denna tid, som till en del innefattar de största lärare, namn, som Upsala Academi kan uppwisa, lärarne upphörligt i detta afseende på det mäst oförswarliga sätt skulle wårdslösat sina Skyldigheter, är ej tänkbart. — Det måste således finnas något grundfel i sjelfwa första författningen med deßa för ämbetsmannabildningen beräknade examina, hwilket ingen följande författning ännu häfwit och som det således legat utom lärarnes förmåga att rätta. Detta grundfel är efter allt det föregående lätt funnit: det är första inrättningen af deßa examina efter den förr omtalta practiska taxen för ämbetsmannakunskaper, hwarigenom hela den egenteligen wettenskapliga förberedelsen, som skulle ge dem halt och wärde, bortfallit eller blifwit för swag att bygga på: det är genwägssystemet i kunskaper, som erfarenheten här wisat så litet leda till målet, att det snarare afskäsnat derifrån. Med detta fel i den Academiska inrättningen sammanhänga alla de redan framställda olägenheterna, och man kan säga att det werkat lika ofördelaktigt uppåt som nedåt — på staten, dit den tillkommande tjenstemannen från Academien går, — på scholan, det må wara den allmänna eller en-

skilda, hwarifrån han kommer. Det förra genom stämplandet af en ytlig ämbetsmannabildning, såsom tillräcklig för alla statens currenta behof, det senare genom en försämrande inflytelse på den lägre underwisningen. Det wid Universitetet auctoriserade genwägssystemet har naturligen sträckt sig äfwen till denna senare, och då det offentliga Scholwerkets former lade för detsamma hinder i wägen, har det på den privata informationsbanan haft så mycket större inflytande och gjort denna så mycket mer beträdd. Redan kort tid efter klagades, såsom wi sett, att pluraliteten af dem, som ämnade sig till Rikets civila och militära tjenster, för tidigt trängde till Academien, endera ännu under privat information eller åtminstone oundgängeligen i behof deraf: att de lika tidigt skyndade derifrån, och att den korta tid de der anwände ej war tillräcklig för inhämtande af de allmänna preliminära lärdomselementer, som de bort medföra till Academien, och utan hwilka all Academisk underwisning är låfång, samt att således denna tid ännu mindre war tillräcklig för bildningen till deras egenteliga yrke. *) Ännu i dag gäller detsamma. Och denna omständighet är i synnerhet den hittills oöfwerwinnerliga swårighet, mot hwilken de Academiske Lärarne i detta afseende haft och ännu ha att kämpa. Hwad

*) Att Bergsexamen i detta afseende synts göra ett undantag, kommer just af den både längre och swårare cours, som den erfordrar. En studerande, som ämnar sig denna wäg, måste först taga den wanliga Juridiska examen och derpå den egenteliga Bergsexamen, till hwilken han redan begynner att tillika bereda sig under sina juridiska studier. Likwäl måste äfwen härtagas i betraktande hwad flere utmärkte lärare i de med Bergshandteringen närmast förbundna wettenskaper, werkat för Upsala Academi.

som lärjungen borde innehafwa innan han kommer under deras hand fattas allt för ofta. Hwad skola de göra? – Tillbakawisa alla sådana? Är lätt sagdt, men swårare utfördt; isynnerhet då sjelfwa författningarna auctoriserat i examenswägen ett wißt lägre mått, derigenom att de ej tillräckligen haft afseende på de nödwändiga och allmänna förberedande kunskaperna. Under sådana förhållanden antar det uppehåll af en eller annan termin, som Lärarne kunna werka, så mycket lättare anseendet af en plåga, wid hwilken man å önse sidor tröttnar, som det ofta i hufwudsaken ändå ej hjelper. Det är ej blott till de publika examina wid afgående från Academien som denna omständighets inflytelse sträckt sig, utan äfwen till den examen, som tages wid sjelfwa inträdet. Det finnes redan länge dubbla eller rättare tre- eller fyrafaldiga slags studentexamina wid Academien, införda utan föreskrifter, men genom nödens kraf, neml. 1) den wanliga studentexamen med dem som komma från de lägre offentliga lärowerken, till sin beskaffenhet lätt bestämd genom de i denna wäg gifna och bestämda läroämnen och de deröfwer meddelade offenteliga betyg. — 2) en till sin beskaffenhet alldeles obestämd examen med dem, som från eller under privat information komma till Academien. Den enda bestämmelsen för den samma är det af lärjungen uppgifna målet för hans Academiska wistelse. Han admitteras då, i mån af sina kunskaper, endera såsom jemngod student med den, som kommer från Gymnasium, eller i annat fall uttryckeligen endast såsom ämnande sig åt civila wägen, eller den militära, eller den camerala o. s. w. — Ingen lag hindrar en sådan half- eller fjerdedels-student att bli antagen, under det nu mera, sedan den nya Scholordningens strängare föreskrifter i afseende på dem som från Gymnasierna dimitteras, trädt i werksamhet, det händer en yngling, hwilken blott i något af de i Gymnasium föredragna ämnen finnes i betyget tecknad för otillräcklig

kunskaper, att icke få bli student, utan återwända till det lärowerk, hwarifrån han kommit. Det synes wara af wigt, att sedan den offentliga Scholewägen blifwit nogare reglerad, ej genwägarna på deß bekostnad må uppmuntras, utan lika pröfningar, i fall ej möjligen i alla läroämnen för alla, dock åtminstone i method, noggranhet och fordringar af allmän elementarisk underbyggnad lika, för alla blifwande studenter fastställas, och bli ett willkor, om ej för rättigheten att wid Universitetet wistas, likwäl oundwikeligen för rättigheten att anmäla sig till undergående af någon annan Academisk examen.

Hwad hela wårt offenteliga Lärowerk för öfrigt beträffar, så måste man äfwen bekänna, att det alltför länge befunnit sig i en slags anarchi, som ej annat kunnat än ha ofördelaktiga werkningar på all slags underwisning, äfwen på den enskilda; ty det är en sanning att denna rättar sig i sjelfwa werket öfwerallt efter den offentliga och stiger eller faller i wärde med den. Orsaken är, att den brytning, hwari wi nämnde att hela Lärowerket befann sig på 1750- och 1760:talen, blifwit förlängd i ett slags wacklande tillstånd under mer än ett halft århundrade, utan att bringas till genomgång på ett eller annat sätt eller få annat resultat än sjelfwa den långwariga owißheten. Redan då kände man behofwet af förbättrade Academiska Constitutioner; emedan de gamla ej blott i anseende till sina föreskrifter för sjelfwa underwisningen woro föråldrade, utan äfwen i flere andra mål af den beskaffenhet, att de ej mer kunde iakttagas. Om man ock kan ha skäl till lyckönskan, att de förändringar som då woro å bane, ej utfördes, så måste man dock å andra sidan beklaga, att ej werkliga och nödiga förbättringar skedde. På samma sätt war det med en äfwen wid samma tid föreslagen ny Scholordning. Det gamla förblef också här, och, om äfwen i sjelfwa werket mer anwändbart än man wille tro, likwäl ej mer ansedt för att wara det, hwilket i anseende till werkan war ungefär det samma som om det blifwit antiqueradt. Så lefwe det, föga akadt, med ett halft lif gwar. Endast enskilda lärares förtjenst eller enskilda Biskoppars berömwärda werksamhet såsom Ephorer gaf det ännu i wißa Scholor en ny, men öfwergående lifsanda. På det hela förföll det allt mer, och kanske befann det sig i sin djupaste ebb omkring slutet af 1790:talet, då Scholwerket ej ens kunde åt Academierna lemna det nödtorftigaste antalet af prestämnen för stiften. Sedermera har det, i den mån regeringen skänkt det uppmärksamhet, småningom åter wunnit mera tillwäxt och styrka, och i synnerhet märkes efter de senast widtagna författningarna ett ökadt förtroende för de offentliga läroanstalterna i alla stånd, som ej kunnat winnas, om de ej redan wisat eller åtminstone gifwit hopp om en werksamhet öfwerträffande den enskilda uppfostrans. — Icke deß mindre är likwäl sant, att den för ett halft århundrade inträffade och sedan åt sitt öde så länge öfwerlemnade brytningen i det allmänna Lärowerket ej ännu är öfwerstånden. Wid Universiteten t. ex. lemnade den endast efter sig det då införda genwägs systemet för Ämbetsmannabildningen, i längden till sina werkningar så mycket ofördelaktigare, som det ej är Rec. kunnigt om Kgl. Bref wet af d. 4 Aug. 1762, till Öfwerrätter och Collegier om Betjeningens indelande under wißa Ledamöters inspection, diariers och remißböckers genomgående och försumlige Betjentes dömande — nu mera hwad första momentet *)

*) Lyder sålunda: — — är wår nådiga befallning, att på lika sätt som i Wårt och Rikens Cammar Collegio, enligt theß instruction, alla therunder lydande Departements och Contoirs äro på wißa Ledamöter till en närmare inspection indelte, skola hädanefter, både uti Hofrätterne och the öfrige Collegier, hwareft me-

angår, iakttages. Lätt skulle i widrigt fall kunna hända (och det händer ofta) att första tiden af en i ett Ämbetswerk inskrifwen ynglings wistande i hufwudstaden endast tjenar honom att förgäta det nätta förråd af theoretisk kunskap han från Universitetet medfört, på samma gång som han i det practiska, lemnad utan ledning och ändamålsenlig sysselsättning, ej heller förwärfwar sig någon skicklighet, och kommer således lika theoretiskt, som practiskt oberedd till egentelig syssla.

rendels är en talrik betjening, några af Betjente, Extraordinarier och Auscultanter, allt efter som beqwämligast ske kan, ställas under hwartheras af Ledamöternas speciella inseende, hwilken äger i synnerhet förmana och tillhålla them, som således under honom satte blifwa, att på arbetsstunderna wara tillstädes, och sine arbeten med behörig aktsamhet förrätta, hwarigenom ej allenast en nyttig täflan kan uppwäckas och Publicum i framtiden winna tillgång på mera öfwade och skicklige ämbetsmän, när the wid första inträdet i syssloma och all framgent wänjas wid ordning och idoghet, utan ock the som äro förmän, få bättre lägenhet att känna the antagne ynglingars lynne och egenskaper, samt främja them, som wisa prof af någon märkelig flit och capacitet wid sig yppande tillfällen till framsteg och befordran.

Fortsättn. e. a. g.)

Jorden och deß Inwånare. Historisk Tafla af det Adertonde Århundradets Upptäckter om fremmande (främmande) Folkslag och Länder; af E. A. W. v. Zimmermann. Tionde Delen. Med 4 Planscher. Stockholm, Häggström 1821, 443 sidd. 12:o.

(Forts. fr. N:o 33).

Zimmermann har jemfört deßa uppgifter och hållit sig inom måttans gränsor. Endast wid artikeln om Chinas folkmängd synes han Rec. wara mera twiflare än nödigt warit. Deß ofta inträffade olyckor af hungersnöd komma också icke, som Förf. uppgifwer, af lättja och brist på skicklighet i landtbruket, utan dels af natur-olyckor, dels af öfwerpopulation och Mandarinernas förtryck. Förf. har i det föregående wederlagt sig sjelf, då han beskrifwer Chinesernes landtbruk och den otroliga möda de derwid anwända. I detta hänseende äro äfwen Englands åkerbrukare nybörjare i jemförelse med Japaner och Chineser. Förf. har rådfrågat flera källor, men icke alltid deraf dragit all den fördel, som möjligt warit. Hans bok är författad före år 1810, således har han ej kunnat begagna de ytterligare upplysningar, som man genom den sista engelska Ambaßaden erhållit om detta rike. Hans beskrifningar äro tydliga, målande, och om wißa föremål äro ytligt afhandlade, så äro andra, isynnerhet theet, i det närmaste fullständigt angifna. Wid den utländska handeln saknas de uppgifter, som Krusenstern sedermera meddelat och Öfwers. lätt kunnat supplera. Om den stora Muren heter det: „Den är från marken till bröstwärnets öfwersta kant 25 fot hög och wid grundwalen lika så tjock." Och strax derefter: „Den andra tjockleken af 25 fot aftar uppåt, liksom tegelstenarnas dimensioner." Antingen innehålla deßa båda stridiga uppgifter en motsägelse, eller också har Rec. ej rätt förstått beskrifningen. — Sid. 328 omtalas 4 slags gigor med 2 strängar." Detta är Öfwer:s fel, ty Geige betyder fiol. — Sid. 318. hänwisas man wid beskrifningen af den bekanta Pagoden wid

Nanking på ett kopparstick. Ett sådant finnes — i originalet, men icke i öfwersättningen. De kopparstick som här äro meddelade afbilda 1. Sällsamma bergsformationer i provinsen Quantong. 2. En gata i Nanking. 3. Straffet Cangue och chinesiska Tiggare. 4. Andra Tiggare. — Plancherna, graverade af Ruckman, äro förswarligt stuckna, föreställa noga klädedrägten och hårets afklippning, men konstnären har i det närmaste gjort physiognomierna europeiska. För öfrigt äro gravurerna med noggranhet originalet efterbildade: detta har dock 14 kopparstick, af hwilka en del äro intreßantare än dem, hwilka af den swenska Förläggaren blifwit walda.

Utkast till Europas ColonialHistoria. Sthm, Ortman, 1822. 62 sidd. 8:o.

Författaren kallar detta sammandrag sjelf för en Prospect till en blifwande ColonialHistoria, med hwars utarbetning han ärnar sysselsätta sig, ifall detta utkast winner bifall. Och hwarföre skulle ej detta mötas af wälwilja? Det framställer redigt och i en successiv kedja de werldshandlande europeiska folkslagens mercantila utbildning i de aflägsna werldsdelarna: det wisar, att characteren af Spaniorernes colonisationer från början warit bergsbruks-colonier, som småningom omwexlat med åkerbruks- och plantage-colonier, då deremot Portugisarnes anläggningar ursprungligen woro rena handels-colonier. Holländarne följde samma system som Portugisarne, men skillde sig märkeligen från sina företrädare, derigenom att de redan från början utsågo öar, till hufwudsäten för sin makt. Charakteren af Fransmännens och Engelsmännens ultramarinska anläggningar är mindre noga angifwen, men de hade dock äfwen utom Europa en bestämd olikhet. Planen till Fransmännens handelssystemer och colonier war merendels förträfflig, den första grundläggningen rask och enthusiastisk; men småningom swalnade den första ifwern och den ihärdighet, hwarigenom långsamma företag bringas till mognad, låg ej i nationens lynne. Äfwen i sina mercantila anläggningar medförde Fransmännen en slags chevaleresk anda, och till och med under epochen af deras mest lysande werldshandel, hwilade den på en slags äfwentyrlig basis; deras regering, ständigt wacklande mellan de mest skillda mercantila åsigter skapade och förstörde oupphörligt efter ögonblickets ingifwelser, och förmådde ej gifwa någonting den säkerhet och fasthet, som handelns lynne kräfwer. Engelsmännen äro liksom Holländarne mästare i en kall beräkning och deras regeringar förstodo bättre än någon annan, att gifwa deßa anläggningar trygghet och förtroende. Länge gjorde dock Fransoserne Engelsmännen herrawäldet i Orienten stridigt genom sin öfwerlägsna diplomatik, genom sin skicklighet att genom smidighet, en större böjlighet och en liberalare anda, hos främlingar winna förtroende, wänskap och tillgifwenhet. – För öfrigt ingifwer oß denna Prospect, som liksom hwar och en grundritning ej kan sakna en wiß torrhet, den önskan att Författaren wille utföra det företag hwarom han gifwit oß hopp. Rec. förmodar, att han då ej skall uraktlåta att förskaffa sig Gloyers Fragmente über Ostindien, som, för dem, hwilka ej äga tillgång till Engelsmännens original-handlingar, sprida mycket ljus öfwer de europeiska nationernas förhållande i denna werldstrakt och isynnerhet charakteren af Britternes politiska och mercantila wälde i Ostindien. -- Wår författares ColonialHistoria upphör med år 1777. Han uppger derföre såsom ursäkt, att utgången af den wigtiga striden om sjelfständighet ännu är i Amerika oafgjord. Detta hade dock ej bordt hindra honom att i Ostindien och andra werldsdelar följa den europeiska handelns utbildning än tills wåra dagar, och äfwen hwad som sedan skett i Amerika, fastän utgången ej är afgjord -- förutses kan den ändock temligen -- hör ju i alla fall till Coloniernas historia? Antingen Amerika förenas med moderlandet eller winner sjelfständighet, så måste ju deß nu warande revolutionära period hafwa de mest wigtiga följder på willkoren för deß framtida handel." Männe det kunnat fela Förf. nyare källor?

Swensk

Literatur-Tidning.

N:o 78. Måndagen den 21 October 1822.

Recension:

Judarnas Krönika. af Friedrich Buchholz. 1:a Häft. Sthlm, Häggström, 1822. 218 sidd. 8:o.

(Fortsättn. fr. N:o 35.)

I 3:die Afdeln. kommer wäl egentligen den förut lofwade, men hittills uteblifna djerfwa reflexionen: Den är af följande beskaffenhet. Romarnes wapenmakt war grundad på de underkufwade folkslagens industri. Denna grundwal måste af sig sjelf falla, emedan hwarje industri, som är byggd på träldom, förlorar hela sitt wärde. Men, om detta fall skall befordras, så gifwes dertill intet bättre medel än att bortskaffa det, som i alla tider warit industriens foment, nemligen reda penningar, mynt. Judarne, som framför alla andra den gamla werldens nationer insågo detta, dels emedan de mest woro förbittrade på Romarne, dels emedan de som köpmän i Alexandria genom sin näringsgren bäst lärt att känna penningars wärde. Judarne tilltrodde sig att upplösa detta problem. Ideen war ingen annan än den, att sammanhopa de constants penningarna i Jerusalem och derigenom frambringa en jemn, men också en så mycket säkrare stockning i Romarewerldens hela statsmachine, och genom utarmandet af alla nationer i allmänhet grunda ett sådant wälde öfwer werlden, som Engelsmännen i wåra tider realiserat. I spetsen för denna sammanswärjning stod Öfwerstepresten; Jerusalems tempel war den allmänna skattkammaren. Nu utspridde sig Judarna i alla werldsdelar, för att genom schackrande och låga konstgrepp sammanbringa penningar. Hwarje år wid påsktiden infunno de sig i Jerusalem för att aflefwerera bytet. Hela denna machine war i rörelse från det ögonblick, Pompejus hade eröfrat Jerusalem. Den werkade så mycket starkare, ju slätare financierer Romarne woro.

Detta ämne, som här afbrytes, utföres widare sid. 71. "Redan under Claudius regering hade de undermineratindustrien så wida, att de ej allenast kunde köpa sig rättigheten att åter uppbygga sina murar, utan äfwen göra dem starkare än förut. För att winna det stora ändamålet, begagnades i synnerhet twenne medel, och man twiflar, hwilketdera förtjenar namn af det skamligaste. Först utskickades emißarier till alla delar af Romerska

riket, för att genom schackrande, ocker och andra låga konster draga till sig penningar. Dernäst öppnades i Jerusalem en fristad för alla statstjufwar i det ofantliga Romerska riket, med willkor att de skulle låta omskära sig och lemna en bestämd del af rofwet till staten, hwars skattkammare war templet. Det seduare erforo Romarne tidigt nog; men som de ej begrepo affigten (statens totala demoralisering), låto de saken hwila. De mångfaldiga revolutioner, som föreföllo i sjelfwa Rom, hwartill Judarne äfwen woro enda orsaken, kommo dem ännu bättre till paß. Deras skatt wäxte ofantligt. Men ändtligen måste fråga uppstå, hwart alla penningar tagit wägen."

„Hela werlden anklagade Judarna. De Romerska Imperatorerne, så benägna de än woro att anse regeringswerket som en sak, hwilken endast gaf tillfälle till njutningar, utan beswär, kunde likwäl ej längre wara döfwa för hela werldens röst. Deras personliga säkerhet war derwid omedelbarligen intreßerad. Ty statens tjenster, oaktadt penningars stora sällsynthet i gamla werlden, kostade hwarken mer eller mindre än 161,250,000 Rd. i wåra penningar. Men, som denna summa aldrig fanns i statscaßan, måste den utpreßas af den rikare delen i nationen; och, då denna allt från republikens tider ännu på det häftigaste afskydde imperatorssystemet, så kunde det ej fela, att den ena imperatorn efter den andra omkom i de sammanswärjningar, som gjordes mot dem. Ändtligen fogades anstalt till den fruktanswärda Judestatens upplösning."

Werkeligen en högst märkwärdig upptäckt! Men bewisen? Förf. hänwisar till Tacit. Hist. V (förmodl. V.) c. 5., Philo de Legat. ad Cajum, Joseph. Histor. XIV. 12 samt Sueton. in Vespan. Rec. har noga granskat deßa källor*). De romerska innehålla intet annat än

*) De ställen Författaren haft i sigte äro förmodligen följande; Sue tonius, l. c. cap. XVI. „Sunt contra qui opinentur, (Vespasianum) ad manubias et rapinas necessitate compulsum, summa ærarii fiscique inopia: de qua testificatus sit initio statim Principatus: professus quadringenties millies opus esse, ut Respublica stare posset. Quod et verisimilius videtur, quando male partis optime usus est. — Taciti ord äro: Nam pessimus quisque, spretis religionibus patriis, tributa et stipes illue gerebant, unde auctæ Judæorum res — Det anförda stället hos Josephus bewittnar blott, att i Jerusalems tempel funnos stora skatter; men han tillägger utryckligen: ἡμιν δε δημοσια χρηματα ουκ εστιν, η τα του θεου μονα. — I Philos afhandling uppräknas en mängd beskyllningar, hwarmed Judarnes owänner framträdde under Tiberius och Caligula; men ingen skugga finnes dertill

en stor klagan öfwer otillräckligheten af Romerska rikets finances, som ofta twungo Kejsarne till wåldsamma confiscationer och andra orättwisa åtgärder; de Judiska skriftställarne omtala åter det Judiska Templets skatter, och öfwerflöd på gull och silfwer. — Att ett obetydligt krämar-folk, som till och med blott hade en ringa del i werldshandeln, skulle falla på den excentriska tankan, att genom penningarnas sammanhopande på ett enda ställe förlama hela Romerska riket, är en så orimlig idee, att den endast kan uppstå hos en, som gör profeßion af att jaga efter paradoxer. Först betydde penningen i de gamla staterna wida mindre än hos oß; dernäst lemnade man den tiden mindre uppmärksamhet åt den wigt den redan då werkligen ägde. Finance-wetenskep war ännu för ett århundrade sedan alldeles obekant: det war först genom Colberts administration, och genom den role Hollän-

darne började spela, som Europa egentligen blef uppmärksam på, hwilken wigtig inflytelse penningen ägde äfwen på politikens wågskål. Slutligen kunde wäl Judarne, hwilka Förf. tilltror så mycken illistighet, ej wara nog förblindade att de icke skulle begripit, att i fall det werkligen hade lyckats dem att på ett ställe samla alla werldens skatter, de uthungrade ulfwarne wäl så mycket begärligare skulle hafwa fallit öfwer dem, och Jerusalems fasta murar kunde wäl icke motstå en makt, som redan herrskade från Hercules stoder till Euphrat. Hade de ju icke sett det wida rikare och ej mindre wäl befästade Tyrus störta för Nebukadnezar och sedan för Alexander? Swärdet är alltid det som gifwer det sista utslaget, och denna sats synes allraminst blifwit betwiflad i forntiden. — Wäl skröto en tid Holländarne, att genom sitt guld styra hela Europa, men då wåldets period kom, hwad hjelpte dem alla deras skatter till annat än att några ögonblick uppehålla det sista slaget? Om en sådan sammanswärjning existerat, kunde den icke ända från Pompeji tid till Titi, således under en tid af mer än 100 år, blifwit obekant; skulle ej Romarne någonsin anat den: skulle Josephus, Judarnes historieskrifware, som annars ej drager någon slöja öfwer sina landsmäns förblindelse, icke gifwit en wink derom, då han skref på en tid sedan Israels öde redan war fullkomnadt och den förmenta hemligheten ej mer hade något wärde? Att Templet gömde stora skatter, derpå twiflar ingen; detta war redan bekant ungefär wid den tid, då Buchholz låter sammanswärjningen begynna. Se Cicero pro Flacco c. 28. Pompejus fann wid sin eröfring 2000 talenter guld, dem han lemnade orörda. Deßa ägodelar ökades sedan genom afgiften af en half sikel, som alle Judar, inom och utom Paläſtina, skulle erlägga till helgedomen. Att många Judar inom helgedomens murar i förwar insatte stora skatter wär ganska naturligt, då detta war den starkaste fästning som detta folk ägde. Men att härigenom någon märkelig afsaknad på ädla metaller i de öfriga werldsdelar lät förspörja sig, detta har Rec. swårt att tro: utan twifwel ägde bristen i den Kejserlige skattkammaren andra orsaker, dem Rec., som ofullkomligt känner de Romerska Financernes historia, ej noggrant kan uppgifwa. Men månne ej förhållandet war detta? Romarne hade på ett århundrade gjort ofantliga eröfringar. Detta kräfde stora armeer — deßa ett rikligt underhåll. Ländernas administration war då i sin barndom. Wäl skonade ej Romarnes Prokuratorer och Proconsuler de eröfrade provinserna, men de bibehöllo wäl det mesta för sig sjelfwa. Ännu förstod man ej konsten att låta deßa Satraper suga sig mätta och sedan aftappa deras eget blod i den allmänna skattkammaren. Wespasianus war den första, som i romerska riket införde detta orientaliska statsgrep: (creditur etiam procuratorum rapacissimum quemque ad ampliora officia ex industria solitus promovere, quo locupletiores mox condemnaret, quibus quidem vulgo pro spongiis dicebatur uti, quod quasi et siccos madefaceret et exprimeret humentes. Suetonius cap. 16) Och det war just efter denne Kejsares tid, som behofwet i kejserliga skattkammaren blef mindre tryckande, hwilket dock förmodligen mindre war en följd af denna nesliga politik, än af den ordning, som denne Roms Carl XI införde i financerna. Ännu en tid

anklagelse för det brott, som Buchholtz påditar detta folk. Äfwen här talas ofta om Templets rikedom, men allt detta war ganska wäl bekant wid Romerska hofwet: Julia, Augusti dotter, om hwilken det heter att hon lika wäl fattade det synliga som det osynliga, och förstod att det förra blott war en skugga af det senare, ökade denna rikedom till och med genom egna dyrbara skänker.

efter frihetens fall, återstod en wiß aktning för folkets omdöme, en skugga af rättwisa, en ännu alldeles icke bortglömd tradition om romerſk Borgersmanna rätt. Småningom blefwo de befallande djerfware: i början wäckte sådana manubiæ et rapinæ uppmärksamhet, slutligen hörde de till dagens ordning och häfdetecknaren ansåg icke mer mödan wärdt att upptecknа sådana alldagliga drag. Möjligen torde också den romerska finance-läran genom erfarenhet och wana gjort större framsteg. Slutligen tror Rec. att den hastigt stigande luxen ej litet bidrog till denna finansoreda. Hwar och en behöfde eller trodde sig behöfwa mer, sedan man i Egypten och Asien lärt känna så många waror, som föröka njutningarna. Följaktligen började hwar man att sätta ett högre wärde på produkten af sin flit eller sina personliga tjenster, och Soldaterne, de oumbärligaste tjenare i en eröfrande stat, måste således fordra en ökad sold. Hwart stöto då dessa aflöningar, deßa af staten utpreßade inkomster? Till orienten, isynnerhet till Indien. När man har något begrepp om den hos de Romerska magnaterne då rådande yppigheten, som fann en ny näring genom Egyptens handel med Indien, hwars produkter alltid warit så angenäma för Europas och Asiens wekl ingar, då man erinrar sig att redan Tiberius måste utfärda en öfwerflödsförordning, som inskränkte bruket af siden till qwinkönet; men att ändock luxen beständigt tilltog, och spridde sig från hufwudstaden till småstäderne, så måste man åtminstone hålla troligt, att Indien och Egypten uppslukade större skatter än templet i Jerusalem. Judarnes hårdnackenhet härledde sig icke från striden om „herrawäldet öfwer werlden," utan striden fördes om lif och död, och detta i sammanhang med Judarnes på religionen grundade hat mot sina förtryckare, förklarar deras „ursinniga motstånd", äfwen om ej deras krafter blifwit stärkta genom en prophetia, som omtalas både af Josephus, De Bello VI. 5, samt af Tacitus och Suetonius. Utan twifwel war bytet ansenligt — dock säger Josephus, att de mesta dyrbarheterna bestodo i templets käril och redskaper; — från Craßi skötling af helgedomen i Jerusalem till stadens fall hade endast 124 år förflutit; under en så kort tid kunde man wäl swårligen hinna sammanhopa så mycket guld och silfwer, att saknaden deraf kunde åstadkomma en stockning i det ofantliga romerska riket. Men hade detta byte warit så omätligt, att Titus, Trajanus, Antonius och M. Aurelius derigenom kunde erhålla namnet af menskligheтens wälgörare, att alla klagomål öfwer penningens förswinnande, från denna tid förswunno, så är det, såsom wi redan sagt, werkligen förwånande, att orsaken till så märkliga werkningar kunnat blifwa en Tacitus och alla historieskrifware, ända till Buchholz, alldeles fördold, och att, såsom han sjelf tillstår, man icke ens „finner de summor uppgifna, som fördes från Jerusalems tempel till Rom." Denna tystnad af alla klagomål härledde sig wißerligen från deßa Cäsarers personliga charakter, uppfinnandet af nya hjelpkällor för statsbehof och en förbättrad administration under en följd af så många ädla och kraftiga regenter.

Wid anmärkningen om Jerusalems belägring förekomma ett par origtigheter. På det att icke äfwen Judarnes sista utomordentliga tapperhet och mod, skulle wederfaras all rättwisa, säges sid. 74, att staden förswarades af trenne armeer, och att härförarne för twenne icke woro Judar. Förf. kan ej mena andra än Johannes från Giscala och Simon börsdig från Gerasa. Båda deßa städer ligga dock i Palästina. Den förra i Galileen, den sednare öster om Jordan i Gilead. — För att sätta Judarnas widskeppelse i en löjlig dag, anföres det, „att eröfringen skedde på en dag, då den mosaiska lagen knapt tillät halft motstånd." Man wet att Jerusalem stycкewis gick förloradt: förstaden Bezetha d. 7 Artemius eller Maji, den lägre staden fem dagar derefter, fästningen Antonia natten d. 3 Panemi

eller Julii, templet d. 3 Loi eller Augusti, då helgedomen äfwen uppgick i lågor och slutligen den öfra staden d. 7 Gorpiäus d. ä. Sept. Under alla deßa dagar stridde de belägrade icke med „ett halft motstånd," utan med en hittills osedd förtwiflan. Det war deremot på en sabbath som Pompejus eröfrade Jerusalem. Förf. lärer hafwa förwexlat deßa båda händelser.

Men wi återgå till 3:die och följ. afdeln., der Förf. företager sig till beswarande den frågan, hwad Judendomen och Christendomen med hwarandra hafwa gemensamt. „Judarnas begrepp om sin Meßias, yttrar han sig sid. 45. „de må söka att dölja det under hwad allegorie som helst, om ett Saturniskt rikes upprättelse, eller en gyldene ålder, går dock endast ut på begreppet om en werldens eröfrare och ett ödeläggande redskap i national-guden Jehovahs hand. Det war således blott en temporär politisk lycksalighet, endast inskränkt till Abrahams ätt, som deras Meßias skulle åstadkomma, ty om intellectuel och moralisk lycksalighet hwarken hade eller kunde de, i följd af den Mosaiska lagen, hafwa något begrepp. En lära, hwilken föreställde Gud som hela menniskoslägtets allmänna fader och alla menniskor som hans lika älskade barn, som gjorde förstånd och den dermed förenade moralitet till menniskans högsta lycka och utsträckte deßas progreßion i den gränslösa ewigheten, swarade således icke mot Judarnas förhoppningar, utan gjorde dem om intet."

Rec. kan icke neka, att han i hufwudsaken af denna punkt tänker alldeles lika med Buchholz. Men sjelfwa denna förhoppning om en tillkommande Räddare, som wißerligen enligt Hebraiska nationens åsigt, skulle lägga spiran i handen på Juda, utrota deß fiender, men äfwen utsprida lycksalighet bland det öfriga menniskoslägtet, som skulle antaga den enda, efter deras fasta öfwertygelse, sanna religionen, — äger detta hopp, fråge wi, oaktadt sin inskränkta ensidighet, intet wärde? På hwilken annan fläck af jorden skulle det warit möjligt för Christendomen att uppstå och utbilda sig, om ej sinnena på denna höga händelse warit förberedde? — Gamla Testamentet, eller den Mosaiska constitutionen, heter det ytterligare sid. 44, „innehåller intet afgjordt bewis, att Judarne, åtminstone före deras stats omstörtning genom Aßyrierna, haft någon idee om ett lif efter detta *)." Detta torde wara swårt att neka, men G. T. utgjordes ej ensamt af Moses böcker. „Ideen om själens odödlighet, säger en stor tänkare och en stor kännare af fornwerldens religionssystemer **) finnes icke såsom lifwets rot practiskt antagen i mosaiska läran, men deraf följer icke, att den ej såsom en speculatif idee för lagstiftarn kunnat äga betydelse. I Egypten war denna idee redan bekant, och om Moses ej upptog den i sin lagstiftning, så war det förmodligen derföre, att begreppet om själawandringen, som i forntiden dermed war förknippadt, förekom honom som en styggelse. Deßutom wille han göra Israel till ett ethiskt Guds rike på jorden, och redan på jorden skulle dygden eller lasten finna sin belöning eller sitt straff." Men deremot stod öfwertygelsen om räddning ifrån döden fast och lefwande för Propheterne: i Makkabäernes tid war denna stora fråga icke mer twifwelaktig: Phariseerne, således nästan hela Judiska nationen, lärde den som en hufwuddogm. Således hade här Judendomen gått Christi lära ett steg till mötes, då deremot denna tröstekälla för den öfriga occidentaliska werlden war tillsluten, och, såsom Schelling (über die Gottheiten von Samothrace) sökt wisa, icke engång bekant för de i Mysterierna inwigde.

Förf. har sjelf erkänt att Judarne tilläg-

*) Äfwen de skrifter, som tilläggas Schelomoh, eller Salomon, synas icke otydligt neka ett tillkommande lif.

**) Görres, Mythengeschichte II. 521.

ga Gud predikaterna af Enhet och Osynlighet. Således twenne begrepp, för den hedniska werlden dels obekanta dels oklara, hwaruti Judendomen öfwerensstämde med Christi lära. Men — ropar Förf. — Christus införde begreppet om en älskande Gud, gemensam för hela menniskoslägtet. Deruti ligger också inseglet af den Christna religionens himmelska ursprung, men då man oupphörligt talar om Jehovahs nationalitet, har man förhärdat sig i den inbillningen, att den Gud, som Moses lärde, uteslöt alla, som icke woro af Abrahams ätt, från sin kärlek och omwårdnad. Säger icke Moses uppenbart: Herren eder Gud skaffar de faderlösa och enkorna rätt, han älskar främlingar, och gifwer dem föda och kläder. Derföre skolen I ock älska främlingar; ty I hafwen ock warit främlingar i Egypti land. — Befallte Moses icke äfwen, att man skulle antaga främlingars offer? — Det är sant, att Judarna snart glömde deßa stadgar; ja äfwen, att hos Moses sjelf Judarne framställas såsom Jehovahs älsklingar, men det är en dårskap att neka, att ej Judarne ansågo sin Gud såsom hela menniskoslägtets.

Det är en lika stor dårskap att på frågan: Hwad hafwa Christendom och Judedom med hwarandra gemensamt? — med Buchholz ord, sid. 61., swara: „Intet. Platt intet." — Det är löjligt att påstå, att deßa båda trosläror till hwarandra förhålla sig såsom den Newtonska philosophien till det 13:de och 14:de århundradets astrologi.

Förf. går så långt i sitt fanatiska hat emot Judarna, att han säger sig sid. 58 aldrig känt någon Judisk individ, som ej warit Jude (det will efter hans definition sid. 56 säga, en för menniskosjälens framskridande i sanningens kunskap liknöjd, en för den physiska och moraliska werldens lagar blind, en i sin religiositet, hwilken man kunde wara frestad att kalla djurisk, förhärdad menniska); — så långt att han ej kan begripa, huru Lessing kunnat uthärda att umgås med Moses Mendelsohn, och formligen, på twenne särskilda ställen, sid. 49 och 64 anklagar denne ädle Jude, om hwilken den annars så intolerant fanatiske Voß låter en christlig Prest säga:

der hätte den Göttlichen nimmer gekreuzigt,

att hafwa hjelpt till att korsfästa Christus, i fall han warit hans samtidig.

I 5:te afhandl. will Förf. „undersöka ursprunget och utwecklingen af Judarnes förhållande till de Christna." Den begynner med följande sats: „Den mosaiska hade gjort sin werkan från det ögonblick, då ödeläggelse-arbetet war fulländadt, och, då den bibehölls, måste den förstörande werka tillbaka på samma nation, som dermed blifwit fanatiserad." — Är det möjligt, att icke kunna förutse följden af hwad som skulle händt, om Josua upbränt arken, kroßat Lagens Taflor samt förklarat att Jehovah återtagit sina löften och upphäft sitt förbund med Israel. Detta i stridiga stammar delta folk skulle antingen blifwit underkufwadt af den första anfallande fiende, eller fredligt sammanwuxit med Kanaans öfriga inbyggare, deras namn skulle aldrig mer blifwit nämdt, så mycket herrligt och skönt, som ligger förwaradt i deras urkunder, för alltid förloradt, det första ljus som detta folk upptände i helgedomen, för alltid slocknat, och Christendomen, efter menniskors sätt att dömma, blifwit ofödd. Man skulle hafwa nämnt Judarne såsom wi nu nämna Midianiterne, hwilkas ursprung och slocknande häfderna förgätit. Utan Förbundsarken och Templet, såsom en nationalhelgedom, som sammanband de o-ense skilda stammarna; utan Leviterne, hwilka, spridde i cantonerna, påminte bröderstammarna att de alla woro en enda nation; skulle de snart hafwa dukat under för Philisteerne och andra närboende stammar, som woro dem öfwerlägsne i antal och i cultur. Knapt förmådde sjelfwa detta Theokratiska band, att under nationens heroiska ålder eller under Domarne, förena sinnena och bibehålla den natio-

nella enheten. Men de skulle, låter oß Förf. förstå, utan Presternes inflytande, längesedan tagit sig en Kung. Ja, de skulle icke blott erhållit en Konung utan lika många som det funnos stammar: dertill skulle dels stamhatet medwerkat, dels exemplet af de närgränsande folkslagen, som hade lika många förstar som de hade städer. Deße småkungar skulle först inbördes hafwa förstört hwarandra, till deß de alla inom kort bliswit ett byte för den första angripande fiende. Allt detta, kunde Rec. med mera skäl säga än Förf., har så ofta bliswit sagdt, att man måtte blygas att åter upprepa det. Helt annorlunda dömde Justinus, som dock hade en otillräcklig kännedom af Judarnas häfder och 16 seklers mindre historisk erfarenhet än Hr B.: „quorum (regum et sacerdotum Judæorum) justitia religione permixta, incredibile quantum coaluere“ XXXVI. 2.

Förf. framkastar derefter allehanda dels nya, dels förut bekanta satser, t. ex. „Judarne woro af nationens armod twungne till schakreri, sid. 62“ — „andra folkslags cultur och upptäckter fingo efter lagen ej hos dem winna något insteg“ — „utan sina slafwar skulle de måst swälta ihjäl: åt deßa öfwerlemnade man åkerbruk och boskapsfötsel.“ — Allt detta grundar sig på så uppenbarligen falska åsigter, att de af häfderna nästan på hwart blad wederläggas. Wid den sista will blott Rec. påminna, att Hebräerne så litet sjelfwe förakтade åkerbruket, eller skydde deß mödor, att Saul, ännu såsom Konung, ej försmådde sjelf styra plogen. Men Förf. kommer åter till sin förra idee: „Ty lättjan war alltid nationen egen och man finner den hos alla nomadiska folkslag (Men Judarne woro sedan Josuas tid inga nomader). Ett bewis derpå är, att de wid Sauls utropande till Konung måste låta härda sina plogjern hos de nationer som så ofta hade kufwat dem.“ Ja, emedan Philisteerna kort förut i kriget hade bortfört deras smeder; på samma sätt som Nebukadnezar gjorde wid rikets fall. — „Äfwen under Salomos tid, i deras wälmakts zenith, finner historieskrifwaren ej annat än armod och tiggeri.“ Förf. förklarar sig ej närmare: förmodligen anser han Judarnas deltagande i werldshandeln genom Ophir-handeln såsom en dikt. — „I fängenskapen lärde Judarne känna mynt; men de förstodo ej att bruka detta till en större delning af förrättningarna i deras fädernesland.“ — Och dock påstås samma folk hafwa uppgjort den stora planen att genom penningarnas concentrering och industriens underminerande förra hela Romerska riket, och genom penningar uppföra ett wälde, som hittills endast bliswit grundadt genom wapenmakt. Samma folk war således i samma sak på engång det enfaldigaste och djuptänktaste bland alla forntidens nationer. — Förf. berättar oß nu de närmare omständigheterna af denna stora sammanswärjning, hwilken aldrig existerat. Han ingår i en kort undersökning om penningens natur, och byteshandelns obeqwämlighet, hwaröfwer det är så mycket mera onödigt att uppehålla oß, som byteshandeln redan före Abrahams tid i deßa werldstrakter hade upphört. Förf:s afsigt med denna afhandling, hwaruti åtskilligt inblandas som ej hör till saken och hwaruti det öfriga beror på en materiel och crass åsigt af de ädla metallerna och handeln, är att bewisa, att Judarna endast kunde rädda sin nationalitet derigenom att de bleswo werlare, penninge-månglare, småhandlare. „Genom handwerkerier, åkerbruk och den stora handeln skulle de snart nödgats afsäga sig denna ensidighet och blanda sig med andra folkslag. Hade Amerika den tiden warit kändt och man utskeppat detta folk dit, så skulle de förswunnit bland de andra folkstammarne!“ Falskt. Portugiserne funno wid sin ankomst i Indien ett Judiskt samhälle, hwars inwånare redan före Christi tid sannolikt der uppehållit sig, och likwäl hade de med få olikheter, bibehållit den Mosaiska lagen. Så mäktig wisar sig Religionens kraft; men då de tänkande Stats-

männen aldrig förmå beräkna den, så fela de så ofta i sina uträkningar. — Föröfrigt kan ej Hr Buchholz nog hårdt bestraffa Judarne, för det att de ej efter statens fall blefwo jordbrukare. Huru skulle de blifwa det? Wid denna tid hade hwarje åker, då såsom nu, sin herre, och att upptaga nya, dertill fordrades penningar, hwilket de än ej ägde; dertill fordrades öfwerhetens tillstånd, hwilket man förwägrade ett folk, som Gudarne hade öfwergifwit. — Han förargar sig, att Judarne ej enligt Titi afsigt låtit identifiera sig med de öfriga rikets inwånare. Huru wet Förf. att Titus werkligen hade denna afsigt. Jo "emedan de med ett tåg om halsen, och blandade med hornboskap och får, blefwo af Titus sålda, bortskänkta, förjagade." — Herrligt medel till adoption af nya medborgsmän! Menar Förf. att de underkufwade Judaraa skulle behandlas såsom ständiga slafwar, så kallas ej detta identifiera, utan moraliskt förinta och utrota en nation. En hwar utom Hr B. förlåter Judarne att de ej wille finna behag i detta sätt, att för samhället blifwa nyttiga menniskor. Men Rec. kan ändtån med wißhet försäkra, att Titus aldrig hade någondera af deßa affigter. Då han omstörtade Jerusalems murar och förjagade Hebräerna ur deras fäders land, wille han för framtiden förekomma rysligheterna af ett krig, som war ett af de mest förtwiflade som sjelfwa Romarne fulländat. Men att denne monarch ej wille expatriera Judarna från hela jorden eller sammansmälta dem med Roms öfriga undersåtare, wisar hans uppförande, då han i Antiochia och sedermera befallte inställandet af all widare förföljelse. — „Werlden, fortfar wår Förf., har kanske aldrig njutit en högre grad af wälstånd och lycka än under Antonius och M. Aurelius." Och skälet dertill? Jo, intet annat än det att Judarne den tiden dreswo „tras- och skräphandel" sid. 99, att de då wore nedsjunkne i det djupaste elände" „Det förhållande, hwaruti de stodo till den tidens Christne, war wäl icke utan olägenhet, men genom falskhet och list förswunno större delen af deße olägenheter." — Ja de wille, om man skall tro wår häfdeforskare, hellre fortsätta denna tras- och skräphandel, än komma i besittning af sina fäders land, se sitt tempel uppbygdt och sin religion upprättad i sin fordna glans. Då Kejsar Julianus erböd dem denna lycka, då han werkligen lade grunden till ett nytt tempel, utbrusto lågor ur underjorden. Af Hr B. erhåller man nu nyckeln till denna underbara händelse: „det war Judarne sjelfwe, som, då de bättre kände sin egen fördel än Julianus wiße att bedömma deras charakter, med facklor antände den länge innestängde luften i de tillslutna hwalfwen i Zionsberget." I förbigående anmärker Rec. att templet aldrig låg på Zionsberget, utan midtemot på berget Moriah. Men wida betydligare är Förf:s mißtag, då han anser Judarne genom list hafwa hindrat ett företag, hwilket just gjorde föremålet för deras lifligaste önskningar. Också berättar historien uttryckligen, att under en bland samma Kejsares sista företrädare, i första tredjedelen af fjerde århundradet hade Judarne egenmäktigt gjort försök att sjelfwa uppbygga Salomos tempel, men att de derföre af Kejsar Constantin blefwo hårdt bestraffade. Se härom widare Fabricii Lux Evangel. p. 124-175.

Fortsättn. e. a. g.)

Swensk

Literatur-Tidning.

N:o 39. Thorsdagen den 31 October 1822.

Recensioner:

I. Handlingar rörande wäckt fråga om jemnkningar i Upsala Kongl. Academie Constitutioner. Upsala, Palmblad & C. 1821. 269 sidd. 8:o.

II. Ett och annat om Corporationer, Privilegier, Nämnd i Domstolar etc. etc. etc i anledning af Consistorii Academici i Upsala Betänkande om den Academiska Jurisdictionen. Stockh. Nestius 1822. 94. sidd. 8:o.

(Fortsättn. fr. N:o 37.)

Rec. är ej okunnig om den så ofta åberopade satsen, att det är lättare anmärka fel än föreslå och bereda förbättringar. Han måste likwäl erkänna att han ej helt och hållet tror på den, och är snarare af den tankan att det är ungefär lika swårt att rätt criticera, som att föreslå förbättringar, emedan en fullständig kännedom af en gifwen olägenhet också merendels hänwisar på deß botemedel. För att likwäl ej ha försummat något, som kan lända till ämnets upplysning, wilje wi först ännu kasta en blick på förhållandet med de civilistiska eller i synnerhet Juridiska studierna i andra länder.

England kan, i detta som i andra affeenden, anföras såsom exempel, huru stora politiska institutioner och allmän anda sprida sina wälgörande werkningar äfwen derhän, att rätta felen i ett föråldradt, i och för sig sjelft bristfälligt underwisningswerk, eller åtminstone göra dem mindre märkliga. Detta gäller på samma sätt i många andra fall; hwarföre och ingen ting är i allmänhet wanskligare än imitation af wisse serskilda inrättningar och bruk efter Engelsmännen. Emot denna strider ej blott, att allt hwad hos en nation på ett localt och individuellt sätt utbildat sig, ej duger att slafwiskt copiera, utan äfwen den stora omständigheten, att man, just i fråga om denna nation, då så lätt endast efterbildar gifna fel och brister, utan att kunna öfwerflytta det hela, hwars lifskraft just gör deßa brister mindre känbara. Det är samma slags imitation, som den „att sätta puckeln på och ögonen förbinda.“ — De stränga begreppen om borgerlig frihet, domstolarnes oberoende af Kronan, offentligheten i alla deras förrättningar, den sannt nationella formen af lagskipningen, den wigt och helgd, som ligger på domarnes utslag, sådana äro de stora motiver, som upp-

höjt Engelska Domaremakten, till hwad den är. Wältaligheten makt i detta samhälle, den elaßiska bildning den erfordrar, det namn den ger Advocaten, den bana den för honom öppnar i Parlamentet och till rikets högsta wärdigheter, kallar utmärkta män till juristen. För öfrigt är deras egenteligen profeßionella bildning här mer innom sig sluten, monopolisk och egenteligen skråmäßig än på något annat ställe. De Juridiska läroanstalterna äro fullkomligt söndrade från Universiteten, och utgöra egna corporationer i hufwudstaden, hwilka kallas Härbergen (Inns of Courts, egentligen Domstols-härbärgen *). Här måste lärlingen genomgå sina grader; ehuru ingen gemensam underwisning meddelas, och åliggandet att under terminerna äta tillsammans med föreståndarne och de öfrige studenterna är den enda allmänna skyldigheten. **) Hwar och en slutar sig för öfrigt till någon äldre jurist inom corporationen och arbetar under hans uppsigt. Men af föreståndarne beror oinskränkt den pröfning, som slutteligen berättigar honom till juridisk praxis eller advocatur. — Man kan förmoda att en sådan corporation (de mesta äro ganska rika) wäl betänkt sina egna fördelar. De ha wunnit dem genom utbildandet af ett eget juridiskt språk, som för hwar och en oinwigd är ett abracadabra, och genom den största noggranhet att waka öfwer iakttagandet af deß aldraminsta formaliteter. Denna abstrusa afsöndring har lättat det äfwen insörda bruket af de juridiska göromålens så stora delning, att den ringaste medhjelparen ej går lottlös i profiten af en proceß, utan att detta afkortar den egenteliga advocatens arfwode. En rättsökande wid en Engelsk domstol faller först en så kallad Attorney i händerna. En sådan uppsätter alla nödiga documenter om det factiska i saken. Deßa öfwerlemnas derpå åt en Special Pleader, som deröfwer författar ett lagligt betänkande; och detta blir åter den grund, hwarpå den egenteliga Advocaten eller Counsel utför saken inför domstolen. Det minsta beswär på hela denna wäg har sin serskilda beskattning för parten, hwilket gör all proceß i England utomordentligt dyr. — Gången af de Juridiska studierna i det nu warande Frankrike är Rec. mindre bekant. Dock känner han, att 3 års års studier och graden af Licenciat erfordras för juridisk praxis, och att man deßutom bildar sig till denna genom arbete under någon Advocat, och i synnerhet i General Procuratorns Parquet eller Bureau. — Wid Tyska Universiteten fordrar äfwen den Juridiska coursen minst 3 år. I öfrigt tages i allmänhet ingen examen wid afgående. Man medför endast betyg af de Profeßorer, hwilka man hört, om sin flit i de wettenskapsdelar man genomgått. Den egenteliga pröfningen är öfwerlemnad åt det Ämbetswerk eller Collegium, der man söker sig in. Deßa pröfningar äro tre. 1) Auscultants-examen för sjelfwa inträdet. 2) Referendarii Examen, hwarigenom man avancerar till Protocollet. 4) Aßeßors-Examen, som är den egenteliga och practiska Examen, då deremot de bägge förstnämnda mer innefatta de allmänna juridiska grunderna. Till denna pröfning hörer, utom examinationen, att man äfwen wisar sin skicklighet i utförandet af en proceß eller till Werket hörande angelägenhet. Sådant är åtminstone förhållandet i de Preußiska Staterna, der i synnerhet denna egenteliga ämbetsmanna-examen med mycken stränghet och noggranhet werkställes. Den tages wanligen 4 till 5 år sedan man lemnat Universitetet. Har man wid Universitetet tag-

*) De förnämsta äro Temple, Lincolns-Inn och Grays-Inn.

**) Det kallas to keep the term. 12 sådana terminer fordras för hela coursen. Grader inom corporationen äro: Students, Barristers (practiserande Advocater) Serjeants of law (en högre grad af deßa) och Benchers (föreståndarne.)

hållit en Juridisk grad, så gör likwäl detta alsintet undantag eller företräde på tjenstebanan *). — Inrättningen i Dannemark bör serskildt interessera oß, emedan det Norrska Universitetswäsendet derefter närmast blifwit bildadt. Man får om den förra utförlig underrättelse i Nye Fundation og Anordning for Kiöbenhavns Universitet; gifwen d. 7 Maji 1788. De Academiska Examina äro, Examen Artium och Examen Philosophicum, samt derpå de egenteliga Ämbetsexamina. Den förstnämnde swarar till sin mening, men ej till sin beskaffenhet, emot Studentexamen hos oß. — Den hålles med alla som från Scholorna äro dimitterade, äfwen som med dem, hwilka warit under privat information och wilja underkasta sig denna offentliga pröfning, twenne gånger om året **) af Professorerna, och åtföljes af en Latinsk stilskrifning. Examen Philosophicum är den allmänna förberedande examen. „Emedan den är allmännelig skall i den samma göras reda för de kunskaper, som kunna wara nödwändiga och nyttiga för alla, ehwad hufwudstudium de än må hafwa bestämt sig till, och då dessa äro dels Philosophi och Mathematik dels Språkkunskap och Historia, så skall pröfningen ske i dessa delar." Dertill kommer äfwen det allmännaste af Naturlära och Astronomi.

*) Endast i Hanseståderna fordras, så widt Rec känner, uttryckligen den Juridiska Doctors graden för juridisk anställning.

**) De fista 14 dagarne af April och October innan början af Lästerminerna, som wara från 1 Maji till 1 October och från 1 Nov. till 1 April. Detta är det allmänna bruket äfwen wid Tyska Universiteten, utom i Berlin, der alla ferier äro ställda på sommaren. I Köpenham har man, utom de nämnda 2:ne månaders ferier, likwäl äfwen 14 dagars midt på sommarn, lika länge om Jul och 8 dagar wid Pingst.

Ingen må admitteras till någon Ämbetsexamen utan först aflagd både Examen Artium och Philosophicum, och, om den senare ej blifwit tagen, skall före Ämbets-examen den sökande serskildt pröfwas, om han innehar de för sitt hufwudstudium nödwändiga förberedande kunskaper. — Ämbets-examina wid Universitetet äro den Theologiska, den Juridiska, den Medicinska och en egen Examen för Scholelärare. Den som nöjaktigt genomgått den sistnämnda äger utan widare examen rättighet att disputera pro Gradu Philosophico; hwaremot alle andre, som åtrå samma wärdighet, först skola examineras i deras Philosophiska eller Philologiska Hufwudwettenskap af wederbörande Professorer, samt derefter till pröfning inlemna sin Inaugural-Dißertation. I den Juridiska examen, som tages i närwaro af GeneralProcuratorn och en af medlemmarna i i Höjeste-Ret, hwilka, utan examinationsrätt, likwäl jemte lärarna äga votum öfwer den examinerades skicklighet, *) sker pröfningen af Juris Professorerne, Professorn i Jus Naturæ et Gentium, samt Professorn i Historien, och den examinerade skall dessutom skrifteligen utarbeta något Juridiskt ämne. Denna examen erfordras för att kunna erhålla något högre Juridiskt ämbete, och bör wid befordringar förnämligast ses på den derwid ådagalagda skickligheten. Endast till lägre beställningar anses den mindre Juridiska examen tillräcklig. Man ser häraf att, om äfwen wid Köpenhamnska Universitetet Ämbetsmannabildningen blifwit erkänd för ett bland lärosätets hufwudsakligaste ändamål, föreskrifterna likwäl med serdeles noggranhet sörjt för den allmänna och förberedande wettenskapliga grundläggningen.

*) Förhållandet är det samma med andra ämbets-examina, wid hwilka alltid wißa i saken kunnige Ämbetsmän äfwen böra wara tillstädes.

Då denna, i fråga om de Civilistiska studierna, minst blifwit afsedd hos oß, och detta wisat sig wara grundfelet i författningarna i detta ämne, så erbjuder sig äfwen det förslaget liksom af sig sjelft, att för deßa Studier i allmänhet wid Academierna införa en förberedande Philosophisk examen, sådan som den redan är hos oß föreskrifwen för blifwande Medici, och äfwen för Juristers, i fall de bereda sig till en Juridisk grad. — Philosophi, Mathematik, Språkkunskap och Historia, som utgöra fundamenterna till all wettenskaplig bildning, borde bli ämnena för denna examen. I den Theoretiska Philosophien wille Rec. inskränka fordringarna till Logik, i förening med Grammatica Generalis, och Psychologi. I den practiska philosophien borde Moral och Naturrätt bli pröfningsämnen, — i Mathematiken utom grunderna af Mathesis pura, också det allmännast nyttiga af Physik och Astronomi, (såsom i denna examen wid Köpenhamns Universitet äfwen är föreskrifwet,) — i Historien, den Allmänna och den Swenska, samt derjemte Fäderneslandets statskunskap, — i Språkkunskapen, Modersmålet och Latinet; och Rec. förbinder med flit bägge, emedan han endast ur uraktlåtandet af denna förbindelse kan förklara sig en serdeles nedslående erfarenhet. Mängden af den till Academierna ankommande ungdom har redan 6 till 7 år, ofta längre, sysselsatt sig med Latinet och följakteligen med Latinska Grammatiken, som under hela denna tid upptagit en stor del af underwisningen, och likwäl — huru omogna, otillräckliga äro ej ofta mångas kunskaper äfwen i det rent elementariska deraf? De följande framstegen swara merendels emot denna grund. Man plågar sig fram med Latinska exercitier, tills den så kallade Skrifningen för rättigheten att få undergå en examen är förbi, och tar, i fall denna ej widare fördrar någon Latin, efter sålunda wäl öfwerstånden crisis i den claßiska barnsjukdomen, aldrig mer Latinsk bok i hand, emedan man ej

lärt nog att på egen hand hjelpligt läsa och förstå en claßisk auctor. Det synes Rec. att felet måste till en stor del ligga i methoden, hwarmed redan de första elementerna bibringas. Ett dödt språk skall nödwändigt förefalla dödt och abstract, tills det med något lefwande förbindes och derigenom sjelf får lif. Detta lif fick Latinet fordom, om ej i första underwisningen, likwäl sedermera derigenom, att det då allmänneligen war det lärda och wettenskapliga språket, länge äfwen det diplomatiska. Det stod derigenom i gemenskap med ett werkligt och lefwande behof, hwarföre det, om ock ej efter de bästa methoder inhämtadt, uppdrefs och fick lifskraft att swara mot sitt ändamål. — Förhållandet är ej mer det samma, utan att likwäl den claßiska Litteratureu derföre har upphört eller kan upphöra att wara ett af de oumbärligaste och mäktigaste bildningsmedel. Ju mindre det döda språket nu mera får lif i skrift och tal, ju mer lif måste man gifwa åt den method hwarigenom det inhämtas; och detta sker åter i samma mån som man från början sätter det i tydlig och insedd gemenskap med det lefwande språket. Modersmålets regelmäßiga lärande bör derföre, enligt Recis tanka, förenas redan med den första underwisningen i Latin, och bägge sedermera jemte hwarandra så i läsning som skrifning framskrida. Oaktadt all språkens skiljaktighet skola dock de allmänna gemensamma språkreglorna på detta sätt framträda äfwen för barnets förstånd, och både likheter och olikheter derigenom få ett nytt intreße. Det skall ej mer hända, att en som år igenom tråkat med Latinska Grammatican likwäl i en Swensk sats ej skall kunna skilja subject och prädicat ifrån hwarandra, ej känna de första elementerna i en mening, eller i sjelfwa werket någonsin ha rätt betänkt att hela den grammaticaliska terminologi, som warit hans plåga, äfwen har sin nödiga anwändning i modersmålet. Blir åter den grammaticaliska kunskapen bragt närmare förståndet och deris-

genom bestämdare och enklare, blir tillika allt hwad som är och bör wara minneswerk på ett lifligare och mindre operöst sätt inhämtadt — (och möjligen skulle wexelunderwisningens method, hwars företräde i allt elementariskt synes gifwen, just i fråga om Grammatik med fördel i wåra offentliga Scholor kunna anwändas); så torde också en mer på saken och begreppet gående läsning af Latinska auctorer *) ej i afseende på grammaticaliska grundligheten ha menliga följder; men man skulle hos ungdomen oftare se någon slags förstånds- och bildningsfrukt af ett flerårigt så kalladt classiskt studium, i det stället att man nu i Hesperidernas trädgård ej ofta kommer längre än till den bewakande Draken (Grammatican) och bortgår utan att ha kunnat öfwerwinna den, eller plåcka ett enda af de gyllene äpplena. Hwad modersmålets regelmässiga lärande serskildt beträffar, så synes det ej behöfwa att med många skäl anbefallas. Det är en lika wigtig, som hos oss i allmänhet wårdslösad sak. Ur en Engelsk, Fransysk, Tysk Schola går sällan någon, utan att ha regelrätt lärt sitt modersmål, utan att åtminstone styckewis ha gjort bekantskap med några af deß förnämsta författare i bunden eller obunden stil, utan att genom declamations-öfningar af dem äga åminnelser, som bli följeslagare genom lifwet. Förbunden med denna beständigt återwända uppmärksamhet på eget

*) Rec. påminner sig att i sin barndom två gånger ha genomläst Cornelius Nepos, utan att om tid och ort för händelserna, och i sjelfwa werket äfwen om deßa, ha minsta begrepp, och måste slutligen nöja sig med den upplysning, att allt det der förefallit i Gamla Testamentet. Borde ock någonsin en Latinsk auctor dödföras i barnets hufwud genom de första grammaticaliska öfningarna, så länge det finnes Chrestomathier och Colloquier?

språk och egen litteratur bär först den classiska litteraturen i uppfostran werkeligen frukt. — Hwad har derföre hittills skett hos oss? — om man undantar enskildes förtjenstfulla bemödanden för Swenska Språkunderwisningen, hwilka skänkt oss läroböcker, wisserligen förbätterliga, men dock brukbara; under det Swenska Academien, af hwilken man i sådant afseende hade rätt att något wänta, synes ha föresatt sig att för sin del utwänta sjelfwa förträfflighetens mognad, och derföre tagit fyradubbel dosis af det classiska nonum premere in annum, då den på 36 år ännu hwarken gifwit oss Ordbok eller Grammatica. Rättwist bör man likwäl erkänna, att Swenska språket ej i nya Scholordningen blifwit lemnadt utan afseende. Måtte blott icke föreskrifterna i detta ämne ha lika werkan, som de af samma slag, hwilka redan i 1807 års Scholordning finnas införda — nemligen ingen!

Skulle det wäl wara för mycket begärdt, om en examen, sådan som den nu föreslagna, fordrades af alla civila ämbetsmannaämnen wid Academien, innan de pröfwades i de stycken, som komma mer egentligt att utgöra deras yrke. I Rec:s tanka så litet, att den kunde fordras af alla, som ämna sig till statens tjenst i hwad yrke som helst; emedan den endast innefattar den allmänna bildning, som man ändå wid Universitetet alltid först och främst bör inhämta. Ett inkast mot förslaget, att det genom ökade examinationer för mycket upptar lärarnes tid förswinner wid närmare påseende. Det beswär, som nu egenteligen är öfwerlemnadt åt några få, att nemligen bereda och, ehuru i Consistorii Academici namn, pröfwa civila ämbetsmannaämnen, och som måste upptaga den drygare delen af deßa lärares hela tid, blefwe endast femnare fördelad på flera. Ty hwad angår den egenteliga professionella bildningen till Rikets serskilda Ämbetswerk, hwilken borde följa på den föreslagna Examen Philosophicum, och wisserligen äfwen till sin theoretiska del wid Uni-

versitetet borde inhämtas, så skulle Rec. wara mycket böjd för anbefallande af det i Preußiska Staterna och flerestädes införda bruket, att öfwerlemna den egenteliga pröfningen deruti åt sjelfwa Ämbetswerken, sedan Ämnesswennerna wid Academien genomgått en dithörande föreskrifwen cours, och deröfwer framwisat wederbörande Lärares betyg. Det skulle äfwen medföra den fördelen att ett dylikt betyg ej behöfde medföra någon slags rättighet till inskrifning. Denna finge hero på pröfningen och wederbörandes derigenom wundna öfwertygelse, om den sökandes större eller mindre skicklighet. Blott borde denna pröfning ej då, såsom nu, när den blott skall controllera den Academiska, nästan endast wara en formalitet, och tillika så inrättas, att wäld och anseende till personen möjeligast förekommos. Första stegen att ge den wigt wore 1) att, sedan den allmänna wettenskapliga förberedelsen blifwit undangjord och wid Academien pröfwad, inskränka denna ämbetsmannaexamen till de egenteligen professionella studierna, i hwilka Ämbetsmän sjelfwe, under ständig utöfning af sitt yrke, böra wara behörige kännare och domare, 2) att lägga hela answaret för denna pröfning på det emottagande ämbetswerket, hwilken senare grundsats, då ett Ämbetswerk tillika kan anses för ett practiskt Lärowerk, deßutom öfwerensstämmer med en redan för wår offentliga uppfostran stadgad grundsats: att answaret för bristande kunskaper wid en ynglings intagande i en högre Afdelning eller Lärowerk ware bundet wid det Werk, som honom emottager (Scholordn. c. 7. §. 1). Att dela ett answar är att förswaga det. Men detta answar är hwad civilexamina angår nu på det besynnerligaste sätt fördeladt, nemligen emellan 1) de examinerande Professorerna, 2) Consistorium Academicum, som med examen har allsintet att skaffa, men i hwars namn betygen utfärdas, och som, för deßas afgifwande och pröfningarnas offentliga anställande enligt

föreskrift, nu måste minst 14 dagar före hwarje termins slut afbryta underwisningen och inställa de offentliga lectionerna, 3) det emottagande Collegium, som har sig föreskrifwet att återompröfwa den Academiska pröfningen och ännu en gång examinera den sökande. Att hela denna så sammansatta operation ej swarat mot sitt ändamål ha wi tillräckligt wisat. Om deremot, sedan den förberedande philosophiska examen wore tagen, pröfningen af en ynglings skicklighet i sitt mera practiska yrke lades hos det emottagande ämbetswerket, så wore äfwen answaret hos det samma fästadt, och då hwarje practiskt yrke förutsätter sin egen theoretiska grund, hwilken framgent som hittills wid Universitetet borde läggas, så skulle, om pröfningen wid inträdandet i Ämbetswerket med wederbörlig noggranhet werkställdes, grundligheten af Universitets-studierna i detta afseende icke lida.

Rec. förutser rätt wäl allt hwad emot detta förslag kan sägas. Den som erfarit, huru föga wigt Ämbetswerken lägga på beskaffenheten af ett Academiskt examensbetyg, och huru löslig i allmänhet derjemte den anbefallda pröfningen med de inträdande är, den som förnummit somliga Ämbetsmäns förakt för Academisk bildning och wettenskaplig förberedelse till werksamhet i statens tjenst, och derefter orättwist dömmer hela claßen, skall lätt i detta förslag se ett tillämnadt dråpslag för all ämbetsmannabildning. — Rec. är af helt annan tanka. — Om det Academiska betyget får mindre afseende, så är det derföre att det ej är gifwit af dem, som skola anwända och således äfwen närmast äro intereßerade att dömma öfwer den sökandes skicklighet. Om sjelfwa examen i ett Collegium blifwit mindre wigtig, så är det derföre att man ej på den lagt förnämsta wigten. Om änteligen, (hwad Rec. hwarken will eller bör föreställa sig) öfwertygelsen bland ämbetsmän om nödwändigheten af wettenskaplig bildning i deras yrke, äfwen werkeligen wore mindre

allmän, så går det an att införa en annan. Första steget att erhålla något är att fordra hwad som med skäl kan fordras. Detta handlingssätt egnar i synnerhet Staten, som måste se allt i stort. Den bör hos sina ämbetswerk förutsätta både fullkomlig förmåga och wilja att pröfwa deras ämnesswenners skicklighet. Låt den fordra denna pröfning af dem, som den i synnerhet angår och derpå lägga wederbörlig wigt, och ändamålet skall winnas. Emellan Universitetet och statens förnämsta Ämbetswerk skulle härigenom en lifligare gemenskap uppstå, grundad på ömsesidigt behof och gemensamt ändamål, och wälgörande för bägge. Att ej Ämbetsmannen måtte „anse sina studier slutade i samma ögonblick han tog sin examen" (hwarom Anmärkaren ordar sid. 93) skulle wisserligen säkrare och förmånligare erhållas på detta sätt, än genom det barnsliga förslaget, att af Upsala Universitet ej lemna sten på sten för att inpacka det i hufwudstaden.

Rec. har redan yttrat, att han, jemte den förberedande philosophiska examen, anser en theoretisk förberedelse i Ynglingens blifwande hufwudyrke nödwändig wid Universitetet. Den bör inhämtas under wederbörande Academiska Lärare, och till sin beskaffenhet, enligt den kännedom de förut derom äga eller genom anställd enskild pröfning erhålla, wid afgången intygas. Äfwen det bästa betyg i detta afseende borde dock ej ge rättighet till inskrifning i det Ämbetswerk, der det uppwisas, utan denna bero på der anställd pröfning. Ett af en lärare åt en skicklig lärjunge gifwit intyg skall ändå ej sakna sin betydelse, och kanske skall den förre just derföre, att det ej medför någon laglig wigt, genom noggrannhet så mycket mer söka ge det den moraliska wigt det bör få af hans trowärdighet och anseende. Orättwisor å ena eller andra sidan i detta fall skulle ej kunna lemnas utan en allmännare uppmärksamhet. Deremot är det Recs tanka, att de Academiska Lärarne wid ynglingens afgående borde äga ett weto af laglig kraft; så att den, som af dem fått intygande om afgjordt otillräckliga kunskaper, ej heller i Ämbetswerket skulle kunna emottagas eller derfordra pröfning. Att förekomma godtycket i utöfwandet af denna rättighet, kunde man lemna åt hwar och en sådan af en lärare afwist student rättighet, att wid Academien begära och erhålla offentelig examen i saken.

Det återstår att närmare angifwa beskaffenheten af denna sistnämnda theoretiska förberedelse. Den blefwe i allmänhet för de civila Ämbetswerken mest Juridisk, i ordets widsträcktare omfattning af både Jus Publicum, Privatum et Oeconomicum; hwilka åter i studier och pröfning borde öfwerwäga allt efter ämbetswerkens beskaffenhet. För beredelsen till Cancelliet blefwe det förstnämnda både i historiskt och positift hänseende, eller den gällande Författningen och dess Historia, så wäl hwad Europeiska staterna i allmänhet som Swerige i synnerhet beträffar, hufwudämnet — för Rättegångswerken Juridiken i egentligare mening, — för Kammarwerken den oeconomiska Lagfarenheten. Coursen till den så kallade BergsExamen, redan af erfarenheten godkänd, fordrande en längre tid och tidigare practisk handläggning, torde böra blifwa sådan den är, endast med förändring af de hittills brukliga offentliga examensbetygen i enskilda af lärarne, och uppskjutande af den sista, egenteliga pröfningen till sjelfwa inträdet i Bergsstaten. Den wanliga Latinska stilskrifningen kunde bibehållas och föregå Examen Philosophicum; hwarjemte af Cancelli-ämnen innan afgången från Academien ännu ett scriptum, jemngodt med det som till philosophiska graden aflägges, borde fordras. Den som åter tagit denna grad med wederbörligt goda betyg kunde utan widare pröfning (om ej i moderna språken) få rättighet till inskrifning i de ej egenteligen Juridiska afdelningarna af Cancelliet: en rättighet, som, hwad de juridiska ämbetswerken

angår, äfwen billigt borde kunna tillegnas den, som wid Academien blifwit Juris Licentiat. Deßa äro ock ungefär de enda företrädesrättigheter, som Rec. skulle önska åt deßa lärda wärdigheter, till bibehållande af hwilkas werkliga wärde han för öfrigt lika litet tror någon rang, som wiß befordringstour i det allmänna tjena. Rec. är derföre äfwen af den tankan, att de nu med Magistergraden förknippade tre presterliga merit-åren bättre wore borta; emedan deßa så ofta utgöra den stora medelmåttans hela kallelse till den lärda wärdighetens eftersträkande. Will man likwäl bibehålla dem, så wore önskeligt att åtminstone antalet af de hwart tredje år promoverade åter inskränktes, och att den nu gällande författningen, om de för graden erforderliga minst 8 adprobatur alldeles afskaffades, såsom både i sig sjelf otjenlig, och tillika stående i motsägelse med det deßutom för Upsala Academi bestämda antalet af 75 Philos. Magistrar wid hwarje promotion. Det före 1809 stadgade gamla antalet af 50 synes wara alldeles tillräckligt, och exclusionen af de öfwertaliga och i kunskaper jemnförelsewis underhaltiga wid en promotion skulle utan twifwel ha en god werkan. Skilde man åter de 3 merit-åren från graden, så finge man utan twifwel färre Philos. Doctorer, (och antalet behöfde då ej bestämmas) men kanske så mycket dugeligare; i synnerhet om man gjorde till willkor, att en Philosophiä Candidat i sin **hufwudwettenskap** borde ha utmärkt god insigt, och lade mer wigt på Inaugural-Dissertationen. I Academisk befordringswäg kunde ett sålunda aflagdt prof få tillbörligt afseende. Föröfrigt skulle ej Rec., utom hwad nämndt är, wilja tillägga det några prerogativer. Lärdom bör wißerligen i allmänhet wara ibland befordringsgrunder; men den kan på mer än ett sätt ådagaläggas, och att mäta befordringsrätt efter mättet af en wiß

titel är att ge antingen för mycket eller för litet. Låt lärdomen göra sig gällande! Den skall derigenom bilda en häfd, som uppfyller stället af en eljest omöjligen tillräckligt bestämbar lag. Dertill fordras dock, att Regeringen lika uppriktigt söker och wärderar kunskaper och skicklighet, som den behöfwer dem, och öfwerallt har ögonen på förtjensten; och skulle man inwända, att denna förutsättning är lika swår som enkel, så kan blott swaras, att den likwäl genom intet annat är ersättelig.

Sådana äro Rec:s tankar i detta ämne, i hwilka, ehwad öde antingen glömskan eller en strängare granskning må dömma dem till, man åtminstone ej bör mißkänna wälmeningen.

Fortsättn. c. a. g.)

Handlingar rörande Lunds Gymnasii och Schol-Lärare. Utgifne 1763, af Gust af J. Sommelius, Profeßor och Rector Scholä i Lund. Lund, Berling 1821. 232 ßdd. 8:o.

Mången wäntar sig här en ny eller åtminstone omtryckt Bok. Man upplyses om rätta förhållandet, när man omwänder Titelbladet och läser följande tillkännagifwande. „Emedan af detta Werk, ämnadt att blifwa Skånska Clericiets Historia, endast detta första Stycke från trycket utkommit, är närwarande Titelblad, såsom särskildt härtill hörande, i stället för det ofwanskrifna bifogade.“ Detta Sommelii arbete utgafs af trycket redan 1765, under titel: Skånska Clericiets Historia. Del. III. St. 1. hwilket till undwikande af förwillelse torde till Boksamlares tjenst bordt i Företalet tydeligare än nu skedt anmärkas.

Swensk

Litteratur-Tidning.

N:o 40. Måndagen den 11 November 1822.

Recension:

Judarnas Krönika. af Friedrich Buchholz. 1:a Häft. Sthlm, Häggström, 1822. 218 sidd. 8:o.

(Fortsättn. o. Slut fr. N:o 38.)

I det följande kastar Förf. en hastig historisk blick på Judarnes förhållande i senare tider under christna regeringar. Han finner att de öfverallt, der de i en större mängd fått inträde, slutat med att suga till sig folkets penningar, statens merg, penningen, till deß de Christne, sedan de på annat sätt ej kunde rädda sig, genom wåld satte sig i frihet. Han finner, att Judarne derigenom att de ständaktigt wägrat allt deltagande i det egentliga eller productiva natural-arbetet kunnat frälsa sin lagstiftares stora löften; att det ej står i deras makt att ändra sin ställning m. m. Med få ord, att Judarne alltid warit främlingar i den stat som emottagit dem.

Att förhållandet så warit och ännu är, kan icke nekas. Men man måste icke derwid skjuta hela skulden på denna olyckliga nation. Judarne hafwa öfverallt blifwit emottagne dels af medlidande, dels emedan man behöft deras penningar. Man inrymde dem wisa gator i städer: Rec. känner intet land, utom Franken, der de erhöllo tillstånd att köpa jord, än mindre kunde de erhålla embeten, blifwa representanter för folket o. s. w. De blefwo behandlade såsom främlingar och måste känna sig såsom sådana. Detta är ju sakernas naturliga förhållande och man kan icke derföre anklaga dem. Att Judarna helst befatta sig med penninge-ärender, är också en sanning; men om de nekat att deltaga i det productiva arbetet ligger ej grunden i deras lynne utan deri, att man nekat dem tillåtelse att deruti deltaga. Der sådana handtwerkare. Att många, och kanske de fleste, derwid bedrägligt gått tillwäga, må äfwen wara grundadt. Men detta ligger ej i deras national-charakter. Det är löjligt att till bewis på denna ursprungliga rigtning anföra Jacobs list och Judarnes stöld i Egypten: deras historia framställer dem såsom ett käckt, tappert, frisinnadt folk, men fullt af trots, lättsinne och ostadighet. Alla deßa drag äro nu förändrade och till och med deras fel äro ombytta. De nu warande Judarne äro fege, krypande, listigt lurande; men deremot ihärdiga, consequent driftiga, sträfwande att

långsamt men säkert hinna målet. Blott deras idoghet har bibehållit sig, ehuru nu wänd på motsatta föremål. Orsaken till denna national-lynnets förändring är lätt att igenfinna. Af Syrers och Romares förtryck och trampande af menskligheten dyrbaraste egendom: religion och färdernesland; omstörtandet af deras stat och Zions heliga stad; förjagandet ur deras fädernesland, utan att de någorstädes erhöllo ett nytt. Hwilken nation har ägt mer än de, hwilken har mera förlorat? Öfwerallt hafwa de sedan måst kringirra, ostadige, ewige landsflyktingar, öfwerallt betraktade med mißtroende, ofta ett mål för det öppna wåldet, af nödwändigheten twungne att syßelsätta sig med penningen — som blifwit deras allt, sedan de ingenting annat äga huru skall man förundra sig, att, under sådana förhållanden, listen ställt sig till motwärn emot wåldet, själsadeln öfwergått till egennytta, stolthetten till trots, den öppna trotsigheten till ett lömskt lurande? Huru olika är icke NyGreckernes charakter sina fäders: dock woro de mindre olycklige. De wandra ännu på sina fäders jord, de ägde, äfwen under sin högsta förnedring, känslan att utgöra en enda nation, och hoppet att engång återtaga sin egendom och sina trampade rättigheter war kanske aldrig i deras sinne förkolnadt. Förf. antager såsom grund till denna sinnesart, att Judarne anlägo sig wara Guds favorit-folk. Så trodde äfwen de gamle Parserne, Romarne och i grunden hwarje hedniskt folkslag, så tro ännu Islams bekännare: men om än alla religioner, utom den christliga, ingifwa hos sina bekännare den fördomen att betrakta sig såsom en adel, så medgifwa de derföre inga rättigheter till ett oredligt handlingssätt mot andra nationer. Denna bedräglighet, hwarföre man så ofta anklagar Judarne, ligger också icke — såsom Förf. ständigt upprepar, — i Mosaiska lagstiftningen, ty Moses befaller ärlighet i handel och wandel: I skolen intet olika handla, i dom, med aln, i mått, i wigt. "Rätt wåg, rätt pund, rätt skeppa, rätt kanna skall wara när eder", 3 Mos. 19: 36, 37. Samma förmaning upprepas 5 Mos. 25: 13, 15 med tillägg: „Ty den som annorlunda gör, han är Herranom, din Gud, en styggelse." Men att ett förwändt begrepp hos menigheten bland Judarne om ceremonial-lagens tillfyllestgörande, i det att mängden, beswärligheten af lagens föreskrifter anses godtgöra försummelser af wida wäsentligare art, undergräfwer deras moralitet, är något som ej kan bestridas. Är ett sådant mißförstånd ohjelpligt, kan nationen ej, af sina egna mästare, återföras till sundare tänkesätt? — detta är en fråga som Napoleon försökte upplösa. Tiden tillät honom ej att wänta resultatet; innan det ännu utfallit, innan man sjelf ännu ej gjort ett enda steg till nationens förädling, torde det wara förhastigt att bryta stafwen öfwer ett helt folk.

Wißerligen är det alldeles öfwerflödigt, att wåga ett sådant försök, när man såsom Förf., i trots af all historia, förutsätter, sid. 115, att Judarne äro ureslutna från fullkomningsförmågan — att ingen uppfinning i deras hjerna någonsin uppstått — att de äro aflägsne från allt snille och all djupsinnighet, (han glömmer, att kanske den mest djuptänkande, den mest inom sig fulländade Philosoph, som någonsin lefwat: den store och ädle Spinoza, war Jude) — han ställer Judarne, i wißt hänseende i bredd med aporna, — han är wäl nog ädelmodig att ej fullkomligt påstå, att Judarne stjäla och undangömma alla de saker som i Tyskland gå förlorade och ej kunna upptäckas, men han påstår endast, att Judarne äro de förnämsta tjuf-gömmare och att deras handtering leder dit, sid. 124. Han är på statens wägnar ledsen, s. 123, att Judarne äro så måttlige, och ej behöfwa taga någon stark restauration, „emedan detta lefnadssätt ej är gynnande för det införda afgiftssystemet! Hos de rikare bland Swenska Judarne finnes åtminstone ej detta menskliga fel eller denna statistiska dygd. —

Juden, fortfar widare Hr B., är adelns förderfware: tyl „i alla monarchiska stater kunna endast officersplatser innehafwas af adelsmän;" löseri (liberalitet) hör enligt Förf:s grundsatser, till adelns wäsende, och då adeln (i Preussen) icke har mycket penningar, så måste han låna af Juden. Juden är widare domarens förförare, och ej blott då han bjuder mutor, utan äfwen genom sin efterhängsenhet, så att „äfwen den, som är likgiltig för penningar, kunde twingas till eftergifwenhet, för att slippa se denna föraktliga figur, som är färdig att kasta sig i stoftet när frågan är att winna en elak sak"! —

Efter deßa reflexioner yttrar Förf. sid. 140 „Den som känner deßa förhållanden — Judarnas till de Christne - skall swårligen anklaga mig för partiskhet eller öfwerdrift, och jag hoppas af hwarje lärare det witsord, att jag i mina undersökningar gått med lugn och wärdighet till wäga; härom är jag så öfwertygad, att jag wågar påstå, det alla de, som ej gilla mina åsigter, icke äro i stånd till en opartisk undersökning, utan hellre tro, att 2 gånger 3 är fem."

Om någon ser en olycklig, men wißerligen ej alldeles otadlig främling, inställd för en domstol, der åklagaren sjelf är domare, der han med hatets, illskans och den otyglade paßionens språk öfwerhopas med smädelser och anklagelser, der äfwen hans oskyldigaste handlingar mißtänkas, framställas i den förhatligaste dag, såsom ett foster af de bakslugaste, illistigaste ränkor, der han förklaras skyldig till alla de brott, som ifrån hans födelse i samhället äro begångna, till alla de olyckor som hafwa öfwergått och i framtiden kunna komma att begås i staten, — så är åhöraren lätt frestad, att, sedan han funnit främlingen oskyldig till nio af beskyllningarne, äfwen hålla honom oskyldig till den tionde, hwartill han werkligen är saker. Sådant war det intryck som Buchholz' bok wid första genomläsningen hos Rec. wäckte. Han förmodar att samma känsla skall delas af många, sedan de läst denna owäldiga, lugna, wärdiga, i detaljer och åsigter fullkomligt historiskt sanna undersökning.

„Hittills, säger Förf. s. 130, har han talat såsom historieforskare och kosmopolit och således med det största lugn. Honom angå ej de skadliga följder det wärsta af alla förhållanden kan hafwa för en gifwen stat, då han är öfwertygad, att menniskoslägtets utbildning under deßa följder aldrig lider eller kan lida? Om än stora stater gå under i sig sjelfwa eller genom sin tilltagande swaghet uppslukas af andra, så angår det honom ej; han röres ej deraf, ej en gång af den ädlaste af alla paßsioner, patriotismen, emedan hans föremål är för stort, att tillåta någon paßion." Detta är wäl den wanliga, men en falsk åsigt af häfdeteknarens kall. Wißerligen fortgår menniskoslägtets utbildning i historien, men icke i en oafbruten kedja framåt, så att alla stegen gå rakt emot målet. Den som ser detta, är icke ämnad till forskare; den som ej beklagar deßa ögonblickets förseelser — men deßa ögonblick kunna, efter menskliga tideräkning, fortwara i sekler - den, som ej med beklagande känsla förjer denna skenbara återgång till barbarism och anarchi, honom måste wi beklaga. Den, som tecknar sitt fosterlands öden, kan och bör icke skilja sig från patriotismen, från önskningar och kärlek, men denna sinnesstämning bör ej hindra honom att göra rättwisa åt sina och sitt lands fiender. Att låta sitt hjerta petrificeras, att äfwen låta hela själen antaga stenens natur, deß köld och lifslöshet, är hwarken sublimt, kosmopolitiskt eller menskligt. Också finna wi Hr Buchholz aldrig på wägen till detta förmenta ideal.

I denna 7:de Afdeln. är ämnet: Förslag att med ordning upphäfwa det förhållande, hwari Juden står till den Christne, d. w. s. att bota den statskräfta som genom detta förhållande gripit omkring sig i alla Europas norra Stater, Ryßland allena undantaget. — Förf. har bland undantagen glömt

Norrige, der äfwen inga Judar tålas. Föröfrigt antar han på förhand den satsen, att detta ej kan ske annorlunda än genom Judarnes identification med de Christna. Men sättet? Förf. uppgifwer åtskilliga, dels sådane som redan blifwit försökta, dels andra som han sjelf påfinner, men som han alla tills widare förkastar. Twång — requisitionsmeßigt frånatagande af Judarnes skatter — landsförwisning? Intetdera. Det förra finner han opolitiskt, ett oheligande af sakramentet„ — det andra b e s w ä r l i g t„ — den sista, efter handelns utweckling i Europa sedan 15:de århundradet„ ett raseri. Tolerancen„ rättwisan, aktningen för olyckan„ medlidandet äro inga lod på Buchholz' wåg. Han pröfwar de spanska Prelaternes exempel i 7:de århundr. hwilket på K. Egicus andragande decreterade„ att alla Judebarn skulle från 7:de året uppfostras af Christne. Detta medel finner han ändock grymt. Men äntligen framkommer han med ännu e t t — „och detta enda anser han för souveraint." — Det heter: Judarne munderade till soldater!

Redan äran af denna uppfinning tillhör icke Hr B. Samma medel har redan länge blifwit försökt i Turkiet och med följande framgång. En af de äldre Sultanerne, som också wille göra Judarne till nyttiga statsborgare, lät upprätta en corps af några tusen män. Deßa fingo nu befallning att stöta till hufwudarmeen. Men på deras wäg låg en trång däld, der ett röfwareband af ett par hundra män uppehöll sig„ Hwad gjorde nu Judarne? Flydde? Nej — de skickade till Turkiska lägret och begärde en betäckning, åtminstone af 50 Janitscharer, för att med säkerhet kunna passera paßet. Från denna tid har förslaget att begagna Judar till soldater blifwit öfwergifwet i Ottomaniska riket.

Jag wet icke om Hr B. känner denna lilla anekdot, berättad af Prins Kantemir i hans Turkiska Historia: mellertid känner han Judarnes feghet och nekar den icke heller, men han nekar, att — det i allmänhet gifwes tapperhet. Han påstår att alla menniskor utan undantag äro födda sega, att mod, ordentligen upplöst, ej är annat än en öfwerwunnen feghet. Modet är en werkan af erfarenhet. Han kan på det beströmdaste säga om sig sjelf, att om jag först biwistat twenne träffningar, jag skulle gå till den tredje med lika köld, som jag nu sitter wid mitt skrifbord för att språka med den läsande werlden."

Hela denna lära är endast ett uselt sophisteri. Tapperheten, modet är en lika m e d f ö d d, p o s i t i f egenskap, som alla andra dygder. Förf. yttrar också längre fram sid. 165, att wi alla äro födda lättjefulla. Hans mening synes i sjelfwa werket wara, att alla menniskor äro födde med lika anlag, med samma determinationer, och allt hwad wi blifwa sedan, är en product af dreßuren. På samma sätt Judarne, „hwilka woro likaså rädda som nu, då de lemnade Egypten, men ändock af Moses dreßerades till förödelsekriget, sid. 156." Räddslan kan wißerligen genom wana, erfarenhet, raisonnement minskas, men aldrig fullkomligt utrotas. Den som är född rädd kan wäl utwertes handla fullkomligt som den ursprungligen modige, men den inre känslan låter ej befalla sig. Andra menniskor hafwa deremot aldrig känt hwad man kallar fruktan.

Förf. anför efter Suetonius, att Cäsar, ej utan en hemlig fruktan kunde stiga i sin wagn, och att han hade en hemlig formel hwarigenom denne store imperator trodde sig tryggad för faran att köra omkull. Förf. förmodar, att Garnerin, "som i en luftbalon upplyfter sig till regioner, dit åskådarns ögn ej kan följa honom, skulle beundra en matros, som i en storm från mersseglet lugnt ser ner i dödens swalg." Hwad bewisar allt detta annat, än att det gifwes flera arter af mod, naturliga antipathier, dem man icke genom wanan fullkomligt besegrar. Hade Cäsar, efter Förf:s antagande, liksom andra menniskor warit född feg, men hans käckhet en product af be-

mödandet, under det han ofta gått döden till mötes, och så lärt sig att lugnt åskåda faran, så wore det ju inconsequent, om han på sin wagn darrat mera än i spetsen för sina legioner?

„Så motsägande det än må låta, så är dock ingenting wißare än att den räddaste och försagdaste tillika är den modigaste och mest beslutsamme, så ofta man åt fruktan kan gifwa den styrka, att den måste förwandlas till mod.“ Må wara — Men hwad är det som skulle förwandla Judens medödda räddsla till mod? Kanske den lysande utsigten, att efter fälttågets slut uppswinga sig till rangen af en Sergeant ty Officer finge han ju aldrig blifwa; ty till sådana lysande bragder, som dertill skulle berättiga honom, öppnar den nyare krigskonsten sällan eller aldrig tillfälle. Förf. är af den tankan, att „soldatens plats ej kan hafwa något lockande,“ — att „det gifwes en naturlig afsky för krigsståndet“ — sid. 155. Juden skulle således af twång drifwas in i ledet. Men med hwilken rättwisa fordrar man att en menniska skall wåga sitt lif, hwilken man med wåld påtwingar musketten, hwilken man nekar ett fädernesland, hwilken man ej bewiljar samma rättigheter som statens öfriga medborgare? Ingen är född, för att låta ihjälskjuta sig; — men alla äro födda att förswara sitt fädernesland. Rec. känner icke förhållandet i Preußen, men i wårt fosterland finnes lyckligtwis ingen „naturlig afsky“ för krigsståndet — hos oß är soldatståndet icke afskräckande, ty den swenske Soldaten wet, hwarför han strider, wet att han förswarar en rättwis och ädel sak, och kastas ej af nycken, Konungars ärelystnad, eller befallande grannar, han går ej ett blindt öde till mötes. Hos oß har landet ej blifwit en stor casern, soldaten betraktas ej såsom en wilfelös maschin, såsom ett kanon-foder, oumbärligt till så kallade högre affigter. I wårt land skulle sannolikt krigaren känna sitt ständ wanhedradt, om une foule de marauts, beltistres, pilleurs et mangeurs du peuple (såsom Brantome) kallar sin tids Judar, inpreßades i lederna och genom haßelkäppen twingades till sjelfproduktion af mod och hjeltedater. I de länder, der krigsståndet är ett af de mest ärofulla ständ, bör man ej till ett sådant kammeratskap upptaga menniskor, dem man sätter i jemnbredd med aporna, dem man anser såsom mensklighetens afskum. I de länder der fria män föra swärdet till sitt förswar, bör man ej förnedra kriget till ett ärelöst handtwerk, i det att man ställer den frie krigarn wid sidan af sådane, som för några skillingars dagssold sälja sitt lif, eller med dem, som genom påken skola dreßeras till hjeltar.

Det är förofrigt en fråga, hurwida det är politiskt klokt att militärisera ett folk, som är widt utspridt i alla länder, och genom en gemensam religion och börd öfwerallt sammanhänger. I de stater, der Judarne äro talrika och folkets tänkesätt ej alltför harmoniskt med regeringarna, torde denna betänklighet åtminstone förtjena öfwerläggning. Det synes i alla fall betänkligt, att Napoleon, som aldrig hade soldater nog och i så många riken war herre öfwer millioner Judar, wäl efter sin reform af de Fransyska Judarne, befallte att listor skulle ingifwas på antalet af dem, som woro i conscriptionsåren, men så widt Rec. känner, ej gjorde bruk af deßa rekruter. I alla fall gaes ej denna befallning, förr än Judarne blifwit erkände såsom Fransyske medborgare.

Ehuru således Förf:s sats — såsom han säger sid. 157, är „resultatet af en lång eftertanka öfwer phänomenerna i den moraliska werlden,“ fruktar Rec. att den tid han anwändt på uttänkandet af detta förslag, är ganska onyttigt förspild.

Sist följer en apostroph till Judarne sjelfwe som slutar med deßa ord: „Gån! Jag har aldrig haft något att skaffa med eder och derföre hwarken hatat eller älskat eder; men jag har menat eder wäl med denna skrift; det öfriga måste jag öfwerlemna åt ödet, d. ä. beredwilligheten att ingå i mina ideer.“

Annu följer ett Bihang af Th. Thaarup. Det innehåller först en anthologi af åtskilliga mer eller mindre mörka drag ur G. Testamentet, hwaruti äfwen ej wrängda framställningar fela, t. e. „Sorobabel byggde ett tempel, som Judarne sjelfwa greto wid att se." Också bewisar följande anmärkning ej synnerlig kännedom om Orientens seder: „när lagarna förbjuda att behålla en mans kappa i pant längre än till solens nedgång, emedan han behöfde den till sängtäcke, kan man ej göra sig något stort begrepp om nationens elegance, ej engång om allmän snygghet." — Beskyllningar: att t. ex. Judarnes politiska och moraliska skrifter innehålla menniskoföraktande satser emot en hwar Icke-Jude eller såkallad Goj. Åtskilliga bewis anföras, till större delen hämtade ur deras bönböcker och liturgiska skrifter. En af deßa, tryckt i Berlin år 1763, säges uppgifwa tryckningsorten på följande sätt: „I den nådiga herrns, det edomitiska skarns och den ogudliga djefwulens, Doctorn och Professorn Grillos boktryckeri" Då Rec. icke äger den minsta beläsenhet i den Rabbiniska literaturen, kan han ej utlåta sig öfwer tillförlitligheten af deßa anklagelser. — Öfwer Judarnas historia i Spanien och Polen. I detta senare land hade de ej allenast arrenderat Tullen, Myntet, Lotteriet, Posten och låninrättningarna, utan äfwen det christliga dopet, så att fattiga föräldrar ofta måste, då de wille låta införlifwa sina barn med den christliga kyrkan, sälja sina gång- och sängkläder, för att köpa nyckeln till Funten. Hwilken skändlig regering! Hwilken är nedrigare, den som bewiljar eller den som emottager ett sådant privilegium? — Då man sid. 215 läser om den trolöshet och grymhet, hwarmed Judarne år 1492 blefwo förjagade ur Spanien, erinrar man sig Buchholz' betänklighet, sid. 149, om man wid frågan om Judarnes landsförwisning borde „handla lika ädelmodigt som Spaniens Konungar." — Det intreßantaste som i detta Bihang meddelas, äro underrättelserna om Napoleons försök att regenerera den hebreiska nationen i sina stater.

Aldrig har också något sådant förslag blifwit gjordt, som warit rättwisare, statsklokare och mera ledande till ändamålet. Det hade blott warit att önska, att föremålet för denna reform warit mindre negatift, att den i alla afseenden hade blifwit utförd i större skala, att inbjudningen till förenings-acten sträckt sig till Judiska nationen i alla länder, och att ej blott politiken utan äfwen menniskokärleken hade ledt detta werk. Så länge ej inom wår församling någon ny Don Vincente Ferrer uppstår, hwilken genom sin heliga wandel, sin inspirerade wältalighet, i Kyrkans sköte förde 35,000 Judar, hwilka med ånger och tårar af hans helga händer begärde dopet — så länge Judarnes förgäfwes wäntade Meßias ej uppstår, hwilken skall loßa dem ur Lagens fjettrar, och i sådant fall wißerligen frambringa Mosaismen ett steg närmare till det Gudomliga, till Christendomen, - så länge ingendera af deßa förhoppningar uppfyllas; synes Rec. blott den önskan wara möjlig, att inom den Hebraiska Nationen en sådan revolution måtte uppstå, som swarar emot wår Protestantism, i det att den återför dogmerna och culten till enlighet med Moses lära, mod fierar och mildrar de strängaste af hans föreskrifter, och derifrån afskiljer det förderfliga, som genom den såkallade muntliga traditionen, genom Thalmud och ännednare Rabbiners skrifter tillkommit. Hwilken wälgerning för Judarne, för de Christne wore det ej, om någon af Jordens Makthafwande tänkte på att föranleda en sådan reformation! Många det är en däraktig förhoppning, då Rec. yttrar den förmodan, att mängden af Judarne, åtminstone i de länder, der de på närmare eller fjermare hå; åsådat culturens utweckling, med begärlighet skulle omfatta ett sådant förslag, som skulle förlika dem med alla christliga samhällen, befria dem sjelfwa från de uppoffringar och mödor, som den af deras senare Commentatorer allt mer skärpte

Ceremonial-lagen med för — uppoffringar och mödor, hwilka hwarken äro få ej heller obetydligt tryckande.

Så lång denna Recension än blifwit — Rec. dock hoppas att denna widlöftighet skall ursäktas dermed, att Boken, med all sin ensidighet, ändock är det grundligaste, som, Rec. wetterligt, blifwit skrifwet emot Judarne och innehåller det wäsentligaste, som blifwit sagdt och kanske kan sägas från denna sida; oaktadt, säga wi, denna recension wuxit till en widlöftighet, som granskaren från början war långt ifrån att förutse, kan han dock ej ännu tillsluta denna bok, utan att upptaga en utmaning, som B. i företalet på det mest bestämda sätt framkastar till alla sina granskare. Denna utmaning lyder sålunda: „Skulle man äntligen angripa hans skrift från innehållets sida, så will han i förhand wäcka uppmärksamheten derpå, att frågan är om en wederläggning af följande satser, hwilka äro likasom inslaget i hans wäf. — 1) Statens sista ändamål kan ej wara annat än en kraftfull national-existens. 2) Statens hela styrka innefattas i statsborgarnes industrie. 3) Hwad som hindrar industrien, förswagar statens styrka och motwerkar derigenom statens ändamål. Den som kan bewisa motsatsen af deßa satser, han wederlägger innehållet af denna skrift; den, som icke kan det, till honom heter det: manum de tabula!"

Deßa trenne satser äro uppställda i form af axiomer; Förf. gör sig i förhand så säker om segern, att han ej anser löna mödan att bewisa dem. Det torde således å andra sidan wara Rec. tillåtet att uppställa andra axiomer, utan att alltför noga binda sig wid den demonstrerande methoden, helst utwecklingen af deßa ämnen skulle upptaga en egen bok.

Hwad är statens sista ändamål? Icke annat än hela lifwets mål? Menskligheten utwecklingen; menniskans uppfostran för himmelen; sinnelagets, handlingarnes rening, närmande till fullkomlighet. Familje-lifwet är en stat i smått; der uppfostras barnen till medborgare af det större samhället; det större samhället är åter sjelft endast en uppfostringsanstalt till en högre menslighet, för hwilken äntligen alla former alldeles förswinna. Hela lifwet är ett uppstigande åt höjden; en trappa till himmelen. Men då det osynliga riket ej sänker sig till oß, då det, här på jorden, ej existerar annorstädes än inom wåt bröst, så måste de kretsar inom hwilka menniskan såsom en ändlig warelse är bunden och hwilka kretsar tillika äro hennes bildningsanstalter för lifwets högsta mål, så mycket möjligt bära stämpel af fullkomlighet. Fullkomliga så widt möjligheten medgifwer — måste de wara äfwen af det skäl, att menniskan måste kunna så mycket mer älska dem. En naturlig drift leder oß att älska de menniskor högst, af hwilka wi emottagit lifwet, dem, med hwilka wi först pröfwat lifwets fröjd och smärta; samma känsla gör oß den ort dyrbarast, wid hwilken wåra äldsta minnen äro förknippade, och öfwergår i en senare ålder till det land, med hwars seder och lagar wi äro införlifwade. Men lika litet som den ena familje kretsen genom sitt sträfwande till eget sjelfbestånd och lycka, må förstörande ingripa i andra slägters rättigheter, lika litet må staten förolämpa andra samhällens rättigheter, i mening att sjelf för sig wara något fulländadt. National-existencen upphäfwes wißerligen icke på menskligheten högsta ståndpunkt; men den renas och fullkomnas, och just i denna moraliska styrka ligger deß högsta kraftfullhet. Denna physiska kraften, som winnes genom industrien, är wißerligen ganska eftersträfwanswärd: men industrien är endast statens helsa: en sund menniska är icke alltid en ädel menniska: Wid barnens första uppfostran, pläga föräldrarne först förja för grundläggningen af deras helsa; denna wäg skulle äfwen Stats-stiftarne följa, så att industrien blefwe samhällets f ö r s t a men icke s i s t a ändamål, i fall den nyfödde statens, liksom familjens medlemmar bestode af omyndiga warelser. Derföre måste omsorgen om deras physiska så wäl som moraliska uppfostran fortgå parallelt. Resultatet af en sådan i hö-

da deßa hänseenden fullkomnad uppfostran är kroppens och själens harmoni. En stat, der fälten, wattnade af daglönarens swett, bära den ömnigaste gröda, der idogheters hjul och hamrar oafbrutet surra och slå, der hamnarna äro betäckta af de rikaste handelsflottor, men der religionen blott är ett namn, sederna förderfwade, dygden förtrampad, äger wäl en sådan stat mera rätt till wår aktning, än en stark men moraliskt låg menniska, en kärnfrisk röfware, en Girig, som i sina listor gömmer guldet, fuktadt af armodets tårar? Se wi nogare på deßa samhällen, der industrien eller wißa grenar deraf — t. e. handeln i det gamla Karthago, landtbruket i China, de mechaniska konsterna i England, — nått en onaturlig utbildning, d. w. s. der kroppen eller till och med wißa organer af kroppen genom en konstfull gymnastik blifwit utbildade på själens bekostnad, ej i senare fallet endast wißa färdigheter, förwärfwade på bekostnad af de öfriga physiska organerna — skola wi finna, att om staten der är kraftfull, strömmar rikedomen blott i några få händer, under det att den större mängden, som drifwer deßa hjulwerk, suckar under mödans och armodets börder. Statens lycka kan ej wara någon annan än de individuers, som utgöra staten: en annan lycka, der statens wälfärd skiljes från deß medborgares, förstår jag ej: den är för abstract för min fattning. Antaga wi än hwad historien ständigt wederlägger, att industrien, äfwen sedan den nått sin högsta möjliga höjd, jemt fördelar wälmågan till alla samhälls-claßer, så beror det wißerligen på den frågan, h u r u hwar och en will bli lycklig. Rec. hyser werkligen den gamla, af den nya tidens statsmän aldrig nog beledda, öfwertygelsen, att den werkliga sällheten ej finnes utan dygd och ädelhet, att styrelsens förbindelse ej blott består i omsorgen att förskaffa medborgarn medel till tillfredsställandet af sina djuriska njutningar, och i omsorgen att aflägsna allt som genom yttre wåld kan störa denna njutning; att Styrelsen aldrig bör glömma att menniskan äger en själ, som äfwen begär sina njutningar: ej blott yttre säkerhet, utan äfwen positif frihet; ej blott en kraftfull national-existens, utan äfwen en ren och obefläckad; ej blott en förbjudande lagstiftning, utan en kärlekens der handlingen ej bäfwar för straffet utan för sammwetets egen dom; ej blott en abstract moral utan en lefwande, concret, ej blott en mechanisk cultur utan en rent mensklig, som omfattar hela menniskans förmögenheter: med ett ord, ej blott en Nord-Amerikansk fristat, utan ett Guds rike på jorden.

Hr B. öppnar åter sid. 54 ett annat ideal för Staten, hwilket han säger redan till en del blifwit wunnet genom krutet, genom hierarchiens fall, genom upphäfwandet af all fruktan för Gud, genom den lagstiftande och werkställande maktens förening, genom stående armeer och större policesystemer. Hwilken djurisk, hwilken förnedrande lycksalighetslära! Jag wet, att han tillbaka skall nämna m i n, öfwerspänd, swärmisk. Wi stå på ett par gränspunkter, der ingen förening mer är möjlig och der således all twist w i d a r e är onyttig. Wi kunna således blott ömsesidigt säga till hwarandra, hwad Förf. sjelf säger Judarne till afsked: Gå! wi hafwa med hwarandra ingenting att skaffa!

Swensk

Literatur-Tidning.

N:o 41. Måndagen den 18 November 1822.

Recensioner.

Fiesko eller Konspirationen i Genua. Ett Republikanskt Sorgespel af Fr. von Schiller. Öfwersättning. Fahlun, Arborelius & C. 1821, 179 sidd. 8:o.

Då, sedan kännedomen af Tyska literaturen i senare tider gjort så hastiga framsteg i wårt fädernesland, wi billigtwis kunna förutsätta, att för ingen bildad menniska något af Schillers tragiska stycken nu mera är främmande, torde Rec. blott behöfwa att betrakta detta sorgespel såsom öfwersättning. Han erinrar blott, att Fiesko hör till den äldre perioden af Schillers skrifter: deruti uppenbarade sig först denna beundransvärda skalds talent, att af en politisk Intrig, af en torr, ofruktbar Statsaction bilda en för hjertat och Inbillningskraften så hänförande målning. Schiller uppträder redan här i hela sin kraft; men denna kraft är ännu en exalterad ynglings; den har ännu ej slutit ett så fast förbund med Skönheten, att icke den råa styrkan ställwis herrskar, utan erkännande af den högre harmoniens lagar. Synbar är denna öfwerdrift så wäl i charakterer som situationer, i synnerhet i språket, som på många ställen gränsar till krampaktighet och paßionens convulsion, uttryck som ej skada den läsandes själ, utan i hörjan endast hans fibrer, men sedermera, likt ett stark retemedel, länge njutet, icke engång hans kroppsliga warelse. Att å andra sidan göra uppmärksam på skönheterna, är en onödig möda wid alla Schillers werk: de framträda så wäldigt, de tala ett så mäktigt språk, att de ej blott hänföra det poetiska sinnet, utan äfwen med wåld bryta sig en wäg till hwarje själ, som ej helt och hållet, likt polens is, emotstår poesiens smältande sol.

Rec. har ord för ord jemfört hela denna öfwersättning med sitt original. Den är icke mißlyckad: men är alltför slafwisk; man påminnes öfwerallt, att man läser en öfwersättning från Tyskan. Isynnerhet är detta intryck störande wid de ofwan omtalta kraft-ställena. Sådant är så mycket mera skada, som mängden af läsare endast fäster sig wid sådana särskilda uttryck, och deßa torde hindra Fiesko att bestiga den swenska theatern. Wårt språk har en wiß naturlig takt för det sköna, det na-

turliga: ställen såsom deßa: Hade jag blott Hans werldsbyggnad mellan deßa tänder — jag känner mig lysten att sönderbräka hela Naturen till en grinande styggelse, till deß den ser ut som min smärta" — eller detta: Följ mig dit, hwarest förgängelsen äter lik, och döden håller sin fasansfulla taffel, — dit hwarest förlorade själar tiutande förlusta djeflar, och jemrens otacksamma tårar rinna ut genom ewighetens hålrika öskärl, — dit, min Son, hwarest werlden ändrar sin lösen och Gudomligheten kroßar sitt allgodhetswapen. — göra på swenska ett mera widrigt, störande intryck, än då wi läsa dem på tyska, ej egentligen derföre att wi på detta språk äro wane att läsa de djerfwaste saker af alla slag, utan emedan det, i följd af sin större smidighet, utan motstånd antager alla former, äfwen öfwerspänningens och den konstlade paßionens. Dock skulle det hafwa fordrats en ganska skicklig hand, att än genom en bortskärande, än genom en mildrande modification gifwa deßa skakande uttryck en naturligare ton. Deremot måste wi tillräkna Öfwersättaren såsom någonting hufwudsakligt, att han så ofta mißtagit sig om den tyska meningen, hwilket isynnerhet skett wid uttryckets finare wändningar, wid några lakoniska ställen, hwilka förseelser äfwen någongång wittna om bristande kännedom af elementerna af Tyska språket. De ställen, hwarest sådana större eller mindre mißtag ägt rum äro följande: Rec. kan dock ej anſwara för att denna lista är fullständig. Mångengång har han blifwit så hänförd af ämnet, att han under läsningen af originalet glömt den bredwid liggande öfwersättningen. För att bespara rummet will Rec. så kort som möjligt anmärka deßa fel; att bewisa rigtigheten af wår egen förklaring hade det warit nödigt, att ej blott anföra stället i originalet utan äfwen flera perioder af det föregående eller efterföljande, på det sammanhanget skulle blifwa tydligt. Till att undwika denna widlöftighet will Rec. på de flesta ställen, der ej mißtaget ligger i ett orätt tolkadt enda ord, anföra först Swenska öfwersättningen och sedan, med annan stil, sin egen, icke öfwersättning, utan omskrifwande förklaring. Den som twiflar på deß rigtighet, kan efterse i originalet.

Sid. 5. Beklaganswärda Signora. Originalets Frau är här ingen titel, utan hade kunnat gifwas med maka. — Sid. 6. „Den (stöten med dolken) skall bli tillräcklig" . . . Er soll zufrieden sein . . . d. ä. han, mannen som skall mördas, skall få sin beskärda del, eller såsom man äfwen säger i hwardagsspråket: han skall få så mycket han behöfwer. — Sid. 7. „Hör, karl! Mißtag dig blott icke" . . . Fasse ihn ja recht! . . Grip honom an på rätta stället (Här är ej mer fråga om mißtag på rätta personen, utan om stället, der dolkstyngt kunde dödligt såra). — S. 9. „Om den (en ny revolution) ej hjelper mig att betala, skall den åtminstone entlediga mine kreditorer från rättigheten att fordra" . . . soll sie doch meinen Gläubigern das Fordern entleiden . . . skall den åtminstone betaga mine (m. rdade) hjörnar möjligheten att kräfwa. — S. S. „när äntligen Genua wid lägenhet blir fritt" — . bei der Gelegenheit betyder händelsewis, en passant, wid samma tillfälle. — S. 11. „Den bagatellen! . . . Ueber die Fraze! . . . Den löfliga, inbillska tokan! Här menas Leonora. — S. S. „Ett fel mot er skönhet." Läs: Det är er egen skönhets fel; eller Det är ert fel, er skönhets . . . S. 13. „Wåra danseuser springa à merveille" Annu löfligare heter det sid. 35, då en älskare störtar in till sin fästmö med utropet: Spring högt flicka! En glädjeyrost, — Sid. 23. En behändig fråga! som kommit till korta hos mången Cavalier' . . Eine kurzweilige Frage! Du bist bei manchem Kavalier herumgekommen! . . . En artig (löflig) fråga! (Men säg mig, din fälle „) du, som rännt omkring hos mången cavalier — S. 24. „Usel mördare" . . . Läs: snål, gnidar-

äktig (knickiger) mördare. — S. 41. „Ni skall roa mig, Madonna!" . . Så tilltalas Fieskos gemål af den högmodiga prinseßan Julia. I originalet står Madame, i hwilken titel ligger något förolämpande; åtminstone anwändes den så i denna tragedi. Sedan Fiesko förödmjukat Julia, nämner han henne med denna titel. — S. 42. „En wanart, som gör er tung och besynnerlig" . . . Det sista epithetet uttryckes med albern, som är starkare, och betyder löjlig, tafatt. — Sid. 43. „Grefwen har temperament, eld. Nu sliter han sig med hetta ur den delicataste eld." . . . Nun reißt er sich warm aus . . . Warm sliter han sig lös . . , hwilket är helt annat. Sällskapet hade eldat honom, ej skilsmäßan derifrån. — Sid. 46. „Är ni icke en wän) af min man! — är det icke så? Fiesko" — I tyskan står: af min man. Nej icke så! (ty han har upphört att wara min make). Öfwers. har tagit Nicht so! såsom en fråga och ej förstått att Leonora genom tillsatsen: af Fiesko, wille förbättra hwad hon mißsagt sig. — S. 48. Edsbrott kunde icke blifwa ert fall, Madame! En otrogen maka är wißerligen edsbrytande, och om motsatsen kunde wäl ej förföraren söka öfwertyga henne, utan han säger: Edsbrottet skulle ej blott bli på er sida (då Fiesko ansågs såsom redan ha brutit den äkta troheten). I den upplaga af Schiller Rec. följt (Sämmtl. Werke, Tübingen 1812. 2:r Bd. s. 521:) står nur utmärkt med spärrade bokstäfwer! så att det är så mycket besynnerligare, att Öfwers. öfwersett detta lilla, men för meningen wäsentliga ord S. 64. „Denna aga" (Witzigung) Hade kunnat gifwas: detta skämt, eller kanske bättre: denna lek (första graden af torturen) — S. 86. "Ärebrånad! änglar bortkyßte himmelen wid din hals och döden sprang ur ditt kretsande före" . . . Den som någorlunda förstår tyskan, gissar lätt att i urskriften står kreisenden, och denne wet äfwen, att detta ord utmärker födslosmärtan. I swenskan känner Rec. derföre intet motswarande ord i högre stil (i den lägre kommer wårt wändande nära derintill), men den som derför wäljer kretsande, är bedragen af ljudlikheten, — S. 105. „Darsenas mynning är tillstängd" . . bör heta: skall tillstängas. — S. 139. „Hwilken förwandling!" . . Detta ord paßar för sammanhanget, men i tyskan står egentl. hwad kommer det åt eder! Welche Anwandlung! — Sid. 166. „Äfwen deßa trummor lifwa min Fiesko" . . En enfaldig mening — liksom om Fieskos mod behöfde upptändas genom trummslående — som uppkommit genom mißtag om subject och prädicat, auch diese Trommeln belebt mein F . . . åfwen åt deßa trummor gifwer min Fiesko sitt dundrande språk. — S. S. Hyreshjon flyga efter hans namn. En högst löjlig tolkning af Miethlinge, hwarmed menas legda soldater. — S. 37 . „ Blott min Neveu höll hästen i tygeln." I Tyskan står: Nun meinem Neffen scheute das Roß: hwilket betyder: blott under min neveu gjorde hästen (staten) sig ostyrig, skyggade. S. 178, „Fiesko! du rymmer en plats i mitt hjerta" d. ä. du gör ett rum ledigt i mitt hjerta. —

Rättelser och Tillägg
till
Anteckningar till Historien om fortgången af det philosophiska Studium i Swerige.

I anledning af Recensionen af denna Skrift.

Det skulle förutsätta en stor auctorlig egenkärlek, att wilja wädja mot en i allmänhet så human och wälwillig Granskning, som den, hwilken i Swensk Lit. Tidn. blifwit införd öfwer min bok. Derföre är det också ej min affigt att ingå i ett sådant förswar, ehuru kanske ett och annat skulle kunna sägas till förmildrande af några, förmodligen dock i grun-

den förtjenta, hårda omdömen, som Rec. fällt öfwer wisa partier och detaljer — i synnerhet hade jag icke wäntat att Rec. skulle tadlat det compilatoriska i min bok, då jag just i Företal och Inledning sagt, att den ej war annat än en Compilation, och då af mig ingenting annat kunde eller borde påräknas. — Jag känner mina brister och mitt behof af öfwerseende, och jag will hwarken undandraga mig en kritik, som är förtjent, eller anklagas för hwad jag ej förskyllt. Således tager jag endast pennan, för att sjelf upptäcka en brist i min bok, som min Rec:s undseende lemnat opåtald, men som är, efter mitt sätt att se och enligt den affigt, i hwilken jag sammanskrifwit min Bok, alltför betydlig, att jag kan efterskänka den mig sjelf. — I Bibliologien, sid. 530 har jag, till följe af uppgifter, hwilkas tillförlitlighet jag icke trodde mig böra betwifla, under Försök till granskning af Kantiska grunderna för odödlighet och en Gud. Stockh. 1798. 8:o. tillsatt den underrättelsen, att denna bok skulle wara författad af Biskoppen Doctor Bjurbäck. — En man, lika upphöjd af sin rang som af sin warma ifwer för fäderneslandets LärdomsHistoria, har sedermera, på det wänskapsfullaste sätt för mig, gifwit mig den med de owedersägeligaste bewis styrkt upplysning, att min förra uppgift är origtig. Och då jag af den nu fulländade Recensionen sett, att den icke blifwit anmärkt, skyndar jag att fullgöra skyldigheten att rätta den. Nämnde Bok är icke författad af Biskopp Bjurbäck, utan af framl. Philos. theor. Professorn wid Universitetet i Lund och Riddaren Matthäus Fremling, (född 1745, Magister i Greifswald 1770. Phys. Docens wid Lunds Universitet 1774, Philos. Adjunct derst. 1777, och Professor 1782, Ridd. af Nordstj. Orden 1800. Död 1820.) Listan på de i min Bok uppgifne swenska Tänkare måste alltså förökas med Professor Fremlings namn, så myeket mera, som, utan ofwannämnde Bok, wi af Professor Fremling äga ännu en annan skrift på Swenska, neml. Utdrag af ett Bref från Hr F—g till Hr B—h rörande Kantiska Philosophien, infördt sid. 54—62, bland de — många ej af Fremling sjelf utgifna? — Walda Stycken, till Upplysning i den Kantiska Philosophien. Stockh. 1798. 8:o. (hwilken Bok, den jag först nyligen kommit att få se, också i min Bibliologie såsom der bristande, bör tilläggas). — Af deßa båda Afhandlingar att dömma, war Fremling snarare en, från Lockiska grunder utgående, Amateur af Philosophien än werklig Philosoph. Med liberal opartiskhet och förrådande icke obetydlig beläsenhet i saken, yttrar han sig om Kants philosophiska Lärobyggnad och anför utan wanställning satser utur den, men framställer föga eller intet af sina egna åsigter, utom den eklektiska Thesen: att de speculativa ämnena äro få, om hwilka Philosopherne skulle wara oense, så framt de allenast, frie från alla maximer, hade sanning till föremål, nyttjade samma uttryck och dermed förbunde samma tankar.

Jag begagnar detta tillfälle, att göra ett ytterligare tillägg wid mina Anteckningar, genom erinrandet om en annan Tänkare, hwars bekantskap, mer än till namnet, jag äfwen först helt nyligen warit nog lycklig att göra. Lars Stockenstrand, Prest och Ämnesswen wid Kongl. Wettenskaps Academien: V. D. Min. & Reg. Acad. Sc. Stockh. Adscr. har han sjelf underteckna sitt namn — några närmare underrättelser om hans Personlighet har jag icke kunnat upptäcka — är författare till en liten Skrift af 32 sidd., under titel: Systema Naturæ in Sex Regna divisum: Eller Naturalhistorien, fördelad uti sex Riken. Stockh. 1778. 8:o. Det hela synes wid första anblicken, som en torr schematik, men genom denna upptäcker man snart den ledande, fyllande och sammanhållande Ideen. — Stockenstrands hufwudgrundsats är, att den enda sanna räsonneringsmethoden stöder sig på erfarenheten och att sanningens ytterste kriterier

äro wåra Sinnen. Allt hwad de omfatta är objectet för Wettenskapernas Wettenskap: Natural-Historien, hwilken är en genom erfarenhet erkännelig Wettenskap (cognoscitiva scientia) och de naturliga Tingen; men Natur är en sammanfattning af alla materiella wäsender, oföränderliga lagar, werkande krafter och de egenskaper, hwilka af materiens modification genom krafterna efter lagarna uppkomma. Wid indelningen af deßa inom Naturen sammanfattade ting måste man följa samma ordning som Naturen sjelf. Men naturen i sin oföränderliga gång, fortskrider fran det flytande till det fasta. Aether werkar på aër, detta på wattnet, som åter utöfwar sin kraft på jorden. Häraf inses huru ytterst fina och flytande Naturens allmännaste krafter äro. Men som krafter alltid förutsätta Lagar, efter hwilka de skola werka, så uppkomma häraf sex Naturens Riken: I. Regnum Pleromaticum, uppräknar och beskrifwer Intelligensens egenheter, affectioner, och de attributer, som för alla naturens riken äro gemensamma. II. Regnum Chaoticum, framställer allt det atmosphäriska, eller det hwad som omgifwer kropparna i himlarymden. III. Regnum Aqueum. IV. Regnum minerale. V. Regnum vegetabile och VI. Regnum Animale. Genom deßa Riken föras wi till kännedomen om Gud, som är ett i och af sig sjelft bestående wäsende, i hwilket den tillräckliga grunden för de tillfälliga tingens existens innehålles. Det första af de här uppräknade Riken har fyra Claßer: 1) Nomia, och denna twenne Ordningar. Den första, Rationales, innehåller fem Genera: Principium, (NB. deß båda Species äro de Leibnitziſk-Wolfiska, Motsägelse- och tillräckliga Grundsatserna) Terminus, Propositio, Regula, Jus. Den andra, Mensurales, med sina Genera: Tempus, Spatium, Planum, Distantia, Numerus, Norma, Canon. 2) Dynamia, med tre Ordningar. Den första, Facultates, med tre Genera: Mens, Sensus, Idea. Den andra, Potestates, med sex Genera: Vigor, Acidum, Alcali, Attractio, Repulsio, Electricitas. Och den tredje har tre Slägter: Lux, Caligo och Color med sex Species: Swart, Rödt, Gult, Blått, Grönt, Hwitt. 3) Diathesia, har blott twenne Ordningar: den förra, Materiales, hwars Genera äro: Hyle, Corpus. Den senare, Formales, med Genera: Motus, Figura, Homoiosis. 4) Sphærothesia, också med twå Ordningar: Den förra Centrales, innefattar, Stella, Signum, Astrum, Sidus, Asterismus, Den senare, Vagantes, med Genera: Planeta, Luna, Cometa. De öfriga fem Rikena innefattas helt och hållet inom den egentliga Physikens gebiet, och med undantag af det andra, eller Regnum Chaoticum — det Stockenstrand indelar i tre Claßer; Aesthesia: den luft och de i luften flytande Naturalier, som endast genom känslan; Opsis, de som blott genom Synen och Hapsia, de som blott genom Lukten äro märkbara — har han i de öfriga fyras indelning helt och hållet följt Wallerius och Linné i spåren, nemligen så widt man af hans Inledning kan sluta: ty uppställningen af deßa Regna kom han aldrig att utgifwa.

Deßa korta Notiser om en Man, hwilken — som bekant är — Thorild hemburit det högsta loford, och hwilken, det oaktadt, så länge warit nästan alldeles bortglömd af sina Landsmän, torde tilläggas mina Anteckningar, af de Samlare, för hwilka fullständighet, så widt den möjligen kan winnas, har något intreße.

Stockholm d. 26 Oct. 1822.

L. Hammarsköld.

I anledning af Herr Lectorn Doctor Säves Program wid nedläggandet af Rectoratet wid Wisby Gymnasium.

(Insändt).

Icke utan ett wißt obehag lärer enhwar sann wän af Literaturen och den wettenskapliga odlingen kunna läsa detta Rectors-Program. Man wet sannerligen icke antingen man mera skall förundra sig öfwer den hårda dom som Herr Doctorn fällt öfwer den nyaste Philosophiens syftning och anda, än den bristfälliga kännedom som Programets Författare deruti ådagalaggt. Till en början talar han om störtade systemer och stridande elementer till nya, ibland hwilka man upptäcker endast ett chaos. — Och huru obestämdt uttrycker sig icke Förf. i detta afseende? Här finnas ju flera slags Systemer af olika wettenskapliga förenål, såsom t. ex, Astronomiska, Physiska, Botaniska m. fl. — Men deßa kunna ju icke anses wara störtade i wåra tider? Dock man kan af auctors ytterligare framställningar gißa sig till, att han här med systemer menar de philosophiska. Anmärkaren önskade likwäl weta, hwilka af deßa slags systemer äro störtade och af hwilka spillrorna endast äro öfriga. Skulle här menas de philosophiska, så wore ju deßa redan i förra Seklet störtade af den store Kant, hwilken säkerligen förut warit Författarens man och hwilken med wäldig arm nedbröt alla före hans tid blomstrande systemer, som wille öfwerflyga erfarenhetens område. Menar han åter bemälte store Tänkares Philosophiska system, så borde han hafwa talat i singulari och icke i plurali. — Wisserligen har ock denne store Tänkares method att philosophera undergått många reformer, men är dock icke alldeles upphäfwen. Men i sanning att säga, hade denne store man icke egenteligen uppställt något system, utan, enligt deß eget yttrande, blott lemnat materialierna dertill, blott uppehållit sig wid philosophiens organon icke wid philosophien sjelf. — Huru kan man då säga att hans system är störtadt? — Förf. talar widare om stridande elementer till nya systemer. Med undantag af den så kallade Hylosoismen eller grofwa materialismen, hwilken i Tyskland sökt att å nyo upplefwa, känner Anmärkaren ingen nyare method att philosophera, än den idealistiska, icke den halfwa, såsom Kants, utan den fullkomliga, såsom Fichtes och Schellings. Men deßa Philosopher hafwa wißerligen icke, åtminstone icke helt och hållet omstörtat Kants philosophi, utan endast försökt att bringa den till enighet med sig sjelf. Men denna fullkomliga idealism innehåller ingenting mindre än stridiga elementer; ty den har egentligen icke mer än ett element, som är af den renaste natur och öfwerallt homogent. Anm. tager ock för afgjordt, att det är detta system, hwarpå Förf. öfwerallt syftar i sin skrift och emot hwilket han på det högsta ifrar — ett system, till hwilket menskliga wettgirigheten, swindlande wid glansen af stora upptäckter och miskännande sin kallelse, såsom Författarens ord lyda, förfallit, och på hwilket densamma likasom på en ny wäg försökt sig. En swindel har således wållat, att menniskosnillet ifrån sin höga ståndpunkt nedsjunkit till idealismens grundsatser, hwilka dock af män, som kunna mäta sig med Förf. i tankestyrka, anses såsom sjelfwa culminations-punkten för det menskliga förnuftets forskningsförmåga. Sjelfwa Kant, Fichte och Schelling, deßa phänomener i tankarnas region, hafwa således i Författarens tanka halkat några steg längre ned på culturens trappa och nedsänkt sig under den på deras tid blomstrande intellectuella bildningen. Men är icke ett sådant yttrande nog wågadt inför det lärda publicum, som icke låter sig afspisas med maktspråk och som sjelft tror sig kunna pröfwa och dömma? Eller huru tror sig Förf. kunna bestå inför de djupa Tänkare,

hwilka ex professo wid wåra Universiteter underwisa i philosophien och hwilka således, då de hyllat idealismen, enligt Författares tanka, hafwa sjunkit uti intellectuell bildning? Och till denna philosophiens nya rigtning skall i Auctorns omdöme flärd i lynne och seder hafwa gifwit anledning! Det äro deßa moraliska brister, som förorsakat, att man funnit förnufts och erfarenhetens trånga gränsor alltför beswärliga och lemnat rum för snillets och inbillningens fria spel inom aningens, trängtans omätliga rymder. Hwad skall man kalla ett sådant raisonnement? Will då Auctor beskylla de store Män för flärd i lynne, och seder, som stå i spetsen för det idealistiska systemet och genom sina redliga forskningar hafwa försökt att lägga en säker grundwal för all moralitet i den mensliga frihetens räddande? Will han beskylla dem för flärd i lynne och seder, som hafwa bemödat sig att upplösa de wigtigaste problemer för menniskoförståndet och hjertat? Will han förneka dem kraften till allwarsam forskning, hwilka i sina djupa speculationer hafwa uppreft en oförgänglig minneswård åt menniskosnillet? hwilka icke warit nöjda med erfarenhetens små rhapsodiska försök, utan hafwa sökt penetrera till det wißa och nödwändiga i erfarenhetens kunskap genom de af Auctor så kallade urbegreppens utweckling? Eller will Författaren åtaga sig att bewisa, att de nya Philosopherne hafwa försmått erfarenhetens trånga gränsor, då likwäl hwarje nybörjare i den nyare philosophien känner, att de helt och hållet utgå ifrån erfarenheten, ifrån det factiska, men icke såsom sens-commun-philosopherna, wilja bewisa genom en cirkel, erfarenheten af erfarenheten, utan af en högre grund, som ligger öfwer och utom all erfarenhet. — Hwad kan wäl Auctor ytterligare mena med det fria spelet af snillet och inbillningen, deßa själskrafter som han anser så farliga och förledande? Eller hwad kan han mena med aningens och trängtans omätliga rymd? — I Anmärkarens omdöme äro snillet och inbillningen lika nödwändiga för Philosophen som för Skalden; och om Auctor anser dem som Busar, så är detta ett bewis att han icke ännu är fri från det dogmatiska Skol-twånget. Anm. känner sannerligen icke någon trängtan, några aningar, som blifwit lagda till grund för den nyare philosophien; men wäl att trängtan efter något wißt och absolut har kunnat leda till sjelfwa principens uppfinnande. Det är curieust att warseblifwa, huru Förf. i de näst följande raderna inwecklar sig i motsägelser, då han påstår, att de olyckliga Catastropherna i wißa länder warit orsaken till tankarnas rigtning åt det gudomliga, då likwäl nyß sades, att flärd i lynne och seder kommit menniskorna att nedsjunka ifrån den högre wetenskapliga odlingen, som förut ägde rum. Bestod då denna odling deruti, att den bortwände menniskosinnet ifrån Gudomligheten? Hwad war då detta för en cultur? och någon annan mening eller innehåll kan omöjligen framletas af Förf:s yttranden än denna, då han uttryckeligen påstår att man före deßa Catastropher ingen ting trodde. Men ingen förnuftig Tänkare kan anse en wettenskaplig odling som leder till otro, för bättre än den, som leder till tro på Gudomligheten. Och denna tro skall ju först, enligt Förf:s påstående, hafwa inträffat efter de olyckliga catastropherna, med hwilken alltså ingen sund Tänkare kan påstå att mensligheten sjunkit uti intellectuell odling, hwars förnämsta object bör wara Gud, pligterna och odödligheten. Den nyare philosophien synes derföre genom Auctors indirecta medgifwande öfwerträffa den äldre, twertemot hans directa påstående, ehuru den icke kan, såsom Författaren tror, beskyllas för superstition eller tro på allt. Författaren yttrar sig widare, att efter de olyckliga catastropherna, det blef mode, att tala om det öfwersinnliga och ideala. War då detta aldrig tillförene i mode? I denna händelse hade ju mensligheten hört till samma claß som den förnuftlösa djuriska skapelsen. Men

prisad ware menskligheteus bättre Genius! Det har i alla werldens åldrar icke blott warit ett mode, utan ett behof, att tänka på och tala om det öfwersinnliga, det ideala, gudomligheten, med ett ord, att wara religiös. Ifrån nyßnämnde catastropher skola äfwen speculation och mysticism datera deras ursprung. Men är wäl speculationen så förfärlig som Auctor föregifwer? Tron honom icke! Det är just speculationen som lyfter menniskan ifrån sin råhet, och utom den skulle menniskorna i allmänhet, helt och hållet sinnliga, föga i annat skilja sig ifrån djuren än i den yttre formen — och mysticismen, rätt förstådd, är ju icke mera farlig än speculationen, då den till sin natur icke kan wara annat än en lisig känsla af Gudomen, som uppfyller allt med sin närwarelse. Huru Auctor, enligt sina åsigter af det förflutna Seklets upplysning, kan kalla det den fördomsfria forskningens, inser Anmärkaren icke. Månne ej detta Sekel eller åtminstone sista perioden deraf, war otrons tidehwarf; och när war otron en följd af den fördomsfria forskningen? Med lika litet skäl påstår Förf., att den nyare philosophien familiariserat sig med medeltidens anda, då man känner att denna anda war ett foster af den Aristoteliska, omklädd af Scholastiska, wanskapliga former. Men hwad har idealismen att göra med den Stagiritiska philosophien? Lika så litet som den har att göra med empirismen. — Wißerligen medgifwer man, att i medeltidens början den af Auctor så kallade Neo-Platonismen ännu kastade ifrån sig ett swagt sken: men den tillhörer egenteligen de fyra första Seklerna; och om än den nyare philosophien har några ideer, hwilka med denna philosophiska åsigt hafwa någon gemenskap, följer dock icke som Författaren tror, att den är Neo-Platonism lika så litet som Spinozism, ehuru den af denna senare äfwen lånat några grundsatser. Det kan icke heller nekas,

att den så kallade nya Poetiska Skolan sätter ett högt wärde på medeltidens snille-produkter. Och hwad ondt ligger wäl deruti, då knappt någon tidepunkt lemnat materialier till så stora och sublima föremål för Skalden, som denna Romantiska ålder, denna Riddaretid, då stora, ädla och originella företag, som nästan höjde menniskan öfwer sig sjelf, framkallades af religions-enthusiasmen och den paßion, som af religionen inskränkt inom sedlighetens gräns är mäktig af handlingar, hwilka man skulle anse omöjliga, om icke werkliga facta bestyrkte deras sanning. Den tanken torde icke wara så orimlig som Auctor sig föreställer, att en Astronomie och Naturkunnighet, som förwandlar hela werldssystemer till en samling af intelligenser, tager företrädet för hwarje annan, som förwandlar himlakropparna till döda maßor och den så kallade materiella werlden till en död klump; och man kan med fog fråga Författaren: hwilkendera åsigten är mera öfwerensstämmande med Skaparens fullkomligheter, som är sjelfwa lifwet och werksamheten? Förf. lärer ock hafwa sig bekant, att en af Tyskl ands mest snillrika Philosopher, som lefde i en period, hwars philosophiska cultur mera behagar Författaren, än den närwarande, den namnkunnige Leibnitz, precist yrkade detsamma i sin monadologie, som de idealistiska philosopherne nu göra. Och om store mäns yttranden kunna tala för sannolikheten af en hypothes, torde man få åberopa sig hwad ett stort snille yttrat i hänseende till denna idealistiska åsigt af naturen: „Jag älskar att hellre betrakta werlden som ett lefwande djur än som en död klump." Men det synes som Förf. hade för mycket familiariserat sig med sens-commun-philosophien; och huru skulle han då tro wår predikan?

Fortsättn. e. a. g.)

Swensk Literatur-Tidning.

No 42. Måndagen den 24 November 1822.

Recension:

Om Riksdagar i allmänhet samt om några näst riksdag förekommande ämnen; af Grefwe Fr. B. von Schwerin. Stockholm hos Häggström 1822. 126 sidd. 8:o.

Sedan år 1809 har Swerige återigen haft den lyckan, som sedermera wißa af Europas Stater under swåra strider förwärfwat, andra åter blott önskande afundas, den neml. att wara en constitutionell Stat; att hafwa säkra gränslinier mellan Regentens och folkes rättigheter uppdragna; att hafwa en stadgad representation och densammas sammankallande ej blott lemnad åt Styrelsens wälbehag, utan till sina wißa tider fixerad. Men den enthusiasm, med hwilken den nya Regeringsformen å 1809 antogs, har sedermera lemnat rum åt en besynnerlig, för den patriotiska Betraktaren föga glädjefull likgiltighet, hwarigenom Swenskarne kanhända gifwit en ny erfarenhet åt den genialiska Ehrenswärds skarpsinniga anmärkning: att de utgöra en trög Nation, full af hetsigheter. Hwarje nyhet omfattas med en brusande, allmännelig wärma, hwilken dock snart bortdunstar och förwandlar sig till en liknöjdhet, som går så wida, att man till slut icke wårdar sig att taga noggrann kännedom om föremålet. Och finner man begwämast, att dölja denna sin okunnighet under ett bittert, omotiveradt tadlande.

Denna Swenskarnes egenhet, hwilken, hela deras Historia igenom, uppenbarat sig wid alla så politiska, som literära och oeconomiska phänomener, måste wäl kallas mest oförlåtligt då fråga är om Regeringsformen, ej allenast i allmänhet derföre, att då den gifwer construction åt Statens offentliga lif, borde onekligen hwarje Medborgare, som i detta lif deltager, skaffa sig en säker kännedom om willkoren för detsammas åtnjutande: utan äfwen af det ännu mera bestämda skäl, att då nu mera hwarje Swensk Medborgare kan komma att, såsom Representant, kallas till en närmare åtgärd till Constitutionens bestånd, borde wäl också en hwar weta hwad denna Constitution föreskrifwer samt känna deß anda, deß förtjenster och brister. Annars är wäl en af hufwudorsakerna till detta förhållande, att hittills ingenting blifwit tillgjordt, att bibringa allmänheten en säker och grundlig kunskap om Constitutionen. Mer än tolf år hafwa förflutit, sedan Constitutionen antogs, och dock har man ännu icke hört omtalas, att wid någondera af Ri-

kets Universiteter någon offentlig Föreläsning öfwer densamma blifwit hållen, då likwäl just der, hwarest det så wäl för menniskan i allmanhet, som den serskildte Statsborgaren i synnerhet, wigtiga lärda wetander skall meddelas, man borde wänta, att rättsgrunderna skulle utwecklas för Regeringsformens stadganden och deßas sammanhang eller stridighet med Statens historiska lif, och deras framwoxnande ur den nationella bildningen begripligt och åskådligt göres. Att Regeringen och Riksens Ständer icke här, som t. ex. i Spanien, påbjudit en sådan åtgärd, wisar blott deras förtroende till den högsta Lärare-corpsens rigtiga insigt om det ögonskenliga behofwet att detta afhjelpa, mot hwilket förtroende man borde wänta att denna Corps skulle såsom ära anse att sjelfwilligt swara. Det, hwad sålunda Universitetslärarne uraktlåtit, måste alltså af enskilte Författare ersättas; men äfwen en sådan åtgärd, i afseende på helheten af wår Regeringsform, har man hittills saknat, till deß ändtligen en man, sedan länge af hwarje sakkunnig och redlig erkänd för en bland wåra mest snillrika, skarpsinniga, warma och ointereßerade Patrioter, i ofwanföre anmälta bok, gjort ett försök att undanrödja denna brist och fästa Medborgarens uppmärksamhet på den första af alla medborgerliga angelägenheter. Wißerligen har Hr Grefwe Schwerin här egentligen fästat sin uppmärksamhet wid de allmänna frågor, som, i afseende på den snart instundande Riksdagen, närmast böra betänkas och således wid de under föregående Riksdagar widtagna åtgärder, kunde anmärkas; men då deßa just widröra helheten och meningen af Constitutionen, har en utweckling af deß anda såsom något hufwudsakligt ingått i planen för hans bok. Det är alltså icke blott känslan af Granskarepligt, att redogöra för det märkwärdigaste, som inom swenska Literaturen förekommer, utan äfwen medborgarepligt, att söka bereda en klarare insigt af Statens angelägenheter, som måste leda Rec. under

anmälandet af denna förträfflga Bokens innehåll.

Första Cap. eller Afdelningen, sid. 1 till 31 handlar om wåra Riksdagar i allmänhet och öfwer de efter 1809 i synnerhet. — Det är en anmärkning som flere Betraktare af swenska Nationen gjort, att den sällan eller aldrig är nöjd med sin närwarande belägenhet. Öfwerallt, hwart man wände sig åren 1807 och 1808, hörde man klagan öfwer Fäderneslandets swåra ställning, slutas med de orden: „men huru kan det wara annat, då man icke rådfrågar Ständerna, utan Konungen gör allt efter eget godtycke. Hade Riksens Ständer warit tillsammans, allt hade gått på annat sätt. Då skulle icke en så orimlig Krigsgärd blifwit påbuden; intet Landtwärn upprättadt m. m." — Tiderna skiftade och åren 1808 och 1810, 1812, 1815 och 1817 hade wi Riksdagar, och nu är detta ej heller wäl; nu heter det, att hwarje sådan warit orsaken till förökade pålagor, ja man har slutligen gått så långt, att sätta i fråga deras behöflighet, när wi hafwa att fägna oß öfwer en ädel och upplyst regering. Deßa inwändningar beswarar Förf. I afseende på den förra uppfordrar han ganska träffande den bittre Tadlaren att betänka: „om det war riksdagen, som föranledt till nya skatter, eller om det war behofwet af nya skatter, som föranledde riksdagen (sid. 2)." War det senare händelsen, hwilket icke torde kunna förnekas, så är det naturligt, att resultatet af Riksdagen måste hafwa afseende på det behof som påkallat den. Och wißt är det, att då Fäderneslandt är „en Stat, som under ett helt sekel beständigt utflyttat sin gräns, men under denna landförökning försummat att utbilda sitt odalslandskrafter, behofwen skola wara stora, sedan, under ett annat sekel, det oupphörligen förminskas, ehuru titlarne och anspråken förblifwit desamma, för det icke förundra någon, ej heller får någon mißtycka, att de, hwilkas kall det är, att förja för Statens

behof och bestånd, af folket fordra deremot swarande bewillningar, sid. 13."

Widlöftigare är Förf. i wederläggandet af den sednare inwändningen. Till en början erinrar han, „att Riksdagar äro i wåra Grundlagar föreskrifna, och hwad som är lag förblifwer lag, intill deß att annan lag stiftas. Är den felaktig? Wälan! Så röje man öppet felet" sid. 3. Att åter lagen om Riksdagars hållande icke torde wara så felaktig, det kan man så anledning att ana, först utaf den omständigheten, att deßa alla möten, å hwilka fäderneslandets angelägenheter blifwit afhandlade, just gifwit swenska Dannemannen den bildning han äger, och hwilken, som bekant är, öfwerträffar allmogens bildning i alla Europas öfriga länder. Sedermera äfwen af det historiska förhållande, som wisar sig, då man jemför Sweriges belägenhet, „wid den tid, då Carl XI dog, som ofta sammankallade Ständerna, med deß belägenhet wid Carl XII:s död som aldrig hörde dem" — liksom äfwen af det, „att då Swerige nödgades afträda Finland, tredjedelen af sitt område, hade Ständerna på 17 år, eller från 1792 till 1802, endast en enda gång warit sammankallade" sid. 4. Det ligger werkligen, som Förf. anmärker och utwecklar, i menniskonaturen och i alla af den beroende inrättningar, en lust, att, åtminstone på försök, wilja skrida öfwer sina gränsor, så wida inga tillräckliga motwigter äro för handen. Och då retelserna till en slik excentricitet just för smärre enwäldsstater äro flere än för större, utan att de förra, som de sednare, äga de naturliga motwigter, dem en talrikare nation, folkrikare städer, de högre claßernas rikedom och mäktiga grannstaters spändare uppmärksamhet erbjuda, så måste man wißerligen medgifwa Förf:s snillrika anmärkning, att omöjligt är det icke, att en Sweriges Konung „för att tillfredsställa egen ärelystnad och deras, som finna, att i det fattiga fosterlandet icke nog ära, ryktbarhet och rikedomar stå att förwärfwa, skulle låta wåra barnabarnsbarn föras till stränderna af Ganges, att hjelpa Brittiska Köpmän, kufwa deras såkallade undersåter (sid. 7" så framt han icke hölles tillbaka af den swenska folket från ålder tillkommande, tidtals förlorade, men nu åter lyckligen återförwärfwade rättighet, att genom sina fullmäktige sammanträda, för att sjelf beskatta sig och att yttra sin opinion öfwer de rådslag, som Konungen hör och följer. Man inwände icke, att det uppgifna fallet icke skulle kunna hända bland oß; ty — som Förf. förträffligen erinrar — „om någon hade sagt för Carl den XI, att hans son, i spetsen för en swensk här, flere 100 mil från fäderneslandets gräns, skulle komma att fråga sin General-Qwartermästare efter wägen till Asien, så hade han förmodligen swarat: sådant kan aldrig hända. Likwäl war Carl den XII, såsom menniska betraktad, så ädel, som någon, hwilken för och efter honom suttit på Sweriges thron, men förledd genom sin känsla af en enwäldsmakt, som icke folket, men lyckfökare sagt honom, att han ägde. Ja, man skulle wäl kunna tillägga, om någon år 1789 sagt Gustaf III, att Swerige engång skulle nödgas afträda Finland, för att rädda sig undan den totala undergång, som hans son framkallat öfwer Fäderneslandet, för den fantasiens skull, att kalla en man, hwilken hela det öfriga Europa gaf titel af Kejsare, blott rätt och slätt N. Buonaparte — så hade wißt också han sagt: detta kan aldrig hända: och likwäl hände det tjugo år derefter; ty den så kallade Säkerhetsåten hade befriat Gustaf III:s efterträdare från nödwändigheten att rådslå med sitt folk, om de mått och steg han, i afseende på detsamma, ämnade företaga. Så kunde man anföra exempel på exempel, som bewisa olyckan för ett folk, att icke hafwa en wiß bestämd Constitution för sin regering, och att icke få tillgodo njuta den naturliga rättigheten, att sjelf deltaga i wißa rådplägningar öfwer deß we och wäl: skulle deßa icke förmå Swensken,

att med omsorg wärda och ädelt begagna den representationsrätt, som han äger och flere andra nationer först nyligen förwärfwat, andra åter ännu längtande efterträfwa? Ty, om också deßa allmänna Riksmöten icke skulle medföra något momentellt gagn, icke bereda de förmåner, eller den lättnad i Statsbördorna, som hwarje enskildt önskar, till och med om de skulle föröka dem, så äro de dock af den största wigt och angelägenhet, såsom de mest kraftiga medel till den nationella bildningen, till Statens framskridande uppfostran, som werkeligen, för hwarje Statsinrättning är det högsta och ytterste målet, och icke blott att wara ett stängsel för bondens bo eller ett lås för Tiggarens säck. — Det är onekligt, att deßa Riksmöten, detta samlande af Folkets Representanter medföra, här såsom annorstädes, wissa partiella olägenheter, „men — säger wår Auctor — icke blott historien i allmänhet, utan äfwen Sweriges historia säger oß., att ett annat, än större, ondt infunnit sig, när man lättsinnigt sökt undandraga sig att tåla det mindre fid. 5)." — Förf. har också upptagit till skärskådande några af deßa anmärkta olägenheter.

Bland deßa är den wäl wäsentligast, „att deßa talrika folksamlingar draga mången från deß göromål in i nya kretsar och befattningar, samt någon gång torde wälla, att han sedan finner mindre trefnad i sin egen (fid. 4)." Ty werkligen har man gjort den bedröfliga erfarenheten, att wißa Riksdagsmän, till följe af denna egenskap kallade till Hufwudstaden, der lemnat de allmänna angelägenheterna der hän, för att i stället på Spelhusen afsätta sin förmögenhet, så att bankrutter eller byfättningar blifwit frukterna af deras nit för det allmänna bästa; att en och annan bonde, uppblåst öfwer sina under Riksdagen mottagna hjudningar till Landtmarskalks Taffeln, wid hemkomsten till sin landsort, funnit sitt wanliga arbete alltför tungt, utan i stället wida bequämare att spela Herre; eller att han,

förförd af ett förändradt lefnadssätt och exemplen i hufwudstaden, glömsk af sin charakter och sina pligter som husfader, börjat på ungkarlswis att hålla sig Mamseller i Stockholm. — Deßa och flera dylika ledsamma följder hafwa Riksdagarne medfört, och för dem kan wißerligen intet annat correctif uppgifwas, än en tilltagande sedlighets- och hederskänsla hos allmänheten, samt ett utwidgadt och uppklarnadt begrepp om fordringarna af en NationalRepresentants äfwen moraliska wärdighet, och detta kunna åter blott Riksdagarne sjelfwa framkalla. — Widare har man, med hågkomst af hwad som hände under de såkallade Partitiderna, mellan 1719 och 1772, påstått att „Riksdagarna aldrig hafwa tjenat till annat än att ge tillfälle åt oroliga hufwuden, att tillwägabringa förändring i sinnena; främmande makter komma sedan och blanda sig i Statens inre angelägenheter (fid. 7)." Härpå swaras ganska rigtigt, s. s. att man fordom hade helt andra begrepp om Regeringsform än nu, och att 1720 års Constitution war upprättad på en helt annan grund än den närwarande. Då woro Konungens händer bundna genom det af Ständerna tillsatta Rådet, inom hwilket han icke hade mera än twenne Röster och icke engång afgörande rätten mellan paria wota; twertom war den myndighet åt Rådet uppdragen, att om Konungen icke skulle wilja antaga ett af Rådet fattadt beslut, ägde dock detta i sin makt, att, genom undersättande af en egen Riksklämma, gifwa gällande wigt äfwen åt de beslut, dem Konungen icke fattat. Allt detta skulle naturligtwis framkalla ett slags fiendtligt förhållande mellan Konungen och Rådet och hos den förre ett begär att omstullkasta Regeringsformen, som måste understödjas af alla dem, hwilka i Konungens af alla andra oberoende beslutande wilja, sägo ett medel till uppkomst. En så beskaffad Regeringsform bar således inom sig fröet till Partier, och då Rådet, som af Ständerna tillsattes, war det egentligen regerande, så war det na-

tuelligt, att de makter, hwilka woro intereſſerade i Rikets företag, ſkulle ſöka inwerka på de wäljande, för att bekomma ſådana perſoner i Rådet, på hwilkas åſigter de kunde lita. Allt ſådant äger icke rum nu, då Konungen enſam beſlutar och ſielf kallar i ſitt Råd de män, hwilkas meningar han öfwer hwarje förekommande fall har att inhämta. Att för en utländſk makt inom Ständerna ſkaffa ſig parti, wore ſåledes alldeles ändamåls-löſt, då Ständernas hela åtgärd i afſeende på en Föredragande eller en af Konungens Rådgifware är att anmäla honom antingen till ſtällande under RiksRätt eller till entledigande, på hwilken ſenare anmälan det ſtår i Konungens ſkön att göra det afſeende han behagar. Och om det också icke är tänkbart, att Konungen ſkulle bibehålla en Rådgifware, mot hwilken hela NationalRepreſentationen förklarat ſig, ſå betyder detta i afſeende på Regeringens förändrade grundſatſer ingenting, då Ständerna icke hafwa walet af efterträdare. Något egentligt lyckſökeri kan ſåledes wid wåra nuwarande Riksdagar icke finna för ſig ett fält öppet, då Ständerna med de adminiſtrativa åtgärderna, med ſyßlans bortgifwande, icke ha någon befattning, ſåſom under den fordna ſåkallade Frihetstiden, ehuru, om man beſtämmer hwilka de woro ſom då gjorde hwad man kallar lycka, en Höpken, en Dalin, en Klingenſtierna, en Alſtrömer, en Ihre, en Schönberg, m. fl. torde det blifwa klart, att för att kunna imponera på en större folkmaſſa och åtraga ſig deß uppmärkſamhet, är en grann figur och ett inſmickrande wäſende icke nog, utan fordras dertill nödwändigt en, åtminſtone för tiden, utmärkande förtjenſt. — Således behöfwer man alldeles icke af de, till följe af 1809 års Conſtitution, kommande Riksdagar befara ſamma menliga förhållanden ſom de, hwilka ägde rum på de fordna i följe af 1720 års. Äfwen de, ſom berodde af de förra Riksſtändens förhållande till hwarandra, hafwa upphört, och för att bewiſa detta, meddelar Förfaltaren ſid. 18 i förſta ſammanträngda kortheт en Hiſtoria om utwecklingen af wår Repreſentation. Om Förf. der med orden: „Regeringen kann ſjelf angelägenheten att låta Herredagarne förwandla ſig till Riksdagar," welat antyda, att Riksmötena, efter Chriſtendomens införande och det egentligen europeiſka Statſkickets dermed åtföljande uppkomſt bland oß, urſprungeligen warit Herredagar, ſå är detta ett miſtag, ſom af gamla handlingar och documenter motſäges. Ännu hafwa wi t. ex. qwar en Riksdagskallelſe af Konung Birger Månsſon, i hwilken han bjuder ſig till mötes Riksens Råd, Biſkopa, Riddara och Swenna, Clerkeri, Köpſtadsmän och menigan Allmoga. Det war förſt under Matths Kettilmundsſons förmyndarſkap för Magnus Smek — denne Skackrare med länder och folk, hwilken man i ſednare tider haft den paradoxen, att, alla äldre hiſtoriſka wittnesbörder till trots, wilja framſtälla ſom en ſtor Regent — ſom förſta exemplet af ett Riksmöte, utan Köpſtadsmän och menige Allmoge, företeddes och hwilket ſedan begärligt följdes af den under Unionstiden tillwäxande Ariſtokratismen. Denna erhöll wißerligen en ſwår ſtöt förſt på Stockholms torg år 1520 och ſedan på Linköpings år 1598, men den, medelſt utmärkta förtjenſter förwärſwade inſigten om tyſka Riks-Adelns lyſande företräden, bragte Ariſtokratismen till nytt lif, ſom under Drottning Chriſtinas och Carl XI:s minderårighet frodigt tillwäxte, på ett ganſka menligt ſätt för de trenne öfrälſeſtånden. Deße beredde också Enwäldet af 1680, och då, efter Carl XII:s död, Adeln ſick friare händer, wille den återwinna hwad den förlorat och de trenne öfriga Ständen bibehålla hwad de wunnit. Derigenom uppkom en ſpänning mellan Ständerna, ſom gaf anledning dertil, att under alla de följande Riksdagarne, man endaſt ſåg fyra inbördes afundſjuka Corporationer, hwilkas hufwudſakliga intereſſen woro dels att ſkada, dels att förſwara ſig mot hwarandra. Efter 1809 har

detta förhållande upphört. Frivilligt har Adeln åt Fäderneslandet offrat sina personliga företräden, „har frånsagt sig sin uteslutande rätt till privilegierad jord; deltar i personliga bördor lika med torparen; och njuter den, såsom stånd betraktad, rättigheten att wara sjelfkallad till Riksdagarne, så beskiden den äfwen sjelf sin, för mången ganska känbara andel i riksdagsmannakostnaden (sid. 19)." Till wiß grad haswa de öfriga Ständen följt Adelns förebild af concession; någon anledning till afund Ständen emellan, äger nu mera icke rum, och intet skäl finnes, att ett partiellt Ståndsintreße skulle hindra utwecklingen af ett allmänt för fäderneslandet. Och att än mera befordra denna, har Lagstiftaren i 1809 års Constitution, owillkorligen påbjudit publicitet af Ståndens öfwerläggningar eller tryckningen af deras Protocoller. På detta sätt har charakteren af närwarande tid bliswit framkallad, som är „högre insigt, om icke redan nog, för att aldrig taga miste om målet, dock nog till att förstå, det enwälde inom förståndets område icke mer kan medgifwas, och att den enskildes anspråk på ofelbarhet icke får wara större än tidens. Så mycken insigt finnes nu öfwerallt, att man förstår, det friheten är willkoret för förståndsegenskapernes utweckling och för möjligheten af insigternas ytterligare tillwäxt, samt att ärlighet och öppenhet bliswit nu mera willkoret för möjligheten att förena fleras förstånd till ett gemensamt mål" (sid. 20).

Hwad lysande prof af denna insigt haswa de sednare Riksdagarne lemnat? — torde någon säga, och deremot börja att återuppresa den klagan, som föres öfwer de, af Riksens Ständer, efter 1809 års revolution, widtagna åtgärder. Förf. upptager också bland hufwudmomenterna denna klagan, men då han "såsom deltagande i de trenne sednare Riksdagarnas åtgärder, måste anse sig jäfwig, att öfwer klagans rättmätighet eller orättmätighet fälla något omdöme (sid. 22)," will Rec. i förhand anmärka, att den ombytlighet i grundsatser, dem man tillwiter Riksens Ständer, från den ena Riksdagen till den andra, 1) har sin grund deri, att så föga, ja man kunde wäl säga, alldeles intet tiligöres, att bereda en klar och wiß kunskap om Rikets oeconomiska belägenhet wid början af hwarje Riksdag. År 1809 yrkade en af sin djupa insigt, sitt warma nit för sitt kall och sin ädla patriotism lika utmärkt Ledamot af Riddarskapet och Adeln, att de i fordna dagar wanliga, af Landshöfdingarne meddelade detaillerade berättelser om tillståndet i deras Län borde förnyas och till början af hwarje Riksdag publiceras. Derpå har man dock haft så föga afseende, att då det år 1815 tillsatta särskilda Utskottet, behöfde åtskilliga upplysningar, så funnos deßa ej allenast icke samlade att tillgå, utan nödgades Utskottet oftast att, på privat wäg, uppsöka dem. Då således Riksens Ständer, hwad fäderneslandets belägenhet och behof angår, nästan nödgas leka blindbock, kan det icke förefalla underligt, att mißtag inträffa. 2) Bör wäl skälet till detta wacklande i grundsatser sökas i den wid Regementsförändringens inträffande, rådande owanan hos Ståndens Ledamöterna wid Riksdagsgöromåle»; en owana, som synbarligen wid hwarje ny Församling småningom aftagit, men hwilken egentligen yppade sig år 1812, då Ständerne af en sophistisk Declamation och ett obestämdt löfte läto sig förledas, att — egentligen för att tillfredsställa några privilegierade Literatörers otålsamhet wid kritiken*) — företaga in-

*) Det är bekant, att häftigheten af dessa Kritiker, utgjorde till det mesta, det bruk eller mißbruk af Tryckfriheten från 1809 till 1812, man kunde anmärka. Man läse i detta afseende Hr Reutercronas Memorial i Tryckfrihetsfrågan, bland Riddarskapets och Adelns Protocoller för 1812.

skränkningar i den, år 1809, med sådan enthusiasm omfattade Tryckfriheten, och att ställa periodiska Skrifter, hwilkas wärde och wigt år 1809 så häftigt yrkades, till deras fortgång, under godtycket. —

(Fortsättn. e. a. g.)

I anledning
af Herr Lectorn Doctor Säves Program
wid nedläggandet af Rectoratet wid
Wisby Gymnasium.

(Insändt).

(Forts. o. Slut fr. N:o 41.)

Wisserligen har den nyare philosophien lofwat att förklara trons hemligheter, som Förf. säger. Huruwida han hållit detta löfte är öfwer Anmärkarens omdöme; men att hon genom sina bemödanden sökt att rädda deß heliga mysterier (som alltid warit en nagel i ögat för de så kallade neologer), ifrån all profanation af det allmänna menniskoförståndet på deß låga ståndpunkt, torde icke wara swårt att bewisa. Till att förlöjliga den nyare philosophien, skall ock Swedenborg i Författarens skrift spela en ról. Man lemnar derhän huruwida denne Man alltför mycket öfwerlät sig åt den lekande fantasien och bortblandade deß bilder med werkliga intryck; men till hans heder måste Anmärkaren anföra ett witsord af Tysklands förste Tänkare, som sålunda lyder: „Swedenborgs andelära är den mest consequenta och wittnar om en redig urskillning." Och ware i öfrigt med denne man huru som helst — hans tro på det öfwersinnliga är dock

bättre än deras, hwilkas högre odling Förf. så mycket wärderar, men som ingenting trodde utom hwad de genom sina yttre sinnen kunde erfara. Med en stor farhåga för de werkningar, som de nya åsigterna i den philosophiska wettenskapens område torde hafwa på det uppwärande slägtet, synes Förf. wilja insinuera den önskan, att samma åsigter måtte tillintetgöras. — Och hwarföre så? Intet enda skäl anföres. Har då Författaren giort sig närmare bekant med deßa åsigter? Det är icke troligt; ty i denna händelse skulle han icke hafwa motarbetat dem just derföre, att de wisa naturen ifrån en långt högre och ädlare ståndpunkt, än alla mechaniska åsigter kunna göra. När Författaren påstår, att unga och lifliga sinnen snart intagas af det nya och idealiska, önskade Anmärkaren att han hade rätt; ty det idealiska, det som hörer till ideernas krets, måtte wäl wara förträffligare än det kroppsliga och materiella; men det är just tywärr! detta sednare som mest rörer och intager det unga sinnet, som nedtrycker det i sinnlighetens bojor, att det ej förmår höja sig öfwer det skenbara goda till det werkliga och sanna, och att det för alltid bliswer en slaf af sinnewerlden, som hindrar utwecklingen af den högre andekraft, hwilken endast kan uträtta något stort, göra uppoffringar och försakelser för pligterna. Och är wäl, som Auctor påstår, maneret att komma till den idealiska odlingen så otroligt lätt? Har da icke Författaren läst den nyare tidens philosophiska alster? Fordras icke för att förstå dem, mycken penetration och ett ihärdigt arbete? Måste man icke för att fatta deras djupa idealiska tankar, medföra ett ansenligt förråd af förberedande philosophiska kunskaper? Huru kan han då tala om manerets otroliga lätthet?

Slutligen tröstar oß Auctor dermed, att det allmänna menniskoförståndet skall bliswa en motwigt mot snillets utswäfningar och de stormar, som deßa wäcka på literaturens omäteliga Ocean. Och hwad kan man inwända

mot en Man, som ännu står på detta förstånds lägre synpunkt, der man icke plägar besvära sig med frågan hwarföre tingen oß så förekomma som de synas, utan om de werkeligen förekomma oß: icke bekymra sig om grunden till erfarenheten, wid hwars utsago man hwilar med en fide carbonaria. Empiristen ser, till exempel, det bordet blått, hwarwid Anmärkaren nu skrifwer. Han hwilar trygg wid synens wittnesbörd. Han är färdig att afsägga sin salighetsed, att det är i sig sjelf blått och förklarar den för galen, som bestrider detta wittnesbörd deß ojäfaktighet, och förklarar för honom huru det går till, att han måste så dömma om sitt föremål, hwilket i sig sjelft icke torde hafwa de egenskaper, som han det tillägger. Och hwad will man uträtta med en sådan tillbedjare af sens-commun? Intet mera än med den olärde, som påstår att jorden icke rör sig, emedan han icke har någon erfarenhet om deß rörelse, och att himlakropparna röra sig omkring wår jord på ett dygn, emedan hans syn säger honom det. — Elfest kan man försäkra Författaren derom, att sens commun är för de nya Philosopherne allt hwad det kan wara; men att deße Herrar blott gå ett steg längre än de empiriska philosopherne, i det de uppsöka grunderna till erfarenheten, som ju icke kan wara domare i sin egen sak; och deßa grunder ligga i lagarna för menniskoandans werksamhet, som göra det nödwändigt för henne att så och icke annorlunda utforska, hwilka lagar, om Auctor så behagar, kunna kallas urbegrepp och äro just de begrepp, som göra erfarenheten trygg och säker. — Man kan derföre fråga Författaren, hwad den nya philosophien förbrutit sig emot sensus communis, då den icke upphäfwer densamma, utan endast bemödar sig att förklara den.

Anmärkaren slutar härmed sina anmärkningar, hwilka wißerligen hade kunnat blifwa mångdubblade, om han welat fästa uppmärksamhet på allt som warit anmärkningswärdt. Men hans afsigt har endast warit att wilja motarbeta de falska åsigter, som Författaren framstält af den nya philosophiens grundsatser och erinra den opåkallade Auctorn derom, att man icke bör förhasta sig att dömma omildt om en sak, hwilken man måhända endast högst ytligt känner af Journalers skefwa framställningar och Recensenter, hwilka stå på samma punkt som Författaren. Med den historiska kunskap om literaturens gång, som Författaren äger, hade man likwäl wäntat, att han hade fällt ett blidare omdöme om en philosophi, hwilken af store Tänkare anses för ett resultat af den bättre gång, som den philosophiska culturen tagit, och en af den philosophiska forskningens mognare frukter; men icke att Författaren skulle förklara den såsom en återgång ifrån en högre bildning till en lägre, framalstrad af flärd i lynne och seder. Också fordrade man med skäl af Författaren, att han, som är så tolerant och liberal i hänseende till de nya ideerna inom den theologiska spheren, äfwen skulle sträcka sin liberalitet till de nya ideerna inom det Philosophiska området. — Ja, må han såsom en sanningens wän låta den nya philosophiska forskningen gå sin egen gång; ty äfwen den har samma afsigt som den gamla, att finna sanningen. Är den stadd på en afwäg, så förfaller den slutligen af sig sjelf och sanningen skall derwid winna, då hon framgår herrligare ur striden. Skulle den åter närma sig till sanningen, så handlar ju Auctor orätt då han söker prevenera andra emot densamma. — Resultatet må i öfrigt af deß forskningar blifwa hwilket som helst, farlig kan hon icke blifwa för menniskans sedlighet och lugn: ty ingen ting är i denna philosophie wißare än Ord, pligterna och odödligheten.

Swensk

Literatur-Tidning.

N:o 43. Thorsdagen den 5 December 1822.

Recension:

Om Riksdagar i allmänhet samt om några näste riksdag förekommande ämnen; af Grefwe Fr. B. von Schwerin. Stockholm hos Häggström 1822. 126 sidd. 8:o.

(Fortsättn. fr. N:o 42.)

Hwad andra åtgärder beträffa, så kan det icke nekas, att man wid hwarje Riksdag röjt ett wacklande i besluten, 1) i afseende på allmänna bewillningen och penninge-wäsendet, men utom de skäl dertill, som i ofwanför twenne anmärkta omständigheter kunna finnas, ligga wißerligen anledningar dertill, dels i den totala förändring af hela Europas financiella och commerciella ställning efter slutet af det stora continentalkriget, mot den, som under detsamma war rådande, dels äfwen deri att, ehuru en tredjedel af Riket, i och med Finland förlorades, förblef dock det allmänna behofwet ej blott detsamma, utan förökades till och med genom omständigheterna, hwarigenom swårighet naturligtwis skulle uppkomma, att jemna behofwen med tillgångarne, helst wid frågan om ett ämne, sådant som detta, hwilket icke a priori kan bestämmas, utan om hwilket insigt endast genom långwarig erfarenhet kan förwärfwas. 2) I afseende derpå, att då wid 1809 års Riksdag en ny allmän lag, och wid 1818 års, en ny organisering af Administrationen yrkades, man dock ingenstädes funnit "behofwet af en ny lag samt en ny administrationens organisation utredt och bewisadt; man finner blott, att löner och tractamenten blifwit anslagna åt dem, som skulle erhålla uppdraget, att med nya förslag inkomma (sid. 26)," så kan wißerligen icke denna anmärkning förnekas. Men anledningen härtill torde wäl ligga i den dunkla känslan, att, då man framkallat en ny form för Riks-styrelsen, men, med undantag af Regentens egen person, derwid bibehållit de flesta af de under föregående tider werkande krafterna, det wore nödwändigt, att åtminstone skaffa en förändrad norm för deras werkningar, utan dock att denna dunkla känsla möjligen kunde förwandla sig till klar insigt om hwad som borde förändras. I sådana händelser wäntar man alltid så mycket mera af andra, hwad man icke kan göra sielf. — 3) I afseende derpå, att Rikets Ständer år 1809 och äfwen år 1812 yrkade, att liberalare grundsat-

ser måtte blifwa gällande för åtgärderna till handelns och näringarnes skydd, men wid Riksdagarne 1815 och 1818 framförde till Thronen, alldeles motsatta önskningar. 4) Att enligt till följe af den wid 1809 års Riksdag rådande opinionen, Styrelsens befattning med den inhemska Spannmålshandeln, nästan alldeles upphörde, men af 1815 och 1818 års Ständer fick Styrelsen åter uppdrag, att denna handel besörja och förlägs med capitaler för detta ändamål. 5) Att wid 1809 års Rikdag med ifwer arbetades på utredandet af grunderna för de hittills orepresenterade Medborgarnes framtida deltagande i Representationen, hwaremot wid de följande Riksdagarne detta ämne alldeles warit lemnadt derhän. Till förklaring af detta, genom sednast anförda trenne omständigheter yttrade wankelmod, torde kunna åberopas deßa ämnens egen inwecklade natur, och divergenserna mellan de öfwer dem, under tiden, offentligt yttrade meningar. Utan att på något sätt wilja tadla 1809 års Ständer, torde man dock billigt kunna anmärka, att de, nästan alldeles owana wid Riksärender, med ungdomlig häftighet omfattade allt hwad som kunde synas förändring af det förut bestående, utan dock att tydligt för sig eller andra kunna ådagalägga nyttan och wigten af deßa förändringar. Då deßa sedermera tid efter annan, dels blifwit klandrade, dels förswarade, må man wäl ej finna det underligt om de sednare Riksdagarnes Ständer blifwit twehågse att öfwer deßa förändringar fadga sitt beslut. Swårare torde man dock hafwa att förklara den 6:te anmärkta omständigheten, den nemligen att de sednare Riksdagarnes Ständer med en tystnad, som sätt utseende af likgiltighet, upptagit ämbetsberättelserna af den utaf Ständerna sjelfwe tillförordnade Tjenstemän, hwilken borde synas hela nationen och framför allt deß representanter, såsom den nyburna constitutionens skyddande genius, i hwilken den nya medborgaren skall äga en

föresyn i medborgerlighet och af hwars hand han, owan wid ett offentligt och ett friare lif, skulle ledas förbi sjelfswäldets och lyckosökeriets klippa s. 29)" eller Justitiä Ombudsmannen — så framt man ej får söka anledningen härtill deri, att, wid 1809 års Riksdag, Ständerna tillförordnade detta ämbete mera af dunkel aning än fullkomligt ljus insigt om deß betydelse och wigt, och att den, hwilken hittill beklädt detta wigtiga ämbete, icke — ware sig i följe deraf, att han icke sjelf insett den eller af yttre omständigheter sett sig hindrad i att med ord och gerning kraftigt uppenbara den — åt detsamma gifwit en allmänt ingripande förklaring. Wißt är det åtminstone, att detta embete hittills icke blifwit utöfwadt wid någon för hela Nationen intereße ägnade anledning, hwilket också, år 1812 i Örebro, af Grefwe G. Löwenhjelm togs till skäl för hans förslag om afskaffande af denna — som Herr Grefwen behagade yttra sig — Spiritus rectificatissimus(!) — hwilket allt icke warit möjligen tänkbart, om någon tillförene så klart fattat Justitiä OmbudsmansEmbetets wigt och mening, eller för andra så upplysande förklarat den, som nu Grefwe von Schwerin det gjort.

Således, ehuru anmärkningar mot Riksens Ständers bristande consequens wißerligen med skäl kunna göras, borde äfwen af förekommande anledningar denna brist finna en ursägt. Men skulle också denna icke, för den stränga pröfningen, såsom giltig kunna bestå, och de sednare Riksdagarnes Ständer förtjena att träffas af klandret; så är det åtminstone wißt, såsom wår Auctor förträffligen anmärker, att „de allena, som finna sig uteslutna från allt deltagande i representationen kunna anse sig berättigade, att tadla Ständerna, om, genom deras åtgärder, lidande blifwit dem tillskyndadt; icke de, hwilka fått wälja sina ombud, icke de medlemmar af Ridderskapet och Adeln, hwilka icke funnit för godt att deltaga i deß öfwerläggningar, och

hwilka, ehuru mer än andra bundne af äran, tyckas tro, att rättigheter inga skyldigheter innebära. Den, som sjelf är föld och is för andras wäl och trefnad, må icke häckla den, som han dömmer icke wara nog warm för fäderneslandet (sid. 30)."

Efter denna Inledning om Riksdagar i allmänhet, öfwergår Förf. till betraktande af särskildta Riksdagsärender. — Sid. 5. anmärker han ganska sant: „Alla samhällen kunna icke och böra icke bildas efter samma form. Den bestämmer sig sjelf efter läget, efter folkmängden, efter nationens kunskaper, seder och rikedomar." Denna i sig sjelf gamla, af hela Werlden fordom erkända sats har ändtligen, i wåra tider, kommit att gälla såsom ny och paradox, sedan den moderna, genom Aviser närda och i Aviser eller Brochurer uttalade politiska Wisdomen, lika mycket utan basis af djupt philosophiskt, som af historiskt wetande, gått ut på, i likhet med sin wän, den moderna Pädagogiken, att stöpa alla Stater i en form, och om det wore möjligt, dermed utrota all individualitet Nationerna emellan, och derigenom äfwen allt lif. Om man med åsidosättande af denna moderna så högt uttalade wisdom, betraktar Swenska Staten alltigenom deß utwecklingsgång, så skall man finna att deß Individualitet uttalat sig med hänseende till Swenska Nationens Regering, genom en i collegial-form construerad styrelse. Denna form, såsom grundad i Nationens innersta egenhet, har äfwen under Riksdagarne bildat sig ett Analogon i de många Utskotten, hwilkas antal, föremål och beskaffenhet Constitutionen af år 1809 utstakar och bestämmer. Främst bland deßa Rikets Ständers Utskott nämner RiksdagsOrdningen, ConstitutionsUtskottet, hwilket det tillkommer, att behandla alla frågor, som kunna wäckas om ändringar af Grundlagen, likså äfwen att bereda de anmärkningar, dem Ständerna kunna finna skäl, att emot Regeringens omedelbara Ledamöter:

StatsRåder och StatsSekreterare, andraga. Föremålet för detta ConstitutionsUtskotts göromål, likså deß egna åtgärder wid nästförflutna Riksdag, utgör alltså med skäl ämnet för den 1:sta huswudsakliga afdelningen i närwarande Bok; denna afdelning har öfwerskriften: Om granskningen af StatsRådets Protocoller och om grundlagsfrågorna (sid. 31—76.) Der får också Förf. anledning att utweckla den egentliga beskaffenheten af Sweriges närwarande Styrelse, så som Constitutionen bestämt den, och angifwer Förf. deß Charakter sid. 52, 53, medelst följande satser: 1809 års lagstiftning har förklarat constitutionella de thronens prerogativer, hwilka såsom på revolutionär wäg förwärfwade åren 1772 och 1789, af många ansågos såsom inkräktningar. — Mot maktens misbruk har den upprättat moraliska krafter, dels återhållande, dels rättande för framtiden, i stället för de förr fruktlöst försökta juridiska. — Konungen allena styr riket, men hörer råd af erfarna, kunnige, redliga och allmänt aktade män. — Nationen äger genom tryckfriheten rättighet att yttra sin opinion öfwer allt, som rör deß wäl och statens offentliga lif. — Rikets Ständer äga rättighet att i petitionswäg yttra sin opinion om de mäns rådslag, det will säga grundsatser, dem Konungen hör, innan han fattar sina beslut. StatsRådets protocoller skola granskas af Rikets Ständers ConstitutionsUtskott. Finner Utskottet handlingar, uppenbarligen stridande mot tydlig föreskrift, så remitteras målet till undersökning inför Riksrätten. Anmärker Utskottet, att rådslag blifwit gifna, som synas warit menliga för rikets sannskyldiga nytta, eller att någon StatsSekreterare utöfwat sitt embete på ett sätt, som sårat Utskottets moraliska känsla, så skall utskottet sådant för Rikets Ständer tillkännagifwa. — Rikets Ständer kunna, om de finna rikets wäl det kräfwa, på grund af gjorda anmärkningar, inkomma med skriftliga petitioner samt till och med framföra den ön-

skan, att Konungen wille entlediga den eller de rådgifware, mot hwilka anmärkningar blifwit giorda. — Frågor i detta ämne kunna i Rikets Ständers Plena wäckas, men afgöras icke förr, än ConstitutionsUtskottet deröfwer blifwit hördt. — Petitionen får åsyfta ändring i Grundsatserna för framtiden, men icke ändring i redan fattade beslut. — Allt det föregående i denna Afdelning åsyftar att bewisa rigtigheten af denna affigt, och det är styrkan af deßa bewis, som Rec. i det följande bör undersöka.

„Warnad af förra tiders händelser — säger Förf. sid. 32 — såg lagstiftaren nödwändigheten att göra slut på den dittills förda twisten, om hwad som borde anses för thronens legitima makt, hwad man ansåg wara inkräktning på folkets urgamla rättigheter, eller hwad som är detsamma, deß garantier mot maktens möjliga mißbruk. Nationalären bjöd att sluta denna twist, för hwilken under loppet af ett sekel, flera offer fallit." — — „Lagstiftaren ökade nu thronens makt, eller rättare, han förklarade lagligt och constitutionellt, hwad mången förut ansett såsom inkräktning, under den mer eller mindre tysta önskan, att jemnwigten wid tillfälle måtte återställas." — Konungens Rättigheter eller Prerogativer bestämmas i Regeringsformens 4, 12, 13, 14, 35 och 37 §§., enligt hwilka „Konungen äger att allena riket styra. — Att i afhandlingar och förbund med främmande makter ingå. — Att krig börja och fred sluta. — Att föra högsta befälet öfwer krigsmakten (NB. till hwilken, efter 1812, hela Rikets Ungdom hörer). — Att afgöra alla Commando-mål ensamt i närwaro af den embetsman, åt hwilken Konungen allmän befattning dermed uppdragit. — Att entlediga från förtroende-syßlor, när Han pröfwar rikets tjenst det fordra. — Att i adeligt stånd upphöja dem, som gjort sig af Konungen och Riket synnerligen förtjente." Man ser således att Konungen egentligen har större makt, enligt närwarande Constitution än han, med undantag af Kon. Carl XI:s Enwäldes tid, förr någonsin haft. Deremot bestämmes, af 16 §. Konungens Pligter, nemligen att „rätt och sanning styrka och befordra, wrångwisa och orätt hindra och förbjuda, ingen förderfwa eller förderfwa låta till lif, ära, personlig frihet och wälfärd, utan han lagligen föwunnen och dömd är, och ingen afhända eller afhända låta något gods, löst eller fast, utan ransakning och dom, i den ordning Sweriges Lag föreskrifwer; ingen fred i deß hus störa eller störa låta; ingen ifrån ort till annan förwisa; ingens samwete twinga eller twinga låta, utan skydda hwar och en wid en fri utöfning af sin Religion, så widt han derigenom icke störer Samhällets lugn eller förargelse åstadkommer; att låta en hwar blifwa dömd af den domstol, hwarunder han rätteligen hörer."

Man ser således, att utom den aldra sista bestämningen, Konungens Pligter icke äro några andra, än de allmänna moraliska, utwecklade ur Principen för allt sedligt förhållande menniskor emellan: att respectera hwars och ens frihet, så widt icke denna frihet störer egen och andras. Hwar har man nu sökt motwigten, på det att af den Maktägande Konungen, denna moraliska Princip icke måtte öfwerträdas? Den har blifwit angifwen i Regeringsformens 4, 7, 8, 9, 10, 15, 38 §§. i Stadgarne, att Konungen må, wid afgörande af alla regeringsärender, de ministeriella och Commandomål undantagna, „inhämta underrättelse och råd af ett StatsRåd, hwartill Konungen kallar och utnämner kunnige, erfarne, redlige och allmänt aktade infödde swenske Män. — Att intet beslut i redan nämnde mål må fattas, utan att åtminstone Tre af StatsRåden och den föredragande StatsSecreteraren äro närwarande. — Att i alla mål, som hos Konungen i StatsRådet förekomma, skall Protocoll föras. — Att StatsRåden äro pligtige att göra kraftiga föreställningar mot hwarje åtgärd, som wore uppenbart stri-

dande mot Regeringsformen eller Rikets allmänna Lag. Beslutet tillkomme dock allena Konungen. — Äfwen i Commandomål föres Protocoll af den deßa mål föredragande Embetsmannen, som mot de af Konungen föreslagna åtgärder är förbunden, att anföra sina betänkligheter, och att om de synas honom af en alltför widlöftig rigtning, yrka deras föredragande i ett särskildt tillkalladt KrigsRåd. Rigtigheten af detta Protocoll, bestyrker Konungen med sin höga påskrift. — Beslutande rätten tillkommer äfwen här allena Konungen, och äro alla deßa mål rörande beslut, utan contrasignation, ej gällande. — Men i alla andra mål, äger intet beslut förbindande kraft, utan att det är contrasigneradt af föredragande StatsSecreteraren, som är pligtig att, emot hwarje åtgärd, som synes honom mot Grundlagen stridande, i StatsRådet göra föreställning, och om Konungen dock yrkar, att ett beslut skall utföras, derå neka sin underskrift och i följe deraf nedlägga sitt embete."

Då likwäl Konungen ensam äger beslutande rätten och Konungen för alla åtgärder måste wara för allt åtal och klander fredad, hwar har man då sökt garantien, att icke Konungen i trots af den constitutionella motwigten, skall mißbruka sin makt? — Uppenbarligen kan den icke ligga i något annat, än i den aktning som hwarje sjelf ädel och betänksam menniska måste hysa för erfarne, kloke fosterlandsälskande och dygdige Mäns förenade utsagor. StatsRådet har intet af de fordom, t. ex. enligt 1720 års Constitution, anwända medel att förmå Konungen, mot sin wilja, öfwergifwa sin mening, då de hwarken kunna öfwerrösta honom, eller genom undersättande af en wiß Klämma, gifwa sanction åt ett mot Konungens åsigt och önskan stridande beslut. Dylika yttre twångs- eller juridiska medel, dömde 1809 års Constitutions Utskottet wara af den beskaffenhet, att hwarje stark regent skulle frestas att undanrödja — hwad äfwen år 1778 och 1779 års Styrelseforms förändringar tillräckligen bestyrka. — I det stället har det

för att icke genast sätta Regenten, genom känslan af en kringskuren och delad makt, i en uppenbar opposition mot Constitutionen, blifwit antaget, att Konungen allena äger att Riket styra och att ensam, utan allt slags answar, öfwer förefallande ämnen, fatta och såsom gällande såta sanctionera sitt beslut, öfwer hwilket han blott deßförinnan inhämtat sjelfwalde Rådgifwares Råd och hört och öfwerwägt deras meningar, på det Konungen, innan han stadgar sitt beslut, måtte få tid att betänka sig och att skåda saken från flere sidor. Och att ännu mer befordra en sådan besinning, ett sådant afwägande af egen mening mot allmänt aktade mäns meningar, är äfwen stadgadt, att slutligen StatsSecreterare bör neka sin underskrift å ett, enligt hans mening, constitutioswidrigt beslut *), för att ännu ytterligare bereda ett genomtänkande af detsamma, innan Konungen, oaktadt hans Rådgifwares motskäl, yrkar detsammas utfärdande. — Hela detta stadgande har således endast för affigt, att Konungen, af aktning för wälgrundade skäl, om han dem så anser, skall ändra sin wilja och icke fatta ett af paßion eller andra omständigheter föranledt förhastadt beslut. Och således har Förf. onekeligen ganska rigtigt insett och träffande uttalat wår Constitutions mening, då han säger, sid. 37, „Konungens wilja är icke mer juridice, blott moraliskt bunden, eller bunden genom opinionen."

I afseende på StatsRådets och StatsSecreterarens skyldigheter, så, för att controllera dem, bestämmer Regeringsformen att

*) Lagstiftaren af år 1809, kallade en sådan händelse oförmodad — och likwäl woro Ständerna knappt åtskiljde, förr än en föredragande, under ConstitutionsRiksdagen tillsatt föredragande StatsSecreterare af denna anledning nedlade sitt embete.

de inför Konungen förde Protokoller måste till Rikets Ständers Constitutions Utskott öfverlemnas för att der granskas. Men, säger vår Auctor, sid. 40, „sedan sjelfwa besluten icke fingo tadlas, blef ogillandet af skälen för besluten, eller af premisserna till de dragna slutsatserna, enda sättet att underrätta Konungen om åsigternas olikhet och Ständernas önskan, att Konungen wille höra andra skäl för sina beslut i en framtid, att han wille höra andra Rådgifware, ägande lika åsigter med dem, genom hwilkas antagande Ständerna förmodade rikets sanskyldiga nytta kunna säkrast främjas — uttryckt genom deras anhållan, att Konungen wille entlediga de Rådgifware, hwilkas rådslag han ditintills hört — blef den enda formen, i hwilken Rikets Ständers ogillande af de följda grundsatserna kunde klädas. — Anmälandets egentliga syftemål är ändring i grundsatserna för administrationen; bönen eller petitionen, som den kallas i andra constitutionella stater, hör blott till formen. „Hwad gör det Rikets Ständer, huru Konungen wäljer sina Rådgifware, och huru de heta, endast deras känsla säger dem, att de äro kunnige, erfarne och allmänt aktade.“ — I den förra delen af detta bestämmande, har Förf. alldeles påtagligen rätt. Det är en orubbelig grundsats i 1809 års Regeringsform, att Konungen allena har att öfwer Riks Styrelsen beträffande ämnen, besluta och, att deßa Konungens beslut icke på något sätt eller i något fall kunna åtalas. — Då nu ingen kan åtalas för annat än sina gerningar eller åtgärder, och de för Riket skadliga befundna Besluten icke äro Stats Rådens, kunna deßa Beslut icke skrifwas på Konungens Rådgifwares räkning, då hela Regeringsformens wäsende hwilar på det postulatet: att Konungen i alla händelser will det absolut bästa och för Fäderneslandet nyttigaste, som han inser wara det, således att, så wida det ämne, i afseende på hwilket en åtgärd skall widtagas i fullkomligt ljus för honom framställes, han i sitt fattade beslut derom omöjligen kan fela, så följer, att hwad man hufwudsakligen af Konungens Rådgifware har att fordra, är att de skola hafwa tillräcklig kunskap att rigtigt kunna inse och tillräcklig redlighet och Fosterlandskärlek att, med åsidosättande af alla enskildta considerationer, wilja öfwer hwarje förekommande ämne framställa alla de omständigheter, hwilka böra göra det af alla bäst möjliga beslut, för en och hwar inlysande. Men då Kunnighet, Redlighet och Fosterlandskärlek, af en menniska endast och allenast äro moraliska fordringar, så är det onekligt, att äfwen i detta fall, Förf. haft rätt att säga, det wår närwarande Constitution endast uppställt moraliska motwigter för högsta maktens mißbruk. Och då brist på moraliska egenskaper, icke af tillsatt yttre efter beskrifwen Lag fakfällande och till straff bestämmande Domare kan åtalas, utan blott af det egna Sammwetet eller af andras, i den allmänna Opinionen sig yttrande, Sammweten, så är det oförnekligen efter all consequens rättast och rigtigast, att en sådan brist hos de så högwigtige Embetsmän, som Konungens Rådgifware *), icke eller genom annat än en moralisk åtgärd, ett petitionswis yttrande af Opinionen, kan åtalas, eller enligt orden i Regeringsformens 107 §: „Skulle Constitutions-Utskottet anmärka, att Stats Rådets Ledamöter samfält eller en eller flere af dem, uti deras rådslag om allmänna mått och steg, icke iakttagit Rikets sannskyldiga nytta, eller att någon Stats Secreterare icke med owäld, nit, skicklighet och drift,, sitt förtroende-Embete

*) Hos alla andra slags Embetsmän, som hafwa ej blott att yttra och framställa utan utöfwa Grundsatser, således egentligen att handla, och der således bestämda gerningar efter gifwen Lag kunna skärskådas, kan det om moralitet icke bli fråga.

utöfwat, äge då Utskottet att sådant tillkännagifwa för Riksens Ständer, hwilka, om de finna Rikets wäl det kräfwa, kunna hos Konungen skrifteligen anmäla deras önskan, att han wille ur StatsRådet och från Embetet skilja den eller dem, emot hwilka anmärkning blifwit gjord." Mycket rigtigt och djupt inseende andan så wäl af detta stadgande, som af hela Constitutionen, tillägger Förf. sid. 41, att, „naturligtwis behöfwer Konungen icke göra afseende på Petitionen, om hans opinion är motsatsen af de bedjandes. Men der, under ordet redlighet, förstås sjelfständighet i charakteren, plär man gerna entlediga sig sjelf, när man finner för stor olikhet mellan sina åsigter och opinion samt andras, också berättigade att yttra opinioner, än att system och enhet samt förtroendets fortsättande är att förwänta. Ty en moralisk åtgärd måste hufwudsakligast endast kunna medföra ett moraliskt twång. — Således ju mera man rätt lär sig begripa wår närwarande Constitution, ju säkrare skall man inse, att den hwilar icke på en juridisk, utan blott och bart moralisk, genom förtroende och aktning sig uttalande, princip, hwaraf följer påtagligen — oaktadt allt hwad Rec. än hört anmärkas mot denna Förf.s sats — att petitionen borde wara den enda wäg på hwilken Riksens Ständer kunde låta Konungens Rådgifware känna följderna deraf, att de förlorat Ständernas förtroende, derigenom att de lemnat förwärfwandet af deras aktning ur sigte. Men då Förf. säger, att Petitionen är den enda Formen, i hwilken Grundlagen tillåter Riksens Ständer att uttala sitt ogillande, så kan detta endast wara följd af en ögonblicklig glömska. Ty, besynnerligt nog, finner man, öfwer samma förhållande, ett helt olika stadgande i 106 §. af Regeringsformen, der det heter: „Finner Utskottet af deße (StatsRådets Protocoll) att någon StatsMinister, StatsRåd, HofCanzleren, StatsSecreterare eller annan Ledamot af StatsRådet, eller den Embetsman, som, i Commando-mål, Konungen råd gifwit, uppenbarligen handlat emot denna Regeringsforms tydliga föreskrift, eller tillstyrkt någon öfwerträdelse deraf, och af andra Rikets gällande Lagar, eller underlåtit att göra föreställningar emot sådana öfwerträdelser, eller dem wållat och befrämjat genom uppsåtligt fördöljande af någon upplysning, då äge ConstitutionsUtskottet, att ställa en sådan under tilltal af Justitiä Ombudsmannen inför RiksRätt." Då man wäl måste anse den närwarande Regeringsformens bibehållande, såsom ledande till Rikets gagn och nytta, kan det icke nekas att denna 106 §., i sjelfwa werket icke afser någon annan felaktighet, än näst efterföljande 107 §, och dock föreskrifwes i båda ett så afgjordt olika behandlingssätt. Om det icke med uttryckliga ord lästes i förra §. „eller tillstyrkt någon öfwerträdelse," skulle man kunna tyda deßa båda stadganden så, att i sednare §. bestämmes, huru man skall sig förhålla i afseende på gifna skadliga råd, i den förra åter, hwad tillgöras bör, då StatsRådets Ledamöter försummat den i Grundlagen påbjudna pligten att gifwa upplysningar och yttra sin mening, så framt ej 9 §. bestämdt förklarat, att den som ej till Protocollet yttrat en afwikande mening, anses såsom om han tillstyrkt beslutet — och således ett försummande att afeller tillstyrka omöjligen kan anses äga rum.

Någon skulle kanske wilja finna, i 107 §, en föreskrift för Riksens Ständers åtgärder i angifne fall; i den 106 deremot, en sådan för Constitutions-Utskottets. Men Const. Utskottet är icke annat än Riksens Ständers Ombud, tillförordnadt att förarbeta Ständernas beslut, och kan således omöjligen hafwa någon rättighet, som icke tillkommer Ständerna sjelfwa. Den enda sinlnaden mellan deßa båda §§. har således Förf. något längre fram sid. 46, observerat och wäl uttryckt, då han säger: „Opåmint åligger det Utskottet, enligt R. F. 106 §, dereft det af Protocollerna finner, att någon Konungens rådgifware

handlat uppenbarligen mot tydlig föreskrift, att sådant till Riksrätten remittera, utan att först förhållandet för Ständerna anmäla och inhämta deras tanke, huruwida rikets wäl kan en sådan åtgärd kräfwa. Der målet synes kunna rubriceras för ett uppenbarligt handlande mot tydlig föreskrift, blefwe felet, om det skulle befinnas werkligt, ett uppsåtligt fel. Den Ständerna förbehållna Pröfningsrätt, huruwida „rikets wäl kan kräfwa någon åtgärd" — på wißt sätt en leuterationsrätt — denna kan icke på förhand äga rum. Först måste undersökas, om det förmenta brottet är werkligt och i detta fall lagen tillämpas." Hwarje afwikelse från yttre gifwen lag, och för hwilken afwikelse Straff i den yttre gifna lagen är bestämdt, är ett juridiskt brott — olika det moraliska, att icke i sina ord och meningar uppenbara kunnighet, redlighet och oegennyttig patriotism, och måste således olika behandlas. Men ett juridiskt brott kan ej kräfwa någon annan än en juridisk behandling; än att hänwisas till wederbörlig Domstol att der ransakas och afdömmas. Sålunda har, i fråga om den allmänna RiksStyrelsen och controllen, endast annars ensamt bygd på moraliska principer och moraliska åtgärder, detta enda afgjordt juridiska förfaringssätt, kommit att inflyta. — Hwad denna heterogenität, i afseende på bedömmandet af wår Constitutions egentliga anda, isynnerhet i förening med äldre åsigter, — kan werka, det wisar oß Lagstiftarnes af 1809 eget exempel, framträdande i ConstitutionsUtskottets Betänkande, af d. 2 Junii 1809, utur hwilket — för sin märkwärdighets skull Förf. sid. 34, lemnat ett utdrag, i hwilket de hota en egenmäktig Konung, „i fall en sådan händelsewis, i framtiden på Sweriges Thron skulle uppstiga, med kommande Ständers owilja," hwars yttrande mot Konungen och hans åtgärder — hwilka skola wara för allt åtal fredade, R. F. 5 §. — wore af allt det mest Constitutionswidriga; ty owilja är ingen moralisk motwigt mot Maktens mißbruk, och endast sådana böra, enligt wårt närwarande Regeringssätt, wara werkande.

(Fortsättn. e. a. g.)

Skandinavia oder Uebersetzungen aus der neuesten schwedischen Litteratur. Erstes Heft. Riga bei, Müller 1821. 139sidd. 8:o.

Bland phänomener, som i nyare tider blifwit mer och mer sällsynta, höra öfwersättningar på främmande språk från wårt språk. Såsom ett af de nyaste anmäla wi denna i Riga nyligen började tidskrift under titel: Skandinavia oder Uebersetzungen aus der neuesten schwedischen Literatur. 8:o. 1:sta Häftet utgöres af twenne, ur tidskriften Swea 1:a Häft. öfwersatta afhandlingar, neml. 1. Feudalismus und Republicanismus. Ein Beitrag zur Geschichte der Gesellschaftsverbindungen, von E. G. Geijer; Prof. d. Gesch. in Upsala. — 2. Ueber die Entdeckungs-Reisen der Skandinavier nach Nordamerika in der Vorzeit, von J. H. Schröder, Privat-Docenten in Upsala. — Öfwersättningen synes wara god. Upplagan är wacker. — I anledning af detta tillfälle må äfwen nämnas, att Atterboms Bref från Rom, införde i Sweas 3:dje Häfte, också blifwit för mer än ett år sedan på Tyska öfwersatta och utgifna i en Dresdensk tidskrift.

Swenſk

Literatur-Tidning.

N:o 44 Thorsdagen den 12 December 1822.

Recenſion:

I. Handlingar rörande wäckt fråga om jemnkningar i Upsala Kongl. Academis Constitutioner. Upsala, Palmblad & C. 1821. 269 sidd. 8:o.

II. Ett och annat om Corporationer, Privilegier, Nämnd i Domstolar etc. etc. etc, i anledning af Consistorii Academici i Upsala Betänkande om den Academiska Jurisdictionen. Stockh. Nestius 1822. 94. sidd. 8:o.

(Fortsättn. fr. N:o 43.)

Rec. känner huru långt han gått utom gränsorna af en wanlig Recension. Men då han redan ohjelpligt förbrutit sig mot formen, torde ännu några tillägg på samma räkning förlåtas; i synnerhet som han redan förbundit sig, att, utom hwad som rör Underwisningswerken, taga åtskilliga andra Anmärkarens yttranden i ämnen af allmännare intereße i betraktande. De angå Corporationssystemet i allmänhet, deß motsats Tidsandan, och med det samma den i början af Recensionen nämnda, af Comitén åberopade så kallade Absoluta grunden, hwarföre en byggnad, hwilande på detta under medeltiden utbildade corporationssystem, owillkorligen måste falla; emedan den omöjligen kan stå tillsammans med de nya statsformer en helt annan tidsanda fordrar. — Anmärkaren uppräknar nu s. 10 åtskilliga medeltidens reliqvier under denna cathegori och deribland främst Nationalrepresentationen ståndswis, sedan han förut meddelat sin allmänna åsigt af samhälls-utwecklingen i deß hela. I medeltidens corporationssystem ser han öfwergången från den enskildta personligheten i familje-lifwet till den medborgerliga i staten. För denna öfwergång war corporationssystemet oundwikeligt. „Från den obändiga Odalmannafriheten, en frihet af hwar man för sig, kunde ej menniskan genast uppstiga till den lagbundna friheten i stat: hon behöfde först wäckas till medwetandet af en högre bestämmelse, genom inskränktare sammansättningar och deras mångsidiga wexelwerkan. Efter Anmärkarens tanke, syftar all menniskocultur i sitt yttersta mål på sjelfwishetens uppofring för slägtets stora idéer. Nu war denna sjelfwishet i sin lägsta råhet, så länge man ej kände annan frihet än den individuels-

la — så länge näfrätten, man och man emellan,, war gällande, så länge ingen lag gafs eller åtlyddes, som ej utgick från sjelfhämden. Sjelfwiska woro wißerligen äfwen medeltidens corporationer, och det uti icke ringa mått; men detta war redan en sjelfwiskhet af mindre låg art; ty skråanda är ändå ett slags allmän anda — allmän nemligen för skrået. En sjelfwiskhet åter af wida högre och ädlare natur är den nationalstolthet, som medborgaren af en stat känner, då han betraktar sitt fädernesland i motsats med andra länder. Så långt har följaktseligen culturen hittills hunnit, att den lyftat menniskan från man för sig till skråborgare och från skråborgare till medborgare. Framtiden skall wisa om slutliga målet dermed är uppnådt"

Rec. anför med nöje detta ställe. Det är så sällsynt att i dagens politiska prat finna åtminstone något sken af högre ideer, att hwar det träffas, det förtjenar uppmärksamhet. Men tillika kan detta ställe anföras såsom exempel, huru en ofullständigt, ensidigt och derigenom orätt fattad sanning blir willfarelse. Hwad Rec. har emot denna åsigt af samhällsutwecklingen är att alla deß momenter äro negatift fattade, såsom uteslutande hwarandra. Hwarje moment är abstraheradt såsom en enhet för sig, som af en högre inträdande enhet förstöres, hwilken senare åter får erfara samma öde af en ännu högre o. s. w. Det är den bekanta abstracta enheten, här satt i rörelse uti en oupphörligt sjelfförstörande progreß: en progreß, i hwilken hwarje större helt är intolerant och fiendtligt, emot de förut utwecklade mindre hela, i stället för att ordnande och lifwande innefatta dem under sig. Så fördrifwer corporationssystemet familjesystemet såsom samhällets uttryck, statssystemet fördrifwer åter corporationssystemet. Så långt förmenar Anmärkaren att wi nu för tiden ungefärligen kommit. Framtiden skall wisa, om dermed det slutliga målet är hunnet, säger han. — Omöjligt. Ty det finnes tydligen en ännu ädlare sjelfwiskhet än den nationella, den rent menskliga nemligen, och då denna i tidernas framfart inträder, så må staten bereda sig att sjelf gå under och förstöras af en högre enhet; hwilket instämmer med några Philosophers tanka, hwilka, anseende staten såsom en nöd-anstalt, uppge deß ändamål wara att slutligen göra sig sjelf öfwerflödig. — Sista steget måste dock bli upphörande af all slags sjelfwiskhet och med det samma af all individualitet i det stora, ensamma abstracta Hela, hwilket dermed sjelft beröfwadt allt innehåll endast som en tom form, ett intet återstår, och dermed i resultatet af hela denna progreß uppenbarar den tomma formalism, som för hela åsigten från början ligger till grund. — Om det är en tröst att fara will med många, så kan Anmärkaren äga den i fullt mått. Ty denna tomma och abstracta formalism är den nu för tiden egenteligen graßerande sjukan i tänkesätten, men sjelf wißerligen en crisis till ett bättre, så snart den blott lär att känna sig sjelf. Att werka denna sjelfkännedom, ligger öfwer all enskild förmåga. Tiden skall utan twifwel utkämpa sin stora, egenteligen inre strid. Förtröstom derpå! Men att twenne förstå hwarandra är åtminstone till en början något, och för dem sjelfwa ej obetydligt. Och dertill önskade Rec. bringa saken med Anmärkaren; emedan han, äfwen med olika tänkesätt, dock uppriktigt hos sin motståndare wärderar en omißkännelig wärma för det rätta och goda. Låtom oß då fästa uppmärksamheten på det positiva af den progreß, som Anmärkaren blott negatift uttryckt.

Wi anmärka då genast, att "sjelfwiskhetens uppoffring" för det hela, ej endast kan wara målet för menskliga odlingen utan med det sanna winnandet och utbildandet af menniskans egentliga och ädlare sjelf i och genom det hela. — Allt enskildt, allt individuellt får i menskligheten blott på detta sätt, eller i och genom

det hela, sin rätta utweckling och betydelse. Äfwen det mindre hela är en individualitet i förhållande till det större och egentliga, och i fall nu Familjen och Corporationen äro de mindre hela genom hwilka menniſkan fortgår till Stat, och således nödwändiga momenter i samhälls utwecklingen (och de äro det werkligen både philoſophiſkt och hiſtoriſkt betraktade; så kan det lika litet wara statens ändamål att utplåna den ena af dem, ſom den andra, utan twertom att innefattande dem under ſig, afſpära de utwäxter, hwarigenom deras iſolerade intereſſen kunde wara menliga för det helas beſtånd, ordna dem och med det samma ge dem ſin rätta bildning i enlighet med det helas organiſka idée. — Hwad Familjen angår, så torde Anmärkaren inwända, att wi påbörda honom en orimlighet, med att taga hans mening så, ſom ſkulle staten gå ut på att utplåna detta för deß egen exiſtens nödwändiga mindre hela, då hans yttranden likwäl endaſt angå det ſjelfſtändiga familjelifwet, ſom, ännu ej ordnadt i egentelig ſtat, gör husfadren till en man för ſig. Nå wäl! om detta är Anmärkarens mening, hwarföre ſkall då Corporationen, äfwen ett nödwändigt moment i samhällsbildningen, helt och hållet i staten utplånas, i ſtället för att, ſåſom det ſjelfſtändiga familjelifwet, af staten ordnas? — Att åter både Familjelifwet och Corporationen äro nödwändiga momenter i samhällsbildningen behöfwer ej Rec. bewiſa, då Anmärkaren ſjelf ifrån denna förutſättning utgått. Några betraktelſer öfwer detta ämne torde dock ej wara ur wägen.

Familjen subſiſterande genom ett naturligen gemenſamt arbete är det förſta menſkliga hela. Det näſta ſteget ſker genom arbetets fördelning — emellan ſerſkilda familjer. Uppöfwer den förut endaſt gällande perſonliga och ſubjectiva indelningsgrunden af menniſkorna, enligt hwilken de naturligen ordna ſig i familjer, ſlägter, ſtammar, och på detta ſätt förbinda eller ſöndra ſig, uppſtår den objectiva

enligt ſyßelſättningarnas natur: de ſtora olika objecterna för menſklig werkſamhet, finna ſärſkilda arbetare, utbildas i ſärſkilda gemenſamheter, ordnande ſig inom ſig ſjelfwa, men o upphörligt beroende af hwarandra; emedan arbetets fördelning också gör utbytet af arbetets producter för menſklig ſubſiſtens nödwändigt. Det är corporat ons-momentet i samhällsutwecklingen och med det samma momentet af ſtändsbildningen. Det tredje ſteget utmärkes genom det i och för ſig ſjelf allmänna arbetet, d. w. ſ. det, hwars object är redan till ſin natur allmänt eller det hela ſjelft, hwarföre detta i och för ſig ſjelf allmänna arbete äfwen företrädeswis är tankans arbete — regering — offentelig werkſamhet. Derigenom uppſtår uppöfwer både familjelifwet och corporationsſyſtemet den egenteliga RES PUBLICA, omfattande och bildande dem båda efter ſitt ändamål. Den egenteliga Staten finnes och ſluter ſig till ett helt. Momenterna i en organiſk utweckling, ſåſom statens, ſkjuta ej på ett mechaniſkt ſätt undan hwarandra utan de utweckla ſig ur hwarandra Hwart och ett innehåller derföre de andra i deras ämne, och wiſar äfwen derföre ſjelft det hela i en egen geſtalt. — Så wiſar familjen redan i ſmått en arbetets fördelning för det gemenſamma ändamålet, ehuru ännu ej på konſten utan på naturen grundad, och beroende på mannens och qwinnans naturligen olika egenſkaper och deraf följande olika ſyßelſättning. Den wiſar oß tillika en naturlig förebild af regering i husfaderswäldet. Det på familjeſyſtemet grundade samhället är det äldſta. Deß band äro ſjelfwa familje-banden, utſträckta till ſlägt- och ſtamförbindelſer. Men i mån af deras utſträckning, förſwagas äfwen deßa band, ſplittras, och ge derigenom anledning till en ny formation. Corporationsſyſtemet, omfattande familjen, underlägger den tillika ſina ändamål, och wiſar derjemte i corporationens inre ſtyrelſe, nu genom fri öfwerenskommelſe upprättad, en högre förebild af regering; medan

corporationernas genom arbetets fördelning nödwändiga ömsesidiga afhängighet, under den lika nödwändigt uppstående striden mellan deras enskilda intreßen, hänwisar på det egentliga, högre hela, Staten, och blir deß anledning. Staten ordnar först fullkomligt både familjen och corporationerna, fullbordar tillika ståndsbildningen (då det i och för sig sjelf allmänna arbetet*) äfwen bildar sitt stånd den företrädeswis offentliga claßen af statens omedelbarare tjenare och representanter) och förbinder genom allmän rätt och lag det hela. Hwad det ännu högre hela än statens beträffar, hwilket Anmärkaren lemnar åt framtiden, och som, consequent enligt hans åsigt, borde utplåna staten sjelf, så ligger detta högre hela, werkligt i Religion, Wettenskap och Konst, — ej bortom staten, som med det samma sjelf wore obegriplig, utan existerar oupphörligt med staten samtidigt, liksom statens momenter, de mindre hela, också coexistera med staten sjelf. — Derföre gör all tradition statens början till en religiös stiftning och samtidig med första uppfinningen af wettenskap och konst. Religionen, som grundat statens första elementer, då den gifwit familjebanden en moralisk betydelse och helgat äktenskapet, all ordentlig sammanlefnads början, — förhåller sig för öfrigt supplementariskt till staten, så länge denna ännu ej utwecklat sig till sjelfständighet, hwilket, då det sker, också medför en rening af de religiösa begreppen, som ger Religionen till samhället sin rätta plats. Den förhåller sig eljest supplementariskt, sade wi, till det werldsliga samhället, och förblandar också, medan detta tillstånd warar, sjelf det andeliga med det werldsliga, är sjelf en provisorisk werldslig makt. Så, medan familjesystemet är samhällets enda uttryck, få endast genom den nationella religionen slägtbanden, i sin större utsträckning såsom stamband, kraft att sammanhålla nationen till ett helt. I corporationssystemet, förr än det af staten ordnas, är det äfwen Religionen, som ingår i bildningen af sjelfwa corporationen, som sliter twistigheterna emellan corporationerna, åtminstone ögonblickligt sämjar de stridande intressena, och helgar och fridlyser tider och rum för fredligt utbyte af producter. (Man påminne sig handelns och näringarnas tillstånd under medeltiden — att kyrkan blef förebild för all corporation, — och att hwar och en sådan hade i ett helgon sin patron). I bägge fallen supplerar kyrkan statens rum. Staten finnes då ej utan uti Kyrkan och kyrkan såsom en yttre myndighet underlagd; ett ofullkomligt samhällstillstånd, i hwilket också kyrkan endast uppträder i den orena gestalten af Hierarki. Med statens sjelfständiga utwickling ombytes förhållandet. Kyrkan finnes endast uti staten: Statens är all werldslig makt och kyrkan sjelf renar sig i samma mån som deß makt blir endast andelig.

Så wida de nämnda momenterna af samhällsutwecklingen äro grundade i sakens natur, så måste man äfwen återfinna dem i Historien. Feodalsystemet är blott en egen modification af hwad wi i allmänhet kallat familjesystemet i samhället. Det är staten, inrättad efter förebilden af det Kungliga hushållet. Det publika finnes ej ännu i detta tillstånd utan under formen af det privata, och samhällsbandet är en kedja af enskild afhängighet, som börjar med Jarlen — eller hwad

*) Det första naturliga arbetet har egentligen att göra med framskaffandet af de för mensklig behofwen nödwändiga naturproducter. Arbetets fördelning medför tillika det förädlande arbetet — i hwilket wäl materialet är gifwet af naturen, men formen af friheten och konsten. I det i och för sig allmänna arbetet äro både form och material af friheten gifna: deß både element och organ äro derföre ej mera physiska, utan äro tankan sjelf, och just derigenom har detta arbete äfwen i sig sjelf charakteren af allmänhet.

annat namn Konungens högsta man må bära — och slutar med Trälen. Corporationssystemet loßar först på Feodalismens bojor, och wisar oß det publika under formen af gemensamma, men dock ännu particuliera intreßen, i de på en gång i motsats och afhängighet af hwarandra corporiserade ståndens bildning och strider, som utmärka medeltidens senare period, tills Indiernas upptäckt genom Werldshandeln grundade penningens makt, och genom den arbetets frihet, på samma gång som Reformationen gjorde tankens frihet i werket gällande. Med penningens makt war det allmänna småningom werkande lösemedlet ifrån den tryckande feodalistiska personliga afhängigheten; med tankans protest mot Hierarkiens myndighet statens emancipation från kyrkan, som hittills supplementariskt företrädt deß ställe, gifwen. Det war statens första steg till egen sjelfständig existens. Denna wundna sjelfständighet war likwäl ännu blott en negatif, i sjelfwa werket en yttre. Ty undanrödjandet af ett hinder är ej ännu målet, och mer hade till en början ej skett genom brytandet af Hierarkiens skal, som hittills hållit staten innesluten. Om Staten genom den med det samma snart fullwärta Konungamakten, som satte foten på nacken af genom ömsesidig strid tröttade stånd, och derigenom sammanhöll det hela, fått mera enhet, så war dock denna enhet sjelf mer en yttre än en inre. Den inre, den positiva sjelfständigheten och enheten återstod för staten att winna, hwilken blott finnes då statens egen idée genomtränger alla deßa elementer, — Den har gjort det; men till en början likt elden förtärande — i Revolutionen, — som först utbröt och har spridt sig i den del af Europa, der Reformationen ej förut kommit till genombrott, och der redan det första steget, statens emancipation från kyrkan, ännu icke, eller blott ofullständigt, skett. — Redan detta på andra ställen undanröjda hinder skulle lätt drifwit oppositionen mot det bestående i denna revolution der dem utbröt utöfwer sitt mål; om ej hela Historien wisade att ingen ny utsigt på menskliga odlingens bana öppnat sig, utan att först göra sig såsom en ensidighet (en form, i hwilken den ock alltid mest werkar på maßan) gällande; emedan den till en början har en annan ensidighet att bekämpa, och måste genom deß undanrödjande eller inskränkning winna plats.

Fortsättn. e. a. g.)

Om Riksdagar i allmänhet samt om några näst riksdag förekommande ämnen; af Grefwe Fr. B. von Schwerin. Stockholm hos Häggström 1822. 126 sidd. 8:o.

(Fortsättn. fr. N:o 43.)

Den mest philosophiskt grundliga af sednare tiders politiska Skriftställare; Friedrich Köppen *) är, Rec. wetterligen, den förste, som gjort sina Läsare uppmärksamme på den öfwerwägande juridiska esprit, som lefwer i Europas äldre Statsförfattningar, i motsats med den ethiska som Platon wille hafwa rådande i sin föreslagna Statsförfattning. Då, som det för hwarje werklig kännare af densamma är uppenbart, och äfwen sednare phänomener bewisa, att en sådan, äkta sedlig anda måste upplifwa hwarje inrättning, som Christendomen genomtränger, så torde det wid första anblicken synas besynnerligt, att de christna Folkslagen i Europa gifwit en sådan, med Christendomen opponerad, juridisk charakter åt sina Statsformer. Denna besynnerlighet upp-

*) Politik nach platonischen Grundsätzen mit Anwendung auf unsere Zeit. Leipz. 1818. 8:o.

lyses likwäl af den menskliga bildningsfort-gångens bewararinna, af Historien, som lä-rer oß huru först detta phänomen blifwit för-beredt genom det de Europa öfwerswämmande och sig emellan delande Germanska Folkslagens Länwäsende. Af Rikenas Herrar eller Baro-ner — enligt hwad de under Medeltiden bruk-liga Försäkringar och Handfästningar bewisa — emottog Konungen Riket och deß Förwaltning, såsom Län, och belänte sedermera Herrarne med deras Domainer. Detta bruk af beseg-lade fördrag och af ömsesidigt controllerande, en-ligt skrifwen bokstaf, fick ännu mera sanction och utwidgning genom uppkomsten af studium utaf den romerska och canoniska Lagfarenheten, utur hwilket den moderna StatsRättsläran har fått ursprung, hwilket hwilar på den prin-cipala åsigten, att Staten är en produkt af ett — såsom alla Contracter — tillfälligtwis fast tacite afslutadt Contract mellan Rege-ring och Undersåter. Derföre finna wi i alla Europas äldre Statsförfattningar — och alla Europas Riken hafwa ursprungligen haft såda-na, så att intet enda kan uppwisas, som från början blifwit styrdt despotiskt — endast juri-diska controller uppstälda såsom begränsande Konungens makt, hwilken, deraf wid alla tillfällen generad, så småningom genombrutit deßa rämärken och usurperat något af folkets rättigheter. Wid den tiden, då detta juridiska Kaplynne inträngde i Statsförfattningen, ha-de Christendomen urartat till blott ett schola-stico-dogmatiskt System, nästan alldeles dragit sig ur det offentliga lifwet, och den, med Chri-stendomens wäsende annars så egna practiska rigtning ur den theologiska Lärobyggnaden ute-stängd, drog sig inom Philosophernas Audi-torier, der den under namn af Moral inlim-mades i Systemet af den högre werldswis-heten, war ett rikt ämne för lärda disputer, men utan inflytande på det allmänna. Då, således från deßa håll, något motstånd icke kunde werka, tog juridiken allt mer och mer i StatsRättsläran öfwerhand på alla ställen, med undantag af England, hwars exempel just ytterligare bestyrker ofwanstående historiska åsigt. Ty utom det den romerska Lagfarenhe-ten på de brittiska öarna aldrig haft något, åtminstone icke betydligt eller allmänneligt in-flytande, hafwa just de twenne på utbildnin-gen af Englands Statsförfattning mest wer-kande Revolutioner, från religiösa åsigter haft sitt ursprung liksom äfwen der Christendomen, mer än i alla öfriga Europas länder, genom se-klerna bibehållit sin på det allmänna och en-skildta lifwet inflytande werkan. Då, efter de flesta dogmatiska byggnadernas fall, denna werkan, jemte inflytandet af en högre lifwad, mera helgad Philosophi, äfwen genomträngt och kraftigare framträdt äfwen i de öfriga staterna af wår werldsdel, der deßutom er-farenheten wisat de juridiska motwigternas otillräcklighet, hafwa äfwen de sednast, un-der loppet af 1800:talet, bildade Constitu-tioner, antagit den moraliska anda och rigt-ning, som så betydligt skiljer deßa från de äldre.

Af deßa nyare europeiska constitutioner är den, år 1809 utarbetade och antagna, swen-ska Constitutionen den äldsta, genom Rege-ringsFormen, RiksdagsOrdningen, Tryckfri-hetsLagen, SuccessionsOrdningen och Ansva-righetsLagen, construerad, hwilka särskildta För-fattningar sammanfattade kallas och utgöra den Grundlag, af hwilken Konungen „ser, hu-ru han lofwat sitt Rike styra; hwad grundla-gen säger derom, erinra Rådgifwarne, hwar-je gång beslut skall fattas; och i Ständernas yttrade opinion ligger den för framtiden rät-tande kraften, om den skulle behöfwas (sid. 36).“ Denna rättande kraft kan dock, som ofwanföre wisadt är, icke utöfwas mot Rege-ringens, genom behörig contrasignering, till gällande sanctionerade åtgärder, eller Konun-gens, af honom alldeles efter egen fri wilja, sedan nödiga upplysningar öfwer ämnet inhäm-tade blifwit, fattade beslut. „Sedan sjelfwa besluten icke fingo tadlas, blef ogillandet af skälen för besluten, eller af premißerna till de dragna slutsatserna, enda sättet att underrätta

Konungen om åsigternas olikhet (sid. 40)", och denna rättighet att yttra sitt ogillande, utöfwas, såsom ofwanföre är ådagalagdt, endast i petitionswäg, genom anhållan, att Konungen ur sitt StatsRåd wille entlediga de af honom sjelf walda Rådgifware, han dittills i Regeringsärender hört. „Denna Rikets Ständer medgifna rättighet, att yttra sin opinion om de rådslag, som Konungen af sina Rådgifware erhållit, hwilka, ehuru han allena riket styr, likwäl måste anses hafwa bestämdt (? månne ej snarare, föranledt?) hans beslut, kan icke hos oß utöfwas på samma sätt, som den utöfwas i Frankrike och England, der Parlamentet är fördeladt i twenne kamrar, hwilka hwardera utgöra en särskild auctoritet. Brittiska ledamoten affordrar Ministern personligen de upplysningar, som han finner sig behöfwa, för att stadga sin opinion om en styrelsens åtgärd, den han befarar icke hafwa ländt till rikets sannskyldiga nytta (sid. 42)." I wårt fäderneland, der Representationen är fördelad mellan fyra, i särskildta rum öfwerläggande, Ständ, och der således de Ministrar, som äro i tillfälle att gifwa upplysningar, icke i alla fyra Ståndens församlingar kunna wara närwarande, der måste deßa upplysningar på annat sätt winnas och erhållas också, wida säkrare och tillförlitligare, genom framläggandet inför Ständerna, af de inför Konungen, i StatsRådet, förde Protocoller. Dock, då Ständerna, på det att intet omoget och förhastadt steg måtte blifwa taget, wäl, jemte Konungen, förbehållit sig att framställa öfwerläggningsämnena och att öfwer dem besluta, men lemnat förberedelse-åtgärden, åt sina, bland Ständerna sjelfwa walda, Committerade, eller åt de sex, i RegeringsFormens 53 §. uppräknade ordinära Utskotten, kunna deßa StatsRådets Protocoller icke åt Ständerna in Plenis öfwerlemnas och till granskning företagas, utan åt det Utskott, som, enligt Grundlagen, bör bereda alla frågor och beslut, i afseende på Grundlagen sjelf, och hwilka tillsammas upprätthållande skola leda — eller till ConstitutionsUtskottet. Detta i wisst afseende det wigtigaste af Rikets Ständers Utskott, — då åter de öfriga fem: Stats-, Bewillnings-, Banko-, Lag- och Oeconomie-Utskottet, redan under förra tider woro bruklige — är det enda, nya, som närwarande Constitution framkallat, och först af 1809 års Regeringsform blifwit bestämdt. Då det ännu existerade blott i project, d. ä. innan Regeringsformen, d. 6 Juni 1809, med acclamation af Ständerna blef antagen, erinrar sig Rec. att han hörde en aktningswärd Riksdagsman *) yttra sin fruktan, att detta ConstitutionsUtskott, hwars werkningskrets han tyckte icke nog skarpt wara utmärkt, wäl engång skulle kunna wilja constituera sig till en Medlare mellan Kung och Ständer, hwaraf han befarade swåra följder för constitutionen och friheten. Dessa hans betänkligheter blefwo då, såsom alltför skuggrädda, beskrattade, och likwäl, hafwa de werkligen blifwit besannade af de försök och förklaringar, dem 1818 års ConstitutionsUtskott sig tillåtit, och åt hwilka Gr. Schwerin,

*) Då Rec. för sin del tror, att till uppmuntran och föresyn för kommande Riksdagsmän, det är billigt att tacksamt erinra sig de fordna, hwilka gjort sig förtjenta af medbröders aktning, må denne hedersman här nämnas. Det war framl. Prosten J. Loenbom, från Linköpings Stift. Rec. kan ej säga, om han, i sitt Ständs Plenum, till Protocollet uttalat deßa betänkligheter; men under discurserna öfwer GrundlagsProjectet, å Prestklubben hörde Rec. Prosten Loenbom, med den honom egna moderation och stillhet, men på wäl öfwertänkta skäl, yttra deßa sina anmärkningar, hwilka dock af flere, förmodligen inom sig medwetande att de woro skarpsyntare än han, icke alldeles lika moderat bestriddes.

å sednare hälften af sin Boks andra Afdelning, egnat en förtjent uppmärksamhet.

De försök, hwilka af 1818 års ConstitutionsUtskott utfördes, att tillskansa sig utwidgad makt, äro följande. I ett Utlåtande af d. 18 Febr. 1818, förklarar Utskottet, med uttryckliga ord, sig wara en „förberedande och intermediaire auctoritet," ensamt ägande, „efter det moraliska answarets afwägande, der ett fullkomligt frikännande ej funnit rum, att antingen ställa under tilltal inför RiksRätt, eller ock att inför Rikets Ständer anmäla till pröfning hwad rikets wäl skulle kräfwa"— samt tillägger sig ganska bestämdt en „myndighet" (sid. 54, 55). I en förklaring öfwer detta Utlåtande, gifwen d. 16 April 1818, tillerkänner sig Utskottet rättigheten att "handla med Rikets Ständers rätt;" samt att ensamt „förbereda så wäl tilltal inför Riksrätt, som anmälan hos Konungen" (sid. 57, 58). Widare har Utskottet förwägrat sina Ledamöter, att särskilta Vota till Ständerne afgifwa (sid. 63). I ett Memorial af d. 1 Maj 1818, har Utskottet uppställt den theorien, att frågor i de ämnen dem 107 §. R. F. angifwer, få af Riksens Ständer afgöras, endast i „de fall, der Utskottet dem till Rikets Ständers pröfning och behandling öfwerlemnat" (sid. 64). I Utskottets Betänkande af d. 1 Jun. 1818, förklarar det sig att wara „ensamt reqvirent och depositaire" af StatsRådets Protocoller och, i anledning deraf, detta Utskott uteslutande och ensamt förbehållet, att taga „närmare och utförlig kännedom af StatsRådets protocoller och handlingar" (sid. 67). Samt genom ett, d. 13 Apr. 1818 till Ständerna afgifwet förslag till ändring af 38 §. i RiksdagsOrdningen, på ett högst märkwärdigt — wore ej frågan om ett Utskott af swenska folkets Representanter, skulle man här wara frestad att anwända ett annat ord — sätt genom sitt förblandande och hopställande med BancoUtskottet, welat tillsmyga sig en sanction derå, att Utskottet måtte kunna förklara wisa, till deß behandling öfwerlemnade mål, af den beskaffenhet, att de böra hemliga hållas (sid. 71).

(Fortsättn. e. a. g.)

Underbara Berättelser. Af Apel och Laun. Öfwersättning. Upsala, Palmblad & C., 1822, 144 sidd. 8:o.

Ur Apels och Launs Gespenster- och Wunderbuch äro här följande Berättelser meddelade: N:o 1. Friskytten. En folksaga, som blifwit rätt wäl behandlad och ej förfelar att frambringa en betydande effekt, fastän denna är kanhända alltför gräslig. — N:o 2. Bruden i Likkistan. En temligen obetydande novell. — N:o 3. Den Aflidnes Ande saknar deremot icke ett högre intreße, ehuru wäl den ej kan jemföras med N:o 1. — N:o 4. Kung Påfågel. Originalet är fransyskt, och täflar i munterhet, lekande ironi samt oskyldig parodi med Voltaires berömda La Princesse de Babylone, utan att dock nedtyngas af det opoetiska slutet, hwarmed Voltaire complimenterar „Nordens Semiramis" under det han begabbar alla andra regeringar. Med ett ord: de läsare som söka eti tidsförkortande tidsfördrif, finna i denna bok en angenäm läsning. Stilen är ledig och lätt, ehuru nog flyktigt utbildad.

Swenſk

Litteratur-Tidning.

N:o 45. Thorsdagen den 19 December 1822

Recensioner:

Om Riksdagar i allmänhet samt om några näſta riksdag förekommande ämnen; af Grefwe Fr. B. von Schwerin. Stockholm hos Häggström 1822. 126 sidd. 8:o.

(Fortsättn. fr. N:o 44.)

Efter deßa uppgifter torde en hwar inse, att Förf. har alldeles rätt, då han sid. 72, utlåter sig: „Enligt Utskottets åsigter, skulle läran om granskningsrättens utöfwande bestå i följande satser: ConstitutionsUtskottet efterser, i StatsRådets Protscoller, om Konungens rådgifware, under afgifwandet af sina Rådslag, begått öfwerträdelser eller förseelser. — För öfwerträdelserna förbereder Utskottet åtal inför Riksrätt och, för förseelserna, anmälan hos Konungen. — Utskottet handlar såsom auctoritet, såsom myndighet, med Rikets Ständers rätt. — Rikets Ständers rättighet, sedan Const. Utskottet blifwit hördt, att afgöra anmärkningsfrågor, wäckte af enskilda riksdagsmän och af utskotten i allmänhet, utöfwas endast i de fall, der ConstitutionsUtskottet dem till Rikets Ständers pröfning och behandling öfwerlemnat. — Mål kunna finnas, som böra hemliga hållas. — Utskottets utlåtande till Ständen få icke beledsagas af deras särskilda tankar, hwilka ej i Utskottets beslut instämt.“ — Kan det undfalla någon hwad deraf skulle följa, om Ständerna af bristande eller öfwerhalkande uppmärksamhet låta deßa bestämningar blifwa gällande? — Twertemot Grundlagens syftning och anda, skulle ConstitutionsUtskottet blifwa ett öfwer allt ansWar, allt tilltal stäldt och upphöjdt juridiskt Tribunal, som efter godtycke skiljde den ena af Rikets högsta Ämbetsmän efter den andra, från ära och wälfärd, utan att dertill ens behöfwa förete skäl och anledning, emedan det blott behöfwer förklara detta såsom ett mål hwilket bör hemligt hållas. Och såsom en myndig auctoritet hwilken, i alla Grundlagsfrågor, handlar med Rikets Ständers Rätt, endast efter wälbehag lemnande det ena men ej det andra målet till Ståndens pröfning, skulle det hafwa i sin hand, att när det behagade, omstöpa hela Constitutionen. När nu dertill kommer, att blott elfwa Ledamöter behöfwas för att utgöra Utskottets pluralitet — Ett ConstitutionsUtskottets beslut kan sålunda afgöras: ett Stånd har 3 Ja och 3 Nej, och är således

inactivt: ett Stånd har 6 Nej: twå Stånd hafwa hwartdera 4 Ja och 2 Nej. 11 medlemmar göra således Utskottets beslut, sid. 73. — så inser lättligen en hwar, att om någon wore intereßerad att förändra den swenska Riksstyrelsen, att förwandla wår frihet till träldom under inländskt eller utländskt ok, så behöfdes dertill ingenting mer än att på sin sida winna elfwa Ledamöter af Constitutions-Utskottet, och hela wår Representation, anfedd såsom correctiv för Grundlagens bibehållande, wore blott ett tomt betydelselöst gyckelspel. Förf. yttrar sig också, sid. 69; „bleswe ConstitutionsUtskottet ett utskott, handlande med Rikets Ständers rätt, i frågor, som Utskottet anser böra hemliga hållas, och Banco-Utskottet, också med Rikets Ständers rätt handlande i mål, som böra hemliga hållas, skulle befatta sig med att bestämma gränsorna för allmänna crediten och wärdet af wåra egendomar, så komme wäl också i sinom tid StatsUtskottet, att med Rikets Ständers rätt reglera löner, pensioner och understödet åt näringarna; äfwensom BewillningsUtskottet, att med Rikets Ständers rätt fördela bewillningen; — och hwem, om han förutsäge en sådan Utskottens aristokrati, skulle då icke hellre kasta sig i armarna på enwäldet.“

Grundlagarnes bestämningar, i afseende på ConstitutionsUtskottet, äro följande: „Riksens Ständer wälje genast, sedan Riksdagen blifwit öppnad, de Utskott, hwilka skola Ärenderna bereda. Sådane wid hwarje Riksdag nödige Utskott äro: Ett Constitutions-Utskott, att wäcka och upptaga frågor rörande förändringar i Grundlagarna och yttranden deröfwer till Riksens Ständer afgifwa, samt att granska det i StatsRådet förda Protocoll.“ R. F. §. 53. — „Allmänna frågor, som uti Riksens Ständers Plena wäckas, må ej till ett omedelbart afgörande der upptagas, utan skola öfwerlemnas till behörigt Utskott, som äge att dem utreda och deröfwer sig yttra. Utskottens Förslag skola först i Ståndens Plena framställas till antagande eller förkastande, utan förändringar eller tillsatser. — — Frågor om förändringar af Stadganden i Grundlagarne warda på följande sätt behandlade: Tillstyrker ConstitutionsUtskottet hwad en Riksdagsman hos detsamma i sådant afseende föreslagit: eller utlåter sig Utskottet med till- eller afstyrkande å en af Konungen i lika ändamål gjord Proposition; warde Utskottets yttrande wid samma Riksdag öfwerlemnadt till Riksens Ständer, hwilka wid densamma må dersom kunna öfwerlägga; men icke wid densamma besluta. Göras i Riksens Ständers Plena icke några anmärkningar emot Constitutions-Utskottets yttrande: hwile detsamma, såsom ett Riksens Ständers utlåtande, hwaröfwer först wid nästa Riksdag, och då endast med Ja eller Nej skall kunna beslutas. Göras åter i Riksens Ständers Plena emot Utskottets yttrande anmärkningar, blifwe de, hwilka hwarje RiksStånd särskildt förklarar utgöra deß gemensamma tankar, till Constitutions Utskottet hänwisade. Utskottet åligger då, att samtelige RiksStåndens tankar, till ett helt utlåtande i möjligaste måtto sammanjemka, och, om oförenliga skiljaktigheter finnas, dem derjemte till samtelige RiksStåndens behandlande anmäla. Förena sig derefter samteliga RiksStånden om ett enahanda utlåtande, hwile det till slutligt antagande eller förkastande på tid och sätt, som ofwan föreskrifne äro. Blifwa åter något Ståndts tankar i någon eller några delar skiljaktige från de öfrigas, och samma Stånd sig icke efter de öfriga fogar; warde ConstitutionsUtskottet, genom wal af RiksStåndens Plena, till slutlig jemnkning förstärkt till ett antal af Tjugu personer af hwarje Stånd, hwilke genom särskild, icke efter Stånd anställd, omröstning skiljaktigheterne förena, och det derigenom fullständigt beredda utlåtande hwile sedan till Riksens Ständers afgörande, som öf-

wan sagdt är." R. F. §. 56. — „Denna Regeringsform samt Rikets öfrige Grundlagar kunna icke ändras eller upphäfwas, utan genom Konungens och alla RiksStåndens sammanstämmande Beslut. Ej må frågor derom uti Ståndens Plena wäckas, utan anmäles de hos Riksens Ständers wid hwarje Riksdag walda ConstitutionsUtskott. Detta Utskott, hwars pligt det wara skall att Grundlagarne granska, äger rätt att hos Riksens Ständer föreslå de ändringar deruti, som det anser högst nödige eller nyttige och möjlige att werkställa. Riksens Ständer må icke å den Riksdag, då Utskottet någon sådan ändring föreslår, utan först å den nästföljande derom besluta. — — — Will Konungen hos Riksens Ständer föreslå någon ändring i Grundlagarne, höre han StatsRådet och öfwerlemne sedan sin Proposition, jemte StatsRådets tankar deröfwer, till Riksens Ständer, som genast, utan att denna Proposition förut öfwerlägga, uppdraga ConstitutionsUtskottet, att sitt utlåtande derom till Riksens Ständer afgifwa. Tillstyrker Utskottet hwad Konungen föreslagit, hwile frågan till nästa Riksdag, då Riksens Ständer skola sitt Beslut derom fatta. Afstyrker Utskottet Konungens Proposition, då må Riksens Ständer genast kunna antingen denna Proposition afslå eller ock afgöra, att de wilja öfwer densamma å nästkommande Riksdag besluta etc. R. F. §. 81.„ — „Då ConstitutionsUtskottet icke funnit skäl att gilla och till Riksens Ständers pröfning öfwerlemna något Förslag till förändring eller förklaring af Grundlagarne, som Utskottet af en Riksdagsman emottagit, ware Utskottet skyldigt, om Förslagets författare det yrkar, att meddela honom sitt yttrande deröfwer, med tillstånd att detsamma jemte Förslaget genom trycket allmänt göra, då han för det sistnämndas innehåll sjelf i egenskap af författare må lagligen answara." R. F. §. 84. — Riksens Ständers Constitutions-Utskott äge att äska de Protocoll, som uti StatsRådet blifwit förde, utom dem, som angå Ministerielle Ärender och Commando-mål, hwilka endast i det som rörer allmänt kända och af Utskottet uppgifna händelser, må kunna fordras. Finner Utskottet af deßa Protocoller, att någon Statsminister etc. (se ofwanföre. Skulle ConstitutionsUtskottet anmärka, att StatsRådets Ledamöter samfällt eller en eller flere af dem, etc. (se ofwanföre." R. F. §§. 105-107. Alla deßa stadganden sammanfattas i RiksdagsOrdningens 29 §. der deßutom bestämmes, att ConstitutionsUtskottet skall utgöras af Tjugufyra Ledamöter, samt att „då hos RiksStånden olika meningar uppstå, angående nya Utskotts tillsättande, eller till hwilket Utskott uppkomna frågor och ämnen böra remitteras och Stånden ej genom bestämd pluralitet kunna skiljaktigheterna afgöra, äge då ConstitutionsUtskottet att med Riksens Ständers rätt och i deras ställe derom besluta." Deßutom då man härmed jemnför hwad i 28 och 37 §§. af RiksdagsOrdningen om ConstitutionsUtskottet stadgas, blir det klart, att detta Utskott, i sjelfwa werket, icke är att betrakta annorlunda än öfriga Utskott, d. ä. såsom af Ständerna, med sina egna Ledamöter besatta beredelseanstalter, för att ställa de frågor, som till Ståndernas afgörande förekomma, i det skick, att öfwer dem ett säkert och moget beslut kan fattas. Riksens Ständer äro Utskottets Principaler, åt hwilka Utskottet förarbetar målen och öfwerlemnar dem till deßas afgörande. Utskottet äger således ingen annan auctoritet än den Ständerna detsamma meddelar eller hos detsamma erkänner, mycket mindre någon myndighet — hwilken, i egentlig mening, icke tillkommer Ständerna sjelfwa, då de ingen ting på egen hand kunna befalla. Och att afgöra något med Riksens Ständers rätt, tillkommer ConstitutionsUtskottet, endast i de fall, då två Stånd stadnat emot två, i frågor om stiftandet af nya, särskilta Utskott, eller om Remiß af wäckta motioner, och det af den anledning

att ConstitutionsUtskottet har såsom egentligt uppdrag att fatta och i sin helhets helgd bewara Grundlagens esprit och mening. Men något mål, hwilket bör för Ständerna och allmänheten hemligt hållas, har Lagstiftaren icke anwisat ConstitutionsUtskottet till behandling. Ty fastän nämnde Utskott äger att requirera StatsRådets Protocoller, är det af dem icke mera ensam depositaire än, t. ex. StatsUtskottet är det af Tableauen öfwer StatsWerkets tillstånd, den StatsUtskottet äger att requirera. På samma sätt som nu StatsUtskottet, om deß Principaler, Ständerna, så fordra, måste af denna Tableau meddela det, som Ständerna till sin upplysning anse sig behöfwa, bör wiserligen det i lika predicament warande ConstitutionsUtskottet ur StatsRådets Protocoller meddela det som Ständerna, till sin upplysning äska, ty ingenstädes i Grundlagen stadgas, — endast Tryckfrihetslagens 2 §. förbjuder någon enskild medborgare att utfordra dem till tryckning, och att publicera dem „utan Wederbörandes tillstånd" — att de skola wara i mörkret bewarade, då sådant naturligtwis rakt strider emot wår närwarande Constitutions Andemening, som bygger hela sitt eget bestånd på allmän aktning, hwilken icke utan publicitet är tänkbar. Ännu mindre kan ConstitutionsUtskottet, twert emot förhållandet med de öfriga Utskotten, neka att meddela Ständerna sina egna Handlingar, eller förwägra en Ledamot, som haft en annan mening än de öfriga, att sitt särskilda votum Ständerna förelägga. För en om sitt medborgerliga förtroende öm man, skulle det sannerligen annars blifwa rätt tungt och bekymmersamt att wara ledamot af detta Utskott. Endast i twenne afseenden kan detta Utskott förfara friare än något annat, neml. deri, att det genast kan, utan föregående anmälan och beslut af Ständerna, ställa den StatsRådsLedamot eller StatsSecreterare under tilltal af JustitieOmbudsmannen inför RiksRätt, som uppenbart tillstyrkt en mot Grundlagen stridande åtgärd — och detta till följe deraf, att detta Utskott å Ständernas wägnar har granskningen af StatsRådsProtocollen sig uppdragen. Som ett sådant tillstyrkande är ett bestämdt brott, måste det af wederbörlig Domstol pröfwas och afdömmas, och Ständerna äro hwarken in Pleno, eller i sina Utskott, någon Domstol. Widare taga de öfriga Utskotten inga andra mål till beredning än, antingen Konungens Propositioner eller sådana Förslag, om hwilka först inom Ständen motion blifwit wäckt, och sedan till Utskotten remitterade. Men om Grundlags-ämnen få inom Ständen inga motioner wäckas, utan har hwarje Riksdagsman, som någon ändring i Constitutionen will föreslå, rätt att skrifteligen inlemna sitt project directe till ConstitutionsUtskottet. Så förordnar 81 §. R. F. jemförd med 29 §. R. O. men skälet till detta stadgande är något swårare att inse och tyda. Åtminstone har Rec. för sin del icke warit nog skarpsinnig att härmed fatta lagstiftarens mening. Wisst är åtminstone, att han icke welat hafwa deßa inlemnade Förslag ansedde såsom mål, hwilka böra hemliga hållas, emedan sistnämnde §. uttryckeligen stadgar: att om förslagets författare så önskar, står det honom fritt, att sitt project, jemte Utskottets utlåtande deröfwer, genom trycket bekantgöra.

(Fortsättn. c. a. g.)

I. Handlingar rörande wäckt fråga om jemnkningar i Upsala Kongl. Academis Constitutioner. Upsala, Palmblad & C. 1821. 269 sidd. 8:o.

II. Ett och annat om Corporationer, Privilegier, Nämnd i Domstolar etc. etc. etc. i anledning af Consistorii Academici i Up-

sala Betänkande om den Academiska Jurisdictionen. Stockh. Nestius 1822. 94 sidd. 8:o.

(Fortsättn. fr. N:o 44.)

Den ensidighet, som Revolutionen hade att bekämpa, och som genom sin ytterlighet framkallat den, häftade så wäl wid Konungamakten, som wid Ständen, sådana som de framgått ur Medeltidens stora samhällsstrider, utan att ännu af sjelfwa statens idée wara genomträngda, och således mera förenade till ett yttre än ett inre helt. Det tillfälliga, råa, för Ideen hinderliga i deßa organisationer behöfde undanrödjas, ej för att utplåna dem, utan för att ge dem sin renare, rättа gestalt. — Hwad konungamakten beträffar, så medförde den redan ur Feodalismen den ensidighet hwarigenom Hofwet förblandas med Staten. Den feodala Monarkien war sjelf ingen ting annat än Statens ännu enfaldiga bildning efter det Kungliga hushållet, (hwarföre öfwerallt de högsta hofsyßlorna blefwo riksembeten o. s. w.). Monarkens makt fann wäl nu innan kort sin mer än tillbörliga inskränkning genom de stora, snart endast i skenbar undergifwenhet thronen omgifwande Vasallerna. Men wigtigare blef principen, sedan deßa motwigter blifwit omstörtade och konungamakten nu ensam omfattade staten. Då ledde den gamla qwarblifna förblandningen af Hof och Stat så mycket lättare till rättfärdigande af det Kungliga godtycket (l'etat c'est moi) i deß egna ögon. Monarkens, deß Familjs, deß Hofs enskilda intreßen gälde opåtalt för statens intreßen och utgjorde den Europeiska Cabinettspolitikens hemligheter. För dylika angelägenheter förstördes Nationernas blod och skatter. De wigtigaste, millioners wälfärd beträffande förändringar behandlades endast ur synpunkten af Förstarnas Familje-intreßen. — Hwem kommer ej ihog de många såkallade Succeßionskrigen? Det war slutligen, sedan staten emanciperat sig ur kyrkans-band, lätt för Konungarna, att sjelfwa få den gudomliga auctoriteten för sig. Konungamaktens gudomliga ursprung lärdes i den mening, att folken derigenom blifwit de konungsliga familjerna till underdånighet gifna, och i denna gestalt af craß så kallad Legitimitet har principen af Hofs och Stats förwärling, genom Revolutionens motsatta ytterlighet bragt till nytt lif, åter i wåra dagar kommit till ära och oära. — Den motsatta ensidigheten heter Folkssouverainitet i den bemärkelse ordet fått i sednare tider. I statsrättlig hänsigt är det gammalt, och bemärker en såsom statsindividuum betraktad nations sjelfständighet i afseende på andra folk och stater; och denna gamla obestridda bemärkelse kan tillika leda oß att urskilja det sanna och falska i begreppet, om det äfwen anwändes på inre förhållanden. Folkssouverainiteten i den gamla bemärkelsen omfattar statens hela, känner ej motsatsen mellan folk och regering, utan anser det förra i och genom den senare uttryckt. Folkssouverainiteten i den nyare bemärkelsen will endast existera i denna motsats mellan folk och regering, så att den senare endast skall utöfwa en uppdragen, från det förra härfluten souverainitet, som folket, den ursprungliga souverainiteten kan både gifwa och taga. Det är en rak omwändning af den ofwannämnda Legitimitetsprincipen; men äfwen i detta fall bekräftar sig den djupa sanningen, att alla ytterligheter widröra hwarandra. Liksom den mißförstådda Legitimitetsprincipen gör högsta makten till en Förstes och deß Dynastis privat-egendom, så gör den mißförstådda folkssouverainiteten högsta makten i sjelfwa werket till de privatas egendom; ty, utan att genom någon slags regering redan wara till ett helt constitueradt finnes ej ett folk, ej ens såsom summan af de privata: hwilken ytliga bestämning likwäl tycks wara den högsta idée, hwartill så många politiska raisonneurer i wår tid kunnat uppswinga sig. Det

privata i allmänhet för sig taget, är ett sig sjelf upphäfwande begrepp; ty det existerar blott uti motsats med det publika. förutsätter således redan det publika: liksom det publika förutsätter det privata. De äro till sin natur endast correlata begrepp, af hwilka intetdera har prioriteten för det andra, existera således äfwen endast uti och igenom hwarandra, och utwickla sig med och igenom hwarandra till allt nogare bestämdhet.

Hwad som föregår en egentelig stats uppkomst — familjen och corporationen — är således ej heller endast det privata. — Det är alltid det privata och publika tillsammans under en wiß ännu ofullständig form, som ock gör att de ännu kunna förblandas; och wi ha äfwen wisat att deßa ofullständiga former likwäl, hwar på sitt sätt, uttrycka det hela. Hwad som finnes, sedan staten sjelf utwärt till sjelfständighet, är ej heller blott det privatas och publikas motsats mot hwarandra utan tillika deras organiska enhet i staten, såsom det färdiga och fullständiga hela. På detta fullständiga och inom sig sjelfständiga hela, på staten sjelf, kan ock endast begreppet af souverainitet i inre afseende med sanning lämpas; således aldrig på ett folk i motsats mot deß regering, genom hwilken den först constituerat sig sjelf till ett folk, ej heller på en regering i motsats mot deß folk. Det förra wore Anarchien, det senare Despotismen; hwilka båda momenter af den förwända samhällsordningen likwäl ännu deri wisa det helas natur, att de oupphörligt födas af hwarandra och äro fördömda till ett oskiljaktigt sammanhang. Det är samma oskiljaktiga sammanhang och ömsesidiga beroende, som alltid äger rum emellan statens momenter, men på ett wälgörande sätt, då deßa äro i sin sanna och rigtiga ordning: det är samma förhållande som gör, att af nation och regering ingendera kan sägas ha en absolut prioritet eller ha blifwit född och härledd ur den andra,

emedan båda förutsätta hwarandra och se sig sjelfwa i hwarandra, emedan den ena i allmänhet finnes jemt lika mycket som den andra, och båda endast ömsesidigt utbildas i samma mån som statens idee sjelf. Derföre kan ingen nation (förutsatt, att det ej är en genom yttre makt underkufwad) uppstå emot sin regering, utan att med det samma uppstå emot sig sjelf: derföre kan ingen regering wända sig emot sitt folk, utan att med det samma wända sig emot sig sjelf. Det ena som det andra har emellertid skett och sker; dock under hwad synpunkt sådana tilldragelser skola bedömmas wisar redan det allmänna medgifwandet, att Revolutioner endast kunna förswaras såsom ett nödwändigt ondt, och att den räddning man derigenom åsyftat, i laglig wäg, om det warit möjligt, lyckligare hade skett. Dylika hwälfningar uppkomma derigenom att det privata och det publika förlorat sin substantiella enhet och derigenom endast befinna sig i oupplöslig opposition emot hwarandra. Så länge denna enhet i sjelfwa werket finnes, kan samhällsformens ofullkomlighet wara oskadelig. Wi ha t. ex. sett att i den Feodala Monarkien Staten sjelf dolde sig under formen af det privata; och hwem nekar att en regering också under den ännu enfaldigare formen af faderswäldet kan wara rättwis och god? Men i det ögnablick som Förſten, deß familj, deß hof endast se på sina privatintreßen och derunder underordna det hela, har den substantiella enheten gått förlorad, och en opposition uppstår som äfwen bryter och förstör denna ofullkomliga samhällsform, i hwilken det privata och publika ännu kunde förwärlas. Begreppet om det i och för sig sjelf publika födes och gör sig gällande — hwilket utan twifwel är ett statens steg till werklig inre souverainitet och sjelfständighet. — Men har denna förändring nödgats utgå från en ytterlighet, så går den också lätt öfwer i en annan, och den falska och ensidiga Förſte-souverainiteten slår omedelbart om i den ej mindre falska och ensidiga

Folks-souverainiteten, som endast derigenom är ett steg framåt, att den innebär begreppet om det i och för sig sjelf publika, men blott negatift. Den känner nemligen att detta publika kan wara ingen enskilds egendom, men begår deremot, då denna bestämning blott är negatif, det felet att anse det såsom de tillhopasummerade enskilldas egendom, och att således, ehuru i motsatt rigtning mot den falska legitimitetsläran, likwäl wilja härleda det i och för sig sjelf publika ur det i och för sig sjelf privata. Staten på denna ståndpunkt har helt och hållet förlorat sin gamla ur familjesystemet ärfda naturliga enhet, utan att i friheten ännu ha återfått den ny och försärad, hwilket endast kan ske genom Statens fullständiga organiska idee, som ej blott skiljer utan äfwen förlikar det publika och privata, med det samma som den ger bägge i det hela deras rätta och lefwande förhållande till hwarandra. — Så länge detta saknas sönderfaller derföre det hela i twenne mot hwarandra fiendtliga modificationer. 1) Det negatift sattade publika, det abstracta allmänna, hwilket åter 2) har sig motsatt det enskilda under formen eller rättare oformen af maßa, mängd. Problemet blir, att ur denna i sina individuella enheter upplösta maßa af de privata låta det abstracta allmänna framgå: ett problem, så mycket wanskligare, som man upphöjt sjelfwa den i sina individuella enheter liksom i sina atomer upplösta oorganiska massan under namn af Folkssouverain till organiserande princip, och directe ur det politiska chaos will härleda den politiska enheten. Hwilket går så, att enheten endast kan göra sig gällande såsom fiendtlig mot maßan, och massan endast såsom fiendtlig mot enheten, under det bägge krafterna, såsom med motsatta ytterligheter alltid händer, slå om och springa öfwer i hwarandra och omhwälfwa regering och folk, och den ena souverainen med den andra, i kastningen mellan mångwälde och enwälde. (Se Revolutionens Historia!) Att denna lära med sina twenne torftiga statselementer, det abstracta allmänna på ena sidan, och det här ej mindre abstracta ur sitt sammanhang lösryckta enskilda på den andra, likwäl förmenar sig kunna uppgöra staten från en absolut förnuftig början, utan allt afseende på föregående samhällsformationer, är consequent. Det kommer deraf, att den med sina abstracioner gått utom werkligheten, och likwäl ej kommit till Idéen, som förer till werkligheten tillbaka, emedan den är deß grund och förklaring. Att hwarken det blott enskilda eller det blott allmänna någorstädes finnes, men deremot staten i sitt ämne allestädes — att menniskan derföre aldrig börjat såsom ett rent individuum, eller menniskorna såsom en hop af individer, utan att sjelfwa början alltid är, redan genom de naturliga banden, ett mensklight helt, — att detta hela genom arbetets fördelning söndrar sig i flera af hwarandra nödwändigt beroende hela — att den utbildade staten således är ett helt af mindre hela, och sjelf organisk ej känner andra delar än organiska, och således inom sig organiserade, — ej känner andra atomer, annan hop af blotta individer, än den sammanhangslösa maßa, som den likson genom frictionen af sina delar i tidernas fortgång till sin olycka kan kasta af sig såsom pöbel, — all denna af Philosophi och Historia lika mycket rättfärdigade sanning är öfwerflödig för det system, som börjar med det abstract-enskilda för att fortgå till det abstracta allmänna, och i detta språng öfwerhoppar det egenteliga hela.

Man kunde säga att denna lära tänker sig statens uppkomst såsom om en mängd för hwarandra wildfrämmande menniskor genom någon utomordentlig händelse t. ex, skeppsbrott, kastades tillsammans på en obebodd ö, och nu hade att fundera huruledes de ifrån början enligt rigtiga grunder skulle skapa det mensskliga samhället. Men äfwen detta utomordentliga fall har ännu för mycken substantialitet och åtminstone möjlighet i sig för att fullt

swara emot den luftiga theorien om en statens absoluta början; ty det wärsta är att hwarenda af deßa skeppsbrutna personer medför staten in nuce, det will till det minsta säga, de begrepp om ordning i mensklig sammanlefnad, som han ur sin förra omgifning hos sig utwecklat. Äfwen en hel skeppsbruten generation skulle således ej göra tillfyllest till att för hand skäffa den abstracta menniskohopen för statens abstracta begynnelse, och denna generation skulle åtminstone i detta afseende ha gjort sitt skeppsbrott förgäfwes. Men om ock inga bilder och tänkbara fall kunna swara emot hypothesen, så älskar den dock framför andra de phänomener som åtminstone erbjuda en flygtig likhet med deß förutsättningar. En sådan flygtig likhet erbjuder phänomenet af nya staters werkliga grundning genom Colonier, hwarföre Amerikanska fristaterna blifwit ett ferdeles älskadt exempel. Den latitud, som den individuella friheten, ännu obunden både af en Monarkisk princip och ett egenteligt corporations-system, kan äga i deßa med jättekraft uppsträfwande ungdomliga stater, har synts bekräfta den tankan, att man i allmänhet blott behöfwer lemna denna individuella frihet åt sig sjelf för att den efter wälförstådt eget intereße skall ställa sig i jemnwigt och i ett statssammanhang. Men man förgäter att man will göra en Anomali, som har sin ganska förnuftiga grund i deßa staters egna beskaffenhet till en regel, hwarigenom man ock upphäfwer den locala och particuliera sanning, som anomalien äger. Den individuella frihetens egennyttiga princip, om den ock i följe af sakens natur med eller mot sin wilja måste, under det den arbetar för sig, äfwen arbeta för andra och så wida för det hela, skulle likwäl, gjord till statens princip, medföra ett hemligt krig af alla mot alla, i sin utgång lemnadt åt den yttre nödwändigheten, som sluteligen äfwen såsom wåld och öfwermakt i en eller fleras händer, underkufwar de stridande intreßen, till enhet, genom den wanliga öfwergången från Anarchien till Despotismen. Men deremot kan en större obundenhet för den individuella friheten och ett lösare stats-sammanhang i allmänhet ofkadligen gälla, så länge en Stat ännu befinner sig i ett fortfarande Colonisationstillstånd. Der omätliga sträckor af nybördig jord ännu äro att upptaga, der äro inga swåra den individuella frihetens conflicter, om också lemnade åt sig sjelfwa, att befara. Ett dylikt samhälle kastar ouphörligt och sjelfmant sina stridiga elementer utom sig i ödemarken, och winner derpå dubbelt. Och sådant är ännu fallet med Norra Amerika. Man kan ej begära att en stat moraliskt och politiskt skall fullkomligen runda sig, innan den ännu physiskt slutit sig tillsammans och så länge den ännu likwäl befinner sig i flytning för att först och främst intaga sin naturliga basis. Är denna basis fullt wunnen och sluten, så begynner den egentliga inre organisationen, som på samma basis bygger upp sig åt höjden. Det arbete, som ej mera omedelbart är fästadt wid jorden eller wid utbytet af rå producter, det förädlande arbetet, det allmänna arbetet, begynner sjelfständigt utbilda sina sphärer, ståndsformationen sätter sig, och en strängare sammanhängande regerings-princip ger enhet åt det hela. När denna epok en gång inträffar skall och Norra Amerika ej mera blott hufwudsakligen framställa de båda industriens extremer åkerbruk och handel; det intermediära, ännu mest osynliga corporationssystemet skall äfwen då utan twifwel utweckla sig, och bli nödwändigt.

(Fortsättn. e. a. g.)

Swensk

Literatur-Tidning.

N:o 46. 1822.

Recensioner:

I. Handlingar rörande wäckt fråga om jemnkningar i Upsala Kongl. Academis Constitutioner. Upsala, Palmblad & C. 1821. 269 sidd. 8:o.

II. Ett och annat om Corporationer, Privilegier, Nämnd i Domstolar etc. etc. etc. i anledning af Consistorii Academici i Upsala Betänkande om den Academiska Jurisdictionen. Stockh. Nestius 1822. 94 sidd. 8:o.

(Fortsättn. fr. N:o 45.)

Corporations systemet har en widsträcktare och en inskränktare bemärkelse. I den förra omfattar det hela ståndsbildningen, för sig betraktad, i samhället, eller samtlige ståndden i deras förhållande tillhwarandra: i den senare egentligen det stånd, som ej blott sjelf är uppkommet ur principen af arbetets fördelning, utan innom hwilket denna princip företrädeswis gör sig gällande. Detta stånd som äfwen derföre utbildat sig såsom en af mindre corporationer bestående corporation är Borgareståndet.

Wi ha betraktat den i Revolutionen werksamma principens förhållande till, Högsta Makten i denna makts feodala härstamning, och såsom ännu genom Familiesystemet bestämd att wara wisa regerande slägters egendom. Det återstår att betrakta denna samma princips förhållande till Corporationssystemet, i deß både widsträktare och inskränktare bemärkelse, såsom uttryckande sig i stånd och i skrån — Begynna wi med Adeln, så finna wi i den ett stånd, uti hwars bildning familjesystemet och corporations principen tillsammans werkat. Den har sitt ursprung ur det förstnämnda, utmärkte de mäktigaste familjerna innom stammen, hwilka, i synnerhet under krig och eröfring, slutande sig till den högsta familjen, upptagna i Konungaföljet, fingo en slags enhet i förbindelsen med konungen, såsom medlemmar af hofwet, af det gamla militariska Maison du Roi, som genom feodalismen blef förebild för hela staten. Ett slutet stånd har denna adel, förut ej noga till sin gräns bestämd, först blifwit genom corporationssystemet, i den mån detta utbildade de andra ståndden, och derigenom afsöndrade Adeln i motsats mot deßa. Ett

till egentelig ärftelighet privilegierad stånd har den slst blifwit genom konungamakten. I sitt första stadium war Adeln ännu mest den äldsta naturliga aristocratien, eller deß werkliga makt och anseende war deß privilegium. Sitt andra stadium upplefde den såsom Tjenstadel, eller krigsstånd i egentligare mening; då med en genom arbetets fördelning mer utwiklad ståndsbildning Adelns egna arbete äfwen närmare bestämdes. Detta blef, öfwerensstämmande med deß ursprung ur det krigiska Konungahofwet, Krigstjensten; men Wasallens pligt till personlig krigstjenst med egen utrustning och i spetsen för sina underhafwande, blef nu såsom en serskildt dryg tunga motswarad af ett serskildt privilegium, och gjorde Adelns skattfrihet eller frälse, sedan konungarna af de uppstående corporationerna, af Präster och Borgare, lärt de första beskattningssystemer. Sitt sista stadium emotgick Adeln genom twenne förändringar. Konungarna med segren öfwer Wasallernas makt bröto innom Adeln de sista öfwerlefworna af den äldsta naturliga Aristocratien, som i sin sjelfständighet motsatte sig statens enhet; en ny krigskonst gjorde på samma tid den feodala krigstjensten, på hwilken Adeln såsom stånd hittills hwilat, obrukbar. Genom det förra blef Adeln, så wida den annars wille bibehålla inflytande och glans — Hofadel i nyare mening: genom det senare blef den först egentligen ärftelig, nemligen sålunda, att deß tunga, den feodala krigsskyldigheten, småningom af sig sjelf upphörde, men det privilegium, som derigenom war förwärfwadt, blef (således utan tunga) qwar, war med det samma i sig sjelf ärftligt, och behandlades och utdelades såsom sådant af Konungarna. Det är de adeliga privilegiernas nästan allmänneliga Historia; och i denna deras sista egenskap ha de såsom en privat-fördel på det allmännas bekostnad blifwit träffade af Revolutionen. — Det adeliga ståndet erböd i Catholska länder den anomali,

att det hade en Souverain utom staten: det hade deßutom wanartat genom sin förbindelse med den werldsliga aristocratien, hwarigenom de högre adeliga wärdigheterna oftare bortgåfwos åt börden än förtjensten. Om detta mindre war fallet i protestantismen, så skadades likwäl äfwen deß prästerskap af det allmänna sätt, hwarpå ständen genom konungamakten blifwit priwiligirade. Det hörde till den privatcharakter, som högsta makten antagit, att privilegiers utdelande endast ansågs såsom en konglig nåd, den hwart och ett stånd i denna egenskap enskildt för sig sökte och erhöll. Med denna bristfällighet i formen då ett privilegium i sin sanna bemärkelse ej bör bestämmas af gunst utan af rättwisa, såsom en serskild rättighet och laglig fördel jemnt swarande emot en serskild åtagen förbindelse och laglig tunga — förenade sig äfwen lätteligen den brist i sjelfwa saken, att den privilegierande kungliga nåden i privilegiernas innehåll mer lärt bestämma sig af godtycke eller enskilda, ögonblickliga intreßen än af någon klar blick öfwer det hela. Deßa gemensamma bristfälligheter wisade sig ej minst i städernas eller Borgareståndets privilegier; hwilka, antingen den borgerliga corporationsandan med wåld tillkämpat sig dem, eller de af regenternas politik woro tilldelade för att skapa en motwigt mot en öfwermäktig Adel, öfwerallt från början buro spåren af det wåldsamma, ofullkomliga samhällstillstånd, i hwilket de uppstått; och de förbättrades ej till sin charakter, då i en senare tid Konungarne genom monopolier och prohibitiva författningar sökte framtwinga näringar och handel, i synnerhet på landtbrukets bekostnad. Ett så beskaffadt privilegiesystem skulle sluteligen med hela sin tyngd falla tillbaka på den återbrukande chaßen, som ensam förblef oprivilegierad, som tillika på de mesta ställen ännu ej war löst ur Feodalismens band, och derjemte allmännast träffades af regenternas stigande beskattningsbehof. Då Revolutionen derföre angrep ståndsa-

privilegierna har den otwifwelaktigt gjort mest för denna talrikaste del af folket, och först emanciperat den till möjligheten af full borgerlig frihets åtnjutning.

Revolutionens anfall mot den gamla Konungamagten och anfallet på ståndsprivilegierna utgingo från samma princip och sammanhängde. Liksom den i det förra uppträdde mot den högsta maktens urartande till ett försteligt privatintereße, så angrep den i det senare äfwen privatfördelar på det allmännas bekostnad gifna. Det war Revolutionens herskande begrepp, begreppet om det öfwer allt privat upphöjda, i och för sig sjelf publika, som i båda fallen gjorde sig gällande; och wi tillägga: det war negativiteten af detta begrepp, hwilken, i det ena som det andra fallet, gjorde att man med Revolutionens egna tillgångar ej kunde komma till någon bestånd. Wi ha redan anmärkt, att det allmänna och det enskilda, på en gång motsatta och oupphörligt wid hwarannan bundna, ha sin enhet och förlikning i den fullständigt organiserade staten. Upphäfwes staten — och en Revolution är ett ögonblickligt statens upphäfwande, till sina följder swårare ju större det föregående förderf warit som gjort den nödwändig; — så kunna deßa begge elementer, nu utan den förlikande enheten, endast uppträda i opposition och bestämmas i opposition till hwarandra. Det publika blir negationen af det privata: det privata negationen af det publika; och då i från det publika all form, allt helt endast kan komma, så blir genom detta ömsesidigt negativa förhållande det privata också endast bestämdt, såsom det formlösa, såsom den indistincta maßan; hwilket man måste tillstå är en radicalcur mot all ståndsskilnad, då derigenom all annan distinction än den af de maßan utgörande individuella enheterna är upphäfwen, och så wida jemnlikheten införd. — Den formlösa maßan har åter sin motsats i det publika, såsom den innehållslösa formen, den abstracta regeln,

som på maßan skall appliceras eller rättare, som den, enligt systemet af folks-souveraineteten, skall applicera på sig sjelf. Då deßa negationer och abstractioner ej äga bestånd i sig sjelfwa utan endast äro hwarandras opposition, så måste den ömsesidigt opponerade riktningen också bli deras enda energi och werklighet. Det publikas och privatas oskiljaktiga sammanhang och i grunden wäsenteliga enhet kan då endast uppenbara sig i den bekanta besynnerligheten, att de i sin werkan såsom motsatta extremer wåldsamt kasta om och öfwergå i hwarandra. Det fåfänga, men under ett sådant tillstånd nödwändiga, bemödandet att återställa enheten genom försöket att härleda det ena af deßa elementer ur det andra (t. ex. det publikas form och makt ur den formlösa maßan af det privata) tjenar endast att upphörligt reta och öka oppositionen, och att sätta den så kallade härledda, delegerade souverainen (regeringsmakten) och den så kallade ursprungliga souverainen (folksmakten) från början i harneск mot hwarandra; då den ena ej will gifwa, utan att wara i stånd att återtaga, den andra ej lemna, hwad den kan behålla, hwarigenom man således blott inrättat striden i samhället och gjort Revolutionen permanent. Detta är också grundförhållandet i alla de Constitutioner, som sätta en indistinct, maßan representerande så kallad Nationalrepresentation å ena sidan, emot den nakna, uppdragna Regeringsmakten å den andra; ty bägge deßa så fattade samhällselementers natur är endast den ömsesidiga oppositionen. —

Huru skall detta förekommas? Redan enligt den mekaniskformella åsigt af staten, ur hwilken denna theori utgått, skulle kunna swaras: genom delning af de opponerade elementerna. Ty det är bekant, i samma mån opponerade elementer hwar innom sig delas, i samma mån delas, sprides och förswagas sjelfwa oppositionen. Detta leder till läran om hwarannan balancerande och controllerande elementer, så wäl inom regeringsmakten som innom folksmakten t. ex

i förra afseendet till distinctionen emellan Regent och ansvarige Rådgifware eller Ministér, i senare afseendet till distinction emellan Nationalpresentationens elementer, hwilka man t. ex: söndrar i ett så kalladt democratiskt och ett så kalladt aristocratiskt element. Lägger man härtill distinctionen emellan werkställande och lagskipande makt, och den lagstiftande maktens prononcerade gemensamhet för regering och folk; så har man här åtminstone ett articuleradt system, som hwarken saknar sin mångfald eller sin enhet. Det är det ur Revolutionssystemet uppständna eller genom deß modification åtminstone allmännare utbredda Controll-Systemet, som, föröfrigt på olika sätt tänkt och förfökt, ungefär utwisar den politiska theoriens närwarande ståndpunkt, så wida den nemligen in praxi gjort sig gällande.

Wi äro långt ifrån att mißkänna det goda i detta system, eller förneka att det är ett steg framåt, om det också i allmänhet mer blifwit widtaget såsom en utwäg ur Revolutionens labyrinth, än af någon i grunden förbättrad åsigt af staten. Man hör derföre ofta anhängare af motsatta partier till en wiß grad förena sig om detta system, bägge med uppoffring till en del af sitt egentliga tänkesätt, och bägge urskuldande denna inconsequens genom den politiska nödwändigheten, erfarenheten att det ej annorlunda bär sig o. s. w. Anhängaren af den gamla Förstesouverainiteten är egentligen både en ansvarig ministère och folksrepresentationen gramse. Om han skall på något sätt försona sig med dem, så måste man åtminstone medge honom det aristocratiska elementet i representationen; och han har rätt att ur synpunkten af den politiska nödwändigheten lägga wigt derpå. Ty genem denna enda distinction brytes den annars indistincta eller indistinct-representerade maßans nödwändigt negativa förhållande till regeringsmakten, hwilket oupphörligt sätter denna i fara, att kringkastas mellan anarkien och despotismen. Medger deremot förswararen af folkssouverainiteten detta aristocratiska element, så har han för den politiska nödwändigheten i sjelfwa werket redan frångått sin princip; ty endast på den indistincta maßan låter sig hans folkssouverainitet anwändas, och med inskintande af en medellänk emellan regering och folk har denna souverainitet till sitt begrepp som till sin werkan gått förlorad. — Det är således ej under att detta aristocratiska element, — ej en utan twå kammare o. s. w. — nu blifwit den hårdaste stridspunkten, och för regenterna af den wigt, att de ansett deß medgifwande eller nekande i constitutionerna för ett slags criterium om Revolutionen wore upphörd eller permanent. — „Une constitution appuyé sur une aristocratie vigoureuse ressemble à un vaisseau. Une constitution sans aristocratie n'est qu'un ballon perdu dans les airs. On dirige un vaisseau, parcequ'il y a deux forces, qui se balancent: le gouvernail trouve un point d'appui; mais un ballon est le jouet d'une seule force, le point d'appui lui manque. Le vent l'emporte & la direction est impossible." Detta yttrande är af en man, som torde förtjena någon uppmärksamhet *). — Men twisten om en Aristocrati skall wara eller ej uttömmer icke ämnet; serdeles om man endast betraktar den ur synpunkten af så kallad politisk nödwändighet eller nytta. Frågan om werklig enlighet eller icke-enlighet med statens egen idée kan från ingen af statens institutioner afläggnas; Och ur denna synpunkt böra ock ständen i allmänhet betraktas.

(Fortsättn. e. a. g.)

*) Det är NAPOLEONS ord till Benjamin Constant under de 100 dagarna. Lettres sur les cent jours par Benjamin Constant. Minerve Française för Januari 1820.

Om Riksdagar i allmänhet samt om några näste riksdag förekommande ämnen; af Grefwe Fr. B. von Schwerin. Stockholm hos Häggström 1822. 126 sidd. 8:o.

(Fortsättn. fr. N:o 45.)

På detta sätt förmodar sig Rec. hafwa bewisat de åsigter af ConstitutionsUtskottet, och i synnerhet det under sistförledne Riksdag, dem wår Auctor framställer; samt att hafwa motiverat hans billigt yttrade harm och den känsla, som, concentrerad, yttrar sig i deßa rader: „Imellertid ligger nu på Ständernas bord, till deras afgörande näste riksdag, denna efter min öfwertygelse högst wigtiga fråga. — Af deß afgörande beror: om folkets förhållande till sin styrelse skall mer och mer utbilda sig till ett ädelt och moraliskt, eller till ett absolut juridiskt; — om ConstitutionsUtskottet skall fortwara såsom ett annat Rikets Ständers Utskott, förberedande till enkla propositioner, frågor, som Ständerne sjelfwa icke kunna utreda, emedan de öfwerlägga och besluta på fyra serskildta rum; eller om ConstitutionsUtskottet skall bli Rikets Ständers och Nationens Öfwerförmyndare, inför hwilken styrelsen eller den tillförordnade förmyndaren hwart femte år redowisar; om man fritt skall få tala öfwer administrativa grundsatser, eller, såsom det efter wårt grundlagsspråk heter, öfwer Rådgifwarnes rådslag, utan att derföre på förhand afkunna sårande domar öfwer personerne; — eller om man, beswarande Utskottets framställningar, jemwäl i frågor, som röra grundsatser, med Ja eller Nej, skall lik en opinionsnämd, döma öfwer personer, utan att tala om sakerna; om Rikets och med detsamma nationens, riksdag efter riksdag, tillwexande uti insigt af hwad som till rikets sannskyldiga nytta länder, skola i denna insigt finna ett säkrare correctif mot rådgifwarnes möjligen felaktiga åsigter, eller om Rikets Ständer och Nationen, förklarade oförmögne att någonsin inse eller döma öfwer administrativa grundsatser, skola ställas under förmynderskap af ett 24:manna-utskott, som möjligen engång utbildar sig till ett wälfärds-utskott; — af denna frågas afgörande beror, antingen twisten öfwer förståndsåsigter skall kunna antaga en sådan charakter, att derunder känslorna af aktning och tillgifwenhet ej behöfwa lida — eller om Ständerna och nationen skola bli hemska åskådare af ConstitutionsUtskottets handlingar, som i en framtid möjligen, den ena gången ett werktyg i administrationens hand, hånar Ständernas och Nationens rätt, den andra gången förledd af blind passion, eller såld kanske åt främmande magter, blir för ministrarne ett revolutionstribunal, icke mindre fruktanswärdt för Konungahuset än för nationen.“ — Af det ofwanföre sagda torde läsaren inhämta, om deßa alternativer äro blott grundlösa farhågor eller om icke det är skäl, att de fästa kommande Ständers noggrannaste uppmärksamhet.

Den wigtigaste af de Grundlagsfrågor, dem ConstitutionsUtskottet så förberedt, att den wid näste Riksdag med Nej eller Ja skall beswaras, är Representationsfrågan och Förf. har upptagit den till skärskådande, sidd. 77—83. Innan Rec. företager till utredande såwäl Utskottets förslag i detta afseende, som Förf:s anmärkningar deröfwer, anhåller Rec. att så framställa sin åsigt af ämnet. Läsaren skall derigenom få en måttstock, hwarefter han kan säkert pröfwa Rec:s. anmärkningar, och på förhand afgöra om han skall bifalla eller förkasta dem.

Denna fråga har till följe af deß betydelse och intereße för en åt constitutionell construction sträwande tid, på de sednare åren ofta blifwit behandlad och skärskådad, äfwen i wårt fäderneland. Bland alla deßa författare bekänner Rec. att han icke funnit någon, som med så träffande både philosophiska och historiska insigter antydt Representationens, i synnerhet den swenskas wäsende, som Författaren af Förslaget till Manhems Förbundets orga-

nism, hwars skrift, tillfölje af deß något besynnerliga framställningsform, der är lättare att förhåna, än att wederlägga de i den rådande djupa åsigter. Det är också hufwudsakligast i orden, som Rec. från den särskiljer sig *). — Staten eller menniskomångfaldens lefwande sammanhållning till enhet, anser Rec. wara Menskligheten, af deß natur, sjelfnödwändiga medel till deß fullständade utbildning. Men all utbildning sker genom ett förmedlande mellan det närwarande, det förflutna och det tillkommande; liksom all mångfald består i och genom deßa momenters ömsesidiga wexelwerkan på hwarandra. Det förflutna, det närwarande och det tillkommande utgöra således Statens ideala elementer. Hwad det närwarande är, har det blifwit genom det förflutna, som dermed hänwisar detta närwarande på hwad det, i ett tillkommande, skall eller måste söka att blifwa. Der nu Staten i sin helhet uppträder, der är det deßa elementer, eller Statens historiska, werkande och tänkande eller intelligent-moraliska lif, som måste representeras. Denna fordran är bestämdt uppfylld genom den swenska Representationen. Adeln, som till sitt innersta wäsende i grunden af sin mening, intet annat är eller borde wara än en sammansättning af lefwande monumenter utaf den fordra national-äran, den urgamla ädelheten, är således Representant af det förflutna. Tanken eller forskningen, af Lärdomen närd och af Religionen eller Uppenbarelsen rigtad, utgår från det förflutna och öfwerspringer det närwarande för att inträngа i det tillkommande och anwändes i sin högsta potens af de i Staten andeligt syßelsatte eller af de lärde, hwilka sammanfattas under Depositärerne af all lärdoms skönaste blomma

*) Den som icke i sjelfwa boken skulle wilja sammanleta denna Författares statistiska åsigter, kan se dem hopsamlade på ett ställe i denna Tidning för 1821. ss. 117—122.

och frukt: Gudaläran, eller under Presterna, hwilka wäl i wißt affeende äro tjenstemän, men icke bekläda något Statsämbete, utan blott ett gudomligt kall, att genom underwisning och exempel utbreda ljus, tro och kärlek. Alltså representeras det tillkommande af Presteståndet. Allt åter hwad som afser existensens bibehållande och ögonblickliga behof werkar i det närwarande, antingen sålunda att rudimaterier för beståndet frambringas eller också förädlas och wexlattas, och derföre representeras det närwarande af twenne Stånd: af den jordbrukande eller af Bonden och af den fabricerande och handlande eller Borgaren.

All Representation är — detta torde icke nekas — en sinlig symbolisering af något öfwer den liggande öfwersinligt. All Symbol förutsätter alltså en idé, och således måste hwarje symbolisering af Staten, för att wara fullkomlig, representera alla de idéer, som bestämma Statens wäsende. Kunna icke flere sådana Idéer för Statens wäsende uppgifwas, — och Rec. har åtminstone icke kunnat finna flere deducerade, än de ofwannämnde — så kunna ej eller flere RiksStånd gifwas, än de fyra nämnde, — än winklarne i StatsQwadraten — ty hwad eller hwilken idé skulle wäl ett femte Stånd symbolisera? Å andra sidan, så framt ej deßa fyra, statens wäsende constituerande, Idéer symboliseras, så är Representationen icke fullständig. Sådan måste neml. den Representation blifwa, som, enligt flere Theoristers fordringar, endast bygges på begreppet om fast egendom; ty med blott penningeförmögenhet uppnås icke Statens ändamål, som icke är att blott tillwägabringa timlig mälmåga, och derföre kan reglerandet af Beskattningar icke wara det enda öfwerläggningsämnet mellan Konungen och Statens fria Stänger. Kunnigheten och Arbetsskickligheten har, såsom sådan, ingen grundegendom, men utan deßa kan denna icke wärdas, skyddas, förkofras eller deß alster förädlas; deßa hafwa alltså, i dubbelt affeende, rättighet att afgifwa en röst

wid rådslagen om Statens bästa. Egendomsegaren, närmast kännande ögonblickets tunga, ser endast på det närwarande, will i allt afseende bespara sina inkomster, för att genom oblingar föröka dem. De frie Egendomsegarnes meningar måste derföre nödwändigt motwägas, inskränkas och rättas af dem, som hufwudsakligen fästa sin blick på det förflutna och tillkommande.

I hufwudsaken är alltså swenska Folket fullkomligt representeradt. Deß Ståndsinrättning har också småningom utbildat sig sjelf, och ett sådant sjelfständigt, naturligt utwecklande tager icke gerna miste, hwad åter så lätt är fallet med den, a priori det empiriska regulerande, theorien. Och wille man anställa ett ännu ytterligare prof, neml. dermed att man efterser huruwida wår Representation swarar mot de öfriga mest uttänkta theorier för grunden af Representationen, så befinnes den äfwen deremot fullkomligen swara. Att Författarens af Förslaget till Manhems Förbundets Organism, hufwudsakligen med Rec. öfwerensstämmer, är redan nämndt. Han anser att Staten, såsom allt annat i tiden fortlefwande Object, constitueras af twenne motsatser: Realitet och Idealitet, samt att så wäl den reala som den ideala sidan, har sin expansiv- och attractiv-kraft, hwilka, å den förra, representeras af Bondeståndet och Adeln, samt å den sednare af Borgerskapet och Prestestånd-det. — Den redan nämnde Köppen bestämmer att ett inom Staten begränsadt folks elementer utgöras af Kast, Stånd och Embete. Med Kast, menar han, hwad genom födsel och härstamning har sin lefnadskrets bestämd — och det Kastiska i Staten representeras af Adeln. Med Stånd åter förstår han den bestämda syssloättning, som en menniska utför, och sådana endast af sina syssloättningar lefwande medborgare, äro Landtbrukare, Handtwerkare och Handlande, hwilka representeras genom Bonde- och BorgareStånden. Slutligen åter menas med Embete, den i följd af ett främmande uppdrag åtagna werksamhet för ett wißt mål; men som NationalRepresentanterne måste wara frie män och den af Regenten tillsatte Statsämbetsmannen är icke, såsom af förman och styrelsen både till sina göromål och sin existens beroende, sjelfständig. Alltså måste Embetselementet i Staten representeras af sådana, hwilkas werksamhetsmål icke är egentligen af och för Staten bestämdt, utan är öfwer Statens ögonblickliga tarfwor upphöjdt — således af Presterna. — En af Köppens Recensenter bestämmer åter, att hwarje stat har inom sig ett qwantitatift element — hwilket representeras af frie Egendomsegare, Handtwerkare och Handlande: af Bonde- och Borgareståndet; samt ett qwalitatift element — representeradt af Adeln och Prestestånd-det. — Äfwen 1818 års Constitutionsutskottet, som förarbetat wår Representations-fråga, har haft samma åsigt. Det har sett i Staten också twenne Elementer: „det demokratiska elementet, den redbara, eller den reella delen, föreställande samhällets styrka. Den delar sig i Bondeståndets, eller jordbrukets idkare, samt Borgarståndet, eller handelns och näringarnes idkare, och det aristokratiska elementet, den ideala delen, föreställande samhällets civilisation. Den delar sig i Prestestånd-det, eller lärdomens och upplysningens klaß, och i Adeln, eller de yttre wärdigheternas klaß sid. 77)". Slutligen instämmer också i afseende på grunden för wår Representation, Gr. Schwerin alldeles med Rec. och med det inom fäderneslandet redan beståndande. Det heter neml. s. 81. „Jag föreställer mig Staten såsom ett fidei-commiß. Det lefwande slägtet är innehafware af fideicommißet, men har blott njutande rätten. Sådan som det ur det bortgångna slägtets hand mottagits, skall det åt det kommande slägtet afträdas, förbättradt, men icke försämradt. Statsorganismens hela swårighet består i upplösningen af den frågan: huru controllen skall inrättas, att det lefwande slägtet, så litet som möjligt hindradt i sin njutande rätt, icke må träda sina substituerade arfwingars rätt för

nära. Det lefwande slägtet, likasom mången annan fideicommissarius, torde någon gång finna tungt att wara blott förwaltare och functionär, att blott utöfwa en njutande rätt, men icke en egande. Man åberopar sig naturliga rättigheter. Den civiliserade menniskan åberopar också inga för sig men wäl för slägtet. Hon ser i denna allmänna lag: werer till och förröker eder! hwaraf så jordens som deß bebyggares Historia blott är ett echo — som werkat alla hittills timade formförändringar och werkar alla dem, hwilka återstå intill tidens fullbordan — en ordning som gläder henne, då den så kallade naturmenniskan, som skulle wilja hämma tiden i deß lopp, för att njuta, obekymrad om de substituerade arfwingarnes rätt, i denna lag ser ett tunat ok, som han sträfwar att kasta af sig. På hwilken punkt som hellst af en stats bana man står, har man en förfluten, en närwarande och en kommande tid; eller med andra ord, är man sjelf bågkommande, njutande och förutseende. Man åtskilje krafterna, så har man en styrelse, som wårdar kommande slägters rätt, ett folk, som, måttligt njutande, willigt förswarar och förkofrar, och en claß, egande uppdraget att erinra om de bortgångna slägternas mödor och försakelser, om deras bemödanden för civilisation, eller för wetenskap och ära — man har Konung — öfwerhus — underhus, hwilka, för att fritt, det will säga, ädelt, kunna motwäga hwarandra och sämedelst kunna werka för det gemensamma ändamålet, fidei commissets eller statens bestånd, måste en hwar för sig stå på egen grundwal, wara moraliskt fri och werka oberoende, den ena af den andra. En afwikelse från målet är, när Konungen will göra sin person till stat, när adeln icke förkofrar den skatt af ära, som blifwit anförtrodd åt deß wård, när det lefwande slägtet will sig till gagn anwända hwad de fordna slägterna gjort för staten. Dylika afwikelser hända än den ena än den andra; men, när alla känna compaßens bruk, kommer man derföre icke ur kosan." —

(Fortsättn. e. a. g.)

BarnSagor, hwilka äfwen kunna läsas af fullwuxna. Af Hoffmann, Fougué, Arndt, Grimm m. fl. Andra Häftet (med ett coloreradt kopparstyck). Upsala, Palmblad & C., 1822. 190 sidd. 12:o.

Innehåller trenne Berättelser, alla hämtade ur Arndts Kindermärchen: De nio Bergen wid Rambin, — Liljemön, samt Lilla Snöflingan, alla berättade i den naturliga, raska, men äfwen, när ämnet så påkallar, weka och mildt intagande ton, som utmärker denne författare. Deßa Sagor kunna således med all tillförsigt rekommenderas såsom en roande, men tillika bildande och förädlande läsning för Barn och äfwen alla Fullwuxne, som bibehållet en ren fantasi och ett friskt ungdomssinne. — Andra Häftet är bättre öfwersatt, i det att språket är ledigare och germanismer förekomma här mera sällan.

N:o 1 af Swensk Lit. Tidning för år 1823 utkommer Tisdagen d. 7 Jan., hwarefter 2:me N:r hwarje wecka utgifwas efter en i wißa delar förändrad plan, hwarom underrättelse kan inhämtas genom den Anmälan, som finnes införd i samma Nummer, hwilket skall utdelas till pränumeranterne å denna årgång. Tryckningen af de återstående Numrorna för 1822, jemte Bihanget för Dec. månad samt Registret, fortsättes parallelt med den nya årgången och blifwer inom Febr. månads slut fulländad. Pränumeration erlägges i Stockholm hos Hr Mag. Wiborg, i Upsala hos Palmblad & C., med 4 Rd. 24 sk. samt på alla Postkontor i Riket med 7 Rd. 16 sk. b:co.

Swensk

Literatur-Tidning.

N:o 47. 1822

Recensioner:

Om Riksdagar i allmänhet samt om några näst riksdag förekommande ämnen; af Grefwe Fr. B. von Schwerin. Stockholm hos Häggström 1822. 126 sidd. 8:o.

(Fortsättn. fr. N:o 46.)

Man ser således att Förf. är alldeles af Rec:s. åsigt i afseende på grunden för Stats-Representationen, eller att i den bör finnas elementer, som hänwisa på det förflutna, tillkommande och närwarande. Någon torde inwända, att deri är en betydlig divergens, att Förf. uttryckligen bestämmer Styrelsen wara den princip, som är rigtad åt det tillkommande, eller som han säger, „wårdar kommande slägters rätt." Så uttryckt i synnerhet, är Rec. långt ifrån, att mot denna sats wilja yttra en enda anmärkning. Den antyder fast mer, att denna idé om ett tillkommande måste ingå i Representationen, eller att i den måste ingå ett element, hwars charakter är bemödandet för det tillkommande, att således den medborgarclaß, hwars kall i lifwet är, att rigta sina medbröders blick på ett öfwer tidernas fjerran upphöjdt mål, att erinra dem om Försynens ledande hägn, och att utbilda tillwärande slägter för moralisk fullkomlighet, också måste utgöra en nödwändig del af Rikens Ständer. Förf. antyder också detta rent ut, längre ned, då han nämner att bemödandet för civilisation och wetenskap också måste representeras. Efter deßa åsigter torde det synas besynnerligt, att Förf. i afseende på wårt Fädernesland anmärker, sid. 80. „att förändringar i representationen måste ske, är gifwet. Den påkallas af rättwisan och behofwet, såsom Utskottet ganska rigtigt säger." Då de Staten constitueranде idéer, såsom hos oß, werkligen representeras, kan åtminstone Rec. icke fatta hwad det är för ett behof, som påkallar förändring. Man kan dock af åtskilliga Förf:s. fälda uttryck sluta, att det är i afseende på Ständernas construction, som han anser en förändring behöflig. På åtskilliga ställen har Förf. låtit märka, att han anser de fyra Ståndens öfwerläggningar å särskilda rum, eller indelningen i fyra kamrar, wara felaktig. Flere hafwa uttalat samma mening, och Thorild kallade, på sin tid, Rikets fyra stånd för Rikets Obestånd. Rec. kan omöjligen dela samma öfwertygelse

Wid frågornas beredande till bestämdt beslut, genom Utskotten, arbeta Ständen, medelst sina deputerade, gemensamt och likså wid twistiga ämnens afgörande genom Nämnden. Att åter wid Motionernas wäckande och öfwerläggandet om dem, de äro åtskiljde och rådslå hwar för sig, tror Rec. wid närmare begrundande skall synas snarare nyttigt än skadligt, då just derigenom hwarje stånd kan „wara moraliskt fritt och werka oberoende den ena af den andra," hwilket Förf. med så mycket skäl anser som en conditio sine qua non. Alldra minst föreställer sig Rec. att någon öfwerwägande fördel skulle uppkomma derigenom, att, på engelska sättet, wår representation förwandlades till två Kamrar, till ett Öfwer- och ett Underhus. Ty utom det, att derigenom de särskildta elementer, hwilka constituera wåra Ständer och sammanfattade representera hela Folket, uppträda på det sättet i wida mindre gemensamhet med hwarandra, så, då wi icke äro Engelsmän utan Swenskar, och både i moraliskt och politiskt afseende äro bäst belåtne att wara det, torde det icke meddela några stora fördelar att wi kläda oß i engelsk uniform. — Widare har man mot den swenska Representationen anmärkt, att enligt den blifwer ett stort antal Medborgare orepresenterade. I sjelfwa werket är det något meningslöst deri att tala om medborgare, hwilka icke blifwa representerade, ty det är icke medborgare, som, wid Riksmötena, representeras, utan de Medborgare-classer, hwilka representera de Statsidealet constituerande cardinal-ideer: de sammanträda, genom sina ombud, till allmän Riksdag. Finnes det nu deßutom Medborgare i Staten, hwilka ingen särskildt idee representera, så kunna de naturligtwis icke genom sina ombud bilda någon särskildt afdelning i Stats-Representationen. Sådana äro, utom de för werkställigheten af Styrelsens beslut och påbud tillsatte Embetsmännen, (hwilka, neml. i egenskap af Statens tjenare, naturligtwis icke kunna utgöra en del af det fria, oberoende folket), de så kallade Ståndspersonerne, d. ä. ofrälse landtegendoms egare som icke äro bönder, och ofrälse manufacturister och fabriksegare på landet. Uppenbarligen, då deßas yrke är att dels frambringa dels förädla Rudimaterierne för tillfredsställandet af det närwarande lifwets behof, är den idee, som för deßas tillwarelse ligger till grund, genom bonde- och borgareständen representerad, och således är det gifwet, att de i de nämnde Ständen skola ingå eller deltaga i walen af deßa Ståndens ombud, så snart de fordra deltagande i Representationen. Förstode Ståndspersonerna meningen af deras företeelse, så är det troligt, att de icke yttrat denna fordran, men denna mening har först nyligen af en skarpsint och snillrik Författare blifwit antydd *). Få torde hafwa på den fästat tillbörlig

*) „Ett femte slags menniskor hafwa, under de sednare tiderne, börjat uppstå i Staten, som ej i yttre formen tillhört sjelfwa Riksständen, och derföre saknat Representation. Märkwärdigt nog hafwa deßa menniskor fått namn, helt allmänt af Ståndspersoner, liksom i sig innesluttande alla Ständen. Sådan lär ock meningen wara. Ståndspersonen — tro wi — är aningen om det allmännaste lefnadssättet i Staten, om alla fyra RiksStåndens sammangång till werklighet, om den idealiserade Bondelefnaden, hwilken wi förut nämnt. Statsnaturens första grund (Bonden) måste, såsom wi anmärkt, wid statens högsta utweckling återkomma, men återkomma i högre potens. Detta Statsrealismens slutsträfwande är deß idealisation. Ståndspersonen (hwilkens benämning aldeles icke må förblandas med embetsmannen) bör betänka denna höga mening af sin tillwarelse i Staten, och rena sig från allt heterogent; ty detta synes oß i sanning wara begynnelsen af ett nytt Stats-phänomenon, och tiderna sjelfwa skola wäl närmare förklara hwad wi icke

uppmärksamhet. Men så snart deßa Ståndspersoner reclamerat sin Riksdagsmanna-rätt, underskrifwer Rec. alldeles Förf:s uttryck: "fullkomligen gillar jag utskottets idée, att imellertid widga medborgares rättighet att få deltaga i representationen (sid. 80)." Constitutionsutskottet har neml. uppgifwit ett Project till RiksStåndens nya organisation för det tillkommande, hwilket Project, wid nästa Riksdag, definitift med Nej eller Ja skall afgöras. Derföre beklagar Rec. högeligen, att detta Project icke är så utarbetadt, att den som något närmare tänkt öfwer Statsförhållanderne, i sin helhet kan bifalla det, och att ett afslag utaf Projectet wisserligen skall blifwa utropadt, såsom ett prof och ett utbrott af de redan Riksdagsmägsige Claßernas afundsjuka. Dock den, som wet med sig att han will det rätta, bör icke, af en sådan consideration, afhållas från att handla enligt öfwertygelse, och Rec. inser icke, att Ståndeu må kunna antaga Förslaget. Men just derföre torde det wara nödigt, att någon på förhand granskar Utskottets förslag, för att göra allmänheten uppmärksam på Förslagets brister. I det fallet beklagar Rec. att wår Förf. — en man, hwars utsago öfwer alla dithörande ämnen är af så mycken wigt — häröfwer warit så ofullständig i sin granskning. Så widt Rec. förmår, will han söka ersätta denna brist. —

I afseende på den blifwande organisationen af Bondeståndet, har Utskottet föreslagit: „att ofrälse ståndspersoner, egande krono, kronoskatte- samt frälseskatte-hemman, skulle, samfällt med häradets allmoge, få deltaga i riksdagsmannawal samt äfwen kunna wäljas; att hädanefter endast innehafwandet af en beställning i rikets tjenst, och icke, såsom förr, att man innehaft ordinarie beställning i rikets tjenst, skulle göra incompetent till Riksdagsman. — För borgareståndet: att ofrälse manufacturister och fabriksegare på landet skulle få förena sig med närmaste stad och, i mån af erläggande statsafgifter, deltaga i wal af Stadens riksdagsmän, och jemwäl sjelfwa kunna bli dem; samt att ofrälse bergsbruksegare skulle på 230 röster, hwarje röst swarande mot 100 skeppunds stångjerns smide, få befullmägtiga en riksdagsman." (sid. 78). — Häremot tror Rec. ingenting wara att inwända. Genom detta förslag winnes twertom för båda Ståndeu den fördel, att de båda blifwa talrikare till sin personal, hwilket, wid nogare begrundande, i flere afseenden torde synas wara af wigt, och för Bondeståndet särskildt, att det får ibland sig några kunnigare personer, än Bönder i wanlighet, hwilka de kunna förtro sig och icke behöfwa falla i händerna på wisa utan allt Ståndsintreße warande, blott egoistiskt handlande, intrigörer, som det wäl någongång har händt. Det enda wanskliga kunde wara, om de ofrälse Ståndspersonerna, hwilka besitta jord, blefwo så talrike, att de utträngde den egentliga allmogen från Riksdagarne, hwilket på Bondeståndets bildning wisserligen skulle hafwa en mehlig werkan; men en sådan händelse är wäl icke så snart att frukta och kan wäl, genom ett klokt anordnande af walen, förekommas.

Wida betänkligare förekommer Utskottets förslag i afseende på Prestestånden: „att hädanefter endast Ärke Biskoppen skulle wara sjelfkallad; Biskopparne och Pastor Primarius i Stockholm skulle inbegripas bland walda Kyrkoherdar. Prestestånden, finge således 12 Kyrkoherdar mindre än förut, i händelse nemligen Biskopparne blefwo walde. Deremot skulle universiteterna i Upsala och Lund utse twenne riksdagsmän hwardera bland Professorerna af de werldsliga facultéterna och likaledes Wetenskapsakademien sända twenne riksdagsmän, walda bland deß civila, och ofrälse medlemmar (sid. 78)." —

Det som först, wid detta project, faller i ögonen, är att Utskottet på detta sätt; we-

ännu se." — Handlingar till upplysn. i Manhemsförbundets Historia. s. 106.

lat förminska detta redan förut allt för litet talrika Ståndspersonal. Att denna är förringa, följer ej blott af det handgripliga skäl, att wid Riksdagarne Presteståndet knapt har Ledamöter tillräckligt att besätta de särskildta utskotten, utan äfwen af det mera långwäga fundna menotwifwelaktiga, att detta ständ har swårare att bibehålla sin sjelfständiga wärdighet. Det är naturligtwis wida lättare att, på ett eller annat sätt, föra 60 personer bakom ljuset, än 100, att icke tala om det mindre imponerande i medwetandet att man controlleras af några få, än af flere. För det andra, är inskränkandet af Pastoreraes walmöjlighet ett misskännande af Ståndets idé, ty i denna församling måste naturligtwis de, icke af Regeringen utan af menigheten sjelf utwalda och tillsatta Kyrkoherdar, utgöra kärnan och hufwudsaken af Ståndet, hwadan deras antal snarare bör förökas än förminskas. Men lika så wigtigt är det för Ståndets yttre gestalt, att Biskopparna äro integrerande ledamöter af det Ständ, som representerar Kyrkan, emedan Kyrkan construeras icke annorlunda än genom Biskopp och Pastorer. Inconsequent är det också, att bestämma det Erkebiskoppen skulle wara sjelfskrifwen, men ej de öfrige Biskopparne, då bland dem Erkebiskoppen i sjelfwa werket intet annat är än Primus inter pares och har före dem inga högre rättigheter eller skyldigheter. Och möjligtwis skulle det wara att befara, att ErkeBiskoppen starkare må kunna imponera på Kyrkoherdarnes åsigter, då hans mening och det han will genomdrifwa icke modifieras och motwäges af de öfwer allt lyckösökeri, genom deras ställning i Staten, upphöjde Biskopparne. Skall detta Utskottets förslag wara ett utänkt och doldt försök, att underlätta den flere gånger yttrade, endast på afundsjuka grundade, önskan att få Biskoppswärdigheterna afskaffade — ty fick man dem först ur Ståndet, skulle det kanske snart lyckas att få dem från deras löner — så är det lika så illa påfunnet, som menadt. — Hwad åter angår, de

föreslagna tillökningarne i Ståndet angår, så har Projectet att Universiteterne, ur de tre lägre Faculterne, också skulle skicka Representanter, det för sig, att då Universiteterne egentligen hafwa sig uppdraget, att befordra Lärdom och Kunskaper, måste de wäl också hafwa ett ord med i laget under öfwerläggningarne hos det Ständ, som representerar Bildningen och den inre moraliska stämningen; äfwensom, då Universiteterne äro bland rikets största egendoms egare, deras Representationsrätt måste wara gifwen för dem, som grunda denna på besittning af jord. Det enda, som häremot kan inwändas, är att Professorerne, till följe af deras tillsättande och utnämnande, äro i samma prädicament, som Rikets öfrige Embetsmän, hwilka, såsom sådana, icke kunna representera. — Deremot gifwes intet skäl, för Förslaget, att twenne Riksdagsmän äfwen skulle sändas af WetenskapsAcademien, då denna, ursprungligen, blott privata stiftelse och förening af Personer, hwilka drifwa den academiska sysselsättningen med Wetenskaperna, såsom en kisak, nu, genom deß nya Stadgar, gått ut på att uppträda i egenskap af ett riks-Collegium, och således icke, med andra eller högre rättigheter än de öfriga Collegierne. Äfwen torde det blifwa swårt att bestämma, hwarföre WetenskapsAcademien skulle böra deltaga i Representationen mera än de öfriga så kallade Academierna: Swenska, Witterhets, Landtbruks o. s. w. Deremot har Utskottet glömt de fria Konsternes Academi, som är af en hel annan natur; är först en utbildnings-anstalt, liksom Universiteterne, och sedan sammansatt af Personer, hwilka icke hafwa annat yrke än sin konst. Sannerligen skulle det icke hafwa hedrat swenska Nationen, att genom en Konstnärerne tillerkänd representationsrätt, uppenbara deß insigt af den sköna Konstens wäsendtlighet i afseende på Staternas utbildning till ren menskligher.

(Fortsättn. e. a. g.)

I. Handlingar rörande wäcktfråga om jemnkningar i Upsala Kongl. Academis Constitutioner. Upsala, Palmblad & C. 1821. 269 sidd. 8:o.

II. Ett och annat om Corporationer, Privilegier, Nämnd i Domstolar etc. etc. etc. i anledning af Consistorii Academici i Upsala Betänkande om den Academiska Jurisdictionen. Stockh. Nestius 1822. 94 sidd. 8:o.

(Fortsättn. fr. N:o 46.)

Controllsystemet, för sig taget, lider af samma negativitet, som det Revolutionära. Statselementernas sins emellan opponerade rigtning i det senare upphör ej blott genom denna oppositions fördelning i det förra, och bemödandet att motsätta hwarje sådant element sin controll i ett annat leder antingen till en oändlighet af controller, eller ock måste den högsta controllen sjelf blifwa ocontrollerad. Denna sista ocontrollerade makt blir också med det samma stridsäpplet emellan folksmakten och regeringsmakten, hwilket hwardera söker tillrycka sig. Det finns ingen annan utgång ur denna cirkel, än ideen om en sig sjelf controllerande makt, med hwilken idée, som är frihetens egen, wi också ifrån negationer och abstractioner först befinna oß ej blott innom området af det positiva, utan af det företrädeswis reella och positiva.

Staten är, såsom menniskan i allmänhet, genom friheten ytterst en sjelfcontroll. Men att sjelfcontroll är moralisk, och staten derigenom en persona moralis ej i ordets abstracta, utan i deß substantiella mening, — d. w. s. ej såsom ett collectif-namn för en hop individer och ett deraf först sammansatt helt, utan såsom menskliga frihetens till ideén ursprungliga hela, uttryckt i ett allt fullständigare werkliggörande af förnuftets egna allmänna lagar för menskliga sammanlefnad. Det är derigenom som äfwen brottslingen, då staten mot honom wänder sin makt, likwäl, också i sitt straff, måste erkänna att han ytterst endast är sig sjelf underkastad, nemligen det allmänna förnufts lagar af hwilket han också är delagtig. Men det är också derigenom, som staten ej endast är en skydds- och säkerhets anstalt. — Huru skulle den då kunna fordra och bjuda uppoffring af egendom och äfwen af lif, som dock just wore det som skulle skyddas? — Den ligger med det samma till sitt ursprung högre än allt fördrag; ty allt fördrag är till sitt innehåll nödwändigt partiellt, och till sin form beroende af godtycket, hwilket är helt annat än den frihet som genom förnuftet är sin egen nödwändighet. Till en godtyckelig fördragsinrättning ha de samma gjort staten i deß ursprung, som sedermera i deß bestånd endast kunnat fatta honom såsom en twångsanstalt; emedan alla extremer sjelfhämnande öfwergå i hwarandra. — Staten är twertom i sig sjelf och sin allmänna existens förnuftets egen, öfwer allt godtycke upphöjda, substantiella, allt mer i werkligheten sig förklarande form.

I begreppet om sjelfcontroll ligger, såsom i all frihet och personlighet, (hwarigenom hwarje menniska är sjelf-annan med sig sjelf,) en dubbelhet under enheten. Det är den hos hwarje person befintliga dubbelheten af den enskilda och den allmänt förnuftiga wiljan, hwarigenom motsattsen emellan det i och för sig sjelf publika och privata är återförd till sin rot. Staten är å ena sidan (till formen, den juridiska sidan) den prononcerade söndringen mellan båda, då han uttalar den i sig sjelf allmänna wiljan i yttre lagar och inrättningar, och derigenom gör det allmänna och enskilda först hwar för sig werkliga: han är å andra sidan (till wäsendet, den moraliska sidan) enheten af bägge; emedan förnuftet sjelft är fordran af denna enhet hos staten såsom moraliskt subject och hos hwarje subject i staten. Staten är ock derföre ej endast juridiskt bestämbar; utan

deß juridiska och deß moraliska sida förutsätta hwarandra. Och häri ligger otillräckligheten af Controllsystemet såsom sådant. Det måste upphörligt förutsätta den moraliska sjelfcontrollen. Men just emedan denna sjelf redan innefattar, under enheten, tillika den ursprungliga dubbelheten af det i sig sjelf allmänna och enskilda, öppnar den tillika innom sig möjeligheten af den genom staten i lag uttalade juridiska controllen. Statsproblemet i sitt hela är öfwerensstämmelsen af den yttre och inre controllen, *) hwarigenom äfwen den förra ikläder sig naturen af sjelfcontroll, och förlorar sin negativitet. Denna ömsesidiga, fullkomliga öfwerensstämmelse, som på en gång ger den rätta sjelfständigheten både åt det hela och åt delarna, är ej endast genom Lag åstadkommelig, — utan genom Kärlek — genom det af insigten rättfärdigade, i känslan lefwande Förtroendet.

Endast under en sådan åsigt förwandlar sig det i sig sjelft negativa ControllSystemet till något positift, och kan på sålunda wunnen sjelfständig grund upphöja sig till ett Constitutionellt System: en benämning, som det, i sin ensidighet fattadt, ingalunda förtjenar. Begreppet om sjelfcontroll, såsom för staten wäsendteligt, är det ock, i deß eminenta mening, som har satt eller bör sätta Monarkens beslutande personlighet i den constitutionella monarkien **) i spetsen för staten, i helt annan och

*) Man kunde äfwen säga: lagarnas förwandlande i seder — sedlighetens uttryck i lagar.

**) En samhällsform, på hwilken föröfrigt hwarken namnen Monarki, Aristocrati, eller Democrati mer kunna i deras gamla bemärkelse anwändas. Den har i sig upptagit alla deßa former, men såsom momenter; emedan den sjelf är ett nytt, mer omfattande Helt, — en bestämd,

högre mening af statens personliga representant, än han i den på Familjesystemet grundade Feodalmonarkien intog denna plats. I detta begrepp ligger — för statens egen skull — hans okränkbarhet, hans Majestät. — Men i detta samma begrepp ligger ock — genom den lika ursprungliga dubbelhet och enhet, hwilka det innehåller — hans omgifning af answariga rådgifware, som med honom i regeringsmaktens utöfwande utgöra en moralisk person. En inrättning, som först bestämdt urskilst Monarkens privat-person och hans publika person, och åter förenat bägge, då beslutet är ytterst Hans, men för att äga gällande kraft fordrar äfwen inför folket answariga rådgifwares contrasignation. Att wi här med folk ej mena det indistincta aggregatet af de privata, som i det nu förtiden, mest gängse föreställningssättet falskeligen bär detta namn, förstås, efter allt det föregående, af sig sjelft. Wi mena det genom en regering constituerade och innom sig i stånd, corporation, och familj organiserade folket. Att deßa äro de intermediära momenter, genom hwilka staten utbildar sig, ha wi sett. Att de äfwen i den utbildade staten, och af honom ordnade, sätta sig såsom intermediära organisationer, hwarje på sitt nödwändiga sätt uttryckande det hela, är äfwen till en del wisadt. Hwarigenom utrycka de detta hela, så wäl i statens successiva utwickling, som i deß constitutionella bestånd? Derigenom att hwardera af dem innebär en reflex af det helas egen sjelfständighet, och slutar med att ingrediera såsom en organisk del, en mindre organism i statens totala. Bewiset blefwe således fullständigt, om det kunde wisas, att de äfwen i den utbildade staten ej kunna förlora denna reflex af sjelfständighet, af eget ursprungligt lif, utan hwardera innebära något, som staten sjelf såsom sådant förutsätter och erkänner.

egen utweckling af staten till djupare förstånd af sig sjelf.

Detta kan wisas. Det ligger innom området af det af lag ej bestämbara, eller åtminstone blott negatift bestämbara och innefattas, — med serskildt afseende på Familj, Corporation och Stånd, — uti Faderswälde, Police och Heder; hwilka hwardera intaga sphärer, som genom allmän lag ej annorlunda än negatift kunna bestämmas. Det will säga: staten kan wäl bestämma den gräns utom hwilken de ej få gå, t. ex. ej till öfwerträdelse af för öfrigt gällande allmän lag: deremot det positiva af dem, hwarigenom hwardera innom denna sphär uppfyller sitt ändamål, det kan genom ingen allmän lag stadgas, utan måste öfwerlemnas åt Husfadren, åt Corporationen, åt Ståndet, hwilka derigenom i sin mån, såsom af staten erkända moraliska personer utöfwa den sjelfcontroll, hwilken staten i allmänhet för sjelfwa werksamheten af all juridisk controll måste förutsättas. — Deßa i staten nödwändigt ingredierande objecter och deßa deremot swarande subjecter eller moraliska personer swara emot hwarandra och fordra hwarandra. Det är det egentliga bewiset för dem. Ett sådant bewis kan för öfrigt äfwen föras indirect, eller derigenom att man wisar de orimligheter, hwari staten råkar, om han med den juridiska controllen will på en gång utplåna och ersätta den sjelfcontroll, som Familj, Corporation, och Stånd öfwa innom sig genom Faderswälde, Police och Heder. Han stöter här öfwer allt på det juridiskt obestämbara, godtyckliga, hwilket, om han tillegnar sig det, förer till despotiska, och likwäl sig sjelf upphäfwande, åtgärder i alla rigtningar. Hwart statens anspråk på faderswäldet i familjerna skulle leda ligger för en dag. Också existerar detta anspråk blott i en ännu rå och ofullkomlig samhällsbildning, i synnerhet der Stat och Kyrka ännu ej skiljt sig åt, men innebär för öfrigt äfwen i denna råa samhällsbildning deri sitt egit correctif, att i ett sådant tillstånd hwarje godtycke inskränkes af ett annat. Allt hwad i ett utbildadt samhälle kan ha anseende af ett statens faderswälde, förutsätter det egentliga och omedelbara husfaderswäldet och innehålles i författningar, som försäkra det samma, ehwar det behöfwes. (Exempel: Förmyndareförfattningarna.) — Ej annorlunda förhåller det sig med Policen, som, äfwen genom lag obestämbar, har sin sphär i afwärjandet af det skadliga, befordrandet af det nyttiga. Staten öfwar wißerligen i detta afseende och måste öfwa en allmän policemakt, men dennn allmänna policemakt förutsätter redan den enskilda, som innom hwarje mindre krets endast kan med afseende på serskildt modificrade behof och intreßen localt bestämmas, och måste derföre lemnas åt de serskilda menigheternas eller corporationernas genom egen öfwerenskommelse och insigt stadgade ordning, likaledes innom de negativa gränserna af allmän lag. Policen är wäsentligen Menighets- och Corporations-police under Statens öfweruppsigt. — Will staten åter sjelf öfwerallt omedelbart öfwa den samma, så tillegnar han sig onödigt en på den enskilda friheten och wälståndet oberäkneligt inflytande godtycklig makt, som, äfwen utan despotisk affigt, redan genom omöjligheten att under någon allmän regel kunna uppfattas, i sin enskilda tillämpning blir förtryckande. — (Om skilnaden mellan Corporations-organisationen i stad och på land, se nedanföre). — Heder, objectift betraktad, är det erkända medborgerliga wärdet, subjectift betraktad, det sinnelag och tänkesätt, som i affigt och handling uttrycker den medborgerliga wärde. Detta wärde wisar sig i ett samwetsgrannt uppfyllande af den medborgerliga werkningskretsen, hwilken werkningskrets åter genom sin beskaffenhet ordnar sig in i någon egen sphär af det allmänna medborgerliga lifwet. Från denna egna sphär — från medborgarens omgifning innom den samma — från förmäns, medarbetares, undergifnes wittnesbörd, och från alla deras, som falla innom hans werkningskrets, utgår äfwen nödwändigt och grundlägges med insigt det erkännande, som

utgör heder; och i beskaffenheten af detta erkännande, i de fordringar det förutsätter, den frivilliga belöning det ger, visar sig ock denna egna medborgerligas sphärens, eller i allmänhet ståndets, moraliska sjelfcontroll och anda; och det blir i mån af dennas kraft och renhet eller dolskhet och förderf sjelft af de öfriga hedradt eller föraktadt *). Till hedern kan statens juridiska sida endast förhålla sig negatift. Den kan utmärka deß plats med det samma den föreskrifwer de medborgerliga skyldigheterna, den kan bestämma de gränser innom hwilka deß fordringar gälla, och utom hwilka de ej få gälla, utan att hederskänslan, sjelf med det samma wanartad, leder till lagbrott. Det positiva af hedern, så wäl i sinnelag som erkännande, är moraliskt och måste göra sig sjelf.

*) I allt detta ligger äfwen uti Domstolswäg skälet, hwarföre Jurymän helst böra wälja af den anklagades stånd, der ibland hans likar, genom nogare kännedom af hans hela werksamhet och förhållande, närmaste sphären för hans heder (liksom hans yttre sammete) lefwer. — Hufwudskälet för Jury är ett skönt, ja sublimt motif — det är aktning för personligheten, äfwen i den anklagades person, hwilken aktning bjuder anwändandet af alla medel till tillfridsställandet af hans egen subjectiva öfwertygelse, att han med rätta och full kännedom är funnen skyldig eller oskyldig. Det tänkligaste, sig sjelf erbjudande medlet dertill är, att denna factiska frågas beswarande öfwerlemnas (i det wal af jurymän, som den offentliga magten gör, ty i sitt eget wal af jurymän bör den anklagade naturligtwis wara obunden af allt annat än af sitt förtroende och allmän medborgerlig qualification hos den walda) åt deras subjectiva öfwertygelse och sammete, hwilka med den anklagade ingrediera i samma stånd, eller med honom utgöra samma moraliska person i staten. —

Endast med förutsättande af denna hederns fria bord innom hwar medborgerlig sphär kan staten sjelf äfwen förhålla sig till den positift, genom ett eget högtidligt erkännande, och utdelande af hedersbelöningar. Förfar den annorlunda, will en regering omedelbart skapa hedern, så ger den hedersbelöningar utan heder; och ingen ting angriper mer statens moralitet. — Så mycket om den sanna hedern. Den falska, den må komma af en Despots gunst eller Maßans blinda rörelser, kan man lemna åt gunstlingar eller nouvelliser att efter förtjenst upphöja.

Då wi charakteriserat Familj, Corporation och Stånd, genom Faderswälde, Police och Heder, ha wi angifwit hwad som mest och företrädeswis, ej hwad som uteslutande utmärker hwardera. Ty då hwarje af deßa samhällsmomenter innehålla hwarandra och derigenom hwar på sitt sätt uttrycka det hela, så måste de äfwen innehålla hwarandras charakterer, fast underordnade hwarderas hufwudcharakter. Så är husfadern naturlig representant och målsman för sin familjs heder, och handhafwer äfwen innom densamma policemakten; men bägge dera i följe af faderswäldet. Corporationen öfwar i flera afseenden en slags faderlig försorg t. ex. i bestämmandet och meddelandet, under statens uppsigt, af den underwisning, hwilken för ernåendet af den serskilda skicklighet, som är deß föremål, erfordras — i omsorgen och understödet för fattiga medlemmar o. s. w. Den har sin heder i uppfyllandet af sin plats i det hela; men allt detta beror på iakttagandet af deß egna ordning och inre police. Denna kan åter ej wara det förnämsta för Ståndet, emedan all police, och med det samma all mindre corporation, är bunden wid locala förhållanden, öfwer hwilka ståndet — bestämdt genom arbetets fördelning i stort för hela samhället — är upphöjdt. Deß förnämsta band ligger just derföre i ett mot deß sanna bestämmelse swarande sinnelag och tänkesätt, eller i Heder.

(Fortsättn. e. a. g.

Swensk

Litteratur-Tidning.

N:o 48 1822.

Recension:

Om Riksdagar i allmänhet samt om några näste riksdag förekommande ämnen; af Grefwe Fr. B. von Schwerin. Stockholm hos Häggström 1822. 126 sidd. 8:o.

(Fortsättn. fr. N:o 47.)

Mer i ögonen fallande fleft, är Utskottets förslag i afseende på Riddarskapet och Adeln: „att representationsrättigheten genom fullmagt för ändra ätter skulle upphöra, och att flere ätter skulle förena sig om en representant. Utskottet nämligen tror, att genom minskning af riddarhusets personal, riksdagsärenderna skulle kunna skyndsammare behandlas.“ — Häröfwer yttrar sig Förf. med sin wanliga träffande egentlighet, sid. 79. „Bland deßa föreslagna ändringar är reductionen af Riddarhusets personal, den, som i werkställigheten företer största swårigheten, så wida man anser sjelfständighet hos en medlem af Riddarhuset höra till hans charakter. Den första och den swåraste frågan att upplösa, wore denna: i hwilken ordning skola ätterna indelas till förrättande af walen? Allmogen wäljer härads wis; borgareståndet har bestämda wistelseorter i städerna; presterskapet wäljer stiftswis. Skulle adeln wälja länswis, torde Småland förmodligen sända flera riksdagsmän än alla sex norra länen tillsammanstagna; skulle de wäljande indelas efter matrikeln, så skulle kunna hända, att t. ex. åtta ätters hufwudmän, hwilka egde att sända en representant, bodde i åtta serskildta län; skulle de obesutna ega lika rösträttighet med de besutna, så skulle kunna hända, att de sednare blefwe från förtroendet uteslutna, och att Riddarhuset komme att utgöras af de obesutnas, sannolikt mest i rikets tjenst stående, chefer. Consequentast wore wißerligen om först och främst den sats är rigtig, att Riddarhuset och jemwäl nationen winner på förminskning af deß personal, och, om sedan den definition är rigtig, att adeln representerar den yttre wärdigheten: att man gjorde den individuella yttre wärdigheten till wilkor för både walrättighetens och representations-rättighetens utöfwande; och att man derföre stadgade: det ingen finge wälja, som icke wore Riddare, och att ingen kunde bli wald, som icke wore Commendeur af någon Orden, eller åtminstone innehade en förtroendes post, från hwilken regen-

ten kan honom entlediga, när han pröfwar rikets tjenst det fordra. Skulle i en framtid en än större inskränkning af Riddarhusets personal pröfwas nödig, för att kunna med en större skyndsamhet bedrifwa riksdagsärenderna, så kunde man stadga, att inga andra än rikets herrar, eller dem Konungen hedrar med titeln af sina fränder, skulle få sitta på Riddarhuset."

Till deßa Förf:s inwändningar will Rec. bifoga följande. Om Adelns Representanter skulle wäljas, så uppkom den besynnerliga händelsen, att i det ögonblick Adeln uppträder såsom Stånd, således då den wäl egentligen i sin genuina gestalt borde wisa sig, framträder den dock annorlunda än deß historiska wäsende bestämmer. Såsom Representant af Statens fordna ära, såsom Monumenter af forntida bedrifter, är Adelskapet grundadt på Börd och Anor, och der deßa finnas, der är Adelskap och Rättighet till alla Adelskapets prärogativer. Widare, så snart Riddarhusets Personal skulle wäljas, så är det naturligt, att den icke egentligen uppträder såsom Män för sig utan såsom Ombud för wisa Committenter, hwilka då lika naturligt wäl måste ersätta kostnaderna för detta utöfwade Ombudsmanskap. Dermed måste uppenbarligen den rena adliga principen, att, i det wigtigaste ögonblicket, arbeta för Fäderneslandets bästa, endast för ärans att dertill hafwa medwerkat, utan afseende på ögonblicklig ersättning för den, i detta afseende, gjorda uppoffringen wara alldeles förswunnen — och dermed är Adeln i sin innersta rot maskstungen, fördärfwad och förstörd, så att det sedan icke skulle kunna wäcka någon förundran, om man äfwen hos oß fick se Judar, ja Muhammedaner och Hedningar, endast och allenast genom ocker och procenteri förwärfwa adeligt wapen, hwilket annars icke i Spanien, i Frankrike, i England eller i någon constitutionell Stat, utan blott i Tyskland kunnat ske, der egentligen intet begrepp om andan af constitution och ett sjelfständigt folk hunnit stadga sig.

Har det lyckats Rec. att tydligt uttala

sina åsigter och fullständigt utweckla de resultater, som otwunget följa af wår Auctors principer — ehuru han wißerligen behandlat Representations-frågan flyktigare och mera i förbigående, än den i anseende till sin wigt förtjenar, så hoppas Rec. att det skall wara tydligt, dels att flere bland de af Constitutions-Utskottet föreslagna ändringar icke äro antagliga, dels att wår swenska Representation icke behöfwer någon förändring, utan blott en, efter de redan förhanden warande grunder, utförd utwigning, för att tillfredsställa de hittils orepresenterade Medborgares kraf att också så deltaga i rådslagen om Fäderneslandets bästa. Till och med de fyra Ståndens på fyra särskildta rum utöfwade öfwerläggningar torde icke påkalla någon förändring, helst om ständen fatta det beslut, som de genast, utan någon förutgående behandling af Constitutions-Utskottet kunna fatta, och som hela andan af wår Constitution, grundad på den widsträcktaste publicitet, länge påkallat, det neml. att göra sina öfwerläggningar offentliga, och tillbjuda hwem som helst det önskar, att dem åhöra.

Fjerde Afdeln. handlar **Om wåra industriella och financiella förhållanden, samt om skatterna** (sid. 83 — 115). Förf. börjar denna Afdelning med följande anmärkning: „En nations enda rigtiga och sanna financiella förhållande måste wara grundadt på deß näringars förmåga och behof, och efter deras beskaffenhet måste också de bidrag mätas, som staten af medborgaren fordrar. Under sakernas naturliga eller wisligt ledda gång, bestämmer näringarnas tillstånd sjelft och ensamt det financiella förhållandet. Genom krig och derigenom föranledda owanliga utgifter, hwilka, om de ej genom gjorda besparingar kunna bestridas, nödsaka till så kallade finans-operationer, rubbas det naturliga förhållandet. — — — När sansningen återkommit, borde anmärkningarne blott åsyfta rättelse för framtiden, men ingen retroactiv werkan. Det är en helig pligt, att så fort som möjligt återföra sa-

kerna i deras naturliga skick. — — Man har gjort penningen till alla arbetens och tings wärdemätare. Penningen har blifwit ett allmänt, öfwer hela werlden antaget, mått. Det bestämmer sig således också sjelft, eller, hwad som är detsamma, det bestämmes af allmänt existerande förhållanden. Genom så kallade finanseoperationer förändras måttet willkorligt. Det förkortas, när man låter ana en penningerikedom och en tillgång, som icke är sann. — — Måttet åter förlänges; när man låter rikedomsskenet förswinna; warornas och fastigheternas wärden, folkets wälstånd och trefnad, ja! menniskornas dygder och laster, wärla under dylika wärdemätarens willkorliga förändringar, likasom kropparnas skuggor minutligt wärla från solens uppgång till deß nedgång. — — — Penningerikedomens bedrägliga sol, som i 20 år stått öfwer Sweriges horizont och förwillat så mångens syn, är nedgången. Flärdens period är också förbi. Nationen i allmänhet är åter, hwad den förr warit, penningfattig. Nu återstår blott, sedan måttstocken på wårt arbete och wår förmögenhet blifwit justerad, att också justera wåra förhoppningar, wåra njutningar. Näringarnes närwarande belägenhet, wisserligen icke i Swerige allena, wittnar för rigtigheten af den ofwan uppställda sats, att de industriella och financiella förhållandena icke böra åtskiljas, när styrelsen will gifwa ledning åt krafterna, hwilket den åter, om ej directe, dock indirecte, genom beskattningen gör och måste göra. På 30 år har icke allenast födoämnenas, utan äfwen all annan, production märkeligen stigit. Likwäl är öfwer hela Europa de närande klassernas betryck nu wida större än det war för 30 år sedan och större hos oß än det någonsin warit, sedan de får, som Carl XII:s regering och död förorsakat, hunnit läkas (s. 86)." — De omständigheter, hwilka werkat denna förlägenhet äro: „Myntets och creditens nuwarande beskaffenhet; och swårigheten för den producerande, att i penningar förwandla sina waror (sid. 89)." De förändringar hwilka i afseende på Myntet kunna göras, uppgifwas wara antingen: låta Banken sluta med med sin rörelse och liquidera sina creditorer i mon af tillgångarne; eller „låta Banken göra enhanda operationer med dem, som Banken förr gjort, och dem man, ehuru origtigt, kallat för realisationer, emedan de i sjelfwa werket icke woro annat än accorder, träffade med creditorerne, efter hwilka accorder Banken åter, på sätt som förut begynt, sin rörelse (sid. 92)." Sedan olägenheterna och swårigheterna af båda deßa föreslagna anstalter till myntets stadgande blifwit ådagalagde, uppgifwes ännu ett tredje förslag, det neml. att lemna Bankens förhållande till sina creditorer och debitorer outredde, men emellertid uppgifwa, bestämdare än hittils, grunderna för en framtida definitif liquid, samt låta de partiella liquidationerne föregå den allmänna. Och till att styrka detta förslag, anföres ett utdrag af det Memorial Förf. år 1818, i sitt ståndS Plenum, uppläste, såsom Anmärkning wid då warande BancoUtskotts Project (sid. 95—104). — Men angelägnast af allt anser Förf. wara att införa ett ordentligt HypotheksSystem, för att hindra Landtegendomarnes Capitalwärde rent af förloras, hwaraf en allmän oreda och ett allmänt elände skulle blifwa följden. Måttstocken för fastigheters capitalwärde tror Förf. böra fastställas i Silfwer, och denna måttstock bestämmas efter antalet af tunnor Spannemål, som en Arrendator skulle för egendomen kunna gifwa, och hwarje Spanmåls tunna, efter medelpriset under 200 år, wärderas till 5 lod eller 2½ R:d. i Silfwer. „Jag tror, att hela hypotekswärden bör lemnas åt länscontoren. Jag tror äfwenledes, att de mot hypothek af jord utställda skuldebref, hwilkas allmänna curs man will befordra, borde lyda på 1000 och på 500 R:dr i silfwer. Skuldsedlarne, eller pantbrefwen, påtecknas i länscontoren till hypothekets uppskattningswärde och till utgående numror. Mer behöfwer långifwaren icke känna, för att kunna bedöma pantbrefwets capitalwärde. Pröfningen af den frågan: huruwida räntan kommer att ordentligen utfalla/

beror af sedelutgifwarens personliga credit. — Men äfwen i detta afseende wore nyttigt, om ränte-liquiderna bestämdes efter den i hwarje ort mest allmänna penningomsättningstiden (s. 107)." Widare föreslår Förf. 1) Bör den Spanmål swenska Jordbrukaren har att afsätta, genom inre godhet göras begärlig för utländska köpare. 2) Böra stora Magaziner, tjenliga för längre tiders upplag, beredas längs rikets westra kust. 3) Bör Spanmålen göras tjenlig till upplag; bör wara torr. 4) Böra, när afsättningen är ojemn, och capitaler till upphandling på längre tids speculation icke finnas i en hand, anstalter göras, att producenten och köparen för export måtte gemensamt werka för ändamålet. Således att nederlagsmagaziner för exportabel Spanmål inrättas. 4) Bör Producenten få utgöra sina bidrag till Staten i det arbete, som han förmår göra, och i de waror, som han förmår och är i tillstånd att tillwerka.

Rec. har blott troget anfört hufwudmomenterna af Förfs åsigter utaf medlen till lindring i den allmänna förlägenheten, utan att wid dem tillåta sig en enda erinran. Ty Rec. bekänner upprigtigt, att han icke tilltror sig äga nog insigt i detta ämne, för att deröfwer fälla något pålitligt omdöme. Och han är denna bekännelse så mycket mera utan twekan, som han erinrar sig Axel Oxenstjernas ord, att ehuru han i 40 år studerat Financeläran, war han dock lika perplex i anseende till den materien, som förut. Hwad en så stor och djuptänkande StatsMinister icke kunde reda, det må wäl alltså Rec. med skäl lemna derhän. Och då man aldrig rätt kan omfatta ett ämne, som man icke begriper, är det naturligt, att den nu ifrågawarande afdelningen af Gr. Schwerins skrift är den enda, för hwilken Rec. icke kunnat fatta något egentligt intreße, ehuru han äfwen här många gånger blifwit frapperad af de inströdda, djupträngande, mera allmänna anmärkningarne, af hwilka Rec. icke kan afhålla sig ifrån att anföra den så högst innehållsrika, med hwilken afdelningen slutas.

"Man war billig och tolerant i Europa, så länge man i America, Asien och Afrika hade trälar till millioner, som arbetade, för att göra möjligt för en del af det wanlottade Europas inbyggare att waggas till slummer i Asiatisk yppighet. Trälarne i de andra werldsdelarne göra sig fria, den ena efter den andra; nu blir ordningen för Europas jordbrukare och näringsidkare, att bli trälar under guldets och silfrets egare, om ej lagstiftningen skulle träda emellan och bjuda, att hwar och en skattskyldig erlägger sitt bidrag till staten i den wara, hwaraf hans effectiva förmögenhet består, och som hans arbetsförmåga kan tillwägabringa (s. 115)."

Femte Afdeln. (sid. 116-123) handlar om Justitie-Ombudsmanna-Embetet. Innan Rec. företager sig någon pröfning af de åsigter Förf. framställt af detta wigtiga embete, tror han, för att hafwa någon grund för sin granskning, det wara nödigt att tillse, hwad Regeringsformen derom förordnat och bestämt. — Riksens Ständer — heter det der, §. 96 — skola wid hwarje Riksdag förordna en för Lagkunskap och utmärkt redlighet känd man, att, såsom deras Ombud, efter den Instruction de för honom komma att utfärda, hafwa tillsyn öfwer Lagarnes efterlefnad af Domare och Embetsmän samt att wid wederbörliga Domstolar i laga ordning tilltala dem, som uti sine embetens utöfning, af wäld, mannamon eller annan orsak, någon olaglighet begå, eller underlåta att sina embetspligter behörigen fullgöra. — Denne Riksens Ständers JustitiäOmbudsman wäljes af Riksens Ständer genom Tolf af hwarje stånd särskildt för tillfället nämnde Electorer, hwilka till detta wals förrättande sammanträda samma dag, då de af Ständen blifwit utsedde, och skiljas ej åt, förr än walet fulländadt är &c. (§. 97). — Justitiä Ombudsmannen må, när han det nödigt anser, kunna öfwerwara Högsta Domstolens, Rikets Allmänna Ärenders Beredning, Nedre Justitiä Revisionens, HofRätternes, Collegiernes och alla lägre Domstolars öfwerläggnin-

gar och beslut, dock utan rättighet att sin mening derwid yttra, samt ega tillgång till alla Domstolars, Collegiers och Embetswerks Protocoll och Handlingar (§. 99). — Honom åligge, att wid hwarje Riksdag till Rikssens Ständer aflemna en allmän redogörelse för sin förwaltning af det honom förtrodde Embete, samt deruti utreda Lagskipningens tillstånd i Riket, anmärka Lagarnes och Författningarnes brister och uppgifwa förslag till deras förbättring. Ware han ock skyldig att, emellan Riksdagarne årligen ett Utlåtande öfwer deße ämnen genom trycket kungöra (§. 100). — Om antingen hela Konungens Högste Domstol eller af deß Ledamöter en eller flere funnes hafwa af egennytta, wrångwisa eller försumlighet, så orätt dömt, att derigenom någon, emot tydlig Lag och sakens utredda och behörigen styrkta förhållande, mistat eller kunnat mista lif, personlig frihet, ära och egendom, ware Rikssens Ständers Justitiä Ombudsman pligtig, att inför Riks-Rätt den felagtige under tilltal ställa (§. 101). — Inför Riksrätt tillhör det äfwen Justitiä-Ombudsmannen att den af Konungens Rådgifware tilltala, som Constitutions-Utskottet finner uppenbarligen hafwa handlat mot Regeringsformen (§. 106). — I den af Rikssens Ständer, till Tryckfrihetens wårdande, tillsatte Committé bör Justitiä-Ombudsmannen wara Ordförande §. 108).

Förf:s idé om naturen och wäsendet af det i frågawarande embetet är uttaladt med följande ord: „Motiverna för embetets stiftande lågo i lagstiftarens åsigt af naturen af den controll, hwarigenom han ansåg återfall till enwälde säkrast kunna förekommas. — — Styrelse- och Domaremagterna hade blifwit åtskilda. Att de icke frimilligt skulle förena sig till wåda för folkets säkerhet och trefnad, det war hwad som skulle förebyggas. Domaren kan såsom menniska och undersåte wara blottställd för frestelser, som ingen Konung kan kännas wid. Konungens legitimitet hwilar på

grundwalen af egen och folkets dygd; domarens på grundwalen af fullmagter. Han kan glömma att det war för folkets säkerhets skull och icke för hans enskilda, som en rälinie blifwit dragen mellan styrelse- och domare-magterna. Att i en hand förena magter, som Lagstiftaren fann sig böra åtskilja, sedan han högre stegrat båda, kan aldrig falla en Konung in, men wäl någon gång domaren, att från domarebordet skjuta, hwad som blifwit på detsamma nedlagdt; och, anseende sig trygg, när Konungen befaller och handlar, sig oantastelig, för det att Konungens åtgärder äro mot åtal fredade, kan han obetänksamt bereda ett den styrande magtens inflytande på domaremagten, af wida wådligare följder för folkets trefnad, än någon despotism kan bli. Derföre måste, utom den controll på domaremagten som Konungen för sitt namns och sin regerings äras skull utöfwar, en annan controllerande autoritet af folket, för deß säkerhets skull, tillsättas. 1809 års Ständer kunde det icke heller undfalla, att ett folk, som mer än en gång genomgått alla skiften af frihet, sjelfswäld och enwälde, hos hwilket derföre någon fallenhet kunde förmodas att lätt låta sig föras från en ytterlighet till en annan, för hwilket ordet grundlag war ett obekant ord, sent skulle lära sig wärdera rättigheter, gifna till wärn mot magternas mißbruk, och än sednare lära sig begagna sina rättigheter med wärdighet. Han dömde, att, för en tid åtminstone, en föresyn i medborgerlighet kunde behöfwas; en man, hwilken det såsom pligt ålåg, att röja bristerna i Statens offentliga lif och att utöfwa en rättighet, som mången ännu icke förstod och mången annan icke egde mod att göra gällande. Och ändtligen, då Rikets Ständer utgöra en del af den lagstiftande magten, men icke oftare än hwart femte år sammanträda; då petitionsrättigheten icke blifwit nationen förunnad, deß angelägenheter och känslor blott genom enskilda röster kunde nämnas och uttryckas, blef det nödwändigt att constituera en

auctoritet, med åliggande, att emellan Riksdagarne hos nationen uppehålla begreppet af constitutionell stat, att wärda de nationella rättigheterna, i händelse de mot enskilda skulle kränkas, samt att underrätta nationen och Rikets Ständer, om hwad som till lagstiftarens kunskap komma borde (s. 116—118)."

Öfwerensstämmer denna åsigt med den i Grundlagen gifna bestämning? — Wißerligen tyckes, wid första anblicken på denna sednare, som om Justitiä Ombudsmannens function wore blott och bart juridisk. Och knapt är det något, som så tydligt ger tillkänna, att 1809 års Lagstiftare icke gjorde sig klar reda för hwad de med stiftelsen af detta embete menade, som just denna obestämdhet i angifwelsen af deß wäsende och skyldigheter, hwilken också tyckes hafwa förledt ej blott allmänheten, — hwilken aldrig kunnat hittills inse hwar gränslinien ligger mellan Justitiä Ombudsmannens och Justitiä Canzlerens befattning — utan äfwen den mannen sjelf, som hittills öfwer ett helt decennium beklädt detta ärofulla kall. Af hans, tid efter annan, utgifna berättelser märker man, att han werkeligen icke ansett sig såsom annat än en juridisk Controlleur, hwadan deßa berättelser endast äro uppfylda med ämnen, som höra till juridiska området, och derföre till det mesta förlorat allt intereße. Wißerligen tyckes det af Regeringsformens 96 §. som om det hufwudsakligaste af JustitiäOmbudsmannens befattning wore juridiskt; men då man besinnar, att det tillhör JustitiäCanzleren att upptaga och låta tilltala hwarje Domare för de embetsfel, öfwer hwilka, i behörig ordning, klagas, så torde det blifwa tydligt att JustitiäOmbudsmannen, såsom Regeringsformens d. ä. den bestämda moraliska känslans organ, utan föregående anklagelse, bör anmärka hwarje handling, hwilken, såsom egennyttig, wrångwis, försumlig, icke owäldig, sårar hans sedlighets begrepp, och hwilken handling blifwit utöfwad icke blott af Domare, utan af alla öfriga Statens Embetsmän. Ty ehuru det är

ett bland hans åligganden, att utreda Lagskipningens tillstånd i Riket, har han dock icke allenast att waka öfwer Lagarnes — således så wäl öfwer Civil- och CriminalLagens, som öfwer Grundlagens — utan tillika öfwer alla andra, icke-juridiska förhållanden afseende, Författningars efterlefnad. Det är således, åtminstone för Rec., klart, att så wida man ej will påbörda 1809 års Lagstiftare det besynnerliga och tomma infallet, att med det nyinrättade JustitiäOmbudsmans-embetet blott fördubbla det sedan länge existerande Justitiä Canzlersembetet, så måste det förra wara något annat än det senare. Alltså då detta är blott och bart juridiskt, så måste det andra icke wara egentligen juridiskt. Meningen med JustitiäOmbudsmannen måste alltså wara den, att uppställa en Controlleur öfwer den jemna utwecklingen af det nationella lifwet, i den nystiftade Constitutionens anda, och då denna anda såsom ofwanföre är wisadt — sjelf endast är moralisk och endast moraliska band och controller medgifwande, måste detta embete således i grunden wara blott ett rent moraliskt. Derföre har också, enligt Regeringsformen, Justitiä-Ombudsmannen ingen Domsrätt; det tillhör honom blott, att uttala hwad som widrigt synes mot hans inre sedliga åsigt af Lagens mening.

Denna betydelse af JustitiäOmbudsmanna-embetet, genom hwilken det först får oförneklig wärdighet och kan synas som ett werkligt ombudsmannaskap för den Lagstiftande Makten — då åter hwarje juridiskt embete naturligtwis är den Lagskipande Maktens organ — har först Grefwe Schwerin utwecklat. Och werkligen, ju mer man öfwertänker Regeringsformens stadganden, ju mer måste man inse rigtigheten af denna utweckling, som ökar de många förtjenster Grefwe Schwerin redan har om fäderneslandet. Bygd på denna utweckling är också bestämningen af hwad JustitiäOmbudsmannen är, lika förträfflig. Han är, säger Förf. „mer än blott Fiscal på domare-embets-

och tjenstemän, mer, än blott sakförare inför Riksrätten, mer, än blott biträde åt enskild man, som klagar öfwer sig tillfogad oförrätt *). Han är den embetsman, tillförordnad af nationens ombud, som det åligger att taga kännedom af alla brister, till hwilkas afhjelpande Ständerne, såsom deltagande i lagstiftande makten, kunna medwerka, åt hwilken de för detta ändamål beredt tillgång till alla embetswerks protocoller och handlingar, samt tillfälle att genom resor lära känna landet. Han är föredragande inför Ständerna i de mål han såsom bristfulla anmält. Hwad Konungens Ministrar äre, i afseende på Staten, det är han, till befordrande af den medborgerliga trefnad, som folket genom eget bemödande kan uppnå. Han är folktribun, men utan att behöfwa wara en romersk. — — — Honom åligger, att årligen genom trycket kungöra ett utlåtande, ämnadt att hos folket underhålla den glädjefulla känslan, att inför lagen ingen skilnad till personer mer finnes; det tillhör honom, att hos sina medborgare utbilda detta högre deltagande i fäderneslandets angelägenheter, i hwilket constitutionen eger sin säkraste garantie och en ädel Konung sin högsta belöning. ———— JustitiäOmbudsmanna-embetet är ett embete, som får sin wigt, sitt wärde och sin ära genom personen, som beklädet det, ty, säger Lagstiftaren, den man, som Rikets Ständer dertill utse, skall wara känd för lagkunskap och utmärkt redlighet (sid. 119. 120. 121)." —

Den egentliga meningen af detta stadgandets första hälft har Förf. icke närmare utredt, och det är en werklig brist, den alltså Rec. anser sig skyldig att, så godt han förstår och kan, uppfylla. Då, såsom ofwanföre blifwit bewisadt, detta embete hwarken till sitt

*) Detta menar Rec., så wida han kan begripa Regeringsformens mening, att JustitiäOmbudsmannen — såsom beklädande ett från JustitiäCanzleren afskildt embete — absolut icke bör wara.

wäsende eller till sin utöfning, är ett juridiskt embete, tyckes det wara klart, att lagen icke förutsätter, såsom ett oeftergifligen nödwändigt wilkor hos den, som skall bekläda detsamma, att han skall ex professo wara Jurisconsult, eller att han skall hafwa drifwit ett ordentligt juridiskt studium och undergått en juridisk examen. Med Lagkunskap kan således icke här menas annat, än den allmänna bekantskap med fäderneslandets Lagar, som ingen bildad man bör eller kan wara förutan. — Att werkeligen Lagstiftaren intet annat åsyftat, blir klart, om man jemför hwad Grundlagen om JustitiäOmbudsmannen bestämmer: att han skall för Lagkunskap wara känd, med föreskriften i afseende på Ledamöterne i högsta Domstolen, der det i §. 17 heter, alt de skola wara „lagkunnige män, hwilke fullgjort hwad Författningarne föreskrifwa dem, som uti Domare-Embeten må nyttjas, samt i sådane wärf ådagalagt insigt, erfarenhet och redlighet." Här fordras — och med skäl — uttryckligen fulländandet af det juridiskt wetenskapliga Studium och den rent juridiska banan. Hade något sådant warit i fråga med afseende på Justit:äOmbudsmannen, så hade Lagstiftaren icke, utan att begå en stor wårdslöshet, försummat att om honom anwända samma termer. Det förekommer också i hela Constitutionen icke mera än ett enda ställe, som tyckes gifwa stöd åt den meningen, att JustitiäOmbudsmannen borde wara egentlig Jurist, och det är 108:de §, der det, i frågan om TryckfrihetsCommitteen, heter: „Deße Committerade, hwilka två, utom JustitiäOmbudsmannen, skola wara Lagfarne."

Men att ej tala om, att här ej anwändas samma termer, som wid frågan om JustitiäRåderne, så förekommer i samma §. något längre ned, ett uttryck, som skingrar den förmodan man af det föregående kunnat hämta. Det säges neml. att wid afgifwande utlåtanden öfwer en till Committeen insänd skrift, „skola JustitiäOmbudsmannen och minst Trenne Committerade, hwaraf en Lagfaren," wara

tillstädes. Ty wißerligen behöfdes icke detta stadgande, om det wore förutsatt som ett oeftergifligt wilkor, att JustitiäOmbudsmannen genom öfning i advocaturen och wid domarbordet skulle hafwa förwärfwat fullkomlig insigt i de swenska Rättegångs-procedurernas alla finheter. Men om än någon twekan häröfwer skulle återstå, hafwa 1809 års Lagstiftande Ständer alldeles undanröjt den, då de första gången till beklädande af detta embete, walde en man som aldrig tagit någon juridisk examen och aldrig i något rättegångswerk tjenstgjort.

Widare heter det hos Förf.: „Somlige äro som mena, att det (Justitiä-Ombudsmannaembetet) hwar annan gång bör beklädas af en icke-adlig, på det ej det gamla ståndsaggets åter måtte wäckas. Allt detta kan wara nationen fullkomligen likgilltigt, endast ombudsmannen, som skall wäljas bland de utmärkt redliga, också werkligen är utmärkt redlig. Märkwärdigt är likwäl att finna, huru man på en gång kan wara liberal i grundsatser, der det är fråga om corporationer till näringars bedrifwande, och illiberal, der det är fråga om tro på kunskap och redlighet; man yrkar rättighet för folket att beställa och köpa skor hos hwem som helst; men för att kunna bli föremål för deß förtroende och tillit, i afseende på wården om det constitutionella lifwets förmoner, måste man höra till en corporation (sid. 122)." Med deßa ord har Förf. ypperligen charakteriserat den falska, sig i så många dagblad utskrikande och med sig sjelf skrytande, så kallade liberaliteten, som icke är liberal längre, än utrymmet för den räcker att sjelf handla illiberalt. Men det må nu lemnas derhän. I stället will Rec. blott erinra, dels att ett sådant afseende på Ståndsaggets undwikande, som skulle utestänga en adelig, hwilken allmänna opinionen utmärkte som den för ögonblicket redligaste och skickligaste, från möjligheten att wäljas till Ständernas Ombudsman, emedan en adelig näst förut beklädt detta embete, just förutsätter detta ståndsagg, i sin aldrastyggaste skepnad, såsom närwarande, dels också att ett sådant förordnande — det må nu skriftligen eller mundtligen eller genom tyst öfwerenskommelse beslutas — är alldeles otillåtligt, emedan det wore ett utwidgande och tydande af Grundlagen, som endast i föreskrifwen ordning kan få ega rum. Och Grundlagen påbjuder för JustitiäOmbudsmannen intet stånd, intet wißt yrke; till beklädande af detta wigtiga ämbete kan wäljas en Militär eller en Prest, en Domare eller en Profeßor, en Grefwe eller en Bonde — med ett ord hwem som helst, blott han uppfyller de fordringar, som Grundlagen uttryckligen föreskrifwer eller tydligen förutsätter. Och deßa äro, utom utmärkt redlighet, en klar och wäl documenterad insigt så wäl i fäderneslandets constitutionella som statistiska förhållanden; en oberoende ställning i lifwet, att han icke må behöfwa göra afseende på den innehafwande lönen, för sitt framtida uppehälle; en oegennyttig fosterlandskärlek, som finner sin lön i sjelfwa bemödandet för utwecklingen af det constitutionella lifwet; en på eminenta egenskaper grundad yttre wärdighet, för att kunna imponera i den mån, som embetet fordrar och slutligen, för att icke med sjudande paßioner ännu qwarhänga wid någon wiß partiåsigt som skulle kunna förwilla, den ålder, för hwilken inga prydnader, titlar eller äreställen hafwa några retelser; således wid de år, att den werksamme mannen skulle kunna utan förebråelse egna sig åt lugnet och hwilan, om ej han af sina landsmäns förtroende belönte med ett nytt kall, — belönte neml. så, som ett folk alltid belönar en medborgare: försäkrande sig om tillfälle att ännu widare förda wigtiga frukter af hans dygd.

(slutet följer)

Swenſk

Literatur-Tidning.

N:o 49. 1822.

Recension:

I. Handlingar rörande wäckt fråga om ſemnkningar i Upſala Kongl. Academis Conſtitutioner. Upſala, Palmblad & C. 1821. 269 ſidd. 8:o.

II. Ett och annat om Corporationer, Privilegier, Nämnd i Domſtolar etc. etc. etc. i anledning af Conſiſtorii Academici i Upſala Betänkande om den Academiſka Jurisdictionen. Stockh. Neſtius 1822. 94 ſidd. 8:o.

(Fortſättn. fr. N:o 47.)

Wi wänta oß nu följande inkaſt: Hwad har allt detta att göra med hwad man kallar Privilegier. Låt wara att Familj, Corporation, Ständ, på ſätt ſom ſagdt är, ingå i Staten. Om de ſjelfmant bilda ſig i följe af menſkliga arbetets naturliga gemenſamhet och fördelning — hwarföre äfwen i deras beſtånd ej lemna dem åt ſig ſjelfwa inom de negativa gränſerna af allmän lag? — Familjen har af naturen ſjelf blifwit ſtiftad och fortfar oupphörligt att på ſamma ſätt ſtiftas: corporation och ſtånd ha uppkommit genom friwilliga föreningar, i större och mindre ſcala, mellan de enſkilda för något gemenſamt nyttigt, af lagen oförbudet ändamål. Hwarföre ej lemna åt deras beſtånd ſamma frihet, ſom åt deras uppkomſt? hwarföre ej bibehålla dem likſom beſtändigt i görningen och derigenom i friſk rörelſe genom obehindrad täflan af krafter, i ſtället för att döda denna täflan genom twånget af petrificerande former, och på detta ſätt begå på en gång en orättwiſa och ett ſtort politiſkt miſstag?

Så låter ungefär detta, för öfrigt under mångfaldiga former, ofta hörda inkaſt. Det utgår ur ſamma lära, ſom wi ifrån början bekämpat: den lära, ſom gör det privata till det förſta och urſprungliga i ſtaten, och derpå applicerar regeln af det publika, endaſt ſåſom det förras negation och yttre tillkomna inſkränkning; i ſtället för att inſe det bägge i all ſamhällsbildning, ifrån den lägſta till den högſta, finnas tillſammans, och utbilda ſig ömſeſidigt i och genom hwarandra, ſå att intetdera kan ſägas wara tillkommet till det andra; ty båda äro lika urſprungliga, och ha ej blott ſin motſats utan äfwen ſin enhet i ſtatens egen med förnuftet ſjelft ſig allt mer

utwecklande idee. — Hufwudfrågorna i närwarande fall äro: skall Staten endast tolerera sina egna nödwändiga elementer — Familj, Corporation, Stånd — sådana de af det enskilda behofwet och godtycket innom wisa allmänna gränsor än formeras än upplösas *)? Eller skall den uttryckligt erkänna, och med detsamma befästa, stadga och ordna dem? — Det förra måste bejakas af anhängare till den enskilda statsläran, som wi bestrida. Så wida privata för dem är det absolut första ur hwilket staten uppkommer genom en jemnlik inskränkning af hwarje enskilds frihet efter en allmän regel, så är äfwen för dem all statsmakt wäsendteligen negativ. Allt hwad i den samma skulle wända sig till något positivt, kan således ej annat än räknas för en otillåtlig inskränkning på den enskilda frihetens område; hwarwid de likwäl förgäta att besinna, det förbudet och inskränkningen i detta blott negativa system har i sig sjelf ingen gräns *). Den senare frågan beswara wi åter med ja.

*) Anwänd på Familjen wisar denna grundsats snarast sin orimlighet, ehuru denna i sig sjelf ej är mindre i andra fall. — Det wore t. ex. ganska consequent af en den oinskränkta, enskildta Näringsfrihetens absoluta förfäktare, emot all af staten erkänd Corporation, om han äfwen skulle wilja göra äktenskapet till ett blott temporärt contract.

*) t. ex. i den bekanta satsen: "inskränk din frihet att den består med alla andras efter en allmän regel" — hwar är gränsen för inskränkningen? Alla skola ha ett lika quantum af frihet. Men huru stor portionen blir på hwar, beror på det obestämdt lämnade quantum, som i allmänhet finnes att utdela. Denna swårighet löses i detta system endast genom ett nödwändighetens maktspråk; hwaraf också deß frändskap med Despotismen, oaktadt allt

Staten erkänner Familjen, Corporationen, Ståndet, erkänner i dem, ej den enskilda frihetens godtyckliga formationer och ändamål, utan sig sjelf och sina egna ändamål, och i detta erkännande ligger ock ett meddelande af rättigheter, nemligen af de rättigheter, som härflyta ur hwarderas natur. — Den erkänner således för Familjen Husfaderswäldet, för Corporationen deß inre Policemakt, — för Ståndet deß Heder, hwilken i detta förhållande är det af Staten sjelf hos Ståndet erkända medbor,arwärder, och wisar sig deruti, att Staten tillerkänner det stämma och deltagande i offentliga angelägenheter. — Wi ha redan sett, att Stånd, Corporation, Familj innefatta hwarandra, och, hwar på sitt sätt, uttrycka det hela, eller äro en Statens förebild. Den progressiva principen, hwarigenom ur den förstnämnda, eller Familjen, de bägge andra utwickla sig, ha wi åter funnit i menskliga arbetets gemensamhet och fördelning. Det naturligen gemensamma arbetet utmärker Familjen. Arbetets fördelning gör Corporationen. Det i och för sig sjelft allmänna arbetet eller deltagandet i statens egna allmänna angelägenheter gör Ståndet. Detta deltagande är det slutteligen genom staten sjelf gemensamma för alla stånd. Men den olika grund, hwarifrån de uppstiga till detta deltagande, utmärker deras egen olikhet, och skiljer ständen sins emellan, såsom representerande ser-

repande på Frihet. — Det ursprungliga gemensamma både quantum och quale af frihet, som skall organiseras, bestämmes endast genom ideen om ett ursprungligt frihetens Hela, (Staten; hwilken derföre, långt ifrån att wara någonting ur det enskilda sammansatt och deriverad, twertom sjelf just är det som måste förutsättas. — Den anförda satsen har föröfrigt sin (ehuru blott negativa) sanning; men wisar ock i tillämpningen, att en sådan slags sanning, för sig tagen, är ofruktbar.

skilda sidor af Staten. I ett stånd kan nemligen endera Familjemomentet af samhällsbildningen, eller Corporationsmomentet eller det egenteliga Ståndsmomentet öfwerwäga. Familjemomentet utmärkes af det ännu ofördelade, naturligen gemensamma arbetet. Detta arbete wisar sig i frambringandet af de naturliga producterna (såsom i åkerbruket). Det stånd, hwari Familjemomentet ännu i den utbildade staten herrskar, är Bondeståndet I Borgareståndet är twertom Corporationsmomentet det öfwerwägande och företrädeswis bestämmande. Deß arbete — det med konstproducters frambringande syßelsatta förädlande arbetet — har lösryckt sig från jorden, får derföre, utöfwer Familjen, ett nytt sammanhållande band i en bestämdare Corporationsinrättning, innom sig delad efter arbetets egen delning, hwilket åter gör utbytet af producter eller Handeln nödwändig. Ståndsmomentet, egenteligen och företrädeswis taget, utmärker deremot det stånd, för hwilket det i sig sjelf gällmänna arbetet, eller deltagandet i statens angelägenheter, ej blott ingår såsom en del, utan utgör det hufwudsakliga och förnämsta af all syßelsättning; hwarföre ock detta stånd, genom statens försorg eller sig sjelf är löst från omedelbar näringsbefattning, och ger twertom sin production i statens eget arbete. Wi kalla detta stånd tills widare det Offentliga Ståndet. — Beskaffenheten af deß arbete gör att Staten till deß uppfostran äfwen står i ett eget förhållande. Den öfwar i allmänhet en öfweruppsigt och medwerkan i anseende till all medborgerlig uppfostran, hwars bägge stora allmänna föremål — Religion och Fosterlandskunskap, med de elementära kunskaper bägge förutsätta — böra i hwarje stånd wara ett ämne för offentelig omsorg; — men omedelbarast måste denna omsorg wara werksam i förberedelsen till statens eget arbete. Då det i sig sjelft allmänna, hwarmed detta arbete har att göra, endast genom Wettenskap läres, så ligger häri skälet till en statens positiva åtgärd för uppfostran genom inrättningen af Wettenskapliga Uppfostringsanstalter, hwilkas begagnande är öppet för en hwar, men fordradt af dem, som egna sig åt statens egen tjenst, hwilka i detta afseende innan inträdet i tjensten böra legitimera sig. Denna legitimation i afseende på kunskap och skicklighet i ett yrke kan deremot ej staten omedelbart fordra, der yrket sjelft är privat. Lika litet kan den dock, i anseende till det inflytande som äfwen det privata yrket, der det förutsätter en serskild skicklighet, har på allmänt wäl, lemna det utan all uppsyn. Legitimation i afseende på det privata konstyrket hemfaller derföre under statens uppsigt till Corporationen, som öfwar det, och utgör en af Corporationens policerättigheter. Der sjelfwa yrket åter faller helt och hållet innom Familjen, såsom i det stånd, der familjemomentet öfwerwäger, förlorar sig all fordran af serskild legitimation i detta afseende, och sammanfaller med den allmänna medborgerliga legitimationen (myndighetsålder o. s. w.) —

I Ständen är Staten redan i och för sig sjelf representerad De uttrycka de nödwändiga former, hwari statens totala idée reflecterar sig. En egentelig representatif författning är så wida ingenting nytt, som den endast uttrycker ett statens eget erkännande af det werkliga förhållandet. Men sjelfwa detta erkännande är ett högst wigtigt steg som wisar att staten kommit till insigt af sig sjelf; och constituerad på denna egna insigt af sitt eget wäsende är den först Constitutionell. I ständen är staten representerad, och i hwarje stånd på ett eget nödwändigt sätt, enligt de gifna bestämningarna. Häraf kan en wanlig föreställning corrigeras, som, redan förut af oß nämnd, hör till denna stora mängd af grundlösa meningar, hwilka nu för tiden i dylika ämnen äro gängse — föreställningen, att en National representation endast är Regeringens motsats, så att af den senare, deß organer o. s. w. ingen ting skulle

böra ingå i den förra för att få folket rätt rent representeradt. — Ett stånd är twertom just derigenom en reflex af det hela, att hwart och ett i sig innefattar och framställer en förbindelse mellan regering och folk.

Detta sker — dels genom Corporationsstyrelsen i widsträcktare mening, — dels genom en för alla öppen bana att genom öfwerwägande skicklighet uppstiga äfwen till Statens högsta ämbeten — dels genom deltagandet i Lagstiftningen. Corporation är en förening för ett ändamål, som staten tillika uttryckligen erkänner såsom sitt eget, men sjelf ej omedelbarligen (genom sin regering) kan förja för. Detta uttryckliga erkännande innebär tillika ett meddelande af de för ändamålets winnande nödiga rättigheter. Wi ha redan sett hwari deßa rättigheter bestå: de innefattas i Policemakten i deß anwändning på det enskilda, der den redan genom sin beskaffenhet ej kan genom allmän lag bestämmas. — Att Policemakten i denna deß anwändning på locala och enskilda intreßen måste, under statens uppsigt, utöfwas af de intreßerade sjelfwa, gör Corporationsinrättningen allmänneligen nödwändig — å landet, som i städerna; ehuru i hwardera fallet nödwändigt olika modifierad. — Corporationen på landet utmärkes genom tillfälligheten af sin gräns eller en blott yttre gräns, emedan den ej ännu i arbetets fördelning fått en fördelningsgrund innom sig sjelf. Deß gränser bestämmas endast genom en territorialfördelning, som, utan skada för ändamålet, kan på olika sätt uppgöras. Wåra Landskap, Härader o. s. w. wisa ock en dylik fördelning, som, om den än fordom, på den tid familjesystemet beherrskade hela samhället, haft sin orsak i stamm- och slägtfördelning, dock med tilltagande borgerlig bildning helt och hållet förlorat denna betydelse, och nu mera förnämligast är till för förwaltnings-ändamål. Historiskt betraktade utmärka deßa afdelningar af ålder lika många större och mindre Förbund, hwars medlemmar garanterat hwarandras säkerhet och rättigheter. Med samhällets utweckling öfwertogs nödwändigt den allmänna medborgerliga garantien af Staten; men den enskilda garantien för den ur locala och serskilda omständigheter uppkommande skada, och deraf möjligen härflytande orätt, — Policegarantien — tillhör altid, enligt sakens natur, de serskilda Menigheterna sjelfwa, och bör åt dem öfwerlemnas. Wi räkna dertill inrättandet af Caßor till gemensam garanti för skada, egen förwaltning deraf, fördelning innom sig af äfwen allmänna utgifter, locala säkerhetsmått, och äfwen utöfwandet af de allmännliga genom egna, locala ämbetsmän, rätt att medwerka i lagskipningen, så wida den beror på factisk kännedom och allmän rättskänsla, i Förlikningsnämnd, Domstolsnämnd o. s. w. Grunddragen af denna menighetsstyrelse ha af ålder funnits i den gamla Swenska Förbundsförfattningen. De wisa sig ännu i åtskilligt (t. ex. Socken-stämmor, Brandstod, Häradsnämnd m. m.); men på långt när ej i den consequens och utbildning, som de, såsom uttryckande ett nödwändigt och högst wigtigt element i statsorganismen, förtjente och borde erhålla. Man har i senare tider begynt utmärka hela denna Menighetsstyrelse med namn af Municipal styrelse, utan åtskilnad af stad och land; — ibland annat äfwen derföre, — att man öfwersett eller nekat, att någon åtskilnad i detta afseende emellan land och stad finnes. Åtskilnaden är likwäl den, att i senare fallet den ytliga principen af blotta territorialfördelningen i de serskilda menigheternas eller corporationernas bestämning, ej mera är tillräcklig, utan sjelfmant ersättes af en högre, grundad i arbetets egen natur, som i stadslifwet råkar in i den naturliga sphären af sin närmare både gemenskap och fördelning; hwarföre wi här ock få se Corporationsinrättningen i en mera strict form och egentligare bemärkelse. Redan mängden af på ett ställe bosatte och werkande menniskor fordrar en mer sammansatt, med det samma strängare ordning, en mer utbildad municipal-

författning. Denna folkmängd har sin begränsning såsom **Borgerskap**, i arten af sitt arbete, som i allmänhet är dels Handtwerk och Fabrik — det förädlande arbetet, med deß grenar – dels allmänt utbyte af producter, Handel. Elementerna af deß författning äro ock sjelfwa mera complicerade, utgöras ej mer, såsom på landet, af sjelfwa **Familjerna**, utan i serskilda maßor af flera redan genom ett gemensamt konstyrke förenade familjer, således redan af mindre **Corporationer**, i en Municipal styrelse förenade. Och denna skiljaktighet af Municipalförfattningens elementer i stad och på land är den charakteristiska skilnaden, som ej bör öfwerses. —

„Tidsandan har i allmänhet utropat **Skråwäsendet**, såsom ett af de wigtigaste förhinder för all industri. Menniskan är böjd att springa från extrem till extrem; emedan de ytterska beröringspunkterna af hwarje föremål lättast och snarast framställa sig för förståndet, då twertom de **mångfaldiga gradationerna** emellan bägge fordra ihärdig eftertanka, pröfning och afwägning, men erbjuda fåfängan och begäret att utmärka sig föga spelrum. — Man har alltså, utan djupare undersökning af skråwäsendet, stadnat wid deß brister och deßas mißgynnande werkningar; utan historisk pröfning, utan lugn urskiljning om ej deßa brister låta sig förklaras ur Historien om skråwäsendets uppkomst, och i allmänhet blott haft en temporell och local nödwändighet. Man har deraf slutat till skråwäsendets fullkomliga förkastlighet." — Med deßa ord af en bekant författare i Nationaleconomien *) wilje wi bana oß wäg till några egna betraktelser öfwer skråwäsendet, hwilket just skapar de **mindre corporationer**, som i städernas municipalförfattning ingå såsom elementer. Wi måste likwäl på förhand förklara (och det följer redan af wår utgångs-punkt) att wi ej endast betrakta dem

*) Die Nazionalekonomie von **Julius Gr. v. Soden.** Th. 2 S. 106.

i industriell eller så kallad Nationaleconomisk hänsigt, hwilken i sig sjelf är subordinerad, och blott i sammanhang med det hela gäller hwad den bör och kan gälla. Staten är ej till för Productions och Consumtions skull; Production och Consumtion äro snarare till för statens skuld, åtminstone så wida, att de liksom all medborgerlig werksamhet måste låta sig behaga att af staten ordnas. Der denna ordning är den sanna, inträffar den deßutom af sig sjelf med sakernas natur; emedan statens egen ordning ej är annat än det på statens ändamål anwända Förnuftet. Låtom oß då försöka, hwad man med detta förnuft kan uträtta, utan att wara serdeles inwigd i den omförmälta Nationaleconomiens spetsfundigheter, calculer och i en ewig relativitet sig hwälfwande räsonementer om production och consumtion! — Det synes mig då, att man i detta ämne utgående från det allmänna, i sig sjelf obestämda begreppet **Näringsfrihet**, ej fästat nog afseende på skilnaden emellan **Handtwerk, Fabrik** och **Handel**, och med det samma ej urskiljt den större eller mindre grad af frihet, som hwardera enligt deras naturliga beskaffenhet kräfwa, och som således är deras **rätta** frihet. Handtwerket för sig betraktadt, är den **enklaste** af arbetets fördelning föranledda productionen. Deß utmärkande kännetecken är, att det är en **mans höfwa**. Hwarje mästare representerar sjelf omfånget af sin konst, det will säga, bör sjelf med egna händer kunna förfärdiga den Konstproduct, som utgör hans yrke, (en hattmakare en hatt, en skomakare en stöfwel, sko, o. s. w.). Den hjelp han har af andra derutinnan — t. ex. af dem, som på hans werkstad arbeta, — tjenar endast att multiplicera producten; men hwarje sådan arbetare går ut på att sjelf kunna fullständigt åstadkomma den. Här är således fråga om en i egenteligaste mening **personlig** färdighet eller **skicklighet**. Men denna personliga skicklighet, denna konst är tillika eller bör af staten åtminstone förutsättas kunna wara, redan i och för sig sjelf, **grund för en**

medborgerlig existens, ett till medborgerlig sjelfständighet ledande näringsmedel. Det måste i denna egenskap af Staten erkännas. Detta erkännande förutsätter den sökandes legitimation i afseende på deß konst, och denna legitimation måste Staten under sin uppsigt naturligen öfwerlemna åt de konstförståndiga i yrket. Ett af staten sålunda erkändt prof hör till Handtwerket, så wida det i och för sig sjelf betraktas såsom grund för medborgerlig existens. Prof förutsätter åter Lära. Så wida profwet är fullgodt, kan det wara Staten likgiltigt, huru Läran är inhämtad; men som detta i sig sjelft ej är tillfälligt, utan Läran inhämtas af den konstförståndige, så är det i sin ordning, att i detta afseende äfwen åt dem lemnas en stämma; förutsatt likwäl att undantaget får gälla, det will säga, att legitimation genom fullgodt prof ej heller får nekas den, som genom egen fallenhet och arbete på egen hand bragt sig till mästerskap. Men undantaget kan aldrig bli regel. Lära och Prof — och ingendera kan meddelas och gifwas utan en wiß fastställd, af staten erkänd ordning och gemensamhet emellan idkarne af ett Handtwerk är det som utgör det wäsentliga af Handtwerks Corporationen eller skrået. Derwid fäster sig den för all Corporation gemensamma, men efter hwarjes beskaffenhet serskildt modifierade policegarantien, egna författningar och anstalter till lindring af medlemmars oförskylda olycksfall, eller till befordrande af lärlingars inhämtande af yrket (t. ex. för Gesällers arbete under wandring) — o. s. w. Skråförfattningen, hänförd till deßa sina hufwudsakliga ändamål, hwilka tillika äro statens egna (och allt annat — lemningar af en ofullkomlig till en del i wåldsamma tider uppståndenorganisation — bör, såsom tillfälligt, ur den samma bortrensas) anse wi derföre, i anseende till Handtwerket, rättfärdiga sig sjelf.

Fabriken — äfwen, ehuru mer oegentligt, kallad Manufactur — skiljer sig derigenom från Handtwerket, att den förra nödwändigt eller åtminstone helst och tjenligast fordrar en sammanwerkan af flere färdigheter och krafter till frambringande af sin product. Då Handtwerkaren i afseende på sin konst gäller för sig sjelf; hwarföre sammanhanget emellan honom och hans medbröder af samma yrke äfwen är mera blott personligt, eller är en af af staten gillad förening till meddelandet och pröfwandet af den personliga skicklighetenoch mästarskapet i konsten, — så är Fabriksarbetaren deremot i afseende på fabrikatets production blott en ingredierande del, — ett lefwande hjul i den stora machinen, som äfwen genom ett dödt möjeligen kan ersättas — ty machineri, anwändning af elementernas kraft genom wetenskap i stället för den lefwande kraften, hör wäsenteligen till Fabriksspharen. Sammanhanget emellan fabriksarbetaren och hans medbröder ligger således redan i sjelfwa saken, i det nödwändigt genom gemensamma krafter producerade fabrikatet. De falla med det samma utom skråordningen, som blott har att göra med sådana arbetare, af hwilka hwar enskild kan föreställa sitt handtwerk. Fabriksarbetaren kan deremot ej föreställa sitt, annorlunda än i en redan genom sakens natur nödwändig förening med alla de öfriga, och hela denna förening representeras åter af dem som betala, anwända och till fabrikatets production rigta deras arbete, d. w. s. af Fabriksägarna. Endast på deßa, såsom hwardera answarige för sitt fabrikat, kunde således, enligt den nyßnämnda principen, en skråordning, föreskrifwande Lära och Prof, åter anwändas, om ej ett annat moment än skicklighet här komme i fråga, öfwer hwilken hwar enskild endast sjelf kan wara domare, nemligen förmögenhet i afseende på Capital och Förlag, hwilka för Fabrikanten alltid äro högst betydliga, emot hwad de äro för Handtwerkaren, hwars förnämsta Capital, att börja med, är hans konst. Man ser således, att Fabriken erfordrar en annan och, om man så will, större frihet än Handtwerket; och ännu oinskränktare blir den-

na frihet naturligen för Handeln, der det, öfwer hwilket hwar enskild endast sjelf är domare, nemligen förmåga genom Capital, är det första och hufwudsakliga.

Utan uppsigt kan likwäl ej staten lemna sina Fabriker. Hwarje Fabrikant är för sitt fabrikat ansvarig, äfwen in ör staten, som bör, enligt utsedde konstförståndiges intyg, godkänna det; och åt deßa samma kan äfwen, — då hwarje Fabrikant också är ansvarig för sina arbetare, och staten i hans förhållande till dem ej kan lemna honom utan uppsigt, — controllen öfwer detta förhållande lämpligen uppdragas. Denna policejurisdiction af sakkunnige, gode män (prud'hommes) i afseende på Fabrikerna, är en inrättning, som blifwit införd i det nu warande Frankrike i alla betydande städer. Biisittrarne utgöra en förlikningsnämnd i alla stridigheter emellan Fabrikanten och deß arbetare, dömma äfwen i Disciplins- och Policemål, utlåta sig öfwer fabrikatförfalskning, o. s. w. — Men skulle någon händelsewis för nyhetens skull wilja recommendera samma inrättnings införande hos oß, så torde han wara okunnig om, att wåra, af många såsom gammalmodiga och oförenliga med tidsandan fördömda Hallrätter, äro till sin princip det samma.

Ifrån Fabrikswäsendet utgå genom deß drift i stort, genom det capital som deri nedlägges, genom det begagnande af wettenskapliga upptäckter, som derigenom blir möjeligt, merendels alla betydliga förbättringar i näringarna — så wida man har afseende på sjelfwa productionen. Ett Handtwerks förwandlande till Fabrik bör derföre stå öppet, i samma stund, som genom någon ny uppfinning eller arbetsmethod hwad som förut warit product af en enskild konstfärdighet bättre förfärdigas genom arbetets delning emellan flera färdigheter. Ingen twifwel är ock, att ju Handtwerk till en stor del skulle kunna fabriksmässigt bearbetas. En annan fråga är, om det i afseende på staten är nyttigt. Swaret beror på beswarandet af en annan fråga: Ligger statens

styrka i mängden af production, eller i mängden af producenter, som i sitt yrke äga en sjelfständig grund för medborgerlig existens? Enligt wår tanka i det senare. Men då är tydligt, att Handtwerkaren, personligen omfattande sitt hela yrke, och lättare beräknande sin förtjenst innom den inskränktare krets, för hwilken han arbetar, i detta yrke äger en mer sjelfständig grund för en sådan existens, än den daglönte Fabriksarbetaren, som ej blott beror af en Herres behag, utan tillika med sin Herre, i fall Fabriken drifwes i stort och med beräkning på utländsk affättning, beror af werldshandelns wexlande conjunctur. En stat som wille försätta sina handtwerkare i denna belägenhet kan winna waror, men förlorar medborgare. Icke deß mindre råder tendensen dertill i alla stater, som sjelfwa fota sin existens på Handel. Hwilken fruktanswärd maßa af Pöbel har ej Englands Fabrikssystem kastat af sig? Står ej en sjettedel af folkmängden på fattiglistorna? Detta System har der till och med blifwit anwändt på jorden. Man bör känna huru 100tals *) smärre Paktare-familjer kunna fördrifwas; emedan Egendoms-herren för den mera lönande Ullproductionens skull finner för godt att lägga igen en stor del

*) Kan heta 1000tals — Marquisinnan Stafford endast har 1814 från Grefskapet Southerland i Skottska Högländerna på en gång uppsagt och fördrifwit Femtontusende menniskor. På hela denna sträcka bo nu 29 nya familjer, och beta 130,000 får. Andre Skotske Store ha förfarit på samma sätt: man har i allmänhet uträknat att 4 millioner af en förädlad Fårrace kunna finna uppehälle, der 340,000 skotske Högländare bott. En stor del har utwandrat till America. En Hr James Loch utgaf 1820 i London en bok för att bewisa det Marq. Staffords förfarande war enligt med de sundaste National-economiska Principer.

af sin jord till betesmark för får; och huru det ej fattas en National-economisk Philosoph, som bewisar detta wara en Nationell winst. Man bör weta, att hela den talrika claßen af smärre **Farmers** i England näftan går ut, emedan Egendomsherrarne för productionen finna förmånligare, att sjelfwe i stort sköta sin jord — genom Dagswerkare *). I Frankrike ha följderna af Handtwerkeriernas dränkande i Fabrikssystemets så kallade **Frihet** blifwit mindre märkbara, endast derföre, att Nationen ej är hufwudsakligen handlande, och i afseende på jordbruket ha de blifwit förekomna genom jordegendomens större delning i följe af Revolutionen. Dock äro följderna af skråförfattningens fullkomliga upphäfwande, i stället för deß förbättring och tillämpning till deß rätta ändamål, äfwen der synbara. En kunnig Engelsman (Edinburgh Review, Augusti 1820 p. 3) yttrar sig sålunda härom. „Samhället har så wida wunnit, att naturlig skicklighet och öfwerlägsen industri ha friare spelrum, att de skicklige och starke winna målet lättare än de eljest skulle ha gjort, och att med det samma alla af mindre förmåga blifwa snarare aflägsnade *). Somliga af de gamla

*) Äfwen hos oß har den seden inritat sig, att possessionater helst sammanslå sin jord under eget bruk, och förwandla sina åboer till **Stat**-torpare. Wi känna ingen landsförderligare economi; och önska, att detta exempel måtte behjertas af dem, som idkeligen ropa, att staten ej skall bry sig med den enskilda industrien.

*) Lägg Handelns moment, i hwilken Capitalet spelar hufwudrollen, härtill, och det blir tydligt, att med Handelns framsteg det oinskränkta Fabrikssystemet skall lägga den enskilde arbetaren under den förmögne Fabrikantens wälde, och i sam-

regulationerna woro tyranniska och absurda: de kunde med evident fördel ha blifwit förbättrade; men det är ej säkert, att Publiken eller Handtwerkarn sjelf wunnit på det hela wid deras owillkorliga upphäfwande". — Wi anföra heldre detta wittnesbörd, än något Franskt, ehuru sådana, sins emellan rakt stridiga, stå ock till buds, emedan allt i Frankrike nu behandlas såsom partifråga. I Preußen är öfwertygelsen om oinskränkt näringsfrihet, eller, såsom wi egentligare wille uttrycka det, Handtwerkarnes uppoffring för Fabrikssystemet, ganska delad, och fråga har warit om skråförfattningens modifierade återställning. — Det sista beslut i detta ämne, som wi känna, är af de Badiska Representanternas andra Kammare d. 15 Juli 1822. Det lyder: I „Skråna böra upphäfwas, ledningen af slöjdewäsendet anförtros åt egna Utskott af sakförståndiga (Gewerb-Räthe) under Regeringens uppsigt. 2. Det finnes en graduell utbildning och indelning i claßer af **Lärlingar**, **Gesäller**, **Mästare** 3. Anträde till Mästerskap är tillåtet med inträde i myndighetsåldern. 4. Hwar och en måste innan han kan bli mästare **wandra**, och underkasta sig ordentlig pröfning. 5. Hwar och en må drifwa det Handtwerk han ordenteligt lärt, eller åtminstone bewisar sig förstå, och under lika wilkor är det en hwar tillåtet att öfwergå från ett Handtwerk till ett annat. 6. Hwar och en som är skydds- eller ortsborgare i en Menighet (Gemeinde) kan utöfwa det Handtwerk, som han ordentligen lär och i hwilket han blifwit pröfwad." (Hamb. Corresp. 1822. N:o 123). Man ser att detta så kallade skråförfattningens afskaffande dock bibehåller allt det, som wi i den samma ansett wäsendteligt.

(Forts. e. a. g.)

ma mån förswåra för den förre ernående af någon sjelfständighet.

Swensk

Literatur-Tidning.

N:o 50. 1822.

Recensioner:

I. Handlingar rörande wäckt fråga om jemnkningar i Upsala Kongl. Academis Constitutioner. Upsala, Palmblad & C. 1822. 269 sidd. 8:o.

II. Ett och annat om Corporationer, Privilegier, Nämnd i Domstolar etc. etc. etc. i anledning af Consistorii Academici i Upsala Betänkande om den Academiska Jurisdictionen. Stockh. Nestius 1822. 94 sidd. 8:o.

(Fortsättn. fr. N:o 48.)

Hwad Sverige angår, så är Regeringen nu mera så mycket mer oförhindrad, att med urskiljande af allt det tillfälliga och otjenliga, låta lämpa Skråordningen till deß rätta ändamål, som genom de Borgareståndet affordrade och år 1810 gjorda Concessioner allt hwad i den samma skulle kunde tydas till ståndsprivilegium är eller bör wara undanröjdt. Fäster man då en nogare uppmärksamhet på skilnaden emellan Fabrik och Handtwerk (så synes det oß t. ex. otjenligt att underkasta Wagnmakeriet och flera dylika näringar, som för sjelfwa Fabrikatet nödwändigt fordra flera serskilda färdigheters sammanwerkan, Skråordningen: iakttar man tillika hwad hos oß nationella och locala omständigheter fordra (t. ex. Handtwerkeriernas billiga frihet på landet, då både Swenska Allmogens allmännare fallenhet för slöjd, och, i synnerhet på wißa orter, behofwet att deri söka ersättning för ett ej altid tacksamt åkerbruk, påkalla denna frihet): lägger man slutteligen ej onödiga band på Handeln *); så torde

*) Det will synas oß såsom blott ett enda slags probibitif författning i Handel kan wara ändamålsenlig. Den nemligen, hwarigenom staten söker omgärda och från förtidig utländsk täflan freda en späd inhemsk, men lofwande, och på egna tillgångar grundad näring, till ersättning för de första deri ännu på försök nedlagda Capitaler, tills näringen kan uthålla utländningens täflan. Äfwen en sådan prohibitif-författning är således till sitt ändamål provisorisk. — Märkligt är, att de stater, som, genom en upphäfwen eller åtminstone genom Fabrikssystemet owerksam gjord Skråordning, lagt den oinskränkta näringsfriheten dit hon ej

friheten och den i sakernas och samhällets natur grundade ordningen till begreppet sammanfalla.

Efter framställningen af olikheten i Municipalförfattningens elementer i stad och på land kunna wi låta sjelfwa benämningen gälla för bägge. — Denna författnings allmänna fördelar äro ganska stora. Då den innefattar, under Regeringens uppsigt, all den inre förwaltning, som modificeras af serskilda och locala omständigheter, således äfwen utförandet af allmänna författningar, så wida de af sådana bestämmas, i allmänhet hela Policemakten i deß enskilda tillämpning: då, widare, all deraf härflytande befattning blir ett af regeringen bekräftadt och erkändt uppdrag af medborgerligt förtroende, *) och detta äfwen deß

hör eller i Handtwerkerierna, twärtom i afseende på Fabrik och Handel hyllat prohibitifsystemet och med det samma också lagt twånget dit det icke hör. Så England, så Preußen, så nyligen Frankrike. — America hör till sitt eget Capitel. — Äro deßutom Lurendrägeriförfattningarne förenade med ett så kalladt Licenssystem, så kunna de med skäl kallas la partie honteuse af lagstiftningen. — Dermed wille wi dock ingalunda frånkänna Staten en i allmänhet ordnande uppmärksamhet äfwen på Handeln. Den wisar sig förnämligast derigenom, att den både sjelf aktar sig för hastiga öfwergångar i näringsprinciper och mesurer, och söker mildra deßa brytningar så mycket som möjligt, der de af werldshandelns conjuncturer och andra oberäkneliga omständigheter likwäl inträffa.

*) En blandning af wal å Folkets och utnämning å Regeringens sida hör wäsenteligen till all Municipalbefattning. I England nämner Regeringen till de mesta — t. ex. till det så wigtiga Fredsdomare ämbetet — men då denna befattning i allmänhet förwaltas utan lön, är Regeringen derigenom i deßa utnämningar bunden wid personer, som, genom sjelfständig förmögenhet och nit för det allmänna bästa, endast kunna wara egnade dertill. Deßutom då det i sådana befattningar förwärfwade förtroendet altid mest recommenderar wid ett Parlamentswal; så har folkets röst och intereße i alla fall sitt tillbörliga inflytande.

förnämsta belöning; så både sparar Regeringen sig en mängd subalterna ämbetsmän, hwilka eljest lättare undandraga sig controll, i den mån de från Högsta Maktens blick äro aflägsnade, och folket har tillika genom det förtroende, som Medborgaren i den locala Menighetsstyrelsen förwärfwar, säkraste ledningen för representantwalen. Hwad som winnes härigenom derpå kan England anföras såsom exempel. — „Den Brittiska inre förwaltningen har det egna, att den ej handhafwes genom besoldade Ämbetsmän i mångfaldig gradation, ej genom omedelbar beständig inwerkan af skrifwande Regerings-auctoriteter, hwilka sjelfwa wilja weta allt, leda och styra allt, och föreskrifwa alla intermediära auctoriteter hwarje rörelse; utan den uppbrager en stor maßa af allmänna angelägenheter åt innewånarnes egen insigt och werksamhet, och förjer för alla öfriga endast genom allmänna författningar och föreskrifter, och genom wal af de till utförandet tjenligaste män, som förrätta sin befattning utan lön jemte sitt egentliga yrke, hwarföre Regeringen finner den hufwudsakliga controllen på deras werksamhet hos allmänheten sjelf. — Man skulle tro, att härwid så mycket öfwerlemnades åt slumpen, att ingen egentelig gång af ärenderna wore tänkbar, likwäl herrskar derutinnan en stor ordning och lifligbet: denna ärendernas gång har ej blott wisat sig tillräcklig för äldre, enfaldigare tider, utan äfwen för nutidens inwecklade förhållanden och intereßen

i det näringsrikaste land på jorden; den har lämpat sig efter culturens alla grader i de så olika Brittiska utländska besittningarna, der den, liksom äfwen i NordAmerikanska Fristaterna, blifwit införd; den har slutligen i moderlandet i århundraden bestått, i det wäsendtliga oförändrad, under det England uppstigit till allt högre makt." — Så yttrar sig en noggrann kännare af den brittiska inre förwaltningen *). Men om än mycket kunde sägas både för och emot deß fördelar; så har dock Municipal-styrelsen i och för sig sjelf deri sitt egenteliga rättfärdigande, att endast den framställer en allt genomgripande förmedling och förbindelse mellan Regering och Folk, och derigenom på hwarje punkt af Samhället förföljer och upphäfwer det olyckliga mode-begreppet af en bägges nakna motsats **).

*) Darstellung der innern Verwaltung Groß-Brittanniens von L. Freyherrn von Vincke. Kgl. preuß. Oberpräsidenten — Berlin 1815.

**) I ingen af nu gällande Constitutioner wisar sig bemödandet att fasthålla denna motsats tydligare än i den Spanska, som dertill ock torde haft serskilta föga lyckliga anledningar. Ej nöjd med att i allmänhet göra wal af ämbetsmän till representanter, om för öfrigt aldrig så wäl dertill qualificerade, nära omöjligt, stadgar den äfwen i fråga om sin Municipal-inrättning, att all dertill hörande befattning, som genom Folkets wal besättes, är oförenligt med något ämbete, hwartill Konungen nämner. Således långt ifrån att göra Municipal-författningen till hwad den bör wara: en genom gemensamt deltagande på alla punkter befästad förbindelse emellan Regering och Folk, — har den twertom tagit den till medel att på hwarenda punkt befästa söndringen. Konungens (liberala) servilitet i fråga om

Det Andra bland de af oß nämnda medlen, som förbinda Regering och Folk: öppen wäg till det företrädeswis offentliga ståndet för en hwar, som genom anlag och skicklighet är dertill kallad, och befordran i statens tjenst endast med afseende på denna skicklighet, — leder oß till närmare betraktande af detta sistnämnda stånd. — Wi ha bestämt det såsom det stånd, hwilket ej endast medelbarligen genom sitt privatyrke griper in i allmänna angelägenheterna, utan omedelbarligen har deßa angelägenheter och statens eget arbete till hufwudyrke. — Detta förändrar såwida ställningen, att då wi i de andra ständen jemte folkselementet ha haft behof att uppsöka regeringselementet, som hos alla wisar sig i Municipalstyrelsen och deltagandet i Lagstiftningen, så ha wi twertom här nödigt, att till det redan gifna regeringselementet, som ligger i sjelfwa statstjenften, uppsöka folkselementet, och dymedelst äfwen complettera begreppet af detta stånd för Representationen. — Det måste för detta ändamål deri också finnas en befästad grund för den enskilda sjelfständigheten, en grund som de öfriga ständen äga i sitt privatyrke, och som ger en garanti åt representationsrätten. — Denna garanti finnes redan i sjelfwa statstjenften, så wida den är af sådan beskaffenhet, att den af Högsta Maktens godtycke kan och bör wara oberoende. Det gifwes twenne institutioner i staten, om hwilket detta i synnerhet gäller: Kyrkan och Domstolen. Också egnar sig en representation uti och för ämbete, i wår tanka, åt bägge. Mindre gäller deremot detta om all annan tjenstbefattning, — administratif eller militairisk, — till sin natur mer beroende af Regeringens godtycke. Huru skall då åt denna sida den för representation erfor-

Lagstiftningen, då han mot ett af Cortez 3 gånger förnyadt lagförslag ej mera har veto, och till ändring af Constitutionen ej ens hans samtycke fordras, fullbordar denna tafla.

derliga sjelfständigheten inkomma i det offentliga ståndet? — Derigenom att den personliga representationsrätt, som i de bägge nyssnämnda institutioner wilkorligen, eller endast i och med ämbetet kan finnas, constitueras i och för sig sjelf såsom owilkorlig, och blir en rättighet ej åtföljande något ämbete, utan hemfallande personligen dem, hwilka redan i statens tjenst sig utmärkt, eller såsom representanter af en gång gifna offentliga förtjenster i deßa, i den wigt, det anseende de gifwa, äga en sjelfständighet öfwer allt enskildt godtycke upphöjd. — Men en Personlig Representationsrätt är det enda constitutionella begreppet om Adel.

Deri ligger likwäl ännu ingen uttryckelig bestämmelse om Adelns ärftlighet, liksom uti allt hwad wi sagt om den Constitutionella Monarkien ingen ting ännu förekommit om Thronens ärftlighet. Bägge kunna wißerligen tänkas utan den samma, och ha utan den samma äfwen blifwit försökta. Wal- så wäl som Arf- riken kunna finnas; och en Adel är äfwen tänkbar såsom ett de Gamles Råd, (Senatus af Senex) en representation fästad ej wid innehafwande utan redan innehafda ämbeten och wärdigheter, efter de förtjenster, som i dem blifwit ådagalagda, och har, enligt denna eller ock någon annan förtjensternas bestämmelse, äfwen blifwit försökt. Men fråga är, i fall Staten will consolidera både Thron och Adel såsom institutioner, om ej Ärftligheten sjelfmant erbjuder sig, såsom det nödwändiga medlet dertill. — Inkastet om den så kallade naturliga orättwisan af ärftliga företräden är lätt beswaradt, i fall frågan sättes i sin rätta dag. Ärftlig är ingen rätt i sig sjelf, i den mening att den sålunda af naturen skulle wara gifwen; ty af Naturen, så wida man motsätter den Friheten, finnes icke blott ingen ärftlig, utan i allmänhet ingen rätt: all rätt är i och genom Friheten, med hwars tillwaro också Staten, åtminstone såsom en nödwändig uppgift, finnes. En såsom ärftlig erkänd rätt kan sådes, lik all annan, blott finnas genom friheten sjelf och för deß ändamåls skull. Hwad som Staten inser såsom för sig nödwändigt är i och med det samma rätt; och tiden för denna slags insigt i de af förfäder ärfda ärftliga institutionernas rätta beskaffenhet synas redan wara inne. De skola med det samma renas från det tillfälliga, ändamålsstridiga, som från fordna wåldsamma tider kunnat widlåda dem. De skola nyfödas till hwad de böra wara, och nödwändigheten af denna regeneration (till constitutionell mening) är kanhända genom ingen ting tydligare, än genom de orimliga skäl, hwarur man welat och ännu will förswara dem. De som förswara ärftliga rättigheter, såsom naturliga prerogativer, *) för hwilka de i nödfall äfwen söka uppgöra en Gudomlig sanction, bege sig genast på sjelfwa absurditetens egen grund. Staten gör rätt, att wända sig mot rättigheter, sålunda påstådda och förswarade; ty de ryckas derigenom liksom utom statens makt och område. Finnas twertom ärftliga företrädesrättigheter, så böra och kunna de endast finnas igenom staten och för statens skull; och af staten bero de så wäl till sin bestämmelse, som sjelfwa sin existens uti all måtto. Frågan blir således, hwari ligger för staten deras inre nödwändighet och med det samma deras rättwisa? —

Wi ha begynt med att i allmänhet bestämma det offentliga ståndet såsom det åt statens eget arbete sig omedelbart egnande. Då för oß hwarje stånd redan i sig sjelft är representerande, så måste äfwen detta stånd

*) De naturliga prärogativerna kunna ej wara annat än styrkans. Det är ock på denna luminösa grund af den starkares rätt som Hr. v. Haller byggt sin så kallade Restauration af Statswettenskapen. Man har swarat honom, och med rätta, att om prärogativerna naturligen tillhöra styrkan, så upphöra de ock, i följe af samma rätt, i samma stund som man ej mer är den starkare. —

äga sin erkända representation, och denna bestämd enligt ståndets beskaffenhet. Men deß beskaffenhet är: att redan i och genom statens tjenst, som det närmast uträttar och föreställer, wara personligt representerande. Den kan således i den för lagstiftning och answarighet nödiga representationen ej heller medtaga och uttrycka någon annan charakter än sin egen. Deß representationsrätt blir, hwad den är till sin natur, — personlig. Denna kan åter wara wilkorlig eller owilkorlig, d. w. s. endera wara fästad wid werkligt ämbete, eller icke; i hwilket senare fall den endast kan representera redan förwärfwade förtjenster i statens arbete. Men denna delning och olika modification är åter nödwändig; emedan, ehuru nödig och nyttig än ämbetsmäns af alla claßer upplysning och medwerkan skulle kunna wara i Lagstiftningen, de dock ej, i de grenar hwari de sjelfwa blott äro werkställande Maktens organ, (i administratif eller militär wäg) kunna i och för ämbetet deltaga i en representation, inför hwilken werkställande makten just i sina organer är answarig. Det offentliga ståndets representation completterar sig således så wäl i detta afseende, som i allmänhet i anseende till den för ändamålet nödiga medborgerliga sjelfständigheten, endast derigenom, att det tillika finnes en representation ej för tjenst, utan för redan genom tjenst förwärfwade förtjenster, således äfwen oberoende af tjenst och egentligen personlig. Fullt och oberoende personlig kan den åter ej wara utan att lika litet bero af wal som af tjenst. Den kan då endast sätta sig wid den fritt och sjelfmant bildade adel, som en följd af flera utaf Fäderneslandets wäl förtjente män i allmänna omdömet ger åt en Slägt. Staten erkänner denna adel *), gör den med det samma till sin, och förjer för deß bibehållande, genom tilldelande af deß egenteliga och med rätta enda Adeliga prärogatif, personlig representationsrätt: en ädel rätt, som i sig innefattar en ständig uppmaning, att företrädeswis och med uppoffring af enskildt intreße lefwa för det allmänna. Bort utur sin hand ger dock Staten ej oåterkalleligt denna bördsrätt, på det Adeln aldrig må tro, att Staten är för deß skull och ej den för Statens skull. Staten skulle göra det, om den gåfwe en rättighet, utan motswarande skyldighet, och ej förbehölle sig uppmärksamheten på denna skyldighets uppfyllelse. Det hör derföre, i wår tanke, wäsendtligen till en constitutionell Adel, att den kan och bör förloras, ej endast genom brott, utan genom uraktlåtenhet af den skyldighet, som motswarar den adeliga rätten: uraktlåtenheten af adelsmannen att werkeligen representera i Nationalrepresentationen på det sätt och under de wilkor, hwarpå hans deltagande deri af Constitutionen bestämmes. Graden af denna uraktlåtenhet, för att medföra Adelskapets förlust, tillhör Lagstiftningen att bestämma. Så mycket om ärftelig Adel. Hwad Thronens ärfteligbet angår, så är deß ändamålsenlighet för wäl erkänd, att wi dermed skulle behöfwa uppehålla oß. Men Thronen såsom den enda ärfteliga institution i Staten skulle också swårligen länge såsom sådan kunna bibehålla sig. Monarkerna känna derföre rätt wäl sitt eget och Statens intreße, då de fasthålla institutionen af en ärftlig adel, och derpå lägga stor wigt. Förgäfwes predikar man att de i den fostra Konungamaktens naturliga fiender, och declamerar mot aristocratiens faror. Deßa declamationer skulle wända sig lika mot all bestämd institution, som höjer sig ur det Politiska Chaos, i hwars beständiga omrörning och gäsning man söker hjärnspöket, Folksouverainen. En Constitutionell Adel är Thronens och Statens stöd. —

*) Och den kan i sjelfwa werket ej annorlunda göras. En adel kan (äfwen som Heder i allmänhet) ej göras annorlunda än derigenom att den erkännes.

Sedan Representationens elementer sålunda äro gifna, återstår deras sammansättning

till ett helt. Denna kan wara olika, allt efter som den olika bestämmes af en Nations historia, charakter, local och andra omständigheter. Det egenteligen wigtiga och för det constitutionella Systemet, i wår tanke, allmänneligen giltiga är, att denna på ett eller annat sätt modifierade sammansättning utgår ur ståndsrepresentationen, eller ur den får sina elementer. Det har redan blifwit anmärkt, att det af oß så kallade ControllSystemet, eller läran om Statens mer mechaniskt än moraliskt balancerade Makter, redan fört till nödwändigheten af en distinction innom representationen — en Pairskammare, Öfwerhus eller dylikt — för att bryta den annars indistinct representerade maßans nödwändigt blott negativa förhållande till Regeringsmakten, och bägges deraf födda ewiga strid. — Att man endast nöjt sig dermed synes bewisa, att man också blott ansett denna inrättning såsom en slags mechanisk dam och förmur för konungamakten, hwarigenom den indistincta representationens swall skall brytas, innan det hinner thronen. Men denna chaotiska swallning existerar icke deß mindre, så länge en indistinct representation, om också blott i en andra kammare, finnes: deß stridsämne heter blott nu Aristocraterna i stället för Monarken; och den får derigenom nästan en retligare charakter. — Det medel man häremot widtagit i Frankrike, att nemligen för de Deputerades kammare förwara Rikedomens distinction (minst 1000 Francs i direct skatt) kan ej annat än förefalla oß olyckligt; men wisar till hwilka nödmedel den indistincta representationen, hwarifrån man i detta land utgått, förer. Den är ej förmögen af att emottaga andra distinctioner än de orättwisa — så wäl i afseende på walrätt som walbarhet — och man är likwäl nödgad att tillgripa deßa, för att dock ha några, emedan man är satt ur stånd att anwända de naturliga och rätta. — Den indistincta representationens grundsats i afseende på walrätten kan ej bli annan än: hwarje medborgare såsom sådan äger rätt att wälja. Men hwilken är en slik medborgare? Franska Chartan swarar: Endast den som betalar 300 Francs i direct skatt. Constituerande Församlingen af 1790 swarade: Hwar och en som betalar i skatt blott wärdet af tre dagars arbete (af 3 dagswerken). Men de som woro under denna tarif, de så kallade paßiva medborgarne, ändå talrikare, gjorde sig snart activa och öfwerändaståndade äfwen denna aristocrati. I sjelfwa werket är i den indistincta representationen endast den radicala principen consequent, som ger personlig röst rätt åt hwarje medborgare, hwilken endast kommit till myndiga år. Och med denna bestämning är all annan angående walbarheten också öfwerflödig; ty den som wid wäljas måste ändå tala sina committenters språk. Man skall säga: det fordras dock hos walmannen en förmögenhet, såsom en garanti att hans intreße är med statens förenadt? — Men huru stor? Gränsen blir nödwändigt tillfällig och godtycklig, och, man må lägga den lågt eller högt, de uteslutne, skola altid, och kunna med skäl, anse den för orättwis. (Slut härnäst.)

Om Riksdagar i allmänhet samt om några näst riksdag förekommande ämnen; af Grefwe Fr. B. von Schwerin. Stockholm hos Häggström 1822. 126 sidd. 8:o.

(Slut fr. N:o 48.)

Om också — såsom Förf. säger, sid. 122 — "det skulle förmärkas, att nationen wore liknöjd om Justitie Ombudsmanna-ämbetet finns eller icke finns, samt om den persons egenskaper, som detsamma bekläder, hwaraf förr eller sednare skulle följa, att ämbetet blefwe hwarken mer eller mindre än ett annat på rikets stat uppfördt ämbete, och att willkoret för walet blefwe, i stället för den utmärkta redligheten, det utmärkta lönbehofwet — och slutligen att man, i stället för att låta sitt eget

förstånd och sitt eget samwete wägleda sig wid walet, lemnade förslagsrätten åt samma Personer, öfwer hwilkas efterlefnad af lagar, författningar och instructioner det åligger Justitie-Ombudsmannen att utöfwa en wakande tillsyn" — om än allt detta inträffade, så anser Rec. likwäl för sin del förhastadt, att, med Förf. sid. 123, säga, att det då "wore bäst, att ämbetet afskaffades." Detta ämbete är werkligen för nära förenadt med hela wäsendet af wår Constitution, — enligt hwilken Ständerne blott hwart femte år sammanträda, utan att emedlertid något parlament, någon permanent deputation eller dylikt eger rum — för att utan rubbning i det hela kunna borttagas. Och om det en, ja två och tre gånger icke skulle besättas med en man, som ändamålsmässigt utöfwar det, är det likwäl af högsta wigt att ämbetet finnes. Ty åtminstone wid deß besättande för fjerde eller femte gången kommer säkerligen en man, som gör af detta ämbete hwad det bör wara. Först då skulle man kanske kunna säga, att swenska Constitutionen rigtigt utwecklar hela sitt wärde.

Deremot delar Rec. fullkomligt Förfs öfwertygelse, "att Rikets Ständers Ombudsman bör personligen kunna deltaga i discussionen öfwer de ideer, dem han, i egenskap af Ståndernas föredragande Minister underställer deras pröfning." Skälen för denna fordran tror Rec. ligga antydda i det föregående, och det inskränkta omfånget af en Recension — hwilket ändå redan torde wara allt för mycket öfwerskridet — lemnar Rec. här icke tillfälle, att klarare utweckla dem.

Wi äro nu framkomne till den sista Afdelningen i Gr. Schwerins skrifna Bok: **Om Tryckfriheten** (sid. 123 - 126). Öfwer detta ämne är, i synnerhet på sednare tider, så mycket skrifwet, att wår Auctor med skäl deröfwer kunde uttrycka sig kortare. Dock har Förf. sett Tryckfriheten ur en högre synpunkt, än någon annan för Rec. bekant skriftställare. "Den inre känslan för rättwisa — heter det — som Christendomen hos menniskan utwecklat, och som den tro underhåller, att Gud en gång skall uppträda såsom högste domaren öfwer menniskans gerningar, gör, att hon finner sig icke behöfwa åtnöjas med någon dom, som hennes känsla säger henne stå i strid med rättwisan. Hwad domaren sjelf gör i afseende på den anklagade, när han, i saknad af tillräckliga yttre skäl till rättfärdigande af sin inre öfwertygelse om hans brottslighet, ställer honom under Guds och framtidens dom, det gör den dömde i förhållande till sina domare, när han saknar inre öfwertygelse om domens rättwisa. Trälen wädjar i tysthet till Gud; den frie mannen räknar bland sina ofrånkänneliga rättigheter, som medlem icke allenast af samhället, utan äfwen af den Christna Kyrkan, att redan här få tillgodo njuta likars medkänsla. Hwad som blifwit brutet mot rättwisan, blir derigenom icke häfwet; det enskildta oförskyldta lidandet blir derigenom icke godtgjordt. Men genom den wäckta medkänslan blir också förståndet wäckt till uppmärksamhet; frestelsen att afwika från rättwisan blir mer och mer begränsad, och der orättwist behandlade, försont med sitt öde, då han ser, att hans lidande kan komma hans likar till gagn, kan åter bli warm medborgare. Nyttighetsberäkningen borde wäl icke här komma i fråga. Likwäl är det lätt att beräkna, det samhället winner mer derpå, att förolämpade medlemmar försonas, än att orättwisan förblifwer oblottad." (sid. 124 & 125).

Rec. underskrifwer till alla delar deßa anmärkningar; men då Förf. fattat sitt ämne ur en så hög åsigt, förundrar det Rec. att Förf. uragtlåtit att utmärka ännu en annan märkwärdig sida. All fri och constitutionell författning, således äfwen den limiterade Monarchien hwilar helt och hållet på publicitet af alla den lagskipande magtens förhållanden till folket. I forntidens små Republiker, der hela Staten innefattades inom en enda Stad, bibehölls denna publicitet derigenom, att icke blott Statens publika, utan äfwen hwarje Medbor-

gares privata angelägenheter inför folket på torget mundtligen afhandlades. Så kan det ej mera gå till, i den sednare tidens widsträcktare och folkrikare Stater. Der har alltså Tryckfriheten trädt i det offentliga Talets ställe, och blifwit för de sednare lika wäseudtlig som detta war i de förra. — Efter denna åsigt blir det först rätt klart, huru träffande wår Auctor yttrar sig, sid. 124. "Mig synes tryckfriheten, eller den hwarje Swensk man tilldelade rättigheten att offentliggöra sina tankar samt att allmängöra domstolars och ämbetsmäns protocoller och handlingar, de allena undantagna, der Konungen såsom Person handlar — wara en opinionsmagt, wida mera werkande, der moraliteten råder, än opinionsnämnder och alla öfriga af lagstiftningen organiserade controller." — Och likaså måste det blifwa oförnekeligt, att, till följe af det ofwansagda, hwarje försök att i något afseende inskränka Tryckfriheten måste anses såsom ett förräderi mot Grundlagen, undergräfwande deß fastaste hörnesten, och att alltså ett folk, som nitälskar för upprätthållandet af sin constitutionella frihet, måste anse och wårda Tryckfriheten såsom sitt Palladium, från hwilket det icke må låta ett Jota borttagas.

Föröfrigt har någon anmärkt, att Förf. här betragtat Tryckfriheten endast i förhållande till deß werkningar i afseende på administrativa åtgärder, men icke i deß inflytande på den egentliga kunskapsodlingen. Rec. tror dock att Förf. häri handlat alldeles rigtigt, då den lugna wetenskapliga forskningen aldrig retat de magtegande till inskränkningen af deß werkningar. Derföre se wi också alla TryckfrihetsFörordningar egentligen afse yttrandet af opinionen öfwer Statens antingen yttre eller inre angelägenheter. Men indirect kunna wißerligen deßa åtgärder werka inskränkande på kunskapsodlingen, då de, med åsyftan att förswåra yttrandet och spridandet af anmärkningar öfwer statsförwaltningen, tillika inskränka medlen till ett lättare spridande af wetenskapens undersökningar. Derföre gäller äfwen i afseende på det reglementariska af Tryckfriheten om också detta skulle "behöfwa jemkas efter omständigheterna" — Förf:s ypperliga anmärkning: "Tryckfriheten är ingen förläning, som skulle kunna frånkännas Samhället, för det att några deß medlemmar mißbrukat densamma; deß magt till befordrande af det allmänna förståndet, till utbildande af känslan för rättwisa, dygd och ära, från den högsta till den lägsta, är lika legitim och helig, som någon annan magt på jorden; från denna synpunkt betragtad, kommer i alla tider den, som antastar densamma, att synas ädel och den feg, som icke förswarar den." —

Af det ofwanstående synes således tydligt, till hwilken hög grad af förträfflighet Förf. dels utwecklat de wigtigaste af wåra constitutionella förhållanden, eller åtminstone gifwit winkar om huru de i högre klarhet än tillförene böra fattas. Då Förf. i detta wärf är den förste, följer af sig sjelft af hwilket stort wärde hans bok måste wara, helst den äfwen — hwarpå flere prof redan äro lemnade — är affattad i en lika klar, som energisk och om än icke alltid eller på alla ställen strängt grammatikaliskt rigtig, dock behaglig och intagande Styl.

Öfwer en sådan bok torde det alltså synas urlägtigt att Rec. warit widlöftig. Denna bok utwecklar de willkor, genom hwilka wi hafwa den lyckan att wara frie Swenskar; pröfningen af denna utweckling måste således påkalla en mera underhållen uppmärksamhet. Rec. bekänner alltså att han icke kan föreställa sig, det någon skulle mißtycka en längre sysselsättning med deßa wigtiga ämnen. Och ehuru Rec. wißt icke någonsin hyst den inbillning, att han skulle kunna ställa deßa ämnen i klarare ljus, än den ypperlige Författare han granskat, hoppas han dock att hafwa gifwit anledning att några betänka dem och se dem från flere sidor.

Swensk

Litteratur-Tidning.

N:o 51. 1822.

Recensioner:

I. Handlingar rörande väckt fråga om jemnkningar i Upsala Kongl. Academis Constitutioner. Upsala, Palmblad & C. 1821. 269 sidd. 8:o.

II. Ett och annat om Corporationer, Privilegier, Nämnd i Domstolar etc. etc. etc. i anledning af Consistorii Academici i Upsala Betänkande om den Academiska Jurisdictionen. Stockh. Nestius 1822. 94 sidd. 8:o.

(Fortsättn. fr. N:o 50.)

Är det således tydligt, att ett blott mer eller mindre af egendom i fråga om walrätt och walbarhet till representationen ej kan ge annat än en tillfällig och genom sjelfwa sin godtyckighet orättwis gräns; så synes ock å andra sidan ej mindre klart, att afseende på egendomens qualitet och ej endast på deß quantitet är nödwändigt, för att angående denna fråga komma till någon i sakens natur grundad bestämning. Men qualiteten af egendom bestämmes genom arten af det arbete, som den erfordrar. Redan denna distinction leder oß således till arbetets allmänna, genom deß egen och samhällets natur bestämda, arter och fördelning, och med det samma till Ståndsprincipen för representationen. Det för representationen erforderliga quantum af egendom kan endast bestämmas med afseende tillika på egendomens art: egendomens art åter endast genom arbetets. Men med det samma, som arbetets art tillika tages i betraktande, så är det ej heller endast egendom, utan derjemte en personlig qualification, som utgör representationsrätten, liksom medborgarerätten i allmänhet. — Det är besynnerligt, men lätt förklarligt, att den negativa statslära, som mest ropar på menniskans rättigheter, dock låtit sig den fatsen, — att medborgaren representerar egendom — så wäl behaga, att den derpå grundat ett representationssystem, i hwilket det lefwande och förnuftiga har den äran att representera det döda och oförnuftiga. Just den omwända grundsatsen är den sanna, och med menskelig rätt och wärde också endast öfwerenstämmande: att nemligen egendomen representerar medborgaren, eller ingår i den medborgerliga representation endast så wida, som den tillika nödwändigt uttrycker arten af medborgarens

egen werksamhet. Ej under, att den ofta omförmälta negativa statslärar, som i representationen endast wet att tillgripa den distinction, som efter det materiella räkenmättet af ett förmögenhets-quantum kan anbringas, också wärjer sig till det ytterstа mot all werkeligen distinct institution af personlig representationsrätt; (Adel o. s. w.) ty denna är för henne i allmänhet ett heterogent element, och hon kan ej erkänna den, om ej i en utsträckning till hwarje numerisk individ, till hwarje enhetsquantum i Staten; då den i sig sjelf omöjlig, i försöket blir för samhället förstörande. Just derföre kunna ej heller båda deßa representationssystemer fredligt bestå jemte hwarandra. De äro genom sin natur redan i strid. Der återrepresentationsrätten öfwerallt ej endast är fästad wid en wiß quantitet egendom, utan genom arten af egendom och arbete tillika är en personlig qualification, der ingår elementet af personligheten ifrån början i representationen, endast olika modifierad efter hwarje ståndsnatur, och framträder blott egentligast och företrädeswis uttwyckt i den privilegierade personliga representationsrätten. — Men med det samma som nödwändigheten af en wiß personlig qualification för representationen inses, röjer sig ännu tydligare otillräckligheten af quantitetsprincipen i afseende på förmögenhet, beräknad efter den allmänna materiella wärdemätaren, penningen. Ty penningen, mätare af producters wärde, är ej måttstock för någon ting personligt, och wisar sig, om den också skulle synas sålunda anwänd, dock i sin natur dertill inadequat. Så betalar t. ex. staten ej egenteligen sina ämbetsmän deras tjenst. Den borde i det fallet sätta tjensterna på entreprenad-auction till den minst dyrlegda. Den wid tjensten fästade lön är eller bör ej wara annat än det jemnt nödwändiga wilkoret, att ämbetsmannen för sin tjenst må kunna lefwa. Det nit, den redlighet och skicklighet, som en rätt utöfning af ett ämbete kräfwer, kunna deremot ej betalas; och samhället äger derföre endast i den sanna hedern en belöning. —

Wi ha sett hwartill distinctionen af egendomens qualitet förer. För den åkerbrukande claßen, för Bondeståndet, (och wi räkna dertill hwar och en, som brukar sin egen jord, och endera icke, eller åtminstone icke mera, är något annat stånd tillhörig) är den förnämsta egendomen nödwändigt jordegendom. Quantiteten af den samma, för att i representation ge både walrätt och walbarhet, behöfwer ej för detta ändamål serskildt bestämmas. Ty redan i allmänhet är eller bör genom den civila lagen wara bestämdt, huru stor den minsta jordegendom, som är full egendom utan wara underkastad lösningsrätt af andra, således i allmänhet en egendom, på hwilken man är besuten, skall wara. — Detta erfordras redan för andra ändamål t. ex för rättigheten att å landet deltaga i municipalstyrelsen, såsom wald eller walman: Och deltaganderätten i denna Municipalstyrelse är åter den personliga qualificationen till deltagande i representationen. Borgareståndets hufwudsakliga egendom — Handtwerk, Fabrik, Handel — är utmärkt, dels genom en redan till sitt ämne mera personlig egendom, så wida den ligger i serskild konst eller närings-skicklighet, dels, utmärkes den, så wida den ligger i capital, derigenom, att den åtminstone ej nödwändigt är fästad wid jorden. Deß quantitet för representation behöfwer här lika litet någon serskild bestämning. Den är gifwen med Borgarerätten, redan i sig sjelf en personlig qualification, och ytterligare bestämd genom deltagande-rätten i stadens municipalstyrelse. I det Offentliga Ståndet, — så wida det, enligt de förut antydda grunder, i representationer ingår, — sammanfaller den derföre närmast erforderliga egendomsqualificationen — denna må nu bestå i den intellectuella bildning och skicklighet statstjensten kräfwer, eller i den ära redan i statens tjenst förwärfwade förtjenster — med den egenteligen personliga quali-

fications; båda äro fullkomligen det samma, och denna qualification är tillika redan till sin natur offentelig. Detta ger också den företrädeswis personliga representationsrätten genom Ämbete eller genom Adel. Man har i flera stater åt denna sistnämnda sökt försäkra äfwen den materiella sjelfständigheten genom Majorater. Denna inrättning är åtminstone ej med Swenska Adelns representationssätt enlig. Ibland ett fattigt folk egnar det deßutom Adeln och hela det offentliga ståndet, att med ädel enfald, mättlighet och ett genom offentliga dygder af rikedomen oberoende anseende ge en föresyn af de stränga seder, som ett sådant folk, mer än något annat, behöfwer för sitt bestånd.

Angående sammansättningen till ett helt af deßa Representationens elementer ha wi redan yttrat, det wi ej anse den enligt några allmänna grunder kunna tillräckligt bestämmas. Det beror af flera omständigheter, i synnerhet af en Nations Historia, och det sätt hwarpå, genom den, deßa elementer utwicklat sig *).

*) Helt och hållet, eller ock endast till en del, kunna de blott genom en anomali saknas. Så fattas i nya stater, i stater utan betydelig Historia, eller med en hastigt öfwergående, eller genom förlorad sjelfständighet länge afbruten Historia, gemenligen Adeln. I Despotier, såsom de Orientaliska, der merendels allt är jemnlikt utom Despoten, fattas den af andra orsaker. I små Stadsrepubliker saknas det egenteligen åkerbrukande ståndet: I de små Schweitziska HerdeCantonerna både borgerskap och adel o. s. w. Hit hör äfwen egentliga Handelsstaters inclination till en republicansk författning, genom obenägenheten för alla andra distinctioner än Penninge-aristocratiens. Att denna ej helt och hållet blifwit herrskande i England, derföre har det att tacka den motwigt, som en eljest oproportionerligt stor jordegendom lagt i den högre Adelns händer.

De kunna för representationen fördelas i classer; i hwilket fall de med personlig eller ock med ämbetets rätt representerande å ena sidan, och de genom wal representerande å den andra erbjuda sig såsom naturliga afdelningar. Stånden kunna äfwen serskildt och hwar för sig i representationen framträda. Det förra är systemet af de twå Kamrarna: det senare egentelig Ståndsrepresentation. Bägge kunna åter, hwar innom sig och genom hwarandra, emottaga mångfaldiga modificationer — och wi skola se att äfwen ett tredje i allmänhet på ståndsqualification grundadt system är möjligt. I förra fallet är redan den personliga representationsrätten en ståndsrepresentation i inskränktaste mening; men äfwen för den walda representationem kan och bör ståndsrepresentationen i widsträcktare bemärkelse ligga till grund; och gör det, så snart för walrätt och walbarhet en wiß ståndsqualification erfordras, hwilken qualification åter, såsom wi sett, bestämmes genom arten af förmögenhet. En sådan ligger också t. ex. i England werkligen till grund för walrätten, och äfwen för walbarheten. Man måste för den förra på landet äga fri egendom (Freehold) af 40 eng. Schillings årlig afkastning; för att wara walbar äga landtegendom af 600 p. st. årlig inkomst. För walrätt i stad fordras att wara erkänd medlem af stadscorporationen (Freeman) i fall ej stadens representationsrätt genom serskilda privilegier eller omständigheter är annorlunda bestämd. *) För att kunna här wäljas fordras

*) Så är i flera Engelska städer walrätten i magistratens händer. Många gamla ha så sunkit, att deras röster bortgifwas af några få eller blott en enda person, ställets ägare, under det andra nya, ehuru betydande och folkrika (t. ex. Birmingham, Manchester m. fl.) sakna egen representationsrätt. Det är en genom tiden uppkommen afwikelse, som tydligen ej ligger i representationssättets mening.

deremot blott i allmänhet en wiß årlig inkomst (300 pund). Det i alla fall proportionerligen obetydliga beloppet af den för walbarhet erforderliga förmögenheten kan, ehuru af lag bestämd, dock nästan lämnas utan allt afseende, i förhållande till de dryga kostnader, med hwilka ett Engelskt Parlamentswal wanligen är förknippadt: en naturlig följd af samhällets rikedom, men just derföre i sig sjelf och allmänneligen ingalunda wärd att tjena till eftersyn. — Så wida är Engelska representationen äfwen i Underhuset lagligen byggd på ståndsqualification. Den skiljer sig derigenom från den indistincta representationen, och står äfwen både till de personligt representerande och till regeringsmakten i helt annat förhållande än denna. Ty om äfwen en Engelsk parlamentsledamot med sitt inträde i parlamentet ej mera representerar hwarken någon serskild ort eller intereße, utan uttryckligen endast det allmänna, så är han likwäl långt ifrån att derföre anse sig och Underhusets öfriga medlemmar (wore äfwen alla werkeligen genom fria wal inkomne) uteslutande för Nationens representanter. Han påstår twertom, att Konungen, att Öfwerhuset, hwar på sitt sätt, äfwen representera Nationen, att King, Lords, Commons deruti utgöra ett helt, och att den representation, till hwilken han hör, blott är en organisk, integrerande del af det hela. — Äfwen i Frankrike begynner man inse nödwändigheten af att lägga ståndsqualificationen till grund för representationen. De om hwilka detta i synnerhet gäller — de så kallad Doctrinära, af de bägge talrikare ytterliga partierna belagda med åtskilliga spetznamn — utgöra wäl minoriteten; men erfarenheten skall utan twifwel allt mer ge deras tänkesätt wigt. En af oß redan citerad intereßant artikel öfwer Frankrike i Edinburgh Review (1820) uttrycker sålunda detta tänkesätt: „De förkasta ett walsystem grundadt endast på en wiß förmögenhetstarif, som, den må wara hög eller låg, blott ger electorer af ett slag. — I stället önska de ett, som classificerar lika intreßen, och ger hwarje sådan afdelning deß serskilda representation." Britten förklarar sig afgjordt wara af samma tanka, och anser organiserandet af Municipalsystemet (hwilket Frankrike nu mera nästan aldeles saknar) såsom första steget dertill. I sjelfwa werket äro en god ej blott på quantiteten utan äfwen på qualiteten af egendom byggd representations-lag, och organisationen af Municipalstyrelsen i deß alla nuancer numera de båda wigtigaste stegen för det Constitutionella Systemets befästande och utbildning, samt, i wår öfwertygelse, af den wigt, att hwarje derpå grundad representation — den må för öfrigt, efter olika omständigheter och behof, sammansätta sina elementer i twå, eller flera, eller till och med i en Kammare — kan wara god och för ändamålet tjenlig. Men också endast byggd på deßa grundwalar framställer densamma den förbindelse mellan det allmänna intresset och det enskilda, i alla detta sammanhangs hufwudsakliga utgreningar, som är representationens egenteliga garanti, och som (med uppbäfwande af deß annars indistincta och negativa charakter) ger den consistens innom sig och i det hela.

Wi ha nämt twenne slags sålunda grundade Representationssystemer. Det ena, i hwilket ståndsmomentet egenteligen framträder i en Pairskammare, men deremot endast ligger till grund för sammansättningen af de Deputerades kammare. Detta system urskiljer blott den genom stånd personliga och den ståndswis walda representationen. Det andra Systemet går längre i denna urskiljning och constituerar i allmänhet sjelfwa ständen serskildt i representationen. En allmännare blandning af personlig qualification och wal, mer och mindre enligt hwarje ständs natur, kan sägas tillhöra detta representationssätt. — Man skulle kunna tillägga det tredje: en ståndswis efter wiße proportioner sammansatt representation, men som ej ståndswis utan personligen tillsammans både öfwerlägger och beslutar; i hwil-

ket fall åter i sjelfwa representationens allmänna sammansättning walet bör så mindre utrymme, för att aflägsna det tumultuariska, som elljest lätt widlåder en enda, personligt röstande, till större delen genom wal sammansatt församling. — Alla deßa representationssätt ha det gemensamma, att det större fält de i en eller annan riktning öppna för friheten ålägger inskränkning i samma porportion åt ett annat håll. Staten fördrager i allmänhet hwarken en obestämd eller blott negativt bestämd frihet. Deß wäsende består i något positift, i frihetens rätta mått, som ock är den sanna friheten. Detta mått är i det hela så bestämdt, att man på ingen sida kan tillägga ett plus, utan att på motstående sida nödgas medgifwa ett minus: en sanning lika wälgörande för måttan, som straffande för omåttan.

Wi ha äfwen sagt, att intet af deßa representationssätt kan ur allmänna grunder förkastas, utan att detta beror på nationella omständigheter, serdeles på en Nations Historia. Den Swenska Representationen hör till det andra af de nämnda Representativa systemerna, som kan ha tre stånd (Bönder, Borgare och det Offentliga Ståndet), men äfwen fyra, om man i det offentliga ståndets representation skiljer representationen för ämbete, från den egentligt personliga. — Detta är fallet i wår, som afsöndrat ämbetsrepresentationen, men inskränkt den till Kyrkan, föreställd genom det andeliga ståndet; emedan Adelns deßutom hos oß talrika representation i allt öfrigt äfwen kan anses innefatta ämbetsrepresentationen. Kyrkans representation såsom eget Stånd har åter, genom ett derföre nödwändigt större antal representanter, med sig fört, att en större del af deßa genom wal innom ståndet tillsättas, under det den mer personliga ämbetsrepresentationen blifwit inskränkt till kyrkans högsta wärdigheter, hwilkas innehafware i andra constitutionella stater, såsom sjelfskrifna medlemmar af en Pairskammare, ensamme utgöra det andeliga ståndets representation. Äfwen i Adelns

genom börd personliga representationsrätt ingår ännu ett element af wal, genom fullmakter af de Capita, som ej kunna tillstädes komma; och detta war fordom ännu märkbarare på den tid, då hufwudmannen för hwarje ätt genom wal innom ätten bestämdes *) — en med

*) Så war förhållandet i början på Riddarhuset. Se Riddarhus-ordningen af år 1626. och Ridd. och Adelns Pleni protocoll Riksdagen 1627. i Skand. Handl. I. D. Alla till myndiga år komne, ej af laga förfall hindrade Adelsmän borde sig wid Riksdag infinna, och, när de så sammankommit, hwarje ätt wälja en till hufwud för familjen som ägde familjens stämma. De öfrige af hwar ätt stånde på gulfwet bak om sin ätts såthe — höra och tiga till thet som anten discurrerat eller voterat warder. — Den senare förändringen, hwarigenom den äldste är altid sjelfskrifwen hufwudman för ätten, anse wi ingalunda för någon förbättring. — Riksdagsordningen af 1723 stadgar, att endast en af hwar ätt, sjelf eller genom fullmäktig af annan ätt, behöfde sig på Riksdag infinna; och Riddarhusordningen af år 1762, att till irringars förekommande wid bestämmande af Capita, den äldste af ätten, såsom redan wanligt warit, skulle dertill tagas. Wid upplifwandet af Gustaf Adolfs Riddarhusordning 1778 heter det i stadfästelsen: „Att som Ridd. och Adeln nu för sig och sine efterkommande för altid utwalt och stadfästat then äldste af ätten, eller then så kallade Caput Familiæ för ältens representant — — så kommer altid hädanefter then ordning att iakttagas." — Denna inrättning förutsätter, att den äldste af ätten också skulle företrädeswis wara satt uti stånd att representera, d. w. s. den förutsätter inrättningen af Majorater. Men just emedan deßa ej allmänneligen och lagligen höra

Swenska Adelns representationssätt wäsendteligen öfwerensstämmande inrättning, mot hwars förändring till den nu brukeliga grundade anwändningar kunna göras. (Se noten.) — Denna blandning af personlig qualification och wal närmar Adeln och Prästeståndet uti inre inrättning till de bägge öfriga ständen. Äfwen uti intereßen böra ständen hållas hwarandra så mycket närmare, ju mer de i representationen serskildt uppträda. Detta winnes genom ömsesidig uppoffring af alla tillfälliga Ståndsprivilegier, som ej äro nödiga för att bestämma representationen af hwarje stånd såsom sådant, eller bibehålla representationssättet, på hwilket wi med skäl lägga wigt, då det med wår Historia uppwärt. I nämnda afseende äro utan twifwel Concessionerna af år 1809 det skönaste momentet i Ståndens Historia. De böra från detta ögnablick sjelfwa tydligare inse den naturliga sammanflätningen af deras intreßen med hwarandra och med det hela. Och man må döma hwilketdera tänkesättet är mer egnadt att hos Sweriges Rikes Ständer lifwa en ömsesidig god wilja, deras, som, erkännande ståndsrepresentationens wärde endast önska enskilda förbättringar, — eller deras, som trycka stämpeln af absolut förkastlighet på denna af dem så kallade Skråagtiga representation — hwilketdera tänkesättet söndrar och hwilketdera förenar. Den Swenske Adelsmannen är possessionat eller ämbetsman eller bäggedera. Prästens ämbetsmannabefattning sätter honom i det innerligaste förhållan till alla stånd, och han är serskildt i Swerige genom direct eller indirect medwerkan, genom fullkomlig oumbärlighet i allt hwad af Municipalstyrelse ännu finnes och kan komma att finnas, mer än någon annan inflätad i det stora medborgerliga hela. Borgaren är hos oß äfwen åkerbrukare (i synnerhet i alla smärre städer) mer än i andra länder: Bonden deremot i flera landsorter, genom deßas egna industriella beskaffenhet, tillika handtwerkare, äfwen fabrikant, handlande, — ehuru bägges ståndsegenskap med rätta bestämmes efter det element som öfwerwäger. Skulle någon inwända att just detta wore ett skäl för upphäfwande af ståndsrepresentationen, så swara wi: det är twertom ett skäl mer för deß bibehållande, om statens stora och hufwudsakliga intressen genom Ständen så äro representerade, att deßa intereßen blott behöfwa rätt känna sig sjelfwa för att ej bli isolerade intereßen.

För oß kan således med skäl ej bli fråga om någon sådan den Swenska representationens förändring, som skulle röra deß grund och wäsende; och af alla i senare tider till öfwerflöd uppkomna förslag till deß så kallade förbättring, och afgörande omdömen om den samma, påminna wi oß sällan att ha sett något, som förstår hwad den werkeligen är, mindre något som wisat sig egnadt att förstå hwad den bör wara. Men det är Swenskens rätt att öppet bedömma sin Författning. Wi skola också för wår del begagna oß af denna rätt, och medge då, med det samma wi förswara wår ståndsrepresentation, att den wißerligen i betydliga mål kan emottaga förbättringar, både i det hela, och i hwart ständs representation innom sig. I förra afseendet anse wi för wigtigast, att röstberäkningen ståndswis i Riksens Ständers Utskott afskaffades; emedan att äfwen ståndswis låta ärender beredas, som i alla fall ståndswis skola sedermera bedömmas och afgöras, är ett öfwerflödigt det samma i Constitutionen, en tydelig tautologi, hwarigenom Utskotten tillika förlora sin hufwudcharakter, som är att redan i ärendernas beredning lätta föreningen af tankarna. — I senare afseendet eller angående hwarje Ständs representationssätt, så torde äfwen åtskilligt wara att önska.

till Swenska Adelns natur (minst efter 1810 års inskränkningar af Fidei Commiß-stiftelser) så är också den fordna inrättningen, eller wal innom ätten af Familjens representant, enligare med Swenska Adelns werkeliga representation.

Att wi anse wal af Capita mer öfwerstämmande med Swenska Adelns representation än det nu brukeliga bestämningssättet ha wi redan yttrat, äfwen som wåra skäl dertill. Att Presterskapet, åtminstone i flera stift (en likhet wore wäl härutinnan nödig) i sina wal är bundet wid divisioner och contracter, i stället att innom stiftet få fritt wälja på dem af ståndet som njuta det allmännaste förtroende kan ej annat än föresalla högst otjenligt. I Borgares och Bönders representation wänta wi alla werkliga förbättringar endast af en mer utbildad Municipalstyrelse. Detta medel kan wara långsamt; men det är säkert, och har tillika den stora fördelen, att tillförlitligast och på den naturligaste wägen, genom i Municipala befattningar wunnet förtroende, öppna för de orepresenterade till intet wißt stånd hörande medborgarne tillträde till det ena eller andra af deßa stånd. Deras rätt såsom individer till deltagande i representationen, enär statens stora interesseu äro wederbörligen representerade, är ingalunda owillkorlig. De må förtjena den; och ett patriotiskt beswär i Municipalstyrelsen skall utan twifwel till en början wara den bästa pröfningen på werklig representantkallelse. Låter man deremot utbildningen af Bonde- och Borgareståndens representation ej gå hand i hand med utbildningen af Municipalinrättningarna, så löper man wid hwarje förändring deri lätt fara, att göra hwad som får göras om och att sätta hela wårt representationssystem på spel. Ty kan och skall detta i tidernas framfart äfwen i det hela annorlunda utbilda sig, så kan det ej heller på ett ändamålsenligt sätt annorlunda ske, än genom Municipalsystemets småningom werkande inflytelse. — Och detta är summan af wåra korta önskningar.

Rec. har nu äfwen yttrat sina tankar så i ett som annat. Han behöfwer en ursäkt för widlyftigheten. Men, då hos oß en bestämd öfwertygelse i frågor af allmännare intereße är temligen sällsynt, har han ej ansett likgiltigt, att i de här widrörda ämnen framställa sitt tänkesätt, icke blott i deß resultater, utan med ett utförligare ådagaläggande af skälen. Det skall derigenom åtminstone wäcka och fordra eftertanka, äfwen hos dem, som för öfrigt möjligen ej skulle kunna finna sig wid att gilla det samma.

Oförgripliga Tankar öfwer det af Kongl. Evangelii-Boks-Committeen uppgjorda Förslag till nya Högmäß- och Aftonsångs-Texter, eller så kallade Evangelier och Epistlar. Christianstad. 1822. 11 sid. 8:o.

Förf. säger sig wilja granska, men rättare sagdt, har han oförståndigt ifrat mot det förslag, som Kongl. Evangeliiboks-Committeen lät utgå med allmänna Tidningarna. Hans förnämsta skäl äro följande: „denna textförändring är icke påkallad af någon werklig nödwändighet.“ — Men nu äro i nyßnämnda förslag få af de gamla texterna utelemnade, och förändringen består till större delen blott deruti att texterne blifwit omflyttade och ordnade efter en bättre plan. Förf. frågar: „Kan dermed åstadkommas en större upplysning, en werksammare uröfning af Christendomen?“ — Ordning och planmässighet är aldrig öfwerflödig. Enligt detta förslag har man åtminstone en winst: att åtskilliga texter, som förut warit delade, kunna sammanslås och läsas i deras rätta sammanhang, hwarigenom rum blifwer ledigt för flera nya och wår Evangeliibok sålunda rikhaltigare. — Förf. fortfar: „till hwilken förwillelse för både Läraren och Åhöraren skall den icke deremot leda? Den förre skall i många år, i tankarne åtminstone, ofta mißtaga sig om den text, öfwer hwilken han skall predika, och när en gång den gamla ordningen hunnit förgätas, de gamla Evangeliibökerna äro förswunna och detta Commiteens

tryckta förslag icke mer finnes på Boklådorna, huru swårt skall det icke blifwa för honom att kunna begagna förra och nuwarande Homiletiska arbeten? Den sednare, den enfaldige neml., wan att tillägga sin Evangeliibok samma helgd som sin Bibel, faller lätt på den tanken, att i Religionen är intet bestämdt, att den, som allt annat, tillskapas af tidens nyck och är en maschin i de lärdas hand, som de kunna wrida huru de wilja. Han beröfwas till en del bruket af sin gamla Postilla, med hwilken han hittills underhållit sin andakt, och får kanske wänta länge, innan denna förlust blifwer för honom ersatt. Han söker nu deruti en Predikan, som paßar till det Evangelium han har i sin Psalmbok, men finner den antingen icke, eller finner den på ett annat ställe; och är det ej att förmoda, att han, när han den ena gången efter den andra finner sig bedragen i sin wäntan, lägger bort sin Postilla, såsom han bortlägger en försliten klädning och anser den för onyttig eller kätterisk."

Så trögа bör man ej anse de flesta Prester, så enfaldiga äro ej de flesta åhörare, som Förf. förutsatt. Genom ett register, sådant som i Nya Psalmboken, kan det blifwa ganska lätt, att få reda på de gamla texterna i den Nya Evangeliiboken. Och hwarföre skulle ej en Postilla till enskild andakt lika wäl kunna brukas? Det kan aldrig blifwa frågan att wåldsamt förstöra den gamla Evangeliiboken; och säkert skall i hwarje hus, der Postilla finnes, något exemplar af gamla Evangeliiboken blifwa öfrigt, till deß nya Postillor blifwa att tillgå. Och hwad skada kan wäl uppkomma deraf, att en husfader i sin krets läser en predikan öfwer en annan text än den som begagnas i kyrkan?

Rec. kan slutligen ej underlåta att anföra Förf:s slutönskan: „att Rikets nu snart wid Riksdagen församlade Presterskap, med en fästad blick på tidens tecken, wille förena sitt bemödande att afwända från Swenska Församlingen en sådan nyhet, som endast leder till förbittring och snart framkallar nya project till en annan förändring, till deß kanske omsider sjelfwa Bibeln med alla de exemplar, som deraf finnas, förswinner ur Evangeliiboken och texterna hämtas af Swedenborgs syner eller Nordens Mythologi."

Detta anfall är så mycket mindre rättwist som det tadlade förslaget endast innehöll de ur Bibeln hämtade texterna, hwilkas renlärighet ej kan sättas i fråga. Rec. will hoppas, att öfwerilning snarare än någon annan mindre hederlig orsak förledt Författaren till denna oförståndiga utlåtelse.

Samling af lärorika och nöjsamma Berättelse för Barn från Sagwerlden. Med 6 illum. Kopparstick. Stockholm. Elmén och Granberg, 1822, 175 sidd. 12:o.

Denna samling, som innehåller 8 sagor, kan med tillförsigt rekommenderas såsom en roande läsning både för Barn och Fullwuxne. De äro alla i orientalisk smak, och några bland dem utförda med en angenäm ironi. N:o 1 är den bästa, N:o 3 kanske den minst lyckade. Kopparstickena, ehuru inga mästerstycken, äro dock bättre än de som wanligen finnas i dylika skrifter.

Smärre Berättelser af A. G. Meissner. Öfwersättn. Christianstad, Cedergreen, 1822. 48 sidd. 8:o.

Denna samling består af 5 berättelser, af hwilka de flesta äro Andehistorier, som till slutet naturligt upplösas, dock så, att, såsom ofta händer, den naturliga förklaringen blir underbarare än sjelfwa det underbara. Den sista Berättelsen är ganska owanständig. Deßa underbara sagor kunde kanske på den tiden de Kreswos hafst något pikant, men detta intresse går förloradt för nu warande läsare, då så mycket ännu underbarare tilldrager sig i wåra nyaste döcker.

Swensk

Literatur-Tidning.

N:o 52. 1822.

Recension:

Försök till en Elementar-Lärobok i Astronomien, innehållande, jemte inledning till läran om globerna, en kort underrättelse om werldssystemet, samt anwisning att lära känna stjernorna; till Swenska ungdomens tjenst förf. af Carl Eric Kjellin, Professor i Mathemathiken wid Kongl. Akademien i Lund m. m. Sthm Nordström 1822. 279 sidd. 8:o med 3 plancher.

Detta arbete, ett nytt wedermäle af den hedrande werksamhet, hwarmed Förf. genom flera förr utgifna läroböcker sökt gagna den studerande ungdomen innom Fäderneslandet, hoppas Rec. skall med så mycket större nöje emottagas af dem, för hwilka det är ämnadt, ju mera han warit i tillfälle att erfara det långwariga behofwet af ett dylikt i synnerhet hos Akademiska ungdomen, yttradt genom ett enträget, men ofta fruktlöst efterfrågande utaf böcker och manuskripter i samma ämne af wida mindre halt och wärde än den närwarande. Detta kända behof uppgifwer ock Förf. i företalet såsom närmaste anledningen till sitt företag, hwarjemte han der anför sina egna tankar om arbetet, de ändamål han dermed åsyftat, och den synpunkt, ur hwilken han önskar, att det måtte bedömas. Läsaren får härigenom genast ett ungefärligt begrepp om hwad han bör hafwa att wänta. Det heter nemligen i detta företal, att, sedan den utaf Öfwersten och Ridd. af Schultén utgifna korta underrättelse uti läran om Globerna och de första Begreppen af Astronomien, jemte Anwisning att lära känna Stjernorna. 2:dra uppl. Sthm 1798, längesedan wore utgången och förgäfwes efterfrågats i Bokhandeln, samt ingen utsigt mera wisade sig, att deraf få en ny upplaga, i synnerhet som deß Författare lemnat Swensk botten, så „anmodade Bokhandlaren Herr Mag. Wiborg författaren till närwarande Försök att företaga en omarbetning af nämnda lilla Astronomiska Afhandling. Denna företogs om sommaren 1820 och fullbordades påföljande året. Wäl ingick icke i första planen, att den skulle blifwa så utförlig, som den nu befinnes: och Förf. fruktar nog att genom den fullständighet han sökt gifwa åt sitt arbete, kanske hafwa

skadat affättningen deraf. Det syntes honom dock icke böra blifwa mindre omfattande, om den wettgirige deri skulle finna en tillfredsställande och icke för ofullständig underrättelse om den så undranswärda Werldsbyggnaden, och om det skulle förtjena att mähända föreslås till brukande wid Rikets Akademier och Gymnasier. Han fruktar ock icke att tillägga den förmodan han hyser, att det skall befinnas, i jemförelse med volumens widd, sakrikt och tillika så populärt, som möjligt torde wara, då man welat något mera än blott historiskt widröra flera af sednare tiders wigtigaste upptäckter och sublima theorier, hwilket, utan att något taga till hjelp i Geometrien och Calculen, icke låter göra sig." — „För dem, som känna Herr af Schulténs ofwannämnda arbete, skall lätt synas, att detsamma tjenat mig till modell. Deri finnes ock intet, som ej här är intaget, ofta med samma ord, hwarförutan de bäste auktorer, Laplace, Lalande, Schubert, Bode och wår förtjente Millet, i deß berömda beskrifning om jordklotet, samt Melanderhjelm blifwit wid utarbetningen rådfrågade, samt äfwen icke sällan citerade. Att en volume af 18 ark skulle innehålla fullt ut så mycket, som den minst 3 gånger drygare Melanderhjelms Astronomie, wore wäl för mycket begärdt: knappt något af det hufwudsakliga hoppas man dock skall saknas."

Uti en bok, som har till föremål att bibringa de första begreppen i Astronomien, anser Rec. en utförligare utweckling af deßa så mycket nödwändigare, som han flerfaldiga gånger haft tillfälle att öfwertyga sig, huru litet detta ändamål winnes genom de hittills brukliga Globläror, hwilka, föregångna af några korta, ofullständiga och stundom oriktiga definitioner, endast meddela en mekanisk färdighet att med globen solvera några isolerade problemer utan att lemna en klar och lefwande insigt i de motswarande phenomenerna uti naturen. Detta gäller i synnerhet om de phenomener, som förklaras, och de problemer som solveras med jordgloben, hwarwid det t. e. för en, som intet känner af theorien om parallaxen, är rent af obegripligt, huru den wid globen anbragta horizontens plan kan gå genom jordens medelpunkt. Långt ifrån att således ogilla den fullständighet, Förf. sökt gifwa sitt arbete, önskar deremot Rec., att för flera wigtiga sanningar, i synnerhet i sferiska Astronomien, bewis, der det lätteligen kunnat ske, blifwit bifogade, hwilka ofelbart för begynnaren skulle hafwa spridt större ljus öfwer de förekommande ämnena. Deremot hade, enligt Rec:s tanke, åtskilliga andra artiklar heldre kunnat förkortas, t. e. de långa med ord utförda logarithmiska calculerna, hwilka af dem, som äro okunnige i theorien om logarithmerna, i alla fall ej kunna förstås, och för dem, som känna den, oftast äro öfwerflödiga. Rec. twekar för öfrigt ej att erkänna, det arbetet i jemförelse med volumens widd, är sakrikt wida utöfwer hwad man af den anspråkslösa titeln har rätt att förmoda, och att det innefattar det förnämsta af hwad Melanderhjelms Astronomie innehåller. Somliga ämnen äro till och med här mera fullständigt utredda. Deremot saknas på sina ställen åtskilligt, som förtjent anföras. För att rättfärdiga detta allmänna omdöme och tillika anmärka de större eller mindre felaktigheter, som Rec. wid genomläsningen trott sig upptäcka, will han nu, så wida rummet tillåter, fästa läsarens uppmärksamhet wid hwarje del af arbetet serskildt.

Deß hufwudafdelningar äro 7, nemligen I. Inledning. Om Werldsbygnaden i allmänhet, sådan den förekommer en åskådare, med de kretsar, som, till förklarande af himlakropparnes synbara rörelse, supponeras wara dragne. II. Om Himmels-Globens bruk och nyttjande, till ungefärlig upplösning af åtskilliga Astronomiska Problem. III. Om Jordglobens bruk och nyttjande till några geographiska och astronomiska problems upplösning. IV. Om Werldssystemet och de första begrep-

pen utur Astronomien. V. Om Jordens figur och storlek. VI. Om Jordens Atmosphär. VII. Anwisning att utan Himmelsglob, eller någon annans handledande, lära känna stjernorna; wid hwilken indelning Hr af Schulténs lilla afhandling blifwit laggd till grund, såsom Förf. ock i företalet tillkännagifwit.

Afdelningen I. upptager, såsom deß öfwerskrift lofwar, de förnämsta till Sferiska Astronomien hörande ämnen. Den börjar, såsom wanligt, med att definiera de olika slagen af himlakroppar, neml. fixstjernor, planeter, månar och cometer; hwarefter, sedan solens dagliga och årliga rörelse blifwit omnämnd, förklaring af wäderstrecken följer. Derefter definieras de 3 förnämsta på himmelen förekommande storcirklarna: horizont, equator och ecliptica med deras secundarier och paralleler, hwarwid ock dagjemningspunkternas tillbakaskridande och den deraf uppkommande werkan i afseende på himlakropparnas lägen anföras. Widare beskrifwas jord- och himmelsgloben, och sedan de constellationer, i hwilka fixstjernorna i äldre och nyare tider blifwit indeldta, hwarwid förekommer en intereßant gißning enl. Schubert om anledningen till zodiacal-constellationernas namn och figurationer, hwilken tros böra sökas i de gamla Egyptiernas antingen climat, eller heliga och borgeliga förrättningar. — Wid speciela ställen af denna afdelning torde åtskilliga förändringar eller tillägg wara dels nödwändiga, dels ej otjenliga. Det heter t. e. uti §. 11. att" det plan HR (Fig. 1.), som på det ställe z, der wi befinne oß, tangerar jordytan, utdraget till himlahwalfwet, eller cirkeln HMRZPA, hwilken, concentrisk med jordklotet J, bör anses wara beskrifwen med en radie JH, många tusende millioner gånger större än jordradien Jz, kallas synbara horizontens plan." Wäl den werkeliga, men ej den synbara horizonten är concentrisk med jorden, såwida den synbaras medelpunkt ej är jordens, utan den punkt på jordytan, der åskådaren befinner sig. Deßutom bör horizont, såwida den anses såsom storcirkel, ej förwexlas med horizontens plan. Rec. anser derföre anförda definition, utan att lida till fullständighet eller redighet, kunna förkortas till denna: det plan, som tangerar jorden på ett ställe z, kallas det ställets synbara horizontalplan och deß afskärning med himlasferen synbara horizonten. — §. 19. „När stjernans verticalcirkel infaller med första verticalen eller ortens meridian, säges stjernan wara i sin största eller middagshöjd" Att definiera största höjd, då höjd i allmänhet förut är förklarad, anser Rec. mindre lämpligt; deremot hade ett bewis, att en stjerna i meridian har sin största höjd, äfwensom att denna storcirkel skär alla arcus diurni midt i tu, ej warit öfwerflödigt. Äfwenså anföres i §. 28, att jordens inbyggare hafwa dag och natt lika långa, då solen befinner sig i någondera af dagjemningspunkterna, utan att detta phenomen då eller sedan tillräckligt förklaras — §. 32. „Bågen VAG af equator (fig. 1.) emellan V och den punkt G, der equator råkar horizonten, är stjernans sneda ascension." Detta påstående är falskt, såwida stjernan X på figuren ej poneras wara i horizonten, hwarförutan Ascensio obliqua ej kan föreställas, såsom ock riktigt angifwes i nästföregående definition, der det heter „att en stjernas sneda ascension är den båge af equator, som ligger emellan wårdagjemningspunkten och den equators punkt, som tillika med stjernan går upp öfwer horizonten." — §. 41. „Äfwen är tydligt, att wid dagjemningspunkternas tillbakaskridande på ecliptican cirkel ifrån öster till wester, d. ä. emot tecknens ordning, stjernors longitud och räta ascension, jemwäl ock declination skola småningom ökas; men att latituden blifwer oföränderad." Detta blifwer ej tydligt med mindre lagen, hwarefter nämnda dagjemningspunkternas rörelse eller precession sker, angifwes; ty de kunde t. e. möjligen tillbakaskrida så på ecliptican, att intet annat element än longi-

tuden förändrades. Förklaras åter precessionen såsom uppkommande af werldspolens rörelse uti en cirkel omkring eclipticans pol emot teckenens ordning, så följer deraf, att endast stjernans relativa läge till equator ändras så att räta ascension och declination, lika wäl som longituden, förökas, men latituden förblifwer oförändrad.

Efter beskrifningen af de storcirklar på himlasferen, till hwilka alla himlakroppar hänföras, och sedan fixstjernornas orörliga läge antagits, synes naturligast böra följa i ordningen, innan man öfwergår till de kroppar, som hafwa egen rörelse, att uppgifwa och förklara de undantag från sistnämnda suppositionen, som uppkomma genom de apparenta rörelser, hwilka ej mindre fixstjernorna, åtminstone enligt theorien, än de öfriga himlakropparne, äro underkastade, och hwilka rörelser förorsakas dels af någon rubbning i equatorns och eclipticans läge, dels af någon apparent rörelse hos sjelfwa himlakropparne. Till förra claßen borde föras: Precession, Nutation och den genom planeternas attraction uppkommande obliqvitetsförändringen; till den sednare: Refraction, Parallax och Aberration. Rec. hade derföre önskat att i sammanhang med Precessionen åtminstone de 2:ne öfriga till förra claßen hörande phenomenerna blifwit exponerade, af hwilka Nutation förekommer längre fram, der den tillika förklaras; men den af planeternas attraction härrörande obliqvitetsförändringen, hwarigenom stjernornas latitud rubbas, saknas helt och hållet.

Afdelningarne II. och III. innehålla i det närmaste samma till Himmels- och Jordgloben hörande problemer, som Hr af Schultén Globläre, ungefär med samma behandling. Några tillägg äro, ibland andra, af Förf. gjorda (§. 90) i det 9:de till jordgloben hörande uti sistnämnda lilla afhandling, hwilket har till föremål att finna de orters latitud, der solen en wiß dag går upp eller ned på en gifwen timme; men deßa tillägg innefatta tydligen flera oriktigheter. För att solvera ifrågawarande problem, är klart, att man bör föra solens ställe i ecliptican för den dagen under meridian och klockan på 12, sedan wrida globen till deß wisaren åt wester beskrifwit så stor tid, som den gifna nedgångstiden, eller åt öster så stor, som 12 — den bestämda uppgångstiden, och slutligen i detta skick flytta globen i meridians direction, till deß solens ställe kommer i horizonten; då alla de orter, som befinnas på den genom globens zenith gående paralleln, äro de sökta; så nemligen, att solen går upp för deßa orter, om hennes ställe blifwit placeradt i den östra horizonten, och ner, om det blifwit ställdt i den westra, emedan jordens rörelse sker ifrån wester till öster. I stället säger Förf.: "ställ orten, der man wistas, under meridian och klockan på 12, samt utmärk på fasta meridian den punkt, hwarunder solens declinationscirkel den dagen går." Enligt denna föreskrift skulle tiden hänföras till ett wißt jordiskt ställes meridian, hwarom här aldrig kan blifwa fråga; widare bör i stället för declinationscirkel stå parallelcirkel; emedan hwarje declinationscirkel successift infaller med meridian. Slutligen säger Förf. "om solens rum blifwit fördt i den westliga horizonten, så se nämnde orter solen för sig gå upp, och blef det fördt i den östra horizonten, så se de henne gå ned den timmen," hwilket af nyß anförda skäl bör wara twärtom.

Afdelningen IV. börjar med att ge begrepp om fixstjernornas natur, deras antal, afstånd, ljus och synbara storlek, samt innehåller för öfrigt i sammanhang med hwarandra den Theoriska och Physiska delen af theorien om planeterna, deras månar och cometerna, i allmänhet med den fullständighet och stundom med större än man i en Elementarbok är berättigad att wänta. Den physiska delen är isynnerhet utförlig, fullständigare än hos Melanderhjelm; men kanske något utwid-

gad på den theoriskas bekostnad. Såsom brist hos den sednare räknar Rec. att en planetbanas elementer ingenstädes finnas fullständigt definierade eller uppräknade. Rec. menar deßa 6: Nodlineens läge, Inclination mot eclipticans plan, Medeldistancen, Excentriciteten, Aphelii longitud och Epoken, för hwilka allas finnande och några de lättaste methoder bort uppgifwas. Wid frågan om omloppstiden förekommer ej den Anomalistiska hwarken för planeterna eller månen, hwars upptagande Rec. anser så mycket nödigare, som den bör ligga till grund för solution af Keplerska problemet. Aberrations och den årliga parallaxens phenomener hade ock Rec. önskat närmare utredda och med hwarandra sammanställda; i hwilket afseende Melanderhjelm är ojemförligt fullständigare. De öfriga hit hörande ämnen, såsom: de 3 serskildta planetsystemerna och de förnämsta himmelska phenomenens förklaring enligt det Copernicanska, Keplers undersökningar och solution af hans problem (hwilken är anförd enligt Cassini) samt theorien om förmörkelser, i synnerhet månens, uppfylla, enligt Rec:s tanke, alla anspråk på reda och fullständighet. Att förklaringen af Solförmörkelser och Cometernas phenomener endast blifwit i korthet antydd, har en giltig grund i den större widlyftighet, än planen för närwarande arbete tillåter, hwartill en närmare utweckling af deßa ämnen skulle leda. Såsom exempel på den utförlighet, hwarmed physiska delen blifwit behandlad, will Rec. endast anföra, att lagen, hwarefter centripetalkraften werkar, då trajectorian är en ellips, äfwensom Keplers 3:dje lag finnas fullständigt deducerade. — Några anmärkningar öfwer serskildt ställen i denna afdelning tror sig Rec. ock böra göra. Uti §. 20. anföres, att, då solen ses uti wågen, "falla hennes strålar lodrätt på equator och höstdagjemningen är inne." Såwida lodrätt är detsamma som winkelrätt, kunna ej solstrålarne wid dagjemningen sägas falla lodrätt på equator, utan parallelt med equator eller lodrätt på solståndscolurn. Bättre kanske hade Förf:s tanke uttryckts sålunda:

då solen är i wågen och således i equators plan, ligga jordens poler på gränscirkeln emellan den upplysta och oupplysta delen, hwilken cirkel derföre, såsom infallande med meridian, skär alla equators parallelor midt i tu, hwadan dagjemning öfwer hela jorden. — Författarens yttrande (§. 122) att "månen återkommer till samma punkt af ecliptican" kunde så misförstås, att månbanans plan infölle med jordbanans, hwarföre det rättare heter: återså samma longitud. — I samma §. förklaras orsaken, hwarföre den tropiska månaden är kortare än den sideraliska, sålunda: "den tropiska månaden är $27^d\ 7^t\ 43'\ 5''$; men som de punkter (Noderna), der hans bana skär eclipticans plan, skrida tillbaka, eller ifrån öster till wester, på hela eclipticans cirkel under en tid af 18 år $223^d\ 7^t\ 13'\ 18''$, i anseende till fixstjernorna; så blifwer ock detta hans tropiska omlopp litet kortare än det rätta periodiska eller sideraliska, det är i anseende till fixstjernorna, hwilket är $27^d\ 7^t\ 43'\ 11''\ 5.$" Denna förklaring är helt och hållet oriktig; emedan den sideraliska månadens större längd än den tropiskas beror af wårdagsjemningspunktens och ej af månbanans noders retrograda rörelse. Af Författarens premiß "som noderna skrida tillbaka ifrån öster till wester" m. m. följer en helt annan slutsats, nemligen att den nodiska månaden eller den tid, månen anwänder att relatift till en nod beskrifwa 360°, blifwer mindre än den sideraliska. — §. 123. fid. 101. "Ponera, att Jorden är i A och Venus i B, i sin öfre conjunction (ó), det är: att hon går klockan 12 på dagen med solen genom meridian." Förf. har ock härutinnan orätt. Att gå med solen kl. 12 om dagen genom meridian är: att hafwa samma räta ascension; att åter wara i conjunction med solen will säga: att hafwa samma longitud. Här finnes ock ingen skillnad uppgifwen emellan öfre och nedre conjunction. — §. 124. I förklaringen af Veneris ljusomskiften, då det säges, att

planeten näst före sin nedra conjunction" synes i form af en skära, lik månen i sista qwarteret; wid f (nemligen näst efter nedra conjunction) åter med horn, såsom månen i första qwarteret, i det östra sidan nu är upplyst" är tydligen ett mißtag och bör wara "första" i stället för "sista" samt twärtom; emedan Venus, före nedra conjunction, ifrån jorden synes såsom ett omwändt C, såwida den upplysta convexa sidan altid är wänd åt solen, och efter conjunction såsom ett direct C. — §. 127. "Härwid får bågen EP (nemligen den delen af planetbanan, som ligger emellan planeten och noden) eller den deremot på himlasferen swarande, namn af planetens latitudsargument." Endast såwida planetbanan antages circulär, men ej i allmänhet, kan bågen EP sägas exponera latitudsargumentet. — Af Förf:s yttrande (§. 129) "Planetens werkliga longitud, sedd ifrån solen, eller, som den kallas, den heliocentriska skulle wara winkeln VSP (fig. 23)" synes, att med heliocentrisk longitud här menas planetens angulära distance ifrån noden, sedd ifrån solen och räknad i planetbanans plan, tillsammans med den bågen af ecliptican, som ligger emellan noden och wårdagjemningspunkten. Rec., som anser all twetydighet, isynnerhet i en bok för det ändamål, som den närwarande, sorgfälligt böra undwikas, inser ej, hwarföre icke samma allmänna begrepp om longitud, som förut (§. 39) blifwit gifwet, äfwen här kan bibehållas, så att med en himlakropps heliocentriska och geocentriska longitud förstås den emellan wårdagjemningspunkten och himlakroppens latitudcirkel liggande bågen af ecliptican, sedd ifrån solen eller jorden. Att Förf. äfwen i §. 131. bibehåller det förstnämnda begreppet om longitud, synes deraf, att latitudsargumentet der definieras med "den båge, som planeten är i longitud mera avancerad än deß nod," då likwäl detta argument, enligt det wanliga begreppet om longitud, är hypotenusan i den sferiska triangel, hwars katheter äro planetens helioc. latitud och differencen emellan planetens och nodens heliocentriska longituder. — Att banans eqvation är störst i de punkter, der den ur solens medelpunkt med en radie = medelproportionalen emellan begge halfaxlarne upprita de cirkeln skär ellipsen, deducerar Förf. i §. 147. på ett enkelt och öfwertygande sätt utan infinitesimaler. Sådana anwändas likwäl, för att sedan bewisa, att i samma punkter planetens werkliga hastighet är lika med medelhastigheten, hwilket Rec. anser öfwerflödigt; emedan denna sednare sats omedelbart följer ur den förra. Der banans eqvation är störst, måste nemligen werkeliga hastigheten nödwändigt wara lika med medelhastigheten; ty så länge planetens werkliga hastighet är mindre än medelhastigheten, ökas nödwändigt afståndet emellan planeten och punkten, som poneras gå med medelrörelsen. Detta afstånds maximum måste således inträffa, när medelrörelsen blifwer lika med den werkliga, ty det aftager sedan, då den sednare blifwer större än den förra. — §. 151. Sedan det blifwit bewist, att "centripetalkrafterna i de mediersta punkterna af några helt små bågar, beskrifne på olika men helt små tidsmomenter, äro till hwarandra i sammansatt förhållande af de motswarande sagitterna directe och tidernas qwadrater inverse," säges deraf wara en omedelbar följd, att, "om nämnde bågar beskrifwas på lika tidsmomenter; så äro centralkrafterna proportionela sagitterna." Detta är till föregående theorems bewisande antaget och bör derföre ej som corollarium derutur härledas — §. 34. mot slutet står, att trajectorian blifwer en cirkel, om utkastningshastigheten är "jemnt dubbelt så stor, som den, hwilken skulle winnas genom fritt fallande genom hela afståndet ifrån kraftsmedelpunkten, d. ä., lika stor med den, som kunde winnas genom fritt fallande igenom halfwa nämnda afstånd." Det sednare kännetecknet är riktigt, det förra falskt genom ordet "dubbelt", som ibland tryckfelena står ändradt till hälften; men äfwen denna ändring

är oriktig och bör i stället för hälften wara $\frac{1}{\sqrt{2}}$; efter en fallande kropps hastigheter äro såsom qvadratrötterna utur wägstyckena. — §. §. 156, 157. Deduction af Keplers 3:dje lag, hwilken här förekommer, äfwensom den, hwarefter centripetalkraften werkar uti ellipser, är, såsom redan blifwit nämndt, fullständig och förutsätter endast kännedom af Elementar-algeber jemte de allmännaste satserna ur ellipsens theorie. Trajectoriens beroende af förhållandet emellan tangential- och centripetalkraften, sådan den sednare i naturen förekommer, är endast antydd, ej bewisad, hwilket ock ligger utom gränsorna för närwarande arbete. Likwäl kan nyßnämnda förhållande lätteligen bewisas för cirkeln, hwilket bewis derföre ej warit otjenligt att anföra. — Uti §. 167 säges "månen attrahera wår jord med $\frac{1}{678}$ af den kraft, som jorden attraherar denna himlakropp; och solen attraherar jorden med 329630 gånger större kraft än jorden attraherar henne. En sats, som på mångfaldiga sätt kan styrkas och är enda grunden till förklaringen af Ebb och Flod." Rec., som önskat detta intreßanta ämne litet närmare utredt, hwilket han tror i största korthet kunnat ske, anser den uppgifna grunden för ebb och flod ej wara den sanna. Då detta phenomen nemligen endast är en förändring uti jordens partiers relativa läge till hwarandra, hwilken förändring af en attractionskraft ej kan åstadkommas, med mindre den på olika sätt afficierar deßa partier, är tydligt, att den större eller mindre kraft, hwarmed sol eller måne attraherar jorden, än hon attraherar dem tillbaka, ej wid detta tillfälle bör komma i fråga, utan olikheten emellan den kraft, hwarmed sol eller måne attraherar wattnet på jordens yta och den, med hwilken de attrahera jordens inre delar; en olikhet, som härrör af de olika distancer, som ytan och delarne omkring medelpunkten hafwa till den attraherande kroppen, och som sålunda lätt förklarar phenomenet. — Sedan Förf. förklarat parallaxens werkan att något minska de närmaste himlakropparnes höjd och att så wäl den dagliga, som årliga för fixstjernorna förswinner, heter det i §. 178.' helt annat är förhållandet med solen, månen och planeterna, hwilkas synbara diametrar man påfunnit att med temmelig noggrannhet determinera till finnande af deras parallax." Läsaren kunde häraf tro, att synbara diametrarne wore tillräckliga för att bestämma parallaxerna, då deremot deßa diametrar endast gifwa förhållandet emellan en himlakropps parallaxer wid olika afstånd ifrån jorden.] Anledningen till en sådan förmodan är så mycket större, som Förf. ej uppgifwer någon method att finna solens eller planeternas parallaxer. Att för de sednare anföra något serskildt sätt att finna den dagliga parallaxen, wore wäl öfwerflödigt, om det blifwit wisadt, huru denna låter härleda sig ifrån den årliga, då planet-theorien och solens parallax läggas till grund. För möjligheten af den sednares finnande åter hade Rec. önskat någon enkel method framställd; t. e. den genom liktidiga höjdsobservationer från ställen under samma meridian till så stor latitudskillnad, som möjligt. — Den i §. 184 förekommande deduction af formeln för finnandet af en planets maßa i förhållande till solens är ej så tydlig, som Rec. önskat i en Elementarbok. Att i den hit hörande figuren blott finnes en centralkropp, omkring hwilken såwäl planeten, som deß måne föreställas circulera, är förwillande, då raisonnementet nödwändigt förutsätter twenne. Deßutom tycker Rec., att deductionen blifwit tydligare och resultatet fått en generelare form, om bokstäfwer brukats i stället för de antagna enheterna. — Med §. 200 börjar theorien om förmörkelser, hwilken jemte en kort underrättelse om cometerna, upptager det öfriga af denna afdelning. I afhandlingen om månförmörkelser är fullständighet förenad med korthet och tydlighet, så widt ske kan. Formler äro uppgifna och deducerade för de allmännaste härwid förekommande beräkningar. De öfriga satelli-

ternas och solens förmörkelser deremot åfwensom stjernors occultationer äro endast i kortbet antydda. — §. 221. "Antalet af Cometer är ganska stort, kanske går det till flera tusende." Schubert dömer utaf sannolikhet, att detta antal wål torde stiga till en million.

Afdelningen V. (Om jordens figur och storlek) är ostridigt den fullständigaste af dem alla. Här deduceras formler, för att finna jordens afplattning wid polerna så wål genom gradmätningar, som pendeltheorien, ur hwilka formler resultater i båda hänseenderna uträknas, hwarwid de nyaste och tillförlitligaste observationer läggas till grund. Åfwen finnes anfördt Huygens's bewis för jordens figur, enligt jemwigts- och attractionslagarne.

VI. (om jordens Atmospher). I denna afdelning uppgifwes och förklaras grundlagen för all strålbrytning och sedan den Astronomiska refractions werkan att något höja synmålen. Härutaf deduceras ock Skymningarnes uppkomst, åfwensom methoden anföres att af theorien om dem beräkna atmosphærens höjd. Deremot finnes ingen uppgifwen för refractionens finnande hwarken medelst observation eller calcul. Då en lätt method af förra slaget gifwes, när polhöjden antages bekant, hade Rec. önskat den åtminstone anförd; helst afseendet på refraction är, wid bestämmandet af en himlakropps läge, högst wigtigt. Sluteligen upptages och förklaras den illusion, hwarigenom himlakropparne wid horizonten synas större än högre upp på himmeln. Rec. har för öfrigt här endast att anmärka Förf:s yttrande (p. 244) "winkeln BAC (MB. skillnaden emellan anfalls och brytningswinklarne ifrån hwad medium som helst i hwad medium som helst) kallas den Astronomiska refractionen," hwilket tydligen bör wara: refraction i allmänhet, helst Förf. (sid. 242) säger sin afsigt ej wara att i detta capitel "utweckla luftens physiska och chemiska egenskaper; utan allenast att omnämna den märkwärdiga synbarhet wid de himmelska kropparnes iakttagande, som härrör af ljusstrålarnes brytning (refraction) i detta genomskinliga medel, hwilket de måste paßera, för att hinna wårt öga," med hwilken refraction förmodeligen menas den Astronomiska.

Afdelningen VII. (Anwisning att utan Himmelsglob, eller någon annans handledande, lära känna stjernorna) innehåller i det närmaste detsamma, som i detta afseende finnes hos Hr af Schultén. Den anförda methoden är genom allignering eller räta lineer, som imagineras dragna emellan stjernorna och formerande wißa geometriska figurer. Anwisningen är wißerligen god, men den åtföljande himmelschartan dock härwid wäsendtligast, af hwilken, enligt Rec:s tanke, hwar och en utan widare anwisning lätteligen formerar sig de tjenligaste reglorna för stjernornas igenfinnande på himmeln.

Sluteligen följa några tilläggningar, bland hwilka det (pag. 267) påstås, "att fixstjernhimmelns, d. å. hwarje fixstjernas afstånd ifrån wår jord, är så omåtligen stort, att ej allenast jorden och hela deß bana, utan åfwen hela den ofantliga rymd, som wårt planetsystem innefattar, skall ifrån en fixstjerne, wore hon ock af alla den närmaste till wår sol, synas under en alldeles omärkelig winkel, altså som en punkt." Rec. anser detta omdöme förhastadt, åtminstone obewist. Af fixstjernornas evanescerande årliga parallax för en åskådare på jorden slutas med rätta, att jordbanan för en åskådare i en fixstjerna sammanfaller till en enda mathematisk punkt; men deraf följer ej, att detsamma gäller om hela planetsystemet. Uranus kunde t. e. hafwa en märkelig årlig parallax, så att deß bana åtminstone från någon fixstjerna syntes under en märkelig winkel (eburu ei öfwer 19″), hwilket likwäl ej hindrar, att åfwen för denna planet en fullkomligt fix stjernhimmel existerar i samma bemärkelse som för jorden. Af denna anledning är ock, enligt Rec:s tanke följande Förf:s slutsats (samma pag.) origtig. "Då ingen ändring hwarken i fixstjernornas inbördes ställning, eller i deras synbara storlek, uppkommer deraf, att jorden, under sin årliga rörelse omkring solen, går så långt, som hela jordbanans diameter är stor till ifrån en del stjernor och närmare till andra, utan alla constellationerna wisa sig på samma sätt, och alla stjernor lika långt ifrån hwarandra, åfwen när jorden är i gent motsatta punkter af sin orbita; så bör ock samma himmel, samma constellationer och inbördes relationer fixstjernorna emellan synas på samma sätt och i samma ordning för alla wårt planetsystems inwånare. Således, eburu Urani bana är öfwer 19 gånger större än jordbanan så bör åfwen hela denna planets omloppsbana, uti den omåtliga distance, som är till hwilken fixstjerna som helst, ändå synas allenast som en punkt."

Deßa anmärkningar, af hwilka wißerligen en del, såsom warande af mindre betydenhet, utelifwit, om det ej warit frågan om en Elementarbok, i hwilken, enligt Rec:s tanke, åfwen de minsta anledningar till mißförstånd böra undwikas, slutar Rec. med den upprigtiga önskan, att den aktningswärde Förf. måtte anse dem meddelade ej i affigt att förringa den credit, arbetet wißerligen förtjenar, utan att efter förmåga fästa Förf:s uppmärksamhet på de ställen, som kunna wara susceptibla af förbättring.

Stilen är i allmänhet ren och tydlig, föredraget enkelt och afpaßadt efter deras fattning, för hwilka boken är ämnad. Figurerna på de 3 åtföljande plancherna äro utmärkt wackra och rediga.

Till tryckfel, som ej blifwit anmärkta och kunna leda till förwillelse, räknar Rec.
100, 15 l. Fig. 17. b. 102, *7 l. Fig. 18. 102, *3 l. Fig. 19 103, *9 l. Fig. 20. 105, *8 l. ΑΨ. ΨΒ. 123, 6 l. a-cosv. 163, 15 l. r: 1. 196, *10 l. wid C. 199, 18 l. förkta synbara radie. 209, *3 l. λ=90°. 215, 3 l. gEd.

Register
öfwer
Swensk Literatur-Tidning för år 1822.

Theologiska Kunskapsarter:

Ascetik.

Andaktsbok för Bildade Qwinnor, af F. Ehrenberg, öfwers. af O. Nordhammar, B. 1, 2 Sid. 135
Till Nattwardsbarnen från deras Föräldrar . 508

Homiletik.

Högmäss-Predikningar, af Joc. O. Hoof, H. 1, 2 . 73
Passions-Predikningar, af C. P. Hagberg. 2 Saml. . 268

Liturgik.

Tal i Stockholms Prest-Sällskap, af J. J. Hedrén . 209
Ofördripliga Tankar öfwer K. Evangelii-Boks-Committeens Förslag till nya Högmäss- och Aftonsångs-Texter . 814

Theologiska Samlingar.

Magazin för Bildade Christne, af M. Berlin . 57, 65

Religions-Historia.

Judendomen, framställd ur de Rabbinska Skrifterna, såsom en fiende till Christendomen . 431

Juridiska Kunskapsarter:

Guta Lagh, d. i. Der Insel Gothland altes Recht, von K. Schildener . 241, 259
Handlingar rörande wäckt fråga om jemnkningar i Upsala Kongl. Academies Constitutioner . 401, 417, 449, 477, 513, 529, 561, 577, 609, 689, 712, 721, 745, 769, 785, 801
Ett och Annat om Corporationer, Privilegier, Nämnd i Domstolar m. m. . 401, 417, 449, 477, 513, 529, 561, 577, 609, 689, 712, 721, 745, 769, 785, 801

Statsekonomi.

Om Riksdagar i allmänhet m. m. af Grefwe F. B. v. Schwerin . 657, 673, 698, 705, 713, 721, 729, 737, 753, 796

Philosophiska Kunskapsarter:

Philosophiska Systemernas Historia, af Socher, öfwers. af E. C. Grenander, B. 2. 81, 97, 113, 146
Systematisk Tabell öfwer Wetenskaperna . 177
Historiska Anteckningar rörande fortgången och utwecklingen af det Philosophiska Studium i Swerige, af L. Hammarsköld . 225, 275, 433, 461
Förberedande Reflexioner i Rättslärans Propedevtik, af E. C. Grenander . 289, 305, 321, 347
Inledning till Aprioriск eller Rationell Pligtlära, af Fr. Cederschöld . 289, 305, 321, 347

Philologiska Kunskapsarter:

Grammatik.

Grekisk Språklära, af L. Hammarsköld . 39, 49
Hebräisk Språklära, af P. Sjöbring, 3:dje uppl. . 64

Auctores Classici.

C. Sallustii Opera, ed. P. Sondén 129, 152, 193

Witterhet:

Lyrik.

Liljorna i Saron, H. 2, 3 . 161
Eldswådan på Blasieholmen . 160

Epik.

Axel, af Esaias Tegnér . 145

Dramatik.

Fiesko, Sorgespel af Fr. v. Schiller . 641

Romaner.

Den fattige Prestsonen, af Lafontaine, D. 1, 2 . 63
Iwanhoe, af Walt. Scott, D. 1. . 271
Bergslottet i Dumfries, af Walt. Scott, D. 1. . 271
Ida eller Grekland, af Lady Morgan, D. 1. . 272

Fabler, Berättelser, m. m.

Underbara Berättelser, af Apel och Laun . 704
Barnsagor, af Hoffmann, Fouqué, Arndt, Grimm m. fl. H. 2. . 736
Samling af lärorika Berättelser för Barn, från Sagowerlden . 816
Smärre Berättelser, af A. G. Meißner . 816

Fria Konster.

Kongl. Swenska Museum, af Boye och Wetterling, H. 1. . 11, 17

Historiska Kunskapsarter:

Biographi.

Handlingar rörande Lunds Gymnasii- och Scholi-Lärare, af G. J. Sommelius . 624

Politiska Häfder.

Handbok i Gamla Historien af C. Mannert . 198, 218
Werldshistoria för Gymnasier och Skolor, af C. Pölitz, öfwers. af G. Winberg . 198, 218
Spanien och deß sista revolutioner . 455, 493
Judarnas Krönika, af Fr. Buchholtz, H. 1. . 545, 593, 625
Utkast till Europas Colonialhistoria . 591

Geographi och Statistik:

Sweriges och Norriges Stats-Calender för 1822 . 5
Hof-Calender för 1822 . 5
Resa, af Oehlenschläger, D. 1. . 80, 111
De nyaste Resebeskrifwares berättelser om Turkiet . 503
Manuel du Voyageur en Suède . 506
Ny wägwisare genom Stockholm . 506
Jorden och deß Innewånare, af E. A. W. von Zimmermann, D. 10 . 589

Mathematiska Kunskapsarter:

Försök till en Elementar-Lärobok i Astronomien, af C. E. Kjellin . 817

Tidskrifter af blandadt innehåll:

Hermes, H. 1, 2 . 363, 381, 385, 413
Skandinavia oder Uebersetzungen aus d. neuest. schwedischen Litteratur, 1 H. . 688

Afhandlingar och smärre Uppsattser:

Försök till en systematisk indelning af de Philosophiska Systemerna . 23, 33
Om equationers upplösning . 337, 369
Rättelser och Tillägg till Anteckningar om det Philosophiska Studium i Swerige, af L. Hammarsköld . 646
I anledning af Lect. Doct. Säwes Programm wid nedläggandet af Rectoratet wid Wisby Gymnasium . 651, 669

Anmälan

Anmälan.

Under det att de sista Numrorna utkommit af årgången 1822, hwars fullbordande, i följd af det wid årets begynnelse oundwikligt inträffade uppskofwet med deß tryckning, ej kunnat medhinnas så skyndsamt som man önskat, hafwa 22 Numror af en ny årgång, för år 1823, blifwit utgifna efter en i wißa delar förändrad plan, samt i större format och wackrare till tryck och papper. Deßa Numror innehålla: Anmälan af Redactionen, som der fullständigt redowisar för afsigten med Tidningens fortsättning och de såwäl i deß inre, som yttre inrättning widtagna förändringar; Recensioner öfwer följande Böcker och Skrifter: Prof. Zetterstedts Resa genom Lappmarkerne, Swenska Akademiens Handlingar, Samlingar i Allmän Physik, Ida eller Grekland af Lady Morgan, samt deß Resa i Frankrike, Handbok för Riksdagsmän, Fjärilar från Pinden af Nicander, Tableau general de l'empire Othoman par D'Ohsson, Trettio Profpsalmer, PastoralCalender af Mittag, Numismata Orientalia, af Hollenberg, Portefeuille för Historiska Teckningar, Conversations-Ordboken den mindre, Beskrifning öfwer ett Helgedomsskrin af Montan, Strödda Försök öfwer Nya Testam. Heliga Skrifter af Ödmann, Walda Bibliska Berättelser af Hübner, Beskrifningar öfwer Drottningholm, Rosersberg och Gripsholm, Samlingar till en Historisk Afhandling om Säteriet Stora Ed, Riksdags-Predikningar af Biskopparne Serenius och Wallenberg, Konsterna (Poem), Brunii de Diis Arctois Libri Sex, Kongl. Swenska Museum af Boye & Wetterling, samt Nytt Ett och Annat i anledning af frågan om den Akademiska Jurisdictionen; Utkast till en Biographi öfwer den Brittiske Skalden Lord Byron; Redbarheten, Ode, ett bidrag till Smakens räddning; Litterära Underrättelser, meddelande bland annat uppgifter om dels nyligen utkomna, dels ofördröjligen utkommande märkliga Skrifter, af hwilka 26 Utländska, och af deßa 8 Tyska, 7 Fransyska, 6 Danska, 4 Engelska och 1 Amerikansk; änteligen Lärda Nyheter, som lemna hwarjehanda bidrag till Lärdoms-historien för dagen.

Af Tidningen utdelas alla Måndagar och Thorsdagar ett halft ark, så wäl i Stockholm hos Hr Mag. Wiborg, som i Upsala hos Herr Palmblad & C. Till de öfrige Städerne försändes den med posten en gång i weckan. På den utkommande årgången emottages prenumeration hos Herrar Wiborg och Palmblad & C. med 4 R:d. 24 ß. banko samt på alla Postkontor i Riket med 7 R:d. 8 ß. banko, deri inberäknade postporto och arswode.

Redactionen af Swensk Litt. Tidn.

V-L. 871026

6000125742
Göteborgs universitetsbibliotek